V. KETLINSKAIA

ASEDIUL

EDITURA TINERETULUI

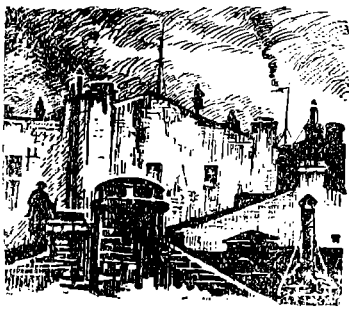

A S E D I U L

V. KETLINSKAIA

ASEDIUL

1955

EDITURA TINERETULUI

Traducere de
I. BLOCK și A. SÎRBU

*

Coperta de
AMILCAR CONSTANTINESCU

*

Ilustrațiile reproduse după
ediția sovietică

ВЕРА КЕТЛИНСКАЯ
В ОСАДЕ
СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ
1948

CAPITOLUL I

SFÎRȘITUL LUI AUGUST

Amurgea. Rîul răspîndea un luciu tulbure, absorbind pe toată întinderea lui cele din urmă raze de lumină ale zilei aceleia frumoase. Din pădure, o adiere stăruitoare aducea miresme de iarbă vestejită și de trunchiuri de pin încinse de soare — miresme pașnice ale începutului de toamnă. În schimb, în depărtare, dea-

supra orizontului întunecat, izbucneau fulgerări însîngerate, însoţite de bubuituri surde; văzduhul plin de prospeţime era săgetat de şuieratul tăios al obuzelor ce explodau undeva dincolo de pădure şi de fînețele cosite.

Patruzeci de bărbaţi şi femei săpau cu înverşunare, în tăcere, adîncind tranşeea. Pămîntul pietros scrîşnea sub cazmale; tîrnăcoapele izbeau cu zgomot surd în piatră; bulgări de pămînt reavăn se avîntau uniform şi se risipeau peste parapetul tranşeei. Pietrele mai mărunte se desprindeau, se prăvăleau săltînd pe malul povîrnit şi se afundau plescăind în apă. Se auzea răsuflarea grea şi întretăiată a oamenilor istoviţi, care-şi zoreau mişcările ori de cîte ori vreun obuz spinteca văzduhul pe deasupra lor.

— Ia vino încoace, Maşa! rosti Sizov, îndreptîndu-şi spinarea amorţită.

Işi scoase şapca şi se întoarse cu faţa-i cenuşie şi părul cărunt, umezit de sudoare, în boarea de vînt ce adia dinspre rîu.

— Fumăm? întrebă el, rezemîndu-se de taluzul tranşeei şi făcîndu-şi de lucru cu ţigările şi chibriturile, ca să-şi potolească tremurul degetelor.

Maria luă distrată o ţigară, o aprinse şi trase de cîteva ori în piept fumul amărui al tutunului umed.

Un obuz trecu pe neaşteptate pe deasupra lor, cu un gîjîit gros, ca de bas.

— Undeva pe aici, aproape de tot, e vila noastră! spuse cu mirare Maria.

Obuzul explodase mai aproape decît celelalte de pînă acum; pămîntul li se cutremură sub picioare, iar de pe parapetul tranşeei se rostogoli înăuntru o ploaie de pietricele.

— Li-e necaz! strigă cu dispreţ Sonea, ridicînd pentru o clipă spre ceilalţi faţa-i albă ca varul, şi apoi repezi cu sete tîrnăcopul într-un bolovan îndărătnic.

„Li-e necaz — pe cine? Pe noi? Va să zică, în noi trag?" In ultimele zile, Maria se obişnuise cu nişte noţiuni necunoscute pînă atunci, care dăduseră buzna dintr-o dată în viaţa ei: „repere", „încadrare", „tragere asupra caroului"... Iată, malul acesta, cu pămîntul acesta reavăn şi cu oamenii care muncesc aici, este un carou luat la ţintă... O cuprinse teama: ar fi vrut să se înfunde în taluzul tranşeei, să nu mai vadă şi să nu mai audă nimic... Scutură însă cu încăpăţînare din cap, azvîrli ţigara şi se căzni să iasă singură din tranşee. Sizov, care se căţără cu greu după ea, rîse şi-i strigă:

— Poftim, vila !

Maria se uită înapoi, spre zare, unde se îndesise pîcla nopții și unde se aflau ai lor ; dar ei tăceau, nu se știe de ce. Pe urmă se întoarse înspre miazăzi unde, nevăzuți încă, se aflau nemții și de unde veneau obuzele lor șuierătoare. Fulgerările care izbucneau dintr-acolo luminau acum jumătate de cer. Luciul rîului pierise, și peste malul apusean, scund, se așternuse o ceață clăbucită. Maria se zgribuli din pricina umezelii și a unei frici nelămurite : primejdii necunoscute i se năzăriră în ceața care se tîra pe deasupra pămîntului.

— Ei, noi ne-am făcut datoria ! vorbi Sizov, cuprinzînd cu privirea lucrările de apărare care se întindeau de-a lungul malului. Și-mi pare că am făcut treabă destul de bună, adăugă el apoi, fără bucurie, cu gîndul în altă parte.

Maria se uită și ea la lucrările pe care abia le sfîrșiseră. Fața-i mobilă — o față din acelea care atrag nu prin frumusețe, ci prin neregularitatea imperceptibilă dar drăgălașă a trăsăturilor, precum și prin schimbarea mereu vie a expresiei — se lumină de mulțumire și de mîndrie. Dar după o clipă se întunecă, de parcă ceața care se tîra dinspre rîu ar fi ajuns pînă în locul unde stătea Maria.

— Ivan Ivanovici... unde-o fi dispărut maiorul nostru ?

— M-d-da... rosti prelung și vag Sizov, aruncînd o privire piezișă spre podul aflat în apropiere dar nevăzut din cauza cotului pe care-l făcea rîul și dincotro se auzeau răpăit de mitraliere și împușcături. Acuși terminăm și-l găsim noi, să ia sectorul în primire ! spuse el cu un aer preocupat, nevrînd să-i dea emoții ajutoarei sale.

Deasupra lor se abătu deodată un urlet năpraznic, care parcă se prăvălea din cer. Maria se rostogoli în tranșee, zdrelindu-și genunchiul în tăișul unei cazmale. Toți se aruncaseră la pămînt. Singură, Sonea rămăsese în picioare : stătea cu capul dat pe spate și năsucu-i cîrn în vînt, strîngînd în mîini tîrnăcopul ; iar Grigorieva, o bătrînă trupeșă, stătea lipită de taluzul tranșeei și își rotea în toate părțile ochii plini de mînie. Bubuitul exploziei se contopi cu un nou urlet.

— Cei slabi de înger sînt rugați să iasă afară ! spuse Sizov. Astea-s mine.

Liza, sora Soniei, întotdeauna calmă, își astupă urechile cu degetele și izbucni în plîns.

— Taci ! strigă cu ciudă Sonea.

— Trimiteți trusa sanitară! se comunică de la capătul opus al tranșeei. Sașok e rănit.

Liza se opri din plîns, își aruncă trusa pe umăr și se tîrî înspre locul unde cîteva siluiete negricioase stăteau aplecate deasupra lui Sașok, răsfățatul tuturor — un băietan de vreo cincisprezece ani.

— Dracu' știe ce mai e și asta! mormăi Sizov. Se vede treaba că aruncătoarele de mine bat de aproape...

— Iar! șopti Maria.

Urletul minelor era pentru ea zgomotul cel mai nesuferit al războiului, cel mai îngrozitor din toate cîte îi fusese dat să audă pînă acum.

— Ce-i cu Sașok? strigă ea, căutînd să-și învingă frica, și se ridică în picioare.

— A, un fleac, o zgîrietură! răspunse de departe Liza. Gata, am terminat pansamentul.

Sizov scuipă în palme și apucă din nou cazmaua. Nu-i plăcea să dea ordine: începu și acum să muncească de unul singur, așa cum făcuse mereu, de cînd cu apropierea frontului. Maria își înfundă capul între umeri și-i urmă pilda. Grigorieva oftă adînc și smulse cu ciudă un bolovan greu, pe care-l aruncă afară din tranșee; se auzi cum bolovanul se izbește de o bîrnă, cum se rostogolește pe povîrnișș și cum se prăvălește cu zgomot în apă.

— Nu pot pricepe unde-or fi dispărut ai noștri! spuse cu supărare Grigorieva, desprinzînd cu tîrnăcopul un alt bolovan. Adineauri se țineau de capul nostru și ne tot zoreau, dar cînd e să ia în primire, nu vezi pe nimeni!

— Se dă o luptă grea acum! se gîndi cu glas tare Maria. Cînd le va trebui poziția, au să vină ei.

Focul aruncătoarelor de mine și al artileriei încetă brusc, dar liniștea care se lăsă părea și mai sinistră.

— Vin! strigă cineva dintr-un capăt al sectorului.

Un grup de siluiete încovoiate se desprinse din întuneric. Era ceva care te înfricoșa în mersul lor nesigur, în capetele plecate ursuz înainte, în felul cum se îndesau unul într-altul, temîndu-se parcă să nu se piardă. Maria se repezi spre ei: erau ostași sovietici. Unii susțineau de braț cîțiva răniți. Unul se clătina ca beat: ducea în cîrcă un tovarăș, și se vede că-l ducea de multă vreme, fiindcă avea mișcările nesigure și gîfîia din greu.

— Cine-i? strigă spre Maria unul dintre ostași.

— Noi... săpătorii... răspunse Maria, cercetînd cu privirea grupul lor ciudat.

— Păi ce faceţi aici ? strigă din nou ostaşul. Ce naiba căutaţi aici ? Aţi rămas singuri ; ai noştri au plecat toţi ! Noi sîntem ultima acoperire !

— Cum ?

— Aşa cum auzi ! zise ostaşul, apoi scuipă şi adăugă încet : Bine că n-au mirosit ei, c-ar fi fost de mult aici...

Maria se uita cu încordare prin întuneric la faţa aceea — o faţă murdară, brăzdată de cute adînci, istovită şi înciudată la culme, şi sub această mască de suferinţă, cu urme de noroi uscat pe ea, i se păru că desluşeşte ceva tineresc şi cunoscut, ceva tineresc şi apropiat, dar copleşit acum de deznădejde. Nu crezu în spusa ostaşului, mai precis nu-i înţelese bine vorbele — lucrul acesta era prea cumplit, prea îngrozitor ca să fie adevărat — însă dădu crezare deznădejdii lui. Şi asta o buimăci.

— Cum, de ce ? îngînă ea, silindu-se să priceapă. De ce să ne retragem ? Am construit întăriturile... Apoi, aici e şi rîul... Maiorul zicea că ei n-au să treacă pentru nimic în lume.

— Nu ştiu... făcu posomorît ostaşul. Nu mai avem putere... Cinci zile şi cinci nopţi... zi şi noapte... zi şi noapte... şi cum încă !... Cît poate să reziste un om ? Au atîta aviaţie... nici nu poţi să ridici capul de ea... Zboară şi aruncă manifeste : „Am plecat să luăm benzină, aşteptaţi-ne peste douăzeci de minute..." Şi eu trag în ei cu puşca, cu puşca, cu puşca... La naiba ! strigă deodată ostaşul, cu o voce subţire de adolescent, şi buzele îi tremurară de parcă era gata să izbucnească în plîns. La naiba, plecaţi, distrugeţi tot !

— Mitea ! strigă în şoaptă Maria.

Acum, cînd ostaşul acesta aproape plîngea, ea îl recunoscu într-o clipă : regăsi în faţa aceea murdară, îmbătrînită, istovită şi desfigurată de mînie, trăsăturile cunoscute ale lui Mitea Kudriavţev, vecinul ei. Doamne, Mitea ? Într-o străfulgerare, îi apăru în minte chipul lui de odinioară : nu semăna de loc cu chipul lui de acum, de pe care războiul şterse expresia aceea de tinereţe şi siguranţă ştiută de ea. Îl petrecuse pe Mitea cînd el a plecat pe front. Şi asta fusese doar cu o lună şi jumătate în urmă !... Atunci avea o uniformă nou-nouţă, călcată cu grijă, cîteva flori înfipte pe sub cureaua armei, era proaspăt bărbierit, înconjurat de prieteni, de studenţi, de tovarăşii înrolaţi şi ei în miliţia poporului !

Nu îndrăznise să-i sărute mîna de față cu atîta lume: i-a mîngîiat-o numai și apoi i-a spus: „Sărut mîna"...

— Dumneata, Marina? bolborosi Mitea, încruntîndu-se pînă la durere și străduindu-se zadarnic să o recunoască. Ei bine... pleacă! Pleacă mai repede, nu pricepi?...

— La ce dracu' v-au lăsat aicea? vorbi un alt ostaș, și își îndreptă arma ce-i atîrna pe după umăr cu țeava în jos. Haidem, băieți! Vino și dumneata cu noi! Ori nu ții la viață?

— Nu știu! se fîstîci Maria. Încă n-am predat sectorul...

— Dă-l încolo de sector! izbucni Mitea, strigînd fără rost.

Maria se îndepărtă de el și porni împleticindu-se îndărăt, spre tranșee.

— Trebuie să plecăm, tovarăși! spuse ea. Ai noștri s-au retras. Trebuie să plecăm...

Și se apucă în tăcere să strîngă uneltele.

Totul se sfîrșise, totul era pierdut. Trăise atîtea zile cu nădejdea vie că aici, pe această poziție construită prin munca ei, presiunea turbată a inamicului va fi oprită! Munciseră cu toții din răsputeri zile întregi, ca să termine lucrările de apărare înainte de termen, să le construiască trainic... Zadarnic însă! Era prea tîrziu... Fața chinuită a lui Mitea, cu buzele cuprinse de tremurul acela nestăpînit, îi apărea mereu în minte. Iar faptul că pentru el, după cît se vedea, nu mai exista acum nimic — nici respect, nici dragoste, nici virtute, nici speranță — era mai îngrozitor decît cuvintele lui...

— Repede, tovarăși, mai repede! repeta Maria. Așa nu mai ajungem la ai noștri. Grăbiți-vă!

— Trebuie să ne păstrăm calmul! rosti de lîngă ea Sizov, încet dar lămurit. Numărați cazmalele, fetelor! Sînt toate?

— Toate, toate, le-am numărat eu! răspunse Grigorieva.

Mitea cu ceilalți ostași și începuseră să se depărteze, iar săpătorii porniră după ei. Părăsiră munca lor încordată și precisă de aici, și, de îndată ce ieșiră prin niște pădurici întunecate în cîmpiile pustii și fumegînde, războiul îi înconjură cu tot vacarmul și culorile lui sinistre: artileria bubuia și fulgera văzduhul; departe, spre zare, cerul tremura însîngerat de incendii, iar undeva se auzeau huruind șenile de tancuri, duduind motoare...

Se întunecase de-a binelea cînd ajunseră la șosea. În bezna brăzdată de zvîcnirile de foc ale proiectilelor era greu să-ți dai seama pe unde și cum să mergi. Șoseaua era înțesată de mașini, de oameni, de tunuri și de căruțe; tractoarele huruiau, autoca-

mioanele duduiau, răniții gemeau, iar comandanții strigau cu încordare, căutînd să facă ordine.

Un obuz șuieră prin văzduh; undeva în față se înălță o trîmbă de foc, de pămînt și de fum, luminînd o clipă împrejurimile. Și în lumina aceasta de o clipă, ca o aprindere de magneziu, Maria văzu o vilă albă și cochetă, cu un turnuleț. O recunoscu. Trecuse adesea pe aici, împreună cu Boris, în primele zile ale dragostei lor, cînd totul din preajmă părea minunat, creat parcă anume pentru ei, pentru fericire. Tot ce o înconjura acum și tot ce o aștepta de acum înainte i se păru sălbatic, de necrezut, și în același timp îi venea greu să creadă că Boris al ei se află undeva aproape, la vreo douăzeci de kilometri, la comitetul executiv raional, care acum probabil că nu mai era comitet raional, ci un stat major al apărării sau un stat major pentru formarea unităților de partizani.

Pășea pe cărăruia de pe marginea șoselei, absentă, cu privirile ațintite în pămînt, străduindu-se să nu se gîndească la nimic, să nu-și amintească de nimic. Noroiul clisos i se lipea de ghete și ea abia mișca picioarele. Încercă să treacă pe marginea șoselei, dar alunecă și căzu. Un camion trecu huruind chiar pe lîngă ea, asurzind-o. Maria se ridică îndată, dar nu mai găsi pe nimeni dintre tovarășii ei. Aripa unui alt camion era cît pe ce s-o doboare la pămînt. Sări în lături și porni singură mai departe, prin noroiul clisos, plîngînd și clătinîndu-se pe picioare.

Un timp merse pe lîngă camion, dar curînd camionul trecu înainte. În urma lui veneau infanteriștii. Pășeau, împleticindu-se, răniții de-a valma cu cei teferi. După puțin timp trecu înainte și infanteria, și ea se pomeni că merge alături de un tractor care trăgea un tun. Nu se mai gîndea să-i ajungă pe-ai săi : voia doar să țină pasul cu ceilalți — măcar cu tractorul acesta — ca să nu se pomenească singură de tot. Tunul înainta anevoie, prins din toate părțile de mulțimea oamenilor și a mașinilor. După o vreme, Maria rămase și în urma tunului, deși acesta abia înainta ; stătu un timp locului ca încremenită, privind la mișcarea înfrigurată din jurul a două căruțe, zălogite una din pricina celeilalte. Porni, se împiedică și căzu din nou, dar de astă dată nu mai avu putere să se ridice. Undeva, foarte aproape, explodă un obuz și se auzi nechezatul sfîșietor al unui cal lovit de o schijă. Maria își reveni brusc din amorțeala ce o cuprinsese și-și spuse ca într-o străfulgerare, fără măcar să se gîndească : „Leningradul... Andriușa".

Apoi se propti cu o sforțare într-un genunchi, silindu-se să se ridice în picioare.

— Trăiești ? întrebă un glas prietenos, lîngă urechea ei.

Și niște brațe puternice o ajutară să se ridice.

— Vasilii, e o femeie slăbită aici, ajut-o să meargă ! spuse același glas.

Maria porni, sprijinită de brațul unor ostași necunoscuți.

Abia-și tîra picioarele grele, dar se gîndi că de astă dată va ajunge cu siguranță și ea acolo, la ai lor, că e cu neputință să nu ajungă, și că poate nu e încă nimic pierdut. Cîteodată avea impresia că Boris a simțit cît îi este de rău și că a venit să o ajute ; și era convinsă că mai există încă și temeiurile trainice ale lumii de dinaintea războiului — lumea aceea care-i era atît de familiară, și tot astfel nădejdea și putința de a îndrepta, de a schimba, de a apăra totul.

— Nu plînge ! vorbi deodată însoțitorul cel necunoscut. Așa-i războiul. Nu poți învinge dintr-o dată.

Era ciudat să audă acum aceste cuvinte simple, poate de un calm puțin cam grosolan, dar drepte. În ele, Maria găsi explicația simplă și de care avea acum nevoie, a lucrurilor complicate și de neînțeles ce se petreceau în jur.

— Da ! încuviință ea, și adăugă cu un aer vinovat : Sînt foarte obosită. Am săpat toată ziua. Acum însă merg mai ușor. Am să ajung !

„Am să ajung !“ repetă Maria în sinea ei, și se miră singură de încrederea aceasta ivită pe neașteptate, fiindcă nu știa lămurit nici unde trebuie să ajungă, nici unde aveau să se sfîrșească toate acestea, nici unde mai exista încă lumea aceea a lor, trainică și atît de apropiată.

2

Andriuşka se juca pe duşumea, sub raza piezişă a soarelui la asfinţit. O lumină trandafirie, blajină, se aşternea pe căpşorul lui bălai şi pe mînuţele-i dolofane, care tocmai desfăceau nişte cercuri colorate înlănţuite. Lumina aceasta trandafirie se strecura pe sub marginea perdelelor trase deoparte, aurind paharele cu ceai ce abureau pe masă. Maria ar fi vrut să se frece la ochi ; nu cumva visează ? Ori poate a visat ieri ? Poate că a avut o

noapte de coşmar şi i s-a nălucit ceva cu neputinţă să se întîmple în realitate, ceva ce nici nu trebuie să se întîmple ?

Trecu în bucătărie şi aici îşi văzu ghetele încă murdare de pămînt.

Mamă-sa, solemnă ca întotdeauna, cu părul încreţit cu fierul şi pieptănat cu grijă, îi curăţa paltonul de noroiul uscat în broboane mari. Avea nişte mănuşi vechi în mîini : Ana Konstantinovna îşi ferea degetele de pianistă.

— Ce bine-i acasă ! exclamă Maria, sărutînd-o.

Pe urmă se întoarse şi se aşeză pe covor alături de Andriuşka, ajutîndu-l să desfacă cercurile. Băiatul împrăştia cercurile pe covor, dar le strîngea numaidecît şi se apuca din nou să le înlănţuie, vădind aceeaşi adîncă preocupare cu care, abia cu o clipă mai înainte, se străduia să le desfacă.

— Bea-ţi ceaiul, Musea, că se răceşte ! spuse Ana Konstantinovna, intrînd.

— N-are decît să se răcească... Mamă !

— Ce este, draga mea ?

— Mamă... de la Boris nu-i nici o ştire ?

— Vai ! sînt şi eu atît de alarmată... Azi, la brutărie, am auzit că nemţii au lansat paraşutişti la Gatcina...

— Mămico, pentru dumnezeu, nu da ascultare zvonurilor de la brutărie !

— Eu nu cred, dar nici să-mi astup urechile nu pot. Tu nu-mi spui niciodată nimic.

— Ce să-ţi spun eu ?

— Ştii, paltonul ţi-e găurit de un glonţ sau de o schijă, nu pot să-mi dau seama, dar...

— Probabil că l-am ars cu ţigara. Nici de la Olea n-avem veşti ?

— Pe Olea a evacuat-o Boris, cu siguranţă. Cît despre Boris, să n-ai nici o teamă : e un om foarte prudent şi cu judecată.

— Prudent ?

Era curios că mamă-sa, care vădea atîta pătrundere faţă de oameni, nu-l înţelegea de loc pe Boris! Ori poate că, în taină, nici nu-l prea iubea, pur şi simplu ! De la Boris te puteai aştepta mai curînd la orice imprudenţă, la orice cutezanţă nechibzuită, decît la prudenţă şi judecată... Dar chiar dacă era înzestrat cu aceste calităţi, acum avea să le folosească într-o acţiune înspăimîntătoare, extrem de primejdioasă...

Zbîrnîitul puternic al soneriei le făcu pe amîndouă să tresară. Se repeziră într-un suflet să deschidă.

Nu, nu era Boris.

În prag stătea un locotenent necunoscut, în uniformă de tanchist, cu un plic în mîinile lui negre de praf şi brăzdate de vine de noroi uscat.

— Locotenentul Krivozub! se prezentă el, vesel. O scrisorică pentru Maria Nikolaevna Smolina, de la vărul domniei sale. E teafăr şi nevătămat şi-i trimite multă sănătate.

Scrisoarea lui Aleoşa era scurtă. Cîteva cuvinte pe un ton plin de vioiciune, salutări: „Avem de furcă nu glumă, dar nu ne pierdem cu firea. Ne retragem luptînd şi-i batem cît putem. Fiţi pe pace, la voi nu-i lăsăm să ajungă!" Atîta tot.

Maria îl pofti mai întîi pe locotenent să se spele, apoi îi servi un ceai. El se plînse că nu cunoaşte oraşul şi că are o mulţime de scrisori pe care trebuie să le ducă la destinaţie neapărat astăzi, pînă se înserează, ca să poată ajunge odată cu noaptea la o uzină, unde urma să ia în primire un tanc nou.

Arăta extrem de obosit, iar cînd tăcea, i se închideau ochii. Pe Maria însă o uimi şi o încîntă buna lui dispoziţie. Şi din nou îşi spuse că noaptea din ajun şi întîlnirea cu Mitea au fost numai un vis urît.

Locotenentul alintă pe Andriuşa, zicîndu-i: „Mă, voinicule"! şi-i mărturisi amabil Mariei că Alioşa — „şiretul" — nu le-a spus ce verişoară frumoasă are.

— Probabil că nici n-are cînd să-şi amintească de noi! observă Maria, retrăind cu satisfacţie senzaţia, uitată în zilele din urmă, a frumuseţii ei.

— Ei, asta-i! exclamă Krivozub. Cu cît mai grea-i lupta, cu atît mai important e să ţii minte pe cine aperi!

Maria cercetă vraful de scrisori ale locotenentului, schiţă cel mai scurt itinerar posibil şi apoi ieşi să-l conducă, dornică să-l mai întrebe cîte ceva între patru ochi.

— Ei, cum e pe la dumneavoastră?

— Frige! răspunse Krivozub. E-o lună de cînd o ţinem tot într-o luptă. Zi şi noapte. Iar folos — ioc. Ne-au frecat nu glumă şi tot ne mai freacă. Numai cu tancurile nu te poţi apăra, şi infanteria...

Maria îşi aminti din nou de Mitea, de faţa lui pămîntie şi desfigurată şi de noaptea aceea de pe şosea.

— De ce? De ce?

— Păi nici nu poți să ridici capul! făcu locotenentul. Aviația!

— Și-a noastră?

— La noi în sector aproape că n-am văzut avioane de-ale noastre... Iar ale lor seceră și seceră într-una, numai în zbor razant. E înspăimîntător pentru cine nu-i obișnuit. Și cine-i obișnuit la noi? Avem tot tineret, care nici n-a cunoscut războiul.

Krivozub vorbea calm, cu chibzuială, și Maria nu simțea în cuvintele lui neliniștea aceea care pe ea o chinuia fără încetare, ca o durere surdă.

— Cît o să vă mai retrageți? Așa ajungeți la Leningrad! zise ea, abătută.

— De! făcu Krivozub. Și așa nu mai sîntem departe, ba chiar sîntem foarte aproape!

Maria îi aruncă o privire mînioasă și tocmai voia să riposteze cu violență, cînd el spuse deodată:

— Numai că... știi dumneata cum e rusul! Răbdător, dar dîrz, nu-l scoți dintr-ale lui. Iar omul sovietic e și mai dîrz. Și acum, l-a săgetat în inimă; păi, dacă i-a ajuns oful pîn'la inimă, o să-și adune puterile, o să se îndrepte din umeri și cînd s-o întoarce el odată și cînd și-o face vînt și-o lovi... Așa o să fie!

În clipa aceea, Maria înțelese că liniștea locotenentului nu se datorează nepăsării, ci faptului că el însuși a fost mereu în luptă și că a putut astfel să cunoască nu numai amărăciunea retragerii, dar și forța rezistenței; și mai înțelese că el crede, crede cu fermitate în această putere tot mai mare.

Se întoarse singură acasă, pe o alee ce trecea de-a lungul Cîmpului lui Marte. Miresmele toamnei învăluiau aleea pustie. Cele dintîi frunze căzute, trunchiurile ude ale copacilor, pămîntul îmbibat de umezeala ploilor — totul răspîndea o aromă pătrunzătoare în văzduh. O frunză de un liliachiu șters se așternu pe apa canalului, legănîndu-se încetișor sub molcoma clipocire a undei. Maria se simți înviorată dintr-o dată. Cu puțin timp mai înainte străbătuse străzile orașului care aveau o înfățișare atît de severă, unde oamenii astupau de zor vitrinele cu lăzi cu nisip, și pe unde se scurgeau fără țintă șiraguri de căruțe, laolaltă cu refugiații din suburbii; ei își împingeau din urmă roabele cu lucruri și, ici, colo, din boccelele

strînse în pripă, ieşea la iveală cîte un samovar ori un gramofon. Vacile legate în urma căruţelor se împiedicau de oboseală, dar mînjii cu picioarele subţiri zburdau în voie... Era înviorător să simţi în jurul tău atîta linişte — se auzea doar foşnetul frunzelor ce cădeau la pămînt — după ce ai parcurs străzile cu înfăţişarea lor severă, unde ciocanele bocăneau, bocăneau, bocăneau, pe unde treceau, tîrşîindu-şi paşii, trupe şi detaşamente cu cazmale pe umeri, pe unde goneau automobile cu caroseria vopsită în dungi cafenii-verzi ori acoperită cu crengi, şi se revărsau, huruind, tunuri şi tancuri. Dar nu aşa ca altădată, înaintea parăzilor, ci cu un aer posomorît, îngrijorat...

Aici, în piaţa largă, războiul nu se făcea simţit prin nimic, şi boarea uşoară dinspre Neva cea răcoroasă adia la fel de potolită şi de proaspătă ca şi mai înainte. Era la ceasul acela, întotdeauna de o splendoare enigmatică, cînd ziua se sfîrşeşte, iar noaptea nu şi-a statornicit încă stăpînirea : pe cerul cenuşiu-liliachiu se ridicase un ciob de lună palidă, dar înspre fortăreaţa Petropavlovsk zarea se vedea împurpurată şi acum. In lumina difuză a înserării, clădirea severă a Lenenergo-ului, bordura de piatră ce împrejmuia mormintele comune, coroanele copacilor, apa întunecată a canalului ce arunca sclipiri în lungul aleei şi însăşi aleea cea dreaptă şi plină de frumuseţea gingaşă a anotimpului — toate acestea apăreau neobişnuit de prietenoase şi nespus de dragi Mariei, care simţi că i se strînge inima de durere. Nu, nu se putea, era cu neputinţă, de neconceput. Nu puteau să renunţe la toate acestea, nici măcar pentru o zi, nici pentru un ceas măcar!

— Cică ei au şi ajuns la Strelna! auzi Maria o voce mînioasă.

Două femei mergeau pe stradă, dincolo de peretele verde al aleei, în aceeaşi direcţie cu ea. Mergeau repede. O ajunseră din urmă şi apoi începură să se depărteze, bocănind cu tocurile în asfalt.

— Doamne! vorbi cealaltă femeie: şi taman într-acolo ne duce tramvaiul 29!

Maria înţelese că „ei" erau nemţii.

Ajunse la capătul aleei. Se opri descumpănită şi se uită împrejur. Avea toată piaţa în faţă — verde, spaţioasă şi minunat de frumoasă, ca totdeauna. Arcul lin al podului cu cele două rînduri de felinare încununa piaţa cu aceeaşi graţie fi-

reasca; ciorchinele mate ale abajururilor semănau cu niște ciorchine de struguri și erau împurpurate de razele asfințitului. În dreapta, străjuia, întunecat, frunzișul grădinii de vară. De aici nu se putea vedea, dar Maria privi cu ochii minții grilajul ce împrejmuia grădina de-a lungul cheiului, precum și desenul de o desăvîrșire uimitoare cu care era împodobit... În anii studenției și după aceea, cînd se întîmpla să hoinărească în căutarea unei soluții arhitecturale, trecuse de atîtea ori prin fața acestui grilaj, pe aici, prin piață, și prin întreg orașul, străduindu-se să ghicească taina minunatei unități și a proporției care făceau din Leningradul ei drag o operă de artă plină de armonie.

În orașul ei totul era la fel ca mai înainte. Sau aproape la fel. Oare nemții se aflau într-adevăr în suburbii, la o depărtare de numai cîteva stații de tramvai? Ei voiau să se năpustească aici în piață și să scalde mormintele comune ale luptătorilor pentru libertate în sîngele a sute și mii de leningrădeni! Atunci ei se vor lăfăi în palatele acestea și, pentru a face noi tunuri, vor topi și grilajul grădinii de vară, și statuia lui Suvorov, și statuia care-l înfățișează pe Lenin pe automobilul blindat... Ei vor pătrunde în fortăreața Petropavlovsk, în celulele ei întunecoase și umede, acolo unde au murit fără să se predea cei dintîi soldați ai revoluției și unde-i vor azvîrli, de astă dată, pe cei ce nu li s-au predat, pe cei ce nu concep și nu pot să se predea... O nouă închisoare! Aici și pretutindeni ei vor statornici o singură și uriașă închisoare pentru toți locuitorii orașului, pentru ca să le răpească tot ce au, pentru ca Andriușa să nu mai aibă copilărie și nici viitor, pentru ca ea, Maria, să nu mai fie ea, ci o ființă oprimată și mereu înjosită, pentru ca ei toți să înceteze a mai fi oameni... Le trebuia Leningradul? Da, voiau să înrobească orașul lui Lenin, ideea însăși să o strivească în picioare, să o nimicească...

— Mai bine moartea! se gîndi Maria cu glas tare, și această hotărîre nu o sperie, ci, dimpotrivă, o liniști.

Cînd ajunse acasă, o întîmpină siluieta întunecată a portarului, care purta masca de gaze atîrnată pe după umăr.

— Tovarășă Smolina! Avem dispoziție ca în noaptea asta să se strîngă toate sticlele care există în casă. Le predați mîine dimineață la birou.

— Sticle?...

— Da. O să atacăm cu ele tancurile nemțești, așa cred.

3

În noaptea aceea veni Boris.

Maria spăla la bucătărie niște rufe de-ale copilului, cînd auzi zbîrnîitul cunoscut și stăruitor al soneriei. Scăpă rufele din mînă și se repezi în vestibul fără să-și mai șteargă mîinile ude și pline de săpun. Ana Konstantinovna i-o luase însă înainte și deschisese ușa. Maria văzu un geamantan voluminos și o raniță strecurate înăuntru. Odată cu ele intră zgomotos în vestibul însuși Boris, gîfîind, într-o haină călduroasă de piele, nepotrivită cu anotimpul. Era el, fără îndoială — același trup înalt și spătos, aceleași mîini puternice și mari, același păr bălai și buclat ce-i încadra fruntea lată, același nas drept și puțin cam scurt... Era el, și totuși nu era el: privirea aceea nu era privirea lui, glasul acela nu era glasul lui, buzele, de asemenea. Lăsă din mîini geamantanul și ranița, se uită împrejur. Buzele-i uscate prinseră parcă să tremure și Boris rosti aceste cuvinte ciudate:

— Slavă domnului, mai sînteți încă aici!...

Se așeză pe scaunul cel mai apropiat, fără să-și scoată haina, fără să zîmbească Mariei și fără să o îmbrățișeze, cum făcea întotdeauna cînd venea la Leningrad. Părea că nici nu o bagă în seamă. Puse pe genunchi mîinile-i înroșite și apoi își trase cu zgomot răsuflarea, deschizînd gura cît putu.

Maria stătea mută în ușă, ștergîndu-și mașinal cu șorțul mîinile ude. Ana Konstantinovna, plecînd ochii ei severi în pămînt, puse lanțul de siguranță la ușă, și apoi trase geamantanul lîngă perete. Boris îi prinse privirea piezișă, care-l cerceta pe sub pleoapele lăsate, dar făcea impresia că acum o vede pe Ana Konstantinovna pentru prima oară. Se uită la Maria, și fața lui ciudată, care nu semăna cu cea dinainte, se schimbă într-o clipă: gura i se destinse, ochii i se luminară, mușchii feței prinseră viață și glasul lui profund și blînd de odinioară adună și reconstitui parcă toate trăsăturile chipului cunoscut și atît de drag Mariei.

— Uf, ce-am mai gonit încoace și cît m-am temut c-ați plecat, vorbi glasul acesta și zîmbetul cel luminos de altădată desăvîrși transformarea deplină a feței lui. Musea, unde ești, fetițo? Ori nu te bucuri?

Maria se avîntă spre el și își ascunse capul în mîinile-i mari, cu vinele umflate, repetînd, plîngînd și rîzînd totodată:

— Borea... Borea... Borea...

— Uite-așa! făcu el îngăduitor și bucuros în același timp, sărutînd-o. Eram sigur că ai să te alarmezi... Păi sînt eu omul care să se prăpădească pe degeaba?

— Se poate să pieri și altfel decît pe degeaba...

— Și-atuncea nu ți-ar fi părut rău... ai?

— Taci!

Masiv, zgomotos, parcă prea voinic pentru locuința lor strîmtă, își curăță hainele cu grijă, se spălă și apoi se schimbă, ciugulind din mers ba o bucată de pîine din coșuleț, ba un cartof prăjit din tigaia Anei Konstantinovna. Maria se ținea după el, atingîndu-i umărul, mîngîindu-i părul ud, mîinile — fericită, fără să-l piardă din ochi, și nu voia, nu-și îngăduia să și-l amintească așa cum îl văzuse doar cu cîteva minute mai înainte.

Boris nu întrebă nimic de Andriușa, ci intră în odaia unde dormea copilul și aruncă din prag o privire spre pătucul lui. Maria nu se supără. El, Boris, nu-și înțelegea, nu-și înțelesese niciodată și nu știa să-și prețuiască băiatul... În schimb, ea îl iubea pe Boris, și aici nu era nimic de făcut. Dacă ar fi stat mai mult timp pe-acasă, poate ar fi jignit-o această lipsă de atenție paternă. Boris însă lucra în raion și venea rar, doar pe cîte două-trei zile acasă; și aceste zile erau atît de pline de pasiune și de bucuria cunoașterii reciproce, încît Maria uita ea însăși de copil. Iar atunci cînd pleca Maria în raion, ca arhitect-constructor, și se întîlnea cu Boris nu numai acasă la el, dar și la consfătuirile de la sovietul raional, precum și pe șantierele de construcție, simțea că-l îndrăgește cu o nouă putere, fiindcă Boris era legat de visele ei cele mai scumpe, de înfăptuirea lor grabnică și cu deplin succes. Și ea, Maria, trăia astfel, de la o revedere la alta, fără să murmure și fără să-i ceară nimic, socotind zilele și bucurîndu-se dinainte că are să-l vadă. Acum, la fel ca întotdeauna, nu-i trebuia nimic, numai să-l știe aici, lîngă ea, mare, energic, sigur de sine, bun și voios.

— Dar Olea unde-i? întrebă Ana Konstantinovna, servind cina.

— Se-nvîrte pe la Comsomolul ei! răspunse nepăsător Boris și, dînd capul pe spate, goli dintr-o sorbitură un păhărel cu vodcă.

Maria ar fi vrut să rămînă cît mai repede singuri, numai ea și Boris, iar el să-i explice tot ce se întîmplă, în mod inteligent și amănunțit, așa cum făcea întotdeauna. Însă Ana Kon-

stantinovna voia şi ea explicaţii şi chiar începu să-i pună întrebări. Boris răspundea pe scurt şi cu îngăduinţă, dar în aşa fel încît totul era lămurit pe deplin.

Sprijinindu-şi bărbia în mîinile înlănţuite, Maria se uita la chipul lui drag şi-i asculta glasul la fel de drag. Tot ce spunea Boris era aspru, dar liniştitor. Ana Konstantinovna oftă uşurată, şi Maria îşi dădu pentru prima dată seama cîtă nelinişte adîncă ascundea atitudinea ei rezervată şi plină de calm. Această facultate de a-şi stăpîni simţămintele, de a ţine numai pentru sine neliniştea ca şi durerea, de a nu plictisi pe nimeni cu propriile lor temeri, era o trăsătură comună a mamei şi a fiicei. La Boris Trubnikov însă, totul răbufnea în afară cu o spontaneitate plină de viaţă, şi Maria iubea nespus această însuşire a lui. Cîteodată se întîmpla ca Boris să caute să se stăpînească ori să-şi ascundă simţămintele, dar întotdeauna îl trădau ochii, îl trăda tremurul sprîncenelor, tremurul buzelor. Alte dăţi, la vreo consfătuire, cînd se discuta proiectul sau modul cum se desfăşoară lucrările unei construcţii oarecare, el tăcea cu ochii într-altă parte, lăsîndu-se pe spătarul fotoliului prezidenţial, dar Maria ghicea dintr-o privire şi fără greş cine anume nu va avea sprijinul lui, cine va da de bucluc şi ce hotărîre va lua el... Iar în rarele clipe cînd li se întîmpla ca ei doi să se certe — erau amîndoi deopotrivă de încăpăţînaţi — orice-ar fi spus Boris, Maria ştia întotdeauna să seziseze ce anume este mai important, ce anume vrea el şi cum anume trebuie ea să procedeze.

Acum, ascultîndu-l, Maria căuta să ghicească după semne imperceptibile, ştiute numai de ea, lucrul acela important care-l preocupa astăzi pe Borea şi care avea să-i determine faptele, îşi dădea silinţa să ghicească de ce a venit şi dacă a venit pentru mult timp, ce anume are el de gînd să facă în zilele acestea grele şi ce nouă despărţire, ce nouă nelinişte o mai aşteaptă. Nu degeaba tăcuse Boris, fără să scape nici un cuvînt faţă de mama ei despre treburile lui !...

Dar ciudat lucru — astăzi Maria nu izbutea să-i ghicească gîndurile. Nu-l recunoştea nici în felul cum judeca, nici în felul cum rostea un cuvînt sau altul, nici în felul cum se uita în jur în timp ce vorbea, nici în felul cum îşi încrunta sprîncenele sau cum rîdea. Vocea lui era aceeaşi, şi totuşi alta. Faţa, de asemenea, era aceeaşi şi totuşi părea alta. Ai fi zis că acolo, în vestibul, cu o oră în urmă, şi-a adunat printr-un efort de vo-

inţă toate trăsăturile chipului său cunoscut Mariei, poruncindu-le să-l slujească, şi că în acelaşi timp şi-a ascuns gîndurile. Iar Maria trebuia acum să răzbească prin imaginile obişnuite pe care şi le făcuse despre el, prin cuvintele lui prudente, spre lucrul acela important pe care nu-l înţelegea... şi pe care se temea să-l înţeleagă.

— Nu poţi învinge dintr-o dată. Asta-i războiul! răspunse Boris la o întrebare a Anei Konstantinovna.

Maria tresări. Unde a mai auzit ea aceste cuvinte? Da, acolo pe şoseua cufundată în beznă şi bombardată, de la un soldat rănit şi istovit de puteri... Acolo, atunci, cuvintele acestea rosteau un mare adevăr. De ce însă pe buzele lui Boris sunau altfel? Şi de ce Boris se ferea cu îndărătnicie să le spună de ce a venit?

— Nu căuta să ne liniştești, Boris, nu trebuie! izbucni ea violent. Ieri eu am fost în raionul tău. Da, pe şosea. Şi-am văzut singură totul.

— Tu?... Ieri?...

— Da, ieri.

Şi începu să povestească tot ce-i fusese dat să vadă şi să îndure, uitînd cu desăvîrşire cît s-a străduit să ascundă mamă-si adevărul. Iar cînd observă ochii mari şi rotunjiţi de groază ai Anei Konstantinovna, era prea tîrziu ca să mai îndulcească lucrurile.

— Nu m-aş fi aşteptat ca Sizov să te trimită acolo! vorbi Boris cu ciudă, şi zîmbi trist spre Ana Konstantinovna: Nu-i nimic, acum nu mai ai de ce să te sperii! De azi înainte Maria n-are să se mai ducă nicăieri.

— Ba am să mă duc, dac-o fi nevoie! spuse Maria repede şi cu hotărîre.

— Ai să te duci în spatele frontului cu Andriuşa şi cu mama, asta ai să faci!

Ea se împurpură la faţă, jignită, dar Boris îi înlătură cu un surîs blajin toate obiecţiile:

— Ştiu că eşti curajoasă, conştientă că trebuie să pleci neapărat pe front. Bine, despre asta mai vorbim noi, nu-i aşa? Acum e timpul să ne culcăm. Sînt frînt de oboseală...

Şi căscă cu zgomot, întinzîndu-se.

— De vreme ce tot m-a luat gura pe dinainte faţă de mama, vreau barem să spun despre Mitea... zise Maria, şi apoi povesti întîlnirea de la rîu.

— Şi tu ce-ai făcut? întrebă, cu mînie, Boris.

— Ce puteam să fac?

Faţa cea blîndă a lui Boris exprima acum dispreţul.

— Trebuia împuşcat ca un cîine! Asta aş fi făcut eu în locul tău.

— Mitea?...

— Da, Mitea!... El nu era Mitea, era un ostaş. Din cauza unora ca el au ajuns nemţii la Leningrad.

Maria tăcea, consternată. Da, ea n-a fost în stare nici să înţeleagă situaţia, nici să aibă o atitudine fermă. Nu i-a făcut lui Mitea nici o imputare. S-a purtat ca o femeiuşcă oarecare, ca o muiere... Ar fi trebuit să fiarbă de indignare, aşa ca Boris. Oare toate acestea se datorau faptului că ea însăşi şi-a pierdut cumpătul? Era gata să se recunoască vinovată; dar aducîndu-şi aminte de grupul de ostaşi din ultima linie de acoperire şi de ostaşul acela necunoscut şi buimac de oboseală, care ducea în cîrcă un tovarăş rănit, aducîndu-şi aminte de cuvintele lui Mitea, că trăgea în avioane „cu puşca, cu puşca, cu puşca"! şi de oftatul lui răguşit: „cinci zile şi cinci nopţi... zi şi noapte, zi şi noapte... cît poate să reziste un om?..." aducîndu-şi aminte de toate acestea, Maria se îndoi de faptul că Mitea trebuia împuşcat.

— Eu sînt neliniştită că n-aţi adus-o cu voi pe Olea! spuse încet Ana Konstantinovna.

Trubnikovii rămăseseră de mult fără mamă, şi Ana Konstantinovna, care nu-i prea căuta în coarne lui Boris, avea o afecţiune maternă faţă de sora acestuia, Olea, în vîrstă de douăzeci de ani. Boris se stăpîni, dar ochii lui scăpărară de mînie.

— Noi nu dispunem de noi înşine! i-o reteză el, aspru. Fiecare trebuie să-şi facă datoria.

Şi cu aceste cuvinte se ridică de la masă.

Maria era bucuroasă că, în sfîrşit, va rămîne singură cu Boris; se şi pregătea să se aşeze alături de el pe divan, să-şi pună capul pe umărul lui — aşa le plăcea să stea cînd aveau poftă de vorbă — şi să-l întrebe: „Şi-acum, hai, explică-mi şi mie..." Dar de îndată ce uşa se închise în urma Anei Konstantinovna, Boris spuse cu o voce schimbată, plină de tulburare:

— Slavă domnului c-a plecat!... Stăm foarte prost, Musea. Aproape tot raionul nostru e ocupat, dar despre asta nu trebuie să vorbeşti cu nimeni. Cel puţin aşa se prezenta situaţia azi dimineaţă; acum poate că-i ocupat în întregime. Cînd am plecat,

ne mai rămăsese doar un singur drum. Trenurile nu mai mergeau. Lîngă fabrica de cărămidă se dădeau lupte. Foarte curînd, nemții vor fi sub zidurile Leningradului. Se căznesc să-l încercuiască. Azi, mîine va fi tăiată și ultima legătură de cale ferată...

— Știu! spuse Maria, cu un calm de care se miră singură. Știu... Azi a fost aici un tanchist din partea lui Alioșa și zicea foarte bine că omul rus...

— Asta-i poezie! o întrerupse Boris. Acum nu-i timp de palavre. Mîine noapte plecăm cu camioanele. Mîine, fără nici o întîrziere. Pregătește-l pe Andriușa, pe mama, ia strictul necesar și lucrurile mai de preț...

Maria era atît de uluită, încît nu răspunse. Boris îi simți împotrivirea tacită și o atrase încet spre el.

— E o nebunie să rămîi aici, înțelege! Eu doar nu-s nici alarmist și nici fricos; nu m-am pierdut cu firea ca Mitea al tău. Insă judec situația la rece. Am făcut tot ce-am putut. Am evacuat utilajele turnătoriei și ale atelierelor... Restul am dat dispoziții să se îngroape... Să fi văzut numai: nici tu camion, nici tu carburanți... totul se obținea cu luptă mare, nu glumă! Am zburat încoace cu „Ziss"-ul meu, pînă i-a plesnit un cauciuc și pe urmă am călătorit agățat de scară, cu ultimul tren. Pe drum, trenul a fost mitraliat și bombardat... M-am temut atît de mult că n-am să vă mai găsesc aici...

— Dar Gudimov, unde-i? întrebă încet de tot Maria.

Boris nu răspunse, ci-și urmă firul gîndurilor, înflăcărîndu-se tot mai mult:

— Firește, lupta nu s-a sfîrșit, lupta de-abia începe. Ai să vezi! Acum însă, trebuie să muncim, să muncim și iar să muncim! Și dacă vrei să știi, află că spatele frontului, el și numai el va hotărî soarta războiului. Trebuie să ridicăm producția la un ritm nemaivăzut, uite, asta trebuie! Fiecare om apt de muncă trebuie să-și dăruiască toate puterile lui în vederea acestui țel. Nu importă ce vrem noi sau unde vrem să fim...

— Stai puțin! spuse cu o voce răsunătoare Maria. Totul e adevărat. Dar e ceva ce nu-nțeleg. Tu ești unul din conducătorii raionului. Ați plecat cu toții? Și Gudimov?

In aceeași clipă și-l închipui deodată pe Boris, așa cum era cu un ceas în urmă, cînd a dat buzna în casă, și imaginea aceasta îi tăie răsuflarea.

— Gudimov este secretarul comitetului raional de partid, răspunse Boris în silă. El are sarcinile lui, eu pe ale mele. Și la

urma urmei, acum e mai important ca producția noastră să se desfășoare într-alt loc, decît să bravezi încercuit de nemți și să aștepți să fii strivit.

— Probabil că așa e! consimți, obosită, Maria. Vreau să cred că ai dreptate. Dar nu știu de ce am senzația... și nu înțeleg de ce Gudimov...

Boris oftă adînc, demonstrativ. O furie stăpînită i se simțea în glas:

— Tu ai fost o idealistă întotdeauna! Dar în condițiile războiului, asta e stupid. Stupid și primejdios! Iar Gudimov al tău, dacă vrei să știi, e la fel ca tine. Căpetenie de partizani! Închipuiește-ți o mînă de agronomi, de învățători și veterinari împotriva unor hoarde de tancuri, împotriva artileriei și „Messerschmidt"-urilor!

— Dar Olea unde-i?

Boris se făcu stacojiu la față și strigă:

— Poftim, și Olga acum! Frate-su o caută prin tot orașul, iar ea umblă în pantaloni, cu carabina pe umăr... Gudimov! Partizani! Romantism!...

— Te-ai certat cu Gudimov?

— Eu mi-am îndeplinit misiunea mea, el pe-a lui, asta-i tot! spuse autoritar Boris. Nu înțeleg ce tot vrei să-mi pui în seamă! Acum nu trebuie să filozofăm, trebuie să ne pregătim de drum.

— Și Leningradul? făcu Maria îndărătnică. Și Leningradul?

Boris zîmbi și o trase spre el.

— Draga mea... Tu ești atît de puțin pregătită pentru toate acestea! Și totuși, trebuie să privim adevărul în față, cu sînge rece. Principalul e să nu ne lăsăm cuprinși de panică...

— Mă las eu cuprinsă de panică?

— Nu. Dar tu nu vrei să vezi adevărul. Înțelege. În acest sector am fost învinși. Le-o vom plăti noi pentru el mai tîrziu. Pentru el și pentru toate celelalte. Acum însă, trebuie să muncim și să salvăm tot ce se mai poate salva. Și apoi — ce rost are să pieri tu? Și copilul? Și mama? Ce rost au asemenea jertfe inutile? Ce poți să faci tu?

Maria se îndepărtă brusc de el: acum nu mai simțea oboseala aceea cumplită care-i încătușa voința.

— Și ce s-ar întîmpla dacă ar pleca toți locuitorii Leningradului, ca să nu se sacrifice inutil?

— Acelaşi lucru ca şi cu Napoleon la Moscova. Nemţii vor intra într-un oraş pustiu.

— Nemţii ?! Vor intra ei în Leningrad ?!

— Păi tu... eşti cumva convinsă că nemţii n-au să-l ia ? Că nu pot să-l ia ?... vorbi rar Boris, după o clipă de tăcere.

— Pot ! spuse în şoaptă Maria. Pot, dacă-l dăm noi... Noi însă n-o să-l dăm. Vom construi întărituri, vom ridica baricade, vom lupta. Noi, noi toţi, alături de Armata Roşie. Vom lupta pînă la ultimul om ! Şi Mitea, pe care tu l-ai fi împuşcat, şi el va lupta ! Cînd vor şti că apără Leningradul şi cînd li se va strînge inima pentru soarta oraşului, toţi vor sări să lupte, toţi!...

Boris tăcea. Ea îi vedea siluieta masivă, cu umerii puţin lăsaţi, luminată din spate de lampa de pe masă, şi-i ghicea expresia abătută şi tulburată a feţei. Deodată îşi spuse cuprinsă de o milă îngrozitoare şi de disperare: „Dar acesta e Boris !... Boris al meu... Şi eu îl iubesc“...

Se rezemă în aceeaşi clipă de umărul lui şi izbucni în plîns.

Boris îi mîngîie umerii zguduiţi de plîns, liniştind-o ca pe un copil :

— Ştiu că-ţi vine greu. Dar cui oare îi este uşor acum ? Trebuie să plecăm, fată dragă, să plecăm şi să ne străduim să cîştigăm războiul. Şi atunci, totul va fi la fel ca mai înainte, totul va fi iarăşi al nostru. Cît despre baricade... Doar nu sîntem în 1905, doar acum nu-i vorba de Comuna din Paris... Cum să opreşti o armată blindată cu nişte simple baricade ?

— Atunci, prefer moartea ! Mi-e mai uşor să mor decît să las nemţilor Leningradul.

— Eşti pur şi simplu fanatică ! spuse el, enervîndu-se din nou. E curios cum uiţi de copil. Ai un fiu !

— Am şi un soţ ! strigă Maria, cu o furie neaşteptată, sărind în picioare. Un soţ care trebuie să mă apere pe mine şi pe fiul meu ! Pe fiul meu !

— Sst, mai încet !

— Mai încet, de ce ? replică ea cu dispreţ. Pentru ce crezi oare că despre lucrurile acestea trebuie să se vorbească în şoaptă ? Pentru că tu nu vrei să lupţi, de asta ?...

— Proasto ! Nebuno ! şuieră el printre dinţi ! Poţi să ţipi cît vrei. Trezeşte-o pe mama, trezeşte şi copilul ! Ce-ţi pasă ţie de liniştea lor ? Tu doar eşti eroină de roman ! Jeanne d'Arc !

Maria tăcu. Pînă acum, Boris nu fusese niciodată grosolan cu ea.

Grosolănia aceasta sublinie deodată că totul s-a schimbat, că în fața ei nu este Boris, omul acela pe care-l iubea, ci un altul, care s-a schimbat brusc, un străin care o înspăimîntа.

— Maşa! o chemă el, cu un aer vinovat şi blînd, punînd din nou stăpînire pe sine. Fii rezonabilă! Lasă încăpăţînarea! Nu trebuie să pozezi în eroină. Sau ţii neapărat ca eu să fiu strivit de şenilele unui tanc? Ori pus la zid şi împuşcat? Ştiu şi eu să spun cuvinte mari, dar faţă de tine mai trebuie oare să mă prefac? La urma urmelor, nu vreau să pier inutil în baia de sînge ce va fi aici zilele astea. Pur şi simplu!

Maria se retrase într-un colţ al odăii, se aşeză pe pătucul copilului şi-şi strînse în palme tîmplele înfierbîntate. Ce era asta? Revăzu limpede în minte prima zi de război, aleea inundată de soare din parc, şi pe Boris, în bluză şi cizme, zîmbitor, puternic, cu umerii largi, cu vocea răsunătoare şi plină de voioşie. Glumea pe seama ei şi a Anei Konstantinovna: „Ce, v-aţi speriat de nemţi? Oho! Ei încă nu ştiu cît sîntem de puternici!" Atunci, Boris îi apăruse ca fiind o întruchipare a acestei puteri... Cît de mult credea în el, cît de mult îl iubea, cît de mult se temea că l-ar putea pierde în războiul crud care abia începuse! Unde a dispărut el, omul acela adorat, puternic şi voios?

— Nu înţeleg nimic! spuse ea în şoaptă. Uneori mi se pare că tu... şi nu pricep, cum de-a fost cu putinţă ca tu să devii un...

Nu-şi sfîrşi vorba, dar în sinea ei rosti cu o fermitate necruţătoare un cuvînt scurt şi plin de dispreţ: laş.

4

Dimineaţa se ivi palidă, înnourată — cel puţin aşa i se părea Mariei. Nu-şi putea aduce aminte cum a adormit în ajun. Avuseseră o discuţie prelungită pînă la istovire, chinuitoare. La un moment dat izbucnise în plîns, şi Boris o ridicase în braţe, din nou drag şi mai puternic decît ea, vorbindu-i ca unei fetiţe şi sărutînd-o cu patimă; iar ea ceda mereu şi se supunea tot mai mult lui şi dorinţei ei de a crede în el, în dragoste, în fericirea lor de altădată.

Oare a fost un vis?...

Boris se îmbrăca grăbit — posomorît şi greoi. Văzînd că ea s-a trezit, îi zîmbi trist, silit. În sinea ei, Maria nu simţea nimic — nici voinţă, nici dragoste, nici dispreţ.

— Plec, Musea. Mă duc să văd dac-au venit camioanele. Pe urmă mă reped pînă la Smolnîi ca să fac formele. Tu pregăteşte-te de drum.

Fiindcă ea nu-i răspundea, Boris se apropie şi-o sărută.

— Aseară mi-ai spus multe cuvinte jignitoare şi nedrepte, vorbi el, cu un tremur în glas. Eu însă nu mă supăr. Am uitat totul. Eu te iubesc şi-l iubesc şi pe Andriuşka... În cazul cînd camioanele au putut răzbi încoace, plecăm la noapte.

Maria nu avea ce spune, nu ştia nici ea singură ce va fi.

— Mamă! răsună deodată glasul triumfător al lui Andriuşka: într-o cămăşuţă de noapte veche şi scurtă, cu obrajii îmbujoraţi de somn şi cu ochii sclipitori de curiozitate, băiatul se ridică în pătucul lui, ţinîndu-se cu mîinile de marginea tăbliei.

— Tăticule! strigă el, recunoscîndu-l.

Boris îl cuprinse de subsuori, îl săltă spre tavan şi apoi se aşeză cu el lîngă Maria, pe marginea divanului. Se interesa rar de băiat şi Maria se bucura întotdeauna cînd îi vedea împreună. Acum însă nu o mai mişcă nici lucrul acesta.

— Sînt ca şi moartă! spuse ea, întorcînd capul.

— Eşti obosită. Caută şi prinde puteri, fetiţo, drumul n-o să fie uşor. Hai, scoală-te, trezeşte-o şi pe mama, şi începeţi să vă pregătiţi.

— Bine! făcu ea, evaziv. Tu du-te, ca să poţi ajunge peste tot unde ai treabă.

— Eşti supărată pe mine?

— Nu.

Rămînînd singură cu Andriuşka, Maria îşi puse pentru prima dată în această dimineaţă întrebarea: „Ce-i de făcut?“ Nu-i venea nici să plece, nici să rămînă. Ar fi vrut să închidă ochii şi să nu se mai gîndească la nimic... Andriuşa se tot învîrtea pe lîngă ea, aşa că trebui să se dea jos din pat, să-l îmbrace şi să-i dea să mănînce.

— E ora nouă, trebuie să pleci, nu? întrebă Ana Konstantinovna.

— Da, răspunse Maria, şi se pregăti maşinal de plecare, apoi porni spre biroul de construcţii unde lucra. Acolo va vedea ea ce-i de făcut! Dacă părăseşte oraşul, tot trebuie să-şi ia salariul. Şi mai cu seamă, trebuie să stea de vorbă, să se sfă-

tuiască cu Sizov. In cele două săptămîni cît lucrase la construirea lucrărilor de apărare, Maria învățase să-l prețuiască și-l îndrăgise pe Sizov — același Sizov morocănos și bombănitor, cu care se certa adesea înainte de război și cu care se ciorovăise odată — numai fiindcă așa îi cășunase lui — pentru fiece amănunt al unui proiect de școală sătească de zece ani, întocmit de ea.

La birou, în afară de casieră nu găsi pe nimeni. Toți erau plecați pe șoseaua Moscovei și pe strada Grevelor, pentru a ridica baricade.

— Și nu știi unde-l pot găsi pe Sizov ?

— Ivan Ivanovici e pe undeva în sectorul de lîngă ulicioara Blagodatnîi.

Pe drum, în timp ce suia și cobora dintr-un tramvai în altul, Maria alegea în gînd cuvintele cu care să-i explice lui Sizov totul, tot ce s-a abătut asupra ei. „M-am certat, m-am împotrivit, dar dacă el pleacă... am o mamă și un copil... Înțelegi, Ivan Ivanovici, dacă s-ar fi dus într-un detașament de partizani, aș fi înnebunit de neliniște ; și acum cînd e să plecăm departe de toate neliniștile, mi se pare că e și mai rău... Spune, tu ce-ai face în locul meu, dar cinstit, absolut cinstit. N-ai să mă disprețuiești pentru că plec ?"

Cu cît se apropia de suburbiile din zona frontului, cu atît mai lămurît apăreau în jur semnele războiului care venea spre ei. Peste tot se vedeau mormane de pietre, de fier vechi și țevăraie, pregătite pentru baricade. Pe alocuri, la colțurile de stradă și la subsolul clădirilor, ferestrele erau astupate cu cărămizi. Militari preocupați forfoteau în toate părțile. Camioane supraîncărcate, acoperite cu prelate, treceau mereu spre front. La tot pasul întîlneai femei și adolescenți, trebăluind cu cazmale, drugi de fier sau roabe ; munceau cu toții aici, pe străzi, ori se duceau să muncească și mai aproape de linia frontului. Maria simțea cu fiece clipă neputința de a se apropia de oamenii aceștia care ridicau baricade pentru apărarea orașului și să le spună : „Eu plec"...

Pe Ivan Ivanovici îl găsi în mijlocul străzii, în fața unei grămezi de grinzi de fier și de elemente de calorifer, cu fularul lui roșu și ponosit fluturînd în vînt. Vorbea cu patru băiețandri, explicîndu-le ceva, în timp ce-și agita mereu mîna îmbrăcată într-o mănușă zdrențuită și îngălbenită de lut.

— A-a ! Smolina ! Vino repede încoace ! strigă el bucuros, zărind-o pe Maria. Credeam că te-au omorît ăia, pe acolo, alaltăieri ! Uf, cîtă nevoie am de tine, drăguţo ! Ai să fii brigadieră la „capacul" ăsta, înţelegi ? Uite, băieţandrii ăştia sînt ai tăi ; ăştia patru plus cinci fete — uite-le colo. Straşnică brigadă !

Se apucă să-i spună ce şi cum trebuie să facă, dar în mijlocul acestor explicaţii o privi deodată atent şi întrebă :

— Acasă e totul în ordine ?

— In general, da — răspunse Maria, încurcată.

— Asta-i important : în general, că restul se aranjează — aşa spun constructorii ! făcu Sizov, rîzînd, şi o bătu încetişor pe umăr. Şi acum, la treabă, drăguţo ! Dacă e ceva ce nu ţi-am spus, descurcă-te şi singură ! adăugă el, şi o luă la fugă de-a lungul străzii spre nişte muncitoare care rostogoleau cîteva tuburi grele de canalizare către locul unde avea să se înalţe baricada.

Cu încrederea unor oameni care încep laolaltă o muncă a cărei experienţă nu o au, dar pe care vor să o ducă la bun sfîrşit în cele mai bune condiţii, membrii brigăzii se şi înfiinţară cu întrebările în faţa Mariei : oare aşa să facă cutare lucru, sau altfel ? Oare n-ar fi mai bine să aşeze grinzile aşa, să pună între ele elementele de calorifer şi să aştearnă deasupra pietre şi pămînt ? O femeie cu umerii înguşti măsură înălţimea crenelului pe care urmau să-l facă şi propuse să fie ceva mai scund, fiindcă aşa era numai pe măsura unui bărbat, pe cîtă vreme aici aveau să lupte şi femei...

Maria fu de acord că grinzile alternate cu elementele de calorifer vor constitui o temelie trainică pentru „capac" ; cercetă apoi dacă spaţiile goale sînt umplute aşa cum trebuie cu pietre şi încercă ea însăşi înălţimea crenelului; da, trebuia făcut ceva mai jos, ca să poată trage cu arma şi femeile, şi tineretul. Pe urmă se gîndi că straturile de piatră aşternute ar trebui acoperite fiecare în parte cu pămînt ; astfel, peretele baricadei va fi compact, mai ales prin bătătorirea pămîntului. Nu văzuse niciodată pînă acum o baricadă, iar la institut nu învăţase tehnica construirii lor. Pe de altă parte, oamenii aflaţi în jurul ei nu ridicaseră nici ei baricade, dar acum munceau dîndu-şi toată silinţa.

Alungîndu-şi îndoielile nelămurite, dar simţind mereu apăsarea lor, Maria îşi cerceta cu privirea tovarăşii din brigadă : într-un fel sau altul, fiecare îşi dădea seama că s-a ivit o

primejdie de moarte şi că toţi au de rezolvat aceeaşi problemă, anume: să plece sau să rămînă — atît pentru sine, cît şi pentru cei apropiaţi... Oare pentru ei problema aceasta s-a rezolvat de la sine, fără nici o luptă sufletească? Oare era cu putinţă un asemenea lucru?...

In brigadă se aflau cîteva vechi cunoştinţe ale Mariei: Saşok, Grigorieva şi surorile Krujkov. Maria ştia că Grigorieva are trei feciori şi că toţi trei luptă pe front, în apropiere de Leningrad. Femeie în vîrstă, puţin cam înceată şi zgîrcită la vorbă, Grigorieva muncea gospodăreşte, temeinic şi cu mare grijă; mîinile-i mari şi osoase ascundeau o putere de bărbat, iar purtarea ei vădea linişte şi un dispreţ plin de mînie faţă de duşman. „Ei cred"... „ei îşi închipuie"... spunea Grigorieva despre nemţi, cu un surîs rece, şi Maria îşi dădea seama că propunerea de a pleca în spatele frontului i-ar părea acestei femei fără noimă şi jignitoare.

Surorile Krujkov — Liza şi Sonea — arătau prin purtarea lor că se simt bine oriunde, numai să se ştie înconjurate de prieteni. Amîndouă legau interesele lor cele mai apropiate de Leningrad şi priveau tot ce se întîmpla ca pe ceva inevitabil, îngrozitor, dar totuşi interesant. Cea mai mare, Liza, ar fi consimţit poate să plece, dacă cineva ar fi stăruit şi ar fi orînduit totul, în aşa fel ca ea să fie scutită de orice efort. Nu stătea însă în firea Lizei să ia singură o hotărîre, să-şi provoace singură emoţii, să schimbe singură ceva în viaţa ei. Gestul domol cu care obişnuia să-şi înfăşoare pe degete cîte o buclă din părul ei bălai şi mătăsos, zîmbetul reţinut şi privirea ochilor ei frumoşi şi puţin somnoroşi mărturiseau deopotrivă lene şi comoditate. Era telefonistă la o uzină de tancuri şi noaptea trebuia să fie prezentă la datorie. Sonea, soră-sa, se deosebea atît de mult de Liza, încît nimeni n-ar fi spus că sînt surori. Cu ochii negri şi smeadă ca o ţigancă, ea aparţinea acelui tip de fete pe care nu ţi le poţi închipui în afara Comsomolului, în afara cercurilor sportive şi a activităţii pe tărîm obştesc. Indrăzneaţă, ironică, iute ca o sfîrlează, izbutise pînă la cei douăzeci de ani ai ei să se califice şi ca telefonistă şi ca lăcătuş, ba să apară şi în cîteva filme, interpretînd nişte roluri mărunte — „să împodobească o bucăţică de ecran". Acum, termina şcoala de şoferi, activa într-un cerc de tir şi avea de gînd să se înroleze fie în trupele motorizate, fie în cele de tancuri, dar să plece neapărat pe front. Primejdia tot mai mare

pe care o aducea războiul şi aşteptarea unor evenimente de seamă stîrneau în sufletul Soniei un nemărginit avînt.

Împreună cu surorile Krujkov lucra voluntar în brigadă o mătuşă de-a lor, o femeie în vîrstă, scundă, căreia toţi îi ziceau Miroşa, deşi nimeni n-ar fi ştiut să spună de ce. Bună gospodină, croitoreasă şi brodeză pricepută, Miroşa îşi pierduse cumpătul: nu putea să înţeleagă ce se întîmplă şi din pricina asta căuta cu înfrigurare să se apropie de oamenii care înţelegeau lucrurile mai bine decît ea, care ştiau ce-i de făcut şi alături de care înduri mai uşor vremurile grele. Tot timpul se agita fără rost, dar asculta cu atîta atenţie indicaţiile date, se apuca cu atîta tragere de inimă de treabă şi se străduia atît de mult să o ducă la bun sfîrşit, încît nu dădea niciodată greş şi muncea cu spor.

Cel mai mare interes îl stîrni în ochii Mariei o tînără femeie, cu umerii înguşti, într-o rochie de flanel, care muncea cu însufleţire şi foarte iute. O chema Liuba Vihrova, dar fetele îi spuneau Solovuşko, iar Miroşa îi spunea, cu respect în glas, Liubov Vladimirovna. Din frînturile convorbirilor dintre membrii brigăzii, Maria înţelesese că Liuba Vihrova este căsătorită de curînd cu directorul unei uzine de tancuri şi că ea însăşi a lucrat la acea uzină, sau că este dintr-o familie de vechi muncitor ai acesteia. Liuba avea un frate, Mika, pilot pe un avion de vînătoare, datorită căruia exista o oarecare legătură între ea şi Sonea. Pe Maria o interesa însă în mod deosebit altceva: oare soţul Liubei nu găsea necesar să-şi evacueze nevasta? Ce o făcea pe Liuba să rămînă în oraş? Cu cît o observa mai atent, Maria îşi dădea seama tot mai limpede că Liuba nu are de gînd să ia vreo hotărîre, că pur şi simplu pune capăt discuţiei ori de cîte ori îi vorbeşte cineva de evacuare, că vădeşte nepăsare faţă de primejdie şi că priveşte ca firească orice împrejurare. Liuba-Solovuşko nu numai că nu părea o femeie măritată, şi cu atît mai puţin soţia directorului unei mari uzine, dar prin toată însufleţirea ei aducea mai mult cu băieţandrii din brigadă.

Cel mai mare dintre aceştia, Jorka, abia să fi împlinit optsprezece ani. Era fercheş şi cam îndrăzneţ, lăsa înadins să-i atîrne pe frunte, de sub cozorocul şepcii, moţul răsucit cu grijă, fuma dintr-o pipă cît pumnul şi scuipa cu mare dibăcie printre dinţi, imitînd vădit pe altcineva. Vorbea despre primejdiile războiului cu o nepăsare prefăcută, din care se ghicea

însă o lacomă curiozitate. Prietenul lui, Kolka, un băiat scund şi vioi, lucra pereche cu Jorka, sub înrîurirea căruia se afla; era uimitor că scundul Kolka nu numai că nu se lăsa mai prejos, dar chiar întrecea şi împingea din urmă la treabă pe tovarăşul lui mai mare de ani şi mai puternic. Cel de-al treilea băieţandru, de vreo şaisprezece ani, numit în glumă Andrei Andreici, căra cu uşurinţă, aproape în joacă, orice greutate, şi se fălea cu muşchii lui de atlet. Îl durea „nedreptatea" făcută de comisariatul militar, care nu-l primise în armată, şi visa să ajungă într-o unitate de artilerie. Cel mai mic era Saşok, pe care Maria îl cunoştea. Saşok avea o faţă rotundă, copilărească, corpul subţire şi mlădios. Rana uşoară căpătată cu trei zile în urmă îl ridica atît în ochii lui, cît şi în ochii celorlalţi tovarăşi. Muncea cu un aer solemn şi plin de înţeles. Ghiceai cu uşurinţă că posibilitatea unor lupte pe baricadă, aici, pe strada lui, îi umple sufletul de orgoliu şi de vise belicoase, că el construieşte baricada numai pentru sine şi că nu va ceda nimănui cinstea de a lupta aici.

Toţi aceşti oameni, deosebiţi unul de altul, care nu luptaseră niciodată şi care nu doriseră războiul, se pregăteau acum de luptă cu o înfrigurată înverşunare. Cînd Miroşa le împărtăşi zvonul cum că nemţii s-ar fi apropiat de Pulkovo, Saşok spuse plin de încredere:

— Aici, la noi, abia acum o să înceapă treaba cu adevărat!

Grigorieva îl susţinu:

— Şi Iudenici s-a plimbat pe lîngă colina de la Pulkovo; baricadele tot aici s-au construit şi atunci. Eh, dar Iudenici n-a văzut Piterul. N-o să-l vadă nici nemţii, n-avea grijă.

— Lasă, cînd or începe să tragă tunurile forturilor din Kronstadt!... făcu Liuba.

— Tunurile forturilor, de ce? replică Liza, cu o înflăcărare neaşteptată. În capătul Canalului Maritim e un crucişător; şi-o să le vină el de hac cu tunurile de mare calibru!

Kolka rectifică cu autoritate:

— Nu-i numai un crucişător, sînt mai multe vase.

— Noi aveam pe crucişător un artilerist de-al nostru! spuse Sonea, aruncînd o privire şireată spre soră-sa. O să-l rugăm să ne susţină.

— Eu cred că vom găsi şi-un aviator să ne susţină! adăugă Liuba.

Reflecţiile serioase se amestecau cu glumele, şi neliniştea era îndepărtată numaidecît cu un cuvînt dătător de nădejde. Maria asculta toate discuţiile acestea şi cerceta cu priviri atente chipurile oamenilor care roboteau de la un capăt la altul al străzii în jurul viitoarelor baricade; în acest timp, în sufletul ei se desfăşura un proces complicat, care o pregătea pentru hotărîrea ce urma s-o ia.

„Există oare pe lumea asta oameni fricoşi, alarmişti, egoişti? Da, există! Îşi spunea Maria, silindu-se să nu se gîndească la Boris. Există! recunoscu ea fără să vrea. Dar eu sînt alături de ceilalţi, de oamenii adevăraţi. Iată-i în jurul meu, muncesc cot la cot cu mine — oameni din Piter, din Leningrad, oameni care nu-şi pierd curajul, gata de o rezistenţă nemaipomenită atunci cînd e vorba de onoarea şi libertatea lor... Da, poporul rus — doar ei toţi sînt poporul: şi Liuba-Solovuşko, şi Saşok, şi Miroşa, şi puternicul Andrei Andreici, şi bătrîna Grigorieva, şi Sizov, şi artileristul necunoscut de la tunul de mare calibru de pe crucişător, şi ostaşul acela de pe şosea, şi eu — da, şi eu!"

Niciodată nu simţise atîta bucurie plină de mîndrie la gîndul că ea, împreună cu oamenii aceştia dragi din jur, reprezintă o părticică din întreg poporul şi dintr-un credincios detaşament al acestuia — detaşamentul leningrădenilor. Oare s-a gîndit ea vreodată la asta mai înainte? Tot ce o înconjura era al ei, în chip neîndoielnic al ei: oamenii, munca creatoare, Leningradul, dreptul de a construi şi de a crea, sprijinul şi stima celor din jur, dragostea şi maternitatea, întreg trecutul şi întreg viitorul. Totul părea cucerit şi statornicit astfel odată pentru totdeauna. Cucerit de cei care pieriseră, fără să se predea, în celulele întunecate ale fortăreţei Petropavlovsk; de cei care luaseră cu asalt Palatul de Iarnă şi construiseră aici, pe străzile acestea, baricadele revoluţiei; de cei pe ale căror morminte, împrejmuite cu o bordură de piatră, pe cîmpul lui Marte, florile ardeau ca nişte flăcări. Pentru generaţia ei, toate acestea ţineau de trecut — un trecut tulburător dar depărtat. Privind totul din jur ca pe ceva firesc, Maria era aşa cum o educase viaţa — activă, dornică de cunoştinţe, însetată de fericire, îndrăgostită de munca ei, de familia ei, de proiectele şi de visele ei... Iar acum, în zilele acestea, zile ale unei apropiate primejdii şi ale celei mai mari frămîntări sufleteşti din viaţa ei, în faţa ameninţării de a

pierde tot ce-i era scump, Maria simţi deşteptîndu-se în ea dîrzenia sufletului rusesc, şi îşi dădu deodată seama, în chip lămurit, că toate visele, toate proiectele, toată munca ei sînt doar părticele infime din viaţa cea mare a poporului, şi că stînd departe de şuvoiul larg al vieţii poporului, ea nu va avea nici aer să respire şi nici ce să iubească. Da, poate că toţi anii adolescenţei şi tinereţii ei — ani de învăţătură, de creaţie, de muncă şi de entuziasm, plin de gînduri şi de dorinţa de a deveni un om mereu mai bun — nu fuseseră decît o pregătire pentru ziua aceasta, cînd ea se va desprinde de propria-i şi neaşteptata-i durere, şi va şti, împreună cu oamenii aceştia necunoscuţi dar apropiaţi, să ridice prima ei baricadă.

Iar seara, întorcîndu-se acasă, Mariei nu-i veni de loc greu să-i spună lui Boris:

— Eu nu plec.

Şi nu o mîră faptul că Boris se hotărî, totuşi, să plece, chiar aşa, fără ea şi fără Andriuşka. Acum nu mai aştepta nimic de la el şi dorea doar un singur lucru: să se sfîrşească odată cu discuţiile, cu asigurările, cu agitaţia, reproşurile şi rugăminţile. Cu Boris nu se certă şi nici nu se împăcă, ba chiar îl ajută să se pregătească de drum. Vedea bine că el nu poate să mai rămînă, chiar dacă ar fi vrut, fiindcă asta însemna să recunoască ca întemeiate toate reproşurile ei, să recunoască că l-a cuprins frica. Maria se străduia să nu deschidă discuţia despre plecarea aceasta a lui, ca şi cum ar fi fost vorba de o obişnuită călătorie în interes de serviciu. Boris părea gîrbovit, era agitat şi nefiresc de politicos, spunea mereu că va însoţi utilajele la destinaţie — „N-am dreptul să le părăsesc!" — şi că apoi se va întoarce imediat la Leningrad.

— Foarte bine! încuviinţă Maria. Am să-ţi pregătesc o baricadă strașnică.

El încercă să o convingă că lucrurile nu vor ajunge pînă la lupte de stradă, spunînd că a auzit peste zi, la Smolnîi, veşti liniştitoare de pe front.

— Dacă-i aşa, am o dezamăgire profesională! glumi Maria. Oare noi muncim degeaba?

La cină, ca să pună capăt tăcerii apăsătoare ce se lăsase, ea povesti ce oameni vrednici are în brigadă şi cît de repede s-au împrietenit cu toţii.

Ana Konstantinovna păstră toată seara o expresie de nepătruns pe faţă, iar la cină se prefăcu că nu înţelege ce s-a

petrecut între fiica şi ginerele ei. Acum însă îi aruncă o privire întunecată lui Boris şi spuse apăsat:

— Aşa-s vremurile! Azi oamenii se împrietenesc pe toată viaţa sau se despart pentru totdeauna.

Maria o privi mirată: va să zică ştie?... Ana Konstantinovna lăsase însă ochii în piept şi clătea nişte cești în ligheanul de vase, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Cînd îşi luă rămas bun, Boris vru s-o îmbrăţişeze şi să-i vorbească Mariei cu glasul lui cald şi blînd de altădată, dar ea îl sărută rezervată şi glumi:

— Spui doar că te întorci, aşa că nu ne luăm rămas bun pentru multă vreme. Hai, du-te, camioanele te aşteaptă — adăugă ea, împingîndu-l încetişor spre uşă.

Închise uşa în urma lui şi apoi ascultă un timp, calmă, cum paşii lui care se depărtau răsună cu zgomot pe scară.

5

După ce se despărţi de Maria Smolina, locotenentul Krivozub se duse la uzina de tancuri. Noile şi puternicile tancuri K.V. [1], pe care urma să le ia în primire, reprezentau o adevărată comoară pentru batalion, şi el gusta de pe acum bucuria tovarăşilor săi, forfota lor veselă în timpul încercării maşinilor şi beţia celei dintîi lupte. Tii, ce forţă are şi K.V.-ul ăsta! Dacă-i iese în cale un alt tanc — îl turteşte! Dacă întîlneşte vreun tun care vrea să scuipe foc — praf îl face! Dacă i se pune o casă în drum — o mută din loc!

Uzina uriaşă, cu pavilioanele întunecate şi cu nesfîrşitele ei curţi negre cu pasaje, îl buimăci pe Krivozub; nu atît prin dimensiunile ei şi prin tancurile şi tractoarele care se tîrau cu farurile stinse prin curţi, cît prin mulţimea tanchiştilor care forfoteau peste tot, ca la ei acasă, preocupaţi, cunoscuţi cu toată lumea şi cunoscînd aici totul în mod amănunţit. Toţi aveau bonuri de livrare urgente, toţi sperau să obţină K.V.-urile înaintea celorlalţi, se certau între ei şi îndeplineau ascultători orice muncă, numai să grăbească livrarea tancurilor mult aşteptate.

[1] Kliment Voroşilov (N.R.).

Locotenentul Krivozub răzbi la director. Un om în vîrstă, obosit şi răguşit, îl întîmpină cu un zîmbet vinovat, după care continuă să strige furios în receptor:

— Patruzeci de platforme, niciuna mai puţin! Şi să mi le dai imediat, fiindcă altfel nu pot evacua uzina! Pricepi ori nu pricepi? Ce, e glumă cu o uzină ca asta?

Într-un tîrziu, după ce se certă încă multă vreme, aruncă receptorul în furcă fără să se mai uite la aparat şi ridică spre locotenent nişte ochi obosiţi dar plini de bunătate:

— Ştiu tot. Bon urgent. Necesitate acută. Vă trebuie tancurile azi, chiar acum. Este?

— Este! se învoi cu un oftat Krivozub, şi întrebă încet: Evacuaţi uzina?

Buzele directorului se strînseră a suferinţă.

— Cînd ţi se dă un ordin dumneata îl execuţi, nu? Uite, şi eu îl execut.

— Se vede că aşa trebuie! vorbi posomorît Krivozub.

Directorul se învioră deodată:

— Trebuie? Păi sigur că trebuie! Înţelegi dumneata, pe noul loc uzina are să-şi tripleze producţia, şi asta numai după două luni! Hotărîrea s-a luat acum o lună, iar azi pavilioanele sînt aproape gata... A-proa-pe ga-ta! Ai mai pomenit vreodată asemenea ritm de muncă?! Eh, nici în vis n-am visat, nici chiar în primul cincinal; şi cum s-a mai muncit atunci! Acum, transportăm utilajele, parte din muncitori, maiştri, ingineri... Eu rămîn pe loc... rîse directorul cu un aer şiret, îţi dai seama, nu? Acolo organizăm producţia, iar aici dăm ca şi mai înainte tancuri pentru front şi le reparăm pe cele vechi... Cineva trebuie să conducă treaba şi aici, nu? făcu el, dar se întrerupse îndată, dîndu-şi seama că a vorbit prea mult faţă de acest tanchist. Într-un cuvînt, prietene, du-te în hala de motoare şi aşteaptă acolo. După vreo două zile îţi vine şi dumitale rîndul.

Krivozub deschise gura vrînd să riposteze, dar tocmai atunci se năpusti val-vîrtej în birou un om corpolent şi leoarcă de sudoare, care strigă încă din prag, agitînd în mînă nişte ochelari cu o ramă simplă de metal:

— Cum vine asta, Vladimir Ivanovici? De faţă cu mine una, şi în spate — mă pui pe listă, să plec cu şlepul la dracu-n praznic? De faţă cu mine: „bine, bine, rămîne stabilit!", şi cînd'colo dai o altă listă cu cine crezi dumneata?

Directorul desfăcu braţele, oftînd.

— Soloduhin, rogu-te frumos, lasă văicăreala, gata, sfîrșește! Dacă mi se cere să plece cadrele de bază...

— Eu am fost ridicat de curînd în muncă! Abia-i o săptămînă de cînd m-au făcut șef! vorbi Soloduhin, prinzîndu-și ochelarii pe nas, apoi se uită bănuitor la director și spuse pe un ton înțepat și plin de reproș: Tu, cică rămîi, i-adevărat? Și noi, cum, pe șlep?

Vladimir Ivanovici izbucni în rîs.

— Nu cu șlepul, omule! Nu cu șlepul, cu avioanele! Cadrele de bază pleacă cu avioanele... cu familiile... cu tot confortul!

— Ce-ți închipui tu? strigă Soloduhin, îndreptîndu-se mîndru din spate — crezi cumva că Soloduhin umblă după confort? Că intervine pentru familie? Că vrea să-și salveze ficușii? Bătrîna mea, aur să-i dai și nu se mișcă din loc! Am un fecior locotenent, uite-așa, ca dumnealui; acum luptă la Krasnogvardeisk! Iar eu, eu de treizeci și doi de ani intru pe poarta asta și pontez aceeași fișă!

Obosise, pesemne, de atîta strigat; și apoi ținuta aceasta a lui, plină de mîndrie, se vede că era și ea obositoare pentru trupu-i greoi și cu mișcări stîngace.

— Cum vrei, Vladimir Ivanovici! rosti Soloduhin trist. Dar eu ți-o spun pentru ultima oară, să știi... măcar că acum ești director și-mi ești superior, nu uita, că pe vremuri, de la mine ai învățat meseria... Ține seama de rugămintea mea, Vladimir Ivanovici, pentru dumnezeu... Tot una-i, să știi, fără miliție nu mă urci pe mine în avion.

Apoi se întoarse și ieși, închizînd ușa cu grijă.

Aproape în aceeași clipă intră în încăpere un bătrîn foarte înalt, uscățiv, cu o înfățișare severă, cu o mustață căruntă deasupra gurii frumoase, străjuită de cute mărunte dar pronunțate, mărturie a unei vieți de muncă pașnică, petrecută în liniște, fără zguduiri puternice. In urma bătrînului intrară alți trei bărbați, mult mai tineri, dar la fel de înalți și de uscățivi. Cel mai mare era de vreo patruzeci de ani și purta și el mustață — o mustăcioară încrețită și bălaie.

— Dinastia Korabliov! murmură obosit directorul, și se ridică în întîmpinarea bătrînului. Ei, ce e, Vasilii Vasilievici?

Bătrînul se așeză într-un fotoliu și se uită pieziș spre Krivozub, dar acesta stătea ca înțepenit, și nici nu se gîndea să plece.

— Uite ce, Vladimir Ivanovici — începu rar bătrînul. Nu pot! Eu am luptat în detaşamentul uzinei împotriva lui Iudenici; cei doi feciori mai mari ai mei au luptat şi ei: Ivan, aici de faţă, şi Gherasim, care-a pierit atunci lîngă Pulkovo... De cînd există uzina asta, lucrează în ea şi Korabliovii.

Directorul îşi puse mîna pe mîna bătrînului şi răspunse:

— Eh, cum să se instaleze uzina pe noul loc fără Korabliov? Cum, Vasilii Vasilievici? Cine-a făurit primul tractor produs de uzina noastră? Dumneata! Cine a făurit primul tanc — mic, care nu se compară cu cele de azi, dar care totuşi a fost primul; cin' l-a făurit? Dumneata! Cine-a făurit primul K.V., mîndria noastră? Dumneata! Păi atunci cum se poate să-ţi laşi dumneata uzina tocmai acum, cînd pe umerii ei apasă o greutate aşa de mare? Tocmai cînd e mutată într-altă parte, în nişte pavilioane care încă nu-s terminate şi unde totul trebuie montat şi pus în funcţiune într-o lună, iar în două luni să se tripleze producţia? Dumneata eşti cel mai bun maistru al nostru şi-ţi dai seama ce înseamnă asta. Maistrul Korabliov a instruit în viaţa lui vreo trei sute dintre muncitorii cei mai buni ai uzinei, care-l caută şi acum să-i ceară sfatul. Păi acolo vei avea mii de noi elevi — şi ei nu vor fi muncitori din Piter, ci colhoznici, şcolari, femei... În cel mai scurt timp, ei vor trebui să producă tancuri. Şi maistrul Korabliov să se dea în lături de la o asemenea muncă? Nu, Vasilii Vasilievici, asta nu se poate! Dumitale nu-ţi este îngăduit aşa ceva!

— Nu pot! repetă bătrînul.

Feciorii lui stăteau tăcuţi. Vladimir Ivanovici făcu un semn din cap înspre ei şi zise:

— Uzina noastră se mîndreşte cu voi, Korabliovii. Iar noua uzină din Ural se va mîndri şi ea cu voi. Aici, feciorul dumitale mai mic e un maistru tînăr, dar acolo va fi un muncitor din Piter, cu mîini de aur, temelia producţiei. Vasilii Vasilievici, nu caut să te înduplec, şi-ţi spun adevărul: trebuie!

Bătrînul se uită la cel mai mic dintre băieţii lui — un tînăr zvelt, cu o faţă mobilă şi cutezătoare.

— Pînă azi n-am făcut niciodată uzina de rîs — vorbi el, şi se şterse la ochi cu o batistă mare, în pătrăţele. Bine, plec. Dar uite, pentru cel mic am să te rog ceva. Nici nu vreau să aud dacă e drept sau nu; îţi cer asta ca un semn de respect din partea dumitale faţă de bătrînul Korabliov. Grigorii, mezinul, să rămînă aici...

Tînărul Korabliov aţinti asupra directorului o privire rugătoare şi totodată severă. Buzele i se strînseră.

— Acum lucrez la repararea tancurilor, Vladimir Ivanovici! aminti el, trecîndu-şi palma peste fruntea asudată, cu o mişcare îndărătnică.

— Bine! spuse directorul, şi strînse mîinile bătrînului maistru. Fie aşa cum vrei dumneata, Vasilii Vasilievici. Te rog să-mi scrii despre tot ce se-ntîmplă acolo. O să vă fie foarte greu la început. Dar eu am nădejde în dumneata şi în feciorii dumitale.

Bătrînul şi băieţii lui ieşiră din încăpere.

— Uite-aşa mă lupt toată ziua! vorbi obosit directorul către locotenentul Krivozub. Păi dumneata să nu te ţii scai de mine, tinere. Du-te singur să vezi: hala de montare lucrează zi şi noapte. De la montaj tancurile pleacă direct pe front. Nici să le vopsim n-avem timp. Norma e zilnic depăşită: o sută cincizeci la sută! Oamenii nu ies din uzină cu săptămînile. Cînd ţi-o veni rîndul, ai să capeţi şi dumneata tancurile.

Sună telefonul.

— Cine n-a venit? De ce? Ce-i cu el, e nebun, să zacă tocmai acum? De un obuz? Tii, mare ghinion! şi acoperind receptorul cu mîna, directorul i se adresă locotenentului: Te pricepi la lăcătuşerie? apoi comunică numaidecît, bucuros: Am din întîmplare aici la mine un lăcătuş. Ţi-l trimit imediat.

Krivozub se ridică în picioare.

— Te conduce femeia de serviciu! spuse Vladimir Ivanovici fără vreo altă explicaţie. Cît priveşte tancurile, să n-ai nici o grijă. Pînă azi, n-am purtat cu vorba pe nimeni. În plus, vei fi chiar lîngă hala de montare şi-ai să urmăreşti singur chestiunea.

Rămînînd singur, Vladimir Ivanovici scoase de sub cristalul biroului nişte liste lungi, cercetă una din ele, oftă, apoi şterse numele lui Soloduhin şi-l trecu la sfîrşitul unei alte liste.

Pe urmă telefonă acasă la el, iar vocea i se făcu dintr-o dată tinerească şi plină de gingăşie:

— Ai venit, Solovuşko? Eşti obosită? Nu ştiu, draga mea, mai curînd cred că n-am să viu. Dar mă reped mîine dimineaţă. Iar la baricade? Atunci viu devreme, ca să te prind acasă. Măcar să te văd... După asta mă duc la Smolnîi. Ştii, Soloduhin rămîne pe loc. Şi Kurbatov a cerut să rămînă: pe el îl fac şef la montaj... Hai, acum culcă-te, Liubuşka, culcă-te.

Lui Vladimir Ivanovici i se făcu dor de casă. Solovușko intrase în viața lui chiar în ajunul războiului. Se căsătoriseră sîmbătă 21 iunie, iar duminică 22, după cuvîntarea lui Molotov, el plecase val-vîrtej la uzină și de-atunci întîlnirile cu Liuba erau nespus de scurte!

A doua zi dimineață, tocmai cînd ieșea pe poartă, în fața uzinei se opri mașina lui Pegov, secretarul comitetului raional de partid, și trebui să se întoarcă din drum. Pegov era însoțit de tînărul inginer Piotr Semionovici Levitin, salariat al uzinei, care se înrolase în miliția poporului, într-un detașament al uzinei, chiar din primele zile ale războiului.

— Îl recunoști pe flăcăul ăsta? întrebă, vesel, Pegov.

Vladimir Ivanovici vru să-l îmbrățișeze, dar tînărul inginer se feri în grabă, speriat: venea direct de la spital, unde-i „reparaseră spinarea".

— E lăsat la vatră, erou! spuse Pegov. Știi de ce ți l-am adus? Îl punem în comitetul de partid cînd pleacă Sokolov. Ce zici?

— Eu aș vrea să mă-ntorc în producție — vorbi, timid, Levitin. Sînt absolut sănătos, și-n afară de asta...

— Dar comitetul de partid, ce, nu-i tot producție? Ce sarcini îți închipui tu că are acum comitetul de partid? Prima — tancurile! A doua — tancurile! A treia — tancurile!

Vladimir Ivanovici îi conduse numaidecît pe amîndoi, bucuros, prin ateliere, să le arate cît de bine și de intens lucrează uzina, în pofida faptului că jumătate din utilaj stătea pregătit pentru evacuare și o treime din muncitori erau oameni noi aici. La Liuba nu se mai putu duce, iar la Smolnîi plecă abia după-amiază.

Mergea prin oraș bine dispus, deoarece Levitin era foarte bine venit în comitetul de partid, dată fiind lipsa de cadre; dar pe aleea ce ducea spre Smolnîi, presimțirea unor discuții neplăcute luă treptat locul acestor gînduri îmbucurătoare. Era chemat la Smolnîi tot în legătură cu evacuarea, și el se simțea oarecum vinovat de faptul că lista, cuprinzînd cadrele de ingineri, tehnicieni și muncitori ce urmau să plece, se reducea cu fiecare zi.

În biroul unde se eliberau bonurile de intrare era lume multă și stăruia chiar și un nor de fum de țigară, deși fumatul era strict interzis. Vladimir Ivanovici întîlni aici o mulțime de cunoscuți și, pe cînd stătea la rînd ca să obțină bonul de intrare,

găsi, în sfîrşit, argumentul cel mai convingător în favoarea rămînerii muncitorilor la Leningrad.

— Gîndeşte-te, — spuse el, adresîndu-se directorului unei alte uzine ce urma de asemenea să se evacueze, — cum să conving eu un muncitor din Piter, din Leningrad, un om de bază în producţie, că trebuie să-şi părăsească oraşul într-o situaţie ca asta ?

— De ce nu i-ai spune, de pildă, că acum, în oraşul încercuit, producţia va scădea în mod inevitabil, pe cînd în spatele frontului, el va putea aduce mult mai mult folos ? se auzi din spate o voce plină de siguranţă.

Observaţia era justă, dar amîndoi directorii întoarseră supăraţi capul, şi Vladimir Ivanovici revăzu o veche cunoştinţă — pe Boris Trubnikov.

— Cu ce ocazie pe-aici ?

— Imi mut şi eu uzinele ! spuse Trubnikov, strîngîndu-i cu însufleţire mîna. Cum m-am strecurat eu cu ele pe sub nasul nemţilor, ca într-o mie şi una de nopţi, zău aşa !

— Stai puţin : ce, acum eşti director de uzină ?

— Ce nevoie-i de asta ? Sînt preşedintele comitetului executiv raional, aşa că am în grija mea totul. Ori matale nu te supui Puterii Sovietice, tovarăşe director ? glumi Trubnikov.

— Noi toţi sîntem ai Puterii Sovietice ! răspunse Vladimir Ivanovici pe acelaşi ton. Spune, încotro pleci acum ?

— Păi uite, evacuez utilajele, le instalez pe noul lor loc de producţie... Pe urmă am să mă duc în armată sau... unde m-or trimite ! Nu eu dispun de mine.

— Ei da, da... îngînă Vladimir Ivanovici, şi întoarse capul, apoi scoase din buzunarul de la piept carnetul de partid : mai avea mult pînă să ajungă la ghişeu, dar el nu voia să continue discuţia.

Tovarăşul lui, directorul de uzină, îşi făcu loc înainte şi mormăi :

— De ce ne-or fi chinuind pe noi, Vladimir Ivanovici ? Văd că sînt destui amatori să plece de bună voie ; n-au decît să plece ei !

Vladimir Ivanovici se încruntă şi spuse în auzul tuturor :

— Ştii, de cînd cu evacuarea asta vin oamenii la mine zi şi noapte. M-au făcut cu ou şi cu oţet. Şi uite, tocmai pe cel care nu vrea să plece şi se încăpăţînează să rămînă pe loc, tocmai pe el mă bizui că în spatele frontului are să muncească

așa cum se cuvine. În schimb, cel care se străduiește din răsputeri să plece, acela nicăieri n-o să facă treabă ca lumea! Crezi că dacă ești în spatele frontului, gata, pun-te pe trai nineacă? Și acolo-i tot front, frățioare, și se muncește nu glumă, de uiți și cum te cheamă!

Sus, convorbirea se dovedi surprinzător de plăcută pentru Vladimir Ivanovici. Nu numai că nu fu mustrat pentru că înțelegea să rămînă el însuși pe loc, dar fu întrebat cum crede să organizeze producția cu un utilaj redus și dacă poate face față situației cu inginerii și muncitorii care rămîn la Leningrad. Spre sfîrșitul discuției intră în cabinet secretara și întrebă cu jumătate glas:

— Trubnikov întreabă de autorizația de plecare... Să aștepte?

Interlocutorul lui Vladimir Ivanovici ridică asupra acestuia o privire plictisită:

— Nu cumva ai nevoie de un om? Și, fără să mai aștepte răspunsul, dădu din mînă: Bine, să plece. Spune-i că sînt de acord și că acum poate să plece.

Cînd se apropie de uzină, Vladimir Ivanovici văzu poarta larg deschisă și un tanc nou gonind spre ieșire, dinspre hala de montare, în huruitul vesel al motorului. Oftă: tancul nu apucase să fie vopsit, și lui Vladimir Ivanovici îi plăcea ca producția uzinei să iasă în lume frumoasă, fără nici un cusur.

Pe blindaj ședeau cîțiva muncitori, iar în curte, lîngă poartă, precum și afară în stradă, alți muncitori, ba chiar și trecătorii stăteau să se uite la tancul cel nou. Îl priveau fără să zîmbească, dar în rezerva și în severitatea chipurilor, precum și în gesturile lor, se simțea o încredere atît de adîncă, o atît de înflăcărată și de neclintită nădejde, încît Vladimir Ivanovici, care coborîse din mașină, se dădu și el respectuos deoparte, lăsînd tancului drum liber.

În deschizătura turelei apăru pentru o clipă chipul locotenentului din ajun. „Uite, c-a izbutit!" se gîndi cu mulțumire Vladimir Ivanovici, căruia îi plăceau oamenii perseverenți și capabili să se descurce în orice împrejurare.

Tanchistul, recunoscîndu-l pe directorul uzinei, încetini motorul și strigă vesel:

— Ori pe scut, ori sub scut! așa spune o veche zicătoare; și mai adăugă ceva, dar vorbele-i fură înăbușite de huruitul șenilelor.

Cînd tancul ieşi pe poartă, muncitorii săriră jos de pe blindaj şi rămaseră locului, uitîndu-se tăcuţi în urma lui. O femeie tînără, care tocmai trecea grăbită pe stradă, se opri şi aşteptă să treacă tancul, căruia îi făcu semne cu mîna. Nişte băieţaşi care se jucau de-a războiul lîngă o baricadă se înşiruiră pe marginea trotuarului şi petrecură cu ochii tancul nevopsit, care de la uzină pleca direct în luptă.

6

Liniştea se lăsa peste oraşul mare şi clocotitor; se lăsa înainte de vreme, după rînduiala severă a stării de asediu. Cei din urmă trecători se îndreptau grăbiţi spre casă: ceasurile de pe stradă arătau orele zece fără trei minute! Oamenii care făceau de gardă peste noapte îşi ocupau locurile în dreptul porţilor şi pe acoperişuri, ţinînd la îndemînă măştile de gaze. Posturile aflate la înălţime erau invidiate: era minunat să te afli la ora aceasta pe acoperişul cald încă, după soarele de peste zi; puteai să stai culcat şi să respiri prospeţimea nopţii, să priveşti de sus oraşul care se linişteşte, să simţi pulsul vieţii lui încordate şi să asculţi, să asculţi, să asculţi... Multe se puteau auzi într-o noapte liniştită ca asta: bubuitul surd al tunurilor depărtate, sirenele stăruitoare ale locomotivelor de la gara Finlandeză, huruitul greoi al tancurilor care goneau prin oraş spre vest şi spre sud — spre front... Şi multe se puteau vedea de aici, de sus: străfulgerări portocalii înspre vest şi spre sud — zvîcniri înfrigurate ale tragerilor din liniile sovietice şi cele duşmane; uneori, cerul se înroşea spre zare de vîlvătaia unui incendiu; alteori se avîntau în înaltul văzduhului şerpii multicolori ai proiectilelor trasoare — poate la Pulkovo, poate deasupra Kolpinului ori deasupra Kronstadtului, artileria antiaeriană respingea un atac aerian inamic. În oraşul care părea pustiu acum, singure uzinele mai trăiau o viaţă ascunsă, mărturisită doar de duduitul surd al maşinilor, care făceau să se cutremure văzduhul în jurul pavilioanelor camuflate. Iar tramvaiele, sunînd de zor, îndeplineau cu rîvnă munca nocturnă de salahori...

În noaptea aceasta, garniturile de tramvai circulau pe un

itinerar neobişnuit: şiraguri întregi de platforme coteau pe o ramificaţie a liniei, intrînd în curtea uzinei de tancuri.

În pavilioanele care răsunau de duduitul maşinilor se fabricau tancuri. Şi tot aici, în pasajele intermediare şi prin colţurile atelierelor, se auzea un zgomot înteţit de ciocane: se băteau capacele lăzilor şi se întocmeau ambalaje de scînduri pentru strungurile ce urmau să fie evacuate.

Prin curţile uzinei clipeau felinare camuflate cu hîrtie albastră; sute de oameni apăreau şi dispăreau în fîşiile sărăcăcioase de lumină; troliurile macaralelor huruiau; se auzeau strigăte: „He-ei, gata, s-a prins!", „Maina! Vira!" şi zăngăneau lanţurile unei mari macarale, care se profila ca o trompă uriaşă pe fondul cerului luminat de tragerea îndepărtată. Se auzeau plînsete de copii şi şoaptă buimacă de femei: „Katea, unde-i balotul?". „De-am pleca mai repede!" Şi bocănitul uniform şi repezit al ciocanelor răsuna fără încetare. Camioanele de cinci tone gîfîiau şi se dădeau îndărăt spre locurile de încărcare. Cîte un glas răguşit spinteca larma:

— Atelierul mecanic numărul unu — aici!

Alt glas, răguşit şi el, dar ceva mai sonor, striga în apropiere:

— Hala de montare — aici!

Şi mulţimea de femei şi copii începea îndată să se agite; coşuri, geamantane, baloturi erau azvîrlite de jos în camioane, mamele îşi aşezau copiii, iar micuţii plîngeau cît îi ţinea gura; băieţaşii mai curioşi, care trebuiau să vadă neapărat totul, se pierdeau în învălmăşeală, iar mamele lor îi strigau cu disperare: „Vaniuşka!", „Vitka!", „Keşka!" Bătrînele oftau şi se urcau icnind în camioane.

— Gata, pornim!

Camioanele, ticsite de oameni şi de lucruri, ieşeau pe poarta uzinei, în timp ce altele intrau huruind, înaintînd de-a-ndaratelea spre locurile de încărcare. Şi iarăşi se auzeau strigăte răguşite:

— Atelierul doisprezece — îmbarcarea!

— Atelierul de scule — aici!

Bărbaţi nu erau de faţă. Cîte unii veneau în grabă să dea o mînă de ajutor, îşi liniştea posomoriţi nevestele şi copiii, porunceau cu asprime băieţilor să stea liniştiţi, apoi se îndepărtau cu paşi repezi. Pe platformele de tramvai erau ridicate încărcături în ambalaje de scînduri. Maiştrii îşi petreceau strun-

gurile şi se învîrteau în jurul lor, cercetîndu-le ambalajul. „Bun!“ spuneau ei. Uneori se auzea cîte un glas supărat, strigînd: „Fii atent, la naiba, ce faci?“ In răstimpuri, macaragiii încremeneau şi zeci de braţe îndreptau cu grijă lada voluminoasă ce se legăna în lumina farurilor, îndrumate cu băgare de seamă de glasuri potolite: „Aşa! Niţel mai spre tine! Mai mult! Gata, dă-i drumul!“

Iar undeva în apropiere, în întunericul curţii, se auzeau strigăte răguşite:

— Atelierul trei — îmbarcarea!

— Atelierul mecanic numărul doi — aici!

Un nou grup de camioane părăsi curtea, trecînd pe lîngă platformele de tramvai care se încărcau; deodată se ridică în văzduh o voce de femeie, sfîşietoare, plină de durere, venind de pe unul din camioane:

— Rămîneţi cu bine, dragii noştri! Rămîi cu bine, Leningrad! Ră-ă-mî-î-î... şi glasul i se pierdu în hohotele de plîns ale altor femei.

Cîţiva muncitori împingeau în tăcere o ladă grea spre troliul unei macarale. Un om gras, care gîfîia din greu, auzind nişte sunete ciudate alături de el, săltă puţin raza firavă a felinarului:

— Vasilii Vasilievici! Nu trebuie... Ai să te-ntorci...

— Lasă-mă, Soloduhin. Nu te-atinge de mine.

Şi iarăşi răsunară aceleaşi strigăte preocupate de mai înainte, aceleaşi porunci pline de băgare de seamă: „Ei, dă-i drumul! Încet! Trage spre tine, trage spre tine! Puţin mai la dreapta! Aşa, dă-i drumul!“

Şi iarăşi huruit de troliuri şi zăngănit de lanţuri, iarăşi zgomotul surd al lăzilor lăsate pe platformele de tramvai şi scrîşnitul sec al ambalajelor de scînduri.

Forfota şi larma muncii de încărcare se potoliră abia spre dimineaţă. O voce spuse aproape în şoaptă:

— Cei care plecaţi, îmbarcarea!

In lumina îngînată a zorilor, oamenii se învălmăşiră pentru cîteva clipe. Se făcu linişte. Mîinile se strîngeau îndelung şi în tăcere, toţi se îmbrăţişau. Pe urmă, cei care rămîneau pe loc se traseră înapoi. Cei care plecau săriră pe platforme, aşezîndu-se pe lăzi sau pe lîngă ele. Se aprinseră pipe şi ţigări răsucite în grabă, iar luminiţele chibriturilor scăpărate tremurau în mîinile obosite.

— Vasilii Vasilievici, dumneata... nu pleci cu avionul?
— Nu, nu... plec odată cu uzina...
— Şi Grişa al tău... unde-i?
— Pe el îl las aici. Are de lucru.

Platformele se urniră zăngănind. Ieşeau una după alta pe poarta uzinei, şi apucau pe linia principală de tramvai. Vasilii Vasilievici şedea pe ultima platformă, drept şi nemişcat, fără să se rezeme de nimic, cu picioarele atîrnînd în jos. Doi dintre feciorii lui şedeau lîngă el. Soţia şi nurorile sale cu copiii plecaseră cu camioanele.

Poarta uzinei îi apăru brusc înaintea ochilor şi se contopi îndată cu linia întunecată a gardului. Apoi gardul rămase în urmă şi cîteva minute în şir Vasilii Vasilievici avu în faţă perspectiva tot mai depărtată a uzinei: acoperişurile atelierelor, zidurile roşii de cărămidă ale pavilioanelor vechi şi clădirile cenuşii de beton ale noilor ateliere, mari şi încăpătoare — noua uzină care apăruse în locul celei vechi, preluîndu-i numele, cadrele şi glorioasele tradiţii. Bătrînul nu putea vedea, dar ghici clădirea cea mică unde în urmă cu cincizeci şi doi de ani începuse destinul lui de muncitor... pavilionul întîi, unde el, maistru vîrstnic fiind, lansase cel dintîi tractor — mic încă, plăpînd, dar atît de necesar pentru refacerea economiei ţării... noile pavilioane unde instalase strungurile, unde instruia cu grijă şi răbdare pe tinerii muncitori, unde pornise producţia, dormind pe apucate, mormăind, ocărînd, dispunînd să se monteze din nou strungurile şi să se mute dintr-un loc în altul odată cu oamenii, pînă cînd totul era aşa cum trebuie...

Curînd, uzina dispăru din vedere: şi numai coşurile ei, drepte şi negre, rămaseră să domine încă multă vreme şirurile de case ce se îndepărtau. Vasilii Vasilievici zări şi clădirea în care locuia împreună cu ai săi. Ocupat cu pregătirea strungurilor pentru evacuare, nu mai fusese pe acasă de multă vreme. Soţia şi nurorile sale aleseseră singure lucrurile strict necesare pentru plecare, aducîndu-le, seara, la uzină.

Locuia într-o clădire nouă, construită în timpul primului cincinal, dar el o socotea veche, întrucît ulterior fuseseră construite pentru salariaţii uzinei o mulţime de alte locuinţe, mai bune, cu camere mai înalte şi mai încăpătoare. Clădirea aceasta însă era printre primele construite pentru muncitori; şi locuinţa de aici i se repartizase lui Vasilii Vasilievici în semn de deosebită consideraţie. Cîte discuţii avusese atunci cu soţia! Ea nu

voia să se mute din căsuța de lemn de la marginea orașului, unde avea o grădiniță de zarzavat, unde putea întinde rufele chiar sub ferestre și unde nu o speria nimic — nici scările, nici ferestrele de la înălțimea celor trei etaje, de unde puteau să cadă nepoțeii, nici robinetele plitei cu gaz, pe care copiii pot să le răsucească fără să bagi de seamă. Mai apoi însă, femeia se arătase încîntată de baia cu apă caldă și de înlesnirile plitei cu gaz, de faptul că găsea loc pentru toate cele necesare gospodăriei și că seara se putea odihni fără grijă împreună cu bărbatul ei, stînd de vorbă amîndoi despre treburile casei. Vasilii Vasilievici zîmbi ușor, amintindu-și în fugă de toate emoțiile provocate de schimbarea locuinței, dar zîmbetul acesta îi pieri îndată. Ferestrele apartamentului erau închise; pe pervazurile lor aveau să înflorească și de azi înainte florile sădite în lădițe lunguiețe de către nurorile sale, dar acum nu le va mai uda nimeni și florile se vor ofili repede — ele, singurii martori ai vieții de altădată...

Tramvaiul ocoli Arcul de triumf care domina piața. Pe cerul luminos se profilau clar grupurile de cai înspumați și furioși, care se avîntau înainte... Caii aceștia erau cîndva pentru Vasilii Vasilievici un semn drag: cînd îi vedea, însemna că a ajuns acasă. Acum însă îi privi cu alți ochi: caii se avîntau în partea opusă aceleia încotro îl purta tramvaiul, se smuceau furioși, chemîndu-te parcă după ei, dar nu spre răsărit, ci spre apus...

Sub Arcul de triumf și de amîndouă laturile lui începuseră acum să se contureze siluietele baricadelor în construcție. Voluminoasele tuburi de canalizare, aduse aici de bună seamă pentru repararea rețelei subterane a orașului, serveau drept temelie. Construcția baricadelor abia fusese începută, iar el, Vasilii Vasilievici, nu avea să vadă cum va arăta cînd va fi terminată.

Străbăteau acum o stradă care purta un nume scurt și plin de sonoritate. Puțini mai știau astăzi cine a fost omul al cărui nume îl purta strada aceasta. Vasilii Vasilievici îl ținea însă foarte bine minte, ca pe mulți dintre vechii săi tovarăși de muncă și de luptă. Își aminti îndată de zilele cumplite ale apărării orașului, cînd în uzină se construia un tren blindat, iar muncitorii, cu armele rezemate de strunguri, n-au lăsat lucrul și n-au dormit nopți în șir, ca să înarmeze trenul cu care ei înșiși aveau să plece la luptă... Bătrînul Korabliov plecase atunci și el să lupte, împreună cu cei doi feciori mai mari. Pierduse unul în

luptă, dar își apărase orașul, apărase revoluția, își apărase uzina... Și acum?... Unde pleca el, departe de luptă, în zilele acestea atît de grele?...

— Nu-i bine... să pleci într-o vreme ca asta...

Ce coincidență, ce gînduri îl făcuseră oare pe Ivan, fiul său, să rostească încet aceste cuvinte, fără să se adreseze cuiva anume?

Bătrînul se uită pieziș la băiat și oftă. Se lumina tot mai mult, iar străzile orașului se perindau rînd pe rînd prin fața lor.

Aici, în oraș, nu era cartier pe care Vasilii Vasilievici să nu-l cunoască. Uite, colo stătea Xiușa lui, pe vremea cînd erau numai logodiți: era fata unui vechi strungar de la uzina Lessner, muncitoare la fabrica de tutun. Colo se afla odată școala muncitorească de duminecă, organizată de bolșevici, unde se ducea și el. Uite, în piața asta, la 9 ianuarie 1905 a văzut mulțimea de muncitori, femei și tineri, care se îndreptau spre Palatul de Iarnă... Nici pe atunci nu credea în bunătatea țarului; și a mers și el laolaltă cu mulțimea, fiindcă acolo în piață erau și ceî de la uzina lui. Iar în clipa cînd poliția a început să tragă, el a început să strige, agitîndu-și în aer mîna însîngerată: „Știam noi care-i bunătatea țarului!"... Uite, colo, în curtea casei din colțul străzii, a primit botezul partidului: prima adunare a unui cerc bolșevic... Iar aici, în Palatul Ūriţki, de astă dată însă după revoluție, după războiul civil, a asistat la ședințele sovietului, la adunările activului de partid... Venea întotdeauna cu tramvaiul 16. Aici l-a ascultat pe Kirov...

— Partidul știe ce face! spuse el, adresîndu-se fiului său. Poți tu să-ți dai seama dacă e bine ori nu? Păi dacă nemții împiedică aprovizionarea, dacă nu mai ai metal și combustibil, dacă se bombardează uzina, cum mai faci tancuri? Și cîte tancuri ne trebuie nouă împotriva nemților! Poți tu să numeri? Guvernul și partidul știu mai multe decît tine.

Mormăia, dar nu-și putea potoli durerea din suflet nici cu mormăieli și nici cu argumente. Iată, acum i se perinda, poate pentru ultima oară prin fața ochilor, orașul vieții lui, orașul gloriei lui în muncă... În sclipirea gingașă a dimineții, orașul apărea curat și parcă îngîndurat, simetric și armonios totodată. Nici lăzile cu nisip care acopereau vitrinele, nici fîșiile de hîrtie lipite în cruce pe geamuri, nici adăposturile săpate în scuaruri și în piețe nu-i puteau știrbi din frumusețea severă. Ba chiar ben-

zile de hîrtie albă, lipite în cruce pe ferestre şi încă neîngălbenite de vreme, dădeau caselor o oarecare eleganţă. Dar ceea ce chemase la viaţă aceste benzi de hîrtie, lipite în cruce, adăposturile, baricadele şi lăzile cu nisip de pretutindeni — ea, primejdia aceea de moarte, care atîrna deasupra oraşului, făcea din el o fiinţă dragă, te îndemna înainte de toate să-i stai tu însuţi pavăză... Şi bătrînului maistru nu i se dăduse dreptul să lupte aici. Lui i se trasase alt drum de luptă, depărtat şi şerpuitor — un drum care-ţi cerea timp, luni întregi de eforturi, şi nu zile de luptă propriu-zisă. Vasilii Vasilievici primise această sarcină, ca muncitor şi ca soldat. Dar... poate că acum, astăzi, nu vor fi destule forţe, braţe şi nici destule inimi înflăcărate care să stea pavăză, care să apere, care să salveze Leningradul?...

In răstimp, oraşul se trezise la viaţă. Tramvaiele pline cu călători veneau în întîmpinarea lor, ţinînd în loc platformele la încrucişările de linii, iar oamenii scoteau capul afară pe geam. Muncitorii şi muncitoarele care se grăbeau să ajungă la lucru se opreau o clipă din mers şi petreceau cu ochii platformele încărcate. Femeile de la macazuri stăteau ca încremenite, miliţienii uitau să-şi mai agite bastonul, şoferii încetineau mersul maşinilor... Plecaţi?... Vă evacuează? Ne părăsiţi?... Platformele încărcate, care străbăteau tot oraşul, din zona frontului pînă la ultima staţie de cale ferată, ameninţată şi ea acum, păreau o uzină pusă pe roate, în pragul unui drum lung. Şi cum să nu tresari văzîndu-le, cum să nu oftezi cînd le petreceai cu privirea, cum să nu gîndeşti la propria ta soartă?...

Platformele urcau încet pe pod. Cea mai frumoasă perspectivă a celui mai frumos dintre oraşe se deschidea în faţa ochilor lacomi ai celor ce plecau: Neva, cuprinsă de arcurile podurilor zvelte; zidurile înverzite de muşchi ale fortăreţei Petropavlovsk, cu săgeata subţire a turnului ce străpungea ca o spadă cerul luminos de toamnă; coloanele care străjuiau clădirea bursei, severă, dar de o splendidă armonie arhitectonică; palatul cu linii masive dar suple, cu un şir de statui rînduite ca nişte santinele pe toată lungimea faţadei, şi ale căror siluiete se profilau întunecate pe cer... Şi în urechile lui Vasilii Vasilievici răsună ca un ecou dureros ţipătul acela sfîşietor de femeie: „Rămîneţi cu bine, dragilor!... Rămîi cu bine, Leningrad!... Ră-ă-mî-î-î..."

Işi cuprinse genunchii în palme ca să le potolească tremurul. Apoi închise ochii: era tot una, căci privirea-i lacomă nu

putea cuprinde tot ce-ar fi vrut el să-şi întipărească în minte şi să ia cu sine. O oboseală... o oboseală cumplită îi năvălea în corp, îi încătuşa creierul... Trebuia să se gîndească mai tîrziu... să înţeleagă totul pînă la capăt, astfel ca totul să-i apară în chip neîndoielnic... să se convingă că drumul acesta şerpuitor e drumul cel mai drept.

Tropăitul cadenţat a mii de picioare îl trezi din amorţeală. O unitate militară, venind dinspre cartierul Vîborg, urca podul. Nu, nu era o unitate militară. Vedea paltoane, şepci, haine de piele, salopete, jachete... Toţi purtau însă arme pe umăr, mergeau în pas cadenţat, cu o ţinută ostăşească, făurită nu de obişnuinţa instrucţiei, ci de avîntul cu care plecau la datorie.

Nu cîntau, dar lui Vasilii Vasilievici i se păru că aude un cîntec. I se păru că deasupra lor flutură ca un steag însîngerat o melodie cumplită şi pe care el o ştia din tinereţe :

Vifore vrăjmaşe înspre noi se abat,
Stihiile nopţii cu ură ne apasă
Da-n luptă cu ele, azi ne-am încleştat...

Întîlnea privirile celor din Vîborg şi, printre lacrimile ivite fără voie în colţul pleoapelor, le făcea tăcute făgăduieli. Îşi lua în gînd angajamente tot mai grele, mereu mai grele : îşi spunea să-i ajute neobosit pe cei care plecau acum să lupte, să-i ajute necontenit, cu toate puterile sufletului şi ale trupului său, cu toată experienţa muncii lui de o jumătate de veac... Iar gîndul la Grigorii, mezinul Korabliovilor, îi dădea o bucurie amară.

7

Primele zile după plecarea lui Boris, Maria putu să le suporte numai fiindcă se izolă de toată lumea. Nu plînse niciodată, dar în orice clipă putea izbucni în lacrimi, dacă şi-ar fi deschis sufletul, dacă ar fi mărturisit cuiva ce s-a petrecut cu ea. Nu vorbea cu nimeni, nici chiar cu maică-sa. Ana Konstantinovna tăcea şi ea. Uneori, Maria îi prindea privirea, plină de compătimire şi gata să-i împărtăşească orice simţămînt... De fiece dată însă întorcea capul. Nu, nu, nu trebuie, numai despre asta să nu vorbească !

Îi venea greu să se apropie de copil. Nu voia să se gîndească la cumplita răspundere pe care şi-o asumase, hotărînd să-l ţină aici, nici la schimbarea pe care a adus-o în viaţa lui despărţindu-se de Boris... „Mai tîrziu, — îşi spunea ea, — mai tîrziu, cînd se va lămuri totul, cînd se va statornici totul... atunci va veni timpul să se hotărască lucrurile..."

I se părea că trebuie să primească o scrisoare, o telegramă, un bilet. Ce-i putea scrie Boris? Nu ştia. Oricum, ceva ce i l-ar fi arătat aşa cum era mai înainte, vrednic de dragostea ei, ceva care să confirme că plecînd, el a avut dreptate, că fără el n-ar fi ajuns la destinaţie nici utilajele, nici oamenii... iată, a dus totul la destinaţie şi acum se grăbeşte să se întoarcă... Fleacuri! În adîncul sufletului ei, Maria nu credea în lucrul acesta şi nu aştepta nimic. Cuvîntul acela scurt fusese rostit şi-i răsuna în urechi de fiece dată cînd se gîndea la Boris. Şi se gîndea tot timpul la el, se gîndea fără încetare, în taină. I se va da dreptate lui Boris? Şi de ce ar putea fi acuzat? Boris vorbea întotdeauna cu judecată, chibzuit. I s-ar putea chiar încredinţa sarcina de a scrie un articol: „Despre spatele frontului şi rolul său în război", şi acesta ar fi fost cel mai izbutit şi mai principial articol scris de Boris Trubnikov! El va da dovadă, desigur, de toată energia ce-l caracterizează, ca să poată răzbate pînă departe în spatele frontului cu bunurile pe care le avea în seamă. El singur va înlocui pe drum pe toţi directorii lui, bucuroşi de prezenţa acestui om „înfipt", care poate striga fără teamă că va răguşi. Trubnikov va sili, fără îndoială, pe orice dispecer de cale ferată şi pe orice şef de comenduire de staţie să facă toate lucrurile de care are el nevoie! Va munci mult, foarte mult... Şi i se va da dreptate; nu, nici măcar nu va fi învinuit! Cine va afla, pe cine îl va interesa faptul că acest conducător plin de energie a dat cîndva buzna, cu ochii tulburi şi faţa schimonosită, în casa femeii iubite, că abia a putut articula aceste cuvinte ciudate: „Slavă domnului, sînteţi încă aici..." şi că apoi a plecat singur! Nu, nimeni nu-l va învinui. Treptat-treptat, el însuşi va crede că a procedat bine şi demn. Numai Maria, numai ea singură ştie că Boris Trubnikov se ascunde de judecata propriei sale conştiinţe, că el a căutat să-i evite privirea înainte de plecare... Numai ea ştie că dacă nu i-ar fi fost frică, Boris ar fi strigat primul, cu o ironie grosolană: „Păi ce, eu sînt dădacă să şterg nasul la nişte directori în toată firea? Ce, eu n-am altă treabă decît să-i însoţesc şi să-i păzesc ca să nu răcească?" Au-

zea parcă glasul lui tunător de altădată, şi glasul acesta protesta batjocoritor : „Măcar de-ar fi nişte uzine ca lumea ! Dar sînt uzine de mîna a treia, care nici nu contează ! Au să fabrice şi ele ceaune, roţi, sobe — asta-i foarte bine şi foarte folositor ! Dar ce amestec am eu în toate acestea ? Eu sînt preşedintele comitetului executiv raional : lăsaţi-mă cu oamenii mei, să-i bat pe nemţi ! Pe mine mă cunoaşte fiecare om în raion şi eu cunosc fiecare potecă !" Aşa ar fi putut să vorbească Boris Trubnikov. Şi lucrul acesta nu se putea nici cum ocoli... Maria îşi aminti de Gudimov. Gudimov ţinea la Boris. Cît de mult trebuie să-l doară faptul că Boris l-a părăsit, că şi-a părăsit raionul în clipele acestea de primejdie ! Dar Olea ? Ţinea şi ea la Boris, fratele ei. Învăţa de la el şi-l respecta... Oare acum îl disprețuieşte ? Oare nu-l mai recunoaşte drept frate ? Fata aceasta, care abia împlinise douăzeci de ani, apucase pe drumul pe care ar fi trebuit să meargă fratele ei. Dar ce-i stătea în putere Oliei ? Da, Boris ar fi putut să facă multe lucruri...

Durerea o apăsa pe Maria ca o piatră de moară. Şi poate că s-ar fi încovoiat sub povara aceasta dacă ar fi avut timp să rămînă singură cu gîndurile ce-o frămîntau. Avea însă foarte puţin timp liber şi căuta ea însăşi să fie mereu ocupată şi mereu în mijlocul oamenilor. Aşa, totul era mai uşor.

Baricadele se ridicau rînd pe rînd, stradă după stradă. Construirea lor începuse nesigur, cu multe dibuieli, lipsa de experienţă compensîndu-se cu perseverenţa. În schimb acum, şi Sizov, şi Maria, şi oamenii din brigăzile lor munceau cu deprinderea unor veterani.

Maria îşi îndrăgi tovarăşii de muncă şi printre ei îi era mai uşor. Numai pe Sizov îl evita : lui trebuia să-i spună totul şi nu se simţea în stare de lucrul acesta...

Aici, pe baricade, apropierea războiului era singura realitate — o crudă realitate. În fiecare dimineaţă, strînşi sub difuzorul de pe stradă, constructorii ascultau comunicatul Biroului Sovietic de Informaţiuni. Comunicatul de dimineaţă imprima ritmul întregii zile de muncă. Cît despre comunicate, ele erau triste. Trupele sovietice se retrăgeau, părăsind oraşele după lupte grele. În oraşele ucrainene, bieloruse şi ruseşti se dădeau lupte de stradă, poate pe baricade la fel ca şi acestea, construite de femei şi de adolescenţi. Poate că în clipa aceasta chiar, o femeie care semăna cu ea, Maria, s-a ridicat transfi-

gurată în picioare şi a aruncat o sticlă incendiară asupra unui tanc german ce se apropia...

„Eh, va să zică am să pot şi eu ! îşi spunea Maria. Femeia aceea cunoaşte şi ea groaza. Şi ea iubeşte viaţa. De ce ea să moară, iar eu să scap cu viaţă ? Da, am să pot. Cînd va fi nevoie, am să pot şi eu".

La o săptămînă după plecarea lui Boris, comunicatul de dimineaţă fu deosebit de îngrijorător. După lupte grele, care ţinuseră cîteva zile, trupele sovietice se retrăseseră iarăşi... In cea de a doua parte a comunicatului, unde se menţionau zilnic eroicele fapte de arme ale ostaşilor sovietici, se vorbea de lupta unui aviator sovietic împotriva a zece avioane inamice şi de vitejia unui tînăr mitralior care ţinuse în loc cîteva ore atacul unui grup numeros de pistolari inamici. Aceste preţioase părticele din eroismul nemărginit al poporului străluceau în bezna cumplitelor evenimente, ca o făgăduială încă nedesluşită, ca o chemare a conştiinţei poporului. Da, numai aşa, fără să precupeţeşti nimic, numai aşa puteau fi zdrobite armatele blindate, numai aşa puteau fi ele oprite, numai aşa putea fi stăvilit mersul lor huruitor pe pămîntul sovietic.

„Am să pot oare ? se întreba Maria, gîndindu-se la îngrozitoarea singurătate a tînărului mitralior în faţa morţii de neînlăturat, şi parcă inima înceta să-i mai bată. Trebuie... El a putut — trebuie deci să pot şi eu..."

Uneori simţea nevoia să se agaţe de orice veste bună şi să se convingă astfel că primejdia a fost exagerată, că va trece pe alături, că nu va ajunge pînă la ea... dar îşi alunga singură această speranţă. Posibilitatea unor lupte de stradă devenea cu fiece zi tot mai inevitabilă.

Frontul era aproape : acum se dădeau lupte în cartierele de vile mărginaşe, iar canonada artileriei se auzea lămurit în centrul oraşului. Ziarele vorbeau în limbajul primilor ani ai revoluţiei : „Leningradul e în primejdie ! Duşmanul e la porţile oraşului !" Apelul conducătorilor apărării Leningradului — Voroşilov, Jdanov şi Popkov — afişat peste tot, chema cetăţenii la luptă : „Să ne ridicăm toţi ca unul în apărarea oraşului nostru, a căminelor noastre, a familiilor noastre, a onoarei şi libertăţii noastre !" La Leningrad soseau scrisori din toate colţurile ţării — din Gorki, din Baku, de la veteranii din Krasnaia-Presnea şi de la minerii din Donbas — scrisori născute

din mînia împotriva dușmanului, din îngrijorarea pentru soarta Leningradului, din convingerea că locuitorii săi nu vor șovăi, nu vor da înapoi, că vor rezista cu orice preț și vor învinge.

— Acum toate privirile sînt ațintite asupra noastră! spunea Grigorieva, citind rar și cu adîncă tulburare aceste scrisori. Leningradul nu-i un oraș ca oricare altul, e orașul lui Lenin.

— Fii pe pace! N-o să facem pe nimeni de rușine! striga Sonea.

Maria repeta mereu pentru sine cîteva cuvinte din apel, care-i rămăseseră întipărite în minte: «„Să fim neînduplecați în luptă, să fim necruțători față de cei lași"... Asta înseamnă că eu am dreptate. Am fost necruțătoare. Trebuie să fiu necruțătoare chiar față de mine însumi, față de slăbiciunea mea. Trebuie să nu precupețesc nimic. Nimic? Dar dacă pier eu, are să piară și Andriușa...»

— Ei, ce zici, Mașa, nu ne speriem noi, nu-i așa? o întrebă odată Sizov, așezîndu-se lîngă ea să-și fumeze pipa.

— O să căutăm să nu ne speriem! răspunse Maria, și deodată îi spuse simplu, fără amănunte, că Boris s-a speriat și că a plecat.

— D-da... făcu prelung Sizov, și se aplecă peste punga lui cu tutun, adunînd niște rămășițe de pe fund. Dă-l încolo! spuse el după cîteva clipe. Vezi tu, el e nervos. Noi pesemne că sîntem mai tari. Nu-ți face inimă rea.

— Mă doare.

— Asta da... Știi, draga mea, noi trăim acum într-o vreme cumplită. Nici nu ne dăm seama cît e de cumplită. Și vremea asta încearcă omul, îl cercetează ca sub microscop, de se vede tot ce are în el. De unde era să știi tu? Puteați să trăiți toată viața împreună și să nu-ți dai seama de lucrul acesta. Poate că nici el singur nu credea să se sperie într-un ceas greu. Da' uite că s-a speriat.

Mai mult n-au vorbit despre Boris și totuși, Maria se simțea acum mai bine pe șantierul baricadelor, fiindcă nu trebuia să mai evite privirea prietenoasă a lui Sizov. Și cu fiecare zi ce trecea, gîndurile apăsătoare de mai înainte se abăteau tot mai rar asupră-i. Durerea ei se îndepărta, pălea în fața primejdiei prăbușirii întregii vieți, a tot ce-i era drag.

Nemții gospodăresc la Luga... La Pușkino se dau lupte de stradă. În apropiere de Gatcina și Kolpino sînt lupte. La Mga

a fost tăiată ultima legătură de cale ferată... Finlandezii sînt la Beloostrov... Nemţii se aruncă spre Peterhof şi Strelna... au pătruns spre Pulkovo...

— Vin drept spre baricadele noastre! spuse Sizov. Ei, fetelor, acum o să trebuiască să verificăm în mod practic calitatea muncii noastre, aşa-i? Ce-aveţi de zis?

— Am făcut lucru bun! replică Sonea.

— De-aici, eu singur le vin de hac la vreo zece tancuri! vorbi rîtos Saşok, închizînd un ochi, ca şi cum s-ar fi pregătit să arunce chiar în clipa aceea o legătură de grenade. La rînd, la rînd, friţilor, ăi care vreţi să vă duceţi pe lumea cealaltă!

Liza clătină nemulţumită din cap:

— Dar dacă te trimit ei pe lumea cealaltă?

— Ei, asta-i! Am mai mirosit eu praful de puşcă. Ştiu eu ce trebuie să fac. Şi p-ormă, aici avem adăpost solid.

— Glumim noi, glumim, — interveni în discuţie Liuba, făcînd ochii mari, — dar se pare că într-adevăr o să avem de-a face cu toate astea...

Un timp rămaseră tăcuţi cu toţii.

— Eu numai de aruncătoarele de mine mă tem — zise încet Liza. Brrr, cum mai urlă... Şi împroaşcă nişte schije...

Sizov izbucni în rîs:

— Oricum ai muri, tot ţi-e silă de moarte. De ce să mori? Eu am trecut prin două războaie şi uite-mă-s teafăr! Omul e greu să-l ucizi, chiar şi-n război.

— Cum asta? exclamară într-un glas fetele.

— Fiindcă el se opune, fiindcă nu vrea să fie ucis, dragele mele.

— Asta aşa e! confirmă Saşok. La ce naiba să te omoare?

Maria zîmbi; fuma şi dădea fumul afară în rotocoale uşoare, fără să-l tragă în piept. Acum nu-i venea să creadă nici în moarte, nici în înfrîngere. Îşi dădu seama dintr-o dată că nu-i este teamă, că-i pare uimitor de firească lumea aceasta neobişnuită a baricadelor, a meterezelor, a oamenilor şi a străzilor gata de luptă. Părea că sufletul i s-a deschis larg în întîmpinarea luptelor ce se apropiau; şi toate cîte se adunaseră cu încetul în fiinţa ei, încă din anii copilăriei, fără să-şi fi găsit aplicare: hotărîrea de a se jertfi pentru patrie şi revoluţie, invidia faţă de faptele eroilor, înflăcărarea ei de comsomolistă, dorinţa de a lupta neprecupeţit — acum toate acestea prinseseră deodată viaţă şi cereau acţiune. Doar nu degeaba învăţase ge-

neraţia ei să cînte: „Hai la lupta cea mare"... încă înainte de a fi putut pătrunde înţelesul acestor cuvinte.

Şi iată, clipa aceasta venise şi pentru ea.

Odată, într-o dimineaţă, pe cînd brigada prelua uneltele pentru lucru, răsună pe neaşteptate un bubuit asurzitor. O trombă întunecată de pămînt se ridică deasupra baricadei. Geamurile din preajmă se prăbuşiră în ţăndări pe caldarîm, zăngănind strident. Oamenii se aruncară la pămînt, pe locurile unde se aflau, acoperindu-şi faţa cu mîinile.

— Asta-i un tun cu tragere lungă! vorbi Sizov, ridicîndu-se cel dintîi în picioare şi scuturîndu-se de ţărînă.

Dar după un timp adăugă:

— Văd că în oraş e mai îngrozitor decît afară, pe cîmp.

Şi atunci începură să vorbească cu toţii deodată. Miroşa susţinea că a lovit-o ceva în spate: „Parcă m-a îmbrîncit cineva cu toată puterea". Fiecare spunea că s-a aruncat la pămînt din cauza surprinderii. Sonea ocăra într-una, pipăindu-se cu mîinile care-i tremurau.

— Eu m-am speriat! mărturisi Maria, scuturînd din cap, şi porni îndată spre locul exploziei.

O parte din baricada încă neterminată fusese nimicită de obuz, iar suflul exploziei spărsese geamurile la casele învecinate.

— Poftim, adăpost solid! mormăi Liza, uitîndu-se pieziş la Saşok, care se făcuse alb ca varul.

Oamenii astupară în tăcere breşa cu pietre şi pămînt şi continuară să construiască baricada, trăgînd fără să vrea cu urechea. În timpul zilei însă, tunurile nemţilor n-au mai tras.

Spre seară, răbufni undeva foarte aproape, parcă în spatele lor, o explozie. Apoi alta, şi alta, şi alta. Obuzele vîjîiau chiar peste capetele lor.

— E pe ulicioara Blagodatnîi! lămuri Andrei Andreici. Acolo-i o baterie de obuziere.

O baterie inamică pe ulicioara Blagodatnîi! Toţi avură un zîmbet încurcat. Oricum, nu te puteai obişnui într-o clipă cu gîndul că pe deasupra ta vîjîie obuzele duşmanului.

— Iată-ne pe front! spuse Sizov.

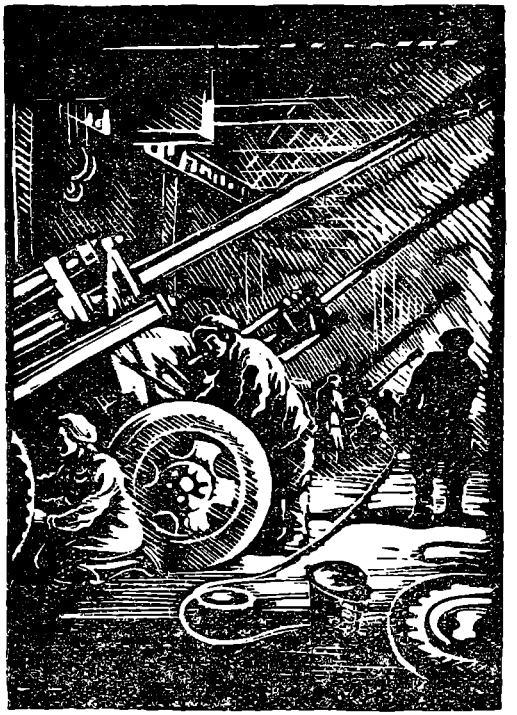

CAPITOLUL II

PE CELE DIN URMĂ POZIȚII

Gudimov ședea lungit pe pămîntul acoperit de mușchi, ceva mai retras de tovarășii săi. În răstimpuri își lipea urechea de pămînt și asculta : departe se auzea un zgomot năprasnic. Erau tancurile germane care goneau pe șosea.

Cu trei ceasuri în urmă, cînd îşi adusese oamenii în pădure, primele tancuri pătrunseseră în gară şi în oraş. Lîngă fabrica de cărămidă se dădeau lupte. O ambuscadă antitanc îi aştepta pe nemţi în apropierea sanatoriului „Pădurea de brazi"... Ce se petrecuse oare în aceste trei ceasuri? Tancurile nu se opriseră în oraş, ci goneau pe şosea înainte, spre Leningrad...

Aici, în desişul pădurii, era linişte şi aproape întuneric din pricina umbrei. Sus, pe cer, soarele ardea ca vara, pîrjolind vîrfurile copacilor, dar jos, sub coroanele lor împreunate, domnea o umbră deasă şi o umezeală înăbuşitoare.

Şaptesprezece oameni trebăluiau în jurul bordeielor; unii îşi curăţau armele, alţii îşi scoteau încălţămintea, învăţîndu-se reciproc arta simplă a înfăşurării obielelor. Vorbeau încet, ca şi cum puteau fi auziţi. Un con de brad căzu în apropiere la pămînt, foşnind printre crengi, şi toţi ridicară brusc capul, scrutînd o vreme în tăcere semi-obscuritatea pădurii.

— Vasil! strigă Gudimov.

Akimov se apropie în fugă, bucuros că cineva a pus capăt tăcerii.

Gudimov cercetă atent, cu un ochi critic, înfăţişarea secretarului său de la comitetul raional. Costumul lui de vînătoare, bine croit, părea acum mult prea elegant, ca de operetă. Akimov nu făcea două parale ca vînător, dar, pur şi simplu, nu voia să fie mai prejos de ceilalţi tovarăşi de la comitetul raional! Şi tot astfel tolba de la şold, din piele galbenă, lucioasă, pe care o purta numai din cochetărie. Cu ce oare o fi umplut-o aşa? Probabil că jumătate din lucruri nici nu făcea să le care cu el. Prosop însă a uitat, desigur, să-şi pună în tolbă.

— Îl iei pe Trofimov, — rosti poruncitor Gudimov, — ieşiţi amîndoi la răscrucea şoselii şi vedeţi încotro se îndreaptă duşmanul. Ai înţeles?

— În regulă! răspunse cam în silă Akimov.

— Tu eşti ostaş, sau ce? Repetă ordinul!

— Îl iau pe Trofimov, ies la răscrucea şoselei şi mă uit încotro se-ndreaptă duşmanul.

— Ţi-e frică?

— Alexei Grigorievici! şopti cu înflăcărare Akimov. Nu mi-e frică, dar înţelege şi dumneata că n-am mai fost niciodată în cercetare şi nu ştiu...

— Nu te mai gîndi atîta că e vorba de „cercetare"; ieşi pur şi simplu în marginea pădurii şi uită-te în jur. Hai, du-te.

Akimov şi Trofimov plecară. Gudimov îi petrecu din urmă cu privirea şi rîse posomorît. Le putea spune oare că ei doi sînt cercetaşi pricepuţi şi partizani îndemînatici? Akimov, secretarul său de la comitetul raional, şi Trofimov, judecător raional... Dar odată şi odată toţi trebuiau să păşească pe drumul acesta.

Ceva mai tîrziu, Olga Trubnikova se apropie sfioasă de Gudimov. Purta nişte pantaloni bufanţi, cizme şi o haină de piele peste bluza albă, avea părul bălai tuns băieţeşte şi zburlit — şi totul făcea să pară şi ea travestită. Cînd oare s-a tuns? Mai ieri îşi împletea părul într-o minunată cosiţă aurie, pufoasă şi aproape albă la capăt. Părea întotdeauna proaspătă ca roua dimineţii şi era prin toată înfăţişarea ei atrăgătoare şi în acelaşi timp distantă: avea acea înfăţişare feciorelnică, de care te simţi atras, dar care te face parcă să-ţi fie teamă să te apropii... Acum însă Olga semăna cu fratele ei, Boris Trubnikov, şi asemănarea aceasta îl indispunea pe Gudimov.

— Ei, ce este? întrebă el, sec.

— Aş vrea să stau de vorbă cu dumneavoastră, tovarăşe comandant — spuse Olga, lăsînd ochii în pămînt.

— Stai jos — o pofti Gudimov, arătîndu-i să se aşeze pe iarbă, alături de el.

— Alexei Grigorievici... începu fata, atingîndu-i cu un gest rugător mîna, şi buzele lui Gudimov tremurară. Dumneata nu-mi spui nimic. Ce-i cu Boris?

— Ţi-am mai spus: evacuează utilajele uzinei şi ale atelierelor.

— Nu de asta te întreb. N-ai încredere în mine, spune?

— Crezi oare că te-aş fi primit în detaşament dacă n-aş fi avut încredere în tine?

— Alexei Grigorievici... s-a purtat într-un mod ruşinos, spune? Simt că nu s-a purtat aşa cum ar fi trebuit. Toţi tac, dar eu îmi dau seama... Nu mai am linişte.

— Ascultă, Olga — vorbi Gudimov, strîngîndu-i mîna, dar i-o lăsă numaidecît. Eu am ţinut mult la Boris, eram prieteni. Acuma însă nu-mi mai este drag şi-am încetat să-l mai socotesc prieten. A procedat într-un mod admisibil, dar eu mă aşteptam să procedeze altfel. Asta-i tot. Cînd despre faptul că a uitat de tine şi nu te-a luat cu el, asta-i altceva.

— Eu tot n-aş fi plecat!

— Atunci să nu mai vorbim de asta. Ţin să ştii un lucru:

atitudinea mea față de tine nu depinde cu nimic de atitudinea pe care o am față de fratele tău.

Olga tăcea, încruntată, strîngîndu-și buzele.

— Voi cum stați cu bordeiul?

Fata se însufleți deodată și ochii ei se luminară de un zîmbet cald, dar sfios.

— Au făcut un bordei minunat. Vino să-l vezi. E foarte încăpător. Am frecat și samovarul, iar Kolea a adus apă. Cum se-nserează, punem de ceai.

— Parc-am fi în vilegiatură.

— Păi cum altfel? Vom rămîne multă vreme aici, așa că trebuie să ne aranjăm cumsecade.

Gudimov deveni deodată atent și-i făcu semn Olgăi să asculte și ea. Fata auzi vag vuietul depărtat al unor mașini și privi cu încordare înainte.

— Olea... Noi putem fi folositori aici, tu cum crezi?

— Da! răspunse ea repede și fără să șovăie, apoi rămase pe gînduri, privind cu oarecare mirare expresia posomorîtă, ba chiar neprietenoasă, întipărită pe fața lui Gudimov. Da, — repetă ea, — dar nu acum, nu azi, ci după ce va trece grosul forțelor inamice. Altfel cum s-ar putea?

Gudimov tăcu un timp, fără să răspundă, cercetîndu-i și el chipul cu luare-aminte. Apoi vorbi încet:

— Desigur, așa e, Olea. Dar pentru asta trebuie să muncim mult. Foarte mult. Ce fel de partizani sîntem noi în clipa de față? Semănăm mai curînd cu niște vilegiaturiști, surprinși de furtună în pădure! Cei mai călîți dintre noi vor trebui să muncească ca niște draci, pentru a transforma grupul acesta de vilegiaturiști într-un adevărat detașament de luptă. Te simți în stare de asta?

— Am să mă străduiesc.

Fata rosti aceste cuvinte firesc și ridică spre Gudimov ochii ei senini și plini de inteligență, în care se citea acum mai multă îndoială decît siguranță — ceea ce-i plăcu lui Gudimov. El n-avea nevoie de vitejie de paradă.

— Foarte bine. Uite, pentru început, ia pe unul dintre comsomoliștii tăi și ieșiți la linia de cale ferată. Vedeți și voi ce se petrece acolo. Bagă însă de seamă: probabil că linia este în întregime în mîinile nemților, așa că nu vă aventurați prea departe.

Gudimov lăsă tabăra în seama locțiitorului său — procu-

rorul Grişin — şi porni singur spre oraş. Cunoştea din copilărie pădurea şi ştia toate locurile cu ciuperci şi cu poame. Acum însă, în liniştea din pădure, în petele de lumină aşternute de razele soarelui ce răzbeau prin frunzişul copacilor, în tufele de zmeură de la marginea pădurii — în toate stăruia deopotrivă ceva nou : apropierea duşmanului...

Ajuns la marginea pădurii, se lungi în nişte tufe, se uită cu băgare de seamă în dreapta şi-n stînga şi apoi porni înainte, tîrîndu-se. De aci se vedea oraşul ; dar oare mai avea el nevoie să vadă oraşul, cînd îl avea atît de lămurit în minte ? Ştia fiecare acoperiş, fiecare grădiniţă, fiecare piatră de pe stradă... De la pod, strada Kurortnaia urca panta domoală a unui dîmb. In dreapta, se pierdeau într-o pădure de pini căsuţele preventoriului pentru copii. Iarna şi vara, copiii plăpînzi ai Leningradului veneau aici, erau îngrijiţi, respirau aerul ozonat şi se întorceau acasă rumeni la faţă şi puternici. Acum, ferestrele căsuţelor stăteau bătute în scînduri. Şi copiii... unde erau copiii ? Au plecat oare cu trenurile acelea ticsite spre răsărit, rupţi pentru multă vreme de părinţii şi de oraşul lor ? Sau aleargă pe străzile prăfuite, tăiate de baricade, şi se ascund în urletele sirenei prin subsolurile transformate în adăposturi ?

Deşi de aici se zăreau numai casele şi grădinile din cartierele mărginaşe ale oraşului, Gudimov vedea lămurit şi pînă în cele mai mici amănunte şi ceea ce era ascuns privirii — clădirea postului de pompieri, stadionul cel nou, unde se aduna tineretul de la toate casele de odihnă, baraca scundă a centrului de canotaj şi terenul curăţat de la cotul rîului... Aici începuseră să se aducă în primăvară materiale de construcţie pentru clădirea unui nou sanatoriu. La comitetul raional probabil că atîrna pe perete şi astăzi proiectul Mariei Smolina. Ea îl întitulase : „Cred în puterea vieţii !“ Linii armonioase, zvelte, gingaşe, multă lumină, mult spaţiu şi multă verdeaţă ; într-o parte, la înălţimea acoperişului, o verandă cu geamlîc pentru plimbare pe vreme de ploaie... Gudimov îşi imaginâ deodată şi în mod lămurit, cum un neamţ roşcovan şi obraznic, împunge cu degetul lui murdar planşa luminoasă a proiectului şi hohoteşte grosolan : „Păcat că n-au apucat să-l construiască ; făceam noi aici un şantan pe cinste !“

De ură, de ruşine şi de repulsie, îşi simţi gura ca de iască. Rîuleţul susura aproape de tot. Apa răspîndea în preajmă o boare răcoroasă, iar pe malul stîng, curentul dezvelise o fîşie

de nisip, pe care era minunat să stai la soare după scăldat! De-ar fi putut să se afunde măcar pentru o clipă în unda rece... sau măcar să-şi umezească buzele cu o picătură din apa rîului ce alerga la vale... Dar nu, asta nu era cu putinţă. Poate că nemţii stăteau la pîndă la fereastra celei mai apropiate case, supraveghind rîuleţul, pădurea, tufişurile de zmeură de la marginea pădurii...

Oare nemţii au pătruns într-adevăr în oraş? Peste tot ferestrele erau închise, grădinile pustii. Oraşul părea mort. Departe, în partea opusă, o dîră slabă de fum se înălţa spre cer: erau, desigur, ultimele pîlpîiri ale focului de la gara incendiată.

Oare se putea ca nemţii să nu fi ajuns încă în partea aceea a oraşului?

Observă deodată trei oameni coborînd pe o stradă, spre mal. Mergeau tustrei la braţ. In mijloc se afla o femeie. Cît de ciudat mergeau!...

Mai înainte ca Gudimov să-şi poată da seama că cei doi bărbaţi sînt nemţi, femeia se desprinse de ei şi porni, împiedicîndu-se, spre rîu. Gudimov o recunoscu îndată: era Beliakova, responsabila casei raionale de asigurări — o femeie modestă, conştiincioasă, care intervenea mereu pentru a veni în ajutorul cuiva. Cu cîţiva ani în urmă o recomandase chiar el pentru intrare în partid. Şi iată, acum mergea spre mal, împiedicîndu-se mereu, cu capul înfundat între umeri; după puţin timp grăbi pasul şi se uită înapoi... Răsună o împuşcătură. Femeia căzu şi-şi înfipse mîinile în ţărînă; se prăvăli apoi peste marginea falezei şi rămase nemişcată jos, pe bancul de nisip.

In acelaşi timp trase şi Gudimov, şi unul dintre nemţi se prăbuşi, scăpînd din mîini automatul. Celălalt o luă la fugă înapoi, se trînti la pămînt lîngă uluca unei case şi începu să tragă la întîmplare spre pădure.

Beliakova zăcea pe nisip cu capul sprijinit pe braţ, ca şi cum ar fi dormit.

Gudimov ieşi dintre tufişuri şi se tîrî pînă la marginea pădurii, în care dispăru în fugă. Era tulburat de nechibzuinţa lui şi nu-şi dădu seama numaidecît că nemţii nu vor îndrăzni să se aventureze în pădure. Se aşeză lîngă nişte tufe de zmeură, luă în gura uscată cîteva poame şi începu să asculte cu încordare în tăcerea care se lăsase.

„Oare n-am făcut o greşeală? se întrebă el. Nu cumva în felul acesta i-am prevenit pe nemţi că în pădure sînt partizani?

Dar nu-i nimic! Să știe... Să se teamă... Tot n-au să ne găsească. În schimb, am răzbunat-o pe Beliakova... Puteam eu oare să-mi închipui atunci că recomandația mea va avea o confirmare atît de cumplită?... Un ticălos a și plătit pentru viața Beliakovei. Unul, însă, e prea puțin. Dar azi e abia prima noastră zi de luptă. De ce-or fi pus nemții mîna pe Beliakova? A denunțat-o cineva? Sau i-a sfidat, neînțelegînd să accepte ordinea lor cea nouă? De ce se afla ea în oraș? N-a apucat să se evacueze? Cu siguranță că a pus pe cineva la adăpost, că a salvat pe cineva, și a uitat să se gîndească la ea, ca întotdeauna... Da, ea nu-i ca Trubnikov... Cînd ne vom întoarce, vom da preventoriului pentru copii numele Beliakovei. Și-o să-i ridicăm un monument, chiar aici pe faleză. Iar pînă atunci, îi vom răzbuna moartea... Ne-am și început socotelile cu nemții. Parcă răsufli mai ușor cînd știi că au început socotelile..."

Ajungînd aproape de tabără, se hotărî să facă un ocol și să controleze vigilența santinelelor.

— Stai!

Gudimov nu-și dădu seama dincotro vine vocea și se opri în loc plin de curiozitate.

— Parola! se auzi din nou aceeași voce.

— Poporul!

Atunci prinse să se miște o tufă, de după care se ivi îndată fața cu nasul cîrn a lui Kolea Prohorov, activist al organizației de pionieri. Pe urmă, Kolea se ridică în picioare, și odată cu el se ridică în aer și tufișul.

— Tovarășul Gudimov! exclamă bucuros Kolea. Mi se făcuse frică, zău așa: văd că vine cineva drept spre mine, drept spre mine.

Gudimov își dădu însă seama că băiatul nu e cîtuși de puțin înfricoșat, ci chiar mulțumit — o mulțumire de băiețandru, mîndru de ingeniozitatea și de noile lui îndatoriri — așa cum l-ar fi mulțumit orice acțiune captivantă din numeroasele „jocuri de-a soldații", pe care le pusese la cale pe vremea cînd era activist al organizației de pionieri.

— M-ați văzut, nu-i așa? întrebă el.

Pe cea de a doua santinelă o găsi stînd lungită pe iarbă — se vede, cufundată în vise. Omul sări în sus ca ars la apropierea lui Gudimov, care-i trase o săpuneală bună și porni, supărat, spre tabără.

— S-au întors cercetașii?

— Încă nu.

Se uită la ceas: umblase mai mult de trei ore. Distanța pînă la linia de cale ferată era mai scurtă decît pînă-n oraș. Răscrucea șoselii, adevărat, se afla ceva mai departe. Totuși, era timpul ca cercetașii să se fi întors! Pe Olea o știa curajoasă, deși fără experiență, și mai știa că fata ține foarte mult să răscumpere fapta fratelui ei...

— De ce nu raportezi reglementar? izbucni el cu violență, după ce-l ascultă pe Grișin.

— Păi totul e-n regulă! făcu Grișin, mirat, și se așeză alături de Gudimov, pe trunchiul unui copac prăbușit la pămînt. Sîntem puțini, Alexei Grigorievici — rosti el încet. Vrei, într-adevăr, să ne ținem de formă?

— Și el se cheamă că-i procuror! se oțărî Gudimov. O să ne ținem de formă, neapărat. Ai inspectat santinelele din post? Nu, nu le-ai inspectat? Atunci ce-ai făcut, tovarășe comandant?

Olga se întoarse cînd se lăsa întunericul.

— Am încercat să demontăm șinele, — spuse ea amărîtă, — dar n-aveam unelte... Prin fața noastră au trecut două trenuri... cu tunuri... și amîndouă spre Leningrad...

Trofimov reveni în tabără la un ceas după Olga, dar fără Vasilii Akimov.

Luînd poziția de drepți în fața lui Gudimov, întocmai ca un ostaș, Trofimov raportă lămurit și fără să se pripească, tot ce izbutise să afle în cercetare: o coloană de tancuri și una de infanterie motorizată trecuseră pe la răscrucea șoselii, îndreptîndu-se spre dreapta; fermele de dincolo de Kosaia-Gora erau pustii; în satele Ivanovka și Staraia-Ivanovka se mai aflau unități ale armatei sovietice, care se retrăseseră de la gară.

Partizanii stăteau în cerc și ascultau. Trofimov tăcu. Tăceau și ceilalți.

— Dar Akimov unde-i? întrebă Gudimov în cele din urmă.

— Akimov m-a părăsit lîngă Staraia-Ivanovka.

— Și ce ți-a spus? întrebă din nou Gudimov, rostind cu greu cuvintele.

— Mi-a spus că... Tovarășe Gudimov, a fost o discuție urîtă. Nu face s-o repet aici.

Gudimov auzea răsuflarea grea a partizanilor. Nu le putea vedea fețele, dar își dădea seama și așa, că pe fețele tuturor stă întipărită mînia, tulburarea și o adîncă jignire.

— De ce nu, povestește tot! ripostă el. Noi, aici, sîntem

partizani, nu domnişoare. Şi trebuie să ştim cum arată fricoşii.

— A spus că dacă Armata Roşie se retrage şi nu poate face faţă unei puteri atît de mari, cu atît mai puţin îi vom face faţă noi, şaptesprezece oameni prost instruiţi şi prost înarmaţi, că noi nu vom reuşi să facem nimic şi că e stupid să moară aşa, de florile mărului...

— De florile mărului? repetă cu ciudă Gudimov, şi deodată începu să strige, înaintînd ameninţător spre Trofimov: Şi tu ce-ai făcut? L-ai lăsat să plece? Ce fel de partizan eşti tu, dacă cruţi pe un trădător?

Dar îşi dădu seama numaidecît că ţipetele lui n-au nici un rost. Trofimov gîfîia precipitat, schimbîndu-se de pe un picior pe altul, iar partizanii stăteau nemişcaţi, în tăcere, încît ai fi zis că nici nu mai răsuflă.

— Eu am împuşcat azi un neamţ! spuse Gudimov, stăpînindu-şi enervarea şi, observînd că oamenii s-au apropiat deodată mai mult de el, povesti toată întîmplarea.

În timp ce povestea, se gîndea şi la Beliakova, şi la oamenii din jurul lui. Acesta era doar activul lui, tovarăşii lui alături de care a crescut, a învăţat şi a muncit atîţia ani de zile. Toţi păşiseră de bună voie pe drumul greu al luptei de partizani. Nu aveau experienţă şi încercau cu toţii un simţămînt de teamă, dar nici el n-avea experienţă şi încerca acelaşi simţămînt.

— Uite-aşa a murit Beliakova! sfîrşi Gudimov, şi se întoarse cu tot trupul spre Trofimov, care stătea şi acum în poziţie de drepţi. Şi tu, cap sec, ai cruţat un dezertor, un trădător! Akimov s-a speriat la gîndul că sîntem numai şaptesprezece oameni şi a fugit, ca să rămînem astfel şi mai puţini. Dacă un ticălos ca ăsta cade în mîinile nemţilor, oare nu ne trădează pe noi toţi, ca să-şi scape pielea? Şi tu l-ai lăsat să plece!

— Nu ştiam ce să fac! vorbi Trofimov, umezindu-şi buzele uscate.

— Foarte rău că nu ştii cum trebuie să procedeze un partizan cu un trădător. Tovarăşi, — urmă Gudimov după o scurtă tăcere, — eu cred că pentru fapta lui ruşinoasă, partizanul Trofimov trebuie să fie împuşcat.

Olga scoase o exclamaţie de uimire. Trofimov făcu un pas înainte şi din nou încremeni în poziţia de drepţi.

— Gata, te-ai şi pregătit? zise Gudimov cu blîndeţe. E singura dată cînd trecem asta cu vederea, fiindcă ţi-ai îndeplinit cu succes misiunea şi fiindcă îţi dai singur seama de gre-

şeala ta. Asta cu atît mai mult cu cît fără Akimov noi n-am devenit mai slabi, ci mai puternici. Nu-i aşa, tovarăşi? Sau mai sînt unii care stau la îndoială?

— N-avem asemenea oameni printre noi! spuse cu mînie Olga. Noi am ştiut bine pe ce drum apucăm!

— Akimov a fost întotdeauna un birocrat! mormăi Kolea Prohorov. Şi chiar aşa, tot nu era bun de nimic.

— În privinţa lui Akimov eu sînt de vină, fiindcă n-am ştiut să-mi dau seama ce fel de om este! mărturisi Gudimov, şi continuă să vorbească alegînd cuvintele cele mai aspre şi care exprimau întocmai gîndurile sale: Verificaţi-vă conştiinţa, tovarăşi! Astăzi trebuie să luaţi o hotărîre care să rămînă hotărîre pînă la sfîrşitul războiului. Noi nu ne jucăm aici de-a partizanii. Ne-am asumat o sarcină grea şi de mare răspundere. Orice greşeală ne poate costa pe toţi viaţa. Cînd vom începe lupta, n-o să avem nevoie de oameni ca Akimov. Cine n-are încredere în sine — s-o spună de la bun început. Iar de mîine încolo, cine mai şovăie, va fi împuşcat pe loc.

În liniştea deplină din jur se auzea vîntul adiind pe deasupra copacilor, şi undeva, departe, bubuitul artileriei.

— Ei bine! făcu Gudimov, punînd mîna pe umărul lui Trofimov. Acum, fiindcă ai rămas în viaţă, du-te şi împarte pesmeţi oamenilor. Îţi dau zece zile ca să te reabilitezi.

— De-aş avea un prilej! răspunse, uşurat, Trofimov.

Noaptea, cînd toată tabăra dormea, Gudimov inspectă santinelele, apoi se culcă şi el, pe iarbă, sub un copac. Cerul nordic, de vară, se zărea palid printre crengi. Din bordeiul cel mai apropiat se auzea un sforăit puternic. Gudimov nu ştia care dintre oamenii săi sforăie cînd doarme, dar în viaţa de partizan şi lucrul acesta putea să aibă însemnătate! Trebuia să cunoască bine pe fiecare om în parte, cu toate obiceiurile, cu toate trăsăturile lui de caracter, fiindcă de oricare dintre cei şaisprezece oameni ai săi depindea viaţa tuturor celorlalţi. Ei şi-au încredinţat viaţa unul altuia, cu toţii, dar mai cu seamă lui, comandantului... Acum au adormit liniştiţi, fiindcă au încredere în fermitatea, în priceperea lui de comandant. Pînă în astă seară, el, Gudimov, a fost pentru oamenii aceştia Alexei Grigorievici, secretarul comitetului raional de partid; acum însă a devenit comandantul lor. Deocamdată erau numai şaisprezece, dar nu era oare mai uşor să conducă un raion întins decît acest mănunchi de oameni? Da, Vasilii

Akimov era un ticălos. Cum de-a fost cu putinţă ca un asemenea nemernic să muncească alături de el vreme de şapte ani şi el să nu ştie cu cine are de-a face? Era un secretar ordonat şi conştiincios, găsea într-o clipă orice proces-verbal, orice rezoluţie şi niciodată nu se întîmpla să uite vreo sarcină... În schimb, suflet n-avea! Boris a dovedit şi el că e preocupat numai de propria lui persoană! A şters-o binişor, ca un hoţ, cu maşina lui, alb ca varul la faţă de teamă că ar putea să fie oprit... Cum i-a spus Boris în ajunul plecării lor? „Tu nu înţelegi, că acum lucrul cel mai important este să fii la Leningrad, să aperi Leningradul?" Un palavragiu, un laş — şi atît! Dar aici, pentru ce vor lupta ei? Oare nu tot pentru Leningrad? Un tren cu tunuri aruncat în aer — oare acesta nu este un ajutor dat Leningradului? Dezorganizarea spatelui frontului inamic, a trupelor germane care înaintează spre Leningrad — oare acesta nu este un ajutor dat Leningradului? Şi oare Trubnikov se va opri din fuga lui la Leningrad? Nu, asta i se citea în ochi, în timpul acelei discuţii. Ochii lui erau nesinceri, înspăimîntaţi. Ştia oare Maria Smolina pe cine iubeşte? Nu, desigur că nu ştia. Nu avea de unde să afle. Păcat. Ea este o femeie de ispravă. Faţa Olgăi vădea şi ea tot atîta inteligenţă, era tot atît de deschisă... Ea, Olga, a dovedit că e un om adevărat... Maria probabil că va scăpa cu viaţă, fiindcă Trubnikov o va lua cu el în spatele frontului. Dar Olga?... Cine va scăpa cu viaţă dintre ei, dintre cei şaisprezece partizani?... Numai un nemernic ca Akimov şi ca Trubnikov vor scăpa cu viaţă... Oare ei, cei care dorm acum în pădurea aceasta liniştită, au vreo şansă să apuce clipa victoriei?

Gudimov se temea să se gîndească la lucrul acesta chiar şi atunci cînd era singur, numai cu sine. Oare ei vor putea acţiona îndeajuns, oare vor apuca să facă lucrul acesta, angajîndu-se într-o luptă inegală cu monstrul de metal hitlerist, al cărui vuiet greu se tîra ca un geamăt pe pămînt?

Grişin apăru în uşa bordeiului: îl strigă pe Gudimov şi apoi veni şi se aşeză lîngă el, pe iarbă.

— Tot îngîndurat?

— Mă gîndesc că trebuie să începem să acţionăm! răspunse cu jumătate de glas Gudimov. Şi mă gîndesc să începem cu calea ferată. Trotil avem şi nu-i nevoie de prea mulţi oameni. Afară de asta, eşaloanele lor merg spre Leningrad...

2

Mika Vihrov îşi purta avionul pe deasupra norilor.

Cîteodată se cufunda cu aparatul trepidant şi supus în aburii cenuşii, şi atunci i se părea că spintecă norii cu propriul lui trup, într-atît de puternic trăia, în timpul zborului, senzaţia contopirii lui depline cu avionul.

Străduindu-se să nu iasă din nori şi uitîndu-se în jur „cu ochii în patru", aşa cum numai aviatorii ştiu să se uite, Mika observa cu luare-aminte văzduhul deasupra, dedesubt şi din toate părţile avionului, aruncîndu-şi mereu privirea asupra oraşelului ce se zărea ca o pată verde sub una din aripi. Prin vălul de aburi umezi, care i se aşternea pe faţă întocmai ca o pînză de păianjen, vedea, mai bine zis ghicea, siluietele clădirilor impunătoare, aleile şerpuitoare din parcurile care de aici, de sus, păreau o blană verde, miţoasă, împodobită ici, colo de oglinjoarele eleşteelor. Recunoştea după semnele acestea locurile dragi: podeţul suspendat deasupra apei, fata de marmură cu ulciorul ei din care se prelingea un firicel de apă, statuia ce-l înfăţişa pe Puşkin stînd pe o bancă, atît de gînditor şi de viu, încît uitai că ai în faţă un monument şi-ţi venea să intri în vorbă cu el, să-i împărtăşeşti tristeţea şi să-i spui totul despre tine... Gîndul că într-acolo se îndreaptă avioanele inamice încărcate cu bombe, îl înfuria, îl îndurera şi-l făcea pe Mika să simtă cu putere propria sa răspundere. El era singur pe cer. De el singur depindea dacă zeci de bombe se vor prăvăli sau nu asupra oraşelului verde, unde-i era dragă fiecare ulicioară liniştită, fiecare colţişor din parc...

Oraşul Puşkin! Şcoala de zbor, sfiala şi înfrigurarea primelor zboruri, aprecierea instructorului: „Da, eşti înzestrat, ai aptitudini, flăcăule!" — apreciere reţinută, în urma căreia a umblat însă timp de o săptămînă ca în extaz. Discuţiile aprinse în toiul nopţii cu prietenii din şcoală despre ceea ce înseamnă un adevărat aviator şi un adevărat om. Primul zbor de unul singur sub ochii instructorului şi ai tovarăşilor cuprinşi de înfrigurare... Succesele, citarea prin ordin pe şcoală, beţia dată de sentimentul siguranţei depline în văzduh, stăpînirea figurilor de înaltă acrobaţie, o nouă citare prin ordin pe şcoală, cele zece zile de arest pentru „indisciplină în timpul zborului"... Îşi amintea şi astăzi cu voioşie, ce potop de exhibiţii complicate a făcut el atunci pe deasupra aero-

dromului, îmbătat de puterea lui asupra avionului şi de măiestria lui de pilot. Atunci s-a convins că poate zbura şi el ca Cikalov! Ba chiar şi arestul l-a privit tot ca pe un amănunt din biografia lui Cikalov, fiindcă şi acestuia i s-a părut strîmt cadrul îngăduit zborurilor de instrucţie şi a plătit ştrengăriile din aer cu multe zile de arest... La arest a avut o tovărăşie veselă, prietenoasă, au fost cărţi multe, şi aici Mika a simţit pentru prima dată în viaţă dragoste de citit şi s-a hotărît să citească toate romanele din colecţia consacrată tinerilor vestiţi din secolul al XIX-lea, editată, după cum i s-a spus, din însăşi iniţiativa lui Gorki. Păcat însă că printre ele nu se afla şi o biografie a lui Puşkin; el, Mika, ar fi vrut să cunoască şi să înţeleagă cauzele gînditoarei tristeţi a tînărului poet, căci aşa îl înfăţişa statuia de lîngă şcoala unde învăţase şi aşa i se întipărise lui în minte chipul poetului. Din pricina asta, s-a apucat să citească o carte cu un titlu greu de pronunţat — „Kinelm Chellingli" — ca şi numele autorului — Bulwer Lytton; a fost zguduit de deznodămîntul trist al dragostei din această carte străină, şi în timp ce citea scrisoarea de adio a fetei: „Dragul meu, dragul meu..." — îşi ştergea pe furiş lacrimile. I se făcuse dor şi lui de o dragoste neobişnuită, plină de abnegaţie şi nefericită, iar atunci cînd Sonea a venit de la Leningrad şi prietenii lui i-au înlesnit să o vadă pentru cîteva clipe de la fereastra arestului, el a rostit cîteva cuvinte atît de grăitoare şi de triste, încît Sonea l-a întrebat dacă e sănătos şi i-a spus la despărţire că seamănă cu Peciorin[1]. Abia a doua zi a izbutit să afle, fără să-şi stîrbească amorul propriu, cine e Peciorin, şi ultimele două zile de arest le-a petrecut citind „Un erou al timpului nostru". Cînd s-a întors la şcoală, colegii l-au întîmpinat ca pe un erou, dar nu ca pe un erou din tagma lui Peciorin; ba chiar şi instructorul i se adresa acum cu respect, fiindcă Mika, oricum, dăduse dovadă că „are stofă". Însuşi comandantul şcolii spusese că el, Vihrov, „zboară splendid", şi acesta era lucrul cel mai important, întrucît el, Mika, era aviator. Apoi, Sonea a venit iarăşi să-l vadă; de astă dată s-au plimbat prin parc, s-au plimbat cu barca pe lac, pe urmă s-au dus să vadă baia turcească şi au zăbovit multă vreme acolo, pe trepte, în faţa apei,

[1] Personaj din povestirea „Un erou al timpului nostru" de M. I. Lermontov (N.R.).

vorbind despre fleacuri şi gîndindu-se la alte lucruri. După aceea au pornit amîndoi pe aleile umbroase ale parcului, lăsînd barca la baia turcească („S-o ia naiba de barcă; cine are nevoie de ea, o găseşte şi-aici!" a spus Mika) şi totul era minunat, şi el se simţea îndrăgostit şi nobil ca şi Kinelm Chellingli. Dar pe podeţul suspendat, cînd Sonea i-a întins mîna şi el a sărutat-o, pe neaşteptate, o palmă răsunătoare l-a adus la realitate. În asta nu mai era nici romantism, nici frumuseţe. Palma aceasta l-a făcut să simtă un caracter puternic şi hotărît. Mika s-a înfuriat atît de tare, încît s-a întors şi a plecat, decis să nu se mai întîlnească niciodată cu Sonea. „Ia te uită la ea ce mofturi face!" Sonea i-a strigat din urmă: „Te sfătuiesc să te-ntorci şi să predai barca, fiindcă aşa, fără acte, ajungi iar la arest!" Lucrul cel mai umilitor a fost că a trebuit într-adevăr să predea barca, şi barcagiii şi-au dat seama îndată că aviatorul a suferit o înfrîngere... În plus, la ieşirea din parc s-a întîlnit faţă-n faţă cu Sonea. Pe chipul ei smead se citea atîta bunătate şi nevinovăţie, încît Mika a simţit că-i este cu neputinţă să se despartă de Sonea, cu atît mai mult cu cît întîlnea mereu colegi de şcoală, ieşiţi la plimbare. Ar fi fost stupid să o lase singură şi apoi să o vadă cu unul din prietenii lui, care abia aşteptau un asemenea prilej. A luat-o la braţ şi i-a spus morocănos că o conduce la gară, întrucît consideră nedemn pentru el să se supere pe o femeie. Au mers în tăcere pînă la gară, unde s-au plimbat multă vreme de la un capăt la altul al peronului. Iar tăcerea aceasta dintre ei, de faţă cu ceilalţi oameni, îi apropia. Mika şi-a dat seama că o iubeşte, în ciuda palmei primite, dar nu aşa ca Kinelm Chellingli sau ca Peciorin, ci cu totul altfel, cu un sentiment plin de duioşie, şi că, la urma urmei, îi face plăcere faptul că ea este mofturoasă. A rugat-o să nu se supere, fiindcă n-a vrut să o jignească, şi ea i-a răspuns: „ştiu", după care au lăsat să plece două trenuri şi s-au tot plimbat pe peron; şi toţi oamenii, şi toate trenurile din lume aproape că nici nu existau pentru ei. Apoi s-au pomenit deodată într-un pasaj subteran, pe deasupra lor a mai huruit un tren, iar ei amîndoi stăteau în semi întunericul de aici şi se sărutau, depărtîndu-se unul de altul de fiecare dată cînd trecea cineva...

Acum, Mika găsi din ochi clădirea albă şi elegantă a

gării și aproape în aceeași clipă văzu bombardierele inamice venindu-i în întîmpinare. Erau nouă avioane încărcate cu bombe: zburau încet, într-o formație desăvîrșită.

Uită pe dată tot ce exista pe lume și se afundă cu avionul în aburii unui nor; apoi începu să ia înălțime și se ridică deasupra bombardierelor, apropiindu-se de ele și trecînd totodată înspre partea de unde bătea soarele, ca să poată alege cel mai convenabil unghi de atac.

Bombardierele zburau drept spre orășelul verde; zburau fără să se ascundă, cu o nerușinată înfumurare. Furia îl săgetă pe Mika pînă-n adîncul inimii; se încordă tot și furia lui se transformă deodată într-un calm plin de încordare. Senzația contopirii lui cu avionul deveni și mai intensă: acum simțea și mitraliera ca pe o parte integrantă din propria lui ființă. La un moment dat — moment calculat cu cea mai mare precizie — se năpusti din nor asupra bombardierului din față și apăsă pe trăgaciul mitralierei, avîntîndu-se înainte cu tot trupul, făcut parcă una cu avionul. Timp de o fracțiune de secundă văzu fața palidă a pilotului hitlerist, iar apoi „Junkers"-ul aflat în fruntea formației inamice explodă și rămășițele lui scorojite începură să se prăbușească la pămînt, într-un nor negru de fum. Puterea exploziei îl zgîlțîi pe Mika Vihrov, care se bucura nebunește, închipuindu-și-l pe căpitanul neamț, cu crucea de fier pe piept, făcut bucăți împreună cu tot echipajul lui de mizerabili. Fără să piardă timp, redresă lin „măgărușul", pentru a ataca un alt bombardier. „Junkers"-urile dăduseră însă bir cu fugiții, împrăștiindu-se în toate părțile. Mika se luă după două din ele, care erau mai aproape, și se bucură din nou văzîndu-le cum lansează bombele în plin cîmp, ca să piardă din greutate. Izbuti să ajungă din urmă unul și să se plaseze în coada lui; de aici își aținti privirea asupra punctului vulnerabil al avionului inamic, încotro porni îndată și șuvoiul de gloanțe al mitralierei. „Junkers"-ul avu cîteva tresăriri și se învălui într-un nor de fum; mai trebuiau doar două-trei rafale ca să-l dea gata, dar Mika nu mai avu timp pentru asta. Din nori apăruseră pe neașteptate două „Messerschmidt"-uri și el trebui să-și concentreze pe dată toată atenția spre a se eschiva de la un prim atac și a-l evita pe cel următor.

Era grea lupta dintre avionul lui mic și vechi și avioanele de vînătoare inamice, rapide și moderne, dar nu era pentru

prima oară cînd Mika şi alţi aviatori sovietici primeau această luptă în care de multe ori îi dezorientaseră complet pe nemţi cu tactica lor. Mika se lăudase chiar faţă de Sonea că „măgăruşul" este mai uşor de manevrat şi că nu te lasă niciodată în pană, aşa încît el nu l-ar schimba pentru nimic în lume cu nici un „Messerschmidt". Acum, descriind în aer viraje fulgerătoare şi chibzuind cu înfrigurare cum să doboare avioanele inamice şi el să scape neatins, se folosea de toate vicleşugurile tacticei recomandate într-o luptă inegală, pe care le deprinsese în scurta lui experienţă de luptă. La un moment dat izbuti să se plaseze într-o poziţie prielnică faţă de unul dintre „Messerschmidt"-uri, să se aşeze sub el şi să-i trimită în burtă o rafală de mitralieră. Avionul scăpă totuşi neatins şi Mika se luă înjurînd după el.

Ceea ce se întîmplă în clipa următoare, Mika nu putu să înţeleagă prea bine. Probabil că în focul luptei, scăpase din vedere pentru o vreme pe cel de-al doilea avion inamic, şi nu observase manevra acestuia. Un glonţ îi şuieră pe lîngă ureche, făcîndu-l să se tragă înapoi, iar „măgăruşul" luă foc şi începu să se încline pe aripa stîngă. Toate încercările lui de a redresa avionul se dovediră zadarnice. După puţin timp, flacăra îi răbufni în faţă şi avionul îşi afirmă deodată o existenţă separată de existenţa lui, devenind pentru prima oară neascultător şi cu neputinţă de înţeles — el, „măgăruşul" lui, drag ca însăşi viaţa, dar acum condamnat la pieire...

Ieşi din carlingă şi sări din avion; îşi văzu prietenul cuprins de flăcări rostogolindu-se neputincios prin aer, trecînd pe lîngă el şi înfigîndu-se în cele din urmă cu botul în pămînt. Începu să manevreze suspantele paraşutei, străduindu-se să ajungă la pămînt în pădure, cît mai departe de cîmpul unde ardea avionul, fiindcă nu ştia cine se află acolo, jos: ai lui sau nemţii. Şi izbuti. Blana verde şi moţoasă a pădurii se apropia cu repeziciune, pierzîndu-şi treptat înfăţişarea aceasta şi dînd la iveală vîrfuri ascuţite de brazi, căciuli ţepoase de pini şi creştete gingaşe de mesteceni. Căzu în desişul verde, agăţîndu-se cu suspantele paraşutei de crengile copacilor; o creangă îl lovi cu putere peste obraz. Şi atîta tot! Împrejur, tăcere, linişte. Miros de ciuperci şi de umezeală.

Îi trebui un ceas şi jumătate de drum şi rătăcire plicti-

coasă prin desiș ca să ajungă la ai săi. Mergea și se oprea mereu în loc, trăgînd cu urechea la foșnete și la trosnetul crengilor. În tot acest timp căută să nu se gîndească la nimic, decît la drum, ca să-și dea seama dacă merge în direcția unde se află ai săi și nu cumva să nimerească peste nemți. Cînd ajunse în liniile sovietice și i se dădu un motociclist, se gîndea numai la faptul că trebuie să fie cît mai repede la regiment; iar pe drum, enervat că viteza și vîntul din față erau neobișnuite, terestre, și că motocicleta îl hurduca să-i iasă sufletul, se gîndi neliniștit cum va raporta lui Komarov despre luptă și cum îi va spune că avionul s-a prăbușit... Acum se gîndi și la sine, pentru prima oară în viață cu un sentiment de dușmănie și de dispreț, mîhnit că n-a pierit și el odată cu avionul... La ce naiba mai era el acum necesar celor dimprejur, pentru ce mai trăia?

La regiment fu întîmpinat cu bucurie. Vestea prăbușirii avionului se și primise aici, de la punctele de observare terestre, iar Komarov, după ce-i ascultă raportul, îi spuse cu delicatețe că un avion și jumătate pentru unul nu-i un rezultat prea rău și apoi îl trimise să se odihnească. Mika văzu însă că Komarov abia își stăpînește ciuda: acum rămîneau de două ori mai puține avioane față de numărul aviatorilor...

Se duse să ia masa și mîncă cu lăcomie, fiindcă i se făcuse o foame de lup, dar mîncarea i se păru searbădă. Tovarășii săi îl înconjurară cu toții, punîndu-i întrebări în legătură cu lupta, și Mika observă că se poartă cu el altfel decît de obicei, cu grijă și compătimire, așa cum s-ar purta cu un bolnav. Lucrul acesta îl făcu să-și dea lămurit seama de ceea ce bănuise din prima clipă, dar nu putea, nu voia cu nici un chip să creadă: un alt avion nu i se va mai încredința, un alt avion nu exista pentru el...

Liuba Vihrova tocmai venise de la lucru, se spălase cu grijă și pusese ceainicul pe plită, cînd doi aviatori dădură buzna în casă. Pe locotenentul-major Glazov, un prieten al fratelui ei, cu mîinile mari, cam stîngaci, dar foarte bun la suflet, îl recunoscu numaidecît. Pe Mika îl recunoscu abia după ce intră în odaie, fără să ceară voie, și puse pe masă o sticlă cu vodcă.

— Să bem, Solovuşko! spuse Mika, şi întoarse capul, ca ea să nu vadă cum îi tremură buzele, nici zgîrietura ce-i urîţea obrazul.

— Azi nu vă aşteptam de loc! ciripea Liuba, aşezînd masa şi căutînd să aibă aerul că nu observă în ce stare se află fratele ei: credea că e beat.

Glazov vru să-i dea o mînă de ajutor şi sparse o ceaşcă. Liuba îşi zise că şi el e beat şi chiar îi întrebă:

— Oare nu vă ajunge pe ziua de azi?

— Pe ziua de azi orice ni-e de ajuns, în afară de vodcă! răspunse Glazov.

Atunci, Liuba se strecură în bucătărie, chemă un băiat din vecini, îi dădu un bilet şi-i spuse poruncitor: „Să zboare încoace ca gîndul!" Şi n-apucaseră să umple pahărelele pentru a doua oară, cînd îşi făcu apariţia Sonea. Mika tresări, se înroşi la faţă şi dădu deoparte pahărelul:

— Nu pricep nimic... cum de-ai răsărit aici? De unde vă cunoaşteţi?

— Lucrăm amîndouă la construcţia de baricade, explică Sonea. Noi o să luptăm, iar tu ai să ne acoperi din aer!

— Nu acopăr pe nimeni! strigă Mika. Ce sînt eu acum? Un şo-mer! Mai bine pieream odată cu avionul! Şi lăsă să-i cadă pe braţe capul lui de băieţandru cu părul zburlit. Glazov stătea cu ochii aţintiţi în farfurie, fără să scoată o vorbă; de două săptămîni stătea el însuşi fără avion şi nici nu nădăjduia să capete unul prea curînd. Iar fetele, aplecate amîndouă asupra lui Mika, căutau care mai de care să-l consoleze.

— Sfîrşeşte, Mika! spuse în cele din urmă Liuba, scuturînd din cap. Dacă e să bem, atunci hai să bem! Sonea, ia-ţi un pahărel din bufet. Mika, dă-te puţin mai încolo, să-i facem loc aici şi Soniei. Eu am să vă cînt; am să vă cînt ceva trist. Ce altceva poţi cînta acum? Acum, un cîntec trist te înveseleşte, iar unul vesel te face să plîngi...

Şi începu să cînte cu ochii pe jumătate închişi, cu vocea ei limpede de soprană. Mika golea într-una pahărelul cu vodcă, dar nu se putea ameţi, iar Sonea, stăpînindu-şi tristeţea, i-l umplea de fiecare dată şi-l tot îndemna să bea, ghicind cu simţul ei de femeie cîtă nevoie are el într-o zi ca asta să-şi uite necazul, măcar pentru un timp cît de scurt.

3

Era zăpuşeală. Dacă te uitai la cer, vedeai aerul încins vălurindu-se în miraje. În interiorul tancului te înăbuşeai, în schimb ţi-era mai mare dragul să stai întins pe pământ, undeva în preajmă, să rupi în dinţi firicele de iarbă amăruie şi să-ţi roteşti privirea în jur. Era linişte; nu se zărea ţipenie de om şi parcă totul te trăgea la somn... Iar cîmpul rîdea în faţa ochilor, alb de romaniţe.

— Tare-aş vrea să ştiu, oare mai e cineva pe-aici afară de noi? se gîndi cu glas tare Alexei Smolin, apoi se întinse şi rupse o romaniţă, căreia începu să-i smulgă petalele, spunînd: „ai noştri, nemţii, ai noştri, nemţii, ai noştri..."

Floarea răspunse: „ai noştri", dar Alexei o aruncă şi clătină din cap:

— Nu prea-mi pare să fie ai noştri pe-aici. Minte romaniţa!

— Ea ghiceşte numai de dragoste! interveni Gavriuşka Krivozub. Ghiceşte şi tu de dragoste.

Alexei smulse un fir de iarbă, îl rupse între dinţi şi-l aruncă îndată: era prea amar.

— Vezi, — rosti el, gînditor, — cînd e vorba de o poziţie ca asta, numai pe noi ne trimit. Ţine la noi Iakovenko!

Adusese cele două tancuri pe poziţia indicată încă de dimineaţă, în zorii zilei. Misiunea încredinţată era limpede şi nu era nouă pentru el: trebuia să organizeze o ambuscadă, una din acele ambuscade bine mascate şi cutezătoare, cu care s-a împrejmuit pămîntul Leningradului pentru a reţine duşmanul cu orice preţ, cu o îndîrjire pătimaşă, pentru a-l hărţui, a-l sugruma moraliceşte. Una din acele ambuscade unde superiorităţii numerice a inamicului i se opunea surpriza loviturii, superioritatea unei poziţii mascate şi bine pregătite pe meleagurile pe care le cunoşteai ca-n palmă, unde fiecare băltoacă, fiecare crîng, fiecare cot al drumului te ajuta pe tine, fiind potrivnice străinilor. Una din acele ambuscade unde înfumurarea nerušinată a nemţilor întîlnea bărbăţia plină de mînie a omului sovietic, hotărîrea lui de a muri dar de a nu lăsa duşmanul să treacă... Da, lacul era potrivit: de o parte — baltă, de alta — pădure, iar la mijloc — o fîşie de pămînt deluros, cîmpul cu romaniţe şi crîngul, pe care nemţii nu puteau să-l ocolească. Era un crîng tînăr, plăpînd, dar foarte potrivit pentru observaţie şi pentru schimbarea de poziţie. Aici se putea lupta! Tanchiştii

săpară în grabă adăposturi, mascară tancurile, apoi săpară amplasamente de rezervă şi calculară elementele iniţiale de tragere pe repere. Lui Alexei îi plăcea tot mai mult poziţia aleasă: în faţă se afla un dîmb, iar între dîmb şi crîng — cîmpul. Pe nemţi au să-i aibă ca-n palmă — să tot tragă asupra lor! Echipajele celor două tancuri erau pline de voie bună. Ba Serioja Pegov chiar îşi dădea aere: „N-au decît să poftească!" Un singur lucru îl neliniştea întrucîtva pe Alexei: dîndu-i misiunea, Iakovenko îi spusese că ambuscada va fi sprijinită de infanterie, dar aici, la faţa locului, el nu o găsi. Tranşeele de la liziera crîngului, săpate în pripă, stăteau pustii. Alexei stabili legătura prin radio cu Iakovenko şi primi următorul răspuns: „Ocupaţi poziţia pînă la noi dispoziţiuni şi acţionaţi după împrejurări." Deocamdată, nemţii nu-şi făceau apariţia şi, după ce luară masa în tihnă, comandanţii celor două tancuri se întinseră puţin la umbră, bucurîndu-se de aceste clipe de răgaz.

— Imi face impresia că aici, pe o distanţă de vreo zece kilometri, nu-i ţipenie de om! vorbi Krivozub.

— Eu ce spun? replică alene Alexei. Aşa-i războiul, fir-ar el blestemat!

Rămaseră tăcuţi amîndoi.

— Ce de mai romaniţe! oftă Krivozub. Lor nici nu le pasă dacă noi luptăm aici sau stăm întinşi la umbră... Uită-te, mereu înfloresc!

— Cînd te uiţi la cer, nici nu-ţi vine să crezi că-i război. Oare există oameni cărora li se pare strîmtă lumea asta?

— Mie mi-e strîmt! zise cu convingere Krivozub. Cu fasciştii... mi-e strîmt!

— Eh, cu ei mi-e strîmt şi mie! Dar nu asta am vrut să spun... Tu, Gavriuşka, nu te-ai gîndit niciodată că poţi fi ucis şi că cerul, iarba şi tot ce mai e pe lumea asta au să rămînă neschimbate, aşa ca întotdeauna, şi că doar tu n-ai să mai fii?...

— De ce să mă gîndesc la moarte? făcu în silă Krivozub. Avem noi o vorbă: de ce ţi-e frică nu scapi! aşa că n-are rost să tremuri degeaba.

— Eu nu vorbesc de frică. Eu vreau un singur lucru: să înţeleg. Intotdeauna am gîndit aşa: am gîndit că în jurul meu există o lume vastă şi că tot ce există în ea îmi aparţine, că este făcut pentru mine, că nu trebuie decît să trăiesc şi să mă folosesc de tot ce există şi să ştiu să-mi trăiesc viaţa în chip

folositor, înțelept, interesant. Acum, însă, toată lumea aceasta a mea este amenințată, și nu-i amenințată ea pentru mine, ci eu sînt amenințat pentru ea; iar pentru ca ea, lumea aceasta, să existe mai departe, eu poate va trebui să mor. Sînt eu oare gata să mor? Nu prea am chef, firește, dar altminteri — sînt gata!

— Tu știi ce vreau eu? interveni Krivozub. Vreau să apuc ziua cînd tancurile noastre vor hurui prin Berlin. Sau măcar prin Königsberg ori prin primul oraș de dincolo de granița noastră. Atunci sînt de acord chiar să și mor, dar să văd mai întîi lucrul ăsta, barem c-un ochi, dacă nu cu amîndoi...

— Tovarășe locotenent-major, inamicul!

Alexei, care fu într-o clipă la locul lui în tanc, își lipi ochiul de vizor. Două tancuri ușoare hitleriste apăruseră de după dîmb și se tîrau încet spre cîmpul albit de romanițe. Aveau gurile de acces deschise și nemții se uitau liniștiți în jur, cu mîna streașină, ca să-și ferească ochii de soare.

Alexei știa că Gavriușka și-a ocupat locul cu aceeași iuțeală ca și el și că nu va deschide focul înainte să tragă comandantul plutonului. Se cam temea însă că pînă la urmă Gavriușka nu se va putea stăpîni, și el voia să lase tancurile să se apropie cît mai mult de crîng, unde erau nevoite să facă un viraj și unde putea lovi la sigur. Cele două tancuri care înaintau nepăsătoare erau pesemne cele mai înaintate. Drace, cu cîtă nerușinată îndrăzneală înaintau! Șenilele striveau tacticos iarba, care sclipea punctată cu steluțele albe ale romanițelor. Iar fritzii, după cît se vedea, se simțeau foarte bine în aer liber. Vilegiatură? Stați puțin!

— Tovarășe locotenent-major, — șopti trăgătorul Kostea Voronkov, — cred că e timpul...

Alexei ridică dintr-o sprînceană — nu, încă nu era timpul să deschidă focul. Nosov, conductorul tancului, și radiotelegrafistul Kolea Riabcikov se uitau mereu de jos, din interiorul tancului, spre turelă. Alexei ridică mîna ca să-i liniștească și-și mușcă buza, voind să-și potolească propria-i nervozitate, din ce în ce mai mare.

Cînd trecu de mijlocul cîmpului, tancul hitlerist aflat în spate veni pe aceeași linie cu cel din față și începu să se îndepărteze spre dreapta. În liniștea din jur ce amplifica orice zgomot, Alexei auzea numai duduitul motoarelor și inima care-i zvîcnea cu putere în piept. Și fiindcă liniștea dădea zgomotului

o rezonanță de neînchipuit și întreaga-i ființă era concentrată cu înfrigurare asupra tancurilor ce se apropiau tacticos, el avu o clipă impresia că nemții își vor da seama de existența ambuscadei. Tancurile continuau să înainteze netulburate, vrînd probabil să execute din amîndouă părțile crîngului o manevră de învăluire. „Minunat!... Adevărate ținte de instrucție, ca la ședințele de tragere... Gavriuşka va pricepe, desigur, că trebuie să ia asupra lui tancul din stînga și eu pe cel din dreapta. Iată-l că se apropie... cînd turela va ajunge în dreptul tufișului (distanța pînă la reper fusese calculată cu precizie), ochesc și trag. Numai de nu s-ar pripi Gavriuşka... pesemne că-n clipa asta tremură de nerăbdare... disciplina-i o muche de cuțit pentru el... Uite acuma... peste un minut..."

Nemții se aflau la cel mult trei sute de metri. De acolo nu puteau descoperi ambuscada sovietică, de altfel bine mascată, dar poate că li se năzări deodată ceva sau la mijloc era numai prudența, care le reprimă dorința de a respira aer curat, căci comandantul tancului din cap dispăru din gura de acces a turelei, vrînd s-o închidă cu capacul. În aceeași clipă, Alexei trase asupra turelei. Nu trecu nici o secundă și trase și Gavriuşka, așa încît amîndouă bubuiturile se contopiră într-una singură.

Prin fumul exploziilor care se împrăștia, Alexei văzu zvîcnind în aer bucăți din turela tancului aflat în dreapta și tancul aflat în stînga, care se aprinsese, învăluindu-se într-un nor de fum.

După alte cîteva minute, lupta era sfîrșită. Amîndouă tancurile hitleriste ardeau cu o flacără albăstruie în mijlocul cîmpului alb de romaniță. Nemții nu mai apucară să iasă la lumină. Numai la tancul din dreapta se deschisese gura de acces a turelei și un neamț orbit de fum dădu să iasă afară, dar fu ciuruit de o rafală de mitralieră și se prăbuși înapoi.

Alexei scoase capul prin gura de acces a turelei și văzu deasupra turelei de la tancul vecin fața brobonită de sudoare a lui Gavriuşka.

— Parcă nici n-ar fi fost! strigă Krivozub.

— Acuși ne pomenim cu altele; fii cu ochii în patru! ordonă, sever, Alexei.

Așteptau, scrutînd zarea inundată de soare. Priveau înainte cu atîta încordare, încît le dădeau lacrimile.

Un camion cu infanteriști nemți apăru din spatele dîmbului, frînă brusc și se dădu înapoi cu toată viteza.

„Începe!" își spuse Alexei.

Știa din capul locului că nemții nu vor porni la atac frontal cu un asemenea efectiv redus, că vor aștepta și alte forțe și vor deschide un foc viu asupra crîngului, astfel încît să capete siguranță că drumul nu mai prezintă nici o primejdie; știa, de asemenea, că în curînd cele două tancuri de sub comanda lui vor avea de încercat toată forța tragerii furioase și fără de nici o chibzuială a dușmanului. Și se pregăti sufletește ca să nu-și piardă calmul atunci cînd va începe încercarea.

Un obuz de artilerie șuieră pe deasupra tancurilor și explodă în crîng, mult în spatele lor. Alexei închise bine gura de acces a turelei. Deocamdată trebuiau să aștepte și să nu se trădeze.

Obuzele dușmane cădeau în tot crîngul. Unul explodă atît de aproape, încît tancul fu zgîlțîit de suflu, iar schijele bocăniră în blindaj. Nu se mai vedea nimic din pricina prafului și a fumului.

La un moment dat, tragerea încetă și se făcu liniște — o liniște neobișnuită, grea, de-ți țiuiau urechile. Începu să se aștearnă pîcla înserării; deasupra bălții, ceața se legăna în șuvițe subțiri ca fumul de țigară, și fiecare șuviță de ceață, fiecare pată întunecoasă sporea încordarea oamenilor și-i făcea să scruteze împrejurimea pînă simțeau că-i dor ochii.

Oare dușmanul a plecat? S-a ascuns cumva după dîmb și se pregătește de atac?...

Odată cu întunericul, nemții își pierdură calmul, deveniră nervoși. Deasupra dîmbului zbucni o rachetă, și o lumină puternică, nefirească, inundă cîmpul de romaniță, scheletul negru al tancurilor arse și costișele înălțimii. Romanițele se aprinseră o clipă ca un roi uriaș de licurici. Apoi totul se cufundă din nou în beznă. Și în aceeași clipă altă rachetă se înălță în văzduh.

Tanchiștii sovietici se simțeau frînți de oboseală, dar țineau nemții sub observație. Mîncară hrană rece, pe rînd, și tot pe rînd încercară să doarmă, dar nimeni nu putu să închidă ochii.

In zori, nori negri acoperiră cerul. Începu să plouă. Mesteceni își scuturau la pămînt frunzele îngreuiate de apă, și Alexei observă că numai într-o singură zi au căzut o mulțime din frunzele împovărate de cea dintîi rugină a toamnei... Venise

toamna, într-adevăr? Sau poate că şi obuzele din ajun siliseră copacii să-şi scuture frunzele?

La orele şase dimineaţa, Iakovenko se interesă prin radio care este situaţia. Alexei raportă pe scurt succesul din ajun şi adăugă: „sîntem gata de luptă". Ar fi vrut să întrebe de sprijinul promis, dar ştia că Iakovenko înţelege totul singur.

— Misiunea voastră e să mai cîştigaţi măcar o zi şi o noapte — spuse Iakovenko şi apoi le ură cu căldură în glas: Vă doresc succes!

Era o vreme mohorîtă. Santinelele de la marginea pădurii, făcute ciuciulete de ploaie, tremurau înfrigurate. Alexei se simţi deodată cuprins de moleşeală şi adormi. Dormi poate o jumătate de ceas, poate numai cîteva minute, dar somnul îi împrospătă forţele. Sări din tanc ca să-şi mai dezmorţească oasele, aprinse o ţigară şi rămase să fumeze în tăcere, sprijinit de tancul al cărui blindaj strălucea de ploaie. Se bucură foarte mult cînd Krivozub veni şi el să fumeze.

Gavriuşka Krivozub absolvise şcoala militară chiar în timpul războiului şi venise în unitatea lui Alexei cu două luni în urmă, în pragul luptelor de la Luga. Acum, era socotit drept un tanchist încercat, fiindcă cele două luni petrecute pe poziţiile de la Luga echivalau cu doi ani de exerciţii de luptă. In acele lupte grele şi aproape necurmate, cînd ţinuseră piept cu forţe mici coloanelor inamice de tancuri şi motorizate, tinerii ostaşi acumulaseră o experienţă care le schimbase toate concepţiile din şcoală despre tactica luptei de tancuri. Ei învăţaseră să gîndească în chipul următor: „dacă trebuie, înseamnă că se poate" — şi să învingă în lupte în care înfrîngerea părea inevitabilă. Numărau fiecare zi cu care izbuteau să întîrzie înaintarea puhoiului duşman şi apoi se mirau singuri, constatînd că zilele acestea stinghere deveneau săptămîni, luni întregi.

Şi Alexei, şi Krivozub păstrau întipărite în minte luptele de la Moloskoviţî. Dintr-un crîng lunguieţ, poreclit de către tanchişti, pentru forma lui, „galoşul", dăduseră prin surprindere o lovitură puternică unei coloane de tancuri hitleriste, nimicind, avariind şi incendiind numeroase tancuri. Nu avuseseră niciodată pînă atunci un succes atît de mare în luptă, iar Alexei şi Krivozub jubilau, crezînd că ofensiva nemţilor a fost oprită, că duşmanul nu va răzbate mai departe. Probabil că bucuria aceasta trăită în comun, după zile întregi de lupte istovitoare, a însemnat şi începutul prieteniei lor.

Mai apoi însă se constatase că nemții au pătruns adînc pe flancul drept, ocupînd gara Moloskoviți, iar pe flancul stîng, satul Lialino și un sovhoz, așa încît crîngul rămăsese într-o „pungă". Drept urmare, trebuiau ori să organizeze o apărare circulară în cuprinsul crîngului-galoș și să se bată aici pînă la ultimul om, ori să se retragă prin fîșia îngustă de pămînt dintre gară și sovhoz. Au primit ordin să se strecoare de acolo, folosindu-se de întunericul nopții. Pe drum, tancul lui Alexei, lovit în timpul luptei, a rămas în urma celorlalte, din pricina unei pane de motor, ieșind abia spre zori din încercuire, întrucît mergea cu o viteză mică. Prezentîndu-se la Iakovenko, Alexei află că Krivozub a plecat de la miezul nopții, în ajutorul lui, împreună cu doi ostași, și că încă nu s-a întors. Cuprins de neliniște, vru să pornească în căutarea lui Krivozub, dar Iakovenko i-o reteză cu asprime: „Să mi te sui pe cuptor și să dormi, fiindcă am nevoie de tine. Hm, ai naibii prieteni!" Nemaiavînd încotro, se culcă pe cuptor și adormi buștean într-o clipă — nu dormise de două zile și două nopți — dar mai înainte de a-l fura somnul înțelese pentru prima oară că el și Gavriușka s-au împrietenit cu adevărat și că nimic nu-l poate îndurera mai mult decît o nenorocire care s-ar abate asupra prietenului său. Se trezi auzind o voce cunoscută raportînd la vreo doi pași de el:

— Tovarășe căpitan, am scotocit tot crîngul. N-am dat de Smolin și nici de tanc; nu-i nici urmă de tanc!

— Gavriușka! strigă Alexei, sărind în sus, și se lovi zdravăn cu capul de tavan.

— Cînd te culci trebuie să-ți pui casca! interveni cu seriozitate Iakovenko.

Gavriușka se urcă și el pe cuptor.

— Tii, aicea erai? Ptiu, drace! Din cauza ta...

Se îmbrățișară cu putere și se sărutară. Alexei simți că i s-au umezit ochii și căuta să ascundă asta, făcîndu-i loc pe cuptor și lui Gavriușka.

— Înțelegi, — explică acesta cu un aer vinovat, — am cutreierat crîngul în lung și-n lat. Aud eu vorbă nemțească ba în dreapta, ba în stînga mea. Și-mi zic: nu cumva i-au făcut de petrecanie?

— Hai, culcă-te! spuse Alexei.

Pe cînd stăteau așa întinși amîndoi pe cuptor, Alexei începu să-i povestească cum s-au petrecut lucrurile și abia tîrziu ob-

servă că Gavriuşka dormea. Îl acoperi îndată cu scurta şi rămase încă mult timp alături de el, mişcat de duioşia unui simţămînt pe care-l înţelegea acum pentru prima oară în viaţă. Ce imbecil a mai scornit că oamenii se abrutizează în război? El, Alexei, nu-şi ştiuse niciodată inima atît de deschisă dragostei şi duioşiei, aducerii aminte şi nădejdilor, aşa ca în ceasul acesta... Adevărat, în asemenea împrejurări manifestările simţămintelor sînt mai stăpînite, dar oare simţămintele noastre sînt puternice numai prin manifestările lor?

De atunci trecuseră de multe ori prin fel şi fel de încercări, dar ştiau că la nevoie se vor ajuta unul pe altul, că n-au să se părăsească.

Acum, Gavriuşka avea o înfăţişare destul de posomorîtă şi ochii lui cîrpiţi de somn, de obicei vioi şi veseli, păreau spălăciţi.

— Nu ies fritzii! mormăi el, căscînd. Mare plictiseală.

— O să iasă ei!

Trăgeau amîndoi cu urechea în liniştea apăsătoare din jur. Alexei aruncă o uitătură piezişă la ceas şi spuse:

— A trecut o zi şi o noapte!

— Au să mai stea pe loc şi de-acum înainte! adăugă Krivozub.

— Grei o să fie pentru ei aceşti patruzeci de kilometri! spuse Alexei, fără alte explicaţii, dar Gavriuşka îi înţelese gîndul şi încuviinţă din cap.

— Da, grei şi lungi. Şi cu cît s-or apropia de Leningrad, cu atît mai lungi au să fie.

Nu ştiau nimic din ceea ce se petrecea dincolo de crîng, de cîmpul cu romaniţe şi de baltă. Pe aici trecea unul din numeroasele drumuri pe care se putea desfăşura ofensiva inamică şi ei trebuiau să lupte aici pe viaţă şi pe moarte, să nu lase nemţii să treacă. Ştiau că le vor ţine piept şi erau convinşi că tovarăşii lor de pe toate celelalte drumuri asemănătoare gîndesc şi simt la fel. Se putea oare altfel, cînd în spatele lor era Leningradul?

— De aici la Leningrad sînt patruzeci şi cinci de minute cu trenul local! îşi aminti Alexei, cu glas tare. Patruzeci şi cinci de minute! Dar ei n-au s-ajungă nici în patruzeci şi cinci de zile...

— Cred că nici în nouăzeci de zile n-ajung! replică Kri-

vozub, şi aruncă o privire spre tovarăşul său, să vadă dacă acesta este sau nu de acord.

— Fiecare dintre noi trebuie să-şi facă datoria! strigă Alexei.

Şi, ca un răspuns la propriile lui gînduri, îşi aminti cu glas tare:

— Frumoasă figură am făcut ieri!

— Noi doi o să facem împreună tot războiul şi totul o să fie straşnic!

— Ne înţelegem de minune, nu-i aşa?

— Ihî.

După un ceas primiră de la Iakovenko ordinul ca unul din tancuri să rămînă pe poziţie, iar celălalt să se înapoieze imediat la unitate pentru o misiune urgentă. Cine anume va rămîne, urma să hotărască Smolin.

— Ei, ce ţi-a mai spus? întrebă, curios, Gavriuşka.

— Ai să afli la timp! răspunse sec şi pe un ton de comandant, Alexei.

Iar Gavriuşka, fără să se supere, se duse la tancul lui.

Alexei rămase pe loc, tăcut, cu maxilarele încleştate, uitîndu-se spre dîmbul ce se contura vag prin perdeaua ploii şi la cerul cenuşiu, pe întinderea căruia vîntul destrăma şi împrăştia norii. Acum, după noaptea luminată de aprinderile alarmante ale racheteîor, începea ziua luptei hotărîtoare. Totul din jur prevestea această luptă: liniştea apăsătoare aşternută împrejur după ivirea zorilor, schimbarea în bine a vremii şi raţionamentul simplu că peste noapte nemţii au avut răgaz să concentreze forţe. Lovitura putea fi aşteptată dintr-o clipă în alta, aşa că tancul desemnat să se înapoieze la unitate trebuia să plece fără întîrziere, atîta timp cît se mai menţinea vizibilitatea proastă şi nu apărea aviaţia inamică.

Alexei se uită la oamenii din echipajul lui şi întîlni privirea plină de înţelegere a lui Kolea Riabcikov, radiotelegrafistul tancului. Riabcikov cunoştea ordinul. Ştia oare ce hotărîre a luat, el, comandantul? Şi oare se temea, laolaltă cu ceilalţi tovarăşi ai lui, să rămînă singuri în cringul acesta blestemat, învăluit de liniştea aceasta rău prevestitoare?

Îl strigă pe Gavriuşka:

— Locotenent Krivozub, te înapoiezi la statul major al batalionului pentru o misiune urgentă.

— Am înţeles: mă înapoiez la batalion pentru o misiune

urgentă! repetă Gavriuşka, apoi, dîndu-şi seama de situaţie, întrebă deodată: Şi tu, Lioşa?

— Locotenent Krivozub, comunici comandantului de batalion, că eu am rămas pe poziţie şi o voi apăra pînă la capăt.

— Am înţeles.

— Pleci imediat.

— Am înţeles, tovarăşe locotenent-major... Ce-i asta, Lioşa?

— Ordin, Gavriuşa! Hai, porneşte...

Acum, Alexei era preocupat de un singur lucru — de moralul echipajului său. Oare oamenii nu vor fi cuprinşi de tristeţe atunci cînd vor rămîne singuri? Păreau cam posomorîţi cu toţii. Pînă şi Serioja Pegov, trăgătorul, un băieţandru nepăsător şi foarte curajos, parcă-şi pierduse graiul şi el.

— Ce-mi sînteţi aşa de plouaţi? întrebă Alexei, apropiindu-se. Spuneţi, aţi dat voi vreodată de bucluc cu mine?

— Nu, tovarăşe locotenent-major, — răspunse Nosov, — n-am dat de bucluc... Am căzut pe gînduri — adevărat, dar de... fiecare vrea să trăiască.

— Ie-te-te la el! mormăi Kolea Riabcikov. Păi la Moloskoviţî ce-a fost, nu voia fiecare să trăiască? Şi-acolo am avut de furcă, nu glumă!

— Ce, mă-nveţi tu pe mine? se răţoi Nosov. Eu, dacă vrei să ştii, am luptat mai mult decît tine şi niciodată nu m-a pălit frica. În războiul cu Finlanda, la Kirka-Muola...

— Lasă-te de filozofie, ce rost are! vorbi Serioja Pegov, dînd din mînă şi explică cu un oftat: Liniştea asta te apasă. E mai afurisită decît orice luptă... Dar pe dumneavoastră nu vă facem noi de ruşine, n-aveţi grijă, tovarăşe locotenent-major... Numai de-ar pleca mai repede tancul tovarăşului Krivozub. Să plece ei şi totul o să fie în ordine. Despărţirile-s întotdeauna a naibii de grele.

Alexei dădu ordin ca o parte din muniţiile aflate în tancul lui Krivozub să fie aduse în tancul său. Pe de o parte, munca aceasta făcută în comun, şi pe de altă parte, muniţiile suplimentare de care dispuneau acum, însufleţi oamenii.

— Ei, acuşa stăm bine! spunea Serioja Pegov, aşezînd proiectilele cu îndemînare şi băgare de seamă.

Îşi luară rămas bun de la oamenii lui Krivozub cu o veselie firească, dîndu-le pe furiş biletele pentru familie: „Îl duci atunci cînd poţi... şi dacă s-o putea, îl duci chiar tu singur...“

— Lioșa, — zise Gavriușka, apropiindu-se de Alexei, — eu mă duc drept la Iakovenko și-i explic situația...

— Ascultă, Gavriușka! ripostă cu ciudă Alexei. Noi doi sîntem prieteni, nimic de zis. Dar în război un tanc cu echipajul lui este un tanc cu echipajul lui, și nimic mai mult. De aici la Leningrad sînt patruzeci și cinci de minute cu trenul. Așa că lasă-te de astea. Înțelegi?

Gavriușka încuviință din cap și-i întinse amîndouă mîinile:

— Rămîi cu bine!

După ce se despărțiră de tovarășii lor, oamenii se așezară să ia ceva în gură. Desfăcură în tăcere și cu înverșunare cîteva cutii de conserve și scoaseră la iveală niște pesmeți. Vîntul sufla în rafale, risipind norii. Primele raze palide ale soarelui luminară crîngul și lunecară pe costișa dîmbului cufundat în tăcere.

Alexei mesteca încet un pesmete, gîndindu-se la discuția de adineauri, cum că fiecare vrea să trăiască. Da, fiecare vrea să trăiască. Oare crîngul acesta luminat de soare se putea să fie hotarul vieții lui? Frunzele vor rugini și se vor scutura la pămînt fără el, iarna va începe fără el, și el nu va mai merge prin zăpada proaspătă, și zăpada nu-i va scîrțîi sub cizme... Da, se putea. În aceste clipe simțea însă ca niciodată că de el depinde faptul dacă va trăi sau nu. De priceperea lui de a conduce lupta, de inventivitatea și de curajul lui, de repeziciunea și de justețea hotărîrilor lui. Dacă va ști să acționeze mai inteligent, cu mai multă șiretenie, cu mai multă îndîrjire decît nemții, le va respinge atacul, salvînd de la pieire oamenii, tancul și salvîndu-se totodată și pe el. Iar dacă nu va ști, atunci își va afla mormîntul aici, sub mestecenii aceștia tineri. Numai că nu va avea cine să-i sape mormîntul...

— Tu, Nosov, ziceai că oricine vrea să trăiască — spuse el, și din faptul că toți deveniră dintr-o dată atenți, Alexei își dădu seama că în felul lui fiecare se gîndește la același lucru. Oricine vrea să trăiască, firește. Dar fără victorie, crezi că viața mai e viață pentru noi? Eu așa înțeleg: dacă vrei să trăiești, luptă ca un drac, fără să te temi de nimic. Dacă sîntem cinci, să luptăm toți cinci, dacă rămîi numai tu singur, să lupți singur.

— Așa o să fie! întări Riabcikov.

Către ora nouă apăru pe cerul înseninat un avion de cer-

cetare hitlerist; se roti tacticos un timp pe deasupra crîngului şi apoi se făcu nevăzut.

— Fritzii îşi beau cafeaua şi pe urmă încep! spuse Serioja Pegov.

La ora nouă precis apărură bombardierele inamice. În vuietul cumplit al motoarelor, ele veniră de-a dreptul spre crîng. Alexei ordonă oamenilor să se culce la pămînt, sub tanc, într-o groapă adîncă săpată anume pentru aceasta.

Era umed şi înăbuşitor acolo, în groapă. Exploziile bombelor făceau pămîntul să se cutremure, desprinzînd straturi întregi de lut umed de pe pereţii gropii. După o vreme, exploziile încetară. Uruitul avioanelor se îndepărtă, dar reveni brusc şi cu o intensitate îndoită. Tanchiştii auziră ţăcănit de mitraliere: aviatorii nemţi curăţau crîngul în zbor razant.

— Toată lumea la posturi! ordonă Alexei.

Acum trebuia să aştepte inamicul terestru. Reieşea că nemţii au nevoie cu orice preţ de drumul acesta de acces spre Leningrad. Va să zică nici pe celelalte drumuri nu le era traiul prea dulce! Mda, foarte bine! Hm, trebuiau să se aştepte că astăzi nemţii au să-i încălzească, nu glumă... Într-o străfulgerare, lui Alexei i se perindară prin minte propriile sale gînduri de mai înainte, despărţirea de Gavriuşka, discuţia cu tovarăşii săi. Hotarul vieţii lui? Nu, nici pomeneală de aşa ceva!

Se îndreptă din spate şi le făcu cu ochiul flăcăilor din echipaj. Se simţea plin de putere şi era convins că în orice situaţie grea va găsi soluţia cea mai bună. Acest simţămînt le era familiar şi-i ducea întotdeauna la izbîndă; Iakovenko numea acest simţămînt „încrederea în sine a comandantului".

Abia apucară avioanele să dispară, şi începu o canonadă năprasnică de artilerie. Schijele bocăneau în blindaj, dimpreună cu bulgări de pămînt ud, care se sfărîmau cu un plescăit surd. Un mesteacăn smuls din rădăcină se prăvăli cu un geamăt peste corpul tancului şi o crenguţă gingaşă începu să se legene în faţa vizorului.

— Sîntem cineva! exclamă Serioja Pegov. Ia te uită ce de muniţie consumă cu noi! Cu muniţia asta poţi distruge un regiment întreg.

— Cine s-a fript cu ciorbă, suflă şi-n iaurt! replică Nosov.

Buna dispoziţie a echipajului îl bucura pe Alexei. Într-o asemenea stare sufletească puteau să întîmpine mai uşor clipa

hotărîtoare. Şi clipa aceasta se apropia tot mai mult. Era imposibil ca nemţii să nu-şi dea seama, dintr-un moment într-altul, că luptă numai împotriva unui singur tanc. Artileria lor bătea cu stăruinţă tranşeele, dar cînd vor porni la atac, nemţii aveau să înţeleagă îndată că tranşeele sînt goale. De-ar dispune, el, Alexei, de cîteva mitraliere!... Măcar de două... măcar de una singură...

— Riabcikov — strigă Alexei spre radiotelegrafist, străfulgerat de o idee ispititoare. Ce-ar fi dacă te-ai furişa cu automatul în tranşeea de colo, din dreapta, şi cînd o porni infanteria lor, s-o sperii din flanc? Numai să nu stai pe loc, să-ţi schimbi mereu poziţia, ai înţeles?

— Am înţeles, tovarăşe comandant!

Zicînd aceasta, Riabcikov sări din tanc şi porni tîrîş spre marginea crîngului.

— Tovarăşe comandant, daţi-mi voie şi mie... să mă duc în tranşeea din stînga...

Cel care vorbise era Serioja.

Urletul şuierător al unei mine spintecă văzduhul şi, în capătul opus al cîmpului, apăru în clipa aceea infanteria nemţilor, care începu să se apropie de crîng în salturi, cu automatele la piept.

— Du-te! spuse Alexei, adresîndu-se lui Serioja Pegov, şi-i strînse mîna. Numai vezi, nu te avînta, că mai avem de luptat.

Totuşi, văzînd cum Serioja s-a aplecat la pămînt şi cu cît curaj aleargă printre copaci, regretă această hotărîre. Trînti capacul turelei şi încercă un gînd: oare-i va mai revedea pe aceşti doi tovarăşi? dar în aceeaşi clipă îi şi dădu uitării, întrucît nemţii trecuseră de jumătatea cîmpului...

— Dă-i drumul! spuse el dintr-o suflare, fără să se mai uite la Kostea Voronkov.

Deschiseră focul atît cu tunul, cît şi cu mitraliera.

Infanteriştii nemţi se aruncară la pămînt; în clipa următoare apărură de după dîmb două tancuri inamice în plină viteză. Cu o furie rece, calculînd calm toate indicaţiile de tragere, Alexei trimise un proiectil sub şenilele tancului din faţă şi un alt proiectil asupra celuilalt. Primul tanc se smuci de cîteva ori înainte, apoi înţepeni pe loc, dar cel de al doilea porni în goană peste cîmp, în zig-zag, deschizînd focul asupra crîngului. Infanteriştii se ridicară şi se avîntară înainte. Nosov tră-

gea cu mitraliera, iar automatele lui Serioja şi Riabcikov intrară şi ele în acţiune de pe flancuri. Alexei vedea cum cad nemţii, seceraţi de rafalele de gloanţe.

Duşmanul, buimăcit, se retrase. Alexei însă nu putu să se bucure de lucrul acesta, deoarece tancul se apropia cu încăpăţînare de crîng şi proiectilele lui cădeau tot mai aproape, în timp ce el însuşi părea invulnerabil. Alexei, cuprins de o ciudă cumplită, se străduia din răsputeri să se stăpînească şi continua să tragă asupra tancului inamic.

La un moment dat, tancul se aplecă pe partea dreaptă, cu o şenilă scoasă din funcţiune, dar turela se întoarse numaidecît spre crîng şi reîncepu focul.

Infanteriştii hitlerişti înaintară iarăşi, dar cînd ajunseră la tancul distrus, se aruncară la pămînt. Alexei vedea cum comandanţii se căznesc să pornească din nou soldaţii şi cum aceştia refuză să se ridice la atac.

— Li-e frică! strigă el, extaziat.

Acum se concentră cu totul asupra turelei tancului acela blestemat, vrînd să-i reducă tunul la tăcere. Şi cu o lovitură precisă, îi răsuci turela într-o parte, scoţînd-o din funcţiune. Tancul amuţi. În schimb, de sub şenila tancului distrus mai înainte, sări pe neaşteptate un neamţ cu pistoletul în mînă, care începu să strige, agitînd în aer mîna cu pistoletul şi fără să se ferească de gloanţe. Iar infanteriştii se ridicară şi porniră în goană după el, strigînd şi trăgînd necontenit cu automatele. Rafalele de mitralieră secerau duşmanul, dar neamţul cu pistoletul rămînea nevătămat şi infanteriştii continuau să fugă în urma lui.

— Nemţii în spate! strigă deodată Kostea şi, fără să mai aştepte vreun ordin, se lipi de mitraliera dinspre partea aceea.

„Să fie oare acesta sfîrşitul?" îl fulgeră pe Alexei un gînd, dar alungă îndată gîndul acesta. Nu ştia cum au apărut nemţii în spatele lor şi nici dacă sînt mulţi; ştia numai că trebuie să continue lupta şi să nu-şi piardă cumpătul, fiindcă inamicul poate şi el să-şi piardă cumpătul. Aşa îi învăţase Iakovenko: „Dacă tu îţi păstrezi cumpătul, duşmanul e acela care şi-l pierde" — iar experienţa confirma acest lucru. Trebuia deci să lupte pînă la capăt, pînă la cea din urmă posibilitate, fie ea cît de mică. Şi continuă să tragă asupra nemţilor care înaintau, ordonînd laconic lui Nosov:

— Grenade!

Nemţii care apăruseră în spate, vreo zece la număr, se

strecurau spre tanc, lipindu-se de trunchiurile copacilor. Trei dintre ei ajunseră dintr-un salt în unghiul mort al mitralierei, unde gloanţele nu-i puteau atinge. Nosov deschise brusc capacul turelei şi azvîrli o grenadă asupra lor.

Alexei, care nu putea nici măcar întoarce capul, respira numai în răstimpuri şi în pripă boarea proaspătă ce risipea fumul şi aerul înăbuşitor din interiorul tancului, şi trăgea, trăgea fără încetare asupra nemţilor care înaintau dinspre cîmp. Îşi dădea vag seama că numai el singur susţine focul, că automatele lui Riabcikov şi Serioja Pegov au amuţit, dar nu lăsă nici gîndul acesta să-i pătrundă în conştiinţă, fiindcă şirul rărit al nemţilor se apropia cu fiece clipă, iar tanchistul acela, pe care gloanţele parcă îl ocoleau şi a cărui faţă alungită se vedea acum desluşit, alerga înainte, continuînd să strige şi să-şi agite pistoletul.

Alexei scoase un strigăt de triumf văzîndu-l cum a făcut un salt şi cum s-a prăvălit, din fugă, pe spate. În clipa aceea, tot grupul nemţilor ce înaintau i se păru răsfirat şi şubred. Lanţul duşmanului se clătină deodată, se opri în loc... apoi se întoarse... şi o luă la fugă...

Alexei continua să tragă asupra nemţilor puşi pe fugă; deodată auzi nişte strigăte în nemţeşte în imediata apropiere a tancului şi-l văzu cu coada ochiului pe Nosov cum aruncă o altă grenadă şi cum îşi şterge apoi cu mîneca sîngele ce-i şiroia pe faţă. Scoase îndată pistoletul ca să sară în ajutorul tovarăşilor săi, dar în clipa aceea răsună cu putere o voce tinerească: „Trăiască Stalin, după mine, băieţi!" şi aceeaşi voce adăugă: „Înainte, companie, după mine!" Aproape imediat tună o voce de bas: „Ura!" Şi uralele se ridicară în văzduh una după alta, pe diferite glasuri: „Ur-ra! Ur-ra!" amestecîndu-se cu răpăitul unui automat singuratic.

— Ura! strigă şi Nosov, aruncînd ultima grenadă.

Nimeni din grupul nemţilor nu apucă să mai scape cu fuga.

Serioja Pegov se apropie de tanc şi-i mîngîie blindajul cu palma; era lac de sudoare, înfierbîntat şi mîndru de izbîndă.

— I-am speriat. Asta-i chiar tactica lor! spuse el cu un surîs nepăsător, dîndu-şi aere.

Apoi izbucni deodată cu putere, fără să se poată stăpîni:

— Înainte, companie, după mine!

În clipa aceea văzu faţa plină de sînge a lui Nosov:

— Ce-i cu tine?... Ce ai, tovarăşe?...

Nosov era rănit la cap. Îl pansară şi-i dădură să bea un gît de vodcă dintr-un bidon.

— Dar Riabcikov unde e?

Riabcikov lipsea.

— Mă duc eu să-l caut — spuse Alexei. Kostea, fii cu ochii-n patru!

Îl văzu pe Riabcikov de îndată ce ajunse la tranşee: clătinîndu-se pe picioare şi împleticindu-se la fiece pas, acesta înainta încet prin şanţ, fără să se mai aplece la pămînt şi fără să mai ţină seama de primejdie: voia să ajungă la ai săi şi nu se mai gîndea la nimic. Cînd dădu cu ochii de comandant, se opri în loc şi izbucni în plîns. Slăbiciunea lui neaşteptată îl sperie pe Alexei.

Străbătură foarte încet distanţa dintre tranşee şi tanc, fiindcă Riabcikov nu voia să fie susţinut şi abia putea să-şi tîrască picioarele. Era rănit la umăr şi pierduse mult sînge.

Nemţii ucişi zăceau prin jurul tancului şi pe cîmpul din faţă. Prin iarbă şi pe frunzele îngălbenite aşternute la pămînt se vedeau pete întunecate de sînge şi de funingine.

Ici-colo, pe cîmp, morman de cadavre. Alţi ostaşi inamici nu se mai iviră şi împrejur se lăsă iarăşi aceeaşi linişte de mai înainte — o linişte grea şi rău prevestitoare, înăbuşitoare.

Nosov şedea rezemat de tulpina albicioasă a unui copac, în coaja căruia se vedeau pete negre de funingine. Lîngă el, tolănit într-o rînă, şedea Riabcikov. Ochii lui tulburi se aţintiră asupra comandantului, şi Alexei înţelese că Riabcikov ar vrea să plece de aici într-un loc liniştit, unde să fie în siguranţă şi unde să-l îngrijească nişte mîini uşoare de infirmieră.

— Stai liniştit! vorbi Alexei către Nosov, văzînd că acesta încearcă să se ridice, şi mută singur tancul pe poziţia de rezervă.

Era limpede pentru întreg echipajul că în curînd totul va începe din nou.

Îl duseră pe Riabcikov la adăpost. Nosov voia să se urce la locul său în tanc, temîndu-se pesemne că mai tîrziu nu va avea putere să o mai facă.

Alexei ştia că întreg echipajul e preocupat în aceste clipe de acelaşi lucru.

— Ei, tovarăşi, cum ne putem socoti noi acum? Apţi de luptă ori scoşi din luptă? întrebă el.

Feţele istovite ale oamenilor se întoarseră spre comandant şi încremeniră. Pe ele stătea întipărită o expresie ciudată: oboseală şi în acelaşi timp ceva mai puternic decît orice oboseală — o adîncă îngîndurare, nădejdea victoriei, nelinişte...

Nosov vorbi cel dintîi:

— Apţi de luptă, tovarăşe locotenent-major! Eu sînt prezent la post!

— Cum am putea pleca de pe poziţie? mormăi Kostea Voronkov, şi apoi adăugă: Deocamdată mai avem muniţie.

Serioja Pegov, care se căznea să aşeze în interiorul tancului automatele capturate de la nemţi, în aşa fel încît să nu-i stînjenească cu nimic, strigă vesel:

— Tii, ce mai trofee! Ce ziceţi?

Singur, Riabcikov tăcea, fără să scoată o vorbă. Cu faţa schimonosită de durere, el părea că trage cu urechea, că ascultă cu încordare, ceva ce tovarăşii lui nu puteau auzi.

— Ce-i cu tine, Riabcik? Te simţi rău?

Riabcikov, căruia îi venea greu să vorbească, îngăimă rar şi răguşit:

— Ra-di-o... la naiba... l-am ui-tat...

La auzul acestui reproş îndreptăţit, Alexei, simţindu-se vinovat, ocupă îndată locul radiotelegrafistului, de dedesubtul tunului. Apelul suna necontenit, fiind transmis, se vede, de multă vreme.

Cînd reveni lîngă tovarăşii săi, oboseala se arătă pentru prima dată în vocea frîntă a lui Alexei:

— E ordin să ne retragem.

4

Mitea îşi închipuise cu totul altfel războiul, în momentul înrolării în miliţia poporului. Student la electrotehnică, el se pregătea pentru o profesie paşnică şi precisă, dar războiul îi trezi în suflet setea faptelor de vitejie; şi tot ce i se adunase ani de-a rîndul în subconştient: invidia faţă de eroii patriei, care făceau cutezătoare expediţii polare şi zboruri grele la mari

distanţe, admiraţia faţă de luptătorii de la Madrid şi Barcelona, admiraţia înflăcărată pentru Cikalov, pentru generalul Lukaci [1] şi Dolores Ibarurri — toate acestea alimentau acum visele lui pătimaşe şi orgolioase de fapte eroice, năzuinţa lui de a dobîndi gloria, de a dobîndi minunatul titlu de Erou al Uniunii Sovietice...

Îşi dădea limpede seama de faptul că războiul va fi greu şi sîngeros, înţelegea că se poate să fie ucis, dar şi moartea lui o vedea petrecîndu-se într-un mod deosebit, eroic. Îşi închipuia lămurit cum tovarăşii lui de luptă (oameni curajoşi, arşi de soare) vor povesti Mariei despre această moarte eroică, cum îi vor înmîna o scrisoare neterminată, stropită cu sînge, şi cum Maria va plînge încet, spunînd : „Da, el m-a iubit... ştiam asta, deşi nu mi-a spus niciodată un cuvînt... Abia acum îl preţuiesc aşa cum merită"...

Războiul acesta, care-i stătea acum în faţă, era oare aşa cum şi-l închipuise el ?!

Pentru Mitea, războiul începuse cu un marş istovitor, în timpul căruia cizmele îi roseseră şi-i însîngeraseră picioarele. Apoi, rosăturile acestea, fiind mereu deschise, se transformaseră în răni, chinuindu-l necontenit, înveninîndu-i viaţa mai mult chiar decît avioanele inamice. Piloţii hitlerişti nu puteau descoperi compania ascunsă sub copaci şi aruncau bombele la întîmplare, aşa că Mitea nu credea că ar putea să fie ucis.

Odată însă, cînd fusese trimis împreună cu Kolea Grigorciuk, un coleg de institut, la statul major al batalionului — drumul lor trecea printr-o mlaştină cu tufe rare — un avion hitlerist îi atacase pe neaşteptate, aşa cum se năpusteşte uliul asupra puilor. Fusese ceva sălbatic, stupid pînă la ridicol şi îngrozitor pînă la istovire. Cei doi prieteni se ghemuiseră sub nişte tufe, dar acestea erau prea firave ca să-i poată ascunde. În jurul lor, gloanţele se înfigeau în pămînt cu nemiluita, retezînd crengi şi smulgînd frunze. La un moment dat, avionul trecu atît de jos peste capul lor, încît îi asurzi cu urletul motorului. Mitea se porni să înjure, vrînd să-şi facă curaj, dar glasul lui schimbat de groază întări şi mai mult simţămîntul de neputinţă şi de ruşine ce-l stăpînea. Avionul se întoarse şi se năpusti din nou asupră-le, în zbor razant. Mitea luă puşca şi

[1] Mate Zalka — scriitor maghiar. A murit în 1937 în Spania, unde comanda brigada 12 Internaţională, fiind cunoscut sub numele de „generalul Lukaci" (N.R.).

trase. Kolea, de asemenea. Avionul însă scăpă neatins şi trecu peste capetele lor, aproape atingînd tufişurile. Tîrziu, cînd avionul se îndepărtă, Mitea nu fu în stare multă vreme să vorbească şi i se făcu somn ; starea aceasta îl chinui îngrozitor şi tot drumul căscă de-l dureau fălcile. Noaptea însă nu putu să închidă ochii şi-şi aminti cu repulsie de groaza prin care trecuse.

Acum, compania lui Mitea stătea ascunsă într-o pădure, în bătaia artileriei şi sub bombardamentele aviaţiei inamice, fără să întreprindă nimic. Şi în acest timp, situaţia de pe front se complica şi se înrăutăţea mereu. Nemţii se străduiau să încercuiască Leningradul, tăind legăturile de cale ferată şi înaintînd spre Kolpino şi spre Neva. Nimeni nu ştia nimic precis, se auzeau tot felul de zvonuri şi se repetau tot mai des cuvinte ca acestea : „prind oraşul în cleşte", „ruptură", „încercuire". Mitea spera că azi-mîine compania lui va intra în luptă, fapt care avea să marcheze neapărat o cotitură. Se gîndea neliniştit la Maria şi ar fi vrut să-i dea curaj, folosindu-se de argumente foarte convingătoare. Se apucă să-i scrie o scrisoare şi scrise multă vreme, cu stăruinţă, iar atunci cînd artileria inamică începu să tragă asupra pădurii, el tot nu lăsă scrisoarea din mînă. Obuzele explodau din ce în ce mai aproape, dar Mitea termină totuşi scrisoarea, o lipi şi o dădu postaşului batalionului. Acesta se îndreptă spre bicicleta pe care o lăsase sprijinită de un copac, lîngă o potecă. Şi deodată, sub ochii lui Mitea, postaşul fu sfîrtecat în bucăţi de un obuz, iar scrisorile zburară în aer, rotindu-se. Moartea aceasta fulgerătoare a unui om, în pădurea cu frunzişul rărit de toamnă, îl buimăci într-atît, că nici nu mai auzi şuieratul sforăitor al unei mine.

Pe urmă începu lucrul acela care-l izolă pe deplin, vreme de cinci zile şi cinci nopţi, de tot ce-i era drag şi scump, de toate preocupările lui de pînă atunci, aruncîndu-l într-o lume nouă, sîngeroasă şi plină de zgomotul infernal al exploziilor, lume în care se părea că şi visele, şi pornirile generoase, şi chiar însăşi viaţa nu mai au nici un preţ. Sute de obuze şi de mine cădeau cu şuierat şi bubuit sinistru în jur, după care apăreau zeci de avioane care bombardau pădurea meticulos, metru cu metru, curăţind totodată desişul cu foc de mitralieră. Iar după o jumătate de ceas, apăreau alte zeci de avioane şi totul începea de la capăt. Un torent nesecat de foc se prăvălea din văzduh. Totuşi, spre uimirea lui Mitea, erau puţine victime, ba

chiar necrezut de puține. În schimb, toți erau istoviți, și dacă nu tăceau, înjurau cu înverșunare.

În cea de a cincea dimineață, compania primi ordin să se instaleze în apărare și să acopere cu orice preț retragerea forțelor principale. A fost prima luptă pentru Mitea și tovarășii săi. O luptă grea și amară. Lipiți de pămînt din pricina focului necontenit al aruncătoarelor de mine și al mitralierelor, oamenii trăgeau posomorîți și cu îndîrjire, fără să se gîndească măcar că ar putea să scape cu viață, urmărind să întîrzie cu cîteva ore înaintarea nemților și apoi să se retragă peste rîu — firește, dacă mai rămînea cineva în viață. Puțini scăpară din luptă, în schimb nemții fură ținuți pe loc atît cît trebuia. Mitea scăpă neatins, însă Kolea Grigorciuk și alți cîțiva colegi de institut căzură uciși. Kolea căzu chiar lîngă el, și Mitea nu avu măcar răgazul să-i împingă trupul, deși sîngele lui îi șiroia în coastă. Mirosul de sînge, groaza și disperarea îl copleșeau, dîndu-i o senzație de greață.

Chiar în seara aceea, retrăgîndu-se cu restul companiei pe celălalt mal al rîului, Mitea o întîlni pe Maria.

Întîlnirea cu Maria era la fel de neverosimilă ca oricare dintre lucrurile ce se petreceau în jur, și Mitea crezu o clipă că totul n-a fost decît o înșelare. Mergea clătinîndu-se, chinuit de rosăturile de la picioare, înjura posomorît și visa doar să ajungă undeva unde să-și poată scoate cizmele, să se arunce la pămînt și să doarmă...

În îmbulzeala de pe șosea se rătăci de tovarășii săi. Iar a doua zi, în zori, un ostaș istovit care mergea alături de el îi spuse zîmbind:

— Măcar cizmele de ni le-am putea scoate, ai? Nu ne-ar mai trebui nimic altceva!

Și Mitea se simți pe dată legat de ostașul acesta înalt și spătos, cu ochii triști dar atenți și a cărui față era luminată, în ciuda oboselii, de un gînd mereu viu.

Se făcuse ziuă de-a binelea cînd ostașii care rătăceau pe șosea fură adunați într-o luncă la marginea unui cătun, numărați, aliniați, și apoi împărțiți pe companii, plutoane și grupe. Mitea nu se despărți de tovarășul lui de drum și nimeriră amîndoi în grupa sergentului Bobrîșev.

— Muzîkant Iurii Osipovici, din miliția poporului! răspunse acesta la apel.

Sergentul aruncă o privire spre tovarăşul lui Mitea şi întrebă :

— Şi cum te cheamă ?

— Acesta-i numele meu : Muzîkant... De profesie, sînt botanist.

— Mda, ăsta-i mai bun ! oftă sergentul. Ei, tovarăşi, spălaţi-vă colo la pîrîu şi pe urmă veniţi la masă.

După puţin timp apăru o bucătărie de campanie şi ostaşii primiră hrană caldă.

— Şi-acum, la culcare ! ordonă Bobrîşev, uitîndu-se cu dezamăgire la grupa pe care o comanda. Trageţi întîi un pui de somn şi pe urmă o să stăm de vorbă ostăşeşte. Executarea !

Această îngăduinţă îl făcu pe sergent simpatic întregii grupe.

Cînd Bobrîşev îşi trezi oamenii, soarele se ridicase sus pe cer. Comandantul plutonului, un locotenent palid şi posomorît, conduse îndată plutonul pe poziţie. Deluşorul din faţa luncii mlăştinoase era acoperit pe povîrnişul din partea cealaltă de o pădurice de mesteceni, unde se afla o baterie de artilerie, ceea ce-i umplea de încredere pe infanterişti. Pămîntul era afînat, se săpa cu uşurinţă şi compania îşi făcu tranşee bune. Muzîkant dădu o raită prin pădurice şi se întoarse bucuros cu ştirea că în dreapta acesteia sînt cîteva tancuri gata de luptă. Acum, voia bună se aşternu cu temei în întreaga companie. La aceasta se mai adăuga şi faptul că locotenentul, vorbind la telefonul de campanie, spusese cu glas tare în receptor că el nu va părăsi poziţia nici în ruptul capului, că nemţilor le ajunge cît au înaintat şi deci de astă dată n-au decît să mai bată pasul pe loc ! La masa de seară, oamenii vorbiră despre lupta apropiată ce-i aştepta, şi despre Leningrad, spunînd că fără artilerie şi fără tancuri nu se poate înfrunta neamţul, dar că acum au şi artilerie şi tancuri care să-i sprijine şi, cine ştie, la momentul potrivit poate va veni şi aviaţia.

Mitea, odihnit şi plin de însufleţire, îşi cerceta bucuros cu privirea noii tovarăşi de luptă, dar tocmai atunci Bobrîşev chemă grupa să se strîngă în jurul lui.

— Ei, hai să ne cunoaştem, să ştiu şi eu ce oameni am la mine-n grupă ! începu sergentul. Să spună fiecare cum îl cheamă şi ce făcea înainte să se înroleze.

Se dovedi că Bobrîşev însuşi era artilerist; iar faptul că acum trebuia să comande o grupă de infanterişti îl nemulţumea, cu atît mai mult cu cît nu era vorba de nişte adevăraţi soldaţi, aşa cum se aşteptase el, ci de o mînă de civili neinstruiţi.

În grupa lor, în afară de Mitea şi de botanist, mai erau un notar public şi un profesor de geografie. Lung şi peste măsură de slab, profesorul avea o ţinută atît de puţin ostăşească, încît Bobrîşev întorcea capul ca să nu-l mai vadă. Notarul îi părea sergentului un om misterios. „Asta ce meserie mai e?" întreba Bobrîşev. Şi punea mereu întrebări, fără să-şi ascundă neliniştea şi fără vreo urmă de stinghereală, vrînd să afle ce ştiu să facă oamenii care-i fuseseră încredinţaţi.

— Prost am mai nimerit-o! oftă el.

Cei mai mulţi dintre ostaşi erau însă muncitori calificaţi din Leningrad, de la uzinele din cartierul Vîborg, vestite în toată ţara, şi asta-l mai însufleţi puţin pe Bobrîşev.

— Am auzit că pînă azi muncitorii din Leningrad nu s-au făcut nicăieri de ruşine. Aşa că, băgaţi de seamă, tovarăşi: grupa noastră trebuie să fie la înălţime în luptă! Pînă atunci, o să faceţi cu mine nitică şcoală... să nu vă fie cu supărare, dacă n-o să mai aveţi odihnă. Că doar soldaţi nu sînteţi şi meseria asta n-o ştiţi, aşa-i ori nu? Şi fără să ştii lupta, nu te poţi măsura cu neamţul. E dat naibii de dibaci şi de şiret!

— Să nu vă-nchipuiţi cumva că noi sîntem novici şi n-am mirosit praful de puşcă! vorbi Mitea cu însufleţire. Am văzut multe pînă acum, ehei!

Şi începu să povestească ce urgie de foc a înfruntat vechea lui companie în lupta de lîngă rîu şi cum oamenii şi-au îndeplinit totuşi misiunea.

Jiltov, un strungar în vîrstă de la uzina „Karl Marx", se adresă cu mîhnire lui Bobrîşev:

— Eu aşa cred, că nu oricine ştie să bată cadenţa e ostaş! Oamenii învaţă să lupte şi-n timpul luptei, dacă vor să lupte cu socoteală. Şi noi vrem asta. Prin urmare, trebuie să izbutim!

Profesorul de geografie tuşi şi adăugă:

— Am trecut şi noi prin multe frecuşuri... Nevoia te învaţă.

Acum, lupta din ajun nu i se mai părea lui Mitea tristă şi posomorîtă, ci eroică şi plină de glorie. Lor li s-a ordonat să

acopere cu orice preţ retragerea forţelor principale şi ei au făcut asta, deşi nu-i prea plăcut să ştii că în spatele tău toţi se retrag.

— Nu există nimic mai rău ca fuga asta sub focul inamicului! spuse el, aducîndu-şi aminte de noaptea petrecută în marş pe şosea.

Toţi cei din jur se alăturară acestei păreri. Da, da, să nu se retragă, mai bine să moară pe poziţie, decît să se retragă!

Fiecare din aceşti oameni cu profesii paşnice voia să lupte şi să învingă. Ei însă nu ştiau încă să lupte, nu cunoşteau războiul. Nu ştiau că războiul nu-i aşa cum îl cunoşteau ei din romane, ci altfel, istovitor, plin de situaţii grele, fără o linie precisă a frontului şi fără o repartiţie precisă a forţelor. Nu ştiau că războiul nu însemnează numai atacuri şi lupte, în care cei curajoşi înving, ci şi retrageri grele, înfrîngeri sîngeroase, cînd nici cei curajoşi nu pot obţine victoria. Trebuiau să trăiască ei înşişi totul, să cunoască războiul pe propria lor piele. Iar experienţa aceasta se dobîndea cu înfrîngeri şi cu sînge.

Atît Mitea, cît şi ceilalţi ostaşi din grupa sergentului Bobrîşev erau oameni trecuţi prin încercarea cea mai grea, deşi scurtă, a primei lupte cu experienţa ei. Ştiau încă puţine lucruri, dar gustaseră din plin amarul vieţii de soldat. Lipsa unor victorii dătătoare de avînt îi împiedicase să-şi dea seama de propriile lor puteri şi să devină adevăraţi soldaţi. Iar Bobrîşev, pătrunş de răspunderea pe care o avea faţă de oamenii lui, nu înţelese, ci mai mult ghici lucrul acesta.

— Ei bine, — făcu el, — dacă-i aşa, înseamnă că sînteţi conştienţi şi n-am de ce să mai duc muncă de lămurire cu dumneavoastră. În schimb, ostaşi trebuie să vă fac!

Apoi se uită din nou, cu acelaşi aer uimit, la notar:

— Şi zi aşa, care va să zică! Toată viaţa ai legalizat semnături şi-ai umblat cu tocul pe hîrtie... şi acuma ai plecat să lupţi.

— Eu am omorît doi nemţi, la Weimar! ripostă notarul, jignit.

— Noi am dat gata un tanc cu o sticlă incendiară! se lăudă un frezor de la „Svetlana".

Profesorul de geografie surîse:

— Pe noi ne-a păcălit odată neamţul, da, c-un vicleşug. Vîjîia tot cerul, de-ai fi zis că vin peste tine trei sute de avioane, şi cînd colo nu era decît unul singur — un avion mititel cu am-

plificator. Ca să vezi la ce-i taie capul! Eu nu-s militar, dar de vreme ce trebuie să lupt, vreau să fiu bine instruit şi prevenit de ce face duşmanul, ca să nu mă pierd cu firea... Au fost cazuri cînd pur şi simplu simţeam că mă pierd cu totul...

Se încruntă, amintindu-şi ceva neplăcut şi adăugă încet:

— În general, am impresia că nu prea mă tem de moarte. Mai bine mor decît să mă fac de ruşine.

— De-aia o să luptăm cu toţii aşa ca să nu ne facem de ruşine! susţinu Bobrîşev. Eh, tovarăşi, — urmă el după o scurtă tăcere, — bine-ar fi să nu ne facem de ruşine! Eu nu-s din Leningrad, n-am nici măcar cunoştinţe pe-aici. Dar, uite, simt că mai bine mor, decît să mă retrag pîn' la Leningrad.

— Eu mai curînd îmi zbor creierii! vorbi Muzîkant. Tot una-i, fiindcă nu m-aş mai putea uita în ochii oamenilor. Şi nici în ochii nevestei... Nevastă-mea e o femeie curajoasă, inteligentă, frumoasă... Lucram amîndoi la Grădina Botanică... Acum aşteaptă un copil, dar cînd m-am înrolat în miliţia poporului n-a spus un cuvînt... n-a plîns o lacrimă...

Mitea îşi aminti brusc de întîlnirea cu Maria, pe malul rîului — îşi aminti pentru prima oară de ea ca de o realitate chinuitoare şi nicidecum ca de un coşmar, şi se îngrozi în sinea lui.

— De-ar începe mai repede lupta! spuse el cu înflăcărare.

— Avem tot timpul! replică Bobrîşev. Deocamdată să facem un mic control, să vedem cum cunoaştem puşca mitralieră.

Lupta începu a doua zi, spre seară. La început părea că este lupta aceea mult aşteptată, aducătoare de victorie. Mitea auzea şuierînd peste capul lui obuzele bateriei adăpostite în păduricea de mesteceni. Trăgea şi el cu puşca mitralieră, înspre marginea bălţii, unde apăruseră nemţii. Deasupra cîmpului de luptă se iviră cîteva avioane inamice, întîmpinate îndată de focul artileriei antiaeriene şi al mitralierelor, ceea ce le sili să arunce bombele la întîmplare, în baltă, fără să provoace nici o pierdere. La un moment dat, unul dintre avioane se clătină, se aplecă într-o parte şi se prăbuşi învîrtindu-se, înfigîndu-se în pămînt undeva în apropiere. Nemţii apărură din nou de cealaltă parte a luncii mlăştinoase, dar focul artileriei şi al mitralierelor îi sili să se retragă. Şi cu toate că pe poziţia plutonului începură acum să explodeze obuze şi mine inamice, oamenii

erau plini de voie bună, în acea stare sufletească cînd nu uiți de primejdie, dar nu te mai temi de ea.

Tocmai în acest timp, bateria de artilerie din pădurícea de mesteceni amuți, iar în stînga plutonului apăru, într-un mod inexplicabil, un grup de pistolari nemți. Ostașii se aruncară la pămînt, făcîndu-se una cu el, și trăgînd cu furie în dușmanul ivit pe neașteptate.

— Așa! Așa, băieți, așa! Înălțător — patru sute! Așa! Așa! îi încuraja Bobrîșev.

Nemții susținură focul o vreme, și apoi, isprăvind muniția, bătură în retragere, refuzînd să angajeze lupta. Toți oamenii din pluton ar fi vrut să se repeadă după ei și să-i nimicească. Cît despre Bobrîșev, acesta tremura de nerăbdare. În schimb, locotenentul nu numai că nu încuviință ca sergentul să pornească cu grupa lui la atac, ci-i strigă înciudat: „Deschide bine ochii, la naiba!" — ca și cum ar fi prevăzut sau ar fi știut ce va face dușmanul. În aceeași clipă, nemții deschiseră un foc viu atît din flanc, cît și de undeva din spate. Toți așteptau să intre în luptă tancurile, dar locotenentul știa, în urma unei convorbiri telefonice, că ele au fost trimise pe șosea, pentru a respinge tancurile hitleriste care răzbiseră acolo.

Grupă, ascultă comanda la mine! Voi, ăia din Leningrad, curaj, fiți gata! șopti apăsat Bobrîșev, cu înfățișarea plină de încordare a unui vînător care știe că fiara e în preajmă și se pregătește să o întîmpine din orice parte ar veni.

Iar fiara apăru din spate, unde în mod normal trebuia să se afle o baterie sovietică. De acolo, din spate, mitralierele și automatele inamicului deschiseră focul asupra poziției plutonului. Printre oameni se iscă buimăceala; cineva rosti un cuvînt: „încercuiți", și cuvîntul acesta zbură din grupă în grupă, dar în grupa lui Bobrîșev se împotmoli, fiindcă oamenii de-aici erau pregătiți și se împotriveau buimăcelii — fiecare în parte și toți laolaltă, deopotrivă. Acum, în luptă, ei formau un tot sudat, omogen.

Gloanțele șuierau peste capul lor; la un moment dat, locotenentul se ridică puțin de la pămînt, și-n ochii lui aprinși de patimă luci deodată o sclipire veselă.

— Minți, să te ia dracu, nu se prinde! strigă el.

Și se apucă îndată să organizeze o apărare circulară; pe fața lui stăruia atîta încredere și avînt, atîta curaj plin de voioșie, încît lui Mitea nu-i veni să creadă cînd îl văzu răsucindu-se

deodată şi prăbuşindu-se încet pe o parte, cu tîmpla găurită de un glonţ.

În aceeaşi clipă, nemţii îşi făcură apariţia şi de cealaltă parte a luncii. Înaintau cu repeziciune, fără grijă să se mai aplece spre pămînt, cu automatele la piept, şi deschiseră chiar din mers un foc năprasnic asupra poziţiei plutonului. Mai la fiecare pas se împiedecau de cioturi şi se împotmoleau în pămîntul mlăştinos, dar de înaintat, continuau mereu să înainteze.

— Băieţi, voi ăia din Leningrad, ţineţi-vă bine! auzi Mitea glasul lui Bobrîşev.

Şi începu să tragă cu sete, cu o înfrigurare cumplită, lipindu-se parcă cu tot trupul de mitralieră. Nemţii se prăbuşeau la pămînt, dar erau mulţi; cei care rămîneau în picioare continuau să înainteze prin luncă, iar Mitea continua să-i secere cu rafalele susţinute ale mitralierei. Lîngă el trăgea cu puşca Muzîkant, care scotea strigăte pline de bucurie ori de cîte ori nimerea în plin, trăgeau Jilţov şi ceilalţi tovarăşi din grupă. Iar nemţii aveau atîtea pierderi, încît Mitea era convins că atacul va fi respins... Deodată simţi în spate o mişcare ciudată, auzi înjurături, strigăte. Întoarse capul şi văzu cu groază că cea mai mare parte din pluton a luat-o la fugă; Bobrîşev şi alţi cîţiva oameni ţipau la ei şi încercau să-i oprească şi să-i întoarcă pe poziţie, fără să izbutească însă, iar Jilţov începu să tragă în fugari, strigînd: „Înapoi, trădătorilor!"

Mitea continua să tragă cu mitraliera. Profesorul de geografie îi dădea încărcătoarele cu gloanţe, atîta timp cît mai avură încărcătoare, apoi puseră amîndoi mîna pe puşti. Cu focuri stinghere nu se putea face însă aproape nimic, şi nemţii se apropiau mereu: acum se vedeau feţele lor schimonosite; Mitea, cuprins de groaza nebună că va rămîne singur, că va fi luat prizonier sau ucis, sări deodată în picioare şi o luă şi el la fugă... O clipă, îl văzu lîngă el pe Bobrîşev, care fugea repetînd furios aceeaşi înjurătură, în timp ce gloanţele le şuierau pe deasupra capului. Căzu Jilţov, căzu şi frezorul de la „Svetlana", dar nimeni nu se opri să vadă dacă mai sînt în viaţă ori nu. Şi deodată, în faţa lui Mitea se prăbuşi un ostaş: Mitea îl recunoscu pe Muzîkant, dar cum nu putea să zăbovească nici o clipă, sări peste trupul tovarăşului său şi fugi mai departe, sufocat de oboseală, de groază şi de amărăciune.

Își veni în fire undeva în afara cîmpului bătut de focul inamicului, într-un tufăriș des, la marginea unei păduri de brazi. Păduricea de mesteceni rămăsese departe în urmă. Ostașii care scăpaseră teferi se adunară laolaltă: erau cu totul vreo zece sau doisprezece oameni.

— Eh, vă mulțumesc, vă foarte mulțumesc! spuse Bobrîșev, cu buzele tremurînde de dispreț. Mare bucurie mi-ați mai făcut... Ostași!

Mitea se trînti la pămînt, abia stăpînindu-și plînsul. În clipa aceea ar fi vrut să moară.

— Las-o-ncolo! auzi el, undeva deasupra capului, vocea profesorului de geografie. Noi doar am stat pe poziție pînă-n ultima clipă. Ce vină ai tu? Ce puteai tu să mai faci cînd toți ticăloșii ăștia au luat-o la fugă?

— La mine-n grupă n-am avut fricoși! vorbi Bobrîșev cu mîndrie. Eh, păcat de bieții băieți! S-au prăpădit degeaba. Dacă n-ar fi luat-o la sănătoasa potîrnichile astea...

Din grupa sergentului Bobrîșev scăpaseră teferi numai Mitea, profesorul de geografie și Sașa Panov, un muncitor tînăr de la „Firul roșu". Ceilalți erau din alte grupe, și Mitea îi privea posomorît: niște fricoși!

- Cei mai buni dintre oamenii mei s-au prăpădit! urmă, amărît, Bobrîșev, și Mitea se simți prost că a scăpat cu viață.

Rămaseră ascunși în tufișuri pînă în amurg, ascultînd zgomotul luptei, care se îndepărta încetul cu încetul. După ce se întunecă, Bobrîșev îi duse prin pădure. Merseră mult de tot și cu mare băgare de seamă. Luna se ridică pe cer și lumina ei albăstruie și fantomatică luneca pe trunchiurile pinilor.

— Aici facem popas! spuse deodată Bobrîșev, care era la fel de posomorît și de supărat.

Oamenii ronțăiră cîțiva pesmeți și adormiră îndată, fără să mai apuce să rînduiască santinelele. În zori, Mitea se trezi înfrigurat, și-l văzu pe Bobrîșev care tocmai se întorcea din pădure.

— Acum chiar că sîntem încercuiți. În față sînt nemți, pe flancuri tot nemți — spuse el calm, și Mitea își dădu seama că Bobrîșev n-a dormit toată noaptea și a fost singur în cercetare, neavînd încredere în nimeni.

— Să mă fi trezit pe mine! zise el, rușinat. Ori n-ai încredere nici în mine?

— Încrederea ca încrederea, dar să vă scot de-aici n-o să fie așa de ușor — răspunse Bobrîșev fără răutate și îngîndurat.

Porni în fruntea micului său detașament, găsind drumul cu ajutorul unor semne făcute dinainte.

Merseră cu bine toată ziua, în care timp Bobrîșev îngădui un singur și scurt popas. Cu prilejul acestui popas, el cercetă stocul intangibil de hrană și stabili o nouă rație, foarte redusă, ordonînd totodată oamenilor să mănînce afine și ce alte poame vor mai găsi în cale.

Armeanul Kociarian, un soldat repartizat din altă grupă, îi șopti lui Mitea :

— Asta da comandant ! Să fi avut noi un comandant ca el, ar mai fi luat-o vreunul la fugă ? Niciodată !

După-amiază ieșiră la o șosea, pe care trebuiau s-o treacă pentru a ajunge la ai lor. Era mare forfotă pe șosea : se scurgeau mereu blindate, camioane germane și șiruri întregi de căruțe. La o răscruce stătea un soldat care reglementa circulația cu un aer atît de înfumurat, de parcă făcea treaba asta, aici, de cînd lumea.

Acum era cu neputință să treacă șoseaua, și Bobrîșev își duse oamenii de-a lungul ei, prin pădure, spunîndu-le fără multă vorbă că după ce se va înnopta, vor trebui să răzbească dincolo prin luptă.

Noaptea, circulația se potoli, iar panglica șoselei, care se deslușea lucind șters în întuneric, nu părea prea lată și totodată părea să ofere destulă siguranță. Dar cînd și cînd trecea cîte o mașină în goană. De astă dată, Bobrîșev explică amănunțit oamenilor cum să treacă șoseaua : răzleți și în fugă, cu arma pregătită pentru tragere. După ce ajungeau de cealaltă parte, trebuiau să se adune cu toții, la un semnal anumit. Bobrîșev dădu încet semnalul, ca să-l cunoască cu toții : mijind ochii și țuguind buzele, el scoase deodată un șuierat uimitor de melodios, semănînd întocmai cu cîntecul unei ciocîrlii, iar fața lui posomorîtă și energică deveni pentru o clipă copilărească, blajină și cu totul străină de realitatea războiului.

În clipa aceea, un huruit năprasnic făcu cerul să se cutremure deasupra lor : erau niște bombardiere grele care zburau spre răsărit, traversînd și ele linia șoselei, undeva, sus, în noapte.

— Gata, acum ! spuse Bobrîșev.

Străbătură în fugă, răzleţiţi, mica întindere dintre şosea şi marginea pădurii şi apucară să se avînte peste şosea, siguri de reuşită, cînd ţîşniră din dreapta fîşiile puternice de lumină ale unor faruri de autocamion, în raza cărora siluietele lor încovoiate se conturară lămurit ca nişte ţinte. Se vede că nemţii erau cu băgare de seamă, fiindcă în aceeaşi clipă începură să ţăcăne automatele şi maşina se opri brusc.

— Înainte! strigă cu putere Bobrîşev, ieşind din două salturi din lumina farurilor şi aruncîndu-se în şanţul şoselei.

Din locul unde se afla, el trase în farurile camionului. Mitea, împreună cu alţi cîţiva oameni, apucase să-l urmeze, dar trei dintre tovarăşii lor, surprinşi de lumina farurilor pe cealaltă margine a şoselei, dădură îndărăt. Un glonţ bine ţintit scoase din funcţiune un far. Nemţii îl stinseră îndată şi pe celălalt, continuînd să tragă în toate părţile, cu cel puţin zece automate. Acum, cînd lumina farurilor nu-ţi mai lua ochii, camionul german şi soldaţii care se lipiseră de el începură treptat-treptat să se contureze pe panglica întunecată a şoselei; în schimb, ostaşii sovietici pitiţi în preajmă puteau fi descoperiţi numai după străfulgerările împuşcăturilor. Nemţii, dîndu-şi probabil seama de situaţia lor dezavantajoasă, se urcară din nou în camion, continuînd să tragă la întîmplare. După o clipă, maşina se smuci înainte şi porni în plină viteză prin ploaia de gloanţe.

Cînd oamenii se adunară în jurul lui Bobrîşev, văzură că sînt numai şapte. Două mogîldeţe întunecate zăceau pe şosea: erau doi ostaşi, ucişi pesemne de primele gloanţe. De cealaltă parte a şoselei căzuse Saşa Panov. Pe un alt ostaş — un om tăcut şi sfios din fire — nu putură să-l găsească. Bobrîşev fluieră în două rînduri, imitînd cîntecul ciocîrliei, aşteptă un timp, apoi spuse oftînd:

— De, poate că a fugit de frică, ori poate că s-a prăpădit. Acum, la drum!

Îndureraţi de pierderea acestor tovarăşi, oamenii se adunară din nou în pădure. La miezul nopţii, văzînd că sînt frînţi de oboseală, Bobrîşev le îngădui să doarmă un ceas, iar el se aşeză pe jos, pe pămînt, şi-şi aprinse o ţigară. Mitea, care se simţea la fel de obosit, se culcă şi el, dar licărirea ţigării îi alungă somnul.

— Tovarăşe Bobrîşev, — vorbi el, ridicîndu-se într-un cot, — ce-ar fi să facem de gardă... sau să mergem în cercetare...

De data asta m-aş duce eu. Dumneata nici noaptea trecută n-ai dormit.

Licărirea ţigării spori pentru cîteva clipe, şi un glas domol îi răspunse:

— Bine, dar deocamdată dormi. Am să te trezesc eu la timp.

Nişte picături mari de ploaie, care i se prelingeau de pe gulerul mantalei pe gît, îl treziră pe Mitea din somn. Era încă întuneric şi ploua cu găleata. Ostaşii începură să se mişte cu toţii: unii se ridicau în picioare, iar alţii căutau să se acopere mai bine cu mantalele, în somn. Bobrîşev îi trezi de-a valma pe toţi şi spuse cu asprime:

— Gata, plecăm!

Spre seară, profesorul de geografie nu mai putu să meargă: era bolnav. Din pricina lui fură nevoiţi să facă un popas. Îl acoperiră cu mantalele, iar Mitea plecă şi culese nişte zmeură, pe care i-o vîrî apoi în gură, poamă cu poamă, nădăjduind că astfel bolnavul va transpira şi se va însănătoşi.

— Ce să-i facem, băieţi! vorbi Bobrîşev — acum, cînd un tovarăş de-al nostru e bolnav, o să trebuiască să mergem mai încet, fireşte, că doar n-o să ne părăsim noi tovarăşul.

Mitea se miră văzînd că Bobrîşev a adus vorba despre lucrul acesta, fiindcă totul era limpede şi aşa. Totuşi, după cîteva ceasuri, unul din ostaşi se duse să culeagă poame şi nu se mai întoarse. Bobrîşev se încruntă, plecă să-l caute şi reveni după un timp aducînd o armă, o cartuşieră şi un teanc de acte.

— Uite ce ticăloşi sînt pe lumea asta! mormăi el, şi se culcă, trăgîndu-şi mantaua peste cap.

Acum rămîneau şase: un bolnav şi cinci oameni sănătoşi.

Dimineaţa, în zori, Bobrîşev ordonă să se facă un fel de targă şi porniră mai departe, ducîndu-l pe profesor cu rîndul. Pădurea deasă făcea ca transportarea bolnavului să fie foarte anevoioasă. Apoi, oamenii erau înfometaţi. Abia după-amiază ajunseră în apropierea unui sat. Bobrîşev le ordonă să rămînă ascunşi, iar el porni singur, tîrîş, în cercetare. Se întoarse cu o pîine şi cu bidonul plin cu lapte cald, pe care profesorul îl bău cu lăcomie. Ceilalţi mestecau pîinea, silindu-se să nu se uite la profesor, ale cărui buze uscate şi tremurînde lăsau să se prelingă pe bărbie dîre albe de lapte.

— In sat sînt vreo cincizeci de nemţi — vorbi Bobrîşev. Femeia care mi-a dat laptele şi pîinea mi-a spus că ieri nemţii ar fi răzbit pînă departe, spre Pavlovsk, şi că e primejdios de mers într-acolo. In schimb, frontul lor nu e compact, şi noi o să ne strecurăm cu siguranţă, dacă vom şti să ne păstrăm firea.

Rezervele de pesmeţi se terminaseră. Din pricina slăbiciunii şi a foamei, nimeni nu era în stare să poarte targa prea multă vreme şi oamenii trebuiau să se schimbe tot mai des.

Pe Mitea începură să-l doară din nou picioarele şi curînd i se umflară înfricoşător. Acum, cînd făceau popasuri, nu-şi mai scotea cizmele, de teamă că n-o să le mai poată încălţa. De mîncat mîncau numai poame, încercau să mestece ciuperci crude, jupuiau coaja de pe copaci şi o sugeau în gură. Mitea căpătă o diaree istovitoare şi adesea se gîndea că ar fi mai bine să se culce şi să nu se mai scoale, pur şi simplu. Bobrîşev continua însă drumul cu îndîrjire.

— Nu-i nimic, ieşim noi de-aici ! spunea el.

Levon Kociarian, armeanul cel vesel şi rezistent, îl susţinea de fiece dată.

— Păi sigur, că doar nu ne căţărăm pe munţi ! Ajungem noi, tovarăşi. De ce să n-ajungem !

Acum se apropiau de teatrul luptelor. Zgomotele războiului deveneau tot mai desluşite şi nu se mai potoleau nici ziua nici noaptea.

In două rînduri trecură chiar pe sub nasul nemţilor, încît auziră vorba soldaţilor. Mergeau numai în timpul nopţii, iar ziua dormeau, ascunşi prin cîte o groapă sau prin tufişuri. Procedau astfel din bună prevedere, dar Bobrîşev avea şi alte motive : el vedea bine că oamenii nu mai sînt în stare să meargă aşa ca înainte. El însuşi se ridica de la pămînt numai printr-un efort de voinţă şi cu fiecare zi îşi mişca tot mai greu picioarele umflate şi grele ca plumbul.

In cea de-a opta zi de rătăcire de-a lungul frontului, profesorul muri.

— Să-l înmormîntăm, nu ? vorbi întrebător Bobrîşev.

Cei patru ostaşi care mai rămăseseră cu sergentul se apucară să sape în tăcere o groapă cu baionetele. Mitea se străduia din toate puterile să sape şi el, dar mîinile îi erau lipsite de vlagă şi atît de stîngace, încît nu izbutea să facă nimic.

— Bine, mai odihneşte-te, stai puţin culcat — spuse Bobrîşev.

Şi el se lungi la pămînt. Baionetele celorlalţi tovarăşi zăngăneau mereu izbindu-se una de alta. Pe faţa galbenă şi colţuroasă a mortului alerga o furnică. Undeva, în apropiere, bubuia artileria. Deasupra lui ciripea o pasăre. Mitea închise ochii şi deodată totul începu să se învîrtească şi să plutească în jurul lui; şi în suflet îi pătrunse, fără să-l sperie sau să-l mire, senzaţia morţii, a morţii aducătoare de odihnă.

5

Oare se scursese mult timp de cînd pămîntul sovietic gemea sub şenilele tancurilor fasciste şi nu puteai face un pas pe şosea, ba chiar şi pe drumurile de ţară, fără să dai de nemţi?

Iată însă că deodată se potoli totul ca prin farmec. Frontul înaintase pînă în imediata apropiere a Leningradului. Aici exista acum şi un spate al frontului hitlerist, iar pe drumurile de ţară, pe urmele şenilelor adînc întipărite în pămînt, creşteau fire stinghere de iarbă. Cîteodată se vedeau pe şosea convoaie îndreptîndu-se spre front, însoţite de o puternică escortă, dar în urma lor se aşternea aceeaşi pustietate.

Prin oraşe, garnizoanele hitleriste îşi făceau de cap, iar gestapoul înşfăca oamenii pentru cea mai mică bănuială, după orice denunţ.

Detaşamentul lui Gudimov pierduse legăturile stabilite în primele zile. Radiotelegrafista detaşamentului fusese denunţată, staţia de radio, bine ascunsă, fusese descoperită de nemţi, iar femeia spînzurată de un pin la intrarea în oraş. Întrucît trădătorul nu putea fi descoperit, bănuiala plana peste toţi agenţii de legătură din oraş. După îndeplinirea cu succes a primei acţiuni diversioniste, cînd un grup de partizani izbutise să demonteze o linie de cale ferată, nimeni nu se mai putea apropia de terasament, păzit acum cu străşnicie de către patrule. La capetele podurilor apărură şanţuri şi amplasamente, şi mitralierele hitleriste ţineau sub observaţie toate drumurile de acces, cercetîndu-le toată noaptea cu fîşiile de lumină ale reflectoarelor. Detaşamentul nu avea forţe sufi-

ciente pentru atacarea convoaielor şi trăia ascunzîndu-se în desişul umbros al pădurii, fără nici un contact cu lumea din-afară, fără veşti din patrie, într-o singurătate încordată şi istovitoare.

Analizînd necontenit situaţia detaşamentului şi cercetînd posibilităţile de a schimba această situaţie — lucru ce-l preocupa stăruitor în ultima vreme — Gudimov ieşi într-o zi în marginea pădurii şi se ascunse într-un tufiş.

Pe cîmpul scăldat de lumina vie a soarelui de toamnă, nişte femei legau snopi. Erau unsprezece — începînd cu o femeie bătrînă şi sfîrşind cu o fetişcană de vreo cincisprezece ani. Glasurile lor care ajungeau pînă la el erau glasurile încete şi blajine ale unor oameni prinşi de treabă; cîntecele şi rîsul lipseau cu desăvîrşire, şi din pricina asta munca lor armonioasă şi atît de cunoscută părea acum foarte ciudată.

În depărtare se vedeau acoperişurile unui sat. Acolo, pînă la venirea nemţilor, existase unul dintre colhozurile fruntaşe ale raionului, unde Maria Smolina construise o şcoală de zece clase, la inaugurarea căreia fuseseră de faţă cu toţii: el, Maria, Boris Trubnikov, Grişin, Olga...

Asta se petrecuse în toamna trecută.

Gudimov ieşi din tufişuri şi se îndreptă curajos spre femeile care munceau pe cîmp. Nu le cunoştea sau poate nu le mai recunoştea, dar un simţămînt de încredere îi spunea că nu greşeşte: acum, sub stăpînirea nemţilor, cînd erau rupte de patrie, lipsite de rînduiala obişnuită a vieţii lor, se putea oare să nu fi învăţat să preţuiască, să-şi aducă aminte şi să asemuiască traiul dinainte cu cel de astăzi?... Şi oare nu copiii lor recitaseră pe scena şcolii poezii de Puşkin şi cîntaseră „Ia zi-ne un cîntec, vîntule şăgalnic!" Fetiţa aceea cu cosiţe, oare nu ea dansase atunci un dans comic rusesc, legîndu-şi basmaua ca nevestele şi înveselindu-te cu aerele ei? Şi dacă nu era ea, era vreo prietenă de-a ei, desigur...

Femeile, zărind străinul ce se apropia, rămaseră încremenite, cu feţele întoarse spre el. Aşteptau cu încordare.

— Bună ziua, nevestelor! spuse Gudimov.

Femeile se înclinară în tăcere.

— Nu mă mai cunoaşteţi?

Una dintre femei scoase o exclamaţie surdă, se uită spre sat şi apoi la tovarăşele ei.

— Nu cumva eşti tovarăşul Gudimov?

— Chiar el!

Zicînd acestea, Gudimov se aşeză lîngă o căpiţă şi-şi aprinse o ţigară. Femeile stăteau nemişcate în jurul lui, privindu-l fără bucurie şi fără mirare.

— Ori vă pare rău că mă vedeţi? întrebă Gudimov. Uite, eu v-am văzut şi mi-am adus aminte cum am sărbătorit împreună, anul trecut, deschiderea şcolii celei noi... Oare nu cu dumneata am jucat eu, tinerico? vorbi Gudimov, adresîndu-se bătrînei.

— Păi de ce nu? Ai jucat şi cu mine, ba chiar cu mare cinste! răspunse bătrîna cu un zîmbet larg şi cutezător, şi se aşeză cu hotărîre alături de Gudimov. Nu te supăra pe noi, om bun, fiindcă n-am părut bucuroase. Ne-am speriat, asta-i. Am tras o spaimă! Şi nici dumneata nu mai semeni cu ăl dinainte, aşa, cu barba asta. N-am mai văzut de mult oameni de-ai noştri. Uite, trăim aşa singurele, printre spaimă şi zvonuri. De dumneata ne bucurăm mult că te vedem şi că eşti în viaţă.

— Pe la noi se zvonise că v-au spînzurat nemţii! spuse fetişcana, împurpurîndu-se la faţă.

— Eh, au mîinile prea scurte ca să mă spînzure pe mine.

— Şi-acuma ce faceţi?

— Mă bat cu nemţii, ce altceva aş putea să fac? Acum nu-i altă treabă de făcut.

Gudimov fuma şi zîmbea încrezător femeilor. Vreme de şapte ani, raionul acesta, cu colhozurile, cu oamenii de aici fuseseră gospodăria lui, familia lui. Lor le dăruise toate gîndurile şi toată puterea lui de muncă. Iar visurile lui fuseseră întotdeauna legate de ei şi prindeau viaţă odată cu ei şi prin ei... Atunci, cum să se despartă de ei tocmai acum, în aceste zile de cumpănă?

După o vreme, cînd se mai obişnuiră cu oaspetele lor, femeile îl copleşiră cu întrebările:

— Şi pe front ce mai e, nu ştii? Cu Leningradul cum e? Şi ce-o să fie acuma? Lămureşte-ne, tovarăşe Gudimov. Mult o să mai stăm noi sub stăpînirea asta nemţească?

Gudimov nu ştia nici el prea multe, era frămîntat de aceleaşi întrebări, dar le lămuri aşa cum putu. Le împărtăşi convingerea lui că poporul sovietic nu poate fi nimicit, nici înrobit şi că pînă la urmă victoria va fi a lor, oricît de greu va fi să o cucerească.

O femeie tînără izbucni în plîns şi spuse, ruşinîndu-se parcă :

— De mult n-am mai auzit vorbe adevărate !

Cît despre bătrînă, ea întrebă de-a dreptul :

— Voi, partizanii, de ce aveţi nevoie ? Dumneatale după ce-ai venit ?

Gudimov se feri deocamdată să răspundă deschis.

— Am vrut să aflu cum o mai duceţi. Dacă aveţi sau nu nemţi şi pentru cine strîngeţi grînele — pentru voi sau pentru ei ?

Femeile începură să vorbească de-a valma, grăbite toate să-şi spună păsul. Nemţii fuseseră prin sat şi plecaseră. Îl împuşcaseră pe Vasilii Ivanovici, secretarul colhozului. Ceilalţi bărbaţi din sat apucaseră să se pună la adăpost, fiecare pe unde-a putut. Nemţii o luaseră cu ei pe învăţătoare ; ea n-a vrut să plece, s-a împotrivit, dar soldaţii au lovit-o cu patul armei şi au azvîrlit-o într-un camion. Cu grînele nu ştia nimeni ce va fi. Nemţii au pus un staroste mai mare în sat. Nu se ştia de unde l-au scos la iveală pe ticălosul de Ermolaev-tatăl, un fost responsabil de magazin, un hoţ şi un puşcăriaş.

Femeile povesteau, se plîngeau, se revoltau din pricina rînduielilor netoate din sat şi i se adresau acum lui Gudimov ca vechii autorităţi, ca unui om care va judeca fiecare lucru şi le va lua apărarea, cu condiţia să-i spună totul de-a fir a păr. Şi el nu putea să le înşele această credinţă.

— Bine. O să vedem noi ! făgădui Gudimov. Dar de partizani aţi auzit vorbindu-se ? Ştie lumea de ei ori nu ?

De partizani nu ştia nimeni nici cel mai mic lucru, dar toţi erau încredinţaţi că există. Chiar şi nemţii întrebau de partizani. Se zicea că în pădure a fost demontată linia de cale ferată şi că trenurile n-au mers cîteva ceasuri. Că mai ieri alaltăieri s-a tras din pădure asupra unei căruţe de-a nemţilor, omorîndu-le un cal ; dar cine anume a tras, nu se ştia. Soldatul neamţ se întorsese în goană în sat, mai mult mort decît viu. Se mai zicea, de asemenea, că-n urmă cu trei zile podul de la Kosaia-Gora s-a prăbuşit în prăpastie cu un autocamion blindat nemţesc şi că grinzile podului ar fi fost tăiate cu fierăstrăul.

— Asta, alde dumneavoastră aţi făcut-o ? întrebă fetişcana cu o lacomă curiozitate.

— Partizanii ! răspunse Gudimov. Numai că sînt fel şi fel de partizani. Pe tine cum te cheamă ? Tanea ? Uite, Tanea,

dacă tu tai într-o noapte grinzile unui pod şi podul se prăbuşeşte cu nemţi cu tot... ori dacă stropeşti cu gaz grînele luate de nemţi şi le dai foc, eşti partizană sau nu ?

— Sînt ! şopti cu înflăcărare Tanea.

— Ei vezi ? Cine-i isteţ, pricepe singur. Şi-aici toţi oamenii sînt isteţi. Că pe cine nu l-a dus capul să se descurce, l-au învăţat chiar nemţii să mintă. Acuma, voi, ce dacă sînteţi femei sau fete ?... Păi şi-n detaşamentele partizanilor sînt fete. Pe noi au să ne ajute toţi cei care nu vor să se plece în faţa ticălosului de fascist. Şi-o s-avem destul ajutor.

— Spune, ce vrei ? întrebară cu nerăbdare femeile.

— Deocamdată, puţin. Trebuie să ne coaceţi ceva pîine, că ne-am săturat de pesmeţi. Şi rufele trebuie spălate.

— Numai atît ? Spune !

— Intîi să ne cunoaştem mai bine şi pe urmă om vedea. Vouă nu vă e teamă să-i ajutaţi pe partizani ? Dacă află nemţii, pot să vă-mpuşte.

— Pot, se învoi bătrîna. Ei, ori te-mpuşcă, ori te spînzură ! De, ce să-i faci, dragul maichii !

Gudimov plecă din mijlocul femeilor simţindu-şi sufletul nespus de uşor şi de fericit, de parcă acum s-ar fi născut pentru a doua oară. Şi cînd se întoarse în tabără, îşi privi tovarăşii cu alţi ochi, cu ochii unui om străin de tabără, şi fu uimit că n-a băgat de seamă pînă acum ţinuta lor neglijentă şi fără nici o noimă. Într-o lună de zile deveniseră cu toţii nişte bărboşi, ba chiar şi lui Kolea Prohorov îi răsărise un puf creţ pe bărbie şi-o mustăcioară ţepoasă sub nas.

Ceru Olgăi nişte apă caldă şi o oglinjoară, apoi se închise în bordei şi se privi în oglindă. Firească că s-au speriat femeile cînd au dat ochii cu un asemenea duh al pădurii !

Îşi rase mustăţile şi barba şi după aceea o strigă pe Olga.

— Ei, ce zici ?

— Tii, arăţi aşa de nu te mai recunosc !

— Am început să semăn şi eu a om sovietic. Unui om cu înfăţişarea asta femeile-i dau mai repede crezare, nu ? adăugă el, clipind şiret spre Olga. Hai, acum du-te şi fă puţină agitaţie prin tabără.

Frizeria fu amenajată sub un copac, şi în spatele frizerului voluntar oamenii se înşiruiră cît ai clipi, aşteptîndu-şi rîndul. Trecînd pe acolo, Gudimov spuse cu glas tare lui Grişin :

— Destul am aşteptat ! E timpul să acţionăm cu adevărat !

Ştia bine că în cîteva minute cuvintele lui vor face înconjurul întregii tabere. Şi într-adevăr, de îndată ce se termină cu bărbieritul, oamenii se strînseră cu toţii în jurul lui Gudimov. Aveau un aer solemn şi plin de voioşie, iar pe chipul fiecăruia se citea nerăbdarea din pragul unor schimbări.

— Mai ţineţi minte, tovarăşi, cum a fost atunci, cu convoiul nemţesc ?

Toţi ţineau minte. Într-o noapte, patrula de cercetare a partizanilor auzise un huruit de roţi şi se pusese la pîndă. Cînd în semiobscuritatea nopţii înstelate s-a ivit conturul nedesluşit al primei căruţe, partizanii au deschis focul. Nemţii n-au răspuns, ci s-au ascuns, aşteptînd se vede ca partizanii să-şi facă apariţia. Aceştia însă nu s-au lăsat atraşi în cursă şi s-au retras.

— Azi ştiu cum s-au petrecut lucrurile. Era un singur neamţ, cu o singură căruţă. Neamţul s-a speriat de moarte şi a fugit părăsind căruţa. Eh, ce bine ne-ar fi prins nouă căruţa asta. Să zicem că era plină cu gloanţe, grenade sau conserve.

— Era pentru prima dată cînd... îngăimă, stingherit, unul dintre oamenii care stătuseră atunci de pîndă.

Gudimov făcu un gest cu mîna, vru să răspundă, dar apoi îşi zise că nu are nici un rost.

— Deci, pregătiţi-vă, tovarăşi ! rosti el pe un ton reţinut. Controlaţi-vă armele. Poporul stă cu ochii aţintiţi asupra noastră, aşteaptă cuvîntul nostru de partizani. E timpul să acţionăm !

Cînd toţi plecară, el o opri pe Olga Trubnikova.

— Tu, Olga (Gudimov evita întotdeauna să-i rostească numele de familie), ai să te duci în sat pentru o vreme şi ai să stai la o bătrînă. Vezi ce-i pe-acolo. Bătrîna-i femeie de nădejde şi o să te ajute. Cît despre staroste, ăsta-i un ticălos. Trebuie lichidat. Ai misiunea să vezi cum am putea să facem asta mai bine. Înţelegi ?

Olga încuviinţă din cap, apoi îl întrebă cum să se îmbrace şi drept cine să se dea. Gudimov vedea că fata e mîndră de încrederea lui şi că în clipa aceea nici măcar nu se gîndea la primejdia misiunii încredinţate.

Seara, cînd Olga plecă, o însoţi. Bătrîna trebuia să-i iasă înainte la marginea satului şi făgăduise să o dea drept o nepoată de-a ei. Tanea, fetişcana aceea, se oferise singură să facă

legătura între Olga şi Gudimov, deoarece Olga nu trebuia să iasă din sat.

Mergeau încet. Copacii întunecoşi aci îşi împreunau crengile deasupra lor, aci şi le depărtau, lăsînd să se vadă cerul înalt al serii, punctat de stelele care se aprindeau. Picioarele li se înfundau în muşchiul ce stingea orice zgomot. Frunzele uscate cădeau la pămînt, cu un foşnet surd. Liniştea pădurii punea parcă la picioarele lor întreg universul, izolîndu-i totodată pe amîndoi de întregul univers: erau singuri şi totul de pe lume încetase parcă să mai existe.

Gudimov auzi deodată glasul sugrumat de emoţie al Olgăi:

Ascultă!
Dacă stele
Se aprind pe boltă,
Nu-nseamnă că se-aprind pentru ceva?
Nu înseamnă deci că-n fiecare seară
Acolo sus
Ar trebui
Să se aprindă măcar o stea?...

— Ce-i asta?

— Maiakovski.

El ar fi vrut să-i strîngă mîna, dar nu îndrăzni.

— Să fii prudentă! Să nu te pripeşti. Iar dacă ţi se pare ceva suspect, întoarce-te numaidecît în tabără.

— Aşa cum au făcut atunci băieţii noştri din cauza unui singur neamţ? replică Olga cu ironie.

— Tu vei fi singură aici. Şi fără arme.

— In schimb, voi fi printr-ai noştri.

— N-aş vrea de loc să-ţi pun viaţa în primejdie, Olea...

— De ce? întrebă fata într-o pornire de avînt lăuntric, întorcîndu-şi spre el faţa vag luminată de licărirea stelelor.

— Nu vreau, asta-i tot!

Olga scoase un oftat scurt, întoarse capul în altă parte şi spuse:

— După război, n-o să mai ai niciodată prilejul să-mi pui viaţa în primejdie, tovarăşe Gudimov!

La marginea satului o găsiră pe bătrîna care-i aştepta. Se înţeleseră tustrei, în cîteva cuvinte, cum să ţină legătura, apoi îşi luară rămas bun, cu un aer preocupat.

Gudimov rămase un timp pe loc, uitîndu-se cum se depărtează pe drumul albicios siluietele celor două femei. Olga era într-o jachetă de orășancă, cu basma pe cap și sandale în picioare. Acum, pentru prima oară după o lună de zile, Gudimov o vedea în rochie, fără cizme, și poate că din pricina asta Olga i se părea astăzi plăpîndă, lipsită de apărare și foarte apropiată.

„Dacă stele se aprind pe boltă, nu-nseamnă că se aprind pentru ceva?“ Nu, el nu izbutea niciodată să memoreze versuri. În schimb, Olga știa o mulțime de poezii pe dinafară și le spunea în chipul cel mai firesc, ca și cum ele, poeziile, ar fi fost o parte integrantă din ființa ei. „După război“... Oare ei vor apuca zilele fericite de „după război“?... Își închipui deodată locuința lui spațioasă și cam pustie, cu care nu se putuse de loc obișnui, fiindcă nu prea apuca să stea pe acasă. Ferestrele sînt deschise spre grădină. Amurgește. Olga, într-o rochie albă, stă rezemată de pervaz. Dar, dumnezeule, ce să caute Olga în odaia lui, după război?...

În tabără, Gudimov era așteptat de către Trofimov, abia întors din cercetare. Avea un aer tulburat și oarecum vinovat.

— Tovarășe comandant! raportă el, cu răsuflarea tăiată. Am găsit în drumul meu doi ostași care-au fost în încercuire. Unul, din miliția poporului, pe nume Ivan Korotkov, strungar la uzina „Stalin“, avea armă asupra lui și, fiind ușor rănit, a răzbit singur pînă aici. Celălalt n-a putut fi identificat. E rănit și aiurează. L-am adus încoace pe brațe. N-are nici un act asupra lui... dar după înfățișare, pare să fie un om sovietic... Mi-am zis că procedez just aducîndu-i în tabără.

Trofimov nu avusese încă prilejul să se afirme într-o luptă, și hotărîrea pe care o luase acum, din proprie inițiativă, în legătură cu cei doi ostași, îl neliniștea: dacă a greșit cumva și de data asta?

— Am venit aici pe drumuri ocolite! adăugă el, cu înțeles.

— Ocolite? întrebă vesel, Gudimov. Bravo, tovarășe judecător! După cîte văd începi să uiți că aveai odată o secretară și cîteva telefoane la dispoziție! Ei, acum să mergem să mi-i arăți pe eroii tăi!

Ivan Korotkov, care se și împrietenise cu partizanii, se simțea plin de voie bună, fericit.

— Straşnic! exclamă el cu un zîmbet luminos, care-i întinerea faţa suptă şi bărboasă. Mereu mă gîndeam, că nu se poate, trebuie să dau eu odată de-ai noştri!

Lui Gudimov, Korotkov îi spuse:

— Faceţi ce vreţi, dar eu nu mai plec de-aici! Pînă la divizie la mine şi aşa tot nu mai pot să răzbesc, iar Puterea Sovietică pot s-o slujesc şi-aici. Am la mine şi puşca, şi cartuşele.

Celălalt ostaş, rănitul, stătea în bordei, lungit pe patul lui Trofimov. Nu era numai rănit, ci şi extrem de slăbit. Din pricina asta nu putea să dea nici cea mai mică lămurire.

— Muzîkant... botanist... Muzîkant... bolborosea el drept răspuns la toate întrebările, uitîndu-se nedumerit în jur, cu ochii lui înjectaţi de oboseală.

Starea în care se afla cerea o îngrijire îndelungată. Cu toate acestea, mărirea detaşamentului prin venirea acestor doi oameni i se păru lui Gudimov de bun augur, întrucît coincidea cu simţămîntul de încredere născut în sufletul lui chiar în ziua aceea, anume că lupta lor împotriva nemţilor intră într-o nouă etapă.

A doua zi, agentul de legătură aduse un bilet de la Olga.

„Tovarăşe comandant, trădătorul locuieşte la a treia casă de noi. Totul este foarte simplu. Comunicaţi-mi ora. Mătuşa Saşa se va duce cu o treabă oarecare la el, şi în clipa cînd îi va ciocăni la uşă, intraţi în acţiune. Am găsit aici trei oameni, pe care vreau să-i atrag de partea noastră. Sînt doi băieţandri de cîte 17 ani şi un tînăr de 28 de ani; acesta a luptat în războiul cu finlandezii, a fost rănit şi a rămas cu un picior mai scurt decît celălalt, dar e un om ager şi hotărît. Cînd veniţi, ei o să v-ajute. In sat sînt două persoane suspecte: lăptăreasa Klavdia Perkonen, care a slugărit la nemţi şi acum îl slujeşte pe Ermolaev, şi bătrînul Fofanov, un linguşitor — om al chiaburilor, după cum se spune. Nimeni nu-i iubeşte în sat. Aştept indicaţii.

O.

Dragii mei prieteni, m-am obişnuit atît de mult cu voi şi-aş vrea atît de mult să vă văd!"

Seara, Olga trimise un alt bilet:

„Azi, Ermolaev a venit cu ordinul ca oamenii să predea toate grînele la comandatură. Mîine dimineaţă, o să-i scoată cu sila la muncă. Socotesc foarte important, din punct de vedere

politic, ca Ermolaev să fie judecat chiar în noaptea asta. În legătură cu predarea grînelor, starea de spirit din sat este extrem de încordată. Aştept indicaţii. O."

Gudimov îi răspunse numaidecît:

„La ora 10, Tanea să fie la locul obişnuit de întîlnire. Alege un loc potrivit pentru scopul nostru: baia, un şopron, o casă. La aceeaşi oră cheamă-i şi pe cei trei prieteni ai noştri, dar nu mai devreme. Pe deseară."

Gudimov ştia că operaţia va fi uşoară şi că era suficient să ia cu el un om, cel mult doi. Era însă folositor ca întreg detaşamentul să ia parte la acţiune, şi în afară de asta, el ţinea să dea acestei acţiuni un caracter solemn, sau cum scria Olga, politic.

La ora hotărîtă, detaşamentul se apropie de sat. Tanea le ieşi în întîmpinare la marginea satului — ochii ei străluceau în întuneric — şi-i spuse ceva în şoaptă comandantului, vorbind cu înflăcărare şi totodată misterios. Grişin rîndui santinele potrivit planului stabilit. Restul partizanilor o urmară pe Tanea în clădirea băii — o clădire singuratică, aflată la capătul unei grădini de zarzavat întinse şi întunecoase. Înăuntru se vedea o lumină. Licărirea unei lămpiţe cu petrol desprindea din întuneric faţa încordată dar calmă a Olgăi.

— Iată-vă! şopti ea, şi un zîmbet amar i se aşternu pe faţă pentru o clipă.

— Băieţii tăi unde sînt?

— Vin îndată!

— Bine! făcu Gudimov, strîngîndu-i mîna în grabă. Tu nu trebuie să te arăţi împreună cu noi. Du-te acasă şi aşteaptă acolo. Cînd o să chemăm oamenii din sat, vii cu ei, şi de plecat, pleci tot cu ei. Pe noi nu ne cunoşti.

Olga nu-şi putu ascunde supărarea, dar încuviinţă supusă din cap şi dispăru în noapte.

Trei partizani se apropiară de casa starostelui, iar mătuşa Saşa ciocăni la uşă.

— A venit la mine un om străin şi cere să-l găzduiesc peste noapte — vorbi bătrîna prin uşă. Mă tem de el. Vino să-i controlezi actele.

Ermolaev răspunse în silă, şi fără să deschidă uşa:

— Unde să umblu eu acuma, noaptea! Adu-l aici.

— Ce vorbă-i asta, dom'şef! Cum să-l aduc? Dacă fuge, cine răspunde faţă de nemţi? Poate că-i vreun spion, mai ştii!

Ermolaev se moşmoni multă vreme, mormăind şi înjurînd, apoi trase cu zgomot zăvoarele de la uşă şi ieşi în ogradă. La portiţă, oamenii puseră mîna pe el, îl dezarmară şi-l duseră în clădirea băii.

In lumina sărăcăcioasă a lămpii, partizanii văzură un om speriat de moarte, holbîndu-şi ochii vinovaţi în toate părţile. Se uita la fiecare dintre oamenii aflaţi de faţă, căznindu-se să ghicească ce-l aşteaptă, dar se ferea în fel şi chip să le întîlnească privirile ameninţătoare. In tot acest timp bolborosea ceva, chipurile vrînd să se apere, şi se ghemuia mereu, ca să nu fie băgat în seamă.

„Arată la fel ca trădătorii înfăţişaţi pe afişele noastre! îşi zise Gudimov. Ce ticălos!"

— Adunaţi oamenii din sat! porunci el celor trei proaspeţi partizani, atraşi de Olga în detaşament. O să judecăm lighioana asta de faţă cu tot satul, aşa cum se cuvine.

Se vede că somnul oamenilor era acum zbuciumat şi neliniştit, fiindcă după numai cîteva minute baia se umplu de săteni. Unii stăteau în tindă, alţii chiar în grădină, în vreme ce pe laviţe şi pe cuptor se şuşoteau cu însufleţire copiii, adînc tulburaţi de acest spectacol; şi cu fiecare clipă se iveau în încăpere alţi copii, care se alăturau celor dinainte, strecurîndu-se printre picioarele celor mari. După scurt timp, laviţele erau ticsite. Căpşoarele bălaie sau negricioase ale ţîncilor se înşiruiau pe trei rînduri.

Oamenii nu-şi mai luau ochii de la partizani, ba pe cîte unii chiar îi recunoşteau. „Asta-i tovarăşul Trofimov, judecătorul din raionul nostru!" auzeai spunîndu-se. Sau: „Uite, avem şi judecător aici!"

Starostele, legat cobză, stătea într-un colţ şi se uita pe sub sprîncene în jur.

Gudimov nu se gîndise dinainte ce să spună oamenilor, fiind încredinţat că numai situaţia de la faţa locului poate să-i arate cum să vorbească. Îşi răspîndise calm şi gospodăreşte oamenii în înghesuiala din încăpere, şi acum schimba cîte o glumă cu fiecare sătean, jucîndu-se cu copiii. In sinea sa, cu fiecare clipă încerca tot mai puternic simţămîntul că se află acasă, din nou acasă, printre ai lui. Acum nu se mai mira că oamenii s-au adunat aici, aşa deodată, fără să pună întrebări,

încît ai fi zis că aşteptau de mult ceasul acesta ; nu se mai mira văzîndu-i cum se înghesuie să răzbată în faţă şi chiar se ciorăvăiesc pentru locuri, întocmai ca odinioară, înaintea oricărei adunări.

— Tovarăşi, cetăţeni sovietici ! începu el încet. Ne aflăm azi în spatele frontului german, dar n-am încetat şi nu vom înceta să fim oameni sovietici. Puterea Sovietică a fost şi va fi singura putere pe pămîntul nostru. Cît priveşte cotropitorii nemţi, cu ei noi avem o singură vorbă — lupta. Iar pe trădători şi pe ticăloşii vînduţi nemţilor îi vom strivi aşa cum strivești un păduche. In numele poporului, în numele Puterii Sovietice, declar deschisă judecata obştească. Acuzat este Ermolaev, în trecut hoţ şi puşcăriaş, astăzi slugă a nemţilor şi trădător de patrie. Judecători sînteţi voi, cu toţii ! Hotărîţi voi ce să facem cu el !

Zicînd acestea, Gudimov se aşează pe laviţă, lăsînd pe Trofimov şi pe Grişin să ia interogatoriul acuzatului. Adunarea asculta în tăcere. Dar la prima încercare a lui Ermolaev de a-şi tăgădui vina, răsună în tindă o voce ascuţită de femeie : „Minte !" Incăperea începu să vuiască de glasuri. Un ţăran bătrîn îşi făcu loc să ajungă în faţă şi se răsti la Ermolaev, agitîndu-şi în aer pumnul strîns :

— Apăi, cine-a ieşit cu pîine şi cu sare înaintea nemţilor ? Nu tăgădui, lighioană ; poporul vede tot !

Interogatoriul deveni general. Martorii depuneau mărturie pe loc, adresîndu-se întregii adunări ca să le întărească spusele, şi zeci de glasuri li se alăturau. Iar din tindă şi din grădină alţi şi alţi martori îşi făcea drum să ajungă în faţă.

— Lăsaţi-mă, am şi eu ceva de spus ! strigau ei. Lăsaţi-mă, tovarăşi, să-i aduc aminte de tot ce-a uitat !

Deşi se bucura de această dezlănţuire a inimilor, Gudimov căuta să stăpînească adunarea, rostind fel şi fel de glume şi zicale, vrînd ca totul să se petreacă organizat, iar adunarea să rămînă o adevărată adunare ; el ştia bine că mai tîrziu oamenii îşi vor aduce aminte de cel mai mic amănunt al serii şi că vor povesti totul de-a fir a păr, iar faptul că partizanii au adus cu ei nu numai pedeapsa, ci şi legalitatea şi ordinea, va fi înţeles ca o mărturie a puterii lor.

Oamenii i se supuneau bucuroşi. Tăceau de fiecare dată ca să-i audă glasul domol şi prietenos, şi-l priveau cu încredere, încurajator, fără teamă.

Pe Olga, Gudimov o zări pe neașteptate. Uitase de ea. Stătea într-un ungher, într-un grup de fete. Întîlnindu-i privirea, fata își roti ochii împrejur, și Gudimov înțelese ce lizbîndă însemna pentru ea seara aceasta.

Rupse o filă din carnet și scrise : „Draga mea tovarășă, noi luptăm pentru fericirea de mîine, pentru fericirea tuturor, poate chiar și a noastră. Dar și în luptă avem ceasuri de mulțumire și de bucurie, ca cel de acum. Viața e minunată și e minunat să trăiești ! Așa spun și poeții mi se pare, nu ?"

Fiindcă era cu neputință să-i transmită biletelul, i-l arătă din ochi, și Olga înțelese.

Interogatoriul luă sfîrșit. Gudimov ceru oamenilor să-și spună părerea, însă drept răspuns răsunară niște glasuri aprinse :

— Ce rost are atîta vorbă ? Îi facem prea multă cinste, vorbind atîta despre el ! Să fie împușcat ca un cîine, și gata !

Votară sentința de condamnare la moarte într-o tăcere aspră, solemnă. Ridicară mîinile cu toții : majoritatea cu convingere și curaj, unii trăgînd cu coada ochiului la cei din jur. Gudimov aștepta cu interes să vadă cum vor vota „suspecții" indicați de Olga. Femeia se uită înapoi și abia ridică mîna, că și-o trase repede înapoi, în timp ce Fofanov repezi mîna în sus într-un chip provocator și stătu multă vreme așa, cu ochii holbați și cu gura căscată, puțin speriat. „Bine, — își zise Gudimov, — asta să fie pentru voi o lecție și un avertisment !"

Cînd starostele fu dus la execuție, toată lumea se luă după el. Și nici o femeie nu țipă și nu întoarse capul atunci cînd răsună salva.

Pe urmă, oamenii se strînseră grămadă în jurul lui Gudimov și acum începu o a doua adunare, poate cea mai importantă din noaptea aceasta, cînd toți întrebau ce să facă, ce avea să urmeze și dacă partizanii vor veni des în sat ; iar simțămîntul propriei lor puteri, simțămîntul luptei de neînlăturat împotriva cotropitorului creștea cu fiecare cuvînt, cuprinzînd chiar și pe cei care la prima vedere păreau mai mărginiți și mai nepăsători. Adînc răscoliți de noaptea aceasta neobișnuită, care-i alătura luptei întregului popor împotriva dușmanului, oamenii nu se mai temeau de nimic. Se întreceau care mai de care să-i poftească la ei pe partizani. Unii apucaseră chiar să le încălzească apă de spălat, alții aveau gata pregătită cîte o gustare, iar gospodinele se îngrijiseră și de cîte o legătură cu merinde,

ca să le-o dea la plecare — ba o plăcintă de casă, ba niște slănină și ceapă, ba cîteva turte calde — fiecare ce avusese la îndemînă.

Cînd detașamentul ieși din sat, trei noi partizani veniră să-i sporească rîndurile. Tot acum se desprinse din mulțime, alăturîndu-se partizanilor, un colhoznic în vîrstă — bătrînul care luase primul cuvîntul la judecată, împreună cu feciorul lui, un flăcăiandru de vreo șaisprezece ani, iar după ei, alți doi țărani.

La un moment dat, Gudimov zări în mulțimea oamenilor veniți să-i petreacă fața disperată a Olgăi. Cît ar fi vrut, biata de ea, să-și reia locul și să pășească mîndră alături de ceilalți tovarăși din detașament, în văzul tuturor!

— Rămîneți cu bine, tovarăși! strigă Gudimov, și începu să strîngă mîinile ce i se întindeau din toate părțile.

Olga îi întinse și ea mîna, iar Gudimov îi strecură în palmă biletelul. Fata-i zîmbi recunoscătoare și plecă îndată spre casă.

Vreme de două zile în sat domni o liniște deplină. Olga comunică la detașament doar că oamenii n-au predat nemților grînele, ci le-au ascuns, că oameni din satele învecinate vin să afle despre vizita partizanilor, că peste tot se vorbește numai de partizani și de judecarea lui Ermolaev, zicîndu-se că „trădătorii n-au de cîștigat nimic altceva decît un glonț în piept!"

Gudimov se aștepta ca inamicul să trimită în sat un detașament de represalii, și nu se înșela. A treia zi, partizanii plecați în cercetare aduseră știrea că două camioane pline cu nemți se apropie de sat.

Comandantul instală îndată în pădure o ambuscadă: locul fu ales la o cotitură a drumului, în apropierea satului, unde camioanele trebuiau să-și încetinească mersul, drumul fiind plin de hîrtoape.

Ivan Korotkov aruncă prima grenadă sub roțile camionului din față, și aproape în aceeași clipă, Kolea Prohorov repezi o altă grenadă sub roțile celuilalt camion. Partizanii, ascunși după trunchiurile copacilor, deschiseră un foc viu asupra nemților. Se încinse o luptă care ținu puțin timp.

Luați prin surprindere, nemții opuseră rezistență doar în primele clipe.

Lupta aceasta prilejui partizanilor și o minunată captură: automate, gloanțe, încărcătoare, mantale, cizme...

Cadavrele soldaților hitleriști fură înșiruite de-a curmezișul

drumului, iar pe pieptul ofiţerului fu prinsă o bucată de hîrtie pe care stătea scris :

„Cîinilor de hitlerişti — moarte de cîine ! Aceeaşi soartă îl aşteaptă pe fiecare bandit hitlerist în parte ! Un popor liber nu poate fi înrobit !

Răzbunătorii poporului".

După alte două zile, spre seară, Olga, cu un coş de ciuperci în mînă, veni într-un suflet în tabără.

— Tovarăşe comandant... am venit fără permisiune... e o chestiune foarte importantă... spuse ea abia trăgîndu-şi răsuflarea, şi adăugă cu un aer vinovat : ţineam atît de mult să mă reped încoace...

Olga aducea o întîmpinare adresată de către obştea unui sat mare, „tovarăşului Gudimov, secretarul comitetului raional de partid şi comandant al detaşamentului de partizani, tovarăşului Grişin, procuror raional şi tuturor partizanilor". Oamenii înfăţişau amănunţit toate împilările la care-i supuneau nemţii şi starostele numit de ei, şi-i chemau să vină şi în satul lor, ca să facă judecată obştească.

„...Iară noi o să vă ajutăm cu toţii şi cu ce-om putea, că acum nu mai e chip de trăit şi nu vedem decît o singură cale în faţa noastră : să luptăm laolaltă cu voi pînă i-om nimici pe toţi nemţii ! Noi vă aşteptăm să veniţi, dragi tovarăşi !"

6

Aplecată peste pătuţul copilului, Maria se legăna somnoroasă în ritmul cîntecului pe care-l murmura aproape neauzit :

Ai să fii viteaz cît zece,
Suflet de cazac,
Şi ce mîndră te-oi petrece
Dragul mamei, drag.

Conştiinţa faptului că băiatul ei e încă foarte mic îi uşura inima, dar în acelaşi timp îi dădea un presimţămînt amar, de depărtată tristeţe. Pe jumătate adormită, Maria se gîndea că

războiul acesta îngrozitor este poate cel din urmă din viaţa omenirii, şi ea, Maria, va fi în viitor izbăvită de grija chinuitoare pentru fiinţa aceasta, mai scumpă decît propria-i viaţă... Dar de cîte ori şi cu cîtă ardoare n-au nădăjduit mamele, aplecate peste leagănele copiilor, că războiul pe care-l trăiesc este cel din urmă şi că noile generaţii nu vor mai cunoaşte această primejdie de moarte!

Şoapta cîntecului se auzea încet, tot mai încet. În liniştea aşternută în odaie începură să răsune izbiturile surde ale picăturilor de ploaie în ferestre şi vuietul nelămurit al tunurilor cu tragere îndepărtată. „Iată-ne şi pe front!" aşa spusese Sizov. „Copilaşul care doarme se află oare şi el pe front? Eu l-am lăsat aici... Eu voi fi vinovată dacă i se întîmplă ceva... Iartă-mă, odorul mamei! Tu însă nici măcar să ierţi nu poţi, tu nu înţelegi nimic din tot ce se petrece pe lumea asta..."

Se auzi zbîrnîitul violent şi stăruitor al soneriei.

Maria se trezi din visare şi ascultă: iată, mama a trecut în vestibul, zăvoarele sînt trase cu zgomot, se trînteşte uşa, răsună o voce necunoscută, apoi exclamaţiile nedesluşite ale Anei Konstantinovna...

— Musea! o strigă ea cu o şoaptă speriată. Musea, vino încoace!

Maria trecu dincolo, mijind ochii din pricina luminii prea puternice după semiobscuritatea din odaia copilului.

— Musea... A venit Mitea!

— Ei şi? Unde e?

Se îndreptă hotărîtă spre odaia lui, dar Ana Konstantinovna o prinse de braţ:

— E îngrozitor, Musea!... A dat buzna... n-a spus nimic... Mi-e frică. Şi poartă alte haine!...

— Alte haine?

— Mi-am adus aminte de ce povesteai tu... Poate că a fugit?

— Prostii! răspunse nesigur Maria, şi intră în odaie, fără să mai bată la uşă.

Fu cît pe ce să se izbească de el: Mitea stătea în dreptul uşii, cu o mînă rezemată de uscior, în timp ce cu cealaltă îşi scotea o cizmă. Surprins, îşi pierdu echilibrul şi era cît pe ce să cadă pe podea. Faţa lui nebărbierită se schimonosi într-un zîmbet trist.

— Bine-ai venit, Mitea ! spuse cu vioiciune Maria. Doamne, cît de ciudat arăţi.

Purta nişte pantaloni ţărăneşti, ponosiţi, şi o haină ruptă, care lăsa să se vadă o cămaşă murdară, descheiată la piept. Apa picura de pe poalele hainei, iar cizmele îi erau pline de noroi proaspăt pînă mai sus de gleznă.

— „Venea un soldat de pe front !“ declamă Mitea cu un surîs silit, cu vocea răguşită şi înciudată. „Venea soldatul obosit“...

Şi începu iar cazna de a-şi scoate cizma, fără măcar să fi întins Mariei mîna !

— Stai jos ! spuse ea poruncitor. Dă piciorul încoace ! Haide, lasă, nu-i nimic !

Ii scoase cu mare greutate cizmele, dar un sentiment de jenă o oprea să se uite la picioarele lui rănite şi înnegrite, cu venele umflate. In acest timp, fără să pară cîtuşi de puţin stingherit de prezenţa ei, Mitea îşi mişca cu desfătare degetele de la picioare, amorţite şi negre de noroi.

— Mamă ! strigă Maria din uşă. Mămico, aprinde iute focul la baie, pune ceainicul şi pregăteşte ceva de mîncare !

Apoi, întorcîndu-se spre Mitea, îi spuse căutînd să pară cît mai veselă :

— De vreme ce-a venit soldatul de pe front, trebuie spălat şi hrănit. Discuţiile — mai tîrziu. Nu-i aşa ?

Mitea îi aruncă o privire, şi pe faţa lui apăru pentru o clipă expresia aceea devotată de altădată, dar acum şi ea părea ciudată.

— Despre ce să mai discutăm ? replică el. Dacă am să-ţi povestesc prin ce-am trecut, n-ai să mă crezi, iar dacă nu mă crezi, la ce să mai pierdem vremea ?

— Intinde-te puţin, îi propuse Maria.

El se uită cu o privire neputincioasă în jur :

— Cum să mă culc în halul ăsta ?

Maria aduse şi-i întinse poruncitor un halat al lui Boris :

— Scoate tot de pe tine şi aruncă după uşă. Şi pînă se încălzeşte baia, îmbracă halatul ăsta.

Apoi dădu fuga în bucătărie şi turnă apă fierbinte într-un lighean pe care-l lăsă jos, în faţa lui.

— Pune picioarele aici !

— Pentru ce te... îngăimă Mitea, dar îşi afundă ascultător picioarele în apă şi închise ochii de plăcere.

Ana Konstantinovna vru să intre şi ea în cameră, dar Maria nu-i dădu drumul.

— Ei, şi acum, spune-mi, Mitea, ce-i cu tine? întrebă ea încetişor după ce închise bine uşa. De unde vii?

— Din încercuire! răspunse scurt Mitea.

— Dumnezeule... cum de-ai putut răzbi pînă aici?

— Am răzbit eu într-un fel! făcu el ursuz. Tu ce vrei să ştii? Vrei să ştii cum se tăvălesc oamenii noştri în mlaştină? Cum mănîncă ciuperci crude? Cum mor? Sau să-ţi îndrug un roman de aventuri: „douăsprezece zile în spatele frontului inamic?"

— Ştii, Mitea, ai putea să nu-mi vorbeşti pe tonul acesta, chiar dacă eşti enervat şi obosit.

— Iartă-mă! spuse el tărăgănat şi se aplecă din mijloc, ştergîndu-şi cu palma noroiul de pe picioare.

— Ţi-e foame?

— Nu — făcu el dînd din mînă şi încruntîndu-se. Deocamdată nici nu trebuie să mănînc mult. De băut însă poţi să-mi dai.

Maria îi aduse un pahar cu ceai.

— Zvîrle frumuseţea aia de haină în sobă... are păduchi! adăugă Mitea. Ce te uiţi aşa la mine? Ne dădeam drept săpători de tranşee. Aşa cum erai tu...

Şi după ce tăcu o vreme, întrebă brusc:

— Mai ţii minte cum te-am întîlnit atunci?

Maria încuviinţă din cap în tăcere.

— Ţi-e silă?! întrebă el, întorcînd capul în altă parte, şi avu un sughiţ de plîns.

Ea îşi dădu seama că el nu este numai obosit, ci se simte şi nenorocit, că-i este scîrbă de el însuşi şi că în starea aceasta nu poate nici să o privească şi nici să-i vorbească aşa ca mai înainte.

— Nu — răspunse ea sincer, fiindcă dezgustul lăsase locul unei compasiuni materne, care absorbea totul. Nu, Mitea, nu mi-e silă, dar mă îngrozesc şi mă doare... De-aş putea să te ajut!

— Cum să mă ajuţi? Compătimindu-mă? Toţi sîntem plini de intenţii bune, şi uite ce iese din asta... Eh, la dracu! La ce să ne amintim de toate astea? Şi-aşa îţi vine rău!

O întrebare o chinuia pe Maria, dar ea nu se hotăra să o rostească.

Mitea se lăsase pe spate, mijind ochii. Pe buzele-i răsfrînte stăruia o expresie de băieţandru bosumflat, pe care nici barba lui cea mare nu o putea ascunde.

„Fleacuri! căuta Maria să se convingă singură — doar nu se putea ca după douăsprezece zile de asemenea chinuri să nu vină acasă să se odihnească... E încă un băieţandru şi simt că aş vrea să-l spăl, să-i dau să mănînce, să-l mîngîi aşa ca pe Andriuşka... Nu-i obişnuit... Şi oare te poţi obişnui cu mlaştina, cu ciupercile crude, cu foamea? A venit să se odihnească. La urma urmei, ce, n-are dreptul?..."

Ieşi în vîrful picioarelor din odaie, luînd cu ea şi hainele zdrenţuite şi îmbîcsite de sudoare ale lui Mitea. Le îndesă în sobă, în camera de baie, şi se uită fără nici o scîrbă cum fumegă şi cum le cuprind flăcările. Dincolo, în bucătărie, Ana Konstantinovna prăjea nişte cartofi şi făcea o salată. Avea şi acum acelaşi aer buimac şi vinovat.

— Ce-i cu tine, măicuţă?

— Nu ştiu, Musea... Are o înfăţişare îngrozitoare, îngrozitoare...

— Vine din încercuire, mamă.

— Să fie adevărat?

— Ce vrei să spui cu asta, mamă?

— Nu te supăra, Musenka. Mi-e ruşine şi mie... Numai că... n-o fi venit cumva pe furiş?

— Ţi-e teamă?

— Da! recunoscu Ana Konstantinovna. Mă tem pentru el! Eu am mai multă experienţă în viaţă decît voi toţi, Musea, şi ştiu cît de uşor faci o greşeală şi cît de greu o îndrepţi.

Maria nu ştiu ce să răspundă. Pe ea oare n-o chinuiau aceleaşi gînduri?

Cînd Mitea ieşi din baie, într-o cămaşă albă, care lăsa să i se vadă gîtul subţire, înroşit de spălat, şi-i zîmbi uşor, Maria se ruşină din nou de îndoielile ei şi-l invită la masă.

— Te-ai şi bărbierit?

— Păi cum! exclamă Mitea. Renovare completă! Ana Konstantinovna, spune, acum semăn şi eu a om, nu-i aşa? Recunoaşte că te-ai speriat de moarte! Ai crezut că sînt vreun hoţ sau vreun bandit...

— Sau vreun dezertor! adăugă Ana Konstantinovna.

Mitea tăcu.

— Acum stai jos şi mănîncă. Să mănînci tot! spuse Maria.

Ana Konstantinovna dădu să se aşeze şi ea la masă, dar Maria o rugă dintr-o privire să-i lase singuri.

— De ce-a plecat mama? întrebă Mitea, şi Maria se miră văzînd că nu-i bucuros să rămînă singur cu ea.

— Nu-ţi ajunge societatea mea?

— Nu-i vorba de asta, am întrebat şi eu aşa...

— Hai povesteşte-mi, Mitea...

— Ah, numai asta nu! Mi-ajunge. Mai mult ca orice vreau să uit, să uit totul. Să vorbim despre altceva.

Totuşi, tăcură. Mitea mînca cu lăcomie, închina paharul mereu, golindu-l cu o nespusă plăcere, dar evita să-i întîlnească privirea atentă.

In cele din urmă ea îşi luă inima în dinţi şi întrebă:

— Tu ce crezi... ce crezi c-ar trebui să faci acum, Mitea?

— Să dorm! răspunse el cu nepăsare, căscînd.

— Nu asta te întreb — continuă Maria cu încăpăţînare. Ai venit pentru mult timp acasă? Cînd trebuie să te prezinţi la unitate?

Mitea se ridică brusc în picioare, împingînd paharul din faţa lui.

— Tu nu te gîndeşti, Maria Nikolaevna, — strigă el cu un glas piţigăiat de adolescent, — nu te gîndeşti că omul are nevoie să doarmă odată pe săturate, să se odihnească? De ce mă zoreşti atîta la măcel?!

Maria se ridică de pe scaun, albă ca varul la faţă. Acum se priveau duşmănoşi.

— Bine, — spuse ea, — bine! Atunci du-te la culcare. Ai dreptate, trebuie să dormi.

Şi se apucă să-i facă patul, aproape plîngînd de supărare şi de ciudă.

— Nu te supăra — vorbi Mitea împăciuitor, în spatele ei. Am greşit... Nu m-am dezmeticit încă, Musenka... Nu lua în seamă asta... Nici tu nu mi-ai spus nimic despre tine. Cum o duci, Musea? Lucrezi?

— Da! răspunse ea pe un ton violent. Construiesc baricade!

Peste noapte, Maria dormi puţin, un somn chinuit. Îşi aminti cuvintele ironice ale lui Boris: „L-aş fi împuşcat ca pe un

cîine!" In schimb, Boris însuşi... el a fugit de încercările războiului, ba chiar era supărat că n-a fost apărat îndeajuns!

Un zgomot nedesluşit ca un hîrşîit o făcu să se trezească. Sări din pat şi se repezi în capot pe coridor: Mitea, în bucătărie, îşi curăţa cu migală cizmele.

— Bună dimineaţa, Marinocika! o întîmpină el, vorbind cu tonul acela respectuos, dar plin de gingăşie de altădată. Vezi, m-am sculat înaintea ta.

— Unde vrei să te duci cu noaptea-n cap?

— Trebuie, — răspunse el, zîmbind, — am treabă!

Luară gustarea de dimineaţă şi plecară împreună.

— Te conduc puţin, vrei? îi propuse ea.

— Minunat! Dar nu întîrzii la baricade?

Aerul proaspăt şi răcoros înţepa obrajii. Strada, spălată de ploaia din ajun, strălucea în lumina blajină a dimineţii.

— Incotro te duci, Mitea?

— Ieri, — vorbi el, ocolind întrebarea, — mi se pare că am fost grosolan cu tine, adevărat? Pentru dumnezeu, te rog să nu fii supărată, Marinocika. Nu eram în apele mele.

Nu, ea nu se supărase cîtuşi de puţin. De-ar putea să creadă însă cu adevărat că vorbele lui din ajun n-au fost decît o izbucnire nervoasă, întîmplătoare! De-ar putea să aibă convingerea că el va proceda aşa cum trebuie...

— Pur şi simplu, vreau să ştiu unde te duci tu acum!

Mitea se opri din mers şi-i lăsă braţul.

— Nu cumva mă suspectezi? făcu el, grosolan. Vrei să-ţi dau raportul de tot ce fac? Poftim: mă duc să mă prezint la comenduire. Tovarăşii mei vin şi ei acolo. Ce-o fi mai departe, nu ştiu. Eşti mulţumită?

— Mitea... eu n-am... Mitea, Boris a plecat, înţelegi? A găsit un pretext şi a plecat. Dacă m-am putut înşela în privinţa lui...

Porniră mai departe, în tăcere, fiecare cu gîndurile lui. Pînă la comenduire mai trebuiau să treacă două colţuri de stradă.

— Ştii, Marina... nu mă conduce mai departe. Am mereu impresia că mă suspectezi.

Sinceritatea lui o surprinse. Da, ea ar fi vrut să-l conducă pînă-n uşa comenduirii, să-l vadă intrînd.

— Ei, asta-i! făcu Maria, împurpurîndu-se la faţă.

Se despărţiră cu răceală, la fel de stînjeniţi amîndoi.

Seara, Ana Konstantinovna îi spuse:

— Mitea a trecut mai devreme pe-acasă.

— Militar?

— Nu, așa cum a plecat de dimineață. Eu mă plimbam cu Andriuşka și el a venit într-un suflet, mi-a cerut cheia și s-a repezit pînă sus, de unde s-a întors aproape imediat. Se vede că era foarte grăbit.

— Nu era îmbrăcat militar?

— Dar ți-am spus odată.

Ce însemna asta? De ce n-a lăsat nici un bilețel, nici o adresă? Bănuielile puseră din nou stăpînire pe Maria: Oare a procedat bine, încrezîndu-se în cuvîntul lui Mitea?

Trecură cîteva zile.

Într-o seară, pe cînd brigada Mariei tocmai lăsa lucrul la o nouă baricadă, auzi o voce cunoscută strigînd-o din rîndurile unei companii de soldați care trecea pe stradă:

— Marinocika!

Era Mitea. Păşea în primul rînd al coloanei, al doilea din flanc. Nu putea să se apropie nici el de ea și nici ea de el, dar Maria porni îndată alături de coloană. O despărțea de Mitea doar un armean tînăr, care căuta să nu-i stînjenească și chiar lăsase capul pe spate, ca ei să se poată uita unul la altul. Iar ei schimbau priviri vesele, spunîndu-și tot felul de nimicuri.

De după o cotitură a străzii apăru un vagon de tramvai.

— Tramvaiul tău, Marinocika! spuse Mitea.

— Da, da, plec îndată.

— Construiți mai departe baricade! strigă Mitea. Numai că noi n-o să-i lăsăm pe nemți să ajungă pîn'la ele. Așa-i, Levon?

Ostașul, care pînă atunci se străduise atîta să nu-i stînjenească, întoarse spre Maria fața-i smeadă și ochii blajini:

— Te doare inima cînd vezi cum se ridică aici baricade! spuse el. Nu-i lăsăm noi pe nemți să ajungă pîn'la ele. Să n-aveți nici o grijă!

— Te cred! rosti cu seriozitate Maria.

Rămase totuși pe loc, lăsînd tramvaiul să treacă și petrecu cu privirea pe oamenii aceia dragi care plecau pe front, binecuvîntîndu-i în gînd pe fiecare. Iar Mitea întorcea mereu capul și-i făcea semne cu mîna, fericit că ea stă și-i petrece cu privirea din urmă.

7

Ana Konstantinovna se plimba cu Andriuşka prin scuarul de lîngă casă. La un moment dat, copilul o zări pe maică-sa de departe şi se repezi înaintea ei, dar picioruşele lui, încă nesigure, îl abăteau mereu spre dreapta, aşa că Maria trebui să alerge şi să-l prindă ca să nu cadă. Îl luă în braţe şi se apropie foarte mulţumită de mamă-sa.

— Ei, ce se aude? întrebă Ana Konstantinovna.

Trăia într-o permanentă stare de surescitare şi suporta mai greu situaţia decît cei tineri, mai informaţi decît ea. La Casa copilului, unde avea serviciu, se ducea numai de două ori pe săptămînă, cînd făcea de gardă cîte 24 de ore, dar acolo nu numai că nu putea să capete vreo explicaţie, ci trebuia ea însăşi să explice totul dădacelor şi surorilor, aşa cum se pricepea. Era un om curajos, călit de viaţă şi înzestrat cu o perseverenţă specific feminină. În schimb, acum, în fiece zi o împresurau încă de dimineaţă ştiri apăsătoare — comunicatele de la radio, povestirile refugiaţilor, zvonurile auzite la brutărie sau pe stradă. Reţinea totul şi aştepta de la fiica ei o indicaţie justă, care s-o lămurească, să o ajute să se orienteze în mersul evenimentelor şi să înţeleagă pentru ce lucrurile se petrec aşa şi nu altfel. Credea orbeşte şi neclintit în fata ei, aşa cum cred adeseori mamele în copii, cînd aceştia au devenit oameni maturi. Cîndva ele şi-au dădăcit copiii, i-au învăţat să vorbească şi le-au împărtăşit experienţa lor de viaţă. Acum, însă, copiii erau mari, prinseseră aripi, înţelegeau mai bine şi mai adînc viaţa aceasta nouă din jur. Şi mamele lor, descumpănite în faţa noii generaţii, deosebită de generaţia din care făceau ele parte, deveneau nişte copii mari şi neputincioşi, care trebuie învăţaţi, apăraţi şi îndrumaţi zi de zi.

— Totul e-n ordine, mamă! răspunse Maria.

— Tu-mi spui întotdeauna că totul e-n ordine; cauţi să mă linişteşti ca pe o fetiţă. Eu însă am auzit azi la brutărie că s-ar fi lansat paraşutişti pe şoseaua Moscovei... cică acum se vor da lupte chiar pe străzile oraşului...

— Şi de ce asculţi, mă rog, tot ce-îndrugă lumea, mămico? De poveştile astea cu paraşutiştii ne-am plictisit de mult: ele sînt bune doar pentru copii!

— Eu nu cred nimic... dar vezi tu, Musea... să lupte femeile pe baricade?

— Avem şi destui bărbaţi, mamă! spuse ea cu un aer liniştitor. Ştii, adineauri l-am văzut pe Mitea...

Ana Konstantinovna ascultă povestirea Mariei despre întîlnirea ei cu Mitea şi se lumină la faţă.

— Ce bine!

Aşa gîndise şi Maria mai înainte, dar acum întrebă:

— Cum adică?

— Doamne, doar n-a fost singurul în situaţia asta! exclamă Ana Konstantinovna. Şi dacă se duc acum cu atîta tragere de inimă să lupte...

Maria urcă scara şi intră în casă. Trebuia să-i scrie lui Aleoşa. Era bună prietenă cu vărul ei, încă de pe vremea cînd Aleoşa îi lua apărarea în bătăile cu băieţii. La patrusprezece ani, Aleoşa se îndrăgostise puţin de ea, dar apoi viaţa îi răzleţise şi cînd s-au întîlnit din nou — de astă dată oameni în toată firea — între ei s-au stabilit repede relaţii de prietenie şi o afecţiune tinerească.

„Dragul meu tanchist" — îşi începu Maria scrisoarea, şi rămase pe gînduri. Îi scrisese de multe ori lui Aleoşa în lunile acestea de război, dar niciodată nu-i fusese atît de greu ca astăzi să-şi aştearnă gîndurile pe hîrtie.

„Am hotărît să rămînem pe loc. Tu ai să înţelegi că eu nu puteam proceda altfel. Vreau să fac ceea ce simt că trebuie să fac împreună cu cei din jurul meu. Boris a plecat. Evacuează nişte bunuri, organizează ceva — nu ştiu precis. N-am plecat cu el. Fiecare hotărăşte pentru el însuşi. E inutil să convingi un om de lucrul acesta..."

Nu, nu spunea totul. Oare Aleoşa nu ştia cît de mult l-a iubit ea pe Boris? Îşi aminti brusc de Mitea: n-a încercat să-l convingă şi pe el? Şi n-a fost inutil? Apoi n-a căutat o noapte întreagă să-l convingă pe Boris, să-l influenţeze?...

„Cred că n-am să-l mai văd, chiar dacă se va întoarce. Mama avea multă dreptate cînd a spus: „Aşa-s vremurile. Azi oamenii se împrietenesc pentru toată viaţa sau se despart pentru totdeauna."

Scriind aceste cuvinte, Maria se miră de propria ei indiferenţă. Cum de s-a putut ca Boris să devină pentru ea un om străin, depărtat? Ca amintirea lui să nu-i provoace nici durere, nici amărăciune? Ea n-a băgat de seamă această schimbare.

Peniţa începu din nou să alunece pe hîrtie: „Dacă ne-am putea vedea, ai înţelege cît de indiferentă mă lasă acum toate acestea, Lioşenka..." Nu, hotărît, acum nu putea să scrie. Era ceva sec în scrisoarea ei, ceva pornit numai din raţiune, şi de aceea fals. În realitate, procesul sufletesc era mai complex şi mai adînc, şi ea nu era cîtuşi de puţin indiferentă. Învăţase însă să uite grabnic tot ce îndurase — fiecare zi, fiecare ceas îi aduceau şi aşa prea multe amărăciuni, iar inima ei se obişnuise să-şi păstreze forţele.

„Aleoşa, în scrisoarea asta văd că nu izbutesc să spun tot adevărul, dar eu nu te mint. Dacă am sta de vorbă, m-ai înţelege. Sînt foarte fericită că am rămas aici. Mă simt folositoare, înconjurată de oameni aşa cum n-am fost niciodată în viaţă..."

Afară, într-un difuzor, se auzi urletul sirenei.

— Atenţiune! Atenţiune! Atenţiune! Alarmă aeriană! Alarmă aeriană! Alarmă aeriană! anunţă îngrijorată o voce joasă de bărbat, şi sirena începu din nou să urle.

Aşteptînd încetarea semnalului de alarmă (o împiedica să se concentreze), Maria se uita pe fereastră: se uita la cerul liniştit şi palid al înserării şi la nişte băieţandri care tocmai îşi ocupau posturile pe acoperişul casei învecinate. Alarma aeriană n-o tulbura, după cum nu-i tulbura nici pe băieţandrii aceia şi nici pe ceilalţi leningrădeni. Sirenele urlau aproape în fiecare zi, dar cerul rămînea liniştit, tunurile antiaeriene tăceau şi duşmanul nu-şi făcea apariţia. Deşi nemţii se aflau în apropiere, iar aerodromurile lor în imediata apropiere a oraşului — distanţa se măsura doar în minute de zbor — oamenii nu mai credeau în posibilitatea unor bombardamente aeriene. „Ia te uită, iar s-au pornit să urle. Nici de data asta n-o să fie nimic!..."

Răsuflă uşurată cînd încetă glasul nesuferit al sirenei şi puse iar mîna pe toc; o explicaţie lămurită a mulţumirii ei sufleteşti îi veni brusc în minte: aceasta era mulţumirea legată de încordarea vieţii în comun şi de contopirea deplină a noţiunilor de individ şi colectivitate. Muie peniţa în cerneală şi tocmai căuta cuvintele care să-i exprime cît mai exact gîndurile cînd, deodată, lumea din jur se umplu de bubuituri, de nişte zgomote necunoscute şi atît de îngrozitoare, încît gîndul îi zbură aiurea şi-i trebui un efort disperat de voinţă ca să rămînă pe

loc şi să-şi înfrîngă teama, dorinţa de a fugi, de a fugi cît se poate mai repede jos, jos, jos, la subsol, în adîncul pămîntului, sub plafoanele trainice de beton, la adăpostul celor cinci etaje ale clădirii. Strînse pumnii cu înfrigurare şi unghiile i se înfipseră adînc în carne. Rămase pe loc. Încercă chiar să reia firul gîndurilor, dar acum parcă i se făcuse un gol în minte. Nişte schije răpăiră pe acoperiş. Nu putu să-şi dea seama ce zgomot este acesta şi se repezi la fereastră. Văzu băieţandrii de mai înainte, speriaţi, stînd ghemuiţi lîngă un coş, dar uită numaidecît de ei; trei avioane trecură într-o zvîcnire pe deasupra caselor. Erau avioane necunoscute, înconjurate de spuma albă a exploziilor de proiectile antiaeriene şi cu nişte zvastici galbene pe cozile îndoite în sus... Se făcură nevăzute într-o clipă. Maria avusese impresia că se prăvălesc drept în jos şi că din moment în moment se vor înfige undeva în casele din apropiere, ca nişte obuze...

Uruitul năprasnic al avioanelor, bubuitul tunurilor antiaeriene, răpăitul schijelor pe acoperişuri şi zvîcnetul sălbatic al inimii se contopiră pentru Maria într-un singur zgomot. Nu ştia cum s-a smuls din loc, cum s-a pomenit pe scară, dacă a închis sau nu uşa. Ţinea minte doar liniştea neaşteptată ce se lăsase în curte, atunci cînd ea, recăpătîndu-şi stăpînirea de sine, ieşise pe uşa principală a clădirii. Liniştea aceasta era atît de neaşteptată şi atît de deplină, încît tot ceea ce se petrecuse mai înainte părea neverosimil.

Dinspre poartă se apropie o femeie care făcea de gardă.

— Nouă avioane de-ale neamţului au trecut chiar peste acoperişul nostru!

Maria spuse tot atît de reţinut:

— Am văzut totul pe fereastră. Da, au zburat foarte jos. Nu i-ai zărit cumva pe-ai mei?

— Sînt în adăpost.

In clipa cînd ea intra în adăpost, afară începu canonada.

— Închide uşa! strigă un glas nervos.

Aici, în spatele uşii de fier, pe coridorul subsolului amenajat ca adăpost, zgomotul exploziilor abia se auzea. Oamenii şedeau pe nişte bănci înşiruite în lungul pereţilor. Două mici becuri electrice luminau slab încăperea. O femeie, aşezată sub unul din becuri, împletea febril cu andrelele, fără să dea atenţie nimănui şi fără să tragă cu urechea, cum o făceau ceilalţi: pe-

semne că nu voia să vadă şi să audă nimic. Undeva, printre oamenii aceştia tulburaţi, Andriuşka tropăia cu încîntare din picioruşele lui nesigure uitîndu-se cu o curiozitate prietenoasă la adunarea ciudată de acolo. Toţi îl îmbiau şi-l chemau la ei, fiindcă tuturor le făcea bine calmul adevărat al omului acesta mititel. În schimb, în timp ce vorbeau cu Andriuşka, cu glasuri duioase şi pline de o voioşie prefăcută, ascultau cu încordare la zgomotele surde de afară. Ce-o fi acolo, doamne? Oare ce se petrece?

Ana Konstantinovna veni lîngă Maria, îi strînse mîna şi întrebă în şoaptă:

— E îngrozitor, acolo, sus, nu?

— Nu, de loc! răspunse Maria, calm. Ce să fie îngrozitor?

Pe faţa mame-si stăruia însă atîta tărie sufletească, încît ei îi fu ruşine de aceste cuvinte convenţionale.

— Încet, încet, ne vom obişnui! adăugă Maria, îmbrăţişînd-o. Prima dată e întotdeauna îngrozitor.

Ieşi din nou în curte. Acum, tragerea era susţinută din toate părţile, şi canonada aici se apropia, aici se depărta. În vreo două rînduri se auzi lămurit vuietul avioanelor, dar din pricina caselor nu puteau fi văzute. Uneori, răsuna cîte un şuierat pătrunzător, pămîntul se cutremura şi geamurile zăngăneau.

— O bombă! spunea Maria.

Se simţea cuprinsă de o febră uşoară, dar acum nu se mai temea.

Din stradă se auzi un glas:

— E un incendiu mare undeva în direcţia portului sau puţin mai la stînga.

Femeile, care se îngrămădiseră la intrarea principală a clădirii, găsiră cu cale să-şi spună părerea:

— Depozitul de petrol, pesemne...

— Să fie cumva vreo uzină?

După cîteva minute se află în mod precis că ardeau depozitele de alimente.

— Vă ţineţi aici de palavre, — vorbi cu ciudă o femeie mai în vîrstă, — şi poate că-ntre noi s-a strecurat un spion şi ascultă.

Tăcură îndată cu toţii, stînjeniţi.

O sirenă cu glas voios de corn vesti încetarea alarmei.

Maria porni în goană pe stradă, dar la primul colţ se opri. Cerul era pe jumătate acoperit de nori negri şi grei de fum, care se ridicau încet în văzduh ; la marginea de jos a norilor, unde fumul era compact şi negru ca păcura, se vedeau chiar şi acum, în amurg, limbi mari de foc, arămii.

— Arde altceva ; o casă nu arde aşa ! spuse un glas lîngă ea.

Maria rămase locului multă vreme. Pe cerul liniştit înserarea îşi aduna tot mai lămurit culorile, dar pălălaia incendiului acela depărtat se agita în văzduh ca şi mai înainte, iar norii de fum cuprindeau încet şi tot mai mult bolta, grăbind căderea întunericului.

„A început ! îşi spuse Maria, înţelegînd brusc şi în chip lămurit situaţia. Da, ăsta-i începutul !"

Urcă scara şi intră în casă. Ana Konstantinovna pregătea zorită masa de seară pentru Andriuşka. Copilul veni într-un suflet în întîmpinarea maică-si, dar picioruşele lui neascultătoare îl abătură şi de astă dată spre dreapta, aşa că străbătu drumul pînă la ea în două etape : mai întîi coti spre divan, de care se apucă cu amîndouă mîinile, ca să nu cadă, apoi porni mai departe.

— Dragul mamei, odorul mamei ! şopti Maria, prinzînd copilul în braţele larg desfăcute şi strîngînd la piept trupşorul lui fierbinte şi plăpînd.

O cuprinse un simţămînt de duioşie nespus de puternic, pînă la lacrimi, pe care nu-l încercase niciodată pînă acum, şi parcă nu putea să-şi ierte vina ce-o avea faţă de copilul acesta neştiutor.

8

Locuinţa lor cea liniştită se umpluse de zgomot. Maria avea impresia că ea însăşi, împreună cu toţi cei din jur, este în vizită undeva, într-o casă nouă, încă nearanjată. Andriuşka alerga prin odăi, cercetînd cu privirea oamenii şi lucrurile pe care le vedea acum pentru prima dată — lucruri pline de praf şi stropite cu var, dar Ana Konstantinovna îndepărta copilul, cu grijă şi stăruitor, din preajma acestora.

Miroşa — o femeie scundă şi veşnic agitată — purtînd o pălărie pe cît de elegantă, pe atît de mototolită, într-un palton care mai mirosea a naftalină, dezlega neobosită boccelele, ştergea şi scotea lucrurile pe scară să le scuture, aşezînd apoi pe fiecare la locul cuvenit. Liza, somnoroasă, îşi răsucea leneş pe degete buclele aproape desfăcute. Se învîrtea şi ea prin cameră, chipurile ca să-şi ajute mătuşa, dar ajutorul ei nu uşura cu nimic munca Miroşei. Liza abia se mai ţinea pe picioare după noaptea nedormită din ajun, petrecută în mijlocul străzii. Destrămarea vieţii lor obişnuite o buimăcise cu totul; şi în afară de asta, aştepta din zi în zi ca locotenentul-major Leonid Gladîşev, artilerist pe un crucişător, să se repeadă să o vadă: doar o înştiinţase de cinci zile că va coborî pe uscat, în delegaţie. Oare ce va fi acum? E drept că ea prinsese acasă, în locul uşii rămas întreg, un bilet cu noua adresă, şi-l rugase de două ori pe administratorul clădirii să spună ce-i cu ea, dacă o va căuta un marinar înalt; putea însă ea, Liza, să fie sigură că Leonea se va mai gîndi să intre în casa distrusă de bombă, că administratorul va fi acolo cînd va veni el, că nu va face nici o încurcătură şi că Leonea va mai avea timp să vină să o vadă aici?

Sonea, firește, lipsea. Umbla de dimineaţa pînă seara pe la diferite instituţii militare, cerînd să fie trimisă pe front. Şi chiar de-ar fi fost acasă, tot n-ar fi putut s-o ajute cu nimic pe Miroşa: Sonea era şi mai puţin gospodină decît soră-sa, dar făcea atîta gălăgie, încît te buimăcea. Iar lor şi aşa li se învîrtea capul de toate prin cîte trecuseră în ultimele douăzeci şi patru de ore!

Clădirea unde locuiau fusese distrusă de o bombă în ajun, spre seară. Liza era la uzină, Sonea, prinsă de alergătura ei. Miroşa, care se culcase devreme, tocmai aţipise. Cu puţin înaintea nenorocirii, trezindu-se din cauza exploziilor puternice, se hotărîse să se dea jos din pat. Nu prea se simţea la largul ei în locuinţa pustie. În timp ce cobora scara, pe casa lor căzu o bombă. Miroşa fu asurzită, trîntită la pămînt şi atît de înspăimîntată, încît nici nu mai încercă să se ridice sau măcar să strige după ajutor. Aici o găsiră femeile din echipa de autoapărare. „Duceţi-o la maşina salvării!" spuse cineva. „Întîi s-o ducă la punctul medical! interveni o altă femeie. Poate că nici nu mai trăieşte".

— Da' de unde, dragele mele, sînt teafără şi n-am nimic ! protestă Miroşa, venindu-şi în fire. La ce vă grăbiţi atîta să mă duceţi la groapă ?

Acum, aflîndu-se printre ai săi, îi trecuse spaima. Văzu că din toată casa n-a mai rămas decît scara — suspendată fără rost — şi că în jurul acesteia sînt numai ruine. Stătea în stradă şi povestea oricui voia să o asculte :

— Uite, nu coboram niciodată cînd suna sirena. Acuma, seara, după ce m-am culcat şi-a început iar să bubuie, nu ştiu cum, parcă mă zorea şi parcă îmi tot dădea ghies un glas : scoală ! Abia mă dau jos din pat şi încep să cobor scara, că deodată — bum ! Trosnete, foc, şi văz totul dărîmat la pămînt...

Oamenii însă îi luau mereu vorba din gură, fiindcă fiecare ardea să povestească şi el prin ce a trecut.

După miezul nopţii, cînd se întoarse de la uzină, Liza rămase mai buimăcită decît mătuşa Miroşa şi o ţinea într-una : „Unde mă mai culc eu ?“ Mai apoi fu chemată să ajute la înlăturarea dărîmăturilor. Jumătate din odaia lor de la primul etaj rămăsese suspendată şi aproape neatinsă : scăpaseră întregi şifonierul şi divanul în lada căruia păstrau la naftalină lucrurile de iarnă. Liza urcă sus cu oamenii din grupul de salvare şi strînse tot ce mai era prin casă.

Sonea le găsi pe amîndouă stînd pe boccele în mijlocul străzii. Se uită un timp, în tăcere, la peretele camerei sale, care acum stătea suspendat deasupra ruinelor, sub lumina lunei, apoi la boccele, la mătuşa Miroşa, ghemuită lîngă somnoroasa de Liza, şi strigă, împreunîndu-şi palmele cu zgomot :

— Ia te uită ce oameni ! Ce, v-aţi apucat să faceţi plajă la lună ? ! Vreţi cumva să staţi aşa, pe boccele, toată noaptea ?

Şi plecă în fugă după echipele de autoapărare din casele învecinate, împreună cu care începu să rostuiască pe unde puteau fi adăpostiţi, pentru noaptea aceea, locatarii sinistraţi. Se pricepea la asemenea lucruri : să stăruiască, să strige, să ceară, să organizeze. Trecea într-o parte şi în alta a străzii cînd cu cîte un copil în braţe, cînd tîrînd boccelele altora. La un moment dat se răsti la o femeie care plîngea, temîndu-se să lase din ochi un pat ca vai de lume şi o etajeră : „Cine-o să se atingă de ele ? Cine are nevoie de calabalîcul ăsta ? Hai, du-te la culcare !“ De-ai ei uită însă cu desăvîrşire. Şi abia după ce

făcu cîte un rost fiecăruia, văzu că mătuşa Miroşa şi cu Liza au rămas tot în stradă şi că Miroşa a îngheţat de-a binelea. Sonea le certă pe amîndouă şi apoi le duse să doarmă în biroul administraţiei dintr-o clădire învecinată, încăpere unde se aflau cîteva bănci şi un divan ca vai de lume.

— Ei, acum aranjaţi-vă singure ! spuse ea ; pe urmă, scoase dintr-o boccea paltonul, se îmbrăcă cu el, se culcă pe o bancă punîndu-şi sub cap bocceaua cu rochiile şi mormăi : noapte bună, vise plăcute !

A doua zi, la ora stabilită, mătuşa Miroşa era la brigadă, nu atît ca să lucreze, cît din dorinţa de a povesti tuturor nenorocirea ei şi a se sfătui cu Smolina. Avea mult de umblat după o nouă locuinţă şi se descurajă singură din capul locului.

Maria îi spuse cu hotărîre că nu trebuie să se mai ducă nicăieri, fiindcă o ia să locuiască la ea, împreună cu cele două nepoate, chiar de astăzi, şi adăugase că nu face nimic deosebit prin asta, întrucît populaţia din raioanele frontului este mutată acum în centrul oraşului, iar ea, Maria, are o cameră liberă : camera ei de lucru.

Miroşa izbucni în plîns şi încercă să refuze :

— Fetele nu se prea pierd ele cu firea, dar eu, aşa făr' de astîmpăr cum sînt, mă agit şi mă tot agit...

— O să trebuiască să nu te mai agiţi, asta-i ! ripostă Maria. Şi nu mai boci atîta, Miroşa ; de ce te-i fi amărînd, zău aşa ? Trăieşti pe front, nu în spatele frontului ! Dacă poţi lucra, apucă-te de lucru ; dacă nu, du-te acasă.

— Acuma, întreg oraşul e casa mea. Uite cîta mai casă am ! bombăni Miroşa.

— Dacă-i aşa, apucă-te de lucru şi deseară plecăm împreună.

Şi iată-le acum pe toate acasă la Smolina. O durere cumplită săgetă inima Mariei în clipa cînd le deschise uşa camerei de lucru — liniştită, aranjată cu pedanterie, cu planşete netede, cu schiţe făcute sul şi cu machete de clădiri înşiruite pe tot raftul de sus al etajerei cu cărţi.

Îşi aminti de timpul cînd a lucrat la proiectul unei şcoli noi pentru unul din colhozurile fruntaşe din raionul lui Boris. Tocmai îl născuse pe Andriuşka, şi Boris cu mamă-sa erau de părere că ar fi bine să renunţe la proiect, pe motiv că nu trebuie să se obosească. Ea însă voia să trăiască mai intens decît

înainte : sentimentul matern nu-i înăbuşise năzuinţa de a munci, de a crea, ci, dimpotrivă, dădea gîndurilor ei o profunzime şi o limpezime deosebită. Aducea căruţul copilului în camera de lucru şi-l aşeza lîngă birou. Andriuşka dormea sau gîngurea încetişor, privind atent, cu ochişorii lui care nu puteau înţelege încă nimic, la lumea necunoscută din jur. În preajma orei cînd era de obicei alăptat, începea să se agite, dar nu plîngea, ci numai scîncea şi plescăia fără încetare din buze, amintindu-şi vag că undeva pe aproape se află sînul cald al mamei, ce potoleşte foamea. Maria alăpta copilul chiar acolo, lîngă masa de lucru. Cît timp Andriuşka sugea, la început lacom şi cu putere, apoi din ce în ce mai slab, Maria se gîndea la el şi la Boris, la proiectul ei, visa că atunci cînd va creşte mare, Andriuşka va merge cu ea în raion şi ea-i va arăta clădirile care atunci nu vor mai fi noi, dar vor fi tot frumoase şi armonioase, fiind concepute cu dragoste, şi-i va spune : „Vezi, clădirile astea eu le-am construit!“ Uneori, stînd cu Andriuşka în braţe, îşi cerceta cu atenţie proiectul ; şi de prea multă fericire personală, înţelegea mai bine marea fericire obştească pe care voia să o întruchipeze în lucrarea sa, iar simţămîntul acesta îi aducea în minte o idee nouă, luminoasă — idee ce dădea viaţă întregului proiect. Ce minunată, ce interesantă perioadă de viaţă şi de muncă a trăit ea atunci!

— Aici, la dumneata, e curat ca într-o biserică! vorbi Miroşa în şoaptă, cu un vădit respect.

„De, — îşi spuse Maria în sinea ei, — dacă pentru un credincios biserica este locul unde se adînceşte în credinţa lui, atunci odaia asta este biserica mea. Aici am fost întotdeauna singură cu mine însămi şi cu tot ce mi-e drag, cu visurile mele, cu toate năzuinţele mele... Ce s-a făcut cu toate acestea? Casele pe care eu le-am construit cu atîta dragoste sînt astăzi ocupate de nemţi sau distruse, mistuite de flăcări... Proiectul meu de sanatoriu, început înainte de război, s-a prăfuit acolo pe dulap, fiindcă nimeni nu mai are nevoie de el. Boris nu mai există nici el, cum nu mai există nici dragostea. Am rămas doar cu Andriuşka... dar oare se află astăzi pe lume vreo mamă a cărei dragoste să nu fie întunecată de nelinişte şi de teamă?...“

— O cameră pustie e ceva foarte trist — spuse Maria. Mă bucur ştiind că va fi locuită şi că voi auzi aici vorbă omenească.

— N-ai să ai nevoie de ea ca să lucrezi?

— Să lucrez ?

Tăcu o clipă, apoi continuă brusc, scuturînd din cap :

— Firește că da ! Și voi lucra așa cum n-am lucrat niciodată ! Mai mult, mai bine, mai repede ca înainte ! Cum să nu lucrez ? Păi pentru ce luptăm noi, Miroșa, dacă nu pentru asta ?

— Așa îmi zic și eu adeseori ! suspină Miroșa. Bunăoară, ce fel de săpătoare sau de zidărească sînt eu ? Eu sînt croitoreasă ! Coseam cîte-o rochie la vreo fată, de se apuca să țopăie de bucurie cînd o-mbrăca, drăgălașă și tinerică, și mă bucuram și eu de bucuria ei. În tinerețe, n-am avut cine știe ce rochii și de-asta țineam întotdeauna să văd pe fiecare fetișcană fericită. Și s-o fac eu frumoasă ! Mie îmi place lucrul frumos și-aș vrea să fie numai pace și veselie pe lume. Așa trebuie să trăiască oamenii. Dacă n-ar fi mînia asta care-mi cuprinde sufletul la gîndul că fascistul vrea să ne schilodească viața, n-aș fi pus niciodată mîna pe lopată. Că altminterea, n-am pic de putere !

— Ba uite că ai ! răspunse Maria, cuprinzînd-o pe după umerii ei plăpînzi. Cîteodată nici noi singuri nu știm ce oameni trăiesc în jurul nostru, ce oameni puternici și inimoși !

Miroșa, puțin cam stînjenită, se apucă să înșire verzi și uscate.

— Ei hai, acum aranjați-vă ! spuse Maria, curmîndu-i vorba.

Cînd forfota era în toi, Sonea dădu buzna pe ușă.

— Aici stă ostașul Sofia Krujkova dintr-o companie auto ? începu ea încă din prag. Maria Nikolaevna, am onoarea să mă prezint : sînt ostaș în Armata Roșie ! Deocamdată țin de comandamentul spatelui frontului, dar asta numai deocamdată. Ce, parcă acum mai există spatele frontului ? Important este că m-au primit ; mai tîrziu, am eu grijă să ajung și pe front. M-a și învățat cineva cum să fac... Tii, ce băiețel frumos ! strigă ea, văzîndu-l pe Andriușka, și se ghemui pe genunchi în fața lui. Hai, să facem cunoștință, cavalerule ! Uite ce am aici ! și Sonea scoase din buzunar un fluier în care suflă cu putere. Ei, îți place cum fluieră ? Ce zici, facem cunoștință ?

— Azi n-o să avem alarmă ! anunță Liza, depărtîndu-se de la fereastră. Afară plouă !

Toți se repeziră la fereastră. Ploaia tristă de toamnă abia începuse, dar după temeinicia cu care norii cenușii învăluiseră cerul, se vedea lămurit că va ține mult. După un timp se în-

toarseră tăcuți la treburile lor. Acum însă erau mai liniștiți, mai voioși.

Era aproape opt seara cînd soneria zbîrnîi din nou. Maria, care fusese nevoită să tot alerge să deschidă, se gîndi în treacăt că și-a complicat viața cu noii ei locatari. Totuși, prezența oamenilor acestora îi făcea foarte bine; pe lîngă că o interesau îndeaproape, ei o incluseseră din prima clipă, fără nici un protocol, în cercul familiei lor, așa că Maria dădu uitării supărarea.

Întîi veni un aviator, care se prezentă singur: Mika Vihrov. Semăna uluitor, pînă la ridicol, cu soră-sa Liuba, dar avea un aer cam sălbatic și se uita la toată lumea pe sub sprîncene. Se instală împreună cu Sonea pe pervazul unei ferestre, în camera unde lucrurile rămăseseră tot neorînduite, și ba se ciorovăiau cu jumătate de glas, ba tăceau, ba se sărutau la repezeală, dacă li se părea lor că nu-i vede nimeni.

Pe urmă veniră doi marinari, și Maria înțelese că unul dintre ei trebuie să fie artileristul de la tunurile de calibru principal de pe crucișător, tînărul cu care Sonea o tot necăjea pe soră-sa.

Intrară gălăgioși, încă stăpîniți de spaima trăită în fața casei bombardate, aceasta pînă în clipa cînd li s-a spus că familia Krujkov a scăpat teafără și pînă au aflat de noua adresă. Încă din prag începură să vorbească despre asta, dar Liza îi întrerupse, ridicînd leneș din umeri:

— Ah, numai despre asta, nu! Nu știți ce regulă avem acum la Leningrad? Despre bombe nu se vorbește!

— Am înțeles! răspunseră amîndoi locotenenții, într-un glas, bucuroși că după atîta timp au avut prilejul să coboare pe uscat și că-și vor petrece seara într-o societate plăcută.

Siluieta aviatorului de lîngă Sonea puse pe marinari în încurcătură.

— Liza, prezintă-ne! vorbi degajat Leonea Gladîșev. Sper că nu te superi fiindcă ți-am adus un musafir nepoftit... (aici Mika Vihrov aruncă o privire neprietenoasă către musafirul cel nepoftit). E fratele meu, Leonea Șeviakov — adăugă Gladîșev, și-l împinse înainte. Te rog să-l primești cu toată inima!

— Fratele dumitale? se miră Liza. Ai un frate?

— Desigur! rosti Leonea Șeviakov. Nu semănăm? Uite, cîteodată sîntem confundați pe vas, așa de mult semănăm unul cu altul!

Nu semănau cîtuşi de puţin, dar toată lumea, în afară de Mika Vihrov, îl primi prietenoasă pe fratele acesta neaşteptat al lui Gladîşev.

Venirea locotenenţilor o însufleţi pe Liza şi o hotărî să facă puţină rînduială prin cameră, treabă în care se arătă foarte pricepută. În zece minute totul era aranjat, poate nu chiar cu chibzuială, dar oricum, camera avea acum altă faţă.

Miroşa şi Ana Konstantinovna se apucară să robotească la bucătărie. Războiul, atacurile aeriene, casa bombardată, apropierea frontului — totul fu dat îndată uitării. Camuflară ferestrele, să nu răzbată afară nici o rază de lumină. Era o zi liniştită şi tineretul sporovăia nepăsător, iar cei vîrstnici ştiau că în casă sînt musafiri şi că musafirii trebuie primiţi aşa cum se cuvine. Maria simţea că se află undeva între cei tineri şi cei vîrstnici. Se simţea bine în mijlocul tineretului, dar nu ştia să uite de război aşa ca el, nu ştia să rîdă ca Sonea, să cocheteze leneş ca Liza şi să ia în serios pălăvrăgeala locotenenţilor. Îşi aminti deodată că este stăpîna casei şi se duse la bucătărie să dea o mînă de ajutor la pregătirea cinei. După ce se strînseră cu toţii în jurul mesei şi Maria umplu fiecăruia cîte un păhărel de vin, Leonea Gladîşev toastă:

— Pentru ca să ne întîlnim aici din nou cu toţii la sfîrşitul războiului!

Şi Maria înţelese că nimeni n-a uitat de război.

— Pentru noul nostru ostaş! spuse ea, ciocnind cu Sonea.

— Fleacuri! mormăi Mika. O fată n-are nici un rost pe front... Ştii tu în ce condiţii lucrează un şofer pe front?... Şi-n general vorbind, asta n-are nici un rost!

Lui Mika Vihrov nu i se încredinţase nici pînă astăzi un alt avion şi tot ce se petrecea pe front i se părea din pricina asta greşit şi rău chibzuit, numai fiindcă el nu avea posibilitatea să lupte şi să influenţeze desfăşurarea evenimentelor. Înrolarea Soniei în armată îl scotea din fire: el, un pilot de vînătoare, stătea degeaba, şi-n schimb — o fată avea să lupte!

— Nu-i nimic! — spuse Sonea. Poate c-am să-ţi aduc odată muniţii şi-atunci ai să-mi mulţumeşti. Fără şoferi nici aviatorul n-are ce face.

— Păi ce, eu sînt aviator? se oţărî Mika. Mai stau aşa o zi şi pe urmă mă duc undeva la naiba, fie chiar şi la infanterie! Beau, mănînc şi mă holbez la cer, asta-i tot ce fac, dar nu mai pot, gata!

— De asta se vede că zboară nemții cu atîta nerușinare, fiindcă noi avem prea puține avioane! intră în vorbă Miroșa. Cînd le-aud cum duduie în voie, îmi vine să plîng de necaz.

Leonea Șeviakov se simți jignit, deoarece el comanda o baterie de tunuri antiaeriene:

— Nu-i adevărat, nu zboară în voie! Ieri, în apropiere de Leningrad, au fost doborîte unsprezece avioane, alaltăieri — nouă, mai zilele trecute — alte optsprezece. Da' cîte unul tot se mai strecoară; acum, cînd ei au aerodromurile la doi pași, nici nu poți să oprești toate avioanele să răzbească deasupra orașului.

— Și pe urmă, nici nu-s în stare să arunce bombele la țintă! îl susținu Gladîșev, pe Șeviakov. Lansează bombele de la mare înălțime și la nimereală.

— Va să zică, cei de la antiaeriană doboară avioane inamice, nu? interveni răutăcios Mika. Cei de la antiaeriană strică muniția degeaba, asta fac! Mă uitam ieri și mă apuca furia. Vin nemții la două mii de metri, nu mai mult, dar tunurile antiaeriene scormonesc cerul de jur-împrejur, ba în față, ba în spatele avioanelor, fără să nimerească unul!

— Să vină ei la noi, că le-arătăm noi! exclamă Leonea Șeviakov.

— Șeviakov o să le doboare într-o clipă pe toate, cu siguranță! glumi Gladîșev.

— Eh, dacă mi-ar da mie un avion, ce le-aș mai veni eu de hac! vorbi Mika, cu deznădejde, și acum, văzînd că musafirul cel nepoftit, suspectul frate al lui Gladîșev, îi face prea fățiș curte Soniei, se înfurie de tot. Ce vă pasă dumneavoastră, celor de pe crucișător! strigă el provocator. Stați pitiți după un blindaj cît toate zilele și trageți cîteodată cu tunurile de calibru principal într-o țintă nevăzută. Da, da, ce vă pasă! Știți dumneavoastră ce înseamnă o luptă adevărată? S-a întîmplat vreodată să vă bateți unul contra trei, contra zece? Dumneavoastră vă vine ușor să vorbiți...

Reproșul era plin de răutate și totuși era greu să dai un răspuns. Locotenenții sufereau ei înșiși din pricină că n-au luat încă parte la o luptă adevărată, dar nu voiau să se lase mai prejos decît aviatorul.

— Aviatorii își închipuie că în afară de ei nimeni nu luptă cu adevărat! i-o reteză Leonea Gladîșev.

— Păi dumneata, dumneata ce faci? continuă Mika, fără să se dea bătut.

— Să lăsăm socoteala pe mai tîrziu! vorbi calm Leonea Șeviakov. Noi încă n-am intrat în luptă. Acuma, ei, — și dădu din cap înspre „fratele său", — le-o trag nemților atîta cît e nevoie, dar nevoia asta va crește din zi în zi. Dumneata îți închipui cumva, — se adresă el lui Mika, — că nouă ne face plăcere să stăm cu mîinile-n sîn? Ți se pare de neconceput! continuă Șeviakov, întorcîndu-se spre Sonea. Uite, pe front treburile merg prost, ai noștri se retrag, dar tu ai mereu impresia că dacă ai fi acolo, asta nu s-ar mai petrece.

— Și eu am aceeași impresie! mărturisi Sonea. Îți spui: de-aș fi și eu acolo, totul ar merge altfel. Ți se pare că fără tine lucrurile nu se fac așa cum trebuie, că n-are cine să-i însuflețească pe oameni și că ei nu-i bat pe nemți așa cum ar trebui, nu-i așa?

Mika se uită pieziș la amîndoi: ie-te-te, și-au și găsit puncte de vedere comune! De ce i se adresa Sonea acestui locotenent ferchezuit, cînd el, Mika, simțea mult mai puternic același lucru? Ce dornice sînt fetele astea de noi adoratori! Da, Sonea nu era cu nimic mai bună decît celelalte fete...

Maria asculta cum se ciorovăiesc și se gîndea că oamenii aceștia care s-au întîlnit aici vor să lupte din toate puterile, dar că deocamdată niciunul nu luptă cu adevărat și că există încă mulți alții ca ei... Ce puternic va fi poporul atunci cînd fiecare își va ocupa locul său!

Soneria zbîrnîi tocmai cînd voia să le împărtășească gîndul acesta, și fu nevoită să se ridice de la masă. În prag o văzu pe Liuba împreună cu un aviator puțin cam stîngaci, deșirat, lat în umeri, cu un zîmbet entuziast pe fața lui arsă de vînt și cu pometii proeminenți.

— Nu cumva frate-meu e la dumneata, tovarășă Smolina? întrebă Liuba, fără să spună nimic în semn de bun găsit.

— Vihrov! Mika! După tine-am venit, omule! rosti aviatorul în spatele ei, cu o voce de bas.

Amîndoi — și Liuba și aviatorul — erau foarte tulburați și bucuroși, încît uitară să mai salute și să dea mîna cu cei aflați în jurul mesei. Se năpustiră pur și simplu asupra lui Mika, zgîlțîindu-l și îmbrățișîndu-l pe rînd. Cîteva minute nu se auziră decît aceste exclamații scurte și entuziaste: „Ei, ce zici,

drace?" „Ce-ţi spuneam eu!" „Oho! le-arată neica acum!" „Măi, Mika, măi, frate-miu, le tragem una, ai?!" „O-ho-ho!"

Maria, cu o mişcare hotărîtă, o trase pe Liuba de lîngă fratele ei.

— Solovuşko, vrem şi noi să ştim ce s-a întîmplat!

— Ura, Sonea! strigă Mika şi, apucînd-o cu iuţeala fulgerului de subsuori, o ridică spre tavan şi o sărută, în văzul tuturor, fără nici o urmă de stinghereală.

— Vai, mă bucur atît de mult pentru tine! exclamă Sonea, simţindu-se la largul ei, ca şi Mika, şi ghicind noutatea pe care cei din jur încă nu o întrezăreau.

— Ne sosesc avioane! anunţă Liuba, cu glasul înecat de fericire.

La puţin timp după ce Mika obţinuse permisia de a pleca în oraş, la regiment se primise comunicarea că noile avioane vor sosi în cîteva zile la punctul X (Glazov chiar aşa şi spunea acum: punctul X), şi că a doua zi, echipajele respective trebuiau să plece să le ia în primire.

— Cum vezi, eu am dat fuga îndată să te caut! strigă Glazov de răsună toată casa. Mă gîndeam c-ai să te îmbeţi iar de necaz şi mi-am zis că-i mai bine să bem amîndoi, de bucurie!

Liuba trecu iute în vestiar, de unde se întoarse cu o sticlă de vodcă.

— La un prilej ca ăsta, e voie, nu? făcu ea întrebător, adresîndu-se Anei Konstantinovna cu un zîmbet sfios, întocmai ca o fetiţă care a făcut o poznă.

Băură cu toţii în cinstea acestui eveniment. Cu cîteva minute mai înainte, cei doi marinari şi cu aviatorul se înţepau reciproc, ba chiar erau gata să se ia la ceartă, dar acum deveniseră prieteni. Drept urmare, îşi urară reciproc succes în luptă şi adevărate fapte de arme. Acum, Mika se străduia să-i consoleze pe marinari, bătîndu-i pe umăr ca pe nişte vechi prieteni:

— Lasă, frate, nu te mai amărî. O să ai tot timpul să lupţi! Artileria voastră — ştii tu ce-i asta? Atenţie mărită, artileriştule: tu pocneşte-i de aici, de jos, că noi le dăm la mir acolo, sus!

Femeile tăceau, zîmbind uşurate, fără să se amestece în discuţia lor.

După masă, Liuba cîntă ceva. Nu cînta după note, şi nici nu respecta întocmai cîntecul : cînta aşa cum simţea ea, aşa cum o îndemna sufletul. Ascultînd-o, era greu să-i apreciezi vocea şi să observi lipsurile interpretării ; în schimb, era cu neputinţă să nu te farmece ea însăşi, sufletul ei fierbinte, curat, însetat de tot ce era frumos. Cîntă, pe rînd, cîteva cîntece ruseşti şi ucrainene ; vocea ei puternică şi caldă împărtăşi celor din jur tot farmecul simţămintelor acelora nemijlocite care dau viaţă cîntecelor populare ruseşti : fie o dragoste puternică şi deplină, fie durerea despărţirii, fie înfrăţirea cu natura cea atît de dragă, fie simplitatea neprihănită a caracterelor adevărate. Cîntecele prindeau glas rînd pe rînd, punînd într-o nouă lumină făptura plăpîndă a cîntăreţei, şi de fiecare dată vocea ei răsuna altfel : ba veselă, puternică, cu un uşor tremolo la notele înalte, ba tărăgănată şi tristă, ba cutezătoare şi plină de însufleţire.

Tîrziu, cînd rămase singură în odaia ei, Maria încercă un simţămînt de amărăciune, de bucurie şi de ciudă. Oameni noi pătrunseseră în viaţa ei. Noi destine se încrucişau cu destinul ei ; bucuriile şi nădejdile unor oameni necunoscuţi deveniseră cu uşurinţă propriile ei bucurii şi nădejdi. De acum înainte, cînd se va uita la cer, ea va purta întotdeauna de grijă lui Mika şi prietenului său cel stîngaci şi amuzant, tot aşa cum va purta de grijă şi celor doi marinari sau Soniei... De ce însă nu exista un om căruia să-i poată purta de grijă şi pe care să-l poată aştepta numai ea, astfel ca bucuria ei să nu fie răsfrîngerea bucuriei altcuiva, iar durerea — dacă-i va fi dată — să fie numai a ei, chiar şi cea mai cumplită. În noaptea aceasta ea înţelese că e foarte greu să ai pe front pe cineva drag, dar că în acelaşi timp este o mîndrie, un drept şi o fericire a femeii în zilele războiului, de a petrece la plecare, de a purta de grijă şi de a aştepta acasă pe cineva drag.

9

Alexei Smolin cu tancul lui ajunse în liniile sovietice abia a doua zi, după ce părăsi poziţia din crîngul de mesteceni. Lucrul de care se temuse el se întîmplase : crîngul rămăsese în spatele unităţilor înaintate hitleriste şi el trebui să lupte pentru

a se putea întoarce la batalion şi să se folosească de drumuri ocolite, prin păduri şi mlaştini.

Cînd se lăsă noaptea, întîlniră nişte ostaşi sovietici din ariergardă. Vorba rusească, domoală, era atît de plăcută, încît Alexei sări din tanc şi îmbrăţişă pe unul dintre ei.

— Bine c-aţi dat de-ai noştri ! vorbi cu dojană cineva, din întuneric, care după accent părea a fi de prin regiunea Volgăi. Dacă nimereaţi peste nemţi ? Umblaţi aşa, ca-n timp de pace... Duceţi-vă la căpitanul nostru : el o să vă dea de mîncare şi de băut şi-o să vă explice situaţia. Mitiuha, însoţeşti tancul la tovarăşul căpitan.

După vreo zece minute, tanchiştii şedeau într-un bordei încăpător, frumos aranjat şi care nu semăna nici pe departe cu gropile săpate în pripă pe care ei le văzuseră pînă acum la infanterişti. Căpitanul Kamenski era probabil un om încă tînăr, căci în vocea şi mişcările lui se ghicea o energie clocotitoare ; în schimb, faţa-i chipeşă, buimacă de somn, era acoperită de o barbă deasă, iar pleoapele puţin umflate îi cădeau mereu peste ochii înroşiţi.

— V-am stricat somnul ! spuse, cu părere de rău, Alexei.

— Mda ! oftă căpitanul, fără să-şi ascundă ciuda. Naiba mai ştie ce-o fi cu ghinionul ăsta. Cum ajung să pun capul jos, trebuie neapărat să se întîmple ceva.

— Să ne fi rostuit un culcuş în altă parte, spuse Serioja.

— Lasă, lasă, aici eu sînt comandant şi ştiu pe cine şi unde să aşez ! răspunse căpitanul, şi pe faţa lui apăru pentru o clipă expresia aceea ironică de înţelegere, pe care Alexei o observa adesea la Iakovenko.

Căpitanul cel nedormit deveni pe dată un om interesant şi plăcut, iar bordeiul încăpător, masa curată pe care apăruseră conserve, pîine, unt şi nişte căni mari înflorate, bucătarul care parcă descînta aplecat deasupra ceaunelor de pe plita încinsă, lumina lămpii cu petrol — totul îmbia la odihnă şi la acea prietenie caracteristică frontului, prietenie care se înfiripă într-o clipă şi nu se uită niciodată.

— E bine aici la dumneavoastră ! spuse Alexei, şi după cîtva timp adăugă preocupat : Băieţii mei sînt tare obosiţi, merită să se odihnească...

— Şi dumneata nu ? întrebă căpitanul, surîzînd, apoi strigă spre bucătar : Păi vodca unde-i ? Să nu-ţi pară rău de vodcă,

Perepeciko, să nu-ţi pară rău ! Ai tu ceva rezerve deoparte, las' că ştiu eu. Hai, adă vodcă la masă !

— Am înţeles ! răspunse bucuros Perepeciko. Mie nu-mi pare rău, — lămuri el, adresîndu-se tanchiştilor, — dar fără ordin nu se poate.

După ce mîncară zdravăn, răniţii fură duşi să doarmă peste noapte în bordeiul punctului medical : lui Serioja i se găsi un culcuş prin vecini, iar Smolin rămase oaspetele căpitanului.

— Tii, am să-i trag acum un somn ! exclamă Alexei, întinzîndu-se pe pat.

— Da' eu ! făcu Kamenski. Numai cînd mă gîndesc cum am să dorm, nu ştiu, dar parcă mi se umple inima de bucurie !

— Sînteţi primul ofiţer din infanterie care-mi place şi mie ! mărturisi pe neaşteptate Alexei.

Dacă n-ar fi fost atît de somnoros şi de fericit, el nu şi-ar fi permis niciodată asemenea sincerităţi.

— Ceilalţi te-au ospătat prost ? replică Kamenski glumeţ.

— Nu, nu-i vorba de asta — răspunse cu seriozitate Alexei, silindu-se să înţeleagă ce anume i-a plăcut atît de mult la căpitan. Poate că şi felul cum ne-au ospătat contează — urmă el, după ce se gîndi puţin. Cînd te-ntorci din luptă, mîncarea caldă şi vodca sînt şi ele tot ca un echipament de luptă, nu ? Aveţi un bordei bun. Pe urmă e ordine aici, totul s-a găsit repede, fără zarvă. Şi cum mi-a vorbit ostaşul cela din arieregarda batalionului dumneavoastră : „Duceţi-vă la căpitanul nostru..." Ei bine! se întrerupse singur Alexei, stingherit de sinceritatea lui — mi se pare că vreţi să dormiţi.

Kamenski, care tocmai îşi scotea o cizmă, se uită la Alexei cu ochii aprinşi.

— Uite, va să zică dumneata înţelegi asta ! exclamă el, cu convingere şi însufleţire. După mine, un comandant trebuie să se preocupe de tot : de la încălţămintea din piciorul ostaşului, de la hrana întregului batalion şi pînă la starea sufletească a ultimului om ! Pentru toate trebuie să-l doară sufletul. Gospodăria, starea sufletească şi tot ce mai ţine de batalion trebuie să fie fără de cusur, fiindcă atunci şi comportarea ostaşului în luptă tot fără cusur va fi. Nepăsarea faţă de oameni e respingătoare la orice om, dar la un comandant ea este o crimă.

Zicînd acestea, Kamenski lăsă piciorul la pămînt, fără să-şi fi scos cizma.

— Bine, înțeleg, ți-a ieșit în cale un ostaș de-al meu și ți-a spus: „Duceți-vă la căpitanul nostru...“ Dar de ce ți-ai adus aminte de asta?

— Știți, tovarășe căpitan, — răspunse Alexei, — situația e grea și vezi prea des în jurul tău buimăceală, dezordine. Aici însă am simțit că există ceva trainic. Și-n glasul ostașului, atunci cînd a rostit „căpitanul nostru“, am simțit dragoste și respect...

— Da! întări Kamenski. Oamenii țin la mine, știu asta.

Ședea pe pat, uitînd de somn, frămîntat de gînduri și viu interesat de discuția cu neașteptatul său oaspete. Iar Alexei își dădu seama că acest căpitan are o minunată ambiție: dragostea ostașilor era pentru el cea mai înaltă glorie, cea mai înaltă distincție, și acum căpitanul era fericit că un străin a simțit lucrul acesta.

— Ce bine-ar fi dacă noi amîndoi am lupta împreună! spuse deodată căpitanul. Ce-ai zice să rămîi aici? Acum batalionul meu nu mai este un simplu batalion, ci un adevărat corp de armată în miniatură. Am și artilerie, și aruncătoare de mine și motocicliști. Lucrurile astea le țin în secret. Uite, am capturat trei motociclete, am învățat ostașii să le conducă și acuma le țin pe lîngă mine, nu mă grăbesc să raportez. De baterie am făcut rost în timpul retragerii, am păstrat-o și-o țin tot pe lîngă mine. Am ocupat o poziție și o păstrez, da, și n-am s-o dau... N-am s-o dau! izbucni căpitanul, și se uită la Alexei cu niște ochi deveniți dintr-o dată răi și aprinși, ca și cum acesta ar fi vrut să-l contrazică. Numai că mi-ar mai trebui un tanc. Vrei să rămîi, spune? Noi amîndoi o să facem o treabă cum nu s-a mai văzut!

Alexei, uitînd și el de somn, se așeză pe marginea patului și, cu aerul că de el ar depinde locul unde va lupta, întrebă:

— Și cam ce-ați avea de gînd să faceți?

— Aici e aici! spuse cu convingere Kamenski. Vezi că eu nu pot să aștept pînă mă atacă neamțul. Vreau să atac eu întîi... Uite aici! și scoase la iveală o hartă, pe care o desfăcu în fața lui Alexei.

— Nemții sînt uite aici și vor să răzbească uite aici și aici, să ne învăluie, înțelegi? Și uite, dacă dumneata lovești aici, iar eu lovesc din flanc și în același timp aici, la plex, dacă acționăm rapid și cu precizie, te asigur că izbutim... Încercuire! Încercuire! Le-am arăta noi ce înseamnă încercuire!

— Noi ne-am croit drum încoace prin satul ăsta, arătă Alexei, cercetînd harta şi trasînd itinerariul străbătut. Ce-am mai umblat! Cît despre nemţii ăştia, parcă-s la ei acasă, şi dacă-i loveşti pe neaşteptate...

— Atunci, hai să-i lovim!

Alexei zîmbi cu tristeţe:

— Dacă aţi lua legătura cu Iakovenko al nostru prin comandament...

— Presimt că aşa o să înceapă tărăgăneala! vorbi Kamenski, strîngînd harta şi căscă. Ei, hai să dormim!

— Să dormim... Batalionul dumneavoastră s-a retras şi el?

Kamenski se împurpură la faţă şi întoarse capul în altă parte.

— Şi el! Întocmai aşa: şi el! răspunse căpitanul cu amărăciune. Ce era de făcut? Mi s-a încredinţat un batalion din miliţia poporului! Oameni care nu ştiu ce-i lupta, războiul. Comandanţii nu-şi cunosc ostaşii, iar ostaşii încurcă comandanţii şi nici măcar nu-i cunosc la faţă... În timpul luptei se ghemuiau unii într-alţii, şi cu toate astea au apărat trecerea peste rîul Luga vreme de unsprezece zile. Unsprezece zile! Nişte oameni neinstruiţi, care pînă atunci nici nu fuseseră în foc! Firește, am avut şi pierderi... Cum crezi că-mi completam efectivul? Luam oameni de pe drum, fie că erau rătăciţi de unităţile lor, fie uşor răniţi, fie aflaţi în retragere. Stai! Şi gata, vino la mine! Instruiam omul cît de cît şi-l dădeam la o subunitate. Nu-i puneam aşa grămadă pe toţi; vezi, dacă repartizezi oamenii, cîntărind pe fiecare în parte, în grupe şi plutoane bune, constaţi că se obişnuieşte mai repede cu războiul şi prinde curaj cu adevărat...

— Tovarăşe căpitan, dumneavoastră sînteţi ofiţer activ?

— De ce mă întrebi?

— Se simte şi pregătirea, şi dragostea faţă de arta militară, şi înţelegerea...

Kamenski izbucni într-un rîs tineresc şi nestăvilit.

— Uite că n-ai ghicit! De profesie sînt istoric... istoric! Şase ani am tot scotocit prin cărţi... extrase, cartoteci... urmă el, şi rîse din nou. Acum am constatat că e mai interesant să participi la istoria cea vie. Dumneata spui: înţelegere, dragoste... da, îmi place lupta şi mi se pare că înţeleg lucrurile. În războiul civil eram un băieţandru, am luptat şi atunci, firește, dar războiul civil a fost altfel de război... Deşi în general am săpat tranşee şi am construit cazemate, a existat şi pe atunci problema

aprovizionării şi sute de alte probleme zilnice... Experienţa, după cum se vede, mi-a prins bine, dar nu de asta e vorba. Ceea ce îmi place mie — deşi sînt destule care nu-mi plac — e să fiu activ! M-a bătut duşmanul; bine! Dar şi eu am să-l bat, şi pot să-l bat mai zdravăn şi am să-l bat mai mult decît l-am bătut pînă acum. Unsprezece zile am apărat trecerea de peste rîul Luga! Crezi cumva că nemţii erau alţii sau noi aveam alte forţe? Nicidecum, eram la fel ca astăzi. Acolo însă a fost ordine, voinţă, oamenii erau hotărîţi să nu dea înapoi nici cu preţul vieţii! Şi n-au dat înapoi... Uite, cînd ştiu că sînt comandant, cînd am o idee generală asupra problemei, cînd am un plan, încredere în oameni, şi cînd ştiu că ei au încredere în mine şi că-mi vor executa ordinele fără şovăire, cînd simt că în mîinile mele stă soarta unui lucru mare şi că de priceperea şi iscusinţa mea depinde ce va fi... da, asta-mi place!

— Iakovenko, comandantul batalionului nostru, numeşte asta „încrederea în sine a comandantului"...

— Just.

Tăcură amîndoi, dar niciunul nu mai putu să adoarmă şi, la drept vorbind, nici nu aveau poftă de somn.

— M-ai întrebat dacă m-am retras. Da, m-am retras. M-am retras după unsprezece zile de luptă, cînd rămăsesem cu flancurile complet descoperite şi pierdusem mai bine de jumătate din oameni. Şi cu toate astea, n-am încercat o altă amărăciune mai mare în viaţă. Uite, o palmă de loc, un mal, un cătun, dar tu ai luptat cu disperare pentru fiecare în parte şi peste tot şi-au vărsat sîngele oamenii tăi... Mă gîndesc, că dacă s-ar scula acum din mormînt, cum i-aş mai privi în ochi?

— Am trecut şi eu prin multe, vorbi Alexei, şi văzu ca aievea cîmpul de romaniţe, cu florile îngreuiate de ploaie, legănîndu-se în bătaia vîntului, cerul cenuşiu, cu nori grei fugăriţi de vînt, printre care abia răzbăteau razele soarelui de toamnă. Uite, chiar zilele trecute, — continuă el, — eram într-o ambuscadă şi infanteria ne-a lăsat baltă. Ce mi-am zis? Nu eu sînt în măsură să judec, nu eu sînt chemat să cercetez cine şi de ce e vinovat, nici cum şi nici ce s-a întîmplat. Eu sînt comandant de tanc, comandantul unui pluton de tanchişti, misiunea mea e să execut ordinul primit şi totodată să dau dovadă de iniţiativă, de curaj, de pricepere şi de toate celelalte însuşiri ale unui bun ostaş. Iar dacă eu mă voi comporta în felul acesta, dacă şi altul se va comporta aşa, treaba va merge strună. Am dreptate, ori nu?

— Nu, n-ai dreptate! izbucni Kamenski, şi se ridică în capul oaselor, nervos şi, după cît se vedea, supărat. Asta e raţionament de soldat! Nimic mai mult... Să execuţi ordinul, da, asta-i just! Ordinul nu se discută! Dar dacă ordinul n-a prevăzut totul sau a fost depăşit în chiar timpul luptei, iar ţie îţi vine în minte o altă soluţie mai bună, şi-ţi dai seama că soluţia asta duce la izbîndă?

— Eu nu vorbesc de asemenea cazuri...

— Ba vorbim despre toate! strigă Kamenski. Tu eşti un comandant, înţelegi: un comandant! Azi ai un pluton, mîine poate să ţi se încredinţeze un batalion, şi tu, uite, discreditezi infanteria, spui că cooperarea cu infanteria nu merge bine. Şi într-adevăr cooperarea nu merge bine, nu face nici două parale. Mîine se poate întîmpla ca noi doi să cooperăm într-o luptă şi eu să fiu ucis; şeful de stat major să fie şi el ucis şi tu să te pomeneşti deodată singurul comandant... Se poate întîmpla asta? Da, se poate! Atunci, binevoieşte să te gîndeşti din timp la toate lucrurile, caută să-ţi formezi o părere despre toate lucrurile: să ştii cine-i vinovat, de ce e necorespunzător cutare comandant şi cu ce e superior un altul. Toate astea au să-ţi prindă bine cînd ai să duci oamenii la luptă. Execută ordinul. Dar dacă nu-l înţelegi, dacă nu gîndeşti şi nu chibzuieşti asupra lui şi din punct de vedere general şi din punct de vedere particular, însemnează că nu eşti un adevărat comandant. Ponegreşti infanteria fiindcă te-a lăsat baltă... De ce te-a lăsat baltă — de asta îţi dai seamă?

— Nu rezistă la focul duşmanului... se sperie de încercuire... ce-i greu de înţeles aici? Am văzut asta cu ochii mei.

— Şi ce crezi, oamenii fug fiindcă-s fricoşi? Oare oamenii aceştia nu sînt ai noştri, oameni sovietici?

— Nu, nu despre asta voiam să spun...

— Lasă, nu te codi, caută să înţelegi. Uite, eu am în batalion luptători din miliţia poporului. Fireşte, printre ei se află şi lepădături, fiindcă lepădături găseşti peste tot, dar în cea mai mare parte oamenii mei sînt aur curat! Muncitorii şi intelectualii din Leningrad s-au înrolat voluntari, fiecare îşi dă seama pentru ce luptă şi fiecare are pe cineva în ochii căruia nu s-ar putea uita, dacă s-ar întoarce învins din luptă... Acum, în batalionul meu am oameni de granit, nu ostaşi! Au ordin să reziste pe poziţie — mor şi tot nu dau înapoi! Dar ia întreabă-mă, cîţi se pierdeau cu firea la început, şi încă cum! N-aveau încre-

dere nici în ei, nici în arme. De ce asta ? De ce, spune-mi dacă ştii, de ce ? !

Alexei tăcea, aşteptîndu-l să-şi răspundă singur. Şi căpitanul îşi răspunse :

— Oamenii aceştia n-au fost e d u c a ţ i p e n t r u r ă z b o i, de asta ! continuă căpitanul. Ştiu ce-ai să spui : cum n-au fost educaţi, de vreme ce au obţinut cu toţii insigna G.T.O.[1], de vreme ce au fost instruiţi în cadrul serviciului militar şi au făcut instrucţie, cu prilejul concentrărilor de vară. Vezi că nu-i vorba de asta ! L-am întrebat pe un băietan, muncitor calificat, cu insigna G.T.O., lansat de multe ori cu paraşuta etc...: cum de-ai fugit ? Acolo, pe colina aceea de pe care-ai fugit... tu ţi-ai trădat patria, ai trădat viaţa sovietică !... Îi era ruşine, tăcea. În schimb, acum a devenit un minunat ostaş ! Odată l-am întrebat cum a trăit şi ce a făcut pînă la război. Şi atunci dîndu-mi seama de un anumit lucru, am început să verific asta şi cu alţi oameni : da, aşa era ! Generaţia noastră tînără, şi nu numai ea, a avut o viaţă mult prea fericită... lipsită de orice greutăţi !... Cei mai vîrstnici au apucat mai multe nenorociri, că doar ei cu braţele lor au ridicat totul din jur... În schimb, tineretul n-a cunoscut greutăţi cu adevărat. Noi l-am scutit de greutăţile cele mari. Copilul creşte, se duce la şcoală, devine pionier, apoi intră în viaţa de muncă, şi de-acum înainte i se poartă de grijă să se califice, să fie „atras" — ce cuvînt stupid ! — în Comsomol. Afară de asta, se poartă discuţii în jurul lui, pentru a fi tratat în mod civilizat, pentru a fi „atras" la învăţătură, pentru ca responsabilul cultural să-i aducă bilete de teatru etc, şi noi avem mereu grijă de el, cînd de una, cînd de alta. Asta nu-i rău. Doar pentru asta am luptat noi, ca să-i scutim pe copiii noştri de greutăţi şi necazuri. Numai că e greu să lupţi cu o asemenea pregătire ! Oamenii nu sînt oţeliţi !

— Şi eu am crescut aşa, dar cu toate astea nu lupt mai rău ca alţii ! ripostă Alexei, jignit.

— Nu fii caraghios ! Parcă eu spun asta ca tu să te superi... În timp de pace, parcă eu ţineam ca băiatul meu să cunoască necazurile... Oare nu făceam tot ce-mi stătea în putere ca el să trăiască o viaţă atrăgătoare, lipsită de griji ? Pentru asta a fost făurită orînduirea sovietică. Tu, dacă lupţi bine, asta se datoreşte în primul rînd faptului că ai fost instruit, că eşti coman-

[1] Gata pentru muncă şi apărarea patriei. (N.R.).

dant, că stăpînești tehnica și ai disciplină de ostaș... Ce, parcă acum băieții mei luptă prost? Și uite, mai e ceva: de la viața pașnică și fericită făurită de noi înainte de război, și pînă la viața asta din tranșee, în umezeală, sub focul dușmanului, printre morți și răniți — îți dai seama ce cotitură trebuie să se producă în sufletul fiecăruia? Și cît trebuie să se schimbe fiecare?

— Un popor fericit are mult mai mult de pierdut! exclamă Alexei. Prin urmare, victoria este mai importantă pentru el decît pentru dușmani! Uite, dacă mă iau pe mine sau pe Krivozub, prietenul meu, noi doi murim mai curînd cu neamțul de gît, decît să-i dăm ce-i al nostru sau să-l lăsăm să pătrundă în viața noastră!

— Da, asta e! îl susținu și Kamenski. Aici ai dreptate! Păi eu ce spuneam? Fericirea te alintă, și un om alintat se adaptează mai greu condițiilor războiului, asta-i tot. Dar cine oare nu ține la fericirea lui? Și după ce un asemenea om fericit va îndura mizeria frontului, cînd va învăța și va înțelege că astăzi trăim clipe hotărîtoare și că numai de el depinde viața noastră în viitor, atunci poporul nostru va lupta așa cum n-a luptat încă nimeni în lume și nimeni nu-l va putea înfrînge! Noi amîndoi vom apuca să trăim clipa asta. Noi doi vom apuca să vedem cum va porni la ofensivă poporul!

Kamenski coborî fitilul și vru să stingă lampa, dar un gînd îl abătu din nou.

— Ș-apoi, deprinderea cu disciplina! spuse el, oprindu-se în fața lui Alexei. Uite, bunăoară, să calci cincizeci de kilometri cu pușca și cu tot echipamentul în spinare și apoi să pleci la luptă fără să te odihnești o clipă, să pleci la luptă și să te bați atîta cît te țin puterile, sub bombele avioanelor, sub ploaia de foc a artileriei și a aruncătoarelor de mine, ba să te mai pomenești deodată că țăcăne niște automate și-n spate; și-n tot acest timp, tu trebuie să acționezi, să-ți asculți comandantul, să execuți întocmai și cu repeziciune orice ordin, fiindcă uneori depinde soarta luptei de-un singur minut. Te simți cuprins de spaimă, de durere, dar trebuie să acționezi ca o mașină, ba chiar mai bine decît o mașină, fiindcă tu ai creier... E nevoie de o voință de fier, de o disciplină de fier... Noi însă am stat cam prost cu disciplina și nu s-a dat destulă atenție nici respectului cuvenit față de superior. Ia spune-mi, te-ai obișnuit cu punctualitatea din copilărie, de cînd erai pionier. Nu-i așa? Să zicem că aveai o adu-

nare pionierească la ora şase; îţi era ruşine să vii la şase şi un sfert, nu? Ori, dacă ţi se încredinţa o sarcină ce trebuia dusă la bun sfîrşit în trei zile, te-ai deprins să o îndeplineşti în trei zile şi nu în trei zile şi jumătate. E adevărat? În ultimii ani s-a făcut mult pentru a se introduce în viaţa noastră punctualitatea, disciplina, ordinea... începînd cu şcoala, cu familia... Dar aminteşte-ţi că atunci cînd s-a dat decretul privitor la sancţionarea întîrzierilor în producţie, s-au găsit oameni cărora li s-a părut o tragedie faptul că nu mai pot să întîrzie la lucru! Spune-mi, cum se poate lupta fără disciplină, fără ordine?

— Asta aşa e!

— De-ar fi fost astfel, nu m-aş mai fi apucat să vorbesc, fii sigur.

Căpitanul oftă şi se întinse pe pat. Alexei avu din nou impresia că este un bătrîn obosit şi nu un om tînăr. După o clipă, căpitanul îşi reluă însă iarăşi firul gîndurilor, iar glasul lui era tineresc de astă dată:

— Şi totuşi, frate, noi vom lupta aşa cum n-a luptat încă nici un popor, ai să vezi! Acum forţele noastre abia se desfăşoară, şi apoi firea, conştiinţa, caracterul poporului nostru înseamnă înainte de toate îndîrjire şi stăruinţă. Deocamdată, avem încă destulă harababură; statul nostru e tînăr, dar sistemul nostru social e clădit pe cele mai înalte principii, principiile socialismului. Acum nemţii mizează pe viteză, vor să dobîndească victoria din mers. Noi putem fi numai strîmtoraţi, dar nicidecum învinşi. Iar cînd va începe lupta hotărîtoare şi cînd toate forţele noastre se vor fi adunat laolaltă, atunci îşi va spune cuvîntul şi educaţia noastră socialistă. Îşi va spune cuvîntul aşa cum n-a visat nimeni... Aşa cum nici tu n-ai visat, prietene, fiindcă eşti încă tînăr şi n-ai apucat vremea mea.

— O să fie lung războiul, ce credeţi? întrebă Alexei, sfios.

— Lung! răspunse cu un oftat Kamenski. Şi poate nu atît de lung, cît de greu... trebuie să ai răbdare.

— Cît despre mine... doar sînt militar.

— Căsătorit?

— Nu, la ce-mi trebuie!

Căpitanul avu un surîs trist:

— La ce-ţi trebuie... ai dreptate! Va să zică eşti de părere că nu face să te căsătoreşti!

Alexei se pierdu puţin.

— Nu, dar pur și simplu eu n-am avut prilejul să mă însor, nu mi-am găsit încă o soție ; altfel, de ce n-aș fi făcut-o ?

Kamenski tăcea. Lampa începu să pîlpîie și să fumege. Ridicîndu-se într-un cot, el o stinse și apoi spuse :

— Ei, noapte bună !

Alexei, frămîntat de gînduri, stătea culcat, scrutînd întunericul din bordei și ascultînd respirația încordată a căpitanului. Dormea sau nu ? Era un om bun, dar își închipuise probabil că el este un tînăr ușuratic, necugetat, fără deprinderea de a adînci lucrurile...

Tocmai atipise, cînd o voce limpede și plină de vioiciune răsună întrebătoare :

— Spune-mi, îți dorești gloria ?

Alexei se dezmetici îndată, dar din pricina surprinderii nu-și putu mărturisi gîndul, ci preferă să răspundă tot printr-o întrebare :

— Cum adică, gloria ?

— Eh, voi tinerii vă temeți să răspundeți de-a dreptul ! observă Kamenski. Cum ? Foarte simplu : să ți se acorde un ordin, titlul de Erou al Uniunii Sovietice... Vrei asta ?

— Firește că vreau !

— Și eu vreau ! mărturisi cu înflăcărare Kamenski. Doresc gloria, vreau să mă remarc pe cîmpul de luptă... Păi cum altfel ? Doar distincțiile nu se dau de ochi frumoși ! Noi luptăm, și iscusința noastră, succesele noastre sînt răsplătite cu aceste decorații și titluri de cinste... Apoi mai vreau asta pentru că...

Și tăcu brusc. Prin întuneric nu i se putea vedea expresia feței, dar respirația lui precipitată mărturisea o adîncă tulburare, și Alexei nu întrebă nimic.

— Ai adus vorba de căsătorie — continuă Kamenski, după o tăcere îndelungată. E bine că nu ești căsătorit ! Mai înainte de a te căsători, prietene, întreabă-te de o sută de ori dacă faci bine sau nu. Gîndește-te de o sută de ori dacă nu vrei să fii nefericit — spuse el, și din nou tăcu.

— De-am avea lumină, ți-aș citi o scrisoare. Dar o țin minte și așa. Sînt căsătorit de zece ani. Am un băiat. Prea multă fericire n-a fost în căminul meu, dar nici dezbinare. Soția mea s-a evacuat chiar de la începutul războiului. E o femeie alintată ; noi am dus o viață fără de lipsuri și ea a avut numai griji mărunte — grija gospodăriei și a copilului. Și apoi, eu sînt gospodar din fire, așa că ei îi rămînea puțin de făcut. I-a fost greu singură ?

Probabil. Nu mi s-a plîns, dar asta o poți citi printre rînduri: se află undeva printre oameni necunoscuți, sînt condiții de război și trebuie să se gîndească singură la locuință, la lemne și la toate celelalte. Nu-i obișnuită cu munca, nu știe să spargă un lemn... și iată că scrie o scrisoare. Nu mie, unei prietene de-a ei. Acum, prietena asta a ei e-n armată, translatoare. Mi-a adus scrisoarea și mi-a spus: „Uite, Leonid Ivanovici, nu vreau să te amărăsc, dar nici să te gîndești aici, pe front, la Lelka și să-i duci dorul. Citește ce scrie... Eu nu pot să mai ascund o asemenea ticăloșie!" Bună fată, prietena asta a ei. Scrisoarea e acum la mine, și dacă n-am ars-o, e fiindcă nu-ți vine să crezi citind-o numai o singură dată. O scot și o tot citesc. Să fie oare adevărat? „Să nu mă condamni, Valecika — așa-i scrie ea prietenei sale — știu că am procedat laș, că mulți mă vor disprețui. Lui Leonid — mie adică — nu pot să-i scriu nimic; e pe front, cum să-i dau o lovitură ca asta? Acum însă totul în jur e atît de groaznic, atît de șubred, și aici unde mă aflu m-am simțit atît de prost, mi-a fost atît de greu, m-au năpădit dintr-o dată toate grijile. Într-o zi am întîlnit însă un om care m-a îndrăgit, m-a ajutat și care-mi poartă foarte mult de grijă. E inginer, director al unei mari uzine. Știu c-am făcut rău, dar nu mă mai puteam zbate singură în condițiile îngrozitoare de-acum. N-am mai avut putere să rezist. Ce va fi mîine, nu știu, dar vreau să trăiesc, și fiecare trăiește așa cum înțelege..." Pricepi? În timp ce bărbatul ei poate să fie ucis, ea vrea să trăiască, și acolo îi poartă cineva de grijă, are locuință, confort, un inginer, un director. Și ce profesie, aleasă parcă dinadins: di-rec-tor!

Alexei mormăi doar un „mda..." și se gîndea buimăcit ce să-i spună căpitanului ca să-l consoleze.

— Femeia asta e un monstru! izbucni el. Să nu vă faceți sînge rău: nu e demnă de dumneavoastră și probabil nici de directorul acela... De asemenea muieri nu trebuie să-ți fie milă!

— Și băiatul? îi aminti încet Kamenski.

Alexei se văzu din nou în impas.

— Băiatul, — urmă Kamenski, și vocea-i deveni dintr-o dată caldă, — uite ce-mi scrie băiatul: „Vreau să se termine mai repede războiul și tu să te întorci acasă". Și în altă parte: „Vreau să fii Erou al Uniunii Sovietice"... Acum merge pe nouă ani. Se duce la școală.

Alexei se gîndi cît de complicată poate fi viața și cît de greu e războiul. Că în război (atît pe front, cît și în spatele fron-

tului), oamenii își arată sufletul, cu părțile lui bune și rele, deopotrivă. Se gîndi apoi că într-adevăr el, Alexei, reflectează și adîncește prea puțin lucrurile din jur și că omul trebuie neapărat să reflecteze și să adîncească lucrurile din jurul lui. Aceasta pentru a lupta mai bine, acum, în război, și pentru că după război trebuie refăcută viața întregii țări, a fiecărei familii în parte, a fiecărui om întors de pe front, ceea ce nu-i prea simplu. Auzi deodată un sforăit ușor și uniform și se bucură că, în sfîrșit, căpitanul a adormit; îi ură în gînd victorii, glorie și titlul de Erou al Uniunii Sovietice. Pe urmă începu să viseze cu ochii deschiși, cum Iakovenko îl va detașa cu tancul la batalionul căpitanului, cum vor întreprinde ei amîndoi o operație fulgerătoare, cum vor primi amîndoi titlul de Erou al Uniunii Sovietice — atunci, da, o să plesnească de ciudă pentru fapta ei femeia aceea ticăloasă! Totodată, băiatul va trebui luat de la mamă-sa, iar căpitanul va trebui să-și găsească o nouă soție, o adevărată soție.

Adormi, chibzuind cum să procedeze ca să ducă totul la bun sfîrșit, iar cînd Kamenski se apucă să-l zgîlțîie și-l trezi din somn, Alexei avu impresia că abia a aținut. Sări în sus, milităreşte, gata de luptă, dar căpitanul îi spuse zîmbind că afară e o vreme minunată, că e timpul să ia ceaiul, că radiotelegrafistul se căznește de un ceas să intre în legătură cu Iakovenko și că pînă se vor lămuri lucrurile, poate să ia în tihnă o gustare. Alexei se uită la căpitan și constată cu mirare că e proaspăt bărbierit, într-o ținută îngrijită și că pe fața lui chipeșă și vioaie, brăzdată de cute energice, nu se vede nici o urmă de oboseală.

— Ați apucat să vă faceți somnul? întrebă el cu invidie.

— Ba bine că nu. Am dormit trei ceasuri și asta-i bine. Spune, nu vrei să te razi?

Alexei se bărbieri, se spălă cu apă rece pînă la brîu și simți cu plăcere revenindu-i vioiciunea obișnuită. Înainte de a lua gustarea, dădu totuși o fugă să-și vadă echipajul, controlă starea răniților și oftă împreună cu radiotelegrafistul că nu pot să intre în legătură cu Iakovenko: batalionul nu răspundea!

— Te-am încercat, locotenente! îl întîmpină, vesel, Kamenski. Te chemam la ceai și mă gîndeam: dacă se așează la masă, fără să dea pe la ostașii lui, înseamnă că-i încă un prost comandant. Tu însă te-ai repezit și pe la ei.

Abia după două ore izbuti Kolea Riabcikov să intre în legătură cu batalionul și să afle noua sa poziție. Batalionul se afla undeva foarte aproape.

La statul major al batalionului domnea o înfrigurare neobişnuită, din care pricină nimeni nu observă întoarcerea lui Smolin. Alexei se supără chiar — oricum, se întorceau dintr-o misiune de luptă, cu capturi şi cu trei răniţi, ba încă se strecuraseră prin liniile hitleriştilor ca să ajungă aici. Puteau, la o adică, să-i întrebe şi pe ei cineva ce şi cum s-a întîmplat, să-i îmbrăţişeze, să le spună măcar o vorbă bună.

Iakovenko, aplecat asupra telefonului de campanie, striga de zor în receptor, în pîlnia căruia sufla din cînd în cînd cu toată puterea.

— A, Smolin, foarte bine! exclamă el, observîndu-l pe Alexei, dar îndată reîncepu să strige în receptor: Am trimis două! Spune, Smolin, totul e-n ordine? Aha, răniţi... Da, da! — continuă el convorbirea telefonică. Două, două, că mai multe n-am! Cum? Mai tare, nu aud! Am înţeles, am să comunic! Am înţeles!

Lăsă receptorul în furcă şi-şi aţinti privirile asupra lui Smolin, uitînd se vede cu desăvîrşire de unde vine şi de ce se prezintă în faţa lui locotenentul acesta.

Alexei, negru la faţă de ciudă, raportă pe un ton oficial, apăsat şi mult mai laconic decît ar fi vrut, cum a fost îndeplinită misiunea, ce capturi au făcut şi care este starea tancului şi a echipajului. Iakovenko fu chemat însă din nou la telefon, apoi plecă, uitînd să-i spună că e liber, şi Alexei rămase să-l aştepte, palid de indignare, gîndindu-se că trebuie să ascundă echipajului primirea rece ce i s-a făcut, fiindcă oamenii au să-şi facă inimă rea, iar răniţii au să se descurajeze.

După un timp, Iakovenko se întoarse. Telefonistul încercă din nou să stabilească o legătură, dar fără să izbutească. Comandantul înjura, enervat. La un moment dat văzu chipul jignit al locotenentului Smolin şi atunci îşi aminti într-o clipă cît de neliniştit a fost timp de două zile din pricina lui, cum a aşteptat veşti de la el şi cum, peste noapte, a sărit de două ori din pat ca să întrebe dacă nu s-a stabilit legătura cu Smolin.

— Aleoşa, dragul meu, nici nu... nici nu te-am felicitat măcar! spuse el, stingherit, şi se apropie să-l îmbrăţişeze, însă îl apucă doar de umeri şi continuă entuziasmat: Şi de prietenul tău! De Krivozub! Ce zici?!

— Nu ştiu nimic! exclamă Alexei, uitînd într-o clipă de purtarea jignitoare a comandantului.

— Cum ! Cum de nu ţi-a spus nimeni ! răspunse Iakovenko, aproape strigînd.

Smolin află că tancul lui Krivozub a nimicit dintr-o ambuscadă o coloană de tancuri hitleriste, că tancul a scăpat neatins dar a fost prins într-un foc puternic de artilerie şi că i s-au trimis în ajutor alte două tancuri, adică tot ce avea batalionul disponibil în clipa aceea. Lupta continuă încă, dar era limpede că vor obţine o victorie deosebit de însemnată, cea mai însemnată de cînd brigada lor intrase în luptă.

— Şi asta numai cu un singur K.V.! Numai cu unul singur! exclamă Iakovenko.

— Tovarăşe comandant, vorbi Alexei cu implorare în glas, Ingăduiţi-mi să iau carburanţi şi muniţie şi să plec în ajutorul lui. Poate că mai apucăm şi noi lupta.

— Şi răniţii !

— Tovarăşe comandant, tancul e în perfectă stare, iar cînd băieţii vor afla că mergem să-i dăm ajutor lui Krivozub...

— Dacă-i aşa, du-te. Chiar că n-aveam pe cine să trimit. Naiba să te ia, acum dă-i drumul şi grăbeşte-te !

Echipajul primi cu bucurie această nouă misiune de luptă ; Riabcikov se simţea rău şi trebui să fie înlocuit cu unul dintre radiotelegrafiştii de la statul major al batalionului.

Alexei, fără să lase o clipă vizorul, aştepta cu nerăbdare să vadă cîmpul de luptă presărat cu tancurile inamice, distruse şi incendiate. Îşi aminti cum au fost zdrobiţi nemţii lîngă crîngul zis „galoşul" : oare victoria de astăzi va fi mai însemnată ? Din pricina înfrigurării ce-l stăpînea i se uscase gura. Ţinea nespus să-l întîlnească pe Gavriuşa şi să-i spună : „Măi, drace, ce-ai făcut, mă !" şi să audă drept răspuns : „Ştiam c-ai să apari tocmai în momentul cînd e mai multă nevoie de tine ! Smolin şi Krivozub ştiu ce au de făcût..." Era însetat cu toată fiinţa lui de luptă, voia să salveze, să intervină, să creeze prin apariţia lui o superioritate decisivă, să pună punctul pe i.

Şi iată, cîmpul de luptă îi apăru deodată în faţa ochilor : era un cîmp parcă neînsufleţit, deasupra căruia atîrna o linişte grea, apăsătoare. Pe un drumeag îngust ce trecea pe lîngă nişte depresiuni mlăştinoase, ardeau cu o flacără liliachie peste zece tancuri inamice, de mărime mijlocie ; alte cîteva zăceau într-o mlaştină lîngă şosea, prăvălite într-o rînă, claie peste grămadă, ciuntite şi cu ţeava tunurilor răsucită : era un înspăimîntător cimitir, un morman de fier vechi, care se mistuia cu încetul, în-

văluit într-un fum porumbiu... La marginea unei păduri stăteau trei tancuri sovietice K.V., în jurul cărora se putea observa o forfotă de tanchişti, iar fumul ţigărilor se înălţa în dîre albăstrii, şerpuitoare. Alexei înţelese îndată că lupta s-a sfîrşit, că el a sosit prea tîrziu şi că nu mai are ce face.

Nu-l vedea pe Gavriuşka, dar recunoscu numaidecît tancul lui printre celelalte : tancul victorios purta semnele a numeroase lovituri, avea blindajul muşcat de schije şi stătea puţin aplecat într-o parte, cu ţeava tunului său brav îndreptată mîndru spre duşmanul învins. Alexei se apropie şi-i atinse cu respect blindajul lovit de schije.

— La muzeu cu el ! strigă Serioja Pegov, aflat lîngă Alexei, şi acesta se miră că Serioja i-a ghicit gîndul.

Între timp, îşi făcu apariţia şi Gavriuşka, negru de funingine, ca un arap. Ochii lui înfundaţi în orbite, ca după o boală grea, sclipeau ca două lumini în noapte. Văzîndu-l pe Alexei, Gavriuşka zîmbi bucuros, arătîndu-şi dinţii albi, ceea ce îl făcu să semene şi mai mult cu un arap.

Se îmbrăţişară. Gavriuşka mirosea a fum şi a sudoare, dar era teribil de bine să-l săruţi pe obrajii aceia înnegriţi de funingine.

— Uite că ne-am întîlnit ! exclamă Gavriuşka mişcat. Ţi-am spus doar...

— Eu ţi-am spus ţie, replică Alexei. Eh, straşnică chelfăneală le-ai mai tras ! adăugă el, uitîndu-se la tancurile hitleriste distruse, care se mistuiau în flăcări.

Şi deodată simţi o invidie ascuţită, săgetîndu-l drept în inimă, umbrind bucuria acestei întîlniri şi a acestei victorii. Se grăbi să o înăbuşe, dar rămase cu sentimentul că a săvîrşit ceva ruşinos.

Ziua luă sfîrşit într-o atmosferă solemnă. Echipajul tancului învingător fu sărbătorit, de faţă fiind şi comandanţi de la eşaloanele superioare, şi tot acum, seara, se află că Gavriuşka Krivozub a fost propus pentru titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

— Şi cînd te gîndeşti că totul a fost atît de simplu ! povestea Gavriuşka lui Alexei. Ocupam o poziţie foarte potrivită : aici, lîngă cotitura drumului, e o trecere îngustă printre mlaştini, de unde ei n-aveau cum să fugă. Veneau, bestiile, ca la plimbare, cu turelele deschise ; oamenii din echipaj, în chiloţi, se prăjeau la soare, lungiţi pe blindaj : făceau plaje, mizerabilii, de parcă ar fi fost într-o staţiune balneară din Franţa ! Vezi că

așa s-au obișnuit!... Ei, i-am lăsat să se apropie bine. Întîi am tras în tancul din capul coloanei și apoi în cel din coadă. Le-am ochit cu precizie și le-am nimerit de parcă aș fi pus proiectilul cu mîna. Mamă, cum s-au mai zăpăcit! Înainte nu puteau merge, înapoi n-aveau pe unde să fugă, iar eu le trînteam în scăfîrlie proiectil după proiectil. Eh, lasă ei șoseaua, vrînd să scape prin mlaștină, dar tancurile li se împotmolesc și se îndeasă unele într-altele... mai mare hazul! Cît despre vilegiaturiștii în chiloți, 'mnealor săreau ca niște iepuri; să mori de rîs, nu alta! Numai că eu n-aveam vreme de rîs!... La început n-au putut să mă descopere, dar după puțin timp s-au pus pe capul meu, și țin-te. Degeaba, tot n-au putut să facă nimic, mai ales că între timp au venit și băieții noștri... Eh, am avut noroc! Asta se cheamă să ai noroc!

— Asta se cheamă să fii Erou al Uniunii Sovietice! îl îndreptă Alexei, și simțămîntul acela supărător de invidie îl răscoli din nou, făcîndu-l să se disprețuiască pentru faptul că e capabil să invidieze... și încă pe cine? Pe Gavriușka?! Pe cel mai bun prieten al lui!

— Ce zici, o să-mi stea bine cu steaua de aur pe piept? glumi Krivozub, umflîndu-și pieptul.

Acum, Alexei uitase de luptele din crîngul de mesteceni, ca și toți ceilalți de altfel. Victoria de astăzi le pusese în umbră pe toate celelalte... și la urma urmelor, pînă acum, el, Smolin, nici nu repurtase o victorie în toată puterea cuvîntului; el susținuse doar cîteva lupte inegale în ce privește raportul de forțe și răzbise la unitate prin liniile inamicului, acțiune care cere rezistență și sînge rece. Dar așa-i războiul!

Se duse să-și vadă rănițiii. Kolea Riabcikov îi spuse:

— Uite, tovarășe locotenent-major, de nu rămîneați dumneavoastră pe poziție în locul tovarășului Krivozub, ați fi... Acuma erați Erou al Uniunii Sovietice... Băieții sînt foarte amărîți pe chestia asta.

— Prostii! izbucni cu o violență neobișnuită Alexei. Lăsați-vă de palavre! Nu vă e rușine?

În loc să-și petreacă seara împreună cu echipajul, așa cum făcea întotdeauna cînd se afla la odihnă, Alexei se culcă, spunînd că pică de somn. În realitate nu-i era somn de loc: ciuda față de el însuși, față de Riabcikov, față de nepăsarea tovarășilor săi, care nu arătaseră nici un interes pentru faptele lui de arme, ciuda față de ușurința lui Gavriușka, îmbătat de laude și de feli-

citări — ciuda aceasta, grea și chinuitoare, îl sufoca. Își aminti de discuția avută peste noapte cu căpitanul Kamenski : în clipele acelea, lumea i se părea largă, generoasă, plină de posibilități ; în schimb, acum i se părea strîmtă, nedreaptă, nesigură ca o loterie... Gloria ! Ce era gloria ? O șansă ! Poate că a fost nevoie de mult mai mult eroism să rămînă în crîngul de mesteceni, lăsînd să plece de pe poziție celălalt tanc, în loc să plece el însuși într-o misiune cu rezultate strălucite... Dar cine să aprecieze asta ? Pînă și lui Gavriușka prea puțin îi păsa. Acum era îmbătat de victoria obținută. Ce mai conta vechea lor prietenie : steaua de aur pe piept — iată la ce se gîndea Gavriușka acum!...

Alexei nu se duse la masa de seară, prefăcîndu-se că doarme. Gavriușka intră în bordei și-l strigă încet de cîteva ori, dar Alexei începu chiar să sforăie — atît de mult ținea să nu-l vadă. Și deodată simți niște mîini acoperindu-l grijuliu cu pătura.

După cină, cînd Gavriușka se întoarse și se întinse pe patul vecin, cu țigara în gură, neîndrăznind să-l trezească, deși se plictisea singur, Alexei deschise deodată ochii și-l privi țintă.

— Ei, ce-i, drace ? Ești fericit ?

Gavriușka clătină din cap, mușcînd supărat capătul țigării.

— Ce ai ?

— Nu-i drept ce se petrece... mormăi Gavriușka, uitîndu-se în altă parte. Crezi că eu nu știu că Iakovenko nu m-a chemat pe mine ? Dacă plecai tu, totul ar fi fost invers. Înseamnă deci că tu, de dragul meu... Și uite, acum sînt erou... ți se pare drept, da ? strigă el ca un copil, aproape gata să izbucnească în plîns.

— Prostii ! strigă Alexei. Palavre ! Să-ți fie rușine !

Erau aceleași cuvinte pe care cu puțin timp mai înainte le strigase, jignit și plin de ciudă, lui Kolea Riabcikov, dar acum i se simțea în glas o umbră de gingășie, de recunoștință și de ușurare. Sări în picioare, îl răsturnă pe Gavriușka pe pat, îi dădu cîțiva ghionți zdraveni și apoi se așeză lîngă el, foarte mulțumit.

— Lasă prostiile, Gavriușka ! Războiul e lung și noi amîndoi putem deveni de două ori Eroi ai Uniunii Sovietice ! Ce, au rămas prea puțini nemți și nu ni-i putem împărți ?

CAPITOLUL III

O NOAPTE OBIȘNUITĂ

Ieșiră împreună. Ana Konstantinovna strîngea cu putere brațul fiicei sale, vrînd parcă să o rețină, să n-o lase să plece de lîngă ea. Iar Maria își conducea mama cu o atenție plină de gingășie. În zilele acestea, cu atacuri aeriene aproape necontenite, se vedeau foarte rar și oricare întîlnire putea să fie și cea

din urmă. Amîndouă simţeau asta, dar vorbeau despre tot felul de lucruri ca şi cum nimic deosebit nu s-ar petrece în jurul lor.

— Miroşa ţine acum aşa de mult la Andriuşa, încît se bucură cînd eu sînt de gardă! spuse Ana Konstantinovna. Ba chiar e geloasă pe mine, zău aşa!

— Şi pe mine-i geloasă! întări Maria. E un om minunat, numai că prea se agită! Umblă mereu de colo-colo, şi întotdeauna fără nici un rost.

— Ah, da! Ştii, ieri...

— Stai, dar alaltăieri...

Îşi povesteau una alteia nesocotinţele pline de haz ale Miroşei, uitîndu-se pe furiş la cer, unde răbufnelile vîntului destrămau vălul protectorilor norilor.

Abia la staţia de tramvai, cînd se despărţiră, Ana Konstantinovna şopti repede:

— Păzeşte-te, Musea. Fii prudentă.

Maria răspunse tot atît de repede şi parcă în treacăt:

— Şi tu la fel.

Tramvaiul plecă. Maria rămase singură şi zîmbetul nepăsător de pînă acum pieri îndată de pe chipul ei. Lăsă abătută capul în pămînt şi porni pe stradă cu pas măsurat. Nu-i plăcea de loc faptul că maică-sa face de gardă cîte o zi şi o noapte la Casa copilului; Ana Konstantinovna funcţiona de mulţi ani aici ca profesoară de muzică, iar în timpul din urmă ca educatoare-şefă. Şi în activitatea ei muzicală de mai înainte, fie că pregătea serbările naive ale copiilor, fie că-i învăţa diferite cîntece, Ana Konstantinovna punea toată pasiunea sufletului ei tumultuos. Tot ce făcea, făcea în mod exemplar, desăvîrşit, cu inventivitate şi talent. Chiar şi atunci cînd era vorba doar de o serbare de douăzeci de minute pentru copii, Ana Konstantinovna aproape chinuia surorile şi dădacele cu repetiţiile, iar noaptea cosea costume pentru păpuşi, stricîndu-şi rochiile dacă nu găsea ce-i trebuie. Educarea gustului şi a urechii muzicale la copii i se părea o problemă din cele mai importante. Maria se străduia să-şi ascundă un zîmbet îngăduitor ori de cîte ori mamă-sa venea şi-i povestea cu însufleţire despre vreun succes al ei sau era indispusă fiindcă o îngrijitoare stîngace a încurcat ceva... Impresionabilă ca un copil, Ana Konstantinovna nu ştia să se dăruiască unui lucru decît pe de-a-ntregul, cu tot sufletul; şi iată că acum nu răspundea numai de limpezimea primelor

impresii muzicale ale copiilor, dar şi de însăşi viaţa lor. Educatoare-şefă ! Asta însemna că în acelaşi timp era şi pompier-şef, şi comandant al adăpostului amenajat pentru copii şi, la nevoie, conducător al lucrărilor de salvare !...

— Înţelegi, Musea ? spunea ea, important nu e numai să păstrezi, să salvezi viaţa copiilor... Important e ca ei să trăiască la fel ca înainte, ca şi cum nici n-ar fi război. Să-i fereşti de zguduiri, de şocuri nervoase...

„Şi cînd mă gîndesc că mama are şaizeci de ani ! reflectă Maria. Ştie să se stăpînească, să pară calmă, dar cîte eforturi cere această stăpînire de sine... Asta-i macină viaţa... Să-i spun să-şi lase munca ? Nu va accepta pentru nimic în lume! Şi-apoi, n-am ce pretext să invoc, acum, cînd Miroşa a luat pe nesimţite în grija ei şi pe Andriuşa, şi gospodăria... Miroşa e un om de nădejde, un suflet bun şi totuşi, faptul că mama lasă copilul cu ea, e-ngrozitor..."

Maria nu izbutea aproape niciodată să stea acasă. Clădirea mare cu trei etaje unde se afla biroul de construcţii se numea acum „obiectiv", şi comandant al acestui obiectiv fusese numit Sizov. Ivan Ivanovici mormăi nemulţumit, spunînd că întotdeauna e chemat să împlinească cine ştie ce goluri, apoi trimise după Maria.

— Uite ce-i, Maşa ! începu el. Am nevoie de un şef de stat major şi vreau să fie ordine desăvîrşită la statul major. Aşterne-te, deci, pe treabă. Altcineva n-are cine să facă asta.

Maria încercă să refuze. În prima clipă se supără chiar. Cum de nu-şi dădea seama Sizov că aşa va fi nevoită să stea aproape zi şi noapte la „obiectiv", că are copil şi că pentru ea e un chin îngrozitor să-şi lase copilul singur în nopţile astea ?!

— N-ai ce-i face, draga mea ! oftă Sizov. Spune tu, te mai despărţeam eu de familie dacă era timp de pace ?

Astfel, Maria deveni şef al statului major al obiectivului.

Obiectivul era complex : în afară de biroul de construcţii, în clădire se aflau clubul şi cantina muncitorilor constructori, cîteva instituţii mărunte, precum şi locatari. Trebuia să se organizeze în comun munca unor oameni deosebiţi, care se vedeau acum pentru prima oară, şi lucrul acesta cerea nesfîrşite discuţii, concilieri. Sizov dispărea zile întregi pe la lucrările de apărare aflate în construcţie şi munca de zi de zi la obiectiv rămînea cu totul în grija Mariei. Maria nu se temea de muncă, dar sim-

ţămîntul răspunderii personale pentru totul din jur — pentru păstrarea în bună stare a obiectivului, pentru viețile oamenilor, pentru ordinea militară — simţămîntul acesta o obosea. Obiectivul deveni astfel casa ei, de unde fugea cu un sentiment de vinovăţie şi unde se întorcea alarmată : oare-i totul în ordine ? „Nu-i nimic, m-am obişnuit !" răspundea ea de fiece dată la întrebările lui Sizov. Acum era prima dată cînd conducea ea singură ceva, şi încerca o mulţumire necunoscută mai înainte la gîndul că voinţa, simţămintele şi dispoziţia atîtor oameni se subordonează voinţei ei, se află sub directa înrîurire a simţămintelor şi a dispoziţiei ei.

Cînd se apropie de intrarea principală, Maria ridică fruntea şi-şi alungă expresia aceea de grijă şi de neliniște. Păşi hotarul obiectivului ei, calmă şi surîzătoare.

Ivan Ivanovici cobora scara, venind să o întîmpine. Capetele fularului roşu şi mototolit îi stîrnau ca de obicei pe piept. Ducea la subsuoară două aparate de stins incendiile.

— Ai picat la timp, iar avem un bucluc cu locatarii ! strigă el de departe, uitînd să mai spună ceva în chip de salut. Timoşkina nu s-a prezentat la post, s-ascunde, iar Kliacikin a adus un certificat medical fără ştampilă şi en-tête. Nu face două parale certificatul ăsta al lui ! Le-am spus că nici nu vreau să aud şi că trebuie să se prezinte la posturi.

Maria, luîndu-i aparatele de stins incendiul, vorbi pe un ton de reproş :

— Iar te-ai apucat să le cari singur ? Nu-i nimeni altul să facă treaba asta ?

Rămase puţin pe gînduri şi adăugă :

— Pe Kliacikin şi pe Timoşkina nu-i las să se prezinte la post, Ivan Ivanovici ! Zi ce vrei, dar eu tot nu-i las ! De luptători ca ăştia am eu nevoie ? La caz că se întîmplă ceva, ăştia o iau la fugă numaidecît. Mai bine să-i lăsăm în pace şi să comunicăm printr-un ordin de ce nu sînt acceptaţi să ia parte la apărarea clădirii.

— Ie-te-te ! exclamă Sizov cu satisfacţie, şi mîngîie încetişor mîna Mariei. Ei, dacă-i aşa, aşterne-te pe treabă, gospodină, că eu îmi iau tălpăşiţa.

Maria ajunse la cel de al doilea palier, cînd auzi, de jos, vocea lui Sizov :

— Tu nu eşti şef de stat major, ci un adevărat înţelept, un Spinoza ! Da, da, un Spinoza !

Mulţumită de hotărîrea ei, Maria trimise după Timoşkina şi Kliacikin. Îi cunoştea pe amîndoi şi-şi dădea seama cît de greu le venea să se smulgă din viaţa lor obişnuită şi să devină „ostaşi". Contabilul Kliacikin, un om în vîrstă, modest, a stat desigur vreo treizeci de ani pe acelaşi scaun, la acelaşi birou, folosind mereu acelaşi abac, ale cărui bile s-au tocit sub degetele lui, de bună seamă. Acasă, probabil, îşi schimba de ani de zile, cu aceleaşi gesturi, haina de lucru cu una călduroasă de casă, vîrîndu-şi picioarele chinuite de gută în nişte papuci ponosiţi... Cît despre modesta gospodină Timoşkina, ea a trăit ani de-a rîndul preocupată doar de grija soţului şi a fiică-si, de grijile gospodăriei, a gătit, a spălat şi a stat la taifas cu vecinele, zăvorîndu-se peste noapte cu şapte lacăte — doamne fereşte de hoţi! Iar acum, desigur, alerga cu noaptea-n cap pe la cozi, prin magazine, ca să-şi „consume" cartela de alimente... Aceştia! se puteau oare numi luptători? Dar pînă la urmă trebuiau şi ei să devină luptători.

Fără să ridice ochii de pe tabelul serviciului de gardă, Maria spuse cu o apăsare voită:

— Nu vă mai neliniştiţi în ce priveşte garda. Am revizuit tabelul grupei de autoapărare şi-am lăsat numai oamenii de nădejde, verificaţi. De altfel, astăzi o să dăm un ordin pentru scoaterea voastră din grupă.

— Foarte bine! mormăi Kliacikin cu jumătate de gură, dar îndată rămase înmărmurit.

Timoşkina se aşeză pe un scaun, oftă adînc, apoi oftă încă odată şi izbucni în plîns:

— Cum adică, oameni de nădejde? Cum, eu nu sînt un om de nădejde? Bărbatul mi-e pe front, fata mea lucrează la spital, şi de mine vă îndoiţi? Dacă nu m-am prezentat la post, asta-i din pricină că am fost să-i duc nişte lucruri fetei. Acum nu poate să mai plece de la spital şi mi-a cerut fata nişte schimburi şi-o pereche de cipici... Am spus eu vreodată că nu fac de gardă? De ce mă daţi de ruşine? Nici n-o să mai pot să ies în curte...

— Şi o să afişaţi ordinul ăsta? întrebă buimăcit Kliacikin.

— Desigur.

— Atuncea... atuncea eu nu vreau să rămîn deoparte! strigă Kliacikin. Stau în casa asta de douăzeci de ani! La noi la bancă fac de gardă — va să zică cei de la bancă au încre-

dere în mine! Şi-apoi, cum, loviţi în amorul propriu al unui om, fără nici un avertisment?!

Maria rîse în sinea ei şi continuă pe un ton sever:

— Noi ne aflăm pe front, tovarăşe Kliacikin, şi n-avem vreme de pierdut cu amorul dumitale propriu.

— Să ştii însă, că eu am să mă prezint la post şi nimeni n-o să mă scoată de-acolo!

Abia se aranjă chestiunea cu garda, cînd apăru în fugă mătuşa Nastea, responsabila clădirii, care o chemă pe Maria jos. În faţa intrării principale stătea un cărucior încărcat cu fel de fel de catrafuse. Un copilaş de vreo patru ani se învîrtea în jurul căruciorului, strîngînd la piept un camion de lemn şi o răţuşcă vopsită în culori pestriţe. Două femei — una tînără, cealaltă bătrînă — cărau de zor boccelele şi baloturile, lăsîndu-le pe scara de la intrare. Maria le privi cu luare-aminte şi recunoscu în femeia cea tînără pe soţia lui Semenov, unul dintre cei mai buni muncitori din echipa de constructori condusă de Sizov. Acum, femeia se mişca mecanic, de la cărucior la scară şi de la scară la cărucior, temîndu-se parcă să stea locului o clipă.

— V-a bombardat casa? întrebă, scurt, Maria.

Semenova lăsă boccelele din mînă şi răspunse încet:

— Ne-am prăpădit! Asta-i tot ce ne-a mai rămas!

Pe chipul ei nu se citea nici amărăciune, nici deznădejde, ci numai o extremă oboseală.

— Omul meu e dus la lucrările de apărare. Şi pînă una alta, noi am venit la alde matale.

Mătuşa Nastea, numită de curînd responsabila clădirii, tremura pentru bunurile care-i fuseseră încredinţate şi se uita la noii sosiţi nu numai cu milă, dar şi cu nelinişte.

— Unde-i ducem, Maria Nikolaevna? La statul major?

— Ce să facă la statul major? Întîi şi-ntîi au nevoie să se aranjeze undeva, să se odihnească. Deschide-le camera de oaspeţi, să stea acolo.

— Pentru totdeauna?! exclamă mătuşa Nastea.

— Nu, nu pentru totdeauna! surîse Maria. Numai pînă la victorie.

Mătuşa Nastea nu scoase o vorbă, ci doar oftă amărîtă şi mormăi, zăngănind în mînă legătura de chei:

— Haidem!

După ce se îngriji de găzduirea familiei Semenov, timp în care chibzui cîți oameni mai poate adăposti aci, în cazul unor alte nenorociri, Maria se duse să controleze felul cum este degajat podul de vechiturile care se aprind ușor și reprezintă o primejdie în caz de incendiu. Și aici, în pod, o surprinse alarma aeriană.

Scoase capul afară prin deschizătura unui luminator. Pe acoperiș, ținîndu-se de o bară de la margine, stătea Zoia Pletneva, bibliotecara clubului. Casca de pompier și masca de gaze i se băteau de șold, iar vîntul îi flutura părul bălai.

— Ai să răcești, Zoinka! spuse Maria, apropiindu-se.

Bateriile antiaeriene aflate în apropiere tăceau, dar în raionul portului și al gării bubuiau cu furie. Maria, care nu vedea avioanele, se gîndi chiar că e vorba pur și simplu de un foc de baraj, dar Zoia o apucă deodată de braț, șoptind:

— Uite-le... Maria Nikolaevna... uite-le...

În aceeași clipă văzu nouă avioane, care aproape se contopeau cu norii: zburau în șir, eschivîndu-se de proiectilele ce explodau în jurul lor. Și deodată unul se năpusti brusc în jos, lansă trei bombe și se înălță iar în nori. După el se năpusti un alt avion, apoi altul și altul... De la distanță, bombele păreau niște bastonașe minuscule care se rostogoleau prin aer, dar exploziile lor aruncau peste acoperișurile din depărtare trombe înalte de sfărîmături.

Acest bombardament nerușinat, ziua în amiaza mare, stîrni în sufletul amîndorura un simțămînt de amară neputință.

— Ce vor, aia fac!

— Artileriștii noștri au muniție puțină! explică, jignită, Zoia. Fiecare proiectil e socotit. Trag numai atunci cînd pot ochi.

Huruitul năprasnic al unui avion răsună pe neașteptate deasupra lor, speriindu-le. Se aruncară amîndouă pe tabla acoperișului și Zoia își apără capul cu casca, nemaiavînd vreme să și-o pună așa cum trebuie. Avionul trecu jos de tot, chiar pe deasupra lor. Zbura cu atîta siguranță, încît Maria strigă cu glasul muiat de lacrimi de bucurie:

— E-al nostru! Al nostru! Al nostru!

Micul avion de vînătoare pătrunse ca o săgeată în nori, făcîndu-se nevăzut.

Apucîndu-se cu mîinile de bara acoperișului, Maria și Zoia urmăreau de astă dată cum bombardierele inamice se întorc

din nou deasupra raionului pe care se vede că-l preferau şi în cuprinsul căruia fumul incendiilor şi începuse să se vălătucească. Bombardierele zburau într-o formaţie desăvîrşită de parcă ar fi fost legate unul de altul, strecurîndu-se printre exploziile proiectilelor antiaeriene... La un moment dat, tragerea antiaeriană conteni şi se făcu linişte, dar formaţia se rupse brusc şi se împrăştie. Cele nouă bombardiere hitleriste se răzleţiră în toate părţile din pricina micului avion de vînătoare sovietic. Maria nu observă ce s-a întîmplat cu unul din bombardiere, ci văzu numai un cocoloş negru-roşiatic prăbuşindu-se greoi la pămînt, şi-n urma lui, legănîndu-se în văzduh, cupolele albe ale paraşutelor...

— L-a doborît!... strigă Zoia răsuflînd uşurată, şi-şi acoperi ochii cu mîna.

— Unul contra nouă! rosti rar Maria.

Îşi aminti de Mika, fratele lui Solovuşko, şi se gîndi deodată că tocmai Mika Vihrov cu avionul lui cel mult aşteptat a venit acum „să le dea la cap fritzilor". Şi se strădui să-şi închipuie faţa lui de băieţandru în timpul luptei şi singurătatea aceea îngrozitoare în care se afla acolo sus pe cer, printre duşmani.

2

La ora aceea, Sonea Krujkova, ostaş într-o companie auto, executa prima ei misiune de luptă. Împreună cu alţi patru şoferi, primise ordinul să se ducă în raionul portului, să ia în primire o încărcătură specială şi să o transporte apoi la destinaţie.

— Nu ţineţi cont de alarmele aeriene! le spusese un locotenent cu ochii negri, care părea mai curînd un băieţandru, uitîndu-se aspru la Sonea. S-a înţeles?

Locotenentul era supărat de faptul că i s-a trimis la unitate o fetişcană, ba încă una care abia a obţinut carnetul de şofer, şi o trata pe Sonea cu o vădită desconsiderare, în zîmbetele aprobatoare ale celorlalţi şoferi. Sonea înţelegea asta şi se hotărîse să rabde totul fără murmur, deoarece îi plăcea şi disciplina statornicită în companie, şi uniforma, şi mănuşile de şofer, şi aroganţa locotenentului cu ochii negri, şi neîncrederea

celorlalți șoferi în puterile ei. Depusese atîta stăruință ca să fie înrolată în armată, încît acuma îi plăcea totul, fără nici o rezervă, și era încredințată că va arăta curînd ce poate și că va cîștiga stima tuturor.

— Am înțeles, tovarășe locotenent! răspunse ea răspicat, și adăugă pe un ton arogant: Asta se înțelege de la sine, tovarășe locotenent. Pot trece la executarea ordinului?

Mașina ei plecă ultima din cele cinci. În urma celorlalte camioane de trei tone, Sonea porni să străbată orașul, foarte mîndră că se află la volanul unei mașini militare și că execută o misiune de luptă. Încerca o nemăsurată bucurie, surprinzînd privirile șoferilor întîlniți în cale și privirile milițienilor de la intersecții; dar Sonea nu le zîmbea, nu, ci-i privea severă și mîndră — cu uitătura severă a unui ostaș, după cum i se părea ei.

Alarma i-a surprins pe drum. Pînă să facă sergentul de la depozit formele de predare, tirul artileriei antiaeriene se înteți, iar ei puteau să vadă avioanele hitleriste drept deasupra capului. Totuși, operația de încărcare începu, și Sonea împreună cu ceilalți șoferi ajutau oamenii să așeze în coșul camioanelor niște lăzi lunguiețe și grele. O bombă căzu la trei case de depozit. Suflul o trînti pe Sonea la pămînt, dar ea sări în picioare fără să aștepte să i se vină în ajutor și observă cu rușine că suflul exploziei a trîntit-o numai pe ea. Se apropie cu pași nesiguri de camionul ei, dar aici nu mai găsi pe nimeni: oamenii de la încărcat fugiseră.

— Parcă poți să-i faci acuma să-ncarce! mormăi unul dintre șoferi. Toți s-au ascuns la subsol.

— O să trebuiască să încărcăm singuri! răspunse Sonea cît se poate de calm, și plecă îndată după o ladă.

O altă bombă căzu în apropiere; din pricina caselor nu se putea vedea unde anume a căzut, dar pe toți îi izbi un miros de ars și de fum.

— Dacă fac explozie chestiile astea, nu rămîne nici urmă din noi! mormăi iarăși șoferul de mai înainte, și se duse să cheme oamenii la încărcat.

Sonea înțelese că l-a cuprins frica și se întrebă cu mirare de ce nu se întîmplă la fel și cu ea. Acum însă nu avea timp să se gîndească la nimic. Mai mult ca orice pe lume dorea să-și încarce cea dintîi camionul și să execute cea dintîi misiunea încredințată, astfel ca locotenentul să se vadă silit a reflecta

dacă o fetişcană poate sau nu să fie un bun ostaş şi un bun şofer. Se temea doar de un singur lucru: că n-au să o ţină puterile să care toate lăzile acelea grele şi că pînă la sfîrşitul atacului oamenii de la încărcat n-au să mai apară.

— Ce-i porcăria asta? auzi Sonea un glas mînios în spatele ei.

Intoarse speriată capul, încredinţată că s-a făcut vinovată cu ceva, dar omul în vîrstă pe care-l văzu — unul dintre şefii depozitului — nu striga la ea, ci la oamenii din echipa de încărcare, care se uitau afară pe ferestruica de la subsol.

— Să vă fie ruşine! Fata se speteşte muncind şi voi v-aţi pitulat ca nişte muieri.

— Muierile fac acum de gardă pe acoperişuri! replică tăios Sonea. Comparaţia asta-i învechită!

Cînd oamenii îşi reluară lucrul, Sonea îşi îngădui să se odihnească puţin. Lăsă capul pe spate şi, după urletul avioanelor din nori, înţelese că deasupra ei are loc o luptă aeriană. Prin ceaţa norilor apărură pentru o clipă siluietele gheboşate ale „Junkers"-urilor, apoi silueta cunoscută a unui avion de vînătoare sovietic. Sonea îşi închipui că Mika a angajat această luptă, anume ca să o apere pe ea, şi-i trimise cu gîndul un salut. Pe urmă se apucă din nou să care lăzi, visînd cum îi va povesti lui Mika despre prima ei misiune de luptă, cum i-a zărit avionul în nori şi cum a ştiut sigur că este el... Şi dacă acolo sus nu era în realitate el, Mika, n-avea importanţă! Era un tovarăş de-al lui, poate chiar Glazov sau un altul... Dacă nu lupta aici, Mika era prezent altundeva în văzduh şi apăra cerul Leningradului.

3

Liuba-Solovuşko stătea de trei luni în noua ei locuinţă, dar avea şi acum simţămîntul că aici e numai un simplu oaspete. Dacă Vladimir Ivanovici ar fi rămas mai mult pe acasă, s-ar fi închegat şi în casa lor o viaţă de familie sau măcar rosturile gospodăriei; s-ar fi găsit pentru toate lucrurile un loc potrivit, şi ea ar fi trebuit să lupte cu capetele de ţigară stinse în ghivecele cu flori, cu scrumul scăpat pe covor, cu toată dezordinea aceea plăcută pe care o aducea în casă un

bărbat. Insă Vladimir Ivanovici aproape că nici nu stătea acasă şi cele trei odăi ale noii lor locuinţe păreau pustii ca nişte camere de hotel. Mobila tip, de culoare deschisă, era aranjată ca la o expoziţie ; Liuba folosea o singură odaie — dormitorul — de altfel cea mai confortabilă, unde se afla un pat foarte lat. Noaptea, se ghemuia înfricoşată la perete în patul acesta mult prea mare şi citea, încercînd să-şi alunge teama pe care i-o inspira apartamentul acesta sumbru şi tăcut. Seara, cînd se întorcea de la munca de construcţie a baricadelor, şedea tot aici, trăgîndu-şi un fotoliu lîngă pat, fiindcă pe noptieră se afla telefonul. Cînd vremea era călduroasă, ieşea pe terasă sau în grădină, lăsînd uşa deschisă, ca să audă zbîrnîitul telefonului. Terasa şi grădina erau bucuria ei, podoaba „palatului" ei. Avea o grădină mică, cu umbră bogată, iar de pe terasă vedea coşurile uzinei condusă de Vladimir Ivanovici. Privind fumul cenuşiu ce se ridica inele, inele în văzduh, ea îşi închipuia atelierele mari şi pe Vladimir Ivanovici ascultînd motorul tancurilor gata fabricate. Nu ştia nici ea singură de ce, dar era convinsă că el ascultă motorul tancurilor întocmai ca un doctor şi că în aceste clipe are întipărită pe faţă o expresie severă şi atentă de medic.

In grădiniţă era un leagăn pentru copii şi cîteodată, după ce vorbea la telefon cu soţul ei, Liuba se aşeza pe scîndurica aceea îngustă şi se legăna, îngînînd un cîntec. Se simţea bine şi în acelaşi timp era tristă. Singurătatea nu o apăsa ; avea necontenit simţămîntul că omul pe care-l iubeşte se află undeva în apropiere, la celălalt capăt al firului telefonic, şi ştia că el doreşte să o revadă, tot aşa cum dorea şi ea. Dacă însă izbutea prea rar lucrul acesta, vinovat era doar războiul ! Blestematul de Hitler ! Născocea pentru Hitler chinuri îngrozitoare. să fie urcat într-un foişor înalt şi să se tragă asupra lui din toate părţile, ca să se schimonosească la faţă de groază ; să fie legat de un stîlp şi asupră-i să se năpustească o mulţime de bombardiere în picaj, unul după altul...

Pe şantierul de construcţie a baricadelor, Liuba se împrietenise cu Saşok, un băieţandru de cincisprezece ani. Îi plăcea veselia şi aerul lui de strengar, dragostea lui pentru romanele de aventuri, felul cum visa la luptele de pe baricade, curajul şi glumele lui muşcătoare. Saşok locuia pe aceeaşi stradă cu ea. Mama băiatului era dusă undeva în împrejurimile oraşului, la nişte lucrări de apărare, fraţii lui mai mari luptau pe front, iar

tată-său aproape că nici nu mai pleca de la uzină. Liuba îl aducea adesea pe la ea, unde-i oferea o ceaşcă cu ceai şi stătea cu el la taifas, de parcă erau amîndoi de-o vîrstă. În timpul bombardamentelor aeriene se distrau reciproc, povestindu-şi romanele de aventuri citite, iar dacă situaţia devenea prea primejdioasă, dădeau fuga în grădină şi intrau în adăpostul aflat aici, de unde scoteau pe rînd capul afară.

În seara aceea, Liuba şi Saşok stăteau pe terasă, căutînd să nu dea atenţie nici avioanelor care urlau în văzduh, nici tunurilor antiaeriene care bubuiau fără încetare, nici şuieratului bombelor în cădere.

— Pe insula aceea nu era nimeni, — povestea Saşok, — în afară de un bătrîn rău şi de un băiat, autorul cărţii. Lucrurile astea el le-a trăit în copilărie... Nici animale nu erau pe insula lor. Numai păsările veneau odată pe an ca să scoată pui. Atunci, bătrînul şi băiatul strîngeau ouăle, prindeau puii şi le uscau carnea la soare. Făceau provizii pentru iarnă. Dar bătrînul avea pe suflet o taină îngrozitoare: ţinea ascunse nişte pietre scumpe sub podeaua colibei. Cîteodată ridica o scîndură anumită şi-şi cîntărea în mîini comoara. Băiatul nu ştia nimic de asta... Într-o bună zi, numai ce se iveşte în zare o corabie; dar băiatul, care nu mai văzuse niciodată o corabie, crezu că e o pasăre...

De obicei, Liuba îl asculta pe Saşok cu gura căscată, ca un copil. O captiva fantasticul povestirii şi-i plăcea să urmărească inventivitatea autorului, să ghicească cum se vor desfăşura lucrurile mai departe. Nu-şi zorea niciodată prietenul, fiindcă romanele de aventuri te farmecă tocmai prin faptul că în ele totul se complică mereu şi abia la sfîrşit se descurcă iţele, spre mulţumirea tuturor. Ceea ce se petrecea astăzi deasupra lor, în văzduh, era însă atît de cumplit, încît Liuba nu izbutea de loc să se lase prinsă de întîmplările petrecute pe insula aceea depărtată. Şi întrebă distrată, trăgînd cu urechea la urletul alarmant al avioanelor ce răsuna acum chiar deasupra casei:

— Ce taină avea bătrînul?

— Răbdare! ripostă Saşok. Se poate dezvălui o taină într-o carte chiar de la început? Pentru asta, bătrînul — oho! — trebuie mai întîi să orbească, să capete o lovitură de cuţit peste mînă, să cadă de pe o stîncă şi să se căiască înainte de

moarte... Hm, da' văd că-i cam multă gălăgie azi! făcu el, uitîndu-se la cer pe sub sprîncene.

Insă tavanul cenuşiu şi scund al norilor nu lăsa să se vadă nimic.

— Hai, povesteşte, Saşenka... Tii, ce mai bubuie! E o luptă aeriană, nu-i aşa?

— Categoric! Ia ascultă cum mai ţăcăne mitraliera! Să ştii că-i chiar frate-tău acolo!

— Vai de mine! Hai... povesteşte, Saşok... Spuneai că într-o zi s-a ivit o corabie şi că băiatul a crezut că-i o pasăre mare şi albă. Asta fiindcă avea pînze, nu-i aşa?... Vai de mine, ce-i asta? Saşa, ce-i asta?

Un cocoloş negru-roşiatic tăie pieziş văzduhul pe deasupra ulicioarei, duduind năprasnic, şi după o clipă o explozie bubui asurzitor undeva în apropiere.

— Un avion!... şopti Liuba.

— Un „Junkers"! rosti liniştitor Saşok.

— Dar dacă a căzut peste o casă?

— Tot ce se poate...

Deodată, Liuba scoase un ţipăt pătrunzător, disperat: nişte picioare lungi, care băteau necontenit aerul, alunecară în jos, prin dreptul terasei. O siluietă întunecoasă, încurcată între sforile unei paraşute, se legăna neputincioasă în toate părţile, căutînd zadarnic să cadă în picioare, şi se prăbuşi la pămînt, cu paraşuta în cap.

— Saşa, dragă Saşa! strigă Liuba cu disperare.

Dar Saşok şi sărise peste balustrada terasei şi apucase în mîini o cazma rezemată de scară. După o clipă, Liuba îl văzu cum repede cazmaua din toate puterile în spinarea paraşutistului. Neamţul scoase un urlet de durere şi încercă să sară în picioare, dînd deoparte cu înfrigurare pînza paraşutei. Saşok lovi din nou, dar acum, neamţul izbutise să scoată capul afară, şi Liuba văzu o faţă străină, alungită, schimonosită de furie şi de teamă. Ţipînd îngrozită, ea apucă singura armă care-i căzu sub ochi — o găleată cu nisip — şi aruncă tot nisipul în faţa aceea hidoasă. Pînă ca neamţul să scuipe nisipul din gură şi să se frece la ochi, Saşok îl năuci de tot, lovindu-l cu cazmaua în cap.

— Dă cu latul cazmalei, Saşa, ca să-l prindem viu! strigă Liuba.

— Are un pistolet, strigă Saşok, continuînd să lovească.

Neamțul se prăvăli cu fața în țărînă pierzîndu-și cunoștința, iar Sașok îl percheziționă cu un aer important și-i scoase pistoletul din toc.

— Ar trebui să-l legăm! șopti Liuba, tremurînd din tot trupul. Sașenka, dragă Sașa, gîndește-te numai... bolborosi ea, uitîndu-se la neamț cu ochii larg deschiși, scînteind de încordare.

— Mda, haĭ să-l legăm! mormăi Sașok, prefăcîndu-se nepăsător și apucînd sforile parașutei cu mîinile tremurînd de emoție.

Înfășurară amîndoi neamțul în pînza parașutei, imobilizîndu-l cu sforile, pe care le legară cu niște noduri cît toate zilele.

— Sașok, fugi repede la miliție. Adică nu, stai puțin... adăugă Liuba, speriată deodată că va rămîne singură cu neamțul. Nu, nu-i nimic, du-te... Dar repede... Stai numai o clipă, să iau pistoletul.

Strînse în mîinile care-i tremurau pistoletul neamțului și se postă lîngă prizonier, țeapănă ca o santinelă.

Cînd deschise ochii, neamțul îi aruncă o privire buimacă și speriată.

— Bestie! Bestie! Bestie! repetă furioasă Liuba, căutînd să-și înăbușe teama și bucurîndu-se că are posibilitatea să spună în față, unui neamț în carne și oase, tot ce gîndește despre ei. Ei, ce te uiți așa la mine, nemernicule? Acum te-ai săturat să zbori, nu-i așa? Îți plăcea să arunci bombe asupra femeilor și copiilor, dar cînd e să dai socoteală, tremuri de frică, ai? Te-am croit cu lopata așa cum meriți și tu te-ai muiat de tot! Ești un vierme, înțelegi, neamțule?

Din casă se auzi zbîrnîitul stăruitor al telefonului.

— Viperă mizerabilă! Din cauza ta, un om cumsecade are emoții, iar eu trebuie să stau lîngă tine și să te păzesc! Banditule!

Văzînd milițienii care tocmai intrau în grădină, în urma lui Sașok, Liuba strigă:

— Luați-l, eu mă întorc îndată!

Și se repezi într-un suflet în casă, la telefon, care continua să zbîrnîie cu aceeași stăruință.

— Volodea, dragul meu! Eram în grădină, am auzit telefonul, dar nu puteam veni... În adăpost? Ei și tu! Unde? întrebă ea și izbucni în rîs: stăteam lîngă un fritz și nu pu-

team să plec de lîngă el. Un fritz! Doamne, Volodenka, cum de n-auzi? Închipuieşte-ţi şi tu lîngă cine! Un fritz, un neamţ, un paraşutist... înţelegi? Foarte simplu! L-am prins şi l-am legat, apoi Saşok a dat o fugă pînă la miliţie, iar eu am avut o explicaţie cu el, în ruseşte. Vai, Volodea, au venit să-l ia, acum n-am timp. Te sun eu mai tîrziu.

Ofiţerul de miliţie o salută pe Liuba şi se apucă să întocmească un proces-verbal, scriind mai întîi numele ei. Ofiţerul i se adresa cu un deosebit respect, aşa cum nu i se adresase nimeni pînă acum. Îi spuse că după indicaţiile miliţienilor din post, ei căutau paraşutistul acesta la cîteva case mai departe, în capătul ulicioarei, şi că dacă ea n-ar fi dat dovadă de atîta curaj...

— Numele lui trebuie să-l însemnaţi! spuse Liuba cu modestie, arătînd spre Saşok, care se întorsese cu spatele spre miliţieni, silindu-se să aibă aerul cel mai nepăsător din lume. Lui i se datorează totul...

Rămînînd din nou singuri, Liuba şi Saşok se aşezară amîndoi pe treptele terasei dinspre grădină. Se simţeau fericiţi şi istoviţi totodată.

— Poftim roman de aventuri! exclamă Liuba, cu un zîmbet obosit.

4

Ivan Ivanovici Sizov fusese chemat la comitetul raional de partid pentru ora cinci. Nu-i plăcea şedinţele şi, cînd nu izbutea să le evite, se aciuia de obicei undeva într-un colţ şi adormea numaidecît în susurul vocilor. Acum însă venise cu plăcere şi cu interes, fiindcă Pegov, secretarul comitetului raional de partid, ţinea şedinţele milităreşte — scurt şi lămurit, înlăturînd orice vorbărie.

Sala de şedinţe, lungă, cu un perete cu glasvand, era plină, deşi Sizov venise la cinci fără două minute. Se aflau aici conducători ai organelor de partid şi ai organelor Puterii Sovietice, directori şi conducători de întreprinderi. Mulţi erau în uniformă militară sau îmbrăcaţi pe jumătate ostăşeşte. Te surprindea numărul mare de femei şi de bătrîni prezenţi în

sală. Vedeai măşti de gaze atîrnînd pe după umăr, măşti de gaze spînzurînd pe speteaza scaunelor, măşti de gaze ţinute pe genunchi în loc de serviete...

De puţin timp luase sfîrşit o alarmă aeriană, dar din cînd în cînd se mai auzeau explozii, şi geamurile sălii zăngăneau uşor. Salutînd tovarăşii cunoscuţi şi uitîndu-se cu luare-aminte la feţele celor noi („iar a plecat multă lume pe front" !), Sizov se strecură în primele rînduri ca să poată auzi mai bine.

Era ora cinci şi două minute cînd Pegov apăru la masa prezidiului ; ciocăni de cîteva ori în masă cu creionul şi începu numaidecît să vorbească. Vorbea încet, uitîndu-se undeva peste capul celor prezenţi, ca şi cum acolo, pe peretele din faţă, ar fi fost scrise punctele principale ale laconicei sale expuneri.

— Situaţia este foarte încordată, tovarăşi. Se dau lupte în imediata apropiere a oraşului. Acum se hotărăşte soarta Leningradului nostru. Pînă ieri mai dispuneam încă de linia ferată nordică care deservea aprovizionarea cu muniţii şi alimente. Zilele trecute trupele noastre au fost însă nevoite să părăsească gara Mga, şi astfel ultima noastră legătură de cale ferată a căzut în mîinile nemţilor. Oraşul este strîns într-un cerc şi nemţii vor face probabil tot posibilul pentru a închide cercul complet. Noi, comuniştii, trebuie să ne dăm seama, tovarăşi, de gravitatea situaţiei. Şi trebuie să pregătim oamenii pentru noi încercări. Vor trebui să lupte toţi cei care-s în stare să ţină o armă în mînă. În primele zile de bombardament nemţii au reuşit să distrugă şi să incendieze parte din depozitele noastre de alimente ; cu acest prilej s-au pierdut mari cantităţi de alimente, iar acum aprovizionarea e paralizată sau aproape paralizată. Se iau însă măsuri — înţelegeţi doar că patria nu ne va lăsa... Totuşi, deocamdată, situaţia rămîne foarte grea şi trebuie să vă aşteptaţi ca raţia de pîine să se reducă în cîteva zile. Şi poate chiar într-un mod destul de simţitor.

Pegov tăcu, cercetînd cu privirea feţele oamenilor din sală.

— Ce-i de făcut ?

Undeva, în apropiere, răsună bubuitul unei explozii şi geamurile zăngăniră puternic. Cei care şedeau lîngă glasvand începură să treacă în vîrful picioarelor spre fundul sălii.

— Notaţi-vă, tovarăşi ! continuă Pegov. Mîine dimineaţă facem o nouă recrutare pentru miliţia poporului. Acum puteţi

să nu țineți prea mult seamă de vîrstă — și aici secretarul comitetului raional surîse cu blîndețe: Văd că mulți dintre dumneavoastră s-au înviorat. Degeaba, tovarăși! Nu vom lăsa pe nimeni dintre conducătorii de partid în miliția poporului. Și noi, aici, ne aflăm pe front — un front tot atît de important. Așa că, să nu-ți faci iluzii, tovarășe Sizov.

— Ce-aveți cu mine? Eu tac și ascult! strigă Ivan Ivanovici de la locul său, supărat că se atrage atenția asupra lui.

Pegov clipi spre el cu înțeles și spuse pe un ton cam răutăcios:

— Tac și mă gîndesc, că dacă vîrsta n-are cine știe ce importanță, ia să încerc eu să-l păcălesc pe Pegov și s-o șterg pe front cu cei din miliția poporului. Poate că se prinde!

În sală se auziră rîsete: în zilele acestea oamenii rîdeau ușor și cu plăcere, la cel mai neînsemnat prilej.

Timp de aproape un minut, Pegov tăcu, înțelegînd nevoia unei destinderi, apoi continuă:

— Numai să nu-mi înscrieți invalizi și bolnavi, fiindcă deocamdată nu-i chiar așa mare nevoie de oameni. Totuși, pentru orice eventualitate, fiecare dintre dumneavoastră să organizeze instruirea oamenilor, învățați-i cum se aruncă o sticlă cu lichid incendiar, învățați-i să tragă. Recomandăm lucrul acesta și vom controla felul cum se execută... Asta în primul rînd. În al doilea rînd, se constată că nemții au început să arunce foarte multe bombe incendiare. În general, populația face față cu succes situației. Astfel, la noi în raion n-am avut nici un incendiu de mari proporții. Pe alocuri, însă, activul de apărare al imobilelor se vădește slab pregătit în ce privește stingerea bombelor incendiare. Pregătiți oamenii începînd chiar de mîine, sau mai bine chiar de astă seară. În al treilea rînd, în oraș lucrează o agentură a dușmanului. Acum, sarcina unui agitator nu este să țină discursuri, ci să umble pe la cozi, prin adăposturi, prin curțile caselor — peste tot unde se adună lume, și să lămurească oamenii, să demaște pe loc alarmiștii și zvoniștii. Afară de asta, orice om suspect trebuie verificat. Sînt în mijlocul nostru destui spioni și destui indivizi care lansează rachete. Poporul nostru a dovedit în război o mare unitate, o mare coeziune... totuși mai avem dușmani printre noi, și este o crimă a da uitării lucrul acesta. Acum, toate elementele antisovietice ridică capul. Ele vor căuta să speculeze starea de spi-

rit a populației, în momentul cînd se vor reduce rațiile de pîine. Țineți seama de asta. Faceți o ședință cu membrii de partid, cu agitatorii (acum mai mult ca oricînd, fiecare comunist are datoria să fie un agitator), vorbiți-le concret, cu căldură, astfel ca să înțeleagă situația pe deplin.

Pegov tăcu și aruncă o privire piezișă spre glasvandul ce zăngănea din pricina exploziilor din apropiere.

— Are cineva vreo întrebare? întrebă el.

O femeie în vîrstă, îmbrăcată într-o bluză militară, se ridică în fundul sălii.

— Femeile vor cere să fie înrolate și ele în miliția poporului. Le înscriem? întrebă ea cu o voce răsunătoare.

— Da! răspunse Pegov, fără să stea pe gînduri. Dacă cer să le înscrieți, atunci le înscrieți. Procedați însă cu chibzuială, alegeți oamenii. Sînt femei care vor lupta mai bine decît unii dintre bărbați. Femeile tinere, sănătoase, fără copii, apoi sportivele bune trăgătoare, combative, le puteți înscrie. Mai ai vreo întrebare?

— Ce rații se vor fixa?

— Deocamdată n-aș putea spune. Problema este încă în discuție. Ei, acum gata, am terminat, nu-i așa? Ne putem despărți, ca să ne așternem pe treabă. Vă previn, tovarăși, că în momentul de față raionul nostru se află sub focul artileriei inamice. Prin urmare, nu ieșiți grămadă, fiți cu băgare de seamă pe stradă, nu faceți pe vitejii. S-o observat că adesea în timpul bombardamentelor, oamenii noștri de conducere bravează, țin neapărat să se urce pe acoperișuri, nu se adăpostesc de focul dușmanului și, dacă explodează vreun obuz în apropiere, le este oarecum rușine să se culce la pămînt. Așa putem avea pierderi inutile, iar noi avem oameni puțini și avem nevoie să ne păstrăm oamenii. Țineți deci seama că o asemenea comportare nu înseamnă curaj, ci prostie. Cu asta am terminat. Plecați cîte unul, tovarăși.

Ivan Ivanovici se uită la ceas: era cinci și douăzeci de minute. Ieși în stradă și se opri cu un vădit interes în fața unei gropi proaspete de obuz, care sfredelise caldarîmul. „Să nu te urci pe acoperiș!" mormăi Sizov în sinea lui. „Va să zică să-i trimit pe alții și eu să mă ascund la subsol?... Prostii, prostii! Pe front să nu te duci, pe acoperiș să nu te urci!"...

Tot gîndindu-se astfel, Ivan Ivanovici ajunse în apropiere de obiectivul său, ferm convins că recomandările lui Pegov nu-l privesc pe el, deoarece acesta nici n-a pomenit de conducătorii de obiective; şi ei, conducătorii de obiective, aveau datoria să fie peste tot, că doar pentru asta fuseseră numiţi!

5

Începea o noapte de septembrie la Leningrad. Se anunţase o nouă alarmă aeriană, dar deocamdată în oraş era linişte. Maria se urcă pe acoperiş să controleze posturile de pază; pe de o parte, găsea necesar să încurajeze prin prezenţa ei pe oamenii care făceau de gardă, iar pe de altă parte, în timpul bombardamentelor nu-i plăcea să stea jos, în subsol, de unde nu se vedea nici duşmanul, nici rezistenţa ce i se opunea.

Cerul se limpezise. Stele verzui începuseră să se aprindă pe întinderea bolţii, fără să sclipească însă cu toată puterea luminii lor depărtate, întotdeauna puţin enigmatice. După un ceas, cînd întunericul avea să se îndesească, strălucirea lor avea să sporească din ce în ce mai mult.

Maria se uita la cerul înalt şi liniştit, şi se mira din nou la gîndul că pe lumea aceasta minunată, unde domneşte atîta înţeleaptă armonie, trebuie să veghezi pe acoperiş, sub raza stelelor depărtate, să ai la îndemînă nisip, o lopată, mînuşi de protecţie, şi să aştepţi bombe, foc, moarte, prăpăd...

Alungîndu-şi aceste gînduri amare şi inutile, se apropie de siluieta întunecată şi neclintită a unei femei aflată aici de gardă, pe care o întrebă dacă n-au apărut avioanele.

— Nu încă! i se răspunse, şi Maria o recunoscu plină de mulţumire pe Timoşkina, femeia pe care de dimineaţă ea voise să o excludă din grupa de autoapărare. Matale poţi să te duci, la ce să stai aici, că doar eu nu plec nicăieri! spuse Timoşkina cu mîndrie.

— Aici e mai bine! explică Maria, şi porni spre celălalt capăt al acoperişului, de unde se deschidea vederea spre Neva şi raioanele de peste fluviu.

Apele întunecate ale Nevei sclipeau, oglindind licărirea stelelor. Pe un pod se aşternură deodată două fîşii albastre de lu-

mină : erau farurile unui automobil. Casele — siluiete întunecate — păreau nelocuite. Undeva, cîteva raze de lumină conturau un geam prost camuflat... dar storurile se mişcară pe neaşteptate şi nişte mîini astupară în grabă orice urmă de lumină. Maria înţelegea bine ce însemnează lucrul acesta : vreo gospodină — bunăoară Timoşkina sau Vasilieva — ieşise în stradă, grijulie, să se uite la ferestrele obiectivului său, văzuse o dungă de lumină la etajul doi şi strigase supărată agentului de legătură — un oarecare Saşka sau Kolka — că la apartamentul zece oamenii îşi fac iarăşi de cap ; iar băiatul se repezise sus şi făcuse o gălăgie teribilă, vorbind cu un aer grav şi ridicînd tonul, ca unul conştient de răspunderea lui. Ruşinaţi, locatarii apartamentului au smuls pătura de pe pat, ca să camufleze geamul aşa cum trebuie, şi s-au jurat că asta n-are să se mai întîmple niciodată... Maria ştia că mii de femei, băieţi şi fete patrulează acum pe străzi, păzind cu grijă întunericul care învăluia oraşul. Ştia că mii de oameni stau acum de pază pe toate acoperişurile, întocmai ca şi ea, mulţumiţi că întunericul nopţii s-a aşternut deasupra celui mai frumos oraş din lume... Şi se gîndi că altădată, înainte de război, dacă se întîmpla cumva să privească oraşul de la înălţimea unui etaj, fiecare fereastră i se părea tainică, întrucît ascundea viaţa necunoscută a unor oameni necunoscuţi, ale căror interese şi simţăminte ea nu le cunoştea şi nu avea să le afle niciodată. Apoi, în zilele cînd avea ea însăşi vreo supărare, se simţea pierdută în oraşul acesta mare, unde existau milioane de vieţi, fără să vină în atingere cu viaţa ei. În schimb, astăzi i se părea că cunoaşte amănunţit viaţa tuturor concetăţenilor ei aflaţi în spatele ferestrelor acelora camuflate cu grijă, că viaţa ei se contopeşte pe deplin cu viaţa oamenilor din jur, cu viaţa întregului oraş.

De dincolo de pod izbucni deodată spre cer o rachetă galbenă, împroşcînd scîntei de aur în văzduh şi desprinzînd pentru o clipă din întuneric acoperişul conic al gării.

Maria îşi dădu seama că nu poate întreprinde nimic ; ar fi vrut să înşface şi să stingă chiar din zbor semnalele acestea trădătoare.

Răsunară cîteva bubuituri surde. Pe cer, parcă ciorovăindu-se cu lumina stelelor, sclipiră nişte ghemuri de foc. Avionul nu se vedea, dar îi ghiceai drumul după exploziile proiectilelor antiaeriene. O altă rachetă luminoasă se ridică peste pod. Maria ţipă : „Racheta !“ — deşi nimeni nu putea să o audă. Avea im-

presia că numai ea singură vede aceste semnale, şi scruta întunericul, nădăjduind să prindă o mişcare cît de mică dincolo de pod. Întunericul şi distanţa ascundeau însă totul.

Tragerea tunurilor antiaeriene se înteţi şi se apropie. Şuieratul metalic şi crispant al unei bombe în cădere o asurzi pe Maria. Casa se clătină şi ea avu o clipă impresia că acoperişul îi fuge de sub picioare. Bomba căzu în Neva, stîrnind o trîmbă de apă, care-i umezi faţa cu pulberea măruntă ce ajunse pînă la înălţimea aceea.

— Iar te-ai cocoţat aicea sus, Smolina?

Ivan Ivanovici stătea în deschizătura luminatorului, şi Maria se bucură ca de un frate, văzîndu-l.

— Alte două rachete! Uite colo! spuse ea, apropiindu-se de luminator.

— Ticăloşii ăştia sînt prinşi mereu, dar tot nu le piere sămînţa!

— Eu una i-aş sugruma!

— Să-i prindem numai! Că s-o găsi oricînd cineva să-i sugrume!

O altă bombă căzu undeva departe, dincolo de pod, ridicînd în văzduh o trîmbă de sfărîmături. După un minut, spre cerul senin al nopţii izbucni o pălălaie puternică, luminînd colăbăraia ce se lăsa spre pămînt ca un nor.

— Bombă incendiară, nu-i aşa? întrebă, calm, Sizov.

— Nu prea se pare! răspunse pe acelaşi ton Maria.

— E undeva pe Murinsk, nu?

— Mama face azi de gardă acolo, spuse la fel de calm Maria. A căzut pe undeva aproape de ei.

— Şi băiatul cu cine-a rămas?

— E în adăpost, doarme în camera copiilor. E cu Miroşa... adăugă ea şi, după ce tăcu puţin, vorbi ca din senin: Ştii, e-aşa de caraghioasă Miroşa asta...

Povesti cîteva întîmplări amuzante despre această femeie bună şi veşnic fără astîmpăr, iar Sizov o asculta şi rîdea, făcînd ici, colo, cîte o observaţie înţepătoare, dar lipsită de răutate. Exploziile proiectilelor antiaeriene fulgerau acum drept deasupra lor, pe cerul care răsuna de duduitul ameninţător al unui avion inamic, nevăzut.

— Iată şi bombele incendiare! observă Maria, şi continuă să povestească.

Flăcări galbene de o strălucire orbitoare sclipeau ici, colo ca niște luminițe mici și rătăcitoare, dar se stingeau curînd — apăreau și mereu se stingeau. O agitație de siluiete întunecate și minuscule se deslușea în răsfrîngerea de lumină a flăcărilor: ele luptau din răsputeri împotriva vîlvătăii și pînă la urmă o biruiau, redînd nopții întunericul ei de nepătruns. Iar înfrigurarea și zorul mișcărilor vădeau aceeași voință și același ritm care uneau în noaptea aceasta (întocmai ca în toate nopțile precedente, întocmai ca în toate nopțile următoare) miile de apărători voluntari ai orașului.

— Frumos! spuse Ivan Ivanovici cu un oftat.

— Mda... Știi, ieri am primit o scrisoare... de la Trubnikov.

— Ei, și ce spune?

— Scrisoarea asta e scrisă pe vremea cînd se afla încă pe drum. A făcut o lună de zile pînă să-mi parvină. Spune că aici va fi îngrozitor, că nemții au să ne bombardeze.

— Adică să scape cine poate, nu?

— Cam așa ceva.

— Și-i răspunzi?

— Nu m-am hotărît încă. Să-i scriu că situația a și devenit îngrozitoare?

Surîse tristă. Ochii ei urmăreau fără încetare lupta ce se desfășura de-a lungul străzii Murinsk, unde vîlvătaia se agita, se zbătea și se prăbușea, întîmpinînd din toate părțile împotrivirea înverșunată a apei și a îndîrjirii omului.

6

Miroșa urca scara și abia trecuse de primul etaj, cînd undeva în apropiere căzu o bombă. Se lipi de perete și ascultă cu încordare, dar în afară de bubuitul obișnuit al tunurilor antiaeriene, nu auzi nimic. Stătu puțin, gîndindu-se încotro să apuce — dacă trebuia să urce sau să coboare. Andriușa dormea în camera copiilor, așa că nu era nevoie să stea cu el. Ar fi vrut să se repeadă pînă sus, să ia ceva în gură și să se întoarcă cu laptele copilului, ca să aibă ce mînca de dimineață. Cu fiecare zi, procurarea laptelui devenea tot mai anevoioasă și ea se temea că apartamentul ar putea fi bombardat și că astfel se va

pierde o sticlă întreagă cu lapte minunat. Porni în fugă pe scări.

În casă totul i se păru mai îngrozitor decît pe scară : geamurile fără perdele erau luminate de străfulgerările de foc ale tunurilor şi de exploziile proiectilelor, iar în difuzorul aparatului de radio răsuna bătaia nervoasă a metronomului, întocmai ca zvîcnetul înteţit al unei inimi cuprinsă de o puternică emoţie. Lovindu-se pe întuneric de lucrurile din casă, izbindu-se din pricina grabei cu fruntea de uşa deschisă a bucătăriei şi stăpînindu-şi un ţipăt numai fiindcă în casa pustie propria-i voce ar fi înspăimîntat-o şi mai mult, Miroşa găsi pe bîjbîite sticla cu lapte, şi tocmai pornise spre bucătărie, vrînd să caute pîinea şi cartofii fierţi de cu ziuă, cînd căzu o altă bombă, pe undeva tot în apropiere. Simţi că i-a pierit orice poftă de mîncare şi alergă într-un suflet spre ieşire, dar în uşă îşi aduse aminte că pantalonaşii lui Andriuşa erau uzi. Va să zică, mîine dimineaţă nu va avea cu ce să-l schimbe. Se întoarse şi scotoci multă vreme într-un sertar al scrinului, încurcîndu-se în cămăşuţele şi pieptăraşele copilului. În schimb, aceste mici lucruri de copil îi redară dintr-o dată toată liniştea. O gingăşie necunoscută pînă acum o cuprinse, şi cu această gingăşie în inimă nimic din ce se petrecea în jur nu i se mai părea înspăimîntător. În cele din urmă, după ce izbuti să găsească ce-i trebuia în maldărul de primeneli ale copilului, se întoarse din nou în bucătărie, mîncă cu poftă cartofi fierţi cu sare, puse în buzunar o bucată de pîine şi porni liniştită să coboare scările.

Urîţică, stîngace, prea sfioasă în tinereţe, iar acum agitată peste măsură, Miroşa nu cunoscuse nici familia, nici dragostea, nu avusese prieteni, nu ştiuse ce este voia bună şi nici bucuria. După moartea surorii ei mai mari, amîndouă nepoatele sale — pe atunci nişte copile, rămase singure şi fără sprijin — veniseră să stea la ea; lucrul acesta a bucurat-o mult şi o bucată de vreme însufleţirea neobişnuită din casă i-a luminat viaţa. Fetele însă crescură parcă prea repede. Niciuneia nu-i trecea prin minte să o mîngîie pe Miroşa sau să-i poarte de grijă ; cu egoismul acela al tinereţei zburdalnice, ele priveau ca pe ceva firesc străduaniile pe care mătuşa cea bună şi grijulie le depunea pentru amîndouă, glumeau pe socoteala ei şi o priveau nu ca pe o rudă apropiată, ci ca pe un om de care au nevoie.

Şi iată că acum, după ce pierduse tihna colţişorului unde-şi petrecuse viaţa, aici, în noua şi vremelnica lor locuinţă, Miroşa

găsise o fericire neașteptată: copilașul cu ochii vii, cu glasul răsunător și gingaș ce-i pătrundea pînă-n adîncul sufletului, se interesa de ea ca de cineva de seama lui, era bucuros cînd ea îl scotea la plimbare și avea nevoie la fiecare pas de grija ei. După numai o săptămînă, Miroșa ajunsese să se bucure cînd Ana Konstantinovna era de gardă, și se arăta geloasă dacă Andriușa se repezea înaintea bunicăi-si sau a mame-si, atunci cînd ele se întorceau acasă. Toată puterea dragostei ei, neluată în seamă atîta vreme, Miroșa o îndrepta acum asupra acestui copil străin pe care numai o întîmplare făcuse să-l întîlnească.

Cobora încet treptele, dibuind cu piciorul la cotiturile scării, ca să nu calce greșit, și se gîndea să se ducă de dimineață la portarul care stătea în vecinătatea adăpostului și să încălzească laptele pînă nu se trezește Andriușa; se gîndea de asemenea că ar fi bine să dea copilului de mîncare și să-l scoată la plimbare mai înainte ca Maria Nikolaevna să se întoarcă acasă, astfel încît să se vadă că și ea, repezita de Miroșa, e-n stare să facă totul la fel de bine ca și Ana Konstantinovna.

Adăpostul era ticsit de lume. Miroșa se strecură în camera copiilor și rămase cîteva clipe aplecată asupra pătucului în care dormea Andriușa.

— Ingerașul meu... șopti ea, îndreptînd plapuma.

Pantalonașii uzi ai copilului stăteau atîrnați de speteaza unui scaun. Uitîndu-se în dreapta și-n stînga să vadă dacă nu bombănește cineva, Miroșa se strecură la spălătorul aflat într-un colț și se apucă să-i clătească. O doamnă cu o înfățișare severă și care purta un halat alb peste palton se apropie îndată.

— Ce faci dumneata aici? întrebă ea.

— N-are pantalonași de schimb... micuțul... bolborosi Miroșa speriată.

— Da, cu un copil e cam greu acum! făcu doamna cea severă cu compătimire. Agață-i de țeava caloriferului... pînă dimineața se usucă! urmă ea și, după ce se gîndi puțin, adăugă: Dar de gardă tot o să trebuiască să faci măcar la poartă sau la adăpost.

— Fac bucuroasă și de gardă, se învoi numaidecît Miroșa, încîntată că nu i s-a interzis să spele. Numai că eu sînt cam sperioasă... cînd se trage... tremur toată... Adineaori m-am repezit pînă sus, după laptele copilului, și-mi tremurau mîinile și picioarele ca de alte alea... ba m-am ales și cu un cucui în frunte...

Doamna tăcu o vreme, cercetînd-o cu privirea, şi spuse brusc :

— Cu toate astea, te-ai repezit pînă sus după lapte, nu-i aşa ? Prin urmare, la nevoie, ai să te repezi să stingi şi o bombă incendiară. Lasă, nu-i nimic, te obişnuieşti.

— Da, o să mă obişnuiesc ! se învoi din nou Miroşa. Atît numai că eu nu pot face de gardă în fiecare zi... eu am copil...

Doamna cea severă se îndepărtă şi Miroşa continuă să mormăie cu jumătate de gură că ea are un copil în braţe. Şi întreaga-i fiinţă se făcea ecoul acestor cuvinte.

7

Deşi era întotdeauna singură în odăiţa centralei telefonice a uzinei, Liza cunoştea situaţia grea din hala de montare ca nimeni altul, deoarece „nebunul" de inginer Kurbatov cerea mereu legătura cu numărul 94 şi se certa de mama focului cu maistrul Soloduhin din pricina piesei numărul 11-71. Nu ştia despre ce anume piesă este vorba, dar îşi dădea limpede seama că montarea tancurilor trebuie să se desfăşoare fără întrerupere ; avea toată înţelegerea pentru Kurbatov şi asculta cu emoţie cearta dintre cele două ateliere, deşi înjurăturile lui Kurbatov o făceau să roşească. La urma urmelor, nimeni nu ştia că ea ascultă convorbirea, iar întîrzierea cu această importantă piesă era un motiv suficient de temeinic pentru Kurbatov să-l ocărască pe „mintosul" de Soloduhin.

— Liza, drăguţo ! o ruga acum Soloduhin — dacă mă mai sună nebunul ăla, spune-i că telefonul e ocupat.

— N-am voie să fac asta ! i-o reteză Liza cu o bucurie răutăcioasă, şi adăugă : Mai bine ai da şi dumneata zor cu 11-71.

— Păi eu dau zor ! spuse cu un glas plîngăreţ Soloduhin, şi trînti receptorul.

In clipa aceea, planificatorul uzinei ceru legătura cu contabilul-şef şi se apucară amîndoi să confrunte un pomelnic nesfîrşit şi plictisitor de cifre, ciorovăindu-se de zor. Intre timp, se pornise să urle sirena vestind începerea alarmei aeriene. Liza se ghemui pe scaun : centrala telefonică trebuia să funcţioneze cu precizie şi era înspăimîntător să stea singură în timpul bom-

bardamentelor aeriene. Făcu legătura statului major al apărării antiaeriene cu oraşul, apoi dădu directorului uzinei legătura cu statul major şi puse din nou în legătură statul major cu postul principal de observaţie al uzinei. Ascultă comunicatul, care anunţa că mai multe formaţii mari de bombardiere inamice caută să răzbească spre oraş, că trei bombardiere inamice au fost reperate în raionul lor şi că bateriile antiaeriene aflate în acest sector au deschis focul. Ultima veste nu mai era nevoie să fie comunicată, deoarece bubuiturile tunurilor antiaeriene amplasate în apropierea centralei făceau să zăngăne geamurile. Şeful statului major raportă directorului că toţi oamenii de gardă din echipele de pompieri şi din echipele sanitare şi-au ocupat posturile.

Planificatorul uzinei era şi acum în legătură cu contabilul. Liza ascultă puţin, bănuind că de frică au uitat amîndoi să pună receptorul în furcă, dar auzi aceeaşi ciorovăială plictisitoare şi aceeaşi enumerare de cifre, de paragrafe şi iarăşi de cifre. Interiorul nr. 32 suna stăruitor şi, firește, acesta era Kurbatov, care cerea din nou legătura cu nr. 94.

— Ei hai, nu mă mai sîcîi, nu mă mai sîcîi! se tînguia cu implorare Soloduhin. Ţi-am promis doar: sînt leoarcă de sudoare şi-ţi spun că vei avea piesa. Dar nu mă mai sîcîi, omule, nu mă mai sîcîi.

Kurbatov răspunse cu o frază foarte complicată şi foarte lungă. Liza depărtă receptorul de ureche, dar auzi şi aşa oftatul lui Soloduhin:

— Te rog, fără nervi, ştii!

Receptorul fu trîntit din nou în furcă şi Liza vru o clipă să-l sune pe Soloduhin şi să-i facă observaţie pentru felul cum înţelege el să păstreze aparatul telefonic, dar tocmai atunci fu zgîlţîită pe scaun şi simţi că toată clădirea uzinei se zguduie din temelii, ca de un cutremur care se potoleşte treptat. În aceeaşi clipă se aprinse becul semnalizator al postului principal de observare. Cu un gest obişnuit, fără să mai asculte apelul, Liza făcu legătura cu statul major şi auzi raportîndu-se calm că o bombă de mare calibru a căzut dincolo de gardul uzinei, că suflul exploziei a spart geamurile de la hala de montare şi că în turn a fost rănită observatoarea Somova, care a rămas însă la post. Liza scoase o exclamaţie de uimire. O cunoştea bine pe Katea Somova: făceau amîndouă parte din grupa comsomolistă a aceluiaşi atelier. Postul principal de observare con-

tinua raportul, anunțînd că bombardierele vor trece pentru a doua oară pe deasupra uzinei. Liza își trase capul între umeri și răspunse cu un tremur în glas la apelul halei de montare.

— Ce-i pe acolo pe la dumneavoastră ? Sînt bine cu toții ? îl întrebă ea pe Kurbatov.

— Totul în ordine, minus geamurile și niște fleacuri de zgîrieturi... Dă-mi legătura cu bestia aia de la 94 !

Și ciorovăiala cu Soloduhin reîncepu. De astă dată însă, Liza nu le mai ascultă convorbirea, deoarece aproape imediat postul principal de observare raportă că două bombardiere inamice atacă în picaj. Bubuitul artileriei antiaeriene acoperea glasurile din receptor. La un moment dat, mîinile Lizei fură azvîrlite cu violență de pe pupitrul centralei ; un șuierat înspăimîntător îi străpunse urechile și, în bezna care cuprinse deodată încăperea, ea zbură spre tavan în întîmpinarea șuieratului acesta și a unui bubuit ca de tunet. Se lovi de ceva și simți o durere ascuțită în coaste și la umăr.

Se dezmetici pe podea, în întuneric. O apăsa ceva. Pipăi obiectul acela ciudat și constată că este scaunul ei. De jur împrejur — liniște deplină. Era rece acolo, pe podea. Liza își plimbă mîinile de-a lungul corpului. Simțea o durere ascuțită într-o coastă și o durere surdă la umăr. Da, fără îndoială, asta însemna că trăiește. Dar în jurul ei stăruia aceeași tăcere de moarte : ai fi zis că nu mai există nici uzina, nici muncitorii, nici tunurile antiaeriene, nici avioanele inamice în picaj și că ea singură se mai află în viață aici, pe întreg teritoriul uriaș al uzinei... Se ridică puțin, neștiind ce să facă, cum să iasă la lumină, și văzu deodată tabloul centralei, pe care se aprindeau și se stingeau cu nervozitate becurile semnalizatoare. Chircindu-se din pricina durerii din dreptul coastelor, se ridică în picioare și se tîrî pînă la masa de lucru ; rămase puțin descumpănită în fața mulțimii de apeluri concomitente, dar dădu întîietate directorului. In schimb, cînd rosti în receptor : „allo!", nu primi nici un răspuns. Fără să stea pe gînduri, răspunse la apelul postului principal de observare, și o voce foarte depărtată ceru legătura cu statul major. Intre timp, becul directorului începu din nou să pîlpîie și Liza auzi ca prin ceață :

— Ce-i cu tine, ai asurzit ?

— Se aude prost, Vladimir Ivanovici ! răspunse ea disperată.

Înțelese cu multă greutate că el cere legătura cu statul

major şi auzi ca prin vis cum cineva de aici raportează că avioanele inamice atacă pentru a treia oară. Nu auzea nici bubuitul antiaerianei, nici urletul avioanelor, dar acum înţelese că uzina trăieşte, că oamenii trăiesc, că tunurile trag, că avioanele inamice atacă în picaj şi că numai ea singură nu aude nimic. Mîhnită de această neaşteptată nenorocire, răspunse la apelul inginerului Kurbatov, implorîndu-l :

— Dragul meu, vorbeşte mai tare, sînt asurzită, nu aud !

Iar Kurbatov, fără să-şi piardă voioşia obişnuită, îi spuse că o bombă de cinci sute de kilograme a căzut în curtea uzinei, chiar în faţa centralei telefonice, că lumina s-a stins peste tot, şi-i ceru să-i facă legătura cu centrala electrică şi apoi cu interiorul 94. Liza îi dădu la telefon centrala electrică ; între timp, lumina se aprinse din nou şi ea văzu podeaua plină de moloz. Acum însă nu avea răgaz să se uite în jur, fiindcă becurile de semnalizare îi cereau o atenţie încordată. Planificatorul striga supărat să i se dea urgent legătura cu contabilul. Contabilul răspunse îndată, şi cifrele, paragrafele şi iarăşi cifrele începură să curgă din nou, ca un şuvoi de apă. La un moment dat, Soloduhin ceru legătura cu hala de montare, ceea ce nu se întîmplase pînă acum, fiindcă întotdeauna hala de montare cerea legătura cu Soloduhin. Liza îl rugă şi pe el să vorbească mai tare şi-l auzi strigîndu-i lui Kurbatov, cît îl ţinea gura, socotind probabil că toţi au asurzit, sau poate numai de bucurie :

— Drace, vino să iei cinci bucăţi de 11-71 !

— Scumpule ! strigă din răsputeri inginerul Kurbatov. Te pup, păsărică ! Numai că cinci nu-mi prea ajung. Dă-i zor, păpuşico, te rog, pentru numele lui dumnezeu, dă-i zor, dă-i înainte. Măi, Soloduhin, tu eşti cel mai bun maistru de pe lume. Nu te lăsa, frăţioare ! Ai rămas teafăr, ai ?

— Mi-au găurit ăia un perete şi-aicea te cam ia cu frig ! strigă Soloduhin, şi trînti din nou receptorul, dar Liza nu avu timp să-i mai facă observaţie, deoarece apelurile se succedau necontenit.

De fiecare dată striga, întreba din nou pe fiecare cu cine vrea să obţină legătura şi implora oamenii să vorbească mai tare.

In cele din urmă, secretarul comitetului de partid o întrebă prietenos :

— N-ai vrea să te odihneşti, tovarăşă Krujkova ?

— Nu-i nevoie, Petr Semenovici! răspunse Liza. Şi-apoi, nici n-are cine să mă schimbe. Rămîn să lucrez şi-am să mă odihnesc după miezul nopţii, cînd îmi vine schimbul. Numai vorbiţi mai tare, să vă aud şi eu.

— Mulţumesc, dragă Krujkova! strigă Petr Semenovici, de parcă Liza i-ar fi făcut un serviciu personal. Dă-mi hala de montare, pe Kurbatov!

— Au început să livreze 11-71! se grăbi Liza să-i comunice, şi începu să-şi agite din nou mîinile printre becurile care se aprindeau şi se stingeau fără încetare.

Cînd alarma aeriană luă sfîrşit, era aproape douăsprezece noaptea. Liza se gîndi cu tristeţe că schimbul ei, Valea, va întîrzia cu siguranţă, fiindcă Valea era fricoasă şi n-ar fi plecat pentru nimic în lume spre uzină în timpul bombardamentului. Cu toate acestea, la douăsprezece fără cinci minute Valea dădu buzna în încăperea centralei telefonice şi începu să turuie de zor, uitîndu-se în jur cu ochii mari de spaimă.

— Nu te aud! strigă enervată Liza.

Valea holbă mai tare ochii şi ridică glasul atîta cît putu, spunînd că afară este ceva îngrozitor, că toată curtea e numai gropi şi că s-a crăpat un zid... Liza auzi şi înţelese totul dar, supărată dintr-o dată de pălăvrăgeala prietenei sale, strigă din nou:

— Nu te aud! Sînt asurzită. Pricepi?

— Doamne! exclamă Valea. Şi-atunci cum ai putut să lucrezi?

Liza, fără să răspundă, cedă Valei locul la tabloul de comandă. Înainte de a se ridica de la pupitru mai făcu însă legătura halei de montare cu Soloduhin şi auzi din nou drăcuielile lui Kurbatov şi ale lui Soloduhin, care-i răspundea plin de voie bună:

— Peste jumătate de oră îţi dau alte cinci piese, păcătosule!

8

Sonea făcea acum a treia cursă după muniţii. Peste zi, după ce încărcase camionul şi pornise înapoi prin oraşul care răsuna de explozii, era încîntată de sine şi se aştepta ca sergen-

tul să raporteze despre ea locotenentului, ca locotenentul să o laude şi să o cerceteze atent cu privirea, iar ochii lui, pînă de curînd atît de dispreţuitori, să fie plini de admiraţie, de uimire şi regret totodată. Aştepta cu nerăbdare clipa aceasta, dar trebui să se ocupe cu descărcarea camionului, iar apoi, cînd nu încetase încă alarma, locotenentul îi ordonă laconic să plece în acelaşi punct, după un nou transport, şi să caute să se grăbească. Simţindu-şi mijlocul frînt de pe urma lăzilor ridicate — pentru ea o muncă neobişnuită — Sonea se urcă la volan fără să se odihnească şi porni în plină viteză pe acelaşi drum străbătut în timpul zilei, străduindu-se să nu se gîndească la faptul că lucrurile au ieşit altfel decît ar fi dorit ea.

Alarma luă sfîrşit şi încărcarea camionului se făcu mai repede, dar Sonea îşi găsi ceva de lucru la motor, asta numai de ochii celor din jur, vrînd să-şi mai tragă răsuflarea. Cînd se înapoiară la bază, primiră ordinul să mănînce la repezeală; mîncarea i se păru Soniei nemaipomenit de gustoasă, şi asta făcu să-i revină toată voioşia.

Imediat după masă, oamenii aflară că unitatea lor a primit o nouă însărcinare, tot atît de urgentă. Locotenentul se prezentă în fugă în faţa unui locotenent-major, care spunea ceva cu un glas autoritar şi supărat, şi toţi şoferii, afară doar de Sonea, primiră noi instrucţiuni. Oamenii îşi şopteau unii altora că au să plece pe front, în prima linie. Despre Sonea, locotenentul spuse următoarele:

— Bine, deocamdată fata rămîne pe loc. Să facă transporturi, aşa cum a făcut şi pînă acum.

Disciplina militară nu îngăduia nici o obiecţie. Sonea primi în tăcere această nouă umilinţă, luă actele de la sergent şi plecă singură spre depozit.

— Lasă-i pe ei să încarce, nu face sforţări prea mari, că mîine ai să cazi din picioare! îi strigă sergentul din urmă.

Pe drum, o prinse din nou alarma; lumina amurgului mai stăruia încă, dar întunericul se lăsa cu repeziciune. Acum, cînd era singură şi trebuia să meargă mai încet, dibuind cu greutate drumul în fîşia palidă de lumină a farurilor camuflate, Sonea se simţea cuprinsă de o teamă sporită.

Se gîndi că e foarte obosită şi că ar vrea să fie acasă şi mătuşa Miroşa să-i facă patul şi să-i aducă un ceai fierbinte; se gîndi de asemenea că Mika trebuie să fie din nou în văzduh şi că probabil susţine vreo luptă aeriană, că în orice clipă poate

să fie rănit sau ucis, că în cazul acesta totul va pierde orice sens pentru ea și că-i va fi greu, cu neputință, să mai trăiască după aceea.

Vrînd să se scuture de aceste gînduri și totodată să-și alunge pe cît posibil și teama, se apucă din nou să încarce lăzile cu muniție, uitîndu-se mereu la cerul pe care lunecau în toate părțile razele reflectoarelor și explodau proiectilele bateriilor antiaeriene. O schijă căzu la cîțiva pași de ea. Sonea vru să o ridice de jos, dar se fripse la degete. Suflă un timp asupra mîinii, ca să-și potolească usturimea, apoi se aplecă și ridică totuși, de astă dată cu mănușa ei groasă de șofer, așchia aceea fierbinte de metal. Vîrînd-o în buzunarul de la manta, se gîndi să i-o arate lui Mika, și pe dată o cuprinse din nou teama pentru el și dorul de viața liniștită de mai înainte.

— Ce vremuri! Ești fată, și trebuie să lupți! spuse un om din echipa de încărcare, uitîndu-se la ea, și Sonea îi zîmbi recunoscătoare.

Pe cînd se înapoia la unitate, la vreo sută cincizeci de metri în fața camionului căzu o bombă, sfîrtecînd caldarîmul. Mașina fu împinsă înapoi și parbrizul se făcu țăndări. Sonea nu putea pricepe cum de-a scăpat fără nici o zgîrietură, de vreme ce erau numai țăndări în jurul ei. Își aminti de vorbele lui Mika: „Cu mine n-o să se întîmple nimic, eu sînt fermecat pînă la moarte!" și-și zise că și ea este fermecată pînă la moarte, iar moartea i se păru foarte depărtată, mai depărtată chiar decît Honolulu, unde Mika îi făgăduise să o plimbe pe sub cocotieri, cu prilejul unui zbor în jurul lumii, la care visau amîndoi.

Locotenentul o întîmpină în curte și-i spuse că se poate duce să se încălzească pînă se vor descărca lăzile. Sonea, supărată de tonul lui nepăsător și plin de importanță, se apucă să ajute ostașilor la descărcare. După aceea, locotenentul o anunță că va trebui să facă încă patru drumuri, și Sonea înțelese ce înseamnă serviciul militar, înțelese că acum trebuie să mergi, să mergi mereu înainte, atît cît se cere, că nu ai voie nici să obosești, nici să te plîngi că te doare mijlocul, nici să recunoști că ți-e somn, nici să repezi un băiețandru înfumurat — și asta pentru simplul motiv că el este locotenent și comandantul tău...

Oftă: serviciul militar se dovedea mai greu decît i se păruse ei la început. Cu toate acestea, cînd o văzu gata să plece în cursă, locotenentul se apropie de camion și întrebă prietenos, cu grijă:

— De ce ai parbrizul spart?

— A căzut o bombă în faţa mea, tovarăşe locotenent! raportă Sonea cu vioiciune. Suflul mi-a făcut parbrizul ţăndări.

— N-ai fost rănită?

— Nu, tovarăşe locotenent. Eu sînt fermecată pînă la moarte!

— Ia te uită! Asta-i bine... Poţi să conduci?

— Da, tovarăşe locotenent. Nu-i chip să zăbovesc, nu-i aşa? Atunci înseamnă că pot.

Locotenentul o privi cu luare-aminte, şi cu toate că în ochii lui nu se citea nici admiraţie, nici respect amestecat cu uimire, Sonea rămase mulţumită, deoarece i se adresase fără urmă din înfumurarea lui dispreţuitoare de mai înainte:

— Ei, dacă-i aşa, dă-i drumul. Ai să dormi după asta.

Strecurîndu-se cu băgare de seamă prin oraşul camuflat şi trăgînd mereu cu urechea la tragerea tunurilor antiaeriene, Sonea zîmbea mulţumită, zicîndu-şi că totul se poate suporta. Ba chiar găsea interesantă posibilitatea de a-ţi verifica şi oţeli caracterul, aşa încît îi păru bine că şi-a realizat visul şi că a izbutit să fie primită în armată.

9

Gospodina Grigorieva, femeia aceasta vîrstnică din brigada Smolinei, care lucra la construirea baricadelor, nu voia să se înscrie nici în echipa de pompieri, nici în echipa sanitară, şi din pricina asta se ciorovăise cîteva zile în şir cu activistele din blocul ei. Susţinea că se teme de foc încă din copilărie, cînd a izbucnit un mare incendiu în satul unde trăia împreună cu părinţii ei şi că sus, pe acoperiş, o lua ameţeala şi-n timp de pace. Cît priveşte activitatea de sanitar, socotea că mîinile ei nu pot deprinde această muncă: „Am nişte mîini de hamal! spunea ea. Nu pot să pansez un rănit, fiindcă l-aş schilodi! Uite, copilul meu era al meu şi tot mă temeam să-l înfăş!"

Aşa s-a scurs pentru Grigorieva toată vara şi toată toamna; iar ea era privită ca o femeie refractară şi lipsită de înţelegere faţă de lucrurile din jur. Asta pînă au început bombardamentele inamice asupra oraşului. Atunci îi uimi pe toţi,

intrînd într-un detaşament de salvare de pe lîngă statul major raional al apărării antiaeriene, a cărui misiune era îndepărtarea dărîmăturilor la clădirile bombardate. Aici găsi aplicare forţa ei fizică neobişnuită, dar munca aceasta se dovedi potrivită şi pentru firea ei bună şi miloasă, întregită de o rară tenacitate, precum şi pentru deprinderea ei de a face o muncă simplă, cu rezultate imediate, de care să-şi dea seama pe loc.

Muncind la îndepărtarea dărîmăturilor, Grigorieva nu se temea nici de grinzile care stăteau gata să se prăbuşească, nici de scările pe jumătate suspendate şi care se clătinau sub fiece pas, nici de bezna plină de geamăt a subsolurilor, unde se zbăteau oameni pe jumătate îngropaţi de vii, asurziţi şi înspăimîntaţi. Nimic nu putea să o sperie sau să o oprească, atunci cînd era convinsă că poate salva un om. Îndrăgind munca aceasta primejdioasă şi plină de omenie, ea izbutise să-şi alăture trei dintre băieţandrii cu care lucra la baricade — pe Jorka, Kolea şi „atletul" Andrei Andreici. I se păruseră nişte tovarăşi potriviţi, întrucît se dovediseră mai îndemînatici şi mai curajoşi decît unii oameni în toată firea. Kolea era atît de mlădios, încît se putea strecura prin orice crăpătură, iar pe Andrei Andreici îl respecta pentru forţa lui extraordinară şi stăruinţa cu care se antrena, ca să-şi dezvolte neîncetat muşchii. Jorka nu-i prea plăcea — era „cam ferches şi cam obraznic" — dar se văzuse nevoită să-l cheme şi pe el — odată cu cei doi prieteni ai lui, deoarece Kolea nu se ducea nicăieri fără Jorka.

În noaptea aceea, detaşamentul făcea de gardă la statul major raional. Grigorieva, care împletea lîngă o sobiţă, trăgea cu urechea la zgomotele necontenite ale luptei şi ofta: „Mda, azi n-o să pot împleti cine ştie ce..." Avea o înfăţişare paşnică; părea prin toată înfăţişarea ei o gospodină cumsecade — o bunicuţă cu andrele şi nicidecum o luptătoare dintr-un detaşament de salvare.

La jumătate de ceas după începutul alarmei, detaşamentul primi ordin să plece şi să degajeze de dărîmături o clădire mare, cu patru etaje.

— A fost o bombă de jumătate de tonă! strigă Grigorieva, apreciind fără greş greutatea bombei căzute, după zgomotul şi puterea exploziei. Vălei, o să avem de furcă azi, nu glumă!

Andrelele şi lucrul dispărură îndată în buzunarul larg al şorţului, faţa ei deveni severă; porni înaintea tuturor, cu pas mare, soldăţesc.

Casa fusese parcă tăiată în două. Partea din mijloc era distrusă în întregime de explozie, de sus şi pînă la primul etaj. Un morman informe de ruine se prăbuşise peste primul etaj şi peste uşa de la intrare. Fără să se văicărească şi fără să se arate cîtuşi de puţin descurajată, Grigorieva cercetă clădirea cu un aer preocupat şi cu acelaşi aer preocupat întrebă laconic pe locatarii scăpaţi teferi, unde anume se află adăpostul antiaerian, unde sînt intrările adăpostului şi dacă apartamentele au uşi care dau pe scara de serviciu.

Incepu o muncă aprigă, iute. Bombardamentul aerian continua, dar oamenii nu luau în seamă nici canonada artileriei antiaeriene, nici vuietul avioanelor, nici zgomotul bombelor care spintecau fără încetare văzduhul. Strigăte şi gemete răzbăteau de sub dărîmături. Cele două intrări ale adăpostului erau blocate. Lumina se stinsese. Oamenii aflaţi aici se agitau în întuneric şi ţipau cuprinşi de disperare, neştiind proporţiile nenorocirii, exagerîndu-le.

Grigorieva lucra în curte, la cea de a doua intrare a adăpostului. Dinăuntru se auzeau fără încetare ţipete şi plînsete. Grigorieva bătu cu pumnul ei puternic în uşă.

— Ei, ce e? Ce e? strigă ea. Nu puteţi aştepta? Aţi scăpat teferi, slavă domnului! Tăceţi din gură, că aşa ne scoateţi sufletul!

Uşa era imobilizată de tavanul adăpostului care se lăsase într-o parte şi pînă la urmă trebui să fie spartă cu topoarele. Grigorieva smuci cu putere spre ea uşa sfărîmată şi strigă cu ochii plini dintr-o dată de lacrimi:

— Hai, unde-mi sînteţi, dragii mei? Hai, ieşiţi afară...

Oamenii se repeziră buluc în deschizătura îngustă a uşii.

— Cîte unul, cîte unul! Uf, ce oameni! strigă Grigorieva cu asprime, încercînd să potolească agitaţia.

Clătinîndu-se pe picioare, albi ca varul la faţă şi aproape scoşi din minţi de spaimă, oamenii se repezeau în curte şi se strîngeau grămadă sub cerul liber, buimaci, trăgînd cu nesaţ în piept aerul nopţii, îmbîcsit cu pulbere de moloz, privind cu ochii ficşi, neînţelegători, lumea aceasta pe care o redobîndiseră. Femeile îşi strîngeau cu sălbăticie copiii la piept, fără să-i mai lase din braţe. Copiii cei mici de tot dormeau, alţii plîngeau, şi mamele lor îi alăptau chiar aici, în curte, bolborosind în neştire.

O bătrînică buimăcită de groază se apropie într-un suflet de Grigorieva, căreia începu să-i îndruge ceva fără sfîrşit, vor-

bind încîlcit şi pe un ton plîngăreţ. Era aproape cu neputinţă să înţelegi ce spune, şi Jorka interveni dispreţuitor;

— Ce vă mai pierdeţi vremea cu ea? Nu vedeţi că s-a scrîntit de-a binelea?

Grigorieva prinse însă din vorbăria fără şir a bătrînei cîteva cuvinte limpezi: apartamentul şaptezeci şi doi, un copil. Începu să-i pună întrebări, alegînd cu răbdare din potopul de cuvinte cu care răspundea bătrîna numai ceea ce-i trebuia. În cele din urmă spuse cu certitudine celor din jur, că în apartamentul şaptezeci şi doi a rămas o femeie cu un copilaş de doi ani, anume Stasik, că bărbatul acestei femei este pe front şi că din lene ea n-a coborît în adăpost.

Din apartamentul 72, aflat la etajul doi al clădirii, nu mai rămăsese decît un perete. Bătrîna arăta cu un deget tremurător spre golul căscat acolo sus şi îngîna mereu;

— Uite colo... colo... Pătuţul lui stătea lîngă peretele ăsta care-a rămas... Ce băieţaş cuminte... ce cuminte!

Grigorieva se căţără cea dintîi pe mormanul de ruine, proptindu-se pe picioarele larg desfăcute şi prinzîndu-se cu mîinile de capetele bîrnelor sfărîmate. Moloz şi pietre se rostogoleau de-a valma la fiece pas. Acoperiţi de dărîmături, femeia şi copilul nu puteau să mai fie în viaţă, totuşi Grigorieva stăruia îndărătnică: să căutăm!

Andrei Andreici, aflat lîngă ea, înlătura cu băgare de seamă dărîmăturile, aruncînd jos, în strada barată, tot ce se putea apuca cu mîinile. După vreo oră de muncă înfrigurată, Grigorieva ridică brusc mîna şi spuse în şoaptă:

— Aud un plînset de copil.

Ascultară cu toţii, dar nimeni nu auzi nimic, nici chiar Grigorieva. Oare s-a înşelat?

— Nu, nu m-am înşelat! susţinea ea cu îndărătnicie. Uite, de-aici se auzea un scîncet subţirel...

Munciră încă jumătate de ceas, înlăturînd dărîmăturile, şi deodată auziră cu toţii lămurit un plînset întretăiat şi surd de copil, venind de undeva de jos.

— Cu grijă, cu grijă!

Temîndu-se ca nu cumva mormanul de dărîmături să se prăbuşească peste copilul scăpat cu viaţă, oamenii desprindeau acum cu băgare de seamă, ca pe un lucru de preţ, fiecare capăt de scîndură, fiecare piatră. Planşeul care rămăsese pe jumătate suspendat în aer li se clătina sub picioare.

— Aici te prăbuşeşti, la dracu! mormăi Jorka, sărind în lături, şi Grigorieva îi strigă mînioasă că poate să se ducă la dracu de pe acum, fără să mai aştepte să se prăbuşească planşeul, şi că treaba se poate face şi fără el.

Jorka îi răspunse că nu-i ea stăpînă aici şi se căţără din nou pe planşeul care se clătina sub greutatea lor. De undeva de jos se auzea acum lămurit un plîns de copil. Grigorieva şi Andrei Andreici începură să înlăture dărîmăturile cu o înverşunare cumplită, uitînd de orice prevedere, şi făcură o trecere prin mormanul acela de moloz şi lucruri sfărîmate.

— Koliuşka! strigă în cele din urmă Grigorieva, ştergîndu-şi cu poala şiroaiele de sudoare de pe faţă.

Prin crăpătura îngustă, deschisă între dărîmături, plînsetul se auzea lămurit, de parcă copilul s-ar fi aflat aproape de tot.

— Poţi să treci, Koliuşka? întrebă Grigorieva în şoaptă, cu un glas mîngîietor.

Băiatul îşi scoase paltonul, luă un felinar şi încercă să se strecoare prin crăpătură, dar trecerea se dovedi prea îngustă chiar şi pentru el. În acest timp, copilul ţipa cît îl ţinea gura. Andrei Andreici începu să desprindă pietre şi bucăţi de tencuială de-a valma, lărgind trecerea. Grigorieva, lungită pe burtă la un pas mai departe, murmura în întuneric cu o voce blajină, aproape nefirească pentru ea:

— Nu mai plînge, puişor, nu mai plînge, odorule... Acuşa ne ducem la mama, drăguţă...

Copilul tăcea pentru o clipă, aşteptînd, dar apoi, amăgit în aşteptarea lui, izbucnea din nou într-un plîns deznădăjduit. Băieţilor care lărgeau trecerea le tremurau mîinile de nerăbdare.

— Gata, e destul!

Kolea îşi scoase şi haina, apoi se vîrî în crăpătură.

Grigorieva îl auzea cum icneşte şi cum scrîşneşte din dinţi de durere, în timp ce-şi făcea loc prin mulţimea de pietre şi de aşchii ascuţite. În ciuda tuturor greutăţilor, izbuti totuşi să se strecoare înăuntru şi raza felinarului său se vedea acum sclipind undeva jos. După o vreme se auzi din partea opusă vocea lui sugrumată de emoţie:

— Maică-sa a fost omorîtă... e la ea în braţe... nu pot să-l smulg...

Copilul continua să plîngă înecîndu-se mereu, şi glăsciorul lui devenea din ce în ce mai slab.

— Kolenka, ia vezi, fă ceva! vorbi Grigorieva, implorător. Să nu-ţi fie frică. Întîi desfă-i o mînă, apoi pe cealaltă...

— Trupul s-a şi răcit... şi copilul are picioruşele prinse.

Era limpede că băiatul e speriat, înspăimîntat.

— Aşteaptă că viu şi eu! strigă Jorka, aplecîndu-se în deschizătură, şi începu îndată să-şi scoată paltonul şi haina. Acuşi, Kolka, aşteaptă puţin... Tu vezi de linişteşte copilul...

Uitînd că este vorba de Jorka, pe care nu avea ochi să-l vadă, Grigorieva îi luă hainele şi-l sfătui cu blîndeţe să se strecoare înăuntru cu picioarele înainte, dar mai cu seamă să-şi ferească faţa. Băiatul intră în deschizătură. La puţin timp scoase un ţipăt, apoi gemu încet şi prelung, dar după glas îţi dădeai seama că a şi ajuns jos. Grigorieva rămase uimită, auzindu-i vocea blîndă şi aproape de nerecunoscut:

— Aşa, aşa, puişor... Aşa-aşa, drăguţule... stai că-ţi eliberăm îndată picioruşele... Vezi ce felinar am eu? Tii, ce felinar!

Copilul tăcu. Numai din cînd în cînd sughiţa prelung a plîns.

Raza felinarului se apropie şi lumină trecerea.

— Uite, luaţi copilul... spuse Jorka.

Din spate se apropie şi Kolea cu celălalt felinar, şi Grigorieva văzu că Jorka are faţa numai zgîrieturi, umărul însîngerat, cămaşa făcută ferfeniţă.

— Luaţi-l, dar încet, fiindcă are picioruşele strivite! vorbi Jorka, ridicînd copilul în braţe.

Şi Grigorieva, aplecîndu-se cît putu printre pereţii deschizăturii, luă copilul în mîinile ei uriaşe, care deveniră dintr-o dată gingaşe şi duioase, mîini de mamă.

10

Ana Konstantinovna îşi puse paltonul pe umeri, peste halat, şi ieşi în grădină. Răsfrîngerile purpurii şi tremurătoare ale unui incendiu din apropiere luminau grădina, desprinzînd din întuneric băncuţele ascunse ale copiilor, leagănul mititel semănînd cu o jucărie, ţarcul de lemn pentru cei care mergeau „de-a buşelea" şi lăzile frumoase cu nisip pentru joacă. În răsfrîngerea purpurie a flăcărilor se vedea desluşit şi casa construită

pentru copii, cu ferestre largi, şi o galerie acoperită de jur împrejurul primului etaj ; acolo, copiii îşi făceau somnul de după-amiază — vara numai în cămăşuţe, iarna, în saci călduroşi de blană. Acum, geamurile clădirii erau sparte sau străbătute de un adevărat păienjeniş de crăpături. Copiii nu mai dormeau afară, pe galerie, nici în dormitoarele lor albe şi spaţioase. Li se amenajase un dormitor la subsol, înghesuindu-se pătuţurile, iar cei mici de tot erau culcaţi în coşurile pentru rufe, înşiruite pe scaune. Cînd făcea de gardă, Ana Konstantinovna împletea ghirlande din frunze aurite de toamnă, cu care împodobea pereţii cenuşii şi posomoriţi ai dormitorului de la subsol. Se străduia ca nici în zilele acestea cu bombe şi morţi, copiii să nu cunoască viaţa întunecată din jur.

— De două ceasuri se căsnesc să stingă focul ăsta, spuse paznicul, apropiindu-se de Ana Konstantinovna. Casa-i veche, lemnăria uscată, şi arde ca iasca.

Vîlvătaia, încolţită din toate părţile de tulumbele de apă, ba descreştea istovită, ba răbufnea în altă parte, dar şuvoiul de apă al tulumbelor o ajungea peste tot ; iar şuieratul apei, aburii şi fumul stăteau mărturie vie despre puterea neobosită a împotrivirii omului, putere mult mai mare decît aceea a focului. Uneori, cîte o scînteie zbura pînă-n grădină, sclipind cîteva clipe, pe alei, ca un licurici.

— Au să-l stingă îndată ! răspunse liniştitor Ana Konstantinovna. Acum putem să nu mai avem nici o grijă.

Cu puţin timp mai înainte, cînd izbucnise incendiul din apropierea căminului, Ana Konstantinovna dăduse dispoziţii ca personalul să fie gata să evacueze copiii, în cazul cînd focul avea să se întindă. Copiii fuseseră treziţi, îmbrăcaţi şi aşezaţi în rînd : fiecare dădacă şi femeie de serviciu ştia pe cine trebuie să ia în braţe şi unde anume să-l ducă.

— Acuma, dezbrăcaţi copiii şi-i culcaţi din nou ? întrebă paznicul.

— Mai aşteptăm. Intîi să înceteze alarma.

În poartă răsună clacsonul salvării. Un sanitar scoase din maşină ceva înfăşurat într-o pătură şi intră în clădire în urma Anei Konstantinovna.

În pătură ducea un băieţaş — un băieţaş mînjit cu moloz, plîns, cufundat într-un somn adînc şi chinuit.

— Dădacă, pregăteşte apă caldă, o băiţă. Şi încălzeşte puţin lapte !

— Semnați aici, spuse sanitarul.

Și Ana Konstantinovna semnă că i s-a încredințat copilul Anastas Stasik Kociarian, de doi ani, cu adresa cutare, mama moartă și tatăl pe front.

— Tare-a mai plîns, tare speriat mai e! făcu sanitarul. Pe drum i-am cîntat și i-am dat degetul să-l sugă.

— Degetul? izbucni indignată Ana Konstantinovna. Ești sanitar, și i-ai dat degetul să-l sugă?

— Păi ce era să fac, parcă eu știu să dădăcesc un copil! Mai bine vedeți să fiți cu băgare de seamă, fiindcă-i lovit la picioare.

Mașina salvării plecă. Rămasă singură, Ana Konstantinovna începu să se agite în toate părțile: copilul trebuia examinat, scăldat, hrănit și culcat. La ea acasă n-ar fi făcut nimic din toate acestea, ar fi lăsat copilul să doarmă — și atît. Dar se putea oare să primească într-un așezămînt cu sute de copii, un copil neexaminat și neîmbăiat?

— Nu-l mai scăldăm! spuse ea deodată cu hotărîre. N-are nici un rost. Să doarmă așa cum se găsește acum. Îmi asum eu toată răspunderea.

Infirmiera își împreună palmele cu zgomot, revoltată.

— Un copil nescăldat!

— Da! ripostă cu îndărătnicie Ana Konstantinovna. Îl iau la mine în camera de gardă și mă ocup singură de el. Știi, cîteodată e mai bine să dai copilului degetul să-l sugă, decît să-l lași să se înece de plîns. Are traumatism. Trau-ma-tism!

Luă băiatul, așa cum dormea, în camera de gardă, și-l așeză pe pat, scoțîndu-l cu băgare de seamă din pătura murdară în care fusese adus. Băiatul gemu și scînci, fără să se trezească.

— Dormi, Stasik, dormi, drăguțule! rosti Ana Konstantinovna, mîngîindu-l.

În toiul nopții, Stasik se trezi, deschise ochii, apoi întoarse fața de la oamenii necunoscuți pe care-i vedea în jur și începu să plîngă încetișor.

— Ia uită-te mai bine încoace; cine doarme lîngă băiețel? vorbi blajin Ana Konstantinovna. Ia te uită, ce mai ursuleț! Tii... ce blană! Și ce ochi... parcă-s niște năsturei! Și ce năsuc tare! Ia pune mîna numai să vezi. Tii, ce tare-i năsucul!

Copiii ascultau întotdeauna ca vrăjiți glasul melodios al Anei Konstantinovna. În schimb, Stasik îi aruncă doar o privire și începu din nou să scîncească, la fel de potolit.

— Ei, dacă-i așa, luăm ursulețul. Ursulețul are să doarmă, uite, colea, pe scaun! urmă Ana Konstantinovna vorbăria ei, în timp ce dădaca pregătea băița și primenelile.

Pînă acum i se aduseseră mulți copii salvați de sub dărîmături sau găsiți de refugiați, și ea știa că toți copiii aceștia au cunoscut groaza și durerea cu mult peste puterile vîrstei lor, și că trebuie să caute o anumită cale pentru a se apropia de fiecare, pentru ca fiecare să fie din nou plin de viață și de voie bună. Văzuse fel și fel de copii: unii țipau de-ți spărgeau urechile, alții se zbăteau, alții erau paralizați de spaimă, alții amuțiți de durere. Pentru fiecare dintre ei dăduse o luptă și fiecare devenise cu timpul un copil normal, sănătos. Stasik părea a fi dintre copiii deosebit de dificili, fiindcă plînsul lui potolit vădea manifestarea unei dureri mature, conștiente.

— Stasik trebuie să doarmă, dar înainte de asta trebuie să spălăm băiețelul pe mînuțe și pe picioruțe, să-i spălăm urechiușele, să-l spălăm pe ochișori! spunea ea, pe cînd îl dezbrăca.

Picioarele copilului se umflaseră și se învinețiseră, iar pielea-i era plină de vînătăi aproape negre. Ana Konstantinovna îi înveli picioarele cu un scutec, ca băiatul să nu se sperie, văzîndu-le, și se duse ea însăși să-l scalde.

Apa era plăcută, călduță, și pesemne că potolea durerea pe care copilul o simțea în picioare. Stasik ședea cuminte în băiță, de parcă ar fi consimțit să fie spălat; dar oricît se străduia Ana Konstantinovna și cu dădaca să-i stîrnească interesul, fie arătîndu-i jucării, fie bătînd din palme sau agitînd vreo sunătoare, nu izbuteau; el ridica spre amîndouă o privire absentă și rămînea nepăsător.

După baie, Ana Konstantinovna îl înfășură într-un pled moale și călduros și-l luă pe genunchi.

— Acum o să bem lapte, da? Tii, oare ce-o fi aici, în hîrtiuța asta? Uite, o bomboană! Hai să desfacem hîrtiuța și să vedem cum e bomboana...

Stasik întorcea însă nepăsător ochii în altă parte, și pe obrajii lui bucălați, îmbujorați de baie, lacrimile se prelingeau încet, necontenit. Încordarea aceasta, nefirească la copilașul acesta durduliu și rumen la față, era lucrul cel mai îngrozitor.

Dădaca pierdu orice curaj şi ieşi din odaie.

— Nu pot să mă uit la copiii aceştia nefericiţi... mărturisi ea cu un aer vinovat, cînd se întoarse. Simt că arde sufletu-n mine... Blestemaţii, uite ce fac!... Adineaori am ieşit în grădină — continuă ea. Focul arde cu furie şi acum; nu vrea să se potolească de loc. Ticăloşii de fascişti, uite ce fac!

Ana Konstantinovna duse copilul în pătuţul pregătit pentru el, dar Stasik o apucă deodată de mînecă, cu o mişcare convulsivă.

— Nu vrei să dormi? Bine, atunci mai stăm. Hai să ne jucăm.

Băiatul însă nu voia să se joace şi se uita la toate jucăriile cu aceeaşi nepăsare de mai înainte.

— Uite, eu am să te ţin în braţe şi-am să-ţi cînt un cîntec, iar tu ai să dormi...

Şi copilul îi aţipi cuminte în braţe. Ana Konstantinovna cînta un cîntec de leagăn şi se gîndea la nepoţelul ei, la zburdălniciile şi la ştrengăriile lui, la ochii lui cei veseli şi plini de lumină. Asta, i se putea întîmpla şi lui... Dacă nu astăzi, mîine. Să rămînă singur, fără mamă, fără bunică, zguduit de spaimă, pe mîini străine. Fie dară mîinile acestea străine, mîini duioase şi neostenite de mamă pentru orice copil.

— N-au stins nici acum focul? întrebă ea pe dădacă, care tocmai intrase în odaie.

— Nu, mai arde. Dar s-a potolit mult. Se dă acolo o luptă de ţi-e şi groază să priveşti. Pompierii şi locatarii intră fără teamă în flăcări şi scot bîrnă cu bîrnă...

La ursit ţi-am pus pe frunte
Soarele şi-un şoim de munte...

Pleoapele copilului se închideau încet, îngreunate, apoi se deschideau pentru o clipă şi iar se închideau, dar el ţinea strîns şi acum între degete mîneca Anei Konstantinovna.

Şoimul însă-n zbor s-a dus
Iară soarele-a apus!...

Dădaca stinse lumina şi ridică puţin marginea storului. Răsfrîngeri roşiatice, jucăuşe, pătrunseră în odaie. Aplecînd puţin capul, Ana Konstantinovna văzu atîrnînd o grindă, parcă ţin-

tuită în aer, care se frînse deodată — jăratic şi flacără — şi se prăbuşi la pămînt.

— Gata, acum termină ! spuse dădaca.

Legănînd mai departe în braţe copilul adormit, Ana Konstantinovna se gîndi că dădaca s-a exprimat foarte corect ; nu incendiul lua sfîrşit, ci oamenii puneau capăt incendiului. Printre aceste încercări grele şi fără de număr, pasiunea împotrivirii cuprinsese oamenii mai puternic decît însuşi simţămîntul nenorocirii. Ea, forţa aceasta aprigă, se vădea prezentă peste tot, şi era prezentă şi în lupta pentru copilăria fericită a lui Stasik. În ultimă instanţă, pentru ce luptau oare oamenii sovietici, pentru ce luptau oare ei toţi, dacă nu pentru a-i reda lui Stasik copilăria?

11

Seara tîrziu, Vera Podgornaia ieşi pe poarta Grădinii Botanice şi porni încet către casă, fără să ia în seamă bubuitul năprasnic al tunurilor antiaeriene. În timpul din urmă trăise mereu închisă în sine, în durerea şi gîndurile ei, iar nevoia de a lua o hotărîre o speria mai mult decît avioanele hitleriste. Cu două săptămîni în urmă, aici, la Grădina Botanică, venise la ea un sergent necunoscut. După aceea începuseră bombardamentele, alarmele aeriene, repetate la nesfîrşit, apoi căzuse o bombă în sera unde creşteau portocalii, şi întreg personalul nu plecase acasă cîteva zile, salvînd de frigul toamnei gingaşele plante tropicale... Toate acestea se petrecuseră după venirea sergentului, dar Vera îşi aducea aminte lămurit numai de convorbirea cu el. Lucrurile întîmplate în urmă i se perindau prin minte ca şi amănuntele unui vis, într-un chip răzleţ, nedesluşit, fără sens...

Stătea între nişte tufe de trandafiri roşii, pe care i le dăduse în grijă Iurii, la plecarea lui pe front. Anul acesta, trandafirii înfloriseră mai bogat ca oricînd. Tocmai tăiase cîţiva trandafiri cînd, ridicînd din întîmplare ochii, îl văzu pe Terentii Ivanovici, grădinarul-şef, îndreptîndu-se spre ea, împreună cu un militar necunoscut. A înţeles numaidecît că militarul aduce veşti despre Iurii — asta poate din pricină că mergeau amîndoi în tăcere şi că amîndoi o priveau de departe şi cu luare-aminte.

— Vera Danilovna, pe dumneata te caută — spuse Terentii Ivanovici, şi coti pe lîngă tufele de trandafiri, fără să se mai apropie.

Vera înţelese îndată că trebuie să se aştepte la veşti rele.

— Sergent Bobrîşev ! se prezentă militarul.

Ea scăpă foarfeca din mînă şi rosti încet :

— Spune-mi totul dintr-o dată. Dintr-o dată ! Aşa e mai bine !

Bobrîşev s-a uitat o clipă la faţa ei voluntară şi severă, apoi îi privi mijlocul : ştia probabil că e însărcinată şi se temea să nu-i dea emoţii.

— Nu-i nimic, spune, dar să-mi spui totul dintr-o dată ! repetă Vera, luînd mîna sergentului într-a ei.

Cu un gest brusc, Bobrîşev i-a dus mîna la buze, sărutînd-o stîngaci, cu sfială. In clipa aceea, Vera a înţeles că Iurii nu mai este în viaţă, că Iurii a fost ucis. Nu ţipă şi nici nu izbucni în plîns, dar încremeni toată, ca şi cînd s-ar fi frînt însăşi viaţa ei. Totul din jur dispăru : în faţa ei rămăsese numai faţa sergentului, buzele lui strînse de suferinţă, vocea lui, care-i năruise cea din urmă sfioasă nădejde din suflet.

— Soţul dumneavoastră mi-a vorbit mult de dumneavoastră ! rosti sergentul. Spunea că sînteţi o adevărată femeie rusă, bună, puternică, frumoasă... Mă tot chinuia gîndul dacă trebuie sau nu să vă aduc vestea asta... Dacă a căzut mort sau numai rănit, asta nu ştiu... Probabil că în situaţia dumneavoastră ar fi fost mai bine să nu fi aflat nimic. Eu însă m-am gîndit că poate e mai bine să plecaţi din oraş sau poate aveţi nevoie de ajutor...

— N-a fost găsit ? întrebă ea aproape fără glas.

— Era în timpul retragerii. Atunci n-am ridicat pe nimeni.

Drept răspuns, Vera rosti cîteva cuvinte de care s-a speriat singură, dar aceste cuvinte trăiau acum în ea ca o rugă pătimaşă, amară :

— Mai bine cădea ucis...

Apoi spuse rugător :

— Să facem cîţiva paşi, să ne plimbăm puţin...

Porniră tăcuţi pe alee, printre florile şi copacii care se înfăţişau privirii cu toate nuanţele frumuseţii lor tomnatice, de rămas bun.

— Va să zică munceaţi aici împreună ! vorbi gînditor Bobrîşev. Aveţi o profesie frumoasă...

Ea începu să-i povestească deodată omului acestuia străin

că este din regiunea Kursk şi că din copilărie i-a plăcut să îngrijească de meri şi de vişini, că Iurii Muzîkant este ucrainean de baştină, că-şi iubeau amîndoi profesia, că lucrau împreună de cinci ani la Grădina Botanică şi se gîndeau că aşa vor trăi toată viaţa.

— Înţelegi ? întrebă Vera. Aici doar totul e făcut pentru oameni, pentru ca oamenii să trăiască mai frumos, mai bine...

Trecu multă vreme pînă să-şi adune puterile şi să poată asculta povestirea amănunţită a lui Bobrîşev despre felul cum a pierit Iurii Muzîkant. Se aşezară pe o bancă lîngă un mic eleşteu, şi Bobrîşev începu să vorbească încet, amintindu-şi rînd pe rînd de zilele petrecute împreună cu Iurii, de discuţiile lor, şi de ultima luptă cînd Iurii căzuse rănit.

— Eh, pe atunci era greu să-ţi păstrezi firea, — urmă el, — dar uite, despre soţul dumitale nu se poate spune nimic rău. Era un ostaş de nădejde. Fără experienţă, i-adevărat, dar dîrz.

— Lupta pentru prima oară ! rosti Vera.

Se pregăteau tocmai să-şi ia rămas bun, cînd ea îşi pierdu deodată stăpînirea de sine.

— Spune-mi că a fost ucis... că n-a căzut de viu în mîinile nemţilor... Dumneata l-ai cunoscut prea puţin, dar el n-ar fi putut niciodată să trăiască în captivitate, niciodată... Ar fi strîns de gît pe primul neamţ care s-ar fi apropiat de el... Spune-mi că a murit, doar dumneata l-ai văzut cînd a căzut... Dumneata trebuie să ştii cînd un om cade mort sau numai rănit...

Îl însoţi pe Bobrîşev la plecare, apoi se duse la Terentii Ivanovici.

— Iurii Osipovici a fost ucis... Ucis ! spuse ea.

— Cine ştie, poate că... îngăimă nesigur Terentii Ivanovici.

— Nu ! strigă Vera. Iţi spun că a fost ucis... Ştiu bine asta...

Aşa trăise Vera pînă acum, fără să se gîndească la viaţă, cu o singură şi cumplită nădejde, anume că moartea l-a salvat pe Iurii de ruşinea, de umilinţele şi chinurile captivităţii.

Astăzi, Terentii Ivanovici îi spusese la un moment dat :

— Acum e atîta durere în jurul nostru, că nici nu ştii dacă mai trebuie să cultivi flori... Cui îi mai trebuie astăzi flori ?

— Dar viaţa ? întrebă Vera cu disperare. Oare am eu nevoie de viaţă, oare trebuie să mai trăiesc ?

Da, ea trebuia să trăiască ! Trebuia să trăiască nu numai pentru că avea să nască un om nou, care să continuie viaţa frîntă a lui Iurii, dar şi pentru faptul că renunţarea la viaţă nu însemna

decît că se predă. Şi ea nu putea să se predea, aşa cum nu putea nici Iurii. Oare bombele nemţilor nu le strigau acum în faţă oamenilor sovietici cu şuieratul lor : „predaţi-vă !“ Da, trebuia să trăiască, trebuia să trăiască cu orice preţ...

Ajunse aproape de casă cînd, drept deasupra ei, zbucni spre cer o rachetă, care se risipi într-o ploaie fermecată de lumină.

Vera se opri locului. Iată-i şi aici... şi aici erau aciuiţi ucigaşii ! Se strecuraseră şi în oraşul lor. Un asemenea ucigaş, ascuns undeva, trimitea spre cer o rachetă, iar alţi ucigaşi, zburînd pe avioane încărcate cu tone întregi de bombe, veneau în fugă la semnal, aducînd moartea.

De unde a pornit racheta ?

Vera stătea în întuneric, ţinîndu-şi răsuflarea. De unde a pornit racheta acestui ucigaş ?

Nu se gîndea ce va face, nici ce va putea să facă : înainte de orice trebuia să ştie de unde a pornit racheta.

Pentru prima oară în ultimele două săptămîni, Vera înţelegea lămurit tot ce se petrecea în jurul ei. Ochii scrutau cu încordare fiecare umbră, auzul atent prindea fiecare zgomot. Şi cînd se apropie huruitul unui avion, în bubuitul tunurilor care-l reperau, Vera cuprinse cu privirea-i încordată strada şi casele întunecate ; nu cumva ucigaşul de adineaori va trimite o nouă rachetă spre cer, ca să indice avionului obiectivul ?

Şi el făcu întocmai.

Racheta zbucni în văzduh, luminînd înălţimea. Vera nu-i putea urmări drumul în întuneric, dar toţi nervii ei erau atît de încordaţi, încît un zgomot abia perceptibil o făcu să-şi arunce ochii îndată asupra clădirii unde locuia : nu văzu, ci mai mult simţi că la a doua fereastră de la etajul trei s-a trîntit oberlihtul.

Cîteva minute în şir nu-şi luă ochii de la oberlihtul acela. Era un ochi de geam întunecat, tăcut. De ce însă a fost deschis tocmai acum, în timpul alarmei aeriene ? Cui i-ar trece prin minte să-şi aerisească odaia cînd se cutremură văzduhul de vuiet şi de explozii ? Oare i s-a părut ? Nu ! Nu încăpea nici o îndoială: la a doua fereastră de la etajul trei s-a trîntit oberlihtul.

În biroul administraţiei blocului, unde acum se afla statul major al apărării antiaeriene, era de serviciu Zinaida Lvovna, soţia unui profesor, o femeie drăguţă, elegantă şi foarte vorbăreaţă. Vera o evita întotdeauna, cu teama instinctivă a omului stăpînit şi modest faţă de tot ce este superficial, gălăgios, de paradă. Zinaida Lvovna era omul cel mai puţin potrivit pentru

ceea ce intenționa ea să facă ; acum însă fiecare clipă era prețioasă și Vera îi strigă cu asprime, aproape poruncitor, să iasă în stradă.

— Cine stă în apartamentul de colo ?

— E alături de apartamentul nostru ! spuse speriată Zinaida Lvovna. Ce s-a întîmplat ?

— Cine stă acolo ?

— Dumnezeule ! Docentul Skvorțov cu soția sa, Milocika. Știi, e o doamnă tinerică și foarte grațioasă. S-au căsătorit de curînd. Apoi, Frosea, femeia din casă. Aștia-s toți, mi se pare. Nu, acum stau la ei și niște rubedenii de-ale Frosei, refugiați din Kingisepp. Doi bătrîni. Milocika e așa de miloasă... i-a lăsat să doarmă în bucătărie... Pentru dumnezeu, ce s-a întîmplat, Vera Danilovna ?! Cum m-ai speriat, îmi tremură genunchii...

— Haidem sus, să controlăm apartamentul. De-acolo s-a tras o rachetă.

Zinaida Lvovna scoase un strigăt de uimire. Vera vedea că tremură toată și-i părea rău că a chemat-o în ajutor, dar Zinaida Lvovna se încordă deodată, întocmai ca o pisică înainte să sară, duse un deget la buze în semn de tăcere și apoi spuse cu siguranță și cu hotărîre :

— Iată planul meu : Întîi mergem în adăpost, vedem cine a coborît și cine a rămas sus. Pe urmă urcăm să controlăm camuflajul apartamentului. Eu sînt de serviciu, răspund de întreaga clădire, și toată lumea e obligată să-mi deschidă ; afară de asta, toți mă cunosc !

— De acord, numai să mergem mai repede.

— Nu anunțăm miliția ?

— O anunțăm, desigur, dar nu stăm s-o așteptăm. Dacă mai trage cumva vreo rachetă ? Spune-le numărul apartamentului, să vină direct acolo.

Vera porni în urma Zinaidei Lvovna. O clipă se sperie la gîndul că totul i s-a năzărit numai și că se va face de rușine, dar își alungă îndată orice bănuială. Totul era adevărat : oberlihtul se trîntise. Fereastra a doua de la etajul trei. Cine ar deschide oberlihtul noaptea, în timpul alarmei aeriene ?

În adăpost, Zinaida Lvovna găsi pe docent cu soția sa, pe Frosea, precum și pe bătrînica aceea refugiată din Kingisepp.

— Păi moșu matale unde-i ? o întrebă Zinaida Lvovna, blajin și cu vocea cea mai nevinovată din lume, așa cum vorbea de bună seamă cu bărbatul ei, atunci cînd voia să-l amăgească.

— Sus, drăguțo, sus ! se tînguí bătrîna. Îl dor picioarele și nu poate umbla pe scări.

— Foarte rău că a rămas sus ! spuse Zinaida Lvovna. N-ați camuflat geamurile cum trebuie și el a aprins lumina ; fereastra a doua de la margine e luminată.

Frosea se alarmă.

— Și ce-o fi căutînd el, acolo, în sufragerie ? Nici n-ar trebui să calce în sufragerie...

— Să mergem să verificăm camuflajul.

În timp ce urcau scările, Frosea bombănea într-una :

— Rău îmi pare că le-am dat găzduire aici... Bătrîna mi-e mătușă, nimic de zis... oftează mereu și cere milă... Tare nu-mi plac mie oameni din ăștia ! În schimb bătrînul, parcă-i la el acasă... Îl dor picioarele, zice, îl supără inima, are vătămătură... Șade și șade, de nici nu-ți mai vine să te uiți la el ! Și pe urmă, ce-o fi căutînd el în sufragerie ? Am băgat eu de seamă încă de alaltăieri ; urc sus după alarmă și văd scrum pe covor, și duhnea a mahorcă de aia. Ce-o fi căutînd prin celelalte odăi ? Ca să scotocească prin bufet ? Măcar că acuma țin totul sub cheie, dacă dispare ceva, pe cine cade vina ?

Cînd urcau de la etajul doi spre palierul de la al treilea etaj, Zinaida Lvovna o apucă deodată pe Frosea de umăr și-i șopti cu o groază nemărginită :

— Mai încet ! Bătrînul ăsta e un spion, înțelegi ? Noi trebuie să dăm buzna în casă și să-l surprindem în sufragerie. Apoi, să lungim vorba pînă vine miliția.

Buimăcită de această veste, Frosea răsuci fără zgomot cheia în broască și deschise încetișor ușa. Vera și Zinaida Lvovna dădură buzna în sufragerie și erau cît pe ce să-l dărîme din picioare pe bătrînul care tocmai venea în întîmpinarea lor, cu o lanternă în mînă.

Fără să-și piardă cumpătul, acesta începu îndată să se văicărească :

— Uf, slavă domnului că văd oameni... așa mai uit și eu de teamă, că nu-mi mai aflam locul... Ce de bubuituri ! Se zguduie toată casa... Of, cum îmi bate inima... Mai bine-aș muri...

— Noi controlăm camuflajul. Aici la etaj se vede lumină la o fereastră ! vorbi repede și cu o uimitoare naturalețe Zinaida Lvovna. N-ai aprins cumva lumina, unchiule ?

Și se așeză pe un cufăr în vestibul, trăgînd cu urechea.

— Groaznic mai bubuie! Eşti tare curajos, unchiule, că nu cobori în adăpost!

Bătrînul începu să-i explice, văitîndu-se mereu, că „nu-l ascultă" picioarele.

Vera trecu în sufragerie şi găsi pe bîjbîite oberlihtul: era închis, dar nu avea cîrligul pus. Lîngă fereastră se afla tras un scaun: probabil că pe scaunul acesta se urcase bătrînul.

Întorcîndu-se în vestibul, căută să-l observe mai bine, la lumina slabă a lanternei. Pe faţa prelungă şi zbîrcită a bătrînului se zbîrleau nişte mustăţi îngălbenite de tutun şi străluceau doi ochi neîncrezători şi atenţi, care contrastau ciudat cu slăbiciunea aparentă şi cu glasul lui plîngăreţ.

— De unde ai lanterna, unchiule? întrebă Frosea, clipind stăruitor spre Zinaida Lvovna.

Vera nu mai ascultă explicaţiile amănunţite ale bătrînului. Îşi dădu deodată seama, lămurit, că omul acesta cu ochii atenţi, care stătea în faţa ei, este un duşman. Un ucigaş din armata monstruoasă de ucigaşi care invadase pămîntul sovietic, ca să bombardeze, să ardă, să omoare, să jefuiască şi să schilodească; unul dintre acei care l-au ucis pe Iurii al ei. O clipă se întrebă cu scîrbă şi cu mînie cine este duşmanul acesta, cel dintîi pe care-l vedea ea: un ticălos vîndut nemţilor sau un fascist mîrşav? Un spion încercat sau o slugă proaspăt recrutată de către ucigaşi? Dar asta nu avea importanţă pentru ea. Judecătorul de instrucţie va lămuri totul; iar probele şi mărturisirile plîngăreţe ale bătrînului îl vor ajuta pe judecător să prindă un fir care îl va conduce apoi pînă la ghem... Pentru Vera, bătrînul era pur şi simplu un duşman, cel dintîi pe care-l vedea cu ochii ei, un monstru ca şi aceia care l-au ucis sau îl torturează acum în captivitate pe Iurii...

Stînd într-un unghер întunecos al vestibulului, Vera se cufundă din nou în lumea amară şi chinuitoare a gîndurilor ei şi văzu cu ochii acestei lumi faţa mîrşavă, fioroasă, a duşmanului.

Uşa de la intrare se deschise brusc şi lumina a două lanterne ţîşni din întuneric înaintea oamenilor din prag.

Vera văzu faţa vicleană a bătrînului schimbîndu-se într-o clipă, apoi mişcarea fulgerătoare cu care smulse din sîn un revolver.

— Ucigaşule! strigă ea, şi i se agăţă de umăr, apoi îi înfipse mîinile în gît, străduindu-se să-l doboare la pămînt.

Bătrînul se prăbuşi pe podea, iar Vera căzu peste el, fără să-i dea drumul. Ticălosul horcăia şi se zvîrcolea din tot trupul — un trup puternic şi vînjos, de parcă nici n-ar fi fost vorba de un moşneag. La un moment dat o lovi cu cotul în pîntece, şi Vera îşi aminti cu o spaimă cumplită : „copilul" ! dar nici acum nu dădu drumul bătrînului ; îl strîngea de gît cu cele din urmă puteri, ca într-un coşmar, căutînd să nu-l scape, şi simţind totuşi cu fiece clipă cum îi lunecă din mîini.

— Gata, tovarăşă, acum poţi să-i dai drumul ! răsună deasupra ei o voce calmă.

Şi cineva o ajută să se ridice.

Deschizînd pleoapele, Vera văzu trupul gheboşat şi sleit de puteri al bătrînului, ţinut de doi bărbaţi voinici, văzu cum Zinaida Lvovna se agită surescitată în jurul ei şi faţa palidă a Frosei apărînd din întuneric.

— Ai face bine să te odihneşti puţin ! o sfătui Frosea.

Vera se aşeză pe cufăr, rezemîndu-se cu spatele de cuier. Simţi o linişte cuprinzîndu-i trupul, dar în aceeaşi clipă se îndreptă toată şi deveni atentă, ascultînd, urmărind mişcările slabe dar distincte pe care le simţea în pîntece — primele mişcări ale copilului.

— Vera Danilovna, ce pasăre rară am prins noi amîndouă ! Acum o să primim felicitări, cel puţin felicitări, nu-i aşa ? ciripi lîngă ea Zinaida Lvovna, şi deodată scoase o exclamaţie şi întrebă cu un alt glas, cu glasul ei obişnuit : Draga mea, ce-i cu tine ? Ţi-e rău ? Te-ai schimbat la faţă cu totul !

Vera clătină doar din cap, în semn că nu-i este rău, şi Zinaida Lvovna rămase uimită de expresia de renunţare deplină, de împăcare şi de fericire întipărită pe faţa ei obosită.

12

Pegov nu mai dormea de mult timp noptile. Comitetul raional de partid devenise acum un stat major unde veneau zi şi noapte cererile şi comunicările de pe teren, precum şi sarcinile trasate de către organele superioare, de către Consiliul Militar şi comitetul orăşenesc de partid. In timpul bombardamentelor aeriene el ştia ce se întîmplă în văzduh şi în tot cuprinsul raionului

său. Ştia cum se desfăşoară stingerea unui incendiu la un capăt al raionului şi cîţi oameni au fost scoşi de sub dărîmături la celălalt capăt. Ştia cum îşi îndeplineşte planul de producţie fiecare întreprindere din raion. Cunoştea mai amănunţit şi mai temeinic decît Liza situaţia cu întîrzierea piesei 11-71, cu toate că nu ascultase ciorovăiala telefonică dintre Kurbatov şi Soloduhin, iar de faptul că telefonista Krujkova, deşi asurzită de suflul unei bombe, a rămas totuşi la post, aflase mai înainte ca ea să fi ieşit din schimb.

Ştia o mulţime de lucruri fără să se mişte din biroul său, dar afluxul acesta de veşti nu putea înlocui, pentru el, contactul viu cu oamenii. Din pricina asta, oricît de greu îi era să se smulgă dintre zidurile comitetului raional, găsea totuşi timpul să plece şi prin raion. Dispărea strengăreşte, pe uşa din dos, şi dădea fuga la maşină prin curte, temîndu-se că pe scara principală ar putea să-l oprească cineva.

Astă-seară fusese de faţă la degajarea ruinelor unei clădiri cu patru etaje, unde stătuse de vorbă cu gospodina Grigorieva, o femeie în vîrstă, care scosese de sub dărîmături un copil, şi-l încredinţase, în prezenţa lui, sanitarului venit cu maşina salvării. El, Pegov, a atras atenţia administratorului clădirii că trebuie să afle oficiul poştal militar al unităţii în care luptă tatăl copilului şi să-i comunice locul unde se găseşte acum fiul său. Şi tot el a cerut sanitarului să comunice la Casa copilului, că băieţaşul este strigat acasă Stasik, gîndindu-se că astfel micuţul se va obişnui mai uşor cu oamenii de acolo.

Apoi, plecase la o fabrică de confecţii, în apropierea căreia căzuse o bombă, fără să explodeze. Locul fusese barat şi locatarii din casele învecinate evacuaţi ; în schimb, în fabrică, muncitorii continuau să coasă mantale, aşa cum soldaţii continuă să lupte sub focul de obuze şi bombe al duşmanului. Pegov străbătu atelierele. Obosite şi tulburate din pricina acelei bombe neexplodate, femeile ridicau feţele aplecate asupra maşinilor de cusut privindu-l întrebător. Muncitoarele mai vechi îl recunoscură şi împărtăşiră în şoaptă şi celorlalte cine este oaspetele lor. Un murmur de bucurie trecu prin ateliere : prezenţa secretarului comitetului raional de partid, în aceste clipe de primejdie, slăbea oarecum încordarea şi parcă îndepărta primejdia. Pegov stătu de vorbă cu muncitoarele ; da, fiecare dintre ele se temea, dar niciuna nu încetase lucrul.

— Cine ar putea să lase lucrul? rosti una dintre femei. Ostaşii noştri au mai multe primejdii de înfruntat. Şi-apoi, mai fiecare dintre noi are pe cineva pe front: fie bărbatul, fie un frate, fie un băiat. Cum am putea să nu ne dăm seama de asta?

Ieşind din fabrică, Pegov se apropie de pionierii care se şi apucaseră de treabă, pe locul unde căzuse bomba. Bomba se înfundase adînc în pămînt şi era destul de greu să fie făcută inofensivă. Pionierii nu sperau să termine operaţia aceasta decît a doua zi, spre seară.

„Va să zică e just, nu se poate opri lucrul la fabrică!" se gîndi Pegov, amintindu-şi cu o strîngere de inimă de muncitoarele neliniştite, care căutau totuşi să-şi ascundă tulburarea.

— La uzina de tancuri! spuse el, scurt, şoferului.

Ţinea la uzina de tancuri mai mult ca la toate celelalte întreprinderi din raion. Cu cîţiva ani în urmă, fusese el însuşi secretarul comitetului de partid al uzinei, care pe vremea aceea fabrica tractoare, şi întreg procesul de reorganizare al acesteia, trecerea de la producţia de tractoare la cea de tancuri, se desfăşurase tot sub supravegherea lui. Cunoştea aici, temeinic, pe fiecare muncitor în parte şi, de la începutul războiului, ca urmare a faptului că o parte din oameni plecaseră pe front, contribuise la promovarea multor muncitori de rînd şi ingineri, pe care-i ţinea el minte că sînt pricepuţi, bine pregătiţi din punct de vedere profesional şi că nu le plac vorbele goale. În raion se glumea pe socoteala acestei pasiuni a lui pentru uzina de tancuri, dar acum ea devenise firească şi cu totul îndreptăţită, avînd în vedere cerinţele războiului. În afară de toate aceste lucruri, Pegov se simţea atras spre uzină şi de un alt simţămînt, de astă dată cu totul personal: în uzină forfoteau în permanenţă tanchişti, care luau în primire noile tancuri şi le aduceau pentru reparaţii pe cele vechi, avariate în lupte. Şi el îşi găsea întotdeauna timp să stea de vorbă cu tanchiştii despre calitatea tancurilor, despre ultimele lupte, şi la urmă întreba ca din întîmplare:

— Nu l-aţi întîlnit cumva pe Pegov, pe tanchistul Serghei Pegov?

Acum sosi aici la puţin timp după ce căzuseră două bombe pe teritoriul uzinei. Pe Vladimir Ivanovici, directorul uzinei, îl găsi la secretarul comitetului de partid, Levitin, unde se adunaseră toţi organizatorii de partid din ateliere. Noua recrutare de oameni pentru miliţia poporului trebuia să înceapă prin scurte mitinguri în cadrul schimbului de seară, şi cu mitinguri fulger în

cadrul schimbului de noapte. Directorul tocmai le demonstra organizatorilor de partid că de anumiți muncitori uzina nu se poate lipsi.

Pegov rugă să se transmită acestor muncitori că ei fac o muncă de front, în înțelesul deplin al cuvîntului, așa că nu trebuie să existe nici o supărare.

— Și-acum, hai să mergem pînă la Soloduhin, să vedem ce scîrțîie acolo la el.

Aici, la Soloduhin, se năruise un perete, și vîntul sufla în voie prin ateliere. Becurile electrice din tavan erau stinse, iar lumina celor aflate deasupra fiecărui loc de muncă, camuflată cu hîrtie groasă.

— Toată lumea pe capul lui Soloduhin! spuse acesta prost dispus, în chip de salut, văzîndu-l pe Pegov. Azi, dacă scîrțîie treaba, s-au pus cu toții pe capul lui Soloduhin! Ce, parcă eu nu-nțeleg? Eu n-am conștiință? Sînt leoarcă de sudoare!...

— Cînd merge treaba bine, la ce să mai venim! vorbi Pegov. Iar dacă te-ai poticnit, atunci la ce te mai superi. Ce s-a surpat aici, la tine?

— Nu s-a surpat nimic, afară doar de peretele ăla! se oțărî Soloduhin, și începu numaidecît să explice lămurit, dar nu fără amărăciune, din ce cauză a întîrziat cu piesa 11-71.

Zbîrnîi telefonul. Soloduhin drăcui telefonul cu năduf și strigă cu o voce care te făcea să crezi că e gata să plîngă:

— Poftim! Auziți?! Cine sună? Tot nebunul ăla! Pot să nu mai ridic receptorul, că știu dinainte ce vrea să-mi spună! Din cauza ăstuia eu am să-mi ies din minți curînd-curînd, o să vedeți!

Dădu fuga în birou, la telefon, împiedicîndu-se prin spațiile de trecere întunecoase, și Pegov îl auzi vorbind deodată mieros și chiar plin de voioșie:

— De ce nu-ți iei, porumbelule, 11-71 aia a ta? Ori acuma nu mai ai nevoie? Zece bucăți zac aici și așteaptă. Eu, știi, n-am unde să le țiu, și dacă încep să se strice, nu răspund. Și apa de izvor prinde iz dacă o lași să stea, porumbelule!

După aceea se întoarse din birou într-un suflet, încîntat de maniera plină de spirit în care purtase discuția.

— Ați auzit cum i-am mai zis-o? Porumbelule! Porumbelule, scumpule, iubitule! Cînd îi aud glasul, mă ia cu frig! Porumbelule!

De aici, Pegov plecă în hala de montare. Kurbatov şedea la postul lui de comandă, loc de unde se vedea bine toată hala. Părea un om uimitor de calm, ba chiar greoi, dar cînd ridică privirea spre noii veniţi, Pegov remarcă fără să vrea şi se uită cu atenţie la ochii lui mari, plini de vioiciune febrilă, pătimaşi chiar; aşa îşi închipuia el, Pegov, că arată ochii unui viteaz comandant de cavalerie, care goneşte în fruntea oamenilor săi, la un atac hotărîtor.

— Ei, s-a aranjat cu 11-71? întrebă el, aşezîndu-se pe un scaun şi aprinzînd o ţigară.

— Deocamdată-i prea devreme ca să ne bucurăm! răspunse, echivoc, Kurbatov. Eu cred că Soloduhin o să stea pe jar încă vreo trei zile...

Şi începu să explice în linişte punctul său de vedere.

— Ai face bine să vorbeşti aşa şi cu Soloduhin — îl sfătui Pegov. L-ai înnebunit pe bătrîn cu telefoanele dumitale.

— O-o-o! Asta şi vreau! exclamă Kurbatov. Bătrînului îi place liniştea, s-a deprins cu anumite tabieturi, dar cînd îl atingi la coarda sensibilă, se ambiţionează, urneşte şi munţii din loc.

Deodată, Kurbatov se înălţă pe scaun şi-şi aţinti privirea spre celălalt capăt al halei, unde se petreceau lucruri pe care numai el le putea vedea.

— Ce-i cu voi? întrebă el, ridicînd brusc receptorul telefonului de atelier. Ce faceţi acolo? Bine, dar băgaţi de seamă să n-o scrîntiţi.

Lăsă receptorul în furcă şi urmă pe un ton glumeţ:

— Eu ştiu o regulă de aur: la tine în atelier să nu-ţi pierzi firea, dar cu ceilalţi să ai nervi! Iertaţi-mă, — adăugă Kurbatov pe un ton politicos, — trebuie să dau o raită prin hală.

— Straşnic mai lucrează! făcu Vladimir Ivanovici. Dacă aş pleca eu de la uzină, ar putea fi director. Acum haidem, — propuse el, cunoscînd deprinderile secretarului comitetului raional de partid, — hai să vedem un tanc. Azi l-au adus — e o adevărată piesă de muzeu...

Pegov văzu un tanc uriaş, cu vopseaua de pe blindaj scorojită toate din pricina flăcărilor.

— O sută optzeci de lovituri primite! spuse directorul cu respect.

— Erou al Uniunii Sovietice! Păcat să-l dai la reparat! rosti un tanchist, care apăru de undeva din spatele maşinii de luptă, mîngîindu-i blindajul cu mîna.

Cu tancul acesta, echipajul locotenentului Krivozub nimicise o coloană de tancuri hitleriste. Ostaşul era chiar conductorul tancului.

Tulburat, atît la vederea tancului întors din luptă, cît şi de povestirea conductorului, Pegov întrebă cu sfială dacă nu l-a întîlnit cumva pe Serghei Pegov, trăgător pe tanc. După ce rosti întrebarea, se făcu palid la faţă şi duse mîna la buzunar să-şi scoată portţigaretul, vrînd să-şi potolească tulburarea cu o ţigară. Întotdeauna se aştepta să i se spună : „Serioja Pegov ? A fost ucis, bietul de el : un proiectil inamic drept în turelă..."

— Serioja Pegov ?! exclamă tanchistul. Cum nu ! Sîntem prieteni buni. Chiar ieri m-am văzut cu el ! Oho, ştiţi, Serioja Pegov le-a tras nemţilor o păcăleală !

Şi povesti despre ambuscada din crîngul de mesteceni şi despre lupta aceea inegală, cînd Serioja susţinuse singur rolul infanteriei absente, într-o tranşee pustie, şi cum apoi s-a repezit asupra nemţilor, strigînd : „Companie, după mine !" Exagerarea prietenească a povestitorului înflori lucrurile cu noi amănunte eroice : nemţii nu fuseseră zece, ci cincizeci, iar Serioja trăgea cu automatul şi cu cealaltă mînă arunca grenade... Tanchistul simţea că o cam ia razna, Pegov simţea şi el că totul s-a petrecut puţin mai altfel, în realitate, dar amănuntele nu aveau acum nici o importanţă ; afară de asta, exagerarea era lesne de înţeles, deoarece nu este nimic mai greu decît să povesteşti exact o faptă de arme săvîrşită de un prieten.

— Nu cumva dumneavoastră sînteţi tatăl lui ? întrebă tanchistul. Am o scrisoare pe care trebuie s-o duc la comitetul raional.

Pegov luă cu nerăbdare scrisoarea — era un plic soios — dar nu apucă să o citească, fiindcă Levitin îl chemă la mitingul muncitorilor din schimbul de noapte.

Muncitorii erau strînşi în pasajul dintre două ateliere. Uitîndu-te la cei care găsiseră loc să se aşeze sau să se rezeme de ceva, vedeai cît de obosiţi sînt oamenii. Levitin aduse la mijlocul pasajului o măsuţă, pe care puse o foaie de hîrtie. Apoi arătă pe scurt că nemţii se apropie de Leningrad, că frontul are nevoie de oameni şi că toţi muncitorii uzinei care pot pleca fără să dăuneze producţiei de tancuri, trebuie să pună mîna pe armă.

Pegov avu impresia că Levitin vorbeşte prea sec, prea telegrafic. În schimb, după cuvîntarea lui, un muncitor cărunt, dar încă puternic şi zvelt, se apropie tăcut de măsuţă, îşi scoase

şapca şi îşi scrise lămurit numele pe foaia de hîrtie. In urma lui, alţii făcură la fel. Cei tineri glumeau şi căutau să-şi ia un aer vitejesc, dar muncitorii mai bătrîni se înscriau cu o înfăţişare îngîndurată, în tăcere, şi mulţi dintre ei plecau numaidecît, dornici să se odihnească. La plecare, întrebau :

— Cînd trebuie să ne prezentăm ?

Pegov se apropie de muncitorul cel cărunt care deschisese lista voluntarilor.

— Ce-ţi veni, taică, să te duci la război ? O să-ţi fie greu... te-o supăra inima, de bună seamă, ori picioarele... Dumneata cred c-ar fi mai cu folos să rămîi la uzină.

— Inima mea, tovarăşe Pegov, e sănătoasă, numai că acuma-i înrăită. Cît despre bătrîneţe, ea nu există pentru un comunist. Bătrîneţe o să fie dacă mi s-or sui ticăloşii de nemţi pe grumaz şi-or începe să mă mîne din urmă !

— Asta aşa e. Te punem comisar.

— De ce să mă puneţi comisar ? N-am destulă carte pentru munca asta ; apoi, şi aşa, fără o muncă mai de seamă, n-o să mă dau în lături să vorbesc poporului la nevoie. Am să dau ajutor.

Un muncitor voinic se apropie de ei, dar rămase de o parte, aşteptîndu-i să termine discuţia. Privindu-l cu luare-aminte, Pegov recunoscu în muncitorul acesta pe mezinul familiei Korabliov.

— Eşti Grigorii Vasilievici Korabliov, nu-i aşa ? spuse el, bucuros să constate că are o memorie atît de bună.

— Cum vine asta ? exclamă Grigorii Korabliov, adresîndu-se deopotrivă lui Pegov şi directorului uzinei. Toţi sînt lăsaţi să se înscrie în detaşament, numai eu nu. De ce ? Eu nu sînt comunist ? Nu sînt muncitor ? Şi-apoi, cred că ţineţi minte, Vladimir Ivanovici, de învoiala făcută cu tata... Cum vine asta ?

Pegov se interesă, curios să afle despre ce învoială este vorba.

— Bătrînul nu voia să plece — explică, supărat, Vladimir Ivanovici. Şi mi-a cerut ca Grigorii să rămînă pe loc. Şi l-am lăsat.

— N-a fost aşa ! rosti posomorît Grigorii Korabliov. Ştiţi bine şi dumneavoastră că n-a fost vorba numai să fiu lăsat aici. Nu procedaţi just.

Pegov atinse cu mîna umărul directorului.

— Intr-adevăr, nu-i just. Invoiala trebuie respectată, nu ?

Directorul se uită pieziș la Grigorii și dădu din mînă.

— Doar știi c-ai să pleci în detașament, de vreme ce ți-a intrat asta în cap! exclamă el. Uf, încăpățînarea asta a Korabliovilor! Atunci, ia spune, la ce te mai plîngi de mine?

Korabliov își stăpîni un zîmbet.

— De știut, știu eu, dar nu vreau să plec pe furiș. Nu sînt un băiețandru!

La plecarea de la uzină, trecînd pe lîngă gloriosul tanc întors din luptă și care și începuse să fie demontat, Pegov se opri în loc fără să vrea.

— Eh, sărăcia asta a noastră! Dacă n-am avea atîta nevoie de tancuri, pe ăsta l-am duce undeva la adăpost și l-am expune să-l vadă toată lumea, ba am organiza și excursii pentru asta. „Uitați-vă, aveți în față unul dintre veteranii Marelui Război pentru Apărarea Patriei". Dar așa, tancul trebuie reparat — și pe urmă, din nou la luptă.

Luîndu-și rămas bun de la directorul uzinei, Pegov reveni la această idee a lui:

— Cînd vom sfîrși cu războiul, ai grijă, Vladimir Ivanovici, și pune mîna pe vreo două tancuri din astea. O să facem un muzeu al uzinei și-o să le expunem la loc de cinste.

— De-am sfîrși odată cu războiul! răspunse directorul obosit.

La comitetul raional, Pegov găsi o mulțime de oameni și de telegrame transmise telefonic, care-i cereau să ia măsuri urgente. Se lumină de ziuă cînd rămase singur; se trînti pe patul aflat după un paravan, într-un colț al cabinetului de lucru, și desfăcu scrisoarea băiatului. Recunoscu scrisul încă școlăresc al lui Serioja și citind începutul scrisorii, plin de o naivitate copilărească: — „Dragă tăticule" — se simți copleșit de dragostea lui de părinte... Băiatul nu pomenea nimic despre fapta lui de arme, dar descria amănunțit cum a fost nimicită coloana de tancuri inamice, lucru pe care Pegov îl știa acum, apoi pe o întreagă pagină căuta să-l convingă pe taică-său, că ostașii sovietici vor bara cu pieptul lor drumul nemților spre Leningrad, și așa mai departe... Pegov rîse. Băiatul lui abia ajunsese pe front și acum i se părea că tată-său, altădată omul cel mai inteligent pentru el, a devenit pur și simplu un ignorant din spatele frontului, care trebuie liniștit, lămurit. Și în acest scop transcrisese conștiincios, cu toată sinceritatea lui de comsomolist, ceea ce spusese la un miting locțiitorul politic al

unității... „Cît de șablonizate sînt unele cuvinte!“ se gîndi Pegov cu ciudă. Serioja, un băiat inteligent, cult, nu găsise totuși cuvinte proprii să se exprime. Pentru Serioja, Leningradul era însă orașul natal, familia, toată viața lui, și el avea să moară mai degrabă decît să-i lase pe nemți să pătrundă în oraș. Gîndind în sinea sa la luptele din apropierea Leningradului, de bună seamă că prin cuvintele „vom bara cu pieptul nostru“, Serioja a vrut să înțeleagă acțiunile reale și îndrăznețe pe care le va întreprinde tancul său, posibilitatea unor cutezătoare fapte de arme, contraatacuri, ambuscade și atacuri inteligent concepute, nimicitoare pentru inamic... In schimb, cînd s-a așezat să scrie scrisoarea, n-a găsit cuvinte proprii să-și exprime gîndurile...

Pegov se ridică de pe pat și notă în carnet „Despre formele și limbajul muncii de agitație“. Apoi își întinse picioarele umflate de oboseală, închise ochii și începu să se gîndească cum să explice mai bine activiștilor secției de agitație și propagandă cerințele sale; mîine va sta cu ei de vorbă — adică nu mîine, ci acum, dimineața, fiindcă afară se luminase de ziuă.

Telefonul începu să zbîrnîie stăruitor pe măsuță. Sări în picioare, alungîndu-și cu un obișnuit efort de voință somnul greu. După sunetul moale al apelului ghici că este vorba de telefonul automat de la Smolnîi și ridică grăbit receptorul.

O voce înceată și bine cunoscută începu fără nici o introducere:

— Cum stai cu noua recrutare pentru miliția poporului?

Pegov cunoștea numai primele date, realizate în cadrul schimburilor de noapte. Enumeră pe scurt uzinele și numărul voluntarilor înscriși la fiecare.

— Spre seară voi avea un tabel mai complet, Andrei Alexandrovici; am să vă telefonez imediat.

— Uite care-i situația — rosti rar Andrei Alexandrovici, parcă chibzuind cuvintele. Pînă diseară trebuie să înjghebăm un detașament... Să zicem o companie, dar o companie de elită, alcătuită din muncitori, din comuniști... O companie care la caz de mare nevoie să poată fi trimisă numaidecît în luptă. Se face?

Pegov nu se grăbi să răspundă. Trebuia să răspundă precis. Andrei Alexandrovici se sfătuia cu plăcere și asculta atent considerațiile practice ale activiștilor, dar dacă cineva își lua o

sarcină, el controla exigent şi la termen dacă sarcina a fost îndeplinită, lucru pe care-l pretindea în mod necondiţionat.

— Pînă diseară? repetă Pegov, gîndindu-se de unde ar putea să ia oameni.

Toate organizaţiile de partid din raion dăduseră în două rînduri oameni pentru front; în raion rămăseseră puţini comunişti şi aproape toţi aveau în seamă posturi şi sectoare de producţie, unde nu era uşor să fie înlocuiţi într-o zi.

— E foarte urgent! spuse Andrei Alexandrovici şi, fără să insiste asupra unui răspuns, aduse vorba despre alte chestiuni.

Pegov ştia însă că Andrei Alexandrovici va reveni la această primă chestiune şi continua să chibzuiască ce trebuie să facă.

— Pe cine crezi să pui comandant al detaşamentului? întrebă el la un moment dat, revenind într-adevăr la prima chestiune.

Pegov nici nu se gîndise la lucrul acesta.

— Gîndeşte-te, chibzuieşte. E nevoie de un om devotat şi calm. Să nu se piardă cu firea în faţa greutăţilor. Apoi, caută ca plutoanele şi grupele să fie alcătuite din oameni de la aceeaşi uzină, din acelaşi atelier. În condiţiile actuale, este important ca oamenii să se cunoască bine unii pe alţii. Acum contează şi tradiţia uzinei.

Pegov îşi aminti de muncitorul acela cărunt de la uzina de tancuri şi vorbi despre el.

— Nu-l mai face comisar! spuse Andrei Alexandrovici — ci ia-l... — aici îşi trase scurt răsuflarea — ia-l în detaşament. Unul ca ăsta nu ştie să dea îndărăt.

Întrebă apoi despre situaţia de la uzina de tancuri, despre starea sănătăţii lui Levitin, se interesă cum stă Kurbatov cu montarea tancurilor, şi Pegov se miră din nou, aşa cum i se întîmpla de altfel la fiecare convorbire, că memoria lui Andrei Alexandrovici reţine cu atîta uşurinţă şi fără greş numele, firea şi drumul oamenilor în viaţă, chiar dacă a aflat despre ei numai dintr-o scurtă convorbire telefonică.

— Pînă la ora opt seara, detaşamentul trebuie să fie format şi gata de plecare. Să-mi telefonezi peste zi cum merge treaba...

În timpul convorbirii, Pegov îşi şi schiţase un plan de acţiune. Era încredinţat că pînă la urmă, cu toate greutăţile,

va izbuti să găsească exact atîţia muncitori comunişti cîţi trebuiau pentru formarea detaşamentului.

— Bine, se face, Andrei Alexandrovici.

Trecu în odaia vecină. Secretara sa dormea la birou, cu capul lăsat pe braţe, şi lumina severă a dimineţii făcea să-i sclipească în părul negru cîteva şuviţe cărunte. Pegov îşi aminti că în urmă cu trei săptămîni ea a fost înştiinţată că băiatul i-a fost ucis pe front şi că nici după aceea n-a încetat lucrul nici o oră măcar. Băiatul ei... O clipă se simţi copleşit de o imensă compătimire paternă, dar se stăpîni şi o zgîlţîi încetişor de umăr.

— Ana Petrovna! Anea!

Femeia tresări şi zîmbi cu un aer vinovat. Avea pielea pungită sub ochi: probabil că plînsese înainte de a adormi.

— Ana Petrovna, trezeşte repede pe toţi instructorii şi trimite-i la mine. Peste o oră cheamă maşina; mă duc să dau o raită pe la uzine.

13

Se sfîrşea încă o noapte la Leningrad. Ultimul val de bombardiere inamice se depărtase. Tunurile antiaeriene amuţiseră. Oamenii care făcuseră de gardă se schimbaseră în posturi. Răniţii fuseseră transportaţi la spitale, morţii — la morgă. Brigăzi de gospodine se îndreptau spre locurile unde căzuseră bombe, pentru a continua munca de degajare a dărîmăturilor. Tehnicienii şi muncitorii lucrau de zor să redea circulaţiei liniile de tramvai care suferiseră stricăciuni de pe urma bombardamentului şi înlocuiau firele electrice rupte. Prin adăposturile rămase pustii, în paturi de campanie şi pe bănci dormeau cei care se plictisiseră să tot coboare şi să iasă din adăpost la darea şi la încetarea alarmei. În birourile administraţiilor de clădiri, locatarii de serviciu răspundeau somnoroşi şi plictisiţi la telefon: „Totul în ordine!", fără măcar să se intereseze cine anume întreabă, fiindcă miile de oameni, izolaţi la ora aceea de familiile lor, se grăbeau să afle dacă lucrurile s-au sfîrşit cu bine şi în noaptea aceasta.

Maria ridică storul negru şi deschise larg fereastra. Răcoarea dimineţii îi îmbujoră faţa. Razele soarelui, care abia se

ridica pe cer, nu atingeau încă pămîntul, dar luminau baloanele argintii ce pluteau deasupra oraşului, aşa încît văzduhul părea un uriaş acvariu, cu sute de peşti trandafirii.

— Ivan Ivanovici, s-a luminat de ziuă! strigă Maria.

Ar fi vrut să-i arate lui Sizov cît de frumos era Leningradul la ora aceea... Sizov însă dormea ghemuit pe divan, cu nedespărţitul lui fular roşu peste faţă.

Închise cu părere de rău fereastra, temîndu-se că aerul rece ar putea să-l trezească pe Ivan Ivanovici, şi se aşeză la masă. Nu-i era somn şi nu o trăgea inima nici să se apuce de treabă; gîndurile ei, calme şi limpezi, se întorceau mereu, mereu, la scrisoarea primită în ajun.

Reciti în fugă următoarele rînduri: „...în numele anilor petrecuţi împreună, în numele dragostei noastre, te implor să mă asculţi şi să mă înţelegi... Te expui fără rost primejdiei, atît pe tine, cît şi pe Andriuşa... Nu-ţi dai seama ce veţi avea de îndurat... Gîndeşte-te la soarta oraşelor cu care ştim amîndoi ce s-a întîmplat... De-aş putea veni acolo! Dar eu nu am dreptul să-mi părăsesc postul... În numele fericirii noastre te conjur, nu te încăpăţîna, pleacă cît nu e încă prea tîrziu, căci curînd s-ar putea să fie prea tîrziu..."

Mototoli scrisoarea în pumn: „Ai prevăzut just, Boris Trubnikov, totul e întocmai aşa cum spui: sîntem bombardaţi de aviaţie şi de artilerie, iar ultima noastră linie de cale ferată, linia nordică, a căzut şi ea în mîinile nemţilor... Totul s-a petrecut întocmai aşa cum ai prevăzut tu! Dar de ce crezi că eu trebuie şi că pot să mă rup de soarta oraşului meu, a poporului meu? De ce crezi că am să las altora cinstea de a apăra oraşul meu? Vrei să încredinţez altcuiva neînsemnatul meu post de luptă?... Spui că sînt fanatică. Fie, dar în cazul acesta, noi, cei de aici, sîntem cu toţii fanatici, stăpîniţi de aceeaşi pasiune: să rezistăm! Fără fanatismul acesta poate că pînă azi am fi pierdut Leningradul... Da, am trecut prin multe. Dacă scrisoarea ta n-ar fi întîrziat pe drum, poate că prevederile tale sinistre m-ar fi îngrozit... Poate că m-aş fi cutremurat citindu-ţi rîndurile... Dar chiar şi atunci ţi-aş fi răspuns printre lacrimi că nu pot pleca, deşi înţeleg totul, deşi mă tem şi şovăi cîteodată... Prevăd un lucru la care tu nu te-ai gîndit: foametea... Ieri, azi, mîine, am fost, sînt şi voi fi în luptă, într-o luptă surdă pentru oraşul meu, pentru onoarea mea. Acum am învăţat să preţuiesc

voința omului, să prețuiesc viața și fericirea... Și de asemenea, să prețuiesc demnitatea, mîndria."

Maria luă o foaie de hîrtie pe care așternu neglijent, cu creionul, un răspuns pentru Boris Trubnikov — un răspuns scurt, disprețuitor și crud, mult mai crud decît i-ar fi scris cu o lună în urmă, dacă scrisoarea lui n-ar fi întîrziat pe drum.

CAPITOLUL IV

IN ZILELE HOTĂRÎTOARE

În revărsatul zorilor, plutonul de mitraliere porni spre poziţia unei baterii de cîmp, aflată în apropierea unui sovhoz. Cu trei ani în urmă, Mitea stătuse aici, cîteva zile, la vila Mariei Smolina. Îl cuprinse o nemărginită tristeţe cînd văzu trunchiuri

și cioturi de copaci arse, chiar lîngă poziția bateriei, și cînd își dădu seama că acestea sînt rămășițele crîngului umbros de altădată, care-i plăcea atît de mult Mariei.

— Cunosc aici fiecare moviliță... spuse Mitea, adresîndu-se lui Levon Kociarian, ajutor-ochitor la mitraliera sa.

— Pentru mine, acum, tot pămîntul nostru e ca o mustrare! răspunse Kociarian. Am să-mi caut moartea singur, Mitea...

Levon Kociarian primise în ajun o scrisoare în care era înștiințat că soția sa a fost ucisă, că Stasik are picioruşele strivite și că a fost trimis la Casa copilului. N-a vărsat o lacrimă, ci doar s-a tras și s-a întunecat la față; asculta cu atenție tot ce se discuta despre luptele apropiate, dornic să găsească în luptă o descătușare a înverșunării cumplite ce-i apăsa inima.

— Ai un băiat! îi aminti Mitea.

— Ce poate face un bărbat singur cu un copil? răspunse trist Kociarian. Copilul e mititel de tot, are nevoie de mîinile unei femei care să-l îngrijească și eu nu pot să-i aduc o femeie străină în locul maică-si... O să-l crească statul — mîinile lui sînt mîini drepte. Totuși, mîngîierea de mamă... Dar poate că acum nici nu trebuie să mai cunoască mîngîierile astea... să ardă amintirea în el ca focul, ca să nu le ierte niciodată banditilor bomba aia mîrșavă...

Se apropiau de sovhoz, cînd nemții deschiseră focul asupra plutonului, cu artileria grea. In salturi, sărind în gropile de obuze, încă fumegînde, pentru a se feri de alte explozii din apropiere, ostașii ajunseră pe poziția bateriei. Se adăpostiră într-o tranșee. Era o tranșee adîncă, care-i ferea de schije. Mitea învățase să priceapă rostul acestor lucruri și nu se lenevea niciodată să-și sape adăpostul individual; munceai ceva mai mult, dar pe urmă erai liniștit!

Artileriștii le comunicară că acesta este al treilea atac de artilerie — celelalte două avuseseră loc în timpul nopții. Probabil că nemții puneau ceva la cale... Apoi, mitraliorii nu fuseseră trimiși degeaba aici de la batalion! Era de așteptat o luptă, cu siguranță!

De îndată ce amuțiră tunurile nemților, intră în acțiune bateria sovietică. Mitea se afla pentru prima dată lîngă un tun în acțiune, și vecinătatea aceasta nu i se păru prea plăcută; în schimb, îi plăcu munca rapidă și coordonată a artileriștilor, după cum îi plăcu și îmbinarea calculului de mare precizie, ce

dădea viaţă mecanismului complicat al tunului, cu naturaleţea mişcărilor servantului cu muniţia, şi ale ostaşului care vîra obuzul pe ţeavă, şi totodată cu simplitatea extremă a tragerii însăşi: smucești de un şnur, şi obuzul zboară prin aer kilometri întregi, nimicind la capătul drumului său cazemate, tunuri, tancuri...

Mitea se uita cu admiraţie la comandantul tunului, la mişcările lui precise şi pline de eleganţă ce sincronizau munca oamenilor, excluzînd necesitatea oricărei explicaţii: ostaşii îşi înţelegeau comandantul dintr-un cuvînt.

Cînd tragerea luă sfîrşit, se apropie de artilerişti, dornic să-i cunoască. Comandantul se întoarse prietenos spre el: chipul acestui om drag şi pentru toată viaţa întipărit în mintea lui Mitea se lumină de un zîmbet, şi el strigă cu uimire, entuziasmat:

— Tovarăşul Bobrîşev!

Bobrîşev îl îmbrăţişă şi-l duse spre tovarăşii săi:

— Ia uitaţi-vă, măi băieţi: cu flăcăul ăsta am fost noi douăsprezece zile în ospeţie la nemţi... Mai ţii minte? Tii, dar văd că te-ai îngrăşat, frăţioare! E mai spornică hrana în Armata Roşie, nu?

Bobrîşev vorbea de ieşirea din încercuire ca despre ceva amuzant şi lipsit de orice primejdie. Mitea simţi că i s-a luat o piatră de pe inimă. Alături de Bobrîşev nu se temea de nimic şi era foarte mulţumit că acesta se bucură sincer de faptul că s-au întîlnit.

— Va să zică, luptăm din nou împreună? Foarte bine. Pentru tine dau în schimb chiar şi trei novici. Ce i-ai mai tocat atunci cu puşca mitralieră, ai?

Bobrîşev ştia să-şi aducă aminte numai de lucrurile ce ridică moralul şi încrederea ostaşului, ceea ce echivalează cu o adevărată înţelepciune.

Obuzele inamice începuseră să explodeze din nou în jurul bateriei, cînd Mitea văzu deodată un autoturism oprindu-se lîngă serele sovhozului. Din el coborî un militar de statură mijlocie, bine legat, îmbrăcat într-o manta de ploaie şi cu nişte stele mari pe reverele roşii, care porni cu pas sigur pe cărăruia dintre rîndurile serei, spre locul unde se aflau artileriştii. In urma lui venea adjutantul, uitîndu-se neliniştit la obuzele ce explodau în apropiere.

Mitea înţelese îndată că militarul acesta este unul dintre comandanţii cei mari şi luă poziţia de drepţi lîngă mitralieră,

pierzîndu-se la gîndul că ar putea să i se pună vreo întrebare şi că el va trebui să răspundă după regulament — asta fiindcă uitase cum prevede regulamentul să răspunzi unui superior...

Bobrîşev, care şedea pe iarbă, lîngă tunul său, sări în picioare într-o clipită, încremenind într-o ireproşabilă şi solemnă poziţie de drepţi. Avea o ţinută respectuoasă şi totodată degajată : voiciunea ostaşului îi intrase în sînge şi-i plăcea viaţa de militar.

— Tovarăşe comandant al frontului ! începu el să raporteze voios şi cu siguranţă.

Iată, aşadar, cine era militarul acesta. Mitea se uită cu atenţie la faţa lui rotundă şi simplă, pe care sclipeau doi ochi albaştri, mijiţi a luare-aminte şi plini de bunătate, înconjuraţi de un păienjeniş de zbîrcituri mărunte. Cînd Bobrîşev preveni neliniştit oaspetele că nemţii trag chiar asupra bateriei, un licăr tineresc trecu prin ochii aceştia.

— Am făcut trei războaie, tovarăşe sergent, şi de fiecare dată am observat că inamicul trage ; doar pentru asta e inamic, nu ? vorbi comandantul frontului. Ei, unde sînt nemţii în sectorul vostru ?

Bobrîşev explică amănunţit şi arătă cu mîna locul unde se aflau avanposturile proprii şi locul unde fuseseră reperate bateriile inamice. Comandantul se apropie de tun, deschise închizătorul, controlă înălţătorul şi tamburul derivelor. Ochiului său încercat, care ştia să vadă totul dintr-o privire, nu i-ar fi scăpat nici cea mai mică defecţiune, nici măcar un singur firicel de praf. Tunul însă era întreţinut în chip exemplar.

— Bine, băieţi ! spuse comandantul frontului. Aveţi grijă de tun, tovarăşi... Poporul este cel care vi l-a încredinţat...

Cuvintele acestea sunară simplu, firesc. Pe faţa comandantului lunecă o umbră de nemărginită amărăciune, iar Mitea ardea de ruşine la gîndul mitralierei pe care o părăsise în timpul retragerii.

— Vom avea grijă, tovarăşe comandant ! făgădui, emoţionat, Bobrîşev. O să-l păstrăm... cu preţul vieţii !

Un obuz explodă foarte aproape de tun. Comandantul frontului ordonă oamenilor să intre în adăposturi, iar el porni agale spre celelalte tunuri, ca şi cum nici obuzele şi nici schijele nu l-ar fi putut atinge.

Mitea îl urmări cu o privire plină de dragoste.

Comandantul frontului rămase la baterie mai bine de ju-

mătate de ceas şi toţi răsuflară uşuraţi cînd plecă; dar nu aşa cum se obişnuieşte să răsufli uşurat, uneori, la plecarea superiorilor, bucuros că totul a ieşit cu bine şi că nimeni n-a căpătat nici un „bobîrnac", ci cu un simţămînt de dragoste şi de respect. El, comandantul frontului, nu se ferise cîtuşi de puţin de obuzele inamice, şi oamenii bateriei, plini de grijă pentru viaţa lui, uitaseră de ei înşişi.

Către ora zece dimineaţa, nemţii deschiseră un foc năprasnic pe tot frontul. Obuzele explodau acum pe poziţia bateriei, unele lîngă altele, iar Mitea, care şedea lungit pe burtă într-o groapă, alături de mitralieră, era mereu împroşcat cu pămînt şi cu cioburile geamurilor spulberate ale serei. Lui Levon, care într-un moment nefericit ridică puţin capul de la pămînt, i se înfipseră în faţă o mulţime de cioburi ascuţite ca nişte ace. Mitraliorul scrîşni din dinţi de durere şi se apucă să şi le scoată cu unghiile din piele, însîngerîndu-şi faţa. Mitea îl trimise la punctul de comandă, la sanitar, de unde Kociarian se întoarse foarte curînd, bandajat de i se vedeau numai ochii. Acum, din pricina feşei albe, ochii lui păreau şi mai întunecaţi.

— N-a mai rămas nimic din punctul de comandă! spuse el încet lui Mitea. Comandantul a fost ucis, ajutorul lui e pe moarte. A luat comanda locţiitorul politic, dar şi el e rănit. Un tun a fost nimicit. Sînt pierderi mari!

După răbufnirile canonadei inamice şi după zgomotele luptei, Mitea îşi dădu seama că nemţii desfăşoară atacul în două direcţii; prima, în dreapta sovhozului, spre o haltă de cale ferată, cu scopul de a tăia comunicaţia feroviară; a doua, departe în stînga, spre o înălţime care domina împrejurimea, ultima înălţime în acest sector al frontului pe drumul spre Leningrad. Îşi dădu seama de asemenea că nemţii au izbutit să facă o străpungere, iar ceva mai tîrziu văzu tancuri şi camioane pline cu trupe gonind pe şosea; erau tancuri şi trupe hitleriste.

Bateria, deşi greu lovită, continua să tragă. Locţiitorul politic, plin tot de sînge, conducea tragerea, reglînd focul după indicaţiile punctului de comandă al batalionului; dar după un timp, legătura telefonică întrerupîndu-se, începu să tragă aşa cum i se părea lui că este bine.

Tunul lui Bobrîşev bătea şoseaua din plin. Mitea privea cu încordare spaţiul aflat în raza mitralierei lui, gata să deschidă focul în orice clipă. Nemţii însă nu înaintau în direcţia sovhozului. Şi era chinuitor să stai sub foc şi să nu faci nimic,

să te afli în iadul acesta şi totuşi să nu iei parte la luptă. Ce se întîmpla oare acolo, la batalionul doi, batalionul lui? Oare ceilalţi tovarăşi mai erau în viaţă? Oare mai era în viaţă comandantul companiei, care trimisese de dimineaţă la baterie plutonul doi de mitraliere, pluton ce ocupa acum poziţiile de apărare de la şosea şi de lîngă podul de peste rîuleţ?...

Mitea îşi simţea gura iască, buzele spuzite de arşiţă. Căuta să-şi umezească buzele cu limba şi pe limbă îi rămînea un gust de pămînt. După fiecare obuz explodat în apropiere se uita prin colbăraia stîrnită în aer să vadă dacă Bobrîşev se mai află la postul lui. Da, Bobrîşev era tot acolo şi tunul lui trăgea neobosit. La un moment dat avu impresia că tunul lui Bobrîşev şi-a schimbat glasul, că a răguşit, întocmai ca un om. O schijă omorîşe pe servantul de la încărcare, ale cărui mişcări Mitea le admirase numai cu o oră mai înainte. Servantul cu muniţia fusese rănit şi el, dar tunul continua să tragă. Întocmai ca o fiinţă vie, recunoscător că era îngrijit cu dragoste, tunul îşi încorda parcă toate puterile, dornic să nu înşele aşteptările oamenilor, care-i insuflaseră viaţă.

Pe urmă se făcu linişte. Lupta se deplasă înapoi, în dreapta şi în stînga, ocolind sovhozul şi dînd parcă uitării bateria singuratică, aflată aici. Bobrîşev se apropie de celelalte tunuri şi se încruntă de durere, văzînd în cale capătul sfîrtecat al unei ţevi de tun. Cîţiva paşi mai departe, pe locul unde mai înainte era adăpostul punctului de comandă, văzu o groapă adîncă de obuz, văzu răniţii întinşi pe brancarde şi pe paie şi ostaşii morţi, înşiruiţi unul lîngă altul, în dreptul serei.

Locţiitorul politic, rănit la cap, la un picior şi la abdomen, îl striga. Era pe moarte — asta o ştia lămurit atît el, cît şi Bobrîşev. Frigul morţii îi îngheţa fruntea, îi închircea degetele nervoase; întinse spre Bobrîşev degetele acestea nervoase şi-i strînse mîna cu putere.

— Mor! spuse el.

Bobrîşev ar fi vrut să-l liniştească, dar nu putea să mintă; şi apoi, locţiitorul politic vorbea mult prea simplu şi mult prea deschis.

— Sîntem încercuiţi, Bobrîşev! Ne-au tăiat orice legătură. Oameni ne-au rămas mai puţini de jumătate. Mai avem numai două tunuri. Hotărăşte singur ce-i de făcut. Eu nu mai sînt în stare. Acum, tu eşti cel mai mare în grad, tu şi Komov. Tu

trebuie să iei comanda. Eşti comunist. Hotărăşte singur. Dacă vei rămîne în viaţă, să spui...

Dar nu putu să-şi sfîrşească vorba.

— Bine — rosti Bobrîşev. Dacă voi rămîne în viaţă, am să spun cum ai luptat... şi cum ai murit, tovarăşe... Tuturor am să le-o spun...

— Să le-o spui... şopti locţiitorul politic.

— O să raportăm şi tovarăşului Stalin ! adăugă Bobrîşev, sărutîndu-l. Adio, tovarăşe !...

Mitea, zguduit de moartea atîtor oameni, mai prinse curaj aflînd că Bobrîşev a preluat comanda. Nu ştia ce va face acum, cînd bateria era izolată de ai lor şi cînd nemţii răzbiseră înainte, dar spunea tovarăşilor din jur că e fericit să fie într-o clipă ca asta împreună cu Bobrîşev : cu el nu-ţi pierdeai capul !

Bobrîşev cercetă poziţia bateriei pe jumătate distrusă, repartiză într-altfel oamenii rămaşi, trimise cercetaşi şi apoi se aplecă asupra hărţii împreună cu sergentul Komov. Spre seară, după întoarcerea cercetaşilor, îl chemă pe Mitea.

— Cunoşti locurile astea ?

— Da, le cunosc.

— Poate va fi nevoie să-ţi jertfeşti viaţa, eşti pregătit pentru asta ? N-o să-ţi fie frică ?

Dîndu-şi silinţa că vorbească în chipul cel mai liniştit cu putinţă, Mitea răspunse că nu se va lăsa cuprins de teamă. Îşi aduse aminte brusc de expresia întipărită pe faţa comandantului frontului, atunci cînd acesta ceruse artileriştilor să aibă grijă de tun, apoi de mersul lui liniştit printre explozii, sub şuieratul obuzelor, şi de făgăduiala lui Bobrîşev : „O să-l păstrăm... cu preţul vieţii !"

— Uite, — spuse Bobrîşev, desfăcînd harta, — aici sîntem noi. Aici au fost avanposturile noastre, care acum nu mai există. Uite podul de cale ferată şi halta ; aici sînt postaţi acum doar vreo zece nemţi cu automate. Nemţii au trecut înainte, lovind din flanc înălţimea, poziţia ocupată de batalionul căpitanului Kamenski. În stînga înălţimii sînt nemţi; în spatele nostru, dincolo de mlaştină — tot nemţi. Probabil că-şi concentrează forţele ca să-l izbească pe Kamenski şi să ia înălţimea. Înţelegi situaţia ?

Totul era simplu, dar lui Mitea i se întîmpla acum pentru prima oară de la începutul războiului să urmărească situaţia

pe hartă ; şi pentru prima oară urma să i se încredinţeze o misiune în îndeplinirea căreia făgăduia să nu-şi precupeţească nici chiar viaţa. Era emoţionat şi nu ştia ce anume e important şi trebuie să reţină.

— Acum, uită-te aici. Dacă tragem tunurile înapoi, în dreapta ori în stînga, nimerim drept peste nemţi. Din pricina asta, cum se întunecă, eu împing tunurile înainte, prin punctul unde se aflau avanposturile noastre, spre pîrîu. Acolo n-o să-i treacă nimănui prin cap să ne caute. Urmăm malul pîrîului, pînă la calea ferată, apoi mergem de-a dreptul pe traverse, trecem pe lîngă haltă şi intrăm în pădurea asta. De-aici şi pînă la căpitanul Kamenski nu-i decît o palmă de loc. Alt drum decît drumul ăsta, pe traverse, nu avem, fiindcă pe de lături e mlaştină şi ne împotmolim. Înţelegi planul nostru ?

— Înţeleg ! răspunse cu respect Mitea ; planul i se părea mult prea îndrăzneţ şi cu neputinţă de dus la îndeplinire, dar aceasta nu se încumetă să o mărturisească.

— Crezi că nu se poate executa, nu-i aşa ? făcu Bobrîşev zîmbind. Păi toate socotelile mele tocmai pe asta se bizuie : că nimănui n-o să-i treacă aşa ceva prin cap. Şi-apoi, nici n-avem altă ieşire. Azi nemţii ne-au făcut uitaţi, dar mîine ne atacă. Şi noi n-avem destule forţe ca să primim lupta. Apoi, tunurile ne sînt acum foarte necesare...

Bobrîşev rămase o clipă pe gînduri ; poate că-şi amintise şi el de făgăduiala făcută comandantului frontului, sau pur şi simplu îşi închipuia cum vor înfăptui planul acesta îndrăzneţ.

— Aşa că uite ce e, Mitiuşa — continuă el, scuturînd din cap. Noi o să trecem pe lîngă haltă, dar acolo sînt postaţi nemţi cu automate. Cu mijloacele noastre tehnice, nu ne prea convine să angajăm lupta asta. Pe scurt, halta trebuie curăţată înainte de venirea noastră. Tu, — rosti Bobrîşev, uitîndu-se pătrunzător la Mitea, — iei cîţiva oameni, te strecori prin mlaştină şi loveşti halta de-aici, dinspre mlaştină, de unde nu te aşteaptă nimeni. Lichidezi nemţii, ocupi halta şi ne aştepţi. Cu tine merge şi Pahomov ; e cercetaş, a mai fost pe-acolo şi ştie unde să le taie legătura telefonică. Chiar el o s-o taie, că-i meşter la asta. Ne-am înţeles ?

— Da ! răspunse scurt Mitea.

— Ţi-oi fi zicînd, poate, că n-ai cucerit niciodată o haltă de cale ferată, ai ? întrebă Bobrîşev, şi-l îmbrăţişă. Am nădejde în tine, ca într-un vechi prieten. Te-ai ţinut bine atunci. Nu-i

nimeni altul căruia să-i pot da misiunea asta. Şi dacă n-ai mai făcut aşa ceva pînă azi, apoi află că nici eu, dragul meu, n-am la activ şi nici nu mă gîndeam să fac vreodată isprăvi dintr-astea...

Devenind dintr-o dată voios şi plin de încredere în forţele sale şi arzînd în acelaşi timp de dorinţa de a se avînta în luptă, Mitea întrebă laconic:

— Cînd plecăm?

2

După convorbirea din timpul nopţii cu tanchistul Smolin, căpitanul Kamenski simţi şi mai puternic dorinţa de a acţiona. Să mai aştepte, i se părea o crimă. Pînă la Leningrad mai erau doar cîţiva kilometri. De-a lungul acestor cîţiva kilometri se retrăgeau istovite şi deprimate rămăşiţele unităţilor sovietice distruse în luptă şi ostaşi stingheri, rătăciţi de-ai lor. În întîmpinarea lor veneau alte unităţi, abia refăcute după luptele recente, înjghebate în pripă şi înarmate cu ce se putuse. Veneau să ocupe cele din urmă poziţii. Asupra acestor ultime poziţii, nemţii exercitau o puternică presiune, pe toată lungimea frontului, strîngînd treptat cercul în jurul oraşului. Erau şi ei istoviţi de cele trei luni de luptă pe drumurile Leningradului, dar nu credeau să mai aibă de întîmpinat o rezistenţă serioasă. Încă o zi, ori poate două sau trei, şi îşi vor face intrarea în Leningrad, într-un marş impunător, primind drept răsplată tot ceea ce li se făgăduise cu atîta dărnicie: cruci de fier, banchete la hotelul „Astoria", trofee bogate şi concedii lungi...

Batalionul căpitanului Kamenski trebuia să reţină nemţii în sectorul înălţimii. În dreapta şi în stînga lui luptau alte două batalioane, din acelaşi regiment. Căpitanul nu se aştepta la un atac frontal. Mai probabil era că nemţii vor încerca să răzbească pe flancuri, în dispozitivele batalionului trei, şi mai cu seamă al batalionului doi, pentru ca apoi să se năpustească asupra lui şi, printr-un scurt atac, să cucerească înălţimea. De două zile unităţile avansate ale hitleriştilor băteau pasul pe loc în faţa poziţiilor regimentului, fără să întreprindă nimic în afară de recunoaşteri şi de bombardamente. Acum, după toate aparenţele, acest scurt răgaz lua sfîrşit...

Apropiata ofensivă hitleristă îl punea serios pe gînduri pe Kamenski. Avea îndoieli puternice în ce priveşte capacitatea de

luptă a batalionului doi; batalionul încă nu „asimilase" noile efective ce-i fuseseră repartizate, încă nu se făcuse sudura între oameni în luptă, iar comandantul batalionului, după părerea lui Kamenski, nu avea nici suficientă inițiativă, nici nu înțelegea suficient condițiile războiului modern. În plus, întregul sistem de apărare al regimentului i se părea căpitanului Kamenski cam șubred — frontul era prea lung și slab asigurat în adîncime.

Închipuindu-și că este comandantul regimentului, el reorganiza radical întregul sistem de apărare al sectorului, întreprinzînd acțiuni de luptă hotărîtoare, la care inamicul nici nu se aștepta... Însă calitatea sa de comandant, al unuia dintre cele trei batalioane care apărau acest important sector al frontului, îi dădea doar posibilitatea să se ciorovăiască cu statul major al regimentului, să dea sfaturi prietenești comandanților vecini și să ia măsurile care depindeau de el numai pentru întărirea sectorului său. Kamenski întări flancul drept, la joncțiunea cu batalionul doi, instalînd acolo o companie comandată de Samohin, un ofițer excepțional, căruia îi puse la dispoziție și un pluton de mitraliere. Chibzui și îmbunătăți repartiția mijloacelor de foc ale batalionului. Îmbunătăți de asemenea, cu o grijă exagerată, mijloacele de legătură... În schimb, după ce luă toate aceste măsuri, se simți obosit, dîndu-și seama că ele nu sînt suficient de eficace.

„Stăm și așteptăm atacul nemților! se gîndea Kamenski. Așa pierdem o șansă — poate ultima șansă! În spatele nostru sînt suburbiile orașului, baricade și posibilitatea luptelor de stradă... Avem forțe puține? Ei, dar nici nemții nu mai sînt ca atunci, în iunie, cînd s-au năpustit peste granițele noastre. Loviturile lor au din ce în ce mai mică amploare și ei atacă tot mai cu frică. Fiecare rană nouă și-o vindecă tot mai încet. Acum se află departe de bazele lor. Și au partizanii în spate. Sînt încă puternici, firește, dar la naiba, nici noi nu sîntem chiar așa de slabi! Și, în sfîrșit, noi i-am dibuit și știm că în clipa de față concentrează forțe în sectorul nostru. Atunci de ce n-am lovi noi primii, pînă nu-și strîng ei pumnul să lovească? Cum se poate admite ca inamicul să înceapă lupta după planul lui și atunci cînd îi convine lui?

În clipa de față nu ne putem gîndi la o mare contraofensivă, la operații de amploare. Totuși, și așa cu forțe puține, în cazul cînd operația este organizată cu precizie și sprijinită de arti-

leria grea, s-ar putea, chiar dacă nu-i zvîrlim înapoi din faţa suburbiilor, să le stricăm planul ofensivei, să le destrămăm forţele — aşa cum au făcut ai noştri la capul de pod de la Luga — să-i silim să stea pe loc şi să aştepte întăriri... Şi-acum, Leningradul are nevoie, mai mult ca oricînd, să cîştige timp!"

Kamenski întreprinse pe propria-i răspundere cîteva acţiuni de cercetare, care confirmară în totul temeinicia şi posibilităţile de realizare a planului său dacă... dacă comandamentul regimentului va fi de acord cu el. Comandantul regimentului — un om de un curaj ireproşabil, dar nepriceput şi lipsit de iniţiativă — asculta orbeşte părerile şefului său de stat major. Iar acesta nu avea încredere în comandanţii din subordine, se temea de iniţiativa lor, era tare încrezut şi dovedea o încetineală pedantă în toate problemele.

— Să zicem că acceptăm planul dumitale (dar nu uita că trebuie să aibă şi aprobarea celor de sus), răspunse el lui Kamenski, cu o voce plictisită. Să zicem că riscăm şi pierdem un batalion — să zicem, batalionul dumitale — în întregime sau aproape în întregime. Să zicem că provocăm nemţilor aceleaşi pierderi, adică pierd şi ei un batalion, deşi cel care atacă are întotdeauna pierderi mai mari decît cel care se apără. Să zicem totuşi! Cum rămîne însă cu raportul de forţe? Din zece batalioane, nemţii vor pierde unul (spun asta ca exemplu), iar noi pierdem unul din trei. Cine-i în cîştig?

— In primul rînd, atacînd prin surprindere, noi putem provoca nemţilor pierderi mult mai grele. Şi-apoi, ce rost are aici contabilitatea? Oare prin asta se apreciază succesul?

Şeful de stat major se încruntă iritat:

— Ascultă, căpitane, doar nu ne jucăm aici de-a indienii. Apoi e necesar ca dumneata să obţii acest succes. Şi asta-i mai greu într-o luptă decît într-un raţionament abstract. Dacă pierzi batalionul? Cu ce-l înlocuiesc eu?

Kamenski rîse cu amărăciune.

— Dumneavoastră? Dar cu ce veţi înlocui dumneavoastră batalionul meu şi pe celelalte, atunci cînd ele vor fi nimicite rînd pe rînd în jurul cotei?

Kamenski nu izbuti să-l convingă. Se uita cu ură la faţa uscată, autoritară şi lipsită de inteligenţă a şefului de stat major, enervat de vocea lui rece şi ironică.

— Acum nu-i timpul de aventuri... Mai cred în faptul că-i putem încă respinge pe nemţi, dar ca să pornim noi o acţiune

ofensivă... Cu ce forțe?! Cu oamenii aceștia demoralizați, care-au îndurat toată retragerea?... Cu niște novici, care abia ieri au luat arma-n mînă?

— Da! exclamă Kamenski. Da! Fiindcă oamenii aceștia sînt chiar locuitorii Leningradului, sînt leningrădeni!... Novici, așa spuneți... dar dumneavoastră probabil nu țineți seama de faptul că oamenii aceștia s-au înrolat voluntar, că au plecat să lupte cu lozinca: „Dușmanul e la porțile orașului! Toți, la apărarea Leningradului!" Dumneavoastră sînteți militar și știți că retragerea demoralizează oamenii... Just! În schimb, dumneavoastră nu înțelegeți că există factori morali cum ar fi numele acesta: „Leningrad", cum ar fi mîndria națională a omului sovietic! În sfîrșit, jumătate din ostași au la Leningrad familie, casă, copii. Da, ieri erau deprimați de retragere, de înfrîngeri, de pierderi... Azi, însă, a intrat în acțiune un factor moral mult mai puternic — Leningradul!

— Ar trebui să vorbești la mitinguri, Leonid Ivanovici! răspunse apatic șeful de stat major. Eu însă sînt obișnuit să vorbesc despre operațiunile militare într-un limbaj militar. Cît despre factorii morali...

— Războiul acesta este un război în care noi ne apărăm patria!

— Nu cred că aceste cuvinte ar putea înlocui avioanele și tancurile. Eh, — făcu șeful de stat major, strîngîndu-și ironic buzele, — dar ce pot eu să pretind de la dumneata... Înainte de război mi se pare că erai învățător, nu?

„Birocrat bătrîn și încăcrit!" se gîndi mai tîrziu Kamenski, amintindu-și întreaga discuție, în timp ce trăgea neliniștit cu urechea la canonada care începuse. „Asemenea oameni sînt o adevărată nenorocire în războiul nostru înverșunat, război pentru apărarea patriei... Va fi înlăturat, desigur, dar va fi înlăturat abia atunci cînd se va vedea că a greșit... Iar greșeala aceasta a lui însemnează înfrîngerea regimentului, o lovitură asupra frontului, asupra Leningradului, însemnează pierderea cotei... Nu, cota n-o dau eu! Ce folos, însă, dacă nemții au s-o ocolească, dacă au să înainteze de-a dreptul spre suburbiile orașului?... Eu sînt vinovat: trebuia să mă adresez mai sus, la divizie, la armată... La dracu cu ierarhia! Principalul e să iasă treaba bine — asta-i principalul!... Ehei, nu se deschide un foc ca ăsta așa de florile mărului... Am întîrziat! Inițiativa e încă o dată de partea lor..."

Ofensiva hitleristă începuse.

În prima jumătate a zilei, Kamenski izbuti fără prea multă greutate să respingă atacurile nemților, întreprinse probabil numai pentru a bloca forțele batalionului său ; principala lovitură a inamicului țintea pozițiile învecinate, aflate ceva mai în dreapta. Spre amiază, însă, situația în sectorul înălțimii deveni amenințătoare. Ruptura făcută de nemți în sectorul batalionului doi ceruse în mod imperios să se arunce în flancul drept toate forțele și mijloacele de foc aflate la dispoziție, deși aceasta însemna slăbirea centrului și a flancului stîng. În schimb, nemții începeau acum să preseze atît centrul, cît și flancul stîng.

În cursul acestei zile lungi și grele, căpitanul Kamenski cunoscu toată încordarea unui comandant care simte că nu are forțe destule pentru îndeplinirea misiunii sale — în cazul de față apărarea înălțimii — precum și adînca satisfacție a comandantului convins de faptul că oamenii pregătiți de el luptă cu pricepere și cu dîrzenie, sporind astfel forțele reale ale batalionului.

Spre seară, nemții se potoliră. Batalionul lui Kamenski se menținuse pe poziție. Numai în dreapta, la joncțiunea cu vechile poziții ale batalionului doi, Samohin fusese nevoit să tragă puțin mai înapoi dispozitivul său în potcoavă, astfel ca nemții să nu poată lovi în flanc. Cu toate acestea, Kamenski își dădea seama că forțele sînt mult prea inegale, că va putea rezista la atacurile succesive ale nemților încă o zi, poate două, și că apoi... nu va mai avea cine să apere înălțimea !

Seara, comandantul regimentului veni la batalion, iar la plecare făgădui lui Kamenski să-i trimită a doua zi o companie de voluntari și cîteva aruncătoare de mine. Căpitanul se temea totuși că lucrurile se vor tărăgăna și, în afară de asta, o mică întărire nu rezolva cu nimic problema principală legată de apărarea înălțimii. Și cînd întunericul nopții învălui cîmpul de luptă, se retrase în bordeiul lui, gîndindu-se la unul și același lucru...

Avea în față harta, împestrițată acum cu noi semne. În dreapta înălțimii, unde de dimineață se aflau pozițiile batalionului doi, nemții formaseră o pană supărătoare, cu scopul de a executa o manevră de învăluire a înălțimii. Kamenski se uita la pana aceasta periculoasă și, cu cît o privea mai mult, cu atît înțelegea mai lămurit că ea sporește în prezent nu numai forța, dar și slăbiciunea nemților. Mîine, desigur, nemții puteau mări acest succes și puteau transforma pana într-o nimicitoare po-

ziție de atac împotriva batalionului care apăra înălțimea. În schimb, astăzi, pana nemților era foarte șubredă și foarte vulnerabilă din flancuri, mai ales dinspre înălțime, dacă... dacă regimentul va trece la acțiune și nu va sta în așteptare.

Kamenski se gîndea tulburat la posibilitatea unui contraatac asupra penei hitleriste, cînd i se raportă că un sergent și doi ostași din batalionul doi au străpuns pe o drezină încercuirea și că sergentul cere să raporteze personal căpitanului de sosirea lor.

— Încercuire! Încercuire! mormăi Kamenski: detesta cuvîntul acesta, și toată întîmplarea cu zdrobirea de către inamic a batalionului doi îl irita și-l indigna. Adă-i aici... adăugă el în silă.

Intrînd în bordei, Bobrîșev, Mitea și Kociarian văzură, la lumina sărăcăcioasă a lămpii de petrol, o față inteligentă și obosită, cu ochii înroșiți, cu un zîmbet neprietenos.

— Și voi veniți din încercuire? întrebă căpitanul înorunțîndu-se.

— Da, tovarășe căpitan! Am străpuns dispozitivul german cu o drezină de captură și cu zece automate de captură! raportă Bobrîșev, fără să fie cîtuși de puțin stînjenit de atitudinea lipsită de bunăvoință a căpitanului. Am ocupat prin luptă halta și am pus în siguranță două tunuri. Aștept ordin ca să știu ce am de făcut cu tunurile și cu ostașii. Noi vrem să intrăm în luptă, tovarășe căpitan!

Kamenski se ridică în picioare, se apropie de Bobrîșev, îl apucă cu mîinile de umeri și se uită în ochii lui cutezători, plini de tinerețe și de fericire. Pe urmă se uită cu aceeași luare-aminte la Kociarian și la Mitea.

— Cică-s „demoralizați"! făcu el cu ciudă. Cu oameni ca ăștia...

Lăsîndu-și vorba neisprăvită, căpitanul îl duse pe Bobrîșev lîngă hartă:

— Arată-mi pe unde-ați venit și unde-ai lăsat tunurile.

Bobrîșev arătă pe hartă drumul străbătut și povesti foarte reținut modul cum a izbutit să scoată tunurile din încercuire. Kamenski ascultă cu atenție, trasînd drumul pe hartă, apoi se depărtă de masă, cufundat în gînduri. Pe fața lui se oglindiră rînd pe rînd idei și simțăminte contradictorii. Bobrîșev rămase tăcut.

— E limpede! exclamă el în cele din urmă, scuturînd vesel din cap. Vă mulțumesc, tovarăși. Petrov, dă-mi statul ma-

jor! strigă căpitanul, adresîndu-se telefonistului. Uite ce e, tovarăşe Bobrîşev, duceţi-vă acum să mîncaţi şi să vă odihniţi, curînd o să am nevoie de voi.

Cînd ieşiră din bordei, Bobrîşev îl îmbrăţişă pe Mitea.

— Mitiuşa, frăţioare... am făcut-o, ai? şopti el.

Mitea, cu o mişcare copilărească, îşi lipi pentru o clipă obrazul de faţa lui Bobrîşev şi exprimă gîndul care-i stăpînea pe tustrei deopotrivă;

— Principalul este că n-am făcut-o degeaba...

Apoi se culcară. Şi în cele cîteva minute care-l despărţiră de un somn adînc şi fericit, Mitea revăzu cu mirare în minte toate întîmplările din ajun.

Iată-l tîrîndu-se prin mlaştină, împreună cu Pahomov şi Kociarian, agăţîndu-se cu mîinile de muşuroaiele de noroi uscat şi căzînd mereu, cu zgomot, în apa mocirloasă... Iată-l pe Kociarian doborînd cu un glonţ bine ţintit santinela hitleristă postată pe platforma cantonului. El, Mitea, aruncă o legătură de grenade în fereastra luminată, se năpustesc toţi trei în canton şi doboară cu alte două grenade nemţii care mai rămăseseră... Iată-l plimbîndu-se prin halta cucerită. Nu-i venea să creadă că au cucerit-o atît de repede şi atît de uşor. Numără automatele capturate şi controlează cu Kociarian dacă drezina e în bună stare. Îl stăpîneşte o adîncă nelinişte, fiindcă Bobrîşev întîrzie cu tunurile... Peste puţin timp, acesta soseşte. Simt cu toţii o mare mulţumire, firească, dar Bobrîşev şi oamenii lui sînt atît de istoviţi şi de îngrijoraţi, încît nimeni nu rosteşte un cuvînt de bucurie... Mitea ajută ostaşii sfîrşiţi de oboseală să coboare tunurile de pe terasament şi pleacă împreună cu Bobrîşev în cercetare, să vadă cum se prezintă drumul pînă la pădure. Simplitatea acestei întîlniri din haltă l-a tulburat pe Mitea; lipsa laudelor îl punea parcă pe acelaşi plan cu Bobrîşev şi alţi militari adevăraţi, fiindcă nici Bobrîşev nu aştepta laude şi nu se gîndea la nimic altceva decît la reuşita acestei acţiuni a cărei răspundere şi-o asumase de bună voie... Pe urmă, Bobrîşev le-a spus că trebuie să răzbească la căpitanul Kamenski, fiindcă altfel salvarea tunurilor nu are nici un rost; şi, apropiindu-se de drezina hitleristă, şi-a rostit cu glas tare gîndul: „Cred că cu drezina ajungem mai repede...“ O cutezanţă trăgea după ea altă cutezanţă. Mitea, care acum credea pentru prima oară pe deplin în forţele sale, nu s-a mai mirat de planul acesta al lui Bobrîşev. Şi au străpuns în plină

viteză amîndouă liniile — linia hitleristă şi pe cea sovietică, stînd lipiţi de platforma drezinei, care gonea hurducîndu-se în noapte prin ploaia de gloanţe...

Un agent al lui Kamenski veni şi începu să-l zgîlţîie pe Mitea, care nu-şi putea de seama dacă doarme de mult sau numai a aţipit.

— Vă cheamă tovarăşul căpitan, urgent! Vă cheamă tovarăşul căpitan, urgent! repeta acesta mereu.

Săriră tustrei în picioare.

— Căutaţi să vă puneţi ţinuta în ordine! E şi comandantul frontului acolo.

Venirea lui Bobrîşev confirmase din nou şi în mod vădit căpitanului Kamenski convingerea sa că acum e nevoie de îndrăzneală şi iniţiativă, de îndrăzneală şi perseverenţă. Se bucura de venirea lui Bobrîşev, mai cu seamă pentru că acesta era un om care acţiona întocmai aşa cum ar fi vrut el însuşi să acţioneze. Şi abia după aceea se bucură de sprijinul real pe care-l puteau da batalionului cele două tunuri şi plutonul de mitraliere; erau oameni trecuţi prin foc, oameni de acţiune, însufleţiţi de succesul operaţiei întreprinse. Cum oare să folosească acest sprijin?... Tunurile erau adăpostite în pădure, în centrul penei aceleia supărătoare făcută de hitlerişti. Dacă vor deschide focul de-acolo, asta fireşte că va produce panică printre nemţi... dar pentru cît timp? Pe de altă parte, obuzele erau pe sfîrşite.... Tunurile puteau fi aduse din pădure în dispozitivul batalionului numai pe sub nasul nemţilor, şi lucrul acesta trebuia făcut cu fereală, pe drumuri ocolite, ceea ce necesita hotărît o zi şi o noapte... Ce-ar fi însă dacă nu s-ar opri nici la prima soluţie, nici la cea de a doua, ce-ar fi dacă ar găsi o a treia soluţie, cea mai bună?

După ce-l trimise pe Bobrîşev să se odihnească, căpitanul Kamenski comunică în linii generale planul său şefului de stat major al regimentului, atît cît se putea spune la telefon, dar acesta ripostă iritat:

— Cîtă încăpăţînare! Eu n-am cu ce astupa găurile, şi dumneata...

Căpitanul nici măcar nu se supără. Îşi lăsă capul pe braţe şi simţi dintr-o dată cum îl copleşeşte propria-i oboseală — o durere ascuţită în inimă şi o nepăsare apatică faţă de moarte. În ceasurile acestea, cînd situaţia putea fi salvată numai printr-un atac îndrăzneţ, chibzuit pînă în cele mai mici amănunte,

dar îndrăzneț pînă la disperare, pasivitatea nu făgăduia nimic altceva decît moartea... Moartea? Da, au să moară așa cum știu să moară soldații, vînzîndu-și scump viața... De ce să moară însă? De ce să moară, cînd puteau să acționeze, să lupte, să învingă?

Își închipui deodată nespus de lămurit operația aceasta interzisă și pe care dorea atît de mult să o întreprindă — și-o închipui nu în linii generale, ci în toate amănuntele, în mișcarea și acțiunea oamenilor și a mijloacelor tehnice... Dacă ar fi apărut acum un comandant înțelegător și energic, Kamenski i-ar fi putut raporta planul său, cu precizie și în chip foarte convingător. Trasă în gînd pe hartă planul acesta și aprecie toate forțele necesare pentru înfăptuirea lui. Firește, Samohin va primi o misiune care va cere putere de rezistență și pricepere... Bobrîșev, la fel... Iată ce ostași au devenit oamenii sovietici în cele aproape trei luni de război!

Căpitanul Kamenski își iubea oamenii și avea grijă de ei, dar i-ar fi aruncat fără șovăire în această acțiune riscantă pe care o avea în gînd. Doar pentru asta era război, ca să lupți și să-ți sacrifici viața la nevoie. Știa bine că foarte mulți nu se vor mai întoarce din luptă, însă aceste pierderi aveau să fie justificate de victorie. În schimb, era un chin cumplit pentru el să se gîndească la comandanții și la ostașii din batalionul său, osîndiți de tactica pasivă a statului major al regimentului să fie nimiciți treptat și în mod inutil... Nu, așa nu se putea. El era comandant. El avea datoria să facă tot ce depindea de el însuși pentru schimbarea imediată a tacticii statului major!

Scrise o scrisoare scurtă, pe un ton hotărît, și o trimise prin însoțitorul său colonelului Kalganov, comandantul diviziei. Nu-l cunoștea pe colonel, dar avea convingerea că acesta va înțelege negreșit situația și că planul lui trebuie să-l intereseze. Doar era vorba de lucrul cel mai important, de tot ce aveau ei mai scump — era vorba de Leningrad!

După o oră telefonă comandantul de regiment, și Kamenski răspunse cu glasul tremurînd de emoție, închipuindu-și dintr-o dată că planul lui a și fost aprobat de către Kalganov și că la regiment s-a primit ordin... Comandantul regimentului avea însă problemele și grijile lui. La încercarea căpitanului de a aduce vorba despre planul lui, el răspunse înciudat:

— Las-o încolo, Leonid Ivanovici, nu ne arde acum de asta...

— Nu vă arde! izbucni deodată Kamenski, şi izbi cu pumnul în masă, care trosni din toate încheieturile. Nici dacă oamenii trebuie să moară fără rost din cauza pasivităţii şefului dumneavoastră de stat major, acest vanitos mărginit?...

— Aiurezi, Leonid Ivanovici! vorbi comandantul de regiment împăciuitor. Şi e inutil, crede-mă. Nu-i acum momentul răfuielilor personale...

Kamenski însă reîncepu să strige, fără să-l mai asculte pînă la capăt:

— Acum e momentul cînd trebuie să apărăm înălţimea, să apărăm Leningradul! Şi cînd ştiu că am dreptate, puţin îmi pasă de toţi cei care-mi pun bete-n roate!

Desfăcu pumnul care-l durea de pe urma loviturii date în masă, cu intenţia să scuture mîna în aer, ca să-şi potolească durerea, dar în aceeaşi clipă încremeni în poziţia de drepţi şi întinse de-a lungul corpului mîna care se încordă îndată, din obişnuinţă. Cealaltă mînă trînti brusc receptorul, lipindu-se şi ea de vipuşcă. Faţa căpitanului încremeni: în pragul bordeiului stătea comandantul frontului.

— Eşti iute foc! vorbi aprobator comandantul frontului, şi făcîndu-i semn cu o mişcare uşoară să renunţe la poziţia reglementară, se aşeză la masă, întorcînd harta spre el! Aşa! rosti comandantul frontului, cuprinzînd dintr-o privire situaţia însemnată pe hartă. Te-a lăsat baltă vecinul, ai? De aici rezultă pana asta supărătoare a inamicului... Dar cine-ţi pune bete-n roate?

Hotărîrea, bucuria şi o fierbinte nădejde luminară faţa lui Kamenski.

— Tovarăşe comandant al frontului, eu nu mă tem de moarte, dar nu vreau să mor stupid şi fără rost! rosti el cu înflăcărare. Eu vreau să acţionez şi văd posibilitatea unei acţiuni...

— Ce propui dumneata?

Kamenski luă un creion roşu şi marcă cu o linie punctată drumul străbătut în urmă cu două ore de către Bobrîşev.

— Aseară, un grup de ostaşi din batalionul doi, aflat sub comanda sergentului Bobrîşev, a trecut cu două tunuri pe-aici, nimicind la haltă zece ostaşi inamici şi punînd provizoriu stăpînire pe ea, pentru a asigura trecerea tunurilor. Tunurile sînt

ascunse aici ; ca să fie aduse la mine, cred că este imposibil, şi apoi n-are nici un rost dacă se adoptă planul meu. Avînd sprijinul artileriei şi o mică întărire în oameni şi tancuri (măcar două-trei !), — adăugă Kamenski, cu implorare în glas, — trimit un grup de şoc cu automate şi mitraliere în spatele inamicului, iată pe aici...

Şi trase pe hartă o linie roşie, groasă, paralelă cu linia punctată, dar în sens invers, arcuind-o în lungul pîrîului şi marcînd cu săgeţi locurile loviturilor.

— Dacă în momentul cînd grupul de şoc pătrunde în acest punct, artileria noastră deschide focul asupra acestor carouri, iar de-aici... acum creionul roşu se opri pe poziţia batalionului trei şi trase o săgeată încovoiată — iar de-aici aruncăm asupra inamicului tancurile noastre dimpreună cu un grup de pistolari...

Comandantul frontului se uită la ceas şi adăugă pe acelaşi ton ;

— Şi asta trebuie să se întîmple astăzi în zori.

Uitîndu-se cu coada ochiului la căpitanul care era zguduit de această întorsătură a lucrurilor, comandantul frontului ordonă să fie chemat la telefon comandantul diviziei. Faţa lui deveni dintr-o dată severă.

— Tovarăşe comandant de divizie, cui aţi raportat dumneavoastră planul propus de căpitanul Kamenski ? Foarte rău că n-aţi apucat să o faceţi. Trebuie să-mi găsesc eu timp pentru asta, în locul dumneavoastră ? Cum, abia l-aţi primit ? Uite ce e, tovarăşe colonel, — continuă comandantul frontului, şi faţa i se îmbună, — sînt în totul de acord cu dumneavoastră ; e un plan bun şi oportun. Ordonaţi să se încredinţeze comanda căpitanului Kamenski. Vedeţi ce forţe îi puteţi da. Nu-i nimic, dacă vreţi, o să găsiţi dumneavoastră. Şi nu spre dimineaţă. La ora două noaptea oamenii trebuie să fie aici. Veţi primi un ordin detailat.

Apoi se întoarse spre Kamenski şi-l privi cu ochii surîzători, vioi şi plini de tinereţe.

— Planul dumitale este extrem de binevenit, căpitane. Mîine în zorii zilei pornim un contraatac, uite aici... şi înfipse creionul într-un sector învecinat al frontului. Operaţia dumitale îi va încurca pe nemţi şi totodată va sprijini vecinii. Iniţiativă şi îndrăzneală, iată ce ne trebuie acum ! Dacă dumneata...

Se întrerupse deodată şi întrebă cu o vădită plăcere :

— Unde sînt băieţii aceia ai dumitale care-au salvat tunurile ? Ia cheamă-i încoace.

Apoi începu să dicteze adjutantului diferite dispoziţiuni în legătură cu această acţiune.

Faţa lui deveni din nou îngrijorată. Cîteodată tăcea şi mijea ochii, chibzuind parcă în gînd cît de riscantă era deplasarea micilor forţe pe care voia să i le dea lui Kamenski din celelalte sectoare ale frontului.

— Numai trei tancuri ! murmură comandantul frontului cu amărăciune. În schimb, le primeşti dimpreună cu un detaşament din Flota Baltică. Abia a sosit. Sînt oameni de aur, neînfricaţi... Marinari !

Tăcu puţin, parcă şovăind şi încercînd o strîngere de inimă la gîndul că-i aruncă în luptă pe aceia la care se gîndea acum.

— Şi-ţi mai dăm o companie de muncitori comunişti. Muncitori din Piter... Ai grijă de ei ! adăugă el în şoaptă ; acesta nu era un ordin, ci rugămintea unei inimi încătuşată de durere.

Sergentul Bobrîşev, împreună cu soldaţii Kudriavţev şi Kociarian intrară în bordei şi încremeniră în prag în poziţie de drepţi. Comandantul frontului îşi opri privirea asupra lui Bobrîşev.

— Te cunosc, tovarăşe sergent !

Memoria lui vizuală, care nu dădea greş, îl ajută să-şi amintească fără nici o sforţare clipa şi locul unde-l văzuse pentru prima dată, şi un simţămînt de dragoste paternă îi lumină faţa :

— Ţi-ai ţinut foarte curînd făgăduiala, tovarăşe Bobrîşev. Ţi-ai ţinut cu cinste făgăduiala...

3

De două zile se scurgeau neîntrerupt trenuri hitleriste spre Leningrad. Nemţii aduceau întăriri pentru un atac hotărîtor. Înaintea eşaloanelor militare treceau garnituri goale. Paza era dublată în timpul nopţii, iar reflectoarele cercetau fără încetare toate căile de acces spre poduri, zăbovind pe fiecare moviliţă suspectă.

Olga, Gudimov şi Ivan Korotkov şedeau lungiţi pe burtă într-o depresiune mlăştinoasă, în apropierea liniei ferate. Ţînţarii le împuiaseră urechile cu ţiuitul lor plicticos şi umezeala îi

pătrunsese pînă la piele. Olga obosise tot alungînd ţînţarii; le simţea înţepăturile pe gît, pe mîinile cu care-şi acoperea faţa, şi chiar pe picioare, în ciuda ciorapilor.

Trofimov şi comsomolistul Jenea Orlov, unul dintre ajutoarele credincioase ale Olgăi şi totodată un vechi prieten al ei, se apropiară tîrîş.

— E gata totul, vorbi Trofimov. Tovarăşe Gudimov, noi ne ducem spre pod. Dar pînă n-auzim explozia, nu întreprindem nimic.

— Straşnică treabă! adăugă Jenea, şi ochii îi sclipiră veseli. O să aibă de furcă vreo cîteva zile.

— Poate că Leningradul nostru tocmai de aste cîteva zile are nevoie! făcu Gudimov gînditor. Hai, tovarăşi, duceţi-vă acum, şi vedeţi, fiţi cu băgare de seamă!

Jenea Orlov şi Trofimov aveau sarcina să se folosească de panica provocată de deraiere, să se furişeze înot pînă sub pod şi să arunce podul în aer.

— Duceţi-vă! repetă Gudimov, strîngîndu-le mîinile. Eh... urmă el, şi-i sărută pe amîndoi, întîi pe Jenea, apoi pe Trofimov, fără să-şi mai sfîrşească vorba.

— Eu am cu nemţii o socoteală! aminti Trofimov.

Olga îi sărută şi ea. Jenea izbucni în rîs:

— Tii, cum te-au mai înţepat ţînţarii...

Era mişcat şi nu voia să arate asta.

Olga se uită după ei cum se tîrau prin mlaştină, pînă ce pîcla amurgului le înghiţi siluietele nedeslușite.

— Se aude un tren! spuse deodată, în şoaptă, Korotkov.

Işi luară în tăcere cu toţii încărcăturile, pregătindu-se. „Poate că asta e cea din urmă zi din viaţa mea!" se gîndi Olga, în timp ce-şi petrecea curelele raniţei pe după umeri.

Şinele aduceau de departe un uruit subţire, ca un ţiuit de ţînţar ce devenea cu fiecare clipă tot mai deslușit. Un şuierat asurzitor spintecă tăcerea. Acum se auzea chiar pufăitul locomotivei.

— Fiţi gata! şopti Gudimov.

Trenul trecu în goană prin faţa lor, hurducîndu-şi vagoanele goale. Gudimov porni tîrîş spre terasament, urmat de Korotkov şi de Olga. Acum, Olga nu se mai temea şi nici nu mai simţea frigul. Atîta doar că-i venea greu să se cațere pe povîrnişul terasamentului. Gudimov, care şi ajunsese sus, fixa în grabă o mină. Korotkov i se alătură şi el. „Şi eu ce fac? se în-

trebă cu groază Olga, luptînd cu greutatea raniței și cu pietrișul care-i luneca sub picioare. Îi las singuri?"... Gudimov însă îi întinse mîinile să o ajute.

— Haide! îl auzi ea șoptind — ce te moșmondești atîta?

Cît timp fixă el mina, Olga se așeză alături, răsuflînd din greu.

— Înapoi! strigă cu o șoaptă disperată Gudimov, abia trăgîndu-și răsuflarea, și-i făcu vînt pe povîrnișul terasamentului.

Olga se rostogoli spre pămînt și auzi undeva, deasupra, duduitul gros, ca de bas, al locomotivei de la garnitura ce se apropia. De departe, duduitul acesta semăna cu un bîzîit înfundat de bondar.

— Fuga!

Se depărtară în goană de terasament, împiedicîndu-se prin întunericul vag al înserării, de cioturi de rădăcini, călcînd prin gropi și căzînd la pămînt. Olga căzu, dar Gudimov o ridică cu bruschețe de umeri și o împinse din urmă, fără să-i mai dea drumul. Iar după cîțiva pași o sili să se trîntească la pămînt.

— Stai așa! îi strigă el.

O garnitură lungă și întunecată se apropia cu repeziciune, azvîrlind scîntei în văzduh prin coșurile celor două locomotive. Pe platforme se deslușeau vag contururile unor obiecte mari, ascunse sub prelate. Erau tunuri? Tancuri? Olga nu apucă să-și mai dea seama de asta. O bubuitură năprasnică zgudui văzduhul și făcu pămîntul să se cutremure. După cîteva clipe — altă bubuitură. Se auzi un scrîșnet metalic, apoi un țipăt prelung, zbucni o flacără roșie, răsunară explozii, izbiturile grele ale platformelor ce se rostogoleau de pe terasament, cîteva împușcături.

— Strașnic! exclamă Ivan Korotkov.

— Se mergem. Tîrîș! porunci Gudimov.

În spatele lor continuau să se audă explozii și împușcături răzlețe, trase la întîmplare. Lîngă pod, un reflector scotocea întunericul, luminînd pămîntul, tufișurile și marginile terasamentului.

— Și tovarășii noștri... tovarășii noștri... șopti Olga, dar atît de încet, încît nimeni n-o auzi.

— Ce-or fi făcînd băieții noștri? se gîndi cu glas tare și Gudimov.

Se tîrîră pînă la pădure, de unde porniră mai departe, în fugă, uitîndu-se din cînd în cînd la răbufnirile flăcărilor ce

se vedeau dinspre calea ferată. Deodată, cînd nu mai aveau mult pînă la rîu, se prăvăli peste pădure o nouă bubuitură, repetată îndelung de ecou. Olga ajunse cea dintîi la rîu şi, în răsfrîngerile flăcărilor, văzu scheletul negru al podului prăvălindu-se încet şi parcă gînditor în apă.

— Să mergem ! spuse Gudimov după un timp. Undeva pe aici e un pîrîu ; am stabilit să ne întîlnim acolo.

După ce ajunseră, se spălară, băură apă şi mîncară nişte pesmeţi.

— Ar fi timpul să vină, nu ? întrebă Olga, dar nimeni nu-i răspunse. Aşteptară pînă în zori.

— Au avut o moarte glorioasă ! vorbi deodată Gudimov, şi îşi scoase căciula.

Rămaseră o vreme nemişcaţi, cu privirile aţintite spre contururile schilodite ale podului distrus, care se profilau tot mai lămurit în lumina palidă a zorilor.

— Trebuie să mergem, tovarăşi ! le aminti Gudimov.

Şi porniră la drum, fără să se mai uite unul la altul.

În acest timp, la nodul de cale ferată se îngrămădeau zeci de eşaloane hitleriste, care nu mai aveau cale liberă.

4

Alexei dormea adînc, cînd fu trezit brusc şi chemat „de urgenţă" la comandantul batalionului. Iakovenko, pe faţa căruia se citea emoţie şi invidie totodată, îi întinse în tăcere un ordin. „Din ordinul comandantului frontului... trei K.V.-uri cu cele mai bune echipaje de luptă, avînd experienţa operaţiunilor ofensive... se vor pune de îndată la dispoziţia căpitanului Kamenski, comandantul batalionului"...

— Ca într-un vis ! bolborosi Alexei. E-acelaşi căpitan...

— Se vede că-i un ofiţer valoros ! Din ordinul comandantului frontului...

— E ca într-un vis, zău aşa ! repetă Alexei, şi se repezi să trezească echipajele.

Trei puternice tancuri sosiră la dispozitivul batalionului cu cinci minute înainte de ora fixată. Pe întuneric, ajunseră din

urmă o unitate de infanterie, în marş forţat. Alexei scoase capul prin deschizătura turelei şi întrebă :

— Cine sînteţi ?

— O companie comunistă, muncitorească ! răspunse cu mîndrie o voce înceată.

Un ostaş cu un fanion în mînă se desprinse din noapte.

— Tovarăşe comandant, veniţi după mine pe sub copaci. Tovarăşul căpitan a ordonat să mascaţi tancurile aici, iar dumnevoastră să vă prezentaţi la el.

La punctul de comandă al batalionului domnea o atmosferă deosebită — calm, severitate şi o înfrigurată însufleţire. Se vorbea laconic, iar oamenii aprindeau ţigările una de la alta. Nu era zăpăceală şi nu se auzeau nici înjurături. Ofiţerii nou sosiţi fură întîmpinaţi de comisarul batalionului.

— Luaţi loc, tovarăşi. Am să vă expun situaţia.

Kamenski intră pe la mijlocul comunicării comisarului şi se lumină la faţă văzînd figura cunoscută a ofiţerului tanchist; se apropie de Alexei şi-i strînse mâna, dar nu-i spuse nimic, ci, continuînd numaidecît cuvintele de încheiere ale comisarului — „aceasta e situaţia" — rosti :

— Să vedem acum care e misiunea noastră ?

Şi expuse pe scurt planul general al operaţiei.

Între timp, sosi şi Steţenko, comandantul detaşamentului de infanterie maritimă. Purta o uniformă obişnuită, dar ceva imperceptibil în ţinuta şi în mersul lui trăda pe militarul aparţinînd altor trupe decît acelea de uscat.

— Foarte bine ! spuse Kamenski, văzîndu-l. Oamenii dumitale să mănînce şi apoi vă ocupaţi poziţia, uite aici — şi arătă pe hartă un punct însemnat în stînga înălţimii. Veţi fi sprijiniţi de trei tancuri K.V. La patru patruzeci şi cinci dimineaţa, artileria unui cuirasat din Baltica va deschide focul asupra caroului acesta ; concomitent va intra în acţiune şi artileria noastră. Înaintaţi, iar la ora cinci fix, imediat în urma pregătirii de artilerie, porniţi un atac fulgerător ! continuă Kamenski, apăsînd pe ultimul cuvînt. Tancurile vor ţîşni înainte pe-aici, deschizîndu-vă drumul. N-am să vă învăţ eu cum trebuie să luptaţi astăzi, tovarăşi. Operaţia trebuie să fie strălucită şi rapidă. Voi da semnalul atacului cu două rachete roşii, uite de-aici ! şi căpitanul înfipse creionul cu o mişcare sigură undeva într-un punct aflat în spatele trupelor hitleriste. Aşadar, aşteptaţi semnalul. Dar acţionaţi şi în caz contrar,

chiar dacă nu vedeți rachetele. Vă atrag atenția că în acest caz de dumneavoastră depinde totul. Acum eu vă previn, pentru orice eventualitate, fiindcă rachetele le veți vedea în mod sigur.

Întîlni cu satisfacție privirile lui Smolin și Stețenko, apoi se uită atent la Vasiliev, comandantul companiei de comuniști, a cărui ținută nu avea nimic ostășesc. Vasiliev uitase cu totul, se vede, că nu se cuvine să stea în fața unui superior gheboșat și cu obrazul sprijinit în palmă. Privirea stăruitoare și îngîndurată a lui Kamenski îl făcu să tresară.

— Nu vă lăsăm noi! rosti el cu hotărîre.

— Nici nu trebuie să ne lăsați! răspunse Kamenski. Perepeciko, cheamă-i încoace pe ostașii care-au venit cu Bobrîșev! ordonă el; și se întoarse din nou la gîndurile ce-l frămîntau, în legătură cu rolul companiei de comuniști în această noapte de luptă. Pînă dimineață noi vom slăbi considerabil avanposturile noastre: Forțele principale o să le pună să lovească nemții din spate și să întreprindă un atac din stînga, dintr-acolo de unde acționează și marinarii împreună cu tancurile. Compania de comuniști va apăra înălțimea pînă la sfîrșitul operației. Dacă nemților le trece cumva prin cap să întreprindă ceva înaintea noastră, o să fie cam greu s-o apărăm. Compania intră în luptă pentru prima oară; în schimb, oamenii ei sînt din Leningrad, sînt muncitori, comuniști...

— O să rezistăm! spuse Vasiliev. Dar la operația propriu-zisă nu luăm parte?

Rosti întrebarea cu o umbră de supărare în glas. Kamenski, amintindu-și de rugămintea făcută în șoaptă de către comandantul frontului, răspunse evaziv, căutînd să nu-l jignească:

— Dumneavoastră, celor din Leningrad, vi s-a încredințat înălțimea, cheia Leningradului. Deocamdată, nu se poate ști unde va fi mai aprigă lupta. Aici, la punctul de comandă, rămîne tovarășul comisar al batalionului. Luați hotărîrile în funcție de situație.

— Ești decis să pleci singur? întrebă repede și cu ciudă comisarul.

— Da! răspunse laconic Kamenski, și se întoarse spre ostașii care tocmai intrau.

Față de atîtea minuni petrecute în noaptea aceasta, Alexei nu se miră prea mult de întîlnirea cu Mitea. În schimb,

Mitea, într-o năvalnică pornire de bucurie, fu cît pe ce să se repeadă să-l îmbrăţişeze pe omul acesta drag, dar se stăpîni.

— Dumneata ai să ne fii călăuză, tovarăşe Kudriavţev, i se adresă Kamenski, şi zîmbi; doar ai stat aici la vilă, nu-i aşa?

— Întocmai, tovarăşe căpitan! răspunse Mitea, cu o semeţie de care nu se ştiuse niciodată în stare.

— Iar dumneata, tovarăşe Kociarian... Kamenski înghiţi în sec şi-i puse brusc mîna pe umăr. Am auzit că dumneata ai o anumită socoteală cu nemţii. Îţi încredinţez o misiune foarte grea şi de mare răspundere. Vei pleca pe acelaşi drum pe care ai venit aici. Iei cu dumneata gloanţe incendiare... Pentru un om singur nu-i prea greu să se strecoare noaptea pînă la sovhoz. În zori, sergentul Bobrîşev, prietenul dumitale, împreună cu o mînă de oameni, va pune stăpînire pe sovhoz. Sarcina dumitale... Eşti bun trăgător?

— Sînt vînător.

— Atunci e bine. Aşadar, te strecori pînă la sovhoz; după informaţiile furnizate de cercetarea aeriană, în parcul de tractoare al sovhozului nemţii şi-au transferat o bază înaintată de carburanţi. Înţelegi în ce constă misiunea dumitale?

— Înţeleg! tovarăşe căpitan. S-o distrug.

— S-o distrugi! repetă Kamenski. Prin asta faci un lucru foarte important, tovarăşe Kociarian! Dacă vei izbuti, te ascunzi apoi undeva şi aştepţi pe sergentul Bobrîşev. Dacă nu, vezi să-ţi vinzi scump viaţa!

— Am să-mi vînd scump viaţa! rosti Kociarian şi o sclipire vie i se aprinse în ochi. Pot trece la executare?

Căpitanul îi strînse mîna, reţinînd-o pentru o clipă într-a sa; ţinea la soldaţii buni şi-i venea foarte greu să-i trimită în misiuni atît de primejdioase.

Kociarian salută, apoi se înclină adînc în faţa tuturor, după obiceiul poporului, şi ieşi fără să se pripească.

— Peste cinci minute plecăm! spuse Kamenski spre Mitea, înăbuşindu-şi un oftat. Poate că izbutim...

Mitea se strecură spre Alexei şi-i strînse braţul.

— Aleoşa, — şopti el, — n-am mai apucat să-i scriu Marinei... Mariei Nikolaevna... Astăzi, eu şi cu armeanul de colo am ocupat o haltă. Acum plec călăuză, în spatele inamicului. Dacă mi se întîmplă ceva, Aleoşa, vezi spune-i şi ei. Asta nu

fiindcă vreau să mă laud, dar e foarte important ca Marina să știe. Ea o să înțeleagă de ce...

— Vă cunoașteți? exclamă Kamenski, apropiindu-se. Ei, dacă-i așa, luați-vă rămas bun; e timpul să plecăm. Îți doresc mult succes, tanchistule!

Și se îndepărtă, luîndu-l pe după umeri pe comisarul batalionului său:

— Nu fii supărat, prietene... Îți dau cuvîntul de onoare că trebuie neapărat să plec singur. Tu știi asta tot atît de bine ca și mine.

5

Către ora unu noaptea, în toiul unui atac aerian asupra Leningradului, locotenentul-major Gladîșev primi ordin să pregătească de tragere toate cele trei tunuri aflate sub comanda sa. Răspunse ca de obicei:

— Am înțeles! Mă pregătesc de tragere!

Turela era pusă la punct, iar oamenii, aflați la posturi, așteptau numai ordinul să deschidă focul.

În ultimele zile bombardierele hitleriste atacaseră în repetate rînduri crucișătorul; veneau în picaj unul după altul, la interval de cîteva secunde, așa încît artileriștii, pentru că nu aveau răgazul să țintească avioanele în timp ce acestea se apropiau să atace, înconjurau nava cu o perdea compactă de foc. Exploziile apropiate ale bombelor făceau vasul să se cutremure și apa să clocotească în jur. În intervalele scurte dintre atacuri, marinarii se repezeau să fumeze pe teugă, dar aici lipsea animația obișnuită în trecut: ochii cu pleoapele umflate de nesomn și de muncă încordată priveau țintă spre Leningrad. De aici, de pe teugă, se vedea tot orașul; era amarnic, era dureros să privești cerul zbuciumat al Leningradului, presărat de ghemotoacele de fum ale proiectilelor antiaeriene, să urmărești luptele aeriene inegale, să privești trombele negre aruncate în văzduh de explozia bombelor și fumul incendiilor. Dar greu, greu de tot era să privești Leningradul noaptea, cînd deasupră-i se legăna cerul roșu-portocaliu și în răstimpuri se risipeau, ca o ploaie de foc, luminițele bombelor incendiare. Noaptea, antiaeriana de pe crucișător avea consemn să nu tragă asupra avioanelor, ca să nu

trădeze poziția vasului, și inactivitatea aceasta silită chinuia oamenii, le sporea furia, durerea și setea de luptă. Iar cînd tunurile de calibru principal se pregăteau de tragere — împrejurare în care pe vas se scoteau toate globurile și se deșurubau toate becurile electrice — echipajul era cuprins de înfrigurare și salvele grele erau salutate cu urări pline de mînie; „Așa... atinge-i !... ca la noi pe Baltica !..."

Leonea Gladîșev iubea munca de artilerist care cere atîta precizie, și o salvă reușită sau un calcul ireproșabil îi dădeau o nemăsurată satisfacție, aceasta încă de pe vremea tragerilor de instrucție, dinainte de război. Totuși, niciodată nu prețuise și niciodată nu-și iubise munca așa ca acum, în zilele acestea de luptă, cînd trăgea asupra nemților aflați în ofensivă. De curînd ceruse superiorilor să fie trimis pe frontul terestru, și din acest punct de vedere îl invidia pe prietenul său Steținko, numit comandant al unui detașament de infanterie maritimă. „Luptă băiatul, luptă cu adevărat și lovește dușmanul !..." Acum lovea el însuși dușmanul cu toată puterea tunurilor grele pe care le comanda — îl lovea în sectoarele hotărîtoare ale ofensivei, barîndu-i cu un zid de foc drumul spre Leningrad. Cîteodată trăgea asupra unui obiectiv nevăzut, și numai un scurt „mulțumim" al trupelor de uscat și comunicările laconice ale observatorilor care corectau tragerea îi confirmau precizia focului. Alteori se întîmpla să tragă și direct, asupra unor obiective aflate la mică distanță, și atunci vedea singur, prin lentilele lunetei de observare, mișcările coloanelor hitleriste și trîmbele negre stîrnite de explozia obuzelor sale, trîmbe care azvîrleau în aer, ca niște jucării, tancurile grele ale dușmanului și țevile tunurilor distruse... De fiece dată, bucuria succesului se amesteca în sufletul lui Gladîșev cu o chinuitoare neliniște, fiindcă toate acestea se întîmplau aici, în apropierea orașului, la marginea Leningradului... Și era cumplit să privească de pe bordul crucișătorului la țărmul leningrădean, atît de cunoscut, învăluit de fumul bătăliei...

Astăzi, în zorii zilei, avea să tragă asupra unui obiectiv nevăzut; asupra unei pene înguste înfiptă de nemți în dispozitivul trupelor sovietice de pe drumurile de acces spre Leningrad. Leonea se bucura că nava este așezată cu prova spre obiectiv; era de altfel și motivul care făcuse să revină turelei lui misiunea de a sprijini contraatacul apărătorilor Leningradului cu „foc" de

pe Baltica. Şi cum toate pregătirile erau terminate, se hotărî să stea de vorbă cu oamenii lui despre apropiata lor misiune.

— La Leningrad sînt două incendii ! rosti Larionov, comandantul tunului din stînga, şi-şi încleştă maxilarele, ca şi cum l-ar fi străpuns o durere ascuţită.

— Băieţii de la antiaeriană spun că în dreapta portului s-a produs o mare explozie ; nemţii au aruncat o bombă de o tonă ! adăugă ochitorul Smirnov.

„Cine mai are nevoie de cuvintele mele, aici ? se întrebă Gladîşev. Toţi sînt plini de mînie şi inimile lor sînt însetate de răzbunare. Doar atunci cînd trag asupra duşmanului se mai liniştesc şi ei puţin". Deodată îşi aminti cu neliniştede Liza. „Ce-o fi făcînd acuma, sărăcuţa de ea, singură în cămăruţa cît o colivie a centralei telefonice de la uzină ? Ori astăzi nu-i de serviciu şi stă undeva, într-un subsol întunecos, albă ca varul la faţă şi ghemuită de frică, ascultînd zgomotele luptei ?" Uzina Lizei se afla exact în dreapta portului... „să fi căzut chiar acolo bomba aceea de-o tonă ?" Odată, Sonea spusese în glumă : „Nemţii numai atunci cînd greşesc nimeresc ţinta ; în timpul unui atac aerian, locul cel mai sigur este un obiectiv militar !" Iar Liza a răspuns încet : „Principalul e să nu fii singură, să fii printre oameni"... „Şi ea, sărăcuţa, rămînea foarte des singură..."

Ieşi pe punte şi văzu deasupra oraşului roşeaţa palidă a cerului, destrămată de lumina vagă a zorilor. Nori zdrenţuiţi pluteau foarte jos prin văzduh, iar apa se încreţea uşor în adierea dimineţii.

Ridică ochii spre puntea de comandă, să-l salute pe prietenul său Leonea Şeviakov, dacă acesta nu era cumva plecat să se odihnească. Chiar în clipa aceea, clopotele de alarmă vestiră un nou atac aerian asupra navei, şi Gladîşev se repezi la postul său, strecurîndu-se cu îndemînare printre marinarii care alergau să-şi ocupe locurile. Închizînd uşa turelei, auzi răsunînd în megafon vocea lui Leonea Şeviakov :

— Tribond — treizeci, picaj — cincizeci, baraj patru, foc !

Şi în aceeaşi clipă, prima salvă a tunurilor antiaeriene trecu vîjîind pe deasupra lui.

Pînă la ora stabilită pentru deschiderea focului mai rămîneau cincizeci şi cinci de minute. Orice-ar fi fost, peste cincizeci şi cinci de minute turela va deschide focul. Numai de-ar respinge artileria antiaeriană de pe vas atacul aviaţiei... Numai de nu i-ar stînjeni ceva... Şi dîndu-şi silinţa să-şi închipuie ce se

întîmplă acolo sus, în văzduh, ură cu o deosebită căldură succes aşa-zisului său frate şi tovarăşilor lui de la tunurile antiaeriene.

Pe Leonea Şeviakov alarma îl găsi pe puntea de comandă, fiindcă el nu mai coborîse de cîteva zile nici în cabină, nici în sala de mese, uitînd cum se doarme într-un pat şi cum se mănîncă la o masă. Pînă şi în somn, cînd aţipea în intervalele dintre atacuri, i se năzăreau „Junkers-"uri care se prăvăleau urlînd spre el, prin focul tunurilor antiaeriene. De cele mai multe ori erau odioasele Ju-87, „cocoşatele", nişte avioane cu o înfăţişare respingătoare, gheboşate, cu aripile îndoite ca la o pasăre de pradă şi cu apucături mîrşave : apăreau la mare înălţime, drept deasupra obiectivului, aşa încît artileriştii erau nevoiţi să acţioneze cu unghiul de înclinare maxim, şi apoi veneau în jos ca un bolovan. Leonea, căruia în somn perdeaua de foc i se părea fantomatică şi ineficace, se trezea şi se supăra văzînd că s-a trezit degeaba ; pe urmă adormea iar, chibzuind din nou cum trebuie succedate perdelele de foc în cazul unui atac în picaj executat de mai multe avioane, cum trebuie să procedeze pentru ca tragerea să aibă mai multă eficacitate. Cînd se întîlnea cu Leonea Gladîşev, îl ironiza : „Ţie ce-ţi pasă ! Tu nu trebuie să-ţi baţi capul. Ţi se dau coordonatele, şi tragi !"

Artileria antiaeriană, a cărei experienţă de luptă era de scurtă durată, nu putea să ţină pasul cu iuţeala avioanelor. Aici se cereau mai cu seamă hotărîri rapide, calcule rapide, se cerea o pregătire minuţioasă a fiecărei mişcări a ostaşilor, precum şi o perfectă înţelegere reciprocă ; nu era timp să stai pe gînduri, să dai explicaţii sau să repeţi un ordin. Respingerea unui atac aerian în picaj dura cîteva minute, uneori şi cîteva secunde, şi în acest răstimp de intensă încordare se manifestau din plin toate calităţile şi toate lipsurile oamenilor şi ale tehnicii, toate calităţile şi lipsurile comandanţilor, se vădeau limpede rezultatele pregătirii îndelungate în vederea acestor clipe de luptă. Leonea Şeviakov era considerat pe crucişător drept un bun comandant de baterie antiaeriană ; bateria lui respingea întotdeauna cu succes atacurile avioanelor inamice şi doborîse pînă acum trei „Junkers"-uri. Totuşi, Şeviakov era nemulţumit — nemulţumit şi de baterie, şi de el însuşi ; i se părea că bateria ar putea acţiona cu mult mai multă eficacitate dacă ar găsi soluţii noi în ce priveşte tehnica tragerii. Aştepta atacurile ca pe o verificare a gîndurilor ce-l frămîntau, fără să ţină seama nici de

primejdie, nici de oboseală, stăpînit numai de pasiunea lui de comandant: să învețe a lovi cu precizie, să-și perfecționeze măiestria militară. În timpul atacurilor de noapte asupra Leningradului, stătea pe puntea de comandă fără nici o treabă, cu mîinile încleștate de balustradă, și urmărea, urmărea necontenit tragerea artileriei antiaeriene din oraș și din apropierea orașului, surprinzînd greșelile cele mai mărunte, dîndu-și silința să înțeleagă toate vicleșugurile avioanelor inamice și comparîndu-le cu procedeele pe care izbutise să le observe el însuși în timpul atacurilor aeriene asupra crucișătorului. Și se întreba, se întreba mereu același și același lucru: „Oare ce n-am înțeles încă, oare ce nu fac așa cum trebuie?" Chiar de la primele atacuri inamice, atît Șeviakov, cît și ceilalți ostași din artileria antiaeriană și-au dat lămurit seama că, în cazul cînd nava este atacată în stea, comandantul bateriei nu poate face față cu conducerea centralizată a focului, întrucît fiecare tun și fiecare mitralieră în parte au misiunea lor de luptă, în sectorul lor. Comandantul diviziunului ordonase ca în aceste cazuri să se treacă la respingerea individuală a atacului, pe tunuri. Șeviakov instruise în grabă comandanții de tunuri, astfel ca aceștia să poată acționa independent. Și iată, acum acționau singuri și cu succes, respingînd toate atacurile întreprinse de aviația inamică asupra navei. Pentru Șeviakov însă era prea puțin; el ar fi vrut să doboare, să distrugă, să vadă prăbușindu-se în apă blestematele de „Junkers-"uri. Izbutea rareori lucrul acesta, din pricină că tragerea împrăștiată a bateriei forma numai o perdea de foc de baraj, dar nu putea urmări și lovi inamicul: pentru aceasta, nu aveau nici timp suficient și nici potențialul de foc al bateriei nu ajungea... Ce lipsea oare? Ce anume se putea face și ce trebuia făcut?

Și deodată tresări. Ridică ochii spre cer, unde văzuse de atîtea ori ivindu-se inamicul. Luptele pe care le purtase și, pare-se, le analizase cu toată migala, i se înfățișară acum într-o lumină nouă. Văzu din nou pe cerul pustiu, care se lumina cu încetul, grupurile de avioane cu care luptase în ajun, apoi cu două și cu trei zile în urmă; reconstitui în minte manevrele acestora, formațiile lor de luptă și ritmul atacurilor lor, și înțelese deodată esențialul tacticei inamicului, care-i scăpase mai înainte.

Ca să-i dea parcă posibilitatea să-și verifice presupunerea și să încerce soluțiile de luptă ce se impuneau, bombardierele

hitleriste îşi făcură din nou apariţia. Veneau în două grupuri mari : unele dinspre prova, altele dinspre pupa vasului. Se vedeau încă vag, dar în oglinda cenuşie şi uşor încreţită a apei, corpul uriaş şi nemişcat al crucişătorului se profila, de bună seamă, destul de lămurit. Şeviakov nu se uită la grupul care se apropia dinspre pupa, căci pe acesta avea cine să-l ia în primire. El trebuia să respingă atacul de la prova. Dădu tunurilor primele indicaţii pentru tragere, continuînd să urmărească mişcarea avioanelor şi încercînd să ghicească planul atacului. Erau vreo patruzeci şi zburau în grup compact. La un moment dat se despărţiră în două grupuri inegale ; grupul cel mai mic se năpusti cu iuţeala fulgerului asupra crucişătorului, în dreapta provei, în timp ce grupul cel mare o luă la stînga.

Intocmai aşa !

Ordonă să se treacă la respingerea individuală a atacului, iar comandanţii de tunuri deschiseră îndată focul în sectoarele lor. Primele avioane intrate în picaj trecură urlînd pe lîngă navă, aruncînd, pripite, bombele în apă. Şi atunci, Şeviakov se hotărî pentru o cutezătoare inovaţie tactică. Strigă în megafon, aplecîndu-se peste balustrada punţii de comandă :

— Tunul din mijloc şi tunul din strînga, sectorul doi !

Tunurile se deplasară într-o clipă spre dreapta, deşi oarecum cu mirare. Focul întregii baterii întîmpină „Junkers"-urile angajate în picaj la tribord, şi Şeviakov avu impresia că unul dintre avioane s-a ciocnit parcă cu un proiectil... „Cocoşatul" cel odios nu se mai redresă din picaj, ci trecu şuierînd pe deasupra navei şi se prăbuşi în apă. Dar Şeviakov nu mai avu timp să vadă lucrul acesta ; acum urmărea grupul de avioane care venea din dreapta şi care se ascundea după nori, căutînd să se apropie pe furiş. Şeviakov se bucură : presupunerea lui era justă. Grupul din dreapta, mai mic, avea misiunea de a abate atenţia şi a atrage asupra sa parte din focul artileriei antiaeriene ; iar misiunea principală, de a arunca o masivă încărcătură de bombe asupra navei, revenea grupului din stînga, mai mare. Se impunea, deci, ca grupul din dreapta, care avea misiunea să abată atenţia artileriei antiaeriene de pe vas, să fie împrăştiat şi alungat cît mai repede.

Tunurile întîmpinau cu un foc viu avioanele în picaj, iar mitralierele le urmăreau şi le luau în primire pe fiecare în parte, atunci cînd se redresau din picaj. Şeviakov observă, triumfător,

că unele avioane nu lansează bombe, ci se angajează în picaj numai „ca să sperie". Grupul se împrăştie, grăbindu-se să iasă din zona focului puternic al bateriei sale... Acum se apropia de vas grupul din stînga. Şeviakov, satisfăcut, ordonă tunului din mijloc şi celui din stînga să revină la sectoarele lor. Puţin mai tîrziu, cînd primul avion inamic se angajă în picaj, strigă cu înfrigurare :

— Tunul din dreapta, la babord !

Şi focul concentrat al bateriei feri nava de atacul grupului principal de avioane.

„Aha, nu v-a mers ! strigă, răguşit, Şeviakov. V-am dibuit, ai ?"

Bucuria aceasta ţinu numai o clipă şi fu cu totul dată uitării, fiindcă doar o parte din bombardiere se îndepărtau, neiiind în stare să înfrunte focul bateriei. Celelalte încercau totuşi să ajungă pînă la navă. Bombele cădeau atît de aproape, încît apa împroşcată ajungea pînă şi pe puntea de comandă, iar schijele ţopăiau pe puntea navei.

O schijă răni pe comandantul unui tun, cartnicul Dubrovski. Acesta căzu la pămînt şi oamenii alergară îndată să-i vină într-ajutor, dar rănitul se răsti la ei cu atîta năduf, încît ostaşii săriră în lături şi se întoarseră la posturi. Iar Dubrovski, care zăcea într-un lac de sînge, continua să împartă comenzile... După cîtva timp, la tunul din dreapta fură răniţi dintr-o dată ochitorul şi doi dintre ostaşii regulatori de focoase. Cartnicul Evgrafov, comandantul tunului, schimbă într-o clipă oamenii şi luă de la tunul din mijloc un ostaş regulator de focoase, aşa încît tunul continuă să tragă aproape în aceleaşi condiţii ca şi mai înainte. „Ce oameni !" exclamă în sinea sa Şeviakov şi, după ritmul luptei, constată că atacul celui de al doilea grup de avioane inamice, grupul principal, începe să slăbească... In schimb, în spatele lui, la pupa, se dădea o luptă înverşunată cu celălalt grup de avioane. Aruncă o privire înapoi, ca să-şi dea seama cum stau lucrurile, şi văzu o fereastră deschisă între nori, chiar deasupra pupei — o fereastră supărătoare şi prin care tocmai se năpustea în picaj un „Junkers" cocoşat, înconjurat de ghemotoacele albe ale exploziilor de proiectile ; la un moment dat, din avionul acesta se desprinse un punct negru, care porni să se prăvălească spre pămînt cu o iuţeală ameţitoare, spintecînd cu un urlet crescînd văzduhul... Mai tîrziu, Şeviakov îşi dădu seama că „Junkers"-ul acesta nu s-a mai redresat din pi-

caj, ci s-a prăbuşit în apă, ca un rug în flăcări ; atunci însă nu mai văzu nimic în jur, ba chiar şi canonada tunurilor începu să o audă de undeva de departe. Parcă se făcuse linişte : şi numai bomba venea urlînd, drept asupra lui...

O rafală de aer fierbinte îi dogorî faţa. Fu aruncat brusc înapoi şi se izbi cu capul de telemetru.

Revenindu-şi, văzu nava învăluită într-un nor de fum şi o pală de foc răbufnind pe alocuri, văzu avioanele şi bateria sa, şi totodată simţi că tunurile n-au mai tras salva următoare... Învingîndu-şi durerea de la cap, se aplecă peste balustradă şi strigă cu o voce răguşită, străină :

— Continuaţi focul !

Apoi se trase puţin înapoi de lîngă balustradă, fiindcă tunurile traseră o salvă cu unghiul de înclinare maxim :

— Incendiu lîngă turelă ! strigă telemetristul, care se afla alături de el. Oare-au lovit turela ?

Şeviakov se aplecă din nou peste balustrada punţii de comandă, simţind o teamă cumplită încleştîndu-i inima : „Leonea Gladîşev !“ Scrută cu privirea vălul negru şi des de fum, spintecat de cuţitele ascuţite ale flăcărilor, şi văzu blindajul turelei sfîrtecat şi turtit, cu marginile-i masive zdrenţuite.

— Bombardiere inamice la prova, douăzeci ! strigă din spatele lui Şeviakov observatorul, iar el dădu îndată uitării atît nenorocirea cu turela unde se afla prietenul său, cît şi durerea ascuţită de la cap. Un nou val de „Junkers“-uri venea asupra navei...

La turela de la prova, tunurile şi toate mecanismele fuseseră abia de cîteva minute din nou controlate, verificate, pregătite pentru tragere. Gladîşev şedea în „porumbarul“ lui, uitîndu-se mereu la ceas şi ascultînd zgomotul luptei. Deodată se auzi un bubuit asurzitor. În clipa următoare îl înconjură un întuneric de nepătruns, plin de zgomote răsunătoare. Gladîşev avea impresia că a fost ucis sau rănit, dar după alte cîteva clipe, cînd auzi în jur gemete şi o serie de alte zgomote, îşi dădu seama că s-a întîmplat o nenorocire, dar nu cu el, ci cu turela. Se sili să se ridice, însă îşi simţi corpul înţepenit şi parcă străin.

— Tovarăşe comandant — auzi Gladîşev vocea alarmată dar stăpînită a cartnicului-şef. S-a întîmplat ceva cu tunul din stînga. Larionov geme.

În acelaşi timp cineva raportă de jos, din magaziile de muniţii, că totul e în ordine, şi imediat după aceea vocea calmă a

cartnicului Zaharov, un ostaş încercat, raportă că în camera de formare a loviturilor pătrunde apa.

Gladîşev îşi veni numaidecît în fire.

Un fum negru şi înecăcios împiedica să pătrundă lumina, care venea din compartimentele inferioare ale turelei. Fumul înţepa ochii, te sufoca. Mai înfrozitor decît orice era însă faptul că fumul acesta putea să provină de la un incendiu.

— Nu s-a produs cumva vreun incendiu ?

— Nu, tovarăşe comandant.

— Şuvalov ! strigă Gladîşev pe comandantul grupei de electricieni. Restabileşte instalaţia electrică !

— Am înţeles ! se auzi vocea acestuia undeva în apropiere şi, după o clipă, Şuvalov însuşi îşi făcu apariţia în camera de luptă a turelei, cu o lampă cu acumulator în mînă.

Se repezi cu cartnicul-şef la tunul din stînga, dar aici fumul era atît de compact, atît de sufocant, încît Gladîşev ordonă oamenilor să-şi pună măştile de gaze, potrivindu-şi el însuşi pe faţă cauciucul lipicios al măştii. În lumina slabă şi înceţoşată de fum, desluşi prin vizorul măştii o mare spărtură în tamburul dur al turelei, cu bucăţi masive de metal sfîrtecat, turtite în partea dinăuntru. Îţi dădeai seama dintr-o privire că aceste bucăţi de blindaj, înfipte în platforma turelei, vor împiedica orice manevră. Deocamdată nu era însă timp să te gîndeşti la lucrul acesta, fiindcă prin fumul des se vedeau clipind ţîşniturile flăcărilor, şi focul se putea strecura jos, în magaziile cu pulbere. Undeva, în apropiere, gemea încet un rănit, dar oamenii nu se puteau gîndi acum nici la lucrul acesta. Gladîşev trecu prin spărtură, călcînd în picioare răbufnirile flăcărilor şi văzu prin deschizătură puntea bateriei, unde şi începuseră să forfotească ostaşii. Le strigă să dea furtunurile. Nu apucă bine să rostească ordinul, şi asupra turelei ţîşni un şuvoi de apă, care se ridică în aer şi căzu înapoi ca o ploaie, înăbuşind focul. Ardeau învelitorile de pe tunuri ; flacăra ajunsese la vopsea, şi acum răzbătea şuierînd în interiorul turelei, prin ambrazura tunului din stînga.

De undeva din întuneric şi fum, Zaharov raportă tot atît de calm ca şi mai înainte :

— Tovarăşe comandant, a plesnit conducta de incendiu. Am astupat spărtura. Apa nu mai pătrunde.

— Bine. Pregătiţi furtunul şi trageţi-l sus.

Șuvoiul de apă, venind de jos, cădea pe vopseaua care ardea, împroșcînd picături mari, ca o ploaie jucăușă. Oamenii ajutau apa, înăbușind focul cu picioarele, cu scurtele. În același timp, Zaharov le întinse din cameră de încărcare încă un furtun; Gladîșev apucă îndată furtunul și îndreptă șuvoiul puternic de apă spre ambrazura tunului din stînga.

Apa sfîrîia și acum pe metalul încins; vopseaua arsă mai fumega încă, dar primejdia trecuse. În clipa aceasta, gîndurile lui Gladîșev se îndreptară în altă direcție; ce și cum anume să facă pentru ca la ora stabilită, turela să poată deschide focul? La patru patruzeci și cinci de minute armata de uscat aștepta „foc" de pe Baltica. Leningradul aștepta și el... Trebuia făcut tot ce era posibil, ba chiar și imposibilul...

Nu știa încă ce avarii suferise tunul din stînga (celelalte tunuri scăpaseră, pesemne, neatinse), dar pentru el era limpede că în aceste condiții turela nu poate răspunde la nici o manevră și că pînă nu se îndepărtează sfărîmăturile masive de metal înfipte în blindaj, nu va putea deschide focul. Cum oare să le îndepărteze în numai patruzeci de minute?! Să le taie cu aparatul de sudură? Să le lege și apoi să le smucească cu parîmele?

Sus, pe punte, bateria antiaeriană continua lupta împotriva avioanelor inamice, dar și bubuitul tunurilor și urletul avioanelor în picaj lunecau pe lîngă conștiința lui Gladîșev, rămînîndu-i străine. Să deschidă focul la patru patruzeci și cinci de minute! Nu se mai gîndea la nimic altceva și nici nu putea să se gîndească. Își iubea cu patimă turela, dar acum o cerceta cu o privire seacă și severă, întocmai așa cum examinează un medic pe un bolnav; se va însănătoși oare? Va trăi?

Șuvalov trase din compartimentele inferioare un bec electric portativ și, prin fumul care se împrăștia încet, încet, apăru corpul uriaș și intact al tunului din stînga, puntea sfîrtecată și îndoită de lîngă postul de ochire al turelei, și în locul postului de ochire — un morman monstruos de metal. Ochitorul Smirnov ședea nemișcat pe scaun, aplecat spre volanul care nu mai exista.

— Smirnov a fost ucis! rosti încet cartnicul-șef.

Lîngă închizătorul tunului zăcea Larionov, rănit, ținîndu-se cu mîinile de parapet. Nu mai gemea. Se uita și el la tun, la postul de ochire și la siluieta nemișcată a lui Smirnov. Era pămîntiu la față, cu ochii încețoșați.

— Nu atinge piciorul! bolborosi el, nedesluşit, spre sanitari. Nu atinge piciorul!

Scoase un strigăt năprasnic, de durere, atunci cînd sanitarii îl aşezară pe brancardă, dar numaidecît chemă comandantul să se apropie şi îngînă cu greutate:

— Cu ăl din dreapta... se poate... cu ăl din dreapta.

Gladîşev nu înţelese despre ce este vorba şi abia mult mai tîrziu îşi dădu seama că Larionov, care se gîndea şi el la apropiata tragere, se bucura că în locul postului de ochire din stînga, acum distrus, turela putea fi manevrată cu ajutorul celui din dreapta — postul de ochire de rezervă.

Mai rămîneau treizeci şi opt de minute. Trebuiau luate măsuri fără întîrziere, şi aceste măsuri trebuiau aduse la îndeplinire în mod concomitent şi cu cea mai mare repeziciune. Gladîşev dădu dispoziţiunile necesare, repartizînd toţi oamenii la lucru. Unii controlau mecanismele, îndepărtînd cu migală mulţimea de schije împroşcate de explozie, alţii aduceau tuburi de acetilenă şi de oxigen necesare aparatului de sudură, alţii, parîme, iar alţii căutau să restabilească ordinea în interiorul turelei. Comandantul divizionului le trimise în ajutor cîţiva ostaşi de la altă turelă. Gladîşev repartiză toţi oamenii disponibili la spărtura tamburului, cu sarcina de a scoate bucăţile de blindaj sfărîmate. Era o muncă grea, istovitoare. Aparatul de sudură autogenă tăie blindajul pe locul fisurilor, dar era greu să legi cu parîmele bucăţile acelea de metal, masive şi colţuroase, aşa ca legătura să nu scape; unele sfărîmături de metal pătrunseseră atît de adînc în platforma turelei, încît era cu neputinţă să fie scoase afară. Gladîşev, care muncea şi el aici, trăgea din răsputeri de capătul parîmelor, strigînd „he-ei rup!", ca să smulgă sfărîmăturile îndărătnice de blindaj; în plus, dădea mereu fuga la cabestane, să controleze dacă acolo e totul în ordine, deoarece i se părea că ele, cabestanele, trag prost. La un moment dat, alergînd pe puntea superioară, observă că atacul aerian s-a sfîrşit; faptul că afară s-a luminat de ziuă produse însă asupra lui o impresie mult mai puternică. Îşi îngădui să zăbovească locului o clipă şi să se uite la ceas: minutarul înainta spre cifra şapte. Mai avea, deci, zece minute.

Porni într-un suflet înapoi, pe lîngă parîmele întinse care se tîrau încet pe jos şi se lăsă cu toată greutatea corpului asupra unei sfărîmături de blindaj înfiptă în turelă, împingînd-o cu mîinile. Un rănit susţinut de subsuori fu adus de pe punte

chiar pe lîngă el. Gladîşev, care stătea cu capul tras între umeri, încordat cu toată fiinţa sa ca să clintească sfărîmătura aceea îndărătnică de blindaj, văzu întîmplător faţa rănitului — faţa de o paloare mortală a lui Leonea Şeviakov. Avea să-şi amintească de el mult mai tîrziu, cu durere de prieten, dar acum nici măcar nu se întrebă de ce Leonea merge în chip atît de ciudat şi de ce se află aici. Acum, toată fiinţa sa era încordată asupra sfărîmăturii aceleia de blindaj, care oscila uşor într-o parte şi în alta.

Deodată, bucata de blindaj sări din crăpătura unde stătea înfiptă : era îndoielnic că Gladîşev a izbutit lucrul acesta prin propria sa forţă ; faptul se datora, desigur, oscilaţiei aceleia continue. Parîmele începură îndată să se tîrască îndărăt, mai repede, trăgînd bucata de metal uriaşă şi diformă, care zgîria puntea cu marginile ei colţuroase.

Acum, la operaţiile de degajare a turelei asista şi comandantul navei, împreună cu comandantul artileriei şi comandantul divizionului. Gladîşev le raportă măsurile luate şi executa ordinele, fără să simtă însă nici o sfială şi nici încordarea nervoasă pe care o încerca de obicei în prezenţa superiorilor. Conştiinţa lui selecţiona numai esenţialul lucrurilor ce se petreceau şi esenţialul ordinelor care-l ajutau efectiv în muncă. Mai rămîneau şapte minute... patru... trei minute... unul... o jumătate de minut...

Mai rămăsese exact jumătate de minut pînă la ora stabilită pentru a deschide focul, cînd Leonea dădu buzna în turela degajată de orice opreliste. Luă el însuşi în mîini volanul postului de ochire din dreapta şi-l întoarse cu băgare de seamă. Turela se deplasă ascultătoare în stînga, lin şi fără zgomot, aşa ca întotdeauna. Gladîşev ar fi vrut să deschidă numaidecît focul ; mai înainte de aceasta se impunea însă un control temeinic şi el manevră fără grabă turela spre stînga, apoi spre dreapta, apoi din nou spre stînga...

Cartnicul-şef stătea alături, cu faţa luminată de un zîmbet, deşi se străduia să nu-şi exteriorizeze bucuria.

— E-n regulă, tovarăşe comandant ! Putem încărca tunurile ? întrebă el, şi vocea îi sună la fel de stăpînită ca de obicei.

Acum, nu numai că nu mai rămăsese nici o secundă pînă la ora fixată, dar chiar se depăşise termenul cu jumătate de minut. După avaria suferită, era însă cu neputinţă ca Gladîşev să nu controleze turela şi modul cum funcţionează, fiindcă o schijă cît

de mică, rămasă neobservată, putea provoca o explozie, pieirea navei.

— Da ! spuse el, încuviințînd din cap.

Urmări cu atenție cum lunecau mecanismele, la început încet, apoi ceva mai repede, lin, fără nici o dificultate. Iar cînd luă sfîrșit cel de al patrulea minut peste termenul stabilit, Gladîșev raportă la postul central de comandă :

— Tovarășe comandant al divizionului, sînt gata de tragere cu două tunuri !

Semnalul de deschidere a focului sună pentru el ca un imn al victoriei. Își dădu frîu liber bucuriei și strigă din toate puterile, triumfător, de răsună turela :

— Aduceți muniție ! Încărcați tunurile !

6

Mitea stătea lungit pe burtă alături de căpitanul Kamenski, pe o moviliță cu iarba umezită de rouă ; se aflau într-un crîng distrus de obuze — același crîng pe care-l îndrăgea cîndva Maria pentru umbra răcoroasă și minunata privelîște ce se deschidea spre ogoarele și păduricile din jur.

Marșul greu, făcut în tăcere prin pădure și mlaștină, rămăsese acum în urmă, și numai picioarele ude, chircite de oboseală și pline de noroi pînă la glezne i-l mai aminteau. Mitea avea și acum în urechi liniștea aceea deplină din timpul marșului, tulburată doar de zgomote abia perceptibile : foșnetul stîrnit de pașii lor prudenți, răsuflarea reținută a oamenilor, ce răbufnea la cîte unul într-un icnit scurt și răgușit, scîrțîitul surd al curelelor de la arme — și atît. Și totuși, erau cîteva sute de oameni care mărșăluiau, ducînd cu ei mitraliere și aruncătoare de mine ușoare.

În apropierea haltei, Bobrîșev rămăsese în urmă cu un grup de ostași, ca să scoată tunurile din pădure și la momentul oportun să se năpustească asupra haltei, unde forfoteau din nou nemții, alarmați. Bobrîșev avea misiunea să pună stăpînire pe haltă, să lase aici un grup de mitraliori și de pușcași pentru controlul liniei ferate, și apoi, cu restul forțelor și sprijinit de tunuri, să atace sovhozul.

Mitea dorea foarte mult să-şi ia rămas bun de la Bobrîşev, dar acesta se apropie de ei abia în ultima clipă, conveni rapid cu căpitanul asupra planului de acţiune şi dispăru îndată în întuneric.

Mitea conduse detaşamentul principal de-a dreptul peste cîmp, ocolind sovhozul. Începea să se lumineze de ziuă. Oamenii mergeau aplecaţi la pămînt şi după un timp continuară să înainteze tîrîş.

— Stop! comandă Kamenski, cu o voce reţinută. Culcat!

Căpitanul trimise înainte cercetaşi, care se întoarseră foarte curînd.

Două baterii germane se aflau chiar în faţa lor, la numai cîteva sute de metri. Tunurile erau îndreptate în partea opusă, spre front.

Kamenski îl chemă pe Samohin.

— Iei asupra ta bateria din stînga. Principalul este să acţionezi rapid. Vezi cum stau ostaşii cu încălţămintea. Măcar să o cureţe de noroi, fiindcă altfel o să le vină greu să alerge.

— Le-am şi ordonat! răspunse încet Samohin, şi oftă: De-ar începe mai repede!

— Mai avem numai o jumătate de ceas. Asta-i pentru odihnă.

Samohin se tîrî înapoi la compania lui.

Kamenski stătea lungit pe burtă, scrutînd cîmpul întunecat din faţa lui, cîmp pe care trebuiau să-l străbată în fugă cînd vor porni la atac.

— Kudriavţev, — vorbi el spre Mitea, — du-te tîrîş la Samohin şi spune-i să îndrume atacul ceva mai la stînga de moviliţa de colo.

Cînd Mitea se întoarse, Kamenski continua să privească cu ochii aţintiţi înainte; în lumina palidă a zorilor, faţa lui severă avea o frumuseţe deosebită. După ce raportă de executare, Mitea se lungi tăcut pe iarbă, alături de căpitan.

— Eşti student? întrebă în şoaptă Kamenski.

El încuviinţă din cap, fără vorbă. Se gîndi că acum n-a mai rămas într-însul nimic din studentul de altădată şi că i s-ar părea ciudat să se întoarcă în sălile de cursuri, la cărţi şi la prietenii lipsiţi de griji de odinioară. Şi-apoi, prietenii lui de odinioară nici nu mai existau! Unul fusese ucis, altul rănit, altul se pierduse pe drumurile războiului. Kolea Grigorciuk, cel mai bun prieten al lui... sîngele lui Kolea i se scurgea sub cot

şi el n-a avut timp nici să împingă la o parte cadavrul, iar mirosul de sînge îi făcea greaţă... Kolea, cel mai bun student din an, Kolea care visa să rămînă pe lîngă institut şi să se dedice problemelor energeticei, să construiască un acumulator cu încărcare automată pentru submarine...

Boarea dimineţii aducea din faţă, dinspre bateriile inamice, vorbă nemţească. Erau glasuri calme, pline de încredere... Ucigaşi şi tîlhari, care se credeau la ei acasă, aici, pe un pămînt străin, pe pămîntul sovietic! Mitea se gîndi cu o ciudă plină de amărăciune cum se va năpusti asupra nemţilor şi cum îi va ucide fără cruţare.

— Locotenentul Smolin ţi-e prieten? întrebă Kamenski din nou, la fel de încet.

Mitea nu ştia ce să răspundă. La drept vorbind, el şi Smolin nu erau prieteni, în înţelesul deplin al cuvîntului — se vedeau rar de tot. Dar astăzi, Aleoşa Smolin i se păruse nespus de apropiat şi simţea că i se umple inima de bucurie cînd îi rostea sau îi auzea numele!

— E vărul Mariei Smolina... — un arhitect... constructor. Eu locuiesc în aceeaşi casă cu ea... e o femeie minunată... Mamă-sa, la fel... şopti Mitea cu grabă, temîndu-se că i s-ar putea pune vreo altă întrebare şi că s-ar putea să-i fie greu să răspundă. Are un copil mic... e curajoasă...

Kamenski nu mai continuă discuţia şi poate că acum nici nu-l mai asculta. Întunericul nopţii se risipea, retrăgîndu-se prin vîlcele.

— Transmite în flancul drept, sergentului Amosov, că după tufişul de colo cred că se află o mitralieră. S-o dea în grijă la vreo trei oameni.

Mitea plecă din nou, tîrîş, să execute ordinul.

La întoarcere îl găsi pe Kamenski la poalele moviliţei: fuma, acoperind pipa cu poala mantalei.

— Şi ce zici că face acum, e arhitect?

Mitea, înţelegînd că povestirea lui a fost ascultată, răspunse bucuros:

— Construieşte baricade. În suburbii.

Căpitanul se lungi pe burtă, îşi sprijini bărbia în pumn şi trase cu nesaţ din pipă.

— O iubeşti? vorbi el, pe jumătate interogativ şi pe jumătate afirmativ, fără să-l privească.

— Nu-i acesta cuvîntul potrivit — răspunse Mitea cu seriozitate, fără să se simtă nici stingherit, nici înciudat. Nu ştiu cum să numesc sentimentul meu.

— Adevărul e întotdeauna greu de numit! făcu căpitanul, îngîndurat.

De jur împrejur — linişte. Mai erau douăzeci de minute pînă ca artileria să înceapă pregătirea atacului.

Mitea rămase tăcut. Îşi aminti dintr-o dată o mulţime de lucruri şi ar fi vrut nespus de mult să vorbească, să înfăţişeze căpitanului farmecul şi tăria acestei femei, prezentă aici, în această clipă, deşi se afla undeva departe; era însă convins că ar povesti cu stîngăcie şi se temea că s-ar putea să nu fie înţeles. Deschise gura, dar rosti numai adresa — numele străzii, numărul casei, numărul apartamentului.

— Acolo stă. Se numeşte Maria Nikolaevna Smolina... eu îi spun Marina... Acum, dacă mi se întîmplă ceva, ştiţi unde stă... să-i spuneţi cum am luptat... Este important pentru ea să ştie lucrul acesta...

— Bine! consimţi căpitanul, laconic.

Repetă adresa şi-i rosti de două ori numele: Maria Smolina... Maria Smolina... În vocea lui ghiceai respect şi în acelaşi timp gingăşie, de parcă ar fi ştiut tot ce putea Mitea să-i povestească despre ea. Şi Mitea, alungîndu-şi orice temere, începu să-i povestească cum s-a întors din încercuire, istovit, amărît şi fără nici o încredere în sine.

— Ea mi-a luat hainele, nişte zdrenţe murdare şi pline de păduchi... mi-a adus apă fierbinte să-mi înviorez picioarele... mi-a pregătit baia, mi-a dat să mănînc... şi atunci, la masă, m-a întrebat cînd trebuie să mă prezint la unitate... I-am răspuns cu nişte cuvinte urîte... mi-era scîrbă numai să mă gîndesc la asta, înţelegi?... Trăiam ca într-un coşmar... un coşmar îngrozitor... S-a făcut albă ca varul la faţă, iar mie mi-a fost teamă s-o mai privesc în ochi. Am întrebat-o ce face şi mi-a răspuns cu un nemărginit dispreţ şi cu o nemărginită mînie: „Construiesc baricade!" Parcă m-ar fi plesnit cu o cravaşă peste faţă... M-am trezit cu noaptea-n cap, şi cuvintele ei îmi răsunau mereu în urechi... M-am dus să mă prezint. Ea m-a condus pînă la comenduire. N-a făcut bine... Pe urmă am văzut-o cînd plecam pe front... Pe stradă, lîngă baricade... S-a luminat deodată la faţă... Avea mîinile murdare de pămînt... A ridicat mîna şi a stat aşa multă vreme, petrecîndu-ne. Nu v-aş

fi povestit toate astea, dar acum dumneavoastră mă cunoaşteţi ca ostaş, nu? Atunci mi-am jurat să mă întorc numai în clipa cînd o voi putea privi în ochi, fără să-mi fie ruşine... Aşa să-i spuneţi.

Căpitanul tăcea. Părea puţin cam trist şi stătea cu ochii aţintiţi înainte, într-acolo de unde peste cîteva minute urmau să ţîşnească obuzele în nori de fum şi de foc, deschizînd lupta.

— Ei, atunci însemnează că pentru ea o să mergem noi azi la luptă — rosti Kamenski rar, aruncînd o privire piezişă la ceas. Pentru ea, femeia din Leningrad care construieşte baricade, pentru mîinile ei murdare de pămînt...

Zicînd acestea se ridică brusc în picioare, luă pistolul de rachete şi-l încărcă. Mitea avu impresia că ochii căpitanului s-au umezit. Nu se miră. Acum cunoştea starea aceea de excepţională sensibilitate care cuprinde oamenii înaintea unei lupte, cînd toată viaţa ţi se perindă prin faţa ochilor ca într-o străfulgerare.

— De-ar şti ea! şopti Mitea.

— O să-i spunem noi, n-avea grijă! vorbi căpitanul, cu o voioşie surprinzătoare. Cine se-ntoarce mai curînd în oraş, acela-i spune. Ce, parcă noi avem de gînd să murim? Nu, o să trăim şi-o să-i batem pe nemţi!

Se uită la ceas şi continuă pe un alt ton, cu nelinişte:

— Întîrzie cei de pe Baltica!

Acum urmăreau amîndoi acul minutarului care luneca pe cadran.

— Întîrzie! repetă Kamenski, dar aproape numaidecît exclamă: Gata!

Bubuitul puternic al tunurilor spintecă văzduhul. Se tîrîră amîndoi îndărăt, la cîţiva paşi, şi se lipiră de pămînt. Răcoarea picăturilor de rouă înviora faţa lui Mitea, care stătea cu ochii pe jumătate închişi şi cu gura deschisă ca să nu asurzească.

O trîmbă orbitoare de flăcări aruncă spre cer bucăţi din corpul sfîrtecat al unui tun, un val de pămînt şi un copac smuls cu rădăcină cu tot.

— La pămînt, nechibzuitule, că te omoară! strigă Kamenski, apăsîndu-l în jos pe Mitea, care ridicase capul, curios să vadă ce se petrece în jur. O frumuseţe! continuă căpitanul entuziasmat, la urechea lui Mitea. Ce zici, straşnic foc? Nici nu-i mai recunoşti pe-ai noştri! Cîtă precizie, ai?!

Mitea nu înțelese numaidecît ce anume precizie îl entuziasmează pe căpitan; iar atunci cînd înțelese, se înfioră la gîndul că de undeva, de departe, de pe un crucișător nevăzut, zburau orbește încoace obuze de sute de kilograme, trimise asupra unei ținte de artilerie, nevăzută și ea, numai pe baza unui calcul matematic. Știa că acest calcul complicat ține seamă de toate amănuntele, începînd cu greutatea proiectilului și temperatura camerei unde a fost păstrat, pînă la corectivul impus de rotația pămîntului și de însăși rotația obuzului... O greșeală cît de neînsemnată, o mică deviere erau suficiente pentru ca obuzul să se abată din drum și aceste sute de kilograme să cadă ceva mai la stînga sau mai la dreapta, și nu pe fîșia îngustă de pămînt unde se aflau nemții; adică acolo, în crîngul acela, pe moviliță cu iarba umezită de rouă, unde stăteau lungiți la pămînt ei doi — el, Mitea, și căpitanul Kamenski...

Cei de pe Baltica trimiteau însă fără de greș asupra nemților obuzele aducătoare de moarte. Undeva în adîncul liniștit al navei, la postul central de conducere a focului de artilerie, semănînd cu un adevărat laborator, cîțiva matematicieni în uniformă de marină făceau calcule complicate, cu o repeziciune uimitoare, dobîndită după ani întregi de exercițiu. Undeva, pe linia frontului, la puncte de observare ascunse ochilor inamicului, marinarii care corectau tragerea așteptau căderea primului obuz, care-i putea ucide pe ei înșiși în cazul cînd calculul matematicienilor ar fi fost greșit, iar radiotelegrafiștii cu stații mobile transmiteau apoi pe navă indicații privind dirijarea ulterioară a focului. Aceste indicații erau folosite fără nici o întîrziere de către postul central de conducere, apoi se transmiteau fulgerător, cu ajutorul unor minunate aparate, la tunuri. Și obuzele următoare, aidoma unor ființe care văd, găseau bateria hitleristă, statul major al nemților îngropat în pămînt, tancurile lor mascate...

Mitea stătea culcat la pămînt, la numai cîteva sute de metri de fîșia de unde ridica trîmbe de foc prietenul acela nevăzut de pe Baltica. Mai erau încă zece minute de vijelie baltică și apoi venea rîndul lui, și el, Mitea, va porni cu tovarășii săi la atac, dînd peste cap, nimicind și alungînd departe de Leningrad pe blestemații de cotropitori; atunci va porni la atac și Aleoșa Smolin cu tovarășii lui, cu tancurile lor puternice, care răstoarnă totul în cale... Și aceasta pentru Maria Smolina,

pentru femeia aceea din Leningrad care construia baricade pe străzile oraşului lor drag.

Deodată se lăsă o liniştе neaşteptată, care vui mai cumplit decît bubuitul artileriei. In liniştea aceasta se auziră două împuşcături: două rachete roşii se înălţară deasupra crîngului. In aceeaşi clipă, Mitea sări în picioare şi se avîntă înainte, aplecat la pămînt, odată cu tot şiragul de ostaşi, nevăzut pînă atunci. Căpitanul Kamenski strigă cu o voce stridentă de încordare: „Pentru Leningrad, pentru Patrie, pentru Stalin, înainte!" Mitea strigă „Ur-ra!", şi uralele izbucniră din piepturile tuturor ostaşilor, al căror şirag alerga în întîmpinarea împuşcăturilor răzleţe.

Capul lui Mitea era ca într-o ceaţă, dar ochii vedeau lămurit totul, iar picioarele, care cu puţin mai înainte ardeau din pricina oboselii, deveniseră deodată uşoare şi sprintene. Ajunse cu tovarăşii săi la bateria hitleristă, care întorcea în grabă tunurile spre ostaşii Armatei Roşii, iviţi pe neaşteptate. Dar nemţii nu mai avură timp să-şi întoarcă tunurile. Mitea îi văzu cum o luau la fugă, strigînd, şi se repezi în urma lor. Şi deodată îşi dădu seama că aceştia sînt nemţii, nemţii din faţa cărora a fugit el cu o lună în urmă şi că acum fug ei din faţa lui...

— Ura! izbucni Mitea, fără să se mai oprească şi, deşi gîfîia cumplit şi strigătul lui aproape că nici nu se auzea, i se părea că toţi îi aud glasul. O izbitură puternică în piept îl săltă pentru o clipă de la pămînt, dar forţa care-l avînta înainte era atît de impetuoasă, încît alergă încă vreo cîţiva paşi, iar cînd căzu, mîinile lui împinseră înainte, din obişnuinţă, automatul...

7

Căpitanul Kamenski porni către punctul de comandă al batalionului la ora opt dimineaţa. In sclipirea domoală a soarelui de toamnă, pămîntul mai fumega încă după lupta abia sfîrşită. Din ataşul motocicletei, căpitanul urmări atent ostaşii care-şi săpau adăposturi pe noua poziţie, petrecu cu o privire tristă brancardele pe care erau duşi răniţii şi-i făcu un semn de salut lui Steţenko, comandantul detaşamentului de marinari, care

stătea pe marginea unei uriaşe gropi de obuz aflată în mijlocul drumului. Motociclistul o ocoli cu băgare de seamă, iar căpitanul, folosindu-se de această zăbavă, ordonă ca groapa să fie astupată şi circulaţia restabilită fără întîrziere.

La punctul de comandă îl aşteptau rapoartele comandanţilor în subordine. Ştia cît de bine au acţionat tunurile celor de pe Baltica, ştia că tancurile lui Smolin au răzbit adînc în spatele hitleriştilor, zdrobind infanteria motorizată, care se grăbea să vină în ajutor inamicului. Ştia de asemenea că tunurile lui Bobrîşev au deschis focul asupra nemţilor, fiindcă le auzise el însuşi salvele, dar îşi simţi inima plină de bucurie cînd citi că halta a fost distrusă cu cîteva obuze şi apoi ocupată, că compania de nemţi din sovhoz a fost nimicită şi că în clipa de faţă se face inventarierea trofeelor dobîndite în luptă... Bobrîşev raporta în continuare că detaşamentul său a suferit pierderi grele, că sergentul Komov a fost grav rănit şi cercetaşul Pahomov ucis, dar că starea de spirit a ostaşilor este excelentă, deoarece pierderile nemţilor sînt mult mai mari şi victoria i-a înaripat pe toţi. Cuvîntul acesta „înaripat", într-un raport militar sec, era foarte scump pentru Kamenski. Comandantul companiei de muncitori comunişti, Korabliov (de ce Korabliov?), raporta pe un ton rezervat că la ora cinci şi patruzeci, pentru a sprijini forţele ce atacau şi a spori succesul general al operaţiei, compania sa a pornit la atac şi i-a scos pe nemţi din prima şi a doua linie de tranşee, după care s-a consolidat pe noua poziţie.

— Ia te uită la el cu cîtă stîngăcie povesteşte! exclamă comisarul, aruncîndu-şi privirea asupra raportului. Ştii cum s-au bătut?! Tii, cum s-au mai bătut! Sînt cu toţii nişte eroi; ar trebui să fie cîntaţi în versuri!

— Cum? întrebă Kamenski şi, luptînd cu o neaşteptată slăbiciune, se prinse deodată cu amîndouă mîinile de speteaza unui scaun, ca să se ţină pe picioare.

— Cînd au ocupat prima linie de tranşee, rămăseseră numai patruzeci de oameni. Comandantul, rănit mortal, a strigat: „Nimiciţi-i pe nemţi! Leningrădeni, comunarzi, înainte!" Iar un bătrîn... nu era chiar bătrîn, dar oricum, un om cărunţit, trecut de ani — ştii, un adevărat luptător din Piter — a strigat şi el: „Leningrădeni, leningrădeni!" A căzut cînd au răzbit în a doua tranşee şi a început lupta corp la corp... Ce luptă a fost şi asta!... Bătrînul a căzut, şi atunci a luat comanda Korabliov. Nu ştiu dacă a mai luptat vreodată sau nu; ştiu numai că

are însușiri de comandant... Rămăseseră doar o mînă de oameni... Korabliov i-a condus însă în așa fel, încît păreau de două ori mai mulți. Iar el arunca într-una grenade asupra nemților și striga: „Uite, pentru Piter, ticăloșilor!"

— Dar mătăluță ce-mi strigai acolo, tovarășe comisar? întrebă Kamenski, încruntîndu-se și coborînd pleoapele ca să ascundă un zîmbet ce-i lumina ochii.

Fața comisarului luă o înfățișare de copil vinovat.

— Eu?... și se aplecă deasupra hărții, de unde mormăi: Strigam și eu ce trebuia!

Perepeciko se ivi de după despărțitura bordeiului, unde pregătea o gustare, și spuse pe un ton de implorare:

— Tovarășe căpitan... mîncați... se ard jumările!

In clipa aceea intră val-vîrtej Alexei Smolin. Duse dintr-o zvîcnire mîna murdară de funingine la cască și raportă totul cu o voce triumfătoare, izbucnind la urmă într-un rîs nestăvilit din pricina emoției ce-l stăpînea:

— A fost grozav, tovarășe căpitan!

Kamenski era bucuros să-l vadă, dar slăbiciunea aceea, care devenea tot mai puternică, îl împiedecă să se apropie de locotenent și să-l îmbrățișeze. Își frecă fruntea distrat, silindu-se să-și amintească ceva, dar nu izbuti. Comisarul, observînd starea ciudată a căpitanului, întrebă neliniștit:

— Ce-i cu tine, Leonid?

— Inima, nu știu ce-i cu ea... Știi, cum să spun, e sănătoasă tun, ba chiar și cu o palmă mai lată ca de obicei! încercă să glumească Kamenski, dar nu putu să zîmbească și, luînd o anumită hotărîre, se adresă tanchistului: Tovarășe Smolin, am să-ți comunic ceva. E vorba de o misiune...

După ce Perepeciko și comisarul ieșiră afară, căpitanul scoase de sub pernă un pansament individual și spuse, cu un surîs silit:

— Taie-mi bluza și pansează-mi umărul. Numai vezi, fără vorbă. E o simplă zgîrietură. Că dacă încep comisarul și Perepeciko cu ale lor, îmi mănîncă sufletul... Mi-e groază...

Perepeciko scîncea de după ușă:

— Tovarășe comandant, jumările... se ard, zău că se ard!

Kamenski se încruntă, stăpînindu-și un geamăt. Alexei, nepriceput, se încurca mereu în pansamentul desfășurat, legînd cu infinite precauții umărul rănit.

— Tovarăşe căpitan! strigă Perepeciko triumfător, sînteţi chemat la telefon! Statul major al diviziei la telefon...

— Să răspundă comisarul... Smolin, omule, nu te mai moşmoni atîta, zău aşa!

Perepeciko stăruia:

— Tovarăşul comisar s-a dus să vadă răniţii, tovarăşe căpitan! Vă cheamă ungent de la statul major al diviziei!...

Pansamentul nu era gata, iar durerea îl făcea pe căpitan să simtă că-i vine greaţă.

— Spune-le că-s plecat şi că mă-ntorc în cinci minute.

Cînd Alexei sfîrşi pansamentul, Kamenski azvîrli bluza tăiată sub pat şi îmbrăcă cu ajutorul tanchistului un pulover moale de casă. Gulerul albastru şi înalt al puloverului, care-i acoperea gîtul pînă sub bărbie, accentua mai mult paloarea obrajilor săi.

— Perepeciko, vodcă!

Perepeciko umplu două păhărele cu vodcă. Ciocniră amîndoi, băură şi se sărutară. Perepeciko se grăbea acum să pună jumările în două farfurii.

— Nu, nu, mie nu! protestă Alexei. Eu plec.

Alexei Smolin se depărtase destul de mult cînd căpitanul Kamenski îşi aminti brusc lucrul de care încercase zadarnic să-şi amintească atîta timp cît el era de faţă. Ceru hîrtie şi un creion şi începu să scrie ceva cu mîna stîngă. Mîzgăli cu multă greutate o adresă, dar literele îi jucau în faţa ochilor şi fu nevoit să se lungească pe pat, ca să nu-şi piardă cunoştinţa.

— Scrie, Perepeciko... „Către Maria Smolina. Căpitanul Kamenski vă roagă să vizitaţi pe ostaşul Dmitrii Kudriavţev, acum rănit şi care s-a distins în mod deosebit în luptă..." Ai scris? Ei, dă fuga la batalionul sanitar şi caută-l pe ostaşul Kudriavţev. Urmează să fie transportat la spital. Spune-le să pună scrisoarea laolaltă cu actele lui, iar la Leningrad să o trimită imediat la adresă, ai înţeles? Dar să o trimită chiar în ziua sosirii. Hai, dă fuga!

Perepeciko ieşi, scoţînd un oftat, însă se întoarse îndată.

— Tovarăşe căpitan, sună de la divizie... Să le spun că nu sînteţi aici?

— Cum adică nu sînt aici?

Kamenski sări în picioare, gata să-şi reia din nou activitatea. Vodca şi cele cîteva minute de odihnă îl întăriseră, iar ziua aceasta era prea frumoasă pentru el ca să nu-şi învingă durerea fizică. Şi apoi, mai rămîneau atîtea lucruri de făcut! Trebuiau să se consolideze pe noua poziţie, să ia măsuri pentru eventualitatea unui contraatac al inamicului... să controleze repartiţia mijloacelor de foc...

Se apropie de aparat şi rosti lămurit, cu mulţumire în glas:

— Căpitanul Kamenski la telefon.

La celălalt capăt al firului se afla colonelul Kalganov.

— Felicitările mele, căpitane! Te felicit şi-ţi mulţumesc. Apoi, deodată, spuse:

— Poţi veni acum încoace? Comandantul frontului îţi ordonă să iei de urgenţă în primire regimentul.

Kamenski luă poziţia de drepţi, ca şi cum comandantul diviziei ar fi stat în faţa lui:

— Am înţeles! Iau în primire regimentul. Am de dat cîteva dispoziţiuni, tovarăşe colonel. Rog să-mi permiteţi să plec peste o jumătate de oră.

Fu nevoit să-l cheme în ajutor pe Perepeciko, ca să se spele, să se bărbierească, să-şi scoată puloverul şi să îmbrace o bluză oarecare, ceva mai largă. După jumătate de ceas ieşi din bordei, într-o ţinută ireproşabilă şi plin de vioiciune. Totul i se părea acum altfel, înnoit: şi corpul său sprinten, plin de viaţă, şi ziua aceea însorită dar răcoroasă, şi liniştea din jur — neobişnuită aici pe front şi tulburată doar de zăngănitul gamelelor la bucătăriile de campanie, unde ostaşii luau masa.

Motocicleta porni în goană pe şosea, ocolind cu îndemînare gropile făcute de obuze. Stînd aplecat într-o parte, ca să-şi ferească umărul rănit, căpitanul Kamenski se uita la contururile oraşului, ce se profilau limpede în zare. Cît vedeai cu ochii se întindeau, drepte, rîndurile de case şi clădirile impunătoare ale uzinelor, însufleţite pe alocuri de cumpăna vreunei macarale sau de broderia dantelată a unui viaduct feroviar. Cît vedeai cu ochii, din coşurile uzinelor se înălţau spre cerul sever al Leningradului fumuri liliachii; se înălţau calm şi ameninţător, ca nişte stîlpi drepţi, de neclintit.

Grigorieva se apucase de munca de zidar. Ferestrele zidite de ea la o clădire sau la alta erau adăposturi de nădejde, cu creneluri înguste şi numai bune de sprijinit arma.

Intreaga suburbie unde lucra detaşamentul lui Sizov era acum pregătită pentru rezistenţă. Fiecare stradă, fiecare răscruce, fiecare ulicioară putea rezista de la un capăt la altul şi în toate direcţiile posibile.

Baricadele şi obstacolele aveau să reţină tancurile şi autocamioanele, iar focul deschis de la ferestrele caselor avea să nimicească forţa vie a inamicului. De după baricade aveau să zboare sub şenilele tancurilor legături de grenade şi sticle incendiare. Dacă duşmanul ocupa o poziţie, avea să se izbească la numai cîţiva paşi de poziţia următoare, tot atît de îndîrjită. Dacă răzbea într-o casă, îl aştepta lupta pe fiecare palier al scării, în fiecare apartament, în fiecare cameră, iar dacă izbutea totuşi să pună stăpînire pe acea casă, casa următoare avea să-şi arate şi ea colţii...

Muncitoarele, pătrunzînd miezul planului de apărare, se bucurau. Se uitau să vadă dacă li se potriveşte înălţimea crenelurilor şi-şi spuneau una alteia, cu mulţumirea unor oameni care au făcut o treabă bună, că pe cutare ulicioară duşmanul n-o să poată pătrunde şi că pe la cutare răscruce nu va putea trece înainte cu nici un chip.

Grigorieva era acasă numai noaptea şi nu se simţea la largul ei în odaia pustie. Şedea vreme îndelungată cu ochii aţintiţi la fotografiile agăţate pe perete, deasupra mesei. Una o înfăţişa împreună cu bărbatul ei şi cu cei trei băieţi ai lor; în alta erau băieţii cei mari, acum oameni în toată firea, în uniforma de ostaşi ai Armatei Roşii, iar în alta, Mişenka, mezinul, cu colegii lui de şcoală. Cei doi băieţi mai mari, Ivan şi Grigorii, erau la infanterie. Mama ţinea foarte mult ca mezinul să fie repartizat într-o unitate de tancuri sau de artilerie, unde i se părea ei că ar fi mai ferit, dar Mişa nimerise tot la infanterie şi lupta pe front în aceeaşi divizie cu fraţii lui. Din luna iulie nu mai primise nici o scrisoare de la băieţi; ştia numai că au luptat la Kingisepp şi că au scăpat teferi din luptă. De-atunci trecuseră însă multe săptămîni, timp în care fiecare palmă de pămînt din jurul Leningradului fusese stropită cu sînge. Oare mai erau în viaţă, oare erau sănătoşi băieţii ei?

Cine știe! Oare cum arătau acum? Căuta să și-i închipuie ca pe niște bărbați maturi, bărboși, negri de fumul bătăliilor... dar îi vedea în minte tot sub înfățișarea lor de odinioară, cînd erau copii.

Cîteodată se așeza să le scrie o scrisoare. Așternea pe plic numele celui mai mare, dar le scria la tustrei, spunîndu-le Vaniatka, Grișutka și Mișenka, ca și cum ar fi fost niște copii. In schimb, după ce primele cuvinte de bun găsit și de dragoste se înșiruiau pe fila scrisorii, Grigorieva nu le mărturisea neliniștile și chinul ei din ceasurile de singurătate; în fața ei răsăreau deodată crenelurile și baricadele, lăcașurile de tragere pentru arme și mitraliere construite de ea. Și mîna mamei așternea alte gînduri pe hîrtie: „O mare urgie s-a abătut peste noi, dragii mamei. Vouă, întreg poporul v-a dat arme și mitraliere ca să-i nimiciți pe blestemații de nemți. Nimiciți-i, dragii mamei, așa ca să nu se mai aleagă nici praful de ei. Nu cruțați unul, nu-i lăsați în Leningradul nostru, că noi ridicăm aici întăriturl pe care nimeni n-o să le poată trece. Să n-o faceți pe mama voastră de rușine, dragii mamei."

După ce termina scrisoarea, o recitea de multe ori și rămînea pe gînduri, încruntîndu-și sprîncenele dese și cărunte. Ar fi vrut să le scrie: „Aveți grijă de voi, dragii mamei dragi", dar niciodată nu făcea asta. Își vedea băieții ca aievea cum aleargă la atac, cum trag asupra dușmanului, cum se prăbușesc deodată la pămînt, desfăcînd brațele, și cum alți și alți ostași aleargă, aleargă mereu înainte pe lîngă ei... Ar fi vrut să plîngă, dar nu avea lacrimi. Lipea cu grijă plicul, apăsîndu-l cu pumnul, care semăna acuma cu o pecete grea, și se ducea îndată să pună scrisoarea la o cutie poștală, ca băieții să o primească mai curînd.

Intr-una din zile veni la ea într-un suflet o fetiță cu un bilețel: „Mamă, vino imediat la gară, poate apucăm să ne vedem, și adu, dacă ai, ceva tutun. Vanea"

— Mai repede, mătușico, că mă ceartă acasă... spuse fetița.

Grigorieva luă un pachet de tutun, pus deoparte să fie pentru băieți, și fugi după ea.

— Unde-s, drăguță?

— Pe liniile de rezervă, mătușică. Nu stau mult aici. Sînt în vagoane. Nici nu prea-i voie să mergi acolo.

— Păi încotro s-or fi ducînd, unde pleacă dacă-s la Leningrad?

— Nu știu, mătușico. Se vede că se retrag, dacă pornesc în partea aceea...

— Se retrag?!

Ar fi vrut să întrebe dacă ostașul care a scris biletelul era singur, dacă nu erau cumva și alți doi cu el — tustrei băieți tineri cu ochi cenușii — dar se temu.

Rătăciră multă vreme pe liniile de rezervă. Fetița, obișnuită, se strecura cu ușurință printre garnituri, dispărea pe sub tampoane și striga din partea cealaltă:

— Aici, aici! Vezi, nu mai rămîne în urmă!

Grigorieva zorea pasul ca să se țină după ea, și toată graba aceasta avu darul să potolească neliniștea ce-i rodea sufletul. Și deodată, parcă pe neașteptate, se pomeni lîngă trei vagoane pline cu ostași.

— Mamă! auzi ea o voce, undeva, în spate.

Grigorieva se întoarse îndată. În fața ei stătea un ostaș înalt, bărbos, cu ochii înfundați în orbite, cu obrajii pămîntii de oboseală și brăzdați de cute adînci. Și trebui să-l privească cu ochiul ei de mamă, ca să dea apoi un strigăt plin de bucurie și de amărăciune totodată:

— Mișenka!

Îl îmbrățișă și-l sărută de trei ori, apoi îl îmbrățișă încă o dată și-l sărută pe amîndoi ochii, în care se aprinse pe dată o licărire gingașă și copilărească. Ivan se apropie și el de mamă-sa, iar ea îl îmbrățișă, dar nu cu aceeași căldură ca pe Mișa, fiindcă despre Ivan știa că este în viață. Cel de-al treilea lipsea însă; unde era al treilea băiat al Grigorievei?

— Incotro plecați, dragii mamei? întrebă ea, simțind că se sufocă, încremenită de o presimțire cumplită. De ce plecați din Leningrad, cînd neamțul se apropie de oraș?

Cîțiva ostași făcură roată în jurul lor.

— Cum e aici, la Leningrad? Le țineți piept? întrebau ei.

— D'oar n-o să ne predăm! răspunse Grigorieva, supărată. Voi unde-mi plecați de la Leningrad?

— Nu-i după voia noastră, mamă! vorbi Ivan. Am primit ordin, de asta plecăm. Ce-ai vrea matale să facem?

— Noi nu ne-am precupeţit viaţa, mamă ! spuse şi Mişenka. Intreabă pe cine vrei. Divizia noastră s-a bătut acolo unde-a fost focul mai aprig.

— Aşa e ! întăriră ostaşii. Aşa, mămucă, aşa a fost. De noi nu se poate spune nimica de rău. Eh, da, am avut pierderi mari, trebuie să ne completăm rîndurile, să ne refacem...

— Nu ştiu ! făcu Grigorieva, întunecîndu-se la faţă. Eu nu pricep ce-i asta — refacere, sau ce-o mai fi, dar ia spuneţi-mi, cum plecaţi voi din Leningrad, cînd noi ridicăm baricade pe străzi ? Fetiţa care mi-a adus bileţelul zice : se retrag băieţii matale. Păi cum să cred eu aşa ceva ? Să plecaţi voi din oraşul vostru, cînd neamţul stă lîngă Pulkovo ?...

Ivan o cuprinse de umeri şi arătă înspre tovarăşii lui :

— Uite, mamă, sîntem istoviţi, căderm din picioare de oboseală. Gîndeşte-te, trei luni de lupte fără odihnă. Pe urmă o să ne întoarcem din nou pe front. N-o să stăm cu mîinile-n sîn.

— Păi, poporul, el nu-i istovit ? vorbi Grigorieva, aprinzîndu-se deodată şi căutînd să-şi înăbuşe neliniştea ce-i creştea în suflet cu fiece clipă. Oamenii muncesc sub bombe, copiii se joacă sub obuze, tinerii dezgroapă pe cei prinşi sub dărîmături. Uite, cu mine munceşte la baricade un băietan, Saşok, care n-are decît cincisprezece ani... Dacă vine neamţul, ne sugrumă şi ne spînzură pe toţi... Cine se gîndeşte acuma la odihnă ?

Amîndoi băieţii Grigorievei stăteau stînjeniţi. Ceilalţi ostaşi lăsară ochii în pămînt şi ei.

— Mamă, ai adus tutun ? întrebă Mişa, zîmbind şi uitîndu-se la ea pe sub sprîncene, întocmai cum făcea în copilărie, cînd cerea ceva sau voia s-o îmbuneze.

Grigorieva, cuprinsă de o vie tulburare, îşi descheie paltonul şi scoase din buzunarul rochiei un pachet de tutun. Obiceiul acesta al lui Mişa îi răscolise inima. Lacrimi nepoftite i se iviră în ochi, în vreme ce o întrebare îi frigea buzele : unde era cel de-al treilea băiat al ei ?

— Mulţumesc, mamă. Stăm fără o ţigară de două zile, spuse Mişa, luînd cu băgare de seamă tutunul şi sfiindu-se să fumeze de faţă cu mamă-sa.

— Ei, hai, fumează, la ce să te ascunzi ! zise ea, şi deodată izbucni într-un plîns cu sughiţuri. Nu vezi... ai o barbă ca de om mare... ai crescut...

O comandă răsună deodată în lungul vagoanelor şi ostaşii începură să se răzleţească. Băieţii rămaseră pe loc, dar acum se uitau îngrijoraţi în dreapta şi-n stînga, gata să plece şi ei.

— Să n-ai grijă, mamă! vorbi Ivan. N-o să ne aflăm odihnă cît timp neamţul i-aici. Poţi să ai nădejde în noi.

Grigorieva se uită la Ivan, băiatul ei cel mai mare: acum era om în toată firea, ba chiar părea mai bătrîn şi vorbea gros, răguşit. Descumpănită să-l vadă aşa îmbătrînit pe nesimţite, îngînă:

— De, mamă, voi ştiţi mai multe decît mine, şi dacă zici c-aţi primit ordin...

O nouă comandă răsună în lungul vagoanelor.

— Rămîi cu bine, mamă! De-acum, cine ştie cînd ne mai vedem...

Se îmbrăţişară şi se sărutară încruntaţi, fără o vorbă. Şi abia cînd porniră amîndoi spre vagonul lor, bătrîna se agăţă de mîneca băiatului cel mare şi întrebă într-o şoaptă deznădăjduită, fără să-l privească în ochi;

— Voi nu-mi spuneţi... Cu Grişa, ce-i?... Grişa... unde e?

Băieţii se uitară unul la altul şi se opriră din mers. Ivan, băiatul cel mare, rosti cu sfială:

— Lîngă Gostiliţî, mamă...

— Mort? întrebă ea, tot în şoaptă.

Ivan încuviinţă din cap în tăcere.

— L-am îngropat noi... cu toată compania... adăugă Mişa.

Ea rămase locului şi se uită cum au dispărut amîndoi în vagonul întunecos. Impiegatul de mişcare trecu pe acolo în fugă cu un fanion în mînă şi strigă:

— Du-te de aici, maică, nu-i voie să stea aici persoane străine...

Plecă. In spatele ei, vagoanele se urniră pe şine, zăngănind. Amîndoi băieţii ei părăseau Leningradul. Erau îmbătrîniţi, traşi şi schimbaţi la faţă. Pe cel mijlociu, pe Grişa, îl îngropaseră undeva lîngă Gostiliţî... şi pe pămîntul unde era îngropat el au trecut apoi nemţii...

Un ofiţer îi ieşi în cale şi o opri:

— Ce cauţi pe-aici, femeie? Nu ştii că nu-i voie?

Grigorieva se răsti la el plină de mînie:

— Dar vouă cine v-a dat voie să vă retrageţi? Băiatul mi l-aţi pus în pămînt, iar pămîntul ăsta îl bătătoreşte acuma

neamțul... Unde vă e conștiința? Și pe ceilalți băieți unde mi i-ați gonit, departe de Leningrad?...

Ofițerul tăcea. Grigorieva îl privi dușmănos, și în lumina stearsă a înserării văzu o față tînără, ca a lui Mișa, pe care se citea durere, rușine, buimăceală.

— Nu te supăra! vorbi ea, ștergîndu-și o lacrimă, și-i luă încetișor mîna. Văd că nici ție nu-ți e ușor...

Apoi porni mai departe, îndreptîndu-se din spate și stăpînindu-și durerea.

9

În odăița centralei telefonice, Liza se simțea ca acasă. Ele, telefonistele, se îngrijiseră de mult să o transforme într-o încăpere cît mai confortabilă. Liza iubea odaia aceasta unde lucra și visa mereu că Leonea Gladîșev va veni odată la uzină și o va găsi aici, stăpînind ca o vrăjitoare pupitrul cu fișe de contact și becuri de semnalizare. Îi plăcea și munca de telefonistă în sine, muncă plină de concentrare, singuratică, aflată însă în același timp într-o permanentă și nevăzută legătură cu toate sectoarele acestei mari uzine. Totuși, de cîtăva vreme începuse să simtă lipsa oamenilor. Din pricina asta își invidia prietenele care lucrau în ateliere, deși munca lor era mai grea. Cunoșteau ele oare teama așa cum o cunoștea ea, Liza? Nu, de bună seamă că nu, și chiar dacă se întîmpla vreodată, lor le era mai ușor să-și biruie teama, fiind laolaltă cu alți oameni. Odăița confortabilă a centralei telefonice începuse să semene, pentru Liza, cu o colivie. Fiecare bombă părea țintită drept aici, iar atunci cînd obuzele vîjîiau pe deasupra uzinei, ea se temea să atingă fișele de contact, ca și cum fiecare ar fi putut să tăinuiască un curent ucigător.

Într-una din aceste zile înspăimîntătoare, răspunzînd la apelul comitetului de partid, auzi vocea blîndă a lui Levitin:

— Tu ești, Krujkova?

Levitin o întrebă dacă poate să lase pe altcineva în locul ei și să se ducă la comitetul de partid, unde o așteaptă un locotenent de pe un crucișător. Liza tresări bucuroasă, dar răspunse că-i este cu neputință să părăsească centrala și rugă ca locotenentul să vină pînă la ea.

— Vă implor, numai dacă e posibil! adăugă ea. Trebuie neapărat să-l văd... Să nu vă închipuiţi altceva...

— Bine, vine îndată.

In timp ce răspundea la apeluri, Liza se pudră puţin, îşi netezi buclele şi aruncă o privire ageră în jur, să vadă dacă totul e în bună rînduială. Acum, odăiţa îi plăcu din nou şi nu-i mai era nici teamă.

Zîmbi în întîmpinarea celui care intra, dar în aceeaşi clipă se retrase înapoi pe scaun. In locul lui Gladîşev intră Şeviakov, care venise odată la ea în vizită cu Leonea, dîndu-se drept „fratele" lui; era bandajat la cap şi o privea cu un aer trist. Imediat în urma lui intră şi Levitin, pe faţa căruia stăruia o expresie ciudată. Şeviakov o salută, iar Levitin o îmbrăţişă uşor şi-i şopti:

— Cît vorbiţi, am să lucrez eu în locul dumitale.

Respectul tăcut al lui Şeviakov, precum şi propunerea neobişnuită a lui Levitin vădeau faţă de ea o grijă care o înspăimînta, şi Liza, supusă, se retrase cu Şeviakov într-un colţ.

— Dumneata ai fost prietenă cu Gladîşev — începu Şeviakov, lăsînd ochii în pămînt. El era foarte... foarte ataşat de dumneata...

— Era?... întrebă Liza, încremenită.

— In timpul unui atac în stea... îngăimă Şeviakov, şi buzele îi tremurară. Nu-i nevoie să-ţi spun amănuntele... A avut o moarte fulgerătoare. Cred că nici n-a apucat să-şi dea seama.

Cînd îşi veni în fire, Liza se văzu întinsă pe canapea. Şeviakov îi aduse cu stîngăcie o cană cu apă, dar ea îi dădu mîna la o parte şi se ridică. Pe panoul de comandă clipeau cu nervozitate becurile de semnalizare, iar Levitin se încurca şi nu prididea să facă faţă la atîtea apeluri. Ea se apropie de pupitru şi satisfăcu toate cererile, însă Levitin o dădu încetişor deoparte. Şi se întoarse din nou lîngă Şeviakov.

— L-am iubit! rosti ea, şi se miră singură, dîndu-şi seama că acesta este adevărul şi că pînă acum n-a înţeles acest adevăr.

— L-am iubit foarte mult! repetă ea, şi apoi se întrebă cu glas tare: „Cum de-a murit?"

— Noi abia acum am început să avem pierderi — murmură Şeviakov, cu un aer vinovat. M-am gîndit mult dacă trebuie să-ţi spun... La ce bun amînările? De la Leonea au

rămas cîteva lucruri... Eu cu tovarăşii mei ne-am gîndit că trebuie să ţi le aducem dumitale.

Zicînd acestea, scoase din buzunar un ceas de mînă pe care Liza îl cunoştea şi sub capacul căruia ştia că se află lipită o fotografie a ei. Pe urmă, Şeviakov îi dădu două fotografii; una o vedea acum pentru prima oară. Anul trecut fuseseră amîndoi împreună cu un grup de prieteni la patinaj, şi aici un tovarăş de al lui Gladîşev îi fotografiase; fotografia însă nu reuşise, fiindcă toţi se mişcaseră. Se vede că locotenentul acela o fotografiase încă o dată, pe furiş, în clipa cînd Leonea, stînd în genunchi, îi lega şiretul la gheată. De ce oare nu i-a arătat Leonea fotografia asta? Probabil se temea că i-o va lua... Pe atunci abia se cunoscuseră şi ea refuza cu încăpăţînare să-i dăruiască o fotografie. Iar acum se uita cu o tristeţe nemărginită, ca la o străină, la fata aceea veselă şi capricioasă din fotografie, care nu ştia să-şi preţuiască fericirea.

— Iată, acesta e carnetul lui de însemnări, — urmă Şeviakov, — un fel de jurnal. E foarte interesant... Noi nici nu ştiam de existenţa lui.

— Ce ştim noi despre om cît e în viaţă? exclamă Liza, jignită. Nimic! Ni-mic!

Cînd Şeviakov şi Levitin plecară, se întoarse la pupitrul ei. Începu un bombardament de artilerie, urmat numaidecît de un atac aerian. Avioanele atacau în valuri, la intervale regulate, şi bombele cădeau atît în zona uzinei, cît şi undeva departe. După zece minute de la încetarea alarmei aeriene, bombardamentul de artilerie reîncepu.

Spre sfîrşitul schimbului, Liza puse în grabă în poşetă fotografiile, ceasul şi carnetul acela gros de însemnări şi plecă, vrînd să evite orice întrebare din partea tovarăşei care prelua serviciul. Străbătu aproape în fugă curtea uzinei, de teamă să nu întîlnească vreun cunoscut. În tramvai îşi găsi un loc pe platforma din faţă şi tot drumul stătu cu ochii aţintiţi pe geam. Acasă spuse Miroşei că vrea să se culce, se încuie în odaia ei şi apoi scoase din poşetă tot ce rămăsese de la Leonea Gladîşev. „Asta-i tot"! rosti ea cu glas tare.

Lacrimile izbucniră nestăvilite şi ea nu căută cîtuşi de puţin să se stăpînească. Într-un tîrziu, deschise şi carnetul de însemnări.

Ici, colo, printre formule şi calcule de neînţeles pentru Liza, se aflau aruncate scurte însemnări. Nu era propriu zis un jur-

nal, ci o înşiruire de note răzleţe : titluri de cărţi ce trebuiau citite, maxime, citate, programe de instrucţie, diferite observaţii şi cugetări. „Fiecare om — citi undeva Liza — trebuie să-şi statornicească anumite reguli în viaţă, potrivit convingerilor şi ţelului suprem al vieţii sale, şi să-şi subordoneze odată pentru totdeauna voinţa acestor reguli". Ceva mai departe găsi următoarea însemnare : „La C. a venit vorba despre scriitorul Bunin, dar eu nu l-am citit. Am jucat un joc de societate, „oameni celebri", şi Liza a scris „Fet", iar Jorka susţinea că n-a existat nimeni cu acest nume. Îmi venea să intru în pământ de ruşine. Doar şi eu ştiu despre Fet numai din auzite." Altundeva scria : „Tolstoi şi-a întocmit pentru sine un plan de lectură. Trebuie să-ţi întocmeşti un plan de lectură, să citeşti după plan". Aici urmau cîteva file acoperite cu formule şi cu o schiţă de neînţeles pentru Liza, sub care citi aceste cuvinte : „Cred că este o idee valoroasă. Să încerc". Pe o altă pagină, acoperită şi ea de formule, era scris de cîteva ori „Liza". Ceva mai departe, următoarea însemnare : „Să spui întotdeauna adevărul, mai cu seamă atunci cînd el nu-ţi convine". Urma o listă de cărţi-manuale tehnice de artilerie, romane. Dedesubt, cîteva cuvinte: „De citit pînă la 1 iunie", precum şi o însemnare ulterioară — „realizat". Şi apoi, deodată : „E timpul să sfîrşesc totul cu L. Ea se distrează şi rîde pur şi simplu de tot ceea ce pentru mine e scump şi sfînt. E cu putinţă ca o soţie de marinar să nu iubească marea ?"

Liza stabili după însemnările din preajmă data aproximativă a acestei însemnări amare. Îşi aminti de o primăvară, de rarele ei întîlniri cu Leonea, de ciuda ei pentru faptul că Leonea îi vorbea entuziasmat de cursele ce aveau să-i despartă, de cearta aceea dureroasă dintre ei... îşi aminti cum Leonea a curmat brusc această ceartă, cum s-a întristat şi s-a încruntat, şi cum s-a despărţit de ea, cu o hotărîre ursuză, pe care atunci ea n-a putut să o înţeleagă... Întoarse cu grabă cîteva file, căutînd în caiet urma împăcării lor, dar tot ce găsi fu o dată scrisă cu litere mari : „17 iunie". A fost oare ziua aceasta, ziua unei noi şi fericite întîlniri a lor ? Nu-şi mai aducea aminte. Pe pagina următoare era un calcul de trageri, iar apoi, scrise citeţ : Regulile mele de conduită :

1. Ţelul vieţii mele este slujirea flotei şi întărirea puterii maritime a patriei.

2. In clipele grele să pretinzi de la tine, ca de la un comunist, mai mult decît de la alţii; în clipele de succes să renunţi la glorie şi la onoruri pentru tine şi să-i evidenţiezi pe cei care te-au ajutat.

3. Să nu te subordonezi femeii, dar să fii cavaler cu femeia iubită şi în general cu toate femeile.

4. Să-ţi îmbogăţeşti necontenit cunoştinţele în primul rînd în marină, să-ţi ridici necontenit nivelul cultural. Filozofia şi arta înainte de orice.

5. Să pui serviciul tău mai presus de prietenie, dar prietenia mai presus de toate celelalte raporturi. Să nu precupeţeşti nimic pentru un prieten.

6. Caută să te stăpîneşti în dorinţele tale mărunte şi să nu dai înapoi niciodată în faţa lucrurilor mari, principale, chiar dacă ţi-ar veni foarte greu.

7. Să fii întotdeauna cinstit pînă la capăt şi să spui adevărul, mai cu seamă atunci cînd el nu-ţi convine.

8. Să bei numai pentru a ţine companie celor din jur, dar să te opreşti la timp, fără ieşiri care înjosesc.

9. Să fii întotdeauna stăpîn pe tine, să nu-ţi manifeşti simţămintele şi nici starea sufletească, să-ţi educi voinţa, să-ţi formezi un caracter de fier. Să înveţi a-ţi domina dorinţele."

Liza le reciti de cîteva ori. Regulile acestea îi relevară, ca o lumină lăuntrică, chipul lui Gladîşev. Iată de ce renunţa el uneori, în mod atît de ciudat, la cîte un lucru care-i făcea plăcere, iată de ce îşi stăpînea bucuria! Iată de ce a cedat odată, de Anul Nou, unui tovarăş, tînăr căsătorit, dreptul de a coborî pe uscat şi a rămas de gardă pe vas în locul lui, deşi ea, Liza, îl invitase la bal! Atunci s-a supărat pe Leonea... Ce ruşinos îi apărea acum faptul că s-a supărat!

Luă jurnalul de la început şi se apucă să citească cu atenţie însemnările pe care mai înainte nu le luase în seamă, socotind că se referă numai la serviciul lui Leonea. Şi acum înţelese că aceste idei şi năzuinţe erau pentru el esenţialul în viaţă. „La instrucţia de ieri s-a emis ipoteza unei catastrofe în turela noastră. Noi eram izolaţi de restul vasului şi trebuia să pierim pentru ca vasul să scape şi să poată trage. Mi-era teamă să-mi închipui că lucrul acesta s-ar putea întîmpla în realitate. Trebuie să-mi educ voinţa. Amiralul Butakov spune: cînd ataci cu lovitură de berbec, trebuie să te gîndeşti la pieirea vasului inamic şi atît". Peste cîteva pagini — urmă-

toarea însemnare: „Turela mea a fost distinsă pentru a doua oară de către comandant cu steaua de fruntaş în pregătirea militară. Am adunat oamenii, lămurindu-i că nu trebuie să fim înfumuraţi. În primul rînd, intervalul dintre salve mai poate fi redus, iar în al doilea rînd, trebuie să nu uităm că într-o întîlnire reală cu inamicul, tragerea prin ochire directă va fi mult mai dificilă". Pe marginile paginilor acoperite cu formule şi calcule, Liza găsea adnotaţii de felul acesta: „să încerc", „s-a justificat la trageri", „să mai studiez problema"... Da, asta era viaţa lui, sensul şi bucuria muncii lui... Cît de fericit ar fi fost dacă ea l-ar fi înţeles şi l-ar fi sprijinit, în loc să-l indispună cu hărţuieli deşarte, capricii, supărări mărunte şi stupide, care-i întunecau dragostea.

Căută primele însemnări de război, dar nu găsi decît nişte note laconice: „Am plecat din Tallin"; „Am sosit la Kr."; „Deocamdată nu luptăm"; „Am fost în oraş: L. nu se evacuează"; „Primul bombardament inamic asupra oraşului şi primul lui atac asupra noastră"... „Duşmanul e la porţile Leningradului, oraşul e sub bombe, în foc, şi oamenii mei ard de dorinţa de a trage"; „Am tras!"

Şi deodată, o însemnare pe toată pagina, aşternută cu slove mari, lăbărţate, altfel decît cum scria de obicei: „Da! Dacă e să mor, atunci să mor anume aşa, anume pentru lucrul acesta. Să mor în luptă, într-o încăierare cumplită cu duşmanul, pentru patrie, pentru comunism, lucru care se va înfăptui, se va înfăptui negreşit! Pentru viaţa celor din jur, pentru femeia iubită, pentru lumina din ferestrele ei dragi. „Lîngă mormînt tînăra viaţă să-mi zburde şi să-mi dănţuiască..." [1] Numai că eu nu am nevoie de un sicriu, de un mormînt. Pe mine mă va primi marea, ea îmi va fi mormînt". Pe paginile următoare erau şi mai multe însemnări de serviciu şi calcule; printre ele, după un timp oarecare, Liza găsi aceste cîteva cuvinte: „Mi-am controlat puterea de voinţă. O avarie provocată de o bombă, un atac în stea; am tras. Nu mi-a fost teamă nici o clipă, m-am stăpînit. Îmi pare rău de Larionov şi Smirnov. Trebuie să ne pregătim sufleteşte pentru noi pierderi".

Îşi închipui ca aievea lupta din sufletul lui Leonea, efortul lui de a-şi domina sensibilitatea şi teama. Aşa a intrat Leonea

[1] Vers dintr-o poezie de A. S. Puşkin, intitulată „De trec pe strada zgomotoasă". (N.R.).

în ultima lui luptă. Oare atunci, în clipa din urmă, a mai apucat să-şi dea seama de moarte, a fost oare şi atunci tot atît de mîndru, şi-a dominat teama cu aceeaşi tărie?... Da, cu siguranţă că da. L-a străfulgerat doar o imensă părere de rău pentru tot ce alcătuieşte viaţa, deci şi pentru ea, femeia iubită, şi apoi... şi apoi s-a frînt. Pentru totdeauna.

Liza îşi îndreptă trupul şi închise carnetul. Niciodată pînă acum nu-l văzuse şi nu-l înţelesese pe Leonea atît de lămurit, atît de deplin şi de adevărat. Acum ar fi ştiut să fie demnă de dragostea şi de prietenia lui, de sinceritatea lui. Dar acum nu mai era nevoie de asta. Niciodată, niciodată. Oare cu un an în urmă îl iubea? Oare îl iubea şi atunci cînd se certa cu el din cauza serviciului de pe vas? Îl iubea şi în ultimele săptămîni, cînd îi ducea grija, şi astăzi, cînd s-a pudrat, aşteptîndu-l să treacă pragul centralei telefonice?

Începu să-şi amintească rînd pe rînd de toate întîlnirile cu el; acum înţelegea într-un chip nou fiecare cuvînt, fiecare gest al lui, şi constata cu amărăciune că a fost capricioasă şi rea, că se gîndea numai la ea şi lui îi dăruia prea puţin, îngrozitor de puţin! Şi deodată îşi aminti de clipa cînd şi-a luat rămas bun, în vară, pe chei, în primele zile ale războiului. Leonea se îndepărtase de ea, înalt, ţinîndu-se drept şi silindu-se să nu se uite îndărăt, iar ei i se păruse dintr-o dată că întreaga ei viaţă pleacă odată cu el, fusese cît pe ce să se repeadă după el, să-l strige, să-l îmbrăţişeze şi să-i spună cuvinte pe care nu i le spusese niciodată pînă atunci... Cît s-ar fi bucurat Leonea auzind aceste cuvinte!... De ce, de ce şi-a stăpînit această pornire?!

Liza plînse mult. Pe urmă umblă un timp prin încăpere, căutînd să se liniştească şi să mai prindă puteri, dar fără să izbutească. La ce? Pentru cine? Doar nu mai avea pe nimeni, nimic. Viaţa ei era pustie.

10

„Probabil că aşa merg ei la atac — se gîndea Maria. Se trîntesc la pămînt, sar în picioare şi străbat în goană spaţiile descoperite, apoi se trîntesc iar la pămînt şi aşteaptă pînă trece vijelia de foc". Viaţa obişnuită a oraşului îşi urma firul — cu munca în uzine şi în instituţii, cu activitatea brutăriilor şi a

postaşilor, cu jocurile copiilor şi cu ceasurile de răgaz pentru somn. Numai că viaţa devenise acum un cîmp de luptă înverşunată, cîmp pe care oamenii îl străbăteau în fugă sau pe care încremeneau sub şuieratul obuzelor şi al bombelor.

Drumul de douăzeci de minute de la biroul de construcţii pînă acasă îi lua cîteodată Mariei cîteva ore, fiindcă sirenele o alungau prin adăposturi sau prin ganguri. Izbutea foarte rar să mănînce în tihnă; te aşezai la supă după încetarea alarmei aeriene şi sfîrşeai masa în bubuitul tunurilor antiaeriene. De dormit, oamenii dormeau pe apucate, fără să se mai dezbrace. Dormeau somn greu, dar se trezeau într-o clipă: „Cum, ce, alarmă?"

Zilele treceau una după alta, cu alergătură şi griji pentru ea: grijă pentru pompierii de serviciu, grijă pentru stingătoarele de incendiu şi rezerva de apă, grijă pentru copil şi mîncarea lui, şi din nou pentru stingătoarele de incendiu, pentru lopeţi şi pentru zeci de alte lucruri, devenite dintr-o dată cele mai însemnate şi mai necesare.

Nu băgase de seamă că pieţele au devenit pustii şi că magazinele s-au închis, dar într-o zi Miroşa îi arătă o bucată de pîine şi-i spuse: „Uite care-i acum raţia zilnică". În faţa cîtorva magazine se rînduiau cozi şi trebuia să te aşezi la coadă cu noaptea-n cap ca „să-ţi asiguri" raţia pe cartelă. Lăptăreasa, care le adusese ani de-a rîndul lapte, era acum „de partea cealaltă", la nemţi. În zilele cînd făcea de gardă la Casa copilului, Ana Konstantinovna primea un pahar cu lapte, pe care-l punea într-o sticlă şi-l aducea acasă nepoţelului. La cantină, mesele se înrăutăţeau pe fiece zi şi porţiile deveneau minuscule. Maria mînca o supă apoasă, iar porţia de caşă i-o ducea întreagă lui Andriuşa. Şi pentru asta nu trebuia un vas, ci un borcănel: erau doar cîteva linguri de caşă subţire, fără unt. Se apropia o nouă calamitate — foametea.

Maria cercetă cu atenţie feţele tovarăşilor ei; îşi dădeau oare seama de lucrul acesta, erau oare pregătiţi să întîmpine această nouă nenorocire? Pe feţele lor nu se citea însă nimic deosebit. Chipurile oamenilor nu oglindeau nimic altceva decît oboseala. În schimb, de la o vreme, femeile din grupul de autoapărare începuseră să se certe şi să-şi iasă din fire pentru nimica toată. Maria le ruga încet:

— Nu trebuie, dragele mele, nu trebuie.

Iar ele surîdeau cu un aer vinovat:

— Păi nici nu ne certăm, Maria Nikolaevna... asta-i numai aşa, din cauza nervilor...

Andriuşa dormea acum în adăpost, într-un ungher depărtat şi separat de restul adăpostului numit „camera copiilor". Cu el dormeau pe rînd cînd Ana Konstantinovna, cînd Miroşa. Maria era fericită dacă obţinea învoirea lui Sizov să stea o noapte cu copilul. Andriuşa dormea liniştit, cu guriţa rumenă puţin deschisă, cu mînuţele dolofane date în lături. Somn lipsit de griji. Te uitai la el şi simţeai că ţi se umple inima de bucurie.

Nu-i venea să mai urce sus, acasă. Odăile erau lăsate în părăsire, pustii. Acolo mîncau în pripă şi te miri ce, iar cîteodată rămîneau să şi doarmă. Din cauza unui obuz care explodase chiar peste drum, cîteva ochiuri de geam săriseră din ferestre, fiind înlocuite cu placaj. Zilele erau însorite şi pătratele de placaj ieşeau mai mult în evidenţă, ca nişte pete posomorîte. La radio se transmiteau ultimele ştiri, în difuzor răsuna tictacul zgomotos al metronomului. Cutia de scrisori o speria pe Maria: scrisori cu adresa aşternută caligrafic şi cu fraze curgătoare îi aţineau calea; era un glas inutil şi enervant, dintr-un trecut părăsit, rugăminţi şi încredinţări, apoi reproşuri — da, chiar şi reproşuri!

Altcineva nu-i mai scria, ca şi cum nu mai avea în toată lumea asta nici prieteni, nici rude. Alexei tăcea: oare mai era în viaţă? Mitea tăcea şi el: oare mai trăia? Pe undeva, departe, se aflau pribege prietenele ei. Unde le-a aruncat evacuarea? Olea Trubnikova nu dădea nici un semn de viaţă; ea se afla dincolo, de cealaltă parte a frontului... oare mai era în viaţă? Gudimov, omul acesta drag, se afla şi el acolo... Oare mai era în viaţă?

Într-una din zile, primi o scrisoare, un bileţel confuz şi aproape indescifrabil: „Căpit. Kamenski roagă vizit. ost. Dmitr. Kudriavţev, rănit, istins luptă". Ce înseamnă asta? Ce înseamnă cuvîntul „căpit."? Căpitan? Atunci, de ce scria atît de prost? A scris cumva altcineva biletul în locul căpitanului? Şi ce însemna „istins"? Stins? Nu, nu, doar scria clar: rănit.

Ceva mai tîrziu, Maria observă pe plic o adresă scrisă ulterior şi de o altă mînă — oare aceasta era adresa spitalului? Ştampila poştei îi arăta că scrisoarea a fost expediată cu opt zile în urmă. Doamne, cîte nu s-au putut întîmpla în aceste opt zile!...

Amurgea cînd Maria ajunse la spital. La intrare se vindeau flori — garoafe de un roşu aprins, crizanteme galbene şi puţin trecute, rezede care te îmbiau de departe cu mireasma lor îmbătătoare, şi gura-leului — liliachie-albă. Erau multe flori anul acesta; se vindeau din coşuri, ba chiar din găleţi, pe la toate colţurile. Şi te uimea să vezi coloritul lor bogat, care cheamă ochiul, pe străzile acelea pline de nelinişte, cu saci de nisip clădiţi în stive, cu vitrinele bătute în scînduri sau distruse. Maria cumpără un buchet mare de garoafe. „Lui Mitea îi plac garoafele... Îi plăceau"...

Fu condusă într-un salon mic, o rezervă. Asta voia oare să însemne că starea lui este foarte, foarte rea?... Şi-l imagină deodată într-un chip nou, cu totul altfel decît înainte. Nu aşa cum îl întîlnise atunci, pe malul rîului părăsit de către ostaşii sovietici, nu aşa cum dăduse buzna la ea, cînd scăpase din încercuire şi, firește, nici aşa cum îl văzuse ultima oară lîngă baricadă. Şi-l închipui pămîntiu la faţă, absent, cu buzele livide, cu privirea pierdută, aţintită în gol...

Işi adună toate puterile ca să-l accepte aşa cum este şi intră.

— Marinocika! strigă o voce întretăiată de fericire.

Şi ea îl văzu pe Mitea cel de altădată, aşa cum era el înainte de război, cu ochii strălucitori şi cu un zîmbet de copil.

— Mitenka! exclamă Maria, şi-l sărută, apoi îi acoperi ochii cu garoafele: prea erau plini de strălucirea dragostei ochii aceştia de altădată!

— Ce-i cu dumneata, Mitea?

— Nimica toată, Marinocika... Maria Nikolaevna... O rană formidabil de reuşită! Glonţul a intrat prin piept şi a ieşit prin spate şi, înţelegi dumneata, şi-a ales el un drum aşa ca să nu atingă nimic! Chiar şi doctorii spun că a fost un glonte inteligent! Şi mai spun că acum am să trăiesc mult, de vreme ce am atîta noroc în război.

— Arăţi într-adevăr fericit, Mitea!

— Da! vorbi el cu seriozitate. Iar dumneata ai venit la timp... Ţineam foarte mult să-ţi spun... Dar te rog să ai puţină răbdare, nu pot chiar aşa dintr-o dată. Ce minunate garoafe! Flori la Leningrad!... Ai slăbit, te-ai tras mult la faţă...

Îi luă mîna brusc, strîngînd-o cu putere.

— Rana e în piept, Marinocika! În piept, nu în spate!

— Nu mă îndoiesc de asta, Mitea.

— Dar dumneata nu ştii încă nimic. Dumneata nu ştii absolut nimic!

— Nu ştie, nu ştie, nu ştie! se auzi distinct lîngă ei o voce mîniată. Nimeni nu ştie nimic! Ce naiba stai aici, la vedere?

Maria întoarse capul speriată. În patul alăturat zăcea un om cu ochii închişi.

— Ce naiba stai aici la vedere? Pleacă, n-auzi? repetă el cu răutate, agitîndu-şi pumnul în aer.

— Nu ţi se adresează dumitale — şopti Mitea. Deliresază. Deliresază aşa tot timpul.

Maria se uita speriată la faţa aceea necunoscută şi plină de răutate. Prin perii bărbii crescută în voie se vedea pielea albalbăstrie a obrajilor. Pleoapele întunecate aveau gene lungi, frumoase, iar gura voluntară şi distinct conturată ar fi fost şi ea frumoasă, dacă n-ar fi schimonosit-o durerea şi mînia. Mariei i se păru că omul acela e pe moarte.

— E căpitanul Kamenski! spuse în şoaptă Mitea. Am fost răniţi în aceeaşi luptă. El, la umăr, eu, în piept. Eu am fost ridicat, dar el şi-a ascuns rana timp de două zile. Pe urmă a fost adus aici şi s-a interesat numaidecît cine dintre oamenii lui sînt în spital. A cerut să fiu adus lîngă el, în rezervă. Nu era o rană primejdioasă, dar a făcut puroi. Are febră mare, de trei zile deliresază... Medicul se teme de complicaţii, dar el zice că n-are nici pe dracu! Ţineam atît de mult să-ţi vorbesc despre el...

— Despre el?

— Cînd nu deliresază, te aşteaptă şi el. Noi amîndoi am plecat pentru dumneata la luptă. I-am povestit cum m-ai petrecut atunci, i-am spus că aveai mîinile pline de pămînt...

— Vai de mine, de ce-ai făcut asta?

— Faţă de el, se poate! răspunse cu însufleţire Mitea. Aici, în spital, au stat cu mine ostaşi de-ai lui; cîte mai povesteau despre el! Se retrăgeau cu toţii, şi asta nu pentru că erau fricoşi, ci pentru că neamţul era cumplit: aruncătoare de mine, tunuri, avioane, tancuri — ştii doar. Şi el sare deodată cu pistolul în mînă şi strigă: „Staţi pe loc, că vă împuşc!" Apoi spune primilor ostaşi care i-au ieşit în cale: „Staţi pe loc, măi băieţi, voi sînteţi oameni conştienţi şi curajoşi! Cum de nu vă e ruşine s-o luaţi la sănătoasa ca toţi fricoşii!" Şi se apucă împreună cu ei să-i întoarcă şi pe ceilalţi din drum. Şi s-au întors

pe poziție. S-a așezat el însuși la mitralieră și la fiecare rafală striga cîte o lozincă: „Pentru Leningrad! Pentru oamenii sovietici! Pentru Rusia!"

— Cine este?

— Nu știu. Am luptat împreună o singură noapte. Aproape că nici n-am avut timp să stăm de vorbă.

— Mitea, ești pur și simplu un palavragiu! Ai spus totul despre dumneata, ba ai apucat să vorbești chiar și despre mine!

— Chiar? Păi dumneata ești principalul nostru subiect de discuție.

— Da, de ce? Ce înseamnă asta, zău așa! De ce?

— Ascultă... Stăteam lungiți la pămînt lîngă o moviliță. La o palmă de loc — o baterie germană. Auzeam vorba nemților. Noi așteptam. Trebuia să atacăm. Și el spune deodată: acum o să mergem la luptă pentru femeia aceea din Leningrad, pentru mîinile ei murdare de pămînt...

Maria, ascunzîndu-și tulburarea, rîse și-și arătă mîinile:

— Uite, am mîinile curate. Ba mi-am făcut și manechiura.

— Nu rîde! ripostă Mitea, jignit, și-i luă din nou mîna, pe care o trase spre el și începu să o mîngîie: Dumneata nu poți înțelege asta. Așa am ajuns eu să cred în mine însumi. Da, pot să lupt. Alții pot și ei să lupte. Intîi am crezut în Bobrîșev, apoi în el. Și prin el — în toată puterea noastră.

Maria întoarse capul spre patul alăturat, dar se intimidă: rănitul o privea întrebător și cu un vădit interes, iar privirea lui era limpede acum.

— Tovarășe căpitan, faceți cunoștință! vorbi bucuros Mitea. Dînsa este.

— Bu-nă zi-ua! rosti rar căpitanul, fără să-și schimbe atitudinea și nici privirea. Bucuros, foarte bucuros!

Privirea lui stăruitoare o tulbura. Maria se împurpură la față și îngînă;

— Cum te simți, căpitane?

— Flori! spuse căpitanul.

Și din nou i se încețoșară ochii.

— Flori! repetă el, apoi adăugă: Flori! și zîmbi: Unii au flori și alții fiori. Așa-i întotdeauna... Ciocănesc, ciocănesc, ciocănesc...

Maria, fără să stea pe gînduri și fără să se întrebe dacă e bine să facă lucrul acesta, se așează lîngă patul lui Kamenski.

Îi puse pe frunte palma rece și vorbi încet și domol, așa cum vorbea acasă copilului, atunci cînd îl adormea :

— Uite, acum nu mai ciocănesc... Acum o să-ți fie mai ușor... Acum simți că e mai ușor... și ai să atipești puțin... iar eu am să stau așa, cu mîna pe frunte... Te răcorește...

Căpitanul adormi.

— Minunat ! șopti Mitea. Doarme foarte puțin. I s-a administrat un somnifer, dar tot nu poate dormi. Știam că ai să-i aduci liniștea...

— Mitea, asta-i un fel de misticism, pe cuvînt de onoare !

Maria vru să ridice mîna, fiindcă-i amorțise, dar căpitanul se mișcă și mormăi atît de supărat, încît ea se grăbi să i-o repună pe frunte. Kamenski se potoli îndată.

— Întocmai așa mi-am închipuit eu ! șopti Mitea... Voiam atît de mult să-l cunoști. E cel mai curajos și cel mai adevărat om dintre noi toți ; eram cîteva sute de oameni cînd am pornit în spatele nemților — și toți, știi, băieți curajoși... E-așa de bine acum, Marina ! Știi, m-am gîndit tot timpul la dumneata.

Căpitanul deschise ochii pe neașteptate și spuse :

— Ei, de ce minți, Mitea ? Dacă te-ai fi gîndit la ea tot timpul, acum erai ucis. La atac, omul se gîndește cum să ucidă el, ca să nu fie ucis. Ea n-are nevoie de vorbe frumoase. Nu-i așa, Marina ?

Tăcu puțin și adăugă :

— Iartă-mă că-ți spun pe nume. Dar eu de Marina te știu. Te rog, dacă n-ai obosit, pune-mi iar mîna pe frunte.

Mitea nu se simți jignit și nici supărat de observația căpitanului. Se uita cu o admirație tristă la Kamenski, la Maria, la mîna ei așezată cu grijă pe fruntea umezită de sudoare a rănitului. Cu acea generozitate caracteristică tinereții, el nu regreta nimic și nu dorea nimic pentru sine.

Cînd veni sora să anunțe că răgazul permis pentru vizitarea răniților s-a sfîrșit, Mitea o rugă să pună florile în apă și apoi împinse cu un aer vinovat borcanul cu garoafe, așezat pe noptieră, spre patul căpitanului.

Kamenski deschise din nou ochii și întrebă cu un aer pretențios :

— Cînd mai vii ?

— Mîine ! răspunse Maria.

Porni prin orașul camuflat, care aștepta cu atenția trează atacul obișnuit de seară al avioanelor inamice, fără să se teamă

cîtuşi de puţin că dintr-o clipă în alta tunurile antiaeriene vor începe din nou să bubuie. Strîngea între degete o garoafă mitică; floarea avea tulpina prea scurtă şi căzuse din borcan, iar Kamenski o prinsese şi i-o întinsese fără o vorbă. El, Kamenski, şi-a dus ostaşii la atac şi şi-a vărsat sîngele pentru ea! Fără să o cunoască, fără să o fi văzut măcar odată. Pentru ea... Mîine se va duce din nou la el. Acest om trebuie să se facă bine. Ce spunea Mitea despre rana căpitanului? Nu-l ascultase prea atentă, fiindcă atunci nici nu-şi dădea seama de importanţa acestui lucru. Rana a făcut puroi, medicul se teme... aşa parcă a spus Mitea, nu? Mîine are să se ducă la el, Sizov va înţelege; doar nu putea să-i părăsească, să nu le poarte de grijă. Are să se ducă la spital cît va putea mai des. La spital — la el şi la Mitea.

Tunurile antiaeriene începură să bubuie: întîi cele din depărtare, apoi cele aflate în apropiere.

Maria mergea mai departe, fără să ia în seamă bubuitul tunurilor. Şi nimeni nu o oprea, de parcă ar fi străbătut o altă lume, neştiută de nimeni. „Ce ciudat, cu două ore în urmă nu era nimic din ce-i acum! îşi zicea ea. Oare e cu putinţă ca un om să-ţi devină apropiat dintr-o dată?“

11

Liuba-Solovuşko îi spunea lui Saşok „frăţiorul meu cel rumen în obraji“. Iar Saşok o vizita bucuros. Liuba ştia şi se pricepea să povestească o mulţime de întîmplări uimitoare, la ea se găseau întotdeauna dulciuri şi, în sfîrşit, prietenia ei măgulea amorul propriu de băieţandru al lui Saşok. În sinea lui, băiatul îşi zicea că Liuba nu-i decît o fetiţă care abia a terminat şcoala medie tehnică. Pentru toţi cei din jur ea era însă soţia directorului uzinei. Tatăl lui Saşok vorbea cu respect de directorul uzinei şi se mira că băiatul e primit în casa lui, iar mamă-sa stătea cu frica-n sîn să nu facă vreo poznă, ca ea să intre-n pămînt de ruşine. Şi aşa, printre nenorocirile şi spaimele războiului, Saşok ducea o viaţă atrăgătoare, neobişnuită. Războiul nu-l speria, ba chiar îl încînta. Atît el, cît şi ceilalţi băieţi de seama lui se smulseseră deodată de sub tutela părinţilor şi acum aveau

drepturi egale cu cei mari. La lucrările de apărare nu-i trecea nimănui prin minte să-i trateze ca pe niște copii. Odată cu începerea anului școlar, se întorseseră cu toții la școală, dar lecțiile aproape că nu se țineau, iar ei făceau de gardă la posturile de incendiu. Se băteau pentru posturile de pe acoperiș, fiindcă pe acoperiș era mai interesant: de aici puteai să vadă și explozia unei bombe, și o luptă aeriană, și un avion inamic prăbușindu-se la pămînt. Aici, pe acoperiș, se băteau să apuce schijele proiectilelor antiaeriene, fiindcă o asemenea schijă reprezenta o „valută": în schimbul a zece schije de proiectil antiaerian obțineai o schijă de obuz german, și, dacă se ivea prilejul, chiar o schijă de bombă.

După prinderea acelui paraşutist neamț — lucru nemaipomenit, care făcuse din el un erou al întregii școli și chiar al întregului cartier — nici un miliţian și nici o bombă nu-l mai puteau hotărî pe Saşok să intre în adăpost. Ridica mereu capul de la postul său, pîndind paraşutiștii.

Acasă la el, de asemenea, se schimbase totul. Acum nu-l mai întreba nimeni unde se duce și nimeni nu-l mai certa dacă venea tîrziu. Între Saşok și tată-său, căruia înainte de război băiatul îi ştia de frică, se stabiliră acum raporturi noi. Tată-său lucra într-unul din atelierele a cărui producție era strict secretă și acasă nu scotea o vorbă despre munca lui. Drept urmare, toate întrebările lui Saşok fură zadarnice.

— Eu doar nu te întreb unde ați construit voi baricade și unde cuiburi de foc! îi spuse odată tatăl său. Deci, hai să ne înțelegem, tovarăşe: totală neintervenție în treburile celuilalt!

Lucrul acesta era ceva nou și convenabil. Iar într-o zi, cînd tată-său încercă să-l dojenească pentru că și-a rupt o mînecă de la haină, Saşok rosti solemn:

— Și cum rămîne cu neintervenția?

— Ia te uită! se miră tată-său. Asta priveşte numai treburile de război.

— Păi cine ți-a spus matale că povestea asta cu mîneca nu-i și ea o treabă de război? La executarea misiunii X. Uiteaşa!

— Te-ai dezgheţat, măi băiete! zise aprobator tată-său. Creşti!

Mama lui Saşok era plecată încă din primele zile ale războiului la construirea unei linii de apărare, în apropiere de Kin-

gisepp. Acolo avusese un „frecuş" (ce anume frecuş n-a spus), apoi se retrăsese odată cu trupele sovietice şi lucrase pe alte poziţii, mai apropiate, devenind specialistă în construirea de cuiburi de foc (şi într-o zi i-a explicat amănunţit lui Saşok ce este un cuib de foc). Venea acasă odată la două săptămîni, pentru două zile, obosită, murdară, dar plină de însufleţire. Trecea numaidecît în camera de baie, apoi spăla toate rufele ei şi tot ce grămădiseră între timp la negre bărbatul şi băiatul ei, apoi sorbea cu poftă o ceaşcă de ceai, fără să se sinchisească de nici un fel de bombardament, după care „se trîntea" pe pat să doarmă. A doua zi dimineaţa se scula odihnită, îmbujorată, îmbrăca o rochie înflorată de stambă, cu mînecile scurte, şi lui Saşok îi plăcea faptul că mîinile ei sînt „bicolore" — arămite de soare pînă la cot, iar deasupra albe ca laptele. Mamă-sa se schimbase: acum avea mişcări largi, mersul vioi şi striga întotdeauna cînd vorbea; acolo unde muncea, sub cerul liber, de bună seamă că nici nu putea să vorbească altfel, dar aici, în odăiţa mică de acasă, glasul ei te asurzea.

Saşok îşi aducea aminte de mamă-sa, aşa cum era ea mai înainte: se mişca necontenit şi fără zgomot de la maşina de gătit la bufet şi de la maşina de cusut la scîndura de călcat. Întotdeauna îşi găsea cîte ceva de făcut: ba gătea, ba cosea, ba cîrpea, ba făcea vreo schimbare în aşezarea mobilei, ba le spăla pe nesimţite primenelile. Uneori se întîmpla să-l certe pe Saşok fie pentru că venea acasă tîrziu, fie pentru că îşi rupea pantalonii sau îşi păta cămaşa cu cerneală, dar întotdeauna îl certa cu blîndeţe, fără să-şi lase lucrul, şi băiatul putea să o şteargă în stradă fără nici o greutate. Apoi, înainte vreme, mamă-sa era duioasă cu el. În schimb, acum vorbea despre muncă şi despre război întocmai ca un bărbat şi ştia despre treburile războiului multe lucruri pe care nu numai Saşok, dar nici tată-său nu le cunoştea. Cînd vreo vecină care se eschiva de la muncă încerca să o compătimească, mamă-sa surîdea:

— De, cred că acum aş muri de plictiseală să stau acasă...

Şi văzînd uimirea din ochii lui Saşok, se uita stingherită în jur, ruşinată la gîndul că poate a mai auzit-o cineva; pe urmă îl strîngea la piept, îl mîngîia cu stîngăcie pe creştet, şi apoi îi dădea în glumă una peste ceafă:

— Hai, fugi, voinicule!

Cînd mamă-sa pleca de acasă, băiatul se încrunta şi întorcea capul în altă parte. Dorul după grija şi mîngîierea maternă de altădată îi strîngea inima.

Intr-o seară, uitîndu-se cu luare-aminte la Saşok, tată-său spuse:

— Tovarăşe dragă, mult mai ai de gînd să te zbengui în pantaloni scurţi?

Saşok, care nu pricepu tîlcul acestor cuvinte, rămase mirat, fiindcă el purta pantaloni lungi de multă vreme.

— Nu-i vorba de asta. La şcoală, de bună seamă că tăiaţi frunză la cîini, nu-i aşa?

— Cum asta? Cînd se poate, învăţăm. Altminteri, facem de gardă. Sîntem pompieri.

— Şi multe incendii ai stins tu, măi pompierule?

Saşok se supără.

— Păi ce, să pui eu foc dinadins? In schimb, am prins un paraşutist.

— Altul?

— Nu... de unde să iei atîţia?

— Ştii, dragă tovarăşe, erau odată la noi nişte cetăţeni care voiau să trăiască toată viaţa prin meritele cîştigate cîndva. Ei bine, dumnealor au fost poftiţi să se aştearnă temeinic pe treabă. Tu, la fel, văd că nu poţi să uiţi o spurcăciune de neamt!

— Am spus şi eu aşa, fiindcă veni vorba. Ce-s eu de vină aici?

— Uite, aşa zic şi eu. E timpul să te aşterni pe treabă. Am să vorbesc să intri la uzină. Vrei?

— Da, vorbeşte.

Lui Saşok îi părea rău de pe acum după viaţa aceasta de şcolar fără grija lecţiilor. Totuşi, era grozav de interesant şi afară de asta o mare cinste să lucreze într-o uzină de război, unde se fabricau tancuri şi fel de fel de alte lucruri secrete. A doua zi dimineaţa, cînd se întîlni cu Liuba la lucrările de apărare, începu să se laude:

— M-am săturat să tot car la cărămizi. M-am hotărît să lucrez la uzină.

Liuba oftă.

— Şi eu mă rog mereu să...

— Şi nu te lasă?

— Nu, nu mă lasă...

Acasă, Liuba avea de multă vreme discuții în această privință, adică să intre să lucreze la uzină. Vladimir Ivanovici căuta de fiecare dată să pună capăt stăruințelor ei : „Doar muncești la construirea baricadelor, nu ? Foarte bine, muncește. Ce mai vrei ?“ Cu o lună în urmă, Liuba muncea cu tragere de inimă la ridicarea baricadelor, dar acum era ferm încredințată că nu se va ajunge la lupte de baricadă. Și faptul că un băietan ca Saşok, „frățiorul ei cel rumen în obraji“, intra să lucreze în uzină înaintea ei, i se părea Liubei insuportabil.

— Am să intru și eu la uzină ! spuse ea. Nu mai întreb pe nimeni. Oricum, am absolvit și școala tehnică.

Seara, Saşok găsi acasă pe un vechi prieten și tovarăș de muncă al tatălui său, anume Erofeev.

— Maică-ta unde e ?

Saşok îl lămuri îndată, dîndu-și vag seama că s-a întîmplat o nenorocire.

— Și cum, stai așa, singur ? vorbi Erofeev, după ce rămase puțin pe gînduri.

În cele din urmă, luînd o hotărîre, îl făcu pe Saşok să se așeze pe un scaun în fața lui.

— Ei, acum ești băiat mare. Ține-ți firea. Nu-i război fără durere. Azi, — urmă el după o scurtă tăcere, — un obuz dușman a nimerit la noi în atelier. Și l-a rănit pe taică-tu. L-a rănit grav. S-a chinuit vreo două ceasuri... și a murit.

Rămase din nou tăcut, de data aceasta pentru multă vreme, fără să se uite la Saşok, apoi spuse cu asprime :

— Trebuie să-l înmormîntăm. Trebuie să o chemăm pe mamă-ta. Tu știi unde lucrează ?

Saşok nu știa, mai bine zis nu-și putea aduce aminte. Nu simțea încă durerea acestei pierderi, era doar buimăcit, incapabil să-și adune gîndurile.

— Cine a trimis-o acolo la lucru ? Sovietul raional ? întrebă Erofeev. Cum de nu știi, drăguțule ? Hai, dă fuga la Sovietul raional și află totul așa cum se cuvine. Trebuie să ne grăbim. Așa-s azi vremurile !

La Sovietul raional, băiatul fu îndrumat către un birou unde stătea o femeie, lîngă care zbîrnîia necontenit un telefon, așa încît ea răspundea fiecăruia pe apucate, în micile răgazuri dintre o convorbire telefonică și alta.

— De ce vrei să știi unde lucrează Averianova ? îl întrebă ea bănuitoare.

— Tata a fost ucis... spuse încet Saşok.

Cuvintele acestea îi dezvăluiră deodată lui însuşi întreg adevărul îngrozitor şi de neocolit al nenorocirii: tatăl lui a fost ucis, tatăl lui nu mai este în viaţă şi el nu-l va mai vedea niciodată.

— Cîtă durere este astăzi pe lume! oftă femeia, şi se apucă să cerceteze în grabă cu privirea nişte liste. Allo! Mîine vă trimit trei sute de oameni la lucru! strigă ea în receptor, apoi începu să-şi poarte degetul arătător în lungul listelor, repetînd mereu: Cîtă durere, doamne, cîtă durere...

Băiatul simţea că-i gata să izbucnească în plîns şi ar fi vrut ca femeia aceea să-l îmbrăţişeze, să-i spună cuvinte de mîngîiere, să caute să-i aline durerea, dar ea era asaltată mereu de alţi oameni şi telefonul de pe masă zbîrnîia necontenit...

Primi o hîrtie cu ştampila Sovietului raional şi, după ce întrebă cum şi unde anume să se ducă, luă tramvaiul pînă la capătul liniei, de unde porni mai departe pe jos. Gîndul că se duce pe front, îl făcea pe Saşok să-şi mai uite durerea. Lucrul acesta era cu totul deosebit: se va prezenta la un post de pe front cu hîrtia aceea ştampilată şi apoi va trece nestingherit de cealaltă parte a barierei, unde nu se va mai afla pe o stradă oarecare, ci chiar pe linia frontului.

— Ia stai puţin, flăcăule! strigă deodată comandantul unui post lui Saşok, care tresări speriat. Ei! urmă comandantul, dacă mergi pe jos, îţi toceşti picioarele pînă acolo. Şi-apoi, de ce să bîjbîi drumul pe întuneric? Dormi aicea la noi şi mîine în zori găsim noi o ocazie să te trimitem.

In bordeiul bine încălzit stăteau la odihnă cîţiva ostaşi.

— Uite, măi băieţi, avem un oaspete, pe flăcăul ăsta! vorbi comandantul. Se duce la maică-sa, tocmai dincolo de Bolşoe Kuzmino. Taică-său a fost ucis în oraş. Daţi-i ceva de mîncare şi lăsaţi-l să doarmă.

Ostaşii îl poftiră pe singurul scaun din bordei şi începură să-i întindă care mai de care cîte o felie de pîine din raţia lor. Grija aceasta neobişnuită şi plină de compătimire îl făcu pe Saşok să-şi dea din nou seama de cumplita nenorocire ce se abătuse asupră-i. Deznădejdea îi strînse gîtlejul şi, fie din pricina amărăciunei, fie din pricina foamei, simţi o durere pînă la greaţă. De mîncat nu putu mînca. Acum avea dintr-o dată în faţă atîta pîine, cîtă nu mai văzuse el de multă vreme, şi totuşi nu-i era foame. Sughiţă, înecat de plîns.

— De, ce să-i faci, drăguțule! făcu cel mai vîrstnic dintre ostași, mîngîindu-l pe creștet. Așa-i războiul!

Sașok se smuci supărat în lături, își trase răsuflarea printre sughițurile de plîns, așa cum fac mai întotdeauna copiii, mușcă din pîine și începu să mestece încet. Mîncă tot ce-i dădură ostașii, cu lăcomie, biruindu-și greața. Și apoi se culcă lîngă cel mai vîrstnic dintre ei — unul mustăcios.

— Ce de mai orfani rămîn azi! vorbi mustăciosul, acoperind băiatul cu mantaua.

Sașok izbucni în plîns, înfundîndu-și fața în manta: își dădea seama că acest cuvînt dureros „orfan" e legat de acum înainte și de el.

Mustăciosul începu să-l mîngîie încetișor pe creștet, zbîrlindu-i părul, și sub această mîngîiere Sașok se liniști și adormi.

A doua zi în zori, ostașii îl urcară într-o mașină care avea același drum cu el.

Ajunse. Maică-sa îi aruncă doar o privire și se făcu albă ca varul la față; apoi, după ce își șterse pe șorț mîinile murdare, luă și citi hîrtia aceea ștampilată. Sașok credea că va izbucni în plîns și va începe să se văicărească. Mamă-sa își mușcă doar buzele. Rămase un timp locului, cu privirea ațintită în pămînt, apoi îi spuse să o aștepte puțin, pînă se duce după biletul de voie.

Sașok se așeză pe niște bîrne scurte și ude, și se tot căznea să-și închipuie ce fac femeile de-aici cu bîrnele acestea. La nenorocirea cu taică-său nici nu se mai gîndea, dar simțea tot timpul un nod în gîtlej, pricinuit cînd de durere, cînd de greață.

— Haidem! zise încet maică-sa, întorcîndu-se; acum era îmbrăcată cu paltonul și avea o raniță în spate.

Porniră spre șosea fără să scoată o vorbă. Cînd ieșiră la șosea, îi spuse să stea jos, iar ea rămase în picioare, dreaptă și la fel de tăcută. Primul camion care trecu îi luă pe amîndoi: nici nu mai fu nevoie de vreo rugăminte, fiindcă șoferul opri singur, văzînd fața femeii. În oraș, Sașok vru să o ducă pe mamă-sa la clubul uzinei, dar ea rosti scurt: „Mergem acasă". Aici se spălă, se schimbă și își puse pe cap o basma neagră.

La clubul uzinei, Sașok îl văzu pe taică-său. Stătea întins pe o masă înaltă, acoperit cu un steag roșu. Ferestrele erau deschise, iar vîntul îi flutura părul și marginile steagului care atîrnau spre podea. Liuba și alte două femei așezau la căpătîiul

mortului niște ghivece cu flori. Cînd îl văzu pe Saşok, Liuba oftă cu un aer vinovat şi ieşi în vîrful picioarelor.

Mamă-sa se lăsă în genunchi şi îşi lipi faţa de pînza steagului. Umerii i se zguduiau ca de frig. Femeile din încăpere izbucniră în plîns. Saşok se trase într-un colţ şi începu şi el să plîngă, străduindu-se să nu întoarcă ochii spre taică-său, să nu se uite la părul lui, care flutura în vînt. Ar fi vrut să o mîngîie într-un fel pe maică-sa, să o audă spunînd ceva cu glasul ei cel puternic, dar ea stătea în genunchi, fără grai, cu umerii zguduiţi de acelaşi tremur.

La cimitir, în preajma lor zvîcneau în văzduh obuze, iar ceva mai departe, pe cer, se dădea o luptă aeriană. Tunurile antiaeriene bubuiau de după copaci, încît ai fi zis că dau un ultim salut celui dispărut. Sicriul fu coborît în groapă şi muncitorii bătrîni — tovarăşi de muncă ai tatălui său — începură să arunce pămîntul cu lopeţile. Mama lui Saşok stătea pe marginea mormîntului fără o lacrimă şi tresărea de fiecare dată cînd bulgării de pămînt izbeau cu un zgomot surd în capacul sicriului. Vladimir Ivanovici aşeză pe moviliţa mormîntului o jerbă mare de flori şi rosti :

— Adio, Nikolai Egorovici !

Un bătrîn, pe care Saşok nu-l cunoştea, spuse că Nikolai Egorovici Averianov a fost un muncitor vrednic, un adevărat bolşevic din Piter, un om inimos, iubit de toţi tovarăşii săi. Băiatul asculta şi îşi dădu seama cu deznădejde că el nu l-a preţuit niciodată pe taică-său aşa cum l-au preţuit cei din jur.

Mamă-sa mai rămase două zile acasă. Îşi găsea mereu cîte ceva de făcut şi căuta să-l hrănească cît mai bine pe Saşok ; în schimb, se ferea de orice discuţii. O singură dată spuse încet :

— Cum ai să stai tu acum singur, acasă ?

Saşok îşi ascunse faţa la pieptul ei.

— Nu pleca, mămico...

Ea îl îmbrăţişă cu putere şi murmură :

— Cum aşa, dragul meu ? Trebuie !

Seara, veni Liuba. Ea rugă băiatul să se ducă cu un bileţel la Vladimir Ivanovici, şi Saşok înţelese limpede că înadins e trimis de acasă. Cînd se întoarse, Liuba avea ochii roşii de plîns, mamă-sa la fel, dar amîndouă zîmbeau.

— Cîtă vreme mai sînt plecată la lucru, — vorbi mamă-sa,

— tu ai să stai la Liubov Vladimirovna. Dar bagă de seamă, să nu te ţii de ştrengării!

Lui Saşok i se păru ciudat faptul că Liubei i se spune Liubov Vladimirovna, că el va sta la ea şi că cei din jur o socotesc un om matur.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, mamă-sa plecă, iar Saşok se duse la Liuba, luîndu-şi într-un coş cîteva lucruri de-ale lui. Băură împreună ceai, iar Liuba se purtă toată vremea cu el ca o femeie în toată firea.

— Cînd trebuie să te duci la şcoală? Acum vi se dau lecţii şi pentru acasă?

In clipa aceasta, Saşok înţelese că prietenia celor mai mari ca tine ţine numai atîta vreme cît nu depinzi de ei. Interesul Liubei faţă de lecţiile lui de la şcoală îl jigni. Tocmai se gîndea să-i răspundă printr-o grosolănie, dar Liuba scoase deodată limba la el şi-i spuse:

— In privinţa algebrei, te compătimesc. Mare aiureală!

— Algebra e un lucru necesar! i-o reteză Saşok, vrînd să-i spulbere odată pentru totdeauna îngîmfarea. După război eu am de gînd să devin inginer metalurgist. Acuma însă trebuie să muncesc; şi la şcoală nu mă mai duc.

— Just! consimţi Liuba, bucuroasă. Ştii ceva, Saşok? Hai să mergem chiar azi la uzină. Nici nu dăm pe la Vladimir Ivanovici, ne ducem direct la cadre. Facem formele şi gata.

Păşiră sfioşi pragul încăperii unde se afla secţia de cadre, gata să se ciorovăiască, ca să dovedească celor de aci că ei au dreptate. Nu li se puse însă nici o întrebare; li se cercetară doar actele, după care cineva spuse cu blîndeţe: „Bănuiesc că n-aveţi pregătirea necesară, nu-i aşa?“ După zece minute, Liuba şi Saşok ieşeau pe poartă ca muncitori ai uzinei: erau montori de tancuri, oameni care făceau o muncă de cea mai mare însemnătate pentru front.

12

Se adunaseră cu toţii în apartamentul lăsat în părăsire de atîta vreme, hotărîţi să fie voioşi şi să petreacă seara ca în timp de pace. Un vînt în rafale izbea în geamuri stropi mari de ploaie, făcînd să duduie tabla de pe acoperiş. Şi totuşi, aceasta era liniştea, liniştea aceea odihnitoare plină de fericire.

Serata fusese pusă la cale de Sonea, învoită de la unitate pînă a doua zi dimineaţa. Sonea dăduse o fugă la Liuba Vihrova, nădăjduind să afle ceva despre Mika, apoi veniseră împreună la Maria Smolina. Telefonase şi Lizei la uzină, rugînd-o să vină, apoi aranjaseră puţin prin casă şi înjghebaseră o cină sărăcăcioasă, servită însă cu eleganţă de către Ana Konstantinovna.

Şi iată, acum, cînd stăteau strînşi cu toţii în jurul mesei, Sonea însăşi era tăcută : se legăna încetişor pe scaun, şi asculta, asculta... Vuietul vîntului şi răpăitul ploii nu făceau decît să sublinieze şi mai mult liniştea adîncă aşternută asupra Leningradului, oraşul front. Şi Soniei nu-i venea să creadă în realitatea acestei linişti, tot aşa cum n-ar fi crezut dacă Mika ar fi apărut acum în prag şi i-ar fi spus : din clipa asta nu ne mai despărţim.

Singură Maria era veselă. Andriuşa se zăpăcise aici, în odăile spaţioase, regăsind atîtea jucării uitate, precum şi din pricina luminii puternice, cu totul deosebită de lumina palidă din adăpost. Alerga dintr-o odaie într-alta cu braţele pline de jucării : strîngea jucăriile la piept, le scăpa pe jos, le aduna cu un aer preocupat şi apoi pornea mai departe, ţipînd extaziat. Maria se ţinea peste tot după el, fără să obosească, şi rîdeau împreună toată vremea. Andriuşa nu voia în ruptul capului să se culce, şi pînă la urmă adormi în braţele bunicii. Maria culcă băiatul şi rămase cîteva clipe aplecată deasupra pătuţului, surîzînd la gîndul că viaţa lor obişnuită dinainte a devenit pentru ei o sărbătoare. Ei toţi se deprinseseră atît de mult cu viaţa cea nouă a războiului, încît acum nu ştiau nici ce să facă, nici despre ce să vorbească.

— Cîntă ceva, Solovuşko ! spuse rugător Maria, întorcîndu-se la masă.

Liuba îi îndeplini rugămintea, dar tăcu înainte de a sfîrşi cîntecul.

— Nu pot. Simt nevoia să tac.

— Ciudat ! vorbi Ana Konstantinovna. Pînă ieri, alaltăieri, nu vă cunoşteam pe niciuna. În schimb, acum mi se pare că sîntem toţi o familie. Cu jumătate de an în urmă se adunau aici, la masă, alţi oameni, dar toţi s-au dovedit între timp a fi altfel decît ni-i închipuiam noi pe atunci... Unii mai buni, alţii mai răi, dar fiecare a apărut într-o nouă lumină...

Maria se miră de cruzimea acestor cuvinte. La ce bun să-şi mai amintească lucruri de care era mai bine să uite, să le şteargă din inimă? Ştia că maică-sa, pe lîngă delicateţea şi tactul ei obişnuit, are o judecată necruţătoare în împrejurările cînd găsea necesar să-şi spună părerea. Ce nevoie avea însă ea, Maria, de lucrul acesta, astăzi?

— Altele sînt criteriile, rosti ea împăciuitor. Şi apoi, altceva preţuim noi acum în oameni.

— Nu! ripostă cu hotărîre Ana Konstantinovna. Preţuim unul şi acelaşi lucru. Numai că acum am început să vedem mai bine. În ce mă priveşte, sînt recunoscătoare destinului, chiar dacă voi mă credeţi sau nu, fiindcă acum am învăţat să văd şi să preţuiesc oamenii aşa cum se cuvine. Afară de asta, viaţa mea se apropie de sfîrşit.

Tăcu puţin şi apoi adăugă semnificativ:

— Pentru voi, tineretul, lucrul acesta e şi mai de preţ. Voi aveţi toată viaţa înainte şi toată viaţa veţi trăi printre oameni.

Maria o îmbrăţişă uşor. În ajun, presimţind ceva cu inima ei de mamă, Ana Konstantinovna o rugase să-i vorbească despre Kamenski. Maria îi povestise numai despre faptul că el a plecat la luptă „pentru mîinile ei pline de pămînt", despre întîlnirea de la spital şi despre simţămîntul de veche prietenie pe care i-l insuflase omul acesta ciudat. Mai mult nu-i spuse nimic. La drept vorbind, ce-ar fi putut să-i mai spună? Putea oare să se înfiripe o nouă dragoste în inima ei, zguduită de lovitura primită de curînd, şi oare se putea înfiripa o dragoste, acum, sub bombe şi printre atîţia morţi? Era oare astăzi vremea pentru dragoste, pentru viaţă personală? Nu, acum apărea stupid şi chiar ruşinos ca cineva să nutrească asemenea gînduri. În schimb, mamă-sa interpretase în felul ei cele spuse de Maria şi acum „curăţa terenul" pentru un nou simţămînt, depreciind simţămîntul cel vechi.

— Mai întîi trebuie să învingem duşmanul! rosti Maria, răspunzînd astfel la această încercare a mame-si.

Sonea, înţelegînd în felul ei aceste cuvinte, se indignă:

— Fără nici un fel de „mai întîi"! Tocmai de aceea vom învinge, fiindcă noi ne verificăm şi ne stimulăm reciproc! În clipa de faţă, cei mai mulţi dintre oameni au ceva sfînt în viaţa lor, şi e minunat să lupţi alături de ei. Cît despre cei ce se gîndesc să-şi scape pielea, pe aceştia eu nici nu-i socotesc oameni.

Iar dacă voi apuca să trăiesc și după război, nici n-am să le mai întind mîna !

— Ia te uită la ea ! făcu Liuba pe un ton blînd de mustrare. Cum poți tu să-ți dai seama, cine vrea să-și scape pielea și cine muncește cinstit în spatele frontului ? Așa poți nedreptăți aproape jumătate din poporul nostru.

— Păi nu spuneai tu singură adineauri de un inginer care tremura, doar-doar să plece mai repede ?

— Și cum mai tremura ! rîse Liuba.

— Eu cunosc omul după ochi, știu după ochi care-i om și care-i fleac ! izbucni deodată, cu patimă, Miroșa cea blajină.

Liza, care tăcea cu îndărătnicie, ridică ochii și spuse cu disperare :

— Noi nu înțelegem nimic din om, atîta timp cît el este în viață. Ni-mic ! Citiți cum se scrie despre cei morți. Credeți că sînt minciuni ? Nicidecum ! Pur și simplu numai atunci cînd mori, încep cei din jur să te vadă în adevărata lumină. Și să te prețuiască. Dar cît timp trăiesc, noi îi socotim pe oameni mai răi decît sînt în realitate.

— Dimpotrivă ! ripostă Maria, continuînd să se gîndească la viața ei.

— Ba nu-i de loc așa. Liza are dreptate ! făcu Sonea cu mirare, și apoi întrebă surîzînd : Ce citești acum, Liza ?

— Citesc același lucru în fiecare noapte, răspunse Liza, după care se ridică brusc și ieși repede din cameră.

— Oho, ia te uită ce mai feste îi joacă nervii ! spuse Sonea cu indulgență.

Miroșa îi luă apărarea :

— Tu să nu rîzi, Lizenka s-a schimbat foarte mult.

— Cred și eu ! replică, ușuratică, Sonea. O domnișoară telefonistă cu bucle se pomenește deodată sub bombe ! Te schimbi, firește...

Maria se simți mîhnită de ironia Soniei. Ei i se părea că exigența față de oameni, necesară într-un război ca acesta, este cu neputință fără de înțelegere. Cu cît un om este mai puțin pregătit pentru o asemenea încercare, cu atît mai greu o întîmpină. Și cu atît mai multă cinste i se cuvine, dacă se dovedește capabil să înfrunte împrejurările. Bravarea era bună doar în primele zile. Acum însă însemna naivitate... era stupidă.

— Eu cred că fiecare om s-a schimbat — spuse Maria. Mai bine zis a devenit mai adevărat. A devenit el însuşi. Afară de Sonea! adăugă ea, fără răutate.

— Cum adică, eu cum sînt? sări, ca arsă, Sonea.

— Ai dreptate, ai dreptate! o susţinu Miroşa pe Maria. Tu te mai joci şi azi, Sonecika. Te joci cu păpuşile.

— Eu?

— De-ar da dumnezeu să rămîi aşa pînă la sfîrşitul războiului... Aşa e mai uşor...

Liuba rîse din nou, dar de astă dată numai pentru sine.

— Ce-i cu tine? întrebă Maria.

— Mă gîndeam că noi invidiem pe cei care au plecat...

— Noi? se indignă toată lumea într-un singur glas.

— Da, pe cuvînt de onoare! stărui Liuba cu un aer ştrengăresc. Dacă ne-ar spune cineva să plecăm, n-am pleca din patriotism, din mîndrie, din amor propriu — dar n-am pleca! Şi totuşi ne e teamă şi-am vrea ca toţi să încerce această teamă împreună cu noi. Şi totuşi sîntem invidioşi că unii dintre noi au plecat, şi că deasupra lor nu şuieră bombele. Şi că nici un obuz nu ajunge pînă acolo, unde sînt ei. Vladimir Ivanovici caută mereu să mă convingă că evacuarea e o chestiune de stat şi că din nenorocire noi am evacuat prea puţin. În schimb, dacă scormoneşti în sufletul lui, vezi că el respectă tocmai pe aceia care n-au vrut să plece.

— Asta-i altceva! replică Sonea.

— Poate că aici Liuba are dreptate! vorbi Maria, gînditoare. Dar tu vorbeşti de o chestiune de stat. Noi nu dispreţuim pe aceia care se gîndesc la statul nostru, ci pe aceia care, sub pretextul acesta, şi-au pus pielea la adăpost. De altfel, ai dreptate: fiecare dintre noi trăieşte într-o tensiune nervoasă, asta fiindcă ne este teamă şi fiindcă viaţa-i grea.

— Dar am putea oare să rezistăm, dacă ne-am gîndi că e mai bine să plecăm cu toţii? întrebă Ana Konstantinovna. Uite, Musea, ea firește ar fi trebuit să plece. Să plece împreună cu copilul. În schimb, cînd Andriuşa s-ar fi făcut mare, i-ar fi fost ruşine să-i vorbească despre asta. Aşa însă îi va povesti totul cu mîndrie şi Andriuşa va fi şi el mîndru de mamă-sa.

O voce sumbră se auzi dinspre uşă:

— Trebuie întîi să trăieşti, ca să apuci să povesteşti...

Era Liza: stătea rezemată de perete, chiar lîngă uşă, şi ochii îi sclipeau în semiîntunericul din odaie.

— Pfui, ce mai plictiseală ! se supără Sonea. Mai bine te joci cu păpuşile, decît să faci mutra asta de înmormîntare.

— Eu nu văd de ce ai putea să te bucuri ! ripostă Liza.

Maria se apropie şi o cuprinse pe după umeri, prefăcîndu-se că nu-i observă împotrivirea.

— Să ne bucurăm pentru noi înşine şi unii pentru ceilalţi ! rosti ea încet. Liza, spune-mi, ce-i cu tine ?

Fata nu se mai împotrivi şi se lipi, zdrobită, de Maria.

— Ţi s-a întîmplat ceva, Lizuşka ?

— Da ! răspunse Liza încet, numai că nu trebuie... Să nu mă întrebi niciodată despre asta... te rog...

— Bine ! făgădui în şoaptă Maria, apoi o îmbrăţişă şi o aduse încetişor spre masă.

— Ia ascultaţi ce-i afară ! exclamă Miroşa.

Şi rămaseră cu toate să asculte vuietul ce se auzea dincolo de fereastră, bucurîndu-se că vremea continuă să se menţină rea.

— Urla furtuna, ploaia vuia...

...începu Liuba să cînte pe neaşteptate, cu o voce răsunătoare. Ana Konstantinovna se alătură îndată cîntecului, cu o voce puternică, nereţinută. Sonea susţinu şi ea cu stăruinţă melodia, iar după ea, Maria, dar numai cu jumătate de glas. Liza tăcea ; Miroşa de asemenea, legănîndu-se în ritmul cîntecului şi cuprinzînd pe cei prezenţi cu o privire plină de duioşie.

— Ostaş Krujkova, la culcare marş ! îşi ordonă singură Sonea, cînd sfîrşiră cîntecul, apoi se adresă Miroşei cu exigenţa-i obişnuită : mătuşică, la cinci şi jumătate punct mă trezeşti.

— Aoleu, şi eu ce mă fac ! Scap ultimul tramvai ! zise Liuba, sărind în picioare. Musea scumpă, hai să mă conduci !

In vestibul, Maria o rugă încet :

— Solovuşko, tu lucrezi acum la uzină. Ai grijă de Liza. Nu ştiu ce i s-a întîmplat, dar văd că nu e în apele ei.

— Bine, fii liniştită.

Liuba era ferm încredinţată că e destul să vrei, ca să poţi îndrepta orice, ca să poţi da o mînă de ajutor în orice nenorocire.

Inainte de a se duce la culcare, Maria o sărută pe mamă-sa şi-i ură ca de obicei :

— Noapte bună !

Cît de semnificative erau însă acum aceste cuvinte obişnuite!

Ana Konstantinovna răspunse fericită, cu un căscat:

— O să ne săturăm de somn pentru toate zilele astea...

Maria se cuibări cu desfătare în aşternut, dar — ciudat lucru — nu putu să adoarmă. Discuţia de adineauri o tulburase. Liniştea din jur, sporită de vuietul vîntului şi de răpăitul ploii, o tulbura de asemenea. Se obişnuise să adoarmă cum punea capul jos, fie că era alarmă aeriană, fie că era bombardament de artilerie — firește, numai dacă nu trebuia cumva să facă de gardă. Se obişnuise să se liniştească singură, spunîndu-şi: „Asta nu-i la noi!" şi să nu asculte canonada de afară, nici exploziile bombelor, dacă acestea nu atingeau „pătratul ei". Se obişnuise să-şi alunge durerea, ca şi cum aceasta nici n-ar fi existat. Cîteodată izbutea să se convingă că pentru ea n-a existat nimic — nici dragoste, nici acea adîncă dezamăgire şi nici acea cumplită pustiire a inimii. Cîteodată uita de scrisorile acelea cu fraze curgătoare şi aşternute cu slove caligrafice pe hîrtie... Acum însă, rămasă singură cu sine în liniştea nefirească a nopţii acesteia de război, aici, în aşternutul moale şi curat, nu se putea desprinde nici de gîndul războiului, nici de trecut; şi toată amărăciunea, toate întrebările rămase fără răspuns o năpădiră iarăşi. Se frămînta în insomnia aceasta aducătoare de nostalgie, în timp ce zgomotul tot mai potolit al vremii rele de afară parcă îi şoptea: curînd se va lumina de ziuă, curînd cerul se va înseninа şi nu vei mai avea răgaz de odihnă.

Nu ştia, cînd şi cum a adormit şi, de dimineaţă, nu-şi putu aduce aminte nici ce gînduri au frămîntat-o. Rămase numai cu simţămîntul că mamă-sa a interpretat naiv şi sentimental cele povestite de ea despre Kamenski; că le-a interpretat aşa ca şi cum n-ar fi fost nici război, nici blocadă, nici datoria care trecea înaintea tuturor lucrurilor. Durerea şi tulburarea din timpul ceasurilor de nesomn nu aveau însă nimic comun cu Kamenski.

Petele mohorîte ale placajului din fereastră îi oboseau ochii şi se părea chiar că sporesc năbuşeala din odaie. Deschise larg fereastra. Prospeţimea acelei dimineţi de toamnă cu vînt o izbi în faţă. De dincolo de acoperişurile care abureau în soare, izbucniră deodată şi începură să crească glasurile jalnice ale sirenelor, umplînd odaia, ca şi cum Maria le-ar fi lăsat să pătrundă aici odată cu aerul dimineţii.

— Poftim! făcu ea, fără ciudă.

Realitatea războiului reintra în drepturile sale.

— Cerul s-a înseninat, dar ei n-au să poată răzbi prea uşor deasupra oraşului! rosti cu convingerea unui om experimentat Ana Konstantinovna, în spatele Mariei. Haide să ne bem ceaiul.

13

Cînd păşi din nou pragul micuţei rezerve de la spital, Maria se simţi foarte stingherită. Mitea şedea pe pat cu picioarele desculţe spînzurînd spre podea, iar cînd o văzu şi le ascunse repede sub pătură. Maria îşi dădea silinţa să nu se uite înspre patul lui Kamenski, dar tocmai glasul lui cel stăruitor o întîmpină:

— In sfîrşit, iată-te!

Şi urmă îndată:

— De ce ne-ai dat uitării? Ai promis că vii vineri!

Ea zîmbi, ridicînd din umeri.

— Văd că acum vă simţiţi mai bine. Ce zice umărul?

— Să-l ia naiba! făcu Kamenski cu venin, şi tăcu.

Mitea îi aruncă o privire piezişă şi începu să explice cu un aer vinovat:

— Eram foarte neliniştiţi că n-ai venit aşa cum ai promis. Intre timp au fost cîteva bombardamente! Tot ascultam şi tot ghiceam pe unde cad bombele. Şi mereu ni se părea că sînt în raionul dumitale.

Imbunîndu-se dintr-o dată şi eliberîndu-se de simţămîntul acela de jenă, Maria se aşeză pe un taburet între cele două paturi şi începu să povestească ce-a făcut în aceste cîteva zile şi cum trăiesc oamenii în oraş. Evitînd tot ce era trist, se străduia să găsească în viaţa asta ciudată a oraşului, pe jumătate viaţă de front, pe jumătate viaţă obişnuită, întîmplări amuzante.

— Trec pe lîngă o coadă, — povestea Maria, — şi văd două femei certîndu-se. „A-aia cu b-b-basmaua albastră n-n-a fost aici!" se bîlbîie una din ele. „A fost şi va fi, şi o să tîrguiască înaintea dumitale!" stăruie cealaltă. Deodată se aude un şuierat prin aer, la cîţiva paşi explodează un obuz şi toată coada se prăbuşeşte cu faţa la pămînt. Praf, fum. După un timp se

ridică cu toţii, respectînd rîndul dinainte şi încep să se scuture pe haine. Femeia aceea pusă pe ceartă clătină din cap mînioasă, ca să lepede molozul de pe ea, şi strigă iarăşi: „D-d-după mine p-pot să vină şi zece b-b-basmale albastre, d-dar n-nu las pe nimeni înainte. Asta-i!"

Maria rîse, Mitea, de asemenea; dar cînd se uitară la Kamenski amuţiră amîndoi.

— Ce-i cu dumneata, Leonid Ivanovici? întrebă Maria încet.

— Şi eu zac aci... zac buştean! oftă căpitanul printre dinţi.

Maria trase scaunul mai aproape de el şi cercetă pe furiş fişa de temperatură. Graficul oscila între treizeci şi şapte şi treizeci şi nouă de grade. Febra se menţinea cu îndărătnicie, rana se vindeca încet. Maria ştia cît îl enervează pe Kamenski faptul că această rană l-a împiedicat să ia în primire comanda regimentului, şi cu cîtă ardoare dorea el să se însănătoşească şi să se arunce în luptă.

Începu să-i vorbească în şoaptă, încredinţîndu-l că febra e pe trecute şi că foarte curînd i se va permite să părăsească spitalul, că pansamentele se pot face şi la regiment, şi dacă se angajează în scris să continuie acolo îngrijirea medicală, va fi lăsat să plece cu siguranţă; că ea însăşi cunoaşte asemenea cazuri... Kamenski, care credea şi nu credea, o întrebă ce cazuri cunoaşte, iar Maria născoci numaidecît cîteva, povestindu-i totul amănunţit.

El îi luă mîna, o sărută cu băgare de seamă şi spuse:

— Providenţa mi te-a trimis, Marina!

— Dacă m-a trimis providenţa, însemnează că trebuie să mă asculţi; aşa totul va fi bine! răspunse Maria.

Căpitanul se încruntă. Acum nu avea poftă de glumă.

— Ce spun comunicatele? Ce-i cu Moscova?

Ştiind că lui Kamenski nu i se dau ziare, Maria răspunse scurt, căutînd să vorbească numai despre lucruri pe care le cunoştea şi el sau cel puţin le presupunea.

— E stupid să se ascundă adevărul unui om în toată firea! izbucni Kamenski, violent. Dumneata îţi închipui cumva că eu nu ştiu că noi o să ne mai retragem şi de acum înainte şi că o să ne fie greu încă multă vreme?

— Dar uite: în apropierea Leningradului au fost opriţi, nu? Rostovul rezistă... Apoi ofensiva noastră de la Elnia...

— Draga mea! Cine a fost pe front a văzut singur cîte avioane au ei şi cîte avem noi, cîte tancuri au ei faţă de noi... Noi trebuie să ne creăm o superioritate în mijloace tehnice de luptă. Pentru asta este nevoie de timp. Mitea are să-ţi spună prin cîte a trebuit să treacă pînă să devină conştient de forţa lui. Şi dacă acum va deveni un adevărat soldat, asta-i fiindcă a avut fericirea să vadă cum le sfîrîiau nemţilor călcîiele în faţa lui. Apoi, ca să transformi milioane de civili în ostaşi, şi pentru asta e nevoie de timp.

— Prin urmare, războiul va mai dura mult timp şi dumneata n-ai de ce să-ţi faci nervi pentru cele două-trei săptămîni pe care le petreci aci! replică Maria.

— Dar dacă eu ştiu că pot forma ostaşi, din oamenii care-mi sînt încredinţaţi, mai bine decît mulţi alţii! Da, ştiu să fac asta şi trebuie să o fac! Acum, sarcina principală o îndeplineşte spatele frontului, şi în speţă soţul dumitale, pe care degeaba îl condamni.

— Ai fost greşit informat! i-o reteză Maria, pălind. Eu nu am soţ.

Întoarse indignată capul spre patul lui Mitea, dar Mitea lipsea. Cînd şi de ce s-a furişat afară? Grija aceasta inoportună de a-i lăsa singuri o contrarie pe Maria. Stinghereala din primele clipe o cuprinse iarăşi, sporită de ultimele cuvinte ale lui Kamenski. El însă nu intenţiona, se vede, să treacă la chestiuni personale şi urmă cu tot mai multă aprindere:

— Şi apoi, de ce-ţi închipui dumneata că victoria este hotărîtă dinainte şi că totul nu-i decît o chestiune de timp? Noi, dacă rezolvăm aceste probleme şi încă multe altele, putem şi trebuie să învingem. Trebuie să apucăm însă să facem totul l a t i m p. Dar dacă nu izbutim şi nemţii vor şti să ne zdrobească ei mai înainte?

— Nu! exclamă Maria. Asta nu se va întîmpla!

— Da, nu se va întîmpla! consimţi Kamenski. De ce? Pentru că noi t r e b u i e să izbutim şi vom izbuti să facem tot ce trebuie, cu condiţia să ţinem seama nu numai de o săptămînă, ci d e f i e c a r e z i, d e f i e c a r e c e a s, d e f i e c a r e m i n u t.

— Pentru că tot poporul nostru s-a ridicat la luptă, adăugă Maria, şi îşi aminti de simţămîntul acela nou, încercat pentru prima oară la construirea baricadelor, anume că ea, Liza, Miroşa, Saşok, Solovuşko, Sonea, Sizov, Grigorieva — ei toţi re-

prezintă poporul, capabil de orice şi purtînd răspunderea a tot ce se întîmplă. Exprimă însă simţămîntul acesta mult mai simplu : Ştii, acum pînă şi maică-mea conduce o echipă de pompieri. Şi e grozav de exigentă în ce priveşte regulile de stingere a incendiilor. E aşa de caraghios...

— Ba nu-i de loc caraghios ! exclamă Kamenski, şi faţa i se îmbună dintr-o dată şi i se lumină de fericire. Acesta este Războiul pentru Apărarea Patriei. Pentru A-pă-ra-rea Pa-tri-ei ! repetă el cu satisfacţie, aducîndu-şi aminte de fostul şef de stat major al regimentului şi de înlocuirea lui (iar faptul că şeful de stat major fusese schimbat atît de repede îi apăru acum ca un alt minunat indiciu al victoriei). Noi avem o patrie deosebită, socialistă. Asta înseamnă că noi luptăm nu numai împotriva nemţilor, ci şi împotriva tuturor duşmanilor socialismului. Şi trebuie să învingem, măcar ca să-i facem inofensivi pe duşmanii noştri din întreaga lume. Altfel ne vor strivi ei sau, în orice caz, vor încerca să ne strivească.

— Dumneata crezi asta cu putinţă ? Crezi că se poate repeta ce-a fost în 1918 ? făcu Maria cu îndoială. Cruciada celor patrusprezece state împotriva Uniunii Sovietice ?

— Dar Münchenul ? vorbi Kamenski, răspunzîndu-i tot printr-o întrebare. Oare Münchenul n-a fost o pregătire în acest scop ? Nemţii voiau atunci o nouă tranzacţie. Dar planul nu le-a izbutit. Nu le-a mai izbutit. Iată o uriaşă victorie ! Prin acordul din 1939 cu Germania, noi am smuls atuurile din mîinile münchenişţilor, am zdruncinat coaliţia agresivă îndreptată împotriva noastră. Şi le-am spus tuturor chamberlanilor : „Nu vom face jocul vostru mîrşav !" Totuşi, Hitler n-a înţeles că în afară de chamberlani mai există şi popoarele. Că există pe lume şi o putere socialistă. Ei bine, pentru asta o să plătească !

Maria ştia că lui Kamenski îi face rău să vorbească prea mult, dar această discuţie o interesa, limpezea şi punea ordine în propriile ei gînduri, atît de răvăşite.

— Vorbeşte mai încet şi mai calm ; ştii doar că n-ai voie să te enervezi ! spuse ea rugător şi cu duioşie. Eu mă gîndesc tot timpul că războiul acesta al nostru este în acelaşi timp un război pentru apărarea patriei şi un război de clasă... nu-i aşa ?

— Ba bine că nu ! strigă Kamenski, fără să ţină seamă de rugămintea Mariei. Ce e fascismul ? Chintesenţa imperialismului militant ! Oare bonzilor capitalişti nu le este mai apropiat fascistul german decît bolşevicul rus ? Oare ei nu-şi dau sea-

ma, că după războiul acesta democrația revoluționară va fi în întreaga lume mai puternică decît oricînd? Ce contează, deci, pentru ei interesele țării lor, față de perspectiva de a-și pierde puterea și veniturile?

Se lăsă pe spate, obosit, și închise ochii. Maria rămase nemișcată, temîndu-se să nu tulbure odihna lui de o clipă, dar Kamenski zîmbi și spuse fără să deschidă ochii:

— Tare aș vrea să trăiesc pînă după război, Marina...

Și stînjenit deodată, întrebă:

— Unde-o fi dispărut Mitea?

— Îl chem eu! se oferi îndată Maria.

Mitea umbla încoace și încolo pe coridor, cu o expresie de suferință lăuntrică întipărită pe față. Se strecurase afară din încăpere dintr-o pornire generoasă, fiindcă văzuse cu cîtă nerăbdare a așteptat-o Kamenski pe Maria în toate aceste cîteva zile, cum i-a ghicit pașii încă de departe și cum s-a schimbat numaidecît la față. Lăsîndu-l singur cu Maria, Mitea simțea însă că el este dat uitării și că nimeni nu mai are nevoie de el.

— Mitiușa, unde ai dispărut?

— Credeam că așa o să adoarmă! minți cu curaj Mitea, și se întoarse împreună cu ea în încăpere.

— De ce ți-ai părăsit musafirul? îl întîmpină Kamenski. In lipsa ta am discutat despre situația internațională și situația frontului.

După bucuria așternută acum pe fața lui Kamenski și după aerul stingherit al Mariei, Mitea își dădu seama că ei s-au simțit bine singuri și că l-au chemat numai din politețe.

— Și eu am avut o discuție pe coridor — vorbi el cu oarecare asprime în glas. De cîte ori ieși pe coridor, găsești ostașii discutînd despre război.

— Ei, și ce spun? întrebă nerăbdător Kamenski.

„Nu, mi s-a părut, pur și simplu!" își zise ușurat Mitea, fiindcă el era convins că dragostea alungă orice alte preocupări.

— Ostașii cred în victorie! începu el, continuînd discuția în care acum nu se mai simțea de prisos. Doar unul singur, un om ceva mai în vîrstă vedea totul în negru: „Nu, nu-l biruim noi pe neamț! Unde să te pui cu un coșcogeamitea urs!" Și pe urmă zice: „Of, eu n-am ochi să văd războiul. După război o să cer să mă dea la stupăria colhozului; o să cresc albine, o să mă bucur de soare, și o să beau ceai cu miere... Asta da viață!" Un ostaș îl întrebă: „Păi la ce mai vorbești de stupărie,

cînd spui singur că nu biruim! După război, care va să zică, ai să trăiești sub neamț." Aici omul a sărit ca ars: „Cum adică sub neamț? Ce tot vorbiți, măi frate! Eu zic așa, cum că acum ni-e cam anevoie. Dar pînă la urmă, se înțelege, ieșim noi la lumină!"

— Asta e, asta e! exclamă entuziasmat Kamenski. Simți, Marina?

„Nu. Nu mi s-a părut!" își zise iarăși Mitea; și supunîndu-se destinului cel crud se uită dintr-o parte la acești doi oameni, pentru el cei mai dragi din lume. Da, se simt bine împreună... da, așa și trebuie să fie...

Iar ceva mai tîrziu, pe coridor, îi pieri graiul, căci Maria, luîndu-și rămas bun, îl întrebă:

— Poate ar fi mai bine să nu mai viu, Mitea, nu? Văd că astăzi m-ai lăsat cu vecinul dumitale, ca și cum n-aș fi venit la dumneata...

14

Cuvintele acestea care avură darul să-l descumpănească pe Mitea, Maria nu le spusese într-o doară, ci din toată inima. Destul! Ea nu voia să-și mai facă nici un fel de noi relații; toate acestea nu însemnau decît gînduri și noi neliniști. Intrarea neașteptată a lui Kamenski în viața ei i se părea o povară, o abatere de la orînduirea aspră și concretă a vieții. De ce-i impunea omul acesta, cu atîta siguranță, prietenia lui! „Providența mi te-a trimis, Marina!" Ea nu dorea lucrul acesta. Nu dorea decît să trăiască și Andriușa să fie sănătos, să știe că totul e în ordine la obiectiv și nemții să nu răzbată în Leningrad...

Mergea repede pe străzi. Ar fi vrut să ajungă la obiectiv înainte să înceapă obișnuitul atac aerian de seară și să controleze cum au fost adăpostite cele cîteva familii, ale căror case fuseseră bombardate. La propunerea ei, clubul fusese transformat în cămin pentru muncitorii sinistrați. Dar cîtă bătaie de cap în plus aducea găzduirea acestor noi familii! Oamenii trebuiau să gătească, să spele rufe, să se adăpostească în timpul alarmelor. Printre ei trebuiau găsiți cîțiva pentru completarea grupului de autoapărare. Cum se vor comporta oare oamenii aceștia necunoscuți, acum, după ce au fost odată bombardați?

Alarma aeriană o surprinse pe drum. Căuta să nu fie observată de miliţieni şi de cetăţenii aflaţi de gardă, dar fu totuşi oprită şi silită să intre în adăpostul unei clădiri mari şi bine amenajate. Adăpostul era foarte luminos, curat, cu bănci, scaune şi cîteva măsuţe pe care stăteau ziare şi reviste; două infirmiere din echipele sanitare, în halate albe, menţineau ordinea. Maria cercetă totul cu interes, gîndindu-se ce îmbunătăţiri ar putea să aducă la obiectivul ei.

O discuţie aprinsă îi abătu gîndurile în altă parte. Chiar alături de ea stătea o doamnă în vîrstă, cu nişte mănuşi vechi, din piele fină în mîini, şi care se străduia să ascundă ceva cu spatele ei voluminos, să ascundă faptul că încalcă regulamentul adăpostului: doamna aceasta încălzea ceva la flacăra unei spirtiere micuţe. Femeile, observînd şiretlicul, începură să vocifereze, susţinînd că aşa se viciază aerul şi că spirtiera va provoca neapărat un incendiu.

— Dar e o spirtieră micuţă, pentru fierul de coafat! dădea asigurări doamna în dreapta şi-n stînga, respingînd atacurile femeilor şi continuînd cu încăpăţînare să ţină o crăticioară deasupra flăcării albastre. O simplă spirtieră de voiaj! Chiar şi în vagonul internaţional e permis să o foloseşti!

— Aprinde-o acolo, în vagonul internaţional! strigau femeile.

Auzind gălăgie, o infirmieră plinuţă, cu o faţă deschisă, însă trasă de oboseală, se apropie şi întrebă încet ce s-a întîmplat. Felul ei blajin dar autoritar de a vorbi, îi plăcu Mariei. Doamna aceea încălzea nişte caşă pentru nepoţelul ei de un an. Infirmiera aduse o tăblie de fier, sfătuind-o să pună spirtiera pe ea, ca să evite orice primejdie de incendiu.

— Vera Danilovna, asta-i voia dumitale, dar nu-i lucru drept! rosti una dintre femei, adresîndu-se infirmierei. Uite, fetiţa mea merge pe al doilea an, şi eu mă reped întotdeauna pînă sus, cînd trebuie să-i încălzesc mîncarea! Dacă-i aşa, înseamnă că pot să-mi aduc şi eu primusul aici, nu? Că eu doar n-am spirtieră de asta „internaţională!"

— Adă mîncarea încoace. Tovarăşa ,o să te lase să o încălzeşti pe spirtiera dumneaei, spuse infirmiera.

Aici însă, doamna cu mănuşile de piele fină se revoltă:

— Vai de mine, Vera Danilovna! Acum spirtul e o raritate; poţi parcă să procuri spirt pentru toată lumea?

— Vrei, deci, să-l foloseşit numai pentru dumneata ? Atunci trebuie să încălzeşti mîncarea copilului în apartament — spuse Vera Podgornaia, fără să ridice glasul. E drept că adăpostul a fost făcut şi pentru dumneata şi familia dumitale. Dar acum dumneata viciezi aerul pe care-l respirăm cu toţii. Trebuie să te gîndeşti şi la alţii.

Vera Podgornaia se lăsă obosită pe bancă, lîngă Maria, şi se uita cu un zîmbet şiret, abia vizibil, cum doamna stinge în pripă spirtiera. Maria cerceta cu tot mai multă simpatie faţa slabă şi cu trăsături fine a infirmierei, precum şi trupul ei rotunjit, neproporţionat. Şi deodată îşi dădu seama că această corpolenţă provine de la o sarcină.

Ţinînd în mîinile înmănuşate crăticioara cu caşă, doamna care provocase discuţia străbătu cu pas graţios adăpostul, îndreptîndu-se spre camera copiilor. Iar spirtiera „internaţională" se legăna încoace şi încolo într-un săculeţ de piele ce-i atîrna de braţ.

— Pe una ca asta n-o înveţi prea curînd să se gîndească şi la alţii ! vorbi Maria. Nu-i aşa ?

— Nu-i o femeie rea ! răspunse, gînditoare, Vera Podgornaia. Soţul ei este un mare savant. Ea-i poartă foarte mult de grijă şi ia asupră-şi toate greutăţile vieţii de astăzi, numai ca el să-şi poată continua munca. Fiul ei e pe front, noră-sa lucrează şi ea undeva, iar nepoţelul a rămas tot în grija ei. Dar... asta-i familia ei... Ca să vezi în cei din jur pe-ai tăi... asta chiar şi noi abia acum învăţăm.

— Şi totuşi, niciodată nu ne-am simţit mai uniţi ca astăzi ! spuse Maria şi, arătînd din ochi spre mijlocul ei rotunjit, întrebă : Ţi-e foarte greu, nu ?

— Mi-e greu şi în acelaşi timp mai uşor ! răspunse laconic Vera Podgornaia, şi se ridică îndată de pe bancă. Doar nu există nimic mai scump pe lumea asta...

Porni prin adăpost, oprindu-se cînd într-un loc, cînd într-altul, ca să liniştească pe cîte cineva, sau să mîngîie un copil. Maria o însoţi mult timp cu privirea, cuprinsă de o vagă părere de rău la gîndul că ar fi putut să se împrietenească cu femeia aceasta pe care o aştepta o încercare cumplită : să nască într-un oraş asediat şi între atîţia morţi. „Dar pînă atunci totul se va sfîrşi ! îşi spuse Maria. Situaţia de acum nu poate doar să se prelungească prea mult"... „Şi dacă se va prelungi, tu n-ai să rezişti ?" se întrebă ea numaidecît, enervată. „Nu, eu voi rezista.

Dar oare vor putea toţi să reziste?" „Cu ce eşti tu mai bună decît alţii? Acum jumătate de an n-ai fi crezut în ruptul capului c-ai să poţi rezista..." „Oare va rezista şi femeia aceasta tînără şi viitoare mamă... şi doamna aceea cu mănuşi din piele fină, şi soţul ei care e un savant... şi nepoţelul ei de un an... şi Andriuşa? Iată, lui Andriuşa nu mai poate să-i cumpere lapte aşa ca înainte, Andriuşa nu mai este scos la plimbare, nu mai e îngrijit şi hrănit aşa cum trebuie, şi respiră aproape tot timpul aerul închis din adăpost..."

Aceasta era o veche discuţie a Mariei cu sine, o discuţie fără sfîrşit. Scutură din cap şi îşi roti ochii de jur împrejur, vrînd să-şi alunge gîndurile. Priveliştea aceasta a subsolului ticsit de oameni îi era însă prea cunoscută, ca să o poată distrage. Se rezemă de zid, hotărîtă să se odihnească, să nu dea nici o atenţie lucrurilor din jur. Poate că va reuşi chiar să aţipească puţin...

Un impuls lăuntric — nu se poate să faci una ca asta! — şi nicidecum canonada artileriei antiaeriene sau vreo explozie mai apropiată de bombă, o făcu să se dezmeticească. Lumea în care se cufundase ea acum, pe jumătate adormită, dimpreună cu gîndurile ei, era o lume interzisă. Nu voia doar să o aibă nici o clipă înaintea ochilor şi nici măcar cu aducerile aminte nu-şi îngăduia să pătrundă în lumea aceasta. Toropeala slăbise însă controlul raţiunii. Aerul greu al adăpostului fu parcă străbătut deodată de o boare proaspătă dinspre rîu. Florile albe de tutun se desfăcură şi mirosul lor dulceag şi pătrunzător, alungat de mireasma ierburilor de rîu, de mireasma fînului încins de soare şi a pinilor.

Închise ochii şi se legănă uşor, sprijinită de un braţ puternic şi atent. Şi era atît de bine aşa, atîta linişte, se simţea înţeleasă fără cuvinte şi dorea atît de mult dragostea... — „Se răcoreşte. N-are să-ţi fie frig?" — „Nu, de loc, scumpul meu!" Şi iarăşi linişte, linişte. Se auzeau numai clipocitul apei care se sălta peste un ciot aflat undeva în cale şi ţîrîitul greierilor în iarbă... În liniştea aceasta binecuvîntată i se legănau aducerile aminte, ridicîndu-se în văluri uşoare, ca ceaţa de peste o apă; iar inima i le întîmpina cu lăcomie, le alegea, şi acum, în faţa ochilor ei larg deschişi, nu mai era ceaţă, ci se iveau plăsmuiri felurite, în chip lămurit, ca aievea...

...Prima întîlnire, la comitetul executiv raional, la o consfătuire... Maria vorbea supărată, cu aprindere, revoltată de tără-

găneala pe care o întîmpina la construirea unei şcoli după un proiect al ei — primul ei proiect! Îl detesta dinainte pe acest Trubnikov, despre care auzise că ar fi spus că are alte griji mai importante. El însă a ascultat-o fără ciudă pînă la sfîrşit şi apoi a zîmbit cu un zîmbet fermecător: „Ce e drept, e drept! Ba chiar m-ai criticat prea puţin! Nu-i nimic, tovarăşe arhitect, îndreptăm noi greşeala!" Ea s-a gîndit atunci că el cunoaşte farmecul zîmbetului său, şi-l foloseşte cu pricepere. Totuşi, Trubnikov i-a plăcut. Şi mai cu seamă el i-a susţinut dintr-o dată şi necondiţionat toate cererile, a înţeles să o ajute atît de repede!

Apoi vizitarea şantierului, discuţiile profesionale, în care ea nu dădea dovadă nici de înfumurare, nici de slăbiciune... Şi ochii atenţi ai lui Trubnikov, care o urmăreau peste tot. A adus-o în oraş cu maşina lui şi deodată i-a propus: „Vrei să ne plimbăm puţin cu viteză nepermisă?" Tulburată, i-a răspuns scurt: „Da"... Era noapte cînd s-au întors din goana aceea nebunească, şi maşina mergea acum încet de tot; iar Boris, ţinînd volanul cu o mînă, atingea cu ceealaltă din cînd în cînd mîna ei, şi-i spunea cu jumătate de glas, cîte griji şi treburi are el, cît de greu este să le facă faţă la toate, cît de mult îşi iubeşte raionul, şi cum fiecare piatră, fiecare copac îi aduce aminte de cîte ceva... La Casa colhozniculuí, ajutînd-o să coboare, i-a spus: „Acum toate drumurile din raion au să-mi aducă aminte de dumneata!" În clipa aceea ea ar fi vrut atît de mult să nu se despartă de el. Iar Trubnikov, de asemenea... „De ce oare trebuie oamenii să doarmă!?" a exclamat el, indignat. După două zile i-a trimis vorbă să vină la comitetul executiv raional. Au avut o scurtă convorbire profesională şi apoi el i-a propus cu un zîmbet uşor: „Hai să mergem diseară pe şantier, ca să rezolv eu însumi problema materialului şi a muncitorilor; şi dacă-mi dai voie, am să încalc din nou dispoziţiile privitoare la circulaţie". Ea i-a răspuns încîntată: „Dumneata reprezinţi puterea locală şi ştii mai bine ce dispoziţii sînt obligatorii!" Au plecat, şi peste noapte au rămas în sat — Maria la o învăţătoare, Trubnikov, la preşedintele Sovietului sătesc. În zori, Boris a trezit-o şi au pornit iarăşi într-o călătorie ameţitoare, „în întîmpinarea soarelui". Automobilul gonea peste cîmpurile argintate de rouă, prin păduri încă întunecoase şi pline de mireasma jilavă a nopţii, peste rîurile trandafirii în lumina zorilor. Apoi s-au plimbat prin iarba udă, sub razele soarelui care tocmai răsărea. Primul sărut a fost neaşteptat, plin de bucurie şi curat

ca însăşi dimineaţa aceea. Iar Mariei i s-a părut că întreaga simplitate a naturii, trezită la viaţă de razele soarelui, îi binecuvîntează dragostea.

Venindu-şi brusc în fire, îşi roti buimacă privirea prin subsolul acela necunoscut, cu oameni necunoscuţi. Maria îşi mai auzea şi acum gîndul, care răsuna parcă de undeva din preajmă: „Aşa începe dragostea!" Era continuarea discuţiei ei lăuntrice, un răspuns dat cuiva...

„De cine-ţi aduci aminte? Şi pentru ce?" se întrebă ea cu dispreţ. Acum îşi dădea seama limpede, că nu oferea găzduire pentru întîia oară acestor amintiri. Ele o chinuiseră şi de curînd, alungîndu-i somnul în noaptea aceea nespus de liniştită, cînd ai fi zis că nici nu este război. Ele trăiau într-însa tot timpul, mocnind ca jarul sub spuză, şi în fiecare clipă, la fiecare adiere a trecutului, răbufneau ca o flacără dogoritoare... Da, poţi să te desparţi de un om, dacă inima nu găseşte o altă ieşire. Poţi învăţa să nu-l mai iubeşti. Poţi să-l dispreţuieşti, chiar şi să-l dispreţuieşti... Dar dimineaţa aceea însorită rămînea însorită şi beţia vitezei aceleia nebuneşti, voioşia şi dragostea ivită dintr-o dată avea să-i stăruie, minunată, în amintire, la fel ca şi înainte. Oare anii cei mai frumoşi din viaţă i s-au şters din minte, numai pentru că i-a trăit alături de un om care a trădat în clipele grele? Poţi oare să-ţi arunci ţie însăţi aceste cuvinte nimicitoare: „Ai iubit degeaba. Dragostea ta a fost prostească. Bucuria ta — stupidă. Cele mai înălţătoare emoţii — o autoînşelare, o greşeală. Nu, nimic n-a fost adevărat. Ai văzut omul iubit aşa cum el nu era în realitate, ţi-ai născocit singură fericirea!"

Maria căuta o ieşire, vrînd să păstreze neatinse aceste amintiri scumpe. „Nici el singur n-a ştiut că-l va cuprinde frica! aşa-i spusese Sizov. Da, nici el singur nu ştia asta. El era bun, inteligent, voios şi nu s-a gîndit niciodată că ar putea să-l cuprindă frica într-o clipă grea... Şi apoi, oare s-a gîndit el vreodată că ar putea să vină o asemenea clipă? Iată însă că viaţa însăşi l-a pus să aleagă: să rămînă pentru a lupta pe viaţă şi pe moarte, sau să plece. Dacă i s-ar fi cerut să rămînă, ar fi rămas, desigur... Viaţa însă i-a dat posibilitatea să hotărască singur: să-şi îndeplinească datoria de conducător pînă la capăt, aşa ca Gudimov, sau să nu ţină seama de îndatoririle sale, dar în aşa fel încît formal să nu poată fi acuzat... Un delict săvîrşit în adîncul inimii tale nu este justiţiabil, nu poate fi dovedit...

Dar scrisorile?

Maria, fără să ia în seamă vuietul, aci domolit, aci crescînd, pe care războiul îl stîrnea afară, își cerea sieși o sinceritate necruțătoare. Dar scrisorile? Scrisorile acelea cu fraze cursive, cu aceleași și aceleași cuvinte corecte, și parcă învățate pe de rost, scrisorile în care nu s-a strecurat niciodată o părere de rău sinceră și în care, într-o pornire de autojustificare, el cuteza să-i reproșeze că este o fanatică și că nu se gîndește de loc la viața copilului ei! El nu voia să recunoască nimic, nu regreta nimic, se străduia numai și numai să se justifice... Chipul femeii iubite cîndva îl supăra acum ca albeața în ochi. Dar Gudimov? Oare el își mai aducea aminte de Gudimov, de discuția aceea aprigă care a avut loc de bună seamă între ei? Dar Olea? Cum se va uita el în ochii surorii lui, atunci cînd se vor întîlni?

Maria își dădu seama că el pur și simplu nu crede că ei, aici, vor scăpa cu viață, și se făcu albă ca varul la față.

„Ești om sau o simplă muiere? se apostrofă ea cu ciudă. Tu n-ai fugit împreună cu el, n-ai vrut să te ascunzi în spatele unei justificări formale... Atunci, de ce încerci să te consolezi acum cu amintirile, cînd știi bine că el te-a trădat, că și-a trădat fiul și patria, că e un laș, un om mediocru, egoist? Poate să-i dea dreptate și poate să-l ierte toată lumea; tu știi însă că lui pur și simplu i-a fost frică. Tu n-ai să poți niciodată, niciodată să alergi înaintea lui, așa ca altădată, n-ai să poți niciodată să-i spui lui Andriușa: „Uite, omul acesta este tatăl tău, pe care trebuie să-l iubești și să-l stimezi!"

Andriușa... La urma urmelor, toate gîndurile duceau tot la copil. El va crește mare și atunci o va întreba: „Cine e tatăl meu? Eu de ce nu am tată?" Și-i va fi nespus de greu, în zilele acelea depărtate ale păcii, să spună, să explice copilului totul. Oare va înțelege Andriușa, atunci, îndatoririle aprige ale acestor zile, lumina lor aspră și necruțătoare ce arată omul în toată goliciunea lui? Trebuie să înțeleagă! Dacă ea va ști să-l crească, Andriușa va deveni un om cinstit, curajos, incapabil de compromisuri, un caracter dîrz... Numai de-ar putea să-l educe, numai de-ar putea să-l crească! Dar dacă va fi ucis, astăzi sau mîine? Nu avea nimic să-și reproșeze față de conștiința ei, decît doar faptul că n-a fost în stare să se despartă de copil și să-l trimită undeva în spatele frontului, unde ar fi fost ferit de orice primejdie. În schimb, dacă Andriușa va rămîne în viață, îi va respecta amintirea și va fi mîndru de mama lui... Dar dacă va pieri, și printr-o întîmplare crudă va rămîne numai ea în viață, atunci

cum se va justifica... nu, nu față de Trubnikov, ci față de ea însăși ?

Lumea din adăpost începu să se îmbulzească gălăgioasă spre ieșire. Pe ușa larg deschisă pătrundea glasul sirenei, vestind încetarea alarmei, și Maria se bucură auzindu-l, fiindcă o scăpa de gîndurile acestea apăsătoare.

Aproape de ușă o văzu din nou pe infirmiera aceea care-i plăcuse atît de mult. Vera Podgornaia supraveghea ieșirea oamenilor din adăpost, căutînd să evite înghesuiala. Pe fața ei istovită și în glasul ei slab ghiceai o veche și nemăsurată oboseală. Va să zică nici ea n-a plecat ! Va să zică și-a legat și ea soarta ei și a copilului pe care îl purta în pîntece de soarta orașului !

Maria ajunse în fugă la biroul de construcții ; și fu cît pe ce să o sărute pe Timoșkina, aflată de gardă, cînd aceasta îi raportă că la obiectiv nu s-a întîmplat nimic în lipsa ei. Văzu în jur chipurile cunoscute ale tovarășilor și se simți îndată prinsă din nou în cercul obișnuit al grijilor războiului. Acum, totul i se părea simplu și plin de promisiuni.

— Timoșkina ! spuse Maria veselă. Du-te la cămin și cheamă-i încoace pe toți capii de familie. Începem să facem ordine !

15

Alegîndu-și profesia de montor, Liuba Vihrova era încredințată că a ales cea mai bună profesie din lume. Ceva magic se ascundea în forța electricității, iar omul care dirija forța aceasta miraculoasă se înrudea cu un vrăjitor, fără îndoială.

Fiica unui vechi muncitor al uzinei, acum ieșit la pensie, Liuba se pregătea prin tradiția familiei să lucreze tot la uzină. Înzestrată cu o voce minunată, ea visase într-un timp să devină cîntăreață de operă, dar tatăl său nici n-a vrut să audă de așa ceva. „Cîntă sănătoasă cînd poftești — zicea el — dar la uzină să mi te ții de treabă, fetițo !“ Liuba se învoi ușor, așa cum se învoia cu toate lucrurile. În sinea ei era însă încredințată că viața îi rezervă o soartă neobișnuită, cum se întîlnește numai în romane. Cît timp viața și-a urmat cursul ei obișnuit, Liuba învăța, dădea examene, cînta pentru propria ei desfătare, iar în timpul liber citea cu nesaț romane de aventuri.

Odată, la biblioteca casei de cultură a uzinei, Liuba întîlni un bărbat îngrijit îmbrăcat, cu o față energică, pe care se citea că e trecut de prima tinerețe. El intră grăbit și preocupat în încăpere și, fără să țină seamă că bibliotecara e ocupată cu Liuba, spuse :

— Dă-mi o carte pentru la noapte. Una mai interesantă, ca să nu adorm.

Liuba se dădu de o parte fără să se supere, dînd întîietate omului acesta ciudat, care voia o carte ca să poată rămîne treaz. Iar bibliotecara începu să-i propună o mulțime de cărți și, după părerea Liubei, se purta tare caraghios. Scotea niște romane groase de autori contemporani, numai fiindcă erau ultimele cărți apărute : „Asta n-ați citit-o ?“ Omul acela ciudat le răsfoia, dar nu se lăsa ispitit nici de Feuchtwanger, nici de Thomas și nici de Heinrich Mann.

— Doamne dumnezeule ! exclamă deodată Liuba, pierzîndu-și răbdarea. Dacă vrei să nu adormi, ia cartea asta ! Eu m-am perpelit în pat pînă la șase dimineața de nerăbdare : ce-o fi mai departe ?

Bibliotecara clătină cu dezaprobare din cap, însă omul acela, care nu dorea să doarmă, luă bucuros cartea din mîna Liubei.

— E păcat să nu te încrezi în cuvîntul unei asemenea cititoare ! spuse el. Atîta numai că-i prea groasă cartea asta și eu aștept o convorbire cu Moscova la ora trei. Așa că n-am de ce să mă perpelesc pînă la șase dimineața. Ce-i de făcut ?

— Citește de la mijloc ! îl sfătui Liuba. O să fie și mai interesant !

El rîse și plecă, fără să mai aștepte ca bibliotecara să facă formele de eliberare a cărții.

— Ce om ciudat ! mormăi Liuba.

Bibliotecara strînse buzele a reproș :

— E Vladimir Ivanovici Sneghirev, directorul uzinei !

După două zile, cînd Liuba schimba cărțile luate, în încăperea bibliotecii își făcu din nou apariția Vladimir Ivanovici. Mîndră de faptul că a fost consultată, Liuba îl întrebă :

— Ei, ți-a plăcut cartea ?

El o recunoscu și se bucură.

— Strașnică ! exclamă Vladimir Ivanovici. Mă bucur foarte mult că te găsesc aici ! Ia să vedem ce-ai mai citit ?

Se uită la cărțile aduse de Liuba și ceru bibliotecarei să le treacă pe fișa lui.

— Am şi uitat că există pe lume asemenea aventuri ! spuse el, adresîndu-se bibliotecarei, care era buimăcită de toată întîmplarea. Nici tu plan industrial-financiar, nici tu preţ de cost. Asta te înviorează ca un duş. Cine eşti dumneata, de alegi cu atîta pricepere cărţile ?

— Liuba Vihrova ! se prezentă ea, ridicînd semeţ capul.

— Vladimir Sneghirev ! spuse el, imitînd-o.

— Ştiu, ai fost elevul tatei ! adăugă Liuba, ca să-i reteze orice tendinţă de înfumurare.

— Oho ! eşti fata lui Vladimir Nikitici ? Vedeam eu că eşti dezgheţată. Ei, ce mai face bătrînul ? De mult aveam de gînd să-i fac o vizită. Vrei să mergem împreună, acum ?

Liuba se plimbă pentru prima oară cu o maşină mică, deşi e drept că străbătu numai patru străzi. Tată-său întîmpină oaspetele cu multă stimă, îi dădu sfaturi cu privire la producţia uzinei şi-i oferi castraveciori şi ciuperci murate, cu un păhăruţ de rachiu de casă. Iar Vladimir Ivanovici rămase încîntat.

— N-ai să mă crezi ! exclamă el, dar trăiesc ca un ciumat. In afară de uzină nu mai ştiu de nimic.

— Prea devreme te-au făcut director ! vorbi bătrînul. Firește, o răspundere ca asta pentru un tînăr ! Nu te lasă nici noaptea să dormi.

Liuba se uită mirată la Vladimir Ivanovici : tînăr ? Părea să aibă vreo treizeci şi cinci de ani.

— Dumnealui, dimpotrivă, trage la somn ! spuse ea, rîzînd. Are nevoie de doctorii ca să nu adoarmă.

— Mai taci şi tu, Liubov, cînd vorbesc cei mari — o mustră bătrînul.

Observaţia Liubei îl făcu pe Vladimir Ivanovici să rîdă, şi el povesti cum l-a ajutat ea să-şi aleagă ceva de citit. Spre sfîrşitul serii, Liuba cîntă cîteva cîntece, întîi la rugămintea tatălui ei şi apoi la rugămintea lui Vladimir Ivanovici. La plecare, Liuba era convinsă că Vladimir Ivanovici s-a îndrăgostit de ea, şi asta o făcea să rîdă şi în acelaşi timp o tulbura. Aştepta nerăbdătoare să vadă ce va urma, dar nu urmă nimic. Nu-l mai întîlni pe Vladimir Ivanovici şi nici el nu-i mai vizită. Cîteodată, dimineaţa, vedea trecînd spre uzină maşina lui. Intr-o zi prinse maşina, se prefăcu că alunecă şi se lăsă să cadă pe caldarîm. Maşina era cît pe ce să o calce cu adevărat. Vladimir Ivanovici sări şi o ajută să se ridice, iar cînd o recunoscu, păli la faţă.

— Dumneata ? ! bolborosi el.

— M-ai recunoscut? îngînă Liuba, speriată de întorsătura pe care putea să o ia gluma ei.

— Urcă repede în maşină! spuse Vladimir Ivanovici. Te duc acasă.

Liuba se aşeză pe canapea lîngă el şi se lăsă pe spate, gîndindu-se ce-i de făcut acum. Nu se cuvenea să-l sperie pe tatăsău. Dar nu voia nici să se despartă de Vladimir Ivanovici.

— Du-mă la o prietenă! se rugă ea, şi dădu o adresă născocită într-o clipă, pe strada Vasilievski Ostrov.

Vladimir Ivanovici se uită la ceas, scutură din cap şi-i repetă şoferului adresa. Pe drum sporovăiră în chipul cel mai plăcut.

— Pe strada asta nu-i numărul 40! se auzi deodată glasul posomorît al şoferului.

Scoaseră amîndoi capul pe geam: într-adevăr, ultima casă avea numărul 38.

Liuba ridică din umeri cu un aer inocent, încredinţîndu-l că-şi aduce foarte bine aminte...

— Exact! făcu deodată Vladimir Ivanovici. Casa a fost mutată ieri, cu toţi locatarii, pe o altă stradă. Despre asta s-a scris şi în ziare. N-ai citit?

— Sigur că am citit! întări Liuba. Mutată cu o viteză de un metru pe oră. Locatarii au continuat să facă focul în sobe şi să se folosească de aparatele electrice.

— Iar fetiţele ca dumneata şedeau la fereastră şi făceau ochi dulci trecătorilor...

Şoferul întoarse maşina, aprinse o ţigară şi scoase capul pe geamul portierei. Vladimir Ivanovici îl privi pieziş, cu un aer vinovat, şi întrebă în şoaptă:

— Ei, ce-ai mai făcut dumneata în timpul ăsta, Solovuşko?

— Dar dumneata de ce n-ai mai venit pe la noi? întrebă Liuba tot în şoaptă.

Vladimir Ivanovici tăcu puţin, apoi răspunse cu asprime în glas:

— Fiindcă dumneata ai optsprezece ani, iar eu treizeci şi şase. Plecăm înapoi, Mişa! hotărî el, atingînd umărul şoferului.

Rămaseră tăcuţi multă vreme. Maşina gonea acum prin raionul lor.

— Rău faci... Te-aş ajuta să alegi cărţile! spuse deodată Liuba.

Vladimir Ivanovici oftă, fără să scoată o vorbă.

Seara veni acasă la ea, discută şi ceru sfatul bătrînului în nişte chestiuni plicticoase de producţie, şi înainte de plecare strecură neobservat Liubei un plic. In plic erau două bilete de teatru împreună cu cîteva rînduri în care el o ruga să se ducă la teatru cu cine doreşte, iar în cazul că nu are un însoţitor mai bun, să-i telefoneze lui. Fata îi telefonă şi-l rugă să meargă la teatru, dar nu cu maşina, ci pe jos: „Aşa ca toţi oamenii". S-au purtat toată seara ca doi străngari. Au călătorit agăţaţi pe scara tramvaielor, la teatru se ascundeau de cunoştinţele lui, în fiecare pauză mîncau prăjituri, după care luau cîte o porţie uriaşă de îngheţată, şi rîdeau atît de tare, încît se uita lumea la ei. Intorcîndu-se acasă, pe jos, prin tot oraşul, amuţiră amîndoi. Aproape de casă el o întrebă, reţinîndu-i mîna într-a lui:

— Solovuşko... Dacă voi veni la tatăl tău să te cer de soţie, ai să fii de acord?

— Nu ştiu, răspunse ea aproape plîngînd de emoţie şi de teamă. Mai aşteaptă puţin... Nu ştiu...

— Tu singură eşti vinovată! Eu n-am vrut asta, ştii doar. Mi-am dat seama de diferenţa de vîrstă dintre noi... Dacă n-ai fi căzut atunci în faţa maşinii, n-aş mai fi venit pentru nimic în lume pe la voi.

— Te rog să nu-i spui nimic tatei. Eu singură... ai răbdare...

Şi fugi în casă, speriată şi fericită în acelaşi timp.

Se întîlneau în fiecare clipă liberă, şi fiindcă Vladimir Ivanovici avea puţine clipe libere, întîlnirile erau dorite cu deosebire. Veşnic se ivea cîte o piedică; dragostea lor era ceva asemănător unei curse de cai cu obstacole. După două săptămîni, el veni totuşi la tatăl ei şi o ceru în căsătorie, aşa ca în romanele cele vechi. De uimit ce era, bătrînul nici nu ştia ce să spună.

— Uf, ce mai drăcuşor! bolborosi el în cele din urmă. Vladimir Ivanovici, dragul meu, pot eu oare să zic nu? Insoară-te! Numai gîndeşte-te şi dumneata, dacă Liuba poate să-ţi fie nevastă. Doar e încă o fetişcană zburdalnică şi fără minte. Ce fel de nevastă poate să fie ea?

— Fără ea nu mai sînt om! spuse pe un ton plîngăreţ Vladimir Ivanovici.

Se părea că totul a rămas hotărît. Dar în ultima clipă, tot aşa ca în romanele vechi, bătrînul veni cu o condiţie: Liuba să termine întîi şcoala tehnică. N-avură încotro şi trebuiră să se

supună. Liuba învăța pe rupte, pregătindu-se pentru examene, iar Vladimir Ivanovici pregătea apartamentul, avea emoții în zilele cînd ea dădea examene și o ducea să aleagă tapetele și mobila. În ajunul nunții îi arătă uzina, prezentînd-o tuturor inginerilor și maiștrilor cu care se întîlneau ca pe logodnica lui. Liuba, care avea spirit de observație, băgă de seamă că bătrînii erau măguliți de faptul că directorul lor se însoară cu fata unui muncitor de la uzină, dar în același timp văzu că ea nu le insuflă nici un respect. Cîteva minute încercă să ia o poză serioasă și inteligentă, vrînd să se arate demnă de un logodnic-director, dar totul i se păru atît de caraghios, încît înțelese că nimeni n-are să o creadă. Și atunci redeveni ea însăși — de altfel lucrul cel mai înțelept cu putință.

— Curînd am să viu la uzină, dar nu ca musafir, ci ca electrotehnician, spunea ea ca să sublinieze faptul că înțelege să rămînă independentă, însă nimeni nu o lua în serios.

Liuba trăise din copilărie printre muncitori și auzise povestindu-se multe lucruri despre uzină. Dar abia acum, cu Vladimir Ivanovici, trecu pentru întîia oară pragul uzinei, și văzu cu ochii ei procesul de turnare și laminare, cazangeria cea veche și posomorîtă, alături de cea nouă și spațioasă, atelierele înalte, impunătoarea substație electrică, atelierul de modelare plin de voioșia muncii și noua hală de montare a tancurilor — mîndria uzinei.

Avea impresia că a pășit în lumea unei cărți citite de mult, dar rămasă încă vie în minte, lume în care recunoști totul numaidecît, deși arată puțin mai altfel decît ți-ai închipuit-o tu.

Și poate fiindcă plimbarea aceasta prin uzină alături de Vladimir Ivanovici, logodnicul ei, i s-a părut o distracție, poate din pricina asta, uzina a rămas în mintea Liubei ca o casă uriașă și luminoasă, unde un lingou incandescent de metal e transformat într-o piesă rece, șlefuită și strunjită cu măiestrie, piesă cu o destinație misterioasă, care împreună cu multe alte piese mari și mici alcătuiesc o mașină cumplită — un tanc. Liuba se hotărî pe loc, ca îndată după absolvirea școlii tehnice să se dedice sudurii electrice — asta fiindcă la urma urmelor la substația electrică a uzinei te plictiseai, pe cîtă vreme un electro-sudor seamănă cu un om care a furat fulgerul de pe cer.

Vladimir Ivanovici hotărî însă altfel: peste vară, Liuba trebuia să se odihnească, să citească cărți în grădinița „pa-

latului" lor, iar serile să se plimbe împreună şi să se distreze, aşa cum vor dori. In august el va lua concediu şi vor pleca, vor zbura cu avionul la Gagri, iar la întoarcere vor călători cu vaporul pe la Sevastopol. In toamnă, Liuba va intra la uzină, sau, şi mai bine, la institut.

Invazia nemţilor nimici aceste atrăgătoare planuri de viitor. In grădiniţa „palatului" lor cădeau acum schije de proiectile antiaeriene, la Gagri erau îngrijiţi răniţii, la Sevastopol se dădeau lupte, avioanele de călători se aflau în slujba frontului, studentele săpau şanţuri antitanc, Vladimir Ivanovici şedea zi şi noapte la uzină... Iar uzina devenise un adevărat cîmp de luptă, o ţintă îndelung jinduită de către artileriştii şi aviatorii hitlerişti.

Şi totuşi, acum cînd se pregătea să plece spre uzină, Liuba şi-o închipui aşa cum i se întipărise ei în minte în timpul vizitei din primăvară. Se bucura nespus la gîndul că Vladimir Ivanovici are să vină prin atelier, are să o vadă deodată cum lucrează într-o salopetă pătată de ulei şi are să spună rîzînd:

— „Ehe! M-a păcălit!"

Totul a ieşit însă altfel de cum îşi închipuise Liuba.

Pe cînd se apropiau de uzină laolaltă cu ceilalţi muncitori, Liuba şi Saşok fură surprinşi de un bombardament de artilerie. Muncitorii se împrăştiară îndată. Unii se aruncară la pămînt, dar cei mai mulţi fugiră spre poarta uzinei. Liuba şi Saşok alergară şi ei într-acolo, îşi traseră răsuflarea în camera de pontaj, prezentară la control permisele de intrare şi tocmai voiau să pornească spre atelierul lui Kurbatov, cînd se auzi o bubuitură năprasnică în curte. Un val de aer fierbinte îi izbi în faţă. Şi prin norii de fum şi praf, Liuba văzu cum se clatină şi se prăbuşeşte treptat-treptat, parcă împotrivindu-se, zidul unui atelier. In clipa următoare, dînd ascultare ordinelor autoritare ale unui necunoscut, Liuba şi Saşok începură să degajeze locul de trecere împreună cu o mulţime de alţi muncitori, şi să care cu tărgile cărămizi şi cioburi de geam. Auzi în spate glasul soţului ei, întoarse bucuroasă capul, dar Vladimir Ivanovici trecu pe lîngă ea fără să o vadă, şi Liuba rămase uimită de faţa lui îmbătrînită, posomorîtă.

După un ceas, ea şi cu Saşok fură lăsaţi liberi şi porniră îndată spre atelierul lui Kurbatov.

In pofida oricărei logici, Liuba se aşteptase ca hala de montare să fie aşa cum o văzuse ea în primăvară: curată, lu-

minoasă, în buna rînduială. Cînd intră, o izbi însă în faţă un val de frig şi un iz de umezeală. Prin geamurile sparte, înlocuite acum cu placaj şi cu bucăţi de doc, vîntul pătrundea în voie, iar lumina — aproape de loc. Becurile electrice, atîrnînd din tavan la înălţimea unui stat de om, erau învelite cu migală în hîrtie albastră. Ici, colo, se vedeau îngrămădite tancuri mutilate, cu blindajul boţit ca o cîrpă. Liuba se uită la turelele masive şi turtite ca nişte jucării de carton, la blindajul puternic, sfîşiat şi răsucit în fel şi chip, la roţile dezgolite şi la lanţurile de şenile cu verigile sfărîmate, ce zăceau aruncate pe jos. Unele tancuri stăteau părăsite, ca şi cum ar fi fost moarte. Lîngă altele roboteau muncitorii : ciocanele bocăneau, metalul scrîşnea strident, aparatele de sudură zumzăiau, împroşcînd scîntei în jur.

Biroul cu geamlîc al lui Kurbatov se vedea în fundul halei ca un schelet. Scăriţa aceea pe care ea se urcase în primăvară căzuse şi zăcea la pămînt, răsucită ca ghiventul unui şurub.

Uitîndu-se descumpănită în jur, Liuba se apropie de cîţiva muncitori aflaţi mai în apropiere şi întrebă unde-l poate găsi pe şeful atelierului. Nu rosti numele lui Kurbatov, de teamă să nu i se spună : „a fost ucis“. Muncitorii însă răspunseră că inginerul Kurbatov abia a trecut pe acolo.

— Uite-l ! făcu unul dintre ei, arătînd cu capul undeva în întuneric.

Liuba îl cunoştea de mult pe Kurbatov, din spusele lui Vladimir Ivanovici, şi se apropie de el ca de o veche cunoştinţă, deşi îl văzuse o singură dată în viaţă. Kurbatov nu o recunoscu. Se încruntă, gîndindu-se unde are nevoie mai mult de oameni şi-i trimise pe amîndoi la maistrul Korabliov.

Liuba îl văzuse acasă la ei pe bătrînul Vasilii Vasilievici Korabliov şi, datorită asemănării, îl recunoscu cu uşurinţă pe băiatul acestuia. Era un bărbat înalt şi slab, cu o faţă preocupată, mînjită de funingine şi cu un bandaj legat în jurul frunţii. Bandajul era negru de funingine şi el. Grigorii Korabliov tocmai ieşise afară dintr-un tanc ars.

— Numai doi ? făcu maistrul, dezamăgit, purtîndu-şi privirea de la Liuba la Saşok. Aţi văzut ? strigă el, adresîndu-se cuiva care trebăluia pe tanc : Ie-te clasa muncitoare ! Nişte fetişcane şi nişte băieţandri !

— Sînt absolventă a şcolii tehnice! spuse, jignită, Liuba. Aş vrea să devin sudor.

— Bun! Încuviinţă Korabliov. Dar tu, flăcăule?

Saşok, intimidat, spuse că şi el vrea să fie sudor.

— E băiatul lui Averianov, băiatul lui Nikolai Egorîci Averianov! adăugă Liuba.

— A-a! zise prelung şi cu un vădit respect Korabliov, apoi clătină uşor din cap, strîngîndu-şi buzele a durere — se vede că rana îl supăra rău. Ei, uite ce e! urmă el, cu o voce neaşteptat de slabă, învingîndu-şi durerea. Învăţătura se face acum din mers, printre picături. Azi vă pun să daţi ajutor la curăţirea tancului ăsta. Iar de mîine, vă ataşez pe lîngă sudori. Încet, încet, vă învaţă ei meseria.

Saşok se aşternu pe treabă cu rîvnă, de parcă ar fi lucrat de cînd lumea în atelier. Liuba îşi dădea silinţa să-l imite în totul, să muncească cu voioşie, dar cînd printre bucăţile de metal pîrjolit îi căzu sub ochi o bucată de porthart arsă şi o cască de tanchist cu nişte fire de păr şi sînge închegat pe margini, îi veni rău.

In cursul zilei acesteia nesfîrşit de lungi avură lor cîteva bombardamente de artilerie, unul după altul. Oamenii care erau de gardă alergau îndată la posturi, în timp ce restul muncitorilor continua lucrul. In două rînduri fură atacaţi de avioanele hitleriste şi parte din bombele aruncate căzură undeva atît de aproape, încît şi tancul se cutremură zăngănind.

Cineva aflat în preajmă comunică cu o voce calmă:

— La Soloduhin au căzut iar două obuze. Şi la direcţie a nimerit unul.

Liuba sări afară din tanc şi alergă într-un suflet la Kurbatov.

— Tovarăşe Kurbatov... la direcţie...? Ce este cu Vladimir Ivanovici?...

Kurbatov o privi mirat şi o recunoscu.

— De ce n-ai spus cine eşti? făcu el obosit şi cu mustrare în glas. Fii pe pace, Vladimir Ivanovici a fost adineaori pe aici.

La vreo două ceasuri, aflînd că Liuba a intrat şi lucrează la uzină. Vladimir Ivanovici veni în hală să o caute. Şi Liubei i se păru pentru a doua oară foarte îmbătrînit.

— De ce nu te-ai sfătuit cu mine, Solovuşko?

Ii vorbea cu blîndeţe, dar glasul nu-i era blînd.

— Ai ales o vreme nepotrivită pentru asta, adăugă el.

Spre sfîrşitul zilei de lucru, începură să explodeze obuze pe tot teritoriul uzinei, şi Liuba află că nemţii o bombardează întotdeauna la vremea schimburilor.

— Vladimir Ivanovici a telefonat să te duc la el, spuse Kurbatov nemulţumit, apropiindu-se de ea.

Liuba îşi dădu seama că maistrul e stingherit de prezenţa soţiei directorului în atelierul său şi că tocmai de asta se temea şi Vladimir Ivanovici. Intră în biroul directorului cu un aer vinovat, dar spuse că vrea să fie privită la uzină ca orice alt muncitor şi că nici nu va da pe la direcţie.

— Uite, asta e imposibil, Liubuşka! vorbi cu tristeţe Vladimir Ivanovici, şi o îmbrăţişă. Azi am avut atîtea emoţii ştiindu-te aici! Ai făcut o prostie şi acum nu mai avem încotro. Mi-eşti aşa de dragă, fetiţo, încît...

Îşi lăsă vorba neisprăvită şi-i spuse cu asprime să se spele şi să se culce pe divanul aflat acolo, după un paravan, pînă va fi liber şi el.

Liuba se culcă, pregătindu-se nerăbdătoare să cunoască tot ce alcătuieşte munca lui anevoioasă şi plină de răspundere, pe care ea o cunoştea prea puţin. Îşi reproşă că nu s-a gîndit ce eforturi depune soţul ei aici la uzină, că nu s-a îngrijit ca el să aibă un loc unde să se odihnească. Un divan ca vai de lume, o pernă tare ca piatra! În schimb, cum se întinse pe divanul acesta ca vai de lume şi cum puse capul pe perna aceasta tare ca piatra, se cufundă într-un somn nespus de dulce.

Cînd se trezi, era linişte şi întuneric. Dincolo de paravan ardea o lampă de birou, acoperită cu un ziar, şi se auzea foşnet de hîrtii, încît ai fi zis că umblă şoareci prin birou. Un miros de tutun tare se simţea în încăpere.

— Just! spuse deodată, după paravan, o voce necunoscută.

— Altă soluţie nu există! răspunse încet Vladimir Ivanovici, şi scăpără un chibrit, ca să-şi aprindă o ţigară.

Din nou se auziră foşnind nişte hîrtii, apoi Vladimir Ivanovici şi interlocutorul său, pe care Liuba începuse vag să-l recunoască, continuară discuţia, vorbind de astă dată în şoaptă. Legănîndu-se între vis şi realitate, Liuba aci asculta, aci se afunda parcă undeva într-o adîncime şi, din frînturile auzite, nu putea prinde firul discuţiei. Deodată însă întrevăzu ceva atît de cumplit şi de înspăimîntător, încît se ridică într-un cot şi ascultă, căutînd să nu scape un cuvînt.

Secretarul comitetului raional, Pegov (acum Liuba îl recunoscu limpede), şi Vladimir Ivanovici discutau despre treburile uzinei, înşiruind numerele atelierelor şi denumirile strungurilor şi ale maşinilor. Această înşiruire era legată însă de lucrul acela înspăimîntător, pe care Liuba nu-l putuse înţelege din prima clipă.

Pegov spunea că zilele acestea se aşteaptă un nou asalt al nemţilor asupra oraşului, că acest asalt va fi foarte înverşunat şi că ei trebuie să fie pregătiţi pentru eventualitatea că nemţii vor străpunge liniile de apărare şi vor răzbi, fie chiar vremelnic, pe teritoriul uzinei. Această comunicare fu transmisă şi recepţionată calm, ca un amănunt al unei situaţii cunoscute. Şi acum cei doi oameni, conştienţi amîndoi de răspunderea ce apăsa pe umerii lor, discutau liniştit ce trebuie să facă peste noapte, mîine şi poimîine, pentru ca nemţii să nu găsească nimic în uzină.

Liuba nu putu prinde toată discuţia; esenţialul consta însă în faptul că unele ateliere şi anumite grupuri de muncitori vor fi mutate provizoriu în cartierul Vîborg, în timp ce aici rămîneau numai oamenii ocupaţi cu repararea tancurilor. Numărul sporit de tancuri avariate era planificat pentru lucru la fel ca orice altă materie primă industrială intrată în uzină; da, părea de necrezut faptul că acest Pegov are un singur fiu, tanchist, care luptă în apropiere de Leningrad... Liuba îşi aminti de bucata de planşetă arsă, de casca aceea cu păr lipit pe margini şi-i veni să plîngă. Pegov şi Vladimir Ivanovici continuau însă să discute calm, spunînd că trebuie să se stăruie pentru grabnica reparare a tancurilor uşor avariate şi să se pregătească totul pentru a le putea distruge oricînd pe celelalte. Pe urmă începură să discute altceva, anume de către cine şi cum va fi aruncată uzina în aer la nevoie. Şi iarăşi urmă o înşiruire seacă de denumiri şi de nume, ca şi cum nici n-ar fi fost vorba de distrugerea uzinei, lucrul cel mai scump pentru aceşti doi oameni.

„Asta-i războiul!" îşi zise Liuba, aducîndu-şi aminte ruşinată cum se lăuda odată cu curajul ei („ţi-ai găsit, eu să mă ascund în adăpost!"), apoi cum se mîndrea şi cît era de înfumurată pentru că avusese norocul să prindă un paraşutist hitlerist. Vladimir Ivanovici nu se lăuda niciodată cu nimic şi spunea cu toată sinceritatea: „Eu nu-s decît un civil!" Acum se pregătea pentru o acţiune de excepţională importanţă strate-

gică, păstrînd totodată pe loc tot ce se putea, astfel ca activitatea uzinei să nu fie stînjenită. Pe el nu-l speria cîtuşi de puţin lucrul acesta, care făcea să zvîcnească inima Liubei.

— In general, o să luptăm! vorbi Pegov. Pe ziua de azi sarcina noastră principală este să redăm frontului, cît mai repede, un număr cît mai mare de tancuri. Aici să-i daţi zor.

Liuba auzi: „pe ziua de azi", cuvinte pe care ea le luase de atîtea ori în rîs, încredinţîndu-l pe Vladimir Ivanovici că trebuie considerate ca făcînd parte din limbajul birocratic. Acum, însă, aceste cuvinte seci şi obişnuite o liniştiră brusc. Nu, nu se va întîmpla nimic îngrozitor! Oamenii aceştia care discutau cu atîta linişte se vor pregăti într-adevăr să arunce în aer şi atelierele, şi maşinile, şi cazanele, dar în fiecare zi vor spune: „pe ziua de azi" — şi vor produce tancuri, obuze, mine şi acele lucruri secrete despre care ei nu i se spunea un cuvînt. In acest timp, alţi oameni, la fel ca şi ei, se vor pregăti să respingă încă un asalt hitlerist, şi-l vor respinge cu ajutorul tancurilor, al obuzelor, al minelor, şi al acelor lucruri secrete. Şi nemţii nu vor războ niciodată acolo unde gospodăreau ei, oamenii aceştia...

Liniştindu-se, Liuba aţipi iar. O trezi vocea lui Soloduhin.

— Vladimir Ivanovici, — spunea Soloduhin pe un ton plîngăreţ, — unde o să ne ducem noi de pe locul nostru? Iar stagnăm producţia, cel puţin pentru o săptămînă... Şi muncitorii cum vrei să plece de la uzina lor şi de la casele lor...

— Uf, că îndărătnic mai eşti, măi Soloduhin! vorbi Vladimir Ivanovici cu ciudă şi, după glasul lui, Liuba înţelese că nu prea îl trage inima nici pe el să-l lase pe Soloduhin să plece în cartierul Vîborg.

— Cît despre obuze, eh, acum sîntem deprinşi cu ele! Asta-i una la mînă. Pe urmă, nici acolo în Vîborg nu-i pajişte cu floricele. Asta-i două la mînă! argumentă Soloduhin.

„Ce bine că hala de montare rămîne pe loc şi nu e mutată în cartierul Vîborg!" se gîndi Liuba. Acum faptul că „pe ziua de azi" se aştepta un asalt şi o eventuală străpungere a liniei de apărare, nu o mai speria. Inchise ochii auzind tot mai slab glasul plîngăreţ al lui Soloduhin, zîmbi şi adormi de-a binelea. Iar bubuiturile atacului aerian, ce începu la puţin timp după aceea, lunecară pe lîngă conştiinţa ei, deşi în noaptea aceea pe teritoriul uzinei căzu o altă bombă, provocînd noi stricăciuni în atelierul lui Soloduhin.

— Solovuşko, dă-ne o mînă de ajutor!
— Liubuşka, vino puţin încoace!
— Liubov Vladimirovna, organizează dumneata!

Liuba intrase repede şi temeinic în viaţa uzinei. Voioşia şi bunătatea ei, dorinţa ei aprigă de a face totul şi de a da tuturor o mînă de ajutor hotăra oamenii să o caute de fiecare dată cînd era nevoie de ceva şi-i sporea mereu munca; munca însă nu o împovăra pe Liuba, ci, dimpotrivă, o însufleţea şi mai mult. Toate visurile ei romantice, năzuind spre ceva neobişnuit, visuri făurite deopotrivă de cărţi şi de imaginaţie, o avîntau spre încercări şi spre fapte curajoase, o îndemnau să-şi manifeste energia. Primejdia continuă o punea mereu în faţa unor noi situaţii, de fiecare dată neaşteptate. Toate acestea erau însă nimicuri faţă de lucrul acela, cel mai important, pentru care se pregătiseră atunci, noaptea, Vladimir Ivanovici împreună cu Pegov, şi care putea aduce lupte de baricadă, ba chiar o luptă corp la corp aici în hală.

Firește, în uzină se află repede că soţia directorului lucrează ca muncitoare în hala de montare. În schimb, temerile lui Vladimir Ivanovici nu se dovediră întemeiate. Nimănui nu-i trecea prin minte să fie îngăduitor cu soţia directorului: acum nu erau vremuri pentru asta! Prezenţa Liubei în hală înviora şi însufleţea oamenii. Încrederea lor faţă de directorul cel atît de exigent crescuse acum şi mai mult, datorită faptului că acesta dovedea astfel că n-a înţeles s-o pună la adăpost nici pe tînăra lui soţie. Iar dacă Vladimir Ivanovici, neputîndu-se stăpîni, era neliniştit pentru Liuba, aceasta îl apropia de asemenea de muncitori, ca orice manifestare a unui simţămînt sincer. Poate că totul ar fi fost altfel, dacă şi Liuba ar fi fost alta. Oamenii însă nu vedeau în Liuba o „cucoană" sau pe „soţia directorului", ci o fată de a lor de la uzină — pe fata bătrînului muncitor Vihrov, pe sora lui Mika Vihrov, care plecase din mijlocul lor ca să se facă aviator.

Încă din copilărie, Liuba învăţase de la tatăl ei să aibă un adînc respect faţă de tot ce însemna „producţie". Odată, cînd Mika glumise, ca un ştrengar ce era, pe socoteala unui maistru, tată-său i-a dat o palmă şi pe urmă n-a mai vorbit cu el o săptămînă încheiată. Pentru bătrînul Vihrov ierarhia care se crea în viaţă era un lucru sfînt: dar nu ierarhia creată de

situaţia oficială a cutăruia sau cutăruia, ci aceea impusă de experienţă, de vechimea şi priceperea în muncă. El vorbea în mod familiar cu toţi ucenicii şi muncitorii tineri, însă înţelegea să fie tratat astfel numai de cîţiva muncitori bătrîni, dimpreună cu care a început să lucreze la uzină, în vremurile de demult, devenite aproape legendare pentru tineret.

Cunoscînd tot mai îndeaproape viaţa uzinei, Liuba descoperi că între oamenii din jurul ei există relaţii mult mai simple. Aceştia întîmpinau împreună orice primejdie şi după ce terminau lucrul învăţau tot împreună să tragă la ţintă, să arunce grenade şi sticle incendiare. Cînd se dădea alarma alergau cu toţii la posturi — bătrîni cu tineri laolaltă, şi dacă vreun obuz nimerea în hală, munceau cu toţii printre dărîmăturile fumegînde, salvînd tot ce se putea salva. „Trage!" striga cîte unul celui cu care lucra în pereche. „Fă la dreapta!" striga cestălalt, dar nu se uita să vadă cine-i pereche cu el: un bătrîn ori un tînăr, un bărbat ori o femeie.

În hală, muncitorii se împuţinaseră. Frontul şi evacuarea vlăguiseră uzina. Novicii de seama lui Saşok şi a Liubei aveau acum o situaţie la care nici n-ar fi visat înainte: erau luaţi în seamă ca nişte muncitori în toată firea şi li se încredinţau munci de care mai înainte nici n-ar fi fost lăsaţi să se apropie.

Observînd viaţa de aci din hală, Liuba îşi aduse aminte de o mare lucrare făcută acasă la ei, prin munca întregei familii. Cu cîţiva ani în urmă, ieşind la pensie, tată-său se gîndise să adauge căsuţei lor de lemn o verandă cu geamlîc şi totodată să facă o reparaţie generală a interiorului. Mai întîi au cărat cu toţii cărămizi, var, alabastru, au cumpărat tapete şi au adus cu un cărucior scîndurile şi geamurile necesare. Pe urmă s-au apucat de treabă: munceau cu toţii în fiecare clipă liberă, cîteodată noaptea întreagă pînă dimineaţa, şi fiecare făcea tot ce putea, fără să ţină seama cine şi cît anume a lucrat. Acum, în hala cea posomorîtă şi friguroasă, bombardată de nemţi, munca micului colectiv de muncitori şi de maiştri avea un caracter asemănător, aproape familiar. Munceau cu toţii atît cît puteau, ajutîndu-se unii pe alţii, şi fără să ţină seama nici de timp, nici de limita îndatoririlor oficiale. Faptul acesta însufleţea şi apropia oamenii pîndiţi de moarte, înconjuraţi de distrugeri şi de nenorociri. Iar Liuba, care luase de bună voie asupră-i greutatea acestei munci primejdioase de zi şi de noapte, se bucura

în sufletul ei şi fiindcă îşi dădea seama că este un om atent şi bun cu toată lumea, iubit de toată lumea.

Intr-o zi, cînd tocmai se împlineau două săptămîni de cînd intrase la uzină, Liuba ascultă, fără să vrea, o convorbire la telefon. Secretarul comitetului de partid, Levitin, ridică receptorul şi întrebă fără să ceară nici o legătură :

— Cine-i de serviciu ? Krujkova ? şi faţa îi deveni blîndă, plină de compătimire. Ei, cum merg treburile, Liza ? Ţi-e frică ? Am să trec pe la dumneata !

Liuba, care stătea alături, se împurpură la faţă de ruşine. Cum de-a putut să uite cu atîta uşurinţă de rugămintea Mariei Smolina şi de făgăduiala pe care i-o făcuse atunci ? Era pentru prima dată cînd i se ceruse cu adevărat să poarte de grijă unui om !

Liza petrecea aşa ca şi mai înainte ceasuri lungi şi încordate de muncă în colivia centralei telefonice. Acum însă nu se mai temea de singurătate, nici de bombe, nici de obuze. Ba chiar prefera orele de serviciu faţă de tot restul zilei, fiindcă munca de aici, de la centrală, o abătea de la gîndurile ei triste. Acasă stătea cu carnetul plin de formule şi de schiţe al lui Leonea, sub pernă ; şi din însemnările presărate la tot pasul printre aceste formule şi schiţe, Liza vedea cu fiecare zi tot mai adînc şi mai lămurit lumea lui lăuntrică, lume care i-ar fi putut aparţine, dar pe care nu ştiuse să o înţeleagă şi care acum era pierdută pentru totdeauna. Amintirea lui Leonea Gladîşev şi a atitudinii pe care ea o avusese faţă de el o chinuia zi şi noapte. Abia se împlinise un an din ziua cînd se întîlniseră pentru întîia oară, dar Lizei i se părea acum că fata răutăcioasă şi uşuratică de atunci a devenit astăzi cu totul alta. Fata aceea socotea că locotenentul Gladîşev trebuie să se gîndească numai la ea şi să trăiască numai pentru ea, „dacă o iubeşte cu adevărat". Ura plecările cu vasul şi exerciţiile lui navale, fiindcă-i împiedecau să se întîlnească ; visa ca el să se mute într-o unitate de uscat a flotei, şi-i făcea scene spunîndu-i că are interese şi pasiuni, care nu-s legate de ea. Şi acum îşi dădea seama că Leonea a iubit-o foarte mult, dacă a răbdat toate aceste lucruri... Acum condamna fata aceea de altădată... La ce bun însă această tîrzie înţelegere, la ce bun dragostea ei de care astăzi nimeni nu mai avea nevoie ? Leonea pierise fără să ştie că e iubit şi odată cu el pierise în adîncul cel negru şi rece al mării însăşi bucuria vieţii, însăşi posibilitatea fericirii.

Nu o recunoscu din prima clipă pe Liuba-Solovușko în femeia aceea slăbuță, îmbrăcată într-o salopetă pătată de ulei, cu pantalonii cît toate zilele, sumeși pînă deasupra gleznelor. Iar cînd o recunoscu, nu se bucură, ci doar schiță din politețe ceva asemănător cu un zîmbet prietenos.

— Lizenka, am treabă cu tine! spuse Liuba, așezîndu-se pe pervazul ferestrei. Ești comsomolistă, nu-i așa?

Liza ridică din sprîncene. Da, era comsomolistă și participa la toate adunările, cu excepția acelora ce aveau loc în timpul orelor ei de serviciu. Organizația de Comsomol a uzinei o repartizase într-un grup de autoapărare, precum și într-o brigadă de muncă pentru construirea baricadelor. Dar ce aveau comun toate acestea cu lovitura cumplită pe care ea o primise de curînd, cu vestea pe care o aflase în aceste zile de durere și deznădejde?... Ce i se mai putea cere?

— Am declarat starea de alarmă la noi în hală! continuă Liuba, cercetînd-o pe furiș cu privirea și întristîndu-se să o vadă atît de posomorîtă. Ducem mare lipsă de oameni și tancurile trebuie să plece pe front cît mai repede. Nu vrei să vii, cînd te schimbi, să ne dai o mînă de ajutor?

— Dacă trebuie, am să viu, răspunse Liza cu nepăsare.

— E plictisitor să lucrezi aci! făcu Liuba. Eu una aș muri de urît! Vino, la noi e multă veselie.

— Eu nu caut veselie! spuse Liza, fără să se întoarcă. Odată ce am promis că vin, înseamnă că vin.

Liuba o îmbrățișă deodată:

— Nu fii tristă, Liza. Acum nu se poate să fii tristă... Pe diseară.

Și fugi.

Ea surîse cu amărăciune în urma Liubei. Ce știu ei! „Nu fii tristă. Acum nu se poate să fii tristă". Dar să trăiești fără rost și fără nădejde zi de zi, să trăiești o viață lipsită de bucurii și de viitor — asta se poate? Uite, pînă și Maria Smolina, omul cel mai sensibil dintre cunoștințele ei, i-a putut spune niște cuvinte atît de stupide, că oamenii trebuie să se bucure pentru ei înșiși și unul pentru celălalt. Și ea? Bărbatul ei a dat bir cu fugiții, lăsînd-o aici cu copilul; copilul trăiește sub o veșnică amenințare, n-au ce să mănînce. De ce oare se prefăceau cu toții? De ce această falsitate a tuturor, această stupidă autoînșelare? Levitin era „atent", trecea aproape în fiecare zi să o vadă, încerca să o întrebe despre viața ei, despre Sonea, ba odată a în-

trebat-o chiar ce are de gînd să facă după război. Ii răspundea scurt, străduindu-se să fie politicoasă. La ultima lui întrebare i-a răspuns : „N-am de gînd să fac nimic !“ O enerva faptul că Levitin, ştiind de nenorocirea ei, căuta să o „prelucreze“ într-un fel şi să o facă să-şi uite durerea cu visurile stupide despre viaţa de după război. Ca şi cînd ea mai avea nevoie de viaţă ! Şi oare va apuca ea să trăiască, vor apuca ei toţi să mai trăiască şi „după război“ ?

Acum păşi pentru prima oară în atelierul lui Kurbatov, despre care auzise atîtea lucruri în cei patru ani de cînd lucra la uzină ca telefonistă. Hala, care o izbise pe Liuba prin înfăţişarea ei posomorîtă, i se păru Lizei mai puţin distrusă decît îşi închipuia, cunoscînd toate loviturile de obuze şi de bombe, cîte nimeriseră aici.

Trebui să care nişte lăzi cu piese din atelierul lui Soloduhin în hala de montare. Atelierul lui Soloduhin o uimi şi mai mult : peretele dărîmat de curînd de o bombă fusese rezidit între timp. Muncitorii lucrau la strunguri în lumina sărăcăcioasă şi pîcloasă a becurilor electrice, iar Soloduhin însuşi umbla de la un capăt la altul al atelierului, cu o vioiciune nefirească pentru corpolenţa lui.

Ori de cîte ori se întîlneau, Kurbatov şi Soloduhin se ciorovăiau şi se ocărau unul pe celălalt de mama focului, întocmai cum făceau la telefon. In schimb, observîndu-i mai cu luare-aminte, Liza văzu un lucru pe care nu l-ar fi putut surprinde ascultîndu-le convorbirile telefonice : Kurbatov şi Soloduhin ţineau unul la altul, erau necesari unul altuia ca şi aerul. Ciorovăiala lor, care nu era în fond decît un schimb de păreri, ascundea o adîncă simpatie reciprocă şi voie bună. Forfoteala gălăgioasă a lui Soloduhin sublinia exigenţa şi precizia lui Kurbatov în muncă, şi lui Kurbatov asta îi plăcea. Pe de altă parte, causticitatea lui Kurbatov atîţa mîndria lui Soloduhin, şi fără asta totul ar fi fost mai greu pentru Soloduhin şi s-ar fi plictisit. Şi apoi, amîndoi munceau din răsputeri şi în bună înţelegere, contribuind la o operă comună.

Munca încredinţată Lizei era o muncă grea şi obositoare. Aducea în atelier la Soloduhin nişte piese turnate, mici dar grele, de o formă ciudată. Piesele erau strunjite şi sfredelite la nişte strunguri mari, care vuiau fără încetare. Apoi erau aşezate din nou în lăzi şi trimise în hala de montare. Deodată, după aproape două ceasuri de muncă, Liza auzi că aceste piese

mici, de formă ciudată, sînt piesele 11-71, şi se uită la ele mirată, ba chiar cu oarecare gingăşie.

Îndată ce se întunecă, începu un atac al aviaţiei hitleriste. In atelierele pline de larmă metalică şi de şuieratul aparatelor de sudură, zgomotele de afară se auzeau mult mai slab decît în odăiţa centralei telefonice. Erau clipe cînd Liza uita chiar cu desăvîrşire de atacul avioanelor inamice. La un moment dat însă, ridicînd ochii din întîmplare spre bolta de sticlă a atelierului, dincolo de care se vedea lămurit cerul, se înfioră.

Nimeni nu-i spusese cît timp trebuie să muncească aici. Fusese pur şi simplu inclusă în colectivul de reparat tancurile, şi oamenii o tratau fără menajamente, ca pe un tovarăş de-al lor. Odată cu venirea nopţii, Liuba o duse în adăpost, unde se afla o sobiţă pe care clocotea un ceainic uriaş; băură ceai cu toţii, apoi se culcară, unii pe paturi de campanie şi pe bănci, alţii pe jos.

— Tu ce faci? întrebă Liza, văzînd că Liuba nu se culcă.

— Vreau să dau o fugă, să petrec tancurile le plecare, şopti Liuba.

In seara următoare, Liza veni iarăşi la atelier, fără să mai aştepte să fie chemată. Nu o atrăgea viaţa atelierului, dar simţea că aici îi este mai uşor să uite totul şi parcă şi timpul trecea mai repede. Noaptea, se duse şi ea cu Liuba să petreacă tancurile care plecau pe front.

In fiecare noapte, la adăpostul întunericului, porţile halei se deschideau larg, lăsînd să iasă tancurile. Ziua, lucrul acesta ar fi fost cu neputinţă, fiindcă observatorii hitlerişti nu slăbeau o clipă din ochi uzina aceasta, care nu se lăsa îngenunchiată. Huruitul şenilelor noi se auzea un timp în apropiere şi apoi se pierdea undeva, printre ultimele case ale oraşului, pe front. Muncitorii petreceau cu drag pe tanchişti, zăbovind în spatele porţii şi ascultînd cum descreşte treptat-treptat zgomotul motoarelor. Tanchiştii primeau din partea muncitorilor biletele cu adresele lor şi fiecare tanc reparat aici la uzină era urmărit după aceea în luptă cu toată însufleţirea. Liza ştia bine că frontul e aproape, dar aici în hală simţi că frontul se învecinează cu uzina.

Liuba şi Levitin tot puneau ceva la cale, dar Liza înţelese asta mult mai tîrziu, cînd se pomeni muncitoare permanentă în hală. Amîndoi voiau „să o smulgă" din viaţa aceea a ei, care o apăsa. Şi Liza nu se împotrivi, pentru că nu vedea nici un motiv să o facă.

Într-una din zile, în mijlocul halei explodă un obuz inamic, distrugînd un strung, omorînd un muncitor şi rănind grav alţi şase. Levitin se ivi într-un suflet, aproape numaidecît ; ajută la transportarea mortului şi a răniţilor, apoi adună oamenii într-un miting, dar Lizei i se păru stupid să se ţină mitinguri în asemenea clipe. Levitin arătă că nu au cu cine înlocui pe cei şapte muncitori, că planul producţiei de tancuri nu poate fi întîrziat nici măcar cu o oră, că trebuie să găsească împreună o ieşire din acest impas.

— Ce propuneţi, tovarăşi ? întrebă el.

Deşi munceau şi aşa din răsputeri, oamenii hotărîră să muncească şi pentru tovarăşii lor, astfel ca planul de producţie să fie îndeplinit la timp. Afară de asta, îşi luară angajamentul să-şi instruiască fiecare ajutoarele, pentru ca acestea să poată lucra la strungurile care stagnau.

Îndată ce mitingul luă sfîrşit, Levitin o căută pe Liza, o duse la unul din strungurile acelea uriaşe şi cu vuiet şuierător şi-i spuse strungarului :

— Învaţ-o şi pe ea să lucreze !

Liza urmărea munca strungului fără prea multă tragere de inimă, dar cu stăruinţă şi executa întocmai indicaţiile primite. Curînd, putu să-şi dea seama că toată complexitatea muncii la strung constă într-o serie de mişcări simple, dar foarte precise şi că dacă-ţi însuşeşti această precizie a mişcărilor, munca devine simplă şi ea. Liza avea degete prelungi şi agile de telefonistă, care învăţau cu uşurinţă totul ; dar cum nu ştia că la strungul acesta se pot prelucra diferite piese, cu metode şi viteze diferite şi că fiecare metodă în parte cere să cunoşti noi mişcări, îşi zise cu mîndria unui novice, că acum stăpîneşte o nouă profesie şi, îmbujorată la faţă, se lăsă furată pe de-a-ntregul de muncă.

— Ei, îţi place ? îi strigă Liuba, trecînd în fugă pe lîngă ea.

Tîrziu, către miezul nopţii, Liuba o chemă să asculte o scrisoare primită de la Vasilii Vasilievici Korabliov. Liza îl cunoştea şi ea pe bătrînul maistru, ca toată uzina de altfel. Nu era de loc curioasă să cunoască scrisoarea aceasta, dar se codi să-şi spună gîndul şi porni în urma Liubei.

Siluietele muncitorilor se conturau vag în pîcla albăstrie a nopţii. Grigorii Korabliov, ţinînd scrisoarea în mînă, şedea pe tunela unui tanc, ca să fie mai aproape de becul electric ce îm-

prăştia o lumină slabă în jur ; îşi aprinse fără grabă o ţigară, aşteptînd să se adune mai multă lume.

Cînd termină ţigara, aruncă ochii roată, apoi îşi scoase şapca de pe capul bandajat şi începu să citească scrisoarea. Vasilii Vasilievici povestea cum eşalonul uzinei a mers mai întîi pe sub bombele hitleriste şi cum după aceea şi-a croit drum prin gările aglomerate cu tot felul de eşaloane — „şi abia atunci am văzut noi cu ochii noştri cumplita nenorocire a întregului popor". Povestea cum s-au oprit în mijlocul stepei şi cum şi-au săpat bordeie, în care trăiesc şi acum ; dar că acolo, în stepă, îi şi aşteptau zidurile unei uzine, „şi zidurile astea creşteau văzînd cu ochii, atîta omenire muncea acolo şi atîta zoreau cu toţii". Noii veniţi au început să transporte şi să instaleze strungurile ; uneori se întîmpla să fie instalate în pavilioane neterminate şi atunci se făcea deasupra un acoperiş din foaie de cort. De îndată ce era pus la punct, strungul începea să lucreze, iar în vremea asta, de jur împrejur, se ridicau zidurile şi deasupra capului se întocmea acoperişul. „Sub toată harababura şi forfota asta se ascunde la drept vorbind o nemaipomenită rînduială, fiindcă după o lună de zile uzina noastră va produce primul tanc. Pe urmă vom fabrica tancuri cu miile".

Trecînd la cea de a doua parte a scrisorii, Grigorii Korabliov ridică glasul, subliniind astfel importanţa ei deosebită. Lizei însă i se păru cu totul lipsită de interes ; găsi că semăna cu o rezoluţie, fie chiar bine şi cu inimă scrisă, dar care lasă deoparte simţămintele şi gîndurile personale de dragul unor formule generale... Bătrînul Vasilii Vasilievici avea oarecari mustrări de conştiinţă că a plecat de lîngă ai săi şi că se află acum departe de orice primejdie. Şi acolo, în spatele frontului, era firesc ca ei să socotească de datoria lor să nu părăsească o clipă uzina, să dea uitării somnul şi să nu se plîngă de viaţa în bordeie, ba chiar să se bucure de toate aceste greutăţi, fiindcă tocmai ele constituiau o justificare pentru ei. Şi era firesc să fabrice acolo mii de tancuri pentru front. Iată însă că bătrînul scria : „Noi ştim că voi trăiţi acum cu un singur gînd — să învingeţi, şi că unul singur este sensul vieţii voastre : apărarea Leningradului", iar oamenii încuviinţară cu mulţumire din cap, ca şi cum într-adevăr n-ar fi avut alt gînd şi n-ar fi văzut un alt sens în viaţă. De pildă, Grigorii Korabliov : decît la uzină, unde mai putea el să fie, de vreme ce fusese demobilizat ca rănit şi nu se evacuase ? Sau Liuba : ea venise la uzină ca să se afle mai aproape de băr-

batul ei, se juca de-a clasa muncitoare şi se lăsa încîntată de dragostea pe care i-o arăta toată lumea — asta fiindcă era drăguţă, veselă şi ştia să cînte. Se gîndea oare Liuba vreo clipă la sensul vieţii acesteia ? Sau eu însumi — îşi urmă Liza firul gîndurilor — la prima vedere cineva ar putea crede că sînt omul cel mai conştient ; am trecut de la munca aceea curată de telefonistă, într-un atelier şi muncesc din răsputeri, ba nici acasă nu mă mai duc. Dar eu nu am unde să mă duc, pur şi simplu, mie mi-e indiferent totul, eu mi-aştept sfîrşitul firesc, nu vreau nimic, nu sper nimic...

Lectura scrisorii fu întreruptă deodată de bubuitul unei explozii, care făcu să se cutremure zidurile. Muncitorii săriră şi alergară îndată la posturile lor. In colbăraia stîrnită era greu să desluşeşti ceva. Şi nu puteai auzi nimic, fiindcă urletul disperat al sirenei acoperea toate zgomotele.

Sirena uzinei amuţi, lăsînd să se audă lămurit canonada tunurilor antiaeriene şi semnalele de clopot de la cisternele pompierilor, care treceau în goană pe lîngă atelier.

Vladimir Ivanovici apăru pe neaşteptate într-un pasaj intermediar şi se căţără în grabă pe o placă de blindaj, de unde strigă cu o voce răguşită şi obosită :

— Voluntari pentru atelierul paisprezece !

Şi întrucît toţi muncitorii se ofereau ca voluntari, el strigă din nou :

— Posturile de pompieri şi posturile sanitare rămîn pe loc ! Ceilalţi, după mine !

Liza se aştepta să aibă în faţa ochilor tabloul cumplit al unui incendiu, dar nu văzu decît un fum des, care înghiţise întreaga clădire a atelierului paisprezece. Uneori, cîte o zbucnire purpurie spinteca vălul de fum, dar după o clipă fumul înghiţea totul din nou ; se auzea numai şuieratul apei care ţîşnea din furtunuri, fîsîitul puternic al vaporilor, bocănitul topoarelor şi glasul răsunător al comandantului, venind de undeva din masa compactă şi neagră a fumului. Vladimir Ivanovici le puse pe Liza şi pe Liuba la pompa de apă de la rezervorul de rezervă, şi apoi trecu înainte cu bărbaţii.

Aşa se scurse tot restul nopţii pentru Liza şi Liuba, în mişcarea uniformă a pompei : înainte — înapoi, înainte — înapoi. Din cînd în cînd auzeau cîte un strigăt : „daţi-i zor, fetelor !“ La un moment dat cineva se apropie în fugă şi întrebă : „Nu v-au schimbat, nu ? Naiba mai ştie ce-i asta !“ şi se făcu

nevăzut în perdeaua de fum, fără să trimită pe nimeni să le schimbe la pompă. După felul cum se rărea fumul, Liza își dădu seama că incendiul se potolește. Și totuși, comanda de a înceta pomparea veni pe neașteptate pentru ea. Își îndreptă cu un geamăt spinarea amorțită și se uită uimită la cerul limpede al dimineții. Iar în apropiere, atelierul paisprezece se înălța ca o cutie linsă de foc.

Se întoarseră cu chiu cu vai la ele în atelier și se lăsară să cadă pe prima bancă ieșită în cale. Muncitorii se așezau și se culcau cu toții, fiecare pe unde putea, aprinzîndu-și țigările și aruncîndu-și în silă cîte o vorbă: „Ie-te-te drace! Avurăm ceva treabă, ai?" — „Ce noapte, mă!" — „Ia uită-te, mi-am ars haina!"

Korabliov trecu prin atelier: tremura ca de friguri din pricina durerii pricinuite de rana de la cap.

— Du-te la postul sanitar și cere să-ți dea ceva! îl sfătui unul dintre muncitori, și adăugă cu un aer foarte firesc: Iar lui Vasilii Vasilievici așa să-i scrii: că am apărat orașul și că o să-l apărăm mereu.

— Înțelege el asta și singur, răspunse Korabliov. Nu-s eu mare meșter la scris.

Pe Liza o durea inima pentru Korabliov; dar după ce auzi această scurtă convorbire și văzu că fiecăruia îi pare rău de suferința lui Korabliov, încerca o milă adîncă pentru toți oamenii aceștia buni și curajoși. Oare ei nu-și dădeau seama că orașul e încercuit și zilele lui sînt numărate; că un tanc în plus poate întîrzia inevitabilul, dar că nu-l poate înlătura; că ei pot să stingă cinci incendii și apoi alte cinci, dar nu pot împiedica o bombă să cadă mîine sau poimîine drept peste capul lor, spulberîndu-i?

Pentru ea, Liza, orașul se înfățișa ca o uriașă mașină industrială, asupra căreia s-a abătut pe neașteptate o furtună de nisip. Mașina funcționa încă, roțile dințate se învîrteau, pistoanele lunecau, dar nisipul se lipea și pătrundea peste tot, împiedicînd mersul agregatelor, așa că în cîteva minute totul se va duce la naiba. Liza știa că acum energia electrică este dată în folosință cu mari intermitențe și că în curînd putea să înceteze cu totul. Combustibilul era pe sfîrșite, și altul nu se putea aduce. Metalul se aduna de prin curți, de prin depozitele de deșeuri și de prin ungherele atelierelor. Rația de pîine se micșora mereu și grîne nu se puteau aduce. Nici

arme nu erau, iar activul comsomolist primea pumnale finlandeze în vederea luptelor corp la corp... Atunci, pe ce se putea conta ?...

Oamenii aceştia care gîndeau că sensul vieţii lor stă în apărarea Leningradului (şi chiar aşa gîndeau ei acum, Liza o simţea lămurit), oamenii aceştia nu vedeau că sînt condamnaţi la pieire şi spenau în orice, chiar şi în victorie. Speranţa aceasta îi făcea să muncească zi şi noapte, să stingă incendiile şi să nu ia în seamă şuieratul obuzelor... De, poate că vor izbuti să întîrzie sfîrşitul, şi acest lucru — amînarea căderii Leningradului — era de asemenea important, prezenta avantaje pentru întreg frontul, pentru toată ţara, ca şi pentru Vasilii Vasilievici, care fabrica tancuri. Slavă domnului, ea, Liza, era destul de conştientă ca să vadă situaţia limpede. Cum oare putea cineva să nu-şi dea seama că ei nu mai au la ce să se aştepte, că victoria va veni fără ei ? Ei erau condamnaţi la pieire.

La ora şapte punct, învingîndu-se pe sine, Liza fu în picioare şi se apucă de lucru. Era oare obosită, oare nu dormise destul ? Dar ce importanţă avea asta acum ? Surîse amar şi dispreţuitor la lauda muncitorului care o învăţa să lucreze la strung. Un orb ! Nu-şi dădea nici el seama de nimic...

17

Era frig şi umezeală în pădure. Soarele mai încălzea puţin peste zi, dar spre seară aburul ridicat de căldură se îndesa într-o pîclă groasă, care umezea faţa şi mîinile. Pe pereţii bordeielor se scurgeau şiroaie de apă, iar atunci cînd sobiţele dogoreau prea tare, năbuşeala umedă provoca oamenilor ameţeli.

Olea Trubnikova iubea toamna şi socotea din totdeauna că nu există un alt anotimp mai minunat şi mai gingaş. Odinioară cînd pleca cu treburile ei de activistă a Comsomolului în vreun sat îndepărtat, îi plăcea să meargă pe jos, singură ; zăbovea în pădure şi nu se mai sătura să privească bogăţia de nuanţe a frunzişului veştejit şi a frunzelor căzute la pămînt, petele luminoase ale sorbilor şi ale ienbii codrului, vălul străveziu de

culoare cenuşiu-albăstrie ce învăluia cerul, şi să asculte susurul molcom al apei lipsită de răsfrîngerile sclipitoare ale soarelui şi parcă îngîndurată. Dacă o apuca ploaia, mergea veselă înainte, murmurînd un cîntec; păşea pe poteca udă sau de-a dreptul pe pămîntul acoperit de muşchi, pe sub copacii ce picurau din frunziş stropi mari de apă. După o asemenea plimbare îi plăcea mult să intre undeva într-o casă încălzită, cu oameni primitori, să se suie desculţă pe cuptor şi, aşteptînd să i se usuce încălţămintea, să bea o cană cu lapte fierbinte şi apoi să doarmă somnul adînc ce-o îmbia.

Astăzi, ieşind de dimineaţă din bordei, Olea privi cu încîntare frunzele căzute şi care parcă înveliseră pămîntul anume în vederea iernii, precum şi frumuseţea cerului cenuşiu şi liniştit întins deasupra crengilor golaşe ale copacilor. Astăzi însă totul era altfel, nu aşa ca odinioară: lipsea şi casa încălzită, şi încălţămintea uscată, şi cana cu lapte cald; astăzi viaţa era grea, istovitoare, plină de primejdii.

Gudimov o trimitea adesea în sat, la mătuşa Saşa, şi de acolo Olea pleca să vîndă ciuperci, ouă şi lapte în centrul raional sau în satele învecinate, unde se aflau garnizoane hitleriste. Cît timp lipsea din tabără, stătea într-o odaie încălzită, dormea într-un pat ca lumea şi mai ales zăbovea multă vreme la baia de aburi, spălîndu-se din tălpi pînă-n creştet; însă încordarea nervoasă o împiedica să se desfete în voie cu bunurile acestea simple ale vieţii, şi întoarcerea în pădure, la tabără, era pentru ea o adevărată sărbătoare.

Pentru ea, o fată de la oraş, crescută în îndestulare şi confort, viaţa aceasta era grea, o înspăimînta. Şi totuşi, dacă ar fi întrebat-o cineva ce-o chinuie mai mult, n-ar fi mărturisit niciodată, dar s-ar fi gîndit mereu că raporturile cu Gudimov sînt pentru ea lucrul cel mai chinuitor. Acea primă convorbire din pădure, cînd îl întrebase despre fratele ei şi cînd Gudimov i-a răspuns că el nu mai are prieten, îi răsuna fără încetare în urechi. Înainte de război, Gudimov era foarte atent cu ea, îi plăcea să stea împreună de vorbă şi să o asculte citind versuri. Acum, din gingăşia relaţiilor lor de odinioară nu mai rămăsese nimic. Între ei stătea Boris Trubnikov. Numai timpul o putea ajuta pe Olga, timpul şi curajul, ca să cîştige încrederea şi respectul deplin a lui Gudimov.

Aşa gîndea Olga şi căuta fără încetare să se distingă în activitatea de partizan, vrînd să-i dovedească astfel lui Gudi-

mov că ea nu seamănă de loc cu fratele ei. Cîteodată credea că va izbuti: ei amîndoi trăiseră doar clipe pline de înţelegere reciprocă, ca în timpul judecării de către partizani a starostelui pus de nemţi în sat, ori în primele momente după întoarcerea ei din recunoaştere, cînd el îi luase amîndouă mîinile într-ale lui, ca şi cum ar fi vrut să se convingă că trăieşte şi că este ea cu adevărat...

Olga era gata să plătească aceste clipe luminoase înfruntînd orice lipsuri, orice primejdii, şi de dragul lor îl zorea ea însăşi pe Gudimov să-i încredinţeze noi misiuni, oricît de grele ar fi fost. Cînd lipsea din tabără cîte cinci, zece sau cincisprezece zile, ea ţinea mereu minte sfatul prietenesc şi rugămintea pe care Gudimov o rostea încet la plecare: „Fii prudentă!" Departe de el încerca o mîndrie plină de însufleţire la gîndul că Gudimov îi încredinţează misiunile cele mai de răspundere şi că ea le duce la bun sfîrşit, dînd dovadă de îndemînare şi de curaj. În schimb, era destul să se întoarcă la detaşament, ca după bucuria primelor clipe să înceapă iar înstrăinarea aceea chinuitoare dintre ei. Gudimov o evita şi căuta să o îndepărteze de el în chip atît de vădit, încît pînă şi Kolea Prohorov băgă de seamă lucrul acesta şi odată chiar întrebă:

— De ce e supărat pe tine al nostru?

— Da de unde! făcu ea, prefăcîndu-se mirată: Olga socotea că raporturile dintre ea şi Gudimov îi privesc numai pe ei amîndoi. Pur şi simplu e foarte îngrijorat, nu-ţi dai seama de asta?

Kolea Prohorov se gîndi puţin şi spuse:

— Tot ce se poate...

Detaşamentul se afla într-o situaţie grea. Frontul se apropiase acum foarte mult de Leningrad şi devenise atît de compact, atît de nemişcat, încît era cu neputinţă a se face vreo legătură printre liniile inamice. Gudimov acţiona după propriile sale aprecieri; nu ştia nimic despre situaţia de pe front, dacă nu punem la socoteală, se înţelege, informaţiile lăudăroase şi adesea mincinoase de care erau pline ziarele şi emisiunile radiofonice hitleriste. Detaşamentul crescuse, căpătase multă experienţă, dar tocmai din pricina asta era cu atît mai important să se stabilească legătura cu comandamentul Armatei Roşii.

În mintea lui Gudimov se contura un plan pentru stabilirea acestei legături, şi anume prin sectoarele sudice ale fron-

tului : drumul era mult mai lung, în schimb era mai uşor. Pe acolo, linia frontului trecea prin păduri şi mlaştini, iar nemţii controlau numai drumurile şi satele. Gudimov încredinţă Olgăi misiunea de a afla cum, cu ce acte şi sub ce înfăţişare ar putea cineva să se apropie şi să treacă linia frontului cu mai puţine riscuri.

Olga, comunicîndu-i toate informaţiile obţinute, vru să plece îndată, dar Gudimov o reţinu.

— Ce zici, Olea... pe cine să trimit ?

— Hai să mă duc eu ! propuse ea, pălind.

Gudimov clătină din cap.

— Aici e nevoie de un flăcău — puternic, rezistent, sportiv. Inventiv şi puţin actor... Ce zici de Kolea Prohorov ?

O privi cu o aşteptare mută în ochi, chinuit de un gînd pe care ea nu-l înţelese.

— Da, e foarte nimerit ! exclamă Olga. Să n-ai nici o îndoială. El se duce şi vine şi înapoi. Dacă e cu putinţă să nu cadă în mîinile nemţilor, nu cade. Dumneata îl cunoşti doar.

Gudimov tăcu multă vreme, chibzuind lucrurile şi continuînd să o privească în faţă.

— Ascultă, Olenka — vorbi el deodată, întorcînd ochii în altă parte. Tu poate că nu-ţi dai seama de asta. E ceva mai primejdios decît aci la detaşament, mai primejdios decît în acţiunile noastre. Poate fi arestat ca spion, torturat, ucis... Dacă tu nu vrei, nu-l trimit.

Olga rămase descumpănită : oare aşa înţelege Gudimov prietenia ei cu Kolea ?

— Alexei Grigorievici ! rosti ea încet, — ţi-am spus odată : lasă-mă să mă duc eu. Dacă ai de gînd să-l trimiţi pe Kolea, atunci să hotărască el. Cum să hotărăsc eu pentru el ?

Kolea Prohorov fu pregătit de drum în grabă şi cu toată grija. I se procurară nişte acte straşnice, cu parafă nemţească. Urma să se dea drept un flăcău de la ţară, mobilizat de nemţi la săparea tranşeelor, care se întorcea acasă într-un sat din zona frontului, fiind bolnav. Toată biografia lui, toate întîmplările prin care trecuse în zilele războiului, deşi născocite, erau amănunţite, convingătoare. Un singur lucru lipsea — boala. Kolea plesnea de sănătate, ba de cînd trăia în pădure, ca partizan, viaţă care-i istovise pe mulţi, se îngrăşase, devenise şi mai puternic. N-au să bănuiască nemţii cumva minciuna ?

— Păi eu nici nu mă gîndesc să dau ochi cu nemții! zise Kolea. Să-i ia dracu! Eu cu ale mele, ei cu ale lor. Totuși, pentru orice eventualitate...

Rămase o clipă pe gînduri, apoi luă deodată un fierăstrău și se crestă cu putere pe braț. Olga scoase un țipăt, dar pe fața plină de sănătate a lui Kolea nu tresări măcar un singur mușchi: atîta doar că păli.

— Ei hai, acum pansați-mă! rosti el, și se așeză pe ciotul unui trunchi, strîngîndu-și rana cu palma.

Olga, sub impulsul primei emoții, se repezi la el și-l sărută.

— Tu ai să ajungi acolo unde trebuie, și ai să vii și înapoi! spuse ea cu convingere.

— Dacă și-atunci ai să mă săruți tot așa, am să vin fuga! glumi Kolea, ascunzîndu-și tulburarea.

La plecare, îl însoțiră o bucată de drum — și Gudimov și Olga. Se despărțiră plini de voioșie, ca și cum Kolea se ducea într-o plimbare, ca și cum nu se putea întîmpla nimic nici cu el, nici cu cei care rămîneau la detașament. Se uitară un timp în urma lui, apoi porniră încet înapoi. Olga era tristă și ar fi vrut foarte mult să audă un cuvînt bun de la Gudimov. Îi spuse ceva, dar el se încruntă și nu răspunse.

Ea-l întrebă, deznădăjduită:

— Ești supărat pe mine, Alexei Grigorievici?

— Pe tine? exclamă Gudimov, cu o ciudată expresie de durere și de ironie pe față. Cînd vei greși cu ceva, — adăugă el autoritar și cu asprime, după o îndelungată tăcere, — am să-ți spun. Altfel, n-am de ce să mă supăr pe un partizan.

A doua zi, Olga plecă din nou la mătușa Sașa. Luîndu-și rămas bun, Gudimov îi strînse mîna cu putere și-i șopti:

— Ei, bagă de seamă, fii prudentă...

Ea porni la drum, încurajată și voioasă, iar el își roti odată capul, de parcă l-ar fi durut un dinte, silindu-se să nu se mai gîndească la fata care se depărta prin pădure, ca să se ducă într-un sat ocupat de nemți.

În sat, Olga urma să stea o săptămînă, dar ea se înapoie la detașament într-un suflet, chiar în seara aceleiași zile: din pricina alergăturii aproape că nu mai putea să răsufle, era albă ca varul la față și cu ochii întunecați. Dădu buzna în bordeiul lui Gudimov și, după ce se încredință că este singur, își lăsă neputincioasă mîinile de-a lungul corpului și spuse:

— Alexei Grigorievici... Leningradul...

Nu trebuia să mai explice nimic. Pînă acum îi trimisese de multe ori biletele laconice: „Nemții comunică — Rostov, Tula... Sevastopol...“ Cîteodată, Olga sau alți cercetași îi aduceau ziarul tipărit de hitleriști în limba rusă cu acest monstruos titlu: „Ruskaia Pravda“. Nemții nu precupeteau laudele, zugrăvindu-și victoriile. Ei încredințau cititorii că Leningradul va cădea în cîteva zile. Nici Gudimov, nici ceilalți partizani din detașament nu le dădeau crezare, și își băteau joc întotdeauna de lăudăroșenia lor. „N-ajung nemții la Leningrad!“ spuneau ei. Așadar, acum au izbutit?...

Gudimov își strînse pumnii pînă la durere, dar se stăpîni îndată și izbucni violent:

— Și ce, asta înseamnă că misiunea dumitale se revocă? De-ar fi vorba și de trei Leningraduri...

Olea vru să spună ceva, dar tăcu. Gudimov își dădu deodată seama, abia acum, că fața ei s-a făcut cît un pumn, că a slăbit mult și că parcă i s-au îngustat umerii. Simțămîntul de milă ce-l cuprinsese pentru Olga dispăru însă în aceeași clipă, alungat de vestea aceea cumplită. Se impunea să ia o hotărîre imediată și fermă.

— De unde știi? întrebă el, cu glasul puțin mai domolit.

— Au comunicat la radio. Am auzit eu cu urechile mele. Tunurile lor au tras salve de salut. Beau, țipă în gura mare, seara invită lumea la dans.

— Mint, cu siguranță că mint! ripostă Gudimov. Parcă puțin au mințit ei pînă azi?

— Se pare că de astă dată nu mint — urmă Olga în șoaptă. Comunicatele lor spun că au răzbit în oraș după lupte de stradă îndelungate, că o parte din trupele bolșevice se apără eroic pe Vasilievski Ostrov...

Această mărturisire: „se apără eroic“ era singurul amănunt din comunicatul hitlerist, care te făcea să crezi totul. Îți puteai închipui lămurit luptele disperate de pe baricade de pe Ligovka, Sadovaia, Fontanka, Nevski; îți puteai închipui lămurit cum, strîmtorați de nemți, apărătorii orașului au aruncat în aer minunatele poduri de pe Neva și s-au agățat cu toate puterile de ultimul petic de pămînt al Leningradului — Vasilievski Ostrov — și cum asupra lor se prăvale acum un potop de foc din cer și de pe celălalt mal al Nevei, deopotrivă.

— Ai mai spus cuiva?

Olga ridică ochii, jignită.

— Mă socoţi limbută ? vorbi ea, sufocîndu-se. N-ai încredere în mine, sau...

Gudimov o opri cu un gest brusc să continuie, o atrase spre el şi-i lipi o clipă fruntea de pieptul lui.

— Nu te supăra, Olenka ! Acum, pur şi simplu, sîntem foarte nefericiţi...

Ochii Olgăi se umplură de lacrimi.

— Ce-i asta... Alexei Grigorievici... ce va fi acum ?...

— Va fi la fel ca şi pînă acum ! rosti Gudimov, făcînd o sforţare.

Apoi o rugă să plece, ordonîndu-i să nu spună o vorbă nimănui. El îşi acorda astfel o noapte de răgaz, vrînd să chibzuiască situaţia creată în urma acestei veşti cumplite şi să ia o hotărîre : cum şi încotro să îndrepte forţa şi mînia partizanilor din detaşamentul său !

Şi iată, această noapte venise. Înainte de a se culca, Gudimov inspectă ca de obicei tabăra, care se mărise şi ea, odată cu detaşamentul, apoi controlă cu minuţiozitate santinelele din post. La intrarea în bordei zăbovi puţin. Cerul se înseninase şi prin împletitura încîlcită a crengilor se vedeau sclipind cîteva stele. De undeva de departe se înălţau deasupra pădurii rachete multicolore, învăluind într-o lumină veselă vîrfurile copacilor. Erau nemţii care sărbătoreau căderea Leningradului.

Intră în bordei, păşi peste trupurile tovarăşilor care dormeau pe jos şi vîrî cîteva lemne în soba mică de tablă. Flacăra lingea alene lemnele umede, care fîsîiau, şi apoi luneca pe burlan, fără să le cuprindă. Alexei Grigorievici se aşeză greoi pe scăunelul din faţa sobiţei, îşi lăsă capul pe braţe şi se cufundă în gînduri.

Prin minte i se perindară o sumedenie de scene, scurte dar clare, una mai amară decît cealaltă. Iată intrarea aceea principală atît de cunoscută, construită în chip de vitraliu... pe scară aleargă hohotind grosolan nemţii în mantale verzi, bat cu pumnul în uşile apartamentelor şi dau buzna înăuntru... Iată-i cum au încercuit în colţul unei străzi, lîngă Gostinîi Dvor, un grup de femei şi de adolescenţi luaţi prizonieri de pe baricade şi cum îşi bat joc de ei : „Hm, apărat Leningradul, ai !“ Iată-i hoinărind pe cheiul Nevei, chicotind cu încîntare şi holbînd ochii la mîndria întregii Rusii...

Goni imaginile acestea care îl asaltau şi se gîndi deodată la Kolea Prohorov, care acum se strecura spre linia frontului...

Unde se afla oare acum linia frontului? Sfărîmînd rezistența Leningradului, nemții urmau să se năpustească năvalnic spre Vologda, spre Iaroslavl, izolînd nordul împreună cu portul Murmansk, port a cărui activitate nu era paralizată de îngheț nici o clipă. Dispunînd din nou de uriașele forțe ținute pe loc de asediul Leningradului, ei aveau să se năpustească înainte, învăluind Moscova pe la nord și pe la sud... Dacă imposibilul s-a dovedit a fi totuși posibil, și Leningradul a fost înfrînt, însemna oare că a fost vlăguită și zdrobită însăși Armata Roșie?...

„Și noi?" se întrebă Gudimov, fiindcă desfășurarea războiului era pentru el legată de grupul de oameni pe care-l conducea, precum și de propria sa participare la război. Și își răspunse singur, judecînd lucrurile cu calm, că situația detașamentului s-a înrăutățit brusc. Era greu să conteze pe un succes al lui Kolea Prohorov. Nu vor izbuti nici să stabilească legătura cu Armata Roșie, nici să fie aprovizionați. Detașamentul se va vedea la un moment dat pierdut undeva, departe, în spatele nemților, în mijlocul unei populații demoralizate, zguduite de înfrîngere.

Își închipuia aceste urmări ale nenorocirii, urmări inevitabile după cît se părea, și totuși... nu-i venea să creadă.

„Pe ce oare mă bizui eu acum? Sînt orb, sau ce?"

Fuma, uitîndu-se țintă la flăcăruia subțire ce clipea prin găurile ușiței de la sobă. „Nu. Situația nu poate să rămînă așa!" hotărî Gudimov cu fermitate. Dacă Leningradul nu a fost păstrat, asta înseamnă că n-a putut să fie păstrat și că mai era nevoie de luni de zile și poate chiar ani întregi de noi eforturi și de noi sacrificii pentru a întoarce mersul războiului în favoarea lor. Era dureros, era rușinos că nemții au ocupat Leningradul... Asta n-ar fi trebuit să se întîmple cu nici un chip. Ce știa el însă despre felul cum s-au petrecut lucrurile, despre forța reală a Armatei Roșii, despre situația reală de pe fronturi și din țară?

Atunci, pe ce se întemeia încrederea lui oarbă?

Cînd își lămuri gîndurile și simțămintele, înțelese că încrederea aceasta a lui nu este oarbă cîtuși de puțin și că se întemeiază pe un fapt foarte simplu și totodată foarte convingător: anume pe experiența ultimelor luni ale vieții de partizan. Iată, raionul acesta, oamenii lui — activul de partid al Sovietelor locale și oamenii aceia simpli, ca mătușa Sașa, codana Tanea și

alţii, ca grăsunul Trofimov şi tînărul Jenea Orlov — care au aruncat un pod în aer cu preţul vieţii lor — ca Olga, fata asta de la oraş, care a ştiut să devină o cercetaşă iscusită, ca tînărul Kolea Prohorov, care şi-a crestat braţul cu fierăstrăul fără să stea pe gînduri — ei toţi reprezentau o părticică din ţara întreagă, o părticică din întregul popor. Şi întreaga ţară, întreg poporul erau la fel ca părticica aceasta pe care o cunoştea el, Gudimov. La început au fost şaptesprezece în pădurea asta şi numai unul s-a speriat. Apoi s-au făcut douăzeci, apoi treizeci, apoi patruzeci şi cinci, apoi şaizeci... Oare mai încăpea vreo îndoială că oamenii se adună aşa şi în alte raioane, dornici să lupte, fiindcă nu înţelegeau să trăiască sub cizma neamţului?

Nu ştia unde mai există partizani. Dar el ştia că aceşti partizani există, pentru că altfel nu se putea. Sau era minciună ceea ce au clădit ei în douăzeci şi patru de ani de Putere Sovietică, sau vîlvătaia luptei se va înteţi şi-i va înghiţi pe nemţi. Sau Puterea Sovietică era o putere scumpă poporului, şi atunci poporul o va sprijini în ceasurile acestea de grea cumpănă, ridicîndu-se şi apărînd-o aşa cum s-ar apăra pe sine, sau... Dar nu, un alt sau nu putea să existe.

Îşi aminti de viaţa dinainte de război şi de tot ce făcuse el însuşi în viaţa aceasta. Şi nu se gîndi acum nici la şcolile clădite, nici la parăzile din zilele de sărbătoare, nici la casa de cultură şi la stadion, nici la celelalte numeroase realizări ale comitetului executiv al Sovietului raional şi ale comitetului raional de partid — realizări cu care se mîndrea pe vremuri — deşi toate acestea îi veneau mereu în minte. Îşi aminti anume de încrederea şi exigenţa faţă de partid şi faţă de Puterea Sovietică, pe care o manifestau oamenii de rînd, chiar cei mai simpli. Oamenii aceştia înfruntau încă multe greutăţi în viaţă. Ei, conducătorii, nu apucaseră să facă totul pentru bunăstarea poporului, aveau o mulţime de lipsuri în munca lor şi oamenii observau aceste lipsuri şi adesea se plîngeau; în schimb, fiecare ştia că are dreptul la o viaţă fericită şi la toate bunurile vieţii acesteia, iar conştiinţa acestui drept insufla fiecăruia exigenţă şi tărie, perseverenţă şi dor de muncă. Gudimov revăzu în minte sute de oameni, al căror nume nu şi-l mai reamintea acum, un activ larg, plin de entuziasm şi de energie. Oare se vor supune ei vreodată cotropitorului, oricît ar fi el de puternic?!

Liniştit, ieşi la aer, fără să mai încerce să se culce şi să doarmă. Noaptea aceasta o destinase unor hotărîri importante

şi din pricina asta nu voia să se împotmolească în gînduri, nici să se înşele singur.

Noaptea era întunecoasă, liniştită. Nu se mai vedea nicăieri strălucirea rachetelor. Boarea zorilor adia pe deasupra pădurii, foşnind printre ramuri.

Acum, Gudimov se gîndi la el însuşi. De dimineaţă va aduna detaşamentul şi va spune oamenilor, care din pilda Leningradului învăţau să fie dîrji, că Leningradul a căzut. El trebuia să conducă mai departe pe oamenii aceştia, să nu-i lase pradă disperării şi îndoielilor... Era pentru întîia oară cînd acţiona singur, sprijinindu-se şi conducînd alţi oameni, fără să fie îndrumat de nimeni. El, conducătorul, purta toată răspunderea: răspundea de vieţile oamenilor, de succesul operaţiilor şi de alegerea obiectivelor de atac, de starea de spirit a întregii populaţii din cuprinsul raionului său şi, în ultimă instanţă, de însăşi rezultatul războiului.

„Nu-i oare prea mare şi prea grea această răspundere?" se gîndi Gudimov cu un oftat, simţind pentru o clipă că a îmbătrînit, că e obosit şi că puterile lui sînt mărginite. Nu... el aparţinea acelei generaţii de vechi activişti de stat care erau cei mai apropiaţi de popor, aparţinea celei dintîi verige a conducerii. Cum oare să nu devină ei conducători ai luptei, în ceasul acesta atît de greu!... Se simţi deodată mîndru de el însuşi, de forţa lui spirituală, de soarta lui grea, şi mîndria aceasta îi alungă şi oboseala, şi durerea.

Cu puţin înainte de ziuă, cînd plecă să se culce, Gudimov luă cea din urmă hotărîre. Acum nu mai rămînea nimic nelămurit, nu rămînea nici o întrebare fără răspuns. „Chiar dacă înfrîngerea se va dovedi mai îngrozitoare decît cele mai amare presupuneri, pentru noi e tot una: asta nu înseamnă sfîrşitul! Şi oricît de puţini am rămîne, noi vom lua mereu totul de la capăt!"...

În zori, adună detaşamentul.

Olga, care acum asista pentru prima oară, în ultimele două luni, la o adunare a întregului detaşament, se uita în jurul ei cu o uimire plină de bucurie. Detaşamentul lor, care în primele zile semăna mai curînd cu un grup de excursionişti, crescuse simţitor. Încercă să numere oamenii, dar se încurcă — erau şaptezeci şi trei sau şaptezeci şi cinci; împreună cu santinelele din post, detaşamentul se ridica aproape la o sută de partizani. Oamenii se maturizaseră, slăbiseră, aveau feţele arse de vînt,

dar erau cu toţii proaspăt bărbieriţi şi bine îmbrăcaţi, cu o ţinută de adevăraţi ostaşi — aşa cum dorea Gudimov. E drept, erau felurit îmbrăcaţi — care într-o haină de piele, care într-una vătuită, care într-o manta sau scurtă îmblănită — dar toţi aveau arme sau pistoale automate, grenade la cingătoare şi arătau ca nişte luptători bravi ; chiar şi Muzîkant, botanistul cel lung şi deşirat. Şi dacă-i priveai mai cu luare-aminte, vedeai că ei reprezintă o forţă, că alcătuiesc o adevărată unitate militară.

Grişin comandă : „Drepţi !"

Gudimov ieşi fără grabă din bordei, şi Olga, singura care cunoştea motivul împovărător al acestei adunări, se miră văzînd expresia calmă şi senină întipărită pe faţa lui. Avea oare informaţii noi, care le dezminţeau pe celelalte ?

Gudimov începu să vorbească. Începu să vorbească dînd glas gîndului de adineauri al Olgăi : arătă cum a crescut detaşamentul lor şi ce oameni dîrzi şi de nădejde s-au dovedit oamenii sovietici. După tulburarea din glasul lui, Olga îşi dădu seama că nu are nici un fel de informaţii care să dezmintă veştile anterioare şi că dintr-o clipă în alta va rosti aceste cuvinte îngrozitoare : Leningradul a căzut !

Şi Gudimov rosti într-adevăr aceste cuvinte — le rosti cu glas tare şi lămurit :

— Nemţii au comunicat că au luat Leningradul.

Olga avea impresia că după aceste cuvinte trebuie să taci, să taci mult de tot, că orice ai spune sună fals, neconvingător. Gudimov însă continuă să vorbească, analizînd calm în ce măsură este verosimil comunicatul hitlerist — doar nemţilor le plăcea să se laude cu victoriile lor cu mult înainte de a le fi obţinut ! Făcu chiar o glumă, spunînd că nemţii cunosc prost geografia şi că poate au confundat întreg Leningradul cu Vasilievski Ostrov, aşa că în realitate e posibil să nu fi ajuns nici la Kanonerski.

Mulţi zîmbiră. Gluma aceasta stîngace vădea o forţă spirituală care plăcea oamenilor.

In continuare, Gudimov le împărtăşi tovarăşilor săi de luptă toate lucrurile la care se gîndise peste noapte. Pregătindu-se să vorbească în faţa detaşamentului, şovăise, întrebîndu-se dacă trebuie sau nu să comunice această ştire neverificată şi dacă trebuie să pregătească oamenii pentru înrăutăţirea bruscă a situaţiei în care urmau ei să lupte de acum înainte. Orice nesinceritate îi repugna însă, aşa că îşi mărturisi toate

gîndurile. Le spuse partizanilor că Leningradul nu poate fi înfrînt, pentru că Leningradul e mai mult decît un oraş, este o mare de oameni, un steag, este simbolul fermităţii leniniste, şi că acest Leningrad nu va fi îngenunchiat niciodată, de nimeni.

După aceea ceru ca fiecare să-şi spună părerea. Ca întotdeauna nimeni nu se hotăra să ia cel dintîi cuvîntul. Şi deodată unul dintre partizanii noi veniţi în detaşament, un colhoznic în vîrstă, care luase drumul pădurii după ce nemţii îl bătuseră pentru o vorbă cutezătoare, partizanul acesta nou îşi trînti căciula de pămînt şi spuse cu convingere :

— Să mă trăsnească uite-aici, la mir, da eu zic că asta-i minciună ! Mint nemţii !

Oamenii încuviinţară din cap.

Iurii Muzîkant ridică mîna, ceru cuvîntul, ferindu-şi cu palma, ca să nu-l vadă cei din jur, atît faţa care i se făcuse albă ca varul, cît şi buzele, care-i tremurau.

— Tovarăşi ! strigă el cu putere şi cu o patimă neaşteptată. La Leningrad e munca mea de o viaţă întreagă. La Leningrad mi-a rămas soţia care trebuie să nască. Noi nu ştim dacă e adevărat sau nu comunicatul nemţilor. Dar eu jur, că pînă la ultima picătură de sînge şi pînă mi-o albi părul, n-am să lepăd arma din mînă, şi am să mă răzbun, am să mă răzbun, am să mă răzbun...

Şi în clipa aceasta ridică braţul, fără să-şi mai ferească faţa, ameninţînd.

Pe urmă luă cuvîntul Ivan Korotkov, strungar din Leningrad.

— Ţi se strînge inima cînd te gîndeşti că neamţul calcă prin Leningrad ! spuse el. Nici nu se poate să fie adevărat. Cum, tovarăşi, oare nu cunoaştem noi oamenii din Leningrad ? Cum, tovarăşi, oare nu sîntem şi noi leningrădeni ? Ei n-au putut să dea Leningradul, aşa cum nici noi nu l-am fi dat ! Eu propun să uităm c-am auzit vestea asta. Şi să luptăm aşa ca şi cum oraşul de neînfrînt a lui Lenin ar fi cu noi. Să credem în puterea lui de neînfrînt, aşa cum am crezut şi pînă acum. Da, tovarăşi, — urmă el, după ce se gîndi puţin, spulberîndu-şi singur îndoiala ce-l frămînta, — aşa să grăiască şi rezoluţia noastră : să socotim că Leningradul n-a fost cedat !

Ecoul aplauzelor se rostogoli pînă departe în pădure. Procurorul Grişin scrise cu grijă rezoluţia adunării în jurnalul de-

taşamentului, iar Gudimov ordonă oamenilor să se pregătească pentru o nouă acţiune, foarte primejdioasă, la care urma să ia parte întregul detaşament.

18

Maria îşi petrecea zilele şi nopţile la obiectivul ei, prinsă de zeci de treburi care nu sufereau amînare. Apa, din cauza deselor întreruperi în funcţionarea reţelei, nu ajungea la etajele superioare şi se impunea mărirea rezervelor de pe acoperişul şi din podul clădirii; cum însă ei nu aveau în ce să ţină apa, Maria trebui să umble cîteva zile ca să facă rost măcar de nişte butoaie. Împreună cu alte femei din grupul de autoapărare, cără apă sus — muncă grea, care i se păru totuşi o nimica toată în comparaţie cu alergătura aceea plicticoasă în căutarea butoaielor. Apoi fu sfătuită să facă rost de nişte furtunuri, ca la nevoie să se poată pompa apa de jos, şi trebui să alerge alte cîteva zile pe la diferite instituţii, pînă să le procure. Căminul pentru sinistraţi creat de ea era un permanent izvor de griji. Ca să amenajeze o cameră pentru copii trebuia făcut în adăpost un perete despărţitor, dar materialul necesar fu procurat şi el cu mare greutate şi transportat apoi la fel de greu, cu un simplu cărucior. Imediat după instalarea copiilor în camera aceasta, se constată că o fetiţă are tuse convulsivă. În timpul unui puternic bombardament aerian, femeile începură să ţipe cu disperare, cerînd scoaterea fetiţei din adăpost, iar mama acesteia plîngea amarnic: „Mi-aruncaţi copilul afară, sub bombe!" Şi Maria trebui să amenajeze grabnic o despărţitură specială în adăpost pentru fetiţa bolnavă. Raţia de pîine fusese din nou micşorată; muncitorii primeau acum cîte 400 grame de pîine pe zi, iar restul populaţiei, cîte 200 grame. După ce stăteau la o coadă uriaşă, gospodinele se întorceau acasă cu un pumn de mei sau de linte, şi fierbeau o supă subţire, care nu ajungea nici la o singură masă. Cantinele primeau foarte puţine alimente, dar mîncînd la cantină rezolvai mai uşor problema hranei. Maria se văzu nevoită să se ocupe zilnic de cantina muncitorilor, ca să nu se fure alimentele; oamenii, înfometaţi, deveniseră bănuitori şi bombăneau mereu că se fură, iar Maria trebuia să ţină seama de toate reproşurile şi de toate plînge-

rile, să controleze porţiile la cîntar, şi apoi să liniştească pe cei nemulţumiţi. Acasă, Ana Konstantinovna şi Miroşa se luptau cu lipsurile, străduindu-se să-l hrănească aşa cum trebuie măcar pe Andriuşa. Şi întotdeauna cînd venea acasă, Maria se vedea intrată numaidecît în cercul aceloraşi griji : mîncarea.

Simţul răspunderii o stăpînea atît de mult, încît ea uita de foame şi de oboseală, ştiind bine că nu are dreptul nici să obosească, nici să dispere. Se supraveghea cu străşnicie, se străduia să vorbească pe un ton cît mai firesc şi se silea să zîmbească de faţă cu alţi oameni. Iar faptul că întotdeauna se prefăcea calmă, o ajuta să se liniştească şi pe sine. In aceste zile grele ducea la bun sfîrşit orice muncă i se încredinţa şi nimic nu i se părea peste puterile ei.

— Ştii, Ivan Ivanovici, — spuse Maria odată, adresîndu-se lui Sizov, — această autorenunţare continuă face ca viaţa să ţi se pară foarte uşoară.

— Ce autorenunţare vezi tu la noi ? replică Sizov. Astăzi noi sîntem egoişti în cel mai adevărat sens al cuvîntului. Ne-am agăţat de viaţa noastră şi nu vrem să cădem în robie, ba încă mai visăm şi la un viitor fericit.

Maria izbucni în rîs, atît de mult o surprinse răspunsul acesta.

Peste noapte, controlînd posturile de gardă, constată lipsa uneia dintre cele mai de nădejde membre ale grupului de autoapărare : bibliotecara Zoia Pletneva, care trebuia să fie la post pe palierul de la etajul doi. Urcă scara, nevenindu-i să creadă că Zoia s-a speriat şi a părăsit postul. O văzu numaidecît lîngă o fereastră de la etajul trei. Îi recunoscu profilul cu bărbia puţin ascuţită şi cu părul pufos, strîns într-un coc, dar chiar din prima clipă o izbi o expresie necunoscută, de imensă fericire, întipărită pe faţa Zoiei, luminată acum de răsfrîngerile tremurătoare ale împuşcăturilor şi îndreptată spre un bărbat, care-i ţinea amîndouă mîinile într-ale lui. Fata năzuia cu toată fiinţa ei spre militarul acesta înalt, răspunzînd în acelaşi timp laconic şi cu repeziciune la ceea ce-i spunea el. Şi se vede că vorbeau despre lucruri nespus de însemnate şi de minunate, fiindcă nu luau în seamă nimic din ceea ce se petrecea dincolo de fereastră.

Maria se trase lîngă perete, în întuneric, şi-i privi cîteva minute, cu acea uimire şi curiozitate cu care priveşti pe un

ecran o viaţă străină, neînţeleasă. Apoi coborî scara fără zgomot.

La statul major al obiectivului, instalat în camera întunecoasă a portarului, la demisol, nu era nimeni. Maria se lungi pe canapea şi aprinse o ţigară. Se gîndea la Zoia Pletneva şi la convorbirea aceea atît de însemnată şi de minunată din faţa ferestrei luminată de răsfrîngerile împuşcăturilor; moartea îşi flutura aripa deasupra amîndorura, dar amîndoi erau fericiţi. Viaţa continua, plină şi cutezătoare, continua necontenitul ei mers înainte, chiar şi aici, în cleştele asediului.

Aşa era oare?

Pînă de curînd, Maria găsea o consolare în renunţarea deplină la viaţa ei personală. Pe atunci însă i se părea că viaţa s-a frînt pentru toţi, că aceasta este legea războiului. Iar acum vedea că pînă şi sub focul războiului fiecare om trăieşte prin tot ce are mai scump, mai apropiat. Aşa era şi cu mamă-sa: îi venea foarte greu să se obişnuiască cu condiţiile vieţii de război, şi totuşi visa să organizeze în ziua de 7 Noiembrie o serbare la Casa copilului; iar serile şi le petrecea întocmind felinare multicolore din hîrtie şi tăind steguleţe ca să împodobească adăpostul copiilor! Zilele trecute se întorsese acasă fericită: „Stasik a zîmbit! Am luat o tamburină şi am făcut cîţiva paşi de dans; el s-a uitat la mine şi deodată a zîmbit, apoi a întins mînuţele spre tamburină!"

Dar Miroşa? Ea se zbătea pentru hrana întregei familii, stătea la cozi, usca rădăcini de plante pentru iarnă, strîngea fiecare firimitură de pîine, fiecare grăunte de crupă, fiecare surcea. L-a îndrăgit pe micuţul Andriuşa şi cu el viaţa i se părea mai bogată şi mai plină de bucurii decît înainte de război, cînd stătea cu nepoatele, care „n-aveau nici o grijă de casă". Şi dacă Miroşa şi cu Ana Konstantinovna se înţelegeau, asta se datora numai faptului că pentru amîndouă nu exista nimic mai important, decît la care din amîndouă va alerga Andriuşa şi cui îi va zîmbi mai întîi...

La urma urmei, şi grija arătată de Timoşkina pentru tîrlicii, fără de care credea că fata ei nu se simte bine în cazarma forţelor antiaeriene, era şi ea tot o manifestare de viaţă. În lucrurile mari, ca şi în cele mici, omul îşi dădea acum silinţa să trăiască, aşa cum a trăit întotdeauna, să păstreze tot ce-i era mai scump şi necesar. Nu toţi construiau baricade şi metereze, nu toţi munceau la fabricarea de obuze şi tancuri, nu

toţi trăgeau asupra duşmanului, nu toţi apărau oraşul la posturile de pază contra incendiilor. Toţi însă se împotriveau morţii, distrugerii şi robiei, fără să renunţe la nimic în faţa duşmanului...

„Dar eu? se întrebă Maria, uimită că n-a înţeles pînă acum aceste lucruri. Eu n-am renunţat la nimic, nici măcar la trecutul meu. Eu n-am uitat nici o clipă de nimic. Eu nu m-am mirat de dragostea Zoiei, ci, dimpotrivă, am invidiat-o; da, da, am invidiat-o... Cînd mă duc la spital la Kamenski — fiindcă acum nu mă mai duc la Mitea, ci la Kamenski — mă simt iubită şi asta îmi face bine şi în acelaşi timp mă îngrozeşte. El mă iubeşte. Aici nu poţi greşi, asta se ghiceşte fără cuvinte. Oare am eu nevoie de asta? Nu, nicidecum. Dar nu vreau nici să renunţ la dragostea lui, la posibilitatea de a-l vedea. Nemţii cred că ne-au sugrumat, că ne-au îngenunchiat, că ne-au îngrozit cu bombele lor. Uite că nu-i aşa! N-am să renunţ la nimic, am să trăiesc aşa ca şi cum nemţii nici n-ar exista, n-am să renunţ la nimic din tot ce alcătuieşte viaţa mea!"

Se ridică de pe canapea şi urcă din nou sus.

Zoia stătea singură pe palierul de la etajul doi. Pe faţa ei rătăcea un zîmbet absent, laolaltă cu răsfrîngerile purpurii ale unui incendiu depărtat.

— Se potoleşte! spuse Maria, scoţînd capul pe geam.

Zoia se uită la pălălaia incendiului, dîndu-şi se vede abia acum seama de unde vine lumina aceasta trandafirie şi jucăuşă.

— Cît sînt toate acestea de... nefireşti! vorbi ea, strîngîndu-şi umerii, înfrigurată.

— Noi vom supravieţui... ce zici? întrebă Maria.

— Nu ştiu — răspunse Zoia, şi după cîteva clipe de gîndire adăugă: Noi, adică Leningradul? Da, negreşit! Cît despre noi amîndouă... uite, nu ştiu de ce, dar cred că vom supravieţui şi noi.

Oamenii aflaţi de gardă pe acoperiş stăteau perechi-perechi, obosiţi, şi vorbeau între ei. Era frig şi aproape linişte. Nu se dăduse încă încetarea alarmei, dar deasupra oraşului nu mai erau avioane. Incendiul din depărtare se stingea treptat, învăluind acoperişurile într-un nor potolit de fum.

— Se pare că pentru azi e destul! le strigă Maria.

— Da, aşa se pare.

Nu era vînt, dar răcoarea nopții de toamnă te pătrundea. „Ne trebuie pîslari și haine vătuite pentru oamenii de gardă — se gîndi Maria. Altfel n-au să poate rezista". Nu-i venea să coboare de pe acoperiș, atît de cuprinzător se vedea de aici lupta care tocmai se sfîrșea, atît de liber puteai să respiri aici. Se așeză pe învelișul ferestruicii podului și se gîndi unde să se ducă a doua zi, ca să facă rost de pîslari și de haine vătuite. Știa că la început va fi refuzată peste tot, dar era încredințată că pînă la urmă va izbuti.

In ajun, Kamenski îi spuse: „Nimeni în afară de noi n-ar fi putut lua conducerea războiului împotriva fascismului. Numai statul nostru urmărește zdrobirea totală a fascismului și numai el va lupta pînă la capăt, și-l va zdrobi. In statele burgheze se vor găsi întotdeauna amatori de jumătăți de măsură și de compromisuri".

Maria fusese de acord cu el. Și acum se gîndi că într-un fel sau altul fiecare din femeile aflate pe acoperișurile pîrjolite ale orașului înțelege și simte lucrul acesta. De bună seamă, nicăieri pe lume nu existau oameni atît de hărțuiți de-o luptă inegală ca ei... Și totuși, ei, anume ei, vor lupta pînă la capăt, fără să accepte nici un compromis cu dușmanul... Pe urmă, Maria se gîndi la sine. Mai înainte nu-i trecuse niciodată prin minte că va avea atîta putere, că va lua asupră-și o părticică dintr-o acțiune obștească de stat. In schimb, acum, cînd se ivise prilejul să facă lucrul acesta, ea organiza, se zbătea, îndruma și antrena oamenii ca un adevărat administrator. Cum de s-a putut asta? Oare însăși viața sovietică te pregătea ca în clipele grele să te simți răspunzător pentru totul din jur? Atunci, Trubnikov? Asta cum se explica?...

Amintirea aceasta sîcîitoare era insuportabilă. Dar totul o provoca, totul cerea o soluție, o lămurire, un răspuns.

Undeva, foarte aproape, pocni asurzitor o împușcătură. Și tunurile dimprejur începură numaidecît să tragă pripite. Ca întotdeauna în prima clipă a unei noi primejdii, inima Mariei încetă parcă să mai bată... Lipindu-se de tabla rece a acoperișului, își recăpătă stăpînirea de sine și se strădui să-și dea seama de ce se petrece în jur. Răbufniri sclipitoare de foc se vedeau înălțîndu-se deasupra acoperișurilor. Sus de tot, pe cer, se aprindeau și se stingeau steluțele exploziilor proiectilelor antiaeriene. Cîteodată zvîcnea spre înălțime cîte un proiectil-trasor, care despica întunericul ca un ac sclipitor de lumină,

dar părea că abia străbate văzduhul. Exploziile erau dezordonate; artileriştii nu izbuteau să dibuiască drumul avionului inamic, deşi huruitul subţire şi sacadat al motorului răsuna desluşit. După cîtva timp, auzind şuieratul bine cunoscut al unei bombe în cădere, Maria închise ochii şi se lipi mai mult de tabla acoperişului. „Acesta-i sfîrşitul!" o fulgeră un gînd, şi odată cu gîndul acesta felurite scene i se perindară într-o clipă prin minte: o seară de vară petrecută la vilă, Andriuşka ţopăind în pătuţ, o foaie albăstrie de calc cu o schiţă neterminată, Kamenski cu glasul lui cel reţinut: „Dumneata totuşi... păzeşte-te" — şi o mulţime de alte lucruri, care constituiau viaţa ei. Acoperişul se cutremură şi se clătină sub trupul ei chircit. Bubuitul unei explozii puternice o asurzi. „E undeva în apropiere!" îşi dădu seama Maria, şi se ridică puţin.

— E undeva în apropiere! strigă ea, ca să dea curaj oamenilor aflaţi de gardă.

— La numărul şapte! răspunse cineva.

Ridică ochii spre cerul unde mai stăruiau încă ghemotoacele de fum ale proiectilelor antiaeriene, şi trase cu nesaţ în piept aerul rece, simţind fiziceşte că aceasta este viaţa şi că nu există nimic mai important decît viaţa aceasta simplă: să respiri, să vezi, să simţi, să te mişti... Îşi revăzu cu o pătrunzătoare limpezime propria ei viaţă simplă şi-şi zise: „Numai asta are importanţă! Cîndva, m-am înşelat, dar nu-i nimic. Acum minciuna a ieşit la iveală şi-i foarte bine că a ieşit la iveală! Dacă merit fericirea, am să mi-o cuceresc singură, măsurînd totul cu singura măsură exactă... Cît despre Trubnikov, el nu mai există pentru mine nici în prezent şi nici în trecut, fiindcă acum ştiu că era un om meschin, egoist, răsfăţat şi uşuratic, iar dragostea lui era şi ea meschină, egoistă, falsă".

Se feri să reţină această concluzie crudă, dar în. acelaşi timp se sili cu ciudă să-şi amintească totul, să înţeleagă totul pînă la capăt.

Da, era minunat, îmbătător: plimbările acelea nebuneşti peste cîmpuri, uitarea plină de fericire a primei pasiuni, întîlnirile tainice, vizitele lui la Leningrad, cînd dădea buzna în casă, zgomotos, vesel, încărcat de pachete şi cînd petreceau două zile ca într-o sărbătoare, uitînd de tot de pe lume. De fapt, însă, el pur şi simplu fugea de răspundere, de îndatoririle lui! Chiar şi după naşterea lui Andriuşa au continuat să stea separat. Ea-i trecea cu vederea toate cîte o contrariau, dar era nevoită atît de

des să-i treacă cu vederea asemenea lucruri şi să se consoleze mințindu-se singură! El nu voia să aibă un copil, nu voia cu nici un chip. Atunci erau la un pas să se certe, dar pe urmă a intervenit o înțelegere tacită, şi Maria, procedînd după voia ei, a luat parcă asupră-şi toată răspunderea viitorului copil. Şi aşa s-a statornicit între ei amîndoi că „viața de toate zilele" nu-l privește pe Boris; nu degeaba căuta el să o convingă că „viața de toate zilele distruge dragostea". S-au văzut rar de tot în iarna dinaintea naşterii copilului, dar el spunea cu o nemăsurată convingere că e ocupat şi vorbea în chip nespus de ispititor despre vara pe care urmau să o petreacă împreună. Atunci, în iarna aceea, Mariei i-a fost foarte greu, au năpădit-o sute de griji. Nu-i ajungeau banii şi a luat acasă o lucrare tehnică plicticoasă. Cum o mai durea mijlocul, noaptea, cînd stătea aplecată asupra schițelor acelea complicate şi plicticoase! Lui Boris nu i-a spus niciodată nici un cuvînt despre asta şi întotdeauna îl întîmpina veselă, vioaie şi atentă, ca un om lipsit de griji...

În iunie, după ce a născut copilul, Boris i-a făcut o surpriză. Mamă-sa a venit cu automobilul lui să o ia de la spital şi au plecat afară din oraş, la vilă, iar ea a scos o exclamație de entuziasm, deschizînd portița şi păşind pe aleea umbroasă, la capătul căreia se vedea casa inundată de verdeață... Da, totul era minunat, minunat!... În schimb, Boris n-a venit la spital să-i vadă, pe ea şi pe copil, iar la vilă n-a venit nici în ziua aceea, nici a doua zi, ci abia după o săptămînă, cînd ea se restabilise complet. A mîhnit-o faptul că el nu a fost atent şi gingaş cu copilul, dar i-a trecut şi lucrul acesta cu vederea, spunîndu-şi că dragostea pentru ea îl face să nu mai vadă nimic altceva... Boris a invitat la vilă pe Gudimov, pe Olea, pe Akimov şi alți cîțiva colegi de-ai lui. În prealabil, şoferul descărcase la bucătărie nişte coşuri cu alimente. Ana Konstantinovna robotea să prepare masa, şi toată lumea era foarte veselă... La vilă venea şi ajutorul lui Boris, Gorev, un om antipatic şi nesincer, un linguşitor, şi Maria nu înțelegea de ce îl tot invita Boris. Într-o zi însă îşi dădu seama că Gorev era acela care înzestra vila... Şi într-adevăr, cînd Boris venea la vilă descoperea vesel ba o barcă, ba o vază cu flori, ba o excelentă pivniță în spatele casei... adică toate acele nimicuri scumpe, pe care Maria le luase la început drept o dovadă mişcătoare a grijii lui față de ea.

Da, surpriza din vara aceea, de care se părea că s-a îngrijit el, n-au însemnat pentru Boris nici un efort, nici o preocupare.

Iar atunci cînd lui Andriuşa i s-a inflamat urechea stîngă şi Boris a găsit-o pe Maria istovită, cu copilul în braţe, a plecat numaidecît, sub pretextul că e chemat de urgenţă la Smolnîi. Şi pînă nu s-a însănătoşit copilul nu s-a întors.

O iubea pe Maria, firește, dar o iubea numai pentru el, fără să renunţe la nimic de dragul ei. Nu degeaba, atunci cînd dăduse buzna în casă, după ce fugise din raion, exclamase uşurat: „Slavă domnului, mai sînteţi aici..." Căci era convins doar de faptul că trebuie să plece, să plece cît mai repede!

„De ce m-am mirat şi m-am simţit indignată atunci?" se întrebă Maria. Doar el a fost aşa întotdeauna, egoist, îmbătat de putere şi de succes. Era iubit pentru că era plin de viaţă şi ştia să se facă plăcut. Dacă mergea ceva prost în raion, vina cădea asupra ajutoarelor lui, pe care le învinuia şi el, adăugînd: „Am avut prea multă încredere, nu i-am supravegheat îndeajuns. Trebuie să fac totul singur!" Şi toţi îl simpatizau, toţi îl cruţau, chiar şi Gudimov... Dacă n-ar fi venit războiul, aşa şi-ar fi trăit viaţa, înconjurat de dragoste şi de respect. Iar Maria ar fi închis ochii mereu, să nu-i vadă egoismul, nici acea uşuratică mulţumire de sine... Şi abia cînd ar fi îmbătrînit, ori s-ar fi îmbolnăvit, ar fi văzut deodată că nu are un prieten în Boris.

Canonada se abătu într-o parte, potolindu-se treptat, treptat. Spre răsărit, cerul începea să se lumineze. Pe ruinile casei de la numărul şapte fonfoteau nişte mogîldeţe mici şi rătăceau de colo-colo fîşiile palide de lumină ale lanternelor. O maşină a Salvării trecu pe stradă în zgomotul asurzitor al motorului. Pe acoperişurile învecinate oamenii măturau molozul. Prin case, atît cît se putea vedea de aici, locatarii scoteau geamurile sparte, încheiau la loc ramele desfăcute şi potriveau placaj în ferestre.

Făcînd bilanţul trist al vieţii ei, Maria nu simţi nici durere, nici tulburare, nici amărăciune. Stătea cu ochii aţintiţi înainte, impasibilă. Dacă mîine va veni şi rîndul ei, se va apuca întocmai ca şi ceilalţi să cureţe, să repare stricăciunile, să lupte. Această îndîrjire omenească era în firea ei, şi-i dădea linişte, tot aşa cum îi dădea linişte şi cerul care se lumina cu încetul; dar poate că liniştea aceasta se făurea în ea însăşi ca o pavăză a sufletului, fiindcă acum nu se putea trăi altfel.

În noaptea aceea calmă şi înstelată, tancurile lui Alexei Smolin plecară să ocupe o nouă poziţie. Rachetele care se înălţau arareori deasupra frontului luminau depresiunea pustie, brăzdată de terasamentele liniilor ferate şi sfîrtecată de obuze. În răstimpuri se desprindeau din întunericc construcţii distruse, cufundate într-o tăcere de moarte, încît ai fi zis că acolo n-au răsunat niciodată pas şi glas omenesc. Totuşi, Alexei ştia că viaţa n-a plecat de aici. Un detaşament de muncitori de la uzină izbutise să-i oprească pe nemţi în apropierea suburbiei şi acum lupta, apărînd oraşul, undeva în faţă, încotro pîcla neagră a nopţii învăluise deopotrivă şi pavilioanele uzinei, şi căsuţele cu grădiniţe, şi tranşeele săpate în pripă.

— Mai bine mori, decît să nu dai oamenilor ăstora un ajutor ca lumea! spusese Iakovenko, petrecîndu-l pe Smolin. Aşa sună şi ordinul.

Ordine care să grăiască altfel, Alexei nu mai auzise de mult. Tancurile treceau dintr-un sector în altul al frontului, înghesuit acum spre Leningrad, respingînd atacurile nemţilor şi făcînd incursiuni rapide şi de o îndrăzneală disperată în spatele inamicului. Şi mereu se cerea să-ţi dai chiar şi viaţa, numai să faci o treabă ca lumea. În această succesiune necurmată de misiuni şi de lupte, Alexei uitase că mai există pe lume confort, că se mai poate dormi într-un pat. Din cînd în cînd se mira că mai este încă în viaţă, teafăr şi nevătămat.

O mogîldeaţă întunecată se desprinse deodată din beznă. Alexei desluşi un om, cu o căciulă de blană pe cap, îmbrăcat cu un palton, pe deasupra căruia era încins în cruce cu benzi de mitralieră.

— Vă aşteptam! spuse el.

Avea o voce de bătrîn, prietenoasă şi caldă, încît ai fi zis că nici nu este război, şi Alexei ar fi venit acolo ca oaspete.

O altă mogîldeaţă întunecată, ceva mai scundă, se ivi lîngă cea dintîi. Lumina stelelor i se oglindi cu răsfrîngeri scînteietoare pe ţeava armei.

— Şura, — vorbi bătrînul, — du tovarăşii pe poziţie. Vedeţi, nu ştiu dacă noi am făcut-o aşa cum trebuie.

Aleseseră foarte bine poziţia — îndată după ultima casă a suburbiei, într-o mică rîpă. Adăposturile erau plasate în mod judicios, la distanţa cerută unul de altul, însă pereţii erau tă-

iaţi greşit. Alexei le arătă comandanţilor de tancuri ce locuri să ocupe şi se întoarse la tancul lui. Oamenii din echipaj şi apucaseră cazmalele în mîini, iar Şura muncea laolaltă cu ei.

— Nu ştiam cum trebuie făcută poziţia. V-am aşteptat, v-am tot aşteptat. De trei zile ni se făgăduieşte într-una că veniţi. Cînd au răzbit nemţii spre cimitir şi noi i-am alungat de acolo, ni s-a spus că tancurile sînt pe drum, aşa c-am rămas aici, pe poziţie. Ne-am apucat să vă facem adăposturi, dar n-avea cine să ne arate cum să le facem. Uite, nici măcar grenade nu avem. Abia acuma se fabrică grenade la noi la uzină. Ei, dar din clipa asta sîntem liniştiţi...

Şura vorbea cu o voce răsunătoare şi cu o adîncă seriozitate. Vedeai că flăcăiandrul e adînc pătruns de simţul răspunderii.

— Cîţi ani ai, Şura ? întrebă Alexei.

— De ce mă întrebi ?

— In ce clasă eşti ?

— In nici o clasă.

— Nu înveţi la şcoală ?

— Ei, asta-i acum ! se auzi, supărat, răspunsul. Drept cine mă iei dumneata, tovarăşe comandant ?

Alexei se simţi stingherit şi rămase tăcut, străduindu-se zadarnic să vadă mai bine în întuneric chipul acestui tovarăş cu o voce de adolescent. Şura era scund dar vioi.

— Eşti şi dumneata din miliţia poporului ? întrebă Serioja Pegov, pe un ton voit respectuos şi cu care se adresa întotdeauna fetelor.

— Sînt luptător în detaşamentul muncitorilor de la uzină !

Acum nu mai încăpea nici o îndoială : flăcăiandrul din faţa lor era o fată. Alexei nu putea să înţeleagă cum de n-a fost capabil să-şi dea seama de lucrul acesta. Prezenţa acestei fete cu vocea răsunătoare îl tulbura şi în acelaşi timp îl stînjenea întrucîtva ; acum se jena să mai continuie discuţia începută în chip atît de stupid. Şura însă lăsă cazmaua din mînă, îşi puse arma pe umăr şi rîse, nu fără oarecare cochetărie :

— Te-ai fîstîcit ! Pe mine mă ia deseori lumea drept băiat. Şi asta-mi face chiar plăcere.

Alexei îngînă ceva în chip de explicaţie. Limba i se împleticea şi nu-i venea în minte nici o idee mai acătării.

— Cum aveţi răgaz, veniţi la căsuţa de colo să beţi un

ceai — spuse Şura, ieşind din adăpost. Pînă atunci eu pun samovarul.

— E casa dumneavoastră ?

— Da, a noastră.

— Şi lupţi chiar aici, lîngă casa părintească ?

Şura surîse.

— Nemţii luptă lîngă casa noastră. Noi am fi bucuroşi să luptăm ceva mai departe.

— Dumneata... ai şi fost în luptă ? întrebă Alexei, pripit, dorind să o mai reţină.

— Nu ştiu dacă asta a fost sau nu o luptă! răspunse Şura. Cum i-am văzut că se apropie — ei alergau strigînd — noi ne-am lungit în tranşee şi-am început să tragem. Unul, Kulikov, s-a tîrît înainte, în întîmpinarea unui tanc, şi s-a ascuns într-o groapă ; iar cînd tancul s-a apropiat, a sărit din groapă şi i-a azvîrlit sub şenile o legătură de grenade. Şi tancul a încremenit pe loc. Apoi, Averkiev şi Nastea Sulimova au adus o mitralieră şi-au început să secere nemţăria ! Trăgeau şi nemţii, dar pînă la urmă au luat-o la sănătoasa. După cîtva timp totul a început de la capăt, însă noi i-am alungat şi de astă dată. Nemţii au început atunci să tragă cu tunurile. Acum e linişte, dar pînă mai adineauri au explodat într-una obuzele. Dumneata ce zici, este asta o luptă, ori nu ?

— Şi încă una izbutită ! răspunse Alexei. Spune, ai tras şi dumneata ?

— Da, am tras. Nu mă laud, — urmă Şura după o scurtă tăcere, — dar am tras mult. Ca să spun drept, mie nu-mi place de loc să trag. Cine are nevoie de toate astea ?

— Ce să-i faci, doar ei ne-au atacat !

— Înţeleg. Dar nu de asta-i vorba... Poate că după războiul ăsta n-au să mai fie alte războaie. Dumneata ce zici ?

În glasul ei se simţea o nădejde atît de fierbinte, încît Alexei răspunse laconic :

— Să sperăm !

Serioja Pegov se folosi de acest prilej, ca să intre şi el în vorbă ; începu să spună ceva despre contradicţiile imperialismului şi aminti că războiul nu-i decît o continuare cu alte mijloace a politicii respective.

— Uite, de asta trebuie să distrugem imperialismul dimpreună cu toate contradicţiile lui ! interveni fata, întrerupîndu-l. Acuma mă duc să pun samovarul.

Şi plecă, mistuindu-se îndată în întuneric. Iar Nosov spuse:

— Conferinţa ta n-a avut succes!

— Noţiunile astea nu se pot simplifica, mormăi Serioja.

Alexei se uita zîmbind înspre partea unde dispăruse Şura. Văzu o uşă crăpîndu-se pentru o clipă şi siluieta fetei cu arma pe umăr în dunga palidă de lumină albăstruie. Nu ştia cum arăta la faţă fata aceasta care respinsese două atacuri ale nemţilor, dar îşi spunea că trebuie să fie foarte frumoasă.

După ce se statorniciră temeinic pe poziţie, Alexei îl trimise pe Krivozub să facă legătura cu comandantul detaşamentului. În jur domnea aceeaşi linişte desăvîrşită de mai înainte. Din cînd în cînd se înălţau în văzduh rachetele nemţilor, şi frunzele umede ale mestecenilor scunzi ce camuflau tancurile, sclipeau în lumina lor cu o strălucire nefirească, artificială. În această lumină duşmănoasă Alexei o văzu pe Şura ieşind din casă; fata se rezemă de perete în palmele duse la spate, îşi trase capul între umeri şi după un minut glasul i se auzi desluşit în întuneric:

— Tovarăşi tanchişti... poftiţi la ceai!

— Mă duc eu, băieţi, cît e linişte; pe urmă se duce fiecare pe rînd — vorbi Alexei cu un aer vinovat, şi porni în urma fetei, aşteptînd cu emoţie ca ea să întoarcă faţa şi el să o vadă în lumină, aşa cum şi-o închipuia: cu cosiţa bălaie căzută pe umerii gingaşi şi cu nişte ochi care te fac să te simţi dintr-o dată necioplit, stîngaci, nevrednic să-i priveşti...

Tatăl Şurei nu era acasă, dar mamă-sa îl întîmpină cu bucurie.

— Bine-aţi venit. Ne sînteţi cei mai dragi oaspeţi!

Era o femeie înaltă şi plăcută, cu acea înfăţişare senină a bătrîneţii, cînd trăsăturile frumuseţii de altădată şi generozitatea sufletească, încercată în viaţă în numeroase împrejurări, răzbesc vădit printre zbîrciturile feţei şi par luminate de strălucirea domoală a cărunţelii.

Şura trecu în fundul odăii şi, după ce puse arma într-un colţ, îşi scoase paltonul şi căciula. Nu avea cosiţă. Părul ei bălai şi aspru, presat de căciulă, era tuns scurt şi lăsa să se vadă un gît puternic, arămit de soarele de peste vară. Trecu pieptănele de cîteva ori prin păr, care i se înfoie ca puful, apoi îl netezi cu o mişcare obişnuită şi se întoarse spre Alexei. Pe faţa ei îmbujorată de frig şi plină de prospeţime, cu trăsături simple şi nu atît de frumoase cît şi le închipuise el, sclipeau doi ochi-

şori căprui ; corpul, strîns într-o fustă neagră, strîmtă, şi un pulover alb, era mai voinic şi mai trupeş decît i se păruse lui în primele clipe. Şura, dîndu-şi parcă seama de faptul că Alexei ţine morţiş să fie fermecat de ea, îi zîmbi cu o naivitate plină de blîndeţe, deşi cu puţină şiretenie. Zîmbetul, ca şi întreg felul de a se purta al Şurei, avea vraja aceea pe care o căuta el ; iar mîinile ei puternice, care ridicară cu uşurinţă samovarul greu, i se părură minunate. După încă un minut, lui Alexei îi plăcea totul la ea : şi gîtul puternic, arămit de soare, şi obrajii rotunzi şi îmbujoraţi ca la o ţărancă, şi ochii — mici dar strălucitori şi ageri, luminaţi de scînteieri de aur.

Tovarăşii din echipaj îl aşteptau, aşa că trebuia să se grăbească. Mustrările de conştiinţă nu-i dădeau pace, şi totuşi zăbovi îndelung. Angajă o discuţie domoală cu gazda, neîndrăznind să intre în vorbă direct cu Şura, de teamă că ea va spune ceva care va risipi toată vraja aceasta.

— Cum de v-aţi lăsat fata să lupte ? întrebă Alexei.

Bătrîna ridică din umeri.

— Ce, parcă-i mai bine ca ei să dea buzna în casă şi s-o batjocorească ?

— Eu dau numai cîte o mînă de ajutor, nu lupt ! interveni Şura cu aprindere, ţinînd să lămurească lucrurile. Parcă-l pot lăsa singur pe tata ! Acum a îmbătrînit şi trebuie ţinut din scurt ; ar putea să răcească, ba chiar să cadă în mîna nemţilor...

Lui Alexei îi plăcu din nou modestia Şurei, precum şi faptul că nu-şi ascundea faţă de el gingăşia ei de fiică. Căută să-i întîlnească ochii şi ea, observînd asta, îi arunca tot mai des cîte o privire fugară, făcînd să tresalte scînteierile de aur ce i se aprindeau în pupile. Dar după ce el, vrînd-nevrînd, sorbi cel de al treilea pahar cu ceai şi-l refuză pe cel de al patrulea, Şura sări deodată în picioare.

— Se răceşte samovarul şi tovarăşii dumitale încă n-au băut ceai !

Şi el fu nevoit să plece, recunoscînd ruşinat în sinea sa că e pentru prima oară cînd a uitat de ceilalţi tovarăşi şi că Şura l-a alungat pur şi simplu.

Noaptea nu avu timp să doarmă. Krivozub se întoarse de la statul major şi raportă că, potrivit informaţiilor culese de către cercetaşi, nemţii se pregătesc din nou să atace suburbia... aşa că cei de la statul major erau foarte bucuroşi de sosirea

tancurilor pe poziție. Acum, după ce luase parte la operația condusă de Kamenski, Alexei era cucerit de ideea unor lovituri îndrăznețe și surprinzătoare, socotind că succesul e cu atît mai neîndoios, cu cît ei vor da dovadă de mai multă îndrăzneală. Oare detașamentul de autoapărare, lipsit de experiență cum este, va putea să susțină acțiunile cutezătoare ale tancurilor? Alexei plecă el însuși la statul major. Îi plăcu totul aici: oamenii fermi, încrederea lor calmă, respectul plin de entuziasm față de tancuri și hotărîrea lor de a sprijini acțiunea tancurilor din toate puterile. Atît comandantul, cît și șeful de stat major își dădură limpede seama ce avantaje pot avea de pe urma apariției neașteptate a tancurilor și analizară cu însuflețire, împreună cu Alexei, toate variantele posibile ale luptei. Alexei studie harta și datele recunoașterii și apoi se înțeleseră cu toții asupra legăturii și a sprijinului reciproc în luptă. Cînd se întoarse pe poziție, nu se mai culcă și rămase, nerăbdător, să aștepte dimineața.

Se lumină de ziuă. O pîclă grea, liliachie, se lăsa peste pămîntul umed. Căsuța Șurei, în ferestrele căreia se așterneau primele pete de lumină, răsărea din ceață ca o corabie. În spatele uneia dintre aceste ferestre dormea ea, Șura, liniștită, plină de sănătatea și puterea tinereții. Ochii ei erau acum închiși — dormeau. Iar scînteierile acelea de aur dormeau și ele...

Răsuflînd adînc și silindu-se să-și ia ochii de la ferestrele Șurei, Alexei aruncă o privire distrată peste întinderea de pămînt, învăluită în pîclă, care-l despărțea de nemți. Acolo, deasupra pîclei, ca deasupra unui rîu revărsat, răsăreau vîrfurile negre ale copacilor; acolo, în pădure, se aflau acum nemții. Iar Șura, de bună seamă, că alerga prin această pădure după ciuperci, încă de copilă...

Treptat, treptat, pîcla cea liliachie deveni trandafirie. Alexei văzu niște flăcări de un roșu aprins spintecînd vălul acesta trandafiriu și în molcomă legănare. Auzi deodată un șuierat tăios răsunînd deasupra capului și fu asurzit de bubuitul unei salve trase de mai multe tunuri.

Peste zi, petrecu multă vreme într-o plictisitoare așteptare și inactivitate, nevrînd să descopere inamicului prezența sa înainte de momentul oportun. Apoi tancurile lui țîșniră într-un contraatac cu totul neașteptat, și nemții o rupseră la fugă, aruncînd armele. Fu un moment de bucurie și de mare însuflețire. Tancurile porniră în urmărirea fugarilor, deschizînd un foc viu

și străvindu-i sub șenile; după aceea se năpustiră din mers asupra dispozitivului hitlerist, provocîndu-le pierderi serioase. La întoarcere însă, cam pe la mijlocul „țării nimănui", tancul lui se cutremură greoi, se întoarse în loc și se aplecă într-o rînă. In timp ce tunurile detașamentului uzinei căutau să le acopere retragerea și să reducă la tăcere bateriile hitleriste, Nosov aruncă o privire în jur și raportă că s-au împotmolit serios. In aceeași clipă fu rănit la gît. Nemții întețiră focul și curînd porniră la atac, nădăjduind, se vede, că-i vor captura pe tanchiști de vii. Alexei, furat pe de-a-ntregul de luptă, nici nu observă cum și cînd a ajuns lîngă tancul lui Gavriuşka Krivozub.

— Treceți la mine, repede! strigă Krivozub...

Il așezară pe Nosov pe aripa tancului, iar Alexei se lungi alături. Tancul lui Krivozub țîșni spre suburbie, străbătînd cîmpul în zig-zag, prin ploaia de obuze.

„Să pierzi un asemenea tanc! Un asemenea tanc!" își zicea Alexei cu ciudă și disperare, apărîndu-l pe Nosov cu corpul lui.

Tancul se hurduca și se smucea mereu, și de fiecare dată Alexei se lovea dureros de blindaj.

Cînd tancul se opri, Alexei vru să sară jos, dar nu putu, ca și cum tot corpul i s-ar fi lipit de blindaj.

— Aleoșa, prietene! șopti Gavriuşka, aplecîndu-se la urechea lui.

Ridică ochii și o văzu pe Șura apropiindu-se în goană prin rîpă. Un obuz explodă între locul de unde privea el și Șura, ridicînd în aer o trîmbă de pămînt și frunze de legume veștejite! Dar după cîteva clipe, cînd fumul se împrăștie, văzu fata din nou cum aleargă.

— Uf, ce emoții am avut! spuse Șura. Ești rănit?

— Un fleac! făcu Alexei, și alunecă singur de pe aripă. Nu se putu ține însă pe picioare și Gavriuşka cu Șura se grăbiră îndată să-l sprijine.

Își dădea seama că e rănit, dar — ciudat lucru — nu simțea unde anume e rănit. Simțea numai o slăbiciune cumplită, pe care n-o mai încercase niciodată pînă acum și care parcă îl trăgea la pămînt.

— Să-l ducem acasă la noi, vorbi Șura cu hotărîre.

— Nu! se împotrivi Alexei, pe un ton la fel de hotărît, apoi

strigă Şurei cu ultimele puteri : Şi n-ai de ce să alergi aşa pe sub obuze. Asta-i curată prostie !

Fu pansat. Era uşor rănit : o schijă îi alunecase pe şold şi pe braţ, pînă mai sus de cot. El se ruşină la gîndul că s-a moleşit pentru atîta lucru, dar simţea şi acum că i se face greaţă la vederea tifonului însîngerat, aruncat la pămînt de către sanitar. Sănătatea lui viguroasă nu se împăca de loc cu durerea.

Aducîndu-şi aminte de tancul lui, Alexei uită numaidecît de rană.

Lupta în jurul tancului ţinu toată ziua. Avariat, dar fără să-şi fi pierdut capacitatea de luptă, puternicul K.V. era o adevărată ispită pentru nemţi. În schimb, nemţii care se tîrau spre tanc constituiau ţinte minunate : peste zece inşi căzură, fără să poată ajunge la tanc. La adăpostul unui foc năprasnic, nemţii trimiseră o tanchetă şi încercară să remorcheze tancul, dar nu izbutiră. Drept urmare, în jurul tancului se creă o zonă a morţii, ţinută sub foc şi supraveghiată în permanenţă de ambele părţi.

Spre seară, Alexei fu chemat de Şura, în casa căreia zăcea Nosov, aşteptînd să fie trimis la spital. Nosov era şi el foarte neliniştit din pricina tancului.

Alexei intră într-o odăiţă în care totul — de la patul frumos aranjat şi pînă la bibelourile rînduite pe scrin — mărturisea prezenţa unei fete. Nosov şedea culcat pe pat, într-o stare de surescitare febrilă. Se trăsese mult la faţă, deşi zăcea doar de o zi, şi-i venea greu să vorbească. Alexei se aplecă asupra lui şi-i ascultă şoapta întretăiată. Nosov era de părere că tancul trebuie reparat pe loc, acolo unde se afla, astfel ca să poată ieşi singur din zona primejdioasă, şi-şi dădu silinţa să explice temeinic ce şi cum să facă tovarăşii lui, ca să izbutească.

Alexei îl asigură că va face totul şi trecu în odaia vecină, unde gazdele îl aşteptau cu cina. Şoldul şi mîna începură din nou să-l doară. Nu avea poftă de mîncare, dar o ascultă cu recunoştinţă pe mama Şurei, care povesti cît de neliniştiţi au fost cu toţii pentru el şi cum a alergat Şura într-un suflet să întîmpine tancul lui Krivozub.

— În schimb, eu am fost întîmpinată cu ceartă ! spuse Şura.

Alexei o privi cu luare-aminte și înțelese că fata nu este cîtuși de puțin supărată pentru ieșirea lui.

Șura începu să-l întrebe cum ar putea să fie salvat tancul și atunci el repetă propunerea lui Nosov.

Fata își puse paltonul pe umeri și spuse cu o voce liniștită:

— Mai stai puțin: eu dau o fugă după tata.

Pe tatăl Șurei, Alexei îl recunoscu îndată după benzile de mitralieră care-i încingeau pieptul și după glasul lui bătrînesc și prietenos. Nu părea cîtuși de puțin un bătrîn care trebuie ținut din scurt ca să nu răcească și să nu cadă în mîinile nemților, așa cum spusese Șura. Era înalt și bine legat, cu o ținută plină de demnitate. În ciuda zbîrciturilor adînci, fața lui respira sănătate, putere, iar în ochii vioi și căprui, la fel ca ai Șurei, ardeau aceleași scînteieri de aur.

— Markov! se prezentă bătrînul, scuturînd cu putere mîna pe care i-o întinse Alexei. Gata, eu m-am gîndit! urmă el numaidecît, lăsînd laoparte orice explicații de prisos. De dimineață chibzuim într-una. Nu-i decît o singură ieșire, oricît ai chibzui: tancul să fie reparat pe loc. Dai o fugă la noapte pînă acolo, vezi ce are, faci ce trebuie, iar dacă e nevoie de lucrat ceva la uzină — te repezi la uzină; pe urmă te tîrăști din nou pîn'la tanc și termini treaba.

— Nemții țin tot drumul ăsta sub foc! aminti Alexei.

— Mda, drumul e dat naibii, da' nici acolo, lîngă tanc, nu-i mai bine! se învoi Markov. Păi altă ieșire nu există, este?

Soția sa se apropie de el și întrebă încet:

— Cine se duce?

— O să trebuiască să mă duc eu. Pe cine altul să trimiți?

Bătrîna întrebă tot atît de încet și de liniștit:

— Ce vrei să-ți pregătesc?

— Cred că nimic. Să-mi dai mănușile alea cu un deget; o să-mi vie mai ușor, cînd m-oi tîrî. Iau și lanterna cu mine. Vezi de-mi caută o bucată de foaie de cort, să am cu ce camufla lumina.

Șura suspină adînc, încît ai fi zis că a sughițat de plîns. Paloarea i se așternu pe obraji, alungînd orice urmă din rumeneala de mai înainte. Ochii ei mari priveau țintă la taică-său.

— Tată, — spuse ea, — merg și eu cu tine, vrei?

— Numai tu-mi lipseai acolo! făcu bătrînul, mîngîind-o ușor pe păr. Soldățelul tatii!

Ocrotiți de întunericul de nepătruns al nopții, Markov, Șura, Alexei și Serioja Pegov trecură de tranșeele din prima linie și porniră tîrîș înainte.

— Aici! spuse Markov, și-l împinse pe Alexei într-un șanț.

Stăteau culcați, folosindu-se de lumina rachetelor, ca să cerceteze cu privirea întinderea ce-i despărțea de tanc. Markov și Serghei luară apoi în spate două raniție grele și se tîrîră tăcuți în noapte. Trecu mai mult de un ceas. Șura ședea lungită la pămînt chiar lîngă el, dar Alexei se simțea vinovat față de ea și nu îndrăznea să înceapă vorba. Nemții deschiseră deodată un foc năprasnic. Obuzele cădeau în apropierea tancului și pe tot cîmpul din preajmă, în fața tranșeelor și dincolo de ele. Se lăsară amîndoi să alunece pe fundul șanțului, dar Alexei se văzu nevoit să se răstească la Șura, ca să nu mai scoată capul afară. Curînd, focul începu să se potolească. O rachetă zbucni în văzduh, luminînd totul ca ziua, de vedeai fiecare firicel de iarbă.

— Cît or trage nemții, n-are să pornească îndărăt, vorbi Șura, și apoi se rugă de Alexei: Dă-mi o grenadă, tovarășe Smolin!

— De ce?

— Dacă se întîmplă ceva... mă tîrăsc eu la el.

— Asta-i bună, fetițo! exclamă, revoltat, Alexei. Ce, socotești că eu sînt un laș?

— Dumneata ești rănit, răspunse Șura, cu un aer firesc. Și afară de asta, ești comandant. În schimb, eu cunosc aici fiecare moviliță. Asta-i doar grădina noastră. Colo, mai departe, cresc afine. Da, eu am bătătorit fiecare palmă de pămînt pe-aici.

Un obuz căzu undeva în spatele lor, foarte aproape de casa Markovilor. Se auzi un zăngănit de geamuri sparte.

— Poftim! făcu Șura. La iarnă o să degerăm de frig din pricina lor.

— Ar trebui să plecați de-aici! spuse Alexei. La naiba! O femeie bătrînă și o fetișcană stau și trăiesc pe o poziție avansată...

— Și tata? replică ea. Și-apoi unde să ne ducem?

Deodată se ridică puțin de la pămînt și luă mîna lui Alexei: el îi simți în palmă unghiile ascuțite, care aci i se înfigeau în palmă pînă la durere, aci se desprindeau, aci se înfigeau din nou...

— Se-ntoarce!

Alexei scruta întunericul cu încordare, dar nu vedea nimic decît pămîntul negru, presărat de muşuroaie.

— Da de unde... ţi s-a părut...

Unghiile ascuţite ale fetei i se înfipseră din nou în palmă. Între locul unde se aflau ei şi locul unde se afla tancul explodară două obuze. Un val de ţărînă se prăvăli în tranşee. Şura se ridică mai mult de la pămînt şi răsuflă uşurată, lăsînd mîna lui Alexei.

— Vine! repetă ea. Vine prin grădină...

O nouă explozie îi împroşcă cu ţărînă.

— Tată! strigă Şura, scuturîndu-şi căciula. Tată, aici!

Acum, Alexei vedea şi el o mogîldeaţă, care se tîra prin noapte, repede, cu o sprinteneală tinerească. Markov se apropie de tranşee şi se lăsă să alunece înăuntru, gîfîind din greu. Nu putea vorbi şi îşi trecu mîngîietor mîna peste umerii Şurei. Fata sughiţă de plîns şi îşi lipi faţa de mîna lui murdară.

— Se face, vorbi bătrînul, după ce-şi trase răsuflarea. Dă fuga la uzină la Egorîci, şi du-i asta să o sudeze. O să priceapă el ce trebuie aici. Pe urmă zbori îndărăt. Pînă cînd vii tu, eu mă odihnesc niţel.

Aproape de ivirea zorilor, Markov porni tîrîş pentru a doua oară spre tanc, dar de astă dată îl însoţea şi Alexei. Şura dădu îngrijorată un ţipăt: „Şi dumneata?"... apoi îi întinse mîna în chip de rămas bun şi-i şopti: „Mîna mea o să-ţi aducă noroc"...

Pînă ce Markov, ajutat de Alexei şi de Pegov, termină repararea tancului, se lumină de-a binelea. Alexei apucă doar să închidă capacul turelei şi să se strecoare pe locul conductorului, cînd nemţii deschiseră din nou focul. Motorul începu să duduie ascultător şi tancul se smuci deodată din loc, pornind cu toată viteza peste cîmp, în zig-zaguri complicate, ca să nu poată fi lovit.

După puţin timp, Alexei văzu ridicîndu-se cu curaj în întîmpinarea lor o siluietă de fată şi trăi pentru o clipă un simţămînt de mîndrie şi de triumf. Numai pentru o clipă, fiindcă o fulgerare năprasnică de foc sclipi în faţa lui; iar cînd fumul şi praful se risipiră, Şura zăcea cu faţa în ţărînă, cu mîinile întinse în lături, fără viaţă...

Se sili să-şi aducă aminte că e comandant şi că trebuie să-şi continuie acţiunea de luptă; în cazul de faţă trebuia să pună

tancul la adăpost, să ordone radiotelegrafistului să stabilească legătura cu Iakovenko şi să-i ceară un nou conductor, în locul lui Nosov, apoi să intre în legătură cu statul major al detaşamentului şi să se pregătească pentru o acţiune comună, fiindcă nemţii, desigur, aveau să atace din nou... Se apucă să facă, pe rînd, tot ce trebuia. Asta a fost pentru Alexei cea mai grea încercare din tot războiul.

Noaptea, tîrziu, veni la mormîntul din spatele casei Markovilor. Atinse moviliţa de pămînt, dar îşi trase numaidecît mîna, atît de rece, atît de umedă era ţărîna afînată încă şi nebătătorită... Acolo, sub povara unui prag de pămînt proaspăt, dormea fata cu scînteieri de aur în ochi... Fata aceasta fusese oare fericirea pe care o aştepta el? Acum nu mai putea şti... Inimii lui îi rămînea un singur lucru: războiul, războiul, războiul...

Bubuitul puternic al canonadei din regiunea înălţimii de la Pulkovo îi răsună deodată în urechi, alungînd ţiuitul ce persista din momentul cînd fusese rănit. Cerul era galben în partea aceea de mulţimea exploziilor şi sclipea ca aurora boreală. Stelele ardeau în tăriile întunecate ale văzduhului şi tigaia răsturnată a Carului Mare atîrna chiar deasupra lui.

Amintindu-şi vag de el, ca şi cum ar fi fost vorba de un altul, Alexei retrăi în minte propria lui pasiune de dinainte de război pentru Ţiolkovski, pentru ideea unui motor cu rachetă şi proiectul lui de a stabili o comunicaţie interplanetară... Eh, ce caraghioslîc! Mai întîi trebuia să facă ordine şi să cureţe de ticăloşie planeta aceasta zănatecă numită: Pămînt. Şi poate că el, Alexei Smolin, nu va avea viaţă să mai facă nimic altceva. Cît putea să mai ţină frămîntarea asta a războiului? Un an? Doi? Patru? În orice caz, era îndoielnic că el va scăpa cu viaţă...

Bătrînii Markov aşezaseră la căpătîiul mormîntului un stîlp scund, cu o stea roşie, dedesubtul căreia stăteau încrustate aceste cuvinte: „Şura Markova, 1923—1941, ucisă de un obuz hitlerist."

Aici, în faţa mormîntului acesta cumplit, Alexei îşi spuse indiferent, şi chiar cu o oarecare uşurare, că are să-i vină şi lui rîndul. Moartea în luptă — mai devreme sau mai tîrziu — îi apărea ca ceva inevitabil. Omul doar nu poate să aibă noroc la infinit! Înainte de război, ca majoritatea oamenilor foarte sănătoşi, se înfiora numai la gîndul că viaţa lui luminoasă se va frînge odată şi ea. Acum însă nu se mai mira nici de tăria şi de hotărîrea lui de a-şi jertfi viaţa, nici de faptele de arme ale os-

taşilor care plecau la moarte sigură pentru succesul unei lupte — luptă cu totul neînsemnată cîteodată — nici de simplitatea cu care bătrînul Markov înfruntase focul inamicului, ca să salveze tancul lui, nici de simplitatea cu care Şura, o fată de optsprezece ani, pusese mîna pe armă şi începuse să lupte împotriva nemţilor, de simplitatea cu care se oferise să-l cheme pe taică-său pentru o acţiune primejdioasă, ştiind că el poate să ducă această acţiune la bun sfîrşit mai bine ca oricine. Acum i se părură fireşti şi aceste cuvinte dintr-o scrisoare a Mariei, cuvinte care nu de mult îl uimiseră: „Dacă nemţii intră în Leningrad, eu nu mai vreau să trăiesc!" Nemţii se apropiaseră de această suburbie şi oamenii de aici luptaseră pe viaţă şi pe moarte ca să-i oprească pe loc, ca să nu-i lase să treacă mai departe, pe pămîntul acesta unde fiecare palmă era înroşită de sînge, fiindcă de aici începea drumul spre Leningrad. Pentru asta murise Şura Markova. Şi dacă totuşi nemţii aveau să răzbească undeva pe perspectiva Mejdunarodnîi sau pe strada Stacek, verişoara Maria va pune şi ea cu aceeaşi simplitate mîna pe armă, şi va trage asupra duşmanului, de după baricadele construite chiar de ea. Şi atunci cînd ea va cădea, altcineva îi va lua arma... Aşa va fi şi cu el, Alexei. Într-o zi, o zi rea, tovarăşii lui vor spune: „A fost ucis, bietul de el!" Iar Iakovenko va încredinţa altcuiva tancul lui şi totul îşi va urma firul, ca şi cum el, Alexei Smolin, nici n-ar fi fost pe lume...

Fie! În schimb voia să ştie că nu moare zadarnic. Voia să ştie cum se va sfîrşi totul. Oare Leningradul va rezista, oare va rămînea întreg? Cine va scăpa cu viaţă şi cum va fi viaţa după război?... Şi, mai cu seamă, voia să audă acum, cît încă trăia, un cuvînt înţelept şi drept despre tot ce se petrecea în jur, despre tot ce va fi în viitor.

Aşa cugetă Alexei stînd pe o bancă lîngă mormîntul Şurei, în grădiniţa din spatele casei Markovilor, uitîndu-se cînd la stelele de pe cerul întunecat, cînd la focul războiului ce lumina undeva, departe. Ar fi vrut să se gîndească numai la Şura, fata aceasta care apăruse ca o fulgerare de o clipă în viaţa lui, dar îndatoririle şi grijile războiului îi reveneau mereu în minte. Echipajele fuseseră completate cu şase ostaşi noi, trimişi în locul celor răniţi. Oare cum se vor comporta ei în luptă? Pe de altă parte, recunoaşterea raporta că nemţii trimit într-un ritm intens spre Leningrad eşaloane întregi cu tunuri şi muniţii. Şi că pe întreg frontul se construiesc de zor întărituri... Ce să mai aş-

tepte el şi tovarăşii lui ? O nouă lovitură mai puternică ? Un ultim asalt, zdrobitor ?...

Alexei nu ştia şi nici nu putea să ştie ceea ce începuseră nemţii să simtă ; el nu ştia lucrul acela despre care puţin mai tîrziu începu să vorbească toată lumea : anume că în aceste zile şi nopţi de toamnă, cînd el purta cîteva lupte inegale pe zi, nimicind alţi cîţiva nemţi, un nou tun sau o nouă mitralieră, că în aceste zile şi nopţi de toamnă, el şi tovarăşii lui de pe front au săvîrşit o faptă de arme egală cu o minune, oprindu-i pe nemţi în apropierea Leningradului. Armata hitleristă, excelent înarmată, îmbătată de victorii şi plină de îngîmfare, se poticnise pe neaşteptate, îşi încetinise ofensiva... şi bătea pasul pe loc... Propaganda fascistă continua să strige în gura mare că Leningradul a căzut. Ofiţerii hitlerişti continuau să păstreze în buzunar invitaţiile la banchetul de la hotelul „Astoria", atacurile continuau şi ele în virtutea inerţiei ; şi se întocmea planul unui asalt decisiv asupra Leningradului... dar comandamentul hitlerist, socotind cu furie pierderile suferite, ordonase să se înceapă construirea de întărituri adînci şi cazemate pentru o durată mai lungă şi potrivit condiţiilor iernii ruseşti.

Alexei nu putea şti aceste lucruri şi se pregătea cu sînge rece să primească şi să respingă alte lovituri ale inamicului, mai puternice de astă dată, dar să le respingă cu orice preţ, fie chiar şi cu preţul vieţii.

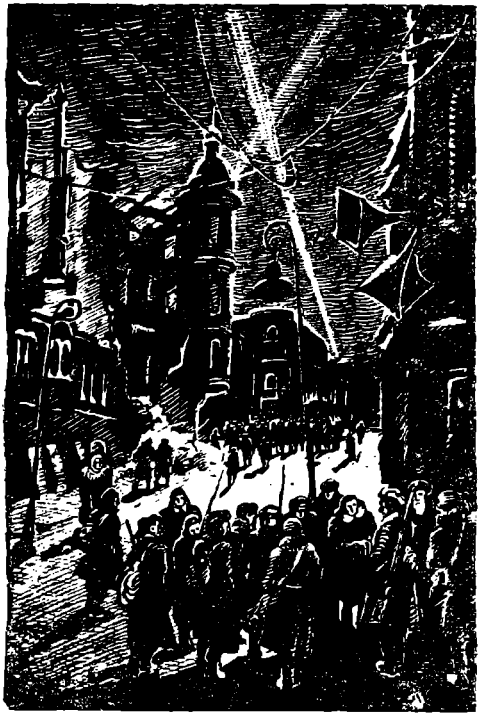

CAPITOLUL V

CUVÎNTUL

Stăteau alături în dreptul ferestruicii din pod. În faţa ochilor li se deschidea priveliştea de o frumuseţe ciudată a nopţii aceleia tulburată de împuşcături, explozii şi de o ploaie de licăriri provocată de bombele incendiare, care se prăvăleau cu nemiluita.

Sizov pufăia în tăcere din pipă, acoperind cu palma licărirea ei roșiatică. In aceste seri pline de încordare din preajma aniversării Revoluției, el se abătea adesea pe la Maria, nu ca să o controleze, ci ca să-i dea prilejul să-și mărturisească neliniștile, să-i ceară poate un sfat.

Prezența lui Sizov îi dădea Mariei încredere în sine, iar felul lui taciturn de a fi o odihnea. Presupunerile, bănuielile, discuțiile pe marginea zvonurilor bune sau cumplite care circulau prin oraș — toate acestea nu făceau decît să-i sporească tulburarea sufletească.

Deodată, Sizov tuși și spuse:

— Ce-ar fi să te evacuezi? Ce zici, Mașa?

Maria ridică înciudată din umeri și rămase tăcută.

— Vorbesc serios. Ai luptat destul. Ajunge. Ai un copil, o mamă. Cum s-o întări gheața pe Ladoga, începem evacuarea.

Maria continua să tacă.

— In septembrie, — urmă el, de astă dată cu oarecare ciudă în glas, — n-am căutat să te conving. Ridicam baricade — asta era atunci situația: ori murim cu toții, ori îi oprim pe nemți! Și i-am oprit. Acum însă începe un război de durată. Ne-au ferecat din trei părți și nu ne-a mai rămas decît o portiță mititică — lacul Ladoga. Trebuie să-ți spun, Mașa, că ei n-au să ne dea gata nici cu atacurile, nici cu blocada. O să avem însă destul de suferit.

Maria arătă cu mîna înspre niște focuri mici, care izbucniseră în apropiere.

— Azi aruncă multe bombe incendiare. E bine că ne-am îngrijit să avem stingătoare de incendiu.

— Tocmai pentru asta le-am și procurat... Cum, Mașa, nu spui nimic? Propunerea mea este foarte serioasă. Am și vorbit la comitetul raional.

— Foarte rău ai făcut.

— Mi-e milă de tine! mărturisi Sizov, obosit. Asta-i tot.

Tăcu puțin, apoi mormăi în felul lui glumeț:

— Ei, fii cu ochii în patru, că eu mă duc acum. La șase noiembrie, seara, vin să-ți țin locul aici pînă a doua zi. Tu ai să fii liberă în ziua sărbătorii noastre. Poți să dansezi sau să dormi, să faci orice dorești.

Și plecă, tîrîndu-și cizmele în întuneric. Maria se sprijini cu coatele pe pervazul ferestrei. Inchise ochii. Cum, să plece din oraș?... Acolo, departe, nu vor fi nici bombe, nici obuze și nu

se aude nici urletul sirenelor. Andriuşka va dormi liniştit şi nimic nu-i va tulbura somnul. Va pleca la plimbare şi ea va fi sigură de fiece dată că se va întoarce acasă... Ea poate să intre la o uzină sau să lucreze pe un mare şantier; acolo e nevoie de oameni şi ea doar e constructor de profesie, nu pompier... Mamă-sa poate să intre la un cămin şi să-l ia şi pe Andriuşka cu ea... Da, acolo e liniştе... Cerul e senin, lipsit de primejdii... Acolo, dormi în pat... Am să lucrez pînă am să cad din picioare. Am să fiu mai folositoare acolo...

Deschise ochii şi îşi îndreptă brusc trupul. Acum cunoştea şi ea şoapta trădătoare a fricii, care pledează cu argumentele cele mai convingătoare întotdeauna. E destul numai să vrei să dai înapoi, că găseşti numaidecît o mulţime de argumente! Dar chiar şi altminteri, dacă n-ai fi vrut să dai înapoi, era foarte greu să crezi în succesul acestei lupte inegale, să nesocoteşti toate şoaptele acelea pe care frica ţi le strecoară în suflet!

Bubuitul obişnuit al canonadei fu pentru o clipă şi pe neaşteptate acoperit de un zgomot întretăiat, semănînd cu răpăitul unei ploi cu piatră mare cît pumnul. O lumină portocalie fulgeră prin faţa ferestrei şi aproape în aceeaşi clipă prin vacarmul de trosnete şi zgomote, se auzi un ţipăt de femeie:

— Ai-i-i-i-ci!

„La noi e!" o fulgeră pe Maria un gînd, în clipa cînd ieşi pe acoperiş.

Ici-colo sălta cîte o flacără galbenă, plăpîndă încă. O lumină ca ziua lăsa să se vadă lămurit acoperişul. În lumina aceasta, umbra întunecată a Timoşkinei, aflată de gardă, se agita ca o pasăre de noapte. Şi se auzea acelaşi ţipăt, repetat ca o chemare:

— Ai-i-i-i-ci!

Nesocotind înălţimea la care era, Maria fugi sprintenă pe acoperişul înclinat şi lovi o bombă incendiară cu piciorul, aşa cum loveşti o minge. Bomba se desprinse de pe acoperiş şi se prăvăli la pămînt, lăsînd în urmă o dîră de foc. O voce de femeie strigă cu putere din curte:

— Bine!

Apucă o a doua bombă cu mîna înmănuşată şi o aruncă după cea dintîi. Şi se miră singură cît de simplu a izbutit: întocmai aşa cum făcea la cursurile de instruire! Pe tabla acoperişului începuse însă să se întindă ceva ca o lavă aprinsă, şi

Maria începu să azvîrle nisip peste ea, călcînd-o în acelaşi timp cu picioarele, pentru orice eventualitate.

Alte cîteva focuri ardeau în diferite puncte. Între timp, se urcaseră pe acoperiş cîţiva oameni — şase sau şapte — şi Maria nu mai apucă să arunce jos cea de a treia bombă, fiindcă i-o luase altcineva înainte: ajută doar la stingerea flăcării şi ghici vag că alături de ea se află contabilul Kliacikin, cel care refuzase să facă de gardă.

— Ţi-arăt eu ţie! Ţi-arăt eu ţie! striga Kliacikin, bătînd nisipul cu picioarele şi rotindu-şi cu furie în jur ochii speriaţi.

Lumina aceea portocalie şi orbitoare pieri curînd şi iarăşi se înstăpîni întunericul nopţii. Numai cînd şi cînd mai răbufneau pentru o clipă ultimele vîlvătăi de flacără, dar erau numai-decît stinse cu nisip.

— Paişpe au fost, le-am numărat! strigă Timoşkina. Las' că le-am venit noi de hac!

— Eu am stins trei bombe! se lăuda Zoia Pletneva.

Tulburaţi şi totodată bucuroşi de izbînda lor, oamenii nu mai luau în seamă duduitul întretăiat al avioanelor inamice, nici canonada tunurilor antiaeriene.

La un moment dat, Zoia Pletneva dădu cu ochii de Kliacikin.

— Ce cauţi dumneata aici, tovarăşe Kliacikin? strigă ea mînioasă, năpustindu-se asupra contabilului. Cînd trebuie să facă de gardă nu-i de găsit, dar acum la stinsul bombelor, poftim! A venit fuga şi el! Puteai să nu te deranjezi, făceam noi treaba şi fără dumneata!

— Ei, hai, lăsaţi cearta! vorbi împăciuitoare Maria, deşi era înciudată şi ea de faptul că Kliacikin împarte cu ele izbînda aceasta. „Au fost totuşi paisprezece bombe!" se gîndi Maria. Va să zică n-am pierdut vremea degeaba învăţînd cum să luptăm împotriva bombelor incendiare... Ce-o să se bucure Sizov, cînd va afla!

In clipa aceea se auzi un strigăt din curte:

— Hei, cei de pe acoperiş! Hei, cei de pe acoperiş! Arde la etajul trei!

Oamenii se aflau într-o asemenea stare de surescitare, încît noua nenorocire îi sperie mai mult decît bombele incendiare. Maria îşi aminti cu disperare că ea este comandantul şi că ar fi trebuit să cerceteze cu atenţie întreaga clădire, în loc să se bucure cu atîta uşurinţă. Coborî fuga în pod. Auzind în urma

ei tropăit de paşi, îşi dădu seama că nu se poate să plece cu toţii de pe acoperiş.

— Incotro ? strigă ea cu o voce străină şi aspră, oprindu-se în loc. Posturile — înapoi ! Unde-i disciplina ? Timoşkina, la post ! Pletneva, jos — adă furtunurile !

O flacără lumina într-un colţ al podului. Bomba incendiară străbătuse acoperişul şi se oprise aici, aprinzînd grinzile de lemn. Iar focul se întinsese, cuprinzînd şi o cameră de la etajul trei.

— Stingătoarele ! Aduceţi stingătoarele ! Nisip, mai mult nisip. Aruncaţi nisip cu lopeţile ! Unde-s lopeţile ? Ascultă comanda la mine ! Fără înghesuială ! Aruncaţi nisip cu lopeţile !

Aparent, Maria împărţea ordinele calmă, dar în mintea ei se ruga neputincioasă : „Doamne, de s-ar întoarce Sizov. Ăsta-i un incendiu, un incendiu adevărat"...

Cînd îndreptă spre inima vîlvătăii şuvoiul înspumat al stingătorului, o cuprinse o nouă bănuială, buimăcind-o cu totul : dacă au mai scăpat din vedere şi vreo altă bombă incendiară ? Deşi nu-i venea să creadă că o asemenea năpastă se poate abate asupra ei, trimise îndată doi oameni să cerceteze amănunţit atît podul, cît şi acoperişul. Unul din ei era contabilul Kliacikin. Contabilul se desprinse în silă de restul grupului, dar se înapoie aproape numaidecît într-un suflet, tremurînd tot.

— Arde la antresol ! strigă el de departe. Tovarăşă Smolina, arde la antresol !

Maria nu înţelese numaidecît ce numeşte el antresol, dar cînd văzu despre ce este vorba simţi că i se taie răsuflarea.

Casa era veche, cu mai multe poduri şi scări de acces întortochiate, incomode, cu tot felul de anexe gospodăreşti, făcute aşa cum dă dumnezeu. O parte din pod fusese transformată cîndva în mansardă, amenajîndu-se cîteva odăi. Între acoperiş şi tavanul mansardei se instalaseră mai tîrziu ţevile de la calorifer. O bombă incendiară străbătuse acoperişul şi se oprise aici, între ţevi, aprinzînd căpriorii şi duşumeaua. Înăbuşit oarecum de strîmtoare, focul totuşi se întindea, învăluit într-un fum des, vălătucit.

— Telefonează, cheamă pompierii ! strigă Maria, adresîndu-se lui Kliacikin. Şi spune-i Pletnevei să aducă furtunurile sus !

Se silea să fie calmă, să nu se pripească. Nenorocirea luase proporţii atît de mari, încît era nevoie de mult sînge rece.

„Şi eu sînt singură! Singură! Barem de s-ar întoarce Sizov!" Gîndul acesta îi trecu prin minte, dar nu stărui.

— Aduceţi toate stingătoarele! rosti Maria încet.

Izbi cu putere de podea capsula unui stingător şi apoi îl îndreptă înspre norul de foc şi fum, care se tîra înainte. Alături de ea ţîşni în aceeaşi direcţie şuvoiul unui alt stingător. Fumul ustura ochii, te orbea.

— Tovarăşă Smolina, am telefonat! strigă Kliacikin lîngă urechea ei. Toate posturile lor sînt pe teren! Au să ne trimită o echipă cînd au să poată, dar sînt puţine speranţe. Au spus să menţinem camuflajul cu orice preţ, să nu lăsăm focul să răzbată afară. Ne-au rugat să depunem toate eforturile, să facem faţă singuri situaţiei!

Vocea lui Kliacikin tremura din pricina surescitării. Maria, fără să lase lucrul, rosti apăsat:

— Fii calm! Du-te jos şi zoreşte-i să aducă furtunurile!

Aruncă din mînă stingătorul golit şi luă un altul. Cineva raportă că incendiul de la etajul trei a fost stins şi că în întreaga clădire au mai rămas doar două stingătoare. Şi vîlvătaia de la antresol nu se potolea: prin norul greu de fum răzbeau alte şi alte limbi roşii de foc... „Dacă flacăra răbufneşte afară, ce minunat reper vor avea nemţii! Răsfrîngerile incendiului aveau să sclipească în geamurile acoperişului conic al gării, iar podul de peste rîu se va contura limpede în oglinda apei... Trebuie cu orice preţ să nu lăsăm focul să răzbată afară! Pompierii nu vor veni. Sau nu vor veni prea curînd."

Tuşind şi lăcrimînd din pricina fumului, Maria aruncă din mînă ultimul stingător şi alergă să vadă de ce se întîrzie cu furtunurile de incendiu. Îi ieşi în cale Zoia Pletneva, care trăgea împreună cu cîteva ajutoare un furtun. Pe faţa ei plină de funingine şi brăzdată de şiroaie de sudoare se citea o adîncă satisfacţie: se vede că muncise bine şi cu spor.

— Dă drumul la apă! strigă Zoia cu însufleţire, scoţînd capul pe un ochi de geam ce dădea pe scară.

Şuvoiul de apă ţîşni biruitor în întîmpinarea focului şi a valului de fum. Se auzea îîsîitul disperat al vaporilor, în lupta apei cu focul. Fumul deveni mai înecăcios, dar limbile roşii de foc se micşorau, se zvîrcoleau ca nişte fiinţe vii, căutînd parcă o scăpare.

Deodată, şuvoiul apei se frînse, secătuit. Furtunul, care se făcu uşor, atîrna, moale, în mîini.

Undeva, pe scară, se auzi un gîlgîit zgomotos.

— A plesnit furtunul! strigară cei de jos.

— Aduceți apa cu gălețile, din mînă-n mînă, de la locul unde s-a rupt furtunul! ordonă Maria cu un calm desăvîrșit.

O însărcină pe Zoia să organizeze această operație și trimise una dintre femei în adăpost, să cheme toți oamenii capabili de muncă.

— Tovarășă Smolina! strigă un muncitor, care venise în fugă din adăpost. Am adus topoare. Trebuie să spargem acoperișul; pe acolo o să ne vină mai ușor.

— Și camuflajul?

— De jos tot nu putem dovedi focul. Și dacă flacăra vine pîn-aici, o să se întindă și mai mult.

Maria clătină a împotrivire din cap: nu, nu vom lăsa să se petreacă una ca asta!

Acum cărau apa cu gălețile, dar era greu să ajungă la inima incendiului. În spațiul îngust dintre acoperiș și tavanul odăilor amenajate în pod se putea înainta numai tîrîș, printr-un fum fierbinte, înăbușitor. Mirîndu-se singură de calmul ei, Maria întrebă:

— Cum spui că te cheamă, tovarășe? Nikonov? Nikonov, dragul meu, dă-mi un topor și pune-mi masca de gaze. Trebuie să apucăm să stingem focul de-aici, dinăuntru.

Apoi strigă spre Zoia, care se căsnea să azvîrle apă asupra flăcării, de acolo, de jos:

— Zoenka, stropește-mă bine și stai aici să-mi dai apă sus.

Apreciind limpede și calm situația, Maria își trase în mîini niște mănuși din foaie de cort și își puse casca. Cu vocea asurzită din pricina măștii de cauciuc, ceru să fie ridicată și se apucă cu mîinile de grinda cea mai înaltă; de aici se saltă înainte și, închizînd ochii fără să vrea, se tîrî prin spațiul acela îngust, ticsit de țevărie, drept în întîmpinarea fumului negru. Fumul o învălui cu totul. O scînteie îi căzu pe mănușă. Ea o aruncă îndată în lături și se uită în jur: Ce să facă mai întîi în acest iad înăbușitor de fierbințeală? Ochii îi căzură pe o grindă care ardea. Ceru apă. O clipă fu cît pe ce să scape găleata grea din mînă, dar apoi își făcu vînt și aruncă apa peste grindă. În clipa următoare se apucă să cioplească grinda cu toporul. Cineva din spate o stropi din nou cu apă. Își simți tot corpul împrospătat, însă nu vedea nimic din pricina fumului; respira greu și începuseră să-i zvîonească tîmplele. Continua să cioplească grinda

cu toporul, dar își dădea limpede seama că ea singură nu va putea să o desprindă și-l aștepta cu nădejde pe Nikonov: el doar n-are s-o lase singură! Și Nikonov apăru într-adevăr, în partea opusă. Se putea totuși să fie altcineva, fiindcă masca de gaze o împiedica să-i vadă fața... O voce necunoscută, aspră, îi strigă:

— Ține-te bine, ți-aduc furtunul!

Deși fumul o sufoca și deși simțea că puterile-i slăbesc cu fiecare izbitură de topor, Maria continua să cioplească grinda. Din partea cealaltă o ajuta Nikonov, sau omul pe care ea îl lua drept Nikonov. Grinda se desprinse deodată și se prăvăli cu capătul cuprins de flăcări spre ei. Maria se trase în lături și strigă: „Păzea!" Iar cînd grinda se izbi de dușumea, spuse: „Apă!" Cineva din spate azvîrli încă o găleată de apă peste ea. Maria își trase răsuflarea, aruncă o privire înapoi și deodată își dădu seama că tot ce-au făcut ei însemnează foarte puțin și că incendiul continuă cu aceeași intensitate.

— Tovarășă Smolina, uite, ține furtunul! răsună pe neașteptate de jos vocea lui Nikonov: ea se tîrî îndărăt, apucă furtunul și abia atunci o fulgeră gîndul că altcineva i-a venit în ajutor, nu Nikonov.

Un șuvoi puternic de apă țîșni drept în inima focului. Îndreptînd furtunul unde era nevoie, bucurîndu-se de zbucnirea apei ca de o salvare și temîndu-se totodată ca nu cumva apa să secătuiască din nou, Maria se gîndi că Nikonov, care a știut să repare furtunul, a izbutit un lucru mare. Altminteri, fără furtun, n-ar fi putut să facă nimic. Da' era bine dacă Nikonov s-ar gîndi acum să o schimbe, fiindcă ea nu mai are putere...

— Fetelor, ia dați-vă la o parte! auzi Maria lîngă ea vocea lui Nikonov, pe care o recunoscu lămurit, chiar și prin masca de gaze.

Nikonov îi luă toporul din mîini și se vîrî în mijlocul vălului de fum. Maria continua să mînuiască furtunul, pe care din cînd în cînd îl ridica, stropind spinarea fumegîndă a tovarășului ei.

În oțelul toporului ce se ridica și se prăvălea neîncetat, jucau răsfrîngeri roșiatice, care păleau din ce în ce mai mult. Fumul se rărise și el.

Cînd totul se sfîrși, se tîrîră înapoi și își smulseră toți trei măștile de pe față. Nikonov era într-adevăr Nikonov, dar în to-

varăşul cel necunoscut cu vocea aceea puternică, Maria descoperi cu surprindere pe Zoia Pletneva.

— Zoenka ! făcu Maria, epuizată.

— Şi se mai spune că măştile de gaze nu-s bune la nimic ! observă Zoia cu vocea ei obişnuită, vîrîndu-şi în cutia de protecţie masca cu cauciucul pîrjolit.

— Au venit pompierii ! strigă cineva de jos.

— Acuma pot să plec ! răspunse veselă Zoia.

Maria o mustră cu asprime şi se grăbi să-i întîmpine ; pompierii aveau să cerceteze şi să controleze totul dar, mai cu seamă, le vor spune voluntarilor istoviţi de puteri acele cuvinte pe care ea, Maria, frîntă de oboseală, n-a ştiut să le spună, cuvinte pe care ei înşăşi nu i le putea spune nimeni altcineva.

2

Urcînd pe scara largă la etajul doi al spitalului, Maria se gîndea bucuroasă că va povesti lui Kamenski şi lui Mitea despre incendiul din ajun ; se întreba ce-au să spună ei amîndoi şi îşi spunea despre Kamenski că va fi foarte tulburat. După plecarea pompierilor izbutise să doarmă abia vreo două ore, dar se simţea nespus de uşoară şi fericită ca niciodată. Meritase pe deplin lauda laconică a comandantului pompierilor. „Bravo !“ — exclamase acesta, după ce cercetase locul incendiului şi-i ascultase raportul. „Bravo !“ repetase Maria în sinea ei, reträind în minte amănunţit greutăţile întîmpinate şi mai cu seamă clipa aceea cînd a izbutit să-şi recapete stăpînirea de sine, să-l întrebe calmă pe Nikonov cum îl cheamă şi să organizeze munca de stingere a incendiului cu ajutorul măştilor de gaze...

Deschise larg şi cu siguranţă uşa salonului, gata să zîmbească la exclamaţia rezervată şi totuşi plină de bucurie a lui Kamenski : „În sfîrşit !“, dar se opri surprinsă în prag.

Kamenski şedea pe un scaun cu spatele la uşă, într-un halat alb, de sub care se vedea o pijama vărgată, iar un frizer îi potrivea părul. Mitea stătea pe patul lui şi tocmai se îmbrăţişa cu un sergent, pe care ea nu-l cunoştea.

— Marinocika ! strigă entuziasmat Mitea, şi în entuziasmul acesta era un nemărginit, avînt sufletesc, care, după cîte

înțelese Maria, nu se referea la venirea ei, ci la întîmplările petrecute acolo, în salon, mai înainte.

Kamenski întoarse capul cu atîta repeziciune, încît frizerul scoase o exclamație, trăgînd foarfeca din păr.

— Ce bine-ar fi fost dacă veneai cu zece minute mai tîrziu! exclamă căpitanul.

— E pentru prima oară cînd nu ți se mai pare că am întîrziat! observă veselă Maria, uitîndu-se la fața lui întinerită.

— În primul rînd faceți cunoștință: sergentul Bobrîșev, un flăcău minunat și un viteaz cum rar se întîlnește — urmă Kamenski. În al doilea rînd, dă-mi voie să mă prezint: căpitanul Kamenski, în poziție verticală și cu înfățișare omenească; păcat că n-am apucat să mă și tund!... În al treilea rînd, află că în ajunul sărbătorii de 7 Noiembrie, Mitea iese din spital și pleacă acasă pe două săptămîni... În al patrulea rînd, am dat și de Kociarian: era tot aici în spital, numai că zăceam la etaje diferite; și dacă n-ar fi fost Bobrîșev, nu aflam nimic nici acum... Aș vrea foarte mult să-l vizitezi, Marina...

Maria nu-l cunoștea pe Kociarian și nu știa de ce trebuie să-l viziteze, după cum nu știa nici ce merite are Bobrîșev.

— Dă-mi voie să iau loc și lasă frizerul să termine ce are de făcut — vorbi ea. Te rog să-mi explici totul de-a fir a păr.

Din spusele pline de înfrigurare ale lui Kamenski și Mitea, completate din cînd în cînd cu amănunte precise de către Bobrîșev, Maria înțelese că Mitea a coborît la parter, pentru a se prezenta în fața comisiei medicale, și că pe drum l-a întîlnit pe Bobrîșev, cu care scăpase cîndva din încercuire și apoi participase la acțiunea salvării tunurilor și la operația condusă de Kamenski. Bobrîșev venise de pe front să viziteze pe un alt tovarăș, Levon Kociarian; acesta luase și el parte la luptă, fiind trimis de către Kamenski în spatele nemților cu o misiune specială. Nimeni nu putea spune cu precizie prin ce a trecut Kociarian acolo, în spatele nemților, pentru că medicii nu îngăduiau să se pună întrebări rănitului, aflat în stare gravă. Judecînd însă după faptul că la spital venise un reprezentant al comandamentului și-i înmînase ordinul Steagul Roșu, înțelegeai că Kociarian a dovedit multă inițiativă și mult curaj în executarea misiunii. Aflînd că ostașul Kociarian zace la un etaj mai jos, Kamenski „se răsculase" împotriva medicilor și coborîse să-l vadă, după care ceruse cizmele, pantalonii, o bluză

curată de pijama și un frizer, ca să pună capăt înfățișării lui spitalicești.

— Tovarășe căpitan, nu mișcați, mi-e imposibil să vă tund așa! îl implora zadarnic frizerul.

— Am stat nemișcat în pat o lună și jumătate! răspundea Kamenski, și încremenea ascultător, dar după un minut uita de frizer și se întorcea iar spre Maria sau spre Bobrîșev.

Din clipa cînd auzi numele acestui ostaș necunoscut, o vagă amintire începu să o frămînte pe Maria: auzise numele acesta, rostit în legătură cu un lucru important. Oare i-a vorbit Mitea despre acest tovarăș al său? Oare a amintit Kamenski ceva de această misiune grea? Nu... Maria se străduia cu îndîrjire să-și amintească unde și în ce împrejurare a auzit rostindu-se numele lui Kociarian, dar, așa cum se întîmplă întotdeauna în asemenea cazuri, nu izbutea cu nici un chip. Kociarian... Kociarian... Unde a auzit numele acesta? În ce împrejurare?...

Și deodată, cînd Kamenski pomeni de soția acestui ostaș, ucisă de o bombă, îi răsăriră numaidecît în minte frînturi din povestirea mișcătoare a Anei Konstantinovna despre Stasik Kociarian, copilul scos de sub dărîmături, din brațele mamei moarte; și pe urmă, nu de mult, vestea aceea adusă cu atîta bucurie că, în sfîrșit, Stasik a zîmbit: „Am luat o tamburină și am făcut cîțiva pași de dans; el s-a uitat la mine și deodată a zîmbit, apoi a întins mînuțele spre tamburină!"

— Eu pot să-i dau veşti lui Kociarian despre Stasik, băieţaşul lui! vorbi Maria. Cît de mică e lumea!

— Ba nu-i mică de loc! replică încet Kamenski. Pe dumneata providența ni te-a trimis, asta-i. Ți-am mai spus-o de altfel...

În ziua aceea, Maria nu pomeni nimic de întîmplările prin care trecuse peste noapte. Kamenski și Mitea începuseră să-l întrebe pe Bobrîșev despre situația de pe front. Relatările sergentului se mărgineau la sectorul unui singur regiment, dar era suficient și atît: reieșea că nemții au pierdut nădejdea că vor lua Leningradul cu asalt și și-au săpat adăposturi în pămînt. Din frînturile de discuție avute în salonul lui Kociarian cu tăniții noi veniți, Kamenski dedusese și o altă noutate: în regiunea Nevei și, probabil, pe Volhov se dădeau lupte crîncene, ceea ce însemna că nemții încearcă să închidă cercul blocadei și să ia orașul prin înfometare. Maria le spuse apoi că batalionul auto în care servește Sonea Krujkova așteaptă să fie transferat

pe Ladoga şi de asemenea că se vorbeşte de o nouă evacuare. Că Sizov i-a propus şi ei să plece...

— Foarte bine...

— Nu plec nicăieri ! le-o reteză Maria.

Deşi Kamenski şi Mitea căutau să o convingă că trebuie să se evacueze, Maria vedea lămurit că amîndoi sînt mîndri de hotărîrea ei ; iar ea avea impresia că în noaptea trecută a trăit cea mai mare încercare a războiului şi că nimic mai îngrozitor nu i se mai poate întîmpla de acum înainte.

Mitea se bucura dinainte la gîndul că va petrece sărbătoarea de 7 Noiembrie acasă. Maria le reproduse conţinutul unui manifest hitlerist, aruncat din avion în ajun : „La 7 Noiembrie sărbătoriţi Revoluţia, iar la opt o s-o înmormîntaţi". Totodată îi încredinţă că manifestele nemţilor provoacă în rîndurile populaţiei numai dispreţ ; îi asigură de lucrul acesta, fiindcă ea însăşi izbutise să alunge cu dispreţ orice teamă din suflet şi fiindcă nici oamenii din jurul ei nu se arătaseră speriaţi de ameninţarea nemţilor.

— O să întărim posturile, asta-i tot ce-o să facem, spuse ea cu un aer nepăsător.

In clipa aceea începură să urle sirenele : alarmă aeriană. In depărtare începură să bubuie tunurile, totuşi, la cererea infirmierei de serviciu de a coborî în adăpost, răspunseră cu toţii în cor :

— Noi ne simţim bine şi aici.

Curînd, canonada se apropie. Sirena din curtea spitalului prinse să vuiască, şi pe coridor începură să se perinde răniţii, tîrîndu-şi papucii. Un medic vîrî capul pe uşă şi le ceru să coboare numaidecît în adăpost.

— Să mergem să ajutăm să-l ducă jos pe Kociarian, propuse Mitea lui Bobrîşev.

Kamenski şi Maria porniră agale spre scară, lăsînd să treacă înainte brancardele cu răniţi. El se făcu deodată alb ca varul la faţă şi se clătină pe picioare.

— Spune, vrei să ne întoarcem pe furiş în salon ? întrebă Maria. N-o să controleze nimeni a doua oară dacă am plecat sau nu.

— N-am mai stat de mult pe picioarele mele — rosti Kamenski, în chip de explicaţie, şi începu să coboare scara,

sprijinindu-se cu mîna de perete. O să rămînem în vestibul pînă trece totul.

Maria îi oferi brațul, dar el, în loc să se sprijine, îi luă mîna și o duse la buze. Răniții coborau scara alergînd, șchiopătînd și sprijinindu-se unii pe alții. Maria arătă din ochi spre ei, în chip de mustrare.

— Păi ce, e ceva de rușine în asta? întrebă Kamenski, zîmbind. Și ce pot eu să fac, dacă mi se pare că sîntem singuri pe lumea asta?

— Cum singuri? surîse Maria.

Acum trăgeau tunurile antiaeriene din imediata apropiere a spitalului și bubuitul lor făcea geamurile să zăngăne și balustrada de metal să vibreze surd.

Rămăseseră singuri pe scară și nimeni nu-i mai ajungea din urmă. De pe platforma de jos se auzea o voce plictisitoare care striga monoton:

— La stînga! La stînga! Nu vă înghesuiți la intrare, treceți înainte! La stînga, la stînga!

— Uite, noi n-o să mergem „la stînga, la stînga"! făcu Kamenski. Să rămînem aici.

Și se aplecă să aștearnă un ziar pe scară.

În clipa aceea se petrecu ceva, dar Maria nu putu să înțeleagă ce anume s-a petrecut.

Avu deodată impresia că sub ea s-a desfăcut cu trosnet pămîntul și că din crăpătura aceasta a țîșnit ceva ca un vifor de fierbințeală, măturînd totul din cale.

Iar cînd își recăpătă facultatea de a vedea și a înțelege lucrurile, constată cu uimire că se află tot acolo, pe scară, că stă pe aceeași treaptă așternută cu o foaie de ziar de către Kamenski și că el o ține strîns la pieptul lui, acoperindu-i fața cu mîinile.

— Ești rănită?

— Se pare că nu! îngînă ea, fără să se depărteze, ci ghemuindu-se mai mult sub brațul lui de nădejde care-o apăra. Ce-a fost asta?

— O bombă. O bombă de cel puțin jumătate de tonă!

— Aici, la spital?

— Așa se pare.

Liniștea neverosimilă din jur fu spintecată deodată de un țipăt năprasnic și răgușit, înspăimîntător. Era la parter: țipa un om. Țipa prelung, înnebunitor.

Kamenski sări în picioare, trăgînd-o după el şi pe Maria. Coborîră în fugă scara presărată de cioburi de geam şi bucăţi de tencuială. La primul etaj, un şuvoi clocotitor de apă tulbure le bară drumul; apa ţîşnea cu zgomot dintr-o ţeavă plesnită şi se năpustea vijelios în jos, ţopăind pe trepte. De acolo, de jos, se auzeau acum o mulţime de glasuri, gemînd şi cerînd ajutor.

Trecură amîndoi prin apă, ţinîndu-se cu mîinile de balustradă. Străbătură vestibulul, apoi cotiră la dreapta într-un coridor lung, dincotro se auzea şi larma aceea de glasuri... şi încremeniră locului.

Coridorul era barat de un morman de pietre, sfărîmături de lemn şi bucăţi de metal scorojit. Prin colbăraia care tocmai se aşeza, se revărsa de undeva o lumină puternică, trandafirie, şi Maria îşi dădu seama tîrziu că lumina aceasta este lumina amurgului — cea mai paşnică lumină cu putinţă.

Dinspre partea rămasă intactă a coridorului se tîra o femeie cu o basma şi un halat alb, cu masca de gaze atîrnînd la şold. Se tîra numai în mîini, trăgîndu-şi cu greu piciorul strivit. Maria vru să o ajute, dar femeia arătă din cap spre saloanele cu răniţi, de unde se auzeau vaietele, şi se tîrî mai departe, strîngînd din buze.

— Fugi în salonul din capăt! îi spuse Kamenski poruncitor şi apoi strigă: He-ei! Care-i teafăr aici?

O sanitară scoase capul pe uşa salonului şi întrebă:

— Îi ducem în sala de operaţii?

Maria îl auzi pe Kamenski poruncind ca răniţii să fie transportaţi în sala de operaţii şi cerînd totodată să se cheme în ajutor şi alţi oameni — „se ascund, sau ce?“ Intră în salonul din capătul coridorului, pe jumătate distrus.

In faţa ei — paturile cu ostaşii răniţi. Unii scăpaseră cu viaţă, alţii fuseseră ucişi. Bucăţi mari de moloz din pereţii dărîmaţi se amestecaseră cu bucăţi din trupuri omeneşti. Gemetele şi implorările se amestecau şi ele cu înjurături fără şir. Ochii plini de suferinţă, de ură şi de nădejde ai răniţilor stăteau aţintiţi asupra ei. Biruindu-şi simţămîntul de neputinţă care o copleşise, Maria se apropie de patul unui rănit, pe jumătate acoperit de dărîmături, fiindcă acesta ţipa mai disperat decît toţi. Începu să arunce deoparte dărîmăturile. Rănitul, care se liniştise brusc, o ajuta cu răbdare să azvîrle din pat bucăţile grele de moloz, dîndu-i curaj cînd vedea că se chinuie să ridice

vreuna. Fața-i era leoarcă de sudoare din pricina durerii și a încordării. Cît timp a trecut oare pînă au apărut, în sfîrșit, cîteva infirmiere cu brancarde și alți cîțiva oameni? O femeie într-o bluză militară o ajută să elibereze deplin rănitul dintre dărîmături și să-l așeze pe o targă. „Luați-l!" strigă ea. Și Maria ridică ascultătoare brancarda, purtînd-o împreună cu altă femeie pe coridor, prin vestibul și apoi pe un alt coridor, pînă în sala de operații. Pe urmă se întoarseră amîndouă în salon și luară un alt rănit. Acesta era un ostaș tînăr de tot. De fiece dată cînd era zdruncinat, el țipa și repeta printre lacrimi, uitîndu-se la unul din brațe, strivit:

— Pe front mi-a rămas întreg, și-aicea... Pe front mi-a rămas întreg, și-aicea...

Maria nu-l mai întîlni nici pe Kamenski, nici pe Mitea, și uită cu desăvîrșire de amîndoi. Așeza răniții pe brancardă și-i ducea în sala de operații, pe același drum. Un medic cu părul cărunt o zorea mereu și ea se înapoia în salon într-un suflet, unde ridica și așeza pe brancardă alți și alți răniți, cu trupurile însîngerate, grele.

Tîrziu de tot își dădu seama că lumina aceea trandafirie de mai înainte nu mai este și că pe coridoare s-au pus felinare „liliac". Atunci o copleși o nouă grijă, întorcînd-o la viața ei obișnuită, de fiece zi. Se înserase, atacul continua, iar la obiectiv oamenii o așteptau, erau neliniștiți; stingătoarele de incendiu nu fuseseră încărcate, iar specialistul venea abia a doua zi. Nu era nimeni care să controleze posturile de gardă, și oamenii, în urma incendiului din ajun, se temeau...

Cu aceeași simplitate cu care începuse să ajute la salvarea răniților, Maria spuse medicului: „Eu plec! E timpul să plec". Se spălă pe mîini într-un ciubăr cu apă și se duse la garderobă, scoțîndu-și din mers halatul murdar. Pierduse numărul, dar femeia de la garderobă se uită o clipă la fața ei și apoi îi întinse în tăcere paltonul.

Mergea cu pași măsurați și apăsați și nu întoarse o dată capul spre clădirea spitalului. Avea mult de mers. Tramvaiele stăteau părăsite pe linii, iar rarii trecători pășeau și ei la fel de măsurat și de apăsat, ca într-un marș greu. Milițienii din post o strigau din cînd în cînd să se oprească, cerîndu-i permisul, dar Maria le arăta buletinul de identitate și explica scurt:

— Sînt de gardă!

Nu-şi mai amintea de nimic. Se gîndea numai şi numai la treburile acelea care nu sufereau amînare şi care o sileau să meargă acum, noaptea, pe jos, la postul ei. Trebuia să telefoneze pentru stingătoarele de incendiu, să controleze dacă s-a înnoit rezerva de apă din butoaie şi dacă lăzile au fost umplute cu nisip, să încurajeze cu o glumă oamenii aflaţi de gardă... „Doar nu degeaba ne-au lăudat pompierii, ce ziceţi!“ se gîndea Maria să le spună tovarăşilor ei... Şi numai o singură clipă se gîndi că Sizov va veni a doua zi să-i ţină locul pentru douăzeci şi patru de ore, că ea se va duce acasă şi că are să doarmă, să doarmă, să doarmă...

3

Maria le ură tuturor o noapte liniştită, trase uşa, şi uşa se deschise anevoie, ca de obicei, apoi trecu pragul şi se cufundă în noapte. Nu vedea pe unde păşeşte, nici casele înşiruite în lungul străzii şi nici cerul de deasupra capului. În preajmă se auzi un tîrşîit de paşi şi răsună singuratică o tuse scurtă şi seacă.

Treptat, treptat, ochii i se obişnuiră cu întunericul. O frîntură de cer se ivi printre norii groşi şi zdrenţuiţi. Maria aruncă o privire duşmănoasă spre nori şi spre aceste „ferestruici“ trădătoare, presărate ici-colo. Azi cerul nu-i plăcea. Trebuia să meargă mai repede. Să ajungă acasă pînă nu începea un nou atac aerian...

Pe bulevard era mai multă lumină. Tramvaiele slab luminate şi automobilele cu farurile albastre, camuflate, înaintau încet, parcă pe furiş. Uneori, cînd se deschidea vreo uşă, o geană palidă de lumină răzbătea pentru o clipă afară. Licărirea ţigărilor desprindea din întuneric cîte o faţă necunoscută, cîte o mînă înmănuşată sau un cozoroc de caschetă. Curînd, Maria începu aproape să fugă, strecurîndu-se printre siluetele întunecate ale trecătorilor. Prin mintea ei se perindau gînduri simple, pline de bucurie. Andriuşa nu dormea încă, putea să se mai joace cu el o jumătate de ceas, apoi să-l culce şi să-l adoarmă cu o poveste. Pentru stingătoarele de incendiu va veni în curînd specialistul. Şi totuşi au izbutit să stingă incendiul... O

bombă rareori nimerește de două ori în același loc... Iată, a și străbătut jumătate de drum, are să ajungă acasă înainte să înceapă vreun nou atac aerian... Numai să iasă în ulicioare... Pe acolo se poate merge și în timpul alarmei...

Dar nu apucă să ajungă acasă prea curînd!

Urletul prelung și monoton al sirenei rămase suspendat deasupra orașului. Pentru a cîta oară în ziua asta, pentru a cîta oară în săptămîna, în luna asta?

Tunurile antiaeriene începură să bubuie numaidecît și lumina puternică a unui reflector țîșni de după case, plimbîndu-se scrutătoare pe marginile norilor.

— La adăpost, tovarășă, la adăpost, ce stai! Ce, n-ai mai văzut nemți? La adăpost, ți-am spus odată!

Maria se adăposti în holul unei case, unde oamenii stăteau înghesuiți, în lumina tulbure a unui bec electric albastru. Alese holul acesta fiindcă deasupra lui se înălțau șapte etaje: era cea mai înaltă clădire din preajmă.

În jurul ei oamenii vorbeau:

— Șapte planșee, asta-i construcție de nădejde, nu glumă!

— Șapte planșee — așa mai înțeleg! Cît privește siguranța, clădirile cele mai trainice sînt alea din secolul al optsprezecelea. Mai tîrziu, casele s-au construit așa, mai plăpînde.

— Mama, vreau afară, mama! scîncea un copil.

— Cine altcineva, dacă nu femeile? întrebă cu o voce răsunătoare o tînără fată, aflată lîngă Maria. Cum se dă alarma, toți fug la adăpost, dar noi rămînem sus, care în pod, care pe scări. Uite, la noi toată echipa de autoapărare e formată numai din femei!

— ...Și pe urmă, zic, cum vine asta? povestea cu însuflețire o femeie cu o voce groasă, undeva într-un ungher. Lîngă noi sînt trei obiective la rînd, dar noi n-avem nici găleți, nici pe naiba! Iar administratorul își pune mîinile-n cap, intră în panică... Am făcut gălăgie și-am ajuns pîn'la Sovietul raional...

— Și mai cu seamă în timpul alarmei ar trebui să se dea drumul la tramvaie. De ce stau tramvaiele, mă rog? Ca să bombardezi un tramvai în mers, nu-i chiar așa de ușor, iar timpii ăștia morți...

— Nu-i atît de temut o lovitură directă, cît suflul ăsta care spulberă geamurile...

— U-uf, ce-aș mai dormi!

Maria se aciuă lîngă un perete şi închise ochii. Frînturi de gînduri învălmăşite i se perindau prin minte, fără să stăruiască. Ce ciudat! O viaţă întreagă au spus: etaj, tavan, casă, scară, iar acum spun: planşeu, spaţiu de scară, obiectiv... De bună seamă că arhitecţii din secolul al optsprezecelea nu s-au gîndit de către cine vor fi binecuvîntaţi, fiindcă au clădit case trainice! Iar canonada de afară se înteţea... A explodat o bombă... Odată are să o nimerească şi pe ea. Ieri, moartea a trecut pe lîngă ea, alaltăieri obiectivul ei era cît pe ce să fie mistuit de incendiu... Doar n-o să aibă întotdeauna noroc! Zoia spunea: „Nefiresc"... Da, viaţa a devenit nefirească, ireală. Oare acesta este numai un vis? Oare toate acestea ţin de realitate: nemţii în Streina şi la Nevskaia Dubrovka, atacurile aeriene din oră în oră, bombele, moartea... Şi oare femeia aceasta este ea, Maria Smolina, Marina, Musea, oare ea conduce într-adevăr statul major al unui obiectiv? Ea, care acum poate să stea acasă douăzeci şi patru de ore, numai datorită grijii lui Sizov?...

Se auzi un bubuit puternic. Trăgeau tunurile antiaeriene din apropiere.

Cineva dădu buzna din stradă şi spuse:

— Tot cerul e numai reflectoare. Şi trag, şi trag!

Fata cea tînără de lîngă Maria scoase din poşetă o bucată de pesmet şi spuse rîzînd că poartă întotdeauna la ea „o rezervă pentru orice nenorocire", în eventualitatea că ar întîrzia din cauza unei alarme aeriene.

— Numai să ai ce! răspunse cineva.

— Nu trebuie să mesteci! o sfătui cu bunăvoinţă o fetişcană de alături. Pui o coajă în gură şi o sugi; aşa te saturi mai bine.

Maria întoarse capul înspre partea aceea. Fata avea o voce plăcută, cristalină şi plină de voioşie. Văzu o faţă simpatică, cu năsucul cîrn, şi apucă să-şi mai spună doar că fata aceasta are probabil o fire uşuratică...

In aceeaşi clipă se simţi azvîrlită în sus şi apoi izbită de perete.

Becul electric din tavan se stinse.

Ceva se prăvălea în întuneric cu un şuierat năprasnic.

Maria, stînd în genunchi pe locul unde fusese azvîrlită, pipăi lîngă ea nişte trupuri calde, care se mişcau, şi înţelese că a rămas în viaţă nevătămată, şi că moartea a trecut încă o dată pe lîngă ea.

— A nimerit alături ! spuse femeia aceea cu voce groasă.

— Asta-i a patra oară cînd nimeresc tot aşa ! răsună în urechea Mariei vocea cea cristalină şi plină de voioşie. Aleargă fritzii după mine şi tot nu mă nimeresc.

Maria se ridică în picioare.

Oamenii îl înjurau de mama focului pe Hitler, se scuturau preocupaţi pe haine, căutau să stea mai comod, ba chiar începură să glumească, aşa cum glumesc de obicei oamenii cînd simt că au scăpat cu viaţă dintr-o primejdie. Şi deodată, o flacără purpurie se aşternu într-o fereastră cu geamul haşurat de fîşiile de hîrtie şi de zig-zagurile plesniturilor.

— Arde undeva ! se auzi un glas.

În adăpost se făcu linişte.

Maria se repezi îndată spre uşă, potrivit deprinderii ei căpătată în ultimele două luni, de a fi prezentă în „zona lovită". Femeia aflată aici de gardă îi bară însă calea şi o sfătui binevoitor :

— Te rog, fără panică ! Stai la locul dumitale.

Aici, lîngă uşă, zgomotul luptei aeriene se auzea mai lămurit, sau poate că tocmai acum se înteţise din nou şi canonada. După puţin timp răsună şuieratul metalic al unei bombe în cădere, urmat de o explozie puternică. Maria simţi cum i se cutremură pămîntul sub picioare. O clipă mai tîrziu auzi un şuierat asemănător, mai lămurit, urmat şi el de o explozie şi simţi din nou cum i se cutremură pămîntul sub picioare. Apoi alt şuierat...

— Trei bombe de două sute cincizeci kilograme ! lămuri cineva cu aer de cunoscător. Pe astea le aruncă întotdeauna una după alta.

— Aproape toate au căzut în raionul nostru.

— Îşi dau silinţa, asta în vederea sărbătorii de 7 Noiembrie, ticăloşii !

— Azi au să ne bombardeze, nu glumă !

Fereastra din fundul holului se vedea ca o placardă purpurie, orbitoare, care parcă se clătina încoace şi încolo.

— Au aprins o torţă şi acum tot să zboare şi să tot arunce bombe.

— Aşa e !

„Da ! îşi spuse Maria, amintindu-şi de rugămintea pompierilor, care le cereau să nu lase cumva ca focul să răzbată afară. Da, casa aceea arde ca o torţă. Şi ei să tot zboare şi să

arunce bombe în regiunea incendiului, adică chiar aici, aici, unde stau eu..." Şi deodată o cuprinse teama. O teamă cumplită, nestăvilită. Ascunzişul acesta şubred, plin de oameni neputincioşi, i se păru o ţintă minunată pentru bombele nemţilor. Şi n-aveai ce face, n-aveai cum să te aperi, trebuia să stai aici, într-un hol oarecare şi să aştepţi să vezi dacă vei fi ucis... Trebuia să trăieşti, să respiri, să simţi totul, sau să mori strivit sub nişte ziduri prăbuşite. Şi cineva care va scăpa cu viaţă să spună, îndepărtînd dărîmăturile, cu o voce nepăsătoare din pricina oboselii: „Prea tîrziu, femeia asta nu mai poate fi salvată"...

Imaginea aceasta îi apăru limpede şi amănunţit în minte, ca şi aceea din ajun. Şi peste ea se suprapunea o altă imagine: Andriuşa!... Andriuşa, în pătuţ, cu mînuţele întinse pe pernă, rumen la faţă, cu trupşorul cald... Deodată — bubuituri, tavanul se prăbuşeşte şi ea se apleacă repede asupra copilului să-l apere, oprind cu spatele, cu capul, cu umerii şi cu braţele toată greutatea dărîmăturilor, tot puhoiul prăvălit al dărîmăturilor. Sfărîmăturile, grinzile, bucăţile de moloz o lovesc, o înţeapă, o împresoară, o apleacă mai jos, tot mai jos... dar Andriuşa e nevătămat, nici măcar nu s-a trezit; iar în spaţiul mic pe care îl apără ea cu pieptul, plăpumioara albastră se ridică şi se coboară uşor de respiraţia lui regulată...

Maria vedea totul foarte lămurit, ca pe o realitate binecunoscută. Îşi închipuia fiece amănunt în parte — de la acea primă lovitură cumplită primită în spate, pînă la mişcarea uşoară a plăpumioarei albastre. Şi îşi dădu seama deodată că, într-ascuns de ea însăşi, a văzut scena aceasta de multe ori şi că din pricina asta simte întotdeauna, în timpul bombardamentelor, nevoia imperioasă de a pleca acasă — ca să-l apere pe Andriuşa. În toate săptămînile din urmă, la fiecare explozie, la fiecare zguduire a pămîntului, simţea o durere ascuţită săgetîndu-i inima: dacă a s t a s-a întîmplat a c o l o? Ea n-a fost a c o l o să-l apere pe Andriuşa...

Ce căuta aici? Cum de îndrăzneşte să se adăpostească aici, cînd locul ei este acolo?... Unde acolo?... Închipuirea îi aduse îndată în minte imaginea casei ei — nu, nu a casei ei, ci a cerului pustiu de deasupra ruinelor casei. Dar acum, gîndul o purta spre o altă casă, spre casa de care răspundea ea, şi de unde plecase astăzi... Un mănunchi de bombe incendiare se prăvale asupra acesteia, şi bombele pătrund trosnind în acoperiş, şi

focul cuprinde tot podul, împresoară căpriorii, se învîlvorează la antresol... Iar stingătoarele de incendiu nu sînt încărcate! Vîlvătaia turbată răzbeşte pe acoperiş, foile de tablă se scorojesc ca hîrtia şi iată o trîmbă puternică de foc, ridicîndu-se spre cerul unde huruie „Junkers"-urile cocoşaţe — o trîmbă semănînd cu o torţă şi care luminează întreg raionul: şi spitalul militar, şi podul, şi acoperişul conic al gării... Iar stingătoarele de incendiu nu sînt încărcate!... Specialistul desigur că n-a apucat să vină înainte de darea alarmei, iar Sizov s-a dezobişnuit, nu mai ştia de rostul lucrurilor şi nici cui să se adreseze, ca să ceară ceva. Şi ea s-a lăsat convinsă şi a plecat... Şi doar ea răspunde de tot... şi trebuie să apere totul cu orice preţ...

Auzi glasul triumfător al sirenei — încetarea alarmei... Dar cine putea să ştie ce s-a petrecut în acest răstimp de un ceas?

Strada era întunecoasă, dar la ultimele etaje ale clădirilor jucau răsfrîngerile purpurii ale incendiilor. Acum, Maria fugea fără să mai aleagă drumul. Cînd dădu colţul, se împiedică de un furtun, şi un pompier îi strigă: „Mai uşurel, tovarăşă!" Văzu scheletul unei case în flăcări şi liniile negre ale scărilor de pompieri proiectate pe un fond purpuriu, dar nu se opri în loc, ci fugi mai departe, dornică să vadă mai repede ce este acolo!

La o încrucişare de străzi, glasul răguşit al crainicului de la radio răsună într-un difuzor, reţinîndu-i atenţia pentru cîteva clipe: „...şedinţa solemnă a Sovietului din Moscova"... Moscova? Maria zîmbi bucuroasă. Moscova?! Era foarte bine că la Moscova, Sovietul ţine o şedinţă solemnă... Totuşi, ea nu se opri să asculte, fiindcă nu se putea desprinde din cercul vedeniilor ce-o împresurau: plăpumioara albastră strivită sub dărîmături şi mînuţele copilului întinse pe pernă, peste care se prăbuşeau, se prăbuşeau mormane întregi de moloz... Apoi, trîmba de flăcări care se răsfrîngea în apa întunecată a Nevei, luminînd podul; apoi, oamenii fără stingătoare de incendiu, care luptă împotriva focului cu mîinile goale, prin valul de fum... Oare ce se va mai întîmpla astăzi, în ajunul lui 7 Noiembrie? Şi ce se va întîmpla mîine, în ziua sărbătorii pe care duşmanul o urăşte atît? Ce-i aştepta pe ei, pe toţi? Şi cum trebuie să pareze lovitura duşmanului, cum să salveze, cum să apere totul?

Alerga pe străzile întunecoase cufundate în tăcere, ştiind că aici, de pildă, în locul acesta ars, în spatele unei faţade aparent neatinse, nu mai exista nimic — nici oameni, nici confort, nici apartamente. Clădirea nu mai exista, exista numai faţada şi scara pe jumătate distrusă, care se înălţa spre cer şi pe care n-aveai de ce să urci. Într-alt loc explozia retezase toată faţada clădirii şi se puteau vedea din stradă rămăşiţele unor interioare oarecare: o canapea roşie atîrnînd în gol şi o măturică galbenă într-un ungher de cameră, care însă nu mai exista...

Toate aceste ruine se aflau în drumul ei spre casă. Nenorocirea se apropia tot mai mult. Mariei i se părea că nemţii vizează anume casa ei, că o iau drept ţintă, şi aruncă bombe asupră-i! Da, deocamdată greşesc ţinta, dar au s-o nimerească dintr-o clipă în alta. Nu, aşa nu se putea trăi! Două luni de încordare, două luni fără de nici un răgaz, fără somn adevărat, mereu şi mereu sub ameninţarea morţii...

Iar frontul se apropia tot mai mult: era chiar aici, în oraş. Spitalul Forel devenise o poziţie avansată faţă de front; la Ermitaj se aflau ridicate metereze. Nemţii pătrundeau încoace tot mai adînc — acum erau la Schlüsselburg şi la Tihvin, luau apă din Neva şi plănuiau să taie ultimul drum care lega Leningradul de restul lumii: Lacul Ladoga... Nemţii erau în apropierea Moscovei... erau în apropierea Voronejului... erau pe Don!... Cînd se vor sfîrşi toate acestea?... Ce însemna asta?... Aşa nu se mai putea trăi!

Maria alerga mai departe pe străzi şi pe ulicioare, împiedicîndu-se din pricina întunericului şi lovindu-se de trecători. Deodată, de undeva de departe, auzi o voce lămurită, calmă şi potolită, spunînd pentru sine şi pentru ea, deopotrivă:

— ...armata noastră suferă vremelnice insuccese, este nevoită să se retragă, este nevoită să cedeze duşmanului o serie de regiuni ale ţării noastre.

Ea ştia asta, suferea din pricina asta, dar în vocea aceea ce răsuna deasupra străzii era atîta linişte, o cunoaştere atît de amănunţită a situaţiei, încît Maria, fără să-şi dea seama, se opri ca să asculte. Iar vocea aceea tocmai se întreba pe sine, întrebînd-o totodată şi pe ea:

— ...În ce constau cauzele vremelnicelor insuccese militare ale Armatei Roşii?...

Şi după felul cum începu numaidecît să explice aceste cauze, cu siguranţă şi chibzuială, precum şi după simţămîntul acela

de forță și de tărie sufletească pe care-l insufla fiecare sunet al vocii acesteia mature și plină de înțelepciune, Maria înțelese că vorbește Stalin.

Se opri în întuneric, singură, stăpînindu-și răsuflarea. Nu vedea difuzorul și nici pe ceilalți oameni, care, la fel ca și ea, se opriseră pe loc, ori unde-i apucase clipa cînd Stalin începuse să vorbească; i se părea că în întunericul nopții acesteia neliniștite, Stalin i se adresează ei, anume ei, spunîndu-i cuvintele de care avea acum atîta nevoie, acum cînd după două luni de rezistență și stăpînire de sine, tulburarea, oboseala și teama o cuprinseseră și pe ea.

Asculta și își zicea în sinea ei: da, da, chiar așa e! Și era încredințată că ea a gîndit la fel și mai înainte, numai că n-a știut să sintetizeze și să-și exprime gîndurile.

Urletul sirenei care anunța o nouă alarmă aeriană o despărți de vocea lui Stalin. Porni la fugă în lungul străzii, urmărită de strigătul prelung al sirenelor și de zgomotele luptei, care se angaja pe cerul orașului.

Sirenele amuțiră mai repede ca de obicei, și Maria auzi din nou vocea lui Stalin:

— ...Și acești oameni lipsiți de conștiință și de cinste, acești oameni cu morala lor de fiare au nerușinarea să arunce îndemnuri în vederea nimicirii marei națiuni ruse, nația lui Plehanov și a lui Lenin, a lui Belinski și Cernîșevski, a lui Pușkin și Tolstoi, a lui Glinka și Ceaikovski, a lui Gorki și Cehov, a lui Secenov și Pavlov, a lui Repin și Surikov, a lui Suvorov și Kutuzov!...

„Da, da, acesta este poporul meu! Cum de îndrăznesc ei să-și închipuie că ne pot speria cu bombele?" se gîndi Maria, și eforturile „cocoșaților" care huruiau pe cer îi apărură în clipa aceea lamentabile și nerușinate. Poporul sovietic nu putea să fie nimicit, poporul va continua să trăiască. Și cu cît vor fi mai grele loviturile inamicului, cu atît mai înverșunat se va împotrivi, cu atît mai mîndru va lupta poporul ei...

— Cotropitorii germani vor un război de exterminare împotriva popoarelor U.R.S.S. Ei bine, dacă nemții vor război de exterminare, îl vor avea.

Un zgomot deosebit se auzi în difuzoare, ciorovăindu-se parcă pentru întîietate cu zgomotele războiului. Era un zgomot ciudat, cunoscut și totuși uitat, iar Maria înțelese abia după cîteva clipe, că în Moscova cea depărtată oamenii aplaudă cu în-

sufletire, transportați, că aplaudă pentru ei și pentru ea deopotrivă, precum și pentru toți aceia care ascultau în momentul acesta glasul lui Stalin.

— De-acum înainte sarcina noastră, sarcina popoarelor U.R.S.S...

Auzind vocea aceasta răsunînd de sus, din difuzor, Maria ajunse pînă în colțul străzii, de unde putea să vadă casa ei, sau cerul pustiu deasupra ruinelor. Clădirea îi apăru ca de obicei, un colos negru, fără nici o sclipire de lumină. Și din clipa aceasta știu că după scurt timp va vedea buclele bălaie ale lui Andriușa, ieșind pe sub plăpumioara albastră, că-i va auzi respirația regulată, știa că se va apleca asupra lui să-l apere de orice nenorocire, dacă-l pîndea vreo nenorocire.

Rămase să asculte cuvîntarea lui Stalin pînă la capăt, fără să mai creadă în posibilitatea unei nenorociri. Pe urmă intră la statul major al clădirii, ridică receptorul și ceru liniștită numărul de care avea nevoie, convinsă că Sizov are să-i răspundă. Și nu se înșelă.

— Maşa, ai auzit?!

— Da, da! Minunat, nu-i aşa?

— Minunat, Maşa!

Așeză receptorul în furcă și ieși în curte. Din grădina învecinată tunurile antiaeriene trăgeau cu hărnicie. In intervalele dintre salve se auzea huruitul intermitent al unui avion inamic.

Maria se uită cu un simțămînt de superioritate și cu o îndîrjire sfidătoare spre cer, unde se rotea dușmanul acela nevăzut. „Ce, te agiți?... Te furișezi?... Tinteşti?... Ei, haide, roteşte-te cît mai ai încă vreme!... Fiindcă nu ți-a mai rămas mult!"

Intră grăbită în adăpost. O clipă rămase uimită de animația neobișnuită care domnea aici, dar își aminti numaidecît că adăpostul este înzestrat cu un aparat de radio! Se strecură prin mulțime pînă la camera copiilor și văzu din prag moțul bălai a lui Andriușa ieșind de sub plăpumioara albastră. Nu se apropie de pătuc. Se rezemă cu spatele de tocul ușii, silindu-se să-și stăpînească tremurul trupului.

— Ai auzit? i se adresă o femeie, pe care o vedea și n-o vedea, o recunoștea și n-o recunoștea, într-atît era de lungă absența ei din mijlocul vecinilor.

— Desigur! răspunse ea, trăgînd fără să vrea cu urechea.

Ascultase pînă la capăt cuvîntarea lui Stalin, dar i se părea că-i mai aude şi acum vocea liniştită, plină de siguranţă şi vădind o adîncă cunoaştere a situaţiei.

4

În seara aceea din ajunul sărbătorii de 7 Noiembrie, Sonea Krujkova veni la uzina de tancuri după proiectile pentru tunurile antiaeriene. Trase maşina direct la atelierul de proiectile şi cînd află că are să-i vină rîndul abia peste vreo două ore, fugi bucuroasă, aproape ţopăind, în hala de montare, ca să o vadă pe Liza, sora ei. Aici o găsi şi transmisiunea radiofonică a cuvîntării lui Stalin.

La primele semnale ale postului de radio Moscova, muncitorii din hală se strînseră în grabă în jurul difuzorului. Cu puţin înainte să se deschidă şedinţa solemnă, Korabliov îşi scoase şapca şi strigă :

— Mai încet, măi oamenilor ! O să vorbească tovarăşul Stalin !

Toţi ştiau că nemţii au răzbit pînă aproape de Moscova, că avioanele lor bombardează oraşul, aşa cum bombardau şi Leningradul, şi că în apropiere de Moscova se dau lupte înverşunate zi şi noapte ; dar aici, la uzina aceasta din Leningrad, aflată doar la o palmă de loc de prima linie a frontului, nimănui nu i se părea curios faptul că cei mai de seamă oameni din capitala patriei sovietice s-au adunat la această şedinţă solemnă, cu prilejul celei de a XXIV aniversări a Revoluţiei Socialiste, după cum nu li se părea curios nici faptul că la această şedinţă va vorbi tovarăşul Stalin, aşa ca de obicei. Stalin era la Moscova, Stalin va prezenta raportul. Doar nici nu se putea altfel.

Ultimele săptămîni le petrecuseră cu toţii aşteptîndu-i cuvîntul. Făceau presupuneri despre ce va vorbi şi cum anume va vorbi. Ceva le spunea că Stalin va exprima şi va dovedi ceea ce într-un fel sau altul gîndea întreg poporul sovietic : că în lupte grele şi prin muncă îndîrjită, cu preţul unor nenumărate jertfe şi suferinţe, ei vor cuceri victoria — o victorie inevitabilă, măreaţă. Dar cînd Stalin începu să vorbească, atît vocea lui, cît

şi prima parte a cuvîntării — partea introductivă — fură neaşteptate, uluitoare pentru toţi, chiar şi pentru cei mai rezervaţi. Stalin vorbea fără să se grăbească, cu vocea unui om preocupat, analizînd şi explicînd cu linişte tovarăşilor săi de luptă o etapă curentă din dezvoltarea statului, aşa cum făcuse el ani de-a rîndul. Şi deşi etapa aceasta era nemaipomenit de grea şi Stalin nu numai că nu căuta să diminueze greul, ci dimpotrivă cerea oamenilor sovietici să înţeleagă cu toţii şi pînă la capăt gravitatea primejdiei, se vădea limpede că Statul Sovietic a fost, este şi va rămîne fortăreaţa invincibilă a socialismului, că Statul Sovietic trece în prezent printr-o etapă de război — numai printr-o etapă — şi că oamenii sovietici sînt capabili să respingă şi să lichideze primejdia aceasta cumplită, dacă îşi vor îndeplini, fiecare la postul său, datoria pînă la capăt.

Acesta a fost primul efect al cuvintelor lui Stalin. Iar atunci cînd vuietul sirenei de alarmă se năpusti poruncitor în hală, nu mai provocă teamă, ci ură şi mînie.

— Hai, destul cu urlatul! strigă Korabliov, bătînd cu piciorul în pămînt.

— Destul! strigară şi alţi cîţiva muncitori.

Oamenii cari erau de gardă se împrăştiară pe la posturile lor, punîndu-şi din mers căştile.

Sonea, care stătea lîngă Liza, sora ei, ţinînd-o de braţ, o înghiontea uşor ori de cîte ori vreun pasaj din cuvîntarea lui Stalin i se părea mai semnificativ. La primele sunete ale sirenei, Liza porni în fugă spre scăriţa metalică ce se înălţa în întunericul bolţii uriaşe a halei: postul ei se afla sus, pe un balconaş îngust, care mărginea clădirea.

Sonea fugi după ea.

— Ticăloşii, nu puteau să mai aştepte şi ei! strigă Sonea, ferindu-se de tocurile de la pantofii Lizei, care-i jucau prin faţa ochilor.

— O fac dinadins, dinadins! răspunse, gîfîind, Liza. Dinadins, ca să nu putem asculta!

Era o noapte neagră ca păcura. Nu se vedea nici o geană de lumină, de parcă te-ai fi aflat în inima stepei. Numai în direcţia frontului se aprindeau din cînd în cînd sclipiri luminoase; undeva, în adîncul nevăzut al oraşului, răbufnirile dese de foc ale tunurilor antiaeriene marcau în acest timp începutul luptei. Iar faptul că locul dincotro băteau tunurile antiaeriene

nu era un cîmp de luptă, ci un oraş cu case locuite de oameni paşnici, părea aproape de necrezut.

— Tu-mi spuneai că nu faci de gardă ! se adresă Sonea soră-si, pe un ton de reproş. Ce, mă crezi cumva vreo domnişoară nevricoasă ?

— Abia zilele trecute am cerut să fac de gardă.

— Şi, firește, tocmai pe acoperiş ai găsit să te caţeri !

— Aşa se-ntîmplă mai repede ! vorbi Liza cu nepăsare.

— Mai repede, ce vrei să spui ?

Liza nu răspunse la întrebarea aspră a soră-si. Era inutil să explice fetişcanei acesteia, care nu-şi pierdea niciodată curajul, că ei vor pieri aici cu toţii, că ea, Liza, s-a şi pregătit de moarte şi că toate legăturile ei cu viaţa se mărginesc la carnetul acela gros de însemnări, ascuns sub saltea, cu singura deosebire că şi această legătură ţinea de trecut. Nu avea nici un rost să-i vorbească surioarei sale, cea atît de veselă şi de optimistă, nici despre acel singur lucru care-i însufleţea acum viaţa grea şi amară, anume comportarea conştientă a condamnatului la moarte, care găseşte în renunţare o supremă desfătare. Nu putea să vorbească nimănui despre aceasta, fiindcă ştia că oamenii au s-o condamne, că n-au s-o înţeleagă...

— Ascultă, Liza ! strigă Sonea deodată, aplecîndu-se peste balustradă. Ascultă ! Auzi ?

Bubuitul depărtat al tunurilor se contopea într-un vuiet uniform, prin care răsuna, calm şi autoritar, glasul lui Stalin. Se auzi cum a tuşit, cum gîlgîie apa turnată din sticlă în pahar şi apoi răsună din nou cuvîntul lui simplu şi plin de convingere.

Tunurile începură să bată pe neaşteptate undeva, aproape de tot, şi huruitul monoton al avioanelor se auzi chiar deasupra uzinei. Liza o trase de mînecă pe Sonea, care îşi zise că soră-sa se teme, dar aceasta o duse spre o fereastră cu geamurile sparte. Iar difuzorul puternic din hală aduse din nou pînă la ele glasul lui Stalin.

— Ciori ce se împopoţonează cu pene de păun... spunea cu ironie Stalin, şi după ce tăcu puţin adăugă cu dispreţ : Dar, oricît s-ar împopoţona ciorile cu pene de păun, ele nu vor înceta de a fi ciori !

Un avion trecu urlînd pe deasupra lor, urmărit de bubuitul furios al tunurilor antiaeriene ; după o clipă, şuieratul înspăimîntător al unei bombe acoperi toate celelalte zgomote, crescînd mereu şi prăvălindu-se drept spre locul unde încremeniseră

cele două siluiete plăpînde. „Oare se va întîmpla chiar azi?" se gîndi Liza cu disperare. „Uite că a venit... Dar eu nu vreau, nu vreau, nu vreau!" strigă ea buimăcită şi sfîrşită de groază, închizînd ochii.

Puterea exploziei făcu să se cutremure clădirea halei... dar asta era viaţa, asta însemna că au scăpat nevătămate. Îndreptîndu-şi trupul, se uitară amîndouă în jur, scrutînd întunericul; nu văzură nici măcar locul unde căzuse bomba, şi abia în clipa aceea îşi dădură seama că bomba a căzut destul de departe. Auzeau şi acum huruitul avionului. Tunurile antiaeriene trăgeau cu furie. Raza albăstrie a unui reflector zbucni deodată în văzduh, trecînd pieziş peste acoperişul uzinei şi desprinse din noapte cîteva frînturi de nori, hăul negru aşternut între ele şi un beţişor mic, strălucitor, semănînd cu o libelulă.

— Uite-l, uite-l! exclamă Sonea, alungîndu-şi teama.

— Cioară! rosti cu ură Liza, trăgîndu-şi răsuflarea.

Beţişorul acela strălucitor se tot rotea şi se tot răsucea, înconjurat de ghemotoacele de fum ale proiectilelor antiaeriene: voia să se facă nevăzut, dar raza reflectorului se ţinea scai de el. Lumina unui alt reflector ţîşni spre înălţime şi se încrucişă cu cea dintîi, prinzînd avionul ca într-un cleşte.

În clipa următoare, tunurile antiaeriene amuţiră brusc. Se făcu linişte. Şi în liniştea aceasta cumplită, răsunară lămurit cuvintele:

— ...Dar pieirea inevitabilă a cotropitorilor germani şi a armatei lor nu este determinată numai de factori morali. Există încă trei factori fundamentali, a căror forţă creşte din zi în zi şi care trebuie să ducă în viitorul apropiat la zdrobirea inevitabilă a banditescului imperialism hitlerist".

— Ăsta-i al nostru! Al nostru! strigă Sonea, trăgînd-o pe soră-sa să se uite şi ea.

Un mic avion de vînătoare sovietic spintecă fîşiile de lumină ale reflectoarelor, alungînd neamţul departe de oraş, în timp ce fîşiile albăstrii ale reflectoarelor îl ajutau, ţinîndu-se scai de ţintă.

— Poate că e Mika! spuse Liza.

— A luat foc! strigă Sonea.

Micul avion de vînătoare începu să scoată fum, iar fumul agita umbre negre în lumina albăstrie a reflectoarelor, frîngîndu-i conturul. Curînd, avionul dispăru din lumină şi după cîteva clipe se năpusti fulgerător din întuneric drept asupra bombar-

dierului hitlerist. Toate aceştea se petrecură cu o repeziciune uimitoare, şi amîndouă surorile scoaseră o exclamaţie de entuziasm, văzînd bombardierul cum se prăbuşeşte, greoi şi neputincios, sfărîmîndu-se bucăţi în cădere. Raza reflectoarelor însoţi prăbuşirea avionului inamic prin aer, pînă undeva, departe, într-un loc ascuns vederii, unde se înfipse în pămînt.

— Şi-al nostru... doamne, oare şi-al nostru o să cadă ? bolborosi Sonea.

În fîşia de lumină apăru pentru o clipă avionul de vînătoare sovietic care se răsuci pe o aripă ; ostaşii de la reflectoare se grăbiră îndată să îndepărteze lumina, ca să nu stingherească pilotul. Acum, dinspre cerul întunecat, se auzea numai urletul puternic al motorului. Pilotul sovietic făcea fel şi fel de acrobaţii complicate, vrînd să înlăture primejdia de incendiu ce ameninţa avionul. În acest timp, jos, pe pămînt, răsuna vocea aceea plină de înţelepciune şi de o linişte batjocoritoare :

— Este invocat Napoleon, se afirmă că Hitler acţionează ca Napoleon şi că el seamănă în toate cu Napoleon. N-ar trebui însă mai întîi uitată cu această ocazie soarta lui Napoleon. Şi într-al doilea rînd, între Hitler şi Napoleon este tot atîta asemănare cît între un pisoi şi un leu...

Departe, la Moscova, oamenii aplaudau frenetic. Aici, în noaptea întunecată — noapte de luptă — zgomotul aplauzelor se împletea cu urletul avionului de vînătoare, care lupta cu îndîrjire în înaltul cerului împotriva focului. Şi se părea că, salutînd curajul calm al lui Stalin, oamenii din Moscova aplaudă totodată şi fapta de arme a aviatorului acesta singuratic.

— Ascultă, Sonea ! strigă deodată Liza, şi o îmbrăţişă tulburată pe soră-sa. Uite, noi îl ascultăm acum pe Stalin... Şi eu îl cred, înţelegi ? Îl cred pe deplin. Victoria va veni ! urmă ea cu convingere şi îndată repetă cu mirare : Va veni !

— Sigur că va veni ! rosti Sonea. Eu ţi-am spus asta întotdeauna !

Liza surîse tristă.

— Tu nu înţelegi, Sonea. Tu nu înţelegi lucrurile aşa cum trebuie. Pentru tine, totul e simplu. Însă asta are să fie greu. Uite, eu am ascultat cuvintele lui... Şi l-am crezut... Mi-am zis că moartea noastră nu înseamnă prea mult faţă de acest măreţ rezultat final.

— Pfui ! protestă Sonea. Tu vorbeşti mereu de moarte ! Mi s-a făcut lehamite... Aoleo, trebuie să plec ! îşi aminti ea deo-

dată, şi fugi spre scăriţă, strigînd din fugă: La revedere, surioară! Dacă locotenentul meu nu-mi trage cumva chiulul şi mă învoieşte, mîine mă reped pîn-acasă!... L-am dresat eu, acuma-i blînd ca un mieluşel!

Sirena uzinei vesti printr-un semnal scurt încetarea alarmei. Liza se aşeză pe prima treaptă de sus a scării, ca să asculte pînă la capăt cuvîntarea lui Stalin, şi în acelaşi timp alungă cu ciudă din suflet nădejdile tulburi pe care i le dăduse reproşul soră-si. Nu, renunţarea de sine era pe deplin îndreptăţită acum, fiindcă ei nu vor supravieţui... Iată însă că astăzi a devenit foarte lămurit faptul că nemţilor li se apropie sfîrşitul, sfîrşitul inevitabil. Atunci e şi mai uşor să mori. Mai uşor? Oare ea se temea de moarte într-adevăr? Oare ea punea mare preţ pe viaţa ei? Amintirea clipelor îngrozitoare prin care trecuse adineauri i se împrospătă în minte, dar de astă dată Liza se sili să-şi explice simţămîntul de teamă ce o cuprinsese, zicîndu-şi că prea a fost cumplit şuieratul bombei hitleriste. Nu, nu, ea nu se teme de nimic, ea priveşte inevitabilul drept în faţă, cu nepăsare.

— ...Numai realizînd această sarcină şi zdrobind cotropitorii germani, vom putea obţine o pace îndelungată şi dreaptă — spunea Stalin.

Pace?!... „O pace îndelungată şi dreaptă?"... Liza se ridică şi se întoarse cu faţa în bătaia vîntului ce bîntuia în întunericul de afară; era însufleţită de dorinţe contradictorii şi revoltată de dorul nepotolit şi stăruitor de viaţă care răzbise peste toate zăgazurile raţiunii: da, voia să trăiască, să trăiască şi să apuce pacea, fie chiar şi aşa, singură şi îndurerată, dar să trăiască...

5

După noaptea aceea zbuciumată de focul tunurilor antiaeriene şi de exploziile bombelor, veni dimineaţa sărbătorii de 7 Noiembrie, cu o linişte uimitoare, neverosimilă. În orice punct al oraşului putea să explodeze în orice clipă un obuz de mare calibru, dar astăzi bateriile nemţilor tăceau. Pe aerodromurile aflate la numai cîteva minute de zbor de Leningrad erau avioane hitleriste puzderie, dar niciunul nu se ridica în văzduh. În

cuprinsul orașului stăruia o liniște neobișnuită pentru o zi de război și pentru o zi de sărbătoare — o liniște grea, încordată.

Astăzi, pentru prima oară, nu aveau loc demonstrații populare; sunetele fanfarelor nu se împleteau cu glasurile corurilor, pe străzi nu se vedea mulțimea în haine de sărbătoare și nici iluminație pe Neva. În port stăteau ancorate vase, chiar mai multe decît înainte, dar toate stăteau lipite de cheiuri, pitulate, camuflate, cu țevile subțiri ale tunurilor antiaeriene ridicate spre cer; iar punțile, care străluceau întotdeauna de curățenie și bună rînduială, zăceau acum sub acoperămîntul monstruos al plaselor de camuflaj, găzduind căsuțe butaforice din placaj, cu ferestre închipuite din vopsea albastră. Sus, deasupra străzilor pustii, în toate turnurile orașului, făceau de gardă bărbați și femei, cu căști pe cap, și scrutau zarea cu ochii înroșiți din pricina vîntului.

Și totuși, sărbătoarea de 7 Noiembrie era o adevărată sărbătoare, poate chiar mai solemnă decît de obicei. Aceasta fiindcă în lupta lor aprigă cu nemții, oamenii înlăturaseră primejdia cumplită a înrobirii și astăzi puteau să ridice deasupra baricadelor și meterezelor aceleași glorioase steaguri roșii. Și pentru că cuvîntul drept al lui Stalin pătrunsese în inimi, încălzindu-le și înseninîndu-le. Și pentru că undele radioului, care nu cunoșteau opreliștile blocadei, aduseseră la Leningrad ecourile celei mai dorite parăzi — parada trupelor sovietice din Piața Roșie, sub zidurile Kremlinului, în fața mausoleului sacru al lui Lenin, și pentru că de la tribuna de granit a mausoleului vorbise din nou Stalin.

„Dracul nu-i atît de negru precum îl zugrăvesc unii!" cuvîntul acesta înaripat trecea din gură în gură.

Toată ziua fu liniște pe cerul orașului. Iar oamenii, istoviți, fără să cunoască eforturile artileriștilor și ale aviatorilor, care le ocroteau astăzi liniștea, erau încredințați totuși că liniștea aceasta este făurită de forță. Și simțeau această îndîrjită putere de rezistență, atît în cei din jur, cît și în ei înșiși.

În ziua aceea, la Casa copilului avu loc serbarea pregătită cu însuflețire, vreme de cîteva săptămîni, de către Ana Konstantinovna. Un străin ar fi putut să creadă că n-a fost nevoie de cine știe ce pregătiri pentru serbarea aceasta: ce mare lucru să cînți cîteva cîntece copiilor și să le înfățișezi o piesă simplă de păpuși! În schimb, pentru Ana Konstantinovna simplitatea serbării ascundea o muncă anevoioasă, și totodată emo-

ţii şi temeri. Trebuisè să convingă dădacele şi surorile să înveţe cîntecele sub bombardamente, cu aceeaşi sîrguinţă şi grijă ca şi înainte de război. Trebuiseră o mulţime de repetiţii ca să le înveţe să mînuiască păpuşile din spatele paravanului şi să vorbească pentru ele cu glasuri diferite. Păpuşile le meşterise singură şi singură tăiase steguleţe din hîrtie, ca să împodobească scena. Tîmplarul căminului se înrolase în miliţia poporului, aşa că Ana Konstantinovna fu nevoită să întocmească singură şi un paravan necesar reprezentaţiei. Cu două zile înaintea serbării, o dădacă, aceea care cînta şi se juca mai frumos decît toate cu copiii, îşi pierduse bărbatul la Kolpino, şi Ana Konstantinovna trebui să o convingă să cînte şi să se joace mai departe cu copiii, căci şi ei cunoscuseră suferinţa şi durerea pierderii celor dragi. Şi voia bună, bucuria, era pentru ei ca o adevărată doctorie.

Ana Konstantinovna plecă încă pe lumină de la Casa copilului ; se simţea istovită şi fericită, şi răsufla uşurată la gîndul că acum toate emoţiile şi grijile serbării au rămas în urmă.

Ajungînd în staţia de tramvai, se uită neliniştită în jur, să vadă dacă nu cumva aşteaptă degeaba. În ultimele luni era adeseori nevoită să se ducă pe jos acasă, şi de fiecare dată trebuia să bată cîte şase kilometri. Astăzi, tramvaiul veni însă aproape numaidecît, împodobit sărbătoreşte cu lozinci. Izbuti să găsească şi un loc în vagon, ceea ce era minunat. Ana Konstantinovna îşi întinse cu plăcere picioarele obosite şi deschise ziarul.

Pe prima pagină văzu chipul lui Stalin. Acum, după raportul din ajun, privi chipul acesta cunoscut cu un nou interes, cu un nou simţămînt de mirare şi de mîndrie. „Doar e un om la fel cu toţi ceilalţi", îşi zise Ana Konstantinovna : oboseşte şi el, are şi el nelinişti, ca noi toţi... În schimb, ce uriaşă, ce apăsătoare răspundere trăieşte pentru noi toţi, pentru totul din jur. El îndeplineşte o muncă uriaşă, multilaterală, şi orice ar fi — nu poate, nu poate să-şi îngăduie să obosească, să se piardă cu firea sau să-şi piardă sîngele rece, nici atunci cînd lucrurile merg prost. Şi cu atît mai mult cînd lucrurile merg mai prost... Noi putem face presupuneri, întrebîndu-ne : ce şi cum anume va fi. Stalin însă trebuie să înţeleagă şi să prevadă totul, să-i conducă pe toţi, să ia hotărîri ferme şi fără de greş în cele mai importante probleme de stat, militare, economice... Cîtă putere are el, dacă în zilele celei mai grele nenorociri şi

răspunderi poate vorbi în fața lumii întregi cu atîta liniște plină de noblețe! Nici o îmbărbătare de paradă, ci numai și numai o înțelegere adîncă și o judecată clarvăzătoare a lucrurilor...

Ana Konstantinovna privea țintă și cu bucurie portretul. Chipul lui Stalin vădea o minte ageră și curajoasă, o judecată plină de calm și o voință deosebit de puternică, dură chiar. Într-un asemenea om poți să ai nădejde: el te scoate din toate nenorocirile și furtunile, el nu scapă din vedere țelul principal și nu dă uitării nici lucrurile mărunte... Acum însă, altceva o bucura pe Ana Konstantinovna. Expresia ochilor lui Stalin, linia buzelor, liniile zbîrciturilor — mai cu seamă ale zbîrciturilor acelea adunate ca niște raze în jurul ochilor și care se ivesc atunci cînd rîzi, felul de a ține capul și chiar felul în care erau răspîndite firele cărunte în părul lui negru și des — totul vădea o rezistență fizică și o splendidă sănătate sufletească, caracteristice numai oamenilor foarte puternici, puri moralicește și severi față de ei înșiși.

— Să ne trăiești ani mulți, mulți! șopti Ana Konstantinovna.

Vecinul de bancă se aplecă încrezător spre ea și-i spuse:

— El nu caută să ne liniștească! El e adînc încredințat de ce spune!

Ajungînd acasă, urcă cu ușurință scara, fără să simtă oboseala, bucurîndu-se dinainte de revederea cu Maria, cu Andriușa, cu Mitea.

Miroșa deschise încet ușa de la intrare, silindu-se să nu facă zgomot cu lanțul de siguranță, și-i șopti, făcînd ochii mari în chip de prevenire:

— Dorm... De la prînz dorm, niciunul nu mișcă...

În clipa aceea, din odaia lui Mitea apăru Andriușa, care strigă entuziasmat:

— Buniță! La noi toți dorm! Umblăm în vîrful picioarelor!

Mitea ieși din odaie, în urma lui, pășind cu grijă, și începu să șușotească de zor:

— Slavă domnului că văd și eu în casa asta un om viu! Fetele de cum au venit și-au și vîrît nasul în pernă!

— Lasă-le să doarmă! hotărî Ana Konstantinovna. Noi haidem acum la bucătărie, să chibzuim ce pregătim pentru cină.

Mitea propuse cu ușurință să se pună pe masă toată hrana rece primită de el pentru douăsprezece zile, dar Miroșa, îngrozită, fu de părere să se mărginească numai la o supă de ovăz,

însă să facă o oală plină. Ana Konstantinovna recunoscu că Miroşa are dreptate, totuşi se simţi ispitită de propunerea lui Mitea ; zgîrcenia o scîrbea, şi apoi nu era în firea ei să se preocupe de ziua de mîine. Şi pentru că ea avea ultimul cuvînt, alese calea de mijloc : tăie şi puse în supa de ovăz tot salamul lui Mitea, fără să se atingă de restul alimentelor.

Soneria de la intrare zbîrnîi cu putere.

— Mă duc să deschid eu ! exclamă Ana Konstantinovna, şi fugi la uşă : ei îi plăceau oaspeţii neaşteptaţi.

— Sonea e acasă ? întrebă Mika intrînd, şi abia după aceea spuse : Bună ziua !

Era acelaşi tînăr voios, dar după nişte semne greu de observat, Ana Konstantinovna ghici că în răstimpul acesta Mika s-a schimbat mult sau că i s-a întîmplat de curînd ceva, care l-a schimbat. De altfel, toţi bărbaţii care intraseră aici în casă, de cînd izbucnise războiul, toţi veneau de fiecare dată altfel, schimbaţi.

— Ieri mi-am adus aminte de dumneata, Mika — vorbi ea, luîndu-i cascheta. Un avion de-al nostru a doborît un avion hitlerist deasupra oraşului. Dacă-i cumva Mika ? mi-am zis.

— Păi chiar eu eram ! spuse Mika, uitîndu-se spre uşa camerei unde stăteau surorile Krujkov.

— Scumpule ! exclamă Ana Konstantinovna şi, neştiind cum să-şi mai exprime dragostea şi admiraţia, îl îmbrăţişă cu putere şi-l sărută pe amîndoi obrajii. Ne uitam pe geam şi ne gîndeam : cine-o fi eroul ăsta ? Şi pe urmă am tras o spaimă grozavă pentru dumneata !...

— Şi eu m-am speriat ! recunoscu Mika, mărturisind prin aceste cuvinte schimbarea observată la el de Ana Konstantinovna : cu două luni în urmă, Mika s-ar fi lăudat ca un băieţandru şi n-ar fi spus în ruptul capului că i-a fost frică.

— Ce-i cu Sonea... e acasă ?

— Doarme.

— Poftim ! Şi eu eram cît pe ce să-i fac rost de mitel arest. Mă duc într-un suflet la batalionul auto şi cer să o cheme. Şi cînd colo, ea plecase fără învoire. Noroc că acolo-s băieţi de treabă, care mi-au spus la ureche cum stau lucrurile !

Ana Konstantinovna crăpă nehotărîtă uşa şi strigă încet :

— Sonea !

Mika însă o dădu cu grijă de o parte şi păşi în cameră. Şi asta era ceva nou : cu toată îndrăzneala lui, mai înainte nu

s-ar fi încumetat niciodată să procedeze în chip atît de simplu şi de firesc.

Sonea, ghemuită sub un şal călduros, dormea un somn dulce şi adînc. Mika se aşează pe marginea divanului şi îşi lipi toată faţa de umărul ei.

— Sonecika! şopti el, în lîna pufoasă a şalului. Nevestica mea...

Nu de mult, dînd relaţii despre familia sa la cancelaria regimentului, spusese că Sonea este soţia lui. Aceste relaţii aveau o singură menire, şi anume în cazul morţii aviatorului Vihrov, înştiinţarea respectivă să-i fie trimisă şi ei. Mika îşi dăduse perfect de bine seama de lucrul acesta şi rostise cuvîntul s o ţ i e în chip solemn, nu în faţa acelui furier plictisit, ci în faţa vieţii şi a morţii. Iar faptul că Sonea nu devenise încă soţia lui, dădea simţămîntului său de dragoste o gingăşie deosebită, plină de nostalgie. Făcea zilnic zboruri de baraj, angajînd lupte cu „Junkers"-urile şi „Messerschmidt"-urile hitleriştilor, şi întotdeauna simţea sub aripa avionului Leningradul, oraşul unde trăia în primejdie de moarte ea, viitoarea lui soţie, Liuba, surioara lui, şi tatăl lui cel sever. În clipele acelea nu-i frămîntau sufletul amintirile luminoase ale adolescenţei, ci întreg viitorul la care visa, şi-l năpădeau toate dorinţele maturităţii, căreia de abia îi trecuse pragul, cerîndu-i curaj şi îndemînare. Acum lupta fără nechibzuinţe, cu o prudenţă aprigă, ferindu-se în fel şi chip şi pe sine şi avionul, dar pregătindu-se sufleteşte pentru orice. Nu vorbea niciodată despre asta nici cu Glazov, nici cu ceilalţi tovarăşi ai săi, dar ştia şi aşa că toţi gîndesc la fel cu el. Tovarăşii lui cădeau în lupte unul după altul. Ieri, numai printr-o încordare supraomenească izbutise să se salveze, să se salveze pe el şi avionul cuprins de flăcări, aterizînd în zbor planat pe aerodrom, fără nici o picătură de benzină în rezervoare. Şi iată, ca o răsplată, astăzi o vedea pentru scurt timp pe fata care se putea să nu mai apuce să devină soţia lui...

— Nevestica mea! murmură Mika, sărutîndu-i cu gingăşie şuviţele de păr căzute pe tîmplă.

Sonea inspiră adînc, se întoarse pe spate şi deschise ochii puţin umflaţi de somn, dar în prima clipă nu putu să vadă nimic în jur. Şi din toată făptura ei pe jumătate adormită, Mika simţi revărsîndu-se asupră-i atîta căldură scumpă şi intimă, încît îşi lipi din nou faţa de umărul Soniei, într-o pornire de du-

ioşie şi cu inima zvîcnind de un simţămînt pe care nu-l încercase niciodată pînă acum.

— Mika ! exclamă Sonea bucuroasă, ridicîndu-se puţin şi străduindu-se să-l vadă mai bine. Mika, de unde-ai apărut ? N-am auzit uşa...

— Nevestica mea ! rosti el încă o dată, sărutîndu-i mîinile înăsprite de muncă.

Sonea rămase tăcută, tulburată de acest simţămînt nou al lui şi pe care ea nu-l înţelegea încă. Mika, ruşinîndu-se de simţămîntul acesta, ca de o slăbiciune, aruncă o privire spre patul unde dormea Liza, bătu din palme şi strigă glumeţ :

— Un bărbat aici în cameră ! Cînd s-o trezi Liza, are să-şi iasă din minţi !

Sonea pufni, trecînd bucuroasă la voioşia ei obişnuită.

— Nu ! spuse ea apoi. Liza e acum nu ştiu cum, ciudată. Închipuieşte-ţi, nici nu se mai pudrează !

— Ce vorbeşti ?

Glumind pe seama Lizei, aşa că întotdeauna, Mika se întoarse la starea lui sufletească obişnuită, şi începu să se poarte cu voioşia aceea ştrengărească de odinioară ; dar pentru asta fu parcă nevoit să coboare de la o înălţime nemăsurată. În pieptul lui, inima-i tulburată de simţămîntul acela de gingăşie, încercat acum pentru prima oară, nu-şi potolise încă zvîcnirea.

Maria se trezi abia spre seară. Un timp rămase în pat, fără să aprindă lumina, întinzîndu-se în voie şi bucurîndu-se de aceste clipe de odihnă deplină.

La un moment dat auzi însă un zgomot de glasuri şi rîsete înăbuşite în sufragerie, apoi şoapta puternică a lui Mitea : „Mai încet, doarme !“ Îşi aminti deodată că astăzi întreaga familie e strînsă laolaltă, împreună cu Mitea şi cu fetele, şi că a venit şi seara acestei zile de sărbătoare. Aşa cum cu o clipă mai înainte dorea cu sete liniştea, acum simţi nevoia să se avînte spre oameni, spre activitate. Ţinea să organizeze o adevărată sărbătorire a zilei de astăzi, orice i-ar fi aşteptat în viitor ; să sărbătorească ziua aceasta aşa cum o sărbătoreau şi înainte de război, aşa cum o vor sărbători şi după război !

Sări sprintenă din pat şi trecu în camera de baie. Apa i se păru rece ca gheaţa, totuşi se sili să se spele pînă la mijloc, apoi se frecă îndelung cu prosopul. Revenind în cameră, îşi lipi palmele de obrajii înfierbîntaţi, se uită în oglindă şi-şi spu-

se: „Nu-i nimic. Să trăiești o zi și pentru tine! Oare ce aștept eu? Ce?" se întrebă Maria după o clipă.

Zîmbi și începu să fredoneze un cîntec, alungîndu-și din minte aceste întrebări stupide. Cîte nu se puteau întîmpla! Totuși, nu trebuia să se aștepte la orice, ci la ceva mai bun, neapărat la ceva mai bun... Îmbrăcă niște ciorapi fini, cei mai buni pe care-i avea, își puse în picioare cei mai buni pantofi și apoi se opri în fața șifonierului deschis, gîndindu-se la ce rochie să se oprească. Nu avea multe rochii și nouă era numai una singură, cusută în ajunul războiului. O rochie de un vișiniu închis, simplă, fără nici o garnitură, care o prindea de minune și-i plăcea foarte mult, odinioară, lui Boris Trubnikov. „Te rog să îmbraci rochia asta numai pentru mine!" îi spusese el odată...

Se pieptănă și își aranjă părul, apoi își cercetă chipul în oglindă, fără să aibă prea multă încredere în dispoziția de un calm ironic care o stăpînea. „Îmbraci rochia ori nu?" se întrebă ea, și își răspunse singură, cu glas tare:

— Uite că am s-o îmbrac. De ce să n-o îmbrac?

Rochia aceasta, care mai înainte îi venea ca turnată, era acum mult prea largă. Fluierînd veselă, Maria se învîrti în fața oglinzii, admirîndu-se, apoi căută un cordon negru pe care și-l încheie peste mijloc. Așa i se păru că-i stă și mai bine.

— Uite, mamă! spuse ea, ieșind în fugă în antreu, sînt iarăși subțirică, așa cum eram înainte de-al avea pe Andriușka.

Mitea, auzindu-i glasul, apăru într-un suflet.

— Doamne... îngînă el. Ce frumoasă ești astăzi!

Fetele, văzînd-o, scoaseră o exclamație rușinată și fugiră să se schimbe și ele.

În sufragerie ardea un singur bec electric, cu o basma de culoare închisă așezată peste abajur. Maria camuflă bine fereastra, aprinse toate luminile și așternu cea mai bună față de masă.

— Dacă-i sărbătoare, atunci sărbătoare să fie! spuse ea, încîntată că privirea de îndrăgostit a lui Mitea o urmărește peste tot.

Miroșa, stînjenită de zgîrcenia ei, scoase dintr-o ascunzătoare tainică ultima ceapă, tăind-o mărunt într-o farfurie.

— Poftiți la masă! rosti Maria, și umplu păhărelele cu vodcă. Să bem pentru... rosti ea rar, lăsîndu-și puțin genele peste ochii strălucitori — pentru victoria vieții!

Mika se alătură cu însuflețire acestui toast și ciocniră cu toții. Maria privea țintă înainte cu ochii ei plini de strălucire,

întrezărind limpede lucrul acela mare şi minunat, care nu putea fi asemuit cu nimic şi care te îmbie veşnic cu noutatea-i necontenită, lucrul acela definit prin cuvîntul „viaţă". Incotro are să o poarte pe ea viaţa ? Ce are să-i dăruiască ?

Cînd zbîrnîi soneria, se ridică brusc de la masă, ca şi cum ea singură din toţi ar fi ştiut cine a venit. Ieşi din cameră reţinîndu-şi pasul, dar nu pentru noul oaspete, ci pentru privirile celor din jurul mesei şi străbătu în fugă vestibulul, dîndu-şi silinţa pe de o parte să se convingă că lucrul la care se gîndea este cu neputinţă, iar pe de altă parte crezînd cu putere în presentimentul ei. In dreptul uşii se opri şi întrebă încet :

— Cine e ?

— Deschide, eu sînt ! răspunse Kamenski tot atît de încet.

Zăbovi un timp, prefăcîndu-se că nu poate să tragă zăvorul. „Va să zică e adevărat ! Şi asta nu se poate evita cu nici un chip !" îşi spuse Maria, strîngînd între degete capătul zăvorului şi tot întîrziind să-l tragă. „Va să zică l-am aşteptat !..."

— Nu vrei să-mi dai drumul, Marina ? Am fugit de la spital ca un licean ca să vin la dumneata...

Ea trase zăvorul şi deschise larg uşa. Buzele i se uscaseră, ca de arşiţă.

— Ştiam că eşti dumneata.

El îi prinse mîinile într-ale lui, le ridică şi îşi lipi obrajii de palmele ei, întocmai ca un copil mare dornic de o mîngîiere.

— Iţi mulţumesc că mi-ai spus asta...

— E minunat să aştepţi ceva şi să-ţi vezi aşteptarea împlinită.

— M-am gîndit deodată că s-ar putea întîmpla să nu mai vii la spital, acum cînd Mitea a ieşit !

Maria izbucni în rîs :

— Ei, ştii, asta nici lui Mitea nu i-ar fi trecut prin minte.

— Pentru dumnezeu, Marina, lasă raţionamentele, şi nu rîde. Dacă ai ştii de cîte vicleşuguri m-am folosit ca să fug de la spital, şi cum te-am găsit, fără să ştiu nimic altceva decît strada şi că stai într-o casă cu patru etaje... O fată cu masca de gaze atîrnată de umăr a vrut să mă oprească, luîndu-mă drept unul din cei care lansează rachete. Iar eu aveam acte de căpitan şi manta de locotenent... Ştii ce i-am spus ?

— Nu.

— I-am spus că mă grăbesc să ajung la o femeie pe care o iubesc mult de tot şi că dacă ştie ce-i dragostea, are să mă lase să plec.

— Şi te-a lăsat ?

— Fireşte !

— Atunci nu-şi face datoria cum trebuie.

— Ba dimpotrivă, Marina, îşi face minunat datoria ! Vigilenţa e îngrozitoare fără sensibilitate. Tot aşa cum sensibilitatea e îngrozitoare fără vigilenţă.

Stăteau în uşa de la intrare şi vorbeau, uitîndu-se unul în ochii celuilalt. El îi ţinea şi acum mîinile într-ale lui.

Ana Konstantinovna scoase capul pe uşa sufrageriei, iar în spatele ei se ivi îndată şi Mitea.

— Leonid Ivanovici !

Vru să se repeadă la Kamenski, dar se opri şi întoarse în altă parte privirea-i dintr-o dată întunecată : prea era vădită ciuda lui Kamenski şi a Mariei că au fost tulburaţi.

Kamenski porni singur spre Mitea şi-l îmbrăţişă cu putere, trăgîndu-l cu acest prilej de cravata viu colorată, înnodată cu eleganţă.

— Pe onoarea mea, prietene, sînt al naibii de bucuros că te văd. Ce mai dandy eşti în straie civile !

Mitea se lumină la faţă, împăcîndu-se încă o dată cu inevitabilul, fiindcă şi el se bucura de venirea căpitanului.

— Nu, nu, nu trebuie să faci prezentările, mă prezint singur ! vorbi Kamenski şi se apropie de Ana Konstantinovna, căreia îi sărută mîna, spunînd : Pentru fiica dumneavoastră ! Şi pentru Stasik Kociarian !

Pe urmă păşi în sufragerie, înfruntînd privirile curioase ale celor din jurul mesei. Ştia că le provoacă curiozitatea şi nu se simţea stingherit cîtuşi de puţin, ba chiar era bucuros de asta, şi căuta să placă tuturor, tuturor celor din jurul Mariei, oameni care puteau spune mai tîrziu despre el o vorbă bună sau rea. Se apropie de Miroşa, sărutîndu-i şi ei mîna respectuos, lucru care o făcu pe Miroşa să se îmbujoreze la faţă.

— Dumneata eşti Miroşa, ştiu ! făcu el, şi apoi se întoarse vesel spre fete : Dumneata eşti Liza, iar dumneata Sonea. Cît despre dumnealui, judecînd după uniformă, trebuie să fii Mika Vihrov. Exact ?

— Exact, tovarăşe căpitan ! răspunse Mika, încîntat că a fost trecut din oficiu în rîndul familiei.

— Dar cel mai mic şi cel mai important membru al familiei, unde e ?

Andriușa dormea. Kamenski se întristă și o rugă stăruitor pe Maria să-i arate băiatul.

Stînd deoparte, Maria se uită la Kamenski cum s-a aplecat asupra pătuțului, cum privește îndelung și nemișcat copilul care dormea, cum s-a aplecat și mai mult și l-a sărutat încet pe frunte, și cum apoi, îndreptîndu-și trupul, a încremenit din nou în fața pătuțului. Dacă el ar fi spus pur și simplu cîteva cuvinte de admirație despre Andriușa al ei, după obiceiul oamenilor buni la suflet care admiră un copil în somn, Maria nu s-ar fi gîndit atît la întîlnirea aceasta, cea dintîi, dintre băiat și Kamenski. Ea însă se simțea atrasă de aceste lucruri noi și de jocul de cuvinte și priviri ce însoțește întotdeauna înfiripărea dragostei. Cu puțin mai înainte, cînd Kamenski făcea cunoștință cu prietenii ei, își spunea nepăsătoare: „Bine, dacă asta e dragostea, de ce nu? Sînt liberă, tînără, cine mă poate opri? Nu vreau să mă leg cu nimic, dar mi se pare că și eu sînt îndrăgostită de el și mă bucur, mă bucur, mă bucur că este al meu..." Iar undeva, în adîncul conștiinței, o fulgeră în clipa aceea un gînd de răzbunare față de Boris Trubnikov.

Acum însă, uitîndu-se la fața tulburată și severă a lui Kamenski, înțelese deodată că omul acesta este un om serios și cinstit, că el a luat asupră-și dinainte, și fără să fi avut vreo explicație cu ea, o răspundere cu care ea nu intenționa să-l împovăreze și că-i va cere o hotărîre mare și deplină, fiindcă el are nevoie de tot sau de nimic. Constată că o apăsa lucrul acesta și se simți adînc tulburată de prezența lui.

— Să mergem, spuse ea, deschizînd ușa spre sufragerie. Sting lumina, ca să nu se trezească.

Kamenski îi luă mîna și închise brusc ușa.

— Marina, strigă el cu putere, de parcă ea s-ar fi aflat în celălalt capăt al încăperii.

Ea păli și ridică fața spre Kamenski.

— Te iubesc! rosti el rar și apăsat. Nu știu cînd vei deveni a mea, dar trebuie să știi că eu sînt al dumitale. Tot ce voi face în război, voi face ca și cum ar fi ordinul dumitale.

Maria tăcea. Aceste cuvinte sincere cereau un răspuns tot atît de sincer: oricare altul era nedemn.

— Nu te teme, urmă el, cu un surîs amar. Eu mă dăruiesc dumitale. Dar n-am să-ți cer nimic, pînă ce dumneata însăți n-ai să vrei asta.

6

În odaia mătușii Saşa, în faţa unei oglinzi mici, împodobită cu flori de hîrtie, trei fetişcane îşi ondulau părul cu fierul. Olgăi i se părea neobişnuit şi puţin caraghios să ia parte la aceste pregătiri de bal, dar nu se putea eschiva şi, la drept vorbind, nici nu voia. Se uita în oglindă la chipul ei schimbat, încadrat de buclele nu prea îndemînatic făcute, cu un simţămînt de aşteptare voioasă şi în acelaşi timp cu sfială. Faţa ei luminată de apropierea măreţei sărbători a lui 7 Noiembrie era slăbită şi bătută de vînt, dar Olga se socotea totuşi drăguţă. Şi i se părea firesc ca Gudimov să-şi spună astăzi, măcar pentru el: „Olga asta e o fată şi jumătate! Şi-a îndeplinit cu succes misiunea! În plus, e o bună organizatoare, e curajoasă şi are iniţiativă... Ba pe deasupra, şi drăguţă!..."

„Drăguţă"? se întrebă ea, privindu-şi chipul în oglindă, şi îşi răspunse singură îndată: „Da, drăguţă."

— Am făcut o plăcintă! exclamă mătuşa Saşa în spatele ei.

Se ridică sprintenă să-i ajute să pună plăcinta uriaşă de pe tavă pe un prosop umezit. Bătrîna înfăşură plăcinta în prosop, apoi într-un şal de lînă şi la sfîrşit într-o plapumă.

— O să le-o ducem caldă! vorbi ea cu siguranţă în glas, şi oftă: De-ar veni mai repede vremea să plecăm!

Toate trei fetele păreau la fel de bucuroase de sărbătoarea lui 7 Noiembrie, dar îngheţau de frică la gîndul că vor trebui să se furişeze prin întuneric, pe sub nasul nemţilor, pînă-n cătun. Olga era cea mai stăpînă pe sine dintre toate. Cît zbucium, cîte temeri şi cîte griji îi ceruseră ei pregătirile pentru sărbătorirea zilei acesteia, pregătiri făcute pe furiş, cu ajutorul unor oameni de încredere. Fusese nespus de greu să pună totul la cale fără să se trădeze, şi din pricina asta, acum, nu mai avea nici o emoţie.

Îşi puse şalul pe umeri şi ieşi în cerdac. Cerul minunat şi parcă înmiresmat — aşa cum numai la ţară poate fi — îi aduse în suflet o puternică presimţire de fericire.

Privirea-i alunecă absentă pe lîngă şcoală, unde o santinelă hitleristă bătea pămîntul pe loc ca să se încălzească şi unde se afla încartiruit de două săptămîni un pluton de nemţi, înarmaţi cu automate şi dispunînd de două mitraliere. Nemţii nu aveau linişte aici; trăiau o viaţă încordată şi searbădă, umblau nu-

mai în grup şi făceau mereu controlul actelor, reţinînd pe oricine nu avea ştampila comandaturii germane pe buletinul de identitate. Dar Olga avea ştampila aceasta spurcată pe buletinul ei, după cum o aveau şi alţii, cărora le era la fel de necesară. Atît la comandatura nemţească, cît şi printre staroşti, partizanii îşi aveau oamenii lor de încredere.

Olga cercetă în grabă uliţa pustie şi apoi îşi aţinti privirea cu lăcomie pe cerul înserării, verzui-cenuşiu. Stătu aşa mult timp, cu capul dat pe spate, strîngîndu-şi şalul sub bărbie: gerul şi nerăbdarea, deopotrivă, o făceau să tremure. Nişte versuri îi veniră pe neaşteptate în minte: „Nu înseamnă deci că-n fiecare seară, acolo, sus, ar trebui să se aprindă măcar o stea?" Da, era necesar, foarte necesar... Astăzi mai mult ca oricînd...

Şi iată că în pîcla tot mai deasă a înserării apăru un punct galben şi aproape străveziu, ca o răsfrîngere, a cărui lumină difuză făcu să se înnegrească nuanţele cenuşii ale cerului. Drept urmare se contură el însuşi mai lămurit şi deveni dintr-o dată verde-auriu, răspîndind în jur raze strălucitoare şi ascuţite ca nişte ace.

— E timpul să plecăm! gîndi Olga cu glas tare, şi se întoarse în casă.

Ieşiră prin grădină, printr-o trecere tainică din zăplaz şi se afundară în pădure, încărcate cu coşuri şi boccele, tăind drumul de-a dreptul. Acum, cerul se umpluse de stele. Pîlpîirea lor învăluia într-o lumină slabă, ciudată, copacii înzăpeziţi, desprinzînd din noapte trunchiurile albe de mesteceni, adunaţi în adevărate insuliţe. Olga scruta întunericul şi din cînd în cînd stătea cîteva clipe să asculte în liniştea pădurii: de fiecare dată i se părea că vede nişte mogîldeţe apărînd şi dispărînd printre copaci, că aude scîrţîit de paşi şi zgomot de glasuri... Poate totul era numai o părere; însă ea ştia bine că, odată cu prima stea, din toate satele dimprejur au ieşit oamenii, pornind pe furiş spre cătunul părăsit — oameni pentru care sărbătoarea lui Octombrie rămăsese şi astăzi, sub nemţi, o luminoasă sărbătoare.

O voce se auzi deodată dintre tufişuri şi numai ea singură nu tresări:

— Unde umblaţi noaptea prin pădure, pe-alături cu drumul?

Răspunse veselă, dîndu-şi silinţa ca răspunsul convenit să sune cît mai firesc:

— Pentru noi e drum peste tot!

Era comsomolistul Petea Malîşev — îl recunoscuse după vorbă. Ar fi vrut să-i spună un cuvînt cald, dar nu trebuia să arate că are cunoştinţe printre partizani. Trecu tăcută pe lîngă el, dar Iriña, una din fete, adăugă cu mîndrie:

— Că doar nu sîntem străini. Şi pădurea-i a noastră!

Lîngă casele întunecate şi parcă cu totul pustii le întîmpină o altă voce:

— Incotro, oameni buni?

Şi Olga se grăbi din nou să răspundă:

— La nişte prieteni, de sărbători!

Acum însă fetele o întrerupseră, încredinţate că aici sînt toţi de-ai lor.

— Să fiţi sănătoşi! exclamară ele. Bucuroşi de oaspeţi, oameni buni?

— Uite, intraţi în casa aia mare de colo! le îndrumă o santinelă nevăzută.

Păşiră într-o tindă întunecoasă. In faţa lor se deschise numaidecît o uşă, care dădea într-o odaie mare, luminată cu o mulţime de lămpi cu petrol. Pe mesele acoperite cu feţe albe ca zăpada stăteau rînduite vase, ulcioare, clondire şi garafe pîntecoase cu bere aurie, cvas şi rachiu de casă de toate culorile: rachiu arămiu de scoruşi, rachiu de broboane roşu ca sîngele, rachiu trandafiriu de merişoare...

Oaspeţii lepădau într-un colţ cojoacele, scurtele îmblănite ori şalurile — fiecare ce avea — apoi se apucau să desfacă boccelele şi coşurile. Şi din clipa aceea deveneau ei înşişi gazde, aşezînd fel şi fel de bucate pe masă: plăcinte, brînzoaice, străchini cu ciuperci, cu castraveţi şi cu varză murată, în care sclipeau broboane roşii.

Toate aceste bunătăţi stătuseră multă vreme pitite de teama nemţilor, apoi fuseseră scoase pe furiş din ascunzători şi gătite într-ascuns, cu geamurile astupate. Dar acum erau cu atît mai solemn scoase la vedere.

Bătrîna Sîceva, poreclită în sat Sîciha, de care se temeau ca de foc nu numai copiii, dar şi flăcăii şi fetele, bătrîna aceasta ursuză nevoie mare adusese un jambon întreg, împodobit cu o dantelă de hîrtie. Nimeni nu ştia cu cîte vicleşuguri şi cît curaj i-a trebuit Sîcihei ca să-şi păstreze purcelul, cum l-a hrănit într-o pivniţă tăinuită, şi cum l-a tăiat noaptea, singură, undeva departe în pădure, numai ca să nu prindă de veste nemţii. Nu

ştia nimeni nimic şi nici Sîciha nu se lăudase faţă de nimeni; dar de îndată ce intră în casă, luă asupră-i toate grijile de gazdă. Cîntări din ochi felul cum erau rînduite bucatele pe mese şi schimbă totul numaidecît după placul ei, repezind fetele şi arătîndu-le ce şi cum anume să facă. Era îmbrăcată într-o rochie albastră de mătase, cu care n-o mai văzuse nimeni, afară doar de bătrînele de seama ei şi de prietenele ei din tinereţe; acestea ţineau minte fericirea ei scurtă, ţineau minte cum l-a plîns pe bărbatul ei pierit de tînăr în mlaştinile Mazuriene, în primul război mondial, şi ţineau minte cum a trăit şi după aceea, retrasă în căsuţa ei singuratică, devenind treptat, treptat Sîciha cea ursuză şi rea. În ochii ei întunecaţi de necazuri şi slăbiţi de bătrîneţe ardea astăzi o lumină veselă.

— Bun venit, stăpîni ai pămîntului nostru! rosti ea cînd partizanii intrară în odaia plină de oameni, unul după altul, înarmaţi care cum se nimerea, dar temeinic; şi le ieşi în întîmpinare cu pîine şi sare aşternute pe un prosop înflorat, plecîndu-se adînc în faţa lui Gudimov şi a tovarăşilor săi.

Gudimov luă pîinea, o îmbrăţişă pe bătrînă şi se sărutară amîndoi de trei ori. Partizanii puseră de o parte scurtele îmblănite şi căciulile, dar armele şi automatele le ţineau la îndemînă. Se aşezară pe bănci, fiecare unde-i plăcu. Nevestele avuseseră grijă să păstreze loc pentru bărbaţii lor, iar mare parte din fete ştiau dinainte şi ele alături de cine vor sta. Olga ar fi vrut să stea lîngă Gudimov, dar acesta îi zîmbi de departe şi o pofti lîngă el pe bătrîna Sîciha.

Mulţumită acestui fapt, tot Sîciha rosti îmbujorată primul toast.

— Să fiţi sănătoşi! le ură ea partizanilor. Noi sîntem cu voi, chiar de-a fi să ne punem capul sub tăietor. Alt drum, decît alături de voi, n-avem.

Olga şedea lîngă Iurii Muzîkant. Iurii, căruia abia i se vindecase rana, nu participase încă la acţiunile detaşamentului, iar astăzi ieşise pentru prima dată din tabără. Se uita entuziasmat în jur şi se vedea că nu-i venea să creadă, că masa asta bogată e întinsă într-o casă părăsită, păzită de santinele, undeva departe în spatele neamţului, şi că toţi oamenii aceştia, îmbrăcaţi cu grijă şi plini de însufleţire, ar putea să plătească cu viaţa faptul că luau parte la această sărbătoare.

Oare ştiau ei ce-i ameninţa, dacă ar fi prins nemţii de veste? Ştiau, firește! Tot aşa cum ştiau că frontul a pătruns

departe în inima țării și că Armata Roșie nu le va veni prea curînd în ajutor... „Și totuși, au venit cu toții aici — se gîndi Iurii — și niciunul nu cată cu ochi speriați în jur!"

— „Chiar de-ar fi să ne punem capul sub tăietor!" repetă el încet cuvintele Sîcihei, aplecîndu-se spre Olga. Îți dai seama cîtă solidaritate ascund cuvintele spuse de țăranca asta bătrînă?

— E o femeie bună! răspunse cu simplitate Olga, care o cunoștea pe Sîciha și o socotea printre oamenii cei mai de nădejde din sat.

Gudimov se ridică în picioare, consimți să i se umple păhărușul cu rachiu și o amenință în glumă cu degetul pe stăpîna sticlei:

— Ehei, mai înainte nu ți-aș fi iertat eu una ca asta!

Cuvîntul lui Gudimov, la început glumeț, deveni pe nesimțite plin de seriozitate. El aminti că oamenii sovietici au rămas oameni sovietici și sub nemți și, ca și cum ar fi prezentat un raport în fața unei autorități superioare, arătă ce acțiuni a întreprins detașamentul de partizani. Oamenii începură să bată cu însuflețire din palme. Gudimov zîmbi și-i felicită din inimă pe toți cu prilejul marei sărbători:

— Să bem pentru următorul 7 Noiembrie, ca să-l sărbătorim împreună cu toată Țara Sovietică, biruitoare asupra fasciștilor!

Și porni în jurul mesei să ciocnească paharul, găsind pentru fiecare o vorbă bună sau o glumă. Lîngă Olga se opri mai mult și spuse adresîndu-se lui Iurii Muzîkant:

— Frumoasă fată! Văd că ai știut unde să te-așezi!

Încercînd un simțămînt nou și simțindu-se oarecum liberă față de Gudimov, fiindcă nu trebuia să arate că-l cunoaște, și fiindcă buclele care-i dădeau o înfățișare feciorelnică și șăgalnică în același timp nu lăsau pe nimeni să bănuie că este și ea o partizană, Olga îi făcu loc pe bancă și-i spuse bucuroasă și cu însuflețire:

— Șezi și dumneata, decît să pizmuiești!

— Aș sta eu, — vorbi Gudimov, încercînd același simțămînt nou față de Olga — un simțămînt de degajare, — dar vezi, asta nu se poate... și el arătă în glumă pe Sîciha. Mi-am părăsit partenera... În schimb, o să dansăm amîndoi negreșit!...

Dansurile începuseră încă în timpul ospățului: băieții și fetele, cei mai meșteri la dans, ieșiseră pe rînd în spațiul îngust

dintre mese. Curînd, dădură mesele lîngă perete şi pînă ca bătrînele să strîngă rămăşiţele ospăţului, un armonist dintre partizani şi începu un vals. Olga se duse ea la Gudimov.

— Dansăm ?

Se avîntară cei dintîi pe podea, în cadenţa valsului, chemînd şi pe alţii să-i urmeze ; se temeau să se uite unul în ochii celuilalt, într-atît de neaşteptat, de puternic şi chinuitor de dulce simţiră farmecul dorit al acestei prime îmbrăţişări. Alte şi alte perechi li se alăturară, şi acum locul se făcuse strîmt. Gudimov o conducea cu o înfăţişare aproape severă, ţinînd-o la depărtarea cuvenită şi evitînd orice ciocnire cu celelalte perechi. Şi deşi nu era nici prea îndemînatic la dans, nici chipeş, nici tînăr, el se simţea şi îndemînatic, şi chipeş, şi tînăr. Aluneca uşor în ritmul melodiei şi fără să facă nici o greşeală. Mulţumit de sine, se încumetă în cele din urmă să întoarcă privirea spre Olga, şi-i văzu deodată ochii chiar lîngă el, înspăimîntaţi de fericire şi plini de credinţă. Şi toată fiinţa lui se cutremură, făcîndu-se ecoul mărturisirii mute din ochii ei. Simţind că se sufocă, Gudimov spuse :

— Acum am să te las.

Şi adăugă, răspunzînd la mişcarea ei involuntară de împotrivire :

— Doar n u s e p o a t e să dansăm tot timpul împreună...

Înainte de a se îndepărta, Olga îi strînse uşor mîna, iar el o invită la dans pe Sîciha. Bătrîna însă nici nu voia să audă.

— Nu pot ! striga ea, roşie toată la faţă, dîndu-se înapoi. Dacă e să jucăm, atunci hai să jucăm cadrilul, fiindcă la asta mă pricep. Fie figurile cît de grele şi de încurcate ! La cadril nu te fac de ruşine !

Armonistul începu ascultător un cadril, purtîndu-şi cu îndemînare degetele peste bumbii armonicei, iar în urma Sîcihei se avîntară la dans şi alţii din cei mai vîrstnici. Bătrînii dansau cu tinerii, nu întotdeauna în tact, e adevărat, dar plini de însufleţire. Se făcuse zăpuşeală. Odaia răsuna de larmă şi locul de dans devenise strîmt. Totuşi, de bună seamă că nimeni dintre cei prezenţi nu trăise pînă acum asemenea clipe fericite şi nu încercase un asemenea nemărginit ataşament faţă de toţi ai lor. Şi ai lor erau toţi aceia care nu-i iubeau pe nemţi.

La una din figurile cadrilului, Gudimov o atrase din nou mai aproape pe Olga, căreia îi şopti, apropiindu-şi cutezător buzele de urechea ei :

— Poimîine seara să nu te culci. Să veghezi. Dacă totul se sfîrşeşte cu bine, te aştept la locul ştiut...

Ea încuviinţă din cap. Apoi cadrilul îi despărţi iar. Rotindu-se pe rînd cu toţi ceilalţi dansatori, Olga zîmbea gîndurilor ei : era tulburată şi totuşi fericită. Înţelesese bine ce-a vrut să-i spună Gudimov : pe temeiul informaţiilor pentru care ea stătuse în sat ultima săptămînă, Gudimov hotărîse să atace poimîine noaptea garnizoana germană. Ea trebuia să aştepte acasă, adică la mătuşa Saşa, să aştepte ca totul să se sfîrşească cu bine şi atunci să iasă în poienita aceea din pădure, unde se întîlnea de obicei cu oamenii de legătură ai detaşamentului... Înţelesese bine toate aceste lucruri ; şi fără îndoială că după aceea trebuia să se prezinte din nou la detaşament pentru a primi o altă misiune. Fiindcă nu avea de ce să mai stea în sat, după nimicirea garnizoanei germane... Gîndul că Gudimov o va întîmpina singur în poieniţă o tulbura, aşa cum o tulburase şi îmbrăţişarea lui de astă-seară, felul cum o privise în ochi şi o mulţime de alte lucruri neînsemnate, aproape inexplicabile, dar pe care inima le deosebeşte întotdeauna... Ele toate erau răsplata aceea firească, fără de care inima unei fete de douăzeci de ani suferă.

Într-un scurt răgaz dintre dansuri, Olga se pomeni alături de Irina, noua ei prietenă. Irina o îmbrăţişă şi-i şopti cu înflăcărare la ureche, dogorînd-o cu răsuflarea-i fierbinte :

— Ce bine e aici... Şi ce băieţi chipeşi... Mulţi sînt de la oraş... politicoşi... Am băgat ceva de seamă la tine... Aşa-i ?

— Ce anume ?

— Tu cochetezi cu comandantul lor... Aşa-i ?... Nimic de zis, e un om interesant... Şi se uită mereu la tine... Vezi ?

— Tu nu înţelegi nimic, Irina ! răspunse Olga, cu un surîs fericit. Îl cunosc de cîţiva ani... Pentru el... mi-aş pune capul sub tăietor... Şi tu de colo : „cochetezi" !

N-ar fi trebuit poate să spună că-l cunoaşte pe Gudimov, dar simţea în ea o nestăvilită dorinţă de a vorbi despre el, de a mărturisi acestei prietene întîmplătoare ceea ce pînă astăzi nici ei însăşi nu-şi mărturisise...

— Vai ! exclamă Irina, încremenită. Am băgat eu de seamă ceva... Va să zică tu eşti de-a lor, da ?

— Sigur că da ! şopti Olga cu mîndrie. Dar să nu spui asta la nimeni... să taci...

— Trebuie să fie înfricoşător... nu-i aşa ?

— Ba de loc! protestă Olga, apoi îi şopti din nou: Să nu spui la nimeni, să taci...

„Pentru el mi-aş pune capul sub tăietor!" repetă Olga în gînd, mîndră de această mărturisire şi de faptul că acum se simţea pentru totdeauna departe de orice teamă şi de orice şovăială.

O cuprinse o dragoste uriaşă, ca un vînt dătător de viaţă, ridicînd-o parcă deasupra a tot ce era rău şi înfricoşător pe drumul ei primejdios de partizană. Dragostea aceasta se concentrase acum asupra unui singur om, dar ea însuma întregul ataşament faţă de oameni, întreaga lume de nădejdi şi dorinţe a Olgăi. Olga simţea că-i iubeşte pe toţi cei din jur şi în acelaşi timp că iubeşte numai un singur om, fiindcă de omul acesta era indisolubil legat tot ce dorea ea mai mult şi tot ce avea ea mai sfînt în viaţă. I se părea că nu i-ar mai trebui nimic, numai să-l ştie alături şi el să o privească cu duioşie. Şi ar fi vrut să danseze iarăşi împreună, ca să fie din nou în braţele lui. Dar în acelaşi timp, Olga aştepta şi cerea de la el mai mult decît de la oricare altul, pentru că el era pentru ea mai bun, mai curajos şi mai capabil decît toţi... De-ar fi întrebat-o cineva acum dacă e fericită, Olga ar fi răspuns fără să stea o clipă pe gînduri: da! Şi, după ce s-ar fi gîndit, ar fi adăugat că acum e mai fericită decît înainte de război. Nu aştepta de la Gudimov decît să-i încredinţeze noi misiuni, aştepta un cuvînt de încurajare din cînd în cînd, şi rar de tot cîte o mîngîiere de prieten. Şi i se părea o fericire să-l urmeze, să ducă la bun sfîrşit misiunile pe care i le încredinţa el, să trăiască o viaţă intensă, bogată în întîmplări, să realizeze ceva pe măsura deplină a însuşirilor şi a puterilor ei, ba chiar şi peste puterile ei... Într-adevăr, era o fericire să ştii să faci lucrul acela cel mai important, cel mai de seamă, cel mai de răspundere şi mai minunat pentru patrie, pentru omenire, pentru bărbatul iubit.

Simţămîntul acesta de fericire stîrnea în Olga setea de activitate. Dacă Gudimov ar fi pornit acum cu detaşamentul într-o acţiune, ea, Olga, ar fi ştiut să plece în recunoaştere ca un cercetaş dibaci neobservat, deşi mai înainte nu prea izbutea lucrul acesta... Dacă armonistul ar fi început din nou un joc rusesc, ea s-ar fi avîntat cutezătoare în mijlocul încăperii şi de bună seamă că ar fi dansat cu uşurinţă şi cu măiestrie, deşi pînă astăzi nu îndrăznise niciodată să facă asta... I se părea că acum e în stare să facă orice, într-atît se simţea de sprintenă şi de sigură de

sine, într-atît de mare şi de clocotitoare era fericirea din sufletul ei.

La plecare, Gudimov adună partizanii şi intonă cel dintîi cuvintele cumplite şi triumfătoare, acum de multă vreme neauzite, ale Internaţionalei. Unii se alăturară cu siguranţă cîntecului, ca la cuvîntul unui adevăr măreţ şi de mult împărtăşit. Alţii îi ghiceau din zbor fiecare cuvînt, fiecare vers, fiecare zvîcnire, dar cîntau cu însufleţire, înţelegînd poate pentru prima oară forţa biruitoare a ideilor pentru care luptau, punîndu-şi de atîtea ori viaţa în primejdie. Bătrîna Sîciha nu ştiuse niciodată cuvintele Internaţionalei, dar acum ridicase capul mîndră şi cînta cu o voce neaşteptat de puternică, prelungind sunetele înalte, aşa cum este obiceiul la ţară, şi înlocuind uneori cîte un cuvînt cu un altul, pornit din inima ei şi plin de o aprigă mînie. Faţa ei îmbujorată vădea o nemăsurată înflăcărare şi totodată uimire faţă de măreţia adevărului pe care-l afla din cîntecul acesta.

...Şi de-o să tune cu putere... [1]

...cîntă transfigurată Olga, prelungind ca şi Sîciha sunetele înalte şi simţind cu toată fiinţa ei că bubuitul tunetului se şi aude şi că lupta cea mare a început într-adevăr, că ea luptă pentru cauza cea mai minunată şi mai sfîntă, înfăptuită de cei curajoşi pentru întreaga omenire.

In faţa şcolii, santinela germană bătea pămîntul pe loc cu cizmele, căscînd nervos şi ascultînd cu atenţie în liniştea apăsătoare şi rău prevestitoare din jur. Aici, în ţara asta enigmatică şi de neînfrînt, el nu credea nici în linişte, nici în supuşenia femeilor speriate, nici în joaca copiilor cuminţi. Toate uşile erau închise, toate ferestrele întunecate, dar neamţului i se părea că în spatele fiecărei uşi se ascunde ceva, că de la fiecare fereastră îl pîndeşte cineva... Inspre pădurea din apropiere se temea să se uite, într-atît de sinistru se unduia întunericul sub copaci. Deodată neamţul se cutremură şi se lipi cu spatele de uşă. Un zvon de cîntec venea dinspre pădure şi în acelaşi timp parcă cobora din cer, plutind pe deasupra satului cufundat în tăcere. Era un cîntec triumfal şi cumplit, nedesluşit şi totuşi lămurit. Neamţul scutură din cap, vrînd să-şi alunge această năzărire, acest vis rău, apoi trase din nou cu urechea. O linişte deplină stăpînea

[1] In limba romînă versul acesta are următorul corespondent:

„...Cînd vulturi lacomi, corbi de pradă
N-or mai pluti nori negri-n vînt..." (N.R.)

satul ; nu se zărea nicăieri o geană de lumină, nu scîrţîia o uşă. nu se vedea o umbră pe covorul alb-albăstriu al zăpezii. Se uită cu coada ochiului spre pădure : nici într-acolo nu se clătina o creangă, nu trosnea un vreasc sub picioare... şi totuşi, pădurea asta rusească, întunecată şi ameninţătoare, părea că îngînă, întreagă, melodia „Internaţionalei".

O umbră mică şi întunecată o zbughi pe lîngă cerdacul unei case şi santinela scoase un ţipăt.

— Halt ! strigă neamţul, luînd în mîini pistolul automat.

Era numai un cîine, un dulău mitos cum au oamenii pe lîngă casă la ţară. Cîinele, simţind un străin, se opri în loc. Neamţul ridică automatul şi trase. Iar cîinele începu să se zvîrcolească în zăpadă, în timp ce sîngele i se scurgea în şiroaie întunecate, aburind în ger.

Santinela lăsă în jos ţeava automatului. Răsufla din greu. Nimeni nu se ivi la zgomotul împuşcăturii. Satul rămase liniştit şi pustiu, la fel ca şi mai înainte. Iar cîntecul acela prinse să răsune din nou, nedesluşit şi necruţător ca însăşi răsuflarea pămîntului, şi el nu putea să fie nici împuşcat, nici aruncat în foc, nici împuns cu baioneta, nici lovit cu cizma grosolană de soldat...

7

Olga veghia a doua noapte, necutezînd nici să se culce, nici să iasă din casă. Peste noapte rămase la Irina, deoarece casa ei se afla aproape în faţa şcolii şi era un loc potrivit pentru a-i supraveghia pe nemţi ; afară de asta, grădina mare din spatele casei se întindea pînă în marginea pădurii, şi de aici putea mai uşor să se furişeze neobservată în poieniţă.

Stătea culcată alături de prietena ei şi se uita ţintă la pătratele albicioase ale geamurilor, ţinînd cu orice preţ să nu scape începutul luptei... Şi totuşi, scăpă clipa aceasta. La un moment dat, cînd se dezmetici dintr-o scurtă piroteală, văzu odaia inundată de o lumină însîngerată.

Se repezi la fereastră. Clădirea şcolii ardea, cuprinsă din toate părţile de o flacără uniformă, înaltă, şi părea o uriaşă făclie. Siluieta neagră şi neînsufleţită a santinelei, care tot mai strîngea în mîini automatul, zăcea în zăpada trandafirie sub

răsfrîngerea flăcărilor. Se auzi o rafală scurtă de automat. Explodară două grenade. La mici intervale răsunau împuşcături răzleţe.

— Sînt tovarăşii tăi ? întrebă Irina, lipindu-se cu umărul ei fierbinte de Olga.

Olga nu răspunse. Se uita la clădirea şcolii cuprinsă de flăcări. Văzu un neamţ, apărînd la o fereastră de la etaj. Ah, de-ar avea o armă ! Neamţul deschise fereastra şi se căţără pe pervaz, dar în aceeaşi clipă răsună o împuşcătură, chiar de lîngă casa Irinei, şi el se prăbuşi îndărăt, în deschizătura întunecată a ferestrei.

Totul se sfîrşi în cîteva minute. Uliţa cea mare se umplu de lume. Femeile îi îmbrăţişau pe partizani şi-i poftea care mai de care în casă, la odihnă.

— N-avem vreme ! răspundeau partizanii. Azi avem multe de făcut.

Olga şi Irina mergeau pe uliţă, ţinîndu-se amîndouă pe după mijloc şi se uitau la feţele partizanilor. Olga îl recunoscu pe Iurii Muzîkant, cu care schimbă o privire veselă. Detaşamentul era comandat de către Grişin. Aşadar, Gudimov n-a luat parte la această acţiune ? E cumva rănit ?

Partizanii răniţi — numai doi oameni — erau bandajaţi în casa mătuşei Saşa. Olga porni într-un suflet acolo. In cerdac îl văzu pe Grişin, care acoperea toată uşa cu siluieta-i masivă.

— Nu fiţi curioase, fetelor ! vorbi el cu înţeles. N-aveţi nimic de văzut aici. Hai, duceţi-vă pe unde aveţi treabă !

Olga pricepu vorba lui Grişin şi plecă încetişor. Prin urmare, Gudimov o aşteaptă ? Prin urmare, nu-i rănit ? Sau o să găsească pe altcineva acolo ?

— Uitaţi-vă, oameni buni ! striga Sîciha, mergînd cu paşi mari în lungul uliţei. Uitaţi-vă, oameni buni, cum ard focurile partizanilor ! Uitaţi-vă, oameni buni !

Şcoala se mistuia în flăcări. Grinzile se prăbuşeau la pămînt ca nişte mădulare de jăratic. O pîclă cenuşie începuse să învăluie totul. Sîciha se uita însă în altă parte şi oamenii întoarseră cu toţii capul într-acolo : două mari vîlvătăi se vedeau dincolo de pădure...

— Le-a venit sfîrşitul ! îngînă Irina transfigurată, lipindu-se de Olga. Asta li-e sfîrşitul, nu ?

— Le-a venit şi lor vremea judecăţii ! spuneau oamenii prin preajmă. Au apucat tot aici şi judecata...

Olga, cuprinsă de înfrigurarea şi de bucuria tuturor, fugi spre pădure pe cărăruia din grădină, aproape fără să se mai ferească de Irina. Pînă la poieniţa ştiută era cale de vreo jumătate de ceas, dar ea făcu drumul cam în zece minute. Se opri în poieniţă, fericită şi gîfîind din greu.

Gudimov nu era acolo.

După ce se încredinţă că nu-i nimeni în jur, Olga se aşeză pe un ciot de copac ; şi abia acum simţi frigul şi îşi dădu seama că a venit aşa cum era, cu şalul aruncat pe umeri, într-o jachetă uşoară a Irinei şi cu nişte pîslari vechi, fără obiele. Era un ger puternic, ca în nopţile de iarnă şi ea-i simţi arsura numaidecît şi cu umerii, şi cu gîtul, şi cu pieptul. Se strînse mai mult sub şal, se ridică în picioare şi începu să umble în sus şi în jos, ca să nu îngheţe, aşteptînd.

Oare Gudimov trăieşte, e nevătămat ? Oare poate să vină aici ? N-a uitat cumva de întîlnirea cu ea ?...

Simţea că-i înţepenesc picioarele, mai cu seamă piciorul stîng, care avea o rosătură la călcîi, din pricina pîslarului, aproape o rană. Iuţea tot mai mult paşii, oprindu-se din cînd în cînd ca să asculte. Trosni o creangă. Ea porni în direcţia de unde se auzise zgomotul, zîmbind dinainte în întîmpinarea lui Gudimov. Dar liniştea se înstăpîni iarăşi în jur.

Incendiile luminau din ce în ce mai slab şi la un moment dat unul dintre ele se stinse cu totul.

Întunericul îşi adună iarăşi vălurile şi pe cerul sticlos stelele începură să licărească mai cu putere.

Gudimov tot nu venea.

Se stinseră şi celelalte două incendii. Deşi mai era mult pînă dimineaţă, începu să adie un vîntuleţ, aşa ca în preajma zorilor, blînd dar pătrunzător. Trosni iar o creangă şi foşni ceva în tufişuri. Acum, Olga nu mai avea putere să umble ; se rezemă de un copac, dîndu-şi silinţa să nu se mişte ca să păstreze căldura sub şalul strîns cu putere la piept şi mişcînd iute degetele picioarelor în pîslari, ca să nu-i înţepenească cu totul. Lacrimile îi îngheţaseră pe gene. Se silea să nu plîngă, să se bucure de succesul tovarăşilor ei, să se gîndească la Gudimov...

Cînd veni în poieniţă. Gudimov o găsi singură. Scoase o exclamaţie de uimire, apoi îşi desfăcu în grabă şuba, strîngînd-o cu putere lîngă el.

— Se poate să faci una ca asta ! vorbi el speriat, frecîndu-i cu mîinile lui calde umerii şi spinarea. Fără pufoaică, fără şubă...

Puteam să nu vin pînă dimineaţa... Spune, nu ţi-au îngheţat picioarele ?

— Mi-au îngheţat... scînci Olga ca o fetiţă, şi se lipi mai mult de pieptul lui.

— Mergem numaidecît în tabără.

— Stai puţin... îngînă ea, cuprinzîndu-l cu braţele pe sub şubă.

— Cîtă nechibzuinţă ! rosti Gudimov, supărat, vrînd să-şi ascundă tulburarea şi duioşia. Înfăşoară-te mai bine... hai, să stăm jos, uite colea...

Olga, înfofolită în şubă, se aşeză pe acelaşi ciot pe care cu puţin timp mai înainte simţea că degeră.

Gudimov îi trase pîslarul dintr-un picior, apoi ciorapul, şi-i frecă piciorul cu zăpadă, pînă ce căldura se răspîndi, binefăcătoare, în tot corpul Olgăi; atunci îşi scoase repede cizma, luă obiala lui şi-i înfăşură piciorul, pe care i-l vîrî din nou în pîslar. După aceea făcu acelaşi lucru şi cu celălalt picior.

— Uite-aşa ! spuse el. Acuma să mergem.

— Mulţumesc. Poţi să-ţi iei şuba.

— N-ai să îngheţi ?

— Mă simt minunat.

Gudimov îmbrăcă şuba, dar apoi, uitîndu-se cu luare-aminte la siluieta plăpîndă a Olgăi, care era numai în jachetă şi în fustă, o trase din nou lîngă el şi-i petrecu poala şubei pe după umeri.

— Hei, tovarăşă ! vorbi el cu un aer sever — află că azi am avut o zi mare... o noapte mare ! Şase garnizoane — pînă la ultimul om ! Douăzeci de kilometri de jur împrejur nu mai există picior de fritz. Noi avem şapte răniţi. Petea Malîşev a fost ucis.

— Petea...

— Imi pare rău de el... Tare rău. A căzut ciuruit de o rafală a inamicului... Ştii, în detaşament ne-au mai venit acum încă patruzeci şi şase de oameni. Am luat multe arme, două camioane, douăsprezece motociclete, un post de radio. Acum vom organiza o apărare în cerc şi n-o să-i mai lăsăm pe nemţi aici. N-o să le dăm pace o clipă nici de-a lungul căii ferate...

— Aş fi vrut foarte mult să lupt şi eu alături de voi...

— Păi ce, tu nu lupţi ? Tu eşti ochii şi urechile detaşamentului !

— Acum, ce-am de făcut ?

— Întoarce-te la mătuşa Saşa şi culcă-te, să te odihneşti... Numai să nu dormi prea mult! adăugă el, încruntîndu-se, după o scurtă tăcere. Pe urmă, de duci la gară. Ai acolo la cine să tragi?

— Da. Plec chiar astăzi.

— Astăzi, negreşit. Trebuie să ştim cum reacţionează nemţii şi ce vor întreprinde. După toate probabilităţile vor trimite un detaşament de represalii. Dacă poţi să-ţi faci şi ceva cunoştinţe...

Olga se lipi strîns de el şi spuse cu supunere:

— Bine.

— Numai, vezi, ai grijă, păzeşte-te. Mai poţi să iei pe cineva cu tine?

— O să caut. Mi-am făcut aici o prietenă, Irina... Dacă aş lua-o pe Sîciha?...

— Cred că prietena asta de care spui e mai nimerită. E fata cu părul buclat din seara aceea?

— Da.

— Crezi că poţi să ai încredere în ea? Ştie ceva despre tine?

— Puţin... Ea are la gară o verişoară casieriţă, şi asta o să ne ajute.

— Numai să fii prudentă.

Gudimov îi cuprinse cu gingăşie umerii, iar ea îi auzea inima zvîcnind în piept.

— Ei, te-ai încălzit?

— Fug îndată acasă. Ţie nu ţi-au îngheţat picioarele fără obiele?

— Nu, ba chiar mi-e cald. Mă încălzeşti tu! adăugă el, surîzînd.

Ea lăsă puţin capul pe spate şi-l privi: îi văzu faţa trasă puţin de la ultima lor întîlnire, cu buzele crăpate de ger şi cu o pată neagră pe obraz. „Pesemne că l-a mînjit vreun fulg de funingine zburată din foc!", se gîndi Olga cu duioşie, şi abia se putu stăpîni ca să nu-i sărute pata aceea de pe obraz.

— Ia taci! vorbi deodată Gudimov, trăgîndu-se într-o parte şi ascultînd cu încordare.

Ea se strecură îndată de sub şubă, gata să facă tot ce-i va cere. În schimb, Gudimov arătă tăcut spre cer.

Sus, în înaltul cerului, huruia un avion.

— Recunoaştere? spuse întrebătoare Olga.

Avioanele hitleriste nu mai zburaseră de multă vreme prin această regiune. Uneori treceau prin apropiere, spre front, în formații de luptă, dar avioane stinghere de recunoaștere nu aveau ce face aici. Oare apariția acestui avion era provocată de incendii și de nimicirea garnizoanelor hitleriste din întreaga regiune? Și apoi ce mare lucru putea observa un avion de recunoaștere în timpul nopții?

Drept răspuns la întrebarea Olgăi, Gudimov dădu din mînă și continuă să asculte. Ea căută să-i vadă fața: în lumina palidă a stelelor, deslușI o expresie ciudată întipărită pe fața lui, vădind încordare și în același timp entuziasm. Ochii lui, ațintiți spre cer, străluceau... Deodată se întoarse, o apucă pe Olga de subsuori, o ridică în sus și o sărută cu foc.

— E-al nostru, Olea! strigă el. Înțelegi, un avion de-al nostru! De-al nostru! E o „rățușcă"! Ce, nu-l recunoști?

Acum se mira și ea că n-a deosebit bîzîitul acesta drag și domol al micului avion sovietic, de huruitul întretăiat al avioanelor hitleriste.

În acest timp, zgomotul motorului se auzea tot mai aproape. Avionul începu apoi să se rotească pe deasupra pădurii, în zgomotul năprasnic al motorului...

— Crezi că vrea să arunce ceva?

— Probabil...

— Să semnalizăm... S-ar putea să nu știe de existența detașamentului...

— Olga, pros-tu-to! Tot n-ai înțeles principalul? Asta înseamnă că acum s-a sfîrșit cu izolarea noastră! Asta înseamnă că Kolea Prohorov a ajuns la ai noștri...

Îi cuprinse din nou umerii în palme și se uită în ochii ei:

— Înțelegi acum ce însemnează asta pentru noi?

— Poate-l paraşutează și pe Kolea! exclamă Olga, și se sperie numaidecît la gîndul că el poate înțelege că Prohorov nu-i este numai un tovarăș de luptă.

Gudimov însă o susținu vesel:

— Tot ce se poate! Kolea e un băiat și jumătate, așa că pentru el e un fleac să sară cu paraşuta! Eh, Olenka, minunată clipă!

Gudimov se grăbi să plece în tabără. Partizanii trebuiau să semnalizeze avionului, potrivit indicațiilor transmise comandamentului Armatei Roșii de către Kolea Prohorov. Olga, dornică să mai afle noutăți și gîndindu-se că ar putea să-l vadă și pe

Kolea, ar fi vrut să-l însoţească în tabără, dar Gudimov i-o reteză scurt:

— Ei, acum fuga la culcare. Dacă intervine vreo schimbare în misiunea ta, o să mai am timp să-ţi comunic.

Şi deşi la despărţire el îi mîngîie cu duioşie mîna şi-i spuse din nou: „Ai grijă de tine!" Olga îşi dădu seama că acum îl preocupă altceva, că toate gîndurile lui sînt acolo, în tabără, unde poate îl şi aşteptau veşti şi ordine importante...

Cînd Olga ajunse acasă, tot satul dormea. Cerul începea să se lumineze spre răsărit şi stelele palide se stingeau una după alta. Şi pentru că pe o distanţă de douăzeci de kilometri în jur nu mai era picior de neamţ, întreg universul i se păru dintr-o dată Olgăi prietenos şi drag, aşa cum e însăşi casa ta, unde intri în orice stare sufletească ai fi, fără să fii nevoit să te prefaci şi fără să ascunzi nimic.

Ciocănind la uşa Irinei, îşi aduse aminte că a doua zi, mai bine zis astăzi, peste cîteva ceasuri, trebuie să plece undeva unde nu va fi Gudimov şi nici partizanii, undeva unde sînt nemţi, unde o aşteaptă primejdii, o viaţă tainică şi încordată, fără nici o clipă de linişte, nici chiar în somn... Se simţi jignită pînă la revoltă din pricina asta şi se înduioşă de ea însăşi pînă la lacrimi...

Poate că Gudimov stătea acum de vorbă cu Kolea Prohorov şi cu încă cineva venit de pe Pămîntul cel Mare. Acum el afla, în sfîrşit, adevărul adevărat despre situaţia de pe fronturi, afla care e linia acestor fronturi depărtate şi cînd anume va începe mult aşteptata ofensivă a Armatei Roşii... In schimb ea, fără să ştie nimic din toate acestea, trebuia să se ducă în întîmpinarea duşmanului furios de nimicirea garnizoanelor sale, să-l supravegheze, să-i afle intenţiile, riscîndu-şi viaţa în fiecare clipă... să-şi facă cunoştinţe printre ofiţerii nemţi... „Bine!" i-a spus ea ascultătoare lui Gudimov. Bine?! Dar dacă nemţii au să o silească să bea şi să petreacă cu ei, dacă au să se lege de ea, dacă... Fie, are să se ducă; şi-n cazul cînd i se va întîmpla ceva, are să se spînzure. Da, are să se spînzure... Şi atunci îşi va da seama Gudimov cu cîtă cruzime a împins-o la pasul acesta...

Îşi aminti cu ciudă de întîlnirea lor de adineauri, îşi aminti cum i-a spus Gudimov să doarmă, dar „nu prea mult", şi apoi să plece la gară... Dar aceste lucruri nu-i stăruiră în minte şi ea simţi din nou în suflet simţămîntul acela binefăcător de căl-

dură şi liniştе care a cuprins-o atunci, cînd Gudimov a luat-o sub şubă, strîngînd-o lîngă el, cînd i-a cuprins cu gingăşie umerii şi cînd a întrebat-o : „Ei, te-ai încălzit ?“

Dar atunci pentru ce a fost atît de crud, pentru ce a trimis-o acolo tocmai astăzi, cînd ea ţinea atît de mult să fie în mijlocul tovarăşilor din detaşament ?

Se trezi după cîteva ceasuri, obosită : dormise prea puţin. Mătuşa Saşa îi aduse un coş cu ouă şi ciuperci uscate înşirate pe aţă, un prosop din pînză de casă şi o bluză veche. Era semn că Olga trebuie să se grăbească la drum, că va bate cei doisprezece kilometri pînă la gară, ca să vîndă acolo marfa ei simplă şi să lege cunoştinţe printre nemţi...

— Vrei să mergi cu mine, Irinuşka ? întrebă ea nepăsătoare. E tîrg mare azi. Poate ne cumpărăm cîte ceva...

Spre mirarea ei, Irina se învoi cu uşurinţă. Maică-sa o pregăti de drum şi, curînd, amîndouă fetele ieşeau din sat, pe drumul pustiu de pădure.

Olga se tot uita înapoi, aşteptîndu-se să-l vadă pe Gudimov ieşind din casa mătuşii Saşa sau dintr-o altă casă, unde îşi zicea că s-a instalat poate între timp statul major al detaşamentului. Dar în afară de partizanii aflaţi de santinelă nu văzu pe nimeni. Poate însă că Gudimov nici nu era în sat ? Atunci cine a trimis-o pe mătuşa Saşa cu coşul ? Păcat că a fost de faţă şi Irina cu maică-sa, fiindcă ea n-a putut să întrebe nimic... Măcar să fi ieşit în cerdac... atunci i-ar fi zîmbit şi ar fi petrecut-o cu privirea... Oare stă undeva, după vreo fereastră, ocupat cu treburile lui ? Oare a uitat că ea trebuie să treacă pe aici, poate pentru ultima oară ?...

Nu apucară să se îndepărteze nici un kilometru de sat, cînd auziră un huruit întretăiat. Trei avioane de bombardament hitleriste zburau jos de tot pe deasupra pădurii. Pe cozile lor negre şi îndoite în sus se vedeau lămurit zvastici galbene. Olga zări în carlingi capetele aviatorilor acoperite cu căşti. Nemţii cercetau locul : pesemne că erau derutaţi de albeaţa zăpezii şi de aceste păduri nesfîrşite. Dar abia apucă Olga să-şi spună lucrul acesta, cînd toate trei avioane se îndreptară deodată spre sat, se lansară în picaj şi ţîşniră iar în sus, după ce aruncară mai întîi ceva ca nişte beţişoare negricioase, care se prăvăleau clătinîndu-se prin văzduh... Şi aproape numaidecît urmă bubuitul exploziilor.

Avioanele se întoarseră din nou asupra satului. Unul dintre piloți observă cele două siluiete de pe drum și se năpusti în direcția lor. Irina se prăbuși cu un țipăt în zăpadă. Olga rămase în picioare, aducînd coșul la piept uitîndu-se la avionul care se apropia în huruitul înspăimîntător al motorului. Cîteva gloanțe se înfipseră șuierînd în zăpadă, lîngă ea, iar păcănitul mitralierei o asurzi.

Nemții trecură iarăși pe deasupra pădurii și iarăși se auziră bubuiturile puternice ale exploziilor. O vîlvătaie palidă în lumina trandafirie a zilei se înălță peste sat.

Fetele fugiră prin troiene să se ascundă sub copaci, umplîndu-și pîslarii cu zăpadă. De aici, tremurînd de spaimă și de mînie, văzură bombardierele hitleriste îndreptîndu-se spre sat și aruncînd bombe pentru a treia oară. După aceea zburară jos de tot, pe deasupra caselor, iar fetele le pierdură din ochi pentru cîteva clipe, din pricina copacilor. În schimb, niște rafale prelungi de mitralieră lămuriră totul: hitleriștii trăgeau asupra oamenilor care încercau să stingă incendiul...

Apoi bombardierele se îndepărtară și totul se potoli.

— Haidem! vorbi Olga, înghiontind-o pe Irina, care încremenise de spaimă.

— Unde? îngînă Irina cu buzele tremurînde.

— Acolo unde-am plecat.

— N-ar fi mai bine să ne-ntoarcem acasă? spuse Irina, sughițînd a plîns.

Olga ar fi vrut și ea să se întoarcă în sat, să vadă urmările bombardamentului hitlerist, să afle cine a avut de suferit... Dar acum înțelegea limpede că nemții au și început represaliile împotriva raionului apărat de partizani și că Gudimov are nevoie urgentă să știe dacă nemții nu trimit cumva trupe pe calea ferată, precum și ce anume intenționează ei să întreprindă. „Culcă-te, să te odihnești. Numai să nu dormi prea mult..."

Irina făcu cîțiva pași spre drum, străduindu-se să ocolească troienele. Deodată scoase un țipăt:

— O mină!

În zăpada pistruiată de pulberea de nea scuturată de pe crengile copacilor, stătea un mic pachet înfășurat într-o hîrtie de culoare închisă și legat cu o sfoară.

Cu spiritul ei de observație, dezvoltat în lunile petrecute printre partizani, Olga cercetă stratul de zăpadă pe care nu se vedea nici o urmă; observă îndată și pulberea de nea, și ra-

murile golașe printre care lunecase pachetul în cădere, și faptul că pachetul era pe jumătate înfipt în zăpadă, ceea ce însemna că s-a prăvălit de la mare înălțime...

— Ai noștri au fost! Astă-noapte! „Rățușca"! strigă ea, ridicînd fără șovăială pachetul și rupînd sfoara.

După ce desfăcu hîrtia în care era înfășurat, un teanc de ziare ieși la iveală. Ziare bine cunoscute, cu același format, tipărite cu aceeași literă sobră, purtînd același titlu laconic dar expresiv în colțul din stînga : „Pravda'...

— E „Pravda" din 7 Noiembrie! șopti Irina, aruncîndu-și ochii pe prima pagină.

Olga desfăcu în grabă un ziar : de pe prima pagină, Stalin o privi drept în ochi, blînd, atent, sobru. Nu era nimic care să te neliniștească în privirea aceasta — ea vădea forță, înțelepciune și o severă exigență.

— Și ei tot minteau că Stalin a fugit cu avionul în America! spuse Irina. Nu trebuie să le crezi o iotă nemților.

— Vai, Irinușka, citește...

Și Olga citi singură cu glas tare :

„Raport făcut în ziua de 6 noiembrie 1941 la ședința solemnă a Sovietului din Moscova al deputaților celor ce muncesc și a organizațiilor de partid și obștești din Moscova..." Înțelegi? Din orașul Moscova! Moscova! Ei n-au luat nici Moscova, nici Leningradul, nimic, înțelegi?... Și nici n-au să le ia!

Stînd lipite una de alta și ținînd în față ziarul desfăcut, fetele începură să citească amîndouă raportul lui Stalin. Citeau fără să se grăbească și fără să sară nici un cuvînt, fiindcă fiecare cuvînt din acest raport cîntărea greu și avea o mare însemnătate pentru ele.

Olga ajunse cea dintîi la capătul paginii. Așteptînd-o și pe Irina să sfîrșească de citit, se întoarse din nou la aceste cuvinte, care o uimiseră : „...pătrunzînd în adîncul țării noastre, armata germană se îndepărtează de spatele german al frontului ei, este nevoită să acționeze într-un mediu dușmănos, este nevoită să-și creeze serviciile din spatele frontului într-o țară străină, servicii destrămate în plus de către partizanii noștri, ceea ce dezorganizează pînă în temelii aprovizionarea armatei germane, silind-o să aibă frică de spatele frontului ei și omorînd în sînul ei credința în trăinicia situației ei..."

„Va să zică, noi, partizanii sîntem într-adevăr o mare forță!" se gîndi Olga, și-și imagină lămurit cum pretutindeni pe

teritoriul cotropit de nemți, în păduri, în sate depărtate și în munți acționează detașamente de partizani — întocmai ca și detașamentul lor; cum fete ca ea fac să deraieze trenurile și pleacă în recunoaștere în spatele frontului inamic, fără să se teamă de nimic... Își aminti deodată cît de prudenți și de neîncrezători se arătau nemții în ultima vreme, cum umblau prin sat numai în grup și înarmați cu automate. Își aminti cu cîtă voioșie și cu cîtă îndrăzneală au sărbătorit oamenii sovietici ziua de 7 Noiembrie, atunci, noaptea, cînd în Moscova cea depărtată Stalin a vorbit în fața deputaților oamenilor muncii despre metrăinicia spatelui frontului german... Știe oare Stalin de existența detașamentului lor? Dacă Kolea Prohorov a ajuns, cu siguranță că știe... Sau poate chiar l-a chemat la el pe Kolea și poate că acesta i-a vorbit despre cercetașa Olea Trubnikova — „ochii" detașamentului lor...

Citiră raportul pînă la sfîrșit, stînd lipite una de alta, acolo, în pădurea troienită de zăpadă, ținînd cu grijă ziarul fără să bage de seamă cum le înțepenesc mîinile de ger. Iar atunci cînd sfîrșiră, Irina trase spre ea ziarul și se rugă sfioasă:

— Iau și eu unul... pentru surioara mea... Le ducem cu noi, nu?

— Desigur! răspunse Olga cu hotărîre, și începu să ascundă ziarele sub haină, ca să le ducă la gară. O să învelim ouăle în ziar... Să citească toți oamenii noștri.

Și porniră amîndouă spre gară, acolo unde erau nemții. Mergeau cu pas sprinten, voioase, pe zăpada care le scîrțîia sub pîslari.

8

Fulguia și vîntul flutura domol fulgii deasupra străzilor. Suflarea rece a iernii care se apropia pătrundea peste tot. Și odată cu ea, teama: cum vor suporta oamenii iarna?

Maria stătu puțin pe coridorul friguros, să-și mai adune puterile, și deschise brusc ușa căminului.

— Cum merg treburile, tovarășelor? întrebă ea cu vioiciune.

Cu fiecare zi îi venea tot mai greu să arate această vioiciune și tot mai chinuitor să facă inspecția obișnuită a obiecti-

vului ei. Amenajarea unui cămin în încăperile clubului, pentru familiile muncitorilor, rămase fără adăpost în urma bombardamentelor inamice, îi ceruse multe eforturi. La început, căminul era chiar confortabil şi bine întreţinut; copiii se jucau într-o odaie separată, supravegheaţi de două bătrîne, iar gospodinele luau apă pentru spălat din sala cazanelor şi uscau rufele pe calorifer. În ultimul timp însă căminul devenise neîncăpător; oamenii deveniseră apatici, erau demoralizaţi. Copiii se ţineau de mamele lor sau şedeau ceasuri întregi în paturi, sub şube şi şaluri, uitîndu-se în jur cu nişte ochi mari şi ficşi. Caloriferul abia desmorţea încăperile, căci Maria căuta să păstreze rămăşiţa de combustibil pe care o mai avea pentru lunile friguroase.

— Nu mai avem căldură! o întîmpinară din prag cîteva voci ursuze.

— De ce? Cît de puţin, dar tot trebuie să se facă focul! spuse Maria.

Puse mîna pe calorifer: era rece.

— Am să văd imediat de ce nu face foc Erofeici.

Cercetă încăperea cu privirea, cuprinsă de un sentiment involuntar de repulsie. Bătrîna Semeonova şedea culcată pe pat cu pîslarii în picioare şi cu şuba pe ea; părul nepieptănat îi ieşea vîlvoi de sub basma. Pe pervazul ferestrei zăceau nişte cratiţe murdare. Pe jos nu se mai măturase de cîteva zile.

— Trebuie să faceţi curăţenie! vorbi Maria cu asprime, arătînd gunoiul. Se poate una ca asta, tovarăşelor?

— Nu mai avem putere...

— Astăzi nu trebuie să ne lăsăm copleşiţi! ripostă Maria şi, luînd mătura în mînă, se apucă ea însăşi să măture. Oare nu vă place să trăiţi în curăţenie?

— Ce viaţă! răspunse una dintre femei. Uite, omul meu nu se mai duce la lucru. Zace.

Muncitorul Semeonov, unul dintre cei mai buni zidari ai lui Sizov, şedea în pat, învelit cu un cojoc şi fuma, uitîndu-se undeva pe deasupra Mariei, cu ochii înroşiţi.

— Ce-i cu tine, Semenîci? întrebă Maria, speriată, aplecîndu-se asupra lui. Eşti bolnav?

— Cum să nu te-mbolnăveşti! făcu Semeonov, şi aruncă capătul ţigării într-un colţ. Iar au redus raţia de pîine.

— Cum au redus-o? Ce tot spui?

— Uite-aşa, au redus-o. Du-te la brutărie şi citeşte.

Maria ştia că în oraş sînt oameni care răspîndesc zvonuri demiralizatoare. Dar aceia era duşmani. Or pe Semeonov ea îl cunoştea încă dinaintea războiului, ca pe un bun muncitor şi un om de treabă. „Du-te la brutărie şi citeşte". Se putea oare ca raţia de pîine, şi aşa neîndestulătoare, să se fi redus din nou? Doar după sărbătoarea aniversării Revoluţiei, la 13 noiembrie, se făcuse o nouă reducere a raţiei: acum, muncitorii primeau cîte trei sute de grame de pîine, iar restul populaţiei, cîte o sută cincizeci de grame...

— Şi cît e acum raţia, Semenîci? întrebă ea sfioasă, şi şi-o închipui deodată pe Miroşa întorcîndu-se de la brutărie cu o mică bucată de pîine, pe care trebuia să o împartă acasă în felioare şi mai mici...

— Doar naiba mai ştie! Uite, mie mi se cuvine o sută douăzeci şi cinci de grame, iar omului meu — două sute cincizeci! strigă nevasta lui Semeonov. O sută douăzeci şi cinci de grame de pîine pentru nevastă şi tot atît pentru copil... Trăieşte dacă poţi!

Maria socoti maşinal în gînd: „Va să zică eu, mama şi cu Andriuşa avem 375 grame de pîine pe zi, 375 de grame pentru tiţi..." Dar acum trebuia să uite de grijile şi de temerile ei personale. Acum trebuia să spună numaidecît ceva ca să liniştească şi să încurajeze pe toţi bărbaţii, femeile şi copiii aceştia care o priveau întrebători. În ochii lor ea era doar o reprezentantă a autorităţilor şi deci ea trebuia să ştie şi să explice totul.

Dar ce le putea spune ea ca să-i liniştească, acum, cînd în faţa lor era foametea, ca cea mai crudă realitate cu putinţă, în plină iarnă!

— E greu! rosti ea, aşezîndu-se, şi repetă cu glas tare: Va să zică, pentru familia mea, pentru tustrei — numai trei sute şaptezeci şi cinci de grame...

Nu spunea asta atît pentru ea, cît pentru cei din jur. Iar femeile i se adresară numaidecît cu compătimire în glas:

— Tu şi maică-ta aveţi tot cartele de funcţionari? Da, e greu!

— Şi copilul, copilul mănîncă mai mult decît un om mare!

— Parcă poţi să nu dai unui copil să mănînce!

Aici, Maria rosti:

— Asta e foamete, tovarăşi! Foamete! Şi cîtă vreme va ţine blocada, cîtă vreme ne va sugruma neamţul, nu poate fi altfel. Ei anume ne-au încercuit şi anume bombardează Ladoga,

ca noi să nu putem primi pîine nici măcar peste lac. Asta vor ei; să renunţăm la tot, să plecăm capul, să ne culcăm în pat şi să nu mai muncim, să nu ne mai împotrivim. Ei tocmai asta aşteaptă. Dacă nu mai facem obuze, lor le vine mai uşor să lupte. Dacă nu mai construim fortificaţii, au drumul deschis. Dacă ne culcăm în pat, ne cuceresc oraşul cu mîinile goale.

Semeonov tuşi şi se ridică puţin. Pe faţa lui era întipărită o expresie plină de răutate şi de ciudă.

— Văd eu unde baţi. Vrei să-mi fie ruşine de mine, ai?

— Da, asta vreau! strigă Maria, mijind ochii. Vreau, Semenîci, pentru că noi nu avem altă ieşire. Atît ne-a mai rămas: să nu ne predăm!

— Şi dacă omu-i bolnav?

— Ce boală-i asta, Semenîci, cînd stai culcat în pat şi fumezi? Cînd eşti bolnav ţi se face scîrbă de tutun. Tu nu eşti bolnav, eşti flămînd. Ce-ai să te faci peste două săptămîni trăind cu raţia cea nouă, dacă ai căzut la pat de azi?

Nevasta lui Semeonov o trase încetişor pe Maria de mînecă:

— Nu-i mai amărî şi tu sufletul. Lasă că se scoală el. Mai bine spune-i lui Ivan Ivanîci să treacă pe-aici. El e prieten cu omul meu.

Maria clătină a împotrivire din cap.

— Nu, n-o să-i spun. Ivan Ivanîci are şi aşa o groază de treburi. Şi dacă ajutoarele lui au început să cadă la pat, înseamnă că are şi mai multă treabă.

După aceea împinse cu piciorul capătul de ţigară aruncat de Semeonov şi adăugă:

— Nu permit să se facă murdărie aici. Dacă mai văd odată mucuri de ţigară pe jos, te amendez şi te exclud din cămin.

Şi plecă, cu o înfăţişare autoritară şi calmă, dar cu sufletul tulburat şi plin de amărăciune. Oare Semeonov se va da jos din pat să se ducă la lucru? Oare ea va avea putere să facă ordine? Să păstreze curăţenia în cămin şi să le mai dea curaj oamenilor acestora demoralizaţi?

In sala cazanelor era de obicei mai cald decît oriunde în restul clădirii; acum însă cuptorul începuse să se răcească şi în spuza cenuşie abia mai scînteiau ultimele licăriri ale focului de peste zi. Erofeev, mecanicul, un om în vîrstă şi bolnăvicios, dormea lîngă cazan, sforăind zgomotos.

— Erofeev! strigă Maria, smucindu-l revoltată de un picior. Erofeev! Ce, eşti nebun? Dormi în post!

Erofeev se ridică în capul oaselor, frecîndu-se la ochi, posomorît.

— Păi ce, tu îmi dai de mîncare pentru că muncesc ? vorbi el cu nepăsare.

— Tu eşti om sovietic, sau ce eşti ? întrebă Maria cu ciudă, în loc de răspuns. Munceşti la căldură, ai cartelă de muncitor, şi oricum, tot e mai bună decît una de funcţionar ! Dar ţii oamenii în frig, îi demoralizezi, ca cea mai credincioasă slugă a nemţilor !

— Ia te uită ce-i trece prin cap ! făcu Erofeev, şi se ridică în picioare. Cum vine asta : nici una, nici două, slugă, şi încă de-a nemţilor ! Zi barem că-s şi spion, ca să ştim o socoteală. Ei, am aţipit şi eu niţel, şi ce-i cu asta ! O să fac focul numaidecît şi terminăm cu vorba.

— Erofeici, dragă Erofeici ! spuse cu implorare Maria, mai, mai să plîngă, te rog cu binele, ţine-te de treabă. Fă focul.

— Doar nu-s prost ca să nu pricep ! răspunse Erofeev. Numai să n-aud vorbe dintr-astea.

Maria stătu puţin lîngă cazan să se încălzească ; se smulse cu greutate de aici şi se duse la antresol, unde se aflau oamenii de gardă repartizaţi la posturile de pe acoperiş. De curînd, la propunerea ei, se amenajase sus o odaie, unde oamenii de gardă să se poată odihni la căldură. Alarmele erau atît de dese, încît nu avea nici un rost ca oamenii să coboare de fiecare dată cînd se dădea încetarea vreuneia, şi apoi nici nu aveau putere pentru acest du-te-vino pe scări.

Aici le găsi pe Zoia Pletneva şi Timoşkina stînd în faţa sobei care duduia.

— E linişte azi ! vorbi Maria, aşezîndu-se şi ea lîngă sobă. Curînd au să se mai potolească bombardamentele, aşa se zice. Se pare că nemţii n-au benzină adevărată, ci altceva, un erzaţ care îngheaţă.

Auzise zvonul acesta şi se hotărîse să-l împărtăşească şi camenilor de gardă, deşi nu-i dădea crezare, ca să-i mai îmbărbăteze. Era greu să stai ceasuri întregi, flămînd, în gerul de pe acoperiş.

— N-are a face. De cojoace tot avem nevoie — spuse Timoşkina. Că tunurile lor tot au să tragă.

Maria izbutise să procure pîslari, dar deocamdată nu mai căpătase nimic altceva, şi visul la cojoace — la nişte cojoace uriaşe, aşa cum au portarii — devenise o obsesie pentru toţi cei

care făceau de gardă. Fie că ploua sau ningea, fie că erau flămînzi sau obosiți, toți credeau că în cojoace ar suporta totul mai ușor.

— Ce bine-i aici la voi! făcu Maria, încălzindu-și mîinile la sobă. Nici nu-ți vine să mai pleci.

— Păi nici să nu pleci! răspunse Timoșkina. Culcă-te colo în pat și trage un pui de somn. La ce să alergi degeaba de colo, colo? Acuma, nu trebuie să-ți risipești puterile fără rost!

Niște pași domoli se auziră pe coridor. Se auzeau atît de slab, încît toate trei deveniră deodată atente. În odaie intră mătușa Nastea, care se întorcea de la brutărie: bătrîna își tîrî picioarele pînă la masă și puse pe ea, cu grijă, un pachet mititel. Pe urmă scoase din sîn trei cartele de pîine, dînd una Zoiei și alta Timoșkinei. După încefineala mișcărilor era vădit că mătușa Nastea lungește în fel și chip clipa explicației și că se silește din toate puterile să se stăpînească.

Zoia Pletneva scoase un cuțit și desfăcu pachetul. Din foaia aceea de ziar ieși la iveală o mică bucată de pîine, de care era lipită o altă fărîmiță, după potriveala de la cîntar. Zoia luă în mînă bucata de pîine și se uită speriată la mătușa Nastea, asupra căreia se ațintiră numaidecît și ochii celorlalți.

— Da! începu mătușa Nastea, întorcînd capul în altă parte. De azi, rația-i de o sută douăzeci și cinci de grame.

— Dumnezeule! șopti Timoșkina.

— De-aia mă uit eu! vorbi cu vioiciune Zoia, și potrivi cuțitul din ochi în așa fel, ca să împartă pîinea în trei părți egale. Nici nu mai știi cum să tai. Împart și eu pîinea în trei, și bucățica de la cîntar, tot în trei.

Se uitau toate la ea cum măsoară, cum taie și compară feliile de pîine, potrivind firimiturile de la una la alta, astfel ca să iasă la fel.

— Lasă! Nu te mai chinui. Dintr-o fărîmitură tot nu te saturi! zise mătușa Nastea cu înțelegere, și trase spre ea o felie de pîine.

— Hai să mîncăm pîinea cu ceai, că așa te saturi mai bine! propuse Zoia și, punînd ceștile pe masă, se uită cu un aer vinovat și neliniștit la Maria: Maria Nikolaevna, dumneata... vrei un ceai?

— Nu, mulțumesc, eu am băut adineauri — răspunse Maria, și se ridică. Trebuie să plec.

Chinuită de o foame cumplită, care-i dădea spasme intesti-

nale, şi străduindu-se să nu se uite la feliile acelea subţiri de pîine, Maria le zîmbi silit şi ieşi. Pe scară, o ajunse din urmă Zoia.

— Maria Nikolaevna!

Devenind din nou stăpînă pe sine, ea întrebă calm:

— Ce e, Zoenka?

— Poate vrei şi dumneata un ceai, să te mai încălzeşti... Îţi dau eu o bucăţică de pîine...

— Nu, mulţumesc, Zoia!

— De ce refuzi? strigă Zoia, ridicînd mîndră capul. Crezi că nu-s în stare de asta? Dispreţuiesc pe cei care tremură pentru bucăţica lor de pîine! Eu n-am să mă cobor niciodată pînă acolo... Nu pot să-mi permit asta!

— Aşa şi trebuie, Zoia, încuviinţă Maria. Eu, la fel... Dar zău, acum nu vreau. Tu, du-te... mănîncă.

— Maria Nikolaevna... dumneata crezi că vom rezista?

— Da, cred! rosti Maria, şi îndată îşi puse sieşi aceeaşi întrebare, la care-şi dădu, cu glas tare, acelaşi răspus: Da, cred!

— Şi eu cred! mărturisi Zoia dintr-o suflare, cu ochii strălucitori şi strîngîndu-i braţul. Dar pentru asta trebuie să nu ne gîndim la foamete şi la nimic asemănător. Pentru asta trebuie să trăim aşa ca şi cum în viaţa noastră n-ar fi nimic din toate acestea... Nu-i aşa?

— Da. Aşa e.

— Ştii dumneata... eu am aici, în oraş, un logodnic... E la antiaeriană... la bateria din grădiniţă...

— L-am văzut odată cu tine.

— Da? E un om foarte bun.

— Aşa mi s-a părut şi mie.

— Cum se termină războiul, ne căsătorim.

— Îl iubeşti mult?

— Cînd sînt tristă, mi-e destul să trec pe lîngă grădiniţă... Mi-e ruşine să-l chem. Nici nu este permis. Dar trec pe alături, şi pe urmă mă simt bine.

— Uite, la asta să te gîndeşti.

— Cîteodată mă simt atît de fericită! urmă Zoia, mirîndu-se ea însăşi de spusele acestea. Foarte fericită. Orice-ar fi în oraş.

— Da, te înţeleg! rosti Maria, şi se gîndi la Kamenski.

Seara aceea de sărbătoare i se părea însă acum un vis, şi bucuria încercată atunci nu i se mai întoarse în suflet.

Nu apucă să coboare nici două etaje, cînd auzi deasupra ei niște strigăte, urmate de un plîns întretăiat de sughițuri. Se opri în loc și ascultă. Plînsul răsuna acum tot mai puternic, întrerupt de cuvinte spuse cu violență.

Maria se repezi sus, gîfîind din pricina oboselii și cuprinsă de o presimțire rea.

Zoia împingea spre Timoșkina cèea ce mai rămăsese din pîinea ei și striga:

— Crezi că-mi pare rău de pîine? Na! Mănîncă! Să-mi fi cerut cu frumosul, că ți-aș fi dat-o pe toată! Dar s-o furi, asta-i mai rău ca fascismul!

Iar Timoșkina împingea înapoi fărîmele de pîine și plîngea cît o ținea gura.

Cînd se auzi ușa, întoarseră toate trei capul. Zoia împinse pentru ultima oară fărîmele de pîine spre Timoșkina, apoi se așeză lîngă sobă, plecîndu-și fața aprinsă spre dogoarea focului. La rîndul ei, Timoșkina împinse pentru ultima oară pîinea, dînd-o de o parte, și se trînti plîngînd pe pat.

Mătușa Nastea spuse, fără să se adreseze nimănui:

— Ia te uită! Un tovarăș fură o coajă de pîine de la alt tovarăș. Ce-i cu oamenii?

— Hotărăște așa cum vrei, Maria Nikolaevna! rosti Zoia cu glasul tremurător — dar eu nu mai fac de gardă cu Timoșkina. Mie nu-mi trebuie pîine, eu vreau să aibă omul conștiință. Am rezistat împreună la atîtea bombardamente! Dar după o ticăloșie ca asta, nu mai putem avea încredere una în alta. Pot eu oare să mă mai bizui pe ea?

Timoșkina se potoli din plîns. Numai umerii îi tremurau.

— Bine! spuse Maria. Bine. Timoșkina vino jos cu mine. Vă trimit îndată pe altcineva.

Timoșkina se ridică supusă, își potrivi basmaua pe cap și își șterse lacrimile, dar în clipa aceea ochii i se opriră din nou asupra fărîmelor din pîinea Zoiei și ea izbucni din nou în plîns. Se trînti pe pat alături de Zoia și îngînă printre sughițuri, prinzînd-o disperată cu mîinile de umeri:

— Iartă-mă, Zoenka, nu mă face de rușine! Nu știu nici eu singură cum s-a întîmplat asta, nu mi-am dat seama. Mîine am să-ți dau pîinea înapoi, am să-ți dau toată rația mea. Numai nu mă face de rușine în fața oamenilor... Niciodată nu mi s-a întîmplat una ca asta...

Zoia o împinse cu dispreț de lîngă ea și spuse scurt:

— Bine. Ridică-te.

Timoșkina continua să o implore și să plîngă, prinzînd mereu mîinile care o împingeau de o parte. Disprețul Zoiei era mai crud decît țipetele de adineauri, și Timoșkina simțea, cu toată ființa ei simplă și nefericită, că acum e destul să se ridice și să iasă din odaie, ca să rămînă singură printre oameni, renegată de toți și să nu se mai poată ascunde nicăieri cu rușinea ei.

Deși una era nenorocită în umilința ei, și fără îndoială vinovată, iar cealaltă avea dreptate să fie revoltată și totodată avusese de suferit în mod direct, Maria o compătimea fără să vrea pe Timoșkina, pentru că Zoia era un om mai puternic și mai fericit decît ea. Și se răsti deodată la Zoia, ca și cînd ea ar fi fost vinovată:

— Ei hai, destul! Ori ți-ai pierdut și tu capul de foame? Vrei umilința altuia? Iart-o, și cu asta basta!

Zoia își îndreptă trupul, jignită:

— Mie îmi spui asta?

— Ție! răspunse Maria la fel de răstit. Tu nu înțelegi că femeia și-a pierdut cumpătul? Poate că de-o lună încoace își ia bucata de la gură, ca să i-o dea fiică-si! Tu ești tînără, singură, nu poți să înțelegi asta... In schimb, te mîndrești!

— Dacă mi-ar fi cerut cu frumosul...

— Eh, a greșit, te-a rugat s-o ierți... Nu ți-e destul?

Simțind că nu mai are putere și că orice discuție nu face decît să prelungească această scenă penibilă, Maria se îndreptă din nou spre ușă. Din prag, convinsă că a găsit cea mai justă soluție, îi strigă Timoșkinei:

— Ridică-te și du-te imediat la brutărie, ia pîinea de mîine și dă-i-o Pletnevei. Ai înțeles?

Se întoarse la statul major și se încuie acolo, ca să-și vină în fire. Un gînd simplu și cumplit o fulgeră deodată: „Azi e prima zi cu rația redusă. Ce va fi mai departe?“

Tot ceea ce îndurară în ultimele săptămîni i se păru ușor, în comparație cu calamitatea apropiată a unei ierni de foamete, cu lupta grea și complicată pe care trebuia s-o dea ca să păstreze moralul și viețile oamenilor.

Cineva ciocăni la ușă, apăsă ivărul să deschidă, apoi ciocăni din nou.

— Cine-i? întrebă Maria cu ciudă.

— Om bun, Maria Nikolaevna, om bun! răspunse o voce blîndă de femeie. Din partea lui Ivan Ivanîci.

Se ridică şi deschise fără să fi recunoscut vocea: în prag o văzu pe Grigorieva. Bătrîna i se păru uriaşă în cojocul ei bărbătesc şi cu căciula mare de blană, pe care o purta legată în jurul capului cu o basma croşetată.

— Ai slăbit! vorbi Grigorieva cu amărăciune, uitîndu-se la Maria. Numai ochii ţi-au mai rămas. Eşti numai jumătate din cît erai astă vară.

— Azi nimeni nu se-ngraşă! făcu Maria, zîmbind.

Venirea Grigorievei o bucura, fiindcă în bătrîna aceasta ea ghicea dragostea de viaţă şi îndîrjirea de care simţea acum că are atîta nevoie.

— Ivan Ivanovici îţi trimite salutări — urmă Grigorieva, aşezîndu-se pe un scaun şi cercetînd odăiţa cu privirea. Aicea stai?

— Cînd aici, cînd acasă!...

— E frig aici, la tine — observă cu nemulţumire Grigorieva, şi puse mîna pe calorifer, care abia era desmorţit. Ţi-ar trebui o sobiţă.

— Ar trebui. Dar n-avem sobar. Am avut unul; s-a apucat să ne facă două sobiţe, dar a dispărut fără să-şi termine treaba. Le-am terminat noi, cu chiu cu vai.

— Îţi fac eu sobiţă! vorbi Grigorieva, ridicîndu-se greoaie, şi apoi începu să ciocănească în perete, căutînd coşul. Uite-l, aici e, drăguţul! şi chibzui din ochi unde ar fi mai bine să o aşeze. Cred că-n locul divanului e cel mai nimerit. Şi burlanele o să le trag prin toată odăiţa, că aşa o să fie mai cald... Eu, Maşa, am venit aici la tine şi nu mai plec... adăugă ea, aşezîndu-se iar pe scaun şi lăsîndu-şi pe genunchi mîinile mari şi muncite.

Maria o privi întrebător, neliniştită.

— Nu pot sta acasă! şopti Grigorieva în chip de lămurire, temîndu-se parcă să nu audă cineva această mărturisire laşă a ei. Mi-au omorît un fecior... pe cel mijlociu... De-atuncea, cum intru în casă, îl văd mereu. Uite, pe-aicea alerga, aici dădea de mîncare la căţel, aici se juca... Şi tot mititel îl văd. Tot mititel... Nu mai pot să stau acasă. Nu mai am putere să plîng, şi fără plîns nu pot. „Du-te la Smolina, la cămin, zice Ivan Ivanovici, şi dă-i o mînă de ajutor"...

Tăcu puţin şi apoi ridică spre Maria ochii ei severi, secătuiţi de lacrimi :

— Spune, nu ţi-e greu ?

— Cîteodată...

— Peste zi nu pot să te ajut cu nimic — urmă Grigorieva cu un aer preocupat. Acum lucrăm iarăşi ; e undeva aproape de avanposturi şi drumu-i lung pîn-acolo. Dar noaptea poţi să te bizui pe mine.

Desfăcîndu-şi cojocul, bătrîna scoase din buzunarul hainei un portofel, iar din portofel, o mică fotografie.

— Uite-l... Grişa...

Nu lăsă fotografia din mînă şi Maria fu nevoită să se aplece spre Grigorieva, care se uita ţintă la chipul din fotografia aceea nu prea izbutită.

— Dar ceilalţi băieţi, îţi scriu ? întrebă Maria, vrînd să-i întoarne gîndurile spre feciorii aflaţi în viaţă. Unde-s acum ?

— Dumnezeu să-i ştie ! vorbi supărată Grigorieva, punînd fotografia la loc în portofel. I-am petrecut chiar eu, pe amîndoi. Au trecut prin Leningrad, în drum spre Pămîntul cel Mare. Scriu că luptă pentru Leningrad, numai că de cealaltă parte. Dacă-i adevărat ori nu, eu nu ştiu.

— De ce să nu fie adevărat ?

— Atuncea i-am certat... Păi zău, cum vine asta ? Femeile luptă, iar ostaşii voinici ca nişte brazi sînt duşi în spatele frontului ; păi treabă-i asta ?

Zicînd acestea îşi scoase cu hotărîre basmaua şi cojocul.

— Ei, de unde iau cărămizi ?

— Ce... te-apuci chiar acuma de treabă ?

— La ce să mai zăbovesc ? De vreme ce-am venit, trebuie să mă pun pe treabă. Aşa m-a rugat şi tovarăşul Sizov. „Ai grijă, zice, să nu se prăpădească Smolina acolo, că ea nu ştie să se gîndească şi la ea". Văd c-a avut dreptate. Eşti aici comandant şi stai să dîrdîi de frig.

Apucă divanul pe care dormea Maria şi-l trase de la perete.

— Spune, ăsta-i patul tău ? Ei bine, eu nu mai am nevoie de cămin. O să-mi aştern să dorm tot aici, lîngă sobă.

Maria se simţi puţin enervată de familiaritatea cu care Grigorieva a dat buzna la ea, schimbînd după cum poftea rînduiala lucrurilor. În acelaşi timp, prezenţa unei alte voinţe puternice îi aduse nădejde în suflet.

9

La începutul lui decembrie, sergentul Bobrîşev veni de pe front la Leningrad, la şcoala de ofiţeri. Şchiopătînd puţin din pricina unei răni recente, uşoară, dar dureroasă, el străbătu străzile cufundate în întuneric, strecurîndu-se pe dibuite pe lîngă baricade şi întrebînd miliţienii din post încotro să apuce. Rîndul trecut cînd venise în oraş găsise Leningradul cuprins de nelinişte, luminat de focul artileriei şi de vîlvătaia incendiilor. Dar astă-seară nu era nici atac aerian, nici bombardament de artilerie. Nu se vedea nicăieri o geană de lumină şi Bobrîşev fu uimit şi se simţi apăsat de liniştea aceasta de moarte, neobişnuită într-un oraş. Liniştea aceasta îl făcea să se gîndească la soarta tragică a Leningradului. În schimb, a doua zi dimineaţă, cînd se uită pe fereastră, îngrijorarea i se risipi : învăluit în zăpadă proaspătă, oraşul părea plin de un calm mişcător şi îmbrăcat într-o haină de sărbătoare, ca şi cum soarta-i tragică şi cumplită ar fi fost numai un vis.

Cursurile începeau în ziua următoare şi, după ce luă o gustare sărăcăcioasă — potrivit raţiei din spatele frontului — căpătă fără greutate o învoire pînă seara.

Bobrîşev ajunse la staţia de tramvai, dar aici nu văzu nici tramvaie, nici şine. Numai cablurile aeriene, acoperite de promoroacă, se întindeau pe deasupra străzii albe.

Potrivindu-şi raniţa în spate, se îndreptă spre centru, orientîndu-se după cablurile aeriene ale tramvaielor, deoarece nu cunoştea prea bine oraşul. Rana din şold începu să-l supere iarăşi, dar el nu încetini pasul : voia să-i facă o vizită Verei Podgornaia, apoi să se abată pe la spital, să-l vadă pe Kociarian şi pe căpitanul Kamenski şi, dacă-i rămînea timp, să treacă pe la Mitea Kudriavţev pe acasă.

Şinele acoperite de zăpadă îl umpleau de amărăciune. Observă că nimeni nu curăţa zăpada căzută peste noapte şi că oamenii merg cu băgare de seamă pe stradă, unul în spatele altuia, pe nişte cărărui înguste, aşa ca la ţară.

Podul Kirov, troienit de zăpadă, i se păru nesfîrşit. Bobrîşev, care schiopăta acum tot mai tare, se uita înainte, în depărtarea înceţoşată a bulevardului, şi-şi mărturisi cu părere de rău că nu poate face tot ce şi-a propus de dimineaţă. Era ciudat : pe front, nici chiar în primele zile după rănire, nu se simţise

niciodată atît de obosit ca astăzi. Nu, nu era oboseală, ci o slăbiciune care-i provoca greață.

Vera Podgornaia îl întîmpină strînsă în palton și îmbrobodită cu o basma albă de lînă. Slăbise, era pămîntie la față. Ochii ei, care păreau acum imenși, erau limpezi, aproape străvezii. Recunoscîndu-l pe Bobrîșev, ea se lumină la față.

— Doream atît de mult să te văd! Eram convinsă că ai să mai vii...

Îi propuse să facă împreună o plimbare prin grădină — pesemne din pricină că nu avea unde să-l primească. Iar el nu îndrăzni să-i spună că-i obosit.

Sub mantia zăpezii, Grădina Botanică i se păru lui Bobrîșev mai minunată decît în toamnă. De pe întinderea pură a omătului se ridicau trunchiurile uriașe ale copacilor, troienite și cu brațele negre ale crengilor, care se profilau ca o broderie pe fondul cerului alb-cenușiu.

Vera mergea cu pas ușor, îndreptîndu-și mereu trupul. Toată înfățișarea ei exprima calm și acea încordare lăuntrică, caracteristică femeilor în preajma nașterii. Totuși, Bobrîșev era speriat de paloarea așternută pe obrajii ei trași.

— Eram foarte neliniștit pentru dumneata, vorbi el. Cum te-ai descurcat, așa, singură?

— Acum au rămas mulți oameni singuri! răspunse cu liniște Vera. Și apoi, nu sînt de loc singură.

— Eu și cu tovarășii mei, ne-aminteam adesea de dumneata.

— L-au cunoscut pe Iurii?

— Nu. Dar le-am vorbit eu despre el și despre dumneata. Despre profesia dumneavoastră.

— Îți place profesia noastră?

— E o profesie foarte pașnică. Plină de bucurii. Pe front e plăcut să te gîndești la asta...

Vera rămase tăcută, reflectînd asupra cuvintelor lui.

— Toți au devenit acum parcă alți oameni, neobișnuiți! spuse ea. În aceeași casă cu mine locuiește familia unui botanist de seamă. Soția lui, ce mai cucoană! Ca să încălzească mîncare nepotului ei, venea la adăpost cu o spirtieră cumpărată de prin străinătate. De curînd am amenajat în adăpost o cameră specială pentru copii și ea a început să facă de gardă, firește, în primul rînd ca să nu lase copilul pe mîini străine. Și, închipuiește-ți, acum se ocupă de educația copiilor, cîntă împreună

cu ei, ba chiar le coase şi nasturii... Mai e apoi şi Zinaida Lvovna, soţia unui profesor. O doamnă, pur şi simplu. În septembrie, eu şi cu ea am prins întîmplător unul care lansa rachete. Ce se mai mîndrea... Îţi venea să rîzi cînd te uitai la ea! În schimb, era pătrunsă de răspunderea acestui lucru. E foarte activă, a fost şi evidenţiată! De pildă, la noi au plesnit ţevile de la calorifer: ea a organizat imediat o brigadă şi a umblat tot timpul prin pod cu instalatorii, într-un elegant costum de schi... Zilele trecute vin acasă şi văd că la mine-n odaie portarul aşeza un godin. Zinaida Lvovna se îngrijise de asta...

Vorbea privindu-l dintr-o parte, dar deodată i se uită ţintă în ochi şi întrebă repede:

— Nu ştii nimic de Iurii? Dacă ştii, spune-mi totul deschis.

— Nu, nu ştiu nimic... Altminteri ţi-aş fi spus.

— Nu sînt mîhnită... Poate că asta are să vină mai tîrziu. Nimic nu mă poate tulbura. Aşa e mai bine pentru copil; altfel nici n-aş putea să trăiesc.

— Eu sînt venit acum la nişte cursuri, aici, la Leningrad — vorbi Bobrîşev, luptîndu-se cu slăbiciunea-i crescîndă. Pot să te vizitez?

— Desigur!

— Ştii, soţia şi fetiţa mea au rămas la Smolensk.

Zicînd acestea, scoase şi-i arătă o fotografie. Fetiţa era mică de tot, de doi-trei anişori, cu o fundă mare prinsă în moţul ei bălai. Soţia lui, de vreo douăzeci de ani, părea mai curînd o soră mai mare decît mama fetiţei; era şi ea bălaie, cu nasul la fel de cîrn, cu ochii şăgalnici. Vera simţi că Bobrîşev o iubeşte mult şi că e adînc neliniştit pentru soţia sa.

— Le-am scris să plece! spuse Bobrîşev, fără să mai privească fotografia, mijind ochii: Ea însă are părinţii acolo. Poate că au plecat în ultimul moment... Parcă mai poţi să afli ceva acum?!

— Războiul are să se sfîrşească odată, — rosti Vera, — dar nouă o să ne fie greu să ne bucurăm. În fiecare familie e o durere. Toate familiile sînt împrăştiate. Acum, îţi uiţi durerea, dar atunci are să fie mai greu. Ai să vezi că bărbaţii altora se întorc acasă şi tu ai să te prăpădeşti de dor. Sau are să vină omul din război, şi nu-şi va mai găsi familia. Are să vrea să se odihnească, şi nu-şi va mai găsi casa...

Bobrîşev încuviinţă în tăcere din cap. După cîteva clipe spuse :

— Şi totuşi, eu te asigur că n-are să fie chiar aşa. Firește, vor exista şi situaţiile astea, dar noi n-o să avem odihnă prea curînd şi nici n-o să dorim odihna. Atîtea şi atîtea lucruri au fost lăsate în părăsire, mutate din locul lor firesc sau distruse! Şi noi vom dori să refacem totul cît mai repede! Iată pe ce cale ne vom avînta noi... Pe front am privit odată prin binoclu oraşul Puşkin. Parcurile sînt nimicite de nemţi şi de obuze. Iar mîine, ţi se va spune : „Horticultori, a venit timpul vostru. Aduceţi pomi, sădiţi-i, plantaţi flori, ca totul să fie mai frumos decît înainte!" Şi-atunci ai să uiţi de dumneata!... Iar cînd oamenii îşi rînduiesc viaţa laolaltă, şi viaţa ta se rînduieşte.

— Poate să ai dreptate...

— Rănile rămîn. Dar ce înseamnă rănile! Uite, eu am fost de două ori rănit. Rămîne numai o cicatrice. Insă omul trăieşte. Dacă i-au tăiat picioarele, omul învaţă să trăiască şi fără picioare, dacă vrea să trăiască. Dacă şi-a pierdut vederea, şi aşa, fără vedere, îşi găseşte un rost în viaţă. Aşa e făcut omul ; voinţa de a trăi învinge întotdeauna.

— Da, tot ce se poate... Pe dumneata te iubesc ostaşii, tovarăşe Bobrîşev, nu-i aşa?

— Sîntem prieteni buni.

— Acum şi la noi e mai multă prietenie. Dar peste tot ai zice că oamenii s-au ales unii de alţii. Unii sînt prieteni şi se ajută. Alţii stau înfundaţi în vizuina lor, mestecă pe furiş şi se uită la toţi cu ochi ca de lup. Un ins ca ăsta nu mai vede şi nu mai înţelege nimic în afară de supă şi de caşă. Cum să rezistăm noi cu oameni ca ăştia blocadei nemţilor?

— Omul, dacă n-are putere de rezistenţă, se prosteşte de foame!

— Nu se prosteşte, se sălbăticeşte. Pe front, dumneavoastră nu vedeţi asta. Dar o fiară ca asta îţi fură pîinea... îţi fură cartela de sub ochi...

Bobrîşev simţi deodată că totul i se învîrteşte înaintea ochilor. La început mai încet, apoi din ce în ce mai tare. I se părea că un viscol spulberă troienele de zăpadă. Dădu capul pe spate, străduindu-se să-şi învingă ameţeala. Crengile late şi minse ale copacilor, trunchiurile lor cu coaja vînoasă şi umedă se dădură lămurit de cîteva ori de-a berbeleacul, mistuindu-se în tulbureala albicioasă a cerului.

— Ce-i cu dumneata ?

Deschizînd ochii, Bobrîşev o văzu pe Vera, care-i freca tîmplele cu zăpadă.

— Ce neghiobie ! îngînă el, încercînd să se ridice şi îndepărtîndu-i, ruşinat, mîinile.

Chipul Verei îi juca înaintea ochilor dimpreună cu crengile copacilor, aci apropiindu-se, aci depărtîndu-se.

Vera mătură cu mănuşa zăpada aşternută pe o bancă. Zăpada căzuse într-un strat atît de gros, încît părea o pernă. Pe urmă îl ajută să se aşeze.

— Ţi-e foame ? întrebă ea în şoaptă.

Bobrîşev surîse şi clătină a împotrivire din cap :

— Da de unde !... Cum să-mi fie foame ?... Un fleac, din cauza rănii.

— La începutul foametei şi mie mi se întîmpla adeseori aşa — spuse Vera. Am crezut că şi dumneata...

Bobrîşev avea în raniţă, într-o bocceluţă, două pachete de concentrat de hrişcă, vreo zece pesmeţi, cîteva porţii de slănină şi raţia lui de zahăr pe o săptămînă. Strînsese toate acestea pe front, pentru Vera Podgornaia, fiindcă ştia că în oraş e greu cu pîinea. Foametea se simţea şi pe front, dar el nu observase asta, poate din pricină că după ce fusese rănit pierduse pofta de mîncare. Nu mai departe decît azi dimineaţă i se păruse o nimica toată dacă va scăpa masa de la prînz. Acum însă gîndul la mîncarea aflată în raniţă îl tulbura.

— Poftim, ia mata ! spuse el deodată, luîndu-şi rămas bun de la Vera în poarta grădinii şi grăbindu-se să plece. Din tot sufletul...

Vera nu voia să primească pachetul pentru nimic în lume.

— Nu, nu, nu ! se împotrivi ea, înroşindu-se la faţă. Cum se poate ? Şi dumneata...

Se vedea că nu prea dăduse crezare explicaţiilor lui de adineauri.

— Ne jigneşti, Vera Danilovna. Asta nu-i numai de la mine. E de la toată bateria ! minţi Bobrîşev. Şi nu-i pentru dumneata, ci... pentru copil.

Ieşind pe poartă şi îndreptîndu-se încet spre bulevard, el revăzu pentru o clipă în minte, lămurit, pesmeţii şi bucăţile de slănină, pe care le strînsese vreme de o săptămînă. Slănina, puţin turtită şi presărată cu fărîmituri de pîine, i se legăna

stăruitor în faţa ochilor. Îi simţea mirosul aromitor gîdilîndu-i nările. Îi simţea în dinţi miezul tare.

— Ce mizerie! rosti cu glas tare Bobrîşev, vrînd să alunge această vedenie sîcîitoare.

Iată, aşadar, despre asta i-a vorbit Podgornaia! Iată cum începe foametea să-ţi otrăvească sufletul. Foa-me-tea!

10

Liza petrecea rareori nopţile acasă. Drumul pînă acasă era obositor, şi asta nu avea nici un rost. Batalionul Soniei fusese mutat acum pe Ladoga şi, cînd venea în oraş, ea se repezea cîteodată să-i vadă pe-ai săi; dar cum întotdeauna venea pe neaşteptate, le era greu să se întîlnească. În plus, Miroşa o enerva cu văicărelile şi încercările ei stîngace de a afla ce i s-a întîmplat.

— Nu mi s-a întîmplat nimic! i-o reteza Liza. Ce te-i fi ţinînd matale aşa scai de mine, zău!

Trăia la uzină, dormind în camera rezervată oamenilor din grupurile de autoapărare, fără să se ferească de nimeni, dar şi fără a se apropia de cineva. Din cînd în cînd se repezea pînă acasă, vrînd să afle dacă sînt toţi în viaţă şi dacă n-au primit cumva veşti de la Sonea.

Odată, veni acasă pe înserate şi o găsi în patul ei pe soră-sa, cu ochii roşii de plîns.

— Ce-i cu tine, Sonea?

Ea sări în sus şi Liza văzu că ţine în mîini carnetul de însemnări al lui Leonea Gladîşev.

— De ce-ai făcut asta? strigă Liza, smulgîndu-i carnetul.

— Asta-i josnicie! strigă Sonea printre lacrimi, drept răspuns. E josnic să-l ascunzi! Cine are nevoie de asta? Văd eu, eşti cam într-o ureche... Şi Miroşa spune la fel: „E-a doua lună de cînd parcă şi-a ieşit din minţi"... Eu am bănuit... m-am apucat să scotocesc peste tot... Nu mă aşteptam de la tine la una ca asta... E josnic! Josnic!

— Cui îi pasă acum de durerea altuia? exclamă Liza.

— Cui? Mie, Miroşei, Smolinei... nouă, tuturor! se aprinse Sonea. Să plîngem împreună, şi tot ţi-e mai uşor...

O cuprinse pe soră-sa pe după umeri. Liza se uita într-altă parte, cu ochii secătuiți de lacrimi.

— De ce să stric inima altora? Fiecare are destule necazuri. Acum, totul mi-este indiferent. N-am nevoie de nimic, nici de lacrimi, nici de compătimire, nici de consolări... Nici măcar de viață n-am nevoie... La ce bun?...

— Asta ce mai e? se indignă Sonea, trăgîndu-se înapoi. Cum îndrăznești să vorbești așa! Acum! În timp de război! În blocadă!

— Ce-are a face aici blocada? Ce, duci muncă de lămurire cu mine? Parcă-ai fi Levitin!

— Nu știu cum face Levitin sau altul, dar Levitin ăsta e probabil un om deștept. Cu o asemenea stare de spirit n-o să rezistăm la blocadă, nu-ți dai seama?

— Nu, nu-mi dau seama! ripostă, jignită, Liza. Ce mi-oi fi bătînd capul cu toate astea, zău așa! Blocada! Eu fac pentru front mai mult decît tine! Tu mă judeci la fel ca înainte — o domnișoară cu bucle! „Allo! Allo!" Află că am devenit strungar: acum lucrez piese pentru tancuri, și asta e mai important decît să-mi pierd vremea acolo, la centrală! Află că nu m-a calificat nimeni și aproape nu m-a învățat nimeni meseria de strungar; și totuși muncesc, ba chiar fără să dau nici măcar un rebut. Și tu îndrăznești să-mi faci reproșuri!

Sonea avu un gest de protest.

— Ai găsit și tu cu ce să te lauzi! Muncesc! Neamțul e la Ligovo și tu ai vrea să nu muncești! Spune-mi, mai bine, cu ce față umbli prin uzină? Ce dispoziție le inspiri oamenilor?

— Niciuna... îngînă Liza cu sfială. Ia nu mai țipa la mine, știi!

— Acum nu se poate una ca asta! Cum, nu-ți dai seama? Dacă un om zîmbește, prind curaj alți zece. Dacă unul umblă posomorît, se întunecă douăzeci. Da, să-ți faci curaj, deși știi că în realitate lucrurile stau prost! Aici Sonea tăcu puțin, șovăind dacă trebuie sau nu să spună ce gîndește, apoi urmă în șoaptă, vorbind cu repeziciune: Voi credeți cu toții că Sonea e o fată veselă și că vede totul în roz. Ce, eu n-am ochi, așa vă închipuiți? Lucrurile stau prost, foarte prost, și situația n-are să se îmbunătățească prea curînd. Eu știu asta mai bine ca voi. Transporți două tone de muniții ca pe o comoară și te chinuiești cu ele ca naiba, dar acolo e nevoie de sute de mii de tone! Și nemții te bombardează din cer, trag în tine dintr-o parte, și

sub tine pîrîie gheaţa... Azi, Vasea Egorov, un băiat minunat de-al nostru, s-a dus cu tot cu maşină sub gheaţă; pînă să-l scoată afară, a murit...

— Ce mă priveşte asta pe mine? Ce te-ai năpustit pe capul meu? Şi eu muncesc la uzină sub bombe, şi nu zic nimic, nici nu mă plîng. Dacă vreau să trăiesc sau nu, asta nu priveşte pe nimeni. Nici chiar pe tine.

— Nu, minţi, ne priveşte pe toţi! strigă Sonea. Ce, tu numai ţie îţi aparţii? Acum n-ai dreptul să te descurajezi! Acum ai datoria să supravieţuieşti, înţelegi? Cînd s-o sfîrşi blocada, naiba să te ia, n-ai decît să mori!

Liza, uluită, nu ştiu ce să răspundă.

— Să nu ţipi la mine, ştii! vorbi ea, gata să izbucnească în plîns. Ţi-e uşor să dai sfaturi. Dar dacă Mika al tău...

Sonea întoarse brusc spre Liza faţa-i palidă, pe care stătea întipărită o expresie atît de matură şi de ciudată pentru ea, încît soră-si i se strînse inima ca de o presimţire rea.

— Pe Mika nu l-am mai văzut de mult şi nu ştiu dacă mai e în viaţă — rosti Sonea, silindu-se să vorbească liniştit. Eu, cînd merg cu maşina, văd întotdeauna avioanele noastre de vînătoare. Şi aproape întotdeauna cîte o luptă aeriană. De foarte multe ori cade şi cîte un avion de-al nostru; uneori arde pe gheaţă ca un rug. Alteori, pilotul sare cu paraşuta, iar „Messerschmidt"-urile se rotesc în jurul lui şi-l împuşcă... Aşa l-au împuşcat azi pe unul... O fi fost Mika? Nu ştiu.

— Sonecika... şopti Liza. Vru să o îmbrăţişeze, dar Sonea scuturâ cu îndîrjire din cap.

— Şi totuşi, eu nu mi-am permis niciodată să mă opresc din drum, nu mi-am permis să întîrzii o clipă ca să aflu... Nici înainte nu mă cruţam, dar acum nu mă cruţ nici atît.

— Nici eu nu mă cruţ.

Sonea luă carnetul de însemnări al lui Leonea Gladîşev şi-l ridică pînă în faţa ochilor.

— L-am citit! spuse ea. Oare tu înţelegi ce om a fost? In locul tău, mie mi-ar fi ruşine faţă de el.

— Eu...

— Il înţelegi prea puţin, Liza! Dragostea ta nu e dragoste. Cît umblu cu maşina, mă gîndesc la o mulţime de lucruri! Află că mai înainte noi nu înţelegeam nimic din dragoste. Uite, tu, de pildă, spuneai întotdeauna că eu şi cu Mika

nu ştim decît să rîdem... Mika mi-a scris o scrisoare... Mi-a scris Mika. Uite-o, citeşte...

Zicînd acestea, Sonea scoase din buzunarul bluzei carnetul de comsomolistă şi trase din învelişul de ţiplă al acestuia o foaie de hîrtie împăturită în formă de triunghi. O desfăcu, o citi o dată, apoi încă o dată, înţelegînd se vede de fiecare dată într-un chip nou cuvintele lui Mika şi rămînînd de fiecare dată uimită. Pe urmă întinse scrisoarea soră-si, privind-o ţintă: voia să-i surprindă pe faţă toate simţămintele provocate de rîndurile lui Mika.

„Sonecika, nevestica mea, acuma pleacă la voi un băiat de-al nostru. Poate măcar el te-o vedea să-mi spună că eşti în viaţă, teafără, că rîzi de ceva sau că eşti înghe-ţată şi te încălzeşti la sobiţă. Să aflu barem cel mai mic lucru despre tine! Aici, la mine, totul e-n ordine. Lupt cu nemţii şi am să lupt mereu. Vreau să ştii, draga mea, că întotdeauna şi orice s-ar întîmpla cu mine, eu bine-cuvîntez dragostea noastră. Ea îmi dă puteri să nu mă tem de nimic, şi chiar să mor dacă e nevoie, fără să-mi pară rău.

Mika"

Scrisoarea era aşternută cu un scris stîngaci, cu slovele împodobite cu floricele naive la sfîrşitul cuvintelor. Dar dincolo de această stîngăcie a scrisului, dincolo de aceste floricele naive, înţelesul matur, adînc chibzuit şi plin de suferinţă al acestor rînduri apărea şi mai uimitor.

— De la Mika! exclamă uluită Liza, ajungînd la semnătură.

— Da, de la Mika! repetă Sonea cu mîndrie şi, după ce puse scrisoarea cu grijă la loc, adăugă transfigurată de feri-cire: Cînd iubeşti aşa, cînd îţi cinsteşti aşa dragostea, indi-ferent dacă cel pe care-l iubeşti este în viaţă sau a fost ucis... atunci după ce s-or sfîrşi toate astea... după victorie... poţi chiar să şi plîngi...

Şi deodată, în ciuda acestor cuvinte, izbucni în plîns şi întoarse capul cu ciudă în altă parte.

Liza întoarse şi ea capul, ascunse sub pernă carnetul de însemnări al lui Leonea Gladîşev şi întrebă liniştită:

— Ai venit pentru mult timp ?

— Numai pînă la unsprezece şi jumătate. La noapte plecăm.

— Vrei să-ţi fac un ceai ?

— Da. V-am adus o pîine. E îngheţată şi trebuie s-o ţineţi întîi în cuptor.

Pînă la ora unsprezece şi jumătate mai era doar un ceas. Fără să se fi înţeles dinainte, cele două surori petrecură timpul acesta discutînd despre lucruri obişnuite şi mîncînd pîine prăjită cu ceai. Sonea fumă apoi lîngă sobă o ţigară groasă, răsucită din hîrtie de ziar, pufăind din ea cu dibăcie, ca un adevărat şofer. Liza o bodogăni, spunînd că s-a apucat de fumat, dar Sonea o lămuri că tutunul te încălzeşte pe ger. Cu cinci minute înainte de plecare, începu să se pregătească de drum. Liza ieşi să o conducă. Merseră pe o stradă întunecoasă, ţinîndu-se de mînă, dar nu mai reluară discuţia aceea care le tulburase pe amîndouă şi se despărţiră fără gingăşii inutile.

— Drum bun !

— Şi ţie, spor la lucru !

— Să te-ntorci sănătoasă, Sonea !

— Păi, ce crezi tu !

Liza rămase un timp pe loc, în colţul străzii unde se despărţiseră, ascultînd scîrţîitul pîslarilor pe zăpadă sub pasul sprinten al soră-si. Acum, după discuţia de adineauri, nu mai putea să se gîndească la Sonea cu îngăduinţa ei de altădată, şi totodată îşi dădea seama că ea nu va putea fi niciodată ca Sonea, că ea pur şi simplu nu ştie să trăiască şi nici să înţeleagă lucrurile aşa ca soră-sa. Iar în descumpănirea pricinuită de cele ce i se dezvăluiseră astăzi, era şi puţină invidie.

11

Căpitanul Kamenski se dovedise un rănit nedisciplinat, şi medicul-şef îl lăsă bucuros să plece, pe baza unui angajament scris, cum că va continua să se îngrijească ; aceasta cu atît mai mult, cu cît după distrugerea unei părţi a clădirii, spitalul devenise neîncăpător.

O mașină găsită întîmplător îl duse pe Kamenski la statul major al frontului. Alarma aeriană îi prinse încă pe drum. Și în clipa cînd sări din mașină, pe caldarîmul străzii cufundate în întuneric, văzu în fața ochilor un cer întunecat și cu stele mari, ca în miazăzi, brăzdat de traiectoriile roșii, verzi și galbene ale proiectilelor antiaeriene. Zăbovi în fața intrării, uitîndu-se lacom la cerul acesta imens și trăgînd în piept cu nesaț aerul rece și umed de noiembrie. Cerul nu era sumbru, așa cum se vedea pe fereastra salonului de la spital. Aerul părea altfel și el — era aerul înviorător al luptei.

In ciuda hîrtiuței plicticoase care atesta starea și posibilitățile lui, Kamenski trecu pragul statului major cu convingerea fermă că va ieși de aici comandant al vechiului său regiment sau al vechiului său batalion, sau cel puțin al unei unități combatante. Treptat, treptat, în încăperea cu un aer înăbușitor, plină de fum de țigară unde ședeau vreo cincisprezece ofițeri gîrboviți și abătuți, așteptînd să fie primiți, o presimțire rea începu să ia locul convingerii din sufletul lui Kamenski. In plus, îl supăra și umărul. Ar fi vrut să se întindă puțin: poate că într-adevăr nu era complet restabilit, sau poate că se făcea simțită obișnuința repaosului deplin de la spital.

Tînărul locotenent-colonel care-l primi ocoli numaidecît discuția cu privire la trimiterea lui pe front și în general înclina să-l considere ca pe un ofițer de rezervă, dintre aceia care-au făcut destule încurcături în primele luni ale războiului. In schimb, se interesă îndeaproape de experiența lui pedagogică-militară, notînd datele cele mai importante, și apoi îi spuse să se prezinte a doua zi, spre seară. Jignit și enervat, Kamenski ieși într-un coridor lung, slab luminat. Pe lîngă el forfoteau ofițeri de stat major cu mape în mînă și ofițeri de front cu mantăile strînse sub diagonală sau în scurte de blană, toți cu port-harturi umflate la șold. Kamenski se uita la ei și, oricum arătau — fie că erau preocupați, veseli, supărați sau obosiți — îi invidia pe fiecare în parte, pentru că fiecare dintre ei își avea locul său în război.

Umbla încoace și încolo pe coridor, prefăcîndu-se că are treabă și gîndindu-se cui anume să se adreseze și în ce fel, ca să poată ajunge pe front. Durerea de la umăr deveni acum insuportabilă, și din pricina asta căpitanul vedea situația sa într-o lumină extrem de tristă, deznădăjduită. Deodată auzi un nume cunoscut — Kalganov — pomenit de doi ofițeri care

trecură pe coridor, şi se agăţă de numele acesta ca de un colac de salvare — poate nu tocmai sigur, dar totuşi un colac de salvare.

— Tovarăşe căpitan! strigă el, ajungînd din urmă pe cei doi ofiţeri. Vă rog să mă scuzaţi, unde se află acum colonelul Kalganov?

În răstimpul cît Kamenski zăcuse în spital, frontul se statornicise şi conducerea se reorganizase; în locul trupelor din raionul fortificat Krasnogvardeisk şi a grupurilor operative provizorii se alcătuiseră noi armate, care ocupaseră poziţii de apărare în diferite sectoare ale frontului. Şi prin urmare nu era uşor să-ţi găseşti vechii tovarăşi. Colonelul Kalganov. Să fie oare colonelul Kalganov, comandantul diviziei lui?

— Generalul-maior Kalganov! îl corectă căpitanul. Lucrează aici, a doua uşă pe stînga.

Kalganov era plecat la o consfătuire, dar trebuia să se întoarcă curînd. Kamenski, bine dispus, se aşeză într-un fotoliu adînc, într-un colţ al sălii de aşteptare. Îi veni în minte dimineaţa de după lupta aceea sfîrşită cu succes. În dimineaţa aceea l-a văzut pe Kalganov pentru prima oară. Faptul că se plînsese comandantului frontului n-a putut în nici un caz să-i facă plăcere lui Kalganov. Totuşi, acesta ştiuse să-şi înăbuşe orice simţăminte inutile şi-l întîmpinase prietenos, cu interes, cu încredere. Atunci, divizia avea misiunea să consolideze succesul obţinut, adică să menţină cei doi kilometri din faţa cotei, recuceriţi în urma operaţiei conduse de către Kamenski. Lucraseră bine împreună în ziua aceea, precum şi în ziua următoare; lui Kamenski i se întîmpla să uite pentru multă vreme de durerea ascuţită de la umăr şi de slăbiciunea lui tot mai mare, provocată de febră. Se ducea pe furiş la batalionul sanitar, la pansat, şi dădea de o parte termometrul pe care tot încerca să i-l pună o doctoriţă, ca să-i ia temperatura. A treia zi, Kalganov venise la regiment şi inspectară împreună avanposturile, controlînd stadiul lucrărilor de construire a cazematelor. Seara s-au întors la statul major al regimentului şi s-au aşezat la masă. Kamenski a băut vodcă, vrînd să risipească moliciunea ciudată pe care o simţea în corp, dar corpul său exista parcă în mod independent, refuzînd să se supună voinţei şi conştiinţei lui.

— Ar trebui să dormi bine! spuse deodată Kalganov. Ce-i cu dumneata, Leonid Ivanîci? Nu ştiu cum eşti la faţă...

— Un fleac! răspunse Kamenski, și se ridică de la masă cu un efort vizibil.

Ar fi vrut să-și răcorească fața și gîtul cu apă rece, foarte rece... Ce-a fost mai departe, n-a izbutit să-și amintească niciodată. Vedea în minte ca prin ceață un picior de masă cu vopseaua roasă de frecătura cizmelor, mîinile puternice ale lui Kalganov, care-l apucaseră de umeri, și auzea țipătul acela stupid, ca de fiară, care i-a scăpat cînd acesta i-a atins rana... Apoi își mai amintea cum îl hurduca ambulanța în drum spre spital...

— Leonid Ivanovici! Leonid Ivanovici!

Tresări, uitîndu-se buimac și uimit la ofițerul înalt care stătea în fața lui, și la camera necunoscută unde se afla... Cînd, cum de-a adormit?

— Tovarășe general-maior, vă rog să mă iertați! vorbi Kamenski, sărind în picioare. Vă așteptam, și-am ațipit...

— Sînt de-o oră aici și-am tot ieșit mereu să mă uit la dumneata — spuse Kalganov. Am dat ordin să nu fii trezit. Trebuie să plec curînd și țineam să stăm amîndoi de vorbă.

Și cuprinzîndu-l cu băgare de seamă cu mîinile ceva mai jos de umeri (nu uitase țipătul acela!), îl împinse încetișor spre ușa cabinetului său:

— Haide! Povestește, eroule! Unde ești acum? Ce faci? Te-ai restabilit complet?

Așa cum se întîmplă adesea cu oamenii care au luptat împreună pe front, fie chiar pentru puțin timp, acum se revăzură amîndoi ca niște prieteni mai apropiați decît erau în clipa despărțirii. Kamenski nici nu se apucă să-l mai roage pe Kalganov să-l ajute, deoarece înțelegea limpede că acesta va face pentru el tot ce va fi nevoie. Liniștindu-se numaidecît în ce privește soarta lui personală, căpitanul reveni la vechea lui rînduială în gînduri și simțăminte. Acum ar fi vrut să generalizeze informațiile răzlețe aflate în spital și să se orienteze lămurit în situația de pe fronturi, și în primul rînd de pe frontul Leningradului.

— E greu! rosti cu seriozitate, dar fără nici o descurajare Kalganov, apoi trase în lături o perdea, descoperind o hartă militară, care ocupa aproape tot peretele. Privește!

Kamenski, cu inima strînsă, cuprinse dintr-o privire schița generală a frontului. Deși își imaginase aproximativ just situația, linia marcată de șerpuirile șnurului, de steguleț și de semne făcu asupra lui o impresie apăsătoare. Fără să se adîn-

ceasca în studiul situaţiei generale, se grăbi să găsească cu privirea un anumit punct al frontului, cel mai scump, şi atît de greu încercat. Şi deşi ştia de la Bobrîşev şi de la alţii cum stau lucrurile acolo, se simţi satisfăcut văzînd marcată cota consolidată şi linia ei de fortificaţii împinsă cu doi kilometri înainte.

— Vezi, n-am dat cota. Şi dumneata făceai gălăgie! spuse Kalganov.

Kamenski nu-şi amintea de lucrul acesta, dar bănuia că s-a împotrivit în fel şi chip să fie trimis la spital şi că a spus probabil multe vorbe de prisos. Din pricina asta nu răspunse nimic, ci doar zîmbi cu un aer vinovat. Apoi se dădu cîţiva paşi înapoi, vrînd să cuprindă din nou harta cu privirea.

Cele două valuri ale ofensivei germane, care se rostogoliseră cu repeziciune spre Leningrad — prin Dvinsk-Pskov şi prin Riga-Viliandi, Rakvere-Narva — fuseseră oprite în imediata apropiere a Leningradului. Oprite, dar nu şi aruncate îndărăt; nemţii luptau sub zidurile oraşului fără forţa lor de la început, însă cu o furie încăpăţînată, care totuşi rodea aceste ziduri. Cel de-al treilea val, fino-german, se revărsase peste graniţă, cuprinzînd pădurile şi lacurile istmului Kareliei, şi încremenise pe loc, oprit ca de un zăgaz de vechea centură de cazemate...

Ca o insuliţă scăldată la vest de apele golfului Finic şi la est de apele lacului Ladoga, iar la nord şi la sud de valurile ofensivei duşmane, pămîntul Leningradului părea pe hartă un patrulater neregulat, cu colţurile mult prelungite, în care oraşul însuşi ocupa un loc peste măsură, inadmisibil de mare. Înghesuit în colţul de jos al patrulaterului, Leningradul aproape că se contopea cu linia frontului. Pătrăţelele negre ale cvartalurilor oraşului lunecau în jos, pînă la şnurul care marca frontul, iar unele — combinatul de carne, spitalul Forel, pepiniera — se aflau chiar pe linia focului. Portul cu debarcaderele stătea lipit de digul Canalului Maritim, iar de cealaltă parte a digului se întindeau fortificaţiile germane; cu siguranţă că de-acolo se vedeau cu un simplu binoclu şi debarcaderele, şi depozitele din port, şi hangarele de la şantierul naval „Jdanov"...

Şnurul negru despărţea de oraş cîteva din suburbii — ca Gatcina, Pavlovsk, Puşkin — şi se afla în imediata apropiere a altora — ca Kolpino şi Pulkovo... Şerpuind printre

steguleţele care marcau toate oscilaţiile mărunte ale frontului, şnurul cuprindea Leningradul ca un laţ, atingea Neva şi apoi urma malul ei stîng pînă la izvor, unde un steguleţ roşu pe fortăreaţa Schlüsselburg, pe Oreşek, marca ultimul punct al acestui front extrem de scurt. Oraşul Schlüsselburg se afla dincolo de şnur, la nemţi. Nemţii răzbiseră şi mai departe, pe malul lacului Ladoga, şi ocupau o porţiune nu prea mare de mal, dar foarte importantă. Aici, în regiunea mlaştinilor Siniavinskie şi a nodului de cale ferată Mga, se încheia cercul blocadei. O luptă sîngeroasă se dădea pentru această poartă a Leningradului. Dinspre răsărit, de pe Pămîntul cel Mare pătrundeau în regiunea aceasta mlăştinoasă armatele frontului de pe Volhov... Pe hartă nu erau marcate linia frontului de pe Volhov şi a frontului din Karelia, dar cineva însemnase cu nişte săgeţi negre, puţin curbate, punctele principale ale ofensivei germane şi finlandeze; şi Kamenski văzu lămurit intenţia pe jumătate realizată a inamicului — aceea de a încheia prin lovituri convergente de la Petrozavodsk şi Lodeinoe-Pole spre sud, şi de la Tihvin spre nord, cel de-al doilea cerc, cercul cel mare al blocadei complete... Cîtă vreme acest cerc nu era încă încheiat, undeva în apropiere de Volhov şi de Tihvin, precum şi la Svir, ostaşii sovietici luptau, respingînd ofensiva inamicului. Şi cîtă vreme izbuteau să respingă inamicul, cercul albastru al lacului Ladoga continua să rămînă pentru pămîntul Leningradului ultima punte de comunicaţie, deşi şubredă, cu Pămîntul cel Mare, cu patria.

Leningradul însă avea şi el un „pămînt mic", pentru care era el însuşi „pămîntul cel mare" — anume petecul de la Oranienbaum. Sub mica insulă Kotlin, care părea un şarpe, gata să muşte duşmanul cu toate bateriile Kronstadtului, ostaşii şi marinarii Armatei Roşii păstraseră un petec de uscat, de la Peterhof pînă la Capul Koporie, în cuprinsul căruia se aflau Oranienbaum şi puternicile forturi Krasnaia-Gorka şi Seraia-Loşad. Şnurul ocolea ca o potcoavă largă acest mic petec de pămînt sovietic. Intreaga linie a frontului nu depăşea aici 75 kilometri; şi totuşi, cît sînge se vărsase pentru fiecare kilometru necedat duşmanului! Nemţii cuceriseră palatul şi parcul din Peterhof, cu celebrele lui fîntîni arteziene, se consolidaseră pe ţărmul golfului Finic, spre vest de Peterhof, pînă la Strelna, fabrica de maşini de scris şi golfuleţul aflat în dreptul portului, izolînd complet „pămîntul mic" şi ţinînd sub foc comuni-

cația pe mare a orașului. Niște linii roșii și groase trasau pe hartă singura comunicație pe apă, care lega cele două părți ale frontului Leningradului : întocmai ca două mîini întinse una către cealaltă, pentru a se sprijini reciproc, aceste linii, una pornind de la Oranienbaum în sus, iar cealaltă de la capul Lisii-Nos drept peste golf, se împreunau ca într-o frățească strîngere de mînă la Kronstadt.

Kamenski, care privea atent la tabloul acesta al luptei, vedea dincolo de el o mulțime de alte lucruri, care nu pot fi redate, dar pe care le vede orice ostaș de pe front sub semnele sumare ale unei hărți militare. Vedea țelurile mari și mici, avantajele și obstacolele, planul comandanților și eforturile ostașilor, munca, sudoarea și sîngele, posibilitățile care se întrezăreau și pierderile ireparabile, moralul oamenilor și cifrele corelațiilor.

Harta aceasta tristă nu-l amărî. Harta aceasta făcu să i se nască în suflet o încordare și o dorință nespusă de a-și dărui luptei tributul propriilor sale eforturi.

— Această îngustare a frontului are avantajele ei — observă calm Kalganov, trăgînd la loc perdeaua ce ascundea harta. Ții minte cum era situația noastră la început? Cîte douăzeci și cinci — treizeci de kilometri de front în seama unei divizii, iar divizia avea efectivul unui regiment! Cîte un singur tun la un kilometru de front, ori cel mult două, trei. Apărarea în adîncime era inexistentă, iar de un al doilea eșalon, de rezervă, nici nu se pomenea. Frontul era o singură linie... Iar neamțul răzbea în cîte un loc și-l rupea ca pe o ață. În schimb, acum, mijloacele de luptă s-au grupat cum trebuie, artileria dispune de cîte douăzeci și cinci de tunuri la kilometru, asta fără să mai punem la socoteală aruncătoarele de mină, iar apărarea s-a organizat în adîncime, în cîteva linii. Numai să încerce ei!

Kamenski asculta cu bucurie atît cuvintele lui Kalganov, cît și însuși sunetul vocii lui. Firește, situația era dintre cele mai grele, poate chiar mai grea decît cu două luni în urmă, cînd ei amîndoi colaboraseră la fortificarea sectorului din jurul cotei. Dar se vede că de-atunci se călise mult moralul ostașilor, se consolidase organizarea militară și oamenilor le intrase în sînge atît încrederea în propriile lor forțe, cît și hotărîrea de a lupta și a învinge.

— Şi la ei, ce-i ? întrebă Kamenski.

— S-au pitulat la pămînt ! răspunse Kalganov cu însufleţire. Şi află că nu mai dispun de aceleaşi forţe. Efectivele sînt altele şi ele. Printre prizonierii nemţi se găsesc cîte unii foarte debili, aşa cum nu erau în august-septembrie. Afară de asta, au dus aici o întreagă adunătură de trupe, pînă şi o divizie „albastră" spaniolă, formată din nişte ticăloşi franchişti... Eu şi cu dumneata, — urmă Kalganov cu un surîs, — noi ţinem minte cît de greu ne-a fost, Leonid Ivanovici. Am luptat din răsputeri. Şi uite că această luptă inegală şi disperată a noastră i-a scărmănat totuşi pe nemţi trei luni la rînd pe drumurile Leningradului, scoţîndu-le din luptă cele mai bune divizii, slăbindu-i, istovindu-i. Adă-ţi aminte cît ne temeam noi, atunci, în septembrie, că au să ne răspundă imediat cu o contraofensivă. Credeam că ei pot strînge pumnul — un pumn care să ne zdrobească. N-au putut ! N-au mai putut ! De atunci n-au mai întreprins nici o acţiune mai însemnată.

Kalganov tăcu puţin, satisfăcut, apoi vorbi pe un alt ton, preocupat :

— De altfel avem împotriva noastră forţe considerabile. În total, douăzeci şi una de divizii — asta fără finlandezi — dintre care trei divizii de tancuri şi de motorizate. Apoi o divizie S.S. În apropierea Moscovei se dă acum o luptă crîncenă. Rezistenţa noastră sustrage nemţilor douăzeci şi una de divizii de acolo, de la Moscova. În plus, ne oferă şi avantaje strategice.

— În regiunea Volhov-Tihvin, ce e ?

— Trebuie să se recucerească Tihvinul. Trebuie. Se dau lupte grele. În condiţiile afurisite de acolo — mlaştini, păduri, lipsă de drumuri... Ai observat adineauri peticul de pămînt de pe Neva ?

Zicînd acestea, trase perdeaua pînă la jumătate şi puse degetul pe o mică bucată de pămînt de pe malul Nevei, aflat lîngă Uzina Hidroelectrică nr. 8, în faţa Nevskăi-Dubrovka : era un petic de pămînt, pe malul stîng, recucerit de la nemţi.

— Ne batem de-o lună pentru peticuţul acesta. Mare frecuş. Numai trecerea rîului cît ne costă ! Cel mai sîngeros punct de pe tot frontul... Încercăm să lărgim capul de pod şi să dezvoltăm ofensiva spre mlaştinile Siniavinskie, spre colonia muncitorească nr. 6 şi mai departe, ca să facem joncţiunea cu fron-

tul de pe Volhov. Deocamdată n-am izbutit. Dar am concentrat asupra noastră mari forțe inamice. Dar și asta înseamnă ceva, fiindcă celor de pe Volhov le vine mai ușor.

După cîteva clipe, Kalganov adăugă încet:

— Dacă izbutim să recucerim Tihvinul și să-i împiedicăm pe nemți și pe finlandezi să facă joncțiunea de cealaltă parte a lacului Ladoga, Leningradul este salvat. Dacă nu izbutim, situația... va deveni... foarte grea.

Apoi întrebă deodată, cu o tresărire:

— Dumneata ce faci acum, Leonid Ivanovici? Unde-ai fost repartizat?

Kamenski raportă pe scurt despre situația lui și-l rugă să-l ajute să ajungă pe front.

— Știi dumneata, prietene, — vorbi Kalganov, — cînd te-am văzut adineauri dormind în fotoliu, m-am uitat cît m-am uitat la dumneata, și mi-am zis: „Hotărît, a șters-o înainte de timp de la spital, și acum a venit să ceară să fie trimis pe front". Sînt bun psiholog, nu?

— Eu mă simt restabilit pe deplin și am să mă vindec complet cînd...

— Leonid Ivanovici, nu minți, dragul meu! Dumneata nu ești încă restabilit, haide, nu te mai preface. Am experiență în chestiunile astea. Și apoi, dumneata crezi că acum e interesant să fii pe front? Noi avem acum lucruri foarte simple de făcut: în primul rînd să organizăm aprovizionarea pe Ladoga și să asigurăm această comunicație; în al doilea rînd, să ne pregătim oamenii în vederea luptelor apropiate. Cînd are să vină vremea acțiunilor adevărate, ai să te duci și pe front. Ți-o făgăduiesc. Peste iarnă însă rămîi aici. Vrei să lucrezi cu mine? Tocmai am nevoie de un ofițer. Am să-ți dau posibilitatea să vizitezi și frontul, și nu numai într-un sector, ci peste tot.

Kamenski se ridică în picioare.

— Vă mulțumesc, tovarășe general-maior!

— Tovarășul general-maior va fi aici mîine, cînd te vei prezenta la lucru. Ei, Leonid Ivanovici, sînt bucuros că te văd teafăr. Aoleu, ce spaimă am mai tras atunci cu dumneata! Se prăbușește deodată sub masă, eu îi sar în ajutor, și el cînd țipă o dată!... Te-am băgat în ambulanță cam cu sila... Mda, ești un om îndărătnic...

12

În zbîrnîitul lanternei acționată de mînă, Miroșa coborî cu chiu cu vai pe scara întunecoasă și cu lunecuș pe trepte. Ce mai era și pe scara asta! Toți cărau apă și o cărau din greu, fiind secătuiți de puteri: vărsau apa pe trepte și apa înghețа, formînd un lunecuș primejdios.

Ușa de la intrare se deschidea anevoie, din pricina acestei afurisite pojghițe de gheață. Ei, de s-ar strădui oamenii să nu verse apa, măcar pe palier. Curînd n-o să mai poată nici să intre, nici să iasă afară...

În stradă, Miroșa puse lanterna în buzunar și porni încet spre brutărie. Era întuneric, deși trecuse de cinci dimineața, și orașul se trezea încet și anevoie dintr-un somn greu, chinuit de foame. Ici-colo se vedeau mogîldețe, și toate se îndreptau în aceeași parte. Miroșa grăbi pasul.

Se sculase cu noaptea-n cap, vrînd să ajungă printre cei dintîi, dar la brutărie găsi un rînd lung, gata format. Oamenii veneau mereu și își ocupau locul în tăcere, strîngîndu-și mai bine basmalele și fularele în jurul gîtului și ascunzîndu-și cu grijă mîinile în mîneci. Tăceau cu toții. Pînă să se deschidă brutăria mai era o oră și jumătate. Încet, încet, prinse să se lumineze și acum li se vedea răsuflarea aburită învîrtejindu-se deasupra rîndului.

Frigul și mîhnirea o istoveau pe Miroșa. Era aproape cu neputință să stai încremenit pe loc și să taci.

— Nu știi, tovarășe, au adus pîinea? întrebă ea, adresîndu-se unei femei, care stătea în față.

Femeia, ca să nu-și mai descopere fața înfofolită, ridică obosită din umeri și nu răspunse.

Cineva din spate se tot îndesa în Miroșa, silindu-se să ajungă mai aproape de ușa cea mult rîvnită a brutăriei. Deși omul care stătea lipit de ea o încălzea, Miroșa se oțărî deodată la el, vrînd să pună capăt tăcerii acesteia și gata la urma urmei chiar să se certe: prea stăteau cu toții ca niște statui; și doar erau oameni, oameni! Se putea să tacă atîta?

— Iertați-mă! murmură o voce politicoasă de bătrîn, în spatele ei. E frig, știți... Nu mai am putere să stau...

— Atuncea vină mai aproape! vorbi cu îngăduință Miroșa, uitînd numaidecît că are chef de ceartă. N-a mai rămas mult de așteptat.

— Astăzi sînt minus douăzeci şi opt de grade! anunţă bătrînelul cel politicos. De mult n-a fost o iarnă atît de aspră. Şi măcar de-ar fi lemne... Sau pîine. Măcar pîine sau lemne să avem...

— Ce să-i faci! oftă Miroşa. Trebuie să mai răbdăm. Se aduce pîine pe Ladoga. Eu am o nepoată...

Şi aproape fericită că a izbutit să intre în vorbă cu cineva, începu să povestească tot ce ştia de la Sonea, precum şi ceea ce născocea ea singură pe loc.

— Trebuie să rezistăm! urmă ea, ridicînd glasul ca să o audă cît mai multă lume. Pe celălalt mal al lacului sînt munţi de alimente. Un militar din ăi foarte mari spunea că nu mai avem mult de aşteptat. Nu vezi dumneata? Acuma, la brutărie e întotdeauna pîine; asta înseamnă că se aduce făină mereu, mereu. Nepoata mea face cîte două drumuri pe zi încolo şi înapoi, şi nu-i decît o fetişcană...

— Ei, dumneata de colo, mai încet! strigară deodată cîteva glasuri la Miroşa. Mai lasă vorba!

Miroşa, bătăioasă, întoarse capul, dar nimeni nu se uita la ea: toată lumea stătea cu privirile aţintite spre colţul unei case, dincotro se auzea într-un difuzor vocea răguşită a crainicului de la radio.

— E un comunicat important.. spuse cineva.

— Aşa au anunţat şi atunci cu Rostovul... aminti un altul.

Şi deodată tot rîndul începu să se deplaseze încet şi fără să se destrame către colţul casei aceleia, unde atîrna pîlnia neagră a difuzorului. Se deplasă şi încremeni acolo pe loc.

— ...„trupele noastre... au recucerit oraşul Tihvin!...

— Tihvin! răsuflă rîndul ca un singur om.

— Tihvin! strigă cu un glas răsunător o femeie înaltă, care stătea cea dintîi în rînd. Tihvin, tovarăşe! Înţelegeţi ce înseamnă asta? Tihvin!...

— Vedeţi? strigă Miroşa, şi izbucni deodată în plîns, apoi îl îmbrăţişă pe bătrînelul cel politicos şi pe încă cineva. Am spus eu că trebuie să mai răbdăm puţin... Uite că ai noştri ne scapă! Oare s-ar putea să ne lase ei fără ajutor?

— Acum dacă ar mai lua şi Mga... rosti visător bătrînelul.

— Au să ia şi gara Mga! interveni Miroşa cu convingere. Ştiţi ce de trupe s-au concentrat acolo?

Femeia cea înaltă îşi şterse lacrimile şi spuse:

— Ei, acum haidem înapoi.

Şi rîndul se deplasă în ordine spre uşa brutăriei. Oamenii începură din nou să-şi strîngă basmalele şi fularele, şi din nou îşi ascunseră mîinile în mîneci. Răsuflarea aburindă se învîrtejea pe deasupra rîndului ca o ceaţă. Se auzea un murmur de glasuri :

— Da la Tihvin la Mga nu-i departe...

— Acuma pesemne că au să sporească şi raţia...

. . . . . .

La ora aceea, bătrîna Grigorieva se trezi şi rămase multă vreme cu ochii aţintiţi în întuneric, încercînd să se deprindă cu gîndul că toată nenorocirea nu-i decît un vis. În fiecare noapte visa acelaşi lucru, şi cînd se trezea nu avea putere să se bucure, fiindcă visul i se părea o prevestire.

Vedea zăpezi albe, nesfîrşite, un strat de fum pe aşternutul acesta de zăpadă, şi reţelele rupte de sîrmă ghimpată, pe jumătate troienite. Vedea zborul obuzelor, încetinit, încetinit de tot, vedea zborul înspăimîntător şi aducător de moarte al obuzelor ce brăzdau văzduhul cenuşiu cu traiectoriile lor verzi şi roşii. Şi toate obuzele veneau drept spre ea, iar ea nu era ea, ci Mişenka, mezinul. Mişenka fugea înainte prin zăpada adîncă, se tîra şi iar începea să fugă, strigînd răguşit, sufocîndu-se de atît strigăt şi goană ; şi fugea drept înaintea obuzelor aducătoare de moarte şi se prăbuşea deodată cu faţa în zăpadă...

— ...„trupele noastre... au recuderit oraşul Tihvin !"

Grigorieva se ridică în capul oaselor în aşternut, trase un timp cu urechea, apoi strigă :

— Maşa ! Maria Nikolaevna !

Maria sări în picioare, buimacă de somn, dar gata să facă tot ce trebuie, tot ce va fi nevoie : să salveze ceva, să stingă un incendiu, să liniştească spiritele, să ordone...

— Un comunicat la radio, Maşenka ! Deschide radio ! Tihvin...

Maria ascultă comunicatul pînă la sfîrşit, apoi îl ascultă pentru a doua oară. Aşadar, a început... Erau primii paşi ai victoriei ! Numai fricoşii şi scepticii credeau că ei sînt nişte fanatici. Dar ei toţi au ştiut ce fac... Ei s-au împotrivit şi au crezut în victorie ! Şi iată că victoria venea, venea aici, în bezna şi foametea asediului...

Găsi cu mîinile tremurînde cutia de chibrituri, aprinse lampa şi o văzu pe Grigorieva : şedea cu ochii închişi, cu lacrimile şiroind pe obrajii ei arşi de ger şi de vînt, legănîndu-se încet.

— Ce-i cu tine, draga mea, de ce plîngi ?

— Slavă domnului ! vorbi Grigorieva, deschizînd ochii ei plini de suferinţă şi de acea înaltă pornire de sacrificiu care stăpînea acum — poate pentru prima oară pe pămînt — cu atîta forţă şi atît de deplin sufletul oamenilor. Slavă domnului, că nu e-n zadar ce-am făcut noi !

. . . . . .

La aceeaşi oră, la uzina de tancuri, în atelierul lui Kurbatov, muncitorii şi muncitoarele stăteau strînşi într-un grup mic sub difuzor şi ascultau glasul crainicului de la Moscova, care repeta solemn comunicatul Biroului de Informaţii. Acum rămăseseră puţini aici, în hala cea uriaşă, şi era a doua zi de cînd nu mai plecau de la uzină. Primiseră două tancuri grele, gnav avariate, ca să le repare şi să le schimbe turelele, iar tancurile trebuiau să plece cît mai grabnic pe front. Oamenii munciseră toată noaptea pînă la istovire. Zorile firave, ce se strecurau prin ferestrele sparte, ascundeau paloarea pămîntie a feţelor. Şi totuşi, pe feţele acestea istovite stăruia o expresie neobişnuită de entuziasm şi de încredere.

— Ei, ce facem în cinstea victoriei, tovarăşi ? întrebă Grigorii Korabliov, zîmbind.

Făgăduise de curînd oamenilor săi o pauză pentru odihnă, şi el însuşi nu visa decît să se încuie în birou şi să doarmă puţin.

— O să trebuiască să muncim mai departe ! răspunse cel mai bătrîn dintre muncitori. De vreme ce ne-am bucurat, e ca şi cum am fi dormit ! Acum, ce altceva putem face ?

— D'oar n-o să dormim tocmai acum ! exclamă Liuba.

— Eu una cred că nici n-ai putea, chiar să vrei ! îşi rosti Liza gîndul, şi se îndreptă cea dintîi spre strungul ei, ascultînd cu mirare glasurile nedesluşite de nădejde şi bucurie ce-i murmurau în suflet.

Aşadar, victoria putea să ajungă la timp şi aici, la ei ? Aşadar, salvarea era posibilă ?

Deasupra trupului mătăhălos al unui tanc se aprinse flacăra orbitoare a unui aparat de sudură. Liuba se uită cu mîndrie prin placa de protecţie cum clocoteşte metalul incandescent, astupînd fisura blindajului.

. . . . . .

La aceeaşi oră, Vera Podgornaia, stînd cu palmele lipite de pîntec, simţea cum zvîcneşte în ea cu putere o nouă fiinţă în drum spre viaţă. Ochii secătuiţi de lacrimi i se înceţoşară şi ea rosti cu glas tare — în ultima vreme luase obiceiul să vorbească singură, alungînd astfel singurătatea şi tăcerea apăsătoare din jur : „Acum, cînd voi fi cu tine, mi se pare şi mie că o să supravieţuim..."

. . . . . .

În aceeaşi dimineaţă, încîntat de frumuseţea zorilor tîrzii, căpitanul Kamenski gonea în întîmpinarea unui şuvoi de ambulanţe sanitare, în sectorul Nevskaia-Dubrovka, ducînd un plic urgent de la statul major al frontului. Trupele grupului operativ de pe Neva purtau lupte sîngeroase şi necontenite pe rîu, încercînd să lărgească capul de pod de pe malul stîng, să pătrundă în sectorul mlaştinilor Siniavinskie, în direcţia nodului de cale ferată Mga ; în caz extrem, ele trebuiau să încătuşeze inamicul şi apoi să atragă asupra lor o parte din efectivul trupelor hitleriste, care opuneau rezistenţă ofensivei frontului de pe Volhov. Kamenski nu ascultase comunicatul acela solemn de la radio ; el ştia încă din timpul nopţii că Tihvinul a fost eliberat şi acum era absorbit de grijile frontului unde lupta şi el — frontul de la Leningrad.

Traversînd cu îndîrjire Neva şi suferind încă în timpul trecerii pierderi uriaşe în morţi, răniţi şi oameni înecaţi sub gheaţă, trupele sovietice muşcau din apărarea germană, dar nu o puteau sfărîma. Oare va izbuti el, Kamenski, să întrevadă vreo posibilitate cît de mică şi care scăpase altora pînă acum ? Va izbuti să găsească şi să dea vreo sugestie, un sfat cît de mic ? Fiindcă apărarea germană trebuia, trebuia cu orice preţ dată peste cap şi ei trebuiau să răzbată spre Mga şi Tihvin, sfărîmînd cercul asediului...

. . . . . .

În aceeaşi dimineaţă, Mitea Kudriavţev, singur într-o mică tranşee plină de cadavre, se uita cu ochii înlăcrimaţi de încordare la spaţiul alb dinaintea poziţiei ; din cînd în cînd trăgea cîte o scurtă rafală cu automatul, ochind cu chibzuială şi fără grabă. Se scurseseră aproape douăzeci şi patru de ore — toată ziua din ajun, toată seara, toată noaptea şi acest dintîi ceas al dimineţii — de cînd el şi cu tovarăşii lui apărau tranşeea

aceasta, din care-i azvîrliseră pe nemți. De-a lungul acestor ceasuri grele, întorcea capul din cînd în cînd, uitîndu-se ce mulți au pierit dintre tovarășii lui ; și i se părea că el, Mitea, e invulnerabil și va rămîne invulnerabil atîta vreme cît va menține tranșeea. Cu o clipă mai înainte amuțise lîngă el ostașul Karpușin, ultimul dintre tovarășii lui și care fusese rănit din timpul nopții. Mitea trase spre el încărcătoarele rămase și cercetă din nou cu atenție spațiul alb și nemișcat din fața tranșeei. Nu știa nimic despre Tihvin, după cum nu știa nici despre ceea ce se petrecea în sectoarele învecinate ale frontului. Avea un singur gînd : că trebuie să păstreze acea mică tranșee, cucerită cu atîta greutate, pînă va primi întăriri ; se gîndea cum să o păstreze așa, numai el singur, dacă nemții vor porni din nou la atac ; se gîndea cum se va feri de glonțul fatal — un biet glonț rătăcit. și cum va economisi munițiile rămase, ca să-i ajungă cît mai mult... Pentru el, acum nu era nimic mai important pe lume ca această tranșee.

. . . . . .

Iar la jumătate de kilometru de el, la aceeași oră timpurie de dimineață, Alexei Smolin ataca pentru a patra oară o movilită transformată de nemți în fortăreață. Nici pentru el nu exista acum ceva mai important pe lume decît movilița aceasta pe care i se ordonase să o cucerească. Cînd răsfrîngerile dimineții sclipiră pe zăpada spulberată de obuze, Alexei se frecă la ochi — și ochii lui erau aproape orbiți de încordare și de nesomn — mînjindu-se pe obraji cu funingine, și își spuse că de astă dată va răzbi cu orice preț. Mai curînd să moară, decît să se frămînte neputincios lîngă o biată movilită ! Iar atunci cînd Iakovenko stabili legătura prin radio și-l întrebă : „Ei, cum merge ?“, și adăugă deodată cu înțeles : „Dă-i zor, Aleoșa, volhovenii au luat Tihvinul !“, Alexei își închipui Tihvinul ca pe o movilită asemănătoare, ce părea cu neputință de cucerit și care a fost totuși cucerită pînă la urmă... Și porni pentru a cincea oară cu tancurile la atac.

CAPITOLUL VI

STRINGIND DIN DINȚI

Era spre sfîrșitul anului 1941.

Kamenski muncea mult și cu pasiune, învățînd cu rîvnă tot ce putea să-i folosească pe front, la postul său de comandă. Aici, la statul major, se izbea zi de zi de problemele de bază ale conducerii, aprovizionării și echipării armatei, lucru despre

care avea o idee foarte vagă pe vremea cînd se afla la batalion. Acum cunoştea situaţia generală, planurile şi cerinţele frontului şi-şi dădea seama că planul general se deosebeşte cîteodată de planurile şi dorinţele comandanţilor în subordine, înclinaţi să judece lucrurile după situaţia din sectorul lor.

Kalganov se ţinea de cuvînt şi-i dădea posibilitatea să viziteze diferitele sectoare ale frontului. In clipele libere îi plăcea să discute cu el, prieteneşte, şi în scurtă vreme făcu din Kamenski primul său aghiotant, omul său de încredere. Căpitanul preţuia lucrul acesta şi ştia că munca de aici, de la statul major, care-i îmbogăţea cunoştinţele şi experienţa, îi va fi folositoare în orice post de comandă. Era însă destul să rămînă singur cu sine, ca dorul de luptă, de tovarăşii lui de altădată — ofiţeri şi ostaşi, să înceapă din nou să-l roadă. Noaptea, nu avea somn : îl durea umărul şi-l împresurau gînduri amare, îngrijorătoare.

Zdrobirea nemţilor la Tihvin constituia o uriaşă victorie, o victorie salvatoare, care scăpase Leningradul de primejdia încercuirii totale. Totuşi, cercul blocadei cuprindea oraşul la fel ca mai înainte, apropiindu-se de suburbii. E adevărat, drumul peste lacul Ladoga, pe gheaţă — ultima cale de comunicaţie a Leningradului — se scurtase, devenise acum mai lesnicios şi era expus la o primejdie relativ mai mică, întrucît nemţii, aflaţi pe mal, ţineau sub foc numai o mică porţiune. „Drumul vieţii" — îi spuneau cu recunoştinţă locuitorii Leningradului. Drumul acesta nu lăsa oraşul să piară, dar abia făcea faţă transporturilor urgente, de primă importanţă, şi deocamdată, mulţumită unor eroice eforturi, satisfăcea numai aprovizionarea de zi de zi cu pîine a populaţiei, care primea totuşi o raţie dureros de neîndestulătoare...

In gîndurile lui triste, Kamenski se vedea înconjurat de locuitorii Leningradului, istoviţi şi cu feţele bugezite de foame şi de frig : toţi îl împresurau şi toţi îl întrebau acelaşi lucru : „Ne veţi salva curînd ?" In viaţa de fiece zi, leningrădenii treceau pe lîngă el fără să-l privească, indiferenţi, preocupaţi de gîndurile şi de treburile lor, fără să se plîngă şi să-i facă reproşuri, tîrîndu-şi mai departe paşii şovăielnici, lipsiţi de vlagă. Poate îşi dădeau bine seama că armata face tot ce-i stă în putinţă şi că acum nu i se poate cere nici imposibilul şi nici lucruri care-i depăşesc puterile... Poate îşi dădeau seama de asta, dar Kamenski avea impresia că fiecare om întîlnit în cale îi strigă cu dispreţ şi mînie : „Eşti militar, şi ţi s-a dat o armă

ca să lupți împotriva dușmanului. Atunci de ce te plimbi pe-aici teafăr, cu arma la șold, în loc să-l nimicești pe neamț?"

Încercările de a-i da pe nemți peste cap în sectorul mlaștinilor Siniavinskie nu reușiră. Kamenski vizită „pămîntul cel mic" de pe malul stîng al Nevei și fu martor la chinul transportării trupelor peste Neva, sub focul năprasnic al inamicului. Simți îndîrjirea cu care comandanții și ostașii izbesc în apărarea germană. Întîlni răniți, care deschideau ochii secătuiți de durere, cu aceeași întrebare mută: „Ei, ce-i acolo, au răzbit?" Nu, armata nu era de vină. Armata făcea tot ce putea, îmbogățindu-și în același timp cu fiecare zi experiența de luptă asupra cazematelor; în schimb, nu dispunea de forțe suficiente, nici de mijloace tehnice, nu avea nici muniții și nici îndeajunsă măiestrie tactică. Trebuia așteptat pînă cînd munca înfrigurată a uzinelor din spatele frontului și a atelierelor din Leningrad, care lucrau sub bombele inamicului, va înzestra armata cu toate mijloacele tehnice pentru ofensivă. Trebuia așteptat pînă cînd comandamentul va putea să concentreze la Leningrad forțele necesare. Trebuiau să instruiască și să pregătească trupele cu stăruință, zi de zi, dîndu-le prilejul să acumuleze în aceste lupte mici experiențe pentru viitoarele și hotărîtoarele lupte împotriva inamicului... Și deocamdată, trebuiau să păstreze linia frontului, să păstreze acea ultimă cale de comunicație o orașului asediat cu patria. Deocamdată trebuiau să îndure ei înșiși foamea, știind că alături de ei îndură foamea, se chinuiesc și degeră femeile și copiii Leningradului...

Odată, Kamenski intră în vorbă cu un ostaș, un țintaș lunetist. Acesta, un flăcău de la țară, cu fața blîndă, îi spuse posomorît, încruntîndu-se:

— De, ce să zic, tovarășe căpitan! Mai ieri alaltăieri am fost la Leningrad... M-am uitat la oameni... și oamenii se uitau și ei la mine... Apăi am fost bucuros să mă întorc în prima linie. Parcă mă mustra conștiința. Și acuma, cum pălesc un neamț, îl și trec la catastif. Așa îmi mai spăl și eu obrazul de rușine, mă simt mai împăcat.

După aceea începu să-i explice toate șiretlicurile pe care le folosea împotriva dușmanului. Vorbea despre ele liniștit și amănunțit, cu un zîmbet viclean, iar despre dușmanii uciși — cu o ură rece.

În ziua aceea, întorcîndu-se în oraș, Kamenski se duse la Maria, la obiectivul ei. Se așeză lîngă sobă, în odăița aceea strîmtă și fără geamuri, și-i spuse cu amărăciune:

— Acum există numai o singură fericire — să lupți!

Maria surîse sarcastic:

— Și dumneata știi doar ce m-ai sfătuit să fac, nu?

În ultima vreme se stabiliseră între ei relații semănînd cu o pace sub arme. Sîmburele neînțelegerii era dorința lui Kamenski de a o evacua pe Maria, împreună cu Andriușa și cu Ana Konstantinovna; în acest scop voia să se folosească de un drum pe care urma să-l facă în curînd peste Ladoga. Maria înclina să fie trimis doar Andriușa împreună cu bunică-sa, iar ea să rămînă la Leningrad, însă cu această soluție nu era de acord Ana Konstantinovna. „Dacă fărîmițezi familia în vremuri ca astea, nu poți să te aștepți decît la nenorociri — spunea ea. Eu nu pot să-mi iau o asemenea răspundere pe suflet. Și-apoi, cui las pe ceilalți copilași? Asta-i dezertare!"

Maria și Kamenski își dezvăluiau reciproc și cu bucurie gîndurile și felul lor comun de a vedea lucrurile, înrudirea structurii lor sufletești, și cedau plini de înțelegere unul celuilalt, acolo unde nu erau de acord. În schimb, în chestiunea evacuării, Maria nu înțelegea să facă nici o concesie; se supăra, o expresie îndărătnică și rea i se așternea pe față și se vedea limpede că e gata să rupă orice prietenie cu el. Deși nu voia să ajungă aici, Kamenski aduse astăzi din nou vorba despre evacuare, fiindcă nu putea să suporte gîndul că Maria își expune viața în fiece zi, nu putea să gîndească ce se va întîmpla cu ea, dacă-l va pierde pe Andriușa.

— Sfîrșește odată! strigă Maria, pălind. Nu-mi mai otrăvi sufletul, sau pleacă și să nu te mai văd!

Kamenski lăsă capul în piept, jignit de tonul ei violent. Amenințarea aceasta i se păru atît de puțin realizabilă, încît rîse încet.

— Nu se poate! spuse el.

— Nu se poate, ce anume? făcu Maria, nedumerită.

— Nu se poate să nu te mai văd...

Ea se îmbujoră ușor și ochii i se aprinseră. El îi luă mîna și i-o sărută cu grijă. Mîna Mariei se înăsprise, era crăpată de ger și cu pielea pătrunsă de funingine. „Pentru mîinile acelea murdare de pămînt!"... repetă Kamenski în sinea sa. Ori de cîte ori își aducea aminte de noaptea aceea dinaintea atacului și de

convorbirea lui cu Mitea Kudriavțev, totul îi apărea ca o prevestire, pe care atunci el n-a știut să o înțeleagă.

— Vezi, Marina — vorbi Kamenski, folosindu-se de faptul că ea era stingherită. Dacă acum n-ar fi întunericul, foametea, bombardamentele, moartea ce seceră atîtea vieți... dacă acum dumneata ai fi îmbrăcată elegant, cu manichiură... nu știu dacă te-aș fi iubit atît.

Nu așteptă un răspuns și schimbă singur vorba. Tulburată de această mărturisire, Maria îl asculta fără să înțeleagă prea bine ce-i spune el despre politica englezilor și americanilor. O uimea întotdeauna posibilitatea lui de a trece cu repeziciune de la o discuție intimă la considerații asupra războiului sau de politică generală, de a vorbi cu pasiune despre aceste lucruri, lăsîndu-se cu totul furat de gîndurile lui. Mariei îi plăceau oamenii cu o intensă viață intelectuală, dar ar fi vrut să vadă la Kamenski mai multă înflăcărare și perseverență și mai puțină judecată. Și se bucură atunci cînd, la mijlocul raționamentelor sale nesfîrșite, el îi luă deodată mîna, își lipi fața de palma ei aspră și exclamă aproape gemînd:

— Și totuși dacă ai pleca! Aș fi atît de liniștit...

— De ce ai nevoie de liniște, acum? replică ea, și apoi, vrînd să-l facă să uite ofensa de adineauri, îi propuse: Hai la mine. Azi dorm acasă.

Ieșiră în stradă. Afară se întunecase, dar de undeva din spatele caselor se înălța discul lunei; și sub raza ei sclipea cu reflexe albăstrii zăpada care troienise și străzile, și acoperișurile, și pervazurile ferestrelor. Zidurile sclipeau puțin și ele sub un veșmînt gros de promoroacă; se vede că promoroaca se așternuse din pricină că oamenii nu făceau foc în casă. Maria însă nu se gîndea acum la această calamitate, cu care se obișnuise toată lumea, ci observa suprafețele albe care scoteau în relief liniile arhitectonice ale clădirilor, dînd orașului o înfățișare misterioasă, nouă, aproape feerică.

— Ce frumos e! exclamă ea deodată, oprindu-se din mers.

Ieșiseră pe cheiul mărginit de case albe, cu balcoane scînteietoare sub gheață și coloane sclipitoare sub promoroacă. În fața lor se desfășura întinderea largă, alb-albăstrie a Nevei, pe care se vedeau siluietele vagi ale vaselor încătușate de gheață.

De la un mal la celălalt șerpuia ca un fir de ață printre troiene o cărăruie, pe care înaintau încet două puncte negre.

Maria își încordă privirea și deslușì silueta unui om înhămat la o săniuță încărcată și întoarse cu grabă capul în altă parte.

— Să mergem. Mi-e frig.

Porniră încet mai departe. Dinspre Neva sufla într-adevăr un vînt geros, dar nu puteau să iuțească pasul, fiindcă pe jos era lunecuș.

La un moment dat auziră dinspre rîu un bocănit surd, produs de un drug de fier. Ajunseră în dreptul unui loc de coborîre și văzură aproape de mal cîteva mogîldețe întunecate.

— Sparg gheața! șopti Maria, zgribulindu-se.

Și-l trase îndată în ulicioara cea mai apropiată.

— Aș vrea să lucrez un proiect de locuință, și casa să fie ridicată pe locul acesta... îi spuse ea, arătînd spre ruinile unei clădiri bombardate. Asta nu era prea bună.

Kamenski înțelese că ea se străduiește să-și păstreze dispoziția sufletească și-i sprijini visul. De ce să nu lucreze un asemenea proiect? Blocada va lua odată sfîrșit și va veni vremea reconstrucției...

— Acum vom ști cum să trăim după război! rosti ea.

Cînd intrară în holul clădirii unde locuia, îl întrebă:

— Spune-mi, nu-i așa că în spatele frontului... în general altundeva, nu aici... n-ar crede nimeni că noi sîntem cîteodată fericiți?

— Fericiți?! exclamă Kamenski, dibuind pe întuneric balustrada scării și oferindu-i brațul să se sprijine, ca să nu alunece pe treptele cu ghețuș.

— Da, da! făcu Maria, vorbind cu repeziciune. Și pentru dumnezeu, te rog să nu mă contrazici. Dumneata trebuie să înțelegi singur... Dacă nu, taci. Să nu mă întrerupi. Mă simt atît de bine acum.... Și-aș vrea să înțelegi totul, totul. Totul!

I-ar fi fost greu să argumenteze că în aceste condiții neomenești de viață, ea poate totuși să se simtă fericită cîteodată. Dar adevărul acesta era. Cu cît greutățile erau mai presus de puterile ei, cu atît mai adîncă și mai deplină satisfacție avea la gîndul că poate să le facă față, fără să se lase copleșită și fără să se plîngă. Pentru prima oară în viață, muncea fără să cunoască odihna și pentru prima oară în viață se simțea nespus de necesară celor din jur, chiar și oamenilor care mormăiau, care-i cereau imposibilul sau își descărcau asupra ei nemulțumirea provocată de foame. Ce importanță avea faptul că obiectivul ei reprezenta un punct infim din apărarea Leningra-

dului şi că oamenii pe care-i conducea reprezentau şi ei o mică părticică din populaţia Leningradului ? Oare nu dintr-o ghindă creşte stejarul ?

Singură, chestiunea evacuării tulbura echilibrul sufletesc al Mariei. Fiindcă totul era determinat acum de starea sufletească. Trebuia să te convingi singur că nu se va întîmpla nici o minune, că pe tine personal nu te va salva, nu te va scăpa nimeni, că tu şi cei cari îţi sînt dragi veţi împărtăşi pînă la capăt soarta oraşului şi că deci trebuie să lupţi pentru oraşul tău şi pentru soarta lui ca pentru tine însuţi, ca pentru propriul tău copil. Nu era o luptă făţişă, cu arma în mînă. Baricadele fuseseră troienite de zăpadă. Lupta consta în răbdare şi în tăria de a rezista, în statornicia conduitei personale şi în priceperea de a da curaj oamenilor din jurul tău, în ciuda foametei, a întunericului şi a frigului, în priceperea de a-i ajuta pe aceia secătuiţi de puteri. Aceasta însemna să reziști. Maria ştiuse să-şi creeze această stare sufletească, dar era perfect conştientă că forţele ei au şi ele o limită, şi înlătura cu îndîrjire din faţă tot ce putea să o facă să şovăie, tot ce putea să-i slăbească voinţa.

— Dumneata ştii doar, că eu stărui atît numai fiindcă te iubesc !... vorbi surd Kamenski, ajutînd-o să urce treptele scării acoperite de gheţuş şi simţind că pe întuneric îi este mai uşor să-i spună lucrurile pe care de obicei le tăinuia. Mie mi-e greu să trăiesc o zi fără să te văd, şi totuşi stărui să pleci, undeva peste mări şi ţări. Ciudat, nu ?

Maria rămase tăcută un timp şi apoi, gîfîind de oboseala urcuşului, spuse :

— Ei, poftim ! M-am lăsat furată de gînduri şi-am pierdut socoteala. La ce etaj sîntem ?

In jurul lor — frig, întuneric, tăcere.

— Stai puţin să ne tragem răsuflarea, că ne lămurim noi. Am la mine cîteva beţe de chibrit. Cum umbli dumneata singură pe-aici ?

— Număram întotdeauna treptele, explică Maria cu un aer vinovat.

— Auzi ! Urcă cineva !

Se aplecară amîndoi peste balustradă. Undeva, jos, ca în fundul unei fîntîni adînci, ţopăia o pată slabă de lumină şi se auzea un zgomot de paşi, bîzîitul unei lanterne acţionate de mînă şi nişte glasuri înfundate. Oameni nu se vedeau ; lumina

urca scara înaintea lor, smulgînd din întuneric cînd balustrada acoperită de promoroacă şi cu ţurţuri de gheaţă, cînd pojghiţa albăstrie de gheaţă de pe trepte. Oamenii suiau tot mai sus şi acum li se auzea desluşit răsuflarea puternică.

— Pfui ! făcu unul. Mi se taie genunchii de frică. Or mai fi trăind ?

— Aici parcă-i o împărăţie a morţii ! vorbi un alt glas. Pe front nu mi s-a părut niciodată atît de sinistru...

— Vai, sînt ai noştri ! exclamă Maria şi strigă în jos, în fîntîna aceea neagră şi răsunătoare : Mitiuşa ! Aleoşa !

— O împărăţie a morţii ! Sinistru ! glumea după un minut Kamenski, îmbrăţişîndu-i pe rînd pe Alexei Smolin şi pe Mitea. Cu toate astea umblăm mereu pe-aici. Adineauri, închipuieşte-ţi, vorbeam despre fericire.

— Noi sîntem veniţi de pe front şi n-am avut cînd să ne obişnuim cu lucrurile astea îngrozitoare, replică Alexei.

Cînd Ana Konstantinovna văzu ce oaspeţi au intrat în casă împreună cu fiică-sa, scoase o exclamaţie pudică, puse gazorniţa pe măsuţă şi se făcu nevăzută.

— Lipsesc doar o clipă, să mă schimb — se auzi vocea ei din întuneric. Puteţi să vă scoateţi mantăile, e cald în cameră.

Cînd reveni, purta un şal pufos pe umeri. Sub părul pieptănat cu îngrijire, într-o coafură modernă, faţa ei trasă părea foarte istovită şi anemiată. În schimb, o strălucire plină de viaţă îi însufleţea ochii mari şi negri.

— Treceţi în camera Musiei ; acum ne strîngem acolo şi stăm în jurul sobei — spuse ea către oaspeţi. Soba nu s-a încălzit încă, dar ceainicul fierbe repede. Vedeţi numai să nu-l treziţi pe Andriuşa.

Cînd se văzu lîngă pat, Maria nu putu să reziste ispitei de a se lungi puţin, într-atît simţea nevoia de odihnă. Se străduia să nu adoarmă şi se uita la cei trei bărbaţi, aşezaţi în cerc în faţa sobei, ascultînd ce vorbesc ; înţelese vag că Mitea şi Aleoşa au fost chemaţi la Leningrad, pentru a li se înmîna decoraţii, şi se gîndi ruşinată că ea stă culcată şi tace, deşi ar trebui să se dea jos din pat, să-i sărute, să-i felicite... Cînd se trezi, Ana Konstantinovna tocmai scotea cu mîna înmănuşată ceainicul de pe jar, iar oaspeţii vorbeau în şoaptă. Pesemne că aţipise doar cîteva minute, fiindcă ceainicul abia dăduse în clocot...

— Puteţi vorbi tare, nu dorm — spuse ea.

— Dormi, Musea, odihneşte-te! zise Alexei, şi apoi se întoarse la discuţia lor: Dumneavoastră aveţi dreptate. E un calcul rece, străin în firea omului rus. Un simţămînt de ură rece, nestinsă, străin de asemenea de firea lui. Ăsta trăieşte în sufletul fiecărui ostaş. În clipa de faţă, lucrul acesta a devenit un fenomen de masă. Înseamnă oare că poporul a dobîndit trăsături străine de firea lui?

— Ura s-a născut din mînie şi din durere! vorbi Mitea cu o voce de bas. Cît priveşte calculul, asta-i ceva auxiliar... fiindcă nu se poate fără el.

— Înainte vreme se credea că în firea soldatului rus intră cel mai mult lupta corp la corp — interveni Kamenski, scormonind jăraticul din sobă şi stîrnind răbufniri de flăcări albăstrii. Lucru adevărat, fiindcă în lupta corp la corp soldatul rus e rege şi zeu. Dar în artilerie? Tu, Mitea, l-ai văzut pe prietenul tău Bobrîşev lîngă tunul lui în acţiune? E şi el un rege, e şi el un zeu! Sau, să zicem, tancurile. Ia spune, Smolin, cine luptă mai bine, tanchistul neamţ sau tanchistul rus?

— Eu, — spuse Ana Konstantinovna, acoperind victorioasă ceainicul cu o învelitoare pestriţă de lînă în chip de cocoş, — eu cred că aici nu-i vorba de naţionalitate, ci de ideologie. De deosebirea dintre ţelurile şi convingerile fiecăruia...

— Just, mătuşică Anea! întări Alexei. Tîlharul are curaj atîta timp cît e teafăr, dar cum îi dai una peste cap, fuge şi se face nevăzut... Să-l cruţi ca să jefuiască pe altul?

— Din păcate, ei nu sînt numai nişte tîlhari — observă Kamenski. Ei au o filozofie, ce-i drept săracă, mîrşavă, criminală, dar totuşi o filozofie. O întreagă generaţie de germani a fost îndobitocită de fascism. Toţi aceştia vor lupta cu o îndîrjire sălbatică, chiar şi atunci cînd îşi vor da seama că e pierdută cauza pentru care luptă. Cu toate acestea, şi aici, sub zidurile Leningradului, iar cîndva sub însăşi zidurile Berlinului lor, vor lupta mai prost decît ostaşii noştri.

— Ştii la ce mă gîndesc acum, Leonid Ivanovici? întrebă Alexei. Mă gîndesc la discuţia noastră din noaptea aceea, la discuţia din bordei... Mai ţii minte? Un popor fericit se avîntă mai greu în război, dar pentru fericirea lui el luptă aşa cum n-a mai luptat încă nimeni pe lume.

— Da, ţin minte... Cred însă că atunci am avut numai în parte dreptate. În orice caz, de acolo, de pe moviliţa mea, aveam o idee inexactă, îngustă, despre mersul războiului; de altfel, de pe o moviliţă nici nu poţi vedea prea departe. Ţii minte cît de nemulţumiţi am mormăit noi amîndoi atunci? Aici a luat-o la fugă infanteria, colo te-a lăsat vecinul de sector, aici aviaţia nu te-a protejat cum trebuie sau au scrîntit-o artileriştii. Toate astea s-au petrecut într-adevăr. În schimb, noi n-am ştiut să privim lucrurile în ansamblu. În ansamblu s-a petrecut ceea ce ne-a spus Stalin cu două luni mai tîrziu: în ansamblu, neamţul a fost istovit, orgoliul lui s-a frînt, războiul lui fulger a dat faliment şi el a suferit pierderi din cele mai grele; iar acum, ai noştri au început să-l zdrobească pe rînd — la Rostov, la Tihvin, la Moscova... Orice a intervenit la un moment dat acolo, noi — eu şi dumneata — am fost primii care i-am oprit pe nemţi în apropiere de Leningrad...

— Eu mă gîndesc la altceva — vorbi semnificativ Ana Konstantinovna. Uite, dumneata, Mitiuşa... Azi ai venit aici cu un ordin, cu o decoraţie; eşti un adevărat ostaş, ba chiar ai o altă înfăţişare... Însă eu te am în faţa ochilor, aşa cum te-ai întors atunci din încercuire...

— Atunci cînd m-ai luat drept dezertor?

Rîse silit şi se uită spre Maria: în fundul camerei era semi-întuneric şi el mai mult îi ghici zîmbetul.

— Chiar aşa, Mitea! spuse Kamenski. Cînd te-am întîlnit eu, erai trecut prin foc şi se putea conta pe dumneata. Acum eşti un erou, ai fost decorat pentru fapte de vitejie. Dar şi dumneata ai fugit cîndva din faţa neamţului, este?

— Eram un băieţandru! replică Mitea, cu glasul întretăiat. Desigur, aşa a fost, am fugit...

— N-aveai destulă experienţă! rosti Alexei. Uite, eu n-am fugit, dar cînd mi-aduc aminte de prima luptă — şi ce, parcă aia a fost luptă?! Multă însufleţire, multă ură; în schimb, nu ştiam să acţionăm chibzuit, să ne ferim unii pe alţii, să lovim cu precizie în punctele vulnerabile! Totuşi, aşa cum bine ai spus dumneata, Leonid Ivanovici, chiar de pe atunci am observat că există ceva profund deosebit între felul cum luptăm noi şi felul cum luptă nemţii. Nu vorbesc despre ceea ce se poate numi plan general de acţiune ori strategie a războiului, dar chiar şi în psihologie, în starea de spirit a fiecărui ostaş... S-a

pomenit adineauri de chibzuială şi de ură. Eu aş zice devotament. Şi dacă vreţi, dragoste.

— Dragoste? interveni întrebătoare Ana Konstantinovna.

— Da, dragoste. Dragoste faţă de multe lucruri — faţă de patrie şi de tovarăşii tăi, dragoste faţă de Iakovenko al nostru — e un comandant minunat — faţă de fiecare tufiş din fiecare poiană a noastră... Şi în general, faţă de tot ce alcătuieşte viaţa noastră... şi deopotrivă faţă de tancul tău... Ura puternică există numai acolo unde există şi dragoste puternică. Cît despre chibzuială, o avem, şi încă cum! Mie însă mi se pare că ea există în orice lucru, dacă omul îl stăpîneşte aşa cum trebuie.

— Iată că revenim la începutul discuţiei noastre! îl întrerupse Kamenski. Adineauri, Aleoşa, te întrebai dacă poporul nostru n-a dobîndit cumva trăsături noi. A dobîndit trăsături noi, firește, deşi poate că nu acelea despre care am vorbit noi şi care reprezintă într-adevăr ceva auxiliar... Sau, dacă vrei, au ieşit ele singure la iveală. Aceste noi trăsături s-au format încă înainte de război, în anii planurilor cincinale. Curajul, dispreţul faţă de rutină, respectul şi încrederea faţă de tehnică, spiritul tovărăşesc, deprinderea de a trăi şi de a lupta în colectiv, avîntul gîndirii, simţul răspunderii — eu i-aş spune chiar simţul răspunderii faţă de stat... Iar specificul omului rus, care se manifesta odinioară în lupta corp la corp, nu l-am pierdut; dimpotrivă, această particularitate a noastră s-a oţelit, a devenit mai puternică. Dar în acelaşi timp, noi am învăţat să chibzuim, să planificăm, se prevedem. Doar sîntem stăpîni!

Se uită în semiobscuritatea încăperii, dîndu-şi silinţa să o vadă pe Maria, care se ridică îndată şi veni să stea lîngă sobă, îmbrăţişîndu-l pe Alexei.

— Vorbiţi aşa, ca şi cum am şi dobîndit victoria! spuse ea. Toţi vorbim aşa... Asta exprimă probabil pe deplin acea nouă trăsătură a omului sovietic.

— Şi totuşi, victoria e încă departe, iar eu mă îngrozesc pentru voi toţi! spuse Alexei, mîngîind-o pe creştet, cum sta ea cu capul lipit de umărul lui. Ar fi bine să plecaţi, zău...

— Lasă asta, Leoşenka! rosti prelung Maria.

Kamenski se uita cu gelozie cît de gingaşă este Maria cu vărul ei, cum îi îmbujorează răsfrîngerile plăpînde ale jăraticului obrajii traşi, şi nu putea nici el singur să înţeleagă de

ce renunță acum să mai stăruie asupra hotărîrii sale chibzuită atîta vreme și, fără îndoială, înțeleaptă.

2

De cînd intraseră la uzină, Liuba și Saşok se duceau rar pe acasă; peste noapte rămîneau de obicei în adăpostul uzinei, amenajat drept cămin pentru oamenii din grupele de autoapărare. Saşok curăța blindajul tancurilor aduse pentru reparație, alerga cu diferite treburi prin ateliere, se uita cum lucrează sudorii, ba cîteodată le dădea și el o mînă de ajutor. In timpul alarmelor aeriene făcea de gardă ca agent de legătură la statul major al apărării uzinei. Văzuse toate atelierele, ba chiar și atelierul acela foarte tainic, unde lucrase taică-său înainte de a fi ucis și unde se fabricau „piesele" acelea ținute în secret. Uzina devenise casa lui, familia lui, centrul tuturor preocupărilor și al planurilor lui de viață. Trăia aproape fără să bage de seamă foametea și era ferm convins că Armata Roșie va lua în cîteva zile gara Mga și că atunci se va aranja totul. Mama-sa îi trimetea din cînd în cînd cîte o scrisoare scurtă și plină de duioșie. Acum lucra la construirea unei poziții de apărare pe cursul superior al Nevei și nu mai venise pe-acasă din toamnă.

In decembrie se întoarse definitiv.

Veni la uzină și chemă băiatul în camera de pontaj. Saşok îi văzu ochii înfundați în orbite și aprinși de febră, strălucind pe fața slabă, bătută de vînt și cu pometii obrajilor ieșiți în afară. Inima i se strînse, cuprinsă de o presimțire apăsătoare.

— Acum am venit acasă, băiatul mamei — vorbi ea cu un aer vinovat.

— Pentru totdeauna? întrebă speriat Saşok, dîndu-și silința să asculte cu liniște răspunsul, care mărturisea tacit ceea ce arăta întreaga înfățișare a mame-si.

— M-am îmbolnăvit! rosti ea încet de tot. Acum, te întorci acasă... sau cum?

— Firește că mă întorc! răspunse Saşok cu un aer grav. Tu, du-te acasă. Cum ies din schimb, viu și eu.

In atelier, teama i se risipi. Le spuse tuturor că maică-sa s-a întors de la lucrările de apărare și că e bolnavă. Cuvîntul acesta nu-l înspăimînta și Saşok crezu că totul se va sfîrși cu bine. Plecă de la uzină în fugă, voios, închipuindu-și că reve-

derea casei a şi ajutat-o pe mamă-sa să-şi revină şi că ea îl va întîmpina aşa ca mai înainte: grijulie, mereu prinsă de treburile gospodăriei şi gata să facă totul repede şi bine, aşa cum nimeni altul nu ştia să facă. În schimb, cînd intră în odaie o găsi în pat; zăcea, cu ochii pe jumătate închişi, acoperită cu plapuma şi cu scurta de blană pe deasupra, cu buzele uscate, crăpate de febră.

Văzîndu-l, ea se ridică într-un cot, căutînd să vorbească aşa ca de obicei, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Începu să-l întrebe ce meserie şi-a ales, ce a învăţat pînă acum la uzină, cînd va sfîrşi învăţătura şi cît cîştigă. O bucură faptul că Saşok a devenit de sine stătător, că şi-a ales un drum în viaţă şi că la uzină se află mulţi dintre vechii prieteni ai tatălui său, care poartă multă grijă băiatului. În schimb, continua să-l privească cu aceeaşi sfială şi aceeaşi ciudată vinovăţie în ochi.

Făcu o sforţare şi se dădu jos din pat, apoi scoase din cuptor ceaunul plin cu cartofi.

— Mămico! De unde-i ai? exclamă Saşok, pierzîndu-şi deodată toată gravitatea.

— I-am dezgropat din grădinile părăsite. Am adus acasă un sac întreg.

O umbră de mîndrie îi însufleţi faţa, pentru prima oară, dar numai pentru o clipă.

— Mănîncă, băiatul mamei! făcu ea, şi se aşeză la masă, minunîndu-se de repeziciunea şi lăcomia cu care înghiţea Saşok. Te-a răzbit foamea, bietul de tine...

Cartofii, fiind degeraţi, aveau un gust dulce, greţos, mieziul lor făinos ţi se încleia în gură, dar asta era totuşi o mîncare. La un moment dat, băiatul se pomeni că au mai rămas numai trei cartofi, pe fundul ceaunului.

— Mamă, şi tu? întrebă el, ruşinat.

— Mănîncă-i pe toţi, Saşok! spuse ea. Mie nu mi-e foame!

Băiatul înghiţi şi ceilalţi cartofi, dar fără poftă, chinuit de bănuieli. Noaptea, cînd mamă-sa stinse lumina, se hotărî în cele din urmă să o întrebe:

— Eşti bolnavă tare, mamă? Ţi-i rău, da?

— Nu-i nimic, o să-mi treacă.

— Ce ai? Ce-a spus doctorul?

— Am răcit, acolo, la pămînt — îl lămuri ea, scurt. Mă dor plămînii. Altfel, doctorul zice că organismul e sănătos...

Rămase multă vreme tăcută şi apoi rosti abia auzit :

— Nu-i nimic, Saşok. Ţine minte ce-ţi spun eu acum : au să plătească ei pentru toate amărăciunile noastre. Au să plătească !

Şi băiatul înţelese că mame-si îi este rău, rău de tot.

În zilele următoare mama îl aştepta să vină de la lucru, aşa cum îl aşteptase altădată pe taică-său. Se grăbea să-i dea să mănînce şi-l întreba despre noutăţile de la uzină. Înşelat de vioiciunea asta silită a maică-si, Saşok căută să uite adevărul cumplit, care îi apăruse în seara venirii ei, şi viaţa lor începu să se scurgă aşa ca şi cum nimic n-ar fi ameninţat să-i despartă. Totuşi, undeva în adîncul conştiinţei lui se zbătea groaza copilărească faţă de o pierdere de neînlăturat.

— Mănîncă şi tu, mamă ! o rugă el, neştiind un alt mijloc să o ferească.

— Eu am mîncat, dragul mamei ! răspundea ea şi, încrucişînd braţele la piept, îl privea cum mănîncă, în timp ce buzele-i crăpate se mişcau ca şi cum ar fi mestecat odată cu el.

Băiatul nu-şi putea stăpîni foamea şi mînca tot ce-i punea în faţă. În ultima vreme cerea însă tot mai stăruitor să mănînce împreună şi credea tot mai puţin în spusele maică-si, care susţinea că ea a mîncat înainte ca el să vină acasă.

Într-o zi, fiind liber şi rămînînd acasă, o urmări şi putu să-i observe toate şiretlicurile.

— Tu mă minţi ! spuse Saşok, jignit. Crezi că eu n-am ochi ? Cartofi n-ai vrut să mănînci, dar ai mîncat cojile pe furiş... Tu eşti bolnavă, aşa că trebuie să mănînci înaintea mea !

Mamă-sa îl îmbrăţişă, îşi lipi obrazul de părul lui, îl sărută pe tîmplă abia atingîndu-l cu buzele şi spuse simplu :

— Amîndoi nu scăpăm cu viaţă, dragul mamei. Măcar tu să scapi.

Simţindu-se din nou mic şi neputincios în faţa nenorocirii ce se apropia, Saşok o privi, dînd puţin capul pe spate : tristeţe şi linişte pe chipul ei, iar în ochi nici sclipirea febrei, nici presimţirea morţii, ci doar luminoasă, o nemărginită dragoste de mamă.

Sughiţă a plîns şi se lipi de maică-sa, simţindu-i fierbinţeala mîinii umede de sudoare şi oasele mari ale umerilor şi ale pieptului. Îşi aminti ca aievea de braţele ei puternice şi frumoase, arămite de soare pînă la încheietura mîinii, iar mai sus, albe ca laptele, aşa cum erau încă în toamnă. Îşi aminti

de vocea răsunătoare cu care vorbea pe atunci, ca şi cînd s-ar fi aflat în plin cîmp, în bătaia vîntului. Ar fi vrut să plîngă cu hohote, dar nu putea decît să smiorcăie, lipindu-se zdrobit de fiinţa aceasta nespus de dragă, dar istovită, măcinată de boală şi pe care viaţa o părăsea.

A doua zi de dimineaţă plecă la uzină, ferm hotărît să stea de vorbă cu Liuba, cu vechii tovarăşi ai lui taică-său, ba chiar cu directorul însuşi şi să le ceară ajutorul. Nu ştia ce anume ajutor se poate da în asemenea zile grele, zile de foamete, dar era încredinţat că atîţia oameni buni vor găsi laolaltă o soluţie.

În dimineaţa aceea, uzina i se păru ciudată, posomorîtă, ursuză. Fără să-şi dea seama de schimbarea petrecută, se duse la el în atelier. Atelierul era pustiu. Un strat subţire de promoroacă se aşternuse pe metal, iar prin locurile de trecere zăpada stătea neatinsă. Din atelierul învecinat, condus de Soloduhin, se auzeau zgomote — semne de viaţă. Alergă într-acolo, dar nu văzu decît cîţiva muncitori, care ambalau în lăzi nişte piese. Neîndrăznind să întrebe ce s-a întîmplat, se opri lîngă ei şi spuse :

— Bună dimineaţa !

— Mai bună nici că se putea ! bombăni unul dintre muncitori.

Intimidat, porni cu pas domol mai departe şi aproape numaidecît se întîlni cu Kurbatov şi cu Grigorii Korabliov. De obicei, cînd îl întîlneau, aceştia intrau singuri în vorbă cu Saşok, dar acum trecură pe lîngă el fără să-i ia în seamă salutul. După puţin timp, Saşok îl văzu pe directorul uzinei : Vladimir Ivanovici se plimba prin curte cu o înfăţişare de parcă l-ar fi durut dinţii.

În cele din urmă, băiatul se îndreptă spre căminul grupului de autoapărare. Subsolul ticsit de paturi era pustiu. Un ceainic mare clocotea pe capacul godinului aflat aici, iar apa se evapora fără rost.

Luă ceainicul de pe foc şi se aşeză lîngă sobă, să-şi încălzească mîinile. Deodată o văzu pe Liza Krujkova. Stătea culcată într-un pat aproape de el, acoperită cu o pătură pînă la bărbie şi-l privea cu ochii ficşi.

— Bună ziua, Liza ! spuse Saşok.

— Bună ziua ! răspunse ea.

— Eşti bolnavă ?

— Nu.

— Maică-mea e bolnavă... e rău bolnavă...

— Are distrofie? întrebă Liza cu indiferență.

— Nu... O doare la plămîni. A răcit acolo la pămînt... Nu mai are putere de loc... a rămas numai piele și os...

Băiatul sughiță de plîns și lăsă capul pe piept.

Liza tăcu și rămase multă vreme așa. Expresiei de nepăsare întipărită pe chipul ei — nepăsare față de tot ce se petrecea pe lumea asta — îi luă treptat locul o expresie de compătimire. La un moment dat se ridică de pe pat și veni de se așeză lîngă Saşok.

— Lasă, nu plînge. Dacă am duce-o la spital?

— Păi, cică nu sînt locuri...

— Nici dacă intervine uzina?

— Știu eu... Tocmai voiam să te rog... Spune-mi, ce s-a întîmplat azi?

— Ce s-a întîmplat?! exclamă Liza cu amărăciune. Nimic, ce să se întîmple, Saşenka... Nu s-a întîmplat nimic — făcu ea, sughițînd de plîns, și începu să vorbească cu deznădejde, dînd glas pentru prima oară durerii pe care o tăinuia în suflet și uitînd cu desăvîrșire că în fața ei se află doar un băietan de cincisprezece ani. Tot una-i... Pe ce ne putem bizui? Nu s-a întîmplat nimic și nici nu se va mai întîmpla. A stat uzina. A scîrțîit ea cît a scîrțîit, și acum a stat. Nu-i curent. Și chiar de-ar fi fost, parcă multe zile am mai fi dus-o așa? Cărbuni nu-s, și nici metal. Oamenii se clatină pe picioare de foame... Tot una-i, Saşenka... gata, s-a sfîrșit...

— S-a sfîrșit? întrebă Saşok.

— Păi tu ce crezi?

Se uită la el cu nădejde; i-ar fi făcut bine să audă un cuvînt de încurajare, chiar și de la un băietan ca Saşok.

— Știu eu... îngînă Saşok.

— Tot una-i! repetă Liza.

Încetarea lucrului la uzină o tulburase adînc pe Liza, o zguduise, o buimăcise. Ca și toți oamenii din jur, făurise și ea, ea cu mîinile ei, tancuri pentru victorie, le petrecuse cînd plecau la luptă și nu putea să creadă că nu vor fi de ajutor. După ocuparea Tihvinului începuse să nădăjduiască într-o grabnică izbăvire. Și, deși în gîndurile-i singuratice căuta ca și mai înainte să se convingă că ea personal nu așteaptă nimic de la viață, nădejdea aceasta îi dădea curaj. După comunicatul care anunța că nemții au fost zdrobiți în apropiere de Moscova, o cuprin-

sese o nerăbdare pătimașă. Aștepta de la o zi la alta comunicate mai victorioase. Punea întrebări lacome tuturor militarilor în trecere pe la uzină și-și făcea fel și fel de visuri gîndindu-se la gara Mga...

Acest mic nod de cale ferată, al cărui nume îl cunoșteau înainte de război numai muncitorii feroviari și locuitorii din împrejurimi, devenise dintr-o dată cunoscut fiecărui leningrădean — mic și mare. Gara aceasta era cheia care închidea cercul blocadei. Din toată gara nu mai rămăsese nimic, decît coșurile clădirilor prăbușite peste mormane de cenușă, dar tocmai pentru aceste ruine și mormane de cenușă se dădeau aici lupte sîngeroase, înverșunate; coșurile acelea prăbușite și mormanele de cenușă de acolo erau cînd în stăpînirea inamicului, cînd în stăpînirea trupelor sovietice; și bombardierele zburau fără încetare pe deasupra lor, scormonind iarăși și iarăși pămîntul care gemea; și obuzele fărîmițau tot ce mai rămăsese, retezînd de la rădăcină cele din urmă trunchiuri sfîrtecate ale pădurii bogate ce împrejmuia altădată gara. Nemții nu-și precupețeau forțele ca să păstreze această întindere pîrjolită de pămînt: retragerea de la Mga însemna pentru ei să renunțe la blocadă, la planurile de sugrumare prin foamete a populației Leningradului; în schimb, păstrarea gării însemna pentru ei că orașul este complet încercuit pe uscat și că au un cap de pod pentru o viitoare ofensivă asupra Tihvinului, asupra Volhovstroiului, asupra lacului Ladoga, precum și posibilitatea sugrumării depline a rezistenței leningrădenilor. Nemții nu izbuteau să înainteze, dar nici trupele sovietice nu aveau forțe suficiente pentru a-i zdrobi aici și a pune stăpînire pe Mga...

Iar leningrădenii, a căror soartă era hotărîtă de aceste lupte fără sfîrșit, trăiau cu nădejdi și zvonuri. Zvonurile se răspîndeau aproape în fiecare zi, cînd rele, cînd bune, și proveneau de la „martori oculari" ori de la „cineva de acolo", dacă nu erau născocite chiar de cei care le spuneau, în dorința lor de a se liniști singuri. Liza făcea parte dintre leningrădenii care plecau urechea la orice zvon, fiind cuprinși cînd de disperare, cînd de bucurie. Petrecînd pînă în poarta uzinei cîte un tanc, la repararea căruia contribuise cu o părticică și munca ei, Liza își închipuia totdeauna același și același tablou: tancul se năpustește asupra gării Mga, surpă sub șenile tranșeele germane și deschide un foc ucigător asupra nemților puși pe fugă... Și iată, trenuri greu încărcate au început să se scurgă prin fața

barăcii ridicate în pripă şi pe care stă scris cu cretă „Mga", iar împiegatul de serviciu le lasă să treacă fără să le oprească, fiindcă asta e pîine pentru locuitorii Leningradului...

Acum, uzina lor se oprise. Acum nu vor mai trimite pe front nici tancuri, nici obuze, nici acele „piese" secrete — puternicile aruncătoare de mine...

— Tot sensul vieţii noastre consta în faptul că lucram! spuse Liza. Din clipa asta nu mai avem însă ce face... Doar să stăm culcaţi şi să aşteptăm...

Saşok îşi trase capul între umeri şi nu răspunse. Se gîndea la maică-sa, o vedea cum zace singură, cu buzele crăpate de fierbinţeală, se gîndea că are să se întoarcă acasă şi are să-i spună: „Ştii, mamă, uzina... s-a oprit". Ba chiar şi cantina putea să se închidă, de vreme ce muncitorii nu aveau la ce să se mai ducă la uzină. Şi atunci, ce va fi?

— Hai la Levitin, Saşa! vorbi deodată Liza, îmbrăcînd pufoaica. Hai să-i spunem despre maică-ta.

Simţea că-i este cu neputinţă să stea aşa degeaba, pradă gîndurilor, şi să se tot gîndească... Posibilitatea de a se îngriji de necazurile lui Saşok o însufleţi.

— Dacă nu facem nimic în privinţa spitalului, trecem pe la organizaţia de Comsomol — urmă ea, păşind alături de Saşok spre pavilionul unde se afla sediul organizaţiilor de masă ale uzinei. — Ai auzit de detaşamentul pentru nevoile de trai? Ajută. Cu ce pot, firește, dar ajută.

La Levitin era lume multă, ca de obicei. Majoritatea muncitorilor veniseră aici, la comitetul de partid, să afle ce va fi acum, să afle dacă uzina şi-a întrerupt activitatea pentru multă vreme, dacă ei trebuie să mai vină la lucru sau deocamdată să rămînă acasă. Liza şi Saşok putură să-şi dea seama că toţi muncitorii, pînă la unul, nu vor să se despartă de uzină, că pe toţi îi sperie perspectiva de a sta acasă...

— Nu-s în măsură să vă dau speranţe! spunea Levitin, obosit de aceste discuţii nesfîrşite. Cîteva zile nu vom avea curent; stăm prost cu curentul electric. Cine se simte prea slăbit, poate să stea acasă. Dar la noi la uzină se va găsi şi acum de lucru. Montorii noştri pun la cale ceva...

Toţi ochii se aţintiră asupra montorilor. Erau numai trei de faţă — doi muncitori în vîrstă şi Liuba. Îmbrăcată cu nişte pantaloni bărbăteşti vătuiţi şi cu o pufoaică, cu o căciulă de

cerb pe cap şi în picioare cu nişte pîslari căptuşiţi, împodobiţi cu mărgele, Liuba părea mai curînd un băieţandru chipeş. Ea începu să-şi agite mîinile, ascunse în două mănuşi înflorate, cu un singur deget, şi se porni să turuie îndată, cu un aer şiret:

— Nu, nu, deocamdată nu spuneţi nimic! Nu se poate! După ce facem treaba, atunci, da, o să spunem la toată lumea, dar deocamdată asta n-are rost! I-adevărat, avem brigada completă şi-am chibzuit totul, dar nu-i încă timpul să vorbim. Ne deochiem!

— Nu ne temem noi de deochi! rosti cel mai vîrstnic dintre montori — da' firește, n-are nici un rost să vorbim înainte de vreme. Şi-apoi, cîtă energie o să putem noi da cu roata noastră? O nimica toată! Pentru staţionarul dumneavoastră, pentru birou şi poate pentru vreun atelier...

Liza nu înţelese cu ce anume roată au de gînd montorii să producă energie electrică şi nu ştia ce este staţionarul (la uzină nu exista aşa ceva), dar faptul în sine, adică o oarecare continuare în activitatea uzinei, îi dădu curaj. Prinse o clipă potrivită şi-i vorbi lui Levitin despre boala mamei lui Saşok.

— Are nevoie de ajutor? întrebă Levitin, şi adăugă numaidecît: Atunci să te ocupi tot tu de treaba asta. Te duci la spitalul raional şi vorbeşti acolo; pe urmă o să trebuiască să o transportăm... Stă în pat? Da, în cazul ăsta cu sănioţa. Spune-mi, faci parte din detaşamentul pentru nevoile de trai?

Liza, stingherită, clătină din cap în semn că nu.

— Ai să te îngrijeşti de treaba asta şi atunci ai să faci parte. Ia legătura cu detaşamentul — ei au relaţii directe cu spitalul şi ştiu cam tot ce se petrece acolo. Uite, o să te pună Solovuşko în legătură.

Liuba vru să viziteze personal bolnava, îl mustră pe Saşok că nu i-a spus de la început despre starea maică-si şi se duse numaidecît cu Liza la comitetul organizaţiei de Comsomol, unde lucra şi statul major al detaşamentului pentru nevoile de trai. După aceea plecară la spital, „să facă rost" de un loc şi să interneze bolnava.

Ieşiră de la spital, în amurgul timpuriu al zilei aceleia de iarnă, după ce obţinuseră locul solicitat. Liuba se aşeză deodată pe o treaptă a scării de la intrare şi spuse rugător:

— Stai puţin... Hai să ne odihnim un pic...

Se făcu palidă la faţă, iar ochii ei aveau o privire jalnică. Liza, care se aşeză alături, se simţi atît de obosită şi atît

de lipsită de putere, încît i se păru că n-are să se mai poată ridica.

— Cum o s-o ducem, dacă zace în pat? oftă Liuba. Azi, după cîte văd, am obosit repede. Ieri am transportat cu fetele cinci bolnavi, şi tot cu săniuţa. I-adevărat că bolnavii sînt acum uşori de tot, dar...

— Lasă, nu-i nimic, o ducem noi. Şi-apoi, nici nu e prea departe de-aici! răspunse Liza, ridicîndu-se.

Se gîndi cum au să tragă amîndouă săniuţa cu bolnava şi cît de mulţumită va fi ea după aceea — mulţumită că a făcut ceva bun, folositor. Ar fi vrut să sfîrşească cît mai repede treaba aceasta şi să se apuce de alta, să muncească învingîndu-şi foamea şi slăbiciunea, pînă are să cadă şi ea... Bucuria abnegaţiei i se înfăţişă acum într-un chip nou şi ea se grăbea să iasă în întîmpinarea acestei bucurii.

— Ieri am cărat toată ziua, ca un cal de povară! bombăni Liuba, ridicîndu-se în silă. Apăi, dacă-s cal, uite, calul are nevoie de fîn şi el...

3

Cînd coloana de autocamioane ieşi din Kabona, primele rafale de vînt măturau şi aruncau sub roţi vîrtejuri de zăpadă. Trei zile fusese un ger cumplit, dar acum vremea se mai încălzise. Totuşi, Sonea cerceta cu ochiul ei încercat cerul scund şi cenuşiu şi orizontul îngustat, care părea că se apropie cu fiecare clipă.

Drumul era bun şi coloana gonea cu toată viteza. Şoferii trebuiau doar să fie atenţi la maşina din faţă, ca să nu se ciocnească, în cazul cînd aceasta ar frîna. Asta însă nu-i împiedica să se gîndească, şi Sonea se gîndea la Mika. Cu o săptămînă în urmă primise de la el un bileţel laconic: „Ieri a căzut Glazov. Îl vom răzbuna. Te sărut, scumpa mea". Cînd Mika îi spunea „scumpa mea" însemna că e foarte trist. De la sergentul care-i adusese bileţelul, aflase că Glazov era de nerecunoscut, fiind carbonizat cu totul, şi că Mika a plîns foarte mult. Iar ea nu şi-l putea închipui de loc pe Mika plîngînd.

Ultima oară se văzuseră cu trei săptămîni în urmă. Sonea sosise noaptea la Kabona, obosită, şi voia să se culce îndată,

dar fu înştiinţată că locotenentul a ordonat să se prezinte la el, la orice oră s-ar înapoia. Înjură printre dinţi şi se duse la locotenent. Şi acolo îl găsi pe Mika ; era într-o scurtă albă şi îmblănită, nou-nouţă, şi puţin ameţit, fiindcă locotenentul îl tratase cu spirt. „Ei, slavă domnului", făcu locotenentul, cînd o văzu, şi ieşi numaidecît, iar ea s-a aşezat lîngă Mika, aşa cum era, cu mîinile murdare, în costumul cel vătuit, pătat de ulei, şi Mika însuşi i-a scos căciula călduroasă de pe cap, i-a pieptănat părul presat de apăsarea căciulii şi a sărutat-o pe buze, pe un ochi, pe celălalt şi apoi iar pe buze. Pe urmă i-a oferit un pahar cu spirt diluat cu apă, şi conserve, ca o adevărată gazdă. I-a spus că locotenentul ei e un băiat bun, că l-a primit ca pe un oaspete şi că s-a priceput „să o şteargă" la vreme. I-a spus de asemenea că o aşteaptă de trei ore şi că e timpul să se întoarcă la aerodrom, fiindcă trebuie să fie în pat înainte de a se suna deşteptarea, întrucît a plecat „de capul lui". „Vai, Mika, asta nu-i bine!" a spus Sonea, iar el i-a răspuns : „Da, nu e bine! Văd că eşti foarte nemulţumită!" S-au sărutat din nou şi ea a ieşit apoi să-l conducă, dar Mika voia să o conducă el, şi au stat o mulţime în ger, în faţa bordeiului ei. Îşi luau rămas bun, tăceau, apoi iar îşi luau rămas bun. După aceea, Sonea l-a însoţit totuşi pînă la şosea, unde şi-au luat iarăşi rămas bun de cîteva ori, pînă a apărut o maşină, pe care el a oprit-o ca să ajungă mai repede la aerodrom. Şoferul, un băiat vesel, căuta să-l convingă să ia cu el şi pe „domnişoara", făgăduind chiar că are să o aducă înapoi, dar Mika s-a încruntat deodată, gelos, şi i-a retezat-o : „Nu-i ea din alea!" S-au tras apoi în spatele maşinii să-şi ia rămas bun pentru ultima oară, iar şoferul a strigat la ei, supărat : „Hei, mult o să vă mai pupaţi?" Atunci Mika a sărit în cabină şi maşina a plecat. Sonea şi-a fluturat multă vreme mănuşa şi l-a văzut pînă tîrziu pe Mika, stînd cu capul scos afară pe geamul portierei. Şi deodată şi-a dat seama că s-a luminat de ziuă. A avut emoţii cîteva zile în şir, de teamă că Mika a păţit ceva cu „învoirea" asta a lui, dar se vede că totul se sfîrşise cu bine...

Acum se gîndea că Mika a plîns mult de tot şi că stă de veghe, undeva în apropiere, pe aerodrom, gata să se ridice în orice clipă în văzduh şi să-i alunge pe nemţi, dacă aceştia încearcă să atace cumva drumul peste Ladoga. Se părea însă că nu este de aşteptat un atac, întrucît vizibilitatea era proastă şi erau chiar semne de viscol...

Nu apucară să se depărteze cinci kilometri de Kabona, cînd vîntul se înteți pe neașteptate: rafalele lui deveniră mai puternice, orizontul se mistui într-un văl cenușiu și în același timp începu să ningă cu fulgi mari. Vîntul învîrteja fulgii, îi azvîrlea cu furie în parbrizul mașinii, îi mătura din cale și apoi iar îi repezea în parbriz. Coșul camionului din față aci dispărea în pulberea de zăpadă, aci apărea din nou. Sonea fredona o melodie care o obseda, dar trăia o aprigă încordare, veghind să nu se izbească de mașina din față și să nu se abată din drum pe viscolul acesta îndrăcit.

Mașinile din față începură deodată să claxoneze și încetiniră mersul. Sonea apăsă și ea pe claxon, deși se știa însă ce s-a întîmplat. Din ceața ninsorii apăru un camion cu o capotă din foaie de cort trasă peste coș: camionul trecea în sens invers, transportînd leningrădeni care se evacuau. In urma primului camion apăru un altul. Un șofer cunoscut scoase capul din cabină și strigă ceva Soniei, dar ea nu înțelese ce spune. Camioanele se scurgeau unul după altul și aproape toți șoferii îi strigau veseli cîte ceva. Sonea murea de curiozitate și încetinea mereu mersul în dreptul fiecărui camion, pînă văzu la volan un alt cunoscut al ei — Kostea Popov, un șofer cu o voce răsunătoare, pentru care era poreclit „diaconul". Și Kostea îi strigă, acoperind cu ușurință și vuietul vîntului, și huruitul motoarelor:

— Acolo s-a mărit rația! De la 25 ale lunii!

„Acolo", însemna la Leningrad.

— Cît? întrebă Sonea.

— Două sute și trei sute cincizeci! apucă să mai strige Kostea, și mașina lui trecu mai departe.

Sonea înțelesese totul: trei sute cincizeci de grame pentru muncitori și două sute de grame pentru restul populației. Sporul nu era prea mare, rația rămînea încă cu totul neîndestulătoare, dar aceasta era totuși un spor și desigur că produsese o impresie uriașă în oraș. Și-o închipui pe Miroșa primind pentru prima oară cele două sute de grame ce i se cuveneau și turuind prin toată brutăria: „Uite că au mărit-o! Pe Ladoga se aduce mereu făină. Am spus eu... știam eu... Eu am acolo o nepoată, șofer!"...

Camioanele care veneau din față treceau mereu, unul după altul; mulți șoferi scoteau capul din cabină și-i strigau Soniei noutatea, iar ea le zîmbea bucuroasă, dînd din cap în semn că

ştie. Aveau cu toţii, de bună seamă, sentimentul că au primit o răsplată nepreţuită pentru munca lor grea, de zi şi noapte.

Convoiul camioanelor se sfîrşi şi în faţă nu se mai vedea acum nimic altceva decît vîrtejurile de zăpadă şi coşul maşinei dinainte, care aci dispărea, aci apărea iarăşi, întunecat, la numai doi-trei paşi. După cîtva timp fură nevoiţi să ocolească un camion rămas în pană. Şoferul ridicase capacul motorului şi trebăluia zorit. Sub capota camionului se zăreau siluiete de femei şi copii. De altfel, poate că acolo se aflau şi bărbaţi, dar era greu să desluşeşti ceva, fiindcă toţi aveau feţele înfăşurate pînă în dreptul ochilor şi toţi erau înfofoliţi, care cu şaluri, care cu pleduri, care numai cu fulare. Pe copii îi deosebeai numai după statură: peste marginea obloanelor se vedeau numai căpşoarele lor, cu ochii ficşi, obosiţi, peste măsură de mari. Nu-i nimic, numai să ajungă camionul lor la Kabona, fiindcă acolo li se va da supă fierbinte şi pîine cîtă vor... Se zicea că ei toţi sînt duşi la Iaroslavl şi că acolo vor sta în nişte case ca un fel de spitale sau de sanatorii, amenajate anume pentru locuitorii Leningradului...

Vîntul se schimbă pe neaşteptate — începu să sufle din spate. Coşul maşinii din faţă se albi, şi Sonea trebui să-şi încordeze toată atenţia, ca să nu-l piardă din vedere.

După cîtăva vreme, viscolul încetă brusc. Vîntul risipi norii, şi printre trupurile lor mătăhăloase ce goneau undeva înainte, se limpezi un cer foarte înalt. Un soare cu dinţi îşi arunca razele prin „ferestruicile" dintre nori, oglindindu-se în miriade de scînteieri în albul zăpezii şi luînd ochii şoferilor. Sonea mijì ochii.

Gerul spori dintr-o dată. Ea simţea cum îi amorţesc degetele pe volan, deşi purta sub mănuşile de şofer nişte mănuşi călduroase de lînă. Ochii îi lăcrimau din pricina zăpezii scînteietoare şi lacrimile îi îngheţau pe obraji.

Acum era de aşteptat şi o altă nenorocire, de astă dată de sus, din văzduh. „Vin ori nu vin?" se întrebă Sonea în gînd, şi în aceeaşi clipă văzu o formaţie de „Junkers"-uri prăvălindu-se de după un nor.

Avioanele inamice se năpustiră asupra coloanei, lansînd bombe din picaj. Toate bombele căzură însă alături. Coloana se întinse, sporind intervalele dintre maşini, care măriră viteza. Sonea se încordă toată, dar gîndurile ei nu erau aici, ci la aerodrom, unde în clipa aceasta decolau probabil avioanele de

vînătoare sovietice. Oare a decolat şi Mika? Oare se gîndeşte că în coloana asta (de sus ea pare desigur minusculă, iar camioanele nişte jucării), oare se gîndeşte el că în coloana asta, pe care trebuie să o protejeze, se află şi maşina ei? Probabil că da. Ultima dată cînd s-au întîlnit, Mika i-a spus: „Cum mă uit în jos, îmi închipui totul şi-mi zic: Uite, colo goneşte şi Sonea mea".

Auzi bîzîitul cunoscut al avioanelor sovietice de vînătoare. De văzut nu le putea vedea, fiindcă lupta se angajase undeva în spatele coloanei. Acolo însă, printre ceilalţi şoimi ai văzduhului, se afla desigur şi Mika... „N-avea grijă, am să te protejez!" îi spusese el la despărţire, sărutînd-o. Mika a plîns la moartea lui Glazov. Atîţi tovarăşi de-ai lui au pierit pînă acum! La ultima lor întîlnire începuse să-l întrebe de cunoştinţele lor, dar renunţase îndată, fiindcă Mika răspundea mereu: „A pierit, săracul!" sau „A fost rănit şi evacuat!" şi se schimbase dintr-o dată la faţă.

Avioanele hitleriste se iveau din toate părţile şi căutau cu încăpăţînare să bombardeze drumul de pe Ladoga. Luptele aeriene se angajau cînd într-un loc, cînd într-altul. Erau clipe cînd Sonea auzea urletul năprasnic al motoarelor şi răpăitul mitralierelor chiar deasupra capului, dar lupta se abătea îndată undeva în lături; alte dăţi, vedea cum se prăvălesc, bălăbănindu-se printre nori, bombele care sclipeau ca nişte beţişoare în soare. Şi căuta mereu să recunoască avioanele sovietice, atît de dragi. Fiecare avion de vînătoare i se părea că e avionul lui Mika. Iată-l făcînd un viraj brusc, iată-l avîntîndu-se drept ca o lumînare în sus. Se înfiora gîndindu-se ce ger cumplit trebuie să fie acolo sus. Oare aviatorii simt frigul în focul luptei? Şi cum respiră pe gerul acesta, care te arde? Mika, oare el cum respiră?

Sonea se lăsă furată de priveliştea luptei şi fu cît pe ce să o păţească, căci abia apucă să ocolească o groapă de bombă şi scoase cu o smucitură maşina de pe gheaţa ce trosnea şi se înfunda sub roţi. O năpădi un val de căldură şi inima începu să-i zvîcnească cu putere. Se mustră singură şi, după ce îşi mai trase răsuflarea, îşi făgădui solemn că se va uita numai înainte, să observe drumul. Un avion de vînătoare lovit se prăbuşi: ea simţi asta, uită de făgăduială, întoarse ochii şi-l văzu cum s-a înfundat în nămeţi. Să fie Mika?... Nu avea de unde să afle al cui avion s-a prăbuşit. Doamne, oare să fie Mika?

Își aduse aminte cum spunea el, zîmbind: „N-avea grijă, Sonecika, eu sînt fermecat pînă la moarte!" Gluma aceasta a lui parcă o liniști. Totuși, Glazov credea la fel și el...

Nemții continuau mereu să azvîrle bombele lor. Trîmbe grele de apă și de gheață spartă țîșneau cînd în dreapta, cînd în stînga drumului. Sonea se găsise cu mașina de multe ori sub bombe și nu credea că nemții au s-o nimerească nici de astă dată; totuși, spărturile gheții erau deopotrivă de primejdioase, ca și bombele. Crăpă ușa de la cabină și o lăsă așa, ca să poată sări la nevoie, și apoi apăsă pe accelerator: acum camionul înainta cu maximum de viteză.

Niște avioane sovietice și inamice zvîcniră în urletul motoarelor peste capul ei. Mitralierele și tunurile de bord trăgeau cu furie. Sonea se gîndi că lupta se dă chiar deasupra ei, dar în aceeași clipă zări în dreapta un rotogol negru-roșcat, prăvălindu-se vertiginos prin văzduh. Urmă numaidecît o explozie, al cărei tunet o asurzi. Mașina fu zguduită și se smuci într-o parte, ușița se trînti cu putere, apucîndu-i vîrful degetelor. Sonea dădu un țipăt și redresă mașina.

Un bombardier hitlerist, explodînd din pricina propriei sale încărcături de bombe, se afundase în apă. Sonea văzu o groapă uriașă și băltoace întregi de benzină, care ardeau pe gheață.

Lupta aeriană continua.

Un alt avion, lovit și el, începu să se prăbușească, dar se redresă curînd, se clătină prin văzduh și se înfipse ușor în zăpadă, undeva în apropiere. Era un avion sovietic de vînătoare... În aceeași clipă fu asurzită de șuieratul unei bombe în cădere; gheața se cutremură deodată, începu parcă să vibreze și chiar în fața camionului apăru o crăpătură albăstrie. Sonea, năpădită brusc de sudoare, smuci volanul într-o parte și trecu înainte. Apoi, auzind cum se depărta vuietul avioanelor, opri mașina, deoarece avionul care se prăbușise se afla la numai două-trei sute de metri și pilotul putea să fi scăpat cu viață...

Trecu peste valul de zăpadă și de gheață care mărginea drumul și porni prin nămeți spre avion. Picioarele i se afundau la fiecare pas în zăpadă. Gheața sfărîmată îi zgîria mîinile. Cîteodată dădea sub zăpadă de apă și atunci sărea îndată în lături, temîndu-se să nu cadă în vreo groapă proaspătă de bombă și acoperită doar de o pojghiță de gheață.

Avionul zăcea aplecat într-o parte, pe o aripă, acum frîntă.

Se vedea că pilotul voise să aterizeze normal, în ciuda faptului că avionul era lovit sau că nu mai apucase să desfacă trenul de aterizare, sau că își pierduse cunoștința încă din văzduh. Sonea își aminti ca într-o fulgerare de această hotărîre a lui Mika: „Ori salvezi avionul, ori pieri odată cu el"... Să fie Mika?

Și deodată văzu pilotul și i se păru că este Mika. Pilotul își dădu drumul jos peste botul carlingei și lunecă într-un troian de zăpadă. Sonea alergă într-acolo cu răsuflarea tăiată din pricina oboselii și a emoției, afundîndu-se în zăpadă, trăgîndu-și cu greu picioarele afară și afundîndu-se din nou în zăpadă. Mika se ridică puțin, își smulse cu un gest cunoscut ei casca de pe cap și se prăvăli cu fața în zăpadă.

Cînd ajunse lîngă el, Sonea se opri. Părul bălai, tuns scurt, era și nu era al lui Mika. Dar ceafa aceea de adolescent, însîngerată, era a lui Mika...

Se lăsă în zăpadă și ridică cu băgare de seamă capul pilotului. El se smuci deodată și fața-i tînără și necunoscută fu însuflețită de o expresie de hotărîre cumplită, iar mîna lui se îndreptă îndată spre tocul revolverului...

— Ai noștri, caraghiosule, ai noștri; ce, nu vezi? vorbi Sonea, scoțînd pansamentul individual. Unde ești rănit, prietene?

Pilotul se uită țintă la Sonea, se lăsă pe spate în brațele ei și amuți. Ochii i se încețoșară.

— Ține capul drept să te pansez. Rabdă puțin, dragul meu! rostea Sonea rugător, în timp ce-i bandaja capul rănit, plin de vînătăi și însîngerat.

Pilotul scrîșni din dinți de durere și se prăvăli cu capul pe genunchii Soniei.

— Cine ești?

— Un șofer, Sonea Krujkova. Pe Mika Vihrov îl cunoști? E logodnicul meu.

Pilotul deschise puțin ochii, ca să se uite mai bine la Sonea, dar dorința aceasta era pesemne mult prea neînsemnată față de suferința lui, fiindcă în clipa următoare coborî pleoapele și rămase așa, cu ochii închiși.

— Păcat de Vihrov! spuse el apoi. Bun băiat. Eram prieteni.

— Ce-i cu el? bolborosi Sonea, încremenită.

Pilotul tăcea. Sau poate că nici nu-i mai auzise întrebarea.

— Dragul meu prieten, dragul meu, spune-mi doar un cuvînt. Ce-i cu el? Spune-mi, dragul meu. Ce-i cu Vihrov? Mă auzi?

— Poate că trăieşte! rosti pilotul cu un efort. Nu ştiu. S-a prăbuşit. După Glazov. A fost evacuat.

Se întoarse într-o parte şi-şi înfundă nasul în palma Soniei. Ea simţi o durere ascuţită în degete. Ah, i le prinsese uşa maşinii, cînd se prăbuşise avionul acela hitlerist de bombardament... Poate că Mika trăieşte. Poate că nu... „Eu sînt fermecat pînă la moarte"... După Glazov. „Îl vom răzbuna. Te sărut, scumpa mea". Mika l-a plîns şi apoi s-a avîntat în luptă... A fost ridicat şi evacuat undeva, unde se evacuează cei grav răniţi...

Pilotul se mişcă şi deschise ochii tulburi.

— Fetiţo — bolborosi el cu greutate. Actele. Le predai la comandament. Ai grijă de avion. Au să-l repare... Spune-le...

Tăcu. Mîna lui găsi degetele Soniei — degetele ei prinse cu puţin mai înainte de uşa maşinii — şi i le strînse în cea din urmă năzuinţă pămîntească a lui către om. Sonea nu văzuse niciodată un om murind, dar pe faţa aceasta tînără şi frumoasă, moartea se vedea venind atît de lămurit, încît ea se aplecă spre buzele lui şi i le atinse uşor, vrînd să vadă dacă mai respiră.

— ...tot ce-am putut! rosti desluşit pilotul şi strînse degetele lovite ale Soniei. Să spui... Leningradului... tot ce-am putut...

Acum, pe faţa lui apăru şi încremeni o expresie de supremă împăcare.

Sonea ridică cu băgare de seamă capul pilotului de pe genunchi, punîndu-l încetişor pe zăpadă, apoi se căţără pe aripa avionului şi începu să agite mănuşa în aer, făcînd semn camioanelor care treceau. Multă vreme nu observă nimeni. Tîrziu de tot frînară două camioane; şoferii săriră din cabine şi porniră spre avion, călcînd pe urmele Soniei. Ea continua şi acum să agite mănuşa în aer, deoarece văzu o ambulanţă gonind pe drum. Curînd, desluşi siluieta unui ofiţer care stătea pe aripa ambulanţei şi atunci sări în zăpadă şi luă din nou capul pilotului pe genunchi.

Era de vîrsta ei, poate ceva mai mare, dar Sonea îl privea cu o milă maternă şi cu un respect matur. „Tot ce-am putut..." Tînărul acesta curajos făcuse tot ce-a putut pentru

Leningrad, pentru ea, pentru ca pîinea să ajungă fără întrerupere în orașul asediat. Oare s-a gîndit la viața lui care s-a frînt azi, s-a gîndit cît de puțin a trăit și cîte posibilități avea înaintea lui? Și Mika? La ce s-a gîndit oare Mika, zăcînd tot așa, în zăpadă, cînd conștiința lui răzbătea deasupra durerii?

Șoferii, sanitarul și ofițerul se apropiară. Sonea găsi împreună cu ofițerul actele pilotului mort și citi dintr-o privire: anul nașterii: 1922; locul nașterii: Krasnoiarsk... Repetă ofițerului ultimele cuvinte ale pilotului și-l rugă stăruitor să fie negreșit publicate într-un ziar din Leningrad.

— Negreșit! făgădui ofițerul, și apoi o întrebă cu duioșie: Vrei să te duc la Kabona?

— Eu merg la Leningrad! răspunse repezit Sonea. Am zăbovit și așa destul aici...

Ajunse la mașină, porni cu greu motorul și se avîntă cu viteză pe drumul pustiu, sub cerul pustiu și el. Acum toată lumea devenise pustie pentru ea. În jur — numai zăpadă; simțea numai gerul, oboseala și durerea aceea care-i ardea degetele.

După cîtva timp văzu o mașină care venea singuratică din față. Șoferul scoase mîna afară, făcîndu-i semn să oprească. Sonea frînă. Șoferul era Valka Zaițev, un tovarăș din compania ei.

— Ai o țigară? întrebă Valka. Acolo s-a mărit rația. De la 25 ale lunii.

Sonea se sili să zîmbească și scoase tutunul. Își răsuciră amîndoi cîte o țigară și apoi le aprinseră.

— De ce ești singură?

— Trebuie să-i ajung din urmă pe ai mei.

— Ai avut vreo pană?

— Nu. Un avion de-al nostru a căzut aici și-am ajutat la salvarea pilotului.

— A scăpat cu viață?

Ea clătină din cap în semn că nu.

— Meserie mai proastă ca a lor nici că există. Zboară cît zboară, și deodată gata, s-a zis cu ei!

— Da! făcu Sonea, trăgînd adînc în piept fumul amărui de tutun; apoi scuipă în zăpadă, se uită la cer și spuse: Cred că azi apuc să mai fac încă un drum!

— De! rosti Valka. La revedere!

— Vezi că sînt gropi, fii atent! îi strigă din urmă Sonea

şi se suie în cabină, smucind înainte maşina, ale cărei roţi se lipiseră de gheaţă.

4

Maria plecă încă pe lumină să ducă borcanul cu porţia ei de supă acasă şi se întoarse agale la obiectiv. Astăzi, în ultima zi a anului 1941, un val de ger se lăsase asupra oraşului, şi siluietele clădirilor acoperite de promoroacă se profilau misterioase şi parcă schimbate în văzduh. Deasupra orizontului atîrna un nor roşu aprins, clăbucit, şi undeva în preajma locului acela, dincolo de negura îndesită de ger, ardea soarele.

Pe străzile pustii nimic nu amintea apropierea nopţii de Anul Nou. Şi totuşi, Maria simţea cu toată fiinţa ei că ziua aceasta este o zi neobişnuită. In ciuda gerului straşnic, simţea o căldură sfioasă în obraji. Oare aceasta era speranţa?

In faţa intrării principale a obiectivului, Maria o văzu pe Zoia Pletneva cu artileristul ei. Pe chipul tras al Zoiei stătea întipărită aceeaşi expresie de necuprinsă bucurie ca şi în noaptea aceea, cînd o văzuse lîngă geamul luminat de răsfrîngerile incendiilor din oraş.

Maria îi salută pe amîndoi, înclinînd din cap, şi trecu grăbită mai departe, ca să nu le stînjenească această scurtă întîlnire.

Astăzi, toţi responsabilii de obiective aveau ordin să fie prezenţi la post şi să se pregătească pentru eventualitatea unui puternic atac aerian sau a unui intens bombardament de artilerie. Maria se îngriji de stabilirea schimburilor de gardă, de apă, de nisip şi apoi trecu pe la cămin, felicitînd oamenii cu prilejul Anului Nou şi prevenindu-i că toţi cei capabili de muncă trebuie să fie pregătiţi, ca la nevoie să le poată da o mînă de ajutor.

In odăiţa statului major soba duduia, şi Grigorieva, îmbrăcată cu un pulover de sărbătoare, usca în jurul burlanului nişte surcele. Apa picura din lemne şi fîsîia.

— Nu-i nimic, nu ne strică ei sărbătoarea! o întîmpină bătrîna, vorbind cu acea nestrămutată convingere care o caracteriza. Au parte şi ei de acelaşi ger, şi afară de asta, au să

se îndoape şi au să se îmbete. Ce, parcă pot ei să privească treji anul ce vine?

Zoia Pletneva intră în odaie şi se aşează lîngă sobă, să se încălzească. În urma ei veni mătuşa Nastea, care aşternu pe masă o faţă curată.

— Uite, în ciuda lor, o să sărbătorim Anul Nou aşa cum se cuvine! vorbi ea cu o veselie răutăcioasă.

— Aţi primit vin? întrebă Maria.

— L-am dat în păstrare Timoşkinei — răspunse cu înţeles Nastea.

Tocmai atunci apăru şi Timoşkina, cu un coş în mînă. Ea scoase cu băgare de seamă din coş o sticlă cu vin şi nişte pahare înalte, cu marginile aurite, înfăşurate într-un prosop.

— De la nuntă nu m-am mai atins de ele! zise Timoşkina, ştergînd şi rînduind paharele pe masă. Dar azi, chiar dacă le-aţi sparge, nu-mi pare rău! Eh, de-ar fi şi fata mea aici...

— Şi eu care am adunat cu chiu cu vai nişte căni! spuse Grigorieva.

— Cum se poate, într-o seară ca asta! exclamă Timoşkina. Mai e nevoie de ceva? Aduc eu.

După întîmplarea nefericită cu pîinea Zoiei, Timoşkina nu numai că nu le evita pe Zoia şi pe mătuşa Nastea, ci căuta să se apropie de amîndouă şi le privea drept în ochi, vrînd să se convingă că fapta ei a fost iertată şi dată uitării. În stăruinţa ei de a le face un serviciu cît de mic era ceva jalnic şi totodată bun, deoarece aici nu se ghicea teama şi nici dorinţa de a le intra în voie, ci ruşinea, nevoia de dragostea şi de înţelegerea celor din jur. Maria se uita îngrijorată la Zoia, temîndu-se că aceasta ar putea să jignească prin nepăsare sau printr-o prea vădită îngăduinţă sufletul bun al Timoşkinei. Zoia însă se purta cu ea în chipul cel mai firesc, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Abia trecuse de ora zece, cînd se comunică la radio că raionul lor este supus unui bombardament de artilerie.

— Eu plec, spuse Timoşkina. Voi mai staţi. Poate că nu-i nimic.

Niciuneia nu-i venea să plece din odaia călduroasă şi să se caţere pe scara întunecoasă pînă în podul îngheţat, unde vîntul aproape că sufla în voie; dar în clipa cînd Timoşkina, înfofolită de i se vedeau numai ochii, ieşi afară, toate se simţiră stînjenite că au rămas să stea la căldură.

— Mă duc și eu cu ea! vorbi Zoia, punînd capăt tăcerii și ridicîndu-se.

Maria luă cojocul și ieși la intrarea principală. În răstimpul acestor cîteva ceasuri strada devenise de nerecunoscut. Ninsese fără încetare și zăpada ridicase noi troiene, netezind orice urmă. Peste năframa albă și imaculată a zăpezii se revărsa raza albăstrie și vie a lunii, așternînd umbre deslușite — dreptunghiulare, de la casele rămase întregi, frînte în chip ciudat, de la ruine. Văzduhul sticlos scînteia.

Maria asculta fără teamă șuieratul depărtat al obuzelor. Își aminti cuvintele spuse odată de Andriuška: „Astea nu-s obuze adevărate, sînt de-alea de joacă!" Zîmbi tristă. Toată lumea aceasta înghețată și pustie, care o înconjura, era parcă înadins născocită, ca să-i ucidă nădejdile și tăria sufletească. Ce însemnau obuzele! Și cît de înfricoșitoare era liniștea aceasta de moarte...

Bombardamentul încetă, dar ea rămase mai departe în ușă, vrăjită de frumusețea dușmănoasă a nopții acesteia. La un moment dat auzi scîrțîind zăpada sub pași, și zgomotul acesta o bucură, de parcă ar fi fost un vestitor al vieții.

Un om mergea prin mijlocul străzii. Din cînd în cînd se oprea în loc, încovoindu-se spre fața zăpezii, dar de fiecare dată își îndrepta trupul și se smucea înainte, ca și cum el singur s-ar fi împins din urmă. Pășea într-un troian, se stabornicea aici, apoi își trăgea celălalt picior din zăpadă, ducîndu-l înainte... Se clătina de parcă ar fi fost beat și boiborosea fără încetare.

— Minți, am să ajung! Mai mare păcatul să cad aici! auzi Maria.

— Tovarășe!

Omul se opri și se întoarse încet spre locul de unde venea vocea.

— Ai de mers mult, tovarășe?

— După ce socoteală? răspunse el, tot cu o întrebare, și după ce se gîndi puțin, adăugă: După socoteala cea veche — numai vreo cîn'spe minute; după socoteala de-acum — vreun ceas și jumătate. Aș fugi, dar picioarele nu vor să m-asculte.

Maria se miră de cuvintele și de ironia din glasul lui.

— Vino să te mai încălzești, că altfel nu mai ajungi.

— Aveți foc în sobă? întrebă trecătorul cu speranță, apropiindu-se.

— Dă-mi mîna, e întuneric la noi — spuse Maria.

— Nu trebuie să urcăm ? întrebă el, păşind cu supunere în urma Mariei pe coridorul întunecos. Eu nu pot să merg pe scări. Cînd le urc mai e cum mai e, dar la coborîre nu pot, că-mi lipseşte centrul de greutate...

— Păi, unde ţi l-ai pierdut ? glumi Maria.

— Unde ? făcu prelung trecătorul. L-am scăpat în ultima farfurie cu ciorbă.

În odăiţă, femeile, care se întorseseră de pe la posturi, stăteau şi se încălzeau la sobă.

— Faceţi puţin loc, tovarăşelor — le rugă Maria. Uite... am adus pe cineva să se încălzească.

Femeile se strînseră una în alta, uitîndu-se fără curiozitate la oaspetele acesta neaşteptat. Grigorieva îi dădu o cană cu apă fiartă şi-l întrebă scurt :

— De unde vii ?

Omul goli cana cu lăcomie, plescăi satisfăcut din buze şi mărturisi cu un aer vinovat :

— Dela Malaia Ohta.

— Dumnezeule ! Cum de-ai pornit la un drum ca ăsta ?

Oaspetele îşi dădu deoparte fularul ce-i acoperea partea de jos a feţei. Culoarea pămîntie a obrajilor trăda istovirea, dar fiecare zbîrcitură, fiecare mişcare a sprîncenelor, gura şi ochii lui vădeau în chip deosebit energie şi ironie.

— De, e Anul Nou ! făcu el. Aveam o fată măritată aici. De trei luni n-am putut veni încoace s-o văd. O mai fi trăind ? Aşa-i tradiţia, ca în noaptea aceasta să cîntăreşti totul : ce-ai dobîndit, ce-ai pierdut şi cu ce păşeşti în noul an. De asta am pornit şi eu încoace, să cîntăresc.

Surîse, dar în ochi îi mai stăruia şi acum o veche nelinişte. Îşi aţinti privirea către un locşor înroşit de pe tabla încinsă a sobei, deasupra căreia întinse mîinile lui mari, umflate de frig, cu porii îmbîcsiţi de pulbere metalică.

— Douăsprezece fără un sfert ! spuse în şoaptă Zoia, şi toate aruncară, fără să vrea, o uitătură piezişă spre oaspetele lor.

El îşi trase mîinile de la sobă şi se ridică îndată, încheindu-şi paltonul.

— Scoate-ţi paltonul şi ia loc la masă ! vorbi Maria, aşezînd al şaselea tacîm. Vei fi oaspetele nostru.

— Oaspeţi în vremurile astea ? se împotrivi noul venit şi se apropie brusc de Maria, cu un pas elastic şi sprinten, aşa cum

se vede că umbla pe vremuri; îi luă mîinile într-ale lui şi o privi cu luare-aminte în ochi: Mă invitaţi să rămîn cu adevărat? Mulţumesc. Lîngă o inimă bună e mai cald decît lîngă sobă.

— Ia te uită! Şi lîngă două, eu zic că-i bine de tot! bombăni Grigorieva, ridicînd capacele de pe cratiţile care fumegau.

O gură mai mult la masă îi cam încurca socotelile. Bătrîna, mormăind ceva în colţul gurii, socoti din nou mîncarea şi puse în fiecare farfurie cîte o lingură de caşa de mei şi cîte o lingură şi jumătate de macaroane negre ca pămîntul.

— Ce minunat e meiul! exclamă Zoia. Şi cînd mă gîndesc că înainte de blocadă nici nu-l puteam suferi! Uite, acum nu mi-aş dori nimic altceva de mîncare, decît o farfurie plină cu caşa de mei. Chiar şi fără unt!

Stăteau cu toţii aplecaţi cu nerăbdare asupra farfuriilor aşteptînd miezul nopţii.

— Macaroanele astea parcă-s pămînt! vorbi mătuşa Nastea. Ar trebui păstrate pentru un viitor muzeu, măcar cîteva. Cică astă-toamnă au bombardat pe Ladoga nişte şlepuri cu făină. Scafandrii au scos-o afară, dar făina s-a muiat şi atunci au făcut din ea macaroane.

— E interesant de ştiut, oare scrie cineva istoria noastră? observă oaspetele. Trebuie să se scrie totul, zi de zi: cum muncim, cum trăim, cum mîncăm. Şi revelionul acesta trebuie povestit acolo...

— Douăsprezece fără cinci!

— Ce toasturi rostim azi? întrebă oaspetele, vorbind parcă numai pentru sine. Era odată un cîntec: „Pentru femeile drăguţe..." Asta se poate rosti în fel şi chip. Poţi să-l spui aşa, încît s-ar părea că ciupeşti femeia de bărbie. Şi poţi să-l spui aşa, ca şi cum te-ai pleca în faţa ei pînă la pămînt. Eu aşa l-aş rosti azi.

— Cum, pentru femei să bem... în noaptea asta?! ripostă, ruşinată, Zoia. Eu vreau să rostesc alt toast, unul adevărat.

— Ridicaţi paharele, a mai rămas doar jumătate de minut! îi preveni Maria.

Zoia ridică paharul. Răsfrîngerile palide ale focului sclipiră şters în sticla paharului şi dispărură în vinul negru.

— Pentru Puterea Sovietică!

Se ridicară cu toţii, ciocniră şi băură în tăcere, uitîndu-se unii la alţii. Toate chipurile celor strînşi în jurul mesei îi apărură Mariei mai frumoase, pline de bucuria sărbătorii şi pline de vigoare.

— Eu m-am născut în anii Puterii Sovietice, dar cred că pînă azi nu m-am gîndit aşa cum se cuvine la ea ! urmă Zoia, atunci cînd se aşezară. Astăzi însă simt că nici un alt regim n-ar fi rezistat unei asemenea presiuni. Nimeni în afară de oamenii sovietici n-ar fi fost în stare să reziste. M-am gîndit odată, ce s-ar întîmpla cu americanii în zgîrienorii lor, dacă ar trăi şi ei o blocadă ca asta. Fără lumină, fără ascensor, fără combustibil, undeva la etajul patruzeci ! În schimb, sînt convinsă că noi am fi rezistat şi în nişte zgîrienori !

— Îţi doresc un soţ bun, tovarăşă ! spuse oaspetele.

— Am un logodnic ! răspunse Zoia cu mîndrie.

— Tu, Zoenka, eşti ageră la minte ! rosti mătuşa Nastea. Mă gîndeam că avem vin puţin şi toasturile sînt multe. Pentru victorie — trebuie, nu-i aşa ? Pentru Stalin — trebuie, nu-i aşa ? Doar fără el nici nu există victorie. Dar Leningradul nostru, cum să nu-l pomenim, cînd ne arde sufletul pentru el ? Dar Armata Roşie ? Cît de greu îi vine acum şi cum luptă armata noastră care-a pătimit atîta... Toate trebuie cinstite cu cîte un toast. Tu însă ai avut o idee minunată, ai spus totul într-un singur cuvînt.

— Da... făcu prelung şi gînditor oaspetele. Noi înşine am făurit Puterea Sovietică şi acum nu mai putem trăi fără ea. Pentru noi ea este ca şi casa noastră : cît am stat în ea, parcă n-am băgat-o în seamă. Dar cum au ridicat pumnul s-o nimicească... Da, eşti cu toată fiinţa ta aici. Cu tot ce-ai făcut în trecut şi tot ce vrei să faci în viitor. Eşti gata să-ţi jertfeşti şi viaţa, numai să trăiască ea...

— Parcă noi o să ne cruţăm viaţa ? exclamă Timoşkina. Numai atît să ştim, că va veni victoria ! Negreşit.

— Păi altfel s-ar putea ? ripostă oaspetele. S-ar putea oare să fie altfel ? Doar tot poporul se străduieşte pentru victorie !

Maria se apucă să toarne în pahare restul de vin din sticlă, dar tocmai în clipa aceea sună telefonul. Putea să fie chemată de la statul major raional sau de la comitetul raional de partid, dar era încredinţată că o cheamă Kamenski, anume el, fiindcă el trebuia şi nu se putea să nu-i telefoneze astăzi. Toată săptămîna fusese plecat într-o misiune pe front : ea nu ştia unde, dar oricum, nu era plecat departe — undeva dincolo de stradela Biagodatnîi, înspre Pulkovo şi Ligovo, undeva dincolo de strada Rîbaţki, înspre Krasnîi-Bor şi Kolpino, undeva în apropiere de Sestroreţk, sau undeva pe Neva, pe lîngă Nevskaia-Dubrovka. În cercul asediului distanţele nu erau mari.

Niște șuierături și trosnete răsunau în receptor, dar vocea lui cunoscută acoperi toate aceste zgomote:

— Dumneata ești, Marina? Ești sănătoasă? Și Andriușa? La mulți ani, draga mea!

Îi răspunse strigînd bucuroasă, însă vocea ei nu putea acoperi șuierăturile și trosnetele de pe fir. Deodată, toate zgomotele se depărtară și în liniștea care urmă, Maria îi auzi vocea foarte deslușit, ca și cum Kamenski ar fi fost lîngă ea:

— Anul acesta va fi al nostru. Înțelegi, draga mea, al nostru!

In clipa aceea fură întrerupți. Niște glasuri străine răsunară în receptor. Cineva striga din răsputeri: „Administrația Kapralov? Administrația Kapralov?"

La ce se referise oare Kamenski: la ei doi sau la situația tuturor? Maria își închipuia întotdeauna că cel care luptă pe front știe ceva important și dătător de fericire, ceva care poate schimba totul în bine, astăzi, mîine, în orice clipă. Apoi, se putea oare separa acum soarta a doi oameni de soarta tuturor?

— Pentru anul acesta, anul nostru! rosti ea, cu aerul unui om care cunoaște o taină îmbucurătoare.

Toți ciocniră veseli paharele cu Maria. Se aflau în al douăzecilea minut din noul an.

— E minunat să trăiești! mărturisi pe neașteptate și cu multă căldură oaspetele lor, și toți ochii se întoarseră spre el, cu mirare, așteptînd. E minunat să trăiești, — repetă el, — cînd și dintr-o cămăruță ca asta, fără geamuri, vezi departe...

5

Gudimov ieși pentru ultima oară în tufăriș, scrută cu încordare împrejurimea, ascultă multă vreme, apoi se întoarse brusc și porni spre tabără.

— E timpul! se adresă el lui Grișin. Nu se poate să mai așteptăm. În zece minute plecăm.

— Antonov se oferă să se ducă în sat, spuse Grișin. El cunoaște drumul și în doi o să le fie mai ușor să răzbească...

— Bine, cheamă-l la mine!

Antonov era un om isteț și chibzuit, un om de nădejde, și

ţinea la Olga, fiindcă ea îl adusese în detaşament. Afară de asta, era cunoscut în sat şi la nevoie avea să găsească şi un ajutor acolo. Dar ce putea el să facă în cazul cînd nemţii au şi pus mîna pe Olga?

Cu două zile în urmă, Olga o trimisese la detaşament pe Tanea, cu veşti puţin îmbucurătoare. Situaţia, şi aşa grea, se înrăutăţise mult. După o apărare îndîrjită, timp de o lună încheiată, în urma căreia Gudimov se văzuse nevoit să se retragă din nou în pădure şi să primească sub ocrotirea detaşamentului cîteva sute de locuitori fugiţi de sub stăpînirea cotropitorului, nemţii reperaseră poziţia taberei şi concentraseră în apropiere detaşamente de represalii, dispunînd de artilerie de cîmp. Olga comunica acum că nemţii au primit ordin ca în termen de cinci zile să „lichideze" partizanii, că soldaţilor din detaşamentele de represalii li s-au făgăduit decoraţii şi concedii, că tabăra e complet încercuită şi că din zi în zi sînt de aşteptat acţiuni hotărîte; totul era condiţionat de sosirea unui general din SS, despre care ofiţerii spuneau că vrea „să culeagă el toţi laurii"... Olga cerea permisiunea să se întoarcă în detaşament de îndată ce va afla că a sosit generalul, şi în acelaşi timp comunica, „pentru orice eventualitate", că nu mai poate avea încredere în Irina...

Alarmat, Gudimov încercă să afle de la Tanea ce s-a întîmplat cu Irina.

— Umblă cu ofiţerii lor! spuse Tanea, strîngîndu-şi buzele cu scîrbă. I-e frică. Şi crede că scapă dacă umblă cu nemţii.

— Spune-i Olgăi că-i ordon să se întoarcă în tabără numaidecît! rosti Gudimov. N-ai să cazi în mîna nemţilor, acum, la întoarcere?

— Nu-u! făcu prelung Tanea. O iau prin tufăriş, merg aşa şi pe-urmă m-afund în pădure. Nu se bagă ei acolo unde-i tufişul mai mare.

Şi Gudimov o urmări cu privirea cum dispare în tufăriş.

De-atunci trecuseră aproape două zile. În acest timp, el ieşise de multe ori în tufăriş, ascultînd cu atenţie şi scrutînd depărtarea... Olga nu mai venea. Iar detaşamentul nu mai putea zăbovi aici. Nemţii începuseră să bată pădurea metodic cu artileria, palmă cu palmă. Grupurile lor de recunoaştere angajaseră în cîteva rînduri lupte cu posturile de pază ale partizanilor. Să rămînă aici însemna să primească lupta cu o întreagă divizie SS, susţinută şi de artilerie.

Gudimov era mîndru la gîndul că nemţii au aruncat împo-

triva detaşamentului trupe regulate şi tunuri. Îşi amintea de îndoielile lui nemărturisite din primele zile ale luptei de partizan, cînd detaşamentul număra doar şaptesprezece oameni, dintre care unul a fugit, s-a speriat... Acum, el comanda şase sute cincizeci de luptători, iar în tabără se aflau peste o mie de oameni. Nu putuse să nu primească femeile şi copiii care fugiseră de nemţi, căutînd apărare în tabără. Erau aici soţiile, mamele şi copiii partizanilor, erau oameni sovietici, care preferaseră să se adăpostească în pădure, decît să trăiască „sub nemţi". Toţi aceştia, împreună cu partizanii răniţi şi bolnavi, însemnau însă o grea povară pentru detaşament şi-i încătuşau acţiunile. Oamenii aceştia trebuiau hrăniţi, îngrijiţi, ocrotiţi, adăpostiţi. Gudimov statornicise o lege, anume că oricine vine la partizani este inclus în detaşament şi se supune la toate ordinele comandanţilor. Femeile şi copiii, cu excepţia celor mici de tot, erau puşi la treabă — pregăteau mîncarea, coseau haine, aprindeau focul, făceau curăţenie, spălau rufe, erau agenţi de legătură, cizmari. De cînd nemţii încercuiseră pădurea nu se putea merge la rîu după apă, şi zeci de copii şi de bătrîne fuseseră daţi de Gudimov „la apă" : ei strîngeau zăpada şi apoi o topeau în ceaune şi în crătiţi. Grupul acesta de femei şi de copii fusese poreclit în glumă „batalionul auxiliar". În general, „batalionul" era de folos partizanilor, dar mai mult îi împovăra. Mai cu seamă acum, cînd aveau de hotărît dacă trebuie să primească sau nu lupta, şi cum să plece, în cazul cînd nu o primesc.

Gudimov socotea drept o nechibzuinţă să primească lupta.

După ce se sfătui cu ajutoarele sale şi cu un vînător din partea locului, anume Vladimir Petrovici, poreclit în detaşament „moşul" şi care cunoştea ca-n palmă toată regiunea, el luă o hotărîre îndrăzneaţă : să scoată oamenii de aici pe sub nasul nemţilor, ducîndu-i în nişte păduri aflate la vreo nouăzeci de kilometri. Singurul drum pe care puteau încerca să răzbată din încercuire trecea printr-un loc cu mlaştini, care nu îngheţau. Vladimir Petrovici cunoştea o potecă pe aici, printre mlaştini. Marşul trebuia făcut într-ascuns şi cu repeziciune ; bolnavii, răniţii şi copiii urmau să fie transportaţi, dar nici cei care aveau să rămînă în urmă nu trebuiau părăsiţi. Oare vor izbuti ? Trebuiau să izbutească. Altă ieşire nu exista...

Şi iată, acum totul era pregătit, chibzuit. În schimb, Gudimov mai zăbovea plecarea...

Dînd indicaţii lui Antonov cum să procedeze, trecu, cu inima

strînsă, prin fața rîndurilor de partizani încolonați în șir cîte unul pentru marș, le spuse cîteva cuvinte de îmbărbătare, și apoi își aruncă, cel din urmă, raniță grea în spate.

— Gata, la drum!

Vladimir Petrovici, „moșul", mergea în capul șiragului, deschizînd pîrtie și călcînd apăsat cu pîslarii prin zăpadă. Barba lui mare se albise toată. Așa, în cojocul de oaie și cu căciula lui cu apărătoare pentru urechi, arăta ca un adevărat Moș Gerilă. Partizanii îl îndrăgeau, îi purtau de grijă și glumeau adesea pe seama lui: „Matale, moșule, ești singurul partizan din tot detașamentul, așa cum scrie la carte!" Moșul țintea fără greș și era mîndru de asta, iar în clipele de răgaz își înveselea tovarășii cu poveștile lui vînătorești. Acum, mergea cu pasul domol dar sprinten al vînătorului deprins cu drumurile lungi. Un om ca el putea străbate fără odihnă zeci de kilometri. Dar ceilalți?

Gudimov mergea pe urmele „moșului", uitîndu-se la șirul care venea în spate, în umbra înserării, pierzîndu-se după copaci. Oamenii călcau unul pe urmele celuilalt, fără vorbă. Urmele mici ale copiilor se așterneau în urmele lăsate de cei mari. Urmă peste urmă. În șiragul partizanilor mergeau femei. Mergeau bărbați ducînd copii în brațe. Răniții și bolnavii erau purtați pe tărgi. Oamenii de la „aprovizionare" duceau în spate saci cu făină sau cu cartușe. Urmă peste urmă, fără abatere. Și undeva, la capătul șiragului, venea „ariergarda", cu tehnica ei rudimentară, dar ingenioasă: un partizan nivela zăpada cu grebla, iar altul o netezea cu mătura. Dacă pînă dimineața mai și ningea, nici un cercetaș nu mai era în stare să descopere drumul urmat de cei peste o mie de oameni...

„Oare am prevăzut totul?" se întreba Gudimov, analizînd pentru a suta oară complicațiile posibile. Da, se părea că a prevăzut totul... Ce au să se mai mire nemții! Au să turbeze de ciudă, văzînd că după ce au stricat atîta muniție, găsesc bordeiele goale! Kolea Prohorov scrisese cu cretă pe peretele unui bordei: „Salutări generalului vostru idiot de la partizanii invizibili. Pe curînd!" Alți tineri scriseseră și ei cîte ceva nemților, fiecare ce știuse mai usturător. În timpul marșului, tineretului avea să-i fie mai greu decît tuturor celorlalți, fiindcă tinerilor li se dăduseră poveri mai grele și tot ei trebuiau să ajute pe cei care rămîneau în urmă. Nu era nimic, ei, tinerii, n-au să-și piardă curajul prea curînd. Dar femeile... copiii...

Oare a procedat just plecînd și el cu coloana, în loc să ră-

mînă cu cîţiva partizani să o scape pe Olga, acum, cînd ea a căzut în mîna nemţilor ?

Această întrebare îl chinuise pe Gudimov toată ziua şi toată noaptea din ajunul plecării. Pentru partizani era lege să-ţi ajuţi tovarăşul, şi legea aceasta îi dăduse îndată soluţia dorită : să trimită oamenii înainte cu Grişin, iar el să rămînă. Asta însă ar fi însemnat să părăsească detaşamentul într-un moment greu, tocmai în clipele cînd marşul acesta anevoios cerea comandantului hotărîri precise, fără de greş. Oare ce-i aştepta acolo unde se duc ? Trebuiau să-şi întocmească tabăra pe un loc nou, să stabilească noi legături, să intre în legătură cu partizanii ce acţionau în împrejurimi şi să găsească calea de a acţiona în comun... Dacă vor fi cumva nevoiţi să primească lupta pe drum ? Dacă nemţii vor porni la atac chiar în noaptea aceasta şi, descoperind zăpada proaspăt umblată, se vor repezi să ajungă detaşamentul din urmă ?... Nu, comandantul nu are voie să-şi părăsească unitatea, în asemenea împrejurări, cînd lupta poate surveni în orice clipă. Şi-apoi, lucrul acesta i-ar tulbura, i-ar demoraliza pe oameni. „Comandantul ne-a părăsit !“ ar spune ei, şi mulţi ar adăuga : „Pentru o fată !“

Oare aşa ar spune ? Oare le-a dat el prilejul să gîndească astfel ? Nu şi-a înăbuşit el simţămintele cu cruzime, furios pe el însuşi ? Cum grăiau versurile acelea pe care le recita Olga ? „Şi îmi înăbuşeam propriul meu cîntec“... Ea se ciorovăise atunci cu Kolea Prohorov, dacă într-adevăr Maiakovski şi-a înăbuşit vreodată propriul său cîntec. Olga, înfierbîntîndu-se, căuta să-i arate acestuia că, dimpotrivă, poetul era o fire tumultuoasă, un luptător prin însăşi structura sa sufletească şi că „alt cîntec“ nu putea cînta. Gudimov stătea deoparte şi-i asculta, spunîndu-şi că el înţelege poetul mai profund decît tineretul, că lumea lăuntrică a omului este foarte complexă şi de multe ori contradictorie, că poţi fi un luptător pătimaş din îndemnul inimii şi totuşi să lupţi şi cu tine însuţi... Iată, el însuşi făcea asta. El însă lăsase simţămîntul să-i pătrundă în inimă. Totuşi, nu şi-a îngăduit niciodată să o reţină în tabără pe Olga, să o ferească de primejdie... Ba se ducea la întîlnirile cu ea numai atunci cînd era absolută nevoie... Putea el însă să-şi ascundă chinuitoarea nelinişte ce-l cuprindea atunci cînd ea pleca ? Putea el oare să-şi ascundă bucuria atunci cînd primea vreo veste de la ea, sau cînd ea însăşi se întorcea în tabără ? Şi oare tovarăşii lui de luptă, care trăiau acolo cu el, puteau ei oare să rămînă surzi şi orbi ?

Zăpada scîrţîia sub pîslari. Crengile copacilor scîrţîiau sub rafalele vîntului. Un copil începu să plîngă; maică-sa îi şopti ceva speriată şi pesemne îi dădu să sugă, căci copilul sughiţă odată şi tăcu. I-a dat să sugă pe gerul acesta, din mers... Bărbatul ei păşea poate ceva mai înainte sau mai în urmă, şi auzea cum îi plînge copilul lipsit de adăpost şi de leagăn, după cum auzea şi răsuflarea grea a soţiei lui istovite... Oare asta îl ajuta sau îl împiedica în luptă? Oare dragostea te ajută sau e o piedică în luptă?

Oamenii călcau unii pe urmele celorlalţi. Urmele mici ale copiilor se aşterneau cuminţi în urmele celor mari. Iar gerul sporea odată cu întunericul nopţii. Şi vîntul te pătrundea pînă la oase.

Pădurea se sfîrşi şi şiragul partizanilor păşi într-o cîmpie largă, cu tufişuri rare. De aici începeau mlaştinile. Vladimir Petrovici se oprea tot mai des, se uita împrejur, găsea semne numai de el văzute şi apoi păşea mai departe, cu băgare de seamă, prin zăpada adîncă. Lumina lunii se revărsa pe întinderea cîmpiei, conturînd desluşit siluietele întunecate ale oamenilor, care înaintau în şir cîte unul. Dacă nemţii aveau cumva posturi de observaţie pe marginea mlaştinilor, şirul oamenilor va fi pentru ei o ţintă la îndemînă, o ţintă cum nu se poate mai clară.

Undeva, în urmă, ţipă cu un glas subţirel o fetiţă: „Nu mai pot!" şi cuvintele ei răsunară puternic în liniştea din jur. Oamenii şuşotiră... Coloana se opri... Apoi porni din nou... Va să zică, unul dintre bărbaţi a luat fetiţa în braţe.

Şiragul înainta încet, anevoie şi fără să se oprească prin cîmpia scăldată de lumina lunii. Se auzea numai scîrţîitul pîslarilor şi răsuflarea grea a oamenilor... Cîte ceasuri au de mers prin cîmpia asta? Trei? Patru? Cinci?

Oare vor rezista toţi marşului acesta? Şi dacă vor rezista, vor fi oare salvaţi? Şi fetiţa asta, care a ţipat „nu mai pot", şi pruncul acela, şi mama lui cea chinuită, care l-a alăptat pe ger... Şi cei şase sute de partizani, care le vor da curînd nemţilor lovituri surprinzătoare, cumplite...

Iată, Olga n-a apucat să mai scape. N-a venit. Nu cumva nemţii au pus mîna pe Tanea, la întoarcerea în sat? E la mijloc vreo trădare, din partea acelei fete în care Olga s-a încrezut cu atîta uşurinţă? Dacă Olga a fost prinsă, aruncată în închisoare, torturată?

Gudimov gemu cu putere. Gemu atît de tare, încît Vladimir Petrovici întoarse capul.

— Mi-am sucit piciorul, şopti el bătrînului, în chip de lămurire.

. . . . . .

Olga zăcea în ger, cu mîinile şi picioarele legate, într-un şopron de lemne, aflat după casa Sîcihei. O durea şi o ardea tot corpul, aşa încît nu mai simţea gerul. Buzele crăpate i se umflaseră.

Prin faţa uşii păşea o santinelă. Cizmele făceau: scîrţ-scîrţ, scîrţ-scîrţ!

Cum de a putut Irinka să o trădeze? Doar au citit împreună raportul lui Stalin şi împreună au dus ziarele la gară. Irinka îşi dădea seama, firește, de ce ţine Olga atîta să lege cunoştinţă cu muncitorii de la calea ferată şi ea a fost aceea care a spus entuziasmată: „Bravo lor!", atunci cînd un eşalon cu un detaşament de represalii a sărit în aer la trei kilometri de gară... Iar în noaptea cînd partizanii au dat foc clădirii şcolii unde se afla garnizoana germană, tot ea sărea în sus de bucurie şi spunea, gîfîind de emoţie: „S-a sfîrşit cu ei, nu-i aşa?" Şi cînd au făcut cunoştinţă cu ofiţerii nemţi, acolo, la gară, şi după aceea, aici, în sat, Irinka se părea că o ajută cum poate: cînta romanţe şi dansa, urmărind ca nemţii să se simtă bine în societatea lor... Oare să-i fi plăcut ei cu adevărat viaţa asta de petreceri? Sau s-a speriat? Da, atunci cînd nemţii au adus trupe în sat, cînd au înghesuit şi încercuit partizanii în pădure, Irinka a început să se ferească de Olga; tresărea mereu şi se făcea albă ca varul la faţă de frică şi se temea să-i mai dea drumul în casă: „Rămîi peste noapte la mătuşa Saşa, aşa e mai bine"... Cînd nemţii începuseră să aresteze pe cei bănuiţi că simpatizează cu partizanii, Irina îşi pierduse capul cu totul şi era bucuroasă să petreacă în societatea ofiţerilor nemţi, ameţindu-se de băutură... Asta e. Va să zică, i s-a făcut frică? Nu se gîndise decît să scape ea, să scape cu viaţă...

Olga voia să trăiască... Da, voia să trăiască. Ce poate fi mai bun, mai dorit pe lumea asta decît viaţa?

Dar nu trebuia să se gîndească la asta. Aşa au să-i slăbească puterile. Nemţii puteau veni după ea acum, peste jumătate de ceas, la noapte... Era mai important să se gîndească la Irina. Era foarte important să înţeleagă acest lucru. Înainte de război, tineretul ajutase mult la construirea şcolii de zece ani

din sat; Irina ajutase şi ea... Iar balul comsomolist din primăvară, cu o lună înainte de război, fusese foarte frumos — multă veselie, fast. Atunci a intrat Irina în Comsomol. Carnetul de comsomolist n-a apucat însă să-l mai primească, cel puţin aşa spunea ea. Poate că l-a primit totuşi, dar l-a ars cînd au venit nemţii, cine ştie? Irina a intrat în Comsomol, fiindcă a încîntat-o balul comsomoliştilor. Şi a fost primită, fiindcă comitetul raional de Comsomol „îi tot dădea zor" cu procentul de creştere a organizaţiei. Ea însăşi, Olga, se ducea pe la organizaţiile de Comsomol şi le spunea într-una: creşteţi slab... În sufletul Irinei însă nu se uitase nimeni. Sufletul nu i-l educase, nu i-l călise nimeni. Iar Irinka nu-şi însuşise nimic — nici principiile, nici idealurile, nici tradiţiile de luptă ale Comsomolului. Acum venise ceasul încercării şi în sufletul ei nu se găsise nimic, decît egoism şi slăbiciune...

Cineva strigă ceva santinelei şi neamţul răspunse strigînd şi el.

Da, trebuia să se pregătească. Se zicea că nemţilor le place să facă cercetările în timpul nopţii. Oare trebuie să nege că este partizană? Sau, dimpotrivă, să le spună totul în faţă? Să le spună că pe ea o pot ucide, dar că niciodată nu vor putea nimici mişcarea de partizani!... Sau mai bine să nu spună nimic, să tacă, să tacă, să tacă... Tot au să o tortureze. Cum? Se zicea că nemţii îţi ard corpul cu fierul roşu... Nu, numai asta nu... Degeaba au s-o tortureze; are să tacă şi atunci, are să tacă, are să tacă, are să-şi muşte limba, dar tot are să tacă... Sau nu, le va striga în gura mare tot ce gîndeşte. Să ştie cum sînt ruşii! Să ştie cum sînt fetele sovietice, să înţeleagă că Irinka e doar o ticăloasă, o excepţie mîrşavă, o ticăloasă, o ticăloasă... Să le strige totul în faţă cu ură, cu dispreţ! Oare au să se înfurie şi au să o împuşte pe loc? Fără să o tortureze?... Degeaba, n-au decît să o tortureze, fiindcă ea are să rabde. Trebuie să rabde. Să rabde, orice-ar fi...

Undeva, într-un ungher, începu să roadă un şoarece. Sau un şobolan. Olga se cutremură de scîrbă şi îşi strînse picioarele sub ea.

— Olea.

Santinela umbla încoace şi încolo prin faţa uşii. Cizmele făceau scîrţ-scîrţ, scîrţ-scîrţ. I s-a părut numai?

— Olea! Olecika!

Se tîrî cu răsuflarea tăiată spre peretele din spate al ma-

gaziei, dincotro venea vocea, sprijinindu-se cu mîinile legate şi umflate de lovituri în pămîntul îngheţat, presărat cu aşchii de lemn, îngheţate şi ele, care o înţepau.

— Sînt eu, Tanea, Mă auzi ? vorbi un glas slab de tot printr-o crăpătură a peretelui de scînduri.

— Da, Tanecika.

— Eşti legată ?

— Da.

— Ţi-arunc pe ferestruică un cuţit. O să-l poţi lua ?

— Da.

— L-am înfăşurat într-o cîrpă, să nu facă zgomot.

Santinela se opri din mers. Se auzi ţăcănitul brichetei aprinse. Neamţul rămase multă vreme în dreptul uşii şi în tot acest timp Olga nu se clinti din loc: stătea, sprijinindu-se în pămînt cu mîinile ei umflate şi înţepenite de frig.

Apoi, santinela îşi reluă plimbarea prin faţa uşei, tropăind cu cizmele ca să-şi desmorţească picioarele.

— Olecika ! Te-au bătut ?

— Da.

— O să poţi merge cu schiurile ?

— Da.

— Cînd vezi că se deschide uşa şopronului, zbugheşte-o afară şi fugi repede spre baie ; în dosul băii sînt nişte schiuri. Să te duci drept spre poiana pe care o ştii. Acolo te aşteaptă cineva.

— Bine.

— Noroc, Olenka !

— Mulţumesc, Taniuşa !

Era linişte. Se auzea numai scîrţîitul paşilor santinelei prin faţa uşii şi nişte sunete vagi, depărtate, de patefon. Nemţii petreceau, sărbătoreau Anul Nou.

Era linişte. Liniştea aceasta ţinu un ceas. Două ceasuri... Se lăsă întunericul. Oare anul cel nou a şi început ? Poate că anul acesta nou va fi şi al ei. Dragii mei, dragii mei tovarăşi... Trebuia să-şi închipuie, doar, că ei n-au să o lase în nenorocire... Cine o va scăpa de aici ? Cum au să înlăture santinela, cînd pe uliţă circulă patrule şi cînd în casa Sîcihei sînt nemţi ?

Santinela fu schimbată. Pesemne că era miezul nopţii. Miezul nopţii, al nopţii de Anul Nou.

Se auzi o uşă trîntindu-se. Răsunară bocăneli de topor. Cineva spărgea lemne.

— Hei, ostaş, e frig, ai? strigă cu o voce aspră Sîciha, şi se auzi cum păşeşte spre şopron. Ia o plăcintă, ostaş. Oricum, e Anul Nou!

— Mal-ţa-mesc! silabisi santinela.

În aceeaşi clipă, dincolo de uşa şopronului răsună un trosnet sec şi o izbitură greoaie cutremură peretele de scînduri. O împuşcătură pocni asurzitor chiar de sub uşă.

Apoi, o lovitură puternică de topor sparse lacătul.

— Fugi! strigă în şoaptă Sîciha.

Olga o zbughi afară; se împiedică de cadavrul santinelei, sări peste el şi fugi pe după şopron înspre baie, de parcă ar fi zburat pe zăpadă. Aici o aştepta Tanea, lîngă nişte schiuri aşezate cu vîrful spre pădure şi cu nişte pîslari prinşi în curele. Tanea aruncă o scurtă îmblănită pe umerii Olgăi, care îşi vîrî picioarele în pîslari şi porni în goană în direcţia pădurii, fără să se mai uite îndărăt. Dinspre şopron se auzi o împuşcătură. Apoi alta. Olga se opri în loc pentru o clipă, apoi porni mai departe. Orice s-ar întîmpla acolo, în urmă, ea nu putea să dea nici un ajutor. Trebuia să fugă, chiar dacă salvarea ei era scump plătită; cu atît mai mult, trebuia să fugă...

Picioarele şi mîinile o dureau îngrozitor, o durea tot corpul, dar ea nu lua în seamă durerea, nu se gîndea la asta. Gerul îi ardea faţa cu bucuria libertăţii. Trecea prin tufişuri, ca să i se piardă urma, gonind spre poiana ştiută, spre Gudimov, care va desface şuba lui călduroasă şi o va strînge la piept...

. . . . . : :

Cînd Sîciha lovi santinela cu toporul, neamţul se prăbuşi în zăpadă fără să scoată un ţipăt. Ea-l împinse din faţa uşii şi apoi îşi făcu vînt să sfărîme lacătul, dar în clipa aceea neamţul se ridică într-un cot şi apăsă pe trăgaci. Sîciha îl lovi din nou cu toporul, după care sfărîmă lacătul, eliberînd-o pe Olga. În primele clipe fu cuprinsă de un simţămînt de bucurie şi de mîndrie. Dar în sat şi începuseră să se trîntească uşile şi se auzea cum nemţii se strigă unii pe alţii.

Sîciha îşi îndreptă trupul, chibzuind ce să facă. Putea să fugă, dar atunci nemţii îşi vor da seama numaidecît de dispariţia Olgăi şi vor porni după ea. Urmele proaspete ale schiurilor nu erau greu de găsit. În plus, era uşor să ajungi din urmă o fată istovită.

Sîciha ridică lacătul din zăpadă şi-l puse la loc, aşa ca mai

înainte. Iar cînd se apropiară de șopron, nemții o văzură căsnindu-se să deschidă lacătul. O lovitură o trînti la pămînt. Bătrîna se ridică, se rezemă cu spatele de ușa șopronului și începu să strige cît o ținea gura :

— Bandiților ! Fiți blestemați ! Fiți blestemați, ucigașilor ! Blestemați ! Bleste...

Unul dintre soldați slobozi un glonț de aproape. O pală de aer fierbinte o izbi pe Sîciha în piept și peste față, dar ea nu simți nici o durere și începu să strige din nou, agățîndu-se cu mîinile de zăvor :

— Fiți blestemați, ucigașilor ! Hitler al vostru, voi toți, mamele care v-au alăptat ! Fiți blestemați !

Sîngele o năpădi și-i umplu gura. Ochii i se încețoșară. Acum nu mai vedea nimic ; știa doar că trebuie să țină nemții pe loc, să acopere ușa cu trupul ei și să-i țină pe loc... Scuipînd sînge și menținîndu-se pe picioare cu o sforțare plină de mînie, strigă din nou :

— Degeaba, pe toți n-o să ne ucideți !

Neamțul trase iarăși. Sîciha căzu în genunchi, dar după o clipă se ridică puțin, se trînti în fața pragului și bolborosi în șoaptă pentru ultima oară :

— De-gea-ba...

. . . . . .

Olga gonea pe schiuri cu ultimele ei puteri, atît de repede, încît crengile o șfichiuiau peste față și peste picioare, iar zăpada scuturată îi cădea pe umeri și pe după gulerul scurtei, topindu-i-se pe gît. Numai de-ar ajunge, de-ar ajunge la Gudimov... Acolo totul are să fie bine...

O siluietă scundă îi ieși în întîmpinare. O siluietă abia vizibilă, într-un halat alb. Cînd se apropie, își dădu seama că nu e Gudimov, dar îl îmbrățișă pe partizanul acela necunoscut.

— Ei, slavă domnului ! vorbi partizanul, și-i întinse un bidon : Uite, bea !

Olga îl privi cu atenție și-l recunoscu pe Antonov. Era un țăran tăcut și aspru din fire. I se păru cu neputință să se ghemuiască la pieptul lui și să plîngă. Înghiți spirtul tare, tuși și-i dădu înapoi cu scîrbă bidonul.

— Mai bea, să prinzi putere, că avem drum lung înainte, spuse Antonov.

Olga duse iarăși bidonul la buze, ascultătoare. Băutura tare o făcu să-și revină.

— Cum răzbim spre tabără? întrebă ea.

— Tabăra nu mai există. O să mergem pe ocolite, strecurîndu-ne pe sub nasul lor — răspunse Antonov, şi-i întinse un halat alb: Îmbracă-l iute, şi haidem!

Antonov luneca pe schiuri în faţa ei. Ca să nu rămînă în urmă, Olga era nevoită să gonească din răsputeri. Ar fi vrut să-l roage să meargă mai încet, dar nu se încumeta să strige, fiindcă puteau să fie nemţi prin apropiere. Buzele crăpate începură să o doară în bătaia vîntului. Îi venea greu să-şi mişte picioarele şi mîinile, iar cînd hainele se atingeau de piele o durea. Cum au mai bătut-o! Fără să o întrebe nimic, fără să-i ceară nimic. Au bătut-o, apoi i-au legat mîinile şi au azvîrlit-o acolo, în şopron...

Străbătură pădurea în goană şi ieşiră într-o cîmpie albă şi netedă, luminată slab de luna care pălea. Adunîndu-şi ultimele puteri, Olga îl ajunse pe Antonov din urmă şi-i spuse:

— Să ne odihnim puţin. Nu mai pot. Numai o clipă.

— Mai încet, nechibzuito! Sînt nemţi pe-aici! vorbi partizanul în şoaptă, fără să se oprească. Nu se poate să stăm aici: dedesubt e mlaştină şi dacă ne afundăm, e mai rău.

Începură să gonească din nou, fără vorbă, el în faţă, ea în urmă. Cîteodată, Antonov întorcea capul şi o zorea:

— Hai, nu rămîne în urmă, nu se poate!

Luna nu se mai vedea. Întunericul acela de scurtă durată dinaintea zorilor se aşternu deasupra cîmpiei. Stelele clipeau pe cer cu o strălucire sticloasă.

Antonov se opri şi-i întinse bidonul:

— Bea, să te mai întăreşti. În pădure o să ne odihnim puţin şi o să îmbucăm ceva.

Olga bău cîteva înghiţituri de spirt şi, după ce înapoie bidonul, porni din nou la drum, ascultătoare, mişcîndu-şi cu greu picioarele şi sprijinindu-se cu toată greutatea corpului pe cele două bastoane. Curînd simţi că merge uşor, ba chiar uşor de tot. Stelele licăreau deasupra ei — stelele acelea blînde şi dragi, la care se uitase odată cu Gudimov, plimbîndu-se prin pădure... „Dacă stele se aprind pe boltă, nu-nseamnă că se aprind pentru ceva?..." Picioarele i se mişcau singure, corpul i se făcuse uşor de tot şi ea parcă zbura pe întinderea albă a cîmpiei... Noaptea Anului Nou... Ce aproape erau stelele...

. . . . . .

Picături de apă îi lunecau pe gît, gîdilînd-o. Olga deschise

ochii şi-l văzu aplecat deasupra ei pe Gudimov, pe faţa căruia stătea întipărită o expresie de îngrijorare, plină de suferinţă, aşa cum nu mai văzuse niciodată la el.

— Olenka! exclamă el, luîndu-i mîna.

Se străduia să-şi aducă aminte cum au ajuns la ai lor, ce s-a întîmplat cu ea şi de ce are un prosop ud pe cap. Tot ce-şi amintea însă era numai goana aceea cu schiurile pe cîmpia albă, goana aceea nesfîrşită, strigătele lui Antonov: „Hai! Nu rămîne în urmă!" şi stelele acelea de Anul Nou, strălucitoare şi ciudat de apropiate.

— La mulţi ani! rosti Olga, zîmbind.

Îi era greu să zîmbească: buzele umflate o dureau.

— Anul Nou a trecut, Olenka! spuse Gudimov, mîngîindu-i mîna cu gingăşie.

— A trecut?

— Tu dormi de două zile. Ne-ai speriat.

— Cînd am ajuns aici? Nu-mi aduc aminte de nimic.

— Ai căzut pe drum şi era cît pe ce să te afunzi în mlaştină. Noroc că Antonov s-a uitat îndărăt la timp. Te-a purtat în spate douăsprezece ceasuri în şir.

— Antonov?

În clipa aceea se apropie cineva şi-i şopti lui Gudimov cîteva cuvinte, care-i lăsă mîna şi spuse:

— Uite, şi-a venit în fire, biata de ea...

O voce necunoscută răspunse:

— Las' să doarmă, somnul îi face bine!

Olga vru să spună că a dormit destul, dar ochii i se închiseră singuri şi adormi cu simţămîntul unei fericiri minunate, fără de seamăn, care o legăna ca în copilărie.

6

Oamenii din grupul de autoapărare încetară să mai facă de gardă. Nu se dăduse nici un ordin în acest sens, dar lucrul nu i se părea Mariei o încălcare a disciplinei. Nici ea însăşi nu mai putea să urce la etajele de sus ca să controleze posturile, şi deci înţelegea că nici alţii nu pot. Nici ea însăşi nu se simţea

în stare să stea cîteva ceasuri în ger, chiar înfofolită în cojoc; atunci, cum putea să ceară lucrul acesta de la alţii?

Apa din butoaie îngheţase, iar lăzile cu nisip fuseseră acoperite de zăpadă. Poate că ar fi trebuit totuşi să ţină oamenii gata de acţiune, pentru eventualitatea unui atac aerian, dar nu mai era în stare să facă faţă la toate lucrurile. Erau alte cerinţe, mult mai importante şi mai urgente. Trebuia să se îngrijească de oameni, de viaţa lor, de moralul lor.

Cîndva, demult, Maria se speriase văzînd că a fost numită responsabilul statului major al unui obiectiv. Ce era ea acum? Acum statul major nu mai exista. Nu mai exista nici biroul de construcţii. Sizov cu toţi oamenii apţi de muncă lucra la deszăpezirea liniilor de cale ferată dintre Leningrad şi lacul Ladoga. Maria avea în grijă o clădire pe jumătate îngheţată, în care numărul familiilor de muncitori sporea cu fiece zi, atrase în egală măsură de cantină şi de puţina căldură pe care o dădea caloriferul. Printre ei toţi, ea, Maria, era responsabilul, omul căruia ceilalţi i se plîngeau, căruia îi adresau cererile şi rugăminţile lor, omul căruia îi încredinţau gîndurile lor. Ea se zbătea să asigure căldura imobilului; ştia tot atît de bine ca un mecanic de calorifer cît combustibil consumă caloriferul şi căuta să prelungească cu grijă ultimele resturi de cărbuni, vrînd să asigure căldura măcar pe luna ianuarie. Se certa cu Erofeev, cînd acesta îi spunea: „Şi de ce să facem noi presupuneri cu o lună înainte? Parcă alde matale ştii că o s-o mai duci încă o lună?"

Cînd se ducea la cantină, o apuca groaza. Oamenii înfometaţi o scoteau din fire şi în acelaşi timp îi provocau milă. Era şi ea la fel de înfometată, dar rareori îşi îngăduia să mănînce biata-i porţie de supă, fiindcă trebuia să o împartă cu Andriuşa şi cu maică-sa. Oamenii o asaltau cu plîngerile, spunînd că porţiile sînt prea mici, sau veneau cu cereri irealizabile, de pildă ca să primească raţiile cuvenite pe bonurile din decada următoare a lunii. Maria nu avea dreptul să încuviinţeze acest lucru. Şi apoi, ce se vor face oamenii aceştia, după cîteva zile, cînd nu vor mai avea nici un bon în cartelă? Izbuti să prindă asupra faptului pe responsabila cantinei, care împărţea porţii nereglementare, cu lipsă. O dădu afară şi două zile gospodări ea însăşi la cantină, după care îl rugă pe Sizov să o numească aici pe Grigorieva. Bătrîna bombăni puţin, apoi îmbrăcă pe trupu-i voinic un halat alb şi se apucă „să rînduiască totul de la în-

ceputul-începutului." Grigorieva nu putea nici ea să dea oamenilor mîncare pe săturate, dar dovedea mai multă grijă în pregătirea mesei, ba chiar mări puţin şi porţiile. Uneori, încălcînd orice regulă, dădea la cîte cineva pe care-l vedea istovit cîte o farfurie de supă în plus, fără bon, iar Maria nu o condamna, pentru că o farfurie de supă putea să salveze un om. Afară de asta, Grigorieva avea ochiul ager şi era un suflet cinstit.

Sizov îi încredinţă acum Mariei o nouă şi grea sarcină: să aibă grijă ca muncitorii să iasă la lucru. De dimineaţă, Maria inspecta căminul. Dacă vedea vreun muncitor stînd în pat sau moţăind lîngă calorifer, se aşeza lîngă el, îl făcea să se simtă ruşinat de atitudinea lui şi căuta să-l convingă să iasă la lucru; ba cîteodată chiar ordona, deşi nu prea avea dreptul la aceasta. Aproape întotdeauna izbutea să-i convingă, fiindcă oamenii, deşi erau istoviţi cu toţii, îşi dădeau seama că de muncit trebuie să muncească: deszăpezind liniile, ei vedeau cu ochii lor cum sosesc garniturile cu grîne, cu carburanţi şi cu încărcături de război de pe Pămîntul cel Mare.

Munca era epuizantă, dar în acelaşi timp înviora, dădea un sens existenţei. Gospodinele, bătrînii şi bolnavii nu aveau cum să uite de foame şi de gîndurile lor negre. Din pricina asta, Maria căuta să dea fiecăruia cîte o treabă. Pe femei le punea să facă curăţenie şi să spele rufele. Femeile îşi arătau făţiş nemulţumirea şi o vorbeau de rău pe ascuns, dar Maria vedea bine că în sinea lor sînt de acord cu măsurile luate de ea.

Băile din oraş se închiseseră aproape toate. Oamenii umblau murdari şi se umpleau de păduchi.

La cantină se afla un cazan mare, care se încălzea de la plită. Maria separă un colţ din bucătărie, unde puse o albie, şi împreună cu Grigorieva scăldă aici în cîteva seri toţi copiii. Pe urmă începu să îngăduie treptat şi celor mari să se spele. Omul ieşea de după paravan curat, cu un zîmbet blajin pe faţa-i istovită şi se aşeza numaidecît lîngă plită, ca să se desfete pînă la capăt de căldură, iar Maria simţea că o podidesc lacrimile. Totuşi, îl zorea, vorbind cu asprime:

— Hai, pleacă, pleacă... Te-ai spălat, fii mulţumit!

În acest timp, gerurile se înteţeau mereu. Termometrul cobora la treizeci, treizeci şi cinci, patruzeci de grade. Te înfiorai cînd te uitai la coloana scundă de mercur, care se ghemuise, presimţind parcă o cumplită nenorocire.

Într-o seară, intrînd în cămin, Maria văzu pe tavan o pată

întunecată care se întindea cu repeziciune. Ascultă cu atenţie şi auzi clipocitul surd al apei.

Fugi sus cu o repeziciune de care nu mai era nimeni în stare în aceste zile. Apa ţîşnea dintr-o ţeavă plesnită a caloriferului.

— A adormit, ticălosul! spuse Maria, atingînd ţeava îngheţată cu mîna.

Se repezi jos, la cazane, ca să-l ocărască pe Erofeev şi să-i ceară să oprească apa numaidecît. Contrar obiceiului, uşa de la camera cazanelor era pe jumătate deschisă, şi înăuntru, din pricina aburilor, se aşternuse pe pereţi un strat gros de promoroacă. Cuptorul îşi căsca gura neagră, iar Erofeev zăcea chircit lîngă cazan, acoperindu-şi faţa cu o mînă.

— Erofeev! strigă Maria, furioasă, smucindu-l de mînecă. Erofeev, gură-cască ce eşti, îşi dai seama ce-ai făcut? Îţi dai seama ce-ai...

Tăcu deodată, lăsîndu-şi vorba neterminată. Mîna rece ca gheaţa a mecanicului căzu fără viaţă spre podea, descoperindu-i faţa învineţită, cu ochii daţi peste cap.

— Erofeici, ce-i cu tine? spuse în şoaptă Maria, temîndu-se să-l atingă.

Deodată tresări, auzind un zgomot brusc ca un foşnet. I se păru că s-a mişcat Erofeev. Nu, s-a înşelat. Era un şobolan, un şobolan imens, înnebunit de foame. Dihania se apropie cu curaj, dintr-un salt, de mîna lui Erofeev, care zăcea albă pe podea.

— Oameni buni! strigă Maria. Oameni buni!

Voia să fugă, dar picioarele nu o ascultau. Şobolanul ridică botul, pe care sticleau doi ochi răi, şi rămase nemişcat şi el.

— Oameni buni! strigă încet de tot şi pentru ultima oară Maria, simţind că-şi pierde cunoştinţa.

— Ce s-a întîmplat? răsună în uşă vocea mătuşii Nastea.

Ea intră în încăpere, aruncă o privire în jur, alungă şobolanul cu vorbe răstite şi apoi se aplecă asupra lui Erofeev, atingîndu-i cu mîna fruntea şi obrajii.

— A murit, sărmanul! spuse mătuşa Nastea, şi-i îndoi cu o sforţare braţele, împreunîndu-i mîinile pe piept.

După aceea se uită în cuptor.

— Ia te uită ce pacoste ne-ai făcut! oftă ea, întorcîndu-se spre Erofeev. Ai lăsat să îngheţe ţevile! Acum trebuie să dăm

drumul la apă, pînă nu plesnesc toate, naiba să le ia ! Ce ger ! E-eh, dragule, ce-ţi veni să mori aşa, pe tăcutelea ?

Ridică fără nici un pic de dezgust capul mortului şi spuse :

— Maria Nikolaevna, apucă-l de picioare, să-l dăm pînă una alta deoparte. Te pricepi la calorifer ?

Revenindu-şi treptat din groaza ei, Maria începu să cerceteze mecanismele din camera cazanelor, căutînd să vadă de unde se dă drumul la apă.

— M-am speriat, tuşă Nastea ! mărturisi ea cu ruşine.

— Cred şi eu ! Eu muream de frică, de nu erai şi tu aici ! răspunse aceasta cu blîndeţe. De morţi nu mă tem : omu-i mort şi basta, şi asta nu-i cine ştie ce. Dar înainte de război mă suiam pe masă de frica şobolanilor.

După multe cercetări şi discuţii, izbutiră să descopere de unde se dădea drumul la apă. Scurgerea mergea însă prost, fiindcă pe alocuri se formaseră pe ţevi dopuri de gheaţă. Mai tîrziu, cînd muncitorii veniră de la lucru, Maria se duse să-l cheme în ajutor pe Nikonov. Îl ştia pe Nikonov ca pe un muncitor de nepreţuit, harnic şi priceput, aşa că o surprinse răspunsul lui posac :

— Uşor de zis : să controlezi ţevile ! Pentru asta trebuie să mănînci de două ori şi abia pe urmă să te apuci de treabă...

— Mă tem să nu îngheţe şi conducta de apă ! spuse încet Maria şi se aşeză pe patul cuiva, fără să se uite la Nikonov.

De oboseală şi de mîhnire nu putea şi nici nu voia să mai facă nimic : nici să controleze ţevile caloriferului, nici să mai lupte... „Parcă alde matale ştii că o s-o mai duci încă o lună ?“ îi răsună în urechi glasul lui Erofeev... Ce poate să facă ea singură, cînd totul din jur îngheaţă, se opreşte, moare ?

— Ei, ne tîrîm să vedem cum stă treaba ori nu ? auzi Maria lîngă ea vocea înceată şi ironică a lui Nikonov. O lampă de benzină ai ?

Revenindu-şi din această stare de totală absenţă, Maria făcu o sforţare să zîmbească. Îşi simţea picioarele străine, vedea totul în jur ca prin vis. Şi sunetele, şi mişcările, şi culorile — totul părea vag, de vis. Păşeşti pe podea, şi podeaua se clatină. Pui mîna pe clanţa uşii, şi clanţa îţi fuge din mînă.

— Lampa de benzină e-n magazie, la mătuşa Nastea ! spuse Maria cu glas tare, aruncînd parcă o punte peste această prăpastie şi călcă pe podea. Podeaua nu se clătina. Puse apoi mîna pe clanţa uşii, şi clanţa se răsuci sub apăsarea mîinii.

Munciră pînă spre ziuă, controlînd ţevile şi încălzindu-le, rînd pe rînd, cu lampa de benzină. Cu fiecare ceas se convingeau că e nevoie de o reparaţie serioasă şi îndelungată, peste puterile lor. Se întoarseră la cămin pe întunericul subţiat din preajma zorilor, sprijinindu-se unul pe altul; acum ştiau amîndoi că au salvat ţevile caloriferului, dar că deocamdată eforturile lor nu pot ajuta la nimic. Caloriferul era scos din funcţiune.

Cînd Maria intră în camera ei, Grigorieva se trezi.

— Ce e?

— S-a sfîrşit cu caloriferul! rosti Maria, indiferentă de atîta disperare, şi se aşeză lîngă sobă, lipindu-şi palmele de peretele ei care se răcea.

— Ia şi mănîncă, ţi-am pus ceva deoparte — zise Grigorieva, şi-i întinse o strachină cu nişte supă pe fund. E rău dacă plesneşte şi conducta de apă.

— Să nu-mi mai pui niciodată mîncare deoparte! spuse Maria, începînd să mănînce. Dacă plesneşte conducta, o să cărăm apa cu găleţile; e o cişmea în curtea vecină — urmă Maria, cu aceeaşi voce indiferentă. Pentru cantină o să cărăm noi. Cu baia o să fie mai greu — adăugă ea, adunînd cu lingura ultimele picături de supă, şi apoi repetă cu asprime: Să nu-mi mai pui mîncare deoparte!

— Acum, dacă am făcut-o am făcut-o! Ce, e glumă să umbli toată noaptea prin pod? Hai, culcă-te şi dormi.

— Mi-e frică! mărturisi deodată Maria în şoaptă. Ce mă fac eu acum?

Grigorieva însă nu o auzi şi ea se bucură.

A doua zi dimineaţa, Maria scrise un bileţel lui Sizov, implorîndu-l să treacă pe la obiectiv. Trimise bileţelul prin Nikonov şi aşteptă încrezătoare şi liniştită toată ziua, ca şi cum venirea lui Sizov ar fi putut schimba ceva.

— Ivan Ivanovici a lipsit azi! spuse speriat Nikonov, cînd se întoarse de la lucru. Nimeni nu l-a văzut...

Se uitară unul în ochii altuia şi plecară amîndoi privirile în pămînt.

— Cine i-a ţinut locul?

— Eu.

Seara, Maria plecă acasă. În camera ei, unde acum se înghesuiseră cu toţii, se făcuse foc. Andriuşa şedea tăcut la gura

sobei, uitîndu-se gînditor la învolburarea flăcărilor şi întinzînd la căldură mîinuţele îngheţate.

— Dragul meu! şopti Maria cu patimă, aşezîndu-se lîngă el, şi-l strînse la piept: asupra făpturii gingaşe şi încrezătoare a copilului, care nu înţelegea nimic din ce se petrece în jur, veneau să se întîlnească nădejdile cele mai aprige şi temerile cele mai întunecate ale Mariei.

Dimineaţa, pe cînd se întorcea la obiectiv, două obuze îi vîjîiră pe deasupra capului, dar ea avea impresia că nu poate să i se întîmple nimic: moartea provocată de un obuz era acum moartea cea mai puţin posibilă...

— A îngheţat conducta de apă! îi împărtăşiră noutatea Grigorieva şi mătuşa Nastea, încă de la intrare, unde se căsneau să fixeze un butoiaş pe o sanie de copii.

— Unde vă duceţi?

— La Neva.

— Şi cişmeaua din curtea vecină?

— A îngheţat şi ea...

Peste zi, Maria făcu două drumuri pînă la Neva. Îi venea foarte greu să coboare malul, să coboare apoi sania cu butoiul pe povîrnişul îngheţat; dar îi venea şi mai greu să scoată butoiul plin cu apă sus, pe mal. Pe gheaţă, lîngă copcă, era coadă, şi Maria fu surprinsă cînd văzu că nimeni nu se plînge şi că mulţi se bucură chiar că stau lîngă rîu, compătimind pe cei care locuiau mai departe. Posibilitatea de a se folosi de conducta de apă dispăruse cu desăvîrşire din mintea tuturora, ca şi cum oraşul nu era decît un sat mare.

Maria venise la Neva împreună cu Zoia Pletneva.

— Nouă nu ne pasă! spuse Zoia la un moment dat, vorbind cu glas tare, ca să o audă toţi: Dar ia închipuiţi-vă ce ar fi făcut americanii în zgîrienorii lor, dacă ar fi trebuit să care apă la etajul 70. S-ar fi predat în doi timpi şi trei mişcări!

Tot rîndul se însufleţi deodată. Femeile lăsară spre bărbie basmalele ce le acopereau gura şi nasul şi începeau să spună cîte o glumă. Fiecare glumă era primită cu bucurie.

Seara, Nikonov veni la Maria, închizînd uşa cu grijă după el. Pe faţa lui învineţită de ger, cu ochii înfundaţi în orbite, se citea o adîncă tulburare.

— Ce s-a întîmplat? întrebă scurt Maria, observîndu-i înfăţişarea din prima clipă şi îşi adună toate puterile ca să primească cu linişte vestea unei noi nenorociri.

Nikonov îi puse înainte o foaie de hîrtie, pe care Maria citi:

„Dragă Nikonov, află că m-a doborît pneumonia, pur şi simplu. Cum mă fac bine, am să vin. Deocamdată, trebuie să te descurci singur. Eu zac acasă. Spune-i Smolinei să treacă pe la mine dacă poate. Spune la toţi oamenii noştri că transporturile pe Ladoga sporesc cu fiecare zi şi că e foarte important să ţinem liniile ferate în ordine, fiindcă altfel ne punem singuri laţul de gît. Trebuie să mai rezistăm o lună, două. Curînd, raţia de pîine are să se mărească din nou. Nikonov, prietene, ţine minte că eu şi cu tine n-avem dreptul nici să murim, nici să ne pierdem curajul. Noi o să mai muncim împreună, ca să refacem totul, totul.

Ivan Sizov."

— Cum stau lucrurile la tine? întrebă Maria încet.

— Aşa şi aşa! răspunse Nikonov la fel de încet. Azi nu mi-au venit doi oameni. Ceilalţi vin cu toţii. Vasiliev a muncit azi cît a muncit şi deodată a căzut. Credeam că a murit. L-am dus într-o casă şi cînd s-a mai încălzit şi-a venit în fire.

A doua zi, Maria se pregăti pentru un drum lung: voia să-l viziteze pe Sizov. Oare-l va mai găsi în viaţă? Aşa cum erau ei istoviţi de foame, mai mare nenorocire decît boala nici că se putea. Să-l interneze într-un spital? Dar ce ajutor poate să i se dea la spital, cînd şi acolo e ger şi foamete! La spital bolnavii stăteau în pat îmbrăcaţi şi era ceva îngrozitor să pui cuiva termometrul, fără să mai vorbim de comprese şi de ventuze!

Sizov locuia într-o căsuţă de la marginea oraşului. Ferestrele, astupate cu cărămizi, aveau un ochi de geam în partea de sus; seara geamul era acoperit cu un stor de camuflaj, care acum era strîns sul. Soţia lui Sizov trebăluia lîngă plita încinsă. Înăuntru era semi-întuneric şi în prima clipă Maria nu-l văzu pe stăpînul casei, dar vocea lui bucuroasă o întîmpină din prag:

— Maşenka! Ei bravo! Scoate-ţi haina, la noi e cald.

Zăcea în pat, dar faţa lui luminată de răsfrîngerile focului părea îmbujorată şi mai plină de sănătate decît înainte de boală. Se aşeză pe un scaun lîngă el şi abia acum observă pentru prima oară că părul lui Sizov e aproape tot atît de alb

ca și fața de pernă. Pînă astăzi nu se gîndise niciodată că omul acesta puternic și plin de energie este înaintat în vîrstă, un bătrîn.

— Cum îți place cazemata mea? întrebă Sizov. Aici pot rezista și două ierni de blocadă. Nevastă dragă, pune și tu ceva pe masă.

Pe noptieră se afla o foaie de hîrtie cu diagnosticul bolii. Maria citi: dublă pneumonie; temperatura: 39,6.

— Să nu vorbești, Ivan Ivanovici! rosti ea rugător. Am să-ți spun singură toate noutățile de pe la noi. Numai să nu vorbești, tu n-ai voie să vorbești.

— Întîi ia și gustă ceva! o pofti soția lui Sizov, și-i oferi o farfurie cu piftie, în care se vedeau bucăți de cartofi și fire verzi de mărar.

— Dumnezeule! exclamă Maria, străduindu-se din răsputeri să refuze și primind totuși farfuria.

Casa lui Sizov i se părea acum un lăcaș de belșug și se uita cu uimire la fața obosită și trasă a gazdei, pe care se vedeau semnele neîndoielnice ale foamei.

Piftia, piperată din belșug și cu miros de țelină fiartă, avea un gust ciudat, și pe care Maria nu-l cunoștea. Căuta să mănînce încet și fără lăcomie, totuși goli farfuria mult prea repede. Apoi, moleșită de mîncare și de căldură, se lăsă pe speteaza scaunului.

— Acum să bei un ceai.

Zicînd acestea, soția lui Sizov îi puse în față o ceașcă frumoasă, cu un ceai cam slab și adăugă cu un surîs:

— Țelina și verdeața le-am uscat din toamnă. Asta-i a doua oară cînd cunosc foametea și n-o mai las să mă ia prin surprindere. Cartofii i-am dezgropat de pe front, cînd era voie pentru oricine, dacă nu se temea s-o facă. I-am dezgropat acolo, în țara nimănui, sub focul dușmanului. Cît despre piftie, pentru ea mulțumește-i lui Ivan Ivanovici. I-a plăcut să facă tîmplărie.

Zicînd acestea, scoase din sertarul mesei niște plăci negricioase și strîmbe de clei de tîmplărie.

— Păi cum? intră în vorbă Sizov, cu o vădită mulțumire. Cleiul nu se face din oase? Ei, și noi, acum, îl transformăm iar în oase. Nu-i nimic dăunător în asta. Lizaveta, pune-i Mașei într-o hîrtie vreo două plăcuțe de clei, să le fiarbă și ea acasă.

Sizov scoase mîinile de sub plapumă, ca să bea o ceașcă cu ceai, și Maria rămase din nou uimită, văzîndu-i brațele isto-

vite, subțiri ca ale unui copil. Nu putea renunța la impresia ei, că în casa asta domnește belșugul. Poate că această impresie era provocată tocmai de rînduiala ce exista în viața de foamete a gazdelor, precum și de faptul că atît interiorul odăii, cît și înfățișarea lui Sizov erau altfel decît se așteptase ea.

Gazda închise soba ca să se păstreze căldura, turnă bărbatului ei încă o ceașcă cu ceai și apoi se lăsă încetișor pe un scaun. Adormi într-o clipă, cu capul aplecat într-o parte. Toată înfățișarea ei vădea o veche și nemăsurată oboseală.

— Ei, ce-i nou pe la tine, Mașa? întrebă Sizov în șoaptă.

Maria îi înfățișă amănunțit situația, cu acea voce calmă, care ajuta pe oamenii ei să primească ușor veștile cele mai grele și lăsînd deoparte toate emoțiile personale. Uneori zîmbea, aducîndu-și aminte de vreun lucru amuzant în purtarea oamenilor sau de vreo glumă, ca aceea cu zgîrienorii americanilor.

— La o blocadă ca asta, Mașa, nu putea să reziste decît omul sovietic! spuse Sizov pe un ton grav și, aplecîndu-se puțin înainte, lastfel ca să o poată privi în ochi, întrebă: Ți-e greu?

— Asta n-are importanță — răspunse Maria.

— Nu te-a cuprins disperarea?

— Nu.

— Ai să reziști, ce zici?

— Nu știu... Cred că da.

— De ce nu intri în partid, Mașa?

Întrebarea era neașteptată și în același timp ciudată. Acum, în mijlocul nenorocirii generale, cînd toți duceau greul laolaltă și rezistau uniți în fața aceluiași dușman, ce importanță avea actul formal al adeziunii la partid? Oare ea nu muncea la fel cum ar fi muncit dacă ar fi avut în buzunar carnetul de partid?

— Acum? răspunse Maria cu mirare. Azi?!

I se părea lipsit de sens și stînjenitor să se apropie astăzi de niște oameni tot atît de istoviți și lipsiți de puteri ca și ea, de niște oameni care știau totul despre ea, așa cum și ea știa totul despre ei, cărora să le spună deodată: dați-mi un formular, vreau să fac cerere de înscriere în partid... Parcă asta putea să schimbe ceva, putea să ajute la ceva!

Totuși, Sizov stărui:

— Păi cînd poate să fie mai nimerit decît astăzi?

Maria își dădu seama că Sizov a chemat-o la el anume

pentru această discuție și că se grăbește să o știe înscrisă în partid, fiindcă-și simte apropierea morții.

— Ivan Ivanîci, dragul meu... șopti ea, strîngîndu-i mîna dogorind de fierbințeală. Lasă, ai să te faci bine, are să se aranjeze totul și atunci...

El își trase nemulțumit mîna și rămase tăcut. Răsuflarea-i grea răsuna în liniștea odăii, tulburată numai de bubuiturile rare și depărtate ale tunurilor.

— Uite, ascultă-mă, fata mea. Îi spunea pentru prima oară așa, și în asta era de asemenea o presimțire a morții. Eu cred că am să mă fac bine, dar știi și tu că asta e cam greu acum. Tu și cu Nikonov sînteți sprijinul meu. N-am de ce să te mint: o să mai fie greu multă vreme. Mă tem pentru tine, să nu te cuprindă cumva disperarea...

— Nici așa n-o să mă las eu cuprinsă de disperare! Parcă aici e vorba de apartenența politică?

— Asta are să-ți sporească puterile, Mașa.

Un timp, Sizov se odihni, obosit de efortul discuției. Maria chibzuia cu încordare asupra cuvintelor lui.

— A fi membru de partid, astăzi, e ca un fel de povară — vorbi din nou Sizov, și pentru că făcea cîte o pauză după fiecare cuvînt, cuvintele lui căpătau un aer solemn. În schimb, povara asta e o povară pe care nici n-o poți scăpa de pe umeri, nici nu poți să te prăbușești sub ea. Ai sentimentul că tu singur răspunzi de totul din jur și că ești singurul sprijin al tuturor oamenilor.

Maria vedea că Sizov a obosit și își dădea seama că n-a sfîrșit tot ce are de spus.

— Odihnește-te puțin, zise ea. Nu-i nici o grabă.

— Tu ești bună, Mașa — urmă Sizov, după un răgaz de cîteva clipe. Asta-i necesar pentru un membru de partid. Există însă bunătate și bunătate. Un membru de partid trebuie să fie și aspru, cînd e nevoie. Uite, eu mi-am dus oamenii să curețe liniile înzăpezite. Erau încălțați și îmbrăcați ca vai de lume și toți se clătinau pe picioare. Iar eu le spun: „Hai, fiți mai veseli, ce naiba! Asta-i o muncă ușoară, doar nu săpați la pămînt!" Cum ușoară, cînd o mătură obișnuită ți se pare de plumb și-ți trage mîinile în jos! Văd că toți muncesc cu rîvnă, dar eu le spun: „Uite, tu ai atîția metri — faci cum știi, dar să-ți termini treaba, că altfel nu te las acasă și nu-ți dau nici bonul de masă. Și nu-i dădeam bonul, dacă nu-și isprăvea treaba. Asta-i cru-

zime? Dar fără ea am pieri cu toţii şi el ar cădea cel dintîi din picioare. Eşti nevoit să te porţi aşa. Fiindcă altfel nu se poate... Tu ai să poţi?

— Am să mă străduiesc...

— Şi pe urmă, dacă te înscrii în partid, vei dobîndi mai multă agerime, Maşa! Te-ai gîndit cumva că o să vină primăvara? Te-ai gîndit la fericire, la căldura soarelui, la pîrîiaşe? Fie, numai că trebuie să te gîndeşti cu chibzuială, să cauţi să vezi ce fel de pîrîiaşe vor porni să curgă. Ţi-o spun nu ca să te sperii, ci ca să-ţi dai seama la timp de primejdie.

Sizov îşi trase răsuflarea şi zîmbi:

— Asta mi-e testamentul, Maşa. Dar mai curînd cred că mă fac sănătos.

7

Ieşind pe poarta spitalului şi simţind aerul rece în faţă, Kociarian se aşeză pe o bancă şi rămase nemişcat cîteva minute, ca un om care simte nevoia să-şi tragă răsuflarea. Asta nu era din pricina aerului, fiindcă el se plimbase de multe ori prin curtea spitalului. Nu era nici slăbiciune, fiindcă se simţea complet restabilit. Dar libertatea, libertatea deplină pe timp de o zi şi o noapte şi cu care el nu ştia ce să facă, îl buimăcea.

Porni încet spre fosta lui locuinţă. Străzile erau liniştite: nu se vedeau nici tramvaie, nici maşini. Văzu doar un autocamion, care-l ajunse din urmă şi trecu înainte. De sub prelata aruncată peste coşul camionului ieşeau la iveală nişte picioare şi mîini chircite, ţepene. Ceva mai în spate, aplecaţi istoviţi peste cadavre, şedeau nişte muncitori cu cazmale în mînă. Numai el, Kociarian, însoţi cu privirea camionul acesta sinistru. Ceilalţi trecători mergeau cu ochii în pămînt, abia tîrîndu-şi paşii.

Ruinele clădirii în care locuise erau troienite de zăpadă. Se părea că stîlpii tăcuţi şi dezgoliţi de vînt stau de veacuri aici, că grinzile argintate de ger atîrnă de veacuri aşa şi că ochii orbi ai ferestrelor cu ramele smulse privesc de veacuri în pustietatea din jur.

Intră în curte prin pasajul rămas întreg şi blocat acum de un morman de cărămizi. Aici, două fetişcane, înfofolite cu bas-

malele de li se vedeau numai ochii, scoteau de sub zăpadă şi de sub moloz o grindă sfîrtecată. Işi îndreptară trupul ca să-şi mai tragă răsuflarea şi atunci începură să le tremure picioarele. Kociarian se apropie şi apucă grinda, vrînd să le ajute, dar cea mai mare dintre fete se repezi şi-l prinse de mînă.

— E-a noastră! A noastră! strigă ea.

Kociarian o privi pieziş şi continuă să smucească grinda. Fata se dădu îndărăt.

— Haide, ajută-mă şi tu, prostuţo! vorbi el cu blîndeţe.

Fetele se supuseră şi trăgeau de grindă, aşa cum le spunea, cercetîndu-l cu ochii plini de teamă şi de nădejde.

După ce scoaseră grinda de sub dărîmături, Kociarian le întrebă supărat:

— Şi-o duceţi departe?

— Chiar peste drum! răspunse fata cea mare, parcă nevenindu-i să creadă în ajutorul acesta neaşteptat.

Cealaltă fată tăcea.

— Hai, acum duceţi-o!

— Mulţumim, unchiule! mai spuse fata cea mare.

Cealaltă izbucni deodată în plîns şi se apucă să lege grinda de o sănIuţă. Kociarian se întoarse cu spatele şi rămase aşa, nemişcat, pînă ce fetele ieşiră din curte şi dispărură în pasaj.

Găsi intrarea în adăpost. Mai înainte subsolul era folosit ca magazie pentru lemne. Curînd după ce se căsătorise el cu Katea, cumpărase lemne şi le aşezase singur aici, mîndru nevoie mare de această primă cumpărătură pentru gospodăria lui; iar Katea arunca lemnele pe o ferestruică, mijind ochii din pricina soarelui, zîmbind şi căutînd să-l zărească pe Levon al ei prin deschizătura întunecată a ferestruicii. Acum, toate ferestruicile erau zidite. Uşa subsolului era sfărîmată cu toporul şi tavanul povîrnit peste ea. Kociarian păşi în semiîntunericul dinăuntru şi se opri... Va să zică, aici s-a adăpostit Katea cu Stasik? Acesta a fost ultimul şi fatalul ei adăpost?

— Trebuie să plec de aici! se gîndi cu glas tare Kociarian, dar porni fără ţintă prin curte, ca un deţinut scos la plimbare, învîrtindu-se în cerc pe propriile sale urme.

Dintr-o odaie aflată în aripa clădirii ce dădea în curte ieşi o femeie. Ea se uită cu luare-aminte la Kociarian şi se apropie de el abia tîrîndu-şi paşii:

— Dumneata să fii oare? întrebă femeia, clătinînd din cap: pesemne că acum nimeni nu mai putea fi recunoscut ori că ei îi

slăbise memoria şi încurca totul. Dumneata, bărbatul Katiei... sau mă înşel eu ?

— Da, eu sînt ! strigă Kociarian, cuprins de o nădejde sălbatică. Da, da, eu sînt ! Ştii ceva de nevastă-mea ?

Femeia arătă din cap spre ruine şi rămase tăcută. Faţa i se întunecă : pesemne îi părea rău că a început această discuţie dureroasă şi nefolositoare, fiindcă acum nimic nu se mai putea îndrepta !

— Stasik e la Casa copilului ; doar ţi-au trimis scrisoare, nu-i aşa ? vorbi ea în cele din urmă, apropiindu-şi faţa de faţa lui Kociarian. Stă bine acolo ! Mi-a spus o femeie ce mîncare le dă... Zice că li se aduce şi pîine albă cu avioanele... şi lapte conservat... Femeia asta lucrează acolo, ce rost ar avea să mintă ? Copiii primesc cîte o farfurie plină de caşă...

— Katea... era acasă ?

Femeia se încruntă cu ciudă : i se urîse de atîţia morţi.

— N-a coborît în adăpost şi-a fost strivită ! spuse ea adevărul, fără nici o milă. Păi cînd ai un copil, poţi să nu cobori în adăpost de lene ?

Kociarian şi-o închipui pe Katea, frîntă de oboseală şi cu ochii roşii de nesomn, cum îşi trece mîna slabă peste frunte şi peste părul bălai, spunîndu-şi : „Nu pot să cobor, n-am putere...", cum apoi se lasă pe pat, strîngîndu-l la piept pe Stasik şi cum ascultă bubuitul tunurilor cu nepăsarea unei oboseli vecină cu moartea... Îl cuprinse o disperare cumplită, înţelegînd că ea putea să scape dacă ar fi coborît în adăpost.

— Unde-a fost înmormîntată ? întrebă el.

Femeia îl privi cu un aer de mustrare şi clătină din cap :

— Nu cumva vrei să te duci pîn-acolo ? Pe jos ? Oamenii nici pe ăi morţi nu mai sînt în stare să-i ducă... lasă morţii să zacă în stradă... Un' să te duci ? Şi de ce ? Şi-apoi, ştii, acuma, la cimitire... Să nu te duci ! sfîrşi ea cu hotărîre, şi porni spre poartă.

— Unde a fost înmormîntată ? strigă Kociarian din urmă.

— Dumnezeule ! exclamă femeia, scoasă din fire, întorcînd capul. Ţi-am spus doar... urmă ea, dar cînd îi văzu ochii aprinşi, se grăbi să spună : La Volkov, dragul meu, la Volkov... şi ieşi aproape în fugă în pasaj.

Pînă la cimitir, Kociarian făcu mai mult de un ceas. Pe măsură ce se apropia, lăsa în urmă tot mai adesea oameni înhămaţi la săniuţe pe care duceau morţi înfăşuraţi strîns şi cu

pricepere în cearşafuri, pături, bucăţi de stambă ori rogojini. La început avu impresia că pe toate săniile sînt cadavre de copii, aşa de mici erau trupurile acelea neînsufleţite, dar mai tîrziu îşi dădu seama că le-a închircit şi că le-a uscat foametea. Aproape toate săniile erau trase de femei. Ele păşeau apăsat, cu îndîrjire, cu feţele împietrite.

Pe strada care ducea spre poarta cimitirului se scurgea un adevărat puhoi de sănii. În faţa porţii, de amîndouă părţile, zăceau mormane de morţi, în parte acoperite de zăpadă. Unii erau în paltoane, cu căciuli pe cap, şi după poziţia lor ţi se părea că suferă cumplit de frig: mergea, se vede, omul pe stradă şi-a căzut în zăpadă istovit, s-a ghemuit, încercînd să se încălzească şi aşa a murit. Alţii erau numai în cămaşă şi izmene, cu braţele desfăcute, cu dinţii galbeni încleştaţi şi cu o expresie de groază în ochii care văzuseră moartea. Alţii aveau feţele liniştite şi luminate.

Kociarian văzuse mulţi morţi pe front şi plînsese de multe ori pentru tovarăşii săi ucişi; şi totuşi, acolo pe front moartea nu-i trezise niciodată în suflet atîta amară deznădejde, atîta înverşunată ură faţă de duşman, atîta furie şi sete de răzbunare.

Renunţă să mai întrebe la administraţia cimitirului unde se află mormîntul Ekaterinei Kociarian. Acum, lucrul acesta i se păru stupid şi aproape o jignire faţă de morţii care zăceau în faţa porţii, în paltoane şi cămăşi, în giulgiu de pînză şi de rogojină. Oare ei au meritat mai puţin decît Katea lui să aibă un mormînt?

Se plecă adînc în faţa trupurilor acelea chircite şi îngheţate şi porni înapoi. Acum, săniuţele cu cadavre îi veneau în întîmpinare şi ochii lui întîlneau ochii istoviţi ai femeilor. Pe urmă, amurgul ascunse feţele oamenilor. Inima îi obosi de atîta chin şi gîndurile i se îndreptară pentru prima oară spre acela care trăia şi trebuia să trăiască, spre fiul său Anastas, spre Stasik.

Ajunse la Casa copilului noaptea, pe întuneric. Nu putu găsi nici portiţa, nici uşa de la intrare, şi bîjbîi multă vreme în jurul casei, pînă avu norocul să se deschidă o uşă şi să iasă cineva.

— Tovarăşă! izbucni Kociarian bucuros, apropiindu-se în fugă de siluieta întunecată a unei femei; femeia se trase înapoi spre uşă şi strigă cu o voce tînără şi răsunătoare:

— Cine e?

Spaima aceasta îl surprinse şi-l îndureră totodată.

— Levon Kociarian, ostaş din Armata Roşie! rosti el, cît putu mai blînd. Aş vrea să-mi văd băiatul... E aici, la Casa copilului...

Femeia îl lăsă tăcută să intre în vestibulul luminat de o lumînare şi-l urmă îndată. Cercetă cu luare-aminte ostaşul care stătea în faţa ei şi se lumină deodată de un zîmbet.

— Dumneata... eşti tatăl lui Stasik?

Se uitau unul la altul. Ochii întunecaţi ai lui Kociarian se umplură de lacrimi.

— Copiii dorm... urmă femeia. Nu ştiu ce să fac cu dumneata...

— Aş vrea să-l văd, numai atît! şopti Kociarian.

Ea se îndepărtă fără să răspundă. Curînd se întoarse însoţită de o altă femeie îmbrăcată într-un halat alb, mult mai în vîrstă şi cu o ţinută impunătoare.

— Tovarăşa Ana Konstantinovna...

— Nu poţi veni mîine? întrebă Ana Konstantinovna. Acum, copiii dorm... Nu se poate intra în dormitor...

— Aş vrea numai să-l văd! repetă Kociarian.

— Să mergem! spuse cu hotărîre Ana Konstantinovna, şi-i dădu să îmbrace un halat.

In dormitorul alb, pătuţurile stăteau aşezate rînduri-rînduri. Stasik dormea cu mînuţele lui durdulii scoase de sub plapumă, cu o lumină de zîmbet pe faţă. Genele negre şi lungi îi adumbreau obrajii îmbujoraţi. Şi chipul acesta de copil, plin de sănătate şi de fericire, fu lucrul cel mai uluitor din toate cîte le văzuse în ziua aceea Kociarian.

Stătură aşa multă vreme. Pe feţele femeilor luminate slab de licărirea lumînării se perindau zîmbete ciudate, văzînd aci mîndrie, aci tristeţe. La un moment dat, Stasik răsuflă adînc şi se întoarse pe o parte, punîndu-şi palma sub un obrăjor. Kociarian păli: Katea dormea tot aşa, cu obrazul sprijinit în palmă, şi dimineaţa cînd se trezea îi rămînea cîteodată pe faţă o cută adîncită în timpul somnului.

Lăsă capul în piept, apoi se întoarse şi porni în vîrful picioarelor spre uşă. Femeile îl urmară. In vestibul se opriră şi se aşezară cu toţii pe nişte scaune; Ana Konstantinovna, fără să se mai poată stăpîni, începu deodată să-i povestească cum a fost adus Stasik la Casa copilului, că s-a chinuit multă vreme

să-i salveze picioruşele strivite, că băiatul era tăcut şi că abia într-a doua săptămînă a zîmbit pentru prima oară, bucurîndu-se la vederea tamburinei... Femeia cea tînără mai spunea şi ea cîte ceva, amintind lucruri uitate de către Ana Konstantinovna şi se uita ţintă la Kociarian. Aceasta era răsplata muncii lor îndîrjite — să povestească tatălui cum i-au îngrijit copilul.

Cînd sfîrşiră de povestit, Kociarian se ridică.

— Vă mulţumesc! Sînteţi ca nişte mame pentru el...

Femeia cea tînără îşi şterse lacrimile şi întrebă:

— Unde te duci acum?

— Mă duc! răspunse vag Kociarian.

— Vino mîine dimineaţă să-l vezi pe Stasik! zise Ana Konstantinovna.

— Aşteaptă puţin, acum plec şi eu — vorbi femeia cea tînără.

Cînd ieşiră, ea îl întrebă din nou:

— Unde dormi?

— Nu ştiu! mărturisi Kociarian. Pînă-n oraş e prea departe.

— Vino să dormi la mine, îi propuse ea. Stau aici, aproape... Nu-i prea vesel la mine... dar ce să-i faci?

Kociarian acceptă. Iar aceste cuvinte simple făcură ca şi relaţiile dintre ei să devină simple. Ajungînd acasă, gazda scăpără cu grijă un chibrit şi aprinse lampa de petrol. Avea o odaie mică, dar în bună rînduială, şi se vedea că se luptă din greu cu funinginea şi cu fumul. După cîtva timp, cînd ea aprinse de la lampă nişte surcele şi le vîrî în sobă, punînd deasupra nişte lemne ude, fumul răbufni în odaie şi se vălătuci prin aerul îngheţat.

— Acuşi se aprinde. Pun şi ceainicul! spuse gazda şi se duse cu ceainicul la bucătărie, lăsîndu-l pe Kociarian lîngă sobă.

După cîteva clipe strigă:

— Vrei cumva să te speli, tovarăşe? Vino aici, am să-ţi torn...

Kociarian porni spre lumina sărăcăcioasă ce se vedea în uşa bucătăriei, dar în prag ea se răzgîndi deodată, codindu-se parcă:

— Stai... Mai bine ţi-aduc să te speli aici...

Scoase pe săliţă o găleată, aduse un ulcior cu apă şi-i turnă să se spele. Pe urmă se aşezară lîngă sobă, ascultînd cum

susură ceainicul, care dădea în clocot. Kociarian nu pusese nimic în gură de dimineaţă, de cînd plecase de la spital, dar nici acum nu-i era foame. În schimb, îl chinuia setea, îşi simţea gura ca de iască.

— Pe mine mă cheamă Lelea — vorbi gazda. Aşa-mi spun toţi copiii: tuşa Lelea; cei mari, la fel...

— Bărbatul ţi-e pe front? întrebă Kociarian, zărind pe perete fotografia unui militar.

— A fost ucis în noiembrie, lîngă Kolpino — răspunse ea cu o linişte firească.

— Şi n-ai pe nimeni?

Ea se codi iarăşi, apoi clătină din cap în semn că nu.

La ceai, Kociarian scoase nişte pîine dintr-un buzunar al mantăii, iar Lelea tăie pîinea îngheţată în felioare subţiri, pe care le rumeni cu îndemînare pe sobă. În odaie se făcu cald. Kociarian, moleşit de căldură şi frînt de oboseală, mesteca încet pîinea şi sorbea în tăcere din apa clocotită, împărţind cu Lelea o bucăţică de zahăr. Ea primi cam stingherită zahărul, dar nu se-nvoi să mănînce nici o fărîmă de pîine.

— Culcă-te, spuse ea făcînd patul.

Kociarian se culcă şi rămase multă vreme treaz, tulburat şi aproape bolnav de toate cîte văzuse şi îndurase peste zi. La spital auzise povestindu-se multe despre viaţa oraşului asediat, firească, dar lucrurile pe care le văzuse el însuşi îl zguduiseră prin simplitatea şi asprimea lor. Oraşul suferea în tăcere, fără lacrimi.

A doua zi dimineaţă, cînd îl trezi Lelea, ardea lampa, dar prin fereastra cu storul de camuflaj ridicat şi începuse să pătrundă lumina ştearsă a zorilor de iarnă.

— Eu trebuie să plec la lucru — spuse Lelea. Mergem împreună?

În timp ce se spăla pe săliţă, Lelea, grăbită, îl lăsă singur. Uşa de la bucătărie era deschisă şi el se uită într-acolo dintr-un îndemn ciudat, amintindu-şi că Lelea s-a codit şi n-a vrut să-l lase înăuntru. Pe masa din bucătărie, lipiţi unul de altul, zăceau doi bătrîni, un bărbat şi o femeie. Mîinile lor erau împreunate cu grijă pe piept şi capetele sprijinite pe o pernă. Între degetele înţepenite aveau nişte rămurele cu flori de hîrtie — flori albe cu care se împodobesc rochiile mireselor.

— Sînt mama şi tata! auzi Kociarian din spate vocea tre-

murîndă a Leliei. Aseară mă gîndeam că ai să te simţi prost peste noapte.

— Nu-i poţi înmormînta ? întrebă el în şoaptă.

— Poimîine am zi liberă şi-am să-i înmormîntez — spuse ea. Acum hai să mergem.

La Casa copilului, Kociarian fu nevoit să aştepte în vestibul pînă cînd copiii se spălară şi luară gustarea de dimineaţă. Dinspre sufragerie îi se auzeau glasurile, contopite într-o larmă voioasă, şi lipsa de griji a copiilor i se păru lui Kociarian tot atît de ireală, ca şi zîmbetul de pe faţa lui Stasik, în somn.

Apoi, cînd copiii trecură în camera de jocuri, fu poftit înăuntru. I se tăie răsuflarea intrînd în încăperea aceea plină de copii ; cîteva glasuri cristaline strigară în cor :

— Tata !

Mai mulţi băieţaşi şi fetiţe, cu obrajii palizi şi la fel de plăpînzi cu toţii, se repeziră spre el, dar se opriră la cîţiva paşi, uitîndu-se cu ochi mari la militarul acela necunoscut. Niciunul nu-şi mai amintea pesemne cum arată tatăl lui, însă ştia bine că tăticul lui este... uite-aşa, în uniformă militară... Pe Stasik nu-l recunoscu. Într-un costumaş de lînă, pe care el nu-l ştia, cu pieptăraş, şi altfel tuns, băiatul se apropia încet, ţinînd-o de mînă pe tuşa Lelea. Era palid şi slăbuţ, nu aşa cum i se păruse lui peste noapte, dar vioi şi vesel ca toţi copiii.

Aidoma celor mai mulţi dintre copiii din jur, nici Stasik nu-şi mai amintea de casă şi de părinţi. Lumea se mărginea pentru el la încăperile de aici, la dădace şi educatoare, la grădina din spatele clădirii şi la uşa cea mare ce dădea în stradă şi de care nu avea voie să se apropie. În schimb, dacă ceilalţi copii strigaseră : „Tata !“ numai cînd îl văzuseră pe Kociarian, el, Stasik, aflase încă din pat, de la tuşa Lelea, că astăzi are să vină tăticul lui ; şi acum păşea spre el ca spre ceva de neînlăturat, care-l speria puţin, dar care totuşi trebuia să fie bun, fiindcă toţi copiii rosteau cuvîntul „tată“ cu un aer solemn şi în acelaşi timp plini de bucurie.

Kociarian îl luă în braţe şi-l strînse la piept, apoi fugi cu el din încăpere, temîndu-se să nu izbucnească în plîns de faţă cu toţi copiii. În schimb, începu Stasik să plîngă ; Lelea, care-i ajunse din urmă, îi şopti lui Kociarian :

— Dă-i puţin zahăr...

Şedeau în dormitorul pustiu. Kociarian ţinea băiatul pe genunchi şi tăcea, iar băiatul se uita pe furiş la omul acesta ciu-

dat, căruia i se spunea aici „tată", sugînd în gură bucăţica de zahăr, şi tăcea şi el.

O umbră trecu deodată peste faţa lui neştiutoare de copil. Se ghemui la pieptul părintelui său şi rosti lămurit:

— Mama!

Înnebunit de durere, Kociarian începu să-l sărute şi să-l strîngă la piept, spunîndu-i că războiul are să se sfîrşească şi că ei au să stea împreună, că are să aibă zahăr mult şi multe bomboane, că au să plece în Armenia, unde sînt piersice şi mere mari, pere zemoase şi unde cerul e albastru şi vremea caldă, şi că acolo are să-i placă mult, mult de tot... Stasik nu înţelegea aproape nimic, dar asculta glasul acesta blînd şi bun, şi parcă îşi aducea aminte de ceva, şi bucuria prindea viaţă în sufletul lui de copil... Iar cînd tatăl tăcu, băiatul, care devenise încrezător şi se deprinsese acum de-a binelea cu el, se apucă să-i cerceteze centura, nasturii, petliţele şi să tragă de ele cu ochii strălucitori şi plini de acea veşnică curiozitate copilărească faţă de tot ce-i ostăşesc.

Veni şi clipa plecării. Kociarian duse băiatul în camera de jocuri şi copiii se strînseră din nou în jurul lor, privindu-i în tăcere, cu ochii umbriţi de invidie; iar Kociarian păstră multă vreme în minte după aceea privirile acestea încruntate şi pline de invidie ale copiilor. Păşind pe şoseaua albă şi parcă nesfîrşită spre centrul oraşului, pe lîngă oamenii istoviţi, pe lîngă ruine şi case cufundate în tăcere şi acoperite de promoroacă, se gîndi pentru prima oară că frînturna asta de viaţă a copiilor, pe care moartea o ocolise, este şi ea o părticică din Leningradul care suferă, care luptă şi care cheamă la răzbunare.

Şi văzu într-un chip nou şi pe deplin lămurit ce va face el cînd se va întoarce pe front. Tot ce simţea ţara, tot ce repetau cu înflăcărare tovarăşii lui şi instructorii politici în timpul convorbirilor cu ostaşii, tot ce scriau ziarele, tot ce-şi spusese el însuşi luptîndu-se cu moartea pe un pat de spital, tot ce-i strigaseră prin tăcerea lor, ieri şi astăzi, străzile şi oamenii Leningradului — toate acestea îi pătrunseră acum vii în conştiinţă, zguduindu-l. Şi atunci, din adîncul sufletului său în care se adunaseră încă din leagăn simţămintele fierbinţi ale poporului său, înfrîngînd rezervele pe care i le impuneau gradul lui de cultură, deprinderile şi concepţiile lui despre viaţă, răbufni deodată o aprigă dorinţă de răzbunare: nici un duşman nu trebuie să scape cu viaţă, niciunul nu trebuie cruţat... Şi, cu toate că

nu primise încă o armă, Kociarian strînse degetele, ca şi cum ar fi ţinut puşca în mînă ca de obicei şi ar fi apăsat pe trăgaci.

8

După ziua aceea istovitoare şi plină de zbucium, Liuba nu visa decît să se culce pe divan, în biroul soţului ei, unde acum stăteau amîndoi. Cînd apăsă pe clanţă, auzi însă dinăuntru vocea lui Levitin şi a lui Pegov, secretarul comitetului raional de partid. Pîlpîirea lămpii lumina faţa îmbătrînită şi îngrijorată a lui Vladimir Ivanovici, precum şi faţa lui Levitin, nervoasă, trasă, brăzdată de adînciturî întunecate. Pegov, pe care-l dureau ochii din pricina oboselii, şedea în fundul încăperii, într-un fotoliu, ferindu-se de lumină cu un ziar.

— Văd că nu v-a trecut prin minte să beţi ceai fără mine! spuse Liuba, mîhnită, aruncînd cîteva lemne în foc şi aşezînd ceainicul pe sobă. Halal director! Halal gazdă!

— Te aşteptam pe tine, Solovuşko! vorbi Vladimir Ivanovici, şi se apropie de ea, cuprinzînd-o cu duioşie pe după umerii ascuţiţi. Eşti obosită?

— Da — mărturisi Liuba, şi se aşeză lîngă sobă, închizînd ochii pe jumătate. Am început să desfacem o magazie bombardată, să facem rost de lemne de foc. Trag trei oameni de-o scîndură şi tot n-o pot smulge... Liza Krujkova spune că-s cuiele prea tari! urmă ea, deschizînd ochii mari, cu un zîmbet fugar şi ironic pe faţă. Păi ce amestec au aici cuiele? Au slăbit oamenii, asta-i; cuiele sînt la fel ca mai înainte...

Ceainicul începu să şuiere subţirel şi mai apoi să susure, dînd în clocot.

— Să-mi faci rost de schimburi de pat! spuse cu asprime Liuba. Te priveşte cum, dar mie să-mi faci rost. Măcar pentru cincizeci de paturi.

— Uite, responsabilul pentru staţionar! rosti Pegov, aruncînd deoparte ziarul şi venind să se aşeze lîngă sobă. Ce mai la deal la vale, Vladimir Ivanovici? Cauţi, îţi baţi capul, alegi vreo zece bărbaţi la rînd, şi cînd colo responsabilul e lîngă tine! Şi de pe-acum a început să te zgîlţîie: îţi cere să te mişti mai

repede, directore! Acum trebuie să faci rost de schimburi de pat, ce zici?

Levitin se uită cu interes la Liuba, care se împurpurase la faţă:

— Crezi că ai să te poţi descurca?

— Vai de mine, ştiu eu.. Şi-apoi nu înţeleg de ce-aş fi tocmai eu?...

— Şi de ce nu? întrebă Pegov. Eşti cunoscută în uzină, oamenii te ştiu cinstită şi pe urmă nu încape îndoială c-ai să obţii de la director tot ce trebuie acolo. Te interesează staţionarul? Fără discuţie! Atunci de ce n-ai fi responsabil?

— Mai bine să ajut şi eu cu ce pot, dar puneţi pe altcineva responsabil! spuse Liuba, speriată. Aici e vorba de alimente, de raţii şi trebuie să dai socoteală...

— Dar la şcoală ce-ai învăţat, mă rog? Nu ştii aritmetică? Mare lucru să dai socoteală! Veghezi să nu-i înşele pe oameni, veghezi ca să nu se fure, ca mîncarea să fie mîncare, ca oamenii internaţi să fie îngrijiţi cu tragere de inimă, şi gata, cu asta te descurci. Păi dacă-i vorba că ţi-e teamă de răspundere, atunci ce fel de leningrădeancă eşti?

— Eu nu mă tem de nimic! mormăi Liuba. În schimb, vreau un ajutor concret. Mă ţin de-atîtea zile după schimburile astea de pat!...

— Păi ştii şi tu că schimburile de pat sînt cerute de spitale...

— Dacă-mi daţi schimburi de pat, primesc; dacă nu — căutaţi-vă pe altcineva! rosti, supărată, Liuba. Eu nu vreau să mă fac de ruşine.

După ce se gîndi puţin, adăugă, adresîndu-se lui Levitin:

— Şi organizăm totul cu forţele detaşamentului pentru nevoile de trai. Noi singuri ne căutăm şi bucătarul, şi personalul. Într-o treabă ca asta trebuie să ştii cu cine munceşti. Aici nu încape nici o greşeală.

Le oferi ceai la toţi, apoi se aşeză pe canapea, puse paharul ei alături, îşi lăsă fericită capul pe speteaza moale a canapelei şi adormi numaidecît.

Vladimir Ivanovici o acoperi cu un pled şi zăbovi descumpănit lîngă ea, gîndindu-se cum să-i scoată din birou pe Levitin şi pe Pegov. Totuşi, nu se încumetă să facă lucrul acesta, întrucît amîndoi veniseră aici cu treburi, şi încăperea era la urma urmei un birou al uzinei. Liuba oftă prin somn, îşi trase pi-

cioarele pe canapea şi se aşează mai bine. Vladimir Ivanovici aduse de după paravan o pernă, i-o potrivi sub cap şi după aceea se apropie în vîrful picioarelor de sobă, unde şedeau în tăcere tovarăşii lui.

— Eu sînt categoric contra acestei numiri! vorbi el, plecîndu-şi îndărătnic capul în piept, fără să se uite nici la unul, nici la celălalt.

— De ce, Vladimir Ivanovici? întrebă Pegov, cu mustrare în glas.

— Fiindcă ea nu are nici experienţă, nici îndemînarea necesară... începu Vladimir Ivanovici pe un ton aspru, dar părăsi brusc toate argumentele, se încruntă a durere şi rosti cu o voce complet schimbată, tremurătoare: În ce mă priveşte, se pare că nu mă cruţ... Pentru mine n-am cerut niciodată nimic... Acum însă cer. Vreau să cruţ femeia care... pe care... un tremur nervos îi trecu peste faţă, dar el îşi învinse emoţia şi sfîrşi cu violenţă, aproape cu răutate: Puteţi să rîdeţi de mine, puteţi să mă condamnaţi, dar eu iubesc femeia asta şi vreau s-o cruţ. Fie asta egoism, slăbiciune — cum vreţi să-i spuneţi, sînt gata să recunosc!

Se lăsă o tăcere apăsătoare. Pegov scoase punga cu tutun, din care luară cu toţii şi îşi răsuciră îndelung cîte o ţigară. Aprinseră ţigările de la un cărbune, şi cele trei dîre de fum se trăgeau în jos, spre gura sobei, şi se tîrau înăuntru, învăluind într-un văl albicios uşiţa întredeschisă.

— Ce-i de rîs sau de condamnat aici? vorbi gînditor Pegov. Un simţămînt mare provoacă întotdeauna respect... şi chiar invidie. Solovuşko e demnă de un asemenea simţămînt... În schimb tu, tu, Vladimir Ivanovici, de ce vrei să o cobori, şi nu să o înalţi?

— Ei, asta! Nu te înţeleg! mormăi Vladimir Ivanovici.

— Uite ce cred eu: cînd iubeşti un om, vrei ca el să-şi desfăşoare toate puterile... Liuba e încă o fetiţă, dar e plină de calităţi şi de energie. A făcut prea puţin în viaţă pînă acum, dar poate face foarte mult. De ce să-i punem stavilă?

— Eu ştiu un lucru, — ripostă cu aprindere Vladimir Ivanovici, — anume că a slăbit de-a rămas numai piele şi os; e palidă; cum vine, cade frîntă. Staţionarul o să-i iroseaască şi forţele care i-au mai rămas. E o fire impresionabilă, şi pentru ea munca asta va fi îngrozitoare, istovitoare; va trebui să îngri-

jească oameni istoviți, aproape morți, să aibă de-a face cu distrofici, cu bolnavi irascibili, bănuitori și capricioși.

— Și totuși, e vorba de cei mai buni oameni din uzina ta! încheie încet Pegov. Oameni care trebuie salvați, trebuie păstrați cu orice preț. Și Liuba îi va salva, îi va păstra, fiindcă ține la ei, a crescut printre ei și fiindcă și ei o iubesc. Notează, în sfîrșit, că se îngrijește de pe acum și de bună voie pentru ei de schimburi de pat, de lemne, de lumină...

Vladimir Ivanovici sări în picioare și începu să măsoare încăperea de la un capăt la altul. Pe urmă se opri în fața lui Pegov, spre care ridică indignat capul.

— Asta-i demagogie! exclamă el. Vrei să mă pui la zid cu un argument stupid: soția ta poate salva oamenii uzinei pe care tu o conduci, iar tu sacrifici acești oameni dorinței tale egoiste de a o cruța. Doar nu-i numai ea pe lumea asta! Uite, eu însumi fac și am să fac totul pentru a păstra cadrele noastre; nu poți să-mi reproșezi nimic în privința asta! Apoi, eu am propus cel dintîi crearea staționarului, eu însumi am să ajut staționarul zi de zi, iar tu mă acuzi acum de egoism...

— Cine te acuză, Vladimir Ivanovici? spuse cu blîndețe Levitin. Gîndesc însă că dumneata ar trebui să-ți privești soția cu ochii unui străin... să știi să faci asta măcar o clipă! Așa ai să-ți dai seama că vrei să o lipsești nu numai de cea mai grea, dar poate și de cea mai minunată muncă din viața ei.

— Vreau să-i cruț viața! rosti cu amărăciune Vladimir Ivanovici, întorcînd capul.

Privirea i se opri pe fața soției sale: o față palidă și aproape copilărească, pe care se citea o uriașă oboseală.

— Eu însă știu alt lucru — vorbi Levitin, tot atît de blajin, dar cu înflăcărare. Astăzi, omul poate fi cruțat numai într-un singur fel: printr-o acțiune vie, care să-i stimuleze toată energia și să-l facă să dorească cu pasiune să acționeze. Din pricina asta trebuie să ne îngrijoreze acum oprirea uzinei, fiindcă așa energia oamenilor s-a dovedit inutilă, a rămas suspendată în aer. Uitați-vă numai la Grigorii Korabliov. Dacă nu l-am fi însărcinat să se ocupe de combustibil, ar fi murit de plictiseală.

— Dar Kurbatov? interveni Pegov. Adu-ți aminte, Vladimir Ivanovici! Chiar în ziua cînd s-a oprit uzina, a venit cu propunerea de a se strînge tot fierul vechi din uzină, toate deșeurile, pentru ca apoi, cînd vom avea curent, producția să nu

sufere din pricina lipsei de metal. Şi tu singur i-ai spus: Organizează treaba asta cît mai repede! Omul simţea nevoia să aibă un ţel în viaţă. Este?

— Cît despre Soloduhin, cînd a aflat de oprirea uzinei, a izbucnit în plîns... urmă Levitin. Acum nici nu mai vine la lucru. E prăbuşit.

Vladimir Ivanovici întinse nervos mîna după punga cu tutun. Pe faţa lui stătea întipărită o expresie de încăpăţînare amestecată cu ciudă. Nu voia să se arate convins, dar îşi dădea seama că nu poate împiedica numirea Liubei, şi asta nu numai pentru că secretarul comitetului de partid al uzinei şi secretarul comitetului raional de partid îl încolţiseră cu argumentele, ci şi pentru faptul că Liuba însăşi va trece de partea lor. Şi-i păru rău că şi-a deschis inima degeaba.

— Universitate în adevăratul înţeles al cuvîntului! exclamă pe neaşteptate Pegov, şi rămase pe gînduri. Răsfrîngerile vii ale flăcărilor îi luminau obrajii supţi şi ochii injectaţi de oboseală; dar în ciuda oboselii, toată înfăţişarea lui, dimpreună cu un imperceptibil zîmbet lăuntric, vădea un interes şi o dragoste însetată faţă de viaţă, faţă de oameni şi faţă de tot ce-i dezvăluia timpul. Da. Universitate! repetă el cu satisfacţie. Noi studiem astăzi o ştiinţă care nu se poate studia într-o universitate obişnuită. Este ştiinţa înţelegerii oamenilor, a conducerii lor.

— Scump preţ are studiul acesta! mormăi Vladimir Ivanovici.

— Deci e cu atît mai important să ne însuşim ştiinţa aceasta! Aşa-i răscumpărăm preţul şi tragem foloase! observă Levitin. Există astăzi o sinceritate şi o cinste în relaţiile dintre oameni, care trebuie păstrată. Apoi o repudiere a birocraţiei şi a formalismului, care trebuie de asemenea păstrată. Aşa a fost probabil şi în '918, cînd intrarea în partid însemna pentru un om plecarea pe front, în linia de foc...

— Eu personal am învăţat să cred în capacitatea şi iniţiativa omului celui mai simplu — vorbi rar Pegov, chibzuind se vede şi generalizînd pe loc acest lucru nou, care i se dezvăluia acum. Am învăţat să văd posibilităţile ascunse ale fiecăruia. Iată, de pildă, ridicarea cadrelor. Nu încape vorbă că noi am ridicat cadre şi înainte de război. Totuşi, judecînd după felul cum merg lucrurile astăzi, în timp de război, mai înainte făceam asta slab, timid... Oare aveam cadre?

— Aveam, firește! vorbi cu însuflețire Vladimir Ivanovici, bucuros de noua orientare a discuției. În primele zile, cînd oamenii au început să se prezinte la unități, ne apucam cu mîinile de cap. Și pe urmă, cîți oameni am ridicat. Kurbatov, de pildă. Era un inginer tinerel, se agita prin uzină, muncea cu tragere de inimă, dar nu vădea nici un fel de însușiri organizatorice. În schimb, dacă l-am pus șef în hala de montare, uitați-vă de ce-i în stare!

— Noi l-am ridicat în muncă pe Levitin — continuă ideea Pegov. Știți cum s-a întîmplat? A venit la mine de la spital: erau clipe grele și n-aveam oameni destui. M-am uitat eu la el și mi-am zis: a mirosit omul frontul și vrea să facă tancuri, își dă seama cît de necesare ne sînt. Ce-ar fi să-l trimit la uzina de tancuri ca secretar al comitetului de partid, să transmită priceperea lui colectivului de acolo! M-aș fi încumetat eu oare mai înainte să ridic cu atîta curaj în muncă un om tînăr și lipsit de experiență? Și încă la o uzină mare ca asta! Am chibzuit mult cu chestionarele lui în mînă. Titrați! Cadre! Uneori ai printre oamenii tăi pe cîte unul, cam greoi de felul lui, deși altminteri cu experiență; îl chemi la tine-n birou și-l mustruluiești între patru ochi, dar degeaba, fiindcă el pribegește mai departe dintr-o organizație de partid în alta. Nu-i dat deoparte, dar nici bucurie nu-ți face... Uite, acum nouăzeci la sută din oamenii care lucrează la mine, la raionul de partid, sînt oameni noi; în alegerea lor mă conduc după un singur criteriu: dacă omul e capabil și se așterne pe muncă cu tragere de inimă, ridică-l și ajută-l, așa ca să se desfășoare din plin.

— Dar femeile? interveni Levitin, și se uită spre Liuba, care dormea liniștită. Acum eu mă sprijin pe femei în toate acțiunile. Femeile reprezintă o forță!

— Stalin ne-a spus asta de mult! aminti Pegov. La ce să mai ascundem? Înainte vreme gîndeam cu toții că dacă încredințezi o muncă unui bărbat ești întrucîtva mai liniștit. În schimb astăzi, cînd ai putut să observi mai bine femeile, uite că ne-am convins de contrariu. Femeile prețuiesc încrederea și respectul celor din jur. Iată cum procedez eu acum. La fabrica de confecții, de pildă, vine la mine o muncitoare și mi se plînge revoltată că la centrul de pîine rațiile se dau cu lipsă la cîntar, că se fură și că sînt cozi. Îl întreb pe director: „E bună muncitoare?" — „Bună, — îmi răspunde, — numai cam agitată!" — „Ei, — zic, — atunci hai să îndepărtăm elementele necinstite,

şi s-o punem pe ea responsabilă la centrul de pîine, ca să se agite pentru binele oamenilor".

— Şi ? întrebă curios Vladimir Ivanovici.

— Uite-aşa ca şi cu Solovuşko a ta ! glumi fără răutate Pegov. Şi schimburi de pat, şi spirit de răspundere, şi staţionar model pe tot raionul. Acum, la centrul de pîine e ordine, cozile sînt mai mici şi femeia de care spuneam adineauri nu se mai agită : controlează mereu cîntarul, ca nu cumva să greşească.

— Ce-aţi vorbit aici despre mine, în timp ce dormeam ? întrebă Liuba, ridicîndu-se şi frecîndu-şi ochii somnoroşi, şi zîmbi cu gingăşie spre Vladimir Ivanovici, care se apropie de îndată ce-i auzi glasul. Văd c-am încurcat totul... Am visat, ori aţi hotărît cu adevărat să mă numiţi la staţionar ?

— Te-ai numit tu singură ! mormăi Vladimir Ivanovici, aruncînd ceaiul care se răcise în paharul Liubei şi turnîndu-i altul fierbinte. Schimburi de pat ! Schimburi de pat !...

— Nu cumva vrei să-i culcăm pe saltele ? ripostă Liuba, sorbind cu plăcere din ceaiul fierbinte şi tare.

. . . . . .

Pentru staţionar se rezervară cîteva încăperi la subsol, care, chiar dacă erau lipsite de lumina zilei, ofereau în schimb securitate în timpul bombardamentelor. Ajutată de comsomoliştii din detaşamentul pentru nevoile de trai, Liuba spoi pereţii cu var, apoi instală cu ajutorul montorilor lumină electrică, şi cîteva sobe, cu ajutorul sobarilor. La orice muncă participa direct şi ea, fiindcă nu ştia să comande altora şi voia să facă totul cît mai repede. Îşi alesese colaboratorii dintre oamenii de la uzină, în special dintre comsomolistele din detaşamentul pentru nevoile de trai. Asemenea detaşamente luau fiinţă în zilele acelea în întreg Leningradul. Mii de tineri — băieţi şi fete — oameni mai puternici şi mai tari în faţa suferinţelor, vizitau casele, cercetînd bolnavii, bătrînii şi pe cei fără familie, ajutîndu-i ca pe nişte rude apropiate ; cărau apă, făceau rost de lemne şi le luau pîinea pe cartelă ; internau bolnavii în spitale şi înmormîntau morţii ; strîngeau pe micuţii rămaşi orfani, îi duceau undeva, la căldură, îi îmbăiau şi apoi îi încredinţau celor de la Casa copilului... Membrii detaşamentelor pentru nevoile de trai nu primeau pentru aceasta nici raţii suplimentare de hrană, nici vreo altă recompensă. Din îndemnul inimii şi din porunca vie a conştiinţei, ei colindau flămînzi şi îngheţaţi străzile şi curţile, urcau scările nesfîrşite ale clădiri-

lor, mergînd din uşă în uşă, de la etaj la etaj, din apartament în apartament. Liuba, care muncise ea însăşi în detaşamentul pentru nevoile de trai al uzinei, ştia că se poate bizui pe tovarăşii săi.

Mai greu decît orice se dovedi amenajarea băii şi instalarea luminii electrice. Brigada de montori, în care continua să lucreze şi Liuba, ştiu totuşi să asigure lumină staţionarului, folosind un mic dinam, numit de toţi „motoraş", pus în mişcare cu ajutorul unui camion-gazogen. Camionul era puţin ridicat într-o parte, aşa încît o roată din spate se învîrtea în gol, iar roata aceasta, cu o şaibă fixată pe ea, acţiona cureaua de transmisie ce punea în funcţiune „motoraşul". Dar această originală uzină electrică le dădu destulă bătaie de cap : mult timp nu putură găsi nicăieri o şaibă potrivită, şi din pricina asta şaiba sărea mereu de pe roată şi motorul făcea nazuri. In clipa cînd se aprinseră becurile electrice, Liuba începu să plîngă de bucurie. In ziua aceea au umblat cu toţii agitaţi, cu un aer sărbătoresc pe faţă. Lumina sărăcăcioasă din staţionar li se părea o uriaşă izbîndă.

O baie propriu zisă nu izbutiră să amenajeze, ci doar o sală de duşuri. Apa trebuia pompată cu mîna în rezervoare, însă Liuba era convinsă că pînă se va dezgheţa conducta de apă, vor fi în stare să facă munca aceasta. Văzînd-o pe Liuba la pompă, Vladimir Ivanovici se apucă cu o energie turbată să rezolve problema apei. Iar Liuba îl îndemna mereu : „Haide, haide odată, că nici eu nu pot munci cît lumea aşa, ca o maşină !" Seara, intra în biroul soţului ei clătinîndu-se pe picioare de oboseală şi cădea frîntă pe divan, fără să se mai dezbrace.

Ideile comsomolistelor i se păreau lui Vladimir Ivanovici lucruri exagerate, fantezii nebuneşti. La ce să-şi risipească forţele cu asemenea fleacuri, ca de pildă şerveţelele albe de pe noptiere sau perdelele brodate din sufragerie şi din sala de lectură ? Atît sufrageria, cît şi sala de lectură erau amenajate acum „ca lumea", nu la subsol, ci în camere luminoase. Puseseră doar la toate ferestrele geamuri noi în locul celor sparte de suflul bombelor, şi asta putea să fie destul !

— Tu nu-nţelegi ! spunea, supărată, Liuba. Buna dispoziţie este şi ea o vitamină, aşa ca ceaiul de brad !

La staţionar nu se făcuse încă tot ce trebuia făcut ; astfel, cînd Liuba trebui să primească primul pacient, femeile de la bucătărie abia se pregăteau să plece cu săniuţa după alimente.

Pacientul era inginerul Kurbatov. Cotrobăind printr-un atelier în căutare de metal, Kurbatov alunecase şi căzuse, tăindu-şi mîna în nişte şpan. Tăieturile erau uşoare, pierderea de sînge neînsemnată, dar cu toate acestea, inginerul nu s-a mai putut ridica de jos. Oamenii l-au dus într-un birou şi au chemat medicul. După ce l-a pansat, medicul a diagnosticat o distrofie de gradul doi, spunînd că e de neînţeles cum de a muncit pînă acum.

Liuba rugă doctorul să-l însoţească pe Kurbatov în sala de duşuri, deoarece el nu voia în ruptul capului să accepte ajutorul fetelor. După aceea îl aşezară solemn într-un pat aşternut cu un cearşaf imaculat, avînd alături o noptieră acoperită cu un şervеţel alb.

— Ca în vis ! murmură Kurbatov, şi-i făcu semn Liubei să se apropie : Dar Soloduhin... îngăimă el. N-a mai călcat în uzină de-o săptămînă... ar trebui adus şi el aici... să nu moară...

— Soloduhin al dumitale n-o să fie uitat ! îl asigură Liza Krujkova, dîndu-i o ceaşcă cu ceai îndulcit.

Deocamdată, staţionarul nu putea oferi bolnavilor nimic de mîncare ; aveau numai ceai, dar şi un ceai întărea puterile.

— Şi Korabliov ! urmă Kurbatov cu implorare în glas. Abia o mai duce... are diaree...

— Uf, ce oameni ! oftă Liuba. Nu scoateţi un cuvînt pînă căderi din picioare ! Acum mai bine dormi. Nu uităm noi pe nimeni. Ne-am gîndit toată noaptea la asta.

Lista primilor cincizeci de oameni ce urmau să fie internaţi în staţionar fusese întocmită de către Vladimir Ivanovici, Levitin şi Liuba, care lucraseră la ea aproape toată noaptea. Din mulţimea muncitorilor istoviţi trebuiau aleşi deocamdată cincizeci, care aveau nevoie urgentă de îngrijire medicală şi totodată erau oamenii cei mai necesari uzinei. Vladimir Ivanovici stăruise pentru internarea specialiştilor angrenaţi în munca de repunere în funcţiune a uzinei. În propunerile sale, el se arăta condus de o necesitate aspră, mai puternică decît orice compătimire, şi aceasta fiindcă trebuiau cruţate cadrele de neînlocuit ale uzinei — inginerii, maiştrii şi muncitorii fără de care nu se putea relua lucrul. Uneori, de pildă, era nevoit să treacă pe o a doua listă cîte un om foarte slăbit, numai pentru a cruţa pe un altul, mai puţin slăbit dar mai necesar. Pînă în zori au refăcut lista de cîteva ori şi în zori au luat hotărîrea ca în zilele următoare

să dubleze capacitatea staţionarului: chiar această primă listă cuprindea peste o sută de muncitori!

După internarea lui Kurbatov, Liuba porni după ceilalţi oameni propuşi pentru internare, întrucît pînă la cină toţi trebuiau să fie la staţionar. Mulţi erau risipiţi pe la casele lor, iar despre alţii nu se mai ştia nimic. Comsomolistele plecară pe la diferite adrese ca să aducă bolnavii, fie pe jos, fie cu săniuţele — după cum cerea situaţia.

Se înserase cînd Liuba şi cu Liza se apropiară de o casă bombardată, aflată undeva pe o stradă de la marginea oraşului. Aici, într-o aripă a casei rămasă în picioare, locuia Soloduhin. Ţinîndu-se de balustradă, urcară amîndouă pe scara întunecoasă pînă la etajul doi. Nu se îndurau să scapere un chibrit şi dibuiră multă vreme cu mîinile pe peretele îngheţat pînă să găsească uşa. Deodată auziră lămurit dinăuntru o voce supărată de femeie:

— Să mi le spargi chiar acuşa, irodule! Acuşa, m-auzi!

Ciocăniră la uşă. Le răspunse aceeaşi voce:

— Intră, intră!

In antreu se împiedicară de nişte buturugi împrăştiate pe jos. Lumina slabă a unei lămpi de gaz venea din bucătărie, în mijlocul căreia stătea o bătrînă cu părul alb, îmbrăcată cu nişte pantaloni vătuiţi şi înfofolită cu un şal cenuşiu, ţinînd un topor în mînă.

— Cine-i acolo? întrebă ea duşmănos, scrutînd întunericul din antreu.

— Sîntem de la uzină. Căutăm pe tovarăşul Soloduhin... pe Mihail Ilici.

— Aşa! făcu pe un ton sinistru bătrîna. Aşa! repetă ea ameninţător, întorcîndu-se către un ungher al bucătăriei, care nu se putea vedea din antreu. Ai apucat-o şi pe asta, Mihail Ilici! Ţi-au venit acasă cu plecăciuni de la uzină!

— Nu, nu! vorbi speriată Liuba. Am venit în vizită...

— Aşa, aşa! cuvîntă bătrîna. Auzi, moşneag hodorogit? Viteazule! Mai bine te cărăbăneai cu avionul, porumbelule! Aici îşi aduse aminte de oaspeţi şi dădu stingherită deoparte surcelele de pe scaune: De ce staţi în picioare, domnişoarelor? Poftiţi înăuntru, luaţi loc. Şi uitaţi-vă la Mihail Ilici, că tare bine mai arată!

Soloduhin şedea culcat pe un divan, care ocupa jumătate din bucătărie, acoperit cu un pled. Faţa i se buhăise şi exprima

numai ciudă pentru faptul că este tulburat. Bătrîna însă cercetă oaspeţii mai atent şi, recunoscînd-o pe Liuba, se năpusti mai furioasă asupra soţului ei :

— Moşneag hodorogit, uite, chiar nevasta directorului trebuie să alerge după tine ! N-ai pic de simţ în tine ! Mi-ai rămas mie aici pe cap ! Te tot umflai în pene... păi acum unde ţi-e isteţimea ? Ce te holbezi aşa la mine ? Nu vezi ? Au venit oamenii după tine, pe jos, prin ger, ca să te vadă cît eşti de frumos. Pfui !

Liuba se fîstîci, dar Liza începu să vorbească cu calmul ei de netulburat, spunînd că uzina îl preţuieşte pe Mihail Ilici, că înţelege situaţia lui şi că i-a rezervat un loc în staţionar, unde va fi hrană din belşug, curăţenie şi căldură. Soloduhin se uită pentru prima oară la ea şi spuse cu glas stins :

— Ce folos... sînt pe moarte...

— Eşti un prost... doamne iartă-mă ! sări aprinsă bătrîna, după care trecu în antreu şi începu să bocănească iar cu lemnele.

Liza se duse după ea.

— De ce-i vorbeşti aşa ?... Doar vezi că e bolnav. Are distrofie.

— Păi ce, eu n-am distrofie ? şopti cu răutate bătrîna. Tu n-ai distrofie ? Nu te-ai uitat de mult în oglindă, c-altminteri cădeai şi tu la pat : „Sînt pe moarte !“ Aşa toţi pot să cadă la pat ! „Scoală, drac bătrîn — zic — şi sparge nişte lemne ; mai încălzeşte-te şi tu şi pe urmă du-te la uzină, că uite la alţii cum se duc“... Aici se apropie de Liza şi-i şopti la ureche : Oamenii mor cînd se pierd cu firea... cînd pierd curajul... Că-i bolnav, i-adevărat. Păi, cine-i sănătos azi ? făcu ea, apoi răsuflă adînc şi întrebă cu un licăr de nădejde în ochi : Ce fel de staţionar e ăsta ?

Luiba, rămasă singură cu Soloduhin, se aşeză pe marginea divanului şi spuse încet :

— Vin la dumneata trimisă de Vladimir Ivanovici. E mare nevoie de dumneata la uzină, Mihail Ilici. Adevărată nenorocire fără dumneata... Vladimir Ivanovici te roagă să vii ; dacă nu poţi să te scoli, o să te ducem noi cu săniuţa...

— Ce nevoie au de mine acolo ? întrebă neîncrezător Soloduhin, ridicîndu-se într-un cot şi în ochii lui şterşi sclipi o luminiţă de interes.

— Dumneata eşti maistru... rosti Liuba cu mustrare în glas, neştiind ce să spună.

— Sînt maistru cînd lucrează uzina! observă Soloduhin. Acuma ce să fac eu acolo? Să învîrtesc curelele de transmisie în locul volantului?

— Trebuiesc salvate strungurile! minţi Liuba, născocind un răspuns. Trebuie încălzit. Acuma s-a rezolvat problema energiei electrice, şi azi-mîine uzina o să pornească iar... Dar pînă atunci, vrei să lăsăm strungurile aşa, la voia întîmplării?

Soloduhin icni, apoi îşi coborî picioarele de pe divan, vîrîndu-le în nişte pîslari uriaşi. Căzuse la pat a doua zi după oprirea uzinei şi anume din pricina asta. Intocmai ca un cal bătrîn şi credincios, care toată viaţa a tras în acelaşi ham şi pe acelaşi drum, se pierduse şi el cu firea şi simţise că i se apropie moartea, văzîndu-se lipsit de încordarea obişnuită a muncii, de drumul zilnic la uzină.

Stătu puţin pe marginea divanului. Apoi încercă să se ridice, dar nu putu şi aruncă o privire neputincioasă şi plină de suferinţă spre antreu, unde bătrîna bocănea cu lemnele.

— Maria! Mariuşka! strigă el cu o voce piţigăiată şi tremurătoare, şi se trînti din nou pe divan: Nu, n-ajung eu... Da, se vede că acum s-a sfîrşit cu Soloduhin...

În acest timp se uita însă ţintă la Liuba, cu o stăruitoare rugăminte în ochi.

— Aveţi o săniuţă? întrebă Liuba, adresîndu-se bătrînei. O să-l ducem cu săniuţa. La staţionar are să-şi revină.

Bătrîna cotrobăi cu zgomot într-o încăpere mititică şi scoase la iveală o săniuţă.

— Numai că pînă ajungeţi la uzină, aveţi grijă să-l mai scuturaţi niţel... Ori duceţi-l la director... sau în atelier... că poate să moară! şopti ea Liubăi, şi se apucă să-şi pregătească repede şi cu îndemînare bărbatul de drum.

— Tare-i murdar! urmă bătrîna, după o vreme, ruşinată. L-am spălat eu în bucătărie, da' ce, ăsta-i spălat? E-un încăpăţînat făr' de pereche! De nu ştiu cîte zile nu mai vrea să dea cu apă pe faţă, şi pace!

— Noi, la staţionar, avem duş fierbinte! se lăudă Liuba. Cum ajungem, îl şi îmbăiem. N-ai să-i dai ceva schimburi curate?

După ce Soloduhin fu îmbrăcat, ele îl ajutară să coboare în curte şi-l aşezară pe săniuţă, legîndu-i, pentru mai multă si-

guranță, picioarele de stinghia săniuței. Bătrîna începu deodată să se foiască în jurul lor și să ofteze.

— Draga mea — șopti ea Liubăi, luînd-o deoparte. Nu știu cum să-ți spun... Omul meu nu-i obișnuit să-i poarte alții de grijă... îl îngrijesc de treizeci de ani, ca pe un copil. Acuma-i slăbit... pe moarte... Nu s-ar putea să merg și eu cu voi? L-aș spăla, l-aș îmbrăca... Îi spăl și pe alții dacă e nevoie... Am să fac tot ce vreți... Se uită pieziș și cu groază la scara întunecoasă pe care abia coborîseră și adăugă: N-a mai rămas nimeni în toată casa... Ce-o să mă fac eu singură? Am să mă prăpădesc...

— Te iau să te îngrijești de dușuri, să speli bolnavii! hotărî Liuba, preocupată, aducîndu-și aminte de Kurbatov, care refuzase ajutorul lor. Numai să nu-ți cocoloșești mușneagul, să ai grijă de toți.

Porniră. Liza și Luiba trăgeau săniuța, în timp ce bătrîna o împingea din urmă, ținîndu-și totodată bărbatul de umeri. Soloduhin era foarte greu, sau cel puțin părea așa. Merseră mai mult de un ceas, trecînd peste hîrtoape și căutînd să urmeze pîrtiile cu lunecuș, fiindcă așa le era mai ușor. Se întunecase de-a binelea. Ai fi zis că Soloduhin a aținit sau că și-a pierdut cunoștința, dar cînd se apropiară de poarta uzinei, el tresări brusc și strigă speriat:

— Stați, fetelor, stați! Și dezlegați fularul ăsta!

Ținea să intre pe poarta uzinei pe propriile lui picioare, așa ca întotdeauna. Și chiar așa și intră, semeț, cu capul sus, fără să ceară sprijinul cuiva.

În sala de dușuri bătrîna se descotorosi de șal, își scoase o jachetă călduroasă, apoi o altă și o altă jachetă, după care lepădă și pantalonii cei vătuiți, rămînînd într-o rochie de stambă. Își sumese în grabă mînecile, se legă la cap cu o basma albă și se spălă îndelung pe mîini și pe față. Iar cînd se văzu curată, scoase o exclamație de plăcere și întrebă:

— Ei, care ești la rînd? Hai încoace, că te spăl ca un băieș!

Între timp, la staționar fuseseră aduși o mulțime de bolnavi; Liuba cercetă din ochi care este mai slăbit și statornici ordinea cum vor intra la dușuri. Soloduhin, care se muiase de tot, își aștepta supus rîndul, urmărind cu ochii plini de compătimire fiecare mișcare a bătrînei lui.

Lîngă sala de duşuri Liuba îl găsi pe Saşok, care fusese însărcinat să aducă la staţionar oamenii aflaţi în uzină.

— Korabliov nu vrea să vină!

— Cum aşa?

— Nu vrea, şi pace! Zice că el nu vine.

Liuba plecă îndată să-l caute. Îl văzu într-o curte interioară, împreună cu alţi muncitori şi muncitoare, care spărgeau grinzile şi scîndurile unei magazii desfăcute pentru foc. Korabliov avea ochii înfundaţi în orbite şi faţa pămîntie, dar muncea cu însufleţire.

— Nu merg! spuse el, dînd cu ochii de Liuba. Cu schimbul doi, merg, dar cu primul, nici nu mă gîndesc. Sînt oameni mai bolnavi decît mine. Ia în locul meu pe oricine vrei.

— Grigorii Vasilievici, e ordin de la tovarăşul director!

— Eu de la tovarăşul director am ordin să asigur combustibilul! ripostă Korabliov, şi repezi cu năduf toporul într-un ciot gros.

Toporul se înfipse în lemnul noduros, fără să-l despice. El vru să ridice toporul cu ciot cu tot, dar nu putu. Ochii i se umplură deodată de lacrimi.

— Şi de ce tot umblaţi după mine şi mă chinuiţi! strigă el, lăsînd toporul din mînă. Sînt mulţi care abia aşteaptă să-i luaţi la staţionar; îngrijiţi-i pe ei. Eu n-am vreme să zac prin sanatorii...

— Grigorii Vasilievici, e ordin de la tovarăşul director! repetă Liuba cu asprime. Fii liniştit, ai să lucrezi! Ai să dormi şi ai să mănînci la staţionar, iar ziua ai să lucrezi. Dacă nu vrei să te supui, du-te şi stai de vorbă cu directorul.

Pînă la orele nouă seara, toţi cei cincizeci de muncitori erau îmbăiaţi, primeniţi şi examinaţi de către medic.

Un bec puternic, sub un abajur portocaliu lucrat de mînă, arunca o lumină vie peste masa acoperită cu o faţă albă. În dreptul fiecărui tacîm stătea raţia de seară — o felie de pîine neagră şi o felie de pîine albă. Femeile, cu şorţuri albe prinse dinainte, aduseră cina — cîte o farfurie de caşă de ovăz cu grăsime şi cîte un pahar cu lapte de soia. Se servea în farfurii mici. Liuba stăruise în mod special pentru aceasta, fiindcă într-o farfurie mare, porţia cea mică de caşă ar fi părut şi mai mică, pe cîtă vreme aşa farfuriile erau pline.

Curaţi şi dezmorţiţi de frig, oamenii se uitau în jur minunîndu-se şi se străduiau să mănînce fără lăcomie şi fără grabă. Spre sfîrşitul cinei, în sală apăru Vladimir Ivanovici.

— Ei, tovarăşi, — vorbi el, după ce ceru un pahar cu ceai, — nu murim noi! Curînd o să avem şi curent electric, aşa că e nevoie să ne gîndim din timp cum să refacem uzina.

In acest timp, Liuba se rezema cu spatele de soba caldă din bucătărie, spunînd bucătăresei:

— Stau şi eu un pic...

Dar adormi numaidecît, legănîndu-se şi scîncind prin somn.

9

Afişul acela era atît de neobişnuit, încît Maria se întoarse din drum şi-l reciti de două ori. Da, nu s-a înşelat, era un afiş lipit acolo de curînd: la 11 ianuarie avea loc în sala Capelei o seară literară, la care luau cuvîntul scriitori, pictori şi oameni de ştiinţă din oraş.

Maria remarcă, pătrunsă de respect, pe fiecare dintre participanţii anunţaţi, zăbovind cu deosebire asupra unui nume. Admira de mult pe poetul acesta, romantic şi viguros, în versurile căruia simţămîntul era întotdeauna îmbogăţit de o adîncă gîndire, iar lumea omului creştea pînă la însăşi hotarele universului. In lunile acestea recitise cartea lui de versuri despre Europa, apărută înainte de război, şi cartea i se păru adînc prevestitoare şi prevenitoare, un semnal de alarmă. Poezia „Masca de gaze" o ştia pe de rost şi şi-o amintea ori de cîte ori îşi atîrna de umăr geanta verzuie a măştii de gaze, de care se plictisise. In ultima vreme îşi amintea şi de alte versuri ale poetului, scrise parcă astăzi — versuri despre îndîrjirea pătimaşă a locuitorilor Leningradului: „Dar morţii, înainte de-a cădea, mai fac un pas 'nainte!" Şi i se părea că, dacă are să moară, are să moară numai aşa, mergînd înainte, într-un ultim şi îndîrjit efort.

La casa de bilete şedea o femeie înfofolită, de i se vedeau numai ochii şi cu două perechi de mănuşi în mîini.

— Ei, merge, merge? întrebă Maria.

— Inchipuiţi-vă! răspunse casierita care se înviora dintr-o dată. Am şi vîndut nouăzeci şi trei de bilete! Cu-ale dumneavoastră — nouăzeci şi cinci.

Cînd ieşi în stradă, Maria văzu un ceas. Arăta orele şapte şi jumătate, dar nu-i puteai da crezare, fiindcă acele cadranului se opriseră de mult. În tot oraşul acele încremenite ale ceasurilor arătau altă oră — ora ultimului lor efort. De obicei, se străduia să nu le bage în seamă, fiindcă ceasurile acestea îi evocau o înspăimîntătoare cetate vrăjită, în care a murit, a încremenit totul. Întoarse din nou şi cu ciudă privirea în altă parte, dar îşi aminti deodată de biletele cumpărate şi scutură din cap : într-o cetate moartă nu poate să aibă loc o seară literară ; oraşul, deci, n-a murit, oraşul nu va muri... Şi ea se va duce la adunarea aceasta împreună cu Kamenski, şi poate că după ce vor pleca de acolo îi va spune : „Nu mai pleca de lîngă mine... Nu mai pleca“... El aştepta un cuvînt de la ea, îl aştepta de multă vreme. „Cum să-i explic că aş fi bucuroasă să-i răspund din toată inima, dar că acum nervii sînt prea încordaţi, trupul prea istovit şi secătuit de foame, iar mintea prea mult frămîntată de griji şi de nelinişti. Şi dragostea trebuie să fie frumoasă şi limpede, pasiunea — deplină. Noi, aici, doar nu sîntem nişte condamnaţi. Dacă n-aş crede că totul va fi la fel ca mai înainte, i-aş spune chiar azi : „Nu mai pleca de lîngă mine, Leonid“... Dar eu ştiu bine că totul va fi aşa ca mai înainte ! Să mai aşteptăm puţin, Leonid, fiindcă eu tot am să-ţi spun cuvîntul acesta...“

— Leonid Ivanovici, te invit la o seară literară ! îi dădea Maria de veste, o oră mai tîrziu, stînd în cămăruţa ei de la statul major şi zîmbind triumfător în receptorul telefonului.

— Cu dumneata merg şi la capătul pămîntului ! rosti încet Kamenski. Vorbeşti serios ?

Ea îi povesti de-a valma despre afişul văzut pe stradă, despre ceasurile acelea cu acele încremenite, despre cele nouăzeci şi cinci de bilete vîndute şi înşiră numele celor ce vor lua cuvîntul la adunare.

— Faptul că ei sînt aici, te face oarecum să nădăjduieşti, nu-i aşa ? continuă Maria. Ar fi mai puţin primejdios pentru ei şi probabil mai folositor pentru artă şi ştiinţă, dacă s-ar afla acum undeva, departe. Pe mine însă, nu ştiu de ce, mă bucură să-i ştiu aici, să ştiu că merg pe aceleaşi străzi cu noi, că aud şi ei şuieratul obuzelor.

— Eu aş prefera să n-audă nimeni şuieratul obuzelor ! răspunse Kamenski, şi după o clipă de gîndire, adăugă : Mai puţin primejdios — da, ai dreptate. Dar... mai folositor ? Nu ! Nu în-

ţeleg artistul care ar renunţa de bună voie la asemenea comori de material.

— Comori ?

— Firește ! Materialul unui scriitor este omul. Iar omul nu se dezvăluie niciodată pe deplin, așa cum o face într-o încercare ca asta. Acum totul se dezgolește, totul iese la iveală — și ticăloșia, și noblețea sufletească. Uneori, trăiești zece ani alături de un om, dar ajungi să-l cunoști cu adevărat într-o singură lună de război.

— Da ! rosti Maria, gîndindu-se la Boris Trubnikov.

Amintirea aceasta o indispunea.

— Da, da ! repetă cu violență Kamenski, ghicind ce se petrecea cu Maria și gîndindu-se și el la ale lui. Da, totul iese la iveală și asta-i mai bine.

Continuară să vorbească despre lucruri neînsemnate, fiindcă niciunul nu se îndura să pună capăt convorbirii. Grigorieva intră în încăpere și ieși îndată ; după alte zece minute intră din nou și se uită piezîș spre telefon.

— Sînt așteptată ! mărturisi Maria, dar Kamenski se învîrtea în chip atît de vădit în jurul unei anumite chestiuni, foarte importantă pentru el, însă dificilă, încît ea îl întrebă direct : Ai să-mi spui ceva... Leonid ?

Urmă o scurtă tăcere, după care răsună în receptor o întrebare rostită cu repeziciune :

— Aș vrea să te întreb, draga mea, dacă vrei să-l iei la dumneata pe fiul meu, atunci cînd se va sfîrși războiul, dacă vrei să-l primești împreună cu mine...

Stăpînindu-și tulburarea, Maria rosti apăsat :

— Da, firește : împreună cu dumneata.

Drept răspuns urmă o altă tăcere. O tăcere atît de îndelungată încît ea se îndoi că el i-a auzit răspunsul și se gîndi că poate s-a întrerupt legătura.

— Alo !

In aceeași clipă îi auzi răsuflarea încordată și după o clipă vocea lui surescitată aproape că strigă în receptor :

— Trebuie să te văd imediat ! Am să sparg telefonul !

Uitîndu-se la Grigorieva, Maria îl rugă cu blîndețe :

— Nu, să nu-l spargi. Și să nu te grăbești... Leonid. Mai așteaptă... măcar un timp. Trebuie.

— Bine ! răspunse el sec și trînti receptorul în furcă, mai înainte ca ea să fi apucat să-și ia rămas bun.

A doua zi dimineaţă, Kamenski o anunţă că pleacă pe front şi că se va întoarce abia la sfîrşitul săptămînii. Maria aproape că se bucură: apropiata ei întîlnire cu Kamenski o speria. Şi apoi, fantezia aceea cu seara literară i se părea ceva irealizabil, peste puterile ei: trebuia să se pregătească, să iasă din casă pe ger, să meargă atîta drum pe jos şi să stea două-trei ceasuri într-o sală friguroasă, în lume...

Duminică dimineaţa se trezi însă plină de vioiciune. Slăbiciunea ce-i copleşea trupul i se păru acum ceva străin, într-atît de nepotrivită era cu avîntul gîndurilor şi cu simţămîntul neobişnuit ce-i umplea sufletul. Miroşa le servi gustarea de dimineaţă, ei şi lui Andriuşa, compusă dintr-o felioară de pîine şi o ceaşcă de fiertură de rădăcini uscate, semănînd cu un bulion. Nu era ceva săţios, dar te încălzea. Şi totuşi, Maria îşi spuse că pentru ea asta este de ajuns, că poate trăi aşa încă multă vreme, că acum s-a deprins cu lipsa de hrană. Senzaţia aceasta de independenţă şi de oarecare degajare faţă de propriul tău corp era minunată.

Miroşa îl îmbrăcă pe Andriuşa, apoi se înfofoli bine cu şalul şi ieşi să plimbe băiatul. Nimic nu o putea sili să renunţe la plimbările ei cu Andriuşa. „Toată ziua stă în întuneric, în fum şi nu-i nici hrănit — spunea ea. Apoi se poate să-l lipsim şi de nitel aer curat?" Şi cobora cu chiu cu vai scara, ţinînd copilul de mînă şi vorbindu-i plină de duioşie. Dacă i s-ar fi luat grija aceasta a băiatului, de bună seamă că ar fi murit în aceeaşi zi.

In acest timp, undeva în cartierul Vîborg, pe o cărăruie bătătorită în zăpadă pe marginea bulevardului, Ana Konstantinovna se întorcea acasă de la Casa copilului. Ea spunea că muzica o ajută să meargă. Cînta în gînd piese cunoscute, de cele mai multe ori din acelea pe care le executa ea însăşi la pian, ba uneori chiar şi cîte o frîntură dintr-o simfonie cunoscută mai bine. Cînd „se poticnea" în vreun loc, se întrista şi, cum ajungea acasă, se apuca să scotocească notele; odată chiar s-a aşezat la pian şi a cîntat pasajul uitat, apăsînd clapele cu degetele ei înăsprite, care-şi pierduseră mlădierea de altădată... Şapte kilometri la dus, şapte kilometri la întoarcere... Ce-i susţinea viaţa? Dragostea, mîndria? Faptul că era exigentă faţă de ea însăşi?

Să fii exigent faţă de tine însuţi!... La început, Mariei îi venea foarte greu să se supună la o continuă şi sporită încordare a puterilor, dar treptat, treptat se obişnui. Astfel, în ultimul timp aproape că nu mai lua în seamă încordarea cerută de fie-

care efort. Iar aseară i se păruse că totul îi stă în putere, că poate să ducă la bun sfîrşit orice muncă. De-ar putea să-i vorbească despre asta lui Sizov ! Nu, nici lui şi nici chiar lui Kamenski nu i-ar putea spune ce s-a petrecut cu ea ieri. O sfială ar face-o să-şi reţină cuvintele mult prea pline de emoţie, şi într-altfel lucrurile acestea nici nu se pot exprima.

Acum, în cămăruţa statului major al obiectivului intrară trei persoane : Nikonov, mătuşa Nastea şi o muncitoare înaltă şi uscăţivă, Klavdea Smirnova, chemată anume din afara oraşului, unde conducea lucrările de deszăpezire a liniei ferate. Maria aproape că nu o cunoştea. La cămin stătea numai fiica ei, Vera, o fată de cincisprezece ani, cu picioarele lungi, uscăţivă şi ea, care spunea cu un adînc respect : „Mama mi-a poruncit să rezist !" După ce intră, Smirnova îşi scoase şalul, îşi scutură fulgii de zăpadă ce i se topeau în părul încărunţit şi pe fruntea ei frumoasă şi severă, şi spuse :

— Bună ziua, tovarăşă Smolina. Unde sînt ceilalţi ?

Prezenţa Smirnovei aduse un aer oficial în simplitatea raporturilor care se stabiliseră aici între Maria, Nikonov şi mătuşa Nastea. Tuspatru se aşezară în jurul mesei mici, pe care fumega o lampă de gaz. Trei dintre ei erau gazde. Maria stătea ceva mai deoparte. Nikonov luă o foaie curată de hîrtie şi aşternu următoarele cuvinte : „Proces verbal".

— Azi avem de rezolvat o singură problemă, — vorbi Smirnova, — şi anume cererea tovarăşei Smolina Maria Nikolaevna.

Şedinţa se desfăşură cu sobrietatea cuvenită şedinţelor de felul acesta : Smirnova, poticnindu-se în vorbă şi ţinînd hîrtiile chiar lîngă lampă, dădu citire cererii şi autobiografiei Mariei, precum şi recomandaţiilor, adăugînd după aceea laconic că toate actele sînt în regulă. Începură întrebările. Nici ele, şi nici glasurile membrilor biroului de partid nu aveau nimic solemn, dar Maria simţea cu fiecare întrebare tot mai lămurit caracterul solemn al clipei acesteia. Şi, deşi ea nu făcea decît să răspundă în chipul cel mai precis la întrebările precise ce i se puneau, despre felul cum controlează consumul de alimente la cantină, cîţi bolnavi de distrofie zac la cămin, cum asigură apărarea clădirii contra incendiilor în timpul bombardamentelor — toate acestea nu făceau decît să sublinieze mai mult că acum are loc intrarea ei solemnă în marea familie a bolşevicilor, unde munca şi gîndurile, viaţa şi moartea fiecăruia sînt subordonate unui ţel unic şi măreţ, unei răspunderi unice, atotcuprinzătoare.

La sfîrșit, membrii biroului de partid își spuseră pe rînd părerea. Nikonov aminti cum a fost salvat caloriferul, iar mătușa Nastea arătă cum a organizat Maria stingerea unui incendiu și cum înțelege ea să ajute oamenii slăbiți de lipsuri. După aceea luă cuvîntul Smirnova. Vorbea cu o voce aspră și spuse că referințele tuturor muncitorilor din cămin arată că tovarășa Smolina „duce o muncă intensă atît pentru ridicarea moralului oamenilor din cămin, cît și împotriva delăsării în muncă, a murdăriei, a păduchilor." Și, fără să facă vreo pauză, întrebă cu aceeași voce aspră:

— Ai ceva de spus, tovarășă Maria Nikolaevna?

Supunîndu-se unui îndemn lăuntric, Maria se ridică în picioare și rosti apăsat:

— Jur. Jur să fiu comunistă întotdeauna și în tot ceea ce fac, jur să îndreptățesc încrederea ce mi se acordă acum.

— O vei îndreptăți, rezistînd la blocadă! spuse Smirnova, vorbind pentru întîia oară cu blîndețe, și propuse membrilor biroului să treacă la vot.

In lumina pîlpîindă a lămpii, trei mîini trudite și crăpate de ger se ridicară îndată spre tavan. Și Mariei i se păru că niciodată în viață n-a trăit și poate că nici nu va mai trăi vreodată o clipă mai solemnă și mai însemnată decît clipa aceasta, cînd a văzut mișcarea spontană și înfrățită a acestor trei mîini înnegrite — mîini muncite și totuși puternice încă.

Mergea încet pe strada pustie, învăluită de pîcla gerului, și vedea neîncetat înaintea ochilor aceste trei mîini, care schimbaseră viața ei printr-o singură mișcare. Încercă simțămîntul acela nou pentru a doua oară: „Acum totul îmi stă în putere... acum pot să duc la bun sfîrșit orice muncă"...

In sala pe jumătate goală a Capelei era mai frig decît afară. Zidurile înghețate răspîndeau o umezeală tăioasă. Mantăile și scurtele îmblănite ale militarilor, șubele, hainele vătuite, pîslarii și mănușile groase, șalurile și fularele legate peste căciuli și pălării — totul dădea sălii un aspect neobișnuit și ciudat. Era oare aceeași sală unde ea, Maria, venea într-un suflet, pe vremea cînd era școlăriță, ca să asculte glasul de tunet al lui Maiakovski? Oare aici, pe canapeaua aceasta dintr-o latură a sălii a stat ea cîndva, cînd nu știa încă nimic despre suferință și despre moarte, străduindu-se să înțeleagă „Pasiunile" lui Bach? Și oare aici, în rîndul al patrulea de scaune a stat ea odată într-o toaletă elegantă, alături de Boris, aplaudînd entuziasmată

o cîntăreață îmbrăcată într-o rochie albă, strălucitoare și foarte decoltată ? Aburul răsuflărilor se învălătucea ca niște nouraşi compacți pe deasupra rîndurilor de scaune. Nimeni nu vorbea cu glas tare şi nimeni nu rîdea, dar însufleţirea răzbea chiar şi prin încetineala mişcărilor şi a cuvintelor, obişnuită în acele zile.

Maria se plimba prin fundul sălii, printre grupurile de bărbaţi şi femei, tropăind cu pîslarii, ca să-şi dezmorţească picioarele — lucru pe care de altfel îl făcea toată lumea.

La un moment dat, cineva o prinse de braţ. Expresia de energie şi totodată ironia ce se citea pe faţa pămîntie, dar proaspăt bărbierită a omului aflat înaintea ei, o ajută pe Maria să-l recunoască numaidecît : era oaspetele ei din noaptea de Anul Nou.

— Iarăşi ai venit pe jos de la Ohta ? îl mustră ea în glumă.

— Aşa nu poţi să nimereşti şi pentru a doua oară la un banchet ! răspunse el tot cu o glumă. Am venit cu o ocazie, cu o maşină. Comod de tot.

— Ţi-ai găsit fata ?

— N-am mai apucat să o găsesc... răspunse el scurt, întorcînd ochii în altă parte. I-am găsit numai băieţelul. L-am luat la mine. Poate că scapă totuşi cu viaţă.

Tăcu un timp, apoi începu să vorbească cu însufleţire :

— Am venit şi eu să ascult. Ţii minte ce spuneam atunci ? Vreau să mă conving. Doar nu se poate, trebuie ei să scrie. Să scrie totul, aşa cum se petrece în viaţa noastră de zi cu zi. Scriu, ce zici ? Pictorii, la fel. Nu ştiu, oare au să creeze un tablou care să redea toate cîte le trăim noi astăzi ?

— Nici eu nu ştiu ! mărturisi Maria. Dar dacă nu se poate crea un asemenea tablou, atunci ce rost mai are arta ? Înseamnă că este neputincioasă.

În zbîrnîitul soneriei, care anunţa începutul serii literare, se îndreptară către primele rînduri de scaune.

— Pe onoarea mea, ea e, Musea Smolina ! exclamă cineva în apropiere.

Întoarse capul : recunoştea vocea, dar nu putea să-şi aducă aminte a cui este. Doi bărbaţi, cu căciuli de blană şi cu fularele legate sub bărbie, o salutară cu bucurie. Feţele amîndurora îi erau, hotărît, cunoscute, dar se vede că slăbiciunea şi paloarea bolnăvicioasă le îmbătrînea, făcîndu-le de nerecunoscut.

— Bună seara, dragă Musea ! spuse unul dintre ei, aplecîn-

du-se peste fotoliul din față. Și eu care credeam că ești undeva, dincolo de Ural sau pe la Samarkand! Ce faci?

— De ce n-ai plecat tu acolo, în Ural, ori la Samarkand? răspunse Maria, străduindu-se să-și amintească cine este.

— Tot așa independentă și voluntară e Smolina! observă cel de-al doilea, strîngînd și scuturînd mîinile Mariei. Am fost inspirați, Petro, venind aici. Uite că întîlnim intelectuali care au rămas în oraș!

Acum, Maria îi recunoscu într-o clipă: erau foști colegi ai ei de institut, Petr Golovan și Senea Odințov. Acum i se păru că s-au schimbat foarte puțin și se miră că nu i-a recunoscut de la început. Își aminti cum s-a dus odată la ei, în sălile de proiecții, și cum le-a cercetat cu minuțiozitate proiectele de locuință pe care le întocmiseră. Pe atunci îi invidia puțin: visul ei era să construiască case la Leningrad! Golovan și Odințov o întrebaseră despre proiectul ei de sanatoriu și ea le făgăduise că le arată proiectul chiar săptămîna viitoare, marți. Marți, însă, războiul izbucnise. S-au întîlnit abia după vreo trei săptămîni: acum, Maria construia linii de apărare, în vreme ce arhitecții din Leningrad erau ocupați cu camuflarea centralelor electrice, a uzinelor, a clădirilor istorice...

— Ce faci acum, Musea?

— Eu? Vorbiți respectuos cu mine: sînt șef de obiectiv!

— Mare lucru: eu sînt pompier-șef!

— Oare am fost vreodată și arhitecți? întrebă Maria cu o amară ironie.

— De ce vorbești așa, Musea! E profesia cea mai de actualitate!

— De actualitate?

— Ba bine că nu!

Golovan și Odințov îi spuseră că la ei a și început să se lucreze la proiectele de reconstrucție a clădirilor bombardate și că sarcina lor nu constă numai în a reconstrui, pur și simplu, ci totodată în a îmbunătăți și înfrumuseța atît aspectul exterior al clădirilor, cît și dispoziția interioară a încăperilor. În urma operei de reconstrucție, Leningradul trebuia să devină un oraș mai frumos decît înainte.

O clipă, Maria își simți din nou inima săgetată de o puternică invidie. Pentru o clipă se închipui aplecată deasupra mesei de desen din atelier, în mijlocul colegilor ei, pasionați cu toții de aceleași probleme... Discuții, analize, comparații între

diferite proiecte... Își închipui că nu trebuie să se mai preocupe de procurarea apei și a combustibilului, că nu trebuie să mai „lupte împotriva păduchilor și murdăriei", că nu trebuie să mai viziteze zilnic pe distroficii căzuți la pat și să lupte pentru viața fiecăruia, deși lipseau și hrana, și căldura — adică tot ce poate salva un om aflat pe moarte...

— Vino să lucrezi la noi, Musea ! îi propuse Odințov, aruncînd o privire spre scenă, unde începuseră să apară participanții la seara literară. Ducem lipsă de oameni și ai să fii primită cu brațele deschise. Ce zici, vii ?

— Mai stăm noi de vorbă — răspunse Maria, așezîndu-se pe locul ei.

Trei mîini, trei mîini muncite îi apărură deodată în fața ochilor. Doar a jurat să fie comunistă întotdeauna și în tot ceea ce face... Asta nu însemnează, oare, că trebuie să urmeze întotdeauna și în totul linia celei mai îndîrjite rezistențe ?

Vecinul ei, un om îmbrăcat pe jumătate ostășește, pe jumătate civil, cum umblau mulți în zilele acelea, se întoarse spre ea și o întrebă pe neașteptate :

— Dumneata ai venit de departe ca să fii prezentă aici, astă-seară ?

Maria nu răspunse numaidecît. Nu o surprindea întrebarea, ci fața acestui om — o față plină de sănătate, cu obrajii îmbujorați de ger.

După ce primi răspunsul dorit, vecinul ei continuă cu întrebările, ca și cum le-ar fi citit dintr-un chestionar :

— Cine ești dumneata ? Și ce faci acum ?

Maria răspunse și de astă dată, apoi întrebă, surîzînd, pe același ton :

— Dar dumneata cine ești și ce faci acum ?

— Mă minunez ! mărturisi omul acesta ciudat, lăsîndu-și încetișor mîna peste mîna Mariei, ascunsă într-o mănușă groasă. Nu, zău, sînt de două zile la Leningrad și tot nu pot să mă dezmeticesc. Mai uluitor decît orice este faptul că eu am venit aici să plasez o comandă. O comandă pentru metrou. Nu credeam că astăzi se poate executa vreo comandă la Leningrad. Cînd am aflat că leningrădenii sînt gata să execute comanda noastră, mi-am spus că aiurează ! Dar acum cred totul. Am auzit spunîndu-se multe lucruri despre Leningrad. Eram într-un fel pregătit. Dar, înțelegi dumneata, aici totul s-a dovedit altfel. În multe privințe situația e mai rea și mai îngrozitoare decît am

crezut : cum e şi firesc, de departe nu poţi să-ţi închipui totul. Dar starea generală de spirit a oraşului... uzina unde-am fost ieri... seara asta literară... Nu, hotărît, e uluitor !

— O comandă pentru metrou, parcă aşa aţi spus, nu ? întrebă cu vioiciune Maria. Prin urmare, construirea metroului continuă ?

— Dumneavoastră întocmiţi doar proiecte de locuinţe ! Atunci, moscoviţii de ce n-ar construi metroul ?

In clipa aceea, asistenţa începu să aplaude, şi Maria întrerupse discuţia, ca să-l salute şi ea pe conferenţiar. De statură potrivită şi foarte bine legat, acesta înainta spre tribună, mergînd puţin aplecat într-o parte şi trăgîndu-şi între umerii largi, strînşi într-o manta de marinar, capul mare, acoperit cu o căciulă de blană neagră. Un timp, se frămîntă în tăcere pe picioare, la tribună, vrînd parcă să se statornicească temeinic acolo, apoi îşi roti prin sală ochii lui mici şi foarte ageri şi începu cu o voce înceată :

— Tovarăşi leningrădeni !

Maria auzise vorbindu-se despre conferenţiar ca despre un orator înnăscut, şi la început ascultă puţin dezamăgită glasul lui monoton, răguşit şi chiar puţin molatic. In schimb, după primele fraze, glasul îi deveni plin de căldură, puternic şi răsunător. Noi şi noi accente vibrau în cuvintele rostite, din ce în ce mai expresive.

Conferenţiarul vorbea despre război, despre blocadă, despre rezistenţă, despre nemţi. Cînd pomeni despre nemţi, îşi îndreptă deodată trupul : o ironie arzătoare îi însufleţea spusele, răsfrîngîndu-se şi pe chipurile ascultătorilor. El spintecă aerul cu mîna şi spuse aproape strigînd :

— Au să dea greş ! Ba chiar au şi dat greş, cu totul !

In clipa următoare îşi smulse căciula de pe cap şi o strînse în pumn, agitînd-o, ca să sublinieze şi în felul acesta frazele mai importante. Parcă nici n-ar fi fost moliciunea şi monotonia din primele momente. Acum, vocea lui bogată în nuanţe, impetuoasă şi plină de patos te vrăjea.

După alte cîteva clipe, mantaua fu şi ea aruncată cu dispreţ într-un colţ. Mişcările libere şi nestăvilite ale întregului corp veneau să sporească puterea fiecărui cuvînt. In sala aceea îngheţată, conferenţiarului îi era cald ; ba se părea că e gata în orice moment să-şi smulgă şi gulerul vestonului... Foile cu însemnări pe care vorbitorul îşi aruncase ochii la început fură

împrăştiate cu o mişcare bruscă a mîinii, iar el le înlătură îndată, nepăsător, şi pe cele care mai rămăseseră. Acum nu mai avea nevoie de nici un fel de note: cuvîntarea lui se înfiripa liber, năvalnică şi inspirată, cîteodată poate surprinzătoare chiar şi pentru el însuşi. Faptele şi argumentele veneau singure, nu din afară, ci din însăşi convingerea lui lăuntrică. El nu căuta să înfăţişeze lucrurile mărunte şi verosimile, ci adevărul cel mare şi definitiv. Probabil că nici nu-l interesa să ştie dacă nemţii sînt în prezent într-adevăr demoralizaţi şi conştienţi de pierzania lor. Voia să-i vadă aşa şi ştia că din punctul de vedere al marelui adevăr istoric ei sînt condamnaţi: îi va privi, deci, ca pe nişte condamnaţi, aşa cum priveşte învingătorul pe învins!

Maria îşi aminti deodată de cuvintele Grigorievei din noaptea de Anul Nou: „Ce, parcă nemţii pot să privească treji în viitor?" Şi crezu cu toată convingerea că şi Grigorieva, şi conferenţiarul au dreptate.

— Inexact! observă cineva în spatele ei, cînd conferenţiarul rosti cîteva cifre despre potenţialul militar al nemţilor.

Maria ridică înciudată din umeri. Exactitatea acestor cifre nu avea pentru ea nici o importanţă. Acum nu mai simţea nici măcar greutăţile de neînchipuit ale luptei. Vorbitorul se afla acum pe de-a-ntregul în elementul acela principal, sub îndemnul căruia se adunaseră aici cu toţii: el dădea glas stării lor de spirit, hotărîrii lor de a rezista, încrederii lor că vor cuceri victoria. Cuvîntarea era întreruptă tot mai des de aplauze, şi aplauzele acestea generale sunau într-un chip neobişnuit, înfundat, fiindcă toţi aveau mîinile ascunse în mănuşi. Un tropot şi mai înfundat însoţea aplauzele: asistenţa bătea cu pîslarii în podea, exprimîndu-şi astfel aprobarea şi căutînd totodată să-şi mai dezmorţească picioarele.

In sala îngheţată plutea simţămîntul victoriei. Totul prevestea victoria: prezenţa leningrădenilor în sală, cuvîntările oamenilor de ştiinţă şi ale pictorilor, povestirile şi versurile citite de către scriitori, deopotrivă.

Un bărbat înalt şi cărunt, într-o manta militară, veni la tribună. Ochii de culoare deschisă, înfundaţi în orbite deasupra nasului cîrn, ca şi expresia feţei lui trase, cu pielea întinsă pe pomeţii obrajilor — totul vădea o nespusă tinereţe. Tineresc răsuna şi glasul lui slab şi răguşit. In clipa următoare, Maria avu

impresia că întreaga sală își mărturisește odată cu poetul gîndurile și simțămintele :

Roteşte-ţi privirea-ţi nebună
Şi-ascultă, fascist blestemat :
Vuieşte şi marea-n furtună,
Vuieşte-n furtuni Leningrad !
De mult îşi încearcă răbdarea
Furtuna ce-abia s-a stîrnit,
De-acu-nvolburase-va marea
Mai aprig, mai nestăvilit.
Furtuna mîniei n-o stinge
Tot sîngele vostru spurcat !
In flăcări pe toţi vă va-ncinge
Oraşul erou Leningrad !...

După ce seara literară luă sfîrșit, Maria mai zăbovi cu prietenii ei la ieșire. Nimănui nu-i venea să plece.

— Nu, deocamdată nu vin la voi ! spuse Maria, răspunzînd la o nouă propunere a lui Odințov. Poate mai tîrziu, cînd va fi mai ușor. În schimb, chiar azi am să scot din sertar proiectul meu de sanatoriu — ții minte ? Ca să nu pierd deprinderea muncii noastre...

— Bagă de seamă ! rosti Odințov, puțin supărat. Acum ai să fii primită cu brațele deschise, fiindcă nu avem oameni. Mai tîrziu are să fie mai greu. Vei rămîne să lucrezi tot în regiune.

— Și-n regiune e interesant și necesar să lucreze un arhitect ! ripostă cu mîndrie Maria.

— Tot așa ai rămas !

— Nu, m-am făcut și mai încăpățînată ! preciză Maria. Viața de blocadă dezvoltă încăpățînarea, n-ai observat ?

Cineva se apropie de grupul lor. Era o față necunoscută pentru Maria, care nu putu să-și dea seama numaidecît dacă e vorba de un bărbat sau o femeie. De sub scurta îmblănită ieșeau la iveală două picioare vîrîte în niște pantaloni vătuiți și niște pîslari buni, cu căputa întărită cu piele. Căciula stătea strengărește pe părul tăiat scurt și argintat de fire cărunte. Trăsăturile adîncite ale feței, trecute de prima tinerețe și pe care apăruseră primele zbîrcituri ale vîrstei, puteau să fie ale unui bărbat, dacă nu le-ar fi estompat o imperceptibilă expresie maternă a ochilor.

— Vă cunoașteți, Musea! îi aminti Odințov.

Uitîndu-se mai bine, Maria o recunoscu pe sculptorița Anna Vasilievna Izvekova, o veche prietenă a acestuia. Înainte de război îi vizitaseră împreună atelierul. O admira pe femeia aceasta mărunțică și energică, cu un aer bărbătesc, care domnea în camera aceea mare și severă, printre blocurile de piatră și grămezile de argilă umedă. Îmbrăcată într-o salopetă murdară, cu niște unelte simple ca de meșteșugar, cu o forță de salahor în mîinile-i mari, murdare de argilă și cu unghiile tăiate scurt, Izvekova lucra mult, neobosită, vădind o înclinare către monumental. Avea întotdeauna cîteva lucrări începute — una principală, celelalte mai ușoare. Modela cu trăsături largi, aproape grosolan, cu o vigoare și o precizie de bărbat. Privea oamenii țintă, cu lăcomie, fără să se sfiască, remarcînd și reținînd cu entuziasm trăsăturile și mișcările ce-i puteau fi de folos. Maria îi plăcuse de la prima vedere, și sculptorița îi propusese chiar să-i pozeze, dar pe urmă o descumpănise, spunîndu-i că ea, Maria, are „prea multă feminitate neconturată".

— Ai rămas pe loc? Sînt foarte, foarte bucuroasă! vorbi Izvekova, scuturîndu-i mîna și privind-o cercetător drept în ochi. Mi-am închipuit eu că ai rămas. Și nu din întîmplare, ci din convingere.

— Cum adică?

— Știu eu? De înțeles, înțeleg, dar nu mă pricep să explic. Aveai dumneata și mai înainte ceva...

— De Jeanne d'Arc! interveni în discuție Odințov.

— Comparația asta am mai auzit-o odată și într-un sens peiorativ, jignitor.

— Asta înseamnă că ai auzit-o din gura unui prost sau a unui ticălos — observă autoritar Izvekova, și își strînse cu o mișcare bărbătească cureaua peste scurta îmblănită. Ei, mergem ori stăm să înghețăm aici?

La ieșire își luară rămas bun. Izvekova avea același drum cu Maria și porniră amîndouă în pas cadențat, ca doi soldați. Maria nu mai simțea nici urmă de slăbiciune, într-atît de cuprinzătoare era mulțumirea ce-i umplea sufletul. Pe drum, povesti Izvekovei discuția despre artă avută cu oaspetele ei din noaptea de Anul Nou.

— Vă înțeleg, și pe dumneata, și pe el! rosti Izvekova. Și totuși nu pot să modelez suferința noastră de astăzi... și nici

nu vreau. Un pictor, un bun prieten de-al meu, umblă acum peste tot, ca un posedat, şi face schiţe. Desenează de la ferestrele caselor, prin brutării şi chiar pe stradă. Şi nu numai că face schiţe, dar pictează şi în ulei. Suflă în mîini să se încălzească şi pictează. „Ai să mori!", îi spun eu, dar el îmi răspunde: „Chiar dacă mor, toate astea au să rămînă, mărturia vie a unui contemporan!" Eh, în pictură, în desen e altceva! Uite, materialul meu este omul, corpul lui. Să modelez oameni, aşa cum sîntem noi acum? Istoviţi, cu faţa supţă, cu ochii înfundaţi în orbite? Să modelez distrofici? E îngrozitor! Ingrozitor... şi-apoi, nici nu e just. Din punct de vedere profesional este interesant. Şi uşor. Ba chiar foarte sculptural, cred. In schimb, în privinţa conţinutului de idei al unor asemenea lucrări, sufletul protestează. Noi mergem clătinîndu-ne pe picioare, dar eu simt că toţi, pînă la unul — toţi, pînă la unul — sîntem sănătoşi, puternici, voinici în lege. Da, voinici! Cum să modelez asta?

Tăcu puţin, apoi spuse fără nici o umbră de regret:

— Noi, sculptorii, avem un material de lucru imobil, static. Un material mort. Totuşi, chiar şi cu materialul acesta trebuie să exprimi viaţa. Am modelat un cap de ostaş. Un ostaş care pleacă la luptă plin de mînie şi hotărît să nimicească duşmanul. Asta se poate reda, dacă prinzi bine expresia feţii. Dar pe lîngă simţămîntul de ostaş din prezent, eu trebuie să redau toată lumea lui spirituală de om sovietic. Trebuie să arăt că e bun şi mărinimos, că iubeşte munca, copiii, veselia şi poate îi place să vadă cum apune soarele dincolo de rîu ori roua dimineţii sclipind în luncă... Ştii ce-mi doresc astăzi mai mult ca orice? se întrerupse singură sculptoriţa. Doresc să modelez chipul unei fete, al unei fete plină de sănătate şi de viaţă, care ţine în mîini un coş cu fructe mari şi zemoase. Nişte mere uriaşe şi parfumate. Ori nişte ciorchini uriaşi de strugure, cu boabele mari...

Maria o privi pieziş. Izvekova dădu din cap, în semn că i-a ghicit gîndul:

— Crezi cumva că asta e rătăcire de om flămînd? Sau delir de distrofic? Nicidecum! Dacă vrei, este afirmarea vieţii. Fiindcă mîine toate acestea vor exista iarăşi. La fel ca mai înainte. Eu modelez şi astăzi numai oameni puternici, plini de sănătate. Atît numai că acum e greu să modelezi ceva de proporţii mai mari. In atelier e frig, argila e îngheţată şi mîinile

nu mai au putere. Apoi, umerii se gîrbovesc, şi noi, sculptorii, avem nevoie de umeri rezistenţi, puternici... Cu toate astea am început să modelez o partizană. O fată frumoasă, voinică, plinuţă, îndărătnică.

— Cunosc o fată care luptă ca partizană — vorbi Maria. O cheamă Olea. E încă tînără, plăpîndă, aproape un copil. Îi plac foarte mult versurile. Şi totuşi a plecat la partizani. Asta e după mine lucrul cel mai uluitor şi mai remarcabil.

Izvekova tăcea, cufundată în gînduri. Imaginile pe care şi le făurise ea în minte se destrămau, lăsînd să se contureze un chip nou.

— Ştii, fiecare lucru are o logică a lui — rosti ea în cele din urmă. La începutul iernei am modelat un mic grup, intitulat: „Răzbunare". Deasupra unui neamţ doborît la pămînt stă un ostaş de-al nostru, cu automatul în mîini: este răzbunătorul. Ostaşul mi-a reuşit bine. Simt asta. Pe neamţ l-am făcut viu, el se zvîrcoleşte, se agaţă cu mîna de treptele unei scări, are un rînjet rău pe faţă... Comisia de recepţie şi tovarăşii mei mi-au spus toţi într-un glas: Cum vine asta, „răzbunare", dacă neamţul e viu? Înfăţişează-l mort, ucis. De înţeles, le înţeleg obiecţia, dar eu nu simt şi nu pot să redau asta. Înţelegi? Pentru mine duşmanul e încă viu. A încercuit oraşul, ne asaltează, ne bombardează, ne sugrumă... Eu încă nu-l simt mort. Şi dacă nu-l simt, înseamnă că nu pot să-l înfăţişez aşa.

La colţul unei străzi se opriră să-şi ia rămas bun.

— Am impresia că ai să poţi foarte curînd — spuse Maria. Astăzi, nu ştiu nici eu de ce, cred cu o putere deosebită în victorie.

Izvekova îi strînse energic mîna şi se depărtă. După cîţiva paşi, întoarse capul şi strigă:

— Şi totuşi ai să-mi pozezi şi dumneata. Neapărat!

Acasă, pe cînd urca scara, Maria se gîndi cu plăcere că-şi va scoate schiţele neterminate din ungherul lor prăfuit şi va începe din nou să lucreze: măcar cîte puţin, dar să lucreze. Nu se poate să-şi piardă îndemînarea, nu se poate să rămînă în urmă!

Deschise uşa apartamentului cu cheia ei, străbătu coridorul întunecos pe dibuite şi intră în odaia unde stăteau acum cu toţii.

Înăuntru era un semiîntuneric împîclit de fum. Pe măsuţa

copilului pîlpîia lampa de gaz și în cercul sărăcăcios de lumină, Andriușa, într-un palton vechi și cu o căciuliță de lînă pe cap, construia din cuburi cu mînuțele învinețite de frig un turn. Lîngă el, lipită cu spatele de soba care se răcea, Miroșa cîrpea niște pantaloni ai copilului.

Maria se opri în prag. Vedea parcă pentru prima oară tabloul acesta sărăcăcios, de mizerie. Andriușa îi zîmbi bucuros și spuse ceva în legea lui despre cuburi. Miroșa duse degetul la buze și arătă cu ochii spre divan.

Aici, cu fața albă ca varul și cu capul dat pe spate, zăcea Ana Konstantinovna, acoperită cu toate plăpumile și paltoanele din casă. Alături de ea, pe un scaun — un pahar cu ceai, pe jumătate golit.

Auzind sau simțind că s-a întors fata ei, Ana Konstantinovna deschise ochii și îngînă cu o voce neobișnuită la ea, tînguindu-se :

— Am căzut... am alunecat și-am căzut... pe stradă... m-am lovit la ceafă... Mă odihnesc numai puțin... Multă vreme nu m-a ridicat nimeni... mă credeau moartă... Pe urmă o femeie... un suflet bun... m-a ridicat și m-a adus... Tare mi-e frig...

— Încălzesc apă îndată și-ți pun sticle fierbinți la picioare ! vorbi Maria, și își trecu mîna peste față, alungînd parcă tot ce o mai împiedica să se întoarcă la realitatea aceasta obișnuită și crudă a vieții lor.

— Nu-i apă ! spuse Miroșa cu un aer vinovat. Mi-a fost frică să-l las singur pe Andriușa.

— Aduc eu numaidecît ! rosti calm Maria, și își trase din nou în mîini mănușile pe care abia le scosese.

10

Lipsit aproape cu desăvîrșire de mișcare — fără tramvaie, fără autobuse și fără troleibuse, Leningradul stătea tăcut, sub un strat imaculat și statornic de zăpadă. Firele electrice atîrnau netulburate în aer, ca o podoabă de basm ; icicolo erau rupte de obuze și încurcate în niște ciudate ghemotoace. Rarele automobile se fereau să atingă ghemotoacele acestea suspendate și numai vîntul le clintea în răstimpuri,

scuturînd o pulbere măruntă de zăpadă. Bulevardele şi străzile pustii păreau acum mai drepte, nesfîrşite. Şi se vedea mai bine ca oricînd cît de minunate şi de numeroase ansambluri arhitectonice are oraşul: pieţele, străzile şi locurile de la încrucişarea lor prezentau un tot măreţ şi armonios, profilat pe înneguratul cer nordic. Iarna aceasta căzuse multă zăpadă. Copacii, cu trunchiul argintat de promoroacă şi coroanele ascunse sub uriaşe căciuli de omăt, păreau şi ei nişte sculpturi albe. În amurgul timpuriu al zilelor de iarnă, casele ce se înălţau deasupra copacilor păreau suspendate în aer, ca nişte castele ale văzduhului din visele depărtate ale copilăriei.

Noaptea, oamenii, lipsiţi de lumină electrică, de căldură şi de confort, preţuiau fiecare geană de lumină şi de multe ori ridicau storurile de camuflaj, lăsînd să pătrundă prin ferestrele îngheţate răsfrîngerile zăpezii sub licărirea stelelor, sub raza lunei neîmplinite sau sub lumina puternică a lunei pline. Stînd aşa la geam, mulţi leningrădeni descopereau deodată cu mirare şi cu mîndrie frumuseţea străzii lor, pe care o vedeau parcă pentru întîia oară, descoperind în acelaşi timp, odată în plus, severa frumuseţe a oraşului. Un simţămînt de înflăcărată dragoste se trezea în inimile cele mai chinuite, cele mai împietrite şi mai încătuşate de durere. Şi leningrădenii îşi spuneau, îşi spuneau din nou, cu acea tărie sporită pe care ţi-o dă cunoaşterea deplină a lucrurilor: „Acesta este oraşul meu, oraşul nostru! Nu poate fi cucerit nici prin asalt, nici prin înfricoşare, nici prin înfometare. Vom rezista. Vom strînge din dinţi şi vom răbda!"

În aceste zile cumplite de ianuarie, Maria iubea oraşul cu o dragoste pătimaşă, pînă la durere. Acum avea de mers mult pe jos: de cînd Ana Konstantinovna căzuse la pat, o năpădiseră toate grijile casei. Se ducea prin pieţe şi schimba rochiile, una după alta, fie pentru un pumn de crupe, fie pentru cîteva bucăţi de zahăr, fie pentru o bucată de pîine. Andriuşa primea lapte de soia de la dispensarul pentru copii, aşa că ea trebuia să se ducă şi după lapte. Oricît de grele şi de obositoare erau drumurile acestea lungi prin oraş, pe Maria o bucurau. Fie că trecea peste Neva, pe o cărăruie bătătorită printre troiene, fie că străbătea ulicioare necunoscute, care scurtau drumul, fie că mergea pe bulevarde sau cheiuri, unde îşi închipuia că ştie fiecare clădire, fiecare linie arhitecturală — întotdeauna descoperea ceva nou şi minunat. Adeseori în-

cetinea pasul sau chiar se oprea pentru cîteva minute în loc, dornică să vadă mai bine, să-şi întipărească mai bine în minte cîte ceva.

Trecătorii care-i aruncau cîte o privire vedeau o femeie slăbită şi îşi închipuiau că s-a oprit să mai prindă puteri. De fapt, chiar aşa şi era. Maria îşi simţea corpul greu şi picioarele nu i se mai supuneau. Fiecare popas era un răgaz necesar de odihnă. Dar, în ciuda slăbiciunii corpului, mintea lucra intens şi cu pătrundere, şi toate impresiile se întipăreau lămurit în conştiinţă.

Viaţa era grea, peste puterile omului; totuşi, gîndindu-se la soarta ei, care devenise acum atît de puţin sigură, gîndindu-se acum la soarta oraşului acestuia chinuitor de drag, Maria se bucura că destinele lor, ale amîndorura, s-au contopit, devenind un singur destin, se bucura că n-a fugit de suferinţa războiului, că trăieşte toate aceste lucruri, că a suportat şi suportă încă totul împreună cu restul leningrădenilor. Un singur lucru îşi dorea — să trăiască şi să ajungă la capătul acestei încercări, astfel ca să nu ducă în mormînt experienţa preţioasă dobîndită de-a lungul acestor zile, şi să poată împărtăşi oamenilor — cum anume nu ştia încă — tot ce a văzut, tot ce a simţit şi a înţeles ea. Poate că aceasta va fi o muncă importantă şi foarte grea, pe care i-o va încredinţa partidul: poate că aceasta va da un nou sens şi va aduce o nouă concepţie în munca ei creatoare, atunci cînd va putea din nou să construiască pentru binele oamenilor sovietici... Sau, pur şi simplu, întîlnind un om oarecare, să poată reda într-un singur cuvînt şi într-o singură privire, în priceperea ei de a înţelege şi ajuta fără să se facă simţită, întreg spiritul Leningradului, toate suferinţele, toate lipsurile îndurate în zilele asediului. Fiindcă un om care a văzut atît de aproape moartea şi suferinţa, forţa devotamentului tovărăşesc şi tăria rezistenţei omeneşti, nu va putea niciodată uita cît de preţioasă şi cît de necesară este pentru om fericirea, căldura vieţii. Iar cînd omul acesta, singur cu el însuşi, se va judeca pe sine, nu se va găsi un alt judecător mai drept şi mai sever decît el, fiindcă ceea ce i-a stat lui în putere va reprezenta măsura cea mai necruţătoare.

Aşa gîndea Maria străbătînd străzile oraşului. Auzea doar scîrţîitul zăpezii sub pîslari şi arareori sub paşii vreunui trecător singuratic. Cu aceste gînduri, drumul i se părea mai

scurt, povara mai ușoară și izbutea să intre plină de liniște și de tărie sufletească în întunericul și mizeria de acasă.

Ana Konstantinovna era pe moarte. Din ziua cînd căzuse pe stradă nu mai ieșise din casă, deși se dăduse jos din pat chiar a doua zi, apucîndu-se de treburile gospodăriei. Puterile-i slăbeau cu fiecare ceas. Maria nu-și dădu seama numaidecît de lucrul acesta: întîi fiindcă nu avea cînd și apoi din pricina întunericului. Nu putea să o vadă bine la față, nici să-i observe mișcările. Într-una din zile, pentru Maria deveni însă vizibil chiar în semiîntunericul de acolo, din odaie, că ochii maică-si sînt lipsiți de viață, că mișcările ei au devenit nesigure, încete, și că-i este peste puteri să facă ceea ce mai ieri făcea repede și cu îndemînare.

— Mîine mă duc la munca mea! spunea în fiecare seară, oftînd, Ana Konstantinovna. Mi-e rușine că am lipsit atîta.

— Ba n-ai să te duci nicăieri! răspundea Maria, enervată, și adăuga, amăgindu-se deopotrivă pe sine și pe mamă-sa: Mai odihnește-te puțin și atunci te las să te duci.

Într-o dimineață, Ana Konstantinovna nu se mai dădu jos din pat. Spre seară, cînd Maria se întoarse acasă, ea nu mai putea nici să vorbească: se uita doar cu ochi pierduți la fiică-sa și la Andriușa. Maria îi fierse puțină supă de crupe, dar Ana Konstantinovna împinse deoparte lingura cu mîna și rosti abia auzit:

— Dă-i... lui Andriușa...

Maria făcu o sforțare și plecă după apă, ca să-i pună în pat niște sticle cu apă caldă. Miroșa dormea: se vede că și puterile ei erau pe sfîrșite. Ceva mai tîrziu, luptîndu-se cu somnul, Maria desfăcu schițele proiectului de sanatoriu și se așeză lîngă sobă... Cînd se trezi din visare, soba se răcise de mult, iar apa în ceainic abia mai era călduță. Maică-sa dormea, respirînd răgușit și prelung. Fitilul lămpii fumega, absorbind ultimele picături de gaz. Maria deveni deodată atentă: nu auzea respirația lui Andriușa. Se repezi la pătuțul lui: băiatul dormea liniștit, acoperit bine cu plapuma. Se întoarse la masă, stinse lampa și se duse pe dibuite la patul ei.

Dimineața, îi puse maică-si în așternut cîteva sticle cu apă caldă și-i dădu să bea ceai îndulcit cu zahăr, din zahărul cumpărat pentru Andriușa. Ea bău ceaiul în tăcere și bolborosi:

— Nu trebuie... Musea... nu trebuie...

Seara, Ana Konstantinovna nu o mai recunoştea pe Maria şi se vedea că nu înţelege nici ce spune.

— De la amiază e aşa. Abia-şi mai trage răsuflarea... spuse Miroşa, speriată.

Maria îi atinse mîna : mîna maică-si era rece ca gheaţa. Nici sticlele cu apă caldă, nici plăpumile nu mai puteau încălzi trupul ei vlăguit. Înţelese că sfîrşitul e aproape. Totuşi, se îndepărtă de pat cuprinsă de o nepăsare tîmpă şi se apucă de treburile obişnuite ale serii : dădu lui Andriuşa să mănînce, îl culcă şi apoi începu să-i cînte încetişor un cîntec. Băiatul aci se uita la ea, aci închidea pleoapele îngreunate de somn şi de cîteva ori o strigă, rupîndu-se din toropeală : „Mamă!" Ea îi zîmbea şi-i spunea în şoaptă : „Dormi, dragul mamei, dormi ; acum trebuie să dormi..."

Cînd băiatul adormi, ea se lipi cu spatele şi cu palmele îngheţate de soba caldă şi multă vreme nu putu să se uite înspre partea unde zăcea maică-sa, deşi se silea să o facă.

Miroşa bocănea la bucătărie, pregătind surcele pentru a doua zi. Lovea cu toporişca de trei-patru ori, apoi stătea puţin să se odihnească. In răstimpurile acestea nu se auzea nici un zgomot — nici în casă, nici de afară. Şi nici dinspre divanul unde zăcea Ana Konstantinovna...

Se apropie încet de divan. Trupul maică-si se şi răcise. Zăcea cu capul dat pe spate, cu gura ei suptă întredeschisă, cu ochii sticloşi. Maria îi coborî pleoapele şi cîtva timp îi ţinu genele lipite cu degetele, ca să rămînă aşa. Pe urmă îi închise gura, apăsîndu-i bărbia îndelung, ca să se împreuneze maxilarele. Pe urmă, tot atît de calmă, căută nişte schimburi curate, luă rochia cea albastră, care-i plăcea atît de mult mame-si, şi nişte ciorapi de culoare deschisă. Făcu o sforţare şi ridică puţin corpul ţeapăn, o primeni şi-i puse rochia, aşa cum putu. De îndată ce sfîrşi cu totul, o strigă pe Miroşa.

— Ajută-mă ! spuse ea cu asprime.

Infăşurară amîndouă moarta într-un cearşaf şi o duseră în camera lui Mitea, unde o aşezară pe birou. In odaie era frig ca afară. „Asta-i bine — se gîndi Maria în sinea ei — aici o să poată sta mai mult timp..."

— Prea curînd n-o s-o poţi înmormînta, să ştii — vorbi Miroşa, parcă ghicindu-i gîndul.

Cînd trecură înapoi în odaie, Maria strînse întîi aşternutul maică-si, apoi se aşeză lîngă sobă, înfăşurîndu-şi umerii

într-un pled. Miroşa îi puse în faţă o farfurie cu puţină caşă păstrată pentru Ana Konstantinovna.

— Mănîncă — spuse ea încet. Ce să-i faci! Dumneata trebuie să trăieşti...

Maria goli farfuria cu lăcomie, după care se lipi din nou de sobă. Şi stătu aşa pînă adormi Miroşa.

Lumînarea din ceară proastă, cumpărată din piaţă, se topea văzînd cu ochii. Nu mai aveau alte lumînări şi nici gaz pentru lampă.

Stinse lumînarea şi ridică storul. O noapte senină, minunat de frumoasă, aşa ca în poveştile depărtate ale copilăriei, o privi în faţă prin geamurile încrustate de promoroacă. Limpezi cu răsuflarea-i fierbinte un locşor mititel ca să se poată uita afară şi frecă sticla cu marginea perdelei: văzu oraşul ei cufundat în noapte şi tainic, încătuşat de ger şi de linişte, sub raza vie a lunei. Mormanele de moloz ale caselor bombardate, perspectiva îmbietoare a străzii care dădea pe chei, globurile mate ale felinarelor stinse de atîta vreme, ce sclipeau misterios pe fondul clădirilor acoperite de promoroacă — totul era mort. Nu se vedea nici o geană de lumină la ferestre, nici o umbră mişcătoare pe zăpada imaculată, nu se auzea nici un zgomot... Maria ştia bine că la mijloc nu este vraja nopţii. Uzinele electrice se opriseră; apa se oprise; reţeaua de gaze naturale încetase să mai funcţioneze şi ţevile caloriferelor îngheţaseră; tramvaiele zăceau troienite de zăpadă... Iar oamenii oraşului, oamenii aceştia istoviţi, buhăiţi de foame şi răzbiţi de frig, oamenii aceştia care suportaseră calm vreme de trei luni de zile necontenitele atacuri aeriene şi bombardamente de artilerie, precum şi însăşi apropierea nemijlocită a duşmanului, oamenii aceştia îşi tîrau paşii cu ultimile lor puteri; unii dintre ei nu erau în stare nici de atît şi piereau încet, în tăcere, aşa cum se mistuie o lumînare: pîlpîie şi se stinge... Aşa se sfîrşise şi mamă-sa...

„De ce nu plîng?" se gîndi deodată Maria, dîndu-şi seama cu uimire că durerea n-a copleşit-o, că n-a plîns peste trupul mame-si şi că nici măcar acum nu poate să plîngă. „Oare n-am iubit-o? Oare n-a fost pentru mine un om scump şi apropiat, omul cel mai drag?"

Nu fu în stare să-şi răspundă nimic. Simţea în ea o nepăsare tîmpă — nepăsare şi încă ceva, nedefinit. Se uită din nou asupra oraşului, şi acum oraşul se contopi în gîndurile ei cu

moartea mame-si, cu propria ei viață, atît de nesigură, cu Andriușa, cu Leonid Kamenski... Totul alcătuia o singură ființă. Soarta ei personală parcă încetase să mai existe. Exista — cu ultimile lui puteri — numai Leningradul, ca o singură ființă încolțită din toate părțile de dușman...

„Dușmanul!"... își aminti deodată Maria, și ura i se mișcă în piept ca un ghem însuflețit, cutremurînd-o pînă în vîrful unghiilor.

— Te urăsc! rosti ea cu glas tare, și în aceeași clipă, gîndul, singura forță luminoasă în noaptea aceasta cumplită, legă simțămîntul acesta pătimaș de tot ce umplea și îndruma viața, viața ei și a concetățenilor ei.

„Noi toți trăim astăzi strîngînd din dinți! își spuse Maria, înțelegînd lucrul acesta. De-am avea în suflet mai puțină ură și hotărîre, mai puțină încredere în victorie, n-am mai rezista nici o clipă. Și totuși, mama n-a rezistat. Ea însă n-a rezistat fizicește. Mulți alții n-au să reziste nici ei fizicește... Ceea ce s-a întîmplat astăzi cu mama, poate să se întîmple mîine cu mine sau cu Andriușa... Cît o să mai răbdăm? se revoltă ea deodată. Oare acolo, dincolo de cercul blocadei, ei nu-și dau seama că nu se mai poate zăbovi? Oare nu pot să strîngă forțe și să ne elibereze mai repede, mai curînd? Fiindcă fiecare zi e prețioasă!"

„Nu — își răspunse ea singură — dacă nu o fac, însemnează că nu pot să o facă. Acolo, dincolo de cercul blocadei, e i nu sînt niște oarecari, acolo sîntem tot n o i. Atunci, împotriva cui mă revolt? Oare noi nu știm ce luptă uriașă se dă pentru Ladoga, cu cîte jertfe s-au plătit cele cîteva grame de pîine care s-au adăugat rației noastre? Oare noi nu știm cît sînge s-a vărsat în mlaștinile Siniavinskie, la Volhov, în gara Mga? Dar luptele de la Kalinin și de la Velikie Luki? Doar asta a fost o încercare de a ne ajuta pe noi, de a ne elibera!"...

„Aleoșa spunea că tancurile noastre nu apucă să mai fie vopsite, și cum ies pe poarta uzinei pleacă direct în luptă. Au fost mobilizate toate mijloacele, toate forțele de luptă; dușmanul e lovit fără încetare, cînd într-un loc, cînd într-altul. Și, de bună seamă, că încă de pe acum se strîng forțe pentru lovitura hotărîtoare. Ea se va produce. A spus-o Stalin. Și el nu spune niciodată vorbe goale. Unde va izbi lovitura asta nimicitoare? Și oare se va produce curînd?"

„Ea se va produce de îndată ce va fi posibil și va izbi în

punctul cel mai avantajos pentru noi" — își răspunse din nou Maria. În convorbirea aceasta din miez de noapte cu sine însăși, ea nu simțea nevoia unui interlocutor; se simțea capabilă să înțeleagă și să-și explice totul singură.

„Asta se va petrece în apropierea Leningradului? Poate că nu. Atunci, suferințele noastre nu se vor sfîrși curînd? Da, în acest caz nu se vor sfîrși curînd. Oare e posibil ca noi să pierim aici? Dar ce înseamnă, în desfășurarea unor mari bătălii, cîteva mii de vieți? Ce înseamnă în balanța războiului, în balanța istoriei, viața mamei mele?"

„Sîntem pe front, asta-i realitatea. Rău este că nu luptăm, că sîntem oameni pașnici și nu soldați. Asta-i mai greu de suportat decît orice — pasivitatea..."

„Pasivitate?! Nu! Pe întuneric, pe frig, fără hrană, noi muncim totuși — muncim — fiecare la postul lui. Atunci, ce fel de pasivitate e asta? Orice muncă e dusă la bun sfîrșit, și orașul, așa plin de morți cum se află acum, trăiește, se încăpățînează totuși să trăiască! Da, mii de oameni zac și mor, dar cei care se mai țin încă pe picioare fabrică obuze și mine, repară vasele și tancurile, refac conductele de apă și uzinele electrice, întocmesc proiecte pentru reconstrucția caselor bombardate, pictează tablouri, scriu simfonii și cărți, ascultă muzică, citesc versuri! Cîndva, istoricul va rămîne pe gînduri: cum de s-a putut scrie o carte în ianuarie 1942, în Leningradul asediat? Cum de-a putut un inventator să găsească o soluție genială într-o cameră neîncălzită, la lumina unei lămpi de gaz? Cum de-au putut oamenii, care se prăbușeau din pricina foamei, să acționeze cu mîna mașinile din tipografii, ca să tipărească un ziar, sau să care mii de găleți de apă la fabrica de pîine, pentru ca pîinea să poată fi împărțită la vreme?"

„Nu, noi nu sîntem pasivi, dacă nu ne îngăduim să ne plîngem și să disperăm... Dacă ne împotrivim dușmanului prin tot ceea ce facem și rezistăm, rezistăm, rezistăm cu orice preț"...

„Și vom rezista pînă la capăt!" își spuse Maria, și coborî storul, fiindcă dinspre fereastră venea o boare tăioasă.

Calmă ca de obicei, străbătu camera întunecată fără să se împiedice de lucruri și se opri în fața ușii. Ar fi vrut să se ducă în camera lui Mitea și să se uite la fața mame-si.

— Mamă, mamă! spuse ea cu vocea sugrumată, lipindu-și fața de ușă și închizînd ochii. Mamă, mama mea scumpă! repetă ea, dar se îndepărtă brusc de lîngă ușă, simțind că o po-

dideşte plînsul. Îl acoperi mai bine pe Andriuşa cu plapuma, întoarse surcelele puse pe sobă la uscat şi apoi îşi făcu patul.

Durerea i se mistui în mulţimea grijilor de fiece zi. Acum, cînd se culcă, o cuprinse o linişte aspră, nemăsurată. Îşi lipi obrazul de perna încălzită la sobă, îşi întinse în voie picioarele înfăşurate strîns în plapumă şi adormi îndată, cufundîndu-se într-un somn adînc şi a toate uitător, ca somnul unui salahor care-a purtat toată ziua în spinare o povară grea, grea de tot.

11

Portarul stătea în antreu, rezemat de uşă şi o privea plin de curiozitate. Nu se grăbea să spună de ce a venit, aşa că Maria se văzu nevoită să înceapă ea vorba.

— Ce e, Morgunov? întrebă ea, cu o neaşteptată sfială în glas.

— Nu m-ai chemat dumneata? zise liniştit Morgunov. Ţi-a murit mama... n-o înmormîntezi?

— Ba da, răspunse laconic Maria şi, făcîndu-şi curaj, începu această inevitabilă discuţie: Îmi trebuie un sicriu, Morgunov... Vreau...

Căută să nu se uite la faţa lui nepăsătoare, cu ochii lacomi, sub care pielea stătea pungită în două umflături cît pumnul. Morgunov nu scoase o vorbă multă vreme: tot clătina din cap şi plescăia din buze. Maria simţea că se îneacă de furie: dar ce putea ea să facă?

— Vrei să te ocupi dumneata de asta?

— Eu n-am nimic de-aici... Pe toţi îi tratez cu refuz. Pentru dumneata o fac, aşa, din simpatie... Şi după ce tăcu puţin, adăugă, uitîndu-se cu o îndrăzneală sfruntată în ochii Mariei: Pentru trei kile de pîine, o fac! Pentru dumneata.

— Morgunov... bolborosi Maria, simţind deodată că o părăsesc puterile. Ştii doar că n-am de unde...

— Cum n-ai? Cartela dumneaei ţi-a rămas, rosti el cu chibzuială. Pînă la sfîrşitul lunei e un kil şase sute... Pe urmă... de ce s-anunţi că a murit? Aşteaptă pînă la sfîrşitul lunei şi capeţi altă cartelă. Aşa o înmormîntezi cum se cuvine şi-ţi mai rămîne şi dumitale.

Lacrimi neputincioase de furie o înăbuşeau pe Maria. Vorbi cu repeziciune, lăsînd ochii în podea :

— Asta nu se poate. Eu nu fac asta.

Un timp rămaseră tăcuţi amîndoi.

— Scînduri ai ?

Nu. Nu avea scînduri. De unde putea ea să aibă scînduri ? Şi chiar dacă ar fi avut, le-ar fi ars de mult.

— Numai scîndurile, şi tot nu le poţi lua cu mai puţin de un kil ! spuse el. Înţelegi doară şi dumneatale.

Rămaseră din nou tăcuţi. În liniştea care urmă, Maria îşi auzea bătăile inimii şi auzea înăbuşit glasul lui Andriuşa din camera de dincolo.

— Fie ! se hotărî ea. Hai în bucătărie. Am acolo un dulap.

Dulapul acesta fusese făcut cîndva, la dorinţa şi după indicaţiile ei, poate chiar de Morgunov, poate de un alt portar. Nu-şi aducea aminte precis, dar în orice caz portarul acela, care strunjea voios scîndurile uscate în bucătărie, nu semăna de loc cu omul care stătea acum în faţa ei ; parcă numai numele rămăsese acelaşi. Dulapul, fixat pe perete, deasupra mesei, era lung şi îngust, cu deschizături rotunde în amîndouă uşiţele, pentru aerisire, vopsit la culoarea pereţilor, într-o nuanţă veselă — albastru deschis. Ana Konstantinovna ferise toată iarna dulapul acesta încăpător, ca să nu fie pus pe foc.

— E bun ?

Morgunov măsură dulapul din ochi, apoi cu metrul, pe care avusese grijă să şi-l ia în buzunar pentru orice eventualitate, şi trecu tăcut, fără să ceară voie, în camera unde se afla trupul neînsufleţit al maică-si. Maria se opri în uşă, străduindu-se să nu se uite la el, să nu-l vadă cum întinde preocupat panglica metrului de la creştet la picioarele acelea albe şi ţepene ale moartei.

— Straşnic ! exclamă bucuros Morgunov. Se potriveşte la santimă.

Maria se întoarse repede în bucătărie, aşteptîndu-l să plece de acolo. Portarul avea un aer foarte mulţumit şi scotocea cu ochii prin bucătărie, căutînd ce-ar putea să ceară.

— Da' cuie ai ?

— Nu ! izbucni cu violenţă Maria, întorcînd capul. Hai, spune cît ceri, să terminăm odată.

— Un kil juma'te ! rosti Morgunov, ceva mai moale. Ca

pentru un cunoscut!... Doar o cunosc de atîția ani pe mama matale...

Maria își aminti deodată că maică-sa nu putea să-l sufere pe Morgunov, despre care spunea că este „un tîlhar și un canibal". Ea rîdea întotdeauna, fiindcă nu avea de-a face cu portarul. Ana Konstantinovna era aceea care-i dădea diferite lucruri în schimbul cîte unui braț de lemne, și Maria înțelese abia acum de ce nu avea ochi să-l vadă.

— Bine. Sparge dulapul.

Se apucă să scoată din dulap crătițile, aparatele electrice, borcanele goale cu etichete îngrijite, în care țineau cîndva crupele, sarea, condimentele... De cîte ori nu deschisese mamă-sa dulapul, alegînd cu grijă tot ce-i trebuia pentru gătit, și uneori rămînînd pe gînduri, dacă e mai bine să facă sosul la o mîncare cu foi de dafin ori cu scorțișoară...

— Firește! Păcat de pîine! vorbi Morgunov ca pentru sine, desfăcînd cu o încetineală exasperantă scîndurile. Înțeleg... Păi și așa la ce să o mai înmormîntezi? O dai la morgă, și gata. La morgă aș duce-o numai pentru juma de kil.

— Morgunov, termină te rog!

— Lasă, nu te mai necăji. La ce să te necăjești? Acuma-i mai ușor să mori, decît să trăiești. Și-apoi, mama matale era bătrînă, și rău, bine, și-a trăit viața. La ce să te necăjești?

Intr-un tîrziu termină să desfacă dulapul, și plecînd spuse, privind cu admirație vopseaua de pe scînduri:

— O să iasă un coșciug pe cinste!

Cînd ajunse în ușă, se întoarse și ceru să-i dea de pe acum cartela de pîine.

Maria refuză cu hotărîre și-i spuse să facă mai întîi sicriul.

— Dă-mi barem o bucățică de pîine!

Îi dădu o felie subțire, porția ei de seară — numai să-l vadă plecat mai repede. Se întoarse apoi la Andriușa și-l îmbrățișă, silindu-se să-și înăbușe plînsul, ca el să nu-și dea seama de nimic. Își aduse aminte deodată că lemnele sînt pe sfîrșite și se gîndi că acum va trebui să cumpere ea însăși lemne de la Morgunov. O cuprinse groaza. Omul acesta îi însoțea viața ca o umbră. Nu avea unde să se ascundă de el.

In dimineața următoare se duse la obiectiv, de unde lipsise două zile la rînd. Grigorieva îi ținea locul și-ar fi putut să stea și astăzi acasă, dar aici îi era parcă mai ușor. Pe chei, văzu oa-

menii trecînd pe gheață de pe un mal pe celălalt. Era destul să se ia după ei pe cărăruie, apoi să străbată strada cea lungă a uzinei... să intre pe ușa cunoscută a Casei copilului... Au să-i dea fără nici o greutate cartela pe februarie... doar nu o cunosc de ieri... de alaltăieri! Cartela pe o lună întreagă... cîte 200 gr de pîine pe zi în plus...

Făcu un efort și alungă gîndul acesta rușinos. Ce, și-a ieșit din minți? Asta tot din pricina lui Morgunov. Ce umbră sinistră și hulpavă!

Morgunov aduse sicriul și găsi de cuviință să spună iarăși: „A ieșit un coșciug pe cinste!" Maria îi dădu cartela și-l așteptă să plece, dar tocmai atunci apăru în prag nevastă-sa, Dunea, „ca să-și ia rămas bun de la răposata"...! Nu putea să nu o primească. Femeia se uită cu nepăsare la trupul neînsuflețit al Anei Konstantinovna, se miră cu o voce prefăcută: „Vai, ce-a mai slăbit!" și apoi pipăi cu lăcomie rochia, fără să-și poată stăpîni o exclamație: „Crepdeșin!... Și o îngropi cu rochia asta?" Maria ar fi vrut să strige, dar căută totuși să-i scoată afară așa cum putu. Dunea se moșmondea însă și acum în antreu; așteptă pînă ieși bărbatu-său și atunci o apucă de mînecă și o întrebă în șoaptă, vorbind cu repeziciune: „Cum te-ai învoit cu el?" Maria, istovită, îi spuse încet, ceea ce voia să știe. „Și mie mi-a spus că numai pentru un kil!" strigă ea furioasă. „Ce mîncău! Păi coșciugul, eu l-am făcut!" Și plecă grăbită după bărbatu-său.

Un ceas mai tîrziu, Morgunov suna din nou la ușă:

— Și de înmormîntat cine v-o înmormîntează? întrebă el, uitîndu-se bănuitor și cu lăcomie la fața rea a Mariei. Dacă-i nevoie, o duc eu... pentru un kil... Cu mai puțin nu găsești pe nimeni s-o ducă...

Maria era gata să spună: „Bine. Înmormînteaz-o"... dar mînia răzbi oboseala. Să-l lase pe tîlharul acesta la mormîntul maică-si!

— Nu, Morgunov. Am s-o înmormîntez eu singură.

O clipă avu viziunea drumului lung și trist pe străzile troienite de zăpadă, cu nămeți înghețați și pîrtii povîrnite... Aplecată înainte, ea trage opintindu-se, trage din greu sania, iar sicriul se hurducă mereu...

— N-am nevoie de nimic! adăugă ea, îndărătnică. Am aranjat totul.

Și Maria străbătu tot acest drum lung de cîțiva kilometri.

Cu ea mai erau Grigorieva, Zoia Pletneva şi Timoşkina. Trăgeau sania, pe rînd, cîte două, în timp ce celelalte două împingeau din spate. La cimitir, în amurgul care îşi cernea pîcla, săpară pe rînd şi cu multă greutate pămîntul îngheţat şi tare ca piatra. Se întunecase cînd izbutiseră să facă o groapă mică, în care sicriul abia încăpea.

— Mai adînc nu se poate! spuse Zoia.

— Voi odihniţi-vă... eu mai sap puţin, vorbi încet Maria.

Copacii se legănau uşor, trosnindu-şi crengile şi scuturînd la pămînt o pulbere de zăpadă. Pe sub coroanele lor dezgolite se agitau umbrele nedesluşite ale femeilor. Odată cu venirea nopţii, gerul se înteţi. Pămîntul aruncat din groapă îngheţa numaidecît.

— Nu mai pot! mărturisi Maria.

Acoperiră sicriul cu pămînt şi apoi cu zăpadă. Maria ar fi vrut să însemne mormîntul cu ceva, dar nu avea nimic la îndemînă. Şi-apoi, aşa, pe întuneric, era greu să ţină minte locul.

Străbătu drumul la întoarcere ca în vis şi nu se prăbuşi la pămînt numai fiindcă ştia bine că, odată ce ai căzut, nu te mai ridici.

Ajunseră cu chiu cu vai la obiectiv şi se aşezară tăcute în jurul sobei. Maria ştia că trebuie să se ducă pe la cămin, să dea bună seara oamenilor, să afle dacă s-a îmbolnăvit cineva, cine a ieşit la lucru şi cine a căzut la pat din pricina slăbiciunii. Ştia că trebuie să telefoneze la statul major raional şi să raporteze că s-a prezentat la post... Ştia toate aceste lucruri, dar nu avea putere să facă nimic.

— Eu am crezut întotdeauna, că dacă omul e călit sufleteşte, nu moare! vorbi Maria, fără să ţină seama, pentru întîia oară, de efectul pe care cuvintele ei îl vor produce asupra celor de faţă. Dar uite că mama... ea era un suflet foarte călit...

— Eşti istovită, de aia te şi bat gîndurile negre! spuse cu dezaprobare Grigorieva. Mai bine culcă-te şi dormi. Lasă gîndurile pe mîine dimineaţă.

„Adevărul este că nu mai pot!" îşi mărturisi sieşi Maria, şi se îngrozi singură de lucrul acesta. Dar nu ştiu să-şi învingă starea de nepăsare faţă de tot ce se petrecea pe lume. „Am obosit. Mi-au secat puterile. Nu mai vreau nimic!"

— Am iubit-o foarte mult pe mama! spuse ea.

Dacă ar fi putut să plîngă, să plîngă cu hohote, poate că i s-ar mai fi potolit durerea. Însă cuvintele rămaseră suspendate

în pustiul rece al inimei ei, în care nu era nici durere, nici disperare.

În clipa aceea ciocăni cineva la uşă :

— Doarme, Verocika. Ce vrei ? întrebă Grigorieva, chiar de lîngă uşă.

— Mama, — se auzi de afară glasul Verei Smirnova, — a lăsat vorbă să-i spun că mîine e chemată la comitetul raional de partid, la ora zece dimineaţa. La tovarăşul secretar.

Maria înţelese îndată pentru ce anume este chemată. Dosarul privitor la primirea Mariei Smolina în rîndul candidaţilor de partid ajunsese la comitetul raional, şi secretarul voia să stea de vorbă cu acest nou comunist, să verifice dacă e puternic, să vadă dacă e vrednic să fie primit în partid... „Cum de-am putut să uit de asta ? Şi cum am să mă duc eu acolo mîine ? Şi la ce să mă mai duc, dacă nu mai am putere ?“

12

La sfîrşitul zilei aceleia scurte de iarnă, cînd amurgul se lăsa pe nesimţite, Pegov veni la adunarea comuniştilor de la uzina de tancuri. Peste zi, uzina primise de la Consiliul Militar al Frontului Leningradului sarcina de a repara şi a pune în funcţiune douăsprezece tancuri grele, puternic avariate. Comuniştii trebuiau să dea viaţă atelierelor moarte şi îngheţate.

Pegov îşi aducea lămurit aminte de adunările impunătoare ale organizaţiei de partid din uzină, cînd nu aveai unde să arunci un ac în sala cea mare a Casei de cultură... Astăzi, comuniştii se adunaseră în sala de lectură a staţionarului. În afară de cele cîteva canapele şi jilţuri, aşezate de către Liuba, se mai aduseseră vreo douăzeci de scaune. Toţi stăteau în voie ; Soloduhin stătea chiar lungit pe o canapea, sprijinit între perne. Un bec electric lumina feţele osoase şi pămîntii ale oamenilor. Asta era toată organizaţia de partid — o mînă de oameni istoviţi şi care abia se puteau mişca !

Cu toată durerea ce-i umplea sufletul, Pegov remarcă totuşi că Levitin a început adunarea ca de obicei, cu alegerea prezidiului, deşi cu cîteva minute mai înainte se înţeleseseră amîndoi să ţină o şedinţă scurtă, ca în vreme de război. De, poate că

Levitin avea dreptate — desfăşurarea obişnuită a adunării îi ajuta pe oameni să fie disciplinaţi, să intre mai uşor în făgaşul preocupărilor lor. Mai bine de o lună de zile, muncitorii zăcuseră pe la casele lor sau la staţionar, ori rătăciseră fără ţintă prin uzina pustie; unii se căzniseră cu „uzina electrică" improvizată sau munciseră la desfacerea construcţiilor de lemn ale uzinei, numai ca să aibă puţină lumină şi căldură. Şi iată, mîine trebuiau să iasă la lucru şi să muncească atît cît va fi nevoie, adică foarte mult.

Se vede că toţi aflaseră noutatea. Ascultară cuvîntul directorului în linişte şi parcă cu nepăsare. În schimb, de îndată ce Vladimir Ivanovici sfîrşi scurta sa comunicare, întrebările ţîşniră din toate părţile. Korabliov ceru cel dintîi cuvîntul. Pegov ştia că este distrofic de gradul doi, că-i foarte slăbit şi că suferă de dureri de cap de pe urma rănii căpătate pe front. Apoi văzuse că tot timpul a stat gîrbovit, încruntîndu-se şi frecîndu-şi mereu tîmplele. În ciuda acestui fapt, Korabliov se ridică în picioare şi începu să vorbească cu o voce surprinzător de puternică. Spuse că prin ateliere există încă multe semifabricate şi piese de schimb pentru tancuri, aşa încît repararea tancurilor nu va prezenta greutăţi prea mari şi că s-ar putea ca totul să se reducă doar la o simplă înlocuire de piese.

Discuţiile continuară în mod tot atît de concret, aproape telegrafic: comuniştii făceau propuneri, adesea fără să mai recurgă la argumente. Se înţelegeau pe deplin unii cu alţii. Greutatea sarcinei primite era evidentă pentru fiecare, şi din pricina asta nici nu se pomenea de ea. Se discută mai mult despre cazarea muncitorilor la uzină, deoarece ei nu vor avea timp şi nici puteri să mai plece acasă de la lucru. Se discută de asemenea problema hranei, a băii şi a energiei electrice necesare funcţionării atelierelor, precum şi problema recrutării de noi muncitori, arătîndu-se că ei trebuie instruiţi imediat, chiar în perioada reparării tancurilor, întrucît altfel, cînd uzina va începe să lucreze în plin, nu vor exista destule cadre calificate...

Inginerul Kurbatov, şeful halei de montare, se ridică şi se apropie de masa prezidiului. Pe faţa lui suptă şi foarte palidă, ochii mari străluceau plini de însufleţire.

— În munca ce ne-aşteaptă, principala răspundere revine secţiei mele — începu el, preocupat. În consecinţă, propun să se ia următoarele măsuri urgente pentru refacerea şi utilarea atelierului.

Şi începu să înşire cererile sale, formulate nu fără o prealabilă informare.

Soloduhin se suci greoi pe canapea, dînd pe jos pernele.

— Asta ştie să ţină la ce-i al lui ! mormăi el, lăsînd picioarele pe podea.

Kurbatov, cu ochii scînteietori, continuă să vorbească cu şi mai multă încredere, cu şi mai multă însufleţire.

Vocea lui Soloduhin, care luă apoi cuvîntul, răsună neaşteptat de blînd :

— Foarte, foarte adevărat a vorbit aici tovarăşul Kurbatov ! Atîta numai că a scăpat din vedere că fără atelierul meu, n-are nici el ce să facă ; şi de-aceea, toate propunerile lui, bine chibzuite şi juste, trebuie extinse şi asupra secţiei mele. Încolo, ce-ar mai fi de adăugat ! Totul e just... la precizie !

Se stîrniră rîsete, şuşoteli. Pegov zîmbi şi el, uitînd cu desăvîrşire de impresia aceea apăsătoare de la început. Adunarea nu i se mai părea o mînă de oameni, care abia îşi mai trag răsuflarea. Oamenii de aici erau o forţă, şi forţei acesteia i se putea încredinţa orice sarcină.

Luînd cuvîntul, Pegov le spuse că Consiliul Militar va asigura muncitorilor hrana, potrivit raţiei de front şi totodată făgădui să mobilizeze în raion noi cadre pentru uzină. La sfîrşitul adunării mai zăbovi o vreme, discutînd cu muncitorii pe care-i cunoştea, apoi stătu de vorbă, aparte, cu Vladimir Ivanovici şi cu Levitin. Levitin parcă prinsese aripi, iar Vladimir Ivanovici mormăia şi tot căuta să mai obţină ceva pentru uzină.

— Tu eşti leit Kurbatov, leit Soloduhin, vrei să-ţi ştii sacii în căruţă ! spuse Pegov, rîzînd, la plecare, dar se strădui să memoreze fiecare cerere a directorului, ca să obţină de la Consiliul Militar tot ce se putea obţine.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, telefonă la uzină :

— Ei, au sosit ?

Vladimir Ivanovici mormăi în receptor că „ele" au sosit, într-adevăr, dar că trebuie să fii nebun ca să promiţi „să lipeşti asemenea cioburi" într-un astfel de termen. Pe urmă începu să înşire supărat ce s-a făcut peste noapte şi în primele două ceasuri după sosirea tancurilor, şi Pegov simţi că Vladimir Ivanovici are să lipească „cioburile" în termen, negreşit, şi că, deşi mormăie, este plin de însufleţire şi mîndru de sarcina încredinţată.

Fiind întrebat ce amploare au reparaţiile, Vladimir Ivanovici se mărgini şi de astă dată să mormăie :

— Ţi-am spus doar — nu-s decît nişte cioburi ! Destul să te uiţi la ele, ca să-ţi dai seama prin ce frecuşuri au trecut !

— De unde sînt, nu ştii ? întrebă Pegov, cu vocea dintr-o dată schimbată de încordare.

Folosind o denumire convenţională, aşa cum cer legile războiului, Vladimir Ivanovici îi indică sectorul respectiv al frontului.

— Aşa... făcu printre dinţi Pegov, pălind şi străduindu-se din răsputeri să-şi recapete limpezimea judecăţii şi stăpînirea de sine, ca să poată duce la capăt această convorbire oficială atît de importantă : nimeni nu era dator să se intereseze dacă pe unul din aceste tancuri n-a servit cumva şi trăgătorul Serioja Pegov...

— Cum, tancurile au venit cu echipaje cu tot ?

— Mai curînd cu ce-a mai rămas din echipaje... spuse Vladimir Ivanovici, apoi începu deodată să tuşească şi adăugă cu o voce vinovată : Am să aflu imediat ce oameni sînt. Iartă-mă, m-am luat cu treaba şi m-am cam zăpăcit. Aflu imediat.

— Cît priveşte muncitorii, spune-i lui Levitin să vină încoace — vorbi Pegov, stăpînindu-se. Iţi dăm noi oameni, să n-ai nici o grijă.

Lăsă receptorul în furcă şi rămase cîteva minute nemişcat, socotind cîtă vreme poate să treacă pînă ce Vladimir Ivanovici se va duce sau va trimite pe cineva în atelier, ca să-i caute pe tanchişti şi să-i întrebe despre Serioja. Ana Petrovna vîrî capul pe uşă şi-i spuse că în sala de aşteptare se află o tovarăşă, Smolina, chemată de el.

— Să intre.

Cu cîteva zile în urmă, chestionarul Smolinei trezise interesul lui Pegov, întrucît era vorba de acelaşi nume — poate chiar de o rudă a comandantului lui Serioja — şi apoi fiindcă profesia acesteia — de arhitect-constructor — visa să şi-o aleagă şi Serioja după terminarea serviciului militar. Afară de asta, Smolina fusese recomandată de Sizov, şi Pegov avea o deosebită încredere în cuvîntul lui.

— Ia loc, tovarăşă Smolina. Dumneata eşti şef de obiectiv ?

Se uita la faţa ei, trasă, cu un început de umflături sub ochi, şi totuşi plăcută, cu o expresie de puritate şi de mişcătoare naivitate în colţul buzelor palide.

— Oficial sînt șefa statului major și administrez căminul — răspunse Maria, dîndu-și silința să vorbească deslușit și cît mai precis.

Toată noaptea se chinuise zadarnic să doarmă. Răstimpului acela scurt de uitare de sine din ultimele zile i se succedase o insomnie insuportabilă. Dimineața, constatase că i s-au umflat picioarele și abia putuse să încalțe pîslarii.

Pînă la comitetul raional făcuse patruzeci de minute, deși în mod obișnuit avea de mers numai vreo zece. În sala de așteptare simțise deodată că se învîrtește totul în jurul ei și se văzuse nevoită să se așeze puțin într-un fotoliu, înainte de a se apropia de secretară și a-și spune numele. Iar acum își auzea glasul străin, de departe, și-l vedea pe Pegov ca prin ceață.

— Pe noi amîndoi ne interesează însă starea efectivă de lucruri — spuse Pegov cu blîndețe. Sizov e plecat doar tot timpul în afara orașului...

— Acum e bolnav.

— Da, știu. Te duci să-l vezi?

Maria ridică ochii obosiți și spuse cu un efort:

— Am fost de două ori. A doua oară după recomandație. El singur mi-a cerut să nu mă mai duc deocamdată... stă departe și...

— Înțeleg. Ei, cum merge treaba la obiectiv?

Maria rămase tăcută și apoi se aplecă deodată plină de încredere peste birou și spuse în șoaptă:

— Prost!

Pegov nu o condamnă pentru această mărturie a descumpănirii ei și nici nu se apucă să-i pună întrebări. Își închipuia lămurit atmosfera în care se zbuciumă zi de zi femeia aceasta: înghesuiala din camerele reci și întunecoase, cu muribunzi și bolnavi care o sîcîie mereu cu plîngerile și cu cererile lor irealizabile. Își dădea seama cît de greu îi este să mențină ordinea și curățenia, cîte eforturi trebuie să facă pentru a susține moralul oamenilor și pentru a-i determina să se dea jos din pat, să se ducă la lucru sau la post în timpul bombardamentelor...

— Așa. Vezi, dar, tovarășă dragă, dacă noi spunem „prost", alții ce-au să spună?

— V-am spus asta numai dumneavoastră.

Pegov schiță un surîs și oftă. Zeci de oameni veneau zilnic la el și-i spuneau ce n-ar fi spus nimănui, încredințați că el este mai puternic decît ei și că are să le dea curaj, că are să

le alunge temerile, că are să-i ajute. Iar faptul că ei toți veneau anume aici și i se plîngeau numai lui, dovedea o anumită putere. Puterea partidului. Și în același timp, puterea lui...

— Știi, tovarășă Smolina, pînă la urmă noi tot vom învinge dușmanul! Și vom crește sute de oameni noi! Și vom construi viața în așa fel, încît să putem răspunde numai: „Bine!" Astăzi însă, acum, poți să crezi că lucrul acesta este cel mai adevărat și mai real, că el constituie însăși ziua de m î i n e?

Maria i se uită țintă în ochi și răspunse cu hotărîre:

— Da, cred! Mulți dintre noi nu vor mai apuca ziua aceasta, dar ea va veni.

— Faptul că dumneata intri acum în partid, dovedește că te simți plină de putere, capabilă să conduci pe alții... mai slabi, nu-i așa? Dar nu întîmplător ai venit la noi, acum, în clipele cele mai grele, nu-i așa?

— Nu știu! mărturisi cu sinceritate Maria. E drept, acum văd mai lămurit victoria decît, să zicem, astă toamnă, cînd ne așteptam la lupte de baricadă. Pe atunci, însă, totul era mai simplu.

— Nici atunci nu era prea simplu. După cîte știu eu, chiar și printre oamenii apropiați dumitale, nu toți au rezolvat problema locului lor în război, așa ca dumneata, cu atîta cinste cetățenească.

Maria tăcea. După un timp, Pegov continuă:

— Primindu-te în partid, noi îți dăm o uriașă și — nu mă tem de vorbe mari — o cumplită răspundere. Pentru că de acum înainte dumneata trebuie să fii mai puternică decît toți cei care te înconjoară, mai sănătoasă decît ei, mai vioaie, mai neobosită... Înțelegi?

— Da, firește! răspunse simplu Maria. Am vorbit despre asta cu Ivan Ivanovici... cu Sizov. La început, credeam că acum nu e timpul potrivit să intru în partid... munceam din răsputeri și așa.

— De unul singur, tovarășă Smolina, e mult prea greu să porți o povară ca asta pe umeri! Partidul ne ajută și ne sprijină. Eu, cînd mă apasă ceva pe inimă, stau de vorbă cu dumneata, cu altul și cu altul, și simt deodată că mi s-a mai ușurat inima. Noi cerem mult, dar totodată ne ajutăm unii pe alții, ne ajutăm să îndeplinim toate aceste cerințe.

Maria încuviință în tăcere din cap. Într-adevăr, ea își simțea sufletul mai ușurat și i se părea chiar ciudat că ieri și azi dimi-

neață și-a dat frîu liber slăbiciunii și fricii din suflet. Oare să-i mărturisească asta lui Pegov? Negreșit că trebuie să-i mărturisească!

— Și totuși, cred că ar fi mai bine să te evacuăm — spuse deodată Pegov. Ai un copil mic. Apoi, profesia dumitale e mai potrivită în spatele frontului decît aici, pe front. Și arăți așa... cam slăbuță.

Maria se aprinse.

— Despre asta nu vreau și nici n-am să discut! rosti ea cu hotărîre.

— Ia te uită! făcu Pegov, privind-o cu ochi înveseliți. Bine, dacă nu vrei, n-am ce face. Atunci, hai să rezistăm. De oameni avem mare nevoie, într-adevăr.

Începu să o întrebe ce a făcut înainte de război și ce se gîndește să facă după ce războiul se va sfîrși. Simțind o nemărginită ușurare în suflet, de parcă i-ar fi revenit brusc toată puterea și sănătatea, odată cu nădejdea că va apuca să trăiască și ea acest viitor neîndoielnic, Maria îi împărtăși propunerea lui Odințov.

— Și chiar trebuie să te duci! întări Pegov. Dacă nu acum, la primăvară neapărat. Cînd specialitatea dumitale este atît de necesară, la ce să-ți pierzi calificarea? Ne așteaptă multă muncă. Noi vom construi, vom construi mereu... Dar firește că pînă la primăvară nu se poate să-ți părăsești oamenii. Ei n-au să înțeleagă plecarea dumitale. Au să spună că ți-ai găsit o muncă mai ușoară. La primăvară însă îți promit că-ți dăm drumul... dacă va fi posibil, firește — mai adăugă Pegov.

La despărțire o întrebă:

— Printre femeile dumitale nu se pot găsi cîteva care să lucreze la uzina de tancuri? Cartelă de muncitor, hrană suplimentară. Pot chiar să fie și dintre gospodine. Și așa trebuie instruite.

— Dacă este foarte necesar, am să găsesc cîteva.

Maria ajunsese lîngă ușă, cînd Pegov întrebă, ca din întîmplare, învingîndu-și iarăși teama ce-l chinuia:

— Spune-mi, tanchistul Smolin, comandant de tanc...

— E vărul meu.

— Ultima dată, cînd ai primit vești de la el?

— De mult, acum vreo trei săptămîni. Dar dumneavoastră... știți ceva?

— Nu. In echipajul lui se află fiul meu. Dacă primești vești...

Maria înțelese totul și se grăbi să-i făgăduiască:

— Desigur, imediat.

Ziua de muncă a lui Pegov continua. Se succedau oamenii, se succedau problemele și grijile; dar fie că era vorba de dezgheţarea conductelor de apă, de pregătirea viitorilor recruți, de o nouă Casă a copilului, de transferarea unor lucrători de la un atelier de croitorie de damă la un altul, care confecționa haine vătuite, ori de aprovizionarea cu metal a unui atelier de primuse care acum producea grenade — oamenii vădeau aceeași năzuință comună: să reziste la blocadă, să asigure victoria. Pegov analiza amănunțit și cu exigență activitatea diferitelor instituții și întreprinderi mari și mici din raionul său, străduindu-se să le îndrumeze munca în așa fel, încît să asigure și să grăbească victoria. In convorbirile avute cu acești zeci de oameni deosebiți, fiecare cu gîndurile și simțămintele lui, Pegov nu scăpa nici o clipă din vedere unul din țelurile sale principale, acela de a le susține moralul, de a le crea o stare de spirit care să ajute în modul cel mai viu la îndeplinirea sarcinei lor comune.

In mijlocul tuturor acestor treburi, într-un colțișor depărtat al conștiinței lui Pegov stăruia însă gîndul că telefonul poate suna în orice clipă... Telefonul suna de multe ori și el asculta comunicările, dădea sfaturi, dispoziții, sau respingea cîte o propunere. In două rînduri i se telefonă chiar de la uzina de tancuri, dar de fiece dată auzi în receptor glasul lui Levitin, secretarul comitetului de partid. Acesta îl înștiință că toți comuniștii și comsomoliștii din uzină au plecat pe la casele muncitorilor pentru a mobiliza pe toți oamenii capabili de muncă, că bolnavii din staționar au luat hotărîrea să înceapă lucrul chiar de astăzi și că inginerul Kurbatov și Grigorii Korabliov au și intrat în atelier. A doua oară, Levitin telefonă ca să-l invite să ia cuvîntul la un miting, la ora șase. Pegov nu avu curajul să repete întrebarea care-l chinuia. Pînă la orele șase mai rămînea un ceas și jumătate; mitingul va dura cam zece-cincisprezece minute și după aceea el va putea sta de vorbă cu tanchiștii și să afle...

La orele patru și jumătate, Ana Petrovna intră în birou, își lăsă încetișor mîna pe mîna lui Pegov și spuse cu o voce neobișnuită, neoficială, înspăimîntătoare prin sinceritatea ei:

— Vă caută locotenentul Smolin... Poate intra? E grăbit...

In cabinet se afla şeful unui atelier de primuse, care acum producea grenade. Pegov îi vedea faţa ca prin ceaţă şi-i auzea vocea aprinsă cum cere o intervenţie eficace din partea comitetului raional în problema repartizării metalului vechi. Un locotenent tanchist apăru în uşă, salută milităreşte şi se aşeză pe un scaun, ceva mai deoparte. Pegov promise şefului de atelier că va interveni şi chemă pe unul dintre instructorii comitetului raional, însărcinîndu-l să „se ocupe de această problemă". Cînd instructorul şi şeful atelierului ieşiră, în sfîrşit, locotenentul se ridică şi se apropie de birou.

Pegov se uita la tanchistul care se apropia de birou, cu simţămîntul ciudat că au mai rămas doar cîteva clipe din viaţa lui obişnuită şi luminată de nădejdea de pînă acum şi că după aceea va afla ceea ce... ceea ce a aşteptat şi a respins întotdeauna, lucrul acela la care nici măcar nu-şi îngăduia să se gîndească, lucrul acela inevitabil şi ireparabil, în faţa căruia devine neputincios şi omul cel mai puternic.

— Vreau să vă spun despre fiul dumneavoastră, despre Serioja, rosti locotenentul cu o încetineală insuportabilă. Era în echipajul meu. Acum trei zile, în timpul unei incursiuni, a fost grav rănit şi totodată a căpătat nişte arsuri puternice...

Uitîndu-se la faţa încremenită a lui Pegov, Alexei adăugă:

— E aici, la spital. Vă dau adresa, dacă doriţi... Noi toţi ţineam foarte mult la Serioja...

„Dacă doriţi"... „noi toţi ţineam foarte mult"... Ce spunea tanchistul? „Ţineam foarte mult?"... Va să zică, el, Serioja, nu mai există? Dar adresa... spitalul... Da, da, este grav rănit şi are nişte arsuri puternice... Şi uneori, arsurile sînt mai primejdioase decît rănile...

Se uită la ceas. Era cinci fără douăzeci. Pînă la orele şase dispunea de timpul său. La şase era mitingul şi trebuia să ia cuvîntul în faţa muncitorilor chemaţi la uzină pentru repararea tancurilor... Oare acolo, la uzină, se afla şi tancul acela?...

— Tancul dumitale e la uzină?

— Da, l-am adus pentru reparaţie. Echipajele lucrează. Eu am plecat pentru jumătate de oră, ca să vin încoace şi să vă comunic.

— Te duc eu înapoi la uzină. La şase eşti acolo. Acum hai la spital.

Pe drum, în maşină, Alexei povesti împrejurările în care Serioja fusese rănit şi căpătase arsurile acelea. Pegov îl asculta fără să înţeleagă prea bine ce spune, silindu-se mereu să şi-l închipuie pe Serioja aşa cum îl va vedea la spital, peste cîteva minute. Silinţă zadarnică, fiindcă nu putea să-l vadă decît în chip de băieţaş, foarte înalt, subţirel, cu obrajii îmbujoraţi, cu o undiţă şi o căldăruşă în mînă...

Era orele şase fără douăzeci şi cinci cînd intrară în salon. Medicul îl conduse lîngă un pat, unde zăcea un om bandajat de i se vedeau numai ochii.

— Iată-l.

Pegov se aplecă deasupra patului, străduindu-se să recunoască în ochii aceia ochii copilăroşi şi deschişi la culoare ai lui Serioja : nu-i recunoscu şi strigă deodată cu o voce străină :

— Serioja !

Rănitul se mişcă şi bolborosi de sub bandaje :

— Apă...

Infirmiera îi duse la buze un mic ceainic şi aplecă cu băgare de seamă ţeava acestuia printre bandaje. Se auzea cum rănitul înghite apa cu lăcomie. Apoi, vocea lui Serioja :

— Mulţumesc...

Şi pleoapele se lăsară peste ochi.

— Nu trebuie tulburat deocamdată. Veniţi mîine, poimîine, în sfîrşit, mai tîrziu — vorbi medicul, nemulţumit. E slăbit şi nu trebuie să aibă emoţii. De altfel, deocamdată nici nu înţelege nimic.

Pegov aruncă o privire prin salonul rece şi sumbru, cu o sobă de fier într-un colţ şi burlanul scos de-a dreptul prin fereastră, printr-un ochi bătut cu placaj. Văzu rîndurile de paturi în care răniţii zăceau pe jumătate îmbrăcaţi, acoperiţi cu mantăile peste pătură. Pe noptiera de lîngă patul unui ostaş grav rănit, chiar lîngă ei, văzu o farfurioară cu linte fiartă. Privirea i se întoarse din nou asupra făpturii albe de sub bandaje, care era Serioja, Serioja al lui — băiatul vioi de altădată, vesel, dornic de cunoştinţe şi pasionat întotdeauna de ceva, singurul lor copil, în care-şi puseseră, ca părinţi, toate nădejdile... Să-l lase aici, neputincios, zdrobit, muribund ?

— Nu disperați! spuse medicul cu blîndețe. Organismul e tînăr, puternic. Va suporta totul cu bine.

La auzul acestor cuvinte, Pegov se dezmetici și văzu expresia de adîncă compasiune de pe fața lui Smolin și de pe fața medicului, precum și mîna infirmierei, care îi întindea un pahar cu apă.

— Cred că și așa pot să fiu stăpîn pe mine! spuse el printre dinți, și se îndreptă spre ieșire.

Pe coridor și pe scară observă că toți oamenii întîlniți în cale se grăbesc să-i facă loc. Oare arată atît de nenorocit? Oare nu mai este în stare să se stăpînească?

— Să ne grăbim, tovarășe locotenent! vorbi el către Smolin. Peste zece minute trebuie să fim la uzină.

Prinzînd privirea compătimitoare și întrebătoare a șoferului, dădu din mînă și strigă supărat:

— Dă-i drumul, repede!

Simțea că trebuie să se concentreze asupra muncii ce-l așteaptă. De-ar ajunge mai curînd la uzină, printre oameni, să fie nevoit să vorbească cu ei, să facă ceva...

— Cel mai bun prieten al meu, Gavriușa Krivozub, este rănit grav și el — spuse Alexei, neștiind cum să-l consoleze și să-l scoată din starea aceasta de amorțeală. La început am crezut că are să moară. Și uite că acum se face bine. A fost evacuat în spatele frontului. Și pe Serioja au să-l evacueze, probabil.

— Da, da! rosti Pegov. Desigur.

Îl îngrozi gîndul că Serioja poate să fie evacuat din Leningrad. Au să-l trimită așa imobilizat sub bandaje, ca pe un pachet... și el n-are să mai poată vedea niciodată fața deschisă a copilului de odinioară, nici ochii luminoși, și nici zîmbetul lui... Cum oare nu-și dă seama locotenentul acesta binevoitor, că despre un asemenea lucru nu se poate și nu trebuie să spună nimic!

— Azi a fost la mine verișoara dumitale — rosti Pegov, ca să schimbe vorba. Dacă veneai ceva mai repede, v-ați fi întîlnit.

Alexei se bucură de veștile pe care i le dădu Pegov, precum și de faptul că au găsit un alt subiect de discuție. Pegov îi răspundea cu plăcere la întrebări, căutînd să se întoarcă la starea lui sufletească obișnuită, la grijile și preocupările lui dintotdeauna. În schimb, amintirea Smolinei îl purtă într-o nouă

lume de suferință și de durere, și el repetă pentru sine, cuvînt cu cuvînt, tot ce spusese femeii aceleia plăpînde și chinuite, care păsise abia pe prima treaptă a vieții de partid. „Noi vom construi viața în așa fel, încît să putem răspunde numai : Bine!“ De acum înainte dumneata trebuie să fii mai puternică decît toți cei care te înconjoară, mai sănătoasă decît ei, mai vioaie, mai neobosită“... „Atunci, hai să rezistăm“... Ce ușor îi era să vorbească așa azi dimineață!

„Oare sînt eu însumi slab și nu-mi pot învinge durerea? se întrebă Pegov cu asprime. Mașina tocmai intra pe poarta uzinei. Nu! își răspunse el îndată — pot! Pot să-mi învinș și durerea mea personală. Numai să muncesc. Să muncesc necontenit. Și să nu spun nimănui un cuvînt. Să mă afund pînă peste cap în muncă“...

Răspunzînd la salutul oamenilor și stînd de vorbă cu ei, Pegov își întocmi în gînd o scurtă cuvîntare și apoi își făcu drum prin mulțimea muncitorilor spre tancul ce urma să servească drept tribună. Levitin, care se și urcase pe tanc, tocmai rostea cuvîntul de deschidere. O mînă prietenoasă îl apucă pe Pegov de braț, vrînd să-l ajute să se urce.

— Dau cuvîntul tovarășului Pegov, secretarul comitetului raional de partid! spuse Levitin.

Vocea lui Levitin răsună de departe, de undeva de dincolo de hotarele realității. Pegov vedea înaintea ochilor numai tancul uriaș, cu turela turtită și răsucită într-o parte, cu niște pete negre de funingine pe blindajul mușcat de schije, precum și alte pete, uscate, de culoare roșiatică... Să fie rugină?... Sînge?...

Fu tras sus. Picioarele i se înțepeniră pe blindajul pîrjolit și plin de pete roșiatice de sînge uscat. Genunchii i se sprijineau de țeava sfîrtecată și răsucită într-o parte a tunului. Aplauzele conteniră. Oamenii așteptau să-i audă cuvîntul. Zeci de chipuri cunoscute și necunoscute stăteau îndreptate spre el.

— Începe! șopti neliniștit Levitin, atingîndu-i brațul.

Pegov nu-și mai aducea aminte nimic din cuvîntarea schițată cu cîteva clipe mai înainte. Dar nici nu avea nevoie. Nu putea spune cuvinte dinainte chibzuite și apoi nu asemenea cuvinte așteptau să audă de la el oamenii strînși în jurul tancului — oamenii aceia pămîntii la față de foame, istoviți, atoateînțelegători și gata de orice — ei, tovarășii lui.

— Pe unul din aceste tancuri a luptat singurul meu fiu,

începu Pegov. E grav rănit şi plin de arsuri. Acum vin de la el, de la spital... Nu ştiu dacă are să scape cu viaţă.

O femeie sughiţă de plîns. Cei din jurul ei şuşotiră, cerînd linişte.

— Tovarăşi leningrădeni, urmă Pegov. Pe tancurile astea şi-au vărsat sîngele fiii noştri. Şi noi sîntem datori să le spunem că nu şi-au dat sîngele şi tinereţea degeaba... Că vom repara tancurile şi le vom reda frontului. Că vom obţine victoria. Noi, aici, la postul nostru de muncă, şi ostaşii care trebuie să primească cît mai grabnic tancurile, cu toţii sîntem în luptă. Alt scop şi alt sens al vieţii nu există şi nu poate exista acum pentru noi.

13

Alexei Smolin ştia dintotdeauna că munca este o forţă uriaşă, dar abia în zilele acestea înţelese cu adevărat ce înseamnă munca în viaţa omului.

In atelierul îngheţat, pe jumătate întunecos şi lăsat în părăsire, unde vîntul tăios al iernii sufla în voie, munceau cîteva zeci de oameni. Dacă te uitai la fiecare în parte sau dacă ar fi fost să dai cuvîntul expertizelor şi contraexpertizelor medicale, niciunul dintre ei n-ar fi trebuit lăsat să muncească. Şi totuşi, înfrăţiţi de blocadă şi de ţelul lor comun, răspunseseră cu toţii la cea dintîi chemare a uzinei. Iar la scurtul miting la care niciuna dintre cuvîntări nu ţinuse mai mult de cinci minute, luaseră în unanimitate hotărîrea să muncească. Nu manifestau nici un entuziasm vizibil, şi de altfel pentru aceasta nici nu le-ar fi ajuns puterile. Oamenii mormăiau : „Mai bine să mori aici, decît acasă !" ; „Păi sigur, dacă e nevoie de tancuri, o să trebuiască să lucrăm !" ; şi mulţi dintre ei se interesau îndeaproape şi cu o vădită mulţumire de promisiunea conducerii cu privire la o alimentaţie sporită. Alexei rămase chiar uimit şi mîhnit în acelaşi timp de atitudinea posacă şi lipsită de orice însufleţire a muncitorilor : erau doar aceiaşi oameni care în toamnă munceau cu avînt şi cu o ciudă plină de veselie, trimiţînd frontului tanc după tanc, aceiaşi oameni despre care vorbise cu atîta entuziasm Gavriuşka Krivozub, întorcîndu-se de la uzină. Oare

să nu le mai fi rămas nimic din avîntul şi vioiciunea de altădată ? Atunci cum au să poată repara la timp cele douăsprezece tancuri schilodite ?

Îi aştepta o muncă grea, iar termenul primit — un adevărat ordin de luptă — era foarte scurt. Oamenii nici nu-şi mai pierdură vremea cu vorba : fiecare înţelegea limpede şi aşa că vor trebui să lucreze atît cît va fi nevoie, fără să mai plece din uzină. De îndată ce mitingul luă sfîrşit, după ce-şi răsuciră cîte o ţigară şi isprăviră tutunul tanchiştilor, se împrăştiară cu toţii, pufăind cu lăcomie, pe la locurile lor de muncă.

Abia se puteau căţăra pe tancuri şi cereau ajutor atunci cînd trebuiau să iasă afară dinăuntrul blindajului. Niciunul nu era în stare să strîngă sau să desfacă pînă la capăt o piuliţă ; pentru treaba asta erau chemaţi tanchiştii. În schimb, muncitorii se simţeau stingheriţi de propria lor slăbiciune şi de cele mai multe ori născoceau cîte ceva ca să poată încredinţa vreunui tanchist cîte o treabă, pe care simţeau că nu-s în stare să o facă. „Ia desfă colea, măi flăcăule, pînă văz eu despre ce e vorba"...

Aşezîndu-se pe blindaj sau scoţînd capul prin deschizătura turelei, tanchiştii cercetau întotdeauna şi cu luare-aminte atelierul. Lui Alexei, atelierul i se părea trist : o lumină slabă, ferestrele înfundate cu placaj şi cu geamurile negre de funingine, gheaţă şi zăpadă pe jos, siluietele încotoşmănate ale muncitorilor care abia se mişcau, pierdute în încăperea uriaşă, macaralele greoaie, încremenite de mult şi atîrnînd deasupra capetelor ca nişte imense topoare... În schimb, muncitorii, care pînă nu de mult înfruntaseră aici moartea zile întregi şi apoi trăiseră suferinţa încetării lucrului la uzină, vedeau acum totul cu alţi ochi şi observau ceea ce un om nou venit nu putea observa şi nici înţelege. Ei ascultau zgomotul sfios al muncii care abia se înfiripa. Ochii înfundaţi în orbite se înviorau, iar pe feţele lor se ivea treptat o expresie de mîndrie şi de mirare naivă : „Uite, trăim ! N-am murit încă ! O să trăim !"...

Toţi munceau peste puterile lor de multă vreme, dar — ciudat lucru — Alexei observa acum că oamenii prind puteri de la o zi la alta. Acum ei primeau raţia de front şi puneau totul pe seama îmbunătăţirii hranei. Cele două sute de grame de pîine în plus şi farfuria de supă fierbinte jucau un anumit rol, firesc, dar oamenii se înzdrăveneau mai cu seamă fiindcă munca îi însufleţea şi-i bucura, fiindcă reluarea lucrului la uzină

îi scosese din starea aceea de inerţie, de apatie şi zăcere de pînă acum...

Mai mult şi mai repede decît toţi se schimbase, de bună seamă, Soloduhin. În prima zi venise în atelier sprijinindu-se în baston şi susţinut de nevastă-sa. Nu se putea deplasa singur, dar şedea pe un scaun în mijlocul atelierului şi dădea indicaţii cu o voce piţigăiată şi seacă, arătînd ce şi cum trebuie făcut. La el în atelier trebuiau puse în funcţiune cîteva strunguri şi, ca întotdeauna, aceste strunguri urmau să furnizeze piesele necesare atelierului condus de Kurbatov. Acum însă, toate lucrările erau conduse de Kurbatov şi, ca întotdeauna, lui Soloduhin i se părea că la Kurbatov nu poate găsi nici înţelegere adevărată, nici respect. Să-i ceară oameni pentru atelierul lui era pentru Soloduhin un chin, dar mai mare chin era să-i raporteze despre feluritele lui greutăţi şi încurcături în muncă. Iar greutăţi şi încurcături se iveau cu duiumul. Într-una din zile, din pricina unei asemenea încurcături, Soloduhin uită la un moment dat că el nu poate merge: sări în sus, răsturnînd scaunul, se certă bine cu Kurbatov şi străbătu în fugă toată uzina, ducîndu-se glonţ la director. Din ziua aceea, Soloduhin renunţă la scaun şi începu să umble repede, tot mai repede, purtîndu-şi trupul mătăhălos şi moleşit de zăcere prin ateliere şi ocărînd cu o voce plîngăreaţă pe Kurbatov, pe director, pe muncitori, pe oricine-i ieşea în cale. După ce te ocăra bine, adăuga cu aceeaşi voce plîngăreaţă: „Ei, scumpule, te rog, fă şi tu treaba asta de dragul meu"... Gălăgia lui nu supăra însă pe nimeni — ea era un accesoriu reconfortant şi obişnuit al vieţii uzinei.

Soloduhin continua să stea şi să mănînce la staţionar. Dar, fiindcă acum el se gîndea mai mult ca oricînd „să-i dea peste nas lui Kurbatov" şi, în plus, fiindcă ştia în genere să preţuiască şi să ocrotească oamenii care-i erau încredinţaţi, aducea în fiecare zi cîte unuia din ajutoarele sale ba o bucată de turtă, ba un pahar cu lapte, ba o porţie de slănină. Făcea asta pe ascuns de Liuba şi de nevastă-sa, uitîndu-se pe furiş în jur şi înroşindu-se la faţă ca un ştrengar dacă se pomenea deodată cu bătrîna lui. Nevastă-sa îl certa întotdeauna cît o ţinea gura, fără să se ruşineze de oameni, după care lăcrima de bucurie şi spunea fericită:

— Acasă, se-ntîmpla cîteodată să mănînce şi porţia lui şi

porţia mea, şi pe urmă mai şi tăgăduia ! Eu şi aşa îi dădeam din mîncarea mea, dar mi-era necaz să ia singur... Şi acuma, ie-te la el ce mai general ! Are o gură cît o şură şi face totul aşa cum îl taie capul...

In fruntea brigăzii de mecanici, Grigorii Korabliov cerceta, controla şi repara motoarele tancurilor. Tăcut, pe cap cu o cască de tanchist ce-i acoperea pe jumătate cicatricea adîncă de pe frunte, Korabliov făcea eforturi vizibile să-şi învingă indispoziţia şi, din cînd în cînd, dacă i se părea că nu-l vede nimeni, închidea obosit ochii înceţoşaţi. Dar după cîtva timp, mai cu seamă atunci cînd vreun motor se dovedea defect şi nu puteau stabili ce are, el se însufleţea dintr-o dată şi se tîra îndelung în jurul motorului, pipăind, ciocănind, cercetîndu-l cu privirea şi fluierînd încetişor printre dinţi. Cînd descoperea buba, însufleţirea lui Korabliov sporea şi mai mult : dădea cu vioiciune dispoziţii oamenilor din brigadă, repartizînd cu pricepere sarcinile şi luînd întotdeauna asupră-şi pe cea mai grea şi cea mai de răspundere. In aceste ceasuri, munca brigăzii de mecanici avea spor şi timpul zbura pe nesimţite.

Printre muncitori se încetăţenise o zicală : „Aş muri, numai că n-am cînd !"

Iar atunci cînd trebuia să se facă o muncă foarte grea ori pur şi simplu să se continuie lucrul, deşi pe teritoriul uzinei explodau obuzele nemţilor, din toate părţile răsuna următoarea chemare :

— Hei, leningrădeni !

Smolin urmărea muncitorii cu respect şi curiozitate. Da, aceştia erau bravii muncitori ai Leningradului, a căror glorie se răspîndise în toată lumea. Ei nu numai că o meritau pe deplin, dar ea, această glorie, reprezenta încă prea puţin, fiindcă dacă nu vedeai şi nu cunoşteai tu însuţi întreaga măsură a suferinţelor şi greutăţilor blocadei, nu-ţi puteai închipui amploarea eroismului şi a rezistenţei muncitorilor. Foamea şi suferinţele făcuseră pe mulţi să devină nervoşi, meschini, bănuitori. Alexei nu idealiza pe nimeni, dar vedea limpede cum colectivul retează şi înăbuşă orice meschinărie şi cum munca voioasă, pusă în slujba unui anumit ţel, face oamenii să devină mereu mai buni. Acum, muncitorii aveau în faţă un ţel lămurit, simplu : să vadă reparate şi gata de luptă împotriva fasciştilor cele douăsprezece tancuri pîrjolite şi schilodite Pentru asta nu-şi precupeţeau forţele, ba chiar se întreceau între ei, dîndu-şi si-

linţa să muncească mai mult, mai bine, mai repede. Pentru asta îşi biruiau slăbiciunea trupului, biruiau chinul foamei şi al frigului, dormind pe apucate, unde se nimerea. Şi fiindcă erau şi ei oameni ca toţi oamenii, cu toate acele slăbiciuni şi neajunsuri proprii omului, în ei se contura în mod şi mai lămurit, cu şi mai multă putere, acea nouă şi neobişnuită structură sufletească făurită de întreaga orînduire a vieţii sovietice: abnegaţia, devotamentul şi exigenţa tovărăşească, simţul răspunderii personale faţă de sarcina primită, faţă de uzină, faţă de oraş, faţă de ţara întreagă.

— Ne aliniem şi noi după ostaşii de pe front! spuneau muncitorii tanchiştilor.

— Asta trebuie s-o învăţăm noi de la dumneavoastră! spuse odată Alexei Smolin. Dacă primeşti un tanc făurit cu atîta trudă, naiba ştie cum trebuie să lupţi ca să fii la înălţimea sforţărilor făcute de muncitori.

O fată, care lucra la curăţirea blindajului, zîmbi şiret.

— Naiba ştie cum! Asta poate să însemne şi bine, şi rău! rosti ea rar. Dumneavoastră alungaţi-i pe nemţi din jurul oraşului, că noi nici nu vă cerem mai mult.

— Dar de Berlin n-aveţi nevoie? glumi Alexei.

— Pentru Berlin o să vă dăm un tanc nou! răspunse ea, numaidecît.

— Să nu mă minţi, fiindcă am să vin după el.

Fata aceasta îi plăcea lui Alexei. Prin oboseala întipărită pe faţa ei palidă şi în ochii frumoşi, răzbea o lumină ca de avîntată inspiraţie. Deosebit de munca în producţie, ea mai îndeplinea în atelier şi alte munci — fie din proprie iniţiativă, fie din însărcinarea cuiva. Astfel, se îngrijea să fie apă, ca oamenii să se poată spăla după lucru, şi supraveghea mîndul în sala de duşuri de la staţionar, unde seara aveau acces toţi muncitorii. Alexei auzea cîteodată cum căuta Liza să-şi convingă tovarăşii să se ducă la duşuri sau să se bărbierească şi cum îi mustra pe cei care umblau neîngrijiţi, fie din pricina oboselii, fie din neglijenţă.

Îi plăcea sîrguinţa ei în muncă, seriozitatea şi preocuparea pe care o dovedea faţă de orice însărcinare primită, dar fu cu deosebire impresionat de înflăcărarea cu care Liza îşi apără odată drepturile. În atelierul lui Soloduhin strungurile erau pregătite şi gata de lucru, cînd acesta veni la Kurbatov să ceară înapoi cîţiva dintre muncitorii ce lucrau provizoriu la el.

Liza trase cu urechea şi, auzind despre ce este vorba, îşi îndreptă deodată trupul, sări dintr-un tanc unde-şi vedea de treabă şi se năpusti asupra lui Soloduhin. Nările-i fremătau, obrajii îi ardeau.

— Strungul numărul doi e al meu şi eu am să lucrez la el! strigă ea cu putere.

Soloduhin începu ciorovăiala, preferînd se vede să pună la strung un bărbat sau un muncitor mai încercat şi mai priceput.

— Asta nu-i drept! strigă Liza. Eu nu discut nimic în timpul lucrului, dar îţi spun că asta nu-i drept. Şi te previn, că am să-mi cîştig singură dreptatea.

Zicînd aceasta se întoarse brusc, ridicînd cu mîndrie capul şi azvîrlindu-şi buclele bogate pe spate, apoi sări din nou în interiorul tancului.

— Ce, acolo-i mai uşoară munca? întrebă Alexei, vrînd să intre în vorbă cu ea.

— Nu, e mai grea! răspunse cu răutate Liza, întorcînd capul.

Seara, Korabliov începu să demonteze motorul tancului, şi Alexei îl ajută pînă noaptea tîrziu. Liza se moşmondi şi ea multă vreme în interiorul tancului şi în cele din urmă plecă. Cînd terminară cu motorul, fiindcă era ger, Alexei găsi că nu mai are rost să se ducă pînă la cămin, unde se aflau cazate echipajele. Pornind în căutarea unui colţişor mai călduros, ca să poată dormi peste noapte, nimeri în biroul atelierului, unde de obicei se punea apa la fiert. Înăuntru era întuneric; numai răsfrîngerile roşiatice ale jarului ce se mistuia în sobă luminau o porţiune din podea, prin uşiţa întredeschisă.

Se aşeză lîngă sobă, luă un cărbune pe vîrful unei surcele şi îşi aprinse o ţigară. Pe o bancă în întuneric se mişcă şi oftă cineva. Alexei ridică brusc capul şi se uită încordat într-acolo.

— Sînt eu, Liza — spuse o voce de fată. Lucrez la repararea tancului dumitale.

El trase adînc fumul în piept, încercînd să-i vadă faţa la licărirea sărăcăcioasă a ţigării.

— Dormi aici la uzină?

— Unde vrei să dorm?

— N-ai pe nimeni în oraş?

— Am, dar e mult de mers. Stau tocmai în centru.

— Da, da... făcu Alexei prelung. Pînă mîine dimineață ar trebui să mă reped și eu pînă-n centrul orașului, ca să-mi văd verișoara. N-am însă nici o poftă. Afară-i beznă și ger. Și mai ales, mă îngrozesc la gîndul că am să văd orașul. Aici trăiți în condiții mult mai grele decît pe front.

Liza, care-i știa numele, își dăduse seama de multă vreme că tanchistul acesta este văr cu Maria Smolina, dar nu ținea să se cunoască. Nu avea nici un rost.

— Ce viață! răspunse ea molatic.

— Asta are să se sfîrșească curînd! vorbi el pe un ton vinovat. O să vezi. Acum, volumul transporturilor de pe Ladoga crește cu fiecare zi...

— Nu căuta să mă liniștești! îl întrerupse Liza. Sora mea face transporturi pe Ladoga, așa că știu cum stau lucrurile.

— Să ne reparăm noi tancurile, — făcu el puțin cam stingherit, — și pornim iarăși la luptă. O să vă îndeplinim cererea. Spune-mi, vrei să mă avînt în prima luptă în cinstea dumitale?

Liza tăcea.

— Caut și eu să te mai înveselesc puțin — îngînă Alexei și mai stingherit. Toate astea au să se sfîrșească, crede-mă. Ești încă tînără...

— Ei, și? întrebă Liza cu răutate.

— Ai să te refaci. Ai să te odihnești. Ai să mănînci franzelă cu unt.

— Numai să fie pîine destulă! ripostă Liza.

Alexei zăbovi puțin, apoi vîrî mîna în buzunar și scoase un pachet mic și plat — rația lui de pîine pe a doua zi. Rupse felia de pîine în două și puse jumătate înapoi în buzunar; cealaltă o rupse în alte două bucăți, inegale de astă dată, și întinse Lizei bucata mai mare.

— Mănîncă!

Fata tăcu, fără să facă nici o mișcare.

— Haide, ia! urmă Alexei poruncitor, și împinse pe ghicite bucata de pîine într-acolo unde bănuia că trebuie să fie mîinile ei.

Liza scoase mîinile de sub palton și luă pîinea. El o auzea cum mestecă încet, respirînd greu.

— Uite, acum te simți mai veselă, nu-i așa? vorbi el, zîmbind în întuneric și, nechibzuit, înghiți dintr-o dată porția lui.

— Mulţumesc! vorbi Liza într-un tîrziu. Acum, dumneata ai rămas fără pîine.

— Ba de loc! ripostă el, şi scoase darnic din buzunar şi pîinea rămasă. După cum vezi, mai am şi de rezervă. Haide, ia!

Îi întinse pîinea, socotind că Liza are să rupă jumătate, dar ea nu-l înţelese şi luă bucata întreagă.

— Pe cuvîntul dumitale de onoare că mai ai pîine şi pe mîine? întrebă ea, ruşinată.

— Ţi-am spus doar... ce mai e şi cu asta! făcu Alexei supărat, şi întoarse capul în altă parte, străduindu-se să nu o audă cum mestecă încet, cu desfătare. Acum îl tulbura ciuda: „Ţi s-a muiat inima şi mîine ai să lucrezi nemîncat. Idiotule!"

— Doamne, dumnezeule! exclamă deodată Liza. Doamne...

— Ce-i cu dumneata? întrebă Alexei posomorît.

— Unde-am ajuns cu toţii! Sîntem nişte nenorociţi...

Ciuda lui se risipi într-o clipă. I se făcu milă de Liza. Era întuneric şi nu putea să-i vadă faţa, dar era încredinţat că s-a înroşit pînă-n albul ochilor de ruşine. Desigur, adineauri nu a fost o greşeală la mijloc, ea a luat în mod conştient bucata de pîine, întreagă, în loc să-şi oprească numai jumătate.

— La ce bun să mai regreţi acum, mormăi Alexei. Barem te-ai săturat? Măcar cît de puţin.

— Nici nu ştiu dacă poţi să te saturi vreodată — spuse Liza drept răspuns, vorbind la fel de molatic. Mi se pare că aş mînca mereu, că aş tot mînca. Pentru ce, nu ştiu.

— Eşti foarte deprimată! De ce? se revoltă Alexei. Mă uitam la dumneata astăzi şi-mi spuneam: „Asta-i o fată şi jumătate, ştie să-şi apere dreptul ei. O fată aşa cum se cuvine să fie o fată, are chiar şi buclele făcute." Este? Şi acum, cînd te-ascult, mi se pare că slujeşti un parastas.

Liza tăcu îndelung şi apoi rosti cu asprime:

— Fă bine şi pricepe că pe mine oamenii din uzină mă văd de doi ani cu buclele făcute. S-au obişnuit să mă vadă aşa. Eu pun pe alţii să se spele şi să se bărbierească... Să mă vadă ei nepieptănată, nu e bine. Asta-i tot în ce priveşte buclele.

Fiindcă el tăcea, Liza întrebă violent:

— Ai priceput acum?

— Mda, răspunse Alexei cu blîndeţe. Atîta numai că eu sînt din tot sufletul adeptul buclelor şi al tuturor celorlalte găteli. De asta am şi vorbit aşa, fiindcă sînt convins că totul

are să treacă. Ai să te refaci... ai să-ți recapeți voioșia... ai să găsești un om pe care să-l îndrăgești... ori, poate că l-ai și găsit?

Ea își ține răsuflarea cîteva clipe, apoi i-o reteză sec:

— Acum mi l-au ucis.

Se ridică puțin de pe bancă, scăpînd paltonul jos, pe podea, și strigă furioasă:

— Dumitale ți se pare foarte simplu să judeci pe alții!

Alexei ridică paltonul și o ajută să se învelească din nou, după care aruncă în sobă vreo două surcele și se apucă să sufle ca să aprindă focul.

— Mai sînt niscaiva surcele sau lemne pe undeva pe aici?

— Caută! răspunse Liza, laconic.

Alexei cotrobăi multă vreme prin atelierul friguros, luminînd toate ungherele cu o lanternă de buzunar. Avea o lanternă acționată de mînă, care bîzîia plicticos. „Uite că am scrîntit-o... Chiar așa, e ușor să judeci pe alții. Și eu care-am crezut că ea a luat dinadins toată pîinea! Eh, poate că nici nu s-a uitat..."

Găsi o scîndură murdară, plină de gheață, o sparse și aduse scurtăturile la sobă. Flacăra se aprindea încet, parcă în silă, iar gheața se topea treptat, fîsîind.

— Am cunoscut pe front o fată — începu el, fără să se uite la fața Lizei, care se profila, albă, în întuneric. De fapt nu pe front, ci la o uzină pe unde trecea frontul. Era cu taică-su într-un detașament muncitoresc. Au luptat strașnic! Au respins singuri primele atacuri ale nemților; noi am sosit acolo în urmă. O chema Șura...

Tăcu. Lacrimile îi usturară deodată ochii și simți că se sufocă.

— Și? întrebă Liza, după o clipă de așteptare.

— Trăgea cu arma ca un ostaș. A ucis și cîțiva nemți. În schimb, mie mi-a mărturisit că războiul o scîrbește... Tare mi-a plăcut atunci că nu se laudă. Că nu se preface...

Tăcu din nou și ea îl zori de-abia auzit:

— Și?

— Au ucis-o nemții și pe ea...

Liza își înfundă fața în palme, fără să mai întrebe nimic. Trecu foarte multă vreme pînă să o strige Alexei, dar ea nu răspunse. De bună seamă că o doborîse oboseala și o moleșise dogoreala sobei ce duduia. Tanchistul își așternu haina de piele pe masa biroului și se culcă. „Trebuie să mai pun niște lemne

pe foc, să-i fie mai cald!" se gîndi el, dar acesta fu ultimul gînd care-i trecu prin minte, căci somnul îl fură îndată.

Iar gerul, strecurîndu-se prin toate crăpăturile, răcea treptat odăiţa, apropiindu-se tîrîş de cei care dormeau.

. . . . . .

Dimineaţa, cînd se trezi Alexei, Liza nu mai era acolo. În lumina cenuşie a zorilor, toate lucrurile păreau fulguite cu cenuşă. Din atelier se auzea bocănitul ciocanelor şi şuieratul aparatului de sudură.

Îngheţat şi flămînd, Alexei se grăbi să se ducă la tancul lui. O căută din ochi pe Liza, dar nu o văzu. În locul ei lucra un băieţandru slăbuţ, pe care toată lumea îl striga Saşok.

— Halal de Liza! spuse Saşok, adresîndu-se unei alte fete. Nu s-a lăsat, şi tot pe-a ei a fost!

Prin urmare, Liza se întorsese la strungul ei, în atelierul lui Soloduhin. Alexei îi încuviinţă stăruinţa, dar simţi cum ciuda îi săgetează inima la gîndul că fata aceasta a plecat şi nu mai lucrează la tancul lui.

14

Era ger: minus treizeci de grade. Soarele strălucitor de februarie se lăsa spre asfinţit înconjurat de o cunună de negură aurie. Zăpada sclipitoare scîrţîia sec sub paşii celor două femei care înaintau încet pe cărăruia din curtea troienită a spitalului.

Un om a cărui vîrstă era greu s-o ghiceşti, cu faţa buhăită, venea în întîmpinarea lor, morrnăind într-una:

— Eu sînt bolnav şi ei sînt obligaţi să mă interneze! Eu sînt bolnav, sînt bolnav...

O fetiţă cu nişte pîslari uriaşi trecu spre morgă, trăgînd pe zăpadă o sanie improvizată dintr-o foaie de placaj, de care era legat un cadavru cusut într-un cearşaf.

Lîngă intrarea pavilionului de naşteri o femeie spărgea lemne. Repezea toporul din toate puterile, dar tăişul de-abia se înfigea în lemn; iar femeia îşi îndrepta trupul şi rămînea pe gînduri, cu ochii pironiţi în gol. Pe urmă repezea din nou toporul, dar tăişul abia pătrundea în lemn, fără să-l despice. Şi femeia îşi îndrepta trupul, rămînînd iarăşi pe gînduri, cu ochii pironiţi în gol...

— Se vede că acolo se face foc, vorbi Zinaida Lvovna cu o voce încurajatoare.

— Am ajuns? întrebă Vera Podgornaia, istovită, oprindu-se lîngă femeia aceea care spărgea lemne. Durerile o chinuiau fără încetare — uneori trecătoare şi violente, alteori stăruitoare.

— Ai venit să naşti? oftă femeia, cu mustrare în glas, uitîndu-se supărată întîi la lehuză şi apoi la însoţitoarea ei. E-nainte de soroc?

— Nu! De ce? întrebă Vera speriată. Sarcină normală...

— Cearşafuri aţi adus?

— Nu.

— Atunci s-aduceţi. Noi primim aici lăhuzele cu lingeria lor.

Văzînd faţa istovită a Verei, adăugă ceva mai blînd:

— Treci în sala de aşteptare şi stai deocamdată culcată. Poate se duce ruda dumitale după cearşafuri, nu?

Zinaida Lvovna scoase o exclamaţie nedesluşită şi se gheboşă toată. În mantoul elegant şi cu capişonul ei pestriţ, semăna cu o pasăre de la miazăzi, îngheţată şi azvîrlită cu brutalitate aici, în gerul şi zăpezile nordului. Buzele ei capricioase tremurară. Nu o trăgea inima de loc să se ducă acasă şi să se întoarcă din nou la spital, ba încă şi cu o povară.

— Am să aduc, desigur! îngînă ea, aproape gata să plîngă, şi porni înapoi pe cărare, ascunzîndu-şi mîinile în mînecile largi şi friguroase ale mantoului.

În amurg, cînd veni din nou la spital, nu mai putu să o vadă pe Vera.

— Dă-le încoace mai repede! zise o infirmieră, care-i ieşi în întîmpinare într-un halat murdar, îmbrăcat pe deasupra şubei şi a şalului. Chiar acuma naşte.

— Am să aştept — spuse Zinaida Lvovna, simţind că nu mai are putere să străbată drumul pînă acasă.

Infirmiera plecă. Prin geamul uşii se vedea un coridor lung, luminat de licărirea slabă a unei lumînări. Undeva se auzi un scîncet slab de copil, un zgomot surd de glasuri, un geamăt prelung. Cineva trecu pe coridor. Flacăra lumînării se clătină, făcînd umbrele să joace pe pereţi.

— Cine aşteaptă aici pentru Podgornaia? întrebă o voce răguşită de bărbat.

Zinaida Lvovna tresări, dezmeticindu-se din toropeală şi spuse cu un glas piţigăiat:

— Eu...

— A născut o fetiţă — continuă vocea. Lehuza se simte destul de bine, dar copilul... Copilul e posibil să trăiască totuşi — adăugă vocea, cu oarecare mirare. Ai putea dumneata să aduci ceva de mîncare, oricît de puţină, pentru lehuză?

Zinaida Lvovna se codi să răspundă. Nu putea să explice unui străin, că lehuza nu-i este nici soră, nici rudă, că soţul ei, al Zinaidei, a primit de curînd raţia cuvenită academicienilor, dar soţul ei trebuie alimentat şi supraalimentat, întrucît este istovit... Şi-apoi, ce era de făcut dacă Podgornaia a născut o fetiţă şi dacă fetiţa trebuie hrănită. Acum, cînd i-a pierit bărbatul pe front şi ea nu mai are pe nimeni...

— Desigur, am să vin mîine să-i aduc ceva — vorbi Zinaida Lvovna. Spuneţi-i că am să aduc de mîncare şi că am să vin să o iau de aici. Să nu aibă nici o grijă.

Vera Podgornaia stătea culcată într-un salon pustiu, friguros, şi se uita la răsfrîngerile luminii palide, ce alunecau pe geamul uşii. După durerile cumplite şi eforturile îndelungate ale naşterii, încetase să-şi mai simtă corpul. Prin mintea ei — aici cuprinsă de o toropeală deplină, aici din nou trezită la viaţă — se perindau gînduri şi chipuri cu totul străine de încăperea sărăcăcioasă şi sumbră unde se afla. Îl vedea pe Iurii, viu şi adînc tulburat, stînd aplecat asupră-i cu o întrebare gingaşă: „Te simţi mai bine?“ Ochii lui mari şi trişti, care dispăreau brusc în întuneric, erau plini de lumina recunoştinţei şi a dragostei. Ea întindea braţele spre el în întuneric şi spunea: „Uite, Iurii, ai o fată... tu voiai să fie fată, ţii minte?“... Apoi îi răsărea înainte chipul omului care lansa rachete, îşi amintea de lupta aceea cumplită cu el, lîngă cuierul de stejar, şi de dorinţa aceea nemăsurată de a-l sugruma cu propriile ei mîini... Şi, retrăind din nou mînia din clipele acelea, precum şi triumful plin de mînie de mai tîrziu, zîmbea batjocoritor chipului schimonosit al trădătorului şi şoptea: „Ei, vezi, tot am născut! Tu nu mi-ai făcut nici un rău“... Şi deodată, teama pentru viaţa copilului pe care-l născuse o întorcea din nou la încăperea sărăcăcioasă şi sumbră a spitalului din oraşul asediat; dorea să se convingă îndată că fetiţa ei trăieşte, că n-a îngheţat şi n-a fost uitată acolo în întuneric şi chemă infirmiera cu o voce slabă, abia auzită:

— Soră... surioară...

În seara aceea, în curtea şi în jurul uzinei explodară vreme de un ceas obuzele nemţilor, dar nici un om nu părăsi atelierul. Şi de bună seamă că în seara aceea nimeni nu se temu pentru sine. Tancurile! Tancurile proaspăt reparate, cu motoarele verificate, întoarse iarăşi la viaţă! Pentru ele erau neliniştiţi oamenii, în timp ce ascultau şuieratul ascuţit şi exploziile asurzitoare ale obuzelor. „Numai aici să nu nimerească!" îşi ziceau ei, bucurîndu-se de fiecare dată cînd obuzele explodau departe de atelier. In aceste clipe, dacă le-ar fi spus cineva că un obuz a distrus casa lui cutare şi a lui cutare, răspunsul lor ar fi fost acelaşi: „Bine că n-a fost aici"... Fiindcă pentru muncitori nu exista acum nimic mai de preţ decît tancurile uriaşe şi gata de luptă.

Cînd bateriile sovietice începură să bubuie, făcînd să se cutremure pereţii şi să zăngăne în cîntec metalul, în atelier avu loc un scurt miting. Era un miting puţin obişnuit: nu se rostiră cuvîntări, ci ei toţi — fie tanchist, fie muncitor, fie inginer — ieşeau pe rînd în faţa celorlalţi, spunînd tot ce au pe suflet. Erau cuvinte de recunoştinţă şi de mîndrie, cuvinte ce mărturiseau o puternică prietenie, laolaltă cu urări de drum bun şi urări de succes.

La un moment dat, tuturor li se păru firesc faptul că nemţii au amuţit şi că pe cer duduie un avion de recunoaştere de-al lor — unul dintre avioanele dragi, care ocrotea munca şi somnul populaţiei Leningradului. Uşile atelierului se deschiseră larg în noapte şi cele douăsprezece motoare puternice începură să duduie; tancul din fruntea coloanei se cutremură deodată, se urni din loc şi porni, legănîndu-se greoi, spre poarta uzinei.

Pe blindaj, alături de Grigorii Korabliov stătea Saşok, cu faţa lui slăbuţă, mai împlinită acum, strălucind toată de fericire. Casca pe care i-o dăruiseră tanchiştii îi cădea mereu pe ochi, iar la şold îi atîrna un port-hart şi un bidon de militar. Nu se speria la gîndul că va îngheţa stînd în bătaia vîntului tot drumul acesta lung de la uzină pînă în satul aflat în afară de centura oraşului, unde urma să se verifice buna funcţionare a tancurilor. Nu se sinchisea de faptul că el nu face parte din grupul muncitorilor desemnaţi de uzină să asiste la proba şi darea în primire a tancurilor, şi că, în consecinţă, nimeni nu era obligat să-i dea acolo de mîncare. Tanchiştii de pe tancul acesta şi de pe toate celelalte erau prietenii lui, şi băiatul ştia că dacă este cu ei n-are să se prăpădească. In plus, era o cinste

şi o fericire pentru el să străbată pe tanc tot oraşul şi să ia parte alături de maiştrii cei mai de frunte ai uzinei la evenimentul acesta.

Grigorii Korabliov îl cuprinse pe după umeri şi strigă, acoperind cu glasul său puternic duduitul şenilelor şi zgomotul motorului:

— Ei, flăcăule, am apucat şi ziua asta luminoasă, ai?

Şi, cu toate că dincolo de poartă îi întîmpină o beznă de nepătruns, cu toate că niciuna dintre suferinţele blocadei nu luase încă sfîrşit, Saşok încuviinţă din cap şi răspunse cu un aer grav:

— Am apucat-o, categoric!

Soloduhin şi Kurbatov stăteau alături în curtea uzinei, petrecînd cu privirea fiecare tanc. Fără să-şi dea seama, se cuprinseseră amîndoi de după umeri, sprijinindu-se reciproc: era greu să spui care îl sprijină pe celălalt, fiindcă amîndurora li se îndoiau picioarele de oboseală.

Liza fugi într-un suflet spre poartă, unde se opri, strîngîndu-şi la piept mîinile mînjite de ulei. Cu cîteva clipe mai înainte îi spusese Liubei, cu vocea ei de netulburat: „Petrecem tancurile şi pe urmă dorim o zi şi o noapte în şir" — dar, în ciuda acestor cuvinte, acum nu-i mai era somn şi nici măcar nu simţea oboseala. Aceeaşi tărie şi acelaşi avînt o cuprindea ori de cîte ori ducea la bun sfîrşit vreo însărcinare grea şi obositoare în cadrul detaşamentului pentru nevoile de trai. Astăzi, însă, încerca un simţămînt nou, străin de orice suferinţă: era fericirea ţelului atins, fericire pe care o cunoştea pentru prima oară.

Din turela unui tanc, care tocmai trecea spre poartă, Alexei Smolin se aplecă pe neaşteptate spre ea.

— La revedere, fetiţo! strigă Alexei. Pregăteşte... un tanc... nou... pentru Berlin!

Liza alergă să ajungă tancul din urmă şi merse alături de el cîţiva paşi.

— Da, negreşit! strigă ea. Iar prima... luptă... în cinstea... mea!... Ţii minte?

Şi mai înainte ca Smolin să dispară în gura neagră a porţii, fata apucă să-i vadă zîmbetul de răspuns.

. . . . . .

Pegov şedea cufundat într-un fotoliu comod, în cabinetul acela mare: acum ardea numai lampa de pe birou şi încăperea părea foarte intimă. Discuţia pentru care venise aici se sfîrşise,

dar lui tot nu-i venea să plece. Şi se vede că nici interlocutorul său nu voia să-l lase să plece. Îşi îngăduia acest scurt răgaz între treburi. Pegov povestea fără grabă şi fără alegere fel şi fel de impresii adunate în ultimile zile, iar interlocutorul său asculta fără să-l întrerupă ; din cînd în cînd făcea cîte o scurtă însemnare într-un carnet, notînd poate faptul relatat de Pegov, poate numai vreun gînd ce-i venise în minte cu acest prilej.

Pegov ocolea cu stăruinţă un singur lucru — cel mai cumplit pentru el : nu spuse un cuvînt despre faptul că băiatul lui a fost rănit, nici despre deznădejdea mută a soţiei lui, despre nopţile fără somn pe care ea le petrecuse la căpătîiul băiatului înfăşurat tot în bandaje şi care nu răspundea cînd era chemat, nu recunoştea pe nimeni, nu se plîngea de nimic şi cerea acelaşi şi acelaşi lucru : „apă"...

Interlocutorul său îl privi însă pe neaşteptate şi cu atenţie drept în ochi şi-l întrebă repede :

— Spune-mi, azi ai fost să-ţi vezi băiatul ?

— Nu, Andrei Alexandrovici ! îngînă Pegov, uimit. E soţia acolo...

— Nu dispera ! urmă Andrei Alexandrovici. Am vorbit amănunţit cu chirurgul-şef al spitalului. Situaţia e serioasă, dar băiatul are să scape. Tratamentul electric şi gimnastica medicală pot restabili mobilitatea muşchilor. Urmele arsurilor de pe faţă vor rămîne, dar pot fi înlăturate cu timpul. Astăzi se fac operaţii plastice izbutite...

Tăcu puţin, apoi întrebă :

— Ce-ai zice să-l trimitem în spatele frontului, împreună cu mamă-sa ? Acolo i se poate asigura un bun tratament medical şi tot ce mai trebuie.

Pegov sări în picioare şi începu să se plimbe nervos prin încăpere. Simţea că-l înăbuşă plînsul. După cîteva minute, cînd îşi recăpătă stăpînirea de sine, putu să răspundă :

— Desigur, Andrei Alexandrovici. Vă sînt foarte recunoscător.

— Rău ai făcut că mi-ai ascuns chestiunea asta. De ce mă pui în situaţia de a fi nevoit să aflu singur, să întreb, să mă informez ? bombăni Andrei Alexandrovici, pe un ton glumeţ ; apoi scotoci printre hîrtii şi-i întinse o foaie de hîrtie : Citeşte şi spune-mi părerea dumitale.

Pegov se concentră dintr-o dată, se aşeză în fotoliu şi începu să citească cu atenţie proiectul acela de hotărîre. Şi cu

toate că problema curăţeniei oraşului nu era nouă pentru el şi chiar aştepta o asemenea hotărîre, proiectul pe care-l citi acum îl descumpăni şi-l sperie atît prin termenele scurte prevăzute, cît şi prin amploarea lucrărilor. Îşi închipui muncitorii şi funcţionarii flămînzi şi istoviţi, din raionul lui, muncind din răsputeri... îşi închipui de asemenea gospodinele, şcolarii, pensionarii — pe toţi aceia care primeau o cartelă de „membru de familie", adică populaţia istovită din casele îngheţate şi întunecoase. În curţile acestor case se strînseseră munţi de gunoaie, de murdărie şi de gheaţă sfărîmată; pe scările lor gheaţa stătea aşternută într-un strat gros; apartamente întregi erau distruse şi, în puţinele camere rămase, se aciuia în fum şi întuneric o viaţă sărăcăcioasă, amară... Ce forţă putea oare să ridice pe toţi aceşti oameni, să-i facă să iasă pe ger, cu lopeţi şi cu tîrnăcoape, pentru o muncă de cîteva zile şi cu mult peste puterile lor ?!

Ştia el însuşi care este forţa aceasta. El însuşi o punea să acţioneze şi el însuşi o îndruma. Acum însă se îndoia că oamenii mai sînt capabili de un nou efort. Ba şi de el însuşi se îndoia: oare va putea să ridice oamenii ? Oare va izbuti să ducă la bun sfîrşit sarcina aceasta ?

— Nu ştiu ce să spun, Andrei Alexandrovici ! vorbi el, obosit. Oamenii sînt istoviţi. Le va fi greu, foarte greu să ducă la bun sfîrşit munca asta...

Zicînd acestea, ridică ochii întrebător spre interlocutorul său. În adîncul sufletului, Pegov ştia dinainte răspunsul. Dar cui altuia putea să-şi mărturisească îndoiala, faţă de cine altcineva putea să-şi îngăduie o slăbiciune, fie chiar şi de o clipă ?

Andrei Alexandrovici se lăsă pe speteaza fotoliului, rămînînd cu faţa în umbră. Zeci de activişti de partid, militari, activişti ai organelor Puterii Sovietice şi oameni din producţie veneau aici, la el, în fiecare zi, cu cele mai acute probleme, cu cele mai tainice îndoieli. Plini de încredere, dîrji şi liniştiţi în faţa miilor de oameni cu care veneau în contact şi pe care-i conduceau, în faţa lui aveau dreptul să-şi dezvăluie temerile şi neliniştile cele mai ascunse. Veneau aici la el după un sprijin, după un cuvînt de îmbărbătare, după un sfat temeinic şi uneori după un ordin care-i liniştea, trecînd toată răspunderea pe umerii lui, asupra conştiinţei şi a inimii lui. Erau vremuri grele, se dădea o luptă pe viaţă şi pe moarte, şi pentru a învinge trebuia folosită deopotrivă convingerea înflăcărată şi constrîngerea

severă. Ei bine, el era gata să răspundă de totul, să ia asupră-şi toată povara acestei răspunderi. El nu avea cui să spună : „Am obosit". Nu avea faţă de cine să-şi mărturisească îndoielile : „Oare va izbuti ?" Unui singur om din întreaga ţară îi putea spune totul, ca unui părinte, ca unui prieten, ca unui dascăl. Dar tocmai acestui singur om nu-i mărturisise niciodată că-i este greu. Pentru că atunci cînd zbura cu avionul la omul acesta, la Moscova, sau cînd îi auzea vocea în receptorul telefonului — o voce cîteodată neliniştită, cîteodată de o blîndeţe părintească, cîteodată obosită, dar întotdeauna stăpînită — în sufletul lui se ridica tot ce era mai bun, mai cutezător şi mai puternic. Şi găsea singur în sufletul lui forţe pentru a izbuti, dar, mai ales, o nemăsurată hotărîre de a munci, de a lupta, de a răspunde de totul, de a-i conduce pe cei din jur şi de a rămîne întotdeauna şi pînă la capăt exigent faţă de sine însuşi.

Andrei Alexandrovici rămase tăcut o vreme, uitîndu-se la faţa îmbătrînită şi obosită a lui Pegov. După aceea întrebă cu asprime :

— Cunoşti dumneata altă posibilitate ?

— Nu ! răspunse Pegov, deşi ar fi vrut să spună : „forţele armatei, ale flotei, ale apărării antiaeriene", dar şi acestea erau menţionate în proiect şi, în plus, nu puteau nici ele să ducă singure această muncă la bun sfîrşit.

— In două-trei săptămîni se aşteaptă încălzirea vremii — vorbi Andrei Alexandrovici. Ce crezi dumneata : de dragul acestor oameni istoviţi de foame, de care dumitale ţi-e milă, avem noi oare dreptul să lăsăm oraşul să se transforme într-un focar de infecţie ? Iţi închipui cum vor fi seceraţi, cînd bolile se vor năpusti asupra acestor oameni istoviţi ?

— Vedeţi, eu... Eu am spus doar...

— „Nu izbutim"... cum de poţi să judeci aşa ! ripostă supărat Andrei Alexandrovici, şi izbi cu muchia palmei în birou. Dacă trebuie să izbutim, înseamnă că vom izbuti. Astăzi, acesta este frontul principal de luptă pentru noi.

Pegov vru să spună că socoteşte aceste cuvinte drept un ordin şi că va trece la executarea lui, încredinţat pe deplin de succes, dar tocmai în clipa aceea sună telefonul.

Andrei Alexandrovici ridică receptorul, şi după expresia deosebită de pe faţa lui, după respectul din glasul lui, Pegov înţelese îndată cu cine anume vorbeşte.

— Da, da ! spuse Andrei Alexandrovici, şi trăgînd spre el

o foaie de hîrtie dinainte pregătită începu să citească, fără nici o altă explicaţie, nişte cifre.

Pegov înţelese că aceste cifre exprimă traficul de pe drumul de peste Ladoga din ultimile trei zile. Cifrele indicau o creştere, şi Andrei Alexandrovici le rostea cu satisfacţie şi cu mîndrie.

— Da ! spuse el apoi cu o altă voce, îngrijorată. Se aşteaptă încălzirea vremii în două-trei săptămîni. Tocmai despre asta discutam adineauri cu tovarăşul Pegov. Aici, Andrei Alexandrovici se uită piezîş şi cu un zîmbet şiret la Pegov, căruia aproape îi îngheţă inima, la gîndul că Andrei Alexandrovici va spune ceva despre îndoielile lui. Firește, Iosif Vissarionovici, de vreme ce trebuie să izbutim, vom izbuti. Aşa crede şi tovarăşul Pegov. Munca merge excelent. In noaptea asta are loc proba. Aici, Pegov înţelese că e vorba despre uzina de tancuri şi despre terminarea reparării celor douăsprezece tancuri grele. Desigur, Iosif Vissarionovici, voi transmite negreşit. Pe mîine.

Lăsă receptorul în furcă şi se ridică în picioare, zîmbind spre Pegov. Avea ochii înseninaţi şi parcă odihniţi :

— Iosif Vissarionovici roagă să transmitem colectivului uzinei salutul şi recunoştinţa sa. Fugi repede şi bucură oamenii.

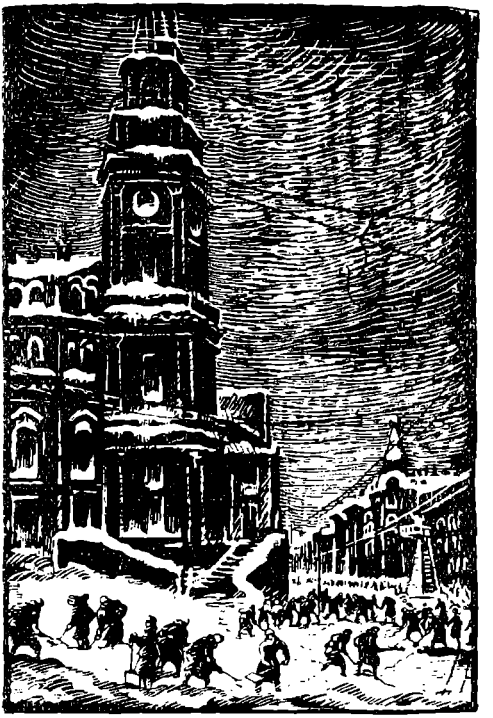

CAPITOLUL VII

PRIMĂVARA

Într-o dimineaţă, Maria coborî cu băgare de seamă scara întunecoasă de-acasă, ieşi în stradă, aruncă o privire în jur şi rămase încremenită.

Părea că nu s-a întîmplat nimic : de jur împrejur se îngră-

mădeau aceleaşi troiene murdare de funingine; o tăcere de moarte atîrna peste strada pustie; trecători stingheri îşi tîrau anevoie paşii: dar totul părea altfel sub razele darnice şi calde ale soarelui. Lăsă capul pe spate şi avu impresia că nişte mîini gingaşe îi mîngîie faţa. Miji ochii şi îşi spuse cu o mirare plină de bucurie: — „Uite că tot am apucat primăvara!"

Da, era primăvară. Maria simţea cu toată fiinţa ei cele dintîi semne ale primăverii — semne sfioase încă, dar lămurite. Troienele se gheboşaseră, deocamdată abia vizibil, e drept, dar se gheboşaseră. Copacii lepădaseră cuşmele lor de omăt şi acum îşi întindeau spre soare crengile ude, strălucitoare, rupte ici-colo de obuze. Pe acoperişuri, zăpada se topea sub razele calde şi picături grele se desprindeau de pe streşini, căzînd cu un zgomot surd în creştetul troienilor. Cea dintîi picătură, sfioasă, a primăverii! „Pic!"... Apoi, după un răgaz: „Pic-pic!..." şi apoi iarăşi, parcă cu îngîndurare: „Pic... Pic... Pic..." Era linişte. O picătură mare şi scînteietoare se umflă încet şi se auzi iarăşi răsunînd înfundat: „Pic!" Şi deodată, undeva aproape, un răpăit ca de izbîndă: „Pic! Pic! Pic!..."

Văzduhul era plin de o prospeţime jilavă şi de o mulţime de îmbătătoare şi nelămurite miresme. Nările-ţi palpitau şi oamenii trăgeau cu nesaţ aerul în piept; zîmbete fugare luminau feţele tuturora.

Muşchii erau lipsiţi de vlagă, picioarele umflate nu te ascultau şi umerii ţi se zgribuleau sub povara hainelor îmbrăcate una peste alta, dar de pe acum îţi venea să-ţi îndrepţi trupul, să iuţeşti pasul, să vorbeşti mai tare şi chiar să rîzi — într-atît de puternică era senzaţia vieţii care renăştea, triumfătoare.

Trecînd pe lîngă Palatul radiodifuziunii, Maria îşi aruncă privirea la cadranul ceasului de pe stradă. Săptămîni de-a rîndul acele arătaseră ora trei şi un sfert, dar acum ei i se păru că ceasul îi face vesel cu ochiul. În difuzor se auzi un păcănit şi apoi o voce joasă de femeie spuse:

— Vorbeşte Leningrad. Vorbeşte Leningrad. Este ora nouă şi treizeci şi unu de minute. Transmitem emisiunea literară...

Împărtăşind parcă aceste cuvinte, acul minutarului tresări şi se deplasă cu o diviziune, indicînd ora nouă şi treizeci şi unu de minute. Ceasul prinsese viaţă!

— Da, e primăvară! repetă Maria, şi iuţi pasul.

Traversînd bulevardul, se uită cu interes la un alt ceas, să vadă dacă nu cumva s-a petrecut şi cu el o minune. Dar nu, mi-

nunea nu se petrecuse: era vorba de un ceas electric, şi energia electrică lipsea. Palatul radiodifuziunii primise energie electrică în primul rînd, odată cu atelierele de obuze...

In acest timp, vocea din difuzor răsuna viu peste străzi, ca un tovarăş credincios de drum, şi Maria se gîndi mirată: „Mai înainte nu-mi plăcea să ascult radioul! Cum veneam acasă, închideam aparatul! Ce ne-am face noi acum, în blocadă, fără radio? Prieten credincios şi veşnic treaz!"

Vocea de la radio o însoţea de la o încrucişare de străzi la alta, aci auzindu-se mai încet, aci mai puternic. Răsuna la fiecare răscruce, vorbind pentru toţi şi despre tot ce era important pentru oameni astăzi, acum. O voce visătoare de femeie, puţin emoţionată, citea cu simţire nişte versuri:

Ştiu bine: Va veni cîndva o zi
Cînd sumbrele ruini le vom uita,
Şi-n zori oraşu-l vom împodobi
Cum n-a mai fost împodobit cîndva...

Ceea ce trebuia să facă Maria astăzi nu avea nimic comun cu „gătirea" oraşului plin de ruine, dar cuvintele poetului îi reamintiră de grijile şi de temerile ei. Nu dădu crezare acestor temeri şi-şi spuse: „Au să vină cu toţii! Izbutim noi!"

In urmă cu trei zile, fusese chemată la comitetul raional. Aici, Pegov îi înmînă carnetul de candidat de partid şi o felicită. Maria, emoţionată, nu ştiu ce să răspundă, iar Pegov o aşeză încetişor într-un fotoliu, aşezîndu-se după aceea în faţa ei.

— Cum te mai simţi?

— Bine! răspunse repede Maria, şi fiindcă el arăta îmbătrînit şi foarte obosit, întrebă îngrijorată: Dar dumneata?

Pegov zîmbi. Se vede că nu era obişnuit cu această întrebare.

— Uite ce e, tovarăşă dragă, — începu el, fără să-i răspundă, — îţi încredinţez acum prima sarcină de partid, o sarcină foarte importantă. Cunoşti limitele cvartalului dumitale?

Discuţia care urmă fu o discuţie obişnuită: vorbiră despre curţile şi despre scările caselor, despre lopeţi şi lăzi pentru transportarea zăpezii, despre efectivul de locatari din cuprinsul cvartalului şi despre modul cum trebuie procedat ca ei să sprijine cu toţii acţiunea plănuită.

— Sînt convins că vei izbuti! spuse Pegov la despărţire.

Şi iată, acum, după o pregătire încordată de trei zile, Maria se grăbea să înceapă munca. Fusese în patru clădiri necunoscute şi împreună cu patru femei necunoscute — administratoarele clădirilor — cercetase amănunţit lista locatarilor ce urmau să fie mobilizaţi la lucru. Auzise sute de povestiri triste: soţii care şi-au pierdut bărbaţii, mame despărţite de copii evacuaţi în Ural, bătrîne care şi-au petrecut la război toţi feciorii, tineri rămaşi orfani şi trăind în cele mai grele lipsuri, mame care luptau cu înfrigurare pentru viaţa copiilor... Administratoarele răsfoiau ursuze listele, puneau semne şi cerculeţe în dreptul numelor, adăugînd prin viu grai scurte observaţii: „Asta nu poate. N-are să iasă la lucru. Femeia asta e rău de tot — ce să facă ea!" Maria notase numele oamenilor pe care nu era sigură că se poate bizui, şi apoi pornise să stea de vorbă cu fiecare, urcînd o scară după alta, intrînd din apartament în apartament. Povestiri triste prindeau viaţă oriunde intra. Toate erau aşa cum i le zugrăvea dinainte închipuirea, şi în acelaşi timp cu totul altfel.

Puţini erau aceia care înţelegeau să mai stea la discuţie, puţini aceia care refuzau. Primejdia fusese înţeleasă de mult, încă din zilele cu ger năprasnic, cînd oamenii orbecăiau în întuneric, deşertînd găleţile cu zoaie unde se nimerea şi aruncînd gunoiul de-a dreptul pe scări, fiindcă nu mai aveau putere să coboare scara, fiindcă scara li se părea nesfîrşită. Ei îşi dăduseră seama încă de pe atunci că venirea primăverii aduce primejdia izbucnirii unor epidemii îngrozitoare printre oamenii înfometaţi. Se părea însă că ziua aceasta nu va veni prea curînd. De-ar apuca ei primăvara! Atunci au să muncească, au să cureţe totul... Şi iată, primăvara se apropia; în faţa oamenilor se ridicase acum o nouă primejdie, o primejdie mai îngrozitoare decît toate bombele şi obuzele nemţilor. Era o nouă încercare — a cîta oare! în care totul depindea de înşişi locuitorii Leningradului.

— Ce să-i faci! Trebuie! îi spuneau Mariei oamenii despre care administratoarele afirmaseră: „Asta nu poate". Nu prea mă ţin puterile să muncesc, dar am să-mi dau toată silinţa...

Uneori, Maria intra în cîte o locuinţă întunecoasă, se uita la faţa istovită a omului care semăna mai mult cu un cadavru şi aducea sfioasă vorba despre muncă, gata să dea înapoi, gata să spună îndată: „Nu, nu, dumneata să rămîi acasă..." şi deo-

dată privirea omului acestuia, vorba şi zîmbetul lui vădeau atîta mîndrie şi curaj, încît orice îngăduinţă şi orice milă păreau nelalocul lor, ruşinoase chiar. Şi atunci, Maria rostea fără să vrea :

— Aşadar, la zece. Ne vedem în cutare loc. La revedere, tovarăşe !

Erau însă şi oameni care căutau să se eschiveze în fel şi chip, gîndindu-se să treacă greul pitulaţi după alţii. Sufereau şi ei de foame, erau şi ei bolnavi, dar faţă de aceştia Maria nu avea milă.

O femeie, tînără încă, o întîmpină cu reproşuri pline de răutate, repetînd mereu că ea nu-i în stare să muncească. După mobilă, după mirosul de mîncare din încăpere şi chiar după înfăţişarea gazdei, Maria îşi dădu seama numaidecît că aici oamenii n-au străbătut iarna în condiţii atît de grele ca majoritatea populaţiei.

Îşi stăpîni enervarea şi încercă să o convingă.

— De ce cauţi să mă convingi ? izbucni cu răutate femeia. Te pomeneşti că ăsta-i vreun ordin de război ! Vrei nu vrei, eşti sau nu bolnavă, hai, munceşte !

— Nu, dacă eşti bolnavă du-te la medic şi ia un certificat — rosti Maria. Pe urmă, dacă te îmbolnăveşti cumva de tifos sau de holeră, să te duci iar după certificat. Şi aşa să trăieşti pînă la moarte, ca o netrebnică. Las'că muncesc alţii pentru dumneata !

— Eu n-am nevoie de nimic ! strigă femeia.

— Minţi ! spuse cu ură Maria. Minţi ! Ai nevoie de toate, mai mult decît alţii. Vrei să scapi fără să faci nimic, pe spinarea altora. Numai că asta nu se poate !

— O să mă iei cu miliţia să curăţ gropile cu gunoaie ?

— Da, am să te iau cu miliţia ! se învoi, surîzînd, Maria. Aşa cum glăsuiesc legile războiului.

La o uşă ciocăni multă vreme. Intr-un tîrziu, veni să-i deschidă o bătrînă îmbrăcată în nişte zdrenţe soioase, pline de funingine, cu părul negru vîlvoi şi şuviţe căzute de sub basma. „Parcă-i o vrăjitoare !" îşi spuse Maria trecînd în silă pragul. Interiorul locuinţei amintea vag de belşugul de altădată, dar acum domnea peste tot o neorînduială şi o murdărie de nedescris. Din pricina mirosului greu, Maria simţi că-i vine ameţeală.

Aflînd de scopul acestei vizite neașteptate, bătrîna începu să geamă și să se plîngă că e bolnavă.

— Aici e mai multă murdărie decît boală! spuse Maria cu asprime. Te-ai delăsat, ți-ai pierdut înfățișarea de om. Să faci curățenie numaidecît, să speli peste tot și să dai foc la gunoi. Altfel te amendez și te dau în judecată.

Alături, pe același palier, locuia o văduvă cu trei copii. După pustiul din casă se vedea că a vîndut ori a pus pe foc multe lucruri. Era o femeie slabă și vădit bolnavă, dar îți dădeai seama din prima clipă că-i place ordinea și că-i grijulie în totul: aceasta o arăta și îmbrăcămintea copilașilor slăbuți, și așternuturile curate, ba chiar și felul cum erau rînduite lîngă sobă bucățile de lemn dintr-o masă tăiată pentru foc.

Maria îi propuse singură să o scutească de muncă.

— Nu, spuse femeia. Nu trebuie. Atît cît am să pot, am să muncesc. Am să iau copiii cu mine. N-am putere să-i scot la plimbare, dar așa au să se mai încălzească și ei la soare.

Astăzi, după trei zile de pregătire a acestei acțiuni obștești, Maria era încredințată că majoritatea locatarilor din cvartalul ei va ieși la lucru. Oare cum au să muncească? Și cu ce rezultate? Proporțiile și termenul scurt al acestei acțiuni o speriau deopotrivă.

In drum spre obiectivul ei, primele semne de însuflețire a străzilor îi atraseră atenția. Iată un grup: oamenii trag, cîte trei, sănii pline de cazmale și de lopeți. Iată, lîngă intrarea unei clădiri distrusă de explozia unui obuz s-a strîns un alt grup; o fată îmbrăcată cu niște pantaloni vătuiți striga apelul cu o voce răsunătoare, după listă, și oamenii răspundeau încet: „Aici! Aici! Aici!" Iar deasupra străzii însorite, deasupra troienelor cenușii și tot mai povîrnite, deasupra oamenilor care trăgeau săniile, răsuna în difuzor o voce de femeie — o voce emoționată și plină de dragoste:

Tovarăși și prieteni, tu sora mea, tu frate,
Blocada asta cruntă ne-a dat un falnic nume:
Cu toții laolaltă noi sîntem Leningradul
Spre care cu mîndrie privește-ntreaga lume.
Viața noastră-acuma e-n zorii așteptării:
Încercuiți, în beznă, în foame, în nevoi,
Ne-nflăcărează ziua de mîine, fericită,
Pe care-n aste lupte o cucerim chiar noi...

Ajunse la obiectivul ei. În fața intrării și începuseră să se adune locatarii căminului, bine îmbrăcați, echipați cu pîslari și mănuși. Oamenilor nu le venea să se încreadă în vremea călduroasă, dar erau însuflețiți de munca în comun ce-i aștepta. Mătușa Nastea le dădea la toți lopeți și cazmale.

În ușa bibliotecii stătea Zoia Pletneva. Purta un costum gros, vătuit, dar și așa părea foarte plăpîndă — o siluietă mititică și întunecată pe fondul camerei inundate de soare. O rază îi săgeta părul mătăsos, așternîndu-i-se pe umăr.

— Ai auzit versurile de adineauri? întrebă Zoia. Despre noi spun!

— Am aprins cazanul — se auzi din bibliotecă vocea Grigorievei. Cine are nevoie, să vină să se încălzească cu „ceaiul" nostru. Poate să bea cît poftește!

Zoia ținuse biblioteca deschisă toată iarna. Singura schimbare fu faptul că ea se mutase din sala cea mare de lectură într-o odăiță unde se instalase de curînd și un cazan pentru fiert apă. În această chilie călduroasă primea și nota cărțile cerute de către cititori, după care se ducea cu lanterna în depozitul friguros al bibliotecii, bucuroasă că oamenii continuă să citească. Seara, în chiliuța ei, se strîngeau întotdeauna cititorii, iar aceia care veneau numai să se încălzească și să bea apă clocotită, deveneau treptat și ei cititori ai bibliotecii.

— Afară de două bătrîne, toată lumea iese la lucru! spuse Zoia. Una dintre ele, Vasilieva, a promis să vină și ea.

— Mai bine să rămînă cu copiii, răspunse Maria.

— Pe copii îi îmbrăcăm bine și-i scoatem și pe ei în stradă. E soare afară!

Zicînd acestea, Zoia aruncă o privire în sala spațioasă și inundată de soare a bibliotecii. Scînteieri de aur i se aprinseră în păr sub raza vie a soarelui.

— Simți cum încălzește? spuse ea în șoaptă.

— E primăvară, Zoienka! Primăvară...

— Am hotărît să trăim și s-o apucăm, și uite c-am apucat-o! rosti Grigorieva.

Cinci minute mai tîrziu, după ce repartiză oamenii, Maria puse mîna pe o cazma și se apropie de o grămadă de gunoi înghețat, înaltă pînă la ferestrele parterului. Înfipse cazmaua în grămada de gunoi și zmuci. Un bulgăre de gunoi înghețat se desprinse și se rostogoli la pămînt. Stătu puțin să-și tragă răsuflarea și înfipse din nou cazmaua în grămadă. Un alt bul-

găre de gunoi înghețat se desprinse. Se sprijini iarăși în coada cazmalei, mirîndu-se că este atît de grea. Trase aerul adînc în piept și întoarse capul.

In lungul străzii, pînă departe, oamenii munceau. La cîțiva pași de Maria, mătușa Nastea mînuia furioasă un drug de fier, spărgînd gheața. Alături de ea, Timoșkina, cu fața pămîntie, abia putea înfige lopata într-un nămete și arunca cu o vădită sforțare zăpada înghețată într-o ladă fixată pe o sanie. De partea cealaltă, Zoia încărca sania; basmaua îi căzuse pe spate și de fiecare dată cînd arunca o lopată de zăpadă în sanie, părul îi flutura în vînt, scînteind în soare. Nu se auzea vorbă: munca absorbea toate forțele oamenilor. In schimb, cînd într-un loc, cînd într-altul, cîte cineva ridica fața în soare, mijind fericit ochii; și atunci toți cei din jur se opreau pentru o clipă ca să simtă, să-și dea seama încă o dată de același lucru: Da, a venit primăvara! La un moment dat se auzi un hohot scurt și răsunător de rîs. Rîdea Verocika Smirnova, care scăpase lopata din mîini. Era în capul gol, cu o înfățișare primăvăratică. Cosițele împletite strîns îi jucau pe umeri la fiecare mișcare, picioarele subțiri păreau gata mereu să se frîngă sub greutatea corpului, dar mișcările Verocikăi vădeau siguranță și hotărîre.

Ceva mai departe, în dreptul casei vecine, Maria o văzu și pe femeia cea mofturoasă din ajun, care voia să scape de muncă, și pe bătrîna aceea cu înfățișare de vrăjitoare; amîndouă scormoneau zăpada, și, deși nu arătau prea multă tragere de inimă, ceva-ceva tot aveau să facă și ele. Iată și pe văduva cu cei trei copilași. Stătea pe treptele de la intrare (se vede că nu se mai putea ține pe picioare) și spărgea cu o toporișcă gheața de pe trepte. Iar copilașii, imitîndu-i pe cei mari, trebăluiau cu niște lopățele și roabe de joacă, cu fețele lor palide strălucind de bucurie.

„Cu toții, laolaltă, noi sîntem Leningradul!" — își aminti Maria, și înfipse din nou cazmaua în grămada de gunoi înghețat.

2

Grigorieva tocmai se pregătea de culcare, cînd auzi afară niște pași apăsați, precum și vocea emoționată a Verocikăi Smirnova:

— Acolo, acolo ! Ce bine o să-i pară ! Ce bucurie ! Bate la uşă ! E acasă !

Grigorieva se ridică şi încremeni în aşteptarea unei bucurii de necrezut şi cu neputinţă.

Un ostaş într-o scurtă de blană de oaie deschise vijelios uşa, scrută întunericul din odaie şi spuse cu o voce puternică, întretăiată :

— Sînt eu... mamă !

Grigorieva făcu un pas înainte, trase adînc aerul în piept şi strigă în şoaptă :

— Mişa !

Ostaşul îi cuprinse cu braţele puternice trupul voinic, zguduit de plîns, care i se ghemuise la piept, şi îngînă mişcat şi descumpănit :

— Lasă... mamă... lasă...

Grigorieva se trase brusc înapoi şi-l întoarse spre lumină, sorbind din ochi faţa lui maturizată, arsă de vînt şi totuşi la fel de copilăroasă ca şi mai înainte. Începu să-i mîngîie cu înfrigurare obrajii, părul şi umerii largi.

— Trăieşti ! murmură ea într-un tîrziu şi i se desprinse cu greu din braţe, vrînd să se îngrijească de acele lucruri de care se îngrijesc toate mamele din lume, atunci cînd îşi întîmpină feciorii.

Nu avea cu ce să-l răsfeţe. Se mărgini doar să sufle în sobă şi să aţîţe focul, după care aşeză ceainicul pe jăratic. Dar băiatul, care între timp apucase să lase raniţa din spate, scoase la iveală nişte pîine, slănină şi zahăr, oferind totul maică-si.

— Mănîncă, leningrădeanco !

Se lăsă aşezat în singurul fotoliu din încăpere şi răspundea cu o voce bărbătească de bas la întrebările ei încurcate :

— Am venit aici, la voi, cu o nouă armă de luptă. Aici, pe frontul Leningradului. Unde au să mă trimită, nu ştiu. Arma asta, mamă, e aşa, cum să-ţi spun... că nemţii îşi pierd firea din pricina ei. Cînd tragem noi o salvă, tot cerul se umple de săgeţi de foc...

Bătrîna îl privea cu mîndrie şi cu respect, urmîndu-şi întrebările şi vorbind, fără să-şi dea seama, cu „dumneata".

— Şi cum de ţi-au făcut dumitale cinstea ? Să te treacă de la infanterie la o armă ca asta ?

Băiatul se apropie de sobă şi pe pieptul lui sclipi însemnul ordinului „Steagul Roşu", nou-nouţ.

— Am cerut eu la comandament. Mi-au admis cererea fiindcă m-am distins în luptă.

— Şi unde-a fost asta, Mişenka ? Decoraţia asta-i o decoraţie foarte mare, nu-i aşa, băiatul mamei ?

— La Tihvin... vorbi el, uitînd pentru o clipă de orice mîndrie şi de orice bucurie, apoi se chirci deodată, se uită speriat la maică-sa şi adăugă încet : Dar Vanea al nostru... a pierit, mamă...

Grigorieva scăpă din mînă tigaia, abia luată de la foc. Se aplecă şi o ridică, puse de o parte bucăţelele de slănină care sfîrîiau şi se apucă să aşeze în tigaie cîteva felii de pîine tăiate subţire.

— La Tihvin ? întrebă ea într-un tîrziu.

— Chiar în oraş. Cucerisem Tihvinul si scoteam afară de prin ascunzişuri ultimele rămăşiţe ale neamţului. L-a pălit un glonţ în piept.

Grigorieva stătea cu spatele şi băiatul îi vedea mişcările mecanice şi gîtul încordat sub cocul cărunt. Cît timp se prăji pîinea, bătrîna rămase tăcută, fără să uite însă să întoarcă feliile. După aceea puse tigaia pe masă şi băiatul îi văzu faţa împietrită şi privirea fixă a ochilor întunecaţi, fără lacrimă, aţintită parcă înăuntrul fiinţei ei.

— Mănîncă, Mişenka. Poate ai flămînzit pe drum.

El o privea pe sub sprîncene, temîndu-se de liniştea aceasta nefirească pe care o arăta, dar mamă-sa îi prinse privirea şi repetă :

— Mănîncă...

Şi mama îi apăru deodată copilului ei atît de mare şi de puternică, încît acesta abia putu să îngîne :

— Mănînc, dacă mănînci şi dumneata... Să mîncăm împreună. Dumneavoastră, aici, o duceţi mai greu decît ostaşii pe front...

Mamă-sa răspunse în aşa fel, încît el nu o mai recunoscu :

— Noi tot nu ne putem sătura prea repede. Da' tu trebuie să lupţi. Ai venit pentru multă vreme ?

— Pînă dimineaţa, mamă !

— Pînă dimineaţa ! exclamă ea abia auzit.

Impietrirea durerii trecuse acum. Băiatul, cel de al treilea şi singurul care-i mai rămăsese, avea să plece după cîteva cea-

suri din nou, acolo, de unde ceilalți doi, mai mari, nu se mai întorseseră. Il privea cu ochii plini de grijă și de dragoste, uitînd de tot de pe lume: nu-i mai rămăsese decît el, mezinul, cel din urmă copil. Și-i punea pe furiș în față cele mai mari bucățele de slănină și cele mai rumenite felii de pîine, și-i turna mereu ceai în ceașcă, adăugînd zahăr cu dărnicie, și-l întreba cu sfială, și în același timp cu o lacomă curiozitate, cum a luptat el acolo și cum s-a distins în lupte, dacă i-a fost greu, dacă i-a fost frig, dacă i-a fost teamă...

Văzînd că băiatului i se lipesc ochii de somn, îi așternu în pripă să se culce în patul ei, iar ea se cuibări pe canapeaua Mariei Smolina. Nu stinse multă vreme lumina și rămase să-l privească cum doarme, ascultîndu-i răsuflarea înceată, ca de copil. Gazorniță începu să fumege și atunci trebui să o stingă. Și îndată, în lumina vie a minții, îi apăru celălalt băiat, pe care nu-l plînsese încă... Era cel mai mare — primul ei copil. Il vedea scoțînd picioruşele durdulii și trandafirii dintre scutece... Ii vedea fața îmbujorată, cu năsucul cîrn și gura lacomă, morfolindu-i sînul... Il vedea făcînd primii pași, de la genunchii mamei la genunchii tatălui... Și-l văzu tot pe el, la acea ultimă întîlnire din gară, în vălmășagul dinainte de plecarea eșalonului — mare, bărbos, mirosind a sudoare și a tutun, cu fața pămîntie și plină de zbîrcituri, aproape bătrîn... Ii auzi glasul: „Rămîi cu bine, mamă! De-acum, cine știe cînd ne-om mai vedea"...

Un geamăt deznădăjduit i se zbătea în piept. Își ținea răsuflarea și strîngea buzele ca să nu dea glas acestui geamăt. Și așa, cu buzele strînse, se uita țintă în întuneric; și băiatul îi răsări iarăși înaintea ochilor, într-o pătrunzătoare lumină purpurie, alergînd cu arma prin troienele de zăpadă... Și văzu fața rea și hidoasă a neamțului, care ridica automatul să tragă...

Dimineața, cînd se trezi, Mișa o văzu pe maică-sa trebăluind lîngă sobă. Avea obrajii scofîlciți, buzele crispate. Ochii ei stinși priveau înainte, fără să vadă nimic. In schimb, fu destul ca Mișa să se miște în așternut, și privirea ei prinse viață îndată. Un zîmbet slab îi lumină fața.

— Scoală, băiatul mamei, ți-am copt niște turte.

Cînd Mișa stătea în prag, gata de plecare, ea se avîntă și-l îmbrățișă cu atîta putere, încît ai fi zis că vrea să-l rețină. Dar după o clipă se stăpîni, îl apucă de umeri și șopti doar atît:

— Vezi să scrii... mai des...

— La noi nu-i periculos! răspunse băiatul cu o naivă mîndrie soldățească. Să n-ai nici o grijă.

— N-am grijă! spuse ea surîzînd. Numai... să scrii...

Peste zi, Grigorieva munci cu rîvna ei de totdeauna, dar seara se duse la Maria și-i spuse cu o aprigă rugăminte în glas:

— Nu mai pot, Maşa. Lasă-mă să plec.

Maria îi cercetă fața cu privirea și se grăbi să încuviințeze:

— Bine. Sigur că da!

După ce, din însărcinarea lui Pegov, recrutase cîteva femei pentru uzina de tancuri, din vreme în vreme Maria se vedea pusă de către Grigorieva în fața vechii ei rugăminți — aceea de a pleca de la obiectiv și de a lucra în producție. O apăsa forfota de la bucătărie. Ar fi vrut să muncească nemijlocit pentru front, să vadă în fiecare zi rezultatele muncii ei. Iar astăzi se agățase de posibilitatea aceasta ca de singura posibilitate de a rezista mai departe și de a-și învinge durerea nepotolită a inimii.

În schimb, după două zile, pe cînd se îndrepta spre uzină, Grigorieva se simți dintr-o dată bătrînă și neputincioasă, istovită și incapabilă să se mai obișnuiască cu alți oameni, să mai învețe ceva nou. „Eu trebuia acuma să fiu bunică! se gîndi ea cu amărăciune. Unde mă duc? Unde? Ucenică la cincizeci de ani..."

Văzu de departe uzina, ale cărei pavilioane ocupau o mare întindere, și simți că i se strînge inima. Cu zidurile crăpate, găurite de obuze și pe alocuri chiar năruite, cu acoperișurile smulse, uzina arăta ca după un cutremur sau după un năprasnic uragan. Dungile cafenii și verzi ale vopselii de camuflaj, geamurile și balconașele schițate cu vopsea pe fațada corpurilor de clădire dădeau pavilioanelor o înfățișare ciudată. Și parcă, desăvîrșind tabloul acestor calamități, văzduhul fu deodată spintecat de șuieratul asurzitor al unui obuz, urmat de o puternică explozie. Ecoul exploziei nu se stinsese încă și pe deasupra pavilioanelor uzinei se auzi șuieratul unui alt obuz...

Grigorieva păşea în întîmpinarea obuzelor, nepăsătoare și mîndră în disprețul ei. O schijă sau o piatră îi șuieră pe lîngă ureche. Pentru o frîntură de clipă, moartea i se păru o izbăvire firească, care ar fi scăpat-o dintr-o dată de tot ce-i era dat să îndure — de oboseală, de durere și de schimbarea aceasta a muncii, care era peste puterile ei și care acum o speria, deși o dorise singură. În clipa următoare o cuprinse însă o mînie cum-

plită. „Cum adică, să îngenunchi în faţa lor ? Să mor ca să le fac lor pe plac ?“

Se aplecă puţin înainte, îşi trase între umeri capul încărunţit şi porni mai departe ; mergea pe lîngă gardul uzinei, ascultînd atentă la şuieratul obuzelor şi ghemuindu-se pe vine ori de cîte ori simţea primejdia în apropiere.

O bătrînă cu arma în mînă, care făcea de gardă la poartă, îi arătă drumul spre secţia de cadre, zîmbind înţelegătoare :

— La noi ? Ei vezi !

La direcţie, în faţa intrării, pavajul era presărat cu cioburi de geam şi bucăţi de tencuială căzută. Un nor de praf cenuşiu mai stăruia în aer. Pe coridor, cîţiva funcţionari speriaţi îşi împărtăşeau impresiile. Nişte oameni trecură ducînd de braţ o fată rănită la faţă, care sughiţa de plîns şi ţinea la ochi o batistă însîngerată.

De îndată ce intră la secţia de cadre, Grigorieva simţi cum o cuprinde simţămîntul acela general de aşteptare şi de nădejde care domnea aici... Despre oamenii de aici nici n-ai fi zis că se află la numai vreo zece metri de „zona lovită“: se purtau aşa ca şi cum nici n-ar fi auzit şuieratul şi exploziile puternice ale obuzelor. Părea că pentru ei războiul este ceva de domeniul trecutului şi că în prezent nu-i preocupă decît sarcinile reconstrucţiei. Erau aceiaşi leningrădeni de la sfîrşitul iernii de blocadă : pămîntii, nefiresc de slabi sau cu feţele buhăite, înfofoliţi cu fel de fel de haine călduroase. În ciuda acestui fapt, ei discutau cu însufleţire. Se întrebau la ce atelier e mai bine să ceară să fie repartizaţi, ce specialitate e mai uşor de învăţat şi ce ateliere vor fi încălzite înaintea celorlalte. Erau vreo treizeci cu toţii, femei şi fete tinere în cea mai mare parte, dar unele de vîrsta Grigorievei şi chiar mai vîrstnice decît ea. Tot aici puteau fi văzuţi şi nişte băieţandri ; printre aceştia, Grigorieva îl recunoscu bucuroasă pe Kolea, împreună cu care lucrase la construirea de baricade şi activase în echipa de salvare.

— Unde-i prietenul ăla al tău ? întrebă ea, aducîndu-şi aminte cît îl admira Kolea pe Jorka, tovarăşul său mai mare — un băieţandru fercheş şi plin de sine.

— A murit ! răspunse Kolea, întunecîndu-se la faţă.

Se însufleţi însă îndată şi-i spuse că el intră să lucreze în hala de montare, unde se repară tancurile şi unde lucrează de multă vreme Saşok, pe care-l cunoşteau amîndoi.

In clipa aceea intră pe uşă ca o vijelie un om corpolent, cu nişte ochelari pe vîrful nasului mare, în mînă cu un baston cît toate zilele, cum purtaseră peste iarnă mulţi leningrădeni. Ciudăţenia era că omul nu se sprijinea în baston, ci-l ţinea la subsuoară: bastonul nu-i era de nici un ajutor, ci, dimpotrivă, îl împovăra. Noul venit se uită cu o privire cercetătoare, pe deasupra ochelarilor, la cei de faţă, apoi ridică mîna, cerînd linişte, şi strigă cu putere:

— Cine-i zidar ori tîmplar aici?

De după ghişeul unde se făceau formele, se ivi o faţă nemulţumită:

— Tovarăşe Soloduhin, iar fără rînd şi fără să te anunţi? Tovarăşul director interzice categoric...

— Am, am tot ce trebuie, ţi-arăt imediat! răspunse Soloduhin, făcînd un gest cu mîna, şi repetă întrebarea.

Omul acesta stăruitor îi plăcu Grigorievei; ea făcu un pas înainte şi spuse că a lucrat zidărie la construirea de baricade, dar că, ce e drept, acolo se zidea simplu...

— Păi, ce, să cîrpeşti găurile făcute de obuzele nemţilor, e complicat? replică Soloduhin, şi chemă la el şi alte femei, cărora le făgădui că mai tîrziu le va pune să lucreze la strung, pregătindu-le temeinic şi ridicîndu-le calificarea pînă la categoria a şaptea.

Luă numaidecît buletinele lor de identitate şi, ţinîndu-le teanc în mînă, trecu dincolo de despărţitură, ca să explice situaţia. Grigorieva îl auzi cum se ceartă şi cum se roagă, cum loveşte furios în receptorul telefonului şi cum caută apoi să argumenteze directorului că trebuie să obţină de urgenţă repartizarea a şapte oameni, că aceştia sînt oamenii lui şi că ei nu vor să lucreze în alt atelier.

O jumătate de oră mai tîrziu, Grigorieva păşea încrezătoare în atelierul lui Soloduhin. Aici cercetă mai întîi toate spărturile, apoi se duse să primească materialul necesar.

Lucra cu repeziciune, aşa ca întotdeauna, fiindcă altfel nu ştia să lucreze. Durerea şi dorul îi chinuiau inima. De le-ar fi dat frîu liber, n-ar mai fi avut putere nici să muncească şi nici să trăiască. Era destul să nu se stăpînească o clipă, ca să o cuprindă deznădejdea şi să înceapă să se jeluiască... Poate că aşa i-ar fi fost totuşi mai uşor. Conştiinţa însă, asemenea unei straje lăuntrice, îi poruncea să-şi înfrîneze durerea.

In aceeași zi, Grigorieva se întîlni cu Liza Krujkova : aceasta trecea prin atelier, întrebînd muncitorii dacă vor să urmeze niște cursuri de grădinărie, cu o durată de cinci zile.

Se bucură că întîlnește aici un cunoscut și o strigă. Nu se văzuseră toată iarna aceasta grea, și se priviră amîndouă cercetător.

— Dumneata nu te-ai schimbat aproape de loc...

— Nici tu, Lizenka, bravo ție ! Nu știam că acum lucrezi în atelier... Ei, cum o mai duci ?

Primul îndemn al Lizei fu să răspundă : „Bine". De cînd se reluase lucrul la uzină, ea își simțea sufletul plin de avînt și era dornică de muncă. Nu-și dădea seama că starea aceea de renunțare, dusă pînă la sacrificiu, care pusese stăpînire pe sufletul ei în cele mai grele zile de viață, a fost înlăturată încă de mult de către viața reală, unde totul era simplu, aspru, greu și totodată îmbucurător ; îmbucurător, pentru că în ciuda lipsurilor de neînchipuit, oamenilor le rămînea munca și mulțumirea pe care ți-o dau rezultatele muncii, prietenia reciprocă și conștiința locului lor în lupta împotriva dușmanului. Raporturile cu cei din jur, interesele uzinei care renăștea treptat, micile ei probleme personale care i se păreau însă foarte mari — toate acestea deveniseră de mult preocuparea esențială a vieții ei. Schimbarea aceasta nu se produsese dintr-o dată. Deschiderea staționarului fusese prima izbîndă la care luase parte Liza. Apoi urmase fericirea lucrului făurit de propriile ei mîini, fericirea țelului atins, încercată în noaptea cînd grupul celor douăsprezece tancuri reparate părăsise uzina. Și apoi mitingul : Mulțumirile lui Stalin. „Mulțumirile astea sînt și pentru mine. Și pentru mine. Stalin îmi mulțumește, mie !" Din ziua aceea n-o mai părăsi nici o clipă starea aceasta de avînt și simțămîntul acesta de fericire. Numai din cînd în cînd își aducea aminte — da, întocmai așa : își aducea aminte — că are o durere. Și acum, după întrebarea Grigorievei, cînd ar fi fost firesc să răspundă : „Bine !", își aduse iarăși aminte de durerea ei, se întunecă la față, o privi cu ochii plini de tristețe și spuse :

— Parcă eu trăiesc ?

Grigorieva nu se miră. Cu sensibilitatea proprie omului care suferă, ea pricepu despre ce e vorba și întrebă încet :

— Ori s-a întîmplat ceva rău cu logodnicul ?

— A fost ucis ! murmură Liza abia auzit. Și deodată se

supără atît pe sine, cît şi pe femeia aceasta din faţa ei, şi strigă cu ciudă : Oh, de mi-ar veni şi mie mai repede sfîrşitul !

Grigorieva o privea cu ochii plini de compasiune. Parcă ea nu înţelege durerea aceea cumplită, cînd moartea i se pare omului singura izbăvire cu putinţă ? Se gîndi însă îndată, că ea nu şi-a dat nici o clipă frîu liber durerii, spunîndu-şi mereu că nu poate să-şi îngăduie una ca asta acum şi că durerea unei fete tinere nu poate fi niciodată atît de deznădăjduită şi de sfîşietoare ca durerea unei mame care şi-a pierdut feciorii.

— Prostii, fetiţo ! vorbi ea cu asprime. Se poate ? Mie doi băieţi... doi băieţi mi-au ucis... eu... eu ce să spun atunci !

— Fiecare simte în felul lui... ripostă Liza, scuturînd supărată din umeri, şi plecă. Cu atît mai convingător îi răsuna în suflet cuvîntul care o chema la viaţă şi în acelaşi timp o îndemna să-şi înfrîneze durerea, cu atît mai mult creştea duşmănia şi răutatea cu care Liza se gîndea la ea însăşi, la faptul că şi-a trădat atît de repede hotărîrea de a renunţa la orice nădejde, la orice fericire. Era scîrbită de faptul că trăieşte, respiră, rîde, şi îşi zgîndărea cu încăpăţînare rana, împrospătînd-o mereu şi spunîndu-şi : „Eu nici nu trăiesc, asta e numai aşa, de ochii lumii, pentru că altfel nu se poate ; dar pentru mine nu vreau şi nu aştept nimic..."

3

Pîrîiaşele susurau vesel, scurgîndu-se în lungul trotuarelor şi rotindu-se în mici vîrtejuri cînd întîlneau în cale grămezi de gheaţă spartă. Susurul acesta gingaş o însoţea pe Maria dimpreună cu zgomotul muncii : cu zăngănitul cazmalelor, cu bocănitul drugilor de fier, cu tîrşîitul foilor de placaj şi scrîşnetul tălpoaielor de la sănii pe caldarîm. Ca să-l viziteze pe Sizov trebui să străbată tot oraşul, şi tot drumul văzu acelaşi şi acelaşi tablou, al însufleţirii aduse de primăvară în sufletul oamenilor.

Gîndul că acum, cînd va intra din nou în „adăpostul" confortabil al lui Sizov, ar putea să audă o veste rea, o înspăimînta. Cu trei săptămîni în urmă, Sizov se simţea foarte prost, abia vorbea, şi mîna lui slăbită nu putea ţine nici măcar o pană... Soţia lui îşi ştergea mereu şi pe furiş lacrimile, iar la plecare

îi şoptise Mariei: „Se ţine tare faţă de dumneata, dar altfel abia îşi mai trage sufletul..."

În ciuda neliniştei pe care o păstra de la ultima ei vizită, Maria nu voia să creadă că Sizov ar putea să moară. „Eu şi cu el sîntem plini de viaţă! se gîndi ea. Are să zacă cît are să zacă, şi pe urmă are să se ridice. Doar e primăvară! Ia te uită cum mai încălzeşte soarele; chiar şi prin pufoaică îl simt. O să trăiască. Nu se poate altfel..."

Şi într-adevăr, cînd se apropie de casa lui Sizov, îl văzu încă de departe. Ivan Ivanovici era în cerdac, înfofolit într-o şubă, cu căciula cu apărătoare pentru urechi legată sub bărbie; ţinea un topor în mînă şi urmărea plin de curiozitate un avion de recunoaştere hitlerist, care se rotea pe cer.

— Ia te uită ce oaspete! Şi chiar acum, la timpul cel mai potrivit de oaspeţi! exclamă Sizov. E bine, nu?!

— A venit primăvara!

— Da, primăvara! Şi tu care spuneai că n-o s-o apucăm!

Se ridică puţin, întoarse capătul preşului pe care stătea ca pe o pernă şi o pofti pe Maria să se aşeze lîngă el. Pe urmă izbi odată cu toporul şi gheaţa sări fărîme în toate părţile, scînteind în soare.

— Uite, mă distrez şi eu cîte puţin. Sparg gheaţa şi totodată mă controlez: mai am oare vreun dram de putere? Văd că mai am încă. Zicînd aceasta puse toporul deoparte, scoase punga cu tutun şi se apucă să-şi răsucească o ţigară, dintr-un amestec ciudat, negru-verzui. Doctorii zic să nu fumez. Păi ce, ăsta-i tutun? E valsul ăla: „Frunze de toamnă", numai tutun nu!

Sus, în înaltul cerului, avionul hitlerist se ferea de focul tunurilor antiaeriene, dar continua să se rotească cu încăpăţînare deasupra oraşului. Maria se uită cu o presimţire rea la vestitorul acesta de nenorociri.

— Ivan Ivanovici... oare au să înceapă din nou aşa ca astă-toamnă?

— Totul e cu putinţă!

— Of!

— Nu ofta. Din aer, ei nu pot lua oraşul, oricît l-ar bombarda. Şi-apoi, nici nu-i prea lăsăm noi să-şi facă mendrele nici în văzduh. Astă-toamnă mai aveau ceva şanse, dar azi — s-a zis cu ei!

— Crezi că azi nu mai există primejdia unui asalt?

— Primejdie? Primejdia e mare...

Sizov vedea bine că Maria aşteaptă cu nerăbdare să continuie, dar nu se grăbi. In aceste săptămîni de boală chibzuise lucrurile îndelung şi temeinic, şi acum se bucura că este cineva să-l asculte.

— Primejdie, draga mea, are să fie pînă cînd i-om alunga în ţinuturile Baltice. Ei se pregătesc de asalt, firește. Hitler, fie numai din amor propriu, nu poate să admită să scape Leningradul din mînă. Doar a făcut zarvă în toată lumea. „Căderea Leningradului e o chestiune de zile!", şi cînd colo, uite-i că se frămîntă de şapte luni pe la suburbiile oraşului, fără să se mişte din loc.

— Şapte luni! repetă Maria, uimită de acest simplu fapt, că s-au scurs şapte luni de blocadă.

I se părea că răstimpul acesta a trecut foarte repede, dar în acelaşi timp îşi amintea de viaţa trăită în condiţiile dinaintea blocadei ca de ceva nespus de îndepărtat, fantomatic...

— Ori n-ai băgat de seamă cum au trecut? surîse Sizov. Eu, draga mea, socotesc fiecare zi: uite, ticăloşilor, asta-i altă pagubă pentru voi şi încă un cîştig pentru noi. Timpul e în favoarea noastră. Au vrut să ne sugrume, şi nu ne-au sugrumat. Şi acum s-au îngropat ei singuri în pămînt. Acum se tem ei de noi, şi nu noi de ei. Cum să nu fie supărat Hitler? Deocamdată nu le vine la îndemînă să se mişte. Drumurile-s desfundate, mlaştinile s-au muiat. E de presupus că se pregătesc pentru la vară. Dar nici noi nu ne-am moşmondit degeaba toată toamna şi toată iarna. Curînd o să începem treaba din nou, dar mai întîi să facem puţină rînduială în oraş.

Se uită pieziş la Maria, cu o licărire şireată în ochi.

— Crezi că vorbesc numai aşa, ca să mă aflu în treabă? Cît a lucrat bătrîna mea la zăpadă, m-am dus şi eu frumuşel pînă la telefon şi am stat de vorbă cu cine trebuie... Ne aşteaptă lucrări mari. Mai stau vreo trei zile să-mi mai dezmorţesc niţel oasele şi pe urmă o pornesc şi eu...

— Incotro?

— E timpul să ne desfăşurăm. Tu mă întrebi de asalt... In septembrie ne-au atacat: atunci a fost primejdia cea mare! In octombrie, la fel. Acum însă noi spunem oraş-front, oraş-fortăreaţă. Te-ai gîndit vreodată ce înseamnă asta? Uite. Aici e Leningradul. Este? şi trase cu toporul un pătrat inegal în zăpada bătătorită, apoi înfipse coada toporiştei într-un pîrîiaş,

care se scurgea printr-un şănţuleţ: Asta e Neva. Iar băltoacele de colo, gheaţa aia spartă — nemţii. Chiar aşa stau, în nişte adăposturi pline de umezeală. Umezeală, acreală, plictiseală; şi cu fiecare zi tot mai multă umezeală şi plictiseală. Hitler le-a promis un război-fulger, şi cînd colo n-a ieşit nimic.

Scormoni supărat în sfărîmăturile de gheaţă, marcînd dispozitivul nemţilor.

— Sînt aproape, nu?... Dar ia să se mişte! Uite, să zicem că astea sînt poziţiile noastre avansate — şi marcă cu o linie curbă partea de sud a „oraşului". Uriţk, Pulkovo, Kolpino, şi restul pînă la Neva... Nu-i proastă poziţia. Totul e reperat şi minat. S-au făcut reţele de sîrmă ghimpată, obstacole, piloni şi altele. Apoi cazemate, cuiburi de foc — ei, doar ştii şi tu asta. Au să se vîre ei încoace? Să zicem că au să se vîre! Dar un hap ca ăsta, ei n-au să-l poată înghiţi prea curînd.

— Ivan Ivanîci, — îl întrerupse domol Maria, — doresc din inimă ca lucrurile să se petreacă aşa. Şi cred că noi vom rezista. Dar nu uita că şi ai noştri au străpuns cîndva linia Mannerheim! Va să zică, asta se poate, nu?

— Ai noştri? Păi ăia erau ai noştri! făcu Sizov surîzînd şi se corectă singur: Fie, să zicem. Firește, cu ocazia asta pierd la sigur cîteva divizii. Totuşi, admit. Străpung linia noastră. Şi peste ce dau? Poftim! şi aici trase o nouă linie curbă, înlăuntrul celei dintîi: Poftim, al doilea brîu de fortificaţii, pe linia exterioară a căii ferate de centură: Suşarî, Ligovo, Combinatul de carne, spitalul Forel, pînă la Portul comercial şi digul de sud al Canalului Maritim. Puncte de apărare, poziţii defensive... Adică un alt hap, care nici el nu-i uşor de înghiţit! Cîte divizii au să piardă aici?

— Aici însă se cheamă că sînt în oraş...

— Dra-ga mea! Cînd neamţul se apropia de Strelna, tot aşa spuneam: „Aici se cheamă că sînt în oraş!" Hm, o să vadă el oraşul, cînd şi-o vedea ceafa!

— Să zicem însă, să zicem că şi-aici va răzbate în cîteva locuri! mormăi Sizov, îngăduitor. Ei şi? Ce, au să se plimbe ca pe bulevard? S-avem iertare! Pentru această eventualitate stă pregătită o a treia poziţie... şi trase încă o linie curbă, de astă dată în limitele oraşului. Aici am construit noi înşine baricade şi amîndoi cunoaştem bine situaţia. Nu te supăra, neamţule, binevoieşte şi ia totul de la capăt! Pe scurt, de la Portul de cărbuni şi pînă la Fabrica de porţelan avem a treia centură

puternică de fortificații. Alte divizii pierdute. Îți închipui cumva că Hitler scoate diviziile din buzunar?

— Știi, Ivan Ivanîci, asta nu se va petrece niciodată. Neamțul nu va ajunge nici la cea de-a doua, nici la cea de-a treia centură de fortificații. Nu pot să argumentez asta, dar o simt!

— Păi, vezi cum ești! Intîi mă zgîndărești și pe urmă spui: „O simt"! Ai răbdare, aici e nevoie de calcule și de argumente, nu de „simțăminte". Mda... Va să zică, neamțul a străpuns toate trei centurile de fortificații și tocmai cînd plesnea inima în el de bucurie — poc — își turtește nasul de apărarea interioară a orașului. Cum, degeaba am muncit noi amîndoi? Abia în interiorul orașului începe pentru el bătaia de cap. Trebuie să treacă peste patru poziții succesive, pînă să răzbească în centru. La periferie, cam pe unde sînt uzina de tancuri și gările de mărfuri — una! Pe Canalul Obvodnîi — a doua! Pe Fontanka — a treia! Pe Neva, de la Portul galerelor pînă la Golful Utkin — a patra! Baricade, metereze, cuiburi de foc! Fiecare casă trebuie luată cu luptă, fiecare etaj... Asta-i, draga mea! Asta înseamnă oraș-fortăreață! Și la toate acestea se adaugă încă o linie de apărare, cea dintîi...

— Cea dintîi?

— Da, draga mea. Cea dintîi linie de apărare și cea mai trainică. Linia asta sîntem noi: tu, eu și toți ceilalți. Noi, locuitorii Leningradului... Aici ai dreptate cînd spui: „simt". Nu te înșeli. Neamțul n-o să ajungă nici la cea de-a doua, nici la cea de-a treia linie de fortificații.

Maria îl privi cu ochi strălucitori.

— Ai spus foarte bine asta, Ivan Ivanîci. Știi, zilele trecute am auzit la radio niște versuri: „Cu toții, laolaltă, noi sîntem Leningradul"...

— Așa, așa. Chiar așa: laolaltă! Dacă iei omul de unul singur, parcă nu-i nimic — are în el și părți bune, și părți rele... Dar ia-l în colectiv, ia toată masa, și apoi vezi ce anume o conduce, ce anume o îndeamnă... Așa constați că ai de ce să fii mîndru, să te minunezi chiar. Eu mă gîndesc mereu, Mașa... Stau culcat în pat și mă gîndesc. Stau pe scaun și mă gîndesc. Sparg gheața și mă gîndesc. Noi, oamenii sovietici, sîntem un popor mare, Mașa! Un popor fără de pereche!

— Și chiar dacă-l iei pe fiecare în parte! îl susținu Maria, zîmbind. Da, da, Ivan Ivanîci... E drept, am avut cu toții prilejul să fim dezamăgiți, să ne scuturăm cu scîrbă de cîte cineva.

Dar atîţia şi atîţia s-au dovedit oameni cu adevărat, încît alături de ei ţi-e inima uşoară, şi atunci cînd lupţi, şi atunci cînd munceşti. Alături de ei rabzi şi de foame, dispreţuindu-o, şi întîmpini orice primejdii cu linişte şi curaj!

— Da, asta-i prima noastră linie de apărare. Eh, Maşa — Maşenka! Cîtă cuprinzătoare înţelegere a lucrurilor au dobîndit acum oamenii noştri, nu? Azi nu se poate să dai greş. Azi nu te poţi ascunde după vorbe, nu te poţi preface şi nu poţi să rămîi deoparte. Dacă rămîi deoparte, şi asta spune ceva, nu?

Maria rămase pe gînduri. Îşi aminti de zecile de oameni cu care o pusese în contact războiul, de cuvintele şi de faptele lor, de atitudinea pe care a avut-o faţă de ei şi faţă de faptele lor.

— Nu trebuie să uiţi că oamenii s-au schimbat — rosti ea. Să o luăm de pildă pe Timoşkina. S-a schimbat sub ochii noştri! Sau, cine ştie, poate că s-a depăşit pe sine...

Izbucni deodată în rîs şi începu să povestească:

— Stăteam cu ea zilele trecute la intrare. Afară, un bombardament năsprasnic. Stăteam acolo şi ne tot ghemuiam amîndouă: era ceva înspăimîntător. Mai schimbam noi cîte o vorbă şi pe urmă iar ne ghemuiam. Ea ţipa mereu: „Aoleo, ce grozăvie!" Un obuz cade pe casa din faţă. Timoşkina scoate un ţipăt, se uită cum se aşează fumul şi praful şi deodată zice cu jumătate de gură: „Nu, nu-l cred eu pe Churchill ăsta"... Şi pe urmă iar începe: „Aoleo, ce grozăvie!"

— Bravo ei! făcu Sizov cu mirare. Prin urmare e preocupată de politica internaţională, nu?

Aprinse o altă ţigară. Amestecul acela negru-verzui de tutun fumega, sfîrîia, ba uneori zbura în lături din capătul aprins al ţigării, cu scînteieri fumegînde.

— Tutun-trasor, aşa i se zice tutunului ăsta pe front! rosti Sizov, şi puse ţigara deoparte, fără să o mai sfîrşească. Maşa, tu citeşti ziarele? Eu le citesc mereu, citesc cu atenţie tot ce se scrie, ba citesc şi printre rînduri. Dar oricum citeşti, înţelegi că trebuie să o ducem singuri pînă la capăt. Nu se prea grăbesc aliaţii noştri. Noi i-am scăpat de bombardamente, am atras asupra noastră toate forţele inamicului. Cu toate astea, ei nu se grăbesc... „Lasă! zic ei — aşa, forţa poporului sovietic mai slăbeşte puţin, se micşorează şi o să fie mai uşor la împărţeală"...

— Nu, noi nu vom fi niciodată mai slabi! spuse Maria aproape strigînd din pricina emoției. Aici, la Leningrad, au pierit atîția dintre noi, iar noi sîntem istoviți cu toții. Leningradul însă, Leningradul poate oare el să fie slab?

Sizov dădu din cap în semn că nu, apoi se aplecă spre Maria și-i șopti misterios:

— Nu vezi ce se întîmplă în lume? In Franța sînt partizani, în Balcani, în Cehoslovacia — peste tot e rezistență... Oamenii de pretutindeni se uită la noi cu nădejde și așteaptă... Și asta, Mașa, nu se va uita curînd. Așa că, privind de la înălțimea istoriei, poate că e mai just să ducem singuri lupta pînă la capăt...

4

Acum, totul rămăsese în urmă.

Înfundîndu-se în troienele înalte pînă la brîu, împingînd săniile grele și trăgînd cu urechea la fiecare foșnet stîrnit în liniștea sălbatică a pădurii, în care scîrțîitul făcut de tălpoaiele săniilor părea foarte puternic, iar nechezatul cailor asurzitor, partizanii ieșiră în cele din urmă pe o potecă. Poteca aceasta nu se deosebea cu nimic de celelalte, pe care convoiul înainta de cîteva zile. Pădurea era la fel de deasă și de neclintită, la fel de surdă și de întunecată, zăpada neatinsă și la fel de mare. Bolta crengilor împreunate de-a valma străjuia la fel de posomorîtă deasupra. Aceeași liniște adîncă, tulburată doar de mormăitul depărtat al canonadei, stăpînea împrejur... Dar Gudimov spuse deodată:

— Am trecut, tovarăși!

Asta însemna că nu se mai aflau pe teritoriul ocupat de nemți, plin de primejdii și de capcane, ci pe Pămîntul cel Mare — pămîntul lor drag, unde trăiau oamenii lor, tovarășii lor dragi. Olga se uita ca vrăjită în jur. Acum, pădurea i se părea primitoare, bolta crengilor rîdea sub razele soarelui, troienile i se păreau ușoare, liniștea — prietenoasă și senină... Bucuria îi întîmpină sub chipul a patru ostași din Armata Roșie. Partizanii, care-i înconjurară îndată, începură să-i îmbrățișeze și să-i sărute; se uitau la ei și din nou îi îmbrățișau și-i sărutau. Cei patru cercetași rîdeau, ba își mai ștergeau și cîte o lacrimă,

grăbindu-se care mai de care să pună întrebări partizanilor și să le povestească o mulțime de lucruri. Și, deși oamenii din detașament știau că Armata Roșie o duce greu și că țara își încordează toate puterile ca să oprească și să azvîrle înapoi dușmanul, fiecare avea simțămîntul că pe front treburile merg bine și că victoria este sigură. Ostașii nu înfrumusețau situația, nu ascundeau faptul că și cel mai neînsemnat succes se obține printr-o luptă grea și este scump plătit, dar tuspatru era plini de viață și de încredere, cu totul deosebiți de ostașii aceia care se retrăgeau în toamnă sub presiunea nemților! Ei îi făcură pe partizani să simtă că o schimbare uimitoare s-a petrecut în mersul războiului.

Detașamentul ajunse curînd în dispozitivul de luptă al unei divizii de infanterie. Partizanii fură întîmpinați solemn și cu bucurie, făcură baie, mîncară și apoi fură poftiți la odihnă. Olga, care de astă dată se culcă într-un pat adevărat, își spuse că are să doarmă bușteau și zîmbi cuprinsă de un uimitor simțămînt de siguranță. Deschise puțin ochii, vrînd să se convingă că adăpostul acesta confortabil nu este un vis... dar nu putu să adoarmă.

Acum era printre ai ei, pe Pămîntul cel Mare. Tot ce îndurase în ultimele luni rămăsese în urmă: pribegirile istovitoare prin păduri și luptele inegale cu detașamentele de represalii ce-i urmăreau pas cu pas, viața chinuitoare de foame în desișurile pădurilor, în bordeie săpate la repezeală, unde laolaltă cu partizanii se adăposteau sute de femei și de copii... Creșterea detașamentului, întîlnirea lor cu un alt detașament de partizani și crearea unui singur și puternic detașament... Acțiunea de amploare întreprinsă asupra unui lagăr de prizonieri și eliberarea a cîtorva sute de oameni sovietici care sufereau în captivitate... Atacurile cutezătoare asupra garnizoanelor mari, a stațiilor de cale ferată, depozitelor de alimente și de muniții ale dușmanului. Detașamentul creștea, își lărgea raza de acțiune, dispunea de puternice mijloace tehnice de luptă și comunica în permanență prin radio cu comandamentul frontului.

Cu prilejul unei acțiuni, Olga aruncase o legătură de grenade pe fereastra unei case cunoscute, unde chefuiau niște ofițeri nemți, și apoi văzu cadavrele SS-iștilor uciși de ea, printre care se afla și cadavrul pîrjolit al Irinkăi, cu părul vîlvoi și aproape goală... Chiar și pe fața aceea schimonosită de groaza morții se putea vedea că Irinka era beată turtă. Au îngropat-o

în pădure, în aceeași groapă cu nemții. O mai mare rușine și o răzbunare mai cumplită, Olga nici nu-și putea închipui. Ea a fugit de acolo, ca să nu mai vadă nimic, gîndindu-se la Irinka cea de altădată, la fata aceea ușuratică și fricoasă, dar parcă la fel ca toate fetele. Și se străduise să înțeleagă pînă la capăt cum de a fost cu putință ca Irinka să trădeze, să se vîndă nemților...

Dar și asta rămăsese în urmă. Rămăseseră în urmă și zilele cînd oamenii din regiunea unde se aflau partizanii hotărîseră să vină în ajutorul locuitorilor Leningradului asediat și cînd de prin toate satele au început să se strîngă alimente. Cu cîtă dărnicie scoteau țăranicle proviziile ascunse, cu cîtă hotărîre tăiau vitele, ca să trimită carne locuitorilor Leningradului, cu cîtă grijă coseau sacii și întocmeau lăzile! Păreau niște mame care strîng bunătăți ca să le trimită copiilor. Bătrînii, ca niște bunici grijulii față de nepoți, ajutau și ei, dîndu-și silința să facă treaba cît mai bine: băteau temeinic lăzile în cuie și legau cu nădejde sacii la gură. Apoi veni ziua cînd la o adunare s-a citit o scrisoare trimisă tovarășului Stalin de către partizani și colhoznici; și aceleași femei și bătrîni se apropiau în liniște de masă, respectînd rîndul, ca să-și aștearnă semnătura, știind bine că foile acestea cu semnături vor străbate un drum primejdios peste front, că pot cădea în mîinile nemților și că atunci îi așteaptă moartea pe toți... Femeile și bătrînii semnau însă deslușit. Și în clipele acelea nu mai arătau ca niște mame și bunici, ci ca niște cetățeni și ostași plini de înverșunare și de demnitate omenească.

Olga știa că transportul de alimente va fi însoțit pînă în Leningradul asediat de cîțiva delegați și-i invidia pe acești fericiți; visa Leningradul, iar posibilitatea de a-i colinda străzile, de a strînge mîinile leningrădenilor și de a privi la casele lor bombardate, i se părea ceva de basm. Iar atunci cînd fu aleasă ca delegată, se temuse mereu că în ultima clipă va interveni o schimbare, că în locul ei va fi trimis altcineva și că ea are să-și vadă toate visurile năruite... Tovarășii din detașament îi aduceau scrisori pentru „acolo". Iurii Muzîkant îi dădu chiar un pachet pentru soția lui și o imploră să i-l înmîneze ea personal, neapărat.

Olga făgăduia să facă totul, lua scrisorile, nota adresele, dar în sinea ei se îndoia că toate acestea sînt adevărate. Uneori o fulgera gîndul la frate-său, la Maria și la familia ei, dar

alunga îndată din minte orice speranţă, fiindcă lucrul acesta era cu neputinţă. Avea convingerea că Boris i-a trimis din primul moment pe Maria şi pe Andriuşa, undeva, departe, în spatele frontului. Oare Ana Konstantinovna a rămas în oraş? Dorea să o vadă, să o îmbrăţişeze şi să-i povestească totul ca unei mame! Işi stăvilea singură, fără zăbavă, gîndurile: nu, asta însemna totuşi o fericire prea mare, nu putea să se petreacă şi în realitate...

Şi iată, acum au rămas în urmă zeci de gări şi zeci de halte cu mulţimi de oameni ieşiţi în întîmpinarea lor; mii de chipuri prietenoase i s-au perindat prin faţa ochilor, a auzit sute de cuvîntări şi nenumărate strigăte de salut. A rămas în urmă şi Kabona, pînă nu de mult un simplu sat pe malul lacului Ladoga, iar acum un uriaş port, unde se descărcau zi şi noapte din trenuri şi se încărcau de îndată în camioane. mii de tone de provizii; unde camioanele umpleau aerul cu huruitul motoarelor, zgomotul claxoanelor şi cu mirosul de benzină: unde atît pe lumina zilei, cît şi noaptea, la lumina farurilor, coloanele de camioane părăseau malul şi se avîntau pe gheaţă, mistuindu-se în depărtarea geroasă şi neliniştită a lacului, dincolo de care se afla o margine a pămîntului Leningradului...

Alte coloane de camioane se tîrau în întîmpinarea lor, venind din îndepărtarea aceasta neliniştită şi se opreau pe mal, încărcate cu maşini industriale sau ticsite cu oameni evacuaţi de „acolo"... Olga se uita la feţele lor istovite şi întunecate, la feţele lor de oameni veniţi „de acolo", şi în ochii lor ficşi vedea oglindindu-se o adîncă experienţă, necunoscută ei. Olga trecea printre cei sosiţi de dincolo, ruşinîndu-se de neştiinţa şi de sănătatea ei, dorind şi totodată temîndu-se să întîlnească vreun cunoscut, şi întreba sfioasă oamenii despre tot ce-au îndurat. Leningrădenii aflară însă repede că ea e venită ca delegată din ţinutul partizanilor şi începeau de asemenea cu întrebările. O întrebau despre partizani plini de interes şi arătau un nemărginit respect faţă de primejdiile pe care ea le înfruntase în luptă, şi atunci Olgăi îi dispărea simţămîntul că ei, leningrădenii, sînt nişte oameni neobişnuiţi, şi avea impresia că s-a întîlnit, ea, un ostaş, cu alţi ostaşi. Mai tîrziu, după ce întîlni şi stătu de vorbă cu locuitorii Leningradului chiar la Leningrad, înţelese lămurit că între partizani şi leningrădeni există o deplină afinitate sufletească, deoarece atît în oraşul asediat, cît şi acolo, în spatele nemţilor, lupta absorbea întreaga fiinţă a lup-

tătorului, cerîndu-i o extremă încordare, curăţenie sufletească, curaj.

Şi iată, acum mergea pe străzile Leningradului, emoţionată, zguduită pînă în adîncul sufletului de tot ce aflase şi de tot ce vedea. Pe cîţi dintre cunoscuţii ei îi va mai regăsi? Şi cîţi sînt aceia pe care ea nu-i va mai vedea niciodată?

Trebuia să se ducă în cartierul Petrogradsk, la soţia lui Iurii Muzîkant, dar paşii o purtară fără voia ei pe strada aceea cunoscută, spre casa aceea cunoscută cu patru etaje. Îşi aminti cum venea în oraş în vacanţă sau cu treburi — la conferinţele şi consfătuirile comsomoliste — şi cît de mult îi plăcea să stea la familia Smolin. De la vîrsta de zece ani, Olga rămăsese fără părinţi; pribegise împreună cu fratele ei dintr-un oraş în altul, ataşîndu-se, ca fetiţă, de prima lui soţie; suportase greu divorţul lui, apoi o îndrăgise din toată inima şi pe Maria Smolina, dar mai cu seamă pe Ana Konstantinovna. De bună seamă însă că numai în zilele războiului putu să aprecieze cu adevărat cît de puternic era simţămîntul care o lega de amîndouă. Ori de cîte ori se gîndea că şi-a pierdut fratele, îşi spunea că e dureros şi trist să piardă, odată cu el, două femei, care-i erau fiinţele cele mai apropiate de pe lume şi care deveniseră pentru ea ca o mamă şi o soră... Oare Maria a înţeles că el a procedat în mod nedemn? Oare i-a dat dreptate? Sau s-a îndepărtat de el? Şi ce şi-a închipuit, ce-a spus, cum a reacţionat Ana Konstantinovna?

Se opri în dreptul casei cunoscute şi ridică ochii spre ferestrele de la etajul patru. În parte, ferestrele erau bătute în scînduri. Nişte obloane de scînduri, de care nu puteai să-ţi dai seama cum sînt prinse, scîrţîiau în bătaia vîntului. Ce rost aveau aceste obloane? Protejau ferestrele în timpul bombardamentelor? Atunci însemna că a fost cineva care s-a îngrijit să le pună. Şi că cineva le-a deschis de dimineaţă, lăsînd să pătrundă în cameră lumina zilei.

Urcă scara într-un suflet. Apăsă pe butonul soneriei cu un gest obişnuit, dar îşi dădu seama că soneria nu funcţionează şi începu să bată în uşă. Simplu, aşa ca în orice zi de pace, dincolo de uşă se auziră nişte paşi, apoi zăngăni lănţişorul de siguranţă, apoi se auzi zgomotul zăvorului tras şi în prag apăru Maria. În prima clipă, Maria i se păru Olgăi neschimbată, aşa ca mai înainte: aceeaşi ochi serioşi şi strălucitori,

aceeași față luminoasă sub părul pieptănat pe spate și descoperind fruntea înaltă și netedă.

Maria se uita la fata aceea în cojocel și cu o căciulă ostășească de blană, cu steaua sovietică prinsă în frunte, fără să o recunoască.

— Pe cine căutați? întrebă ea prietenoasă.

— Maișa! bolborosi Olga. Eu sînt!

Maria scoase un țipăt și se trase un pas înapoi. Pe față i se oglindiră rînd pe rînd bucurie, tulburare, amărăciune și apoi iarăși bucurie — o bucurie care biruie totul. Întinse brațele, dar nu o îmbrățișă: o cuprinse doar de umeri și o trase spre ea. Și Olga, văzîndu-i ochii plini de lacrimi, izbucni și ea în plîns, ascunzîndu-și fața la pieptul ei.

— Ei poftim, ne-am pus pe bocit! vorbi Maria cu un aer glumeț, printre lacrimi, și o trase pe Olga în antreu. Ei haide, intră, intră odată... De unde vii, Olenka?

— Lasă-mă întîi să văd cum arăți — spuse Olga, ștergîndu-și și întinzîndu-și lacrimile pe obraji. Sînt cu partizanii.. cu un transport... poate-ai auzit... Dar Andriușa unde-i?... Doamne, oare să fie adevărat?...

Își scoase cojocelul și căciula. Auzind pași apropiindu-se, tresări bucuroasă.

O femeie necunoscută, în vîrstă, se ivi din bucătărie. Andriușa, care crescuse mult și slăbise totodată, se ținea de fusta ei.

— Andriușenka! strigă Olga, alergînd spre el și lăsîndu-se în genunchi în fața copilului. Andriușa... Mititelule...

Băiatul îi dădu mîna încrezător, dar se uita la ea ca la o străină. Acum, Olga nu avea nevoie să mai întrebe nimic, acum simțea limpede că cealaltă întîlnire, cea mai dorită, nu se va petrece.

Maria se întoarse spre femeia cea necunoscută și-i spuse în chip de lămurire:

— Știi cine-i oaspetele nostru, Miroșa? E o partizană, a adus un transport de alimente în oraș, peste linia frontului...

Olga înțelese că prezentînd-o în felul acesta, Maria s-a izolat oarecum de rudenia lor de mai înainte.

În camera Mariei, printre multe alte schimbări, observă din prima clipă locul gol de deasupra biroului, unde mai îna-

inte atîrna portretul lui Boris. Pe birou, rezemată de călimară, stătea o fotografie mică. Se apropie fără să vrea şi văzu o faţă frumoasă de bărbat, cu un dreptunghi pe petlita bluzei militare.. Intoarse capul îndată, ruşinată de indiscreţia şi de curiozitatea ei.

Maria stătea în mijlocul camerei, cu sprîncenele ridicate, cu ochii stinşi. Acum, Olga îşi dădu seama că s-a schimbat: era foarte slăbită şi pămîntie la faţă: pielea pungită sub ochi îi schimonosea în chip ciudat trăsăturile altădată pure, iar părul necoafat stătea pieptănat fără nici o grijă şi părea decolorat. Pe faţa asta schimbată se ivi dintr-o dată atîta suferinţă, încît Olga îşi aminti cu durere şi cu ruşine că ea este sora lui Boris. O îmbrăţişă stingherită, şoptind:

—Maşa... să nu-mi spui nimic... înţeleg totul... Aş vrea atît de mult...

Ochii Mariei sclipiră, zbîrciturile amare ce-i brăzdau faţa se netezira.

— Ce vrei să spui, Olea? vorbi ea, făcînd-o să se aşeze alături, pe canapea, şi săturînd-o cu gingăşie. Mai bine povesteşte-mi despre tine. Bănuiam eu că ai plecat cu Gudimov. M-am gîndit de atîtea ori la tine... O fată să trăiască în păduri, în bordeie, să facă marşuri... E înspăimîntător, Olea, înspăimîntător, nu?

— Uneori, — mărturisi Olea, — dar în general te obişnuieşti. Şi apoi te ştii înconjurată de oameni. De tovarăşii tăi. Cînd eşti singură, atunci e înspăimîntător. Uite, noi sîntem de două zile aici... Nu, Maşa, nouă nu ne e teamă. După cele ce-am văzut aici, după cele ce ni s-au povestit... nu ştiu ce ar putea să fie mai îngrozitor! Am fost prizonieră. M-au bătut. Am fugit, iarna, prin mlaştini, pînă am căzut fără cunoştinţă... Asta însă e luptă. Acţiune. Dar să stai cu lunile aşa, ca voi... să mori aşa ca voi... nu ştiu cum aş putea rezista.

Şi deodată întrebă, simplu:

— Mama a murit?

Maria înconvoiată din cap şi rosti cu asprime:

— Vezi că şi noi luptăm. Şi noi acţionăm. Şi noi avem pierderi, întocmai ca într-o luptă.

— Spune-mi, Maşa...

— Ce, Olenka?

Olga nu fu în stare să rostească întrebarea. Nici un fel de sforţare nu putea să-i aducă aceste cuvinte pe buze.

— Ei, atunci am să te întreb eu — vorbi sec Maria. Iar tu să-mi spui tot adevărul. Doar noi merităm să ne lămurim cinstit toate nedumeririle, să nu ne mințim unii pe alții. Chiar dacă ne este greu. Spune-mi, Olea... Atunci, în clipele cînd se hotăra totul... Trubnikov te-a căutat sau nu?

— Eu tot n-aș fi plecat!

Maria tăcea, strîngîndu-și cu amărăciune buzele.

— Nu, nu m-a căutat, răspunse Olga. Eram în detașament: primiserăm arme și învățam să le mînuim. El se grăbea... Aici se lipi de Maria și sughiță a plîns: Mașa, eu... eu... Poți să uiți că-i sînt soră?

— Eu nu vreau să uit nimic! rosti cu asprime Maria, și-i sărută pleoapa umedă de lacrimi. Eu sînt bucuroasă că există o partizană, o fată curajoasă numită Olea Trubnikova. Mă bucur că în familia omului pe care l-am iubit sînt oameni adevărați. Înțelegi?

— Acum e rîndul meu să te întreb, Mașa. Pe urmă nu mai vorbim despre asta. Mașa... atunci era respingător, nu-i așa?

— Nu — răspunse Maria, după ce se gîndi puțin. Nu. Sau poate numai în prima clipă, cînd a dat buzna în casă... El... cum să-ți spun... avea aceeași înfățișare. Se stăpînea. Judeca. Aproape că nici nu se observa...

— Nu știi unde e acum?

Maria trase un sertar al biroului și scoase un teanc de scrisori.

— Dacă vrei să știi cum poate un om să se justifice... cum poate să se mintă, să-și mintă trecutul, conștiința...

Ținu un timp scrișorile în mînă și le aruncă înapoi în sertar.

— Acum probabil că muncește mult, acolo, în spatele frontului. Uite, dacă ar avea destulă cinste să-mi scrie: „Mi s-a făcut frică, m-am pierdut cu firea, mi-e rușine"... l-aș ierta. Nu, nu e asta. L-aș înțelege. Fiecare dintre noi a trecut prin clipe de spaimă. Unii și-au înăbușit-o, alții n-au fost în stare. Asta este de înțeles. Nu știu, dacă la voi, la partizani, s-au petrecut asemenea lucruri, dar aici am văzut nenumărați oameni schimbîndu-se de la o zi la alta... Cel slab devenea puternic. Oare o să-i condamnăm noi pe aceia care s-au pierdut cu firea în primele zile grele, dar apoi li s-a făcut rușine și s-au îndreptat? Aș înțelege totul. Dar minciuna... de ce? Doar știe că eu mi-am dat seama de totul!

— Te-a lăsat cu Andriușa și a plecat?

— A căutat să mă convingă...

— Ah, Mașa... a căutat să te convingă, nu mă îndoiesc de asta! Totuși, a plecat...

Rămaseră tăcute o vreme. Olga, de astă dată fără să se mai ascundă, se apropie și se aplecă asupra biroului, uitîndu-se la fotografia rezemată de călimară.

— Frumos bărbat! spuse ea. E foarte curajos, nu?

— Nu știu. Nu-mi închipui c-ar putea să se teamă de ceva, deși el mi-a mărturisit că adesea îl cuprinde teama.

— Tuturor le e teamă! întări Olga. Gudimov mi-a mărturisit același lucru...

Se împurpură deodată și, uitîndu-se pe sub gene la Maria, veni și se lipi de ea, ascunzîndu-și fața.

— A venit și Gudimov cu tine?

— Da...

— De ce nu l-ai adus aici? De ce n-ați venit împreună?

— O să venim... se poate?

— Îl iubești mult, Olenka?

— Da... nu, nu știu... În general, poate că asta nici nu e dragoste...

— Dragoste „în general" nu există, Olea. Fiecare dragoste mare este în felul ei nouă și neobișnuită.

Olga se desprinse de Maria, spre care ridică fața ei îmbujorată.

— Mi-am închipuit totdeauna că a iubi înseamnă a te simți într-atît atrasă de un om, încît fără el să-ți pară că lumina nu luminează și păsările nu cîntă. Să-ți umpli într-atît sufletul cu omul acesta, încît să nu mai fie loc pentru nimic altceva...

— Și...

— Și uite, nu-i chiar așa. Plec în misiune, cîteodată pe două-trei săptămîni, și plec bucuroasă, înțelegi? Plec undeva în necunoscut, adesea totul este înspăimîntător, dar lumina luminează și păsările cîntă, și mie nu-mi pare rău de nimic... El mă trimite la moarte, iar eu sînt mîndră... și nu vreau decît ca el să fie mulțumit de mine. Se poate să nu-l văd multă vreme... vorbesc cu el de la douăzeci de verste, înțelegi? Spune-mi, asta este dragostea? Eu mi-am închipuit totdeauna că a iubi înseamnă a fi așa cum ești în realitate. Să nu te prefaci puternic, nici curajos, nici inteligent; să fii tu însuți și el să te iubească așa cum ești. Să te iubească știind că ești un om slab, iar lip-

surile să ţi le ierte... Dar eu nu sînt niciodată eu însumi faţă de el... El nu vrea să vadă că eşti slab, nici că ai alte lipsuri... De faţă cu el mă simt întotdeauna încătuşată şi întotdeauna mă silesc să fiu mai puternică decît sînt în realitate... Crezi că asta poate să ducă undeva ?

— După mine, la lucrul cel mai minunat... Vreau neapărat să vă văd pe amîndoi, Olea.

— Vai, Maşa, numai să nu arăţi că ştii ceva... Noi, eu cu el, n-am vorbit niciodată nimic şi probabil că nici n-o să vorbim vreodată... Şi probabil că toată povestea asta n-o să ducă nicăieri...

— Dimpotrivă, probabil că după război o să vă căsătoriţi şi el are să te ocrotească şi are să-ţi ierte slăbiciunea, dacă eşti cu adevărat slabă, Olenka !

— Crezi ?

Se ridică şi începu să se plimbe prin cameră. Pe birou stătea pachetul pe care trebuia să-l ducă soţiei lui Muzîkant. Pe urmă trebuia să se întoarcă la căminul de la Smolnîi, pe urmă să ia cuvîntul la o uzină, pe urmă la o unitate militară, pe urmă în faţa artileriştilor dintr-o unitate antiaeriană. Trebuia să vorbească celor din Leningrad despre lupta partizanilor. In fiecare zi cîteva cuvîntări şi sute de întîlniri cu oameni minunaţi, puternici şi curajoşi... Oare faptul că asemenea oameni există, şi că sînt foarte mulţi la număr, iar ea se numără printre ei, nu era lucrul cel mai important ? Oricîtă teamă şi oricîtă slăbiciune ar fi în suflet, ea se stăpînea, se silea să fie aşa ca ei toţi, aşa cum trebuia să fie... Pe urmă se va întoarce la detaşamentul de partizani şi de acolo va pleca în recunoaştere, va lua parte la acţiunile detaşamentului, se va întîlni din cînd în cînd cu Gudimov... Asta era tot.

— Trebuie să plec, Maşa — vorbi Olga cu o stîngăcie feciorelnică. Ştii, cred că acum nu-i timpul pentru asemenea discuţii. E primejdios să te gîndeşti la ceva, să visezi... Acum trebuie să uiţi de tine.

— Cum adică, Olea ?

Voia să-i răspundă aspru şi violent, dar deodată zîmbi cu tristeţe şi spuse :

— Mă tem să nu mă moleşesc, Maşa...

La plecare o îmbrăţişă pe Maria şi-i şopti cu însufleţire la ureche :

— O să viu cu el să-ţi facem o vizită. Tu să nu întrebi nimic, nimic. Doar să observi şi pe urmă să-mi spui... Ce crezi... mă iubeşte, sau nu?

5

Olga ciocăni încetişor la uşa arătată, stăpînindu-şi un zîmbet, ca să nu o emoţioneze pe Vera Podgornaia, împărtăşindu-i dintr-o dată vestea despre soţul ei.

— Da, da, intră! se auzi o voce slabă dinăuntru.

Înăuntru era semiîntuneric; jumătate de fereastră stătea acoperită cu o foaie de placaj, iar cealaltă jumătate avea geamurile tulburi, aşa ca toamna, de parcă afară ar fi cernit o ploaie nesfîrşită şi monotonă, de parcă n-ar fi strălucit, n-ar fi susurat şi n-ar fi adiat, şăgalnică, primăvara. Olga văzu în pat o femeie înfofolită într-un şal. Femeia se ridică anevoie şi cam în silă, îndreptînd mai întîi cu grijă ceva ca un pachet mic aflat alături de ea. Iar Olga, după albeaţa sclipitoare a învelişului, îşi dădu seama că acolo este un copil înfăşat.

— Tovarăşa Podgornaia? întrebă ea, cu şovăială.

Femeia aceasta nu putea să fie Vera Podgornaia: faţa ei istovită, umerii gîrboviţi care i se ghiceau sub şal nu aveau nimic din frumuseţea aceea impunătoare cîntată de Iurii.

— Da, eu sînt! răspunse Vera, şi-şi trecu mîna peste faţă. Iartă-mă, m-am lungit puţin şi-am aţipit. Am foarte puţin timp pentru somn. Dumneata de unde vii?

Se uita fără nici o curiozitate la femeia aceasta necunoscută, străduindu-se să facă pe neobservate rînduială în odaie. Olga văzu scutecele împrăştiate peste tot, farfuriile şi cănile nespălate, pieptenele uitat pe marginea scaunului.

— Sînt de la comisariatul militar — rosti Olga, spunînd primul lucru care-i trecu prin minte. Am venit să aflu cum te simţi şi cu ce te putem ajuta.

— Vă mulţumesc! vorbi Vera, şi îşi îndreptă deodată trupul, iar pe faţa ei istovită apăru pentru o clipă o expresie de nebiruită mîndrie: Vă mulţumesc! repetă ea. N-am nevoie de nimic deosebit, dar mă bucur că văd un om. Nu ies aproape de loc din casă şi m-am sălbăticit stînd aici singură toată vremea.

— Eşti absolut singură?

— Singură ? făcu Vera, aruncînd o privire spre pat, unde stătea pachetul acela alb, şi fericirea maternă îi schimbă dintr-o dată înfăţişarea : o tinereţe chinuită, dar încă vie, răzbi printre zbîrciturile feţei şi în jurul cearcănelor de sub ochi. Nu, nu sînt singură. Sîntem două aici. Eu şi cu fiică-mea.

— Ce face fetiţa ?... E sănătoasă ?

— Mulţumesc, bine ! răspunse Vera, parcă obosită de faptul că trebuia să dea explicaţii : E-adevărat, s-a născut foarte plăpîndă, cîntărea numai şase funturi [1], dar s-a născut sănătoasă. Acum a început să sporească în greutate. Cum se mai încălzeşte vremea, o să ieşim amîndouă la plimbare.

— Acum nu scoţi fetiţa la plimbare ?

Vera se aşează pe un scaun în faţa Olgăi şi o cercetă îndelung cu privirea.

— Dumneata nu eşti de-aici din oraş, nu-i aşa ?

— Nu, mărturisi Olga, înroşindu-se. Cum ai ghicit ?

Vera surîse.

— După întrebările dumitale. Să mă mai şi plimb pe frigul ăsta... Eu abia-abia mă duc la consultaţie... Fetiţa cere să sugă, îmi ia toată puterea şi eu n-am cu ce mă hrăni... Pentru ai noştri toate astea se înţeleg de la sine... Să nu-ţi închipui că-ţi spun asta ca o mustrare. Mi-a venit să rîd, pur şi simplu. Eşti venită de curînd în oraş, nu-i aşa ?

— De ieri.

— Ce spui ! Hai, povesteşte-mi, povesteşte-mi... Ce-i acolo, pe Pămîntul cel Mare ? Pe ce drum ai venit ? Pe Ladoga ? Gheaţa a început să se topească, nu ?

Vera se ridică sprintenă, păşi spre sobiţă şi apropie un chibrit de surcelele pregătite dinainte pentru foc.

— O să bem ceai îndată !

— Lasă, nu trebuie, de ce te oboseşti...

— Să nu mă refuzi, te rog ! Ceaiul nostru de blocadă : apă clocotită. Mie îmi face bine să beau cît mai mult, iar pentru dumneata e ceva exotic, nu-i aşa ?

Vera surîse, şi surîsul îi întineri faţa. Îşi îndreptă trupul, lăsîndu-şi şalul pe spate. Purta o rochie simplă de casă, care atîrna, largă, pe trupul ei înalt şi slab, amintind de alte vremuri şi de o altă viaţă — viaţă care pribegea pe undeva prin preajmă, gata să se întoarcă pe vechile ei făgaşuri.

[1] Funt — măsură de greutate ; un funt = 400 gr. (N. T.).

— Desigur, vezi şi singură cîtă dezordine e la mine! vorbi Vera cu ciudă, aruncînd o privire prin odaie. Mi-e ruşine şi mie, uneori. Dar cîteodată te simţi aşa de istovit, încît nu mai ai putere să faci nimic şi laşi totul baltă. Alăptez fata, o legăn şi adorm şi eu lîngă ea...

Strînse în pripă scutecele, aşternu pe masă o faţă mică, brodată, şi scoase două ceşti, puţină pîine şi o bucăţică de zahăr într-o farfurioară. Olga îi împinse sfioasă pachetul pe care pînă atunci îl ţinuse pe genunchi, neavînd curaj să i-l dea.

— Ce-i aici? întrebă Vera, încruntîndu-se.

— Desfă-l. E pentru dumneata, şi prin dumneata — pentru fetiţă.

Vera desfăcu pachetul. Înăuntru erau cîteva pachete mai mici; mai întîi ea dădu peste nişte unt de ţară, auriu, care răspîndea o aromă imperceptibilă şi de mult uitată...

— Cine eşti? rosti ea sufocîndu-se şi acoperind untul cu hîrtia, ca să nu-l mai vadă. Asta-i ca într-o poveste... cu zîne... numai că zîna poartă cojocel şi bluză militară... Pentru dumnezeu, cine eşti?

— Să zicem că sînt o zînă, dar îmbrăcată într-o bluză militară — spuse Olga. Te rog să-ţi ungi numaidecît o felie de pîine cu unt şi să mănînci... Hai, te rog... Îmi dau seama că e multă vreme de cînd n-ai mai mîncat unt... Mai ai în pachet pîine, slănină şi multe altele...

Vera cercetă pe rînd toate celelalte pachete mai mici, şi se vedea bine că e gata să izbucnească în plîns, dar se stăpîneşte. Nu luă unt să-şi ungă pe pîine, ci se retrase ruşinată lîngă sobă, aruncă o privire spre copilul care dormea şi apoi se aplecă să îndrepte din nou lemnele din foc.

— Ştii, zînă, — vorbi ea încet, — de la viaţa noastră pînă la basm e cale foarte lungă. Atît de lungă, încît se pare că noi am uitat toate poveştile. În schimb, acum am aflat un lucru neîndoielnic şi nespus de puternic, aşa cum nici în poveşti nu se întîmplă: am aflat că pe lume sînt foarte mulţi oameni buni. Dumneata ai venit la mine trimisă de oameni buni. Oameni buni sînt şi în jurul meu. Sînt oameni alături de care nici foamea nu ţi se mai pare înspăimîntătoare. Veneau să mă vadă în clipele cele mai grele. O bucăţică de pîine... treizeci de grame... mică, uite, numai atîtica... Totuşi, ştii dumneata cît cîntăreşte în balanţa omului, în balanţa inimii, o bucăţică de pîine ca asta, pe care ţi-o aduce un tovarăş?

Chipul ei, luminat de răsfrîngerile focului, se îmbujoră, şi Olga o văzu deodată pe acea Vera Podgornaia despre care le vorbise Iurii Muzîkant, ba chiar rămase încredinţată că el n-a exagerat cu nimic.

— Cît despre Bobrîşev, — urmă Vera, ceva mai încet, uitîndu-se ţintă la foc, — el, sergentul Bobrîşev... vine aici în fiece săptămînă, cu o legătură de scînduri şi de surcele, şi întotdeauna are cîte ceva în buzunar: ba o bucăţică de zahăr, şi aici arătă cu capul spre farfurioara de pe masă, ba o felioară de slănină... Odată mi-a adus jumătate de borcan de compot... Şi ce-i sînt eu? Nimic, o străină — cum se zicea pe vremuri.

— Cine-i Bobrîşev?

— Un sergent... un tovarăş al soţului meu, care a pierit pe front.

Acum era momentul să-i spună, acum putea să-i spună acestei Vera Podgornaia renăscute — ei, femeii de odinioară — vestea cea mare: totuşi nu găsi cuvintele potrivite, capabile să înlăture orice durere. Olga se sperie singură de stîngăcia ei şi îngînă tulburată:

— De ce vorbeşti aşa? Soţul dumitale a dispărut... s-ar putea să fie găsit...

Vera ridică brusc capul. Faţa ei îmbujorată vădea acum forţă şi pasiune.

— Taci! şopti ea poruncitor. Taci! Asta nu se poate. Dumneata nu l-ai cunoscut pe Iurii. Ei l-ar fi sfîşiat pentru nesupunere, pentru mîndria lui, ba chiar numai pentru cutezanţa din ochii lui...

Îşi muşcă buza, cutremurîndu-se de ceea ce vedea pentru a mia oară în închipuire.

— Dar dacă a nimerit la partizani? rosti Olga cu totul descumpănită. Se întîmplă... cunosc şi eu cazuri...

— Nu! spuse Vera. M-am gîndit la asta. Nu-i cu putinţă. Era rănit. A căzut rănit. A căzut pe cîmpul de luptă. Ei l-au găsit mort sau i-au dat lovitura de graţie... Acolo nu puteau să fie partizani.

— Totuşi, eu cunosc atîtea cazuri... stărui Olga. Aşa, de pildă, un prieten de-al meu a căzut şi el rănit.... se credea că a fost ucis... dar noaptea s-a tîrît împreună cu un tovarăş în pădure... Şi acolo au dat peste partizani...

— De ce-mi spui asta? întrebă brusc Vera, şi se ridică de pe scaun. Hai mai bine să bem un ceai.

Turnă apa clocotită în ceşti şi se apropie iarăşi de pat, ca să se uite la copil.

— Are ochii cutezători, ochii lui taică-său! spuse ea, întorcîndu-se la masă şi dîndu-şi silinţa să-şi recapete buna dispoziţie; discuţia despre Iurii o tulburase adînc şi ea se chirci deodată speriată. Cîteodată, cînd doarme aşa liniştit ca acum, mă cuprinde teama... Mă apropii şi ascult: oare trăieşte? Dar cînd se uită la mine cu ochişorii ăştia, atunci ştiu că are să trăiască...

Olga luă o felie de pîine, pe care întinse un strat gros de unt şi o dădu Verei.

— Mănîncă, eu am să-ţi povestesc... Dar nu despre Pămîntul cel Mare, fiindcă... fiindcă nu ştiu ce-i astăzi acolo... cum nu ştii nici dumneata... Fu cît pe ce să se încurce şi înţelese deodată că nu trebuie să umble cu şiretlicuri, că nu trebuie să caute drumuri ocolite. Eu însumi sînt departe de Pămîntul cel Mare. Mult mai departe decît eşti dumneata. Şi am venit aici, la dumneata, peste linia frontului, prin foc... Untul ăsta, slănina asta, tot de peste front le-am adus... De la nişte oameni buni, de la nişte oameni foarte buni...

Vera mînca. Muşca cîte puţin din felia de pîine unsă cu unt, ţinînd palma dedesubt, ca să nu se risipească nici o fărîmitură. Mînca pîine cu unt, şi pe faţa ei încordată stăruia expresia fericită a unei anume regăsiri. Era atît de absorbită de regăsirea aceasta, de gustul şi de senzaţia uitată de mult a untului uns pe pîine, încît cuvintele Olgăi treceau pe lîngă conştiinţa ei. Olga îşi dădu seama de lucrul acesta, şi tăcu, lăsîndu-şi ochii în ceaşcă, gîndindu-se că Vera ar putea să se simtă stingherită. Ea termină de mîncat, stătu cîteva clipe nemişcată, apoi tăie o altă felie de pîine, o unse cu unt şi se uită la Olga cu o privire vinovată.

— Nu mă pot stăpîni. Iartă-mă...

Tocmai voia să ducă felia de pîine la gură, dar deodată îi reveniră în minte toate cuvintele oaspetei. Păli, lăsă pîinea pe masă şi o privi ţintă. Pe urmă o apucă brusc de mînă şi-i şopti:

— Dacă ai ceva să-mi spui... dacă ai venit... te implor, spune-mi totul dintr-o dată...

— Sînt din ţinutul partizanilor! mărturisi Olga, şi întinse mîna spre buzunarul cojocelului, unde avea scrisoarea lui Iurii Muzîkant.

Vera însă îi prinse mîna cu mîna ei, acum neașteptat de puternică, mai înainte ca să ajungă la buzunar, și trase oaspetele spre ea.

— Iura? rosti ea dintr-o răsuflare, închizînd ochii pe jumătate.

— Da.

Olga ar fi vrut să-i vadă fața, dar lacrimile o împiedicau. Vera stătea nemișcată, cu capul dat pe spate, uitîndu-se țintă înainte, cu ochii nedumeriți, larg deschiși, fără să-și întrezărească încă fericirea. Avea nevoie de un răgaz, să se deprindă, să se obișnuiască iarăși cu ceea ce intra acum din nou în viața ei.

In cele din urmă, cînd o privi, Olga se sperie văzînd expresia buimacă de pe fața ei. Începu să povestească totul cu repeziciune, vrînd să o scoată din starea aceasta încordată. Îi povesti cu înfrigurare cum a fost adus în detașament un om grav rănit, cum la început partizanii nu înțelegeau că Muzîkant e numele și nu profesia rănitului, cum apoi el s-a însănătoșit, că acum i-a adus o scrisoare, și că el, Iurii, era foarte neliniștit de soarta ei, dacă mai trăiește sau nu, dacă a născut copilul...

Vera asculta totul cu aceeași expresie buimacă și încordată. Apoi reacționă într-un chip neașteptat și fulgerător. Olga o văzu deodată în genunchi, lîngă pat, îmbrățișînd copilul ascuns în albeața scutecelor și repetînd ca în delir:

— Fetița mamei... fetița mamei... fetița mamei... fetița mamei...

Fetița se trezi și începu să plîngă. Venindu-și în fire, Vera luă fetița și se așeză cu ea în brațe la masă. Fața ei plînsă și chinuită era acum plină de atîta neobișnuită frumusețe, atît de schimbată în raport cu cea dinainte, și atît de minunată, încît Olga, cuprinsă de milă, își lăsă capul pe brațe și începu să plîngă înduioșată. Și toată viața ei din ultimele luni, neliniștită, grea și nepotrivită pentru o fată, îi apăru minunată, într-un chip nou — o năzuință de a reda oamenilor o fericire asemănătoare acesteia. In această clipă, Olga se plîngea pe ea însuși, își plîngea dragostea pe care o ascundea tuturor, plîngea gîndindu-se la prețul scump al renunțării de sine și în același timp la bucuria ce-i umplea inima.

— Arată-mi scrisoarea, vreau să văd scrisul lui! rosti Vera, fără să-i bage în seamă lacrimile: legăna încetișor fetița

în braţe şi urmărea cu o privire lacomă şi încordată mîna care se întinse din nou spre cojocel.

Olga scoase scrisoarea şi o puse pe masă. Vera se uită ţintă la plicul acela improvizat, legănînd mai departe copilul.

— Eu plec! spuse Olga, ridicîndu-se. Am să mai trec pe la dumneata. Poate mai pe seară, poate mîine.

— Bine, bine! îngînă Vera, fără să-şi ia ochii de la scrisul cunoscut de pe plic.

6

Viaţa pulsa năvalnică în toată fiinţa Lizei: toate simţurile i se ascuţiseră. Acum observa lucruri pe care mai înainte nici nu le lua în seamă; remarca tulburată şi sprinteneala pasului ei, şi albastrul gingaş al cerului primăvăratic, şi prospeţimea dulceagă a văzduhului în prag de primăvară. De la uzină pleca acasă pe jos, bucuroasă că poate să se plimbe şi să admire înfăţişarea oraşului care prindea viaţă. Drumul era lung, dar ea se abătea şi pe chei; hoinărea aşa fără ţintă, ascultînd freamătul sloiurilor pornite la vale şi susurul valurilor ce spălau treptele scărilor de piatră; şi se simţea ispitită să coboare pînă la apă, să ia o fărîmă de gheaţă şi să o ţină în mînă pînă s-o topi... In fiinţa Lizăi totul cînta şi striga: trăiesc!

Odată se supuse ispitei şi coborî treptele, oprindu-se lîngă apa umflată. Era distrată şi atentă în acelaşi timp. La picioarele ei, rîul curgea, nesfîrşit, ducînd sloiurile cenuşii la vale, spre mare. Acolo le era sortit să piară şi să se contopească cu marea cea rece, legănată de vînt deasupra adîncurilor întunecate, unde fusese înmormîntat pentru totdeauna Leonid Gladîşev. „Să mă primească marea pentru ultima oară"... Leonea apăru deodată lîngă ea — masiv şi sfios — o sfială care-l făcea să fie cînd degajat, cînd posomorît şi tăcut. Nu şi-l mai amintise de multă vreme aşa, viu, aproape palpabil, încît puteai să-i auzi răsuflarea şi să-i ghiceşti cuvîntul de pe buze...

Urcă treptele în fugă şi se îndepărtă în grabă, copleşită de durere. Dar şi în asta se vădea întoarcerea vieţii.

Seara, ascultînd prin perete pălăvrăgeala somnoroasă a lui Andriuşka, izbucni în plîns, pentru prima dată din toamnă. Acum însă nu-l mai plîngea pe Leonea, ci se plîngea pe sine.

Era singură şi tînără, viaţa se întorsese în sufletul ei, se întorseseră tinereţea şi frumuseţea, dar nu era cine să le preţuiască şi ea nu avea cui să le dăruie... Iar viaţa care o aştepta înainte i se părea pustie, înfiorătoare.

In timpul iernii, adică mai înainte ca acea mare nenorocire să se abată asupra oraşului, şi mai înainte să înceapă munca aceea istovitoare, peste puterile oamenilor, era atît de simplu să găseşti uitare şi bucurie! Pe atunci, Liza cerea de la corpul ei numai rezistenţă, ca să poată urca scările spre locuinţele altora, să poată cără apă şi lemne, să poată trage săniile cu bolnavi şi să nu cadă din picioare — să poată ajunge unde trebuia. Natura nu exista pentru ea, decît ca un duşman sau un prieten; gerul fusese un ucigaş, iar primăvara care venea putea fi salvatoare sau un nou şi perfid duşman, dacă ea, Liza, împreună cu toţi leningrădenii nu vor ştii să înstăpînească la timp curăţenia în oraş... Luna, oricît de ciudat şi de blînd ar fi strălucit pe cer, nu era decît o lampă care lumina oraşul, trădîndu-l...

Pe urmă, începuse să renască uzina. Nu trăise ea oare săptămîni întregi de avînt sufletesc, cînd simţea că tot rostul vieţii ei stă în a petrece cu privirea tancurile reparate ce ieşeau pe poarta uzinei şi plecau spre front?

Da, parcă a fost ieri! Şi iată, deodată, adie un vînt primăvăratic, cu şoapta lui dintotdeauna, şi soarele îţi mîngîie faţa; şi te trezeşti în unele clipe ducînd dorul unei mîngîieri; şi oricît ai munci, oricît ai fi de obosit, ceva rămîne să-ţi chinuiască sufletul şi trupul. Şi vezi pe neaşteptate că primăvara este primăvară, şi tinereţea — aceeaşi tinereţe dornică de viaţă, că poţi să munceşti zi şi noapte fără întrerupere, dar tot găseşti o clipă ca să înţelegi că singurătatea nu rămîne decît singurătate.

Intr-una din aceste zile de singurătate îşi făcu apariţia Leonea Şeviakov, cu ordinul Steaua Roşie prins în piept, care povesti că bateria lui a doborît patru bombardiere germane. Liza înţelese că el a venit anume ca să se laude cu decoraţia. Nu era nimic rău în asta, dar ea se simţi jignită şi nici măcar nu-l felicită.

— Ştii, s-au redeschis cinematografele! îi dădu de veste Leonea. Ce-ar fi să vedem şi noi un film?

Liza miji ochii, într-atît de neaşteptat i se păru lucrul acesta. Să intre într-o sală cunoscută de cinematograf, să vadă

mănunchiul de raze al aparatului de proiecție tremurînd deasupra capului, inundînd cu lumina-i fermecată ecranul, să vadă desfășurîndu-se pe ecran viața liniștită a altcuiva... Să asculte muzică, așa ca mai înainte de război, așa ca înainte de blocadă, așa ca mai înainte ca ea să lucreze în atelier la repararea tancurilor...

Intrară într-o sală slab luminată și foarte friguroasă, care se umplu repede. Mantăile ostașilor și ale marinarilor se amestecau cu hainele vătuite și cu șubele femeilor. Sala era veche, fețele oamenilor slăbite, dar prezența neobișnuită a luminii electrice dădea adunării un aer festiv, aproape feeric.

Și iată, o rază puternică lumină ecranul, pe care începură să se perinde scene dintr-o viață pașnică, străină parcă. Se rula o comedie. Liza văzuse filmul înainte de război, dar acum se uita cu mirare și puțin enervată la aceste vechi cunoștințe ce i se perindau prin fața ochilor, pe ecran. Emoțiile lor i se păreau mărunte, frămîntarea lor — fără rost, pasiunile lor o lăsau nepăsătoare. De ce oare nu înțelegeau oamenii aceștia că viața e simplă, că viața și fericirea trebuiesc prețuite și că e stupid să-și pună piedici unii altora? De ce în toată mulțimea oamenilor ce apăreau pe ecran nu s-a găsit măcar unul singur înțelept care să le spună acestor pseudo-îndrăgostiți: „Caraghioșilor! Ce rost are să vă chinuiți singuri? Nu trebuie să născociți piedici, atunci cînd ele nu există!" La gîndul că fără aceste piedici născocite n-ar fi existat nici filmul, Liza se înveseli și se mai îmbună. „Să vedem — își zise ea — cum au să se descurce eroii, de vreme ce nu s-a găsit printre ei un om mai înțelept?" Începu să rîdă cu poftă de ghinioanele pline de haz pe care le aveau eroii filmului și chiar regretă clipa cînd îndrăgostiții, obosiți în cele din urmă să se tot îndoiască unul de celălalt, se sărutară, iar în sală se aprinse lumina, întorcînd-o la realitate.

In curtea întunecoasă a cinematografului, Șeviakov îi luă brațul.

— Să nu te împiedici! spuse el, strîngîndu-i ușor cotul în palmă.

Pe stradă era mai multă lumină. De după case se ridica luna.

— Interesant: la lumina lunii, părul dumitale pare albastru, iar ochii—negri! rosti Șeviakov, aplecîndu-se ca să-i vadă ochii mai bine.

Liza simţi dintr-o dată că este frumoasă şi interesantă ca femeie. Cuvintele lui Şeviakov erau pentru ea atît de neobişnuite şi atît de plăcute, încît nu găsi ce să-i răspundă.

— Sînt venit la statul major, la nişte cursuri. Rămîn aici trei zile — spuse Şeviakov, luîndu-şi rămas bun de la ea în faţa casei. Mîine seară pot să trec pe la dumneata?

— Mîine nu, fiindcă lucrez pînă la opt — minţi Liza.

— Ce-ai zice, dacă te-aş aştepta în faţa uzinei şi apoi te-aş conduce acasă? Şi dumneata să-mi oferi un ceai? Nici nu-ţi închipui cît de mult doresc să beau o ceaşcă cu ceai într-un mediu intim, de familie!

— Bine... Dacă nu avem ore suplimentare, am să ies la opt.

Intră la ea, în odaia întunecoasă, şi se aşeză la fereastră. Luna se înălţase pe cer. Îşi răsuci o buclă pe deget, apoi ridică părul în bătaia lunei să vadă dacă într-adevăr pare albastru. Da, aşa era, părea albastru. Deodată, smuci degetul din părul care se încurcase, întinzînd dureros biata buclă şi se apostrofă singură printre dinţi: „Ticăloaso!"

A doua zi, Liza sfîrşi lucrul la şase, dar rămase să mai lucreze încă o oră, după care mai zăbovi şi la comitetul organizaţiei de Comsomol, supărată pe ea însăşi. S-a priceput să mintă cu privire la lucru, dar n-a avut curajul să-l refuze de-a dreptul. Oare n-ar fi mai bine să plece acasă acum, mai înainte să vină el? Are să o aştepte cît are să o aştepte, dar pînă la urmă va înţelege...

La opt şi cinci ieşi pe poarta uzinei şi zări numaidecît silueta lui înaltă, într-o manta elegantă şi cu o caschetă la fel, cu cozorocul pătrat. Simţi cum îi tresare inima. Silueta întunecată a lui Şeviakov îi amintea în chip ciudat de o altă siluietă, dragă.

Se feri atunci cînd el vru să-i ia braţul.

— Nu se poate? întrebă Şeviakov, mîhnit, şi adăugă îndată cu blîndeţe: Vreau să-ţi povestesc o întîmplare nostimă... Fii atentă, să nu te împiedici cumva pe întunericul ăsta...

Liza se împiedică, firesc, şi în cele din urmă el îi luă braţul; începu să-i povestească întîmplarea şi ajunseră acasă foarte bine dispuşi amîndoi.

Băură ceai cu sandvişuri aduse de Şeviakov. Liza tăcea mai toată vremea, răsucindu-şi leneş buclele pe deget.

Se făcuse tîrziu. Miroşa ofta şi căsca în bucătărie, dar Liza tot nu se hotăra să-şi alunge oaspetele. La un moment dat, el

începu să-i vorbească despre singurătatea lui, mărturisind că s-a simțit foarte fericit în aceste două seri petrecute în tovărășia ei și că de acum înainte va munci mai ușor și mai voios, știind că în timpul liber poate să o viziteze, bineînțeles, dacă ea îi va îngădui lucrul acesta.

— Mie îmi place singurătatea și nu vreau nici o schimbare în viața mea! izbucni Liza cu răutate. Dumneata! Dumneata, prietenul lui Leonea! L-ai uitat atît de repede, încît acum îndrăznești...

Șeviakov se împlunpură la față și încercă să se justifice, dar ea se năpusti asupra-i cu ochii plini de lacrimi:

— Da, da! Dumneata îți închipui că l-am plîns cît l-am plîns și că acum l-am uitat! E dezgustător! Dezgustător! Am fost două seri împreună și nu ți-ai adus niciodată aminte de Leonea! Îți închipui oare că aș fi venit să te întîlnesc, dacă n-aș fi crezut că împărtășești... că respecți... că dumneata...

Izbucni în plîns și strigă:

— Pleacă! Pleacă! Nu te pot suferi... prieten ca dumneata!

Șeviakov căută să se justifice așa cum putu. Treptat, Liza se liniști și pînă la urmă aproape că uită de orice supărare. La plecare, în prag, el îi spuse:

— Iartă-mă, Liza. N-am vrut să te jignesc. Nu l-am uitat pe Leonea, crede-mă, dar am crezut că viața își cere drepturile ei. Voiam...

— Eu nu vreau nimic! rosti cu asprime Liza. Înțelegi? Nimic!

„Nu vreau!" căuta ea să se autosugestioneze a doua zi, străduindu-se să nu vadă natura care se trezea la viață în jurul ei. „Eu n-am nevoie de nimic! Nu vreau nimic..."

Și totuși, voia. Ea, Liza, trăia. Împotriva voinței ei, trăgea cu nesaț în piept aerul jilav din pricina zăpezii care se topea, plin de adierea sărată a mării și de mirosul pămîntului reavăn, încălzit de soare. Împotriva voinței ei, vedea razele soarelui scînteind în pîrîiașele care susurau pe marginea caldarîmului, vedea pămîntul umflat de umezeală și gata să dea cei dintîi colți de iarbă. Obrajii îi ardeau în bătaia vîntului. Și-n urechi îi răsuna cîntecul pe zeci de glasuri ale streșinilor ce picurau...

Deodată, văzu o vrabie. În orașul din care păsările plecaseră, ea văzu o vrabie zbîrlită, care străbătea cheiul, țopăind. Se opri din mers. Vrabia o privi pieziș, cu ochii ei ca niște gămălii

sclipitoare, se avîntă şi zbură ceva mai departe, apoi începu din nou să ţopăie, zbîrlindu-şi penele. Păşi spre ea, dar vrabia îşi luă iarăşi zborul, descrise un cerc pe deasupra caldarîmului şi poposi pe cornişa unei clădiri. Aripile-i micuţe tresăreau sub picăturile streşinii.

Aşadar, viaţa se întorcea, neîndoios! Iată, au venit alte păsărele, fără să ştie nimic de cele dinaintea lor!... Şi ea, Liza, simţea asta... sîngele îi pulsa mai iute în vine, îi zvîcnea sub tîmple, îi dogorea obrajii, buzele... Oare nu din pricina asta i se părea adierea vîntului plină de atîta prospeţime?

Un hîrşîit puternic îi atrase atenţia. La primul etaj al unei case pe jumătate distruse se deschisese o fereastră. In geamul şters şi afumat sclipi, generos, soarele. Două mîini slabe fixară cîrligele şi apoi omul însuşi se aplecă peste pervaz, cercetînd cheiul cu privirea. Faţa lui nu era nici tinerească, nici de bătrîn: cine ştie de cîte ori nu întîmpinase omul acesta primăvara, de acolo, de la fereastră! Faţa lui părea în afară de vîrstă şi în afară de viaţă — ascuţită, cu obrajii supţi şi scofîlciţi, cu pete vineţii sub ochii mari, imenşi.

Liza nu putea să-şi ia privirea de la chipul acesta ca de vedenie. „Şi totuşi a scăpat cu viaţă!" se gîndi ea, neîncrezătoare. Un zîmbet larg apăru pe faţa aceea şi ea se lumină, deveni veselă şi cu totul omenească. O sprînceană se ridică ştrengăreşte, un ochi clipi misterios şi o voce obişnuită de om, o voce slabă, îi strigă:

— Uite ce frumuseţe!

Liza încuviinţă din cap cu un zîmbet şi încetini pasul fără să vrea.

— Trăim! strigă din nou omul de la fereastră şi izbucni în rîs, făcîndu-i cu ochiul şi mişcînd ştrengăreşte din sprînceană.

Acum, Liza îşi dădu seama limpede că omul acesta este un om tînăr, că cearcănele de sub ochi au să treacă, că trupul lui are să se umple iarăşi de viaţă, recăpătîndu-şi puterea de altădată.

— Trăim! strigă şi Liza drept răspuns, nevrînd să ucidă bucuria acestui înviat din morţi, şi grăbi pasul. „Da... da... Şi eu trăiesc... Şi eu mă bucur că am scăpat cu viaţă... Şi eu sînt dornică de soare, de fericire, de dragoste... Da, de dragoste... Unde oare să mă ascund de mine însămi?"

Cursurile pentru care venise la oraş Şeviakov se sfîrşeau. A doua zi, el trebuia să se întoarcă pe vas. Liza nu se supără

cînd el îi telefonă, vorbindu-i cu multă stîngăcie, ca să-şi ia rămas bun. Ar fi vrut să-l vadă, să-i audă din nou glasul blajin: „Interesant: la lumina lunii, părul dumitale pare albastru, iar ochii — negri"... dar spuse cu răceală:

— Îţi doresc succes!

— Nu eşti supărată pe mine, Lizanka, nu-i aşa? întrebă Şeviakov, cu glasul înăbuşit.

Mai-mai să plîngă, ea răspunse:

— Nu, nu. La revedere, Leonea!

Şi agăţă receptorul în furcă, dar continuă să-i strîngă în mînă mînerul încălzit, de parcă aştepta ca telefonul să sune din nou dintr-o clipă în alta.

7

Camionul gonea pe şosea cu toată viteza, dar Soniei i se părea că vede şi acum înaintea maşinii învălmăşiri de sloiuri şi apa ţîşnind tulbure din spărturi; şi era gata să deschidă în orice clipă uşa cabinei şi să sară jos. Această ultimă cursă pe gheaţa lacului, care se topea, se dovedise extrem de grea, chiar şi pentru veteranii drumului peste Ladoga — oameni care văzuseră multe. Drumul începea să „plutească"; apa ieşise la suprafaţa gheţei şubrede aproape pe toată întinderea lui şi roţile maşinilor ridicau valuri ca nişte şalupe torpiloare. Un vînt puternic stîrnea şi gonea valurile de jur împrejur. Sonea avea impresia că maşinile plutesc pe mare. Odată, cînd i se împotmoli maşina, sări pe gheaţă şi intră în apă pînă la genunchi.

Chiar şi cei mai încercaţi şoferi erau leoarcă de sudoare, atît de mare încordare le ceruse această ultimă cursă. Sonea aci avea fierbinţeală, aci tremura ca de friguri. Deschidea uşiţa cabinei şi scruta drumul pînă o dureau ochii, căutînd să-l recunoască după semnele devenite aproape de neobservat şi nu scăpa nici o clipă din vedere maşina din faţă, urmărind fiecare mişcare a şoferului.

Cînd lacul rămase în urmă şi cele cinci camioane din ultimul eşalon porniră pe şoseaua care ducea spre Leningrad, Sonea se simţea extenuată, incapabilă de cel mai mic efort, gata chiar să izbucnească în plîns! Vîntul pătrunzător făcea să-i

îngheţe îmbrăcămintea udă. O dureau ochii ; din cînd în cînd lăsa pleoapele să-i cadă şi conducea maşina orbeşte, dar de fiecare dată i se năzărea că vede înainte valuri, dimpreună cu apa împroşcată în stropi, şi tresărea speriată, dîndu-şi seama că e gata să aţipească.

Işi făcea curaj, gîndindu-se că acum e aproape de Leningrad, unde nu mai fusese de pe la mijlocul iernii, că batalionul auto în care serveşte va fi transferat undeva pe frontul Leningradului şi că pînă una alta li se va lăsa probabil un răgaz de odihnă, iar ea va putea să ceară o învoire şi să se repeadă pînă acasă. „Acasă!" repetă Sonea cu glas tare, şi gîndul acesta îi dădu noi forţe. Nu visa la o întîlnire cu soră-sa sau cu Miroşa — acum nici măcar nu se gîndea la ele. Era stăpînită de o singură dorinţă, nespus de simplă : să-şi scoată salopeta, cizmele şi toate hainele acestea aspre şi ude, îmbibate de sudoare, să se spele din cap pînă-n picioare, să-şi pună halatul şi papucii, să stea o jumătate de ceas în fotoliu şi să bea ceai din ceaşca ei albastră...

Ca să nu adoarmă la volan, se silea să se gîndească cum va izbuti să facă toate aceste lucruri, ce-i va spune locotenentului şi ce anume îi va răspunde acesta. Căuta să se convingă că locotenentul ei nu-i băiat rău, deşi este puţin cam încrezut şi-i cam place să-şi arate autoritatea. Gîndul la locotenent o făcu să-şi amintească de un lucru dureros, şi ea, vrînd să-şi alunge orice gînduri, se apucă să cînte în gura mare, supărată, ca să-şi alunge totodată şi somnul. Era însă răguşită ; glasul îi răsuna nedesluşit şi pe deasupra mai uitase şi cuvintele cîntecului. Iar amintirea aceea o frămînta, îndurerînd-o adînc...

Odată, după trei săptămîni de chinuitoare aşteptare, de dor şi de teamă, se hotărîse să ceară o învoire de o zi, ca să se repeadă la regimentul lui Mika şi să afle la faţa locului ce s-a întîmplat cu el şi unde a fost dus. Locotenentul nu era în apele lui şi s-a răstit la ea, spunînd că şi-a ieşit din minţi, că nu e comsomolistă, ci o femeiuşcă oarecare şi că de la o femeie nu se poate aştepta la nimic — ştia el asta din prima zi. Sonea a plecat jignită : ea lucra într-un eşalon comsomolist, care făcea cel puţin trei drumuri în douăzeci şi patru de ore, depăşind zilnic planul de transport. Ea singură transportase două sute cincisprezece tone de încărcătură diferită, lucru cu care nu se puteau lăuda prea mulţi şoferi. A plecat cu maşina în cursă şi o jumătate de drum a plîns

de necaz, cuprinsă de teamă pentru Mika şi de ură faţă de locotenent. A doua zi însă, locotenentul a chemat-o urgent şi i-a strigat de departe: „Pregăteşte-te repede! Pleacă o maşină a aerodromului şi am aranjat să te ia şi pe dumneata!" Nici n-a apucat să-şi vină bine în fire, că maşina gonea spre aerodrom şi cei doi tovarăşi de drum ai ei, doi mecanici, o sfătuiau cu cine să vorbească la regiment, arătîndu-i pe cine anume dintre „bătrîni" are să mai găsească acolo. „Bătrîni" — aşa le spuneau ei aviatorilor care luptaseră împreună cu Mika!

La aerodrom a vorbit cu comisarul regimentului, cu comandantul şi cu mulţi dintre tovarăşii lui Mika; nu erau ei chiar atît de puţini, dar se pierdeau printre novici. Au căutat cu toţii să o consoleze şi să o liniştească, încredinţînd-o care mai de care că Mika e uşor rănit, că are să se facă bine, firește, ba chiar are să se întoarcă şi la unitate... Sonea se străduia să-l creadă pe fiecare în parte, dar simţea că-i îngheaţă inima de deznădejde. Nimeni nu ştia nimic precis: Mika fusese ridicat şi trimis la un spital pentru infanterişti. Şi oricît căutau aici cu toţii să o liniştească, ea nu putea să creadă că Mika trăieşte, nu putea să creadă că nu este pe moarte dacă nu-i scrie nici un cuvînt...

Aşa trăia din ziua aceea, închisă în ea şi chinuită fără încetare de dor. Continua să conducă cu sîrguinţă maşina, se străduia din toate puterile să facă cîte trei, ba uneori şi cîte patru curse pe zi, luîndu-se la întrecere cu ceilalţi şoferi, şi învăţase să le răspundă cu o glumă atunci cînd ei glumeau, cu o vorbă bună atunci cînd îi spuneau o vorbă bună, şi chiar să se răstească dacă se răstea cineva la ea. Oamenii din unitate o iubeau pentru voioşia ei şi pentru îndîrjirea cu care muncea, ţinîndu-se în rînd cu bărbaţii. Iar Sonea rămăsese aşa, îndîrjită şi veselă, lucru care o ajuta. Şi-apoi, ce-ar fi fost dacă în munca aceasta grea a lor, între atîtea lipsuri şi atîţia morţi, fiecare şi-ar fi dat durerea personală în vileag?

Erau cîteodată şi bucurii în viaţa grea a Soniei. Comsomoliştii din unitatea lor auto luaseră iniţiativa creării unor eşaloane comsomoliste de şoc, şi eşalonul în care lucra ea ocupase primul loc în întrecere. Transportase pînă acum trei sute optzeci şi trei de tone încărcătură. Locotenentul îi şopti într-o zi că a fost propusă să i se acorde medalia „Pentru vitejie". Dintre toate decoraţiile, aceasta o atrăgea cel mai mult pe Sonea, fiindcă oricine i-ar fi văzut-o prinsă pe piept, avea să înţeleagă că ea, Sonea,

este un ostaş curajos. Dar şi bucuriile aveau ceva din gustul amar al durerii. De la Mika nu primea veşti şi nici măcar nu ştia unde să-i scrie. Acum, cerul de deasupra drumului unmat de camioane părea pustiu: oricîte avioane s-ar fi înălţat în văzduh, lipsea totuşi unul, cel mai drag pentru ea, care mai înainte îi umplea viaţa cu o bucurie plină de mîndrie dar şi de nelinişte...

Camioanele intrară în oraş.

Soniei îi pierise somnul. Se uita de amîndouă părţile străzilor, căutînd să-şi dea seama de schimbările produse. Goneau pe lîngă case prefăcute în ruine şi pe lîngă altele rămase întregi, dar muşcate de schijele obuzelor, pe lîngă cişmele cu oameni strînşi la apă şi pe lîngă staţiile de tramvai, unde grupuri de călători stăteau în aşteptare. Totul era la fel ca înainte. Numai că oamenii arătau acum mai bine, păreau mai puternici. Sonea observă cu bucurie lucrul acesta. Ştia că a contribuit şi ea, cu munca ei, ca populaţia Leningradului să capete de două luni încoace cîte 600, 500 şi 400 grame de pîine pe zi, iar muncitorii de la întreprinderile de apărare — chiar cîte 700 de grame! La schimbarea aceasta se aştepta, dar de cealaltă nu putea să-şi dea seama, cu toate eforturile ei. Era o schimbare ce privea oraşul însuşi... Şi deodată, văzu o femeie într-un halat alb, care mătura preocupată strada. Femeia se dădu în lături, lăsînd maşinile să treacă, însă tocmai atunci apăru de după colţ un tramvai şi ea încremeni în spaţiul îngust dintre tramvai şi maşini; observă că Sonea, înţelegătoare, a încetinit mersul şi-i zîmbi. Şi atunci, Sonea înţelese ce anume a uimit-o din prima clipă în înfăţişarea oraşului: oraşul avea un aspect îngrijit, era impresionant de curat, ca în ajunul unei sărbători. Apoi, tramvaiele: mergeau tramvaiele! Locuitorii Leningradului restabiliseră circulaţia tramvaielor! Vestea aceasta nu apucase încă să le sosească acolo, pe Ladoga.

Ajunseră abia spre seară la cazarma provizorie a batalionului. Sonea se prezentă şi dădu raportul locotenentului, care-i ordonă să pregătească maşina de plecare pentru la noapte: asta însemna că o aştepta un nou drum. Oare batalionul se va muta chiar peste noapte? Se simţea atît de istovită şi era atît de amărîtă, încît nici măcar nu se mai gîndi să ceară o învoire şi întrebă scurt:

— Permiteţi să trec la executare?

Locotenentul o întrebă singur:

— Acasă nu vrei să te duci ?

— Vai, sigur că vreau ! exclamă Sonea.

— N-am dreptul să-ţi dau învoire, Sonecika. Astăzi ! rosti el cu înţeles. Uite, ai aici un pachet. Îl duci la adresă. Şi dacă ai noroc să prinzi tramvaiul, îţi faci două ore pentru tine. E bine aşa ?

— Ba bine că nu ! Permiteţi să fug ?

— Fugi, dacă te ţin picioarele !

Acasă, o găsi numai pe Miroşa cu Andriuşa. Nu le spuse măcar un cuvînt de bun găsit, fiindcă zări îndată un plic triunghiular, cunoscut, vîrît în rama oglinzii, iar pe plic — un scris cu înfloriturî, tot atît de cunoscut.

— Mă duc să-l culc pe Andriuşenka şi viu înapoi — vorbi Miroşa, uitîndu-se pieziş şi speriată la scrisoare : în aceste zile de război i se părea că fiecare scrisoare aduce vestea unei nenorociri.

— Bine ! răspunse Sonea distrată, şi se închise în odaie, cuprinsă de înfrigurare.

Era întuneric, dar pe fereastră se mai strecura încă lumina palidă a înserării. Sonea se opri lîngă pervaz, desfăcu hîrtia împăturită în formă de triunghi şi zăbovi puţin, adunîndu-şi puterile ca să primească tot ce se ascundea acolo. Scrisoarea începea simplu şi vesel ; primele rînduri erau pline de voioşie, dar lipsite de importanţă, de parcă n-ar fi fost vorba de prima şi singura scrisoare după un răstimp de patru luni. Aşa şi era. Mika se plîngea că nu primeşte nici un răspuns de la ea şi o întreba dacă n-a încurcat cumva numărul oficiului poştal militar. Sonea lăsă scrisoarea pe genunchi. Rămase tăcută o vreme, căutînd să se deprindă cu adevărul simplu că Mika trăieşte, că e bine şi că temerile ei au fost neîntemeiate. Pe urmă, o nădejde aprigă şi dătătoare de bucurie o făcu să ia din nou scrisoarea în mînă. „In ce mă priveşte, scria Mika, află că sînt complet restabilit şi chiar azi plec cu noii mei tovarăşi undeva, mai aproape de marea cea caldă. Înţelegi singură că n-avem de gînd să ne odihnim acolo, deşi e vorba de nişte staţiuni balneare".

Reciti de mai multe ori aceste rînduri şi încremeni pătrunzîndu-le întrucîtva înţelesul. „De îndată ce mă instalez, îţi trimit numărul oficiului poştal militar. Sînt foarte neliniştit de soarta ta şi a oraşului nostru. Cînd o să ne mai vedem ?!" Sonea se întoarse din nou asupra rîndurilor acelora care o îngroziseră, şi de astă dată înţelese totul pe deplin. De la spital, Mika fusese

repartizat la o nouă unitate şi era trimis „cu noii lui tovarăşi" undeva spre Marea Neagră, pe la nişte „staţiuni balneare", poate în peninsula Kerci sau poate la Sevastopol... Undeva unde se dădeau lupte mari. „...N-avem de gînd să ne odihnim acolo"... Sfîrşitul scrisorii era duios, dar reţinut. Sonea ghici că Mika e pe deplin restabilit şi chiar odihnit, că acum are poftă de luptă, dar e necăjit fiindcă a fost repartizat pe frontul depărtat din sud şi că din pricina asta îşi face singur curaj în scrisoare, glumind la tot pasul.

Pîcla înserării se aşternu peste slovele scrisorii. Sonea stătea cu privirile aţintite pe fereastră, dincolo de care se îndesa amurgul. Nu vedea şi nu simţea nimic decît pustiul, pustiul nemărginit al spaţiului şi al timpului care o despărţeau de Mika. Într-un tîrziu, Miroşa crăpă uşa şi întrebă sfioasă:

— Unde eşti, Soniuşka?

Ea tresări, aruncă o privire de jur împrejur, se văzu stînd în întuneric şi spuse speriată:

— Cît e ceasul?

— Cred că e trecut de zece...

— Trecut de zece?!

Se repezi val-vîrtej spre uşă, vîrînd din mers în buzunar scrisoarea lui Mika. Se repezi pe scară în jos, sărind cîte trei trepte deodată, aproape fără să-şi ia rămas bun de la Miroşa, căreia îi aruncă peste umăr cîteva cuvinte fără noimă. Cizmele neunse îi strîngeau picioarele umflate. Totuşi fugi fără oprire şi ajunse la cazarmă doar cu şase minute întîrziere. Clipi strengăreşte spre santinela din poartă şi se strecură în garaj, la maşina ei. Luă o cîrpă vrînd să spele învelişul motorului, dar se aşeză pe scara camionului, cu cîrpa aceea murdară în mînă.

În încăperea uriaşă şi friguroasă a garajului stăteau înşiruite camioanele ponosite, obosite şi ele în felul lor de atîta muncă. Cum mai scîncea din toate încheieturile, sărmanele, cînd erau din nou şi din nou scoase la drum lung!

Se uită cu milă şi cu tristeţe la şirurile de maşini, apoi se cercetă cu privirea pe sine: scurta ei îmblănită era murdară şi plină de pete, pantalonii vătuiţi — mînjiţi de ulei, cizmele — scîlciate, mîinile — înăsprite. În pielea crăpată de ger a mîinilor stătea adîncită o negreală uleioasă. Nu va ieşi negreala asta prea curînd! Şi apoi, nici ea nu va avea prea curînd prilejul să se spele bine de tot, ca mîinile să i se albească din nou!... Astăzi chiar, sau poate mîine, batalionul ei va porni spre noua poziţie.

Şi iarăşi au să înceapă zile, săptămîni, luni întregi de transporturi primejdioase şi istovitoare, cu răgazuri scurte de odihnă, în timpul cărora nu te gîndeşti decît să mănînci ceva mai bine decît de obicei şi să te culci cît mai repede. Acesta era războiul. Războiul aspru, simplu şi crud, prin care trebuia să treci fără să-ţi pierzi puterea de rezistenţă. Veneau luni lungi — şi cine ştie, poate chiar ani — de despărţire, de muncă aspră de front, de peregrinări, de nelinişti, cu scrisori rare şi cîteodată cu săptămîni cumplite de tăcere, de aşteptare şi de teamă. Cîte drumuri trebuia ea să străbată pînă va sosi clipa revederii? Şi oare lucrul acela, cel mai rău din toate, se va întîmpla cu Mika sau cu ea, ori cu amîndoi, mai înainte de a se sfîrşi războiul, mai înainte de victorie?

Se auziră nişte paşi apropiindu-se. Soneá sări în picioare şi se uită pieziş înspre partea de unde venea zgomotul.

— Ehei, a apărut, Sonecika! spuse în chip de salut unul dintre tovarăşii ei. Şi zi, te-ai plimbat destul?

— Ba bine că nu! răspunse Sonea cu vioiciune. Am stat şase minute în plus. Dacă-i bal, bal să fie!

8

Potrivit planului, la uzina de tancuri urmau să vorbească Gudimov, Olga şi „moş" Vladimir Petrovici, dar în ultimul moment, Gudimov fu chemat de către unul din membrii Consiliului Militar al Frontului Leningradului, aşa că trebuiră să ia cuvîntul numai Olga şi „moşul".

La asemenea adunări, Olga povestea cum au prins-o nemţii şi cum a salvat-o Sîciha cu preţul propriei ei vieţi, iar „moşul", despre marşul celor peste o mie de oameni peste mlaştini, pe o potecă cunoscută numai de vînători.

Stăteau la tribună, în faţa cîtorva sute de muncitori. Olga începu să povestească, dar astăzi povestirea ei nu o mulţumea. Ce oameni o ascultau astăzi: muncitorii unei uzine glorioase, eroii unei rezistenţe fără de seamăn! Oamenii aceştia ştiau ce este eroismul şi rezistenţa. De-ar fi fost şi Gudimov de faţă! El ştia să povestească simplu şi chiar cu haz o mulţime de întîmplări şi despre o mulţime de oameni, în aşa fel încît ascultătorii

să-şi dea lămurit seama de lucrul cel mai de căpetenie, anume de caracterul popular al mişcării partizanilor, precum şi de condiţiile grele şi de îndîrjirea eroică dovedită de ei în luptă. Cuvîntările lui erau o convingătoare dare de seamă în faţa unor judecători neîngăduitori, în faţa poporului. Ea, Olga, nu ştia să-şi rînduiască, să-şi generalizeze impresiile, şi simţea că trece pe lîngă tot ce este mai important şi că de emoţie îşi pierde firul gîndurilor.

In schimb, cei prezenţi o ascultau ţinîndu-şi răsuflarea, uitîndu-se cu duioşie şi cu respect la fetişcana aceasta plăpîndă, care trecuse prin atîtea primejdii. O asculta Grigorii Korabliov, gîndindu-se cu amărăciune că rana aceea a lui l-a scos prea devreme din luptă şi că nu putea să le fie folositor partizanilor, atît cît ar fi trebuit, nici ca luptător, nici ca maistru. O asculta Liza, spunîndu-şi cu o nemărginită admiraţie că aceasta este adevărata luptă şi că numai aşa merită să trăieşti pe lume. O asculta Soloduhin, mormăind cu jumătate de gură: „Şi eu, un bătrîn hodorogit, mă cert cu toată lumea şi mă văicăresc mereu, ba mi-am închipuit că-s un erou numai fiindcă n-am dat ortul popii. Uite oameni adevăraţi!" O asculta Saşok, retrăind în gînd tot ce povestea Olga, dar întregind pe loc şi îmbunătăţind, după cum simţea el, desfăşurarea întîmplărilor: cu cuţitul aruncat pe ferestruică ucidea el însuşi santinela, salvînd-o astfel pe Sîciha de la moarte, punea mîna pe automatul lui şi secera cu rafale scurte pe toţi nemţii care încercau să se apropie; apoi stătea la pîndă şi lua prizonier un general SS... Alături de Saşok, Grigorieva îşi ştergea mereu lacrimile, deplîngînd tinereţea zbuciumată a Olgăi şi se gîndea: „Eu îs bătrînă, de mine nu-i păcat, viaţa şi aşa mi-e pe sfîrşite; acuma, la sfîrşitul vieţii, ar trebui să mă răzbun pe blestemaţii ăştia pentru Grişutka, pentru Vaniuşka, pentru toate lacrimile noastre! M-aş culca singură sub roţile unui tren, dacă aş şti că aşa ucigaşii sar în aer. Dar, mi-ar trebui o alinare ca asta, o bucurie ca asta, acum, la sfîrşitul vieţii!" O asculta Vladimir Ivanovici, uitîndu-se de la masa prezidiului cînd la Olga, cînd la Solovuşko, aflată în rîndul întîi şi pe faţa căreia se citea înfrigurarea unei adînci emoţii; le privea pe amîndouă şi se gîndea că fetele sovietice, pline de dragoste de viaţă şi de setea faptelor mari, n-au să se mulţumească niciodată cu sfera îngustă a gospodăriei şi familiei lor, că ele păşesc în rînd cu bărbaţii chiar şi în încordarea războiului. Iar Liuba îl implora în acest timp în gînd: „Lasă-mă, Volodecika, lasă-mă să

plec la partizani! Eu n-am să cad în mîna nemților ca ea: o să fiu vicleană, prevăzătoare, îndemînatică. Știu să trag foarte bine la țintă, merg iute cu schiurile și nu mă tem de nimic. Aș vrea din toată inima să trăiesc viața asta a lor, uimitoare, cumplită, pasionantă! Lasă-mă, Volodecika, am să te iubesc nespus pentru asta!..." Ascultînd-o pe Olga, Levitin se gîndea cîți oameni minunați a scos la iveală războiul și cît de ușor va fi să muncești împreună cu ei după victorie. Numai de ar rămîne în viață... numai de-ar rămîne cît mai mulți în viață...

Olga, fără să bage în seamă nici invidia nobilă, nici emoția ascultătorilor, se simțea încordată ca la un examen, examen la care răspundea nu numai pentru ea, ci și pentru toți tovarășii ei.

— Noi ne străduim să fim tot atît de dîrji și de puternici ca și dumneavoastră, cei de aici — spuse ea. Noi învățăm cum trebuie să luptăm de la voi, locuitorii Leningradului, și vrem să binemeritățm dreptul de a ne numi leningrădeni.

Pe fețele multora se ivi o mirare adîncă. Soloduhin chiar clătină din cap: „Ie-te ce ne mai ridică-n slavă!" Sașok își îndreptă trupul. Liuba părăsi și ea convorbirea aceea imaginară cu Vladimir Ivanovici și rămase pe gînduri.

Olga observă mișcarea provocată în sală de cuvintele ei. Da, locuitorii Leningradului nu înțelegeau încă măreția faptei lor! Simți deodată că-i este mai ușor să vorbească. Nu avea de ce să fie intimidată! Doar oamenii aceștia nu erau aici ca să facă socoteala faptelor de vitejie ale partizanilor; întîlnirea lor era întîlnirea unor tovarăși de luptă, care doreau să se sprijine reciproc, să-și împărtășească unul altuia experiența. Așa chiar și spuse Olga, stîrnind ropote de aplauze. Pe urmă, spre însăși surprinderea ei, începu să povestească despre trădarea Irinkăi. Arătă amănunțit și cu emoție tot ce știa despre fata aceasta, ca și cum era tot atît de important atît pentru muncitorii ce-o ascultau, cît și pentru ea, Olga, să înțeleagă cauzele descompunerii morale a Irinkăi. Iar după liniștea apăsătoare din sală, își dădu seama că lucrul acesta este într-adevăr la fel de important pentru toți.

— Da, tovarăși, eu mă acuz singură! vorbi Olga cu hotărîre. Ea a fost doar alături de mine. Dar eu n-am căutat să-i cunosc sufletul. Trei luni la rînd a avut sub ochi munca noastră: uneori venea spre noi, dar alte ori se ferea înspăimîntată. In schimb, eu i-am trecut cu vederea slăbiciunea, firea ei nehotă-

rîtă. De ce nu i-am vorbit deschis? De ce n-am prevenit-o că în lupta noastră nu există cale de mijloc? De ce n-am căutat să-i călesc sufletul? Irinka avea abia douăzeci de ani! N-a rezistat, s-a lăsat doborîtă, dar de lucrul acesta în primul rînd sînt vinovată eu însămi. Da, sînt vinovată! repetă Olga cu aprindere respingînd privirea de protest a „moşului". In asemenea condiţii trebuie să încredinţezi omului totul sau nimic. Nu se poate să te opreşti la jumătatea drumului! De-aş fi ajutat-o să aibă încredere în propriile ei puteri, de-aş fi ajutat-o să ia o hotărîre şi să treacă peste teama şi uşurinţa ei... Doar fiecare dintre noi, măcar odată în viaţă, a trecut peste teama ce i se cuibărise în suflet, nu-i aşa?

Tăcu îndelung şi apoi urmă cu aceeaşi înflăcărare:

— Vorbesc despre lucrul acesta, deoarece el reprezintă o parte din experienţa mea de luptă. Şi această experienţă are importanţă pentru noi toţi. Nu poţi rămîne nepăsător faţă de un alt om, faţă de slăbiciunile lui. Trebuie să lupţi pentru fiecare suflet, să vorbeşti cu fiecare în parte, deschis, cu grijă, dar fără nici o îngăduinţă! Aici să uită peste capetele oamenilor din sală, zîmbi unui chip care-i apăru în minte şi spuse: Aş vrea să vă arăt felul cum ne educă pe noi, partizanii, comandantul nostru. El are încredere în noi, tovarăşi. Şi după mine, acesta este lucrul cel mai de seamă. El crede în puterile noastre şi ne face şi pe noi să credem că putem totul, că putem să îndurăm şi să biruim totul.

Zicînd acestea, se întoarse brusc şi cu tot corpul spre uşa aflată lîngă estradă şi care tocmai se deschisese.

— Iată-l pe comandantul nostru! rosti ea cu entuziasm şi cu o dragoste nemărginită, împurpurîndu-se la faţă.

Gudimov şi Pegov urcară la masa prezidiului. Veneau de la Smolnîi şi pe chipul lui Gudimov mai stăruia încă o expresie de îngrijorare. Sala îl întîmpină cu aplauze. El scutură din cap, cuprins de însufleţirea generală şi fu bucuros să ia cuvîntul.

In ultimele zile, Olga îl auzise vorbind de cîteva ori în faţa locuitorilor Leningradului. Astăzi însă surprinse în cuvintele lui o notă oarecum nouă, severă.

— Am plecat în pădure şaptesprezece oameni, dintre care unul s-a speriat şi a fugit. Ceilalţi ştiau însă că ţara îşi pune nădejdile în noi, că Stalin are încredere în noi. Pe atunci eram foarte slabi; în schimb, astăzi nemţii trimit împotriva noastră

unităţi de represalii, divizii întregi cu artilerie şi avioane, şi tot nu ne pot nimici. Şi nici n-au să ne nimicească! Dar se poate să o ducem foarte greu încă multă vreme. Vă făgăduim, tovarăşi din Leningrad, să rezistăm la cea mai cumplită presiune a duşmanului şi să transformăm spatele frontului german într-un iad pentru nemţi!

Aşa îşi sfîrşi Gudimov cuvîntarea. Nu era nimic deosebit, dar Olgăi i se păru totuşi că aceste cuvinte ascund o adîncă neliniştе lăuntrică.

— Ce s-a întîmplat, Alexei Grigorievici? întrebă ea, de îndată ce se urcară cu toţii în maşină.

— Nimic, Olenka, nimic! răspunse Gudimov, strîngîndu-i mîna. Am vorbit pentru maşină: îl ducem pe moşul unde trebuie şi pe urmă mergem la Maşa Smolina. Altminteri, nu mai ajungem la ea.

— Cînd plecăm? întrebă Vladimir Petrovici, pe care cuvîntările rostite zilnic îl obosiseră mai mult decît orice hărţuială cu nemţii.

— Am stat destul în ospeţie; e timpul să ne gîndim şi la drum! răspunse Gudimov.

. . . . . .

Maria umbla fără rost prin casă, aci mutînd cîte un lucru de la locul lui, aci cercetîndu-şi cu o privire iscoditoare chipul în oglindă, aci oprindu-se în antreu şi ascultînd dacă nu se aud paşi pe scară. Îi spusese lui Kamenski că va fi acasă pe la orele opt, dar venise mult mai devreme şi izbutise să dea camerei ei, lăsată în părăsire peste iarnă, aspectul intim de dinainte de război. După ce-l culcă pe Andriuşa, îmbrăcă rochia aceea vişinie, singura care nu fusese schimbată pe pîine. La început fu mulţumită de felul cum arată în rochia aceasta. Dar trecu o oră, apoi o oră şi jumătate, iar acum acul ceasornicului se apropia de ora zece, şi Kamenski tot nu mai venea. Se uită din nou în oglindă şi de astă dată se judecă cu răutate, fără milă: observa şi marginea inflamată a pleoapelor, şi micile zbîrcituri din colţurile gurii, şi paloarea cenuşie a obrajilor...

De dimineaţă, Kamenski îi telefonase, spunîndu-i că a reuşit să obţină să fie trimis pe front şi că a fost repartizat la vechiul său regiment. Era foarte mulţumit. Maria îl întrebase în şoaptă, doar atît:

— Cînd pleci?

— Ordinul n-a fost încă semnat, dar chestiunea e rezol-

vată. Sper că în două-trei zile să pot lua regimentul în primire.

Făcuse un efort şi-l felicitase. I se păruse că el s-a bucurat de invitaţia ei mai puţin ca de obicei. Era preocupat pe de-a-ntregul de noile lui griji, de noile lui speranţe. Şi în două-trei zile va pleca...

„Îl iubesc! îşi spunea Maria, rătăcind dintr-o odaie în alta. Îl iubesc şi mi-e necesar... Şi el? El nici măcar nu s-a gîndit că plecarea lui la regiment înseamnă o despărţire! Oare mă iubeşte? Dragostea noastră a început altfel de cum începe dragostea... Fiecare întîlnire era copleşită de impresii amare. Relaţiile dintre noi deveniseră frăţeşti, prieteneşti, cu mult înainte să fi biruit dragostea. Se poate oare ca acum să fie altfel? Oare nu-i prea tîrziu?..."

„Se poate!" exclamă Maria în sinea ei, auzind ciocănindu-se la uşă şi fugi să deschidă, fără să ştie ce va face şi ce va spune, ştiind doar că n-are să-şi ascundă şi nici n-are să-şi stăpînească dragostea.

În prag, însă, dădu cu ochii de Olga şi Gudimov.

Dorea mult să-l vadă pe Gudimov şi totodată se temea de această întîlnire. Presimţea o discuţie grea despre Boris — grea dar hotărîtoare. Ce-i va spune Gudimov?

Se sărutară ca nişte vechi prieteni. Gudimov îi punea întrebări, ea le punea întrebări la amîndoi, şi discuţia trecea astfel pe nesimţite de la un lucru la altul. În toiul discuţiei veni Kamenski, care se bucură de această întîlnire şi se împrieteni numaidecît cu Gudimov şi cu Olga. Discuţia se însufleţi şi mai mult. Nimeni însă nu aducea vorba despre Trubnikov: îl uitaseră cu toţii. Boris Trubnikov nu mai exista pentru ei...

Singură, Maria îşi aminti în treacăt despre el, şi aceasta numai ca să-şi spună încă o dată că trecutul e părăsit pentru totdeauna. Se aşeză pe braţul fotoliului, lîngă Kamenski, atingîndu-i încet umărul cu mîna. El o privi recunoscător, dînd puţin capul pe spate, şi în clipa aceasta Maria fu convinsă că o iubeşte. Şi simţi nevoia să strige: iată omul pe care-l iubesc!

Tocmai atunci, Gudimov se întoarse brusc spre ea şi spuse cu o vădită şi dureroasă sforţare:

— Maşa, ai putea să o găzduieşti la dumneata pentru cîteva săptămîni pe Olga? Ea rămîne aici, la Leningrad.

. . . . . .

În urmă cu două ore, tovarăşul acela din Consiliul Militar al Frontului Leningradului îi arătase lui Gudimov o radio-

gramă a statului major al detaşamentului de partizani şi un raport al recunoaşterii sovietice. Nemţii concentrau din nou forţe de jur împrejurul regiunii controlate de partizani, intenţionînd de astă dată să-i încercuiască şi să-i nimicească. In ajun, partizanii respinseseră primele atacuri ale inamicului. Cîţiva oameni curajoşi provocaseră într-o importantă staţie de cale ferată deraierea unui mare eşalon cu trupe de represalii. Nemţii aduseseră aici şi artilerie, dar unul dintre depozitele de muniţii fusese aruncat în aer chiar în prima noapte. După aprecieri aproximative, în jurul ţinutului controlat de partizani, nemţii concentraseră aproape două divizii, precum şi două unităţi SS...

— Trebuie să ne întoarcem la detaşament! spuse Gudimov, după ce citi raportul pînă la capăt.

Acum, cînd era departe de tovarăşii lui, veştile primite îl îngrijorau mult mai mult decît dacă le-ar fi aflat la faţa locului. Prevedea toate măsurile care se luau în aceste clipe acolo şi îşi dădea seama de toate măsurile care trebuiau luate... Oare tovarăşii rămaşi la conducerea detaşamentului se vor descurca fără el? Vor şti cum să acţioneze?

— Permiteţi să plec la detaşament cu avionul chiar astăzi?

— Nu-i ceva chiar atît de urgent! spuse tovarăşul din Consiliul Militar. Acum drumurile sînt desfundate şi nemţii n-au să întreprindă nimic deocamdată. Dar aici dumneata faci un lucru foarte important. Vizita dumneavoastră a însemnat un mare sprijin pentru populaţie.

Căzură totuşi de acord să reducă planul de acţiuni al detaşamentului şi să grăbească plecarea grupului aflat la Leningrad. Acum totul era hotărît. Pegov îl aştepta pe Gudimov ca să se ducă împreună la uzina de tancuri, dar acesta zăbovea, fără să se încumete să rostească rugămintea ce-i ardea buzele.

— Ei, asta-i tot? întrebă tovarăşul din Consiliul Militar.

— Mai am o rugăminte personală.

— Spune, spune, se face.

— Aş vrea... să las aici pe cineva.

Interlocutorul lui Gudimov ridică întrebător ochii şi, văzîndu-i faţa palidă, spuse cu blîndeţe:

— Bine. Dar... ce-ar putea să facă aici?

— Totul! rosti Gudimov cu hotărîre. E vorba de o tovarăşă, o fată cultă şi capabilă, activistă comsomolistă, care merită toată încrederea.

— Bine, sînt de acord.

Deşi cu aceasta convorbirea luase sfîrşit, căzură amîndoi pe gînduri.

După o vreme, tovarăşul din Consiliul Militar întrebă cu o voită nepăsare, dar cu o ciudată expresie de nelinişte şi de compătimire pe faţă:

— Ea însă... e de acord să rămînă?

— Nu ştiu! răspunse Gudimov, posomorît. Ba cred că nu va fi prea uşor s-o conving. Aş vrea să pun chestiunea în aşa fel, încît să reiasă că este lăsată aici în misiune.

Tăcură o vreme, apoi se ridicară amîndoi în picioare. Luîndu-şi rămas bun, tovarăşul din Consiliul Militar întrebă:

— Dar dumitale... nu-ţi vine prea greu s-o laşi aici? Poate că totuşi n-ar trebui...

— Mi-e greu, într-adevăr. Dar mi-e şi mai greu s-o trimit în misiune sau să ştiu că ia parte la acţiunile detaşamentului.

— Atunci n-o mai trimite. Ţine-o pe lîngă dumneata la statul major. Fireşte, şi acolo e riscant, dar...

Gudimov surîse cu amărăciune:

— Asta-i cu neputinţă. Ea nu va accepta niciodată şi apoi nici nu am dreptul să fac lucrul acesta.

— Uf, Alexei Grigorievici, ce probleme ne pune viaţa în faţă, nouă, bolşevicilor!

Gudimov, care abia îşi stăpîni un oftat, zîmbi şi se însufleţi numaidecît:

— Păi şi noi punem destule probleme vieţii!

Şi iată, acum trebuia să o convingă pe Olga să rămînă. Anume în acest scop se hotărîse să o viziteze împreună pe Maria Smolina, unde voia să o lase pe Olga.

Oare după atîtea peregrinări şi lipsuri, confortul unei locuinţe o va ispiti şi o va face pe Olga să se împace cu această nouă situaţie?

Nu se încumetase să-i vorbească direct, de aceea se adresase Mariei. Tăcură cu toţii deodată şi în liniştea din odaie răsună întrebarea severă a Olgăi:

— Despre cine e vorba, Alexei Grigorievici?

Uitîndu-se cu hotărîre în ochii ei scînteietori de mînie, Gudimov o lămuri că este lăsată pentru cîteva săptămîni în oraş, ca să lucreze la centrul mişcării de partizani. Aşa cerea situaţia. După cîteva săptămîni va fi schimbată de Kolea Prohorov sau de altcineva. Aici, ea, Olga, urma să ţină legătura cu detaşamentul.

— Asta nu-i just! strigă Olga, cu glasul răsunător. N-au dreptul să facă asta! De ce nu le-ai spus că eu nu vreau pentru nimic în lume să rămîn aici? Am să ajung pînă la tovarăşul Jdanov, pînă la tovarăşul Stalin!

— Fetiţo dragă — interveni Kamenski împăciuitor, fără să înţeleagă prea bine despre ce este vorba, dar dornic să-l susţină pe Gudimov dintr-un spirit de solidaritate bărbătească şi de comandant. Ordinul e ordin, şi dacă ţi s-a ordonat să rămîi...

— Nu se poate să mi se fi ordonat... rosti Olga în şoaptă. Văzu ca aievea pe tovarăşii lăsaţi în tabără, văzu bordeiul unde trăise atîta vreme, apoi bordeiul unde se afla staţia de radio a lui Kolea Prohorov, apoi statul major al detaşamentului unde se ducea să primească noi misiuni, fiind nespus de bucuroasă dacă-l vedea pe Gudimov măcar de departe... Îşi aminti de discuţiile nesfîrşite cu Kolea Prohorov — el singur îi bănuia dragostea şi-i arăta o simpatie plină de tristeţe... de Iurii Muzîkant, care aştepta veşti... de tăcutul şi dîrzul Antonov, care o cărase în spate timp de 12 ore... de mătuşa Saşa şi de Tanea, care o ajutaseră cu credinţă şi curaj în toate... Cum să nu se întoarcă la ei? Era ceva de neconceput. Îşi aminti deodată de primul lor act de diversiune, de clipa cînd şi-au luat rămas bun de la Trofimov şi Jenea Orlov, şi de clipa cînd, auzind bubuitura năprasnică a exploziei, a fugit la rîu şi a văzut în lumina flăcărilor arcurile întunecate ale podului aruncat în aer, prăbuşindu-se încet şi parcă gînditoare în apă... Îşi aminti de aşteptarea aceea nesfîrşită, pînă în zori, şi de glasul încordat al lui Gudimov: „Au avut o moarte glorioasă!" Îşi aminti de mulţi alţi tovarăşi care pieriseră în luptă, de bătrîna Sîciha şi de şoapta ei: „Fugi!", şi de cele două împuşcături care au spintecat liniştea nopţii... Să-şi înşele ea tovarăşii? Niciodată!

— E cu neputinţă să mi se dea un asemenea ordin! repetă ea, şi deodată o fulgeră o bănuială confirmată, întărită şi de acea adîncă nelinişte cu care Gudimov se întorsese de la Smolnîi. Dumneata mi-ascunzi adevărul, Alexei Grigorievici. Ce noutăţi ai aflat azi? Veşti rele, nu-i aşa?

— Nu prea bune.

Şi Gudimov le înfăţişă situaţia detaşamentului, fără să ascundă nimic, ba chiar prezentînd-o în culori mai întunecate, cu nădejdea că Olga va fi poate cuprinsă de teamă şi va înţelege că e mai bine să rămînă la Leningrad. Era peste puterile

lui să-i ascundă primejdia ce se apropia. Pe de altă parte, dacă rămînea la Leningrad, ea nu i-ar fi iertat niciodată această minciună. In schimb, dacă el îi făgăduia să o cheme la detaşament cum va trece primejdia, aşa poate că ar fi consimţit să rămînă.

Uitînd de sine în neliniştea ce-o cuprinse pentru tovarăşii ei, Olga aici punea întrebări, aici arăta cine sînt după părerea ei îndrăzneţii care au provocat deraierea eşalonului inamic, aici plănuia noi acte de diversiune, întrebîndu-se cu emoţie dacă şi alţii se vor gîndi la aceste acţiuni şi regretînd că nu este acolo — ea, care avea atîtea legături sigure şi printre muncitorii de la calea ferată, şi prin satele dimprejur... Iar cînd îşi reaminti de sine, precum şi de dorinţa lui Gudimov de a rămîne la Leningrad, nu se mai arătă revoltată. Se apropie calmă de el şi întrebă, privindu-l ţintă în ochi :

— Vrei să mă fereşti, Alexei Grigorievici ?

O nostalgie amară şi multă vreme stăpînită răzbi în răspunsul lui laconic :

— Da, vreau !

Olga îi prinse brusc mîna şi îşi lipi faţa de ea.

— Dacă vrei... dacă vrei să mă fereşti, nu mă lăsa aici ! Nu mă lăsa niciodată deoparte. Înţelegi ? Niciodată !

Şi se trînti pe canapea, înfundîndu-şi faţa în pernă.

Gudimov scoase o ţigară. Degetele îi tremurau.

— Aici, în odaie, doarme Andriuşa şi noi o să fim alungaţi cu ţigările noastre — vorbi Kamenski, trăgîndu-l spre uşă. Hai să fumăm în bucătărie.

— Drace ! făcu Gudimov, văzînd că i s-a rupt ţigara între degete, şi scoase îndată alta. Convinge-o dumneata, Maşa ! şopti el rugător spre Maria, cînd ieşi pe uşă.

In urma lor, amîndouă rămaseră tăcute multă vreme. Deşi înţelegea împotrivirea îndîrjită a Olgăi, Maria voia să-l ajute pe Gudimov, temîndu-se şi ea să o lase să se întoarcă la detaşament, fiindcă acolo moartea o pîndea în fiece clipă. Olga stătea şi acum cu faţa ascunsă în pernă ; Maria o zgudui încetişor de umeri şi întrebă zîmbind :

— Tot nu crezi că te iubeşte, Olea ?

Ea nu răspunse, dar deveni atentă.

— Şi tu care spuneai că el nu te fereşte... şi că nu ţine seama de slăbiciunea ta !

Olga clătină îndărătnică din cap şi bombăni în pernă :

— Mai bine nu m-ar feri!

Maria o smuci cu putere, silind-o să se ridice şi se aşeză alături de ea.

— Stai puţin, Olecika. Nu te aprinde. Eu nu vreau să mă amestec... Dar gîndeşte-te că e vorba de ceva provizoriu, numai pentru cîteva săptămîni. Afară de asta, aici ţi se oferă o muncă importantă, de răspundere, o muncă folositoare tovarăşilor tăi...

Olga se desprinse brusc din îmbrăţişarea Mariei, sări în picioare, făcu cîţiva paşi prin cameră şi se opri în faţa ei.

— Şi pînă una alta, ei să fie ucişi, nu? Să stau aici şi să aştept pînă trece primejdia? Să-mi salvez pielea?! Tu mă sfătuieşti aşa? Tocmai tu?

In cameră ardea numai lampa de pe birou. Olga stătea cu spatele la lumină şi Maria nu-i vedea faţa; doar o linie luminoasă îi contura umerii înguşti şi capul cu fruntea semeţ ridicată. Maria duse mîna la ochi, într-atît de lămurit îi amintea imaginea aceasta a Olgăi de o altă seară: tot aşa, ca acum, ardea numai lampa de pe birou, luminînd din spate umerii lăsaţi neputincioşi şi capul lui Boris, plecat îndărătnic în piept. Cum a spus el atunci? „Fanatică... Jeanne d'Arc... La urma urmelor, eu nu vreau să pier inutil în baia de sînge care va fi aici peste cîteva zile"... Şi iată, sora lui Boris, dimpotrivă, cerea să se întoarcă la tovarăşii ei, ca să înfrunte moartea împreună.

— Iartă-mă, Olea!

— Doar tu înţelegi? exclamă bucuroasă Olga, îmbrăţişînd-o. Ştii, Maşa, acum... acum am să plec chiar dacă el va trebui să rămînă aici!

Bărbaţii fumau tăcuţi în bucătărie, stingheriţi amîndoi de scena de adineauri. Sfîrşind ţigara, Gudimov aprinse alta de la cea dintîi. Kamenski strivi capătul ţigării şi spuse:

— Iartă-mă că mă amestec în treburile dumitale. Dar te sfătuiesc să n-o laşi aici. Aşa e mai bine pentru amîndoi.

Gudimov se încruntă. O stranie expresie de neputinţă îi apăru pe faţă pentru o clipă.

— Dacă ea... dacă s-ar purta altfel cu mine, — rosti el, — poate nu mi-ar fi atît de greu. Dar să lupt veşnic cu mine însumi... E o fiinţă atît de bună. Ea trebuie să trăiască. Să trăiască şi după victorie.

— Şi eu am ţinut foarte mult s-o trimit pe Maria Nikolaevna în spatele frontului! spuse Kamenski. Dar oare avem

noi dreptul să le impunem să accepte o cale pe care noi înşine o respingem ?

— U-uf, războiul ăsta ! mormăi Gudimov printre dinţi. Nu pot să-l sufăr.

In clipa aceea intră în bucătărie Maria, şi amîndoi se întoarseră spre ea.

— Dă-mi o ţigară, Alexei Grigorievici — ceru Maria şi, după ce o aprinse, trase cu lăcomie fumul în piept, căutînd să-şi potolească tulburarea. N-am reuşit să fac nimic ! vorbi ea repede. Olea are dreptate. N-o mai chinui.

— Are dreptate ! încuviinţă, obosit, Gudimov. Dar dumneata, înţelegi, Maşa, înţelegi că acolo eu nu pot, că n-am dreptul să o feresc... mai mult decît pe ceilalţi ? Înţelegi ?

— Da, înţeleg ! răspunse Maria, vorbind cu aceeaşi repeziciune. In schimb, eu cred în puterea dragostei.

— A dragostei ?

— Da ! întări Maria, uitîndu-se la Kamenski cu o triumfătoare convingere. Dragostea singură te fereşte. Iar dacă nu te fereşte, atunci te face să simţi fericirea în însăşi clipa morţii.

Gudimov îi luă mîinile într-ale lui şi i le strînse cu putere.

— Eşti convinsă de asta, Maşa ?

— Fireşte ! răspunse Maria îndată. Du-te la ea, hai, du-te !

Gudimov abia apucă să închidă uşa bucătăriei şi Kamenski păşi spre Maria.

— Ce minunate cuvinte ! rosti el cu o pătimaşă imputare în glas. Mie de ce nu mi-ai spus niciodată asemenea cuvinte, Marina ?!

Maria izbucni în rîs, uitîndu-se pe sub gene la faţa lui adînc tulburată :

— N-ai înţeles că le-am spus şi pentru dumneata ?

9

La Hvoinaia avionul făcu o ultimă escală înainte de a ajunge la Leningrad. De aici urma să fie escortat de către avioane sovietice de vînătoare. Pe aeroport forfoteau călători, aşteptînd să plece spre Leningrad, Moscova, Ural.

Vasilii Vasilievici Korabliov umbla de colo, colo, trăgînd

cu urechea la discuţiile celor din jur şi legînd bucuros noi cunoştinţe. Erau aici partizani care veneau din oraş şi se înapoiau la tovarăşii lor aflaţi în pădurile din regiunea Leningradului: pe aceştia îi aştepta un drum greu. Erau ofiţeri din armată şi flotă, dar mai cu seamă civili „în delegaţie", care veneau ori se duceau la Leningrad, cu diferite treburi. Vasilii Vasilievici rămase foarte mulţumit aflînd despre rînduiala vieţii din oraşul asediat: nemţii erau pe Şoseaua grevelor, dar acolo, în oraş, oamenii ţineau conferinţe ştiinţifice, se agitau cu investiţiile bugetare şi montau spectacole! De asemenea, te impresiona şi faptul că nimeni dintre cei care se duceau la Leningrad nu se temea şi se vede că nici nu se gîndea la primejdia drumului. Zburau, zburau mereu, de parcă n-ar fi fost nici blocadă, nici bombardamente, nici avioanele de vînătoare germane care atacau avioanele de transport. Cît despre cei care soseau pe aerodrom, aceştia erau frămîntaţi de o singură întrebare şi o rosteau de cum puneau piciorul pe pămînt:

— N-aţi auzit cumva noul comunicat? Ce e la Kerci?

Atunci, chipurile pline de însufleţire deveneau îngrijorate dintr-o dată şi cineva răspundea scurt:

— Deocamdată se apără.

Pilotul trecu spre avion şi le strigă din mers pasagerilor săi:

— Haidem, plecăm!

In amurgul nopţii aceleia nordice, sub aripa avionului apăru întinderea întunecată a lacului Ladoga, cu ultimele sloiuri de gheaţă stăruind ca nişte pete albe la faţa apei. Ochii ageri ai lui Vasilii Vasilievici distinseră pe un sloi cadavrul chircit al unui ostaş, care zăcea cu faţa în jos. Pe un altul, bătrînul desluşi nişte sfărîmături — poate rămăşiţele unui camion, poate ale unui avion prăbuşit.

După o jumătate oră, cînd puse piciorul pe pămîntul afînat al aerodromului, Vasilii Vasilievici simţi cu toată fiinţa lui că acesta nu e un pămînt oarecare, ci pămîntul scump al Leningradului, căruia îi dusese atîta dorul.

— Ei, ce-i pe aici, pe la Leningrad? întrebă el pe un mecanic de avioane care-i ieşise în cale.

— Nimic deosebit! răspunse mecanicul, fără chef de vorbă. Se deschid chioşcurile.

— Ce chioşcuri? întrebă nedumerit Vasilii Vasilievici.

— Chioşcurile de răcoritoare. Intr-un oraş care se respectă, vara trebuie doar să existe chioşcuri de răcoritoare.

Şi mecanicul clipi spre bătrînul maistru în chip atît de prietenos, încît Vasilii Vasilievici înţelese că omul acesta de treabă nu-i cîtuşi de puţin morocănos, ci că pur şi simplu nu are timp să stea de vorbă. Şi apoi, îi venea greu să răspundă la o întrebare atît de obişnuită.

— Pe dumneata ce vînt te aduce încoace, unchiule ? întrebă el, uitîndu-se pieziş la părul cărunt al lui Vasilii Vasilievici.

— Am venit pentru consultaţie ! bombăni bătrînul. Am plecat de la uzina mea şi viu tot la uzina mea. Pricepe dacă poţi !

— Păi pricep foarte bine ! răspunse mecanicul, şi din nou clipi spre el.

Un autobus cam hodorogit transportă călătorii în oraş, pe un drum întunecos şi parcă nesfîrşit. Vasilii Vasilievici îşi lipi faţa de geam, dar cartierele mărginaşe pe care le străbăteau acum stăteau cufundate în întuneric, şi nici înainte, încotro mergeau, nu se vedea o geană de lumină. Şi totuşi, într-acolo se întindea oraşul uriaş, populat, oraşul care muncea neobosit.

Fură debarcaţi pe Liteinîi şi li se propuse să rămînă peste noapte în căminul Forţelor aeronautice. In timpul nopţii, circulaţia în oraş era interzisă, fără permis special, dar Vasilii Vasilievici se hotărî totuşi să pornească la drum.

Cumpănindu-şi pe după umăr geamantanul şi coletul cu bunătăţi aduse pentru băiatul lui, bătrînul porni încrezător pe străzile cunoscute. Totul i se părea neschimbat. Din cînd în cînd întîlnea în cale cîte o clădire distrusă, profilîndu-şi liniile ascuţite pe cerul care se lumina. Se uita la ele cuprins de mînie şi se străduia să memoreze strada şi numărul casei respective.

Dacă vedea vreo patrulă se grăbea îndată să-i iasă înainte.

— N-am permis ! spunea el, scoţînd portofelul. Dar poate că-s bune şi hîrtiile astea...

Ostaşii îi cercetau delegaţia şi zîmbeau înţelegători :

— Acasă, hai ?

Şi bătrînul pornea mai departe, bucuros şi plin de luare-aminte la tot ce vedea în jur. Cerul se lumina cu repeziciune şi zorile timpurii de primăvară auriră deodată oraşul. Acum, bătrînul leningrădean nu avea sub ochi numai ruinele, ci şi fiecare gaură de obuz, fiecare ştirbitură făcută de schije pe faţa zidurilor. Erau atît de numeroase, încît el renunţă să se mai oprească şi să mai memoreze casele şi străzile pe care le vedea.

Difuzoarele prinseră glas.

Crainicul de la radio citea cu o voce domoală şi stăpînită comunicatul de dimineaţă :

— ...„în direcţia Harkov trupele noastre au dus lupte ofensive şi au izbutit să înainteze, respingînd contraatacurile inamicului".

— Aşa ! făcu Vasilii Vasilievici, puţin îngrijorat de vestea contraatacurilor duşmanului, fiindcă acum se spunea pentru prima oară despre lucrul acesta, de cînd începuse ofensiva în direcţia Harkov. Va să zică, nemţii au adus acolo noi forţe şi încearcă să ne oprească cu orice preţ.

Crainicul continua să citească comunicatul cu aceeaşi voce domoală :

— „În direcţia Izium-Barvenkovo s-au angajat lupte cu trupele germano-fasciste care au trecut la ofensivă. În peninsula Kerci au continuat luptele în regiunea oraşului Kerci...

— Aşa ! rosti cu un oftat Vasilii Vasilievici, şi porni mai departe, bombănind. Ei, staţi puţin, staţi puţin ! Daţi-ne oleacă de răgaz !

Continua să se uite în jur, observînd toate rănile pricinuite de război pe străzile largi ale oraşului său, dar gîndurile îi zburau departe, tocmai în Ural. Se apropia ora cînd acolo, în colonia ce semăna mai curînd cu o tabără de sinistraţi, de prin toate bărăcile, bordeiele şi vagoanele vor ieşi muncitorii, îndreptîndu-se spre uzină. Ei se vor răspîndi prin ateliere, pe la locurile lor de muncă. Oare astăzi, acolo, e totul pregătit, ca banda rulantă să funcţioneze fără întrerupere ? N-a intervenit cumva vreo încurcătură la prelucrarea termică a pieselor ? Oare locţiitorul său va face faţă sarcinilor ? E un băiat de aur, dar niţel cam moale... Oare şeful schimbului s-a însănătoşit, sau umblă tot chinuit de febră prin ateliere, îmbrăcat cu două pufoaice, şi împarte sarcini oamenilor, strigînd cu vocea-i răguşită ? Eh, numai de n-ar încurca-o ei acolo, numai de n-ar slăbi ritmul muncii...

Cu aceste gînduri neliniştitoare, bătrînul Korabliov se apropie de piaţa aceea dragă, dominată de arcul de triumf şi carul triumfal. Caii înspumaţi se năpusteau spre apus, unde, dincolo de pîcla dimineţii, se ascundea linia frontului, unde, dincolo de reţelele de sîrmă ghimpată, se ascundea duşmanul... „Stai puţin, că venim noi peste tine ! ameninţă Vasilii Vasilievici. N-o să venim cu cai, ci cu tancurile puternice din Ural...

Mii de tancuri o să trimitem împotriva ta, blestematule... mii şi mii de tancuri!"...

O oră mai tîrziu, bătrînul şedea în biroul directorului uzinei, discutînd preocupat despre sarcinile lor de muncă. La un moment dat, Vladimir Ivanovici miji ochii cu şiretenie şi întrebă:

— Ei, Vasilii Vasilievici, acum nu mă mai certi că ai plecat?

— A fost cu folos, aşa că n-are de ce să-mi pară rău! făcu bătrînul drept răspuns, mulţumindu-se să dea din mîini.

— Stai mult aici la noi?

Încă din Ural, aflînd că pleacă în delegaţie, bătrînul Korabliov căutase să obţină o şedere mai îndelungată în oraş, iar pe drum chiar se gîndise că ar fi bine să rămînă definitiv la Leningrad. Acum însă, stînd de vorbă cu Vladimir Ivanovici, îşi dădu seama că în condiţiile blocadei nu există posibilitatea unei largi desfăşurări a producţiei şi, comparînd proporţiile producţiei de aici şi din Ural, înlătură cu asprime gîndul său dintru început.

— Nu pot să zăbovesc prea mult, răspunse el. Şi-apoi, nici nu-i nevoie. Dumneata dă-mi-l pentru început pe Grigorii al meu şi încă vreo cinci oameni pricepuţi, să-i instruiesc puţin, că pe urmă au să ştie ei şi singuri să facă treabă. Vezi, Vladimir Ivanovici, — mărturisi bătrînul după o scurtă tăcere, — mă tem să nu care cumva să slăbească ritmul acolo. Că pe front, vezi dumneata cum se întorc lucrurile...

După aceea, bătrînul Korabliov plecă prin uzină, oprindu-se mereu locului şi rămînînd înmărmurit la vederea distrugerilor cumplite din jur. Din unele ateliere pe jumătate distruse se auzeau zgomot şi scrîşnete aprige de metal, duruitul cuţitelor de strung, bocănit de ciocane, zvon de glasuri. Vasilii Vasilievici se îndrepta într-acolo şi căuta să descopere printre femeile şi tineretul necunoscut de acum pe „bătrînii" săi de odinioară; alături de ei uita de amărăciunea acestei revederi, a uzinei care abia-şi mai trăgea răsuflarea, fiindcă „bătrînii" aveau credinţa că totul va fi refăcut şi viaţa de mai înainte se va reîntoarce.

La un moment dat tresări mirat şi bucuros totodată, văzînd într-un pasaj al halei de montare chipurile cunoscute ale lui Kurbatov şi Soloduhin. Kurbatov avea acelaşi aer ironic şi calm; Soloduhin cel veşnic agitat era tot atît de grăsun şi de trupeş, iar ochelarii îi alunecau mereu pe vîrful nasului, ca de

obicei. Mai important decît orice era însă faptul că aceşti vechi prieteni se ciorovăiau între ei ca întotdeauna. Soloduhin se năpustea asupra lui Kurbatov ca un cocoş.

„Parcă n-am lipsit de-aici nici o zi!" îşi spuse Vasilii Vasilievici, apropiindu-se. După primele îmbrăţişări şi întrebări, Kurbatov începu să se plîngă, uitîndu-se pieziş dar cu dragoste la Soloduhin:

— Mi-a mîncat sufletul grăsunul ăsta! Nu ne împăcăm, şi pace!

Iar Soloduhin mormăi cu un aer vinovat şi cu blîndeţe:

— Lasă, lasă, nu te mai văita: ştie el Vasilii Vasilievici cine-mi eşti!

— Să te amesteci în ciorovăiala voastră, e tot una să judeci bărbatul şi nevasta cînd se ceartă! ripostă Vasilii Vasilievici. Pînă la urmă, tot vinovat ieşi... Nu ştiţi, băiatul meu e pe-aici?

— Doamne, că netoţi mai sîntem! strigă Soloduhin, şi fugi într-un suflet prin hală, strigînd cît îl ţinea gura: Grişa! Ko-ra-bliov!

— Haidem la el! propuse Kurbatov.

Îl găsiră pe Grigorii demontînd un motor. Un băietan cu faţa rotundă, de vreo cincisprezece-şaisprezece ani, îi dădea ajutor, şi bătrînul Korabliov văzu dintr-o privire că băiatul lucrează cu socoteală şi cu îndemînare. Grişa slăbise, era galben la faţă, îmbătrînit, iar cicatricea zgrunţoasă şi roşie care-i brăzda fruntea îi schimba în chip ciudat înfăţişarea.

— Tată! rosti el, uluit, îndreptîndu-şi trupul.

Băieţandrul se îndreptă din mijloc şi el, şi spuse cu un vădit respect, întorcînd ochii înţelegător în altă parte:

— Bună ziua, Vasilii Vasilievici!

Salutul acesta sfios îl ajută pe Vasilii Vasilievici să-şi recapete stăpînirea de sine.

— Bună ziua, bună ziua, meştere! grăi el. Da' al cui eşti de mă cunoşti?

— Cine nu vă cunoaşte pe dumneavoastră în uzină!

— E băiatul lui Averianov — îl lămuri Grigorii. E ajutorul meu, mîna mea dreaptă.

— A-a, de-aia văd eu că eşti îndemînatic. Care va să zică semeni cu tată-tău. Şi cum te cheamă?

— Alexandr.

— Adică, Alexandr Nikolaevici. Hm, hm, ei haide, lucrează.

Feciorul lui Nikolai Egorîci trebuie să ajungă un meşter de frunte.

Zicînd acestea, bătrînul Korabliov se întoarse spre Grigorii şi simţi că i se umplu ochii de lacrimile unei chinuitoare mile părinteşti.

— Eh, că tare te-ai mai topit, Grişa. Ai rămas numai jumătate... Hai undeva să stăm de vorbă. Ori n-ai vreme?

— Poţi să te duci fără grijă, Grigorii Vasilievici; fac eu treaba şi singur! spuse Saşok,

— Da, da, o face! întări cu mîndrie Grigorii. Dacă se ţine aşa, mîine-poimîine îl pun brigadier. O să fie regele mecanicilor!

Intrară amîndoi în biroul pustiu al atelierului şi se aşezară alături, pe bancă. Multe ar fi vrut să-şi spună şi multe ar fi vrut să întrebe şi unul şi celălalt, dar în aceste clipe, cele dintîi clipe ale revederii, totul li se învălmăşea în minte; şi de fiece dată li se părea că nu vorbesc despre lucrul acela cel mai important, despre care ar fi trebuit să vorbească.

— Ei, Grişa, — rosti Vasilii Vasilievici într-un tîrziu, — văd c-ai făcut aici treabă pentru noi toţi... Eu v-am adus o noutate foarte interesantă. Înţelegi, uite despre ce-i vorba...

Ziua de lucru se sfîrşise, muncitorii plecaseră de mult, femeile de serviciu măturaseră prin atelier şi stinseseră lumina, dar cei doi Korabliovi, tatăl şi fiul, stăteau şi acum în birou. Bătrînul tot făcea nişte schiţe pe nişte petice de hîrtie, întărindu-şi lămuririle date prin viu grai. Iar băiatul se uita la schiţe, încuviinţa din cap şi se silea să pătrundă cît mai temeinic acea importantă şi ingenioasă inovaţie concepută de către inginerii şi muncitorii din Uralul depărtat. Din cînd în cînd, bătrînul întreba cu mîndrie:

— Înţelegi ce avantaje avem de-aici? Înţelegi cîtă precizie e în asta?

Şi numaidecît, văzînd faţa trasă şi palidă a feciorului său, îi împingea înainte cîte ceva din bunătăţile scoase din pachet şi întinse pe masă.

— Tu mănîncă, Grigorii, mănîncă!

In vremea asta, Saşok, căruia lauda maistrului său şi cuvintele pline de înţeles ale bătrînului Korabliov îi dăduseră aripi, gonea spre casă cu bicicleta, visînd că în curînd va fi brigadier, că mamă-sa va ieşi atunci din spital şi că el îi va

spune ca un adevărat cap de familie: „Uite ce e, mamă, nu te mai las să munceşti. Odihneşte-te, stai să te faci bine. Eu cîştig atîta cît ne ajunge la amîndoi".

Strada era pustie. Un singur trecător venea în întîmpinarea bicicletei, scîrţîind din cizmele-i noi. Amurgul tîrziu învăluia într-o lumină trandafirie siluieta de statură mijlocie dar bine legată a tînărului ostaş, îmbrăcat cu îngrijire, ce se apropia. Saşok frînă brusc şi sări de pe şa, cercetînd cu invidie uniforma nou-nouţă şi bine ajustată a ostaşului, cizmele şi centura strălucitoare, precum şi boneta lui arătoasă lăsată strengăreşte pe o sprînceană...

— Andrei Andreici! exclamă Saşok deodată, lăsînd bicicleta să cadă la pămînt.

Da, era chiar Andrei Andreici — un fost coleg de şcoală, un băiat de seama lui, poreclit aşa pentru că era voinic şi foarte puternic. Andrei Andreici, pe care el nu-l mai văzuse din toamnă, de cînd lucrau la construirea baricadelor şi despre care ceilalţi băieţi spuneau că trebuie să fi murit, bietul de el, fiindcă într-o bună zi dispăruse fără de veste: la şcoală nu venea, nu lucra nici în echipa de salvare, iar acasă la el ferestrele stăteau bătute în scînduri. Şi iată-l acum, teafăr şi nevătămat! Şi ce chipeş era! Acum, porecla nu putea să mai fie rostită, şi Saşok întrebă, cu sfială, înduioşat de respect:

— Andrei, unde eşti tu acum?

Bucuros de această întîlnire, Andrei îi scutură prieteneşte mîna, dar răspunse mîndru, ba chiar cu înfumurare:

— In regimentul de obuziere de gardă al locotenent-colonelului Jdanov.

— Oho! Şi cum de-ai nimerit acolo?

— Servesc de astă-toamnă! spuse cu importanţă Andrei. Acum sînt propus pentru decorare.

— Pentru ce?

— A fost o poveste...

— Şi cu chestia vîrstei cum rămîne? întrebă Saşok, chinuit de invidie. Eşti înrolat în regulă, ori cum?

— Ostaş în regulă, te cred. Tu nu vezi, răspunse nepăsător Andrei. Nevoia de a se lăuda cu norocul lui birui însă dorinţa aceasta de a-şi da aere, şi Andrei îi povesti cum odată, pe stradă, a fost trîntit la pămînt de suflul unei bombe, cum a

fost ridicat de niște artileriști care l-au dus la baterie ca să-și vină în fire, cum s-a împrietenit cu ei și cum a rămas acolo, la început fără să aibă nici o însărcinare, cum apoi a trecut să țină locul unui servant rănit și cum a fost înrolat prin ordin de zi...

— Dar tu? întrebă el cu îngăduință. Tot la școală?

— Da' de unde! i-o reteză Saşok. Sînt la uzină, lucrez. Și încă de multă vreme.

— Ești ucenic?

Saşok ridică dispreţuitor din umeri și rosti cu demnitate:

— Sînt brigadier. La grupa de motoare.

— Ia te uită! se miră Andrei. Ce fel de motoare? De tancuri?

— Fel de fel! spuse Saşok, înadins fără să precizeze. Activitatea uzinei e secretă, înțelegi și singur...

Era foarte mulțumit că nu s-a făcut de rușine față de prietenul lui cel norocos, și totuși simțea că-l roade invidia: prea arăta bine Andrei! Îi stătea straşnic în uniformă și afară de asta era propus și pentru decorare... Uf, și bicicleta asta căzută la pămînt! Ce nechibzuință din partea lui! Și dacă Andrei se întîlnește cumva cu alți băieți care lucrează la uzină, aceştia au să-i spună că el nu-i brigadier, ci doar „mîna dreaptă" a maistrului — acolo, un mecanic oarecare...

— Ei, trebuie să mă duc la regiment! spuse Andrei, întinzîndu-i mîna. Uite ce e, Saşa. Dacă vrei, vino la noi. Avem noi o secție de tragere, unde toți s-au nimerit numai oameni în vîrstă. Și pe mine m-au ademenit acolo. Ei, ce zici, vii? Vorbesc eu pentru tine...

— Viu, cînd o să am timp, dar în vizită! răspunse grav Saşok. Altfel — cum, să-mi pierd specialitatea? Unde pui că acum învățăm la uzină o metodă nouă de lucru: pe seama cui vrei să las asta?

Andrei se depărtă în lungul străzii, scîrțîind cu cizmele noi, iar Saşok se uita în urma lui, invidiindu-l și totodată rușinîndu-se că s-a lăudat. Dar simțea lămurit că viața lui a căpătat o orientare și că această orientare îi este foarte scumpă și trece înaintea tuturor lucrurilor.

10

Pămîntul afînat, îmbibat de umezeală, îi dădea Lizei un simţămînt necunoscut mai înainte. Ar fi vrut să-şi afunde mîinile în pămînt, să primească din adîncul lui seva vieţii celei veşnice şi fericite. Un simţămînt asemănător îi dădeau numai stelele de pe cer, în nopţile senine, cînd mulţimea acestui popor de lumini în înaltul văzduhului te făcea să gîndeşti la veşnicie şi la imensitatea universului. Dar atunci cînd se uita la bolta nesfîrşită a cerului, Liza se simţea mică şi neînsemnată, pe cînd pămîntul acesta umed care aburea îi simţea aproape, îi era drag şi-i umplea fiinţa, dezvăluindu-i însăşi temeiurile vieţii.

Nemţii trăgeau de dimineaţă, însă obuzele treceau pe sus de tot — spre oraş. Aici, pe cîmpul de grădinărie din apropierea frontului, era linişte. Ici, colo se vedeau aplecate asupra straturilor femei cu basmale pestriţe ori cu şaluri călduroase. Şalurile erau mai multe la număr, căci leningrădencele simţeau şi acum frigul şi nu se prea încredeau în căldura primăverii. Sub şaluri li se ghiceau umerii ascuţiţi, dar umflăturile de sub ochi şi culoarea pămîntie a obrajilor dispăruseră. Mîinile negre şi muncite ale femeilor sădeau cu migală şi cu gingăşie răsadurile de varză în gropiţele ce abureau sub razele soarelui.

Deodată, deasupra întinderii paşnice a cîmpului răsună un şuierat sinistru şi bine cunoscut tuturor. Mai înainte să-şi dea seama ce se petrece, Liza se trînti la pămînt, făcîndu-se una cu el. Obuzul se înfipse cu un urlet năprasnic undeva în marginea cîmpului, ridicînd în văzduh o trîmbă de ţărînă şi de fum.

Liza sări în picioare şi fugi spre adăpost; auzi şuieratul unui alt obuz şi se trînti iar la pămînt. Obuzul acesta căzu tocmai pe locul unde cu o clipă mai înainte ea sădea răsadurile de varză.

Femeile şedeau ghemuite una în alta pe o ieşitură de pămînt umed, în adăpostul pe care-l săpaseră aici încă de la începutul primăverii, ocărîndu-i de mama focului pe nemţi şi aşteptînd să se sfîrşească bombardamentul.

— Ne-au observat! spuneau ele. Uite, acuma bombardează şi grădinile de zarzavat. Ticăloşii!

— Eh, şi vremea trece! oftă Grigorieva. Dacă mai stăm un ceas, se întunecă, şi nu mai apucăm să isprăvim cu săditul.

— Un ceas, da de unde! replică Liza. Nu vezi că salvele-s stinghere? Tragerea asta nu ţine mult.

Pămîntul se cutremura de explozii. Pietricele şi bulgări de pămînt cădeau pe umerii femeilor, dar niciuneia nu-i era frică. Aici, în întunericul din adăpost, se simţeau cu toate în siguranţă, deşi aceasta era o siguranţă înşelătoare.

— Şi dacă ne strică răsadurile? strigă una dintre ele, ascultînd la zgomotul de afară, şi toate avură impresia că acum obuzele cad tocmai în partea unde se aflau înşirate lăzile cu răsaduri.

— Trebuie să răspîndim lăzile! vorbi Grigorieva şi se ridică în picioare. Să stai aşa cu inima strînsă, e mai rău decît să mori.

— Uite că se potoleşte! spuse un glas.

— Da, da, se potoleşte. Acum bat mai spre stînga.

Femeile se îngrămădiră la gura adăpostului: nu se încumetau să iasă afară, şi în acelaşi timp nu voiau să rămînă nici în năbuşeala dinăuntru. Toate căutau cu privirea înspre locul unde se aflau preţioasele răsaduri.

— Se pare c-au scăpat neatinse... Uite-le-s colo, albicioase...

Grigorieva ieşi cea dintîi din adăpost şi păşi cu hotărîre spre lăzile cu răsaduri. Liza o urmă îndată.

Bătrîna dădu deodată din mîini şi porni într-un suflet într-acolo, legănîndu-se greoi în fugă. Liza începu să alerge şi ea, presimţind o nenorocire.

Parte din lăzile cu răsaduri fuseseră împrăştiate de o explozie şi zăceau răsturnate, sfîrtecate, iar plăpîndele răsaduri erau risipite pînă departe de jur-împrejur, strivite şi acoperite cu pămînt.

Grigorieva se lăsă fără o vorbă pe vine şi începu să scoată cu băgare de seamă de sub bulgării de pămînt tulpinile firave şi de un verde gingaş ale răsadurilor. Liza începu să o ajute în tăcere. Mînia şi mila o sugrumau. Cum păliseră, neputincioase, plăpîndele răsaduri! Cît de însetate erau de umezeală, de căldură, de viaţă! Fiecare părea că se roagă: „Salvează-mă, eu am să-mi afund rădăcina în pămînt şi am să-ţi dăruiesc o căpăţînă mare de varză. Am să vă hrănesc pe toţi,

am să vă ajut să treceţi şi a doua iarnă de război. Salvează-mă, că şi eu am să vă salvez la rîndul meu!"...

„Ai scăpat, dragul de tine!" şoptea Liza, luînd în mînă fiecare răsad rămas nevătămat. Deodată îşi dădu seama că moartea a fost la un pas de ea şi se gîndi: „Da, şi eu am scăpat, am scăpat încă o dată cu viaţă!" Şi viaţa care clocotea în trupul ei tînăr, cu forţele împrospătate, i se păru nespus de minunată, contopită cu tot ce exista pe lumea asta puternic şi nesupus distrugerii. Oftă, închise ochii şi rîse în sinea ei. Acum fu pentru întîia oară cînd nu se gîndi că bucuria aceasta este ruşinoasă şi fără rost.

. . . . . .

Tanchiştii dădură buzna pe uşă, gălăgioşi, aşa cum fac de obicei ostaşii întorşi de pe front, dezobişnuiţi de intimitatea unui cămin. Maria, Andriuşa şi Miroşa ieşiseră să-i întîmpine în antreu, unde începură strîngerile de mînă, exclamaţiile, îmbrăţişările, întrebările repezi rămase fără răspuns şi explicaţiile nelămurite cu privire la motivele vizitei.

— Ei, eroilor, destul aţi stat în antreu! vorbi în cele din urmă Maria. Hai, scoteţi-vă mantăile şi poftiţi înăuntru. Miroşa, ce le oferim oaspeţilor?

Bătrîna începu să se agite, se şuşoti puţin cu Maria şi fugi să se îngrijească de samovar. În acest timp, Alexei se apropie de oglindă şi scoase pieptenele să-şi netezească părul, dar tocmai atunci se deschise uşa unei odăi şi el văzu o fată, pe care nu se aştepta de loc s-o întîlnească aici.

Era Liza: ieşise pe coridor, cu un prosop pe umăr, răsucindu-şi din obişnuinţă o buclă desfăcută pe deget. Alexei se înroşi la faţă şi dădu odată, fîstîcit, cu pieptenul prin păr.

— Liza! strigă Maria cu un zîmbet uşor. Am oaspeţi dragi de pe front. Vrei să vii şi tu?

Liza întinse mîna lui Krivozub, care se şi grăbise să o salute, apoi îşi opri ochii asupra lui Alexei şi încremeni.

— Mă mai cunoşti? bolborosi Alexei, trecîndu-şi din nou pieptenul prin păr.

Liza, care se pierduse cu totul, nu ştiu ce să răspundă, nu-i zîmbi şi nici măcar nu-i întinse mîna. Alexei Smolin păru bucuros de tulburarea ei şi, după ce puse pieptenul în buzunar, i-l prezentă din nou pe Gavriuşka Krivozub, adăugînd că abia a ieşit din spital, unde a fost internat ca rănit, şi că nu există pe pămînt un tanchist şi un om mai minunat decît el.

— Eu împart cu Aleoşa şi viaţa, şi moartea! spuse Gavriuşka, cercetînd-o cu privirea pe Liza. Numai fetele nu le împărţim.

Liza zîmbi pentru întîia oară şi fugi sprintenă să se spele. Se simţea cuprinsă de o voioiciune neobişnuită.

— Am venit adineaori de la grădină! le strigă ea. Am nişte mîini!...

Îşi împrospătă îndelung faţa cu apă rece. Petrecuse toată ziua în aer liber şi pielea i se arămise puţin în soare şi în bătaia vîntului, iar faţa îi ardea. Munca în grădină fusese neobişnuită, obositoare, dar ea se simţea ca nou născută, sprintenă, plină de voioşie. Chiar şi părul ce peste iarnă părea ofilit, acum se răsucea ascultător în bucle, pe deget, de parcă s-ar fi înviorat şi el, deşi era la mijloc numai această singură zi petrecută în aer liber.

— Mă găseşti schimbată? întrebă ea, uitîndu-se stăruitor şi cu ochii strălucitori la Alexei Smolin, în faţa căruia se aşezase la masă.

— Te-ai schimbat foarte mult! spuse cu admiraţie Alexei. Şi dacă nu mi te-aş fi închipuit aşa, nici nu te-aş fi recunoscut.

— Cum adică?

— Ştii dumneata! mormăi cu voioşie Alexei. Vrei să-ţi fac complimente de faţă cu toată lumea?

Nici el, nici ea nu mai încercau simţămîntul de stinghereală din primele clipe. Întocmai ca doi drumeţi chinuiţi de sete, ei năzuiau făţiş spre izvorul proaspăt şi dătător de puteri al vieţii, fără să ştie ce-i aşteaptă înainte, după cum nici drumeţul nu ştie dacă apa asupra căreia se apleacă va fi răcoroasă şi bună la gust, deşi buzele-i uscate stau să o soarbă cu lăcomie.

Liza sorbea ceaiul cu o vădită plăcere. Era un simplu ceai, dar o minunată ameţeală făcea să i se învîrtă capul. Iar cînd se ridică să vadă dacă într-adevăr au început nopţile albe, simţi că paşii i se împleticesc, de parcă ar fi băut vin.

Alexei se duse lîngă ea, la fereastră.

— Aici n-o să vedem nimic, fiindcă stăm în lumină — spuse el, uitîndu-se de foarte aproape în ochii ei tulburaţi. Pe urmă, o să ne fluiere şi miliţianul din post. Nu vrei să ieşim în antreu?

Ajunşi în antreul întunecos, ridicară perdeaua de camu-

flaj şi văzură pîcla fantomatică şi albicioasă a nopţii nordice de primăvară.

— Ţi-a arătat cumva Musea scrisoarea mea?

— Ce scrisoare? rosti prelung Liza, deşi îşi amintea foarte bine de scrisoarea în care Alexei povestea verişoarei sale despre o fată — Liza, pe care el a cunoscut-o la uzină.

Maria dorea foarte mult ca Liza să fie fata care „i-a căzut la inimă" lui Alexei. Liza însă i-a spus cu nepăsare că aşa se întîmplă numai în romane. „Acelaşi firicel de care poţi să te agăţi... Un toiag ca să mergi mai uşor la drum"... îşi calificase ea singură, atunci, dorinţa de a răspunde chemării din suflet şi de a mărturisi, de a-i da adresa ei lui Alexei. „Totuşi trebuie să trăiesc şi vreau să trăiesc!" hotărî ea acum.

— Mi-am adus aminte de dumneata — spuse el, găsindu-i mîna în întunericul din antreu.

Un val de căldură o străbătu pe Liza la această atingere. Îşi aminti pentru o clipă de Leonea Gladîşev şi-şi trase mîna, dar îi păru rău văzînd că Smolin nu schiţează nici o împotrivire. In aceeaşi clipă, Alexei o îmbrăţişă cu o îndrăzneală surprinzătoare, în primul rînd pentru el, şi buzele lui găsiră buzele ei supuse. „Ce să fac?" strigă ea în gînd, fără să-l îndepărteze, dar şi fără să răspundă sărutărilor lui. Sîngele îi zvîcnea în tîmple: „Vreau să trăiesc! Să trăiesc! Să trăiesc!" Aproape că nici nu-l cunoştea pe omul acesta şi acum, în întunericul tulbure al nopţii aceleia albe din nord, nici nu-i deslusea faţa. Două mîini străine o mîngîiau cu înfrigurare, buzele unui străin îi sărutau gura cu lăcomie, şi ea se temea, se bucura şi în acelaşi timp era mîhnită pînă la disperare, dorind ca asta să continue, să continue fără sfîrşit.

Uşa dinspre sufragerie se crăpă, scîrţîind, şi undeva aproape se auzi vocea Miroşei. Un dreptunghi pieziş de lumină se aşternu pe podea.

Liza se smulse din braţele lui Alexei şi se strecură în camera ei. Se trînti pe canapea sughiţînd de plîns, zîmbind şi ascultînd la zgomotele din jur.

Auzea vag glasurile din sufragerie. Băiatul acela bun, Krivozub, rîdea, iar Maria rîdea şi ea. Oare de ce rîdeau? O altă voce ajunse pînă la Liza — o voce potolită şi totodată chibzuită, care aminti că e timpul de plecare. Era vocea lui Alexei Smolin. Va să zică el se grăbeşte să plece? N-are decît... N-are decît...

Umilită de gîndul acesta, se hotărî să nu iasă pentru nimic în lume din cameră. Lasă-l să plece, să nu mai vină niciodată. Cu atît mai bine!

— Stai puțin, Gavriușa! se auzi vocea lui Alexei.

Niște pași sfioși se opriră în fața ușii. Cineva rămase acolo un timp, nemișcat, ascultînd ca și ea. Pe urmă ciocăni încetișor și crăpă ușa.

— Nu-i voie! strigă speriată Liza, repezindu-se la ușă și ținînd-o cu mîinile.

— De ce, Liza? îngînă cu mîhnire Alexei. Vreau să-mi iau rămas bun de la dumneata. La ora două ne așteaptă o mașină a statului major... Nu vrei să mă lași înăuntru? Nici măcar o clipă?

Ea tăcea, ținînd cu mîinile ușa pe care Alexei o împingea încet, dar stăruitor, de cealaltă parte.

— Te-am supărat cu ceva, Liza? întrebă el, apoi surîse nespus de blînd, și vîrî mîna în deschizătură. Ei hai, dă-mi mînuța și nu fii supărată. Mi-e sufletul curat, să știi...

Liza lăsă ușa, iar el se strecură îndată înăuntru, închizînd-o singur. Ea se lipi de omul acesta străin dar dorit și izbucni în plîns, în timp ce el îi șoptea cu un aer vinovat, prinzîndu-i lacrimile cu buzele acum moi și pline de gingășie:

— Uite... știi... mi-ești dragă... Am să caut să viu mai curînd... Am să-ți scriu... Sînt atît de bucuros că te-am găsit.

Alexei îi netezea părul despletit și-și dădea emoționat seama că fata aceasta aproape necunoscută, pe care el a idealizat-o și a respectat-o atît de mult de departe, i-a devenit dintr-o dată nespus de apropiată, că probabil a venit lîngă el la fel de nefericită ca și mai înainte, dar că așa, anume așa, îi este nespus de dragă.

— Ai grijă, păzește-te! șopti Liza cu o tresărire, fulgerată de un gînd cumplit.

— Ei poftim! Acum trebuie să te păzesc eu pe tine... Prin urmare, trebuie să lupt.

— Cînd are să se sfîrșească asta, doamne! murmură ea cu mînie.

În dreptul ușii se auzi zbîrnîitul unei lanterne acționată de mînă.

— Mi se pare că o să trebuiască să mă întorc singur! vorbi Krivozub, oftînd chiar lîngă ușă.

— Da, efectivul vostru s-a redus cu 50%! spuse Maria.

— Vin, uite că vin! strigă Alexei, sărutînd-o cu patimă pentru ultima oară.

Liza ieşi să-l conducă, fericită şi-n acelaşi timp tristă, cu buzele puţin umflate. Krivozub îi puse lanterna în faţă, dar îndepărtă numaidecît în altă parte fîşia de lumină şi renunţă la gluma pe care o avea pregătită.

— Ai grijă, păzeşte-te! repetă Liza.

Acum îi era cu totul indiferent faptul dacă o aud şi o văd şi alţii.

11

La batalionul lui Samohin se putea ajunge noaptea, la adăpostul întunericului, iar ziua, pe lumină, numai prin şanţurile de comunicaţie unde, în urma ploilor recente, te înfundai în noroi pînă la glezne. In cîmpia aceasta blestemată totul se vedea ca-n palmă, oferind inamicului o ţintă minunată.

Kamenski aşteptă să se lase scurta noapte nordică şi porni spre Samohin, împreună cu agentul său de legătură, mergînd de-a dreptul peste cîmpul sfîrtecat de obuze şi învăluit într-un abur uşor. Mergeau fără greutate, învioraţi de aerul cald şi umed al nopţii.

Se apropiau de terasamentul căii ferate, cînd nemţii deschiseră focul cu aruncătoarele de mine.

— Tovarăşe maior, n-ar fi mai bine să aşteptăm pînă se sfîrşeşte cu povestea asta? întrebă agentul de legătură.

Kamenski, care nu se obişnuise încă cu noul lui grad, la auzul căruia zîmbea voios, răspunse cu un aer glumeţ:

— E rouă multă, tovarăşe Egorov; ca să te aşezi jos — e ud, şi ca să stai pe loc — te plictiseşti. Poate că totuşi ajungem, ce zici?

— Cred că ar fi mai bine să aşteptăm, dar la o adică putem să ajungem şi-acolo! spuse agentul de legătură şi, lăsîndu-şi capul în piept, porni înainte cu pasul neşovăielnic al vînătorului deprins să străbată locuri neumblate.

Agentul de legătură îi plăcea lui Kamenski şi-l făcu să se întoarcă la gîndurile ce-l preocupau în legătură cu rezervele primite. Efectivul acestor rezerve era alcătuit din leningrădeni (parte proaspăt mobilizaţi, parte ieşiţi de prin spi-

tale) şi din recruţi siberieni. Leningrădenii erau slăbiţi şi păstrau cu toţii într-o măsură mai mare sau mai mică urmele iernii de foamete prin care trecuseră. In ei însă se căliseră acele însuşiri sufleteşti, atît de necesare unui ostaş şi pe care Kamenski le denumise laconic: „Şcoala Leningradului". Siberienii se aflau pentru prima dată pe front şi abia acum cunoşteau războiul, bombardamentele. In schimb, erau ostaşi voinici, harnici, rezistenţi la marşuri şi ţintaşi foarte iscusiţi. Din rîndurile lor ieşeau cercetaşi dibaci şi minunaţi ţintaşi lunetişti. In plus ei deprindeau cu repeziciune orice muncă. Nenorocirea consta în faptul că noii ostaşi trebuiau iniţiaţi în tehnica modernă de luptă în însuşi mersul războiului, iar luptele apropiate ce se anunţau pe această afurisită cîmpie mlăştinoasă, împotriva unui duşman care-şi construise fortificaţii temeinice pentru iarnă, cereau nu numai curaj, ci şi pricepere. Luînd în primire regimentul, Kamenski îndreptase din prima zi toate forţele ofiţerilor spre instruirea ostaşilor şi „se agăţase" cu o îndîrjire deosebită de comandanţii inferiori. Priceperea şi perspicacitatea acestora determinau rezultatul oricărei operaţii, chiar şi a celei mai chibzuite şi mai bine condusă de sus.

— Tovarăşe maior, aici ar trebui să iuţim pasul — spuse în şoaptă agentul de legătură, cînd ajunseră în dreptul terasamentului.

Se aplecară amîndoi spre pămînt, se căţărară pe terasament şi apoi se lăsară să alunece jos, de cealaltă parte. Kamenski auzea cum şuieră gloanţele în jurul lui şi cum se înşurubează în pietriş.

— Şi la ce-or fi stricînd ei muniţia, trăgînd la nimereală? îşi ieşi din fire agentul de legătură. Acum zic să intrăm în tranşee — propuse el după o clipă. Aşa sîntem mai în siguranţă.

Minele explodau aiurea, cînd mai aproape, cînd mai departe, în largul cîmpiei, dar chiar şi acum, în întunericul tulbure al nopţii albe, omul se simţea o ţintă vizată din toate părţile. Fugiră pînă la un şanţ de comunicaţie şi săriră în noroiul moale aşternut pe fundul şanţului.

— Nu-i nimic, ajungem îndată! zise în chip de consolare agentul de legătură. Mergeţi pe urmele mele, tovarăşe maior, aşa poate că o să vă fie mai uşor.

O mină explodă undeva foarte aproape şi schijele le şuierară pe deasupra capului.

— Ne duceam pe copcă dacă eram sus! mormăi agentul de legătură. Mai bine să frămîntăm noroiul ăsta.

— Ai dreptate! consimți Kamenski. Noi mai avem încă nevoie de viață.

Ca întotdeauna cînd moartea trecea pe lîngă el, Kamenski își aminti cu o gingășie apăsătoare și plină de recunoștință de Maria. I se părea că a așteptat-o foarte mult, atît de mult, încît dragostea ei a venit ca un dar al întîmplării. Petrecuseră numai trei seri și trei nopți împreună... Cum pălise ea aflînd că în dimineața aceea pleacă la regiment! Totuși, clipa de rămas bun trecuse cu ușurință, de parcă el n-ar fi plecat pe front, ci într-o delegație oarecare...

— Am ajuns, tovarășe maior! spuse agentul de legătură. Straşnic adăpost are tovarășul comandant de batalion Samohin. E mai bun decît al dumneavoastră.

— Numai că eu n-am de gînd să fac pureci într-al meu! răspunse Kamenski, și adăugă, arătînd spre fortificațiile germane: Uite colo noul meu adăpost!

Știa că aceste cuvinte ale lui au să ajungă chiar astăzi cu „poșta soldaților" în toate bordeiele și tranșeele, și au să-l ajute tot atît de mult ca și convorbirile speciale cu trupa, menite să-i însuflețească pe ostași.

Samohin, care fusese prevenit de vizita lui Kamenski, îl aștepta cu acel simțămînt de neliniște și bucurie cu care este așteptat întotdeauna un comandant iubit dar sever. Adăpostul fusese construit de către siberieni și era într-adevăr un adăpost trainic, confortabil, ba chiar foarte plăcut. Kamenski observă pe sobiță niște gamele acoperite, și pe marginea mesei, sub un șervețel alb, un tacîm pregătit.

— Stai bine, nimic de zis! vorbi Kamenski, cercetînd cu privirea pereții căptușiți cu placaj și vopsiți în culoarea lemnului de stejar, patul așternut cu grijă după o perdea și lavoarul cu oglindă. Cu un apartament ca ăsta poți să te și însori. Te ia oricine!

Samohin se înroși la față și făcu un gest furios spre ostașul de serviciu, care se ivise în ușă, cu o tavă în mîini. În schimb, după o clipă, întrebă cu o voce calmă și fără nici un sentiment de vinovăție:

— Socotiți că aceste lucruri sînt de prisos, tovarășe maior?

Kamenski nu răspunse. Ridică șervețelul și văzu cîteva

cești, pahărele, o cutie de conserve deschisă și o mică sticlă cu spirt îndoit cu apă.

— Vă rog să mă credeți, tovarășe maior, că n-am de loc de gînd să prind rădăcini aici! vorbi cu aprindere Samohin. In ce mă privește, să n-aveți nici o grijă în privința asta.

— Dacă-i așa, atunci e bine! răspunse Kamenski. Ei, prietene, haide să dăm o raită pe la compănii.

Nu avusese intenția aceasta. Luase hotărîrea abia acum, și numai cu gîndul șiret de a-l „mîna" cum se cuvine pe Samohin.

Cînd ieșiră afară, Kamenski auzi niște voci din cealaltă jumătate a adăpostului, unde stăteau ostașii. Se opri din mers și zăbovi puțin.

— Adăpostul nu-i stație de metro, ca să-i zugrăvești pereții! spunea agentul de legătură. „Al nostru" e sever în privința asta. El are, care va să zică, un plan general, vrea să-și facă un adăpost nou în păduricea aia de colo, din fața noastră. Și tot n-o să avem vreme de zugrăvit pereții, fiindcă și de-acolo o să pornim spre altă țintă și o s-o ținem tot așa pînă la granița Germaniei...

— Păi noi la fel! Pînă n-ajungem la Berlin, n-o să ne aflăm liniștea! răspunse cu semeție o altă voce. Comandantul nostru de batalion are și o adresă acolo: Hitlerstrasse...

— Ostașul meu l-a întrecut pe-al dumneavoastră! se grăbi să remarce Samohin.

— Să ajungă batalioanele mele pe Hitlerstrasse, că le-ajung eu din urmă! replică Kamenski, și adăugă cu seriozitate: Cît despre a „prinde rădăcină", află că gîndurile astea se furișează pe nesimțite. Te vîri în pămînt, te instalezi cu tot confortul, ai șase planșeuri deasupra, orașul e la doi pași, iar luptele continuă să fie mărunte, de mică importanță, fără perspective de glorie. Pentru fiecare sută de metri trebuie să muști pămîntul cu dinții... Merită? Și mai ai poftă de așa ceva?

După căldura din adăpost, vremea părea rece și umedă. Se stîrnise un vînt care îți biciuia fața cu o pulbere mărunță de apă. Intunericul se îndesise. Cizmele se înfundau adînc în noroiul clisos.

— Mergem departe? întrebă Samohin.

— Hai să facem tot drumul, așa cum ai fi mers dumneata singur.

— Bine! se învoi Samohin, și conduse comandantul de

la o companie la alta, din bordei în bordei, din tranşee în tranşee.

Samohin, un comandant bun şi exigent, era bucuros să-i arate oaspetelui său marea lui gospodărie. Îşi iubea oamenii şi se mîndrea cu mulţi dintre ei. Ştiind despre Kamenski că se interesează în mod deosebit de comandanţii inferiori, avea grijă să i-i prezinte peste tot, angajînd cu ei discuţii care permiteau să le apreciezi pregătirea şi calităţile.

Străbătură aşa mulţi kilometri în noaptea aceea şi obosiră de-a binelea, dar erau amîndoi mulţumiţi şi se sileau să nu cedeze unul altuia în ce priveşte rezistenţa.

Cînd se întoarseră în adăpostul confortabil al comandantului de batalion şi ostaşul de serviciu, cu ochii lipiţi de somn, se repezi să încălzească cina, Kamenski puse mîna peste şervetelul aşternut deasupra sticlei cu spirt şi a gustării, făcu sever un semn cu capul spre un scaun fără spătar şi spuse:

— Acum, hai să stăm de vorbă.

Samohin, care abia aştepta să mănînce, îşi îndreptă numaidecît ţinuta, gata să asculte.

— Cu ce mi te-ai lăudat azi? Pavliukov e bun gospodar, Gribov e îndrăzneţ, Morgacev e pasionat pentru tehnică... nu-i aşa? Mie, Samohin, îmi trebuie însă o îmbinare a tuturor acestor calităţi. Dumitale, de asemenea. Patriei noastre, de asemenea. Aşa că se impune să te ocupi de pregătirea de luptă a lui Pavliukov; iar pe Gribov să-l înveţi să învingă în luptă cu priceperea şi cu tehnica, nu cu îndrăzneala. De ce Morgacev nu se îngrijeşte ca ostaşii întorşi din recunoaştere să-şi poată usca îmbrăcămintea cum trebuie? Noi o să arătăm generalului numai faţada lucrurilor, dar asta o putem face doar în cazul că se nimereşte un general oarecare... Acum spune-mi ce planuri ai în privinţa pregătirii de luptă a oamenilor?

Discutară un ceas, uitînd de oboseală, aşa cum se întîmplă cu toţi oamenii care-şi iubesc cu pasiune munca.

Deodată, o voce plină de bucurie şi de emoţie le întrerupse convorbirea:

— Tovarăşe maior, permiteţi să raportez tovarăşului căpitan?

Kamenski înţelese că s-a petrecut ceva important, cu care oamenii ţin să se laude de faţă cu el.

— Ce este?

— S-a întors grupa de recunoaştere, tovarăşe comandant. S-a întors cu un prizonier.

— Un prizonier ?! Aduceţi-l numaidecît aici ! E un lucru foarte bine venit, foarte bine venit !

Cercetaşii se vede că aşteptau chiar lîngă uşă, fiindcă în clipa următoare dădură buzna înăuntru, împingînd înainte un neamţ voinic şi cu vînătăi pe faţă.

— Ce întîlnire ! exclamă deodată Kamenski, ridicîndu-se şi strîngînd mîinile ude şi murdare ale cercetaşilor. Ce întîlnire !

În faţa lui Kamenski, ferindu-se cu scîrbă de neamţ, stăteau Mitea Kudriavţev şi Kociarian.

— Nu vă apropiaţi de el, tovarăşe maior — vorbi Mitea, ţuguindu-şi cu o repulsie copilărească buzele. Are păduchi.

— Asta-i bună ! rîse Kamenski. Şi eu care credeam că expresia „fritzi păduchioşi" e scornită de agitatorii noştri... Veniţi încoace, eroilor ; haide, trageţi o duşcă suplimentară şi raportaţi-mi cum aţi devenit cercetaşi şi cum aţi pus mîna pe neamţul ăsta.

Seara tîrziu, Mitea şi Kociarian plecaseră să-şi aleagă noi poziţii de tragere, şi pentru asta „se adînciseră niţel" în liniile duşmanului. Fritzul ieşise de unul singur din bordei şi pornise în direcţie contrară decît în aceea în care trebuia să meargă. Era beat, dar pe drum, cînd ei îl aduseseră încoace, se trezise de frică. Se împotrivise nu glumă, împărţind la pumni ca un adevărat boxer. Mitea, care cunoştea limba germană, dădea asigurări că neamţul este un debil mintal.

Interogatoriul scurt, luat imediat, confirmă părerea lui Mitea. Neamţul spuse bucuros tot ce ştia, numai că nu ştia mare lucru. Kamenski află o singură informaţie interesantă, anume că prizonierul a sosit cu batalionul său pe frontul Leningradului cu o lună în urmă.

— Ai auzit... e numai de o lună aici ! exclamă Kamenski, după ce Mitea şi Kociarian scoaseră prizonierul afară. Dumneata spui „stăm pe loc", „stăm pe loc", dar uite, pentru că noi stăm pe loc, nemţii sînt nevoiţi să aducă aici forţe proaspete. Înţelegi ?

Dădu cu hotărîre la o parte şerveţelul şi aşeză el însuşi masa, rînduind păhărelele, farfuriile, sticla cu spirt şi conservele.

— Hai, scoate tot ce ai de mîncare, că m-ai lăsat să mor de foame. Halal gazdă!

Mîncară cu voioşie, băură un păhărel şi apoi încă unul. Kamenski vorbea cu un aer prietenesc despre lucruri lipsite de importanţă, aşteptînd ca Samohin să-şi potolească foamea, să se mai încălzească şi să înceapă el singur o convorbire, ca de la om la om. Această convorbire era necesară... Oricît de mult s-ar fi interesat Samohin de batalionul lui şi oricît de intens s-ar fi pregătit pentru luptele apropiate, avea totuşi în adîncul sufletului o oarecare nemulţumire sau îndoială, şi Kamenski simţise asta.

— Eu nu m-am plîns că stăm pe loc! vorbi deodată Samohin, dînd deoparte farfuria din faţă şi scoţînd pe masă tutunul şi hîrtia de răsucit ţigări. De unde ştiţi dumneavoastră, Leonid Ivanovici, că eu gîndesc aşa?

— Dar gîndeşti, nu?

— Da. Dumneavoastră nu gîndiţi la fel ca mine?

— Nu.

— Nu-i adevărat, Leonid Ivanovici. Nu vreţi să mărturisiţi asta, fiindcă trebuie să mă dăscăliţi pe mine... In sinea dumneavoastră, însă, gîndiţi tot aşa: la ce naiba stă armata pe loc şi astupă spărturile mici, provocînd duşmanului pierderi mărunte? La ce naiba stăm noi pe loc în mlaştina asta? Şi dacă ne mişcăm, ne mişcăm numai cu un batalion şi în caz extrem cu o divizie... Zicînd aceasta, Samohin îşi aprinse cu mişcări nesigure o ţigară, şi Kamenski constată că e puţin ameţit. Samohin îşi dădu şi el seama de lucrul acesta, se plimbă un timp prin încăpere, apoi îşi răcori capul cu apă rece, pufăind de plăcere, şi se întoarse la masă. Leonid Ivanovici, — urmă el, uitîndu-se la Kamenski cu ochii limpeziţi, — dumneavoastră sînteţi comandantul şi învăţătorul meu. Spuneţi-mi, pentru dumnezeu: pregătirea asta e serioasă? Ne pregătiţi pentru ofensivă, sau numai aşa, ca să ne izbim iar cu fruntea de perete, să ne facem un cucui şi să ne întoarcem acasă?

Observînd o expresie de ciudă pe faţa comandantului, adăugă:

— Sînt neliniştit, dar nu sînt beat, Leonid Ivanîci. Imi arde inima şi rachiul mi-a dezlegat limba. Asta-i tot. Trecem la ofensivă ori nu?

— Trecem! rosti Kamenski cu seriozitate.

— Cu toate forţele?!

— Cu tot regimentul, dragul meu, cu tot regimentul şi chiar cu toată divizia.

— A-a! făcu cu amărăciune Samohin, şi declamă, imitînd vocea imposibilă a crainicului de la radio: „Unităţile noastre care acţionează într-unul din sectoarele de pe Frontul Leningradului, dînd lupte de importanţă locală, şi-au îmbunătăţit într-o oarecare măsură poziţiile, distrugînd nouă bordeie inamice, trei cuiburi de mitralieră, cinci căruţe..."

— Nu minţi! strigă Kamenski, lovind cu pumnul în masă.

Samohin frînse ţigara între degete, apoi se aşeză şi se apucă să-şi răsucească alta, mişcîndu-şi buzele care-i păliseră.

— Inimos mai eşti, tovarăşe! Şi cînd mă gîndesc că treci drept un comandant cu sînge rece! spuse Kamenski cu simpatie, şi îşi răsuci şi el o ţigară, pregătindu-se să-i răspundă. Te-ai potolit? Atunci ascultă. Cunoşti tabloul situaţiei generale?

— Cu atît mai mult trebuie să lovim pe toate fronturile!

— Cu atît mai mult, cu atît mai mult! Mai întîi, orientează-te! Peninsula Kerci a căzut. Asta înseamnă că şi Sevastopolul se sufocă! Peste iarnă, i-am lovit binişor pe nemţi şi am încercat o ofensivă în direcţia Harkov, venind în ajutorul Kerciului. Ei au răspuns cu o ofensivă în direcţia Izium-Barvenski, apoi în direcţia Harkov, şi au trecut la acţiune pe tot frontul de sud. Din asta se vede că au încă destule forţe... Uită-te la hartă şi vezi ce urmăresc. Să-ţi spun eu: prin Kuban vor să răzbată spre Groznîi-Baku, adică spre petrol... Una la mînă! Pe urmă spre Volga — două la mînă! Spre Vol-ga! Unde se hotărăşte acum soarta ţării? Şi nu numai soarta ţării noastre, ci soarta întregii lumi? Acolo! Toate mijloacele tehnice de luptă, muniţiile, toate rezervele, unde trebuie oare aruncate în luptă? Acolo!

— Parcă eu nu înţeleg? rosti Samohin, cu implorare în glas. Mi se pare numai că noi am putea da o mînă de ajutor, Leonid Ivanîci. Găsesc că noi ar trebui să acţionăm mai masiv, mai hotărît, cu mai multă amploare. De ce acţionăm numai în limitele sectoarelor şi numai cu forţe neînsemnate? Să pornim odată şi noi la ofensivă...

— Şi dacă te repezi cu toate forţele şi eşti zdrobit? întrebă, sec, Kamenski.

Ochii lui Samohin sclipiră plini de răutate.

— Amintiţi-vă cum judecaţi dumneavoastră lucrurile astă

toamnă, la cotă, şi cum aţi obţinut ce-aţi vrut. Şi uite că n-aţi fost zdrobit!

— Da, dragul meu, dar atunci totul atîrna de un fir de păr: ori-ori! Şi apoi, prietene, noi am acţionat şi atunci tot cu forţe mici şi am recucerit numai doi kilometri... In schimb, urmările au fost mari!

Kamenski se ridică şi se apropie de harta prinsă pe perete, deasupra patului.

— Văd că muţi steguleţele, Samohin, dar de gîndit gîndeşti prea puţin asupra situaţiei. Uită-te la frontul nostru, la Frontul Leningradului. Ţii minte ce spunea Hitler astă-iarnă? „Leningradul va cădea la picioarele noastre ca un măr copt". Noi însă nu le-am căzut la picioare şi atîrnăm deasupra întregii lui grupări nordice de forţe ca o bombă, nu ca un măr. Cine asediază aici: ei ne asediază pe noi sau noi pe ei? Cîte forţe atragem noi asupra noastră? Dacă n-am fi noi, ei ar izola nordul şi-ar învălui Moscova pe la nord. Este? Noi însă nu-i lăsăm să facă asta, îi ţinem pe loc. Leningradul nu l-au luat, este? Tihvinul n-au putut să-l păstreze, este? Cu finlandezii n-au putut să facă joncţiunea, este? Doar trebuie să înţelegem toate astea!

— Asta-i limpede! consimţi cu încăpăţînare Samohin. — Dar mie mi-e necaz tocmai pentru vorbele astea ale dumneavoastră: nu l-au luat, n-au putut să-l păstreze, n-au putut să facă joncţiunea... Toate astea înseamnă luptă defensivă, nu ofensivă. Cînd o să putem spune şi noi: „Am învins duşmanul, l-am izgonit, l-am dat la dracu peste cap?!"

— Nu înţeleg cum dumneata, care ai luat parte la toate luptele din iarnă şi din primăvară, poţi să uiţi că apărarea noastră a fost tot timpul activă, chiar şi atunci cînd ostaşul mergea la luptă flămînd! Cîţi prieteni ţi-ai înmormîntat în luptele astea?

— Tocmai asta mă doare, Leonid Ivanîci! rosti Samohin. Am înmormîntat o mulţime de tovarăşi de-ai noştri, dar am rămas pe aceleaşi moviliţe şi ne tîrîm pe acelaşi terasament de cale ferată...

— Dumneata n-ai fost niciodată pe peticul nostru de pămînt de pe Neva, amice. Eu am fost. Am stat acolo numai o zi şi o noapte, şi tot mă mir că am scăpat teafăr. Ne-am cramponat pe aceşti opt sute de metri şi rezistăm; nu putem răzbi mai departe, dar nici nu ne lăsăm daţi peste cap. Cînd te gîn-

deşti omeneşte, zici — de ce asta ? Oamenii ar trebui cruţaţi... Adevărul însă, adevărul cel mare, arată că aşa, anume aşa au fost salvaţi milioane de oameni. Oare am fi recucerit noi Tihvinul fără lupta asta pentru cei opt sute de metri de pămînt de pe malul drept al Nevei ? Cred că nu. Pe peticul ăsta noi am încătuşat forţe uriaşe ale duşmanului ! Sau să luăm luptele de-aici. Te înţeleg, ai vrea succese, gloria faptelor de arme. Crezi că eu nu vreau gloria asta ? Dar, prietene, noi ne vom acoperi cu toţii de glorie, şi încă în faţa lumii întregi, dacă-l vom zdrobi pe neamţ... Cît despre luptele noastre „locale" de-aci, află că şi ele le-au făcut nemţilor viaţa amară. Gîndeşte-te la prizonierul de-adineauri ! Au fost aduşi aici numai de-o lună de zile. Şi de unde ? Tocmai de pe Volhov. Va să zică, luptele astea „locale" i-au silit pe nemţi să slăbească presiunea acolo, ca s-o întărească aici, nu ?

Se ridică şi-l îmbrăţişă cu blîndeţe pe Samohin.

— Trecem noi şi la ofensivă, dragul meu, o să trecem ! O să ne năpustim în pădurice aia din faţă, în lungul şoselei, spre Ulianovka, spre Tosno... Asta înseamnă că venim în spatele forţelor noastre grupate la Mga şi că deci situaţia de la Mga va deveni mai uşoară. Şi deci se va micşora şi primejdia ce ameninţă Leningradul... Pe urmă au să fie şi treburi mai importante de făcut — treburile cele mai importante. O să trebuiască să zdrobim, să alungăm, să dăm neamţul peste cap !

— De-ar fi mai curînd...

— Pentru asta, hai să ne îndeplinim treburile noastre neînsemnate, ca şi cum ar fi cele mai importante. Şi încă ceva, tovarăşe comandant de batalion — urmă Kamenski, vorbind pe alt ton. Nu uita că luptele astea neînsemnate sînt pentru voi o şcoală de luptă. O pregătire de luptă pentru ofensiva asupra Berlinului, unde agentul dumitale de legătură se gîndeşte să-ţi găsească un cantonament. E limpede ?

Kamenski scoase capul afară pe uşă. Dimineaţa însorită şi strălucitoare îl orbi cu lumina ei şi-l mîngîie cu căldura umedă a aerului îmbibat de miresmele pămîntului reavăn şi ale ierbii.

— Drace ! M-ai ţinut de vorbă şi acum trebuie să merg pe lumină peste terasamentul şi peste moviliţele dumitale pe care duşmanul le ţine sub foc !

Grinda se desprinse şi se prăbuşi cu zgomot. Zoia Pletneva, îmbrăcată într-o salopetă peste care era încinsă cu o curea îngustă, şedea călare pe coama acoperişului pe jumătate desfăcut şi mînuia cu îndemînare toporişca. De fiecare dată cînd vreo grindă se desprindea şi se prăbuşea la pămînt, ea striga de zor :

— He-ei, fereşte !

Iar femeile fugeau în lături de lîngă zidul casei.

— Gata şi cu asta ! murmură Timoşkina, şi apuca grinda căzută, ducînd-o tîrîş deoparte. „Ce uscată-i, soro, chibrit — nu altceva !“ se gîndea ea, bucuroasă, închipuindu-şi de pe acum cum va dudui focul în sobă.

Iarna ce trebuia să vină nu o mai înspăimînta acum.

O zăpuşeală grea se lăsase peste oraş. In văzduhul neclintit răsunau lămurit zgomotul topoarelor repezite în lemnul uscat, scrîşnetul tocurilor de ferestre smulse din zid, bufnetul grinzilor care cădeau la pămînt. In răstimpurile cînd larma acestei roboteli contenea, se putea auzi bubuitul depărtat şi asurzit al canonadei. In aceste clipe, Maria îşi îndrepta trupul şi asculta cu inima strînsă. Ea ştia ce înseamnă bubuitul acesta şi buzele-i şopteau fără glas : „Numai de-ar izbuti... numai de-ar scăpa teafăr...“

Canonada era înăbuşită de zgomotul muncii din preajmă, care răsuna pe toată această străduţă de la marginea oraşului : străduţa trebuia să dispară pentru ca să trăiască oraşul. Mătuşa Nastea desfăcea treptele unei scări de lemn învechite şi călcată de sute şi sute de picioare, repezind cu putere toporul în scîndură. Maria desprindea dintr-un zid un toc de uşă veche şi cu vopseaua scorojită, pe care se vedea o scăriţă întreagă de crestături — însemnare scumpă a felului cum s-a înălţat de la an la an un copil... „Cine oare a stat aici ? — se gîndi Maria cu tristeţe. Oare stăpînii căsuţei au să se mai întoarcă şi-au să-i găsească temelia năpădită de buruieni ? Sau au pierit cu toţii ? Fireşte, căsuţele astea de lemn sînt o absurditate într-un oraş modern, o rămăşiţă a vremurilor de odinioară...“

— Aş vrea să fac proiecte de locuinţe pentru strada asta ! spuse ea, adresîndu-se mătuşii Nastea, ca să se consoleze. Nişte locuinţe foarte confortabile.

— Da, da ! oftă mătuşa Nastea, vîrînd tăişul toporului sub

o scîndură şi încercînd să o desprindă. Nu ştiu cum, da-ţi vine greu să strici casa altuia. Iţi dai seama că trebuie, şi tot îţi vine greu...

După puţin timp, spuse mai veselă :

— Cere şi tu voie acolo, la serviciul tău cel nou. Poate că aprobă. Doar construcţiile au să se-nceapă aici de cum s-o sfîrşi cu balamucul ăsta !

— Gata ! strigă Zoia.

Aruncă toporul de sus, care se înfipse adînc în pămînt, şi apoi se lăsă şi ea să alunece jos.

Se aşezară cu toate pe nişte bîrne, la umbră, obosite mai mult de zăpuşeală decît de muncă.

— Frigul nu-i bun şi nici zăpuşeala nu-i bună ! vorbi Timoşkina cu mirare. Credeam că n-o să ne mai încălzim cît îi lumea şi pămîntul, şi uite, acum ne-am moleşit... Se codi puţin şi după aceea rosti sfioasă un gînd care o frămînta : oare o să trebuiască să mai stăm o iarnă în blocadă ?

— O iarnă ca asta care a trecut n-are să mai fie ! spuse cu convingere Zoia.

— Ei, ce-i omul, cîte poate să-ndure ! oftă mătuşa Nastea. Uite că ne-am deprins şi cu blocada.

— Nemţii şi-au greşit socotelile ! interveni Zoia. Credeau că dacă ne-au apucat de beregată, gata, s-a sfîrşit cu noi. Da' noi trăim şi avem şi pîine. Da, chiar aşa ! Ba ne-am făcut şi grădini de zarzavat. Iar acuma ne îngrijim să avem lemne de foc. Se aude că se repară şi uzina electrică... Şi cu muniţia stăm mai bine : înainte vreme cei de la antiaeriană socoteau fiecare proiectil, dar acum fac foc de baraj.

— Fiecare cu-ale lui ! Zoenka îi dă zor mereu cu antiaeriana...

„Da, ne-am deprins cu toate ! se gîndi Maria. Viaţa s-a rînduit — e grea, primejdioasă, totuşi o viaţă oarecum rînduită... Altfel m-ar lăsa oare Pegov să lucrez în specialitatea mea ?"

Da, era adevărat : fiecare va munci potrivit pregătirii sale, şi asta cît mai curînd. Oare ea va putea să-şi reia munca ? Nu cumva şi-a pierdut deprinderea ? E preocupată de atîtea griji şi atîtea nelinişti... Oare va izbuti să se concentreze, să aibă liniştea necesară unei munci de creaţie ? Îşi privi neîncrezătoare mîinile aspre, pline de bătături : oare vor putea mîinile acestea să ţină rigla, creionul ?

— Uitaţi-vă, vine Ivan Ivanovici! exclamă deodată Zoia.

Sizov se apropia cu paşi mărunţi din susul străzii, bocănind vioi cu un baston în caldarîm. Cu toată căldura, eternul lui fular roşu i se bălăbănea în jurul gîtului...

— Bună ziua, fetelor! spuse el. Vă odihniţi?

— Da, ne mai odihnim puţin.

— Bine, bine... Ce, Maşa, nu te-ai prezentat încă la noul tău serviciu?

— Mîine mă duc la Odinţov să-mi facă formele.

— Bine, bine... Maşa, haide, te rog, şi condu-mă puţin. Am să-ţi spun ceva.

Se retraseră amîndoi spre locul unde cu puţin mai înainte se afla portiţa casei. Femeile îi urmăreau pline de curiozitate, chinuindu-se să ghicească motivul venirii lui Sizov. Văzură cum Maria a tresărit deodată, cum apoi s-a întristat, cum Sizov caută mîhnit să o convingă de ceva, cum ea scuturâ din cap în semn de împotrivire şi cum porneşte înapoi, abătută.

— Cred că e timpul să ne reîncepem treaba! vorbi Maria, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, dar ea nu mai luă toporul în mînă: se aşeză pe iarbă şi începu să netezească tulpinile gingaşe, aplecîndu-le la pămînt.

— Maria Nikolaevna, mîine pleci? întrebă Zoia.

— Da! răspunse distrată Maria, dar apoi, înţelegînd întrebarea, se îndreptă singură: Nu, nu mîine.

— Atunci pe cînd?

Maria surîse cu amărăciune.

— Vai, Zoenka, nu chiar aşa curînd. Sînt mobilizată pentru lucrările de apărare. Am fost numită şef de sector.

Mătuşa Nastea se revoltă:

— Sizov ăsta ţi-a făcut farmece! De-aia s-a codit să vorbească de faţă cu toată lumea! Eu i-aş spune-o verde că nu-i bine ce face! De vreme ce-a aprobat chiar tovarăşul Pegov...

— Ce să-i faci, mătuşă Nastea. Trebuie.

— Totul trebuie! mormăi bătrîna, şi se ridică în picioare. Dar de construit n-o să trebuiască să construim? Să tai, să tai aşa mereu, ca într-un trup viu...

Zicînd acestea se îndepărtă şi repezi toporul cu năduf, desprinzînd o scîndură.

— Eu mă duc în oraş, fetelor — spuse Maria. Mă cheamă tovarăşul Pegov. Şi pe urmă trebuie să-l previn şi pe Odinţov...

Cînd ieşi în bulevard, se uită să vadă vreun tramvai. Dar

tramvaiele nu mergeau! Totul era liniştit în jur. Numai dinspre direcţia frontului se auzea vuietul canonadei ca zbaterea spumegată a unui rîu printre stînci, precum şi exploziile asurzite ale obuzelor spre centrul oraşului. Maria porni pe jos, repetînd în gînd convorbirea cu Sizov. Nu era supărată pe el. El nu o silea — o ruga. „Înţelegi, draga mea, ducem mare lipsă de oameni capabili. Îţi dau un sector mititel, îţi duci munca la bun sfîrşit şi pe urmă eşti liberă".

După aceea, Sizov adăugase parcă în treacăt: „Cică nemţii aduc încoace de la Sevastopol artileria de asediu". Maria ţinea minte şi acum discuţia lor de astă-primăvară, din cerdac, cînd Sizov desenase pentru ea, în zăpada muiată de soare, schema apărării oraşului-fortăreaţă. Sizov, firește, îi va alege „un sector mititel", dar atît de complicat, încît ea nu va putea scăpa prea curînd de aici. Numai de s-ar înţelege cu Odinţov, să o primească să lucreze mai tîrziu, înspre toamnă...

Bubuitul exploziilor se auzea acum drept în faţă, dinspre centrul oraşului, aşa că Maria păşea chiar în întîmpinarea obuzelor. „Andriuşka e acolo... Oare Miroşa a coborît cu el în adăpost sau a rămas sus, bizuindu-se pe noroc? Astea nu-s tunuri de asediu. Nu le-au adus încă. Mai tîrziu o să tragă şi cu tunurile de asediu..."

Cineva o ajunse din urmă, gîfîind zgomotos. Maria întoarse capul şi o văzu pe sculptoriţa Izvekova, într-o salopetă albastră, cu nişte sandale încălţate pe piciorul gol şi cu un basc potrivit pe o sprînceană, de sub care răbufneau, rebele, şuviţe din părul tăiat scurt, acum foarte încărunţit.

— Mă tot uitam: e Smolina sau nu e Smolina? vorbi bucuroasă Izvekova, trăgîndu-şi răsuflarea. Am o bună memorie vizuală. Uf, că tare-am obosit!

— Cum de-ai nimerit dumneata aici, tocmai la capătul pămîntului?

— Am obţinut şi noi, sculptorii, o casă, şi acum o dărîmăm, strîngem lemne! spuse bucuroasă Izvekova. Ce bine te simţi în aer liber! Stăm aici de trei zile; aici mîncăm şi tot aici dormim. Ca la vilă. Băieţii noştri lucrează şi-acum, dar eu mi-am zis să mă reped pînă în oraş după albumul de schiţe.

— După albumul de schiţe?

— Da, vreau să-i desenez pe băieţii noştri — explică Izvekova. Ai observat cum schimbă munca pe om? Slavă domnului,

doar îi văd zilnic la noi, la uniune. M-am şi plictisit să tot dau cu ochii de ei. Zilele astea însă i-am văzut cu alţi ochi; ce frumoşi s-au făcut! Ştii, omul e foarte frumos după muncă fizică! Picioarele sînt mai grele, mîinile mai grele şi ele, dar mintea e ageră şi faţa împrospătată.

Se uită deodată la faţa Mariei.

— Ce ai, eşti îngrijorată?

Maria nu răspunse îndată. Undeva înaintea ei, în centrul oraşului, explodau obuzele duşmanului: acolo era Andriuşa... Iar undeva în spate, pe frontul apropiat, vuiau surd tunurile: acolo, regimentul lui Kamenski ataca fortificaţiile germane. Acolo, printre ostaşii care porniseră la atac, se afla Mitea... Şi tot acolo lupta Alexei Smolin şi Gavriuşka Krivozub, sprijind infanteria, cu tancurile lor...

Nu spuse nimic Izvekovei despre aceste lucruri. Aşa trăiesc şi aşa au să trăiască cu toţii: îngrijoraţi — pînă în cea din urmă zi a războiului. Şi era mai bine să ascunzi aceste nelinişti.

— Aveam de gînd să lucrez într-un institut de proiecţii, — spuse Maria, — dar azi mi s-a comunicat că deocamdată nu pot pleca acolo.

Aflînd că Maria vrea să stea de vorbă cu Odinţov, Izvekova veni cu o propunere:

— Ştii ceva, hai la mine, la atelier. Îi telefonez eu lui Odinţov şi, pînă cînd vine, dumneata îmi vezi lucrările.

— La orele şase trebuie să fiu la Pegov. Dar cred că am tot timpul.

Mergeau acum pe străzile din centrul oraşului. La un moment dat, Maria o rugă:

— Vrei să facem un mic ocol şi să trecem pe strada mea?

Se abătură din drum şi se uitară amîndouă neliniştite la clădirea unde locuia Maria. Era întreagă, iar obloanele de la etajul patru, deschise în lături, lăsau razele soarelui să pătrundă în odaia unde se juca un băieţaş deprins acum cu zgomotul exploziilor de obuze.

În atelierul Izvekovei toate geamurile erau sparte, iar sculpturile, blocurile de piatră şi grămezile de argilă stăteau acoperite de un strat de praf alb.

— Ie-te-te! mormăi supărată Izvekova, cercetînd ferestrele cu privirea. Geamurile de sus le aveam sparte de astă primăvară,

dar celelalte erau întregi. Azi să-mi fi făcut pocinogul ? Da, da, uite cioburi pe jos. Diavolul spurcat. Mi-au rănit fata !

În mijlocul încăperii, așezată cu fața spre lumină, stătea o sculptură înfățișînd o tînără partizană. Argila verzuie, modelată în linii largi și viguroase, trăia, părea că respiră. Umerii puternici și pieptul voinic al fetei erau înfășurate într-o manta, strînsă în talie și desfăcută sub genunchi ; fata mergea, cu arma la spinare. Fața ei vădea liniște, încordare și hotărîre. Ochii, puțin mijiți, căutau undeva, departe : partizana poate că asculta ceva, sau poate că gîndurile ei zburaseră înainte, la viitorul pentru care lupta. Fruntea pură, nasul puțin cîrn, buzele frumos conturate și ovalul feței erau pline de gingășie — de acea gingășie a trăsăturilor întîlnită numai în prima tinerețe. Dar gingășia aceasta era însuflețită și parcă sporită de o expresie de forță, aspră, aproape bărbătească.

Cîteva cioburi de geam se înfipseseră în pieptul și șoldurile partizanei modelate în argilă.

— Astă-iarnă era cît pe ce să mă încurci cu ce mi-ai spus despre cunoștința aceea a dumitale ! vorbi Izvekova, scoțînd cu băgare de seamă cioburile din argilă și cercetîndu-și lucrarea cu o privire plină de mîndrie și șovăielnică în același timp. Mă gîndeam că partizana mea trebuie să aibă expresia feței mai aspră, mai energică. Iar cînd m-am întors la atelier, mi-am privit lucrarea cu alți ochi. Fata asta, mi-am zis, are douăzeci de ani, îi plac versurile și poate că nici n-a cunoscut prima sărutare... E un ostaș, asta-i adevărat, dar e ostaș de nevoie, din mînie, din dragoste pentru patrie, pentru viață și chiar pentru versuri. Puterea ei rezultă din biruirea gingășiei și a slăbiciunii. Oare am reușit să arăt asta, ce crezi ? Dumitale, ce-ți spune lucrarea mea ?

— Cunoștința aceea a mea a venit în oraș cu o delegație de partizani — vorbi Maria, depărtîndu-se de fata modelată în argilă ca să o poată vedea mai bine și să-și poată desluși mai bine impresiile.

— Ei, ei ? o zori, emoționată, Izvekova.

Între partizana sculptoriței și Olga nu era nici o asemănare. Olga avea umerii mai înguști, mijlocul mai subțire și mai mlădios, fața mai gingașă și mai visătoare. Și totuși...

— Da, o recunosc ! spuse Maria. Nu după înfățișare, ci după atitudinea ei sufletească, așa cum a înțeles-o eu.

— Adevărat ?!

Foarte bucuroasă, Izvekova se cățără cu sprinteneală de adolescentă pe o scăriță mobilă pînă la dreptul unei nișe.

— Vreau să-ți arăt lucrarea de care ți-am vorbit atunci! strigă ea din capul scării.

Maria îndepărtă cu mîna cioburile de geam de pe pervazul ferestrei, pe care apoi se așeză scoțînd capul afară și lăsîndu-și fața înfierbîntată în adierea vîntului. Nici un zgomot nu tulbura liniștea din jur. Și în liniștea aceasta ea auzi vuietul foarte depărtat și nedeslușit al canonadei.

— Iat-o! spuse Izvekova, sărind de pe ultima treaptă a scăriței.

Micul grup sculptural înfățișa un ostaș al Armatei Roșii, îmbrăcat cu manta de ploaie, care-și îndrepta trupul deasupra dușmanului doborît. Chipul ostașului sovietic era rodul acelei supreme înălțări sufletești, a acelui suprem avînt al forței creatoare și al inspirației artistului, cînd realizarea sa îi exprimă întocmai ideea și cînd fiecare amănunt al operei făurite trăiește, supunîndu-se voinței artistului.

Neamțul doborît la picioarele ostașului sovietic contrasta în mod ciudat cu chipul lui viu și plin de viață. Corpul chircit, mîinile care se agățau de treptele unei scări, capul dat pe spate, cu fața desfigurată și plină de ură, erau modelate cu rară măiestrie. Totuși, în ansamblu, imaginea era convențională.

— „Răzbunare!" așa mi-am întitulat lucrarea atunci, îi aminti Izvekova. Neamțul nu mi-a reușit, nu-i așa? Acum îmi dau și eu seama. Trebuia înfățișat mort, dar eu nu-l puteam ucide! Ideea lucrării m-a determinat să-l înfățișez trîntit la pămînt; dar eu îl simțeam altfel, îl simțeam năpustindu-se cu automatul în mînă, cu o bucurie rea în ochi, puternic ca o fiară...

Se așeză alături de Maria, pe pervazul ferestrei, și continuă să-și privească lucrarea aceasta aproape dată uitării și care-i ceruse cîndva atîta încordare spirituală.

— Știi, — urmă ea cu uimire, — acum cred că pot să reiau lucrarea asta. Și cred că pot să-l ucid pe neamț. Înțelegi? El e încă puternic, pătrunde în Kubanul nostru, spre Volga... Dar după tot ce-am îndurat noi, după ce noi, Leningradul, am rezistat, știu și am credința că așa va fi cu toată țara. Cu întreg poporul nostru. Iar pe neamț îl simt condamnat la pieire.

— Chiar așa și este! încuviință Maria. Totuși, eu cred că pînă la victorie mai avem încă un drum foarte lung, multe în-

cercări, multe sacrificii... Aș vrea însă atît de mult să apuc clipa victoriei...

Se sili să-și închipuie lunile lungi, poate chiar anii ce o așteptau înainte — ani plini de lipsuri, de muncă, de primejdii și de neliniști — și nu se sperie ; în schimb, simți în tot corpul povara oboselii. Și ar fi vrut să stea așa, fără să mai plece nicăieri și chiar fără să se gîndească la nimic...

Se ridică brusc.

— Hai să-i telefonăm lui Odințov. E timpul să mă duc la comitetul raional.

Odințov ascultă explicațiile ei confuze și bombăni supărat:

— Foarte rău. Ar trebui să stai de vorbă cu Pegov, deschis. Ce, numai tu ești pe lumea asta ? Eu aranjasem totul ; știi cîți arhitecți cer acum să lucreze. Oamenii se pierduseră cu firea, dar acum sînt însetați de lucru cu toții.

— Tocmai mă duc la Pegov ; am să încerc să mă degajez de munca asta — făgădui Maria.

— Neapărat ! Vezi, nu te intimida, spune-i fățiș : refuz și gata !

Pe cînd străbătea străzile, îndreptîndu-se spre cartierele mărginașe ale orașului, aflate în zona frontului, bombardamentul de artilerie reîncepu. Exploziile se auzeau undeva într-o parte. Aici, în cartierele mărginașe, era liniște și lume puțină. Baricadele erau năpădite de iarbă și împestrițate de flori galbene de cîmp.

Milițianul de la intrarea clădirii comitetului raional de partid nu voia să o lase înăuntru și ținea morțiș să o facă să intre în adăpost.

— Mă așteaptă tovarășul Pegov ! spuse Maria, în chip de protest.

La secretariat i se spuse că Pegov s-a urcat pe terasă. Străduindu-se să nu renunțe la hotărîrea sugerată de către Odințov, Maria străbătu un coridor lung, trecînd într-o aripă părăsită și pe jumătate distrusă a clădirii și apoi urcă spre terasă, pe o scară cu palierele presărate cu bucăți de tencuială căzută. Totul în jur părea lipsit de viață și zăcea sub un strat gros de praf. Vîntul se plimba în voie prin încăperile de la etaj, vînzolind cu foșnet niște hîrtii îngălbenite.

Cînd se oprea ca să-și mai tragă răsuflarea, Maria avea frisoane din pricina umezelii, ori poate și din pricina pustietății

sinistre din jur. Ajunsă sus, fu orbită de strălucirea soarelui şi de seninul luminos al cerului nesfîrşit.

Pegov stătea la marginea terasei, sprijinindu-se cu palmele de parmalîcul de cărămidă.

— A-a, Smolina ! Ai venit ! spuse el în chip de salut şi, fără să-i dea mîna, desfăcu larg braţele, vrînd parcă să-i arate priveliştea pe care tocmai o admira.

Sub cerul înalt se întindea un noian nesfîrşit de case. În depărtarea aburită se înşiruiau acoperişuri, acoperişuri, nenumărate acoperişuri, şi undeva se ivea din negură, ca dintr-o spumă, cupola întunecată a catedralei Sf. Isaaki. Uriaş şi compact era noianul acesta de case întins pe zeci de kilometri ; totuşi, în însăşi această mulţime şi densitate stăruia o ordine, o rînduială, şi desenul străzilor şi al pieţelor se profila lămurit, presărat ici — colo de petele verzi ale parcurilor. Toată această rînduială citadină era dominată de pavilioanele roşii ale uzinelor şi fabricilor, deasupra cărora se ridicau coşurile înalte şi negre.

— A rămas întreg oraşul nostru, nu ? întrebă Pegov. Nemţii trag cu tunurile, trag mereu, ne bombardează cu avioanele, ne bombardează fără încetare, dar oraşul nu se sinchiseşte ! Ştirbituri sînt, firește, destul de multe... dar ce contează ştirbiturile ? Mi-e doar de oameni, de atîţia oameni care au pierit. De rest, n-am grijă, reconstruim noi totul.

— Da, noi vrem să construim ! interveni Maria.

Pegov surîse şi dădu din cap.

— Ce de treabă o să mai fie ! spuse el după o clipă de tăcere.

De aici, de sus, se vedeau lămurit pe suprafeţele înclinate ale acoperişurilor o mulţime de spărturi, dar şi nenumărate petice proaspete, care nu apucaseră încă să se înnegrească. Cîtă îndîrjire plină de viaţă era în aceste petice de pe acoperişuri ! Pe casa aceea mare de colo oamenii au peticit cu migală acoperişul, dar a doua zi trei obuze l-au sfîrtecat din nou. Atunci, Zoia Pletneva le-a spus tovarăşilor cu care lucra aici : „Eu l-aş repara din nou, numai aşa, ca să le fac în necaz!“ Şi l-au reparat... În schimb, astăzi sau mîine poate să-l sfîrtece un alt obuz, cine ştie !

— Uite, ai noştri au deschis un foc de contrabaterie !

Maria întoarse capul în direcţia arătată. În văzduhul strălucitor de soare, focul artileriei părea palid şi sfios, dar bubuitul

obuzelor grele răsuna surprinzător de puternic, cu tonalităţi de bas.

— Am privit atîtea bombardamente de-aici ! De fiecare dată ţi se pare că obuzul te rupe în bucăţi pe tine însuţi — mărturisi Pegov, fără să se uite la Maria. Uită-te la ruinele acelea; mai ţii minte ce casă frumoasă era acolo ? Cîndva am deschis acolo un atelier model. Curînd, pe locul acela n-o să mai rămînă nici măcar o cărămidă : oamenii au să le care treptat, treptat, pentru nevoile lor... Vezi zidul stingher de colo : casa aceea am construit-o pentru muncitorii de la uzina de tancuri. O săptămînă întreagă am tot sărbătorit mutarea în casa cea nouă... Cîteodată stau şi mă gîndesc : oare mai apuc eu — eu, înţelegi — oare mai apuc eu ceasul cînd vom ridica totul din cenuşă ?

Pegov întinse mîna spre oraş :

— Vezi ruinele de colo ? Le vom curăţi ! Vom face din două străzi una singură; vom întocmi straturi de flori şi vom sădi pomi pe toată lungimea ei. Ne vom îngriji de bănci, ne vom îngriji să existe grămezi de nisip, pentru copii, şi iarna — derdeluşuri de gheaţă. Iar pe locul căsuţelor de lemn dărîmate — mai ţii minte cum stăteau ele ghemuite lîngă casele cele noi ? Vom construi locuinţe minunate, cu băi, cu încălzire centrală. Locuinţe care să aibă cît mai multe balcoane, ferestrele cît mai mari, în aşa fel ca soarele... Se pot clădi asemenea locuinţe, tovarăşă Smolina ? Nu ştiu de ce, dar mi se pare mie că după victorie oamenilor le va trebui cît mai mult soare.

Se uită la Maria, stăpînit de o vie însufleţire şi-i atinse încetişor mîna.

— Asta e, dragă tovarăşă Smolina ! Bun lucru arhitectura, dar mai întîi trebuie s-a apărăm. S-o apărăm pînă la capăt. Să facem Leningradul inaccesibil, în aşa fel încît nici un asalt... Dar şi dumneata singură înţelegi lucrul ăsta.

— Da, înţeleg ! răspunse, laconic, Maria.

— Îţi dăm un sector de răspundere. De lucrat, vor lucra femeile şi şcolarii. Au multe lucruri în seama lor şi trebuie conduşi cu tragere de inimă, cu înţelegere. Dumneata poţi asta. E şi motivul pentru care te-am reţinut. Pe urmă, draga mea, după ce vom face faţă tuturor nevoilor şi după ce vom dobîndi victoria, poţi să construieşti cît pofteşti ! O să construim mult şi o să construim bine — case frumoase, confortabile. O să construim mai bine decît înainte. Iar dumneata, Maria Nikolaevna, trebuie neapărat să construieşti; noi îţi vom cere să te dăruieşti

acestei munci cu tot talentul, tot sufletul şi toată priceperea dumitale. Şi ţi-o vom cere cu stăruinţă, fiindcă eşti comunist, tovarăşul nostru de partid.

Soarele îi bătea în faţă. Maria se uita printre gene la oraşul care se întindea pînă departe. Vedea acoperişurile sfîrtecate de obuze, vedea mormanele îngrozitoare de ruine ale clădirilor distruse, vedea o fetiţă singurică ce ţopăia într-un picior lîngă o baricadă. Dar în acelaşi timp vedea şi ceea ce nu era încă: bulevardul larg, cu straturi de flori şi grămezi de nisip auriu, pe care se joacă şi trebăluiesc copiii, casele nou construite, înconjurate de verdeaţă şi încinse de balcoane şi răsfrîngînd lumina soarelui în ferestre, aidoma unor sute şi sute de oglinzi.

— Eşti atît de palidă! rosti deodată Pegov, îngrijorat. N-ar fi mai bine să te odihneşti puţin înainte să te apuci de treabă?

— De ce, nu sînt obosită de loc! răspunse Maria, gîndindu-se la altceva.

CUPRINSUL

		Pag.
Capitolul I	— Sfîrşitul lui august	5
Capitolul II	— Pe cele din urmă poziţii . . .	57
Capitolul III	— O noapte obişnuită	163
Capitolul IV	— In zilele hotărîtoare	225
Capitolul V	— Cuvîntul	375
Capitolul VI	— Stringînd din dinţi	469
Capitolul VII	— Primăvara	607

Redactor de carte : E. Sișmanian
Tehnoredactor : Riza Adrian
Corector : Ani R.

Dat la cules 14.IV.955. Bun de tipar 8.VI.955. Tiraj 12.080 ex. broșate + 3020 cartonate. Hîrtie tipar de 52 gr./m.p. pentru exempl. broșate, s. velină mată ediții de 65 gr. m.p. pentru exemplare cartonate. Coli de tipar 44. Coli de editură 44,70. Ft. 16/61×86. Com. edituril 1447. Ediția I. A. 01396. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare (8 S).

Tiparul executat sub com. nr. 1541 la Combinatul poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN" București — R.P.R.

lei 19,30